
CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

341.382(497.6)
341.31(497.6)"1992/1995"
341.485(497.6=163.4*3)"1992/1995"

ČEKIĆ, Smail

Dejtonski (mirovni) sporazum - legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini
/ Smail Čekić. - Sarajevo : Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2016. - 3 sv. ; 25 cm

Bibliografija i bilješke uz tekst.

Sadrži:

Knj. 1. - 949 str.

Knj. 2. - Str. 955-1670

Knj. 3. - Str. 1675-2601. - Registri

ISBN 978-9958-028-18-2

COBISS.BH-ID 23074822

IZDAVAČ: Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava
Univerziteta u Sarajevu

ZA IZDAVAČA: Dr. Rasim Muratović, naučni savjetnik

UREDNIK: Dr. Meldijana Arnaut Haseljić

RECENZENTI: Prof. dr. Francis Boyle
Akademik prof. dr. Muhamed Filipović
Akademik prof. dr. Mirko Pejanović
Akademik prof. dr. Ferid Muhić
Prof. dr. David Petegrew
Dr. Emir Ramić

LIKOVNO-GRAFIČKO
RJEŠENJE KORICA: Akademik Mehmed A. Akšamija

LEKTURA: Sadžida Džuvic

UNOS TEKSTA: Hajra Bibić
Fuad Adžanel

PRIPREMA
ZA ŠTAMPU: Dr. Meldijana Arnaut Haseljić

ŠTAMPARIJA: Amos graf, Sarajevo

TIRAŽ: 1000

SMAIL ČEKIĆ

**DEJTONSKI (MIROVNI) SPORAZUM
– LEGALIZACIJA GENOCIDA
U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI**

Sarajevo, 2016.

S A D R Ź A J

<i>P R E D G O V O R</i>	21
<i>P R E F A C E</i>	27

I

B I T N E Č I N J E N I C E I D O K A Z I O A G R E S I J I N A R E P U B L I K U B O S N U I H E R C E G O V I N U I Z L O Č I N U G E N O C I D A N A D B O Š N J A C I M A

1. Planiranje, priprema i organizovanje agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločina genocida nad Bošnjacima	35
2. Genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava	223
A) Koncentracioni logori za Bošnjake	357
B) Masovne grobnice	598
C) Masovna i sistematska silovanja i drugi oblici seksualnog nasilja	632
D) Ciljano uništavanje bošnjačke elite	764
E) Prisilno pokrštavanje Bošnjaka	779
F) Masovno protjerivanje i deportacija civila i civilnog stanovništva	789
G) Uništavanje kulturnih dobara i oduzimanje imovine	865
H) Uništavanje vjerskih objekata	904

II

LEGALIZACIJA TERITORIJALNIH OSVAJANJA

I

ZLOČINA GENOCIDA

1. Aktivnosti država agresorâ, kao i međunarodne zajednice, na teritorijalno-političkoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine ... 973
2. “Revidirana” politika Sjedinjenih Američkih Država prema Republici Bosni i Hercegovini 1244
3. Dogovori (razgovori) i sporazumi o teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine 1331
4. Banja Luka ne smije biti oslobođena 1368
5. Bitka (diplomatska) za teritorije (trgovina teritorijama) 1464
6. Legalizacija srpske paradržavne tvorevine i zločina genocida 1518
7. Dejtonski mirovni sporazum, ICTY i (ne)hapšenje ratnih zločinaca ..1601

III

DOKUMENTI O AGRESIJI I ZLOČINU GENOCIDA

1. **Namjera (*mens rea*) za genocid nad Bošnjacima** - Izjava Radovana Karadžića (telefonski razgovor s Gojkom Đogom), 12. oktobar 1991. 1695

2. **Namjera (*mens rea*) za istrebljenje Bošnjaka** - Izjava Radovana Karadžića, 13. oktobar 1991. 1696
3. **Javna prijetnja o nestanku Bošnjaka** - Izjava Radovana Karadžića u Skupštini Socijalističke republike Bosne i Hercegovine, 14/15. oktobar 1991. 1697
4. **Genocidna namjera o istrebljenju rukovodstva bošnjačkog naroda** - Izjava Radovana Karadžića (telefonski razgovor s Miodragom Davidovićem), 15. oktobar 1991. 1698
5. **Negiranje Bošnjaka - "Muslimani su komunistička tvorevina"** - Izjava Momčila Krajišnika na sjednici "Narodne skupštine Republike Srpske", 8. januar 1993. 1699
6. **Formiranje nelegalne Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini** - Odluka poslanika Srpske demokratske stranke i Kluba Srpskog pokreta obnove u Skupštini SR Bosne i Hercegovine, 24. oktobar 1991. 1700
7. **Naređenje Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine o nasilnom preuzimanju vlasti i zadacima u ratnim uslovima** - Naredba SDS Sarajevo, 26. oktobar 1991. 1703
8. **Verifikacija "Srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini"** - "Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini", 21. novembar 1991. 1705
9. **Uputstvo o praktičnim pripremama za nasilno preuzimanje vlasti u Bosni i Hercegovini (varijante a i b)** - *Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima*, Srpska demokratska stranka, Glavni odbor, 19. decembar 1991. 1708
10. **"Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine"** - "Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini", 9. januar 1992. 1718

11. **Svi Srbi u jednoj državi** - Izjava prof. dr. Milutina Najdanovića na sjednici "Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine", 9. januar 1992. 1721
12. **Formiranje srpske države** - Izjava Momčila Krajišnika na sjednici "Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine", 25. januar 1992. 1722
13. **Izlazak na more - "vjekovni cilj srpskog naroda"** - Izjava prof. dr. Milutina Najdanovića na sjednici "Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine", 25. februar 1992. 1723
14. **"Strateški cilj srpskog naroda da živi u jednoj državi"** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici "Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine", 27. mart 1992. ... 1724
15. **"Strateški ciljevi srpskog naroda u Bosni i Hercegovini"**
Namjera (mens rea), subjektivni (ili mentalni, psihički) element genocida - Izjava Radovana Karadžića na sjednici "Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine", 12. maj 1992. 1725
16. **"To je, ljudi, genocid"** - Izjava generala Ratka Mladića na sjednici "Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine", 12. maj 1992. 1734
17. **Cilj je srpska država** - Izjava generala Ratka Mladića na sjednici "Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine", 12. maj 1992. 1735
18. **"Gdje su Srbi, to je srpska teritorija"** - Izjava Momčila Krajišnika na sjednici "Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine", 12. maj 1992. 1736
19. **Namjera za likvidaciju bošnjačke elite i uništavanje bolnica** - Izjava dr. Dragana Kalinića, ministra za zdravstvo paradržavne tvorevine Srpske republike Bosne i Hercegovine, na sjednici "Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine", 12. maj 1992. 1737

20. **Planiranje i organizovanje priprema “za rat u srpskoj opštini Bosanska Krupa”** - Izjava Miroslava Vještica na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 12. maj 1992. 1739
21. **“I mi trebamo još ovog momenta u prsten staviti aždajinu glavu Sarajevo”** - Izjava generala Mladića na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 12. maj 1992. 1741
22. **Nametanje nacističkih zakona “nesrpskom stanovništvu”** - *Odluka o statusu nesrpskog stanovništva na području opštine Čelinac*, Čelinac, 23. juli 1992. 1742
23. **Težnja Srba da žive “u svojoj državi”** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 24-26. jula 1992. 1748
24. **“Krajnji cilj” - svi Srbi u jednoj državi** - Izjava Rajka Dukića na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 24-26. jula 1992. 1749
25. **“Ovaj sukob je podjaren da bi nestali Muslimani” - dokaz o genocidnoj namjeri** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 24-26. jula 1992. 1750
26. **Rijeka Drina je “od najveće strateške važnosti”** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 14-15. septembra 1992. 1752
27. **“Strateški ciljevi srpskog naroda” su zadaci, obaveza “da ih ispunjavamo”** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 27-29. augusta, 9-10. septembra i 29. septembra - 1. oktobra 1993. 1753
28. **“Sarajevo je u srpskoj državi”** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 27-29. augusta, 9-10. septembra i 29. septembra - 1. oktobra 1993. 1755

29. **“Politika SDS je da Sarajevo zadrži”** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 30-31. decembra 1993. 1756
30. **“Strateški ciljevi srpskog naroda”** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 10. januar 1994. 1757
31. **“Ujedinjenje sa Srbijom” - primarna opcija** - Izjava prof. dr. Alekse Buhe na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 10-11. maja 1994. 1758
32. **“Stalni cilj je zajednička država”** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 10-11. maja 1994. 1759
33. **“Turci moraju nestati sa ovih prostora” - genocidna namjera o istrebljenju Bošnjaka** - Izjava generala Ratka Mladića, 10. april 1994. 1761
34. **“... Da Podrinje bude u cijelosti srpsko” - jedan od “strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini”** - Komanda 1. bratunačke lake pješadijske brigade – 3. pješadijskom bataljonu, 4. juli 1994. 1766
35. **“Da se ratosiljamo neprijatelja iz kuće”** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 18-19. jula 1994. 1767
36. **Naredba Radovana Karadžića “Direktiva za dalja dejstva” - namjera za zločin genocida nad Bošnjacima**, 8. mart 1995. 1768
37. **“Država za srpski narod”** - Izjava Momčila Krajišnika na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 14-15. juna 1995. 1770
38. **Priznanje Radovana Karadžića o direktivama za genocid, koje je on “pregledao, odobrio i potpisao”** - Izjava Rado-

- vana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 15-16. oktobra 1995. 1771
39. **“Strateški ciljevi srpskog naroda”** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 28. august 1995. 1772
40. **Radovan Karadžić je stajao iza genocidnog plana “za Žepu i Srebrenicu”** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 15-16. oktobra 1995. 1773
41. **“Držimo naše neprijatelje u potpunom okruženju”** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 12. maj 1992. 1774
42. **Dokazi o srpskom pljačkanju na okupiranoj teritoriji** - Izjava Trifka Radića na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 12. maj 1992. 1775
43. **Dokazi o rušenju gradova** - Izjava Trifka Radića na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 12. maj 1992. 1776
44. **Naredba za izvršenje genocida - “čišćenje lijeve obale Une ...”** - Srpska opština Bosanska Krupa, 25. maj 1992. 1777
45. **Masovna likvidacija civila na području Kozarca 1992.** - Komanda 1. krajiškog korpusa – Glavnom štabu “Vojske SRBiH”, 27. maj 1992. 1779
46. **Klanje i masovna likvidacija Bošnjaka na području Kozarca 1992.** - Izvještaj srpskog obavještajca pod pseudonimom Miloš, 29. maj 1992. 1783
47. **Naredba o organizovanom i koordiniranom protjerivanju bošnjačkog stanovništva** - Komanda brigade Srpske vojske “Birač” - Štabu TO Zvornik, 28. maj 1992. 1784

48. **Naredba o formiranju koncentracionog logora Omarska - Prijedor** – Stanica javne bezbjednosti Prijedor “Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 31. maj 1992. 1785
49. **Naredba o formiranju logora u Vlasenici** - Komanda brigade srpske vojske “Birač”, Šekovići, 31. maj 1992. 1790
50. **Priznanje o genocidu u Velagićima (Ključ) 1992. i sklanjanje leševa** - Izjava vojnog policajca Boška Unčanina 1791
51. **“Operacija čišćenja terena” - genocid nad Bošnjacima na području Biljana (Ključ) 1992.** - Stanica javne bezbjednosti Ključ “Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 10. juli 1992. 1793
52. **Priznanje o genocidu nad Bošnjacima** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 24-26. jula 1992. 1795
53. **Dokazi o opsadi Sarajeva** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 24-26. jula 1992. 1796
54. **Dokazi o zauzimanju Bosne i Hercegovine od srpskog agresora** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 24-26. jula 1992. 1797
55. **Dokazi o srpskoj opsadi gradova** - Izjava dr. Milovana Milovića na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 24-26. jula 1992. 1798
56. **Zauzimanje i okupacija 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine** - Izjava prof. dr. Biljane Plavšić na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 24-26. jula 1992. 1799
57. **Dokazi o genocidu nad Bošnjacima** - Izjava Nedeljka Prstojevića na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 24-26. jula 1992.1800

58. **Miniranje i rušenje džamija** - Komanda 1. krajiške brigade, Komandno mjesto Šipovo – Komandi 30. partizanske divizije, 8. august 1992. 1801
59. **Izgradnja pravoslavne crkve u Bosanskom Petrovcu od opljačkanog materijala s područja mjesne zajednice Kulen-Vakuf** - Srpska opština Bihać, *Odluka*, 16. august 1992. 1803
60. **Dokazi o genocidu - likvidacija logoraša na Korićanskim stijenama 1992.** – Komanda 22. lake pješadijske brigade – Komandi 1. krajiškog korpusa, *Vanredni izvještaj*, 21. august 1992. 1805
61. **Dokazi o genocidu na području Prijedora** - Komanda 1. krajiškog korpusa (IKM) – Komandi OG Prijedor, *Informacija*, 22. august 1992. 1808
62. **Dokazi o genocidu na području Prijedora** - Izvještaj srpskog obavještajca pod pseudonimom Miloš, 7. septembar 1992. 1810
63. **Dokazi o koncentracionim logorima u paradržavnoj tvorevini Republici Srpskoj** - Izjava Milana Trbojevića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 14-15. septembra 1992. 1811
64. **“Zavrni vodu Sarajlijama ... neka pokrepaju”** - Izjava Trifka Radića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 14-15. septembra 1992. 1812
65. **Dokazi o genocidu na području Bosanske krajine** - Izvještaj srpskog obavještajca pod pseudonimom Miloš, 16. septembar 1992. 1813
66. **Vojno-medicinska akademija u Beogradu, zdravstvena ustanova Savezne republike Jugoslavije, učestvovala je u prevoženju leševa “na bezbjedna mjesta” - u prikrivanju dokaza o genocidu** - Komanda Istočnobosanskog korpusa –

- Glavnom štabu Vojske Republike Srpske, *Vanredni izvještaj*,
Bijeljina, 29. septembar 1992. 1814
- 67. Korištenje logoraša Bošnjaka za prinudni rad u Jugoslavenskom rečnom brodarstvu u Beogradu** - Vojna pošta 7102 – Bijeljina, 6. novembar 1992, *Rešenje* 1819
- 68. Dokazi o genocidu nad Bošnjacima u Prijedoru: “Mi smo ih sredili i spakovali tvrdim pakovanjem ...”** - Izjava Srđe Srđića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 23-24. novembra 1992. 1821
- 69. Bošnjaci u opsadi u Cerskoj i Srebrenici** - Izjava generala Ratka Mladića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 17. decembar 1992. 1822
- 70. Priznanje o ubistvu Hakije Turajlića, potpredsjednika Vlade Republike Bosne i Hercegovine** - Izjava generala Ratka Mladića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”. 8. januar 1993. 1823
- 71. Podrška jedinica Vojske Jugoslavije** - Komanda lake pješadijske brigade Bratunac – Komandi Drinskog korpusa, 24. januar 1993. 1824
- 72. Učešće Vojske Jugoslavije u borbenim operacijama u istočnoj Bosni** - Komanda Užičkog korpusa – Operativnoj grupi Drina i Komandi Drinskog korpusa “VRS”, 25. januar 1993. 1826
- 73. Učešće oružanih snaga Savezne republike Jugoslavije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu** - Komanda Užičkog korpusa – Operativnom centru Generalštaba Vojske Jugoslavije i drugima, 26. januar 1993. 1828
- 74. Angažovanje Vojske Jugoslavije u “napadnim operacijama” u istočnoj Bosni i genocidu nad Bošnjacima** - Komanda Užičkog korpusa – Glavnom štabu “Vojske Republike Srpske”, 29. januar 1993. 1830

75. **Plansko protjerivanje “nesrpskog stanovništva”** - Izjava Branka Simića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 3. april 1993. 1833
76. **Učešće Srbije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima** - Izjava Slobodana Miloševića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, Pale, 5-6. maja 1993. 1834
77. **Protjerivanje civila i civilnog stanovništva** - *Pregled odseljenih i doseljenih građana ...*, Centar bezbjednosti Banja Luka, Banja Luka, maj 1993. 1835
78. **Dokazi o genocidu nad Bošnjacima** - Izjava Miroslava Vještica na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 27-29. augusta, 9-10. septembra i 29. septembra - 1. oktobra 1993. 1840
79. **Dokazi o genocidu nad Bošnjacima** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 27-29. augusta, 9-10. septembra i 29. septembra - 1. oktobra 1993. 1841
80. **Opsada Sarajeva** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 10-11. maja 1994. 1842
81. **Oko 9.000.000 dolara Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) za potrebe naoružanja i municije paradržavnoj tvorevini “Autonomnoj pokrajini zapadnoj Bosni”** - Naredba Slobodana Miloševića: “**Fikret mora pobediti**”-, 21. juni 1994. 1843
82. **Uništavanje civilnih objekata** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 24. novembar 1994. 1849
83. **Granatiranje gradova, rušenje džamija i drugih civilnih objekata** - Izjava Zlatka Kelečevića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 23-24. maja 1995. 1850

84. **Dokazi o zločinima nad civilima i civilnim objektima** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici "Narodne skupštine Republike Srpske", 6. august 1995. 1852
85. **Direktive za izvršenje genocida** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici "Narodne skupštine Republike Srpske", 6. august 1995. 1853
86. **Nemoć srpskog agresora i njegovih kolaboracionista** - Izjava Radovana Karadžića na sjednici "Narodne skupštine Republike Srpske", 23-24. maja 1995. 1854
87. **Učesće specijalnih jedinica Ministarstva za unutrašnje poslove Srbije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima** – Ministarstvo za unutrašnje poslove "Republike Srpske" – Centru javne bezbjednosti Sarajevo, 6. juli 1995. 1855
88. **Učesće "zduženih snaga" Ministarstva za unutrašnje poslove Republike Srbije, "Republike Srpske" i "Republike srpske krajine" u zauzimanju Srebrenice i genocidu nad Bošnjacima** - Ministarstvo za unutrašnje poslove "Republike Srpske" – Komandantu specijalne brigade policije i drugima, 10. juli 1995. 1860
89. **Dogovor o likvidaciji oko 8.000 Bošnjaka** - Centar javne bezbjednosti Zvornik – Ministarstvu za unutrašnje poslove Republike Srpske, 13. juli 1995. 1862
90. **Jedinice "Vojske Republike Srpske" i MUP-a "Republike Srpske" uhapsile i ubile oko 1.000 do 1.500 Bošnjaka: dokazi o genocidu nad Bošnjacima** - Komanda 5. inženjerijskog bataljona – Komandi Drinskog korpusa, 14. juli 1995. 1863
91. **Milorad Dodik žali što srpski agresor nije zauzeo Bihać. "Srebrenica i Žepa" su, po njemu, "najveća greška rata"** - Izjava Milorada Dodika na sjednici "Narodne skupštine Republike Srpske", 15-16. oktobra 1995. 1866

92. “Srebrenica i Žepa” nisu “najveća greška rata” - Izjava generala Manojla Milovanovića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 15-16. oktobra 1995. 1867
93. **Pomoć i podrška Srbije “za vođenje oružane borbe”** - Izjava generala Ratka Mladića na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 15-16. oktobra 1995. 1868
94. **Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) ostvarivala je efektivno rukovođenje i kontrolu nad snagama “bosanskih Srba”, koje su, kao “dio vojne organizacije SRJ” djelovale kao organ Savezne republike Jugoslavije, koja je (Savezna republika Jugoslavija) “provodila vojne operacije neophodne za uspostavljanje Velike Srbije”** - ICTY, Predmet br. IT-04-1-I, Pred Pretresnim vijećem, Tužilac protiv Duška Tadića, *Izdvojeno i različito mišljenje sudije McDonald o primjenjivosti člana 2 Statuta*, 7. maj 1997. 1869
95. **Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), učestvujući u agresorskim ratovima u Republici Hrvatskoj i Republici Bosni i Hercegovini, izdržavala je “70.000 VOJNIKA U VOJSCI REPUBLIKE SRPSKE KRAJINE, OKO 200.000 VOJNIKA U VOJSCI REPUBLIKE SRPSKE I VOJSKU JUGOSLAVIJE, A TO JE SKORO POLA MILIONA VOJNIKA”** - Savezna republika Jugoslavija, Generalštab Vojske Jugoslavije, Kabinet načelnika, *Završna reč* Predsednika Savezne republike Jugoslavije akademika Dobrice Ćosića na sastanku Štaba Vrhovne komande, dana 27. maja 1993. godine u Dobanovcima ... 1890
96. **Savezna republika Jugoslavija je do 30. augusta 1994. “DVIJE MILJARDE DOLARA UTROŠILA U BOSNI I HERCEGOVINI” - za vođenje agresorskog, osvajačkog rata protiv Republike Bosne i Hercegovine i istrebljenje Bošnjaka. Ta država je pružala “maksimalnu pomoć” srpskom narodu “preko Drine, da se stvori Republika Srpska, da se stvori Republika Srpska Krajina”, i izborila se**

da tzv. međunarodna zajednica “nudi legalizaciju države na polovini teritorije Bosne i Hercegovine”, čime bi se teritorija (Savezne republike Jugoslavije) povećala “za jednu četvrtinu, jer je 102 hiljade kvadratnih kilometara Jugoslavije, a da se stanovništvo poveća za jednu desetinu, i to da se legalizuje”, tako se “stvora sva podloga da srpski narod, praktično, ostane da živi u jednoj državi” - Savezna republika Jugoslavija, Vrhovni savet odbrane, Vojna tajna, Strogo poverljivo, *Stenografske beleške s 25. sjednice Vrhovnog saveta odbrane*, održane 30. augusta 1994. ... 1894

97. Slobodan Milošević je “obezbedio legitimitet Republike Srpske pred svetom”, a generali Vojske Jugoslavije su zločin protiv mira (agresiju) i zločin genocida “uradili časno” - Savezna republika Jugoslavija, Vrhovni savet odbrane, Odbrana, Državna tajna, Strogo poverljivo, *Zabeleška sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske*, održanog 25. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima 1948
98. Slobodan Milošević na čelu jedinstvene delegacije rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i njene paradržavne tvorevine i marionetskog režima (Republike Srpske) “da se pred međunarodnom zajednicom bori za srpske interese”, jer je to “jedini način da se sačuva Republika Srpska” - Savezna republika Jugoslavija, Vrhovni savet odbrane, Odbrana, Službena tajna, Strogo poverljivo, *Zabeleška sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske*, održanog 29. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima 1964
99. Savezna republika Jugoslavija je “stvorila Republiku Srpsku”, “srpsku državu na prostorima na kojima nikada nije bilo srpske države”, i “uknjžila pola Bosne” - Savezna republika Jugoslavija, Vrhovni savet odbrane,

Odbrana, Službena tajna. Strogo poverljivo, *Stenografske beleške* sa 47. proširene sednice Vrhovnog saveta odbrane, održane 6. decembra 1995. godine, Beograd .. 1981

100. **Prikrivanje dokaza o genocidu** - Komanda Trećeg bataljona Trnovo, Trnovo, 29. novembar 1992, Načelnik sanitetske službe brigade "Birač" 1996

101. **Srpski agresor je u rudniku Tomašica zatrpao "oko 5.000 muslimanskih leševa"** - Sastanak generala Ratka Mladića sa starješinama 1. krajiškog korpusa i Vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane "Vojske Republike Srpske", *Referisanje o stanju i problemima i podčinjenim jedinicama - ustanovama i sektorima*, Banja Luka, 27. maj 1993. 1997

ZAVRŠNA RAZMATRANJA 1999

FINAL CONSIDERATIONS 2151

SKRAĆENICE 2309

IZVORI I LITERATURA

IZVORI	2325
LITERATURA.....	2344
PERIODIKA	2398

REGISTRI

A. REGISTAR LIČNIH IMENA.....	2403
B. REGISTAR GEOGRAFSKIH POJMOVA	2525

II

**L E G A L I Z A C I J A
TERITORIJALNIH OSVAJANJA**

I

ZLOČINA GENOCIDA

1. Aktivnosti međunarodne zajednice, kao i država agresorâ, na teritorijalno-političkoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine

Neočekivani herojski otpor branilaca antifašista u borbi za očuvanje multietničke, suverene i nezavisne međunarodno priznate države Republike Bosne i Hercegovine, države ravnopravnih građana i naroda, i opstanak - biološki i društveni Bošnjaka,¹ što je iznenadilo, ne samo

¹ Najkrupnije osvajačke operacije u toku agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvedene su, uglavnom, u proljeće e i ljeto 1992, zatim sredinom 1993. i jula 1995. U tom su periodu Jugoslavenska narodna armija/Vojska Jugoslavije i Hrvatska vojska, te njihove kolaboracionističke formacije (Vojska Republike Srpske, Hrvatsko vijeće obrane, Vojska Republike srpske krajine i Narodna odbrana Autonomne pokrajine zapadna Bosna), zauzele i okupirale najveći dio istočne i sjeverne Bosne, istočnu i zapadnu Hercegovinu, najveći dio Bosanske krajine i dijelove centralne Bosne. Teške odbrambene borbe vođene su za Bosanski Brod, Zvornik, Brčko, Gradačac, Jajce, Maglaj, Sarajevo, Tuzlu, Goražde, Mostar i druge gradove. Do sredine ljeta 1992. Savezna republika Jugoslavija je okupirala 70 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine, uspostavila i učvrstila tzv. Posavski koridor i izvršila genocid nad Bošnjacima. Uporedo sa tim, Republika Hrvatska je na "južnom vojištu" učvrstila uspostavljenu hrvatsku vlast, a Bosansku Posavinu prepustila srpskom okupatoru (.: **BALKAN BATTLEGROUNDS: A MILITARY HISTORY OF THE YUGOSLAV CONFLICT, 1990-1995**, Volume I, Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, Washington, DC 20505, May 2002, str. 117-169; S. Čekić, **AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU - PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Kult B, Sarajevo, 2004; R. Delić, **ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE: NASTANAK, RAZVOJ I ODBRANA ZEMLJE**, knjiga prva, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2007, str. 6-11 i 234-248; S. Čekić, **GENOCID I ISTINA O GENOCIDU U BOSNI I HERCEGOVINI**, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 22-23; Isti, **BITNE HISTORIJSKE ČINJENICE O NEZAVISNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE**, *Korak*, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, br. 30, januar-mart 2013, str. 20-22).

Mobilisani rezervni sastavi policije i samoorganizovane grupe patriota pružile su prvi otpor i omogućili da se, na osnovama referendumâ za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu i međunarodnog priznanja, te Platforme za djelovanje Predsjedništva u ratnim uslovima, kao najšireg okvira okupljanja svih patriotskih snaga, pod rukovodstvom Štaba terito-

agresore i njihove kolaboracioniste već i relevantne međunarodne faktore, koji su prepustili Republiku Bosnu i Hercegovinu i Bošnjake na nemilost

rijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, okupe značajne, ali slabo naoružane snage. Ove snage su u toku ljeta 1992. prerasle u **Armiju Republike Bosne i Hercegovine**, koja je konstantno narastala, ali ostala nedovoljno naoružana. Od početnih četa, bataljona, odreda i grupa Armija Republike Bosne i Hercegovine transformisana je u brigade i korpuse, ali su njene jedinice ostale vezane za određene teritorije. Pored **centralne slobodne teritorije** bilo je više odvojenih **slobodnih enklava**. Do naoružanja se teško dolazilo, uglavnom plijenom od agresorâ i njihovih kolaboracionista.

U toku odbrambeno-oslobodilačkog, antifašističkog rata Republika Bosna i Hercegovina se odbranila od brutalne velikosrpske i velikohrvatske agresije, u koju su, kao saveznici ili kolaboracionisti, bili uključeni i brojni pripadnici sva tri njena naroda, radi pravdanja agresije i genocida, te drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, što uostalom redovno čine fašistoidni režimi.

Odbrambeno-oslobodilački rat vođen je prvenstveno vlastitim snagama i sredstvima i u uslovima koji su se grančili sa nemogućim (u, pored ostalog, teškim uslovima borbe na dva fronta - dva agresora i tri paradržavne tvorevine). **Niko** (u svijetu), tvrdi Richard Holbrooke, "**nije očekivao da će Bosanci toliko istrajati**" (R. Holbrooke, **ZAVRŠITI RAT**, Šahinpašić, Sarajevo, 1998, str. 49). Republika Bosna i Hercegovina je, prije svega, razoružana, pa okupirana (Savezna republika Jugoslavija - Srbija i Crna Gora je okupirala preko 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine, a Republika Hrvatska oko 12%) i na dvije trećine, odnosno tri četvrtine njene teritorije izgrađen je **efektivan okupacioni aparat**. Njegovo **vojno obezbjeđenje** u početku je vršila glavnina Jugoslavenske narodne armije. Kao i u narodnooslobodilačkom ratu, 1941-1945, početak je bio veoma težak: raspoloživo, zaplijenjeno, u primitivnim radionicama izrađeno, i ponešto za skupe pare nabavljeno, oružje i municija daleko je premašeno brojem branilaca, pa ih se i po nekoliko služilo jednom puškom.

Dugotrajnim naporima, konstelacija odnosa u zemlji i svijetu se ipak promijenila. Iako svedene na 20% ukupne državne površine i međusobno izolovane, **slobodne teritorije** su nekako **konsolidovane**.

Odbrambeno-oslobodilački rat je u ljeto 1995. bio **na pragu potpunog uspjeha**, baš zato što je bio odbrambeni, što nije težio osvajanju tuđih teritorija, nego samo za odbranu svojih teritorija i svoje suverene, međunarodno priznate države. Približavanje tom završnom uspjehu bilo je, međutim, vrlo mučno i dugotrajno, ostvarivalo se iscrpljujući i posljednje atome snage i naroda i Armije. Kad je završni uspjeh bio na pomolu zaustavljen je Dejtonskim mirovnim sporazumom, koji je legalizovao osvajački rat protiv Republike Bosne i Hercegovine i genocid nad Bošnjacima, te nametnuo rješenja koja nisu u skladu sa međunarodnim demokratskim standardima.

Detaljnije o herojskom otporu branilaca i antifašista u borbi za očuvanje multietničke, suverene i nezavisne države Republike Bosne i Hercegovine vidjeti: R. Delić, **ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE: NASTANAK, RAZVOJ I ODBRANA ZEMLJE**, knjige 1 i 2; Isti, **ČAST JE BRANITI BOSNU: AUTENTIČNI GOVORI**, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, knjiga prva, Sarajevo, 2001, knjiga druga, Sarajevo, 2002; knjiga treća, Sarajevo, 2004; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., tom I, str. 177-264 i 283-429.

(vojno nadmoćnijim) agresorima, izdejsstvovao je (neodlučno, uglavnom “neučinkovito, a katkad i štetno” “kobno uplitanje”) angažovanje tzv. međunarodne zajednice:²

² Neophodno je ukazati na probleme definicije pojma *međunarodna zajednica*, koji se odnosi na realitet društvene stvarnosti o kojem postoje različita shvatanja, u kojima je teško otkriti i identifikovati bitne odredbe onoga što jeste (međunarodna zajednica), da bi na osnovu njih ponudili valjanu naučnu definiciju realiteta i pojma međunarodna zajednica. Ovom prilikom, zbog ograničenog prostora, nećemo ulaziti u širu elaboraciju tog pojma. Međutim, potrebno je ukazati da međunarodna zajednica kao faktički realitet ne postoji. U suštini je riječ o politici i interesima nekoliko velikih sila ili bolje rečeno jedne - Sjedinjenih Američkih Država. Milan Kučan govori o tzv. međunarodnoj zajednici, pod kojom podrazumijeva Evropsku zajednicu/uniju i Sjedinjene Američke Države (.: Zbornik radova sa Međunarodnog naučnog simpozija DISOLUCIJA JUGOSLAVIJE - PROCESI, UZROCI I POZICIJA BOSNE I HERCEGOVINE KROZ PRIZMU DJELOVANJA POLITIČKOG VODSTVA NA ČELU SA ALIJOM IZETBEGOVIĆEM, IZLAGANJE MILANA KUČANA, Muzej “Alija Izetbegović”, Sarajevo, 2011, str. 19). Ministar za vanjske poslove Velike Britanije, Douglas Hurd, tvrdio je kako “**ne postoji nešto takvo kao ‘međunarodna’ zajednica**” (B. Simms, **NAJSRAMNIJI TRENUTAK: BRITANIJA I UNIŠTAVANJE BOSNE**, Buybook - Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Sarajevo - Beograd, 2003, str. 6). Međunarodna zajednica je, po Međunarodnoj komisiji za Balkan (februara 1995), “**u najboljem slučaju eufemizam koji odražava nade pogaženih i onih kojima je nanescena šteta, a ne stvarnost svjetske politike. Ona nije svjetski policajac, a nije čak ni moralni autoritet. Ona je fikcija kojoj se obraćaju oni kojima je nanesceno zlo, na koju se pozivaju oni koji žele da sankcionira njihove zločine, koju kao izgovor za neaktivnost koriste sve zemlje koje ne žele biti uključene i koju kao izliku za akciju koriste zemlje koje su željne borbe**” (.: **NEDOVRŠENI MIR: Izvještaj Međunarodne komisije za Balkan**, Hrvatski Helsinški odbor za ljudska prava i Pravni centar Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Zagreb, 1997, str. 4). Ujedinjene nacije su, po navedenoj komisiji, “**na neki način, institucionalizirana međunarodna zajednica**”. Ujedinjene nacije mogu “**držati prazne govore i moralizirati, ne slagati se i osuđivati; ona može donijeti rezolucije i pružiti dobre usluge; ona može ublažiti ljudsku patnju i razvrstati snage koje su zadužene za očuvanje mira. Međutim, ona ne može očuvati mir koji ne postoji. Ona nije u stanju osigurati vojnu podršku za stvaranje mira ako njene moćnije države članice ni same nemaju interesa da osiguraju takve snage**” (Isto, str. 5).

Politika i praksa Ujedinjenih nacija samo na primjeru agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima na kraju XX stoljeća najbolje odslkava, najblaže rečeno “nemoć” Ujedinjenih nacija i nepostojanje političke volje da djeluju u zaustavljanju agresije i sprečavanju genocida. Nažalost, Ujedinjene nacije su prvenstveno pasivno (p)osmatrale i na izvjestan način bile saučesnik u genocidu i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, čime snose odgovornost za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava (R. Holbrooke, nav. dj., str. 75. Detaljnije o tome vidi u: S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, **GENOCID U SREBRENICI, “SIGURNOJ ZONI” UJEDINJENIH NACIJA, JULA 1995**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2000, str. 281-419).

- **humanitarnom pomoći** (žrtvama genocida je dopremana hrana, dok su ubijani i umirali od gladi, uz saglasnost zločinaca, koji su namjerno blokirali i ometali konvoje humanitarne pomoći, što predstavlja teško kršenje međunarodnog humanitarnog prava, i cinični zahtjev žrtvama da ne ometaju dostavljanje humanitarne pomoći samima sebi) i **bez remećenja dinamike i toka agresije i genocida, uz prikrivanje i mirno (p)osmatranje masovnih i sistematskih zločina od strane “nepriustrasnih” i “neutralnih” Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija (UNPROFOR - United Nations Protection Forces³), koje su djelovale**

³ UNPROFOR (Zaštitne snage Ujedinjenih nacija za održa(va)nje mira) - “**nepriustrasna i neutralna snaga čuvara mira**”, uspostavljen je *Rezolucijom 743* (1992) Vijeća sigurnosti, od 21. februara 1992, proširenom i pojačanom rezolucijama Vijeća sigurnosti 752 (1992), od 15. maja 1992; 758 (1992), od 8. juna 1992; 761 (1992) od 29. juna 1992; 762 (1992.) od 30. juna 1992; 764 (1992); 768 (1992) od 7. augusta 1992; 770 (1992), od 12. augusta 1992; 776 (1992) od 14. septembra 1992; 781 (1992) od 9. oktobra 1992; 786 (1992) od 10. novembra i 798 (1992) od 12. decembra 1992. (.: **REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN O BOSNI I HERCEGOVINI: OD REZOLUCIJE 713 OD 25. SEPTEMBRA 1991. DO REZOLUCIJE 1004 OD 12. JULA 1995**, Press centar ARBiH, Sarajevo, 1995, str. 3-147; M. Polutak, **KAKO SMO BRANILI BOSNU I HERCEGOVINU**, Sarajevo, 2011, str. 308, *Pismo generala Ruperta Smitha, komandanta UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu* - Komandantu Generalštaba Armije RBiH Rasimu Deliću, od 5. juna 1995).

UNPROFOR se sastojao od: **komandanta** koga je, nakon konsultacija i uz saglasnost Vijeća sigurnosti imenovao generalni sekretar Ujedinjenih nacija; **vojne komponente** koja se sastojala od “vojnog i civilnog osoblja koga su, na zahtjev generalnog sekretara, države članice stavile na raspolaganje”; **policijske komponente**, koja se sastojala od policijskog osoblja, koga su države učesnice, na zahtjev generalnog sekretara, stavile na raspolaganje; **civilne komponente**, koja se sastojala od službenika Ujedinjenih nacija; **pripadnika UNPROFOR-a**, koje su sačinjavali svi pripadnici vojne, policijske ili civilne komponente; **država učesnica** koje su davale osoblje za vojnu ili policijsku komponentu UNPROFOR-a; **Vlade Republike Bosne i Hercegovine**, članice Ujedinjenih nacija; **Konvencije o privilegijama i imunitetu Ujedinjenih nacija**, koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija 13. februara 1946, i **lokalnih zakona i propisa** Vlade Republike Bosne i Hercegovine ili nadležnih organa vlasti koje su za to bili određeni od Vlade Republike Bosne i Hercegovine (.: **ZBIRKA MEĐUNARODNIH MULTILATERALNIH UGOVORA IZ OBLASTI DIPLOMATSKIH I KONZULARNIH ODNOSA I SPORAZUMA O STATUSU MISIJA MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA U BOSNI I HERCEGOVINI**, *Sporazum između Vlade Republike Bosne i Hercegovine i Ujedinjenih nacija o statusu Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini*, od 15. maja 1993, Službeni list Bosne i Hercegovine i Ministarstvo za vanjske poslove Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1997, str. 221-233).

Mirovna operacija u Republici Bosni i Hercegovini najprije je bila ograničena na Sarajevski aerodrom. “**Njena misija se**”, tvrdi Yasushi Akashi, specijalni predstavnik generalnog

kao “zaštitinici srpskog agresora” i zločincima davale određenu vrstu lega-

sekretara Ujedinjenih nacija za Jugoslaviju (od januara 1994. do kraja oktobra 1995), “svodila na zaštitu dopremanja humanitarne pomoći na taj aerodrom. Sukob se, međutim, proširio na druge dijelove Bosne, te je prisustvo UN postalo i veće i složenije. Zadaci mirovnih snaga prevazilazili su mirovnu operaciju u Hrvatskoj, koja je bila više statična i više u skladu sa tradicionalnim očuvanjem mira” (J. Akaši, U **DOLINI IZMEĐU RATA I MIRA: LIČNOSTI KOJE SAM UPOZNAO**, Univerzitet za mir Ujedinjenih nacija, Evropski centar za mir i razvoj, Beograd, 2013, str. 20, 30 i 66).

Cilj Zaštitnih snaga UN-a u Republici Bosni i Hercegovini bio je, po Yasushiju Akashiju, “**zaštita prilikom dostavljanja humanitarne pomoći nedužnim civilima zatočenim u gradovima zahvaćenim požarom. Da bi nastavile da pružaju humanitarnu pomoć i zaustavile krvoproliće, Ujedinjene nacije su se trudile da kad god je to moguće uspostave prekid vatre i pošalju mirovne trupe u najugroženije dijelove Bosne, posebno u velike gradove**” (Isto, str. 23, 66 i 69).

Mandat UNPROFOR-a je, pored omogućavanja funkcionisanja Aerodroma u Sarajevu i dostave humanitarne pomoći, uključivao i zaštitu humanitarnih konvoja, praćenje zabrane letenja u zračnom prostoru Republike Bosne i Hercegovine, kao i zaštitu sigurnih zona Ujedinjenih nacija (E. Omerović, **UJEDINJENE NACIJE I MASOVNA KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA U FORMI MEĐUNARODNIH ZLOČINA U BOSNI I HERCEGOVINI U VRIJEME MEĐUNARODNOG ORUŽANOG SUKOB**, *Pregled*, Časopis za društvena pitanja, br. 3, godina 2010, Godište LI, Sarajevo, septembar-decembar 2010, str. 212).

Snage UNPROFOR-a u Bosni i Hercegovini imale su (u početku) veoma nejasan i ograničen mandat (upotreba sile samo u svojoj samoodbrani, da bi zaštitile sebe i svoje osoblje); navodnu neutralnost i nepristrasnost; davanje saglasnosti, odnosno svjesnosti svih “strana” u oružanom sukobu, te legalnosti u osnivanju i provođenju mandata mirovne misije (Isto, str. 213 i 223).

Mandat UNPROFOR-a je, *Rezolucijom 836* (1993) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, od 4. juna 1993, znatno proširen kako bi se otklonili oružani napadi na sigurne zone Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini. UNPROFOR je tom rezolucijom imao mandat da odvрати napade na sigurne zone, preduzimajući “**neophodne mjere, uključujući upotrebu sile kao odgovor na bombardovanje sigurnih zona ...**”, “**da nadzire prekid borbi, da promovira povlačenje vojnih i paravojnih jedinica koje ne pripadaju Vladi Republike Bosne i Hercegovine, da zauzme određene ključne tačke na terenu (tlu) i da osigurava dostavljanje humanitarne pomoći civilnom stanovništvu**” (: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 76-80; E. Omerović, nav. dj., str. 217-218).

Snage UNPROFOR-a sastojale su se od oko 44.000 ljudi (oko 38.000 vojnika, 800 civilnih policajaca, 2.000 civilnih službenika i 2.600 lokalnih službenika), od čega oko 6.000 francuskih i 4.000 britanskih vojnika. SAD nisu poslale kopnene trupe sve dok krajem 1995. nije potpisan Dejtonski sporazum (J. Akaši, nav. dj., str. 21 i 81).

SAD su oklijevale “**da pošalju kopnene trupe potrebne UN-a u Bosni**” (Isto). SAD su smatrale, tvrdi Yasushi Akashi, “**da embargo na uvoz oružja koji je Vijeće sigurnosti UN uvelo protiv cijele Jugoslavije bio uperen protiv interesa vojno slabijih Hrvata i Bosanaca. Zbog toga je Vašington insistirao na politici ‘ukini i udari’ (tj. na ukidanju embarga na uvoz oružja i izvođenju zračnih udara). Međutim, Britanci i Francuzi su se tome oštro opirali, strahujući da bi u slučaju ukidanja embarga na oružje na terenu došlo do žestoke vojne konfrontacije koja bi se proširila na cio region**” (Isto, str. 81-82).

liteta i legitimiteta, što je na izvjestan način značilo njihovo saučesništvo u genocidu i **(uz) odsustvo političke volje, odvažnosti, hrabrosti i nepoštovanja osnovnih univerzalnih ljudskih i moralnih vrijednosti (zapadnih sila) da se spriječi i zaustavi genocid**, što je obaveza svih ugovornih strana *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*;

- **(jalovim, otegnutim i beskonačnim) političkim mirovnim pregovorima** (“kombinovani s vojnim pritiscima, bilo da su vojne aktivnosti poticale političke pregovore, bilo da su politički pregovori i ‘mirovni planovi’ poticali vojne aktivnosti”), koji su imali zajedničku odrednicu - potvrđivali su, odnosno ratifikovali srpska teritorijalna osvajanja i u čijoj je osnovi bila ideja o teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine;

- **održavanjem pregovora sa agresorima i (ratnim) zločincima o podjeli Republike Bosne i Hercegovine**, “preko leđa žrtava”, koji su, pored ostalog, imali za cilj “da se ne govori istina”, pri čemu su žrtve i agresori (zločinci) tretirani “jednakim”;

- **stalnim popuštanjem zahtjevima agresora**, pri čemu su Ujedinjene nacije, “pod krinkom neutralnosti” neprekidno modifikovale “zbivanja na terenu, igrajući igru agresora”;

- **ohrabrivanjem agresije i prihvatanjem srpskih teritorijalnih osvajanja**, čime je tzv. međunarodna zajednica, posebno Ujedinjene nacije i Evropa, uključujući i evropske narode kršćanske tradicije, saučesnik u genocidu nad Bošnjacima, jer je kršćanska civilizacija (Evropa) žrtvovala evropske muslimane;

- **podržavanjem države agresora (Savezne republike Jugoslavije - Srbije i Crne Gore) i lično Slobodana Miloševića**, koga je Zapad “učinio svojim najmilijim sagovornikom”, a Sjedinjene Američke Države ga “pretvorile u šampiona u vrijeme Dejtonskog sporazuma”;

Evropske zemlje, uglavnom Velika Britanija i Francuska su se, po Akashiju, u nastojanju da “sukob” zadrže “**unutar granica Jugoslavije**”, “**zalagale za politiku smirivanja koju bi obezbijedile mirovne snage UN**” (Isto, str. 21). S tim u vezi, Akashi tvrdi kako je uloga mirovnih snaga UN-a bila “**da sprečava jačanje sukoba i da je, s obzirom na situaciju u bivšoj Jugoslaviji njihova prva dužnost bila da zaštite humanitarne aktivnosti i očuvaju vojnu stabilnost - uspostavljenju prekidom vatre**” (Isto, str. 69).

- **podržavanjem fašista, zločinaca i ubica: kolaboracionista i petokolonaša** Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) - paradržavne zločinačke tvorevine Republike Srpske;

- **brojnim sporazumima o prekidu vatre**, koje agresorsko-okupatorske snage nisu poštovale;

- **mnogim neuvjerljivim prijetnjama** “koje nisu nikoga dojmile”;

- **diplomatskom popustljivošću** (prema srpskim zločincima) i **nepodnošljivim licemjerjem svjetske diplomatije**;

- **sramotnom politikom (ne)moralnog i političkog izjednačavanja**, prema kojoj su postojale dvije, odnosno tri “strane”, koje su podjednako krive i odgovorne, jer su (po)činile zločine;

- **strategijom “nepriistrasne” podjele krivice za izvršene zločine**, čime je Zapad, nemoralnim izjednačavanjem napadača i branilaca, odnosno agresora /zločinaca i žrtava genocida, “**postao svojevrsan sukrivac za počinjene zločine**” (bio je to “**trenutak evropske sramote**”);

- **okrivljavanjem** (bez postojanja bilo kakvih dokaza) **žrtava agresije i genocida da ubijaju (bombarduju) sami sebe**, kako bi navodno zadoobili međunarodne simpatije (kao što su to izmišljali srpski agresor i njegovi kolaboracionisti, te, pored ostalih, i komandant mirovnih snaga Ujedinjenih nacija general Lewis MacKenzie, glasnogovornik srpske (lažne) propagande i branilac srpskih (genocidnih) interesa, koji je imao “**izvanredan uticaj na međunarodno mišljenje**”, posebno u vezi sa karakterom oružanog sukoba i prirodom zločina, zastupajući tezu da je riječ o građanskom ratu i “etničkom čišćenju”, u kome su sve “strane” podjednako krive, kao i neki funkcioneri (vojni i politički) Ujedinjenih nacija, pri čemu se, u tu nečasnu propagandu, pored ostalih, uključio i ugledni britanski dnevni list *Independent*, objavljujući na naslovnoj strani “**MU-SLIMANI 'UBIJAJU' VLASTITI NAROD**”, sa ciljem da svjesno zamijene tezu o odnosu agresora - zločinca/zločinaca i žrtve/žrtava);

- (svjesno i namjerno) **pogrešnoj kvalifikaciji oružanog sukoba i prirode zločina**, odnosno njihovih bitnih odredaba, što doprinosi pogrešnom utvrđivanju i konstatovanju karaktera oružanog sukoba i prirode zločina, uz uporno zastupanje teze o građanskom ratu i “etničkom

čišćenju”, a zanemarujući i izbjegavajući realno i objektivno činjenično stanje: agresiju (međunarodni oružani sukob) i zločin genocida;

- **moralnom neutralnošću, ravnodušnošću i bezosjećajnošću;**

- **lažima, licemjerstvom i cinizmom;**

- (izopačenim i upornim) **negiranjem genocida i pokušajima nametanja krivice žrtvi genocida** (od strane najjačih svjetskih sila, uključujući i Sjedinjene Američke Države);

- **“sankcijama”** Saveznoj republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori), koje nisu primjenjivane, čime su rezolucije Vijeća sigurnosti stalno kršene;

- **uspostavljanjem zabrane za vojne letove u zračnom prostoru Republike Bosne i Hercegovine;**

- a kada je već bilo izvjesno da Bosna “neće tako lako pasti” i **drugim trikovima, igrama i igrarijama, te “mučnim polumjerama” Ujedinjenih nacija i Evropske zajednice /unije u obliku tzv. sigurnih zona (safe areas) Ujedinjenih nacija, odnosno rezervata ili koncentracionih logora, “koje su bile sve osim sigurne” (“ništa u vezi s njima nije bilo sigurno”),** u kojima se nad civilima pod zaštitom zapadnih država odvijao **“proces tihog genocida”**, pri čemu nije bilo ni političke volje da se upotrijebi odlučna zračna sila protiv srpskih napada, kao i **zona isključenja (uklanjanja) teškog naoružanja** (srpskog agresora **oko Sarajeva** na udaljenosti - u radijusu od oko 20 km od centra grada).⁴

⁴ M. Filipović, **KORIJENI AGRESIJE**, ∴ GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995, Zbornik radova Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991-1995, održanog u Bonnu od 31. augusta do 4. septembra 1995, (glavni i odgovorni urednik Smail Čekić), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Gesellschaft für bedrochte Völker International - Göttingen, Human Rights Group for Bosnia - Kuala Lumpur, Sarajevo 1997, str. 155-156; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 29-31, 45-48, 67-68, 70-71, 257-258, 301-313 i 351-384 i 399-400; C. Off, **LAV, LISAC I ORAO: PRIČA O GENERALIMA I PRAVDI U JUGOSLAVIJI I RUANDI**, ArmisPrint, Sarajevo, 2010, str. 117, 130, 135-136, 138, 145, 152, 172-173, 179-180, 184, 186, 191, 322; M. A. Sells, **IZNEVJERENI MOST: RELIGIJA I GENOCID U BOSNI**, ITD “Sedam”, Sarajevo, 2002, str. 10-11, 17, 20, 26; S. Čekić, **SPREČAVANJE I KAŽNJAVANJE ZLOČINA GENOCIDA**, *Korak*, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, br. 18, januar-februar 2010, str. 108-130; R. Holbrooke, nav. dj., str. 67, 72-73, 75, 361 i dr.; ∴ **NEDOVRŠENI MIR ...**, str. 3; K. Begić, **BOSNA I**

Sjedinjene Američke Države i vodeće evropske sile (Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Rusija), manipulišući međunarodnom politikom i međunarodnim institucijama, bez odgovarajućeg moralnog autoriteta, nisu prihvatile (odbile su, odbijale su) činjenice o agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i dokaze o genocidu nad Bošnjacima u svim okupiranim mjestima (Republike Bosne i Hercegovine), gradovima u opsadi i sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, što pokazuje odsustvo političke volje da, zbog nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti

HERCEGOVINA OD VANCEOVE MISIJE DO DAYTONSKOG SPORAZUMA (1991-1996), Bosanska knjiga i Pravni centar Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1997, str. 8-9 i 100-101; M. Thacher, **DRŽAVNIČKO UMIJEĆE : STRATEGIJE ZA SVIJET KOJI SE MIJENJA**, Školska knjiga, Zagreb, 2004, str. 245, 248, 255, 259 i 262; L. L. Lambrichs, **VUKOVAR NIKADA NEĆEMO VIDJETI**, Zagreb, 2007, str. 196, 219-221, 266, 268, 271, 352, 371, 380, 439 i 448; I. Komšić, **POLITIKA OBRANE I MIROVNIH PREGOVORA O BOSNI I HERCEGOVINI**, *Korak*, br. 22, januar-mart 2011, str. 4; ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, Den Haag, 2003, paragrafi 1-495; ∴ **GENOCID U KONTINUITETU: SVJEDOČENJE AMBASADORA ARRIE**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 5-97; ∴ **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 46-48; E. Omerović, nav. dj., str. 211-216; M. Polutak, nav. dj., str. 298; Y. Akashi, nav. dj., str. 45, 47, 49 i 51-52.

“Usporeno i bojažljivo reagovanje” međunarodne zajednice na agresiju i genocid u Republici Bosni i Hercegovini predstavljalo je **“veoma opasan presedan, jer su srpski lideri svjesni da ‘ma šta uradili, niko neće ni prstom da makne’”** (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 267).

Srpski agresor je, negirajući svoje učešće u agresiji i genocidu, međunarodnu zajednicu zaokupljao **“otegnutim pregovorima”**, **“znajući da će im proces pregovaranja, u kombinaciji sa neutralnošću međunarodne zajednice, dati vremena da prođu nekažnjeni za ubistva”** (Isto, paragraf 289).

Milošević je u Beogradu primao predstavnike međunarodne zajednice i držao ih **“u beskonačnim i jalovim pregovorima”**, koji su omogućavali **“da dvojac Karadžić - Mladić nastavi sa zločinačkom i brutalnom kampanjom ubijanja i terora nad muslimanskim narodom”** (Isto, paragraf 340).

“Bosanski Srbi” su **“koristili pregovaračke procese samo kao sredstvo da dobiju na vremenu da bi - putem etničkog čišćenja i genocida - odvojili veću teritoriju od Bosne i Hercegovine”** (Isto, paragraf 189).

Međunarodni odgovor na “katastrofu” u bivšoj Jugoslaviji 1991-1995, gdje je **“ubijeno oko tri stotine hiljada ljudi”**, bio je, po ocjeni R. Holbrookea, **“u najboljem slučaju neizvjestan, a u najgorem strašan”**. S tim u vezi, on piše: **“Dok su u početku i Sjedinjene Države i Evropska unija na balkanske ratove gledale kao na evropski problem, Evropljani su izabrali da ne zauzimaju čvrst stav, ograničavajući se na slanje UN ‘mirovnjaka’ u zemlju u kojoj nije bilo mira koji treba čuvati, a uskraćujući im sredstva i ovlasti da zaustave borbu”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. XV).

žrtava genocida (bosanski, evropski muslimani - Bošnjaci),⁵ nisu pravovremeno, adekvatno i efikasno djelovale u sprečavanju, suzbijanju i zaustavljanju agresije i genocida; ublažavale su i umanjivale zločin genocida nad mirnim, nenaoružanim, nemoćnim Bošnjacima, autohtonim evropskim narodom; ohrabrivale su srpskog agresora i njegove kolaboracioniste; ravnodušno su posmatrale zločine dok su (iz)vršeni i nagrađivale srpsku agresiju podjelom Republike Bosne i Hercegovine, što, također, samo po sebi predstavlja zločin. Zapadne vlade nisu bile odlučne u hapšenju i kažnjavanju najodgovornijih zločinaca. Imajući snagu i moć, Zapad nije postupio u skladu sa obavezama iz *Povelje Ujedinjenih nacija* i *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, jer nije pružio podršku žrtvama genocida u Republici Bosni i Hercegovini (Bošnjacima), čime je “propustio” da (od)brani žrtve genocida (Bošnjake) i principe i vrijednosti civilizacije i kulture.⁶

⁵ S. Čekić, *SPREČAVANJE ...*, str. 126-130; V. Azinović, **BUSHOVA ADMINISTRACIJA I RASPAD JUGOSLAVIJE**, .: BOSNA I HERCEGOVINA - JEZGRO VELIKOSRPSKOG PROJEKTA, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006, str. 712-714. Ukazujući na **neadekvatnu reakciju** Sjedinjenih Američkih Država i Evropske zajednice/unije na agresiju protiv Republike Bosne i Hercegovine i genocid nad Bošnjacima, pri čemu je, pored ostalog, konstatovao da je “**nepravедно Muslimanima uskraćivati sredstva s kojima bi se branili**”, Richard Holbrooke je u septembru 1992, u svom prvom pokušaju da predloži “**tok akcije u Bosni**” (tekst je objavljen u *Newsweeku* 17. septembra 1992), naglasio značaj vjerske odrednice žrtava genocida. Naime, on je tada s pravom postavio pitanje: “**Šta bi Zapad sada radio da su vjerska ubjeđenja boraca obrnuta i da muslimanske snage sada nastoje uništiti dva miliona hrišćana i/ili Jevreja?**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 236). To isto je potvrdio i predsjednik Bill Clinton. Naime, kada su neke zemlje počele diskusiju o ukidanju embarga na uvoz oružja, koga je, na zahtjev Slobodana Miloševića, odnosno krnje SFRJ, uveo UN, 25. septembra 1991, zemlje Evropske unije su, po priznanju Billa Clintona autoru knjige “**The Clinton Tapes**”, Tayloru Branchu, bojeći se “**muslimanske Bosne**”, blokirale taj prijedlog. “**Službena verzija za takav stav je glasila da bi to pogoršalo humanitarnu situaciju, jer bi više oružja značilo i više krvoprolića.**” Međutim, privatno ključni saveznici su se, tvrdi Clinton, “**protivili nezavisnoj bosanskoj državi**” (G. Nice, **PRIZNANJE BILJANE PLAVŠIĆ KORISTILO JE SAMO NJOJ**, *DANI*, 19. novembar 2009, str. 32-36).

⁶ S. Čekić, *SPREČAVANJE ...*, str. 126-130; B. Simms, nav. dj., str. 40; R. Gutman, **SVJEDOK GENOCIDA**, Vijeće Kongresa bosansko-muslimanskih intelektualaca i Udruženje Muslimana za antigenocidne aktivnosti “MAG”, Sarajevo, 1995, str. 48. Devedesetih godina XX stoljeća “**slike smrti i nečovječnosti - Vukovar, Dubrovnik, Omarska, Sarajevo, Srebrenica - svjetlucale su**”, po Međunarodnoj komisiji za Balkan, “**u domovima širom svijeta istovremeno kad su se događale u stvarnosti. Što više, temeljne vrijednosti pluralističkih demokracija na objema stranama Atlant-**

Na kraju XX stoljeća ponovo su se, nažalost, pojavile “zločinačke sklonosti Evrope” “i to uz potporu ujedinjeno-narodnog kršćanstva” i “savezništva između zapadno-evropskih kršćanskih demokracija i pravoslavlja, stvorena preko muslimanskih leđa”, “kroz navodno humanitarnu politiku i kroz neprekidno pregovaranje s čistačima”.⁷

skog okeana nije dovela u pitanje tek aktivnost metode, nego sama ideja ‘etničkog čišćenja’, kao načela na kome počiva jedna država i jedno društvo” (.: NEDOVRŠENI MIR ..., str. 2).

Ta “sramotna uvreda za svijet” imala je, tvrdi Međunarodna grupa za Balkan, “različite korijene. Nju je uzgojila nesposobnost - neki će reći nevoljkost - glavnih zapadnih sila da na samom početku spriječe, ublaže ili zaustave krvoproliće i razaranja. Ni jedna država, ni jedan državnik i niti jedna međunarodna institucija ne može se podičiti da je reagirala na taj izazov. Europska zajednica, koja je priliku da zaustavi ratove što su buknuili u Jugoslaviji, koja se raspadala, proglasila ‘vremenom Europe’, posredovala je u beskonačnom nizu primirja. Jedan za drugim, ona su bila kršena dok se još nije bila osušila ni tinta na dokumentima o prekidu vatre. Amerikanci s predsjednikom Billom Clintonom, kao uostalom i za vrijeme njegova prethodnika, Geoga Busha, zadovoljili su se time što su čitavu stvar prepustili Europljanima. I Amerikanci i Europljani lutali su amo-tamo bez cilja gotovo do samog potpisivanja sporazuma u Daytonu. Na isti način, dok se rat širio, Ujedinjene su nacije činile očite pogreške. One su usto posredovale pri donošenju jednog mirovnog plana za drugim koje su zaraćene strane u Bosni i Hercegovini poderale neposredno nakon što su ih potpisale. Nastojanja za očuvanjem mira što su ih provodile Zaštitne snage UN-a (UNPROFOR), koliko god bila valjana, pokazala su se nemoćnim da zaustave borbe ...” (Isto, str. 2).

Ukazujući na “slike smrti i nečovječnosti” i “sramotnu uvredu za svijet” sa “različitim korijenima”, te na nepostojanje političke volje “glavnih zapadnih sila” da “spriječe, ublaže ili zaustave krvoproliće i razaranja”, kao i na lutanja Amerikanaca i Evropljana, te “očite pogreške” Ujedinjenih nacija, Međunarodna komisija za Balkan, nažalost, nije razumjela ni shvatila karakter rata u Bosni i Hercegovini niti prirodu zločina.

⁷ L. Lambrichs, nav. dj., str. 300-301. Pascal Brücker (francuski lijevo orijentisani intelektualac, filozof, esejist i književnik) 22. oktobra 1992. u pariskom dnevniku - dnevnoj novini *Le Monde* objavio je tekst “L’EUROPE DE L’OBSCÉNITÉ”, u kome ukazuje na pojavu “fašističke nemani” i “srpskim nacistima” koji vrše brojne zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava: “Četrdeset sedam godina poslije sloma III Reicha opet se pojavila fašistička neman na europskom istoku. Oholo trijumfira beogradskim ulicama s prepoznatljivom ideologijom i praksom jednoga Führera: politikom etničkog čišćenja i osvajačkih ratova, sve to u ime superiornosti srpskog naroda nad ostalim u okruženju. Pušteni da tumaraju po zemlji bosanskoj i hercegovačkoj, kao krvoločni psi, srpski nacisti ubijaju i teroriziraju obični puk, zatirući svaki i najmanji materijalni trag katoličke i islamske nazočnosti na tim prostorima” (S. Lapenda - M. Lapenda, *PARIŠKE HABERDŽIJE: RAT ZA SLOBODU - GODINA PRVA*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 134).

Riječ je, tvrdi Louise Lambrichs, o **“skrivenom snu Zapada da se riješi unutrašnjih neprijatelja, a to su evropski Muslimani”**, te ističe: **“Kao da se Evropa zapravo i ne može graditi ako ne pođe od tog temelja, od eliminacije onoga što je drukčije, različito, neusklađeno s onim što je bijelo, kršćansko ...”**.⁸

U Evropskoj zajednici/uniji **“velikosrbi su našli vrsnog saveznika”**, **“posebno u Francuskoj, s onom humanitarnom politikom”**. Francuska je od početka **“djelovala”** embargom (opća i potpuna obustava i zabrana isporuke oružja i vojne opreme Jugoslaviji) i humanitarnom politikom. Predsjednik François Mitterrand je, **“suočen sa srpskom okupacijom 70% bosanskog teritorija, operacijama etničkog čišćenja i svim oblicima zločina”**, **“podupirao humanitarnu pomoć, ali i insistirao na nenadležnosti s obzirom na ostalo”**.⁹ On je bezrezervno podupirao beogradski režim, pri čemu je **“srpske teritorijalne zahtjeve smatrao opravdanim, mislio je da bi Srbiji trebalo dati izlaz na more, do Zadra”**.¹⁰

⁸ Isto. Pariski *Le Mond* je 4. novembra 1992. objavio tekst **“LA DERNIÈRE CROISADE”**, autora Khana Sandruddina Age, u kome je sistematsko uništavanje Sarajeva i, s tim u vezi, saučesništvo Zapada u tom zločinu genocida, nazvao krstaškim ratom: **“Sarajevo je kao antička arena, s tom razlikom da u njoj nema ni lavova, ni kršćana, ni Židova, već samo Muslimana i po koji Hrvat koji će nestati pod udarima teškog topništva i u zračnim bombardiranjima. Tu monstruožnu cirkusku arenu globalnih razmjera promatraju na malim ekranima milijuni ljudi u svijetu u ovom trenutku, neki, poput Zapadnjaka, pretvarajući se da ništa ne vide, dok oni, Istočnjaci, to doživljavaju s užasom i poniženjem. Opet smo pred jednim križarskim, valjda i posljednjim ratom”** (S. Lapenda - M. Lapenda, nav. dj., str. 140).

⁹ Isto, str. 198, 200, 266, 310, 439 i dr. **“Humanitarnost”** je, tvrdi Louise Lambrichs, **“produžila rat, umjesto da ga zaustavi”** (Isto, str. 206).

¹⁰ Isto, str. 191; E. Rathfelder - C. Bethke, **BOSNA U FOKUSU. DRUGI POLITIČKI IZAZOV CHRISTIANA SCHWARZ - SCHILLINGA**, Kult B, Sarajevo, 2011, str. 182; L. Silber - A. Little, **SMRT JUGOSLAVIJE**, Otokar Keršovani, Opatija, 1996, str. 251-252. Mitterrand je 28. juna 1992. s ministrom (za zdravlje i humanitarne aktivnosti) Bernardom Kouchnerom, nakon evropskog samita (zasjedanje ministara Vijeća Evrope, 27. juna) u Lisabonu (gdje je, pored ostalog, konstatovano da nije otvoren Sarajevski aerodrom u humanitarne svrhe, zbog čega je predviđeno preduzimanje novih mjera, pri čemu je odlučan stav ministara Vijeća Evrope potvrdio da je moguće uskoro očekivati i vojnu intervenciju), naglo stigao u Sarajevo (na Aerodrom, koga su okupirale i držale oružane snage Savezne republike Jugoslavije). Dok su se svi zgražavali **“gledajući opsadu Sarajeva i stanovništva bez hrane, on će, kažu, probiti obruč i omogućiti da hrana stigne do stanovnika”**. Cilj njegovog odlaska u Sarajevo je, piše

Louise Lambrichs, bio **“izbjeći američku intervenciju i umiriti javnost uzbuđenu zbog opsade grada, a pritom i Srbiji ići na ruku”**. Rukovao se s Mladićem, **“izvršiteljem etničkog čišćenja u Bosni”**, odnosno genocida, po vlastitom Mladićevom priznanju (R. Gutman, nav. dj., str. 260; S. Čekić, **AGRESIJA ...**, str. 568). Govoreći o tome, Lambrichs tvrdi kako je očito **“rukovanje Hitlera i Pétaina u Montoireu”**. **“Francuzi su junaci, oni donose hranu stanovništvu, humanitarnost Države trijumfira”** (L. Lambrichs, nav. dj., str. 208-210; C. Off, nav. dj., str. 144-161).

Iznenadna “posjeta” francuskog predsjednika François Mitterranda Sarajevu u međunarodnoj zajednici izazvala je čuđenje i odobravanje. O tome je, pored ostalih, *Le Monde* 30. juna 1992. objavio tri teksta: **“LA VISITE DE M. MITTERRAND À SARAJEVO SIX HEURES DANS LA CAPITALE BOSNIAQUE”**; **“LA VISITE DE M. MITTERRAND À SARAJEVO - LES REACTIONS DE BONN ENTRE LA ‘SURPRISE’ ET LE SOUTIEN”**; **“LA VISITE DE M. MITTERRAND À SARAJEVO”** i **“LA VISITE DE M. MITTERRAND À SARAJEVO ‘HORS DIPLOMATIE’”** (S. Lapenda - M. Lapenda, nav. dj., str. 56-57).

Mitterrandova misija je, po ocjeni Laure Silber i Allana Littlea, **“uspjela utoliko što je svijetu pokazao da nije nužna vojna intervencija kako bi se u bosanski kaos unio razum i napredak. Činilo se da je dovoljan smion i junački potez kakav je Mitterrand samoreklamski napravio.**

Tim potezom stvorio se zamah koji je MacKenzie priželjkivao. Sutradan su Srbi, prema obećanju, svrstali svoje tenkove i oklopne transportere na stazi i napustili zračnu luku. MacKenzie je digao stijeg UN. U roku od nekoliko dana je iz Hrvatske, s misije održavanja mira, upućen kanadski bataljun koji je došao da osigura aerodrom. Pokrenut je zračni most i uskoro je svakog dana stizalo po sto pedeset tona hrane i lijekova. Međunarodna je zajednica s olakšanjem odahnula. Javno je mišljenje smatralo da je prošla sarajevska kriza” (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 252-253).

Mitterrand je 28. juna 1992, piše Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, **“vrijeme paklenih dana, učinio nenadanu posjetu opkoljenom Sarajevu. Dočekan je kao spasilac: obišao je mjesto zločina kod sarajevske tržnice, posjetio bolnicu i - što je važno - taj dan na grad nisu padale granate. Međutim, ostala je sve do današnjeg dana sjenka sumnje nad ovom posjetom. Šta je bio njegov motiv: pomoći Sarajevu ili spriječiti vojnu intervenciju međunarodne zajednice protiv agresora? Sve veći broj ljudi u Bosni i u svijetu vjeruje da je cilj bio ovo drugo.**

Dok sam pisao ove redove, u Parizu je objavljena knjiga o Mitterrandovoj kontraverznoj posjeti Sarajevu. Autor Mathieu Braunstein prvi put objavljuje podatak da se Mitterrand ovom prilikom, na Sarajevskom aerodromu, nakratko susreo sa Karadžićem i Mladićem, što je, prema njegovom mišljenju, organizirao tadašnji komandant UNPROFOR-a, kanadski general McKenzie.

Braunstein piše:

’Time što se, mada doslovno, na minutu sreo sa Karadžićem i Mladićem, Mitterrand je dao do znanja, da nije došao u zvaničnu posjetu zemlji koja je upravo stekla nezavisnost, i zato snosi dio odgovornosti za ovo što se u toj zemlji događalo slijedeće tri godine (...) Uz to, Mitterranda je bosanski predsjednik Izetbegović obavijestio o postojanju logora i egzaktno naveo gdje se nalaze. Francuski pred-

sjednik na to nije reagirao, a u Parizu je to prešutio. Umjesto da on zahtijeva međunarodnu istragu, mjesec kasnije logore Keraterm i Omarsku otkrivaju anglosaksonski mediji' (puni naziv knjige: *François Mitterrand u Sarajevu*, 28. jun 1992. - *Varljivi rendez-vous*, izd. Harmattan, Pariz, 2001) ...” (A. Izetbegović, *SJEĆANJA: AUTOBIOGRAFSKI ZAPIS*, Grafička izdavačka kuća d.d. OKO, Sarajevo, 2005, str. 375).

U noći 28. juna 1992, na Vidovdan, godišnjicu Kosovske bitke - 1389, “više od dvije stotine Muslimana utrano je u sobice u logoru Keraterm kod Prijedora, sjeverozapadno od Sarajeva. Satima su ih tukli. Ostali su logoraši do kasne noći slušali njihovu vrisku. Onda su po njima osuli vatrom iz strojnica. Sutradan ujutro među mrtvima bilo je i ranjenika. Ostali su logoraši morali odnijeti tijela. Procijenili su da ih je pobijeno najmanje sto pedeset. Mjeseci su prošli dok je svijet za to doznao, a dotle je već bilo kasno” (Isto, str. 253).

Evropska unija je, tvrdi Carole Off, “željela povjerovati da se cjelokupni bosanski debakl može riješiti dostavom humanitarne pomoći iz zraka”. Stoga je Mitterandova posjeta pokazala svijetu da Sarajevski aerodrom može funkcionisati i da avioni mogu slijetati na njega (C. Off, nav. dj., str. 144 i 151-158).

Dogovor o otvaranju Sarajevskog aerodroma (*Rezolucija 761* Vijeća sigurnosti, od 29. juna 1992), pri čemu je UNPROFOR istoga dana preuzeo kontrolu (Aerodromom) od srpskog agresora koji je kontrolisao područje oko Aerodroma, imao je, po ocjeni Carol Off, “zastrašujuće posljedice budući da je stabilizirao konflikt u izuzetno zločinačkoj fazi, omogućivši nastavak rata”. Otvaranjem Aerodroma stvorena je “iluzija da je ukinuto stanje opsade i to je uklonilo opasnost od neposrednih zračnih napada”, pri čemu je “embargo na uvoz oružja bio na snazi, a rat neriješen”. Time su prijetnje o zračnim napadima postale “priča za malu djecu. Ona je izgubila svaki smisao”. Narednih mjeseci i godina “čuvari mira će postati taoci i moneta za pregovaranje od strane Srba, koji su na taj način željeli iznuditi više ustupaka od njihovih zapadnih 'pokrovitelja'. Oni su izvršili pritisak na međunarodnu zajednicu da odustane od prijetnji upotrebe sile” (Isto, str. 161; C. Hodge, *VELIKA BRITANIJA I BALKAN*, Detecta, Zagreb, 2007, str. 81; N. Koljević, *STVARANJE REPUBLIKE SRPSKE. DNEVNIK 1993-1995: SJEĆANJA I SVJEDOČENJA*, knjiga 1, *Službeni glasnik RS*, Beograd, 2008, str. 468).

Sa sporazumom o otvaranju Sarajevskog aerodroma Ujedinjene nacije i Evropska unija su “dobili ono što su htjeli”. Međutim, iako je “omogućio hrabrim pilotima, humanitarnim radnicima i mirovnim snagama da isporuče prijeko potrebnu humanitarnu pomoć u zemlju”, pri čemu je najveći dio humanitarne pomoći odlazio ponovo u ruke oružanim snagama srpskog agresora, jer su Srbi uspostavili kontrolni punkt i na taj način kontrolisali dostavu pomoći, dok su civili pod opsadom bili na zadnjem mjestu. Sporazum je bio “veoma pogrešan sa strateškog i političkog stanovišta i, na kraju, pokazaće se kao jedan od najciničnijih postupaka u bosanskoj tragediji” (C. Off, nav. dj., str. 144-145). Tako je, tvrdi Carol Off, Sarajevski aerodrom otvoren, a grad (Sarajevo) zatvoren (Isto, str. 149-161).

Mitterrand se (1992) protivio bombardovanju srpskih artiljerijskih položaja, a podupirao je humanitarnu pomoć, “za koju znamo da igra igru agresora, s bilo kojega gledišta” (L. Lambrichs, nav. dj., str. 271; C. Hodge, nav. dj., str. 80-81).

Mnoge vlade na Zapadu su svjesno i namjerno pogrešno prikazivale stvarno stanje situacije u Republici Bosni i Hercegovini, prikrivajući osvajački rat (agresiju - međunarodni oružani sukob) protiv Republike Bosne i Hercegovine i genocid nad Bošnjacima, kako ne bi preduzele konkretne mjere na koje su ih obavezivale *Povelja Ujedinjenih nacija i Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* (Ujedinjenih nacija) i time izbjegle odgovornost u sprečavanju i zaustavljanju genocida. Politiku i praksu istrebljivanja Bošnjaka Sjedinjene Američke Države nisu kvalifikovale genocidom i (na početku su) odugovlačile i odbijale potvrditi postojanje srpskih koncentracionih logora.¹¹

Na sjednici *Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici* Savezne republike Jugoslavije, održanoj 18. augusta 1992, na kojoj je vođena rasprava o **Platformi za učeeše delegacije Savezne republike Jugoslavije na Konferenciji o Jugoslaviji u Londonu**, Milan Panić, predsjednik Savezne skupštine, pored ostalog, izjavio je da su s predsjednikom Mitterandom **“napravili odličnu vezu - počeo je da nas savetuje, dao nam je svoje mišljenje o Londonskoj konferenciji”** (AIIZ, inv. br. 2-4071, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO**, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa sednice SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI, održane 18. augusta 1992. godine, Beograd, str. 7).

Govoreći o Londonskoj konferenciji, Panić je na sjednici *Saveta*, održanoj 3. septembra 1992, ponovo potvrdio kako je **“Miteran bio na našoj strani”** (AIIZ, inv. br. 2-4072, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO**, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa sednice SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI, održane 3. septembra 1992. godine, Beograd, str. 8).

Predsjednik Mitterand je u Sarajevu obaviješten o masovnim i pojedinačnim ubistvima civila i civilnog stanovništva i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, posebno o postojanju koncentracionih logora, o čemu ga je lično upoznao predsjednik Izetbegović. Nažalost, bio je pasivan - ignorisao je dokaze o logorima. Po povratku u Pariz, Mitterand je **“nastavio šutjeti”**, iako je bio dobro informisan o **“zvjerstvima koja podsjećaju na nacistički Treći Rajh”** (R. Gutman, nav. dj., str. 261-263 i 265-267).

¹¹ N. Cigar, **GENOCID U BOSNI - POLITIKA ETNIČKOG ČIŠĆENJA**, Bosanski kulturni centar - Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 1998, str. 142; K. Galbraith, **DOBRO DRUŠTVO: HUMANI PLAN**, Algoritam, Zagreb, 2007, str. 126. Jedan američki oficir višeg ranga je u novembru 1993. uvjeravao prisutne na jednom brifingu, na kome je, pored ostalih, prisustvovao dr. Norman Cigar, da **“nije bilo genocida u bivšoj Jugoslaviji”**, pri čemu je podvukao činjenicu **“da je jedino ‘više od 100.000 ljudi ubijeno”** (N. Cigar, nav. dj., str. 143).

Stalne članice Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija i Sekretarijat UN-a, zatim Evropska unija, te Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), nisu se pridržavale *Povelje Ujedinjenih nacija*, što je **“imalo za posledicu više hiljada mrtvih ljudi i djece bez roditelja”** (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA, DIEGO E. ARRIA, paragraf 475).

Mnogi na Zapadu podržavali su i opravdavali srpska teritorijalna osvajanja, srpski osvajački, agresorski rat, koga su **“potakli Srbi - pravoslavni kršćani”**,¹² korištenje oružanih snaga protiv civila i civilnog stanovništva, insistirajući na tvrdnji da masovni zločini nad civilima i civilnim stanovništvom i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini ne mogu tretirati kao genocid.¹³ Pored toga, zapadni posmatrači i mirovni posrednici su prebacivali veliki dio odgovornosti na žrtve genocida - Bošnjake, čime su, djelujući sa tih pozicija i držeći se tog stava, prešutno prebacivali dio krivice na žrtve.¹⁴

¹² **“Rat u Bosni i Hercegovini potakli su”**, tvrdi Christiane Amanpour, **”pravoslavni kršćani. Oni su krenuli protiv muslimanskog stanovništva u namjeri da ga etnički očiste i stvore ‘Veliku Srbiju’ ...”** (*Dnevni avaz*, Sarajevo, 6. decembar 2008, str. 6).

¹³ N. Cigar, nav. dj., str. 143. Tako je Richard Cohen, kolumnista *Washington Posta*, 28. februara 1993, u tekstu *It's not a Holocaust*, zastupao tvrdnju da nazivanje onoga što se događalo u Bosni i Hercegovini genocidom, na neki način umanjuje težinu holokausta. S tim u vezi, on se, tvrdi dr. Norman Cigar, **“do samog kraja držao tvrdnje: ‘Ja doživljavam to poređenje (bosanskih Muslimana i Jevreja iz nacističke ere) kao uvećavanje zločina Srba i umanjenje zločina nacista ... Na taj način, problem se, ne samo vještački uvećava i u debatu unosi emocionalni naboj, već se Srbi izjednačavaju sa standardom zla, što oni ne žele ili nisu spremni da prihvate”** (N. Cigar, nav. dj., str. 143). **“Etničko čišćenje, kada se od njega ne može braniti”**, po Cohenu, **“nije genocid, i nije pokušaj da se iskorijene ljudi. To je nešto drugo - pokušaj da se odstrane Muslimani iz određenih oblasti u Bosni ... Iskorjenjivanje Muslimana kao naroda nije bio cilj bosanskih Srba”** (Isto).

Za Richarda Cohena, po dr. Cigaru, **“ključna razlika koja test na genocid čini negativnim, bila je činjenica da Muslimani nisu bili potpuno bez odbrane, pošto Jevreji nisu imali niti armiju, niti državu, dok su ih Muslimani imali, iako u logičnom smislu taj argument nikako ne stoji”** (Isto).

Ted Galen Carpenter je, negirajući genocid u Bosni i Hercegovini, u *Washington Timesu* 12. juna 1994, str. 34, u tekstu **“Serbia Analogy ... and Perspective”**, tvrdio kako je broj žrtava mali, što je, po dr. Cigaru, **“on pripisao činjenici da ‘umjesto istrebljenja članova drugih etničkih grupa, Srbi su ih generalno protjerivali sa određenih teritorija”** (N. Cigar, nav. dj., str. 143-144). Pored toga, on se, kako to s pravom tvrdi dr. Cigar, **“usudio zaključiti da ne treba govoriti o žrtvama i počiniocima, jer ono što se dešavalo /u Republici Bosni i Hercegovini - prim. S. Č./ bila je samo ‘obična borba za teritorijalni plijen kao rezultat raspada jugoslovenske Federacije”**. Po njemu su **“obje strane u moralnom pogledu podjednake, jer ‘iako se desio jedan posebno žestok politički razvod, to ne treba da ima šire strategijsko i moralno značenje”** (Isto, str. 144).

¹⁴ Isto, str. 51-52. Tako je David Owen u jednom intervjuu iznio teške laži, zasnovane na grubim falsifikatima činjenica društvene stvarnosti. **“Problem je bio u formiranju dominantno muslimanske Vlade, pošto je to moglo uzrokovati građanski**

Agresorski rat “koji je nametnut Bosni i Hercegovini i njenom narodu”, u kome je “70 posto okupirano zemlje već u prvim mjesecima rata”, po ocjeni Alije Izetbegovića, “nije bio klasični rat dviju vojski. To je bio rat vojske protiv civila, praćen genocidom i dotele neviđenim rušenjem kulturnih i vjerskih objekata. Svijet nije na odgovarajući način odgovorio na ovo barbarstvo. Zaprepašten brutalnošću napada, ili moralno i psihološki nespreman, ili pak spleten svojim proturječnim interesima, tek svijet je djelovao zbušnjeno i oklijevajuće. I kada su se pojavile slike i vijesti o novim koncentracionim logorima u srcu Evrope, javnost je bila šokirana, ali odgovorni ljudi uglavnom su šutjeli. Deseci hiljada ljudi ubijeni su u ovim logorima, a hiljadama njih gubi se svaki trag.

Što su napadi bili suroviji, oklijevanje svijeta bilo je veće.

Slobodni svijet nije branio i odbranio slobodu ...”¹⁵

“Iako su agresori ubijali i Srbe i Hrvate, Jevreje, Rome, Slovence, Albance, ipak je najviše stradalo muslimansko stanovništvo. Bilo je jasno da je genocidni rat poveden protiv bosanskih muslimana i ta je činjenica snažno uzdrmala javnost u muslimanskim zemljama. Pokazalo se da je krilatica o novom svjetskom poretku, koja se tih godina često ponavljala, obično licemjerje, jer je novi svjetski poredak, očito, na startu imao dvostruke standarde. Za bosanske muslimane, iako su autohtoni evropski narod, ne vrijede isti standardi kao za zapadnjake. Nakon urušavanja sovjetske komunističke imperije, i neke republike u sastavu SSSR-a proglasile su svoju državnu samostalnost, ali se nigdje nije dogodila tragedija kao u Bosni. Zapadnjačka vojna alijansa ne bi dozvolila genocid nad jednim kršćanskim narodom.”¹⁶

Evropa se, nažalost, “kukavički ponašala i tolerirala agresiju na zemlju koju je upravo priznala”, zatvarajući “oči pred genocidom, koncentracionim logorima i tako dalje”.¹⁷

rat. Svi su na to upozoravali. Uzrok ovoga rata bilo je zanemarivanje želja velikih manjina, Srba i Hrvata. Mnogi su očekivali ovaj rat, ali su usprkos tome insistirali na priznanje Bosne i Hercegovine” (Isto, str. 52).

¹⁵ A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 187.

¹⁶ Isto, str. 153-154.

¹⁷ Isto, str. 186.

Na oblikovanje politike tzv. međunarodne zajednice prema događajima na zapadnom Balkanu na kraju XX stoljeća, posebno prema agresiji (međunarodnom oružanom sukobu) na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima, utjecao je, s tim u vezi, niz mitova i velikih laži, osmišljenih, planiranih i širenih iz Beograda, koje su Zapad, Ujedinjene nacije, a naročito Evropa, bezrezervno podržali, a koji su bili u osnovi politike ministara za vanjske poslove i ministara za odbranu po glavnim evropskim prijestonicama. Međunarodni oružani sukob u Republici Bosni i Hercegovini je, kako bi se opravdala agresija, kvalifikovan kao **građanski** i (ili) **vjerski rat**, odnosno ratove, čiji su korijeni traženi u (navodnoj) višestoljetnoj međunacionalnoj i vjerskoj mržnji, pri čemu su Srbi proglašavani vojno nepobjedivim, Srbija “**najboljim garantom opstanka i očuvanja Jugoslavije**”, a međunarodno priznanje Republike Hrvatske i Republike Slovenije prikazivano preuranjenim i ključnim događajem, ne samo za izbijanje agresije na i protiv Republike Bosne i Hercegovine nego i definisanje, najblaže rečeno, pogrešne politike prema Bosni i Hercegovini.¹⁸

¹⁸ C. Hodge, nav. dj., str. 10 i 24; M. A. Sells, nav. dj., str. 10-11 i 26; B. Simms, nav. dj., str. 40; S. Sontag, “**TAMO**” I “**OVDJE**”, .: SREBRENICA: SJEĆANJA ZA BUDUĆNOST, Fondacija Heinrich Böll, Regionalni ured Sarajevo, Sarajevo, 2005, str. 152-153; Ch. Schwarz-Schilling, **PODRŽATI BORBU ZA ODBRANU LJUDSKIH VRIJEDNOSTI I ČOVJEKOVA DOSTOJANSTVA**, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995. ..., str. 204-212; E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 117.

U pružanju odgovora na pitanje “**šta je polazna tačka ove katastrofe na Balkanu?**”, Christian Schwarz-Schilling je zaključio da su to, “**prije svega, jednostavno, velike laži, kojima su Zapad, Ujedinjene nacije, a naročito Evropa, sami sebe oamamljivali i obmanjivali!**” Naime, po njemu je riječ o sedam velikih laži: “**svi su jednako krivi**”; “**nenaučno historijsko objašnjenje**” da su “**Države Slovenija, Hrvatska i Bosna i Hercegovina stvorene silom**”; “**rat na području bivše Jugoslavije uzrokovan je njemačkim priznanjem Hrvatske, Slovenije i kasnije Bosne i Hercegovine**”; “**Bošnjaci su opasni fundamentalisti**”, “**da bi se Bosna umorila i srpska agresija zaustavila, ne može se djelovati samo vazдушnim udarima, nego se za to moraju angažovati stotine hiljada vojnika na zemlji, a to može voditi samo u propast kao u Vijetnamu**”; “**predsjednik Milošević se potpuno odrekao bosanskih Srba i da protiv njih i sam sprovodi blokadu koju nadziru posmatrači Ujedinjenih nacija**”; “**Srbi su rođeni partizani i regularna armija ih uopšte ne može pobijediti**” (Ch. Schwarz-Schilling, nav. dj., str. 207-209). Nakon što je utvrdio i definisao sedam velikih laži tzv. međunarodne zajednice, Schilling je iznio argumente kojima je razotkrio i razobličio te velike laži (Isto).

Ukazujući na navedene laži, Schilling je konstatovao da je “**nepristrasnost u pitanjima ljudskih prava, u pitanjima dostojanstva čovjeka, u osnovi veliki zločin. Naime, zato što nepristrasnost ne brani zbiljske vrijednosti**”. Umjesto toga, on je imperativno

Laži o “građanskom ratu”, “etničkom ratu”, “etničkom sukobu”, “unutrašnjem (etničkom) sukobu”, “međuetničkom sukobu” i “zaraćenim stranama” (“sukobljenim stranama”), jednako krivim i podjednako odgovornim (“podjednaka krivica svih strana”) za zločine (“sve strane jednako odgovorne”) “posijali su srpski lobisti”. Te laži, kao “i niz nejasnih stereotipa o muslimanima”, na Zapadu su, posebno za britansku politiku prema Bosni i Hercegovini, bile presudne i, pored ostalog, pomogle “da ubijanje Bošnjaka izgleda kao nešto sasvim prirodno - pomogli su da odbijanje da se spriječe ta ubistva izgleda što neutralnije”. Kada su ministri tražili izbjegavanje vojne intervencije protiv srpskog agresora, oni su često isticali i naglašavali kako se u bivšoj Jugoslaviji vodi građanski rat, te se, imajući u vidu tu (lažnu) ocjenu, ne mogu uključivati u “građanski rat”. Taj im je izgovor, pored ostalog, služio kako bi prikrili agresiju Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske protiv Republike Bosne i Hercegovine i izbjegli osuditi, prije svega, Saveznu republiku Jugoslaviju (Srbiju i Crnu Goru) i njene kolaboracioniste - agresore i izvršioce genocida,¹⁹ čime su opravdavali i podržavali srpsku genocidnu ideo-

zahtijevao: “Stati na stranu principa slobode, ljudskog dostojanstva i demokracije” (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 117).

¹⁹ C. Hodge, nav. dj., str. 76-77, 85-86, 111 i 192; R. Bösch, **UBIJANJE U BOSNI I HERCEGOVINI**, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995. ..., str. 549-550; L. Bryant, “**MIROVNI PROCES**” - **LEGALIZIRANJE GENOCIDA**, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995. ..., str. 527-528; N. Malcolm, **HISTORIJSKI MITOVI I ODBIJANJE ZAPADA DA PRIZNA GENOCID U BOSNI**, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995. ..., str. 520-525; M. A. Sells, nav. dj., str. 26; K. Begić, nav. dj., str. 111; E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 182; R. Holbrooke, nav. dj., str. 115; J. Akaši, nav. dj., str. 5, 14, 19-22, 25-26, 30-35, 37-39, 43, 47, 68-69, 108, 110-111 i 114. Tako je, pored ostalih, Douglas Hurd (ministar za vanjske poslove Velike Britanije) zastupao tezu o tome kako je “**rat u Bosni građanski rat**” (Isto). On je, također, širio tezu o “**staroj mržnji**” između balkanskih naroda, kao uzroku rata u Republici Bosni i Hercegovini (C. Hodge, nav. dj., str. 97-98).

Ukazujući na činjenicu kako je “**ono što se događalo /u Republici Bosni i Hercegovini - prim. S. Č./ od aprila 1992. do oktobra 1995. označeno kao rat, pa čak i građanski rat**”, Michael A. Sells, s pravom tvrdi da je “**rat sukob između naoružanih protivnika**”, pri čemu iznosi bitne činjenice koje potvrđuju i dokazuju da je riječ o genocidu, čime argumentovano odbija tezu o “ratu” i/ili “građanskom ratu” (“**Srpska vojska zauzimala je gradove i sela u kojima nije bilo značajnije vojne odbrane. Ukoliko je uopće bilo kakve bosanske odbrane, srpski militanti bi upotrijebili tešku artiljeriju i granatiranjem prisilili branitelja da se pokori. Kad bi jednom grad ili selo bili zauzeti, otpočelo bi ubijanje civila.**”).

logiju i politiku i štitili zločince koji su (iz)vršili genocid, zaobilazeći istinu i stajući na stranu srpskih fašista.²⁰

Međunarodna zajednica je (međunarodni) oružani sukob relativizirala, tretirajući ga kao sukob **tri zaraćene strane** (“**tri strane**”, “**zaraćene strane**”, “**sukobljene strane**”, “**tri sukobljene strane**”, “**tri suprotstavljene strane**”, “**strane u sukobu**”, “**sukob između bosanskih Srba Muslimana i Hrvata**”) svjesno i namjerno negirajući zvanično priznanje Republike Bosne i Hercegovine, izjednačavajući legalnu i legitimnu Vladu sa pobunjenicima i zločincima i označavajući legalnu i legitimnu Vladu Republike Bosne i Hercegovine muslimanskom (bošnjačkom) stranom, nasuprot srpske i hrvatske strane, odnosno država agresora - Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske i njihovih kolaboracionista i petokolonaša, koje su okupirale najveće dijelove (teritori-

Nije se radilo o ratu, već organizovanom uništavanju pretežno nenaoružanog stanovništva. S oružjem i tvornicama oružja pod svojom kontrolom i uz pomoć čvrsto fiksiranog i godinama tvrdoglavo održavanog embarga na uvoz oružja, srpski militanti bili su u stanju da nekažnjeno provedu svoj program” - M. A. Sells, nav. dj., str. 155).

U Bosni i Hercegovini, po ocjeni Christiana Schwarz-Schillinga, “**ne postoje krivi i pravi nego jaki i slabi. I prema tome je konačno svejedno ko pobjeđuje. To je kredo sasvim određene klike u Evropi koja je djelimično prisutna i u Americi i koja totalno negira stvarnost. U Bosni postoje i napadači i žrtve. Niko ne može reći da su se Bošnjaci i Hrvati u ovom groznom ratu korektno držali. Ali sigurno je samo jedno: da nije 1991. srpska soldateska najprije Hrvate, a potom i Bošnjake napala vojnim sredstvima, Bosna bi i danas živjela u miru, a i Hrvatska na isti način: stotine hiljada ljudi ne bi bilo ubijeno**” (C. Schwarz-Schilling, nav. dj., str. 207).

“**Stanovište 'svi su krivi' je**”, tvrdi Michael A. Sells, “**moralno zamračivanje**”. S tim u vezi, on postavlja više osnovanih i smislenih pitanja i s pravom, u skladu sa svojim ljudskim, moralnim i istraživačkim kvalitetima, ukazuje na činjenicu, koja je svojstvena svim dosadašnjim zločinima genocida, “**da u genocidu nevini pate i da im se patnja nanosi smišljeno**” (“**Ukoliko je zasnovano na tumačenju hrišćanske doktrine o istočnom grijehu, mora se postaviti pitanje treba li takvom čitanju pristupiti s oprezom? Ukoliko su svi krivi, je li iko stvarno kriv za bilo šta posebno? Ukoliko su svi krivi, da li išta treba činiti bilo kojoj osobi što ona nije učinila. Generalizirana krivnja dozvoljava mogućnost udobnog izbjegavanja tvrdoglavoj činjenici da u genocidu nevini pate i da im se patnja nanosi smišljeno**” - M. A. Sells, nav. dj., str. 116).

²⁰ Beograd je, tvrdi ambasador Diego Arria, “**zadržao svoj (lažni) stav da je konflikt u Bosni i Hercegovini bio nacionalni, vjerski i građanski rat, a ne rat kakav je ustvari bio - agresija na suverenu članicu Ujedinjenih nacija od strane druge članice Ujedinjenih nacija, Savezne republike Jugoslavije**” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA, DIEGO E. ARRÍA, nav. dj., paragraf 284).

je) Republike Bosne i Hercegovine, a prirodu zločina, umjesto pravim imenom - pojmom genocid, kvalifikovala kao *etničko čišćenje*,²¹ “**neza-**

²¹ M. A. Sells, nav. dj., str. 273; N. Malcolm, nav. dj., str. 524-525; S. Čekić, **ISTRAŽIVANJE ŽRTAVA GENOCIDA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA BOSNU I HERCEGOVINU**: Naučno-teorijska i metodološko-metodska pitanja i problemi, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 98-101, napomena 7; J. Akaši, nav. dj., str. 5, 25-26, 31-39, 47, 68, 108, 110 i 114.

Pojam “**etničko čišćenje**” je najočigledniji eufemizam za genocid. “Etničko čišćenje” je, po Tadeuszu Mazowieckom, specijalnom izvjestitelju *Komisije Ujedinjenih nacija za ljudska prava* (UNCHR), “**neposredni uzrok najvećeg broja slučajeva povreda ljudskih prava u Bosni i Hercegovini od početka krize u martu i aprilu 1992**” (.: **NATIONS UNIES, SITUATION DES DROITS DE L’HOMME SUR LE TERRITOIRE DE L’EX YUGOSLAVIA - Rapport préparé par M. Tadeusz Mazowiecki**, Rapporteur Spécial de la Commission des Droits de l’homme sur la situation des droits de l’homme en ex Yugoslavia, A/47/666-S/24809, 17. novembar 1992, par. 8-11. O “politici etničkog čišćenja” u Bosni i Hercegovini u proljeće i ljeto 1992. vidi: *Rapport ... T. Mazowieckog*, E/CN4/1992/S-1/9, 28. august 1992, paragrafi 6-32). T. Mazowiecki tvrdi da se termin “etničko čišćenje” odnosi “**na eliminaciju koju provodi etnička grupa koja ima kontrolu nad određenom teritorijom nad pripadnicima drugih grupa**”. U tom se cilju, po njemu, “**koristi više različitih metoda, uključujući: prijetnje, zlostavljanje i teror; pucanje po kućama, prodavnicama i poslovnim objektima, te upotreba eksploziva; uništenje vjerskih objekata i institucija kulture; prisilni progon ili premještanje stanovništva; kolektivne egzekucije; izvršenje zvjerskih zločina s ciljem zastrašivanja stanovništva, poput mučenja, silovanja, unakaženja, te granatiranja centara civilnog stanovništva**” (Isto, str. 9). Nažalost, ni Mazowiecki ne koristi pojam genocid, iako svi navedeni oblici zločina, koje on definiše pojmom i terminom “etničko čišćenje”, čine elemente najsloženijeg i najtežeg oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava - zločina genocida.

Politika “etničkog čišćenja”, koja je, “**usljed intenziviranja agresije srpskih i crnogorskih snaga, u cilju nasilnog sticanja šire teritorije ...**”, primjenjivana u Republici Bosni i Hercegovini, je prema *Rezoluciji* Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, od 18. decembra 1992, **oblik genocida** (*REZOLUCIJA* Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, 47/121, od 18. decembra 1992, A/RES/47/121, 91. plenarno zasjedanje, *Situacija u Bosni i Hercegovini*, u: S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 459-464).

“Etničko čišćenje”, po Komisiji eksperata Ujedinjenih nacija za istraživanje povreda međunarodnog humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji (The United Nations Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780: Investigating Violations of International Humanitarian Law in the Former Yugoslavia (1992), označava “**nastojanje da se neko područje učini etnički homogenim korištenjem prisile ili zastrašivanja, kako bi se iz tog područja uklonile osobe određenih skupina**”. Komisija Ujedinjenih nacija je, na osnovu raspoložive dokumentacije, koja “**opisuje politiku i postupke**” u bivšoj Jugoslaviji na kraju XX stoljeća, definisala “etničko čišćenje” kao “**svjesnu politiku jedne etničke ili vjerske skupine koja namjerava nasilnim i zastrašujućim sredstvima ukloniti civilno stanovništvo druge etničke ili vjerske**

grupe iz određenih geografskih područja". U skladu sa takvom politikom i praksom u bivšoj Jugoslaviji, "etničko čišćenje" je, po navedenoj Komisiji, **"provedeno u obliku ubistava, mučenja, svojevoljnog hapšenja i zatočenja, izvršenja smrtne kazne kojoj nije prethodio sudski postupak, silovanja i seksualnog zlostavljanja, zatvaranja civilnog stanovništva u geto područja, prisilnog uklanjanja, premještanja i protjerivanja civilnog stanovništva, namjernih vojnih napada ili prijetnji napadima na civile i civilna područja, te obijesnog uništavanja imovine"**. Takve postupke Komisija eksperata Ujedinjenih nacija pravilno kvalifikuje zločinima protiv čovječnosti, ratnim zločinima i zločinom genocida (∴ **MEĐUNARODNI SUD ZA RATNE ZLOČINE NA PODRUČJU BIVŠE JUGOSLAVIJE**, *Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava i Hrvatski pravni centar*, Zagreb, 1995, str. 282-288).

Rony Blum, Gregory H. Stanton, Shira Sagi i Elihu D. Richter s pravom tvrde da "etničko čišćenje" **"uklanja strahote genocida"**, iz čega izvode i definišu naslov svoga rada, objavljenog 2007. godine (R. Blum - G. Stanton - Sh. Sagi - E. Richter, 'ETHNIC CLEANSING' BLEACHES THE ATROCITIES OF GENOCIDE, *European Journal of Public Health*, Oksford, 2007). Brojevi žrtava genocida u posljednjih petnaest godina na kraju XX i početkom XXI stoljeća - **"(Bosna, 1991-1995, 200.000; Kosovo, 1998-1999, 10.000-20.000; Ruanda, 1994, 800.000; Darfur, 2003-2006, više od 400.000)"** po navedenim autorima, pokazuju da upotreba termina "etničko čišćenje" **"nema veze ni sa brojem žrtava, ni sa namjerom zločina, ali pokazuje nedostatak volje da se genocid zaustavi, što dovodi do znatno većih brojeva žrtava i izbjegavanja međunarodno-pravnih obaveza da se genocid prizna"** (Isto, str. 1-6).

Termin "etničko čišćenje" je, po Blumu, Stantonu, Sagi i Richteru, eufemizam koji su **"prvo koristili počinioци, a onda i posmatrači, da opišu pojedinačna i masovna ubistva, arbitrarne vansudske egzekucije, masovna silovanja, izglednjavanje, uništavanje stanova i vjerskih institucija, te protjerivanje"** (Isto).

Slobodan Milošević, umro na suđenju za zločine protiv čovječnosti pred ICTY-em u Haagu, bio je, po navedenim autorima, **"prvi političar koji je iskoristio termin 'etničko čišćenje' aprila 1987. da opiše nasilje vođa kosovskih Albanaca prema Srbima"**. Konstatujući da su Ujedinjene nacije **"novi termin 'etničko čišćenje' iskoristile prvi puta 1993. i kasnije u još sedam rezolucija Vijeća sigurnosti"**, spomenuti autori navode: **"Nije li ironija da su Ujedinjene nacije prihvatile eufemizam koga je izmislio Slobodan Milošević, optužen za genocid, kada, za razliku od genocida, taj koncept nije ni formalno definisan ni priznat"** (Isto). Na taj način **"terminom 'etničko čišćenje' poremećene ideje zločinaca prihvatamo kao svoje"** (Isto), zaključuju autori.

Upotreba termina genocid je, po Blumu, Stantonu, Sagi i Richteru, **"od 1994, pa nadalje, do masakra u Srebrenici, dok bombardovanje NATO snaga i Dejtonski sporazum nisu zaustavili genocid"**, **"uveliko prešla upotrebu 'etničko čišćenje', ali se to dogodilo tek nakon što su prošle barem tri godine i velika većina od 200.000 mrtvih već bila ubijena u Bosni"** (Isto).

Poznati pravni stručnjak za genocid William Schabas tvrdi da "etničko čišćenje" **"nikad ne može biti genocid, jer je namjera 'etničkog čišćenja' da protjera stanovništvo, a posebna namjera genocida da ga uništi"** (Isto). Govoreći o tome, Blum, Stanton, Sagi i Richter s pravom tvrde da W. Schabas **"ignorise činjenicu da genocidni masakri često imaju i jednu i drugu namjeru"**. Genocidni masakri, po njima, **"na-**

misliiva zlodjela”, “masakr - masakri”, “divljački masakr”, “najgori masakr”, “tragedija”, “incident - incidenti”, “nasilje”, “zvjerstva”, “zvjerstva bosanskih Srba”, “zločin - zločini”,²² a ne genocid, kao

mjerno unište značajan dio etničke grupe - a što je posebna namjera dovoljna da se dokaže genocid - istovremeno imajući namjeru da terorom natjeraju stanovništvo na bijeg ili u prisilnu deportaciju” (Isto).

Poznati istraživač holokausta, genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava prof. dr. Israel Charny smatra da je kocept “etničkog čišćenja” jedan od (devet) načina na osnovu koga se može dokazati *namjera* za izvršenje genocida. Prof. Charny pri tome vrši komparaciju zasnovanu na analogiji između termina “Judenrein”, koga su nacisti koristili za označavanje teritorije “očišćene” (njemački *rein - čisto*) od Jevreja, i savremene upotrebe termina “etničko čišćenje”, koji se prvenstveno vezuje za zločin genocida u Bosni i Hercegovini (I. Charny, **GENOCIDE - THE CAPTIVATING LEMKIN WORD THE WORLD HAS LEARNED TO USE AS AN OVERARCHING GENERIC CONCEPT WITH DEFINED MULTIPLE SUBCATEGORIES**, Hirošima, 2004, str. 1-79).

“Zahvaljujući Srbima u engleski jezik je”, tvrdi Richard Holbrooke, **“ušao jedan ružan eufemizam ‘etničko čišćenje’”. To je, po njemu, “značilo ubijanje, silovanje i prisilno istjerivanje ljudi iz njihovih domova na osnovu etničkog porijekla”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 33).

“Etničko čišćenje” je, po ocjeni Michaela A. Sellsa, “bio eufemizam za potpuno uništenje slavenskih muslimana kao naroda i njihove kulture, te stvaranja čvrstih kršćanskih država na ruševinama nekad multireligijske Bosne i Hercegovine” (M. A. Sells, nav. dj., str. 129).

Pojam “etničko čišćenje”, po Sellsu, **“u izrazu ‘etničko čišćenje’ je eufemizam za ‘vjerski, religijski’. On podrazumijeva čisto površinsku, a ipak smrtonosnu definiciju žrtve u smislu vjerske identifikacije: stvarni unutrašnji aspekt - u obliku vjerske mitologije postaje motiv i opravdanje za zvjerstva koja se poćine”** (Isto, str. 31).

Oćigledno je rijeć o zloćinu genocida nad Bošnjacima, pripadnicima nacionalne, etnićke i vjerske grupe kao takve, što potvrđuju i dokazuju oba elementa genocida (*mens rea* i *actus reus*). Genocid je, tvrdi Michael A. Sells, **“izveden uz odobrenje zapadnih vlada i uz kršenje Povelje Ujedinjenih nacija i Konvencije o genocidu iz 1948. Genocid je motivisan i u velikoj mjeri opravdan vjerskim nacionalizmom utemeljenim na vjerskim simbolima, koji su finansijski i vojno potpomagale Srbija i Hrvatska. Źrtve tog genocida prije svih bili su Bošnjaci, odabrani za uništenje zbog svoje vjere”** (Isto, str. 9).

²² J. Akaši, nav. dj., str. 22, 25, 27, 36, 76, 82-83 i 107-108. David Owen je, tvrdi Yasushi Akashi, **“smatrao da je u tom etnićkom sukobu u konkretnim situacijama često nemoguće razlikovati agresora od Źrtve. Źinovi nasilja koje su poćinile snage bosanskih Srba bili su, kako je izgledalo, brojniji i ekstremniji, ali je shvatio da su zvjerstva poćinile i muslimanske i hrvatske snage. On je došao do saznanja da su za neke zloćine protiv osoblja UN krivicu snosile sve tri strane. Shvatio je da ‘među politićkim i vojnim liderima sve tri strane /u Bosni/ nema nevinih’, iako je postojala ‘kvantna razlika’ između strahota koje su poćinili”** (Isto, str. 25).

društvenu, historijsku i objektivnu naučnu činjenicu. Na taj način je na djelu - u praksi (na Zapadu) dominirala politika negiranja zločina genocida. Cilj je bio da se, upotrebom pojma “etničko čišćenje”, umjesto pojma genocid, opravda i legalizuje zločin genocida i izbjegne, pored moralne i političke, **pravna obaveza**, dužnost i odgovornost, koje proizlaze iz međunarodnih akata da se napadnutoj zemlji (agresorski rat) obavezno pruži pomoć u odbrani od agresije i preduzimanje određenih i odgovarajućih mjera za sprečavanje i zaustavljanje genocida.²³

“Evropsko i američko javno mnjenje” je, po ocjeni Yasushija Akashija, “kako su mediji često izvještavali o zvjerstvima bosanskih Srba u Sarajevu i okolini”, “bilo sklonu pretpostavci da Srbi predstavljaju paradigmat zla i jedine krivce”. Zbog toga se, po njemu, “došlo dio pojednostavljenog zaključka da su muslimanska i hrvatska strana njihove bespomoćne žrtve” (Isto, str. 27).

“Međunarodne simpatije bile su”, tvrdi Akashi, “na strani muslimanskog stanovništva kao glavne žrtve sukoba bosanskih Srba i bosanske Vlade, čija je vojna snaga bila slabija. Stav međunarodne zajednice prema snagama bosanskih Srba zaostrio se pošto se smatralo da su oni, s obzirom na superioran vojni položaj, glavni krivci za etničko čišćenje” (Isto, str. 76).

Yasushi Akashi je, ipak, mada nerado, prihvatio činjenicu da su “snage bosanskih Srba” “počinile nezamisliva zlodjela”, s kojima se “pravila ponašanja u civilizovanom društvu, kao i standardna ljudska pravila ne mogu da se pomire”, koje je on imenovao pojmom *etničko čišćenje*, a koja su, po njemu, (samo) “na početku rata obavili njihovi vojnici, paravojne jedinice i kriminalci” (Isto, str. 106-107). Ukazujući na navedenu činjenicu, Akashi je uporno izbjegavao upotrebu pojma genocid, pri čemu je, da bi relativizirao izvršene zločine i skinuo odgovornost sa “bosanskih snaga”, naveo kako se, “istovremeno, mora reći i to da su nehumani postupci i zlodjela počinjena od strane muslimanskih i hrvatskih snaga”, a koja su, po njemu, “rijetko pominjana u zapadnim medijima”. Da bi potkrijepio navedenu tvrdnju, Akashi je konstatovao da “strateški podaci pokazuju da je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju do 2007. godine podigao 60 optužnica protiv bosanskih Srba, 15 protiv bosanskih Hrvata i 4 protiv bosanskih Muslimana” (Isto, str. 107).

Genocid nad Bošnjacima Bosne i Hercegovine u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice, odnosno istočne Bosne, jula 1995. je, po Akashiju, “zločin u Srebrenici jula 1995” i “masakr u Srebrenici” koji je “djelimično, možda bio osveta za masakr koji su u tom kraju decembra 1992. muslimanski vojnici počinili nad Srbima. Nacionalista Mladić, odgajan u tradicionalnoj balkanskoj kulturi, možda je djelovao u duhu feudalnog vremena koji se oslikavao beskrajnim nasiljem i osvetom” (Isto, str. 83). Očigledne su Akashijeve simpatije prema zločincu Mladiću i srpskom agresoru i njegovim kolaboracionistima, što je pokazao svojim djelovanjem u Republici Bosni i Hercegovini za vrijeme svog mandata.

²³ O. Ibrahimagić, **POLITIČKO I PRAVNO PROTIVRJEČJE U PRIMJENI DEJTONSKOG SPORAZUMA**, ∴ MEĐUNARODNI SIMPOZIJ BOSNA I HERCEGOVINA - PETNAEST GODINA DEJTONSKOG SPORAZUMA, Zbornik radova,

Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 31-32; R. Holbrooke, nav. dj., str. 115; L. Bryant, nav. dj., str. 527-528; M. A. Sells, nav. dj., str. 31 i 153; K. Begić, nav. dj., str. 111; K. Bilt, **ZADATAK MIR**, Radio B92, Beograd, 1999, str. 42 i 138. Skoro pedeset godina nakon holokausta i genocida (**“rasni i vjerski progoni i istrebljenja; agresija i oružano nasilje; koncentracioni logori; kršenja ljudskih prava; ratni zločini; genocid; narušavanje suvereniteta; osvajanje teritorija pomoću sile; razaranje gradova”**), što je podstaklo svijet da formira Ujedinjene nacije u San Francisku 1945, kada su vodeće zemlje rekle: **“Nikad više”**, svijet je na kraju XX stoljeća u Republici Bosni i Hercegovini, tvrdi ambasador Arria, **“vidio ponovno odigravanje svih zvjerstava i, nasljeđu iz Nürnberga koje je obavezalo Ujedinjene nacije da podrže Povelju, ključne zemlje članice nisu htjele da preduzmu akciju zaustavljanja Srba iz Savezne republike Jugoslavije i bosanskih Srba, njihovih partnera u Bosni i Hercegovini. Nezanjanje nije moglo da bude izgovor. Svi smo vidjeli te grozote sasvim jasno u vrijeme dok su se dešavale”** (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA, DIEGO E. ARRIA, paragrafi 477-478).

Takav stav je, po ocjeni ambasadora Arrija, bio **“najveći udarac za međunarodno pravo, ljudska prava i Ujedinjene nacije kao takve. Vođe slobodnog svijeta usaglasile su se među sobom da ne podrže Bosnu i Hercegovinu u sučeljavanju sa zločinima protiv čovječnosti, jasno dajući do znanja da će da zauzmu čvrst stav samo u slučajevima gdje to zahtijeva njihov smisao za ljudsku solidarnost ili njihovi nacionalni interesi. Bosanci se nisu uklapali u taj račun i bili su tretirani kao Muslimani, ali definitivno ne kao i Evropljani”** (Isto, paragrafi 478-479).

Legitimna Vlada Republike Bosne i Hercegovine nazivana je **“muslimanskom”** (Vladom) i **“muslimanima”** ili **“strana u sukobu”**, koja je **“ušla u fazu kolektivnog samoubistva, izazivajući masakre nad vlastitim stanovništvom, ništa manje nego zato da bi neopravdano optužili jednog Karadžića”**. Zauzimanje oko 70 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine i genocid nad Bošnjacima trebalo je objasniti **“kolektivnim samoubistvom tih zadržanih islamista”** (J. M. Mendiluce, **NAORUŽANA LJUBAV**, Međunarodni centar za mir, Sarajevo, 1996, str. 165).

Lideri Zapadnog svijeta, iako su bili obaviješteni i jako dobro znali šta se događa u Republici Bosni i Hercegovini, nisu preduzeli (potrebne) mjere da spriječe genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Umjesto toga, oni su, pored ostalog, namjerno negirali genocid. Tako su Zapad, Ujedinjene nacije i kršćanski svijet **“pali na ispitu u Bosni i Hercegovini”**, čime su saučesnici u zločinu genocida (M. A. Sells, nav. dj., str. 153).

Prof. dr. Adrian Hastings, govoreći o saučesništvu međunarodne zajednice u genocidu u Republici Bosni i Hercegovini, ukazuje, pored ostalog, na činjenicu **“da je odlučna, dvoilična i u mnogome destruktivna politika međunarodne zajednice u vezi sa Bosnom u protekle tri godine /1992-1995. – prim. S. Č./ efikasno potkopala cijelu strukturu pravne i javne moralne obaveze koja je, u nekoj mjeri, štitila svijet od 1945. Ona nije uspjela u zaštiti svih, ali je zaštitila one koji spadaju u ono što mi ne baš u potpunosti razumno opisujemo kao ‘slobodni svijet’ i obezbijedila standard prosuđivanja u vezi sa međunarodnim odnosima. U protekle tri godine vidjeli smo mnoštvo i ponuda za zaštitu, čak i tamo gdje je to u potpunosti izvodljivo, i samih standarda. Došli smo do onoga što se zvalo kraj Nirnberške ere i u zamjenu smo se vratili, oči-**

Navedenu tezu, po kojoj je međunarodni oružani sukob u Republici Bosni i Hercegovini predstavljan kao **građanski rat**, posebno je uporno zastupao David Owen, falsifikujući historijske činjenice.²⁴

gledno, na Barnetovu /historičar Correlli Barnett, sa Cambridgea - prim. S. Č., koji je "zauzeo djelotvornu antibosansku liniju u *Times Higher*, 4. augusta: 'Mislim da moral nema ništa sa međunarodnim odnosima. Strategija je važna. Strategija se tiče vaših interesa. Nema nikakve paralele između Bosne i našeg ponašanja u tom i događaja iz 1930. Na mapi Bosna je u 1995. godini krilo, dok je Čehoslovačka bila centar. Etničko čišćenje nije što i holokaust, koji je bio planiran ideološki pokušaj da se istrijebi jedan narod'" - A. Hastings, nav. dj., str. 538/ **džunglu u svijetu gdje moral, čak i kad je zatvoren u svetište Konvencije** /*Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* - prim. S. Č./, nema ništa sa međunarodnim odnosima. **Apel za ovakvom konvencijom je van ove planete**" (A. Hastings, **SAUČESNIŠTVO MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U GENOCIDU U BOSNI, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995. ...**, str. 539).

Ukazujući na činjenicu da se "**u okvirima potreba našeg svijeta, iznad svega sve veće potrebe da se ima zdravo, moralno vođstvo one vrste za koju se izdavala, ali je nije i obezbjeđivala Londonska konferencija Johna Majora o Bosni 1992. i 1995**", Adrian Hastings s pravom postavlja suštinsko pitanje: "**možemo li učiniti da ne činimo tako?**" i s tim u vezi, otvoreno, jasno i hrabro detektuje kako su "**genocid u Bosni i njegovi rezultati, preko saučesništva lidera međunarodne zajednice u obezbjeđenju da se on nastavi dok Bosanska vlada i desetkovana zemlja ne izađe u susret srpskim zahtjevima za teritorijalno proširenje, zatrovali naš svijet**". Taj otrov, tvrdi Adrijan Hastings, "**ništa osim ozbiljne, istrajne i nesputane istrage u okvirima Konvencije o genocidu ne može očistiti**" (Isto).

Da bi se "zamaglilo" pitanje legalizacije rezultata zločina genocida, "**i kao dio opšte politike negiranja genocida, razvio se**", po ocjeni Lee Bryanta, "**jezik koji su medijatori upotrebljavali, govoreći o 'jednako krivim zaraćenim frakcijama koje moraju priznati realnost na terenu i opredijeliti se za pregovore', itd. Čak ni u Sjedinjenim Državama, gdje je političko mnjenje odbilo evropski pristup popuštanja i podjela, administracije koje su se smjenjivale nisu bile spremne za ime zločin. Rad Richard Johnstona, bivšeg zvaničnika State Departmenta, 'PRISTUP GENOCIDU USKOM TRAKOM', daje detalje o strpljivim i upornim nastojanjima kongresmena McCloskey-og u nastojanju da iznudi priznanje State Departmenta da je genocid u toku - priznanje na koje oni načelno nisu bili spremni**" (L. Bryant, nav. dj., str. 527-528).

Politika "**zvjerstva se čine na sve strane**" bila je, tvrdi Lee Bryant, "**u Britanji i Francuskoj naredba dana. U najboljem slučaju uz nju išlo je priznanje da je srpska strana možda više kriva od ostalih**" (Isto, str. 528).

²⁴ N. Cigar, nav. dj., str. 147; D. Owen, **BALKANSKA ODISEJA**, Radio B92, Beograd, 1996, str. 381-382, 387 i druge. S tim u vezi, on je izjavljivao: "**Ja mislim da činjenice govore da je to građanski rat. Postalo je mnogo jasnije da je to građanski rat.**" Zastupajući tu tezu, on se, ipak, "pazio" da ne koristi "**pojednostavljenu klasifikaciju o agresiji**", što mu nije u potpunosti uspjelo, pa je istovremeno koristio termine

Riječ je o dobro smišljenom projektu koji je imao za cilj da onemogući bilo kakve aktivnosti u zaustavljanju agresije i zaustavljanju genocida. Zagovornici teze o građanskom ratu tvrdili su kako bi u tom slučaju odlučna akcija međunarodne zajednice značila svrstavanje uz jednu “stranu”, te je trebalo izbjeći, a što je pored ostalog, bilo u neposrednom interesu srpskog agresora. Stoga su Owen i drugi (njegovi) istomišljenici često naglašavali da je intervencija međunarodne zajednice u značajnoj mjeri manje prihvatljiva ako se radi o običnom unutrašnjem sukobu, odnosno građanskom ratu.²⁵

Rezultat navedene neosnovane tvrdnje o građanskom ratu bila je lažna teza o postojanju više (različitih) zaraćenih strana, koje (sve strane) imaju iste osnovne ciljeve, metode i odgovornosti, pri čemu su sve (strane) u manjoj i/ili većoj mjeri vršile zločine (“**nema anđela u tom sukobu**”).²⁶ Izjednačavanje ciljeva napadača/zločinaca i žrtava genocida i pripisivanje iste krivice svima (svim stranama) postala je automatska reakcija nekih zvaničnika na Zapadu, što je odgovaralo srpskom agresoru, odnosno zločincima, a bilo na štetu i protiv žrtava genocida i u

i agresiju i građanski rat (“... jer to je i građanski rat i agresija”), pri čemu je opravdavao i podržavao srpsku agresiju i srpski osvajački rat, jer se, po njemu, “bosanski Srbi bore za teritoriju na kojoj su živjeli stoljećima” (N. Cigar, nav. dj., str. 147).

Davidu Owenu “i mnogim drugim ličnostima u Velikoj Britaniji i Francuskoj sukob u bivšoj Jugoslaviji” je, piše Yasushi Akashi, “djelovao u osnovi kao građanski rat, a ne kao agresija od strane Srbije” (J. Akaši, nav. dj., str. 25).

Govoreći o karakteru oružanog sukoba, Owen je 1994. izjavio: “**Bez ikakve sumnje bila je to agresija u ranoj fazi rata ... Kako se rat produžavao on je sve više postojao građanski rat, sve više historija, sve više rat sela protiv sela**” (Isto).

Srpski agresor i njegovi kolaboracionisti (iz Republike Bosne i Hercegovine) uspjeli su, po izjavi Radovana Karadžića na sjednici “Skupštine Republike Srpske”, 17. januara 1994, da zadrže “**međunarodne faktore da priznaju da je to građanski, etnički rat u okviru BiH, a da Srbija tu pruža moralnu i materijalnu podršku i da nije vojno prisutna**” (: IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, priredio Robert Donia, University press - Izdanje Magistrat Sarajevo i Fondacija Istina Pravda Pomirenje, Tuzla, 2012, str. 88).

²⁵ N. Cigar, nav. dj., str. 147-148. U skladu sa tim, Owen se, piše dr. Norman Cigar, protivio podizanju embarga na oružje i zračnim udarima, za šta su se zalagale Sjedinjene Američke Države, pošto bi u tom slučaju predsjednik Clinton “**svrstao SAD na stranu Muslimana**” (Isto, str. 148).

²⁶ Isto, str. 148; M. A. Sells, nav. dj., str. 174. I tu je tezu, pored ostalih, zastupao general Lewis MacKenzie (Isto).

suprotnosti sa realnim stanjem na terenu, odnosno praksi, iskrivljujući realno i činjenično stanje.²⁷

Svjesno i namjerno osmišljena strategija Zapada, zapadnih političara - koji nisu željeli shvatiti, razumjeti i prihvatiti činjenice o karakteru oružanog sukoba i prirodi zločina, što se, **“kod odgovornih i visoko inteligentnih ljudi, samo po sebi, smatra saučeništvom”** u genocidu - da je riječ o **građanskom ratu** u Republici Bosni i Hercegovini često je korištena kao opravdanje da se ne djeluje vojno, odnosno da se ne koristi vojna sila, **“u ime Muslimana”**, žrtava genocida, jer bi, u tom slučaju, vojna intervencija mogla biti protumačena kao “svrstavanje” na jednu stranu. Ta “zabrinutost” igrala je ključnu ulogu **“u benignoj misiji održavanja mira koja je nadzirala sporazum prihvaćen od svih strana”**.²⁸

Zagovornici teze o građanskom ratu često su svoje argumente potkrepljivali tako što su sve strane predstavljali podjednako krivim. Prebacivanje krivice **“na sve strane”** otvoreno je, drsko, grubo i nemoralno s namjerom imalo za cilj falsifikovanje činjenica društvene stvarnosti, odnosno **“značajne razlike između metodičkog genocida koji su izveli srpski nacionalisti, pljačkaške agresije hrvatskih nacionalista, te pojedinačnih zločina koje su počinili bošnjački vojnici, zlo-**

²⁷ N. Cigar, nav. dj., str. 148-149; D. Owen, nav. dj., str. 268, 270, 382, 393 i 404-405. Tako je, primjera radi, kanadski oficir Barry Frewer (glasnogovornik UNPROFOR-a u Sarajevu) početkom 1993. okrivio i Srbe i Bošnjake za blokiranje dostavljanja humanitarne pomoći Sarajevu. On je kasnije bio prisiljen da povuče svoje optužbe, jer nije bio u stanju da iznese bilo koji slučaj u kojem su to Bošnjaci činili (N. Cigar, nav. dj., str. 148-149).

Ukazujući na **“izjednačavanje ciljeva rukovodstva Muslimana i Srba”**, dr. Norman Cigar s pravom tvrdi da je time **“iskrivljavana stvarna situacija”**. S tim u vezi, on argumentovano konstatuje i sljedeće: **“dok je pokret bosanskih Srba tražio oživljavanje četničkog pokreta iz prošlog rata i njegovih rušilačkih rasističkih ciljeva, bosanska Vlada nije imala nikakvu vezu sa ustaškim pokretom iz Drugog svjetskog rata. Takva razlika se mogla prepoznati u operativnim ciljevima muslimanskog rukovodstva koje se zalagalo za multikonfesionalnu, sekularnu državu bez ikakve namjere za eliminacijom bilo koje zajednice; nasilnim putem ili na neki drugi način. Neskriveni cilj bosanskih Srba bila je duž etničkih linija i fizička eliminacija ostalih etničkih grupa”** (Isto).

²⁸ N. Cigar, nav. dj., str. 131; A. Hastings, nav. dj., str. 537. Govoreći o tome, dr. Cigar tvrdi **“da je zaustavljanje genocida imalo veći prioritet, ta zabrinutost bi imala manji značaj”** (Isto). **“Čak i u slučaju građanskog rata”**, piše dr. Cigar, **“postojala bi strana koja je kriva i postojala bi žrtva i to ne bi trebalo spriječiti međunarodnu zajednicu da se svrsta i pomogne jednoj strani da se odbrani od druge”** (N. Cigar, nav. dj., str. 131).

čina koji nisu imali nikakve veze s bilo kakvom zločinačkom politikom i koji su kažnjeni”.²⁹ I kada su pravljene “moralne distinkcije između različitih strana, postojali su nagovještaji, bez dokaza, da bi Bošnjaci izvršili iste zločine da su bili u mogućnosti”.³⁰ Zastupnici takve teze, kao i postavke “da bi Bošnjaci bili isti kao Srbi da im se pružila prilika”, nisu ponudili “nijedan dokaz da su Bošnjaci imali ikakvu namjeru da počine genocid ili etničko protjerivanje koje bi ih ostavilo da žive u nekršćanskom evropskom getu”.³¹

Moralno izjednačavanje agresorâ i branilaca, zločinaca i žrtava (genocida) “moglo se postići portretiranjem svih strana kao neljudskih divljaka” i “ignoriranjem zvjerstava”, što je, pored ostalog, impliciralo da “niko ustvari nije odgovoran”.³²

Moralno izjednačavanje dovelo je, nažalost, i do političkog izjednačavanja, po kome je legalna i legitimna Vlada Republike Bosne i Hercegovine, međunarodno priznate države, tretirana kao jedna “od tri zaraćene strane”.³³

Insistiranje na “neutralnosti”, također, prisutno na Zapadu, implicitno je izjednačavalo ciljeve i metode ostvarivanja ciljeva Bošnjaka i Srba, što je neprestano ponavljano. Ta pozicija je, pored ostalog, posebno bila jasna u slučaju kada su Srbi pojačali svoje napade na sigurnu

²⁹ M. A. Sells, nav. dj., str. 175.

³⁰ Isto, str. 272.

³¹ Isto, str. 272-273. Ukazujući na navedene falsifikate, laži, insinucije, halucinacije i prekrjanje historije, kao i optužbe na račun žrtava genocida - Bošnjake, istraživač Michael A. Sells tvrdi kako je “optužba da bi jedan viktimizirani narod mogao počinuti iste zločine koji su počinjeni nad njim je izuzetno ozbiljna. A ipak, ta optužba protiv Bošnjaka, koja se olahko poteže, nijednom nije potvrđena, pa čak niti pokazana kao vjerodostojna” (Isto, str. 273).

³² Isto, str. 176. S tim u vezi, Michael A. Sells navodi kako, “prema jednoj višoj asistentici u Brookings Institutu i višoj savjetnici Yasushija Akashija, problemi u Bosni i Hercegovini nisu bili rezultat stoljetnih plemenskih mržnji, već prije posljedica organizacionog kolapsa - unutar međunarodnih, kao i jugoslovenskih institucija - koji je uslijedio sa završetkom hladnog rata. To je impliciralo da, pošto nema zločina, niko ustvari nije odgovoran” (Isto).

³³ Isto, str. 175. “Nakon što je Londonska konferencija 1992. potvrdila teritorijalni integritet i legitimitet Bosne i Hercegovine, NATO snage su prešle na takmičarski jezik u kojem je bosanska Vlada bila jedna od tri zaraćene strane” (Isto).

zonu Ujedinjenih nacija Goražde (sredinom aprila 1994). Kao odgovor, predsjednik Clinton je podvukao da **“SAD nemaju nikakvog interesa da se NATO umiješa u taj rat i da pokuša omogućiti jednoj strani da ostvari prednost u odnosu na drugu”**.³⁴

Na Zapadu je, pored brojnih laži o događajima u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, postojalo **“pogrešno tumačenje bosanskih Srba, što je bio slučaj tokom cijelog rata /odnosno agresije - prim. S. Č./, Vojska /Oružane snage Sjedinjenih Američkih Država - prim. S. Č./ je na Srbe gledala kao na moćnu vojnu silu koja može ugroziti IFOR, kao što je ugrozila Ujedinjene nacije”**.³⁵

Zapadne zemlje, uz podršku Rusije, prema Republici Bosni i Hercegovini, žrtvi agresije i genocida, nisu primijenile pravila i načela međunarodnog prava u zaustavljanju osvajačkog (agresorskog) rata i sprečavanju

³⁴ N. Cigar, nav. dj., str. 192. Britanski ministar za vanjske poslove Douglas Hurd je u julu 1992. **“zaузео pokroviteljski stav prema žrtvama jednako kao prema počiniteljima: ‘Tamo gdje nema želje za mirom, mi ga ne možemo osigurati’**”. Tako je **“balkanistički stereotip”**, tvrdi Michael A. Sells, **“korišten kako bi se obznanilo da su sve strane podjednako krive”** (M. A. Sells, nav. dj., str. 174-175).

³⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 220-221. Američki pregovarački tim, uključujući i dvojicu generala, Wesleya Clarka i Donalda Kerricka, **“vjerovao je da je taj strah uveliko pretjeran. Bosanski Srbi bili su istrošena sila, a mi smo bili ubijedeni da im Milošević neće više vojno pomagati. Vjerovali smo da bi američka vojska i NATO, ako bi bili upućeni u Bosnu, bili u stanju kontrolisati situaciju na terenu bez mnogo problema ili izazova od strane Srba. Ne bismo rasporedili američke ili druge trupe NATO-a bez tvrdih garancija sve tri strane u vezi njihove sigurnosti, pristupa i ovlaštenja”** (Isto, str. 221).

Svoje uvjerenje **“da će američki i NATO gubici biti mali - daleko manji, u stvari, od zvaničnih predviđanja”**, Holbrooke je izražavao **“na sastancima i u nekoliko intervjuova upravo prije Daytonu”**. U petak, 27. oktobra 1995, Rowlandu Evansu i Christiani Amanpour iz CNN-a rekao je da **“nećemo slati ljude u borbu iako moramo predvidjeti da tamo situacija nije bez rizika. To nije Somalija, a nije ni Vijetnam ... Ne predviđamo one gubitke i vreće za mrtve za koje vaša pitanja već daju odgovor. Nema mira bez američkog angažovanja, ali da ponovim, nema ni američkog angažovanja bez mira.**

EVANS: Pa, mrzim da forsiram ovo pitanje, ali to je ono što se Amerikanci pitaju. (General) Michael Rose, koji je vodio operaciju UN najmanje godinu - možete se s njim ne slagati, ali on sigurno poznaje situaciju na terenu - cijeni da bi žrtve u ovoj operaciji koju planirate premašile broj žrtava u Zalivskom ratu, u kome je bilo tri stotine devedeset poginulih. Je li on lud?

HOLBROOKE: On nije lud. On griješi. Njegov prethodnik u Bosni, general Morillon, je rekao: **‘udrite ih čim vas izazovu i oni neće više odgovoriti’** (Isto).

genocida. Takva politika (evropskih i sjevernoameričkih vlada) bila je u skladu sa njihovim političkim ciljevima o uništavanju države Bosne i Hercegovine i uništenju Bošnjaka. To, pored ostalog, najočiglednije potvrđuje premijer Velike Britanije John Major u političkoj instrukciji (britanskom) zamjeniku ministra za vanjske poslove, Douglasu Hoggu, 2. maja 1993. Naime, John Major, između ostalog, piše: “... **neophodno je, da se nastavi sa prevarom 'Vance-Owenovim' mirovnim razgovorima da bi se događala kakva takva akcija sve dok Bosna i Hercegovina ne prestane postojati kao važeća država, a njeno muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje.**

Iako ovo može izgledati tvrda politika, moram da insistiram kod vas i onih koji donose političke odluke u uredu za inostrane poslove Zajednice, kao i vojnim službama da je ovo u stvari 'prava politika' i od najboljeg interesa za stabilnu Evropu u budućnosti, čiji sistem vrijednosti se bazira i mora ostati baziran na 'kršćanskoj civilizaciji' i etici.

Moram vas obavijestiti da ovakav stav ima svaka druga evropska i sjevernoamerička vlada i za to nećemo intervenisati u ovom području da spasimo muslimansko stanovništvo ili da ukine-mo embargo na oružje.”³⁶

Zaista, sramno i nemoralno. Zar je to “**sistem vrijednosti**” koji se “**bazira**” “**na 'kršćanskoj civilizaciji' i etici**”? Zar je uništenje jedne od najstarijih evropskih država (Bosne) sa hiljadugodišnjim postojanjem i uništenje Bošnjaka (samo) zbog njihove vjerske pripadnosti (zato što su muslimani, a ne kršćani) “**od najboljeg interesa za stabilnu Evropu u budućnosti**”? Zar se “**kršćanska civilizacija**” temelji na nacizmu, vjerskoj diskriminaciji i (rano) srednjovjekovnoj evropskoj (kršćanskoj) anatemi drugog i drugačijeg? Da li je to postulativno shvatanje političke prakse koja po bitnim odredbama citiranih iskaza, na kraju XX stoljeća, u vremenu velikih proklamacija sloboda i ljudskih prava, ne samo da potvrđuje nego i nadmašuje politiku i praksu nacista - za koga i u čiju korist, odnosno na čiju štetu? Na ovim promišljanjima Johna Majora i njegovih istomišljenika, na takvom ljudskom i političkom licemjerstvu, na sadržaju, formi i načinu ostvarivanja po-

³⁶ Dž. Najetović, **GEOPOLITIČKI ZNAČAJ SARAJEVSKO-ZENIČKE REGIJE U OČUVANJU DRŽAVNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE**, Dom štampe, Zenica, 2004, str. 302; O. Ibrahimagić, nav. dj., str. 32.

litičke propagande, obmanjivanja i manipulacije javnim mnijenjem, mogao bi zavidjeti i ministar za propagandu nacističke Njemačke, dr. Joseph Goebbels.

Francuska i Velika Britanija, tradicionalno prosrpski nastrojene, izražavale su **“svoje tradicionalno bratstvo po oružju sa Srbijom - kao što je to predsjednik Mitterand činio”**.³⁷ London i Pariz su **“od samog početka bili sveti pokrovitelji i branitelji Srba, blokirali su Vijeće sigurnosti i NATO i tako ometali svaki korak kojim se moglo zaustaviti srpsku agresiju i rat u cjelosti”**.³⁸

Douglas Hogg je, obraćajući se Kraljevskom institutu za međunarodne poslove maja 1994, priznao da je međunarodna zajednica prema Bosni i Hercegovini vodila **politiku dodvoravanja srpskom agresoru**.

³⁷ Ch. Schwarz-Schilling, **SREBRENICA - JESU LI IZVUČENE POUKE?**, .: SREBRENICA: SJEĆANJE NA BUDUĆNOST, Fondacija Heinrich Böll, Regionalni ured Sarajevo, Sarajevo, 2005, str. 89; S. Sontag, nav. dj., str. 151.

³⁸ C. Hodge, nav. dj., str. 218-219; B. Simms, nav. dj., str. 4; R. Gutman, nav. dj., str. 48; N. Malcolm, nav. dj., str. 520; A. Izetbegović, **SJEĆANJE ...**, str. 193. Britanci i Francuzi nisu htjeli vojno intervenirati. Oni su **“sebe razumjeli ... kao prijatelje Srbije”**. Trupe UNPROFOR-a, **“koje su zapravo trebale stvoriti mir, sjedile su u njihovim kasarnama u Sarajevu, a nekoliko metara dalje eksplodirale su srpske granate. A oni su ostali pasivni”** (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 121-122).

Britanci i Francuzi su, po ocjeni visokog oficira NATO-a u Evropi, Hanno Grafa von Kielmansegga, **“htjeli državu - nasljednicu Jugoslavije kojom dominiraju Srbi”**. S tim u vezi, on je 1991, u razgovoru sa engleskim prijateljem u Foreign Office o situaciji na Balkanu i hegemonističkoj politici Srbije, koju je podržavao London, rekao kako se u Bosni **“dogada genocid, uništava se cijeli jedan narod”**, na što je on (njegov prijatelj) **“samo odgovorio: So What (Pa, šta!)”** - Isto, str. 123.

U Evropi je, piše Erich Rathfelder, **“već početkom jugoslavenske krize” “došlo do značajnih pogrešnih procjena o političkom razvitku koji je konačno vodio u rat i u patnju Bosne i Hercegovine. Tako je većina evropskih političara pogrešno procijenila velikosrpski usmjerenu politiku Slobodna Miloševića i ignorirala njezino dugoročno planirano usmjerenje”** (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 181). S tim u vezi, Rathfelder tvrdi kako su se, **“prije svega, Francuska pod predsjednikom François Mitterandom i Velika Britanija, pod predsjednikom vlade Johnom Majorom, nakon ponovnog ujedinjenja Njemačke 1990, držale tradicija vlastite vanjske politike koje su od Prvog svjetskog rata u državi Jugoslaviji vidjeli protutežu njemačkim hegemonijalnim težnjama u istočnoj i južnoj Evropi. Oni su ozbiljno vjerovali da ponovo ujedinjena Njemačka želi nastaviti tu tradiciju njemačke politike. Konsekventno, oni su posredno ili čak neposredno podržavali politiku Slobodana Miloševića ... U tom trenutku su za London i Pariz ‘secesionisti’ predstavljali opasnost za stabilnost u tom dijelu Evrope, a ne agresivna politika Beograda”** (Isto, str. 181-182).

Tada je, pored ostalog, izjavio da Vlada Republike Bosne i Hercegovine **“mora priznati vojni poraz ...”** i da se, s tim u vezi, mora pomiriti.³⁹

Velika Britanija je, podržavajući srpsku genocidnu ideologiju, politiku i praksu u kontinuitetu insistirala na legalizaciji srpskih teritorijalnih osvajanja u Republici Bosni i Hercegovini i formiranju **“muslimanske države”**. S tim u vezi, Carole Hodge argumentovano tvrdi i konstatuje kako je Velika Britanija insistirala na tome **“da se dugoročna strategija utemelji na nagodbi koja bi se postigla otprilike na tragu dotadašnjih srpskih teritorijalnih osvajanja uz odredbu o ‘sigurnoj zoni’ za Muslimane u Bosni i Hercegovini. Srbima i Hrvatima dopustilo bi se da pripoje one dijelove Bosne i Hercegovine u kojima su činili većinu stanovništva, dok bi se od ostatka osnovala mala muslimanska država. To bi podrazumijevalo priznavanje ‘velike Srbije’”**.⁴⁰

Cilj Velike Britanije bila je, tvrdi premijer John Major, politika **“podjele Bosne i Hercegovine i onemogućavanja stvaranja iste kao ‘ISLAMSKJE DRŽAVE’ u Evropi, koja se ne može tolerisati”**.⁴¹ Zaista, sramno, nemoralno, zločinački. Očigledno je da takva politika predstavlja zločin prema suverenoj i međunarodno priznatoj državi i prema Bošnjacima. Taj zločin dobija na masovnosti u drskoj insinuaciji premijera Majora o projektu **“preobraženja”** Bosne i Hercegovine u **“Islamsku državu”**, koju on i njemu slični neće tolerisati.⁴² Na njegovu **“žalost”** i njemu sličnih Bosna i Hercegovina nije islamska država, već je, po svom sastavu i strukturi stanovništva, multietnička i multikonfesionalna.

U Evropskoj zajednici/uniji je, u vezi sa agresijom na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločinom genocida nad Bošnjacima, prevladavala politika izbjegavanja upotrebe sile. Ona je u Slobodanu Miloševiću, vođi i učesniku zajedničkog zločinačkog poduhvata, čiji je cilj bio

³⁹ C. Hodge, nav. dj., str. 199; B. Simms, nav. dj., str. 24-25.

⁴⁰ C. Hodge, nav. dj., str. 110.

⁴¹ Dž. Najetović, nav. dj., str. 302.

⁴² Isto. Govoreći o navedenoj politici, premijer Major podvlači kako će nastaviti da slijedi takvu politiku (**“... nastavićemo da slijedimo ovu politiku ...”**) i, s tim u vezi, navodi: **“dalje, greška napravljena kada su, naoružani i obučavani afganistanski borci protiv snaga bivšeg SSSR-a i njihovih takozvanih ‘islamskih boraca’ sada u drugim dijelovima svijeta, kao i u Bosni i Hercegovini, ne smije se ponoviti. Ovo bi moglo dovesti do ozbiljnih problema kod muslimanskog stanovništva koje je emigriralo u Evropsku zajednicu, Sjevernu Ameriku”** (Isto).

uništenje države Republike Bosne i Hercegovine i uništenje Bošnjaka, vidjela glavnog sagovornika. Velika Britanija je prema Srbiji imala velike simpatije, čiji korijeni **“sežu podosta u prošlost”**. Najveći broj literature, od knjige *THE SERBS THE GUARDIANS OF THE GATE* Roberta Georgea Dalrymplea Laffana, pa do putopisa *BLACK LAMB AND GREY FALCON* Rebecce West, odražavao je pristrasnost Velike Britanije prema Srbiji. Laffanova knjiga je (između dva svjetska rata) postala bestseller i za mnoge bila uvod i prvi dodir sa Jugoslavijom.⁴³

Velika Britanija nije bila **“saglasna da ’naoružava ili obučava’ vojnom opremom Muslimane u Bosni i Hercegovini”**⁴⁴ i stalno je podržavala i pomagala politiku **“da se nametne i ostane na snazi embargo na oružje UN-a ...”**⁴⁵ Ona je odlučno odbijala **“učinkovitu vojnu intervenciju tokom rata u Bosni i Hercegovini”** i nije zaustavila srpsku agresiju na Bosnu i Hercegovinu, sa željom **“da Srbija i njeni trabanti pobijede”**.⁴⁶ Ta britanska politika prema Bosni i Hercegovini prenesena je na međunarodnu zajednicu, što je imalo za rezultat nepostojanje političke volje među vodećim silama i institucijama da

⁴³ C. Hodge, nav. dj., str. 17-19; N. Malcolm, nav. dj., str. 524. Prvo izdanje Laffanove knjige objavljeno je 1918, a drugo 1989. Srbi, po Laffanu, **“nikada ... spremni podrvi se ropstvu, uvijek su stremili svjetlu”**, a **“Bosna i Hercegovina su srpske zemlje”** (Isto, nap. 6).

I David Owen se vratio **“u mislima u istoriju. Na početku rata više sam prelistao no ponovo pročitao povest Rebeke Vest o njenim putovanjima po Jugoslaviji krajem tridesetih godina. Na svakoj stranici nailazio sam na istorijski lavirint, kako plete složene ljudske odnose, kojima je, izgleda, bio opterećen čitav region. Ponovo sam pregledao njenu knjigu ...”** (D. Owen, nav. dj., str. 32).

⁴⁴ Dž. Najetović, nav. dj., str. 302.

⁴⁵ Isto. Ukazujući na takvu politiku Velike Britanije, premijer John Major u političkoj instrukciji ministru Douglasu Hoggu, 2. maja 1993, navodi pouzdanu činjenicu **“Iako pouzdano znamo ...” “da Grčka, Rusija i Bugarska isporučuju oružje i vrše obuku u Srbiji”** za potrebe srpskog agresora, a **“Njemačka, Austrija, Slovenija, čak i Vatikan, na sličan način pomažu Hrvatsku i snage HVO-a”** u agresorskom ratu protiv Republike Bosne i Hercegovine i genocidu nad Bošnjacima (Isto).

Iznoseći navedene činjenice, premijer Major naglašava kako je **“od posebnog značaja da pouzdano znamo da takva nastojanja u korist Muslimana u tom području od strane islamskih zemalja i grupa nisu uspješna”** (Isto).

⁴⁶ C. Hodge, nav. dj., str. 20-21, 32, 34, 49 i dr.

preduzmu aktivnosti “nužne za okončanje rata”⁴⁷ i sprečavanje i zastavljanje genocida nad Bošnjacima.

U britanskoj političkoj praksi devedesetih godina XX stoljeća prevladavala je očigledna **srbofilija**, “**srbofilska naklonost**”, na vojnom, diplomatskom i akademskom planu, koja je “**duboko ukorijenjena i pronalazi podudarnosti s nekim pojašnjenjima temeljenim na percepciji globalne nadmoći i real politike**”.⁴⁸

Velika Britanija je djelovala u korist velikodržavnog i genocidnog projekta srpske nacionalističke elite, na čelu sa Slobodanom Miloševićem.⁴⁹ Britansko udovoljavanje Beogradu bilo je “**glavno obilježje britanske politike u toj regiji, koja je najvećim dijelom tog desetljeća uticala i na oblikovanje politike međunarodne zajednice prema Balkanu**”.⁵⁰

Dok su zemlje članice Evropske zajednice/unije, uglavnom, podržavale i “**mirovni**” proces i embargo na oružje, Velika Britanija je “**često pokretala inicijative o postizanju konsenzusa i bila je jedina zemlja koja se dosljedno i sustavno protivila vojnoj intervenciji i koja je ustrajno zagovarala minimalističku opciju održavanja mira u Bosni i Hercegovini, odnosno skup političkih mjera, koje su, svaka posebno ili sve zajedno pridonosile produbljivanju rata i učvršćivanju srpskih teritorijalnih osvajanja**”.⁵¹

Britanija je prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima vodila, nažalost, katastrofalnu politiku.⁵² Bri-

⁴⁷ Isto, str. 20-21.

⁴⁸ Isto, str. 10 i 21-22; B. Simms, nav. dj., str. 143-145.

⁴⁹ C. Hodge, nav. dj., str. 24.

⁵⁰ Isto, str. 31.

⁵¹ Isto, str. 175. To je, po ocjeni Carole Hodge, “**nepovoljno uticalo na odnose Ujedinjenih nacija i NATO saveza, te je dovelo u pitanje i ulogu NATO-a u novom svjetskom poretku po završetku Hladnog rata**” (Isto).

⁵² B. Simms, nav. dj., str. 3. S tim u vezi, Brendan Simms piše: “**nisu kreatori britanske politike - kao što to tvrde neki njeni neumjereniji kritičari - bili prožeti nekim ekstravagantnim predrasudama. Nisu, barem ne javno, bili ni rasisti; niti im je politika bila nadahnutu islamofobijom. Kreatori britanske politike nisu bili ni otvoreni sljedbenici antikatalicizma, karakterističnog za stajalište nekih intelektualaca. Niti su - uza svu njihovu uzdržanost u pogledu priznanja Slovenije i Hrvatske - potpirivali strahove od njemačkog ekspanzionizma. Ukratko, nikakva teorija**

tanska vlada, posebno Ministarstvo za vanjske poslove, kao i većina parlamentaraca, pogrešno je tretirala karakter i suštinu oružanog sukoba u Republici Bosni i Hercegovini.⁵³ Britanija je sprečavala napore da se Bosni vojno pomogne i nastojala je prisiliti Vladu Republike Bosne i Hercegovine na nepravedan mir.⁵⁴

zavjere ne razjašnjava osebujno katastrofalnu politiku Britanije spram agresije i etničkog čišćenja u Bosni“ (Isto).

Politika i praksa Velike Britanije prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu potvrđuju da su, pored ostalog, **“kreatori britanske politike”** zaista **“bili prožeti nekim ekstravagantnim predrasudama”** i da je njihova politika **“bila nadahnuta islamofobijom”**. Stoga začuđuje navedena ocjena Brendana Simmsa. Tim prije, jer ga činjenice koje iznosi i na kojima zasniva svoju knjigu demantuju.

⁵³ Isto, str. 1; M. A. Sells, nav. dj., str. 266; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 68. Za prof. dr. Nikolu Koljevića (potpredsjednik paradržavne tvorevine Republike Srpske) je **“svakako vrlo značajno”** što **“većina /britanskih - prim. S. Č./ parlamentaraca smatra da se u Bosni vodi građanski rat”** (N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 68).

⁵⁴ B. Simms, nav. dj., str. 1. Govoreći o britanskoj politici prema Bosni, Brendan Simms tvrdi kako bi **“svako ispitivanje pisano s trunskom iskrenosti i samokritike”** pokazalo **“kako se međunarodni ugled Britanije, koji je stajao toliko visoko nakon Zaljevskog rata, na drugoj strani Atlantika survao na razinu nevidenu od Sueske krize. Ukratko, pokazalo bi kako je Europa, koju je Douglas Hurd predao svome nasljedniku u ljeto 1995., bila daleko nesigurnije mjesto nego što je bila u vrijeme izbijanja jugoslovenske krize četiri godine prije. Bio je to najneslavniji trenutak njega samoga i Britanije od godine 1938.**

No, ljudi koji su tu politiku provodili u djelo nisu bili izolacionistički bukači, besomučni euroskeptici, mali Englander ili autorefleksni antiamerikanisti. Niti su bili obične budale ili beskičmenjaci. Doduše, srpski nacionalisti su nastojali preko lobista Iana Greera utjecati na parlament i premijerov kabinet; pokušavali su manipulirati i ministrom odbrane Malkolmom Rifkindom, preko njegova srbofilskeg privatnog tajnika, Henrrya Bellinghama, člana Parlamenta. Istina je, također, da je za većine trajanja rata Ministarstvo odbrane bilo politički otvoreno srpskim simpatizerima, uključivši osobenjaka Davida Harta, Rifkindova bivšeg thatcherskog savjetnika. Nema pak dokaza da su svi ti imali bilo kakva utjecaja na britansku politiku, koju su najvećim dijelom vodili časni i financijski neporočni ljudi i žene. Kao što o tim lobistima reče lady Olga Maitland, konzervativna zastupnica u Parlamentu i stručnjak za pitanja odbrane: **‘Znali su da imaju otvoren pristup Rifkindu. Ne da su instruirali Rifkinda, ali su potvrđivali njegova gledišta’**. Britanski državnici i diplomati čvrsto su prijanjali uz politiku neintervencije naprosto iz intelektualnog uvjerenja, a ne zato što su bili kupljeni.

Nisu ti ljudi i žene uopće bili budale, već cijenjeni kao najbolji i najbistriji iz svoje generacije. Na primjer, u Ministarstvu odbrane Malcolmu Rifkindu Vlada je imala čovjeka zavidne analitičke sposobnosti - tragično je da je šteta koju je nanio britanskom ugledu i Bosni bila direktno proporcionalna njegovoj vještini u Parla-

Britanski zvaničnici i diplomati bili su vrlo dobro obaviješteni o događajima na terenu - u Republici Bosni i Hercegovini i o strahovitim razmjerama teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnih ljudskih prava. Za logore i masovna silovanja saznali su, uglavnom, prije nego što su te strahote - najgori zločini u Evropi nakon holokausta i genocida u Drugom svjetskom ratu - postale poznate javnosti. Douglas Hogg je **“priznao da postoje ’izrazito bliske paralele u moralnom pogledu između onoga što se događa u Bosni i što se događalo u Njemačkoj kao rezultat nacističke politike’”**.⁵⁵

Britanija je od samog početka ”jugoslavenske krize“ preduzimala sve aktivnosti da sabotira svaku vrstu međunarodne političke, a zatim i **vojne intervencije** u zaustavljanju srpske agresije i genocida.⁵⁶

mentu i na međunarodnim sastancima. U Douglasu Hurdu Britanija je uživala ono što se rutinski opisuje kao ’Rolls-Royce’ ministra vanjskih poslova. Bio je to čovjek ’prave ekspertize i zračio je ozbiljnošću’, predstavljao je ’civiliziranu figuru u neciviliziranom svijetu ... uzor vrlina establišmenta - onih vrlina što ih neumitno ucjepljuje Eton, Cambridge i sam Foreign Office’, ’zračio je spokojnim autoritetom’. Ukratko, bio je ’suveren na svome mjestu i u svom poslu’” (Isto, str. 1-2).

⁵⁵ Isto, str. 3. Zapadni zvaničnici su, nažalost, krili informacije o logorima Omarska i drugim (M. A. Sells, nav. dj., str. 164).

⁵⁶ Isto, str. 4 i 24-25; C. Hodge, nav. dj., str. 199. Douglas Hurd (ministar za vanjske poslove) još je u julu 1992, piše Brendan Simms, **“prilikom posjete Sarajevu, rekao bosanskom rukovodstvu neka ne očekuju vojnu intervenciju Zapada, već umjesto toga treba da traže sporazum. Tu je smjernicu ponovio godinu dana kasnije, rekavši sa svih strana pritisnutom predsjedniku Izetbegoviću: ’Nemojte se nadati vojnoj intervenciji vama u prilog. Čak i kada se činilo da se Britanija okreće protiv bosanskih Srba prijeteci im, u februaru 1994., značajnim napadima, Douglas Hurd se sav upeo da naglasi kako je ultimatum’upućen svim stranama, ne samo jednoj strani ... Ne zavaravajmo se niti ćemo se zavaravati da možemo nametnuti rješenje oružanom silom. Bit će razočarani oni na bilo kojoj zaraćenoj strani koji žele uvući vanjske vlade da oružanom silom razriješe sukob. Godinu dana kasnije Malcolm Rifkind upozorava: ’Jedna od najvećih pogrešaka u prošle tri godine bila je upotreba retorike od strane Ujedinjenih nacija, NATO-a i pojedinih vlada o snazi za koju nije bilo pokrića. Loša je usluga narodu Bosne i Hercegovine buditi očekivanja koja se ne mogu ispuniti’.**

Tu je poruka Douglas Hogg uporno ponavljao, često s nedoličnom samodopadnošću. U augustu 1992. hvalio se pred novinarima na Sarajevskom aerodromu kako je ’vrlo jasno’ protumačio predsjedniku Izetbegoviću ’da nema konjice koja će dojahati preko brda. Nema međunarodne vojske koja bi došla da ovo zaustavi’. Godinu kasnije Hogg je rekao pred Donjim domom da, budući da nitko nema ni najmanje namjere slati borbene trupe u Bosnu, ’ne valja sokoliti bosanske Musli-

Početak jula 1992. Britanija se jedina usprotivila ideji oružane intervencije radi zaštite dostavljanja humanitarne pomoći u Bosni i Hercegovini. Od jeseni 1992. do prvih mjeseci 1993. Britanija je sprečavala uspostavu **“zone zabrane vojnih letova u zračnom prostoru Republike Bosne i Hercegovine”**, uperene prvenstveno protiv velikosrpskog agresora i njegovih kolaboracionista te onemogućavala provedbu te zabrane u djelo.⁵⁷ Britanija je istovremeno odbacila američki plan zračnog dostavljanja pomoći sigurnim zonama UN-a, predstavljajući to kao čistu smicalicu koja će Srbe samo izazvati na još gore odmazde, što bi moglo ugroziti čitav sistem pomoći. Britanija nije glasala za *Rezoluciju* Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, od 18. decembra 1992, u kojoj je osvajački rat protiv Republike Bosne i Hercegovine kvalifikovan kao agresija (**“srpskih i crnogorskih snaga”**), a etničko čišćenje - genocid (**“oblik genocida”**).⁵⁸ Ona se 1993. usprotivila sličnom prijedlogu na sjednici Komisije UN za ljudska prava. I kroz čitavo vrijeme 1993-1995, Britanija se najenergičnije opirala američkoj strategiji *“lift and strike”* /*lukini i udari* - prim. S. Č./, to jest

mane da očekuju nešto drugo’. Mjesec dana potom piše: ‘Ako je moguće postići prihvatljivo mirno rješenje, to bi sigurno bilo bolje za bosanski narod nego produžiti rat. Ne smiju se i dalje boriti u ispraznoj nadi da će Zapad vojno intervenirati njima u prilog’. A sljedeće godine Hogg u *Journal of the Royal United Services Institute* izlaže kako bosanska vlada ‘treba da prizna poraz koji joj zuri u lice, da je zemlja oduzeta silom i da se s tom činjenicom mora do neke mjere pomiriti ... Drugo što moraju prihvatiti je da se odreknu vojne opcije.’ Ma koliko ovo bilo ‘teško i nama samima javno reći’, a Bosancima ‘prihvatiti’, to je, reče, jedan od glavnih ciljeva britanske Vlade” (B. Simms, nav. dj., str. 24-25).

⁵⁷ B. Simms, nav. dj., str. 4. Zračne snage NATO-a su 1993, na zahtjev Ujedinjenih nacija, preuzele kontrolu nad nebom (**“... uspostavljanje zabrane za vojne letove u zračnom prostoru Bosne i Hercegovine ...”**), (*Rezolucija 781*, 9. oktobar 1991; *Rezolucija 786*, 10. novembar 1992. i *Rezolucija 816*, 31. mart 1993; * * * **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 47-48 i 59-61; ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 160-163), **“kako bi sprovele zonu zabrane letova iznad Bosne i Hercegovine”** (D. Owen, nav. dj., str. 395). NATO (dva američka aviona F-16) 8. februara 1994. oborio je četiri srpska vojna aviona **“nad centralnom Bosnom”**. To je bio prvi vojni napad NATO-a u njegovoj historiji. Prva akcija bliske zračne podrške od strane NATO-a preduzeta je 10. aprila 1994, kada su dva američka aviona F-16 napala srpske položaje nedaleko od Goražda (Isto).

⁵⁸ Isto, str. 4; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 459-464. *Rezolucija 47/121* Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o *Situaciji u Bosni i Hercegovini*, usvojena na 91. zasjedanju 18. decembra 1992, izuzetno je važan dokument sa brojnim činjenicama i pravilnim ocjenama stanja u zemlji, karaktera (oružanog) sukoba i prirode zločina.

da se ukine embargo na oružje Vladi Republike Bosne i Hercegovine, te izvedu snažni zračni udari kako bi se izjednačile snage na frontu.⁵⁹

Britanija je za sve vrijeme agresije i genocida **“nastojala sabotirati sve inicijative u prilog bosanske Vlade, ocjenjujući svaku ‘nepromišljenom’ ili ‘nedjelotvornom’, pogotovu one s vojnom dimenzijom”**.⁶⁰

Britanski ministar Douglas Hurd je tvrdio kako izvor “krize” u Bosni **“nije bila strana agresija, već nespремnost ili nesposobnost razli-**

⁵⁹ B. Simms, nav. dj., str. 4.

⁶⁰ Isto. “S vremenom su”, tvrdi Brendan Simms, “veliki dijelovi europskog i američkog javnog mnjenja, od predsjednika Europske komisije, Jacquesa Delorsa, do prvaka američke Republikanske stranke, senatora Boba Dolea, označili Britaniju kao najveću prepreku zajedničkoj akciji u Bosni. Kao što je u maju 1993. rekao Tadeusz Mazowiecki, prvi demokratski izabrani predsjednik vlade Poljske i izvršitelj UN za ljudska prava: ‘Kad god je bila na vidiku neka djelotvorna akcija, neki zapadni državnik /Hurd/ intervenirao bi da je spriječi’”. Na isti način je Britaniju izdvojio međunarodni financijer i filantrop George Soroš, iznoseći tvrdnju (oktobra 1993) kako je **“Britanska vlada odigrala posebnu podmuklu ulogu”** (Isto).

U razaranju Bosne i Hercegovine posebno katastrofalnu ulogu, po ocjeni Brendana Simmsa, **“odigrala je Britanija, čak više od Francuske. Njeni politički vođe patili su od posebno paralizirajućeg oblika konzervativnog pesimizma, zbog kojega, ne samo da su odbijali vlastitu vojnu intervenciju, već su spečavali i da to bilo tko drugi učini, pogotovu ne Amerikanci. Sve do svršetka rata održavan je na snazi jednostrani embargo na uvoz oružja, kojim je bosanska Vlada bila nepravedno stavljena u potčinjen položaj. Kroz Vijeće sigurnosti UN u New Yorku i Vijeću NATO-a u Bruxellesu tri duge godine Britanci su se opirali upotrebi zračnih snaga NATO-a. U isto vrijeme britanski državnici i diplomati gledali su, po svemu, u ‘jakoj’ Srbiji najboljega garanta mira na Balkanu. Sa Srbima su se britanski posrednici ophodili vrlo susretljivo, a s Bosancima nasilnički bahato, i na sve su moguće načine sabotirali američke planove za vojnu intervenciju. Stoga najnovija tvrdnja Miloševićevih branitelja u Haagu, da su mu lordovi Hurd, Carrington i Owen dali ‘zeleno svjetlo’, uopće ne iznenađuje”** (B. Simms, nav. dj., str. VIII-IX).

Britanski stručnjaci su, tvrdi Brendan Simms, **“rutinski i sistematski krivo ocjenjivali borebnu moć bosanskih Srba. Parlament se opetovano nalazio pod pritiskom skeptične stare gospode, paranoidnih germanofoba i kasarnskih historičara. A ni novinstvo ni inteligencija nisu se pokazali sposobnima pružiti ozbiljan izazov prevladavajućem jednomylju. Tako nedavna odluka dramskog autora Harolda Pintera da svojim imenom podupre ‘Međunarodni odbor za obranu Slobodana Miloševića’ pokazuje da *trahison des clerics* nad Bosnom uporno traje. No, krivo bi bilo tražiti razjašnjenja u teorijama zavjere ili u manjku morala. Britanski odgovor na bosansku krizu ne zrcali toliko promašaj moralnosti koliko nedostatak zdravog suda”** (Isto, str. IX).

čitih zajednica da žive zajedno". Slično je tvrdio i Malcolm Rifkind (ministar za odbranu).⁶¹

Britanija je bila prosrpski raspoložena. Britanska vlada **“nije činila ništa osim što je podržavala embargo na naoružanje i postavljala prepreke ... naporima drugih da priteknu u pomoć bosanskoj Vladi”**.⁶²

Britanska zvanična politika je međunarodni oružani sukob u Republici Bosni i Hercegovini relativizirala, minimizirala i pretvorila ga u čisto humanitarni problem. Umjesto agresije i genocida, ključne riječi britanskih državnika i diplomata postale su **“etnički konflikt”**, **“etničko čišćenje”** i **“humanitarna pomoć”**. Po tom shvatanju događaji u Bosni i Hercegovini tretirani su kao građanski rat i humanitarna kriza.⁶³

Britanska politika prema Bosni i Hercegovini **“nije samo ravnodušna ..., već aktivno neprijateljska prema svakoj inicijativi koja bi mogla predusresti ... etničko čišćenje”**,⁶⁴ odnosno genocid nad Bošnjacima. Britanci su, pod neposrednim direktivama Douglasa Hurda, obilazili različita američka diplomatska mjesta, **“agresivno se zalažući protiv bilo kakvog odgovora na etničko čišćenje”**,⁶⁵ odnosno genocid nad Bošnjacima.

Britanija je uporno i u kontinuitetu zastupala stav o **moralnoj jednakosti**. Naime, ona je agresora/e i žrtvu, Saveznu republiku Jugoslaviju i Republiku Hrvatsku i njihove kolaboracioniste i legalnu (zakonitu) Vladu Republike Bosne i Hercegovine, ustrajno nazivala **“stranama”** (**“zaraćene strane”** - **“tri strane koje se tuku”**) ili **“frakcijama”** **“podignuto gotovo na razinu rituala”**, uz **“pojačano nediferencirano naglašavanje potrebe da narodi bivše Jugoslavije nađu vlastiti izlaz iz sukoba”**.⁶⁶

⁶¹ Isto, str. 9.

⁶² Isto, str. 10 i 17.

⁶³ Isto, str. 20-21. Na jednom simpoziju o vanjskoj politici, u Berlinu - 1993, Douglas Hurd je izjavio da građanski ratovi haraju u **“Sudanu, Bosni, Angoli, Liberiji, Gruziji, Afganistanu, Ruandi, Somaliji, Tadžikistanu i Azerbejdžanu ... To su tipični građanski ratovi u kojima stoljećima vriju uzajamne mržnje, potpirivane od ljudi koji ne žele mir ...”** (Isto).

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Isto, str. 21-22. **“Ponekad je stajalište o jednakosti”**, tvrdi Brendan Simms, **“bilo podmuklo apriorističko. Kada je jedan član Parlamenta zatražio od ministra od-**

Britanski ministri, premijer i diplomati su, povodeći se za UN-PROFOR-om, uključujući britanske oficire, prihvatili kao gotovu činjenicu da Bosanci, odnosno Armija Republike Bosne i Hercegovine granatira vlastite ljude - civile, posebno nakon srpskog masakra na tržnici Markale 4. februara 1994.⁶⁷

Britanska vlada je priznavala odgovornost “**bosanskih Srba i njihovih beogradskih podupiratelja**” i činjenicu da su “**većinu okruženosti počinili Srbi**”. Međutim, ministar za vanjske poslove i drugi visoki zvaničnici i funkcioneri tvrdili su da su “**sve strane odgovorne za djela te vrste**”.⁶⁸

U povjerljivim informativnim izvještajima Foreign Officea i Ministarstva za odbranu sve je svođeno na jednostavan obrazac “**sve su**

brane da ‘prizna kako je sukob evidentno dio kampanje za stvaranje Velike Srbije’, ovaj mu je uzvratilo neka on ‘prizna da Hrvati traže prevlast nad što više teritorija u Bosni ... a ja nimalo ne sumnjam da bi isto tražili i bosanski Muslimani, samo ako bi im se pružila prilika’. Ukratko, bosanska vlada možda nije počinila usporediva zvjerstva nad srpskim separatistima, ali oni bi sigurno to činili kad bi imali i upola šanse, osobito pak ako bi se ukinuo međunarodni embargo na naoružanje. To inzistiranje na moralnoj jednakosti vuklo je korijen dijelom iz neznanja i intelektualne lijenosti. Kao što ističe Reginald Hibbert, govori o ‘zaraćim stranama’ dijelom je služio Vladi ‘kao sredstvo da zaobiđe pravo pitanje tog rata, a to je kako obuzdati ekspanzionističku Srbiju’. Odgovaralo je to, također, dubokoj psihološkoj nuždi, suočeni s rezultatima svoje akcije, britanski državnici nisu osjećali sram, već razdraženost. Trebalo im je da obore Bosance s njihovog pijedestala žrtve i tako opravdaju neintervenciju. Zlo su se ponijeli prema Bosancima i to im nikada nisu oprostili” (Isto, str. 22).

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Isto, str. 23. Takve su ocjene, piše Brendan Simms, “**općenito bile složene na način da zamute pojmove: čime bi se identificiralo agresora, odmah bi bila dometnuta neka rečenica koja stavlja odgovornost u sumnju i obrnuto**” (Isto). S tim u vezi, on navodi kako je “**možda klasičan primjer za to govor Douglasa Hurda u Donjem domu u januaru 1994., u kojem je dao razvučenu, na prvi pogled promišljenu i preciznu, ali zamagljuću ocjenu sukoba: ‘Bosna je puna civila koji pate. Neki su od njih bosanski Srbi, neki su od njih bosanski Hrvati, a neki su od njih bosanski Muslimani. U biti, to je građanski rat koji su započeli Beograd i bosanski Srbi, pa stoga oni snose najtežu odgovornost, i koji donekle podržava stara Jugoslovenska narodna armija, a sada ga do neke mjere podržavaju hrvatske redovite jedinice i podržavaju ga u manjoj mjeri ljudi sa Srednjeg Istoka koji su došli u pomoć bosanskim Muslimanima’.** Dapače, Hurd je dan prije toga tvrdio da postoji shema muslimanskih provokacija u okviru kojih treba razumjeti srpske akcije” (Isto).

strane jednako krive”. Tako je jedan Amerikanac, koji je u Ministarstvu za odbranu dobio “brifing na najvišem nivou”, rekao da je “čitava svrha brifinga po svemu sudeći bila da se što više krivnje prebaci na bosanske Muslimane. Tu nije bilo ni riječi o tome tko je započeo rat niti tko je počinio većinu zločina. Umjesto toga sve se vrtjelo oko nekoliko novijih incidenata gdje su Muslimani ’isprovocirali Srbe’. Kada su u Sarajevu iz snajpera ubijena dva vojnika Ujedinjenih nacija, ’jedan od njih sigurno od Srba, drugi možda od snaga bosanske Vlade’, službenici Foreign Officea u povjerenju su kazali novinarima da su *obojica* ubijena od strane vojske lojalne sarajevskoj Vladi”.⁶⁹

Britanska vlada se služila i prijetnjom obustave humanitarne pomoći kako bi natjerala žrtve agresije i genocida na kapitulaciju. “Ta je ideja po prvi put iskrsnula u ljeto 1993. kao odraz ogorčenosti na bosansku Vladu koja je odbijala da pristane na komadanje teritorije. ’Ako propadne napor Ujedinjenih nacija’, opomenuo je Douglas Hurd u julu 1993, ’ako bude naprosto nemoguće održavati ljude na životu, ako se naše i druge snage povuku, ako svi pregovori stanu, u takvoj situaciji rekli bi prijatelji svake strane: ’Evo vam što ste tražili. Bijte se, pa tko jači’. ’Potraje li sadašnji politički vakuum i odsutnost suradnje’, ponovio je Hurd u novembru 1993., ’sukobljene strane ne mogu očekivati da će se humanitarna pomoć nastaviti unedogled. Ne-realno je uzeti za gotovo da će taj napor trajati, trajati i trajati bez lokalne suradnje i napretka prema političkom sporazumu.’ Jeka te opomene bio je prozirni pokušaj Douglasa Hogga da natjera bosansku Vladu da prihvati Owen-Stoltenbergov plan podjele zemlje, jedini međunarodni plan koji je bio prihvatljiv bosanskim Srbima te godine i za većeg dijela godine 1994. Vođa Liberalnih demokrata Paddy Ashdown imao je pun pogodak svojim komentarom kako ’nikada ne bi mogao pomisliti da će čuti kako se jedan britanski ministar vanjskih poslova služi humanitarnom pomoći kao ucjenom da natjera žrtve agresije na kapitulaciju’.”⁷⁰

Nakon što je Vlada Republike Bosne i Hercegovine prihvatila Vance-Owenov plan, politika Britanske vlade se “**praktički svela na podršku embarga na uvoz oružja i na kočenje međunarodne inter-**

⁶⁹ Isto, str. 23.

⁷⁰ Isto, str. 25.

vencije sve dok očekivanja bosanske Vlade ne padnu tako nisko da bi ih i Srbi možda ispunili".⁷¹

Bitni dio te strategije bio je **"sistematska delegitimizacija"** međunarodno priznatog Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine. Najdjelotvorniji način da se to postigne sastojao se u tome što su Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine i Vlada Republike Bosne i Hercegovine, u koju su bili uključeni mnogi (katolički) Hrvati i (pravoslavni) Srbi, rutinski nazivani "Muslimanima", što je značilo da je ona jedna od etničkih "frakcija". Tako je premijer John Major, nakon što su Bosanci (legalni predstavnici Republike Bosne i Hercegovine) na pregovorima u New Yorku prihvatili Vanceovu i Owenovu geografsku kartu, u martu 1993, rekao u Donjem domu da svesrdno pozdravlja **"muslimanski pristanak na dokument o obustavi borbe"**.⁷²

Margaret Thatcher je naoštrije napadala britansku politiku prema Bosni i, s tim u vezi, javno tražila vojnu intervenciju protiv srpskog agresora.⁷³ Ona je ideju da bi ukidanje embarga na naoružanje stvorilo **"izjednačeno ubilačko polje"**, jer Bosna već jeste **"ubilačko polje"**, za koje je vjerovala **"da ga više nikada u Evropi nećemo ponovo vidjeti, kakvo nije dostojno Evrope, nije dostojno Zapada i nije dostojno Sjedinjenih Država"**. To se **"naglasila je, 'dogaća u srcu Evrope, a ništa nismo učinili da to zaustavimo. Ovo je u sferi europskog utjecaja. Morali bi biti i u sferi europske savjesti ... Nismo ništa drugo do**

⁷¹ Isto. Velika Britanija i Francuska branile su nepravedni embargo na oružje, koji je, prije svega, bio usmjeren protiv branilaca i žrtava Republike Bosne i Hercegovine. U svim međunarodnim institucijama (Vijeću sigurnosti UN-a, NATO-u, Evropskoj uniji) inicijative Sjedinjenih Američkih Država i Njemačke da se ukine embargo su blokirane (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 182).

⁷² Isto; J. M. Mendiluce, nav. dj., str. 165.

⁷³ B. Simms, nav. dj., str. 25; M. Thatcher, nav. dj., str. 244-249. Ona se **"za čitavo vrijeme rata, nikad nije pokolebala u uvjerenju da vrijedi spasiti višenacionalnu Bosnu; da se to može postići masivnom upotrebom zračne sile skupa s ukidanjem embarga na naoružanje bosanskoj Vladi; da je izostanak intervencije narušio vjerodostojnost Zapada, a pogotovo Britanije"** (B. Simms, nav. dj., str. 39).

SAD, Velika Britanija i njihovi saveznici, **propustili su**, prema izjavi Margaret Thatcher za ABC, 22. oktobra 1993, **"priliku da intervenišu na Balkanu, kako bi zaustavili agresiju"**, te **"stoga treba da nauče lekciju iz konflikta"**, pri čemu je naglasila **"da njen nasljednik J. /John - prim. S. Č./ Major griješi što se protivi vojnoj intervenciji u BiH da bi se zaustavila srpska agresija"** (K. Begić, nav. dj., str. 147-148).

sudionici pokolja””. Thacher je “još manje birala riječi u privatnim razgovorima. ‘Douglas, Douglas’, rekla je ministru vanjskih poslova, ‘Neville Chamberlain bi kraj tebe izgledao vrlo ratoborno’”⁷⁴

“**Britanski opstrukcionizam**” prema Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća došao je do izražaja i u vezi sa uspostavljanjem Tribunala Ujedinjenih nacija (ICTY) za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije. Naime, britanski diplomati i pravници su “**gotovo u svakoj fazi rađanja tribunala za ratne zločine u Ujedinjenim nacijama**” ”činili sve da ga udave u porodu”⁷⁵ Kada je Vijeće sigurnosti 6. oktobra 1992, *Rezolucijom 780* (1992), ustanovilo Komisiju stručnjaka da istraži teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava u Jugoslaviji, Britanija se “**uspješno oduprla traženju State Departmenta da se tijelo nazove ‘Komisija za ratne zločine’**”⁷⁶ Britanija je, pored ostalog, odbila da

⁷⁴ Isto. Tako je, piše Brendan Simms, “**pod udarom tog napada, koji je dio novinarstva toplo pozdravio, poraslo odobravanje javnosti za poduzimanje vojne akcije. Gallupova anketa, provedena malo prije njene spektakularne intervencije, pokazala je da 60 posto javnosti podupire slanje međunarodnih snaga radi namećanja mira u Bosni, dok je 67 posto željelo da Britanija u tome sudjeluje. Ako ništa drugo, bio je to znak da se može izgraditi domaći konsenzus za poništenje ili barem zaustavljanje etničkog čišćenja, samo kad bi postojalo vodstvo koje je tome doraslo. Zbijene redove Konzervativne stranke probili su elementi poput predsjedatelja Odbora za vanjske poslove, Davida Howwella. O tome više kasnije, no Majorova se administracija ukopala. Premijer je izjavio u Donjem domu kako nitko ‘nema monopola na brigu ili savjest u ovoj stvari’, dok se ministar odbrane izravno okomio na Margaret Thacher, odbacivši njenu tvrdnju da je Britanija postala ‘sudionik genocida’ kao ‘emocionalnu besmislicu’. Neki članovi parlamenta bili su još otvoreniji: Robert Adley, konzervativni zastupnik za Christchurch, savjetovao je premijeru da se ne obazire na tu bivšu piljaricu iz Finchleya’; drugi je rekao ‘postoji neslužbeno gledište da je pošasavila, posve sišla s uma. To što ona govori brbljanje je dobro za petak po podne u pubu’ (Isto).**

⁷⁵ B. Simms, nav. dj., str. 49.

⁷⁶ Isto; ∴ **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 46-47; **ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA**, paragrafi 95-99. Britanija je ometala istragu o ratnim zločinima na području (bivše) Jugoslavije. Kada je pred Vijeće sigurnosti stigao prijedlog Sjedinjenih Američkih Država za formiranje **Komisije za ratne zločine**, Britanija je pokušavala razvodniti njenu djelotvornost i tražila da to bude Komisija za istrage s manjim ovlaštenjima, koja bi, uglavnom, samo evidentirala stanje. Britanija se protivila da Komisija bude ovlaštena za provođenje istrage i predložila je da samo “prikuplja informacije”. U prijedlogu za pokretanje procesa protiv ratnih zločinaca traženo je da finansiranje bude obavezno, a Britanija je tražila da to bude “dobrovoljno”. Britanija je, također, zadržala

pruži Komisiji na uvid “**dokazni materijal dobiven ispitivanjem bivših zatočenika koji su dobili utočište u Britaniji**”.⁷⁷

Britanski pokušaji da potkopaju ICTY dostigli su, po ocjeni Brendana Simmsa, “**vrhunac famoznim, non - paperom iz marta 1993**”, koji je (dokument), pored ostalog, u suštini izražavao nepovjerenje u ciljeve i legitimnost Suda, insistirajući na zaštiti vođa (šefova) država od krivičnog procesuiranja, što je imalo za cilj zaštititi Srbe od krivične odgovornosti.⁷⁸

Velika Britanija je, također, “**činila sve moguće da za glavnog tužioca ne bi došao neki aktivist**”, usprotivivši se da na to mjesto dođe prof. dr. Cherif Bassiouni.⁷⁹

Kreatori i nosioci politike prema Republici Bosni i Hercegovini sprečavanje ili zaustavljanje genocida nisu smatrali prioritarnim ciljem. Tako je, primjera radi, ministar za odbranu Sjedinjenih Američkih Država William Perry u svom govoru od 10. marta 1994. napomenuo: “**Mi dajemo prioritet onim akcijama koje mogu spriječiti širenje rata,**

vala informacije o ratnim zločinima, uskraćivala davanje osoblja i odbijala pomoć na druge načine (*Večernji list*, 24, 25. i 26. decembar 1993, str. 11).

Britanija je imala najviše prikupljenih dokaza, izjava svjedoka i snimaka o genocidu i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Bosni i Hercegovini, ali nije ništa ustupila Komisiji za ratne zločine (Isto).

⁷⁷ B. Simms, nav. dj., str. 50. S tim u vezi, predsjedavajući Komisije za ratne zločine, Frits Kalshoven (penzionisani holandski akademik), izjavio je: “**Britanija nije za nas učinila ništa - apsolutno ništa**” (Isto. O radu Komisije vidi: R. Gutman, nav. dj., str. 193-199).

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Isto, “**Kada su**“, piše Brendan Simms, “**Sjedinjene Države i mnoge islamske i nesvrstane države podržale Cherifa Bassiounija, egipatsko-američkog profesora prava na Sveučilištu DePaul kraj Chicaga, usprotivile su se Britanija, Francuska, Rusija i Kina. Britanci su tražili da do imenovanja mora doći konsenzusom i propitivali su se za mišljenje o uglednom škotskom pravniku Johnu Duncanu Loweu, iako on nikada nije bio službeno predložen 'U Bassiouniju', primjećuje venezuel-ski ambasador u UN, Diego Arria, 'vidjeli su prijetnju mirovnom procesu'. To je i bilo razlogom da je Bassiouni odbio služiti pod Duncanom Loweom, kojega su imenovali Britanci. Poslije je rekao: 'Osjećao sam da kao broj dva ne bih mogao sudjelovati u formiranju strategije istraga i optužbi i bojao sam se da će Lowe slijediti britansku liniju te tužbeni proces podložiti neuhvatljivoj potrazi za mirom lorda Owena'**” (Isto, str. 50-51).

pošto je to naš duboki nacionalni bezbjednosni interes.”⁸⁰ Kreatori politike često su zamagljivali svoje prioritete. Tako je general MacKenzie u govoru pred Senatom “znakovito pitao: **Da li je cilj hraniti ljude dok rat traje? Ili je cilj zaustaviti rat”. Na kritike da je iznosio tvrdnju da bi vojne mjere “pogoršale” i “uvećale” problem, on je odgovorio: “**Jesam li kazao? ... Pitajte me ponovo? Da li će to uvećati njihov problem? Da, hoće ako vi preduzimate slijedeći korak i nastavite koristiti vaše osoblje koje će biti ubijano dok vi dostavljate tu humanitarnu pomoć. Da, ja mislim da to uvećava problem. Ali, šta je cilj? Idete li vi tamo da hranite ljude ili idete da zaustavite borbe?**”⁸¹**

Vojna intervencija ili podizanje embarga na uvoz oružja posmatrani su kao smetnja humanitarnim operacijama, jer su takve akcije navodno mogle povećati ugroženost stranog osoblja i zaustaviti sve isporuke pomoći. General Satish Nambiar (komandant Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija u bivšoj Jugoslaviji – UNPF-a, mart 1992. - mart 1993) izrazio je istu takvu zabrinutost u decembru 1992, kada se usprotivio bilo kakvom obliku vojne intervencije. On je retorički pitao: “**Da li to mi želimo da sve što smo postigli (na humanitarnom planu) vratimo na početak?**”⁸²

Krajem 1993. neki strani savjetnici počeli su ozbiljno razmatrati pitanje da li bi obustavljanje isporuka hrane moglo biti korišteno za **pritisak** na Vladu Republike Bosne i Hercegovine da bi postala fleksibilnija. David Owen je, naprimjer, u novembru 1993. otvoreno prijetio, izjavljujući da bi humanitarna pomoć mogla prestati, a sankcije Srbiji ukinute ako Vlada Republike Bosne i Hercegovine ne potpiše mirovni plan koji je bio na stolu:

“Mi se moramo suočiti sa realnošću da se tom pomoći hrane armije svih strana. Embargo na oružje krše sve strane. Ekonomske sankcije ne pogađaju samo srpski i crnogorski narod, već vuku na dno i susjedne zemlje, Makedoniju, Bugarsku i Rumuniju. Mora u tome postojati granica i takve mjere je sve teže opravdati. Te vla-

⁸⁰ N. Cigar, nav. dj., str. 172-173.

⁸¹ Isto, str. 173.

⁸² Isto.

de imaju, stoga, pravo da pokrenu mirovnu inicijativu i da definišu uslove za suspenziju sankcija i tačan oblik rješenja za koje se očekuje da će ga sve strane prihvatiti.”⁸³

Države Zapada na genocid u Republici Bosni i Hercegovini nisu djelovale - ostale su nijeme, čime je i “**neintervencija, dakako bila oblik pomaganja agresorima na Bosnu**”, ili su, kao vlade Velike Britanije i Francuske, “**mnogim malim i velikim inicijativama podržavale srpsku politiku**” i “**sudjelovale u brojnim planovima podjele**”.⁸⁴ Najveće sile kršćanskog svijeta (Sjedinjene Američke Države, Kanada, Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Rusija) odbijale su da intervenišu u sprečavanju i zaustavljanju genocida i da dozvole snagama NATO-a da zaustave genocid “**ili dopuste Bošnjacima da se sami brane**”.⁸⁵ U tom projektu nečinjenja Velika Britanija bila je najodgovornija, čije je Ministarstvo za vanjske poslove “**vodilo intenzivnu di-**

⁸³ Isto. Kada su, piše Norman Cigar, Owena “**kasnije pitali da objasni misli li da je isporuka stavki, kao što su hrana i čebad, produžavala rat**”, on je odgovorio: ‘**Da, naravno. Koliko dugo se to može pravdati?**’” (Isto, str. 173-174).

Iako bi, po dr. Cigaru, “**prekid humanitarne pomoći i prisustva UN-a zaista mogao učiniti vjerovatnijim kraj rata**”, te “**akcije bi**”, on tvrdi, “**samo uklonile i one preostale prepreke koje su stajale na putu bržeg i kompletnijeg dovršenja etničkog čišćenja /odnosno genocida - prim. S. Č./ kojemu su Srbi težili. Rezultat bi u tom slučaju bio mir, ali mir groblja**” (Isto, str. 174).

⁸⁴ E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 175; M. A. Sells, nav. dj., str. 304. Nick Kohen (dopisnik *Observera*) je protivljenje Velike Britanije da intervenira u Bosni u korist žrtava genocida, “**nazvao ’slobodom da se zakolju hiljade Bosanaca’**. Povremene inicijative SAD-a da se genocid konačno vojno zaustavi, odbačene su - i od Njemačke. U to vrijeme predsjednik Clinton se više puta žalio na protivljenje Françoisu Mitteranda i Johnu Majora da odustanu od podrške srpskim počiniteljima zločina” (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 175).

Evropa, nažalost, po ocjeni Mareka Edelmana (posljednjeg komandanta boraca otpora u Varšavskom getu), “**nije ništa naučila iz holokausta. Ništa nije preduzeto da se to ubijanje okonča. To što se događa u Bosni i Hercegovini, posthumna je pobjeda za Hitlera**” (Isto, str. 174).

⁸⁵ M. A. Sells, nav. dj., str. 45; J. J. Gould, **ZAPAD NIJE DJELOVAO PROTIV GENOCIDA**, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995. ..., str. 517-525; A. Hastings, nav. dj., str. 536. “**Za države članice NATO saveza priznati postojanje genocida u Bosni i Hercegovini značilo je**”, tvrdi Michael A. Sells, “**priznati da su, ne samo kršile Konvenciju o genocidu iz 1948, odbijajući da ga spriječe i kazne, već i da genocid nagraduju time što ustupaju teritorije snagama koje su ga provele ...**” (M. A. Sells, nav. dj., str. 42-43).

plomatsku aktivnost da se Francuska i Sjedinjene Američke Države uzdrže od bilo kakve efikasne intervencije".⁸⁶ Republika Bosna i Hercegovina i Bošnjaci su, nažalost, bili prepušteni planskim, sistematskim i dobro organizovanim, s namjerom izvršenim napadima, razaranjima, pustošenjima i uništavanju od strane susjednih država (Savezne republike Jugoslavije/Srbije i Crne Gore i Republike Hrvatske) i njihovih brojnih kolaboracionista, koji su ubijali, ranjavali, mučili, silovali mnoge civile i civilno stanovništvo i uništavali civilne objekte. Umjesto da se, u skladu sa obavezama iz *Povelje Ujedinjenih nacija* i *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, stave u funkciju zaštite svoje članice (Ujedinjenih nacija) od agresije i genocida, navedene svjetske sile (kršćanskog svijeta) to nisu učinile - izbjegavale su da spriječe i zaustave agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i spriječe i zaustave genocid nad Bošnjacima.⁸⁷

⁸⁶ A. Hastings, nav. dj., str. 536. I David Owen se, pored ostalih, suprotstavljao **"upotrebi zrakoplovnih snaga kako bi se spriječio genocid"** (D. Owen, nav. dj., str. 336; M. A. Sells, nav. dj., str. 265-266).

⁸⁷ O potrebi odbrane žrtava genocida ukazuje i José Mario Mendiluce (od 1991. do 1994. visoki funkcioner UNHCR-a za Balkan), jedan od svjedoka genocida nad Bošnjacima. Ukazujući na taj imperativ, a **"postidjen zbog svega što nije učinila 'međunarodna zajednica' da bi, braneći Bosnu, u Bosni odbranila samu sebe"**, duboko mrzeći **"tobožnju neutralnost i njen kukavičluk, laži potrebne da se ne bi djelovalo, strašni i licemjerni proces napuštanja ..."** (J. M. Mendiluce, nav. dj., - tekst na omotu), on na najbolji način, kao *homo sapiens* i visoko moralna ličnost, osvjetljava pacifizam i njegove pojavne oblike. S tim u vezi, on s pravom tvrdi kako je neophodno **ustati "u odbranu žrtve pa makar se uprljali. Postoji pacifizam dalek ratu, intelektualan, kukavički i neokaljan. A postoji pacifizam prljav i krvav, od povraćanja i rana, od buke granata, od drhtanja noćima.**

Postoji pacifizam onih koji se nikad nisu našli u nedoumici da umru ili ubijaju. Onih koji još uvijek raspravljaju o sredstvima, zaboravljajući motive. A postoji i pacifizam nas koji smo vidjeli tolike ratove, pa u nama izaziva nešto između žaljenja i srama kada slušamo određene argumente veličanstvenog moralnog integriteta, ali bez ijedne konsekvencije za osuđene na smrt. Onih koji insistiraju na tome da im se ne dopada mržnja, kao da je dovoljno da ti se ne dopada da bi nestala. Onih koji propovijedaju kulturu mira, nenaoružavanja, ali izgleda da ne shvaćaju da se za to vrijeme ubija, siluje, uništava.

Onih koji uskraćuju oružje pravednima, zato što bi se s njim mogli oduprijeti nepravednima. Onih koji vjeruju da su 'svi isti', brkajući napadače i branioce, narode i diktatore, fašiste i građane. A postoji i onaj drugi, najžalosniji od svih, pacifizam onih koji principe prilagođavaju svojim ideologijama da bi ti, puni arogancije i lišavajući te života, sve objasnili u funkciji svojih doktrina.

Mizerija.

Mizerija“ (J. Mario Mendiluce, nav. dj., str. 200).

“Ako želimo preživjeti u našem pravu da budemo onakvi kakvi jesmo, morat ćemo”, s pravom se zalaže Mendiluce, “razumjeti da u vremenima rata i sukoba, to jest otkad postoji čovječanstvo, ima mjesta samo za ratoborni pacifizam da bismo se odbranili od onih koji mrze, dok nastavljamo sa nastojanjima da izgradimo kulturu mira, tolerancije, jednu pozitivnu kulturu različitosti. I ne pružaj drugi obraz, jer dok se ti zadržavaš na lijepom biblijskom gestu, oni već masakriraju tvoju porodicu u tvom selu, siluju tvoju sestru ili prijateljicu, kolju tvoju majku i krađu ono malo što ti je preostalo. I pored toga, smiju ti se u brk” (Isto, str. 200-201).

I Mendiluce je “bio protiv stalnog bombardovanja koje nas je, po generalu Mlađiću, moralo ’dovesti do ludila”. S tim u vezi, Mendiluce piše da je i on “bio za mir i slogu, kao i većina nas koji smo trčali pod hiljadu i pet stotina granata, koje su padale po nama, na sarajevskim ulicama svakog dana. Dan za danom. Sedmicu za sedmicom. Godinu za godinom” (Isto, str. 201).

“Mi, ljudska bića iz Sarajeva”, tvrdi Mendiluce, “bili smo protiv rata. Pa šta? Postojali su i ludaci sa brda. Oni koji su željeli zauzeti grad i izbrisati nas čak i iz statističkih podataka. Kakav osjećaj samoće i tuge kad ti se čini da niko ne misli da naša odbrana vrijedi truda, ili da je moguća, zato što je neutralnost važnija od naših života. Zato što je više vrijedio život jednog etnički čistog Britanca, Francuza, Španca ili Amerikanca nego stotinu etnički čistih ... ljudi” (Isto, str. 201).

“I to si već znao”, tvrdi Mendiluce, pa nastavlja: “A ako nisi, to je zbog toga što nisi htio da znaš. Uvijek je lakše ne znati, ili glumiti da ne znaš. Ali ovaj masakr napravio je isuviše buke da biste se mogli sakriti iza namještaja pred svakim TV dnevnikom, pred svakom naslovnom stranicom, pred svakim objavljivanjem vijesti sa radija. Od očevidnosti, bila je bolja konfuzija: kako je to komplikovano, svi su isti; nema ni dobrih ni zlih. U tome su vam pomogli političari. Kada se ne žele opredijeliti, čak se i holokaust može pravdati poznatom jevrejskom škrtošću” (Isto, str. 201-202).

“Osudili smo to, derali smo se na hiljadu načina da su vas ubijali u nama, da su željeli da dođu do vaših kuća kao što su to učinili i prije pedeset godina. Da su bili ti isti. Da su ubijali različitost, pravo da se bude različit, da se bude onakvim kakvi jesmo. Zato što nam, natopljeni divljačkim i neracionalnim fanatizmom, nisu mogli oprostiti naše postojanje, ni vrijednosti koje predstavljamo i vi i mi, različiti i različite, ali sposobni za suživot u slobodi.

A vi, slijepi i ošamućeni, od onih koji vas predvode više nego što i pretpostavljate, gledali ste na drugu stranu. ‘Kada prolazim ulicama snajperista, gledam na drugu stranu s nadom da, ako me pogode, moje lice neće uplašiti djecu na pogrebu’” (Isto, str. 202).

“Ne stavljajte cvijeće u fašističke cijevi zato što će ukasiti leš one koju su upravo silovali. Znam da vam se ne dopada što prave parkinge na mjestima gdje su se prije nalazile džamije. Ali to se ne može izbjeći zatvarajući se u kuću ili slanjem protestne poruke ’stranama’. Ne možete ni zamisliti kako biste se osjećali kad biste saznali da ste bili saučesnici, vašom apatijom, većina vas. Vašim aktivnim kuka-vičlukom, neki drugi. Odvratnom arogancijom vaše političke stvarnosti, vi koji pretendujete da donosite odluke. Nepismenim cinizmom, navodno analitičkim, otpatci neke vrste ljevice, lažno milosrdne, bez hrabrosti da potraži poštenje i inte-

NATO, “**najjači savez na svijetu**”, “**zbog nejedinstva svojih članova**”, “**ostao je nesposoban za djelovanje**” - nije zaustavio “**najgoru agresiju u Evropi od formiranja Alijanse, skoro prije pola stoljeća**”.⁸⁸ Umjesto da zaustavi osvajački (agresorski) rat za teritorije - protiv Republike Bosne i Hercegovine, NATO je efikasno ojačavao “**rezultate srpskog genocida i agresije**”.⁸⁹

NATO je vodio politiku koja je žrtvama genocida - Bošnjacima uskraćivala pravo na samoodbranu i, istovremeno, odbijao primijeniti rezolucije Ujedinjenih nacija koje su ovlašćivale članice (NATO-a) da zaštite nenaoružane civile i civilno stanovništvo. Države članice NATO-a su “**1991. naoružale srpske militante ne prodajom oružja, kao u ratu između Irana i Iraka ili u genocidu u Ruandi, već deklaracijama /rezolucijama - prim. S. Č./ Ujedinjenih nacija**”.⁹⁰

Političari država – članica NATO-a imali su moralnu i pravnu obavezu da, u skladu sa *Poveljom* Ujedinjenih nacija, koja svakoj državi - članici garantuje pravo na samoodbranu, i *Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, koja sve države obavezuje da spriječe i kazne genocid, upotrijebe sva raspoloživa sredstva u sprečavanju

ligenciju i možda malo humanizma, kao fundamentalne znakove raspoznavanja, ako želi preživjeti nesvjesno žrtvovanje svojih korijena ...

Nemate pravo na razumijevanje, dok ne pokušate pomoći. Na spokojnost, dok nas ne pustite živjeti u njoj. Na mir, dok nastavljaju da ubijaju po Bosni ili na bilo kojem drugom mjestu zbog etnije. Zbog religije, bogova i isprika ...” (Isto, str. 202-203).

⁸⁸ M. F. Harris, **POLITIKA SJEDINJENIH DRŽAVA U ODNOSU NA BOSNU - NOVE KAPITULACIJE** -, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995. ..., str. 544; Ch. Schwarz-Schilling, **SREBRENICA - JESU LI IZVUČENE POUKE?** ..., str. 88. “**Vodeći političari NATO-a**” ponašali su se, prema izjavi više članova Parlamenta (Bundestage) Savezne Republike Njemačke (dr. Christian Schwarz-Schilling i drugi), od 14. jula 1995, “**kao da NATO i njegov vojni potencijal služe samo za simboličnu demonstraciju. Je li moguće da je Sjevernoatlanski savez, kao najjači savez na svijetu, nesposoban da obezbijedi poštovanje odluka Vijeća sigurnosti UN-a o zaštiti nedužnog stanovništva u Bosni? ...**” (Ch. Schwarz-Schilling, nav. dj., str. 92-93). “**Važnim predstavnicima UN-a, NATO-a**”, po ocjeni navedenih parlamentaraca, “**uopće nije stalo do djelotvornog instrumenta za spasavanje ljudi u Bosni. Time su Ujedinjene nacije tokom posljednje tri godine - klateći se između pokušaja da se nepristrasno zaštititi mir koji ne postoji, da se prikrije vlastita nemoć i popustljivost prema nekolicini članica - dopustile da ih instrumentaliziraju za toleriranje zločina u Bosni i Hercegovini**” (Isto).

⁸⁹ M. F. Harris, nav. dj., str. 544.

⁹⁰ M. A. Sells, nav. dj., str. 154.

i zaustavljanju genocida. Međutim, umjesto da ispune tu moralnu i pravnu (međunarodnu zakonsku) obavezu, oni nisu dozvolili žrtvama genocida da se same brane **“ili da iskoriste moć NATO-a kako bi ih odbranili”**, i stoga su se uključili **“u jednu vrstu pasivnog nasilja, uspostavljajući parametre unutar kojih se ubijanje može izvesti i biće izvedeno nekažnjeno”**.⁹¹ Tako su države članice NATO-a kršile *Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, **“odbijajući da ga spriječe i kazne”**, i nagrađivale zločin genocida time **“što ustupaju teritorije snagama koje su ga provele”**.⁹²

Willy Claes, generalni sekretar NATO-a, postupajući suprotno obavezama *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* i veoma drsko, neljudski i nemoralno izmišljajući **“fundamentalističku islamsku prijetnju”**, **“tokom većeg dijela rata u Bosni i Hercegovini pisao je o fundamentalističkoj islamskoj prijetnji i o NATO-u kao savezu privrženom ’odbrani osnovnih načela civilizacije koja povezuje Sjeverenu Ameriku i zapadnu Evropu’”**.⁹³

“Stručnjaci NATO-a”, kao i mnogi drugi na Zapadu, uključujući **“sve glavne ličnosti vanjsko-političkog tima”** predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Georgea Busha, **“izjavljivali su kako je srpska vojska nepobjediva i nedostupna zračnim snagama”**.⁹⁴ Međutim, nakon tri sedmice zračnih udara (septembra 1995) NATO se uplašio da bi se srpska vojska **“mogla raspasti, što bi”**, po njemu, **“uzrokovalo ’destabilizirajući’ preokret u ravnoteži snaga”**.⁹⁵

Kako je odsustvo odgovarajućeg djelovanja Zapada bilo evidentno, ilustruje i djelovanje mirovnih snaga Ujedinjenih nacija - UNPROFOR-a,⁹⁶ posebno visokih oficira Ujedinjenih nacija, komandanata UN-

⁹¹ Isto, str. 169.

⁹² Isto, str. 42-43.

⁹³ Isto, str. 263-264.

⁹⁴ Isto, str. 164-165 i 264-265. U septembru 1995, **“kada je NATO konačno upotrijebio zračne udare”** **“ukupni gubici NATO snaga bili su dva nestala francuska pilota”** (Isto, str. 172).

⁹⁵ Isto.

⁹⁶ UNPROFOR, **“njegovo prvobitno raspoređivanje, njegova uloga u Bosni”** stalno je korišten od **“Britanske vlade i generalnog sekretara UN-a kao sredstva u igri diplomatije da se spriječi međunarodna intervencija da se okonča genocid. ...**

PROFOR-a, koji su, umjesto da preduzmu potrebne mjere u zaustavljanju genocida, negirali genocid i prikrivali i odbacivali dokaze o srpskoj ideologiji, politici i praksi uništenja Republike Bosne i Hercegovine i istrebljenja Bošnjaka.

Visoki oficiri UNPROFOR-a su zastupali i podržavali, svojim javnim izjavama i djelovanjem, tezu o postojanju **“tri strane u sukobu”** i, s tim u vezi, **“podjednaku odgovornost za nastavak sukoba”**.⁹⁷ Oni su, pored toga, prezentovali i određene **“analize”** sa **“čisto političkim porukama”**.⁹⁸

Oficiri UNPROFOR-a događaje u Republici Bosni i Hercegovini, odnosno genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, nažalost, nisu definisali **“jasnim imenom”**. **“Gotovo svaki put kada bi se zatražilo mišljenje odakle je mogla biti ispaljena neka osobito ubilačka granata, eksperti UNPROFOR-a (nikada nisu imenovani, ostajali bi anonimni) davali su neodređen odgovor: granata je mogla biti ispaljena sa srpskih, ali i sa muslimanskih položaja”**.⁹⁹ Imajući to u vidu, general (američke vojske) George Joulwan, komandant NATO-a (1993-1997), požalio se na oficire UNPROFOR-a kako **“neće da stvari nazovu jasnim imenom. Tražio sam od njih da događaje interpretiraju onakvim kakvi jesu, ali to se nije dešavalo”**.¹⁰⁰ Zbog toga su, tvrdi Alija Izetbegović, **“poseban cinizam bila stalna sumnjičenja da to mi sami sebe granatiramo”**. **“Namjerno nejasni odgovori unaprijed su”**, po ocjeni Izetbegovića, **“paralizirali svaku akciju, čak i da je bilo političke volje za nju. Ravnodušni svijet mogao je nastaviti živjeti bez grižnje savjesti, a ubijanje civilnog stanovništva se nastavljalo”**.¹⁰¹

“Bosanski plavi generali” i njihovi glasnogovornici, slično šefovima vlada i diplomatija članica Evropske zajednice/unije, kopredsjednicima i drugim predstavnicima tzv. međunarodne zajednice, uk-

Sigurnost mirovnjaka pred srpskom odmazdom korištena je prilično namjerno kao odlučujući argument protiv zaštite žrtava” (A. Hastings, nav. dj., str. 536).

⁹⁷ L. Bryant, nav. dj., str. 527-528; N. Malcolm, nav. dj., str. 524-525; J. J. Gould, nav. dj., str. 518; K. Begić, nav. dj., str. 128-129.

⁹⁸ K. Begić, nav. dj., str. 129.

⁹⁹ A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 182-183.

¹⁰⁰ Isto, str. 183.

¹⁰¹ Isto, str. 182-183.

ljučujući Ujedinjene nacije, dajući procjene situacije u Republici Bosni i Hercegovini, suprotno *Povelji Ujedinjenih nacija*, stalno su prikrivali teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava i, s tim u vezi, umanjivali potrebu urgentnog djelovanja, dokazujući se “**kao srpski propagandisti**”. Tako je, primjera radi, general Satish Nambiar, u decembru 1992. dao optimističku procjenu o sposobnosti snaga UNPROFOR-a da zaštite Bošnjake.¹⁰² Britanski brigadni general Vere Hayes (načelnik Komande UNPROFOR-a u Republici Bosni i Hercegovini) sredinom 1993. je tvrdio da ne postoji opsada Sarajeva i negirao je “**da je 1.400 srpskih artiljerijskih oruđa, koja su okruživala grad, ikada bilo angažovano u 'humanitarnom davljenju'**”.¹⁰³ Kanadski oficir Barry Frewer (glasnogovornik UNPROFOR-a u Sarajevu) sredinom augusta 1993. je tvrdio da je opsada Sarajeva već završena i da srpska artiljerija i oklopne jedinice koje su držale grad u opsadi predstavljaju samo “okruženje” i da samo drže “**taktički povoljne pozicije**” (“Sarajevo nije u blokadi, već u vojnom okruženju”).¹⁰⁴

¹⁰² N. Cigar, nav. dj., str. 142; K. Begić, nav. dj., str. 147; T. Zülch, **ODNOS MEĐUNARODNE ZAJEDNICE PREMA GENOCIDU U BOSNI I HERCEGOVINI, .: MOLILA SAM IH DA ME UBIJU: ZLOČIN NAD ŽENOM BOSNE I HERCEGOVINE**, Bošnjačka liga - Pokret za ravnopravnost i savez logoraša BiH, Sarajevo, 1999, str. 45. General Nambiar je, pored ostalog, tvrdio da prisustvo mirovnih snaga Ujedinjenih nacija “**ima smirujući efekat**” i da on ima dovoljno ljudi i oklopa “**da ide na mjesta koja su ugrožena srpskim napadima i da na taj način osujeti dalja granatiranja**” (N. Cigar, nav. dj., str. 142).

¹⁰³ N. Cigar, nav. dj., str. 142; K. Begić, nav. dj., str. 129. Brigadir Vere Hayes je, pored ostalog, smatrao “**da je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija proizvođač 'zbrkanih rezolucija'**, te da, iako je “**očigledno važan organ Ujedinjenih nacija, nema nikakvu važnost za Srbe**” na području sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO, E. ARRIA, paragraf 346). Imajući to u vidu, ambasador Diego Arria s pravom tvrdi kako “**nije čudo što je takva interpretacija pronašla plodno tlo među srpskom milicijom**” (Isto).

Brigadir Hayes je na konferenciji za štampu UNPROFOR-a na Sarajevskom aerodromu 5. augusta 1993. izjavio da je “**pad Igmana i Bjelašnice /nije tačno da je srpski agresor u potpunosti zauzeo Igman i Bjelašnicu - prim. S. Č./ zapravo irelevantan za opsadu Sarajeva, jer je to bila srpska ofanziva u vojničkom smislu, a ofanziva koja otežava ionako problematičnu humanitarnu situaciju je ofanziva Armije BiH na području Gornjeg Vakufa i Prozora**” (K. Begić, nav. dj., str. 129).

¹⁰⁴ N. Cigar, nav. dj., str. 142; K. Begić, nav. dj., str. 129. Takvi i slični stavovi su, tvrdi dr. Norman Cigar, “**samo eho onoga u šta su Srbi čitavo vrijeme pokušavali da ubijede Zapad**” (N. Cigar, nav. dj., str. 142).

Kanadski general **Lewis MacKenzie** (komandant UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu, februar-septembar 1992), prosrpski orijentisan (“**nije se ni potrudio da sakrije svoju naklonost i intenzivno druženje sa paljanskom vojnom i civilnom strukturom**”),¹⁰⁵ zastupao je tezu o “**zaraćenim stranama**” i, s tim u vezi, kako su “**sve strane u balkanskom ratu krive za zločine**”, pri čemu je bezočno i besramno izmišljao da su “**svi u Bosni međusobno pobili toliko mnogo majki i dece svojih suparnika ...**”;¹⁰⁶ **umanjivao je razmjere zločina**, kako on kaže, **zvjerstava** u Republici Bosni i Hercegovini,¹⁰⁷ čime je negirao genocid i na taj način i sam učestvovao u tom zločinu;¹⁰⁸ izmišljao i širio laži o tome da su žrtve genocida (Bošnjaci) napadale same sebe, kako bi dobile podršku međunarodne zajednice;¹⁰⁹ u brojnim istupima,

¹⁰⁵ K. Begić, nav. dj., str. 111, napomena 1.

¹⁰⁶ R. Gutman, nav. dj., str. 211; A. Hastings, nav. dj., str. 535-536; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 114. S tim u vezi, general MacKenzie je, ipak, priznao (“**nema sumnje**”) “**da Srbi imaju najveću odgovornost za konflikt u Bosni, jer su oni započeli sa granatiranjem Sarajeva aprila prošle godine**”, odnosno aprila 1992. Međutim, on tvrdi kako Srbi “**nisu jedini koji su odgovoreni za krvoproliće**”. U dokazivanju te tvrdnje MacKenzie falsifikuje historijske činjenice, navodeći kako mu je ono što je “**video u Sarajevu i oko tog grada otkrilo činjenicu da se više nego dovoljno krivice nalazi na svim stranama**”. “Otkrivajući” tu činjenicu, MacKenzie, u nastojanju da, pored ostalog, relativizuje srpske zločine, “otkriva” još jednu laž, koja glasi: “**Možda nije poznato da je većinu prekida vatre, barem koje sam lično ja uspeo da dogovorim, prekršila upravo muslimanska strana zato što je, zapravo, njihova jedina dugoročna opcija bila, i ostala je, da primoraju Zapad da interveniše**” (N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 114).

¹⁰⁷ N. Cigar, nav. dj., str. 141. On je, neposredno nakon napuštanja položaja komandanta UNPROFOR-a u Sarajevu, svjedočeći u Senatu Sjedinjenih Američkih Država o situaciji u Republici Bosni i Hercegovini, pored ostalog izjavio: “**Ja mislim da su tamo vršena zvjerstva, ali da su ta zvjerstva bila vještački prikazivana pretjeranim**”. S tim u vezi, on je, piše dr. Norman Cigar, “**otvoreno na medije prebacio veliki dio krivice zbog okupiranosti javnosti ratnim zločinima počinjenim nad Muslimanima**”. Naime, tada je Mekenzi, također, rekao: “**Ne zaboravite, međunarodni mediji bili su u velikom broju u Sarajevu, i propaganda koja se tamo vršila ušla je u glave ljudi i zato oni ne vjeruju i nikada neće vjerovati mojim procjenama**” (Isto).

¹⁰⁸ Isto, str. 142-143; M. A. Sells, nav. dj., str. 270-271. MacKenzie je, umjesto o genocidu, govorio o “**preraspodjeli stanovništva**” (Isto). Iako je raspolagao sa dokazima o koncentracionim logorima, uključujući Omarsku, Keraterm i Trnopolje, general MacKenzie je javno negirao njihovo postojanje (A. Izetbegović, nav. **SJEĆANJA ...** str. 137).

¹⁰⁹ N. Cigar, nav. dj., str. 142-143; A. Hastings, nav. dj., str. 536. General MacKenzie je za masovni zločin nad civilima u Ulici Vase Miskina, 27. maja 1992, kada je artilje-

koje su finansirali srpski lobisti u Sjedinjenim Američkim Državama, iznosio je stanovište **“da je, iako su bosanski Srbi možda ubijali, silovali ili opljačkali više od drugih, slika o bosanskim Muslimanima**

rijskom granatom srpski agresor, u redu za hljeb, ubio 23, među kojima dvoje djece, i ranio 107 civila u redu za hljeb (S. Čekić – M. Šestanović – M. Karović – Z. Mastalić-Košuta, **ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010, str. 144-145; M. Karović, **MASOVNA UBISTVA CIVILA U SARAJEVU ZA VRIJEME OPSADE 1992-1995**. (odbranjena magistarska teza na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, 2013, str. 35-43), optužio Vladu Republike Bosne i Hercegovine da je postavila minu, s ciljem da ubije pripadnike vlastitog naroda, kako bi dobila međunarodnu podršku i okrivila Srbe. Iako su kasnija istraživanja, uključujući i pripadnike UNPROFOR-a, demantovala navedene MacKenzijske laži, on je i dalje u javnim nastupima nastavio to ponavljati, koristeći te laži kao dokaz da su sve strane jednako krive i da se posebno Bošnjacima ne može vjerovati (Isto).

I Slobodan Milošević je pred ICTY-em **“zastupao tezu po kojoj su jedinice Armije Republike Bosne i Hercegovine bombardirale svoj narod. On je, naprimjer, u svom prvom odgovoru na optužbe vezane za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, tvrdio da je to bio slučaj u takozvanom masakru za hljeb, 27. maja 1992”** (K. A. Nilsen, **MILOŠEVIĆ U RATU I U HAGU - DOKUMENTACIJA** -, s norveškog preveo dr. Rasim Muratović, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 278).

Taj zločin je **“pripisan Srbima, a kasnije je ustanovljeno da su to uradili Muslimani”**, tvrdio je Milošević. **“Kao argumentaciju on navodi članke i tvrdnje iznesene u stranim medijima, kao što su *The Independent*, *CNN*, *Corriere della Sera* i *La Repubblica* (Američki novinar Tom Gjelton otkrio je da glavni izvori nekih zapadnih medija tvrde da Muslimani stoje iza masakra za hljeb, u čemu je prednjačio *The Independent*, pozivajući se na kanadskog generala Lewisa McKenzija, koji je u to vrijeme bio komadant snaga UN-a u Sarajevu)”** (Isto, str. 278 i 571).

Zbog intenzivnog granatiranja Sarajeva MacKenzie je **“u vrijeme masakra bio u Beogradu, a informaciju o masakru dobio je od srpskih oficira. Dvije godine kasnije, tadašnji potpukovnik Geir Anda u TV programu *Antennetimen*, na norveškom NRK, emitiranom 3. marta 1994, ponovio je tvrdnje da Armija Republike Bosne i Hercegovine stoji iza masakra. Tvrdio je da su to registrirali pripadnici UN-a na radaru. Kada ga je novinar Kjell Arild Nilsen “nekoliko dana kasnije, u *Ny Tide*, upoznao s otkrićem Toma Gjeltena, Anda je priznao da je on tu ‘nešto zapetljao’. Naime, on nije bio u Sarajevu kada je izvršen masakr nad Sarajlijama u redu na hljeb, nego je bio s MacKenzijem u Beogradu, a radari UN-a, na koje se on poziva, nisu postojali u to vrijeme na tom mjestu”** (Isto, str. 278-279).

I Radovan Karadžić je, da bi izbjegao odgovornost za zločin genocida nad civilima u Ulici Vase Miskina, iznosio laži da su **“Muslimani pobili ljude u redu za hleb”** (AIIZ, inv. br. 2-4278, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa proširene sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 9. januara 1993. godine, Beograd, str. 121).

kao žrtvama lažna”;¹¹⁰ zalagao se “za stvaranje male muslimanske države u središtu Bosne, dok Hrvatima i Srbima treba omogućiti da ostvare svoje želje - Veliku Srbiju i Veliku Hrvatsku”;¹¹¹ (veliko) srpsku oružanu silu - “JNA” prikazivao je žrtvom događaja u Republici Bosni i Hercegovini, zanemarujući ključnu ulogu te vojske u planiranju, pripremanju i (iz)vođenju agresije protiv Republike Bosne i Hercegovine i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava;¹¹² učestvovao je u zločinu silovanja bošnjačkih djevojaka u srpskom koncentracionom logoru “Kod Sonje” - u Vogošći, kao i u jednoj vikendici na Jahorini;¹¹³ falsifikovao historijske činjenice, posebno u

¹¹⁰ R. Gutman, nav. dj., str. 215; A. Hastings, nav. dj., str. 536; M. A. Sells, nav. dj., str. 270-271.

¹¹¹ R. Gutman, nav. dj., str. 215.

¹¹² N. Cigar, nav. dj., str. 141-142.

¹¹³ Isto, str. 145; M. Bisić - S. Kreho, **OBUKA ZA GENOCID (sudenje Borislavu Heraku)**, Khalid Al-Ageely, Sarajevo, 1994, str. 23, 45, 49, 62, 71, 122, 137, 161-162, 166-168 i 170-171; R. Gutman, nav. dj., str. 227-237; ∴ **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU ...**, str. 185-190; M. Omerdić, **PRILOZI IZUČAVANJU GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA (1992-1995)**, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini – El-Kalem, Sarajevo, 1999, str. 294-295 i 397-398; A. Hastings, nav. dj., str. 536; E. Muračević, **UBIJENE I NESTALE ŽRTVE ZLOČINA U VOGOŠĆI 1992-1995**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Udruženje građana “Porodice nestalih općine Vogošća”, Sarajevo, 2001, str. 42-44; M. A. Sells, nav. dj., str. 173; C. Off, nav. dj., str. 190-197; R. Delić, **ČAST JE BRANITI BOSNU ...**, str. 261-262. General Lewis MacKenzie je sa srpskim zločincima, koji su Sarajevo držali u opsadi i danonoćno ubijali civile i civilno stanovništvo, igrao fudbal i “u srpskom logoru za silovanja, u ‘Pansionu Sonja’ sedmicama zlostavljao jednu mladu ženu. Obećao joj je da će je sa njenim malim djetetom protjerati u opkoljeno Sarajevo ...”. Britanski general Michael Rose je optuživao branioce Sarajeva “da su sami granatama masakrirali stanovnike njihovog grada, da bi krivicu pripisali srpskim opsjedateljima” (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 176).

Oficiri Ujedinjenih nacija su u Republici Bosni i Hercegovini u ljeto 1992. učestvovali i u zločinima nad Bošnjacima, pri čemu je najilustrativniji primjer nečasna uloga komandanta mirovnih snaga UN-a, generala MacKenzija. On je, u svojstvu komandanta UNPROFOR-a odlazio na teritoriju pod kontrolom srpskog agresora, “na kojoj je agresor organizirao koncentracione logore i zatvore”. Naime, on je “dolazio u ženski koncentracioni logor” “Kod Sonje”, u neposrednoj blizini Sarajeva - u Vogošći, gdje je jedne prilike “pokupio četiri Muslimanke i odvezao ih na određeno mjesto”. Taj “srpski bordel” redovno su posjećivali mirovni vojnici Ujedinjenih nacija, uključujući vojnike iz Kanade, Novog Zelanda, Francuske, Ukrajine i drugih zemalja, “gdje su neki seksualno iskorištavali Muslimanke i Hrvatice, prisilivši ih na prostituciju” (C. Off, nav. dj., str. 190-197; M. Bisić - S. Kreho, nav. dj., str. 49, 62, 71, 122 i 161-173).

vezi sa vlasništvom nad zemljom (teritorijom), tvrdeći, pored ostalog, kako su **“Srbi i Hrvati bili seljaci i farmeri”**, što im **“daje mnogo teritorije”**, za razliku od Bošnjaka, odnosno, po njemu, Muslimana, koji su, kako on tvrdi, **“poslovni ljudi koncentrisani u četiri ili pet gradova ili sela ... poslovni ljudi nemaju mnogo teritorija”**;¹¹⁴ podržavao je podjelu Republike Bosne i Hercegovine i opravdavao upotrebu sile, tvrdeći kako je **“sila nagrađivana još od trenutka kada je pećinski čovjek uzeo batinu, okupirao komšijinu pećinu i pobjegao sa njegovom ženom”**;¹¹⁵ u kontinuitetu je (dok je bio u Sarajevu) vršio pritisak na predsjednika Izetbegovića da prihvati podjelu države (Republike Bosne i Hercegovine) i prisiljavao ga da prihvati činjenicu da neće biti vojne intervencije, te da, stoga, Vlada Republike Bosne i Hercegovine treba postići sporazum sa Srbima;¹¹⁶ protivio se podizanju

¹¹⁴ N. Cigar, nav. dj., str. 145.

¹¹⁵ Isto, str. 183.

¹¹⁶ Isto, str. 185; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 250; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 114. MacKenzie se, slično generalima Nambiaru i Morillonu (N. Cigar, nav. dj., str. 173; *Oslobođenje*, 10. august 1992, str. 5), protivio **“zapadnoj vojnoj intervenciji”** u Republici Bosni i Hercegovini, jer bi, po njemu, **“doživjela neuspjeh”** (R. Gutman, nav. dj., str. 215).

General MacKenzie je 24. aprila 1992. lordu Carringtonu (mirovnom posredniku), prilikom njegovog dolaska u Sarajevo, **“rekao kako mi /UNPROFOR/ smatramo da bosansko Predsjedništvo želi prisiliti međunarodnu zajednicu za vojnu intervenciju, i zato nije raspoloženo poštovati prekid vatre. Mi preporučujemo Carringtonu neka kaže predsjedniku /Aliji Izetbegoviću, predsjedniku Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ da neće dobiti vojnu intervenciju i prema tome mora naći rješenje s doktorom Karadžićem i bosanskim Srbima”** (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 250).

Carrington je, tvrde Laura Silber i Allan Little, **“s Izetbegovićem bio otvoren. Spurtani se predsjednik sjećao riječi mirovnog posrednika:**

‘Carrington mi je savjetovao neka počnem pregovore kako bi se našlo neko rješenje dok nas napadaju njihove snage. Odgovorio sam mu da je nemoguće. Njihov je zahtjev i cilj uništiti Bosnu kao zemlju’. ‘Šta ćete učiniti?’, upitao me. Odgovorio sam da ćemo se braniti. Carrington se zamislio. Pogledao me u oči i upitao: **‘Zašto mislite da se možete odbraniti? Znete li o čemu govorite, gospodine Izetbegoviću? Znete li protiv čega se borite? Znete li kakvim naoružanjem oni raspolažu?’** Odgovorio sam mu da nam nema druge, ili uzvratiti udarac ili kapitulirati. Ako kapituliramo, ili će nas porobiti ili pobiti. Nemamo izbora, nemamo alternative. A on mi je rekao: **‘Gospodine Izetbegoviću, vi ne znate s kim imate posla’** (Isto).

O navedenom razgovoru Alija Izetbegović navodi sljedeće: **“kad sam 3. jula 1992. primio lorda Carringtona, predstavnika Evropske zajednice za pitanja Jugoslavije, iza nas su bila tri mjeseca razornog i krvavog rata.**

embarga (na oružje i opremu), iznoseći naivne i lažne argumente,¹¹⁷ i zračnim udarima “**po srpskim artiljerijskim položajima na brdima**

Obojica smo bili razočarani nakon sastanka. Ja njegovom nesprennošću, ustvari nesprennošću Evrope, da zaštiti jednu malu evropsku zemlju koja je bila žrtva agresije. On, mojim - mislim potpuno razumnim - zahtjevom da, kao uslov pregovora, naredi sedmodnevni prekid vatre i stavljanje teškog naoružanja JNA pod kontrolu UN-a.

Nisam bio mnogo iznenađen ...

Moram priznati, lord Carrington je u jednoj stvari bio veoma pošten prema meni: ni u jednom trenutku nije dozvolio da ostanem u zabludi da će svijet, Evropa posebno, pomoći napadnutoj Bosni. Naprotiv, bio je jasan i otvoren: ‘Nemojte računati na to, to se neće dogoditi. Pokušajte pregovarati sa Srbima, to je jedini izlaz’.

Štjeli smo obojica nekoliko minuta prije nego što se on digao. Ispratio sam ga do izlaza iz grada. Na podestu između dvije stepenice, on se naglo zaustavio i upitao me: ‘Pa, šta namjeravate učiniti?’. ‘Borit ćemo se’, odgovorio sam. ‘Kako to mislite, znate s kim imate posla?’ ‘Znam’, odgovorio sam, ‘ali, zar imamo izbora?’ Nije komentirao, ali uvjeren sam da je mislio da sam lud ...?’ (A. Izetbegović, nav. dj., str. 241-242).

General Lewis Mackenzie je u svojim javnim istupima u Sjevernoj Americi za interese i ciljeve srpskog agresora bio veliki protivnik vojne intervencije u Republici Bosni i Hercegovini. “Nažalost, razmatranje vojne intervencije na različitim mestima moglo bi”, po njemu, “da bude ne samo kontraproduktivno, već potencijalno opasno za snage Ujedinjenih nacija koje se nalaze na liniji fronta ...

Upravo zato što su svi u Bosni međusobno pobili toliko mnogo majki i dece svojih suparnika i ne može da postoji drugo rešenje osim onog koje razdvaja zaraćene strane i uspostavlja približnu ravnotežu među njima. Tek tada će strane u konfliktu prestati da se bore, pre svega, zbog straha da bi mogle da se suoče sa zlokočnim slabljenjem svoje pozicije. Svako drugo rešenje, koje bi njima bilo spolja nametnuto, brzo bi ‘palo u vodu’ čim bi otišli oni koji su ga nametnuli. Ovo moraju da shvate svi oni koji zagovaraju vojno rešenje u Bosni ...” (N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 114).

¹¹⁷ N. Cigar, nav. dj., str. 208; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 114. S tim u vezi, general MacKenzie tvrdi: “Sledeća vojna opcija koja se trenutno visoko kotira na spisku akcija koje se razmatraju na Zapadu jeste ukidanje embarga na isporuku oružja bosanskoj vladi. Čini nam se da je to potpuno nepotrebno, jer već sada svi u Bosni imaju mnogo više oružja nego što im je zaista potrebno. Na kraju krajeva, Jugoslavija je prije rata bila jedan od najvećih izvoznika oružja u svetu, a oko 80 odsto tog oružja se proizvodilo upravo u Bosni.

Pored toga, vrlo dobro je poznato da se u Bosnu doprema velika količina oružja, pre svega sa Bliskog istoka. U svakom slučaju, srpske pešadijske snage brojčano su daleko manje od muslimanskih, posebno u regionu Sarajeva. Posledica toga je srpsko oslanjanje na tenkove i osmišljavanje načina kako da uvedu tenkove i tešku artiljeriju u operacije, što je vrlo teško održivo sa aspekta logistike.

U toku perioda kada sam boravio u Sarajevu, uvek sam smatrao da zahtev bosanskog predsednika Alije Izetbegovića za ukidanje embarga na isporuke oružja predstavlja pre svega način kako da uvuče Zapad u intervenciju, a ne sredstvo za jačanje njegove sopstvene odbrane” (N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 114).

oko Sarajeva”;¹¹⁸ otvoreno je iznosio stav, po kome bi Bošnjaci, da su dobili oružje, krenuli u osvetu i bili angažovani u zločinima masovnih razmjera;¹¹⁹ svjesno i namjerno stvarao pogrešan utisak o tome da neravnoteža u naoružanju i drugim materijalno-tehničkim sredstvima, po kojoj je na jednoj strani četvrta vojna sila u Evropi (država Savezna republika Jugoslavija), koja je vodila vojne (borbene) operacije uz minimalne gubitke, a na drugoj strani nenaoružana i bespomoćna žrtva genocida, nije neki važan faktor;¹²⁰ protivio se uspostavljanju zone zabrane letova (iznad Republike Bosne i Hercegovine), tvrdeći kako bi to rezultiralo direktnom osvetom nad mirovnjacima Ujedinjenih nacija na terenu,¹²¹ itd.

MacKenzie je, nakon odlaska iz Sarajeva, postao dobro plaćeni lobist Komiteta srpskih aktivista u Americi.¹²²

¹¹⁸ N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 114. Ukazujući na **“još jednu vojnu opciju koja se /na Zapadu - prim. S. Č./ priprema” - “vazdušni udari po srpskim artiljerijskim položajima na brdima oko Sarajeva”**, general MacKenzie navodi kako bi **“opet, mirovne snage Ujedinjenih nacija odmah mogle da pokrenu pitanje zašto se ne vrše vazdušni udari protiv hrvatske artiljerije koja neprekidno tuče Srbe u Kajini - teritoriji koja je, takođe, pod kontrolom Ujedinjenih nacija ...**

Osim toga, ako Zapad počne da se u sukobu svrstava uz jednu stranu koja je u nepovoljnijem položaju, ne znam do čega bi to moglo da dovede osim do povećanja obima ubijanja. A ja nikada nisam verovao u ideju da je ubijanje većeg broja ljudi način da se uspostavi mir” (Isto).

U pokušaju da zaštiti srpskog agresora i njegove zločince MacKenzie, bez imalo griže savjesti i morala, izražava **“brigu”** za povećanjem **“obima ubijanja”**. On se, u slučaju **“ako Zapad počne da se u sukobu svrstava uz jednu stranu, koja je u nepovoljnijem položaju”**, pribojavao većeg broja srpskih žrtava (**“... povećanja obima ubijanja ...”**), zbog čega on navodno **nikada nije “verovao u ideju da je ubijanje većeg broja ljudi način da se uspostavi mir”**.

Očigledno je da generala MacKenzija nisu interesovale žrtve genocida - Bošnjaci, pripadnici nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

¹¹⁹ N. Cigar, nav. dj., str. 214. I neki kreatori politike Zapada prema Bosni i Hercegovini, kao što je Alain Juppé, također su se držali tog stava, koji im je služio kao opravdanje za nepodizanje embarga (Isto, str. 214).

¹²⁰ Isto, str. 204. Tako je MacKenzie svjedočeći u Kongresu Sjedinjenih Američkih Država (pred Komitetom za oružane službe) 26. maja 1993, pored ostalog, izjavio kako u RBiH **“nema manjka oružja”**, čak i kod Armije Republike Bosne i Hercegovine. Očigledno je radeći za srpske zločince lagao i obmanjivao javnosti. On je taj stav propagirao i u svojim brojnim javnim nastupima (Isto).

¹²¹ Isto, str. 192.

¹²² Isto, str. 182; R. Gutman, nav. dj., str. 211-212.

Francuski general **Philippe Morillon** (komandant UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu, septembar 1992 - juli 1993), je “**za vrijeme jedne od svojih partys u Sarajevu dao nazvati srpske opsjedatelje i zabranio da ga bilo kako ometaju**”. On je 6. marta 1993. (između 8 i 10 sati) na čelu svojih trupa i sa predstavnicima UNHCR-a, WHO i MKCK, te sa svitom novinara u pratnji umarširao u Cersku, koja je od maja 1992. bila u potpunoj opsadi, a koju su početkom marta 1993. srpske snage zauzele i izvršile genocid nad Bošnjacima,¹²³ i na licu mjesta se uvjerio u zločin genocida. Umjesto da zaustavi osvajačke napade srpskih snaga i zaštiti civile i civilno stanovništvo Kamenice, Cerske i Konjević-Polja, te osudi genocid, za čije zaustavljanje nije preduzeo nikakve mjere, on je usmjerio kretanje civilnog stanovništva u pravcu Srebrenice - u koncentracioni logor za Bošnjake. Morillon je tada (u Cerskoj) izjavio: “**Ja poznajem zadatak izgorenog ljudskog mesa. Bio sam vojnik u Alžiru. Ovdje niko nije ubijen.**”¹²⁴ Time je komandant UNPROFOR-a, u skladu sa svojim iskustvom iz Alžira, pored ostalog, negirao genocid nad civilima Bošnjacima.¹²⁵

U *Izveštaju - posjeti generala Morillona Cerskoj - 5/6. marta 1993.* Komande UNPROFOR-a u Sarajevu, od marta 1993, dostavljenom Komandi UNPROFOR-a u Kiseljaku, u vezi sa situacijom u Cerskoj, svjesno i namjerno se umanjuju masovnost i obim zločina,¹²⁶ a što potvrđuju raspoloživi relevantni izvori, i s tim u vezi, navodi kako “**nije**

¹²³ E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 176; ∴ **ZLOČINI NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991-1995, Dokumenti i svjedočenja I**, priredili Smail Čekić i drugi, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 1999, str. 17; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 80-83.

¹²⁴ ICTY, 7D13-0003-0007, Komanda UNPROFOR-a u Sarajevu, 070320A, mart 1993. – BH Komandi Kiseljak, PREDMET: *Izveštaj - posjeta generala Morillona Cerskoj - 5/6. mart 1993*; E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 176; T. Zülch, nav. dj., str. 45; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 80-83. General Morillon je, po Nikoli Koljeviću, “**dao objektivnu i za nas /srpskog agresora - prim. S. Č./ pozitivnu izjavu o stanju u Cerskoj ('nema nikakvog masakra', 'nema gladi')** ...” (N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 153).

¹²⁵ S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 82-83.

¹²⁶ ICTY, 7D13-0003-0007, Komanda UNPROFOR-a u Sarajevu, 070-320A, mart 1993. – Komandi UNPROFOR-a u Kiseljaku, PREDMET: *Izveštaj - posjeta generala Morillona Cerskoj - 5/6. mart 1993.* S tim u vezi, navodi se sljedeće: “**11. Izuzevši nekoliko srpskih vojnika Cerska je napuštena, Srbi nisu očekivali generala MORILLONA i prvi prosti seljani na koje su naišli su rekli da se za selo vodila teška bitka ali da su našli prazno selo kada su ušli. Kada je došao lokalni srpski koman-**

bilo indikacija niti znakova bilo kakvih masakara”, niti bilo kakvog “nagovještaja smrada velikog broja mrtvih ili spaljenog ljudskog mesa”. Te ocjene zasnovane su, kako u tom izvještaju stoji, na srpskim (vojnim) izvorima - na “ponašanju srpskog komandanta i njegovih ljudi”, koje “nije dalo razloga za sumnju”.¹²⁷ Zaista užasno.

Morillon je informisao Nasera Orića,¹²⁸ srpskog pukovnika Andrića (u Zvorniku), Komandu 2. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine u Tuzli i prof. dr. Ejupa Ganića u Sarajevu **“o svojim otkrićima”**. S tim u vezi, on je **“izjavio da nije vidio nikakve indikacije masakra, jedino žestokih borbi i da glasine o katastrofama očito nisu ničim potkrijepljene”**.¹²⁹

Očigledna je Morillonova pristrasnost: **on negira genocid i s namjerom**, u skladu sa tezom o “zaraćenim stranama”, izjavljuje da je jedino vidio indikacije o **“žestokim borbama”**. Ta ocjena, zasnovana na srpskim izvorima, također se navodi i u paragrafu 12 navedenog izvještaja i istovremeno se minimiziraju razmjere zločina: **“Selo /Cerska - prim. S. Č./ je izgledalo kao da se za njega vodila teška bitka, ali nije bilo ni približno oštećeno kao neki dijelovi BiH, posebno oko Sarajeva. Neke kuće nisu bile oštećene /nečitko/ njihove prozore. Ispostavilo se da je više kuća bilo spaljeno, nego što ih je bilo oštećeno od granatiranja.”**¹³⁰

Podatak o spaljenim kućama, pored ostalog, potvrđuje činjenicu da je na području Cerske izvršen masakr nad civilima, odnosno zločin

dant on je izjavio da je ustvari našao nekoliko ranjenih vojnika i trudnicu koja je evakuisana u Vlasenicu. Detalji su proslijeđeni ICRC-u.

12. Selo je izgledalo kao da se za njega vodila teška bitka, ali nije bilo ni približno oštećeno kao neki dijelovi BH, posebno oko Sarajeva. Neke kuće su bile oštećene /nečitljivo/ njihove prozore. Ispostavilo se da je više kuća bilo spaljeno nego što je bilo oštećeno od granatiranja. Posjećeno je nekoliko neoštećenih i djelimično oštećenih kuća ...” (Isto, paragrafi 11-12).

¹²⁷ Isto, paragrafi 11-12. U paragrafu 18 navedenog izvještaja ponovo se negira genocid u Cerskoj: **“Nije viđeno ništa što bi potvrdilo glasine o masakru u Cerskoj”** (Isto, paragraf 18).

¹²⁸ Isto, paragraf 12. Major Tucker (vojni pomoćnik u Komandi UNPROFOR-a u Sarajevu i autor navedenog izvještaja) navodi da Naser Orić **“vjeruje da su Srbi spalili puno ljudi /tj. Bošnjaka - prim. S. Č./ u njihovim kućama”** (Isto).

¹²⁹ Isto, paragraf 19.

¹³⁰ Isto, paragrafi 12 i 19.

genocida, i postojanje **“smrada velikog broja mrtvih ili spaljenog ljudskog mesa”**,¹³¹ čime je Morillonovo negiranje genocida dovedeno u pitanje čime je Morillonovo negiranje genocida dovedeno u pitanje.

Morillon je, štiteći srpske zločince i koristeći njihove propagandne i falsifikovane izvore saznanja, namjerno i otvoreno lagao. Oficiri Armije Republike Bosne i Hercegovine (**“pukovnik /ADI/ i njegovo osoblje”**) **“bili su naročito ogorčeni i razočarani i insistirali su da je situacija u stvari mnogo gora nego što je general Morillon predstavio. Ponovili su svoju tvrdnju o masakru, da su ljudi bili spaljivani u svojim kućama i da je specijalna jedinica srpske vojske /nečitko/ došla prije generala Morillona da pokupi sve leševe i da ih sakrije”**.¹³² Time je Morillon, negirajući genocid nad Bošnjacima u Cerskoj, počinio genocid, jer je negiranje genocida jedna od faza (zadnja) zločina genocida i što je taj *zločin nad zločinima* (genocid) svjesno nastojao prikriti, a što je u skladu sa srpskom ideologijom, politikom i praksom, koju je on uporno podržavao.¹³³

General Philippe Morillon je u Potočarima (Srebrenici) 15. marta 1993. (u 15.20 sati) u razgovoru sa oficirima Vojske Jugoslavije (Savezne republike Jugoslavije), odnosno njihovim kolaboracionistima i petokolonašima iz “Vojske Republike Srpske” (general Milovanović i pukovnik Tolimir¹³⁴), pored ostalog, podržao srpske osvajačke i geno-

¹³¹ Isto.

¹³² Isto, paragraf 19.

¹³³ ICTY, IZJAVA SVJEDOKA, DIEGO ARRIA, 2003, paragraf 187; ICTY, Predmet br. MT-98-33-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADISLAVA KRSTIĆA, *PRESUDA*, 2. august 2001, paragraf 15; *Oslobođenje* - Bosanskohercegovački nezavisni dnevnik, Sarajevo, 12. mart, str. 8; J. W. Honig - N. Both, **SREBRENICA, HRONIKA RATNOG ZLOČINA**, *Ljiljan*, Sarajevo, 1997, str. 109-110; M. J. Faber, **SREBRENICA: GENOCID KOJI NIJE BIO SPRIJEČEN**, Međuerkveno mirovno vijeće (IKV), Den Haag, 2002, str. 112; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 264; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 83-85. **“U gluho doba noći Morillonova skupina”**, pišu Silber i Little, **“uvukla se u Srebrenicu. Zatekla je stotine ljudi koji su živjeli na ulici, a stizale su još desetine. Bilo je hladno, u gradu je ponestalo ogrjeva. Ljudi su palili plastične boce, kako bi se malo ogrijali i smrad od njih lebdio je u hladnom noćnom zraku”** (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 264).

¹³⁴ ICTY je, u Predmetu br. IT-05-08/2-T, vodio krivični proces protiv (general) Zdravka Tolimira (načelnika Sektora obavještajno-bezbjednosnih poslova Glavnog štaba “Vojske Republike Srpske”). S tim u vezi, Pretresno vijeće (ICTY-a) 12. decembra 2012. donijelo je PRESUDU, kojom je, pored ostalog, utvrdilo da je Zdravko Tolimir

cidne aktivnosti. S tim u vezi, on je tada izjavio: **“Znam da hoćete da**

kriv, prema članu 7 (1) Statuta, za izvršenje sljedećih krivičnih djela: **genocid, udruživanje radi vršenja genocida, zločine protiv čovječnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja**, čime je osuđen na doživotnu kaznu zatvora (ICTY, Predmet br. IT-05-88/2-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV ZDRAVKA TOLIMIRA, *PRESUDA*, 12. decembar 2012, paragrafi 1238-1242).

Pretresno vijeće (“Sudačka većina”), pored ostalog, utvrdilo je **“da je već 1992. na najvišim razinama Republike Srpske vladala politika, čiji je cilj bio uklanjanje bosanskog muslimanskog stanovništva iz istočne Bosne i Hercegovine, kao i iz drugih područja”** (ICTY, Predmet br. IT-05-88/2-T, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA NA SUĐENJU ZDRAVKU TOLIMIRU, 12. decembar 2012, str. 6-9).

Pretresno vijeće je utvrdilo da u vrijeme kada su genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava izvršeni na teritoriji Ujedinjenih nacija - u i oko sigurnih zona Ujedinjenih nacija Srebrenica i Žepa, od 11. jula do 1. novembra 1995, **“u Bosni i Hercegovini vladalo stanje oružanog sukoba, i da su rečeni zločini bili povezani s tim sukobom. Vijeće je, također, utvrdilo da je na bosansko muslimansko stanovništvo enklava Srebrenice i Žepe bio izvršen sistematski napad širokih razmera, a Sudačka je većina, uz suprotno mišljenje sudije Nyambe, utvrdila da su djela optuženog predstavljala dio tog napada. Time su ispunjeni uslovi o nadležnosti navedeni u članovima 3. i 5. Statuta. Povrh toga, na osnovu gore rezimiranih činjeničnih nalaza, Sudačka većina je, uz suprotno mišljenje sudije Nyambe, van razumne sumnje utvrdila postojanje dva udružena zločinačka poduhvata navedena u Optužnici.**

Sudačka većina podsjeća, uz suprotno mišljenje sutkinje Nyambe, da su snage bosanskih Srba pobile najmanje 4.970 muškaraca i dječaka koji su predmet ove optužnice. Vijeće je zaključilo da su te snage počinile ova ubistva s diskriminatornom namjerom, što predstavlja krivično djelo progona. Dok su maltretirani i držani u zatočeništvu, pa sve do trenutka ubistva, ti ljudi su psovani i izlagani poruzi, a često i tučeni zbog pripadnosti islamskoj vjeri. Neki su bili prisiljeni da pjevaju srpske pjesme ili izvikuju pro-srpske parole neposredno pred svoju smrt. Vijeće je zaključilo da zlostavljanja kojim su bili izloženi ti ljudi dostižu takvu težinu da se mogu okvalifikovati kao teške tjelesne i duševne povrede i predstavljaju djela genocida” (Isto, str. 6-7).

Žalbeno vijeće je, Presudom od 8. aprila 2015, potvrđujući kaznu doživotnog zatvora, **PRIHVATILO i DJELIMIČNO PRIHVATILO** nekoliko žalbenih osnova Zdravka Tolimira i ukinulo:

- **“osuđujuću presudu Tolimiru za istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti u onoj mjeri u kojoj se odnosi na ubistva trojice vođa iz Žepa koja se navode u paragrafu 23. 1 Optužnice”;**

- **“osudu Tolimira za genocid počinjen putem nanošenja teških psihičkih povreda bosansko-muslimanskom stanovništvu istočne Bosne i Hercegovine po članu 4(2) (b) Statuta u mjeri u kojoj se ta osuđujuća presuda zasniva na prisilnom premještanju bosanskih Muslimana iz Žepe”;**

- **“osuđujuću presudu Tolimiru za genocid počinjen putem nametanja uslova života sračunatih da unište bosansko-muslimansko stanovništvo istočne Bosne i Hercegovine po članu 4(2) (c) Statuta”;**

očistite ovo terorističko gnijezdo /tj. civilno stanovništvo - prim. S. Č./ **Ja ću to uraditi za vas, lišiću vas gubitaka.**¹³⁵

Philippe Morillon je, uoči odlaska iz Republike Bosne i Hercegovine, početkom jula 1993, **“optužio Muslimane za nastavljanje rata i izjavio da će Žepa i Srebrenica biti verovatno teritorije Republike Srpske”**.¹³⁶

Belgijski general Francis Briquemont (komandant UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu, juli 1993-januar 1994) je **“svoju bosansku karijeru upravo započeo amortizirajući prijetnju B. Clintona vojnim udarima NATO-a, insistirajući da se odluke o eventualnim /zračnim - prim. S. Č./**

- **“njegovu osuđujuću presudu za genocid (tačka 1) u onoj mjeri u kojoj se ona odnosi na ubistva trojice vođa iz Žepe, kako je navedeno u paragrafu 23. 1 Optužnice”;**

- **“osuđujuću presudu Tolimiru za genocid (tačka 1), istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti (tačka 5) i ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 5) u onoj mjeri u kojoj se odnose na ubistva šesterice muškaraca, bosanskih Muslimana, blizu Trnova, kako je navedeno u paragrafu 21-15 Optužnice”** (ICTY, Predmet br. IT-05-88/2-T, *SAŽETAK PRESUDE ŽALBENOG VIJEĆA U PREDMETU TUŽILAC PROTIV ZDRAVKA TOLIMIRA*, 8. april 2015, str. 10).

¹³⁵ ICTY, IT-03-68-T, TUŽILAC PROTIV NASERA ORIĆA, Transkript sa suđenja od 5. decembra 2005, Otvorena sjednica, Svjedok: Diego Arria, str. 16/21; R. Maison, **COUPABLE DE RESISTANCE? NASER ORIC, DEFENSEUR DE SREBRENICA, DEVANT LA JUSTICE INTERNATIONALE**, Armand Colin, Paris, 2010, str. 133; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 86-87. Sličnog je karaktera i, najblaže rečeno skandalozna, izjava potpukovnika američke vojske Rexa Dudleya, koji je u procesu ICTY-a, u toku unakrsnog ispitivanja, na pitanje strategije branilaca Srebrenice izjavio: **“Ne bih želio uvrijediti ljude iz Srebrenice, ali sam shvatio da mnogi ljudi tamo nisu bili sposobniji od njihovih životinja”** (R. Maison, nav. dj., str. 143). S tim u vezi, Rafaelle Maison konstatuje: **“Trebalo se zaista osjetiti superiornim da bi se u pogledu njihove inteligencije sudilo braniocima Srebrenice koji su bili osuđeni na gubitak, i to među stanovništvom koje je bilo na samrti. Ovakvu formulaciju je teško zaboraviti. Ona je, također, uznemirujuća, jer govoriti o životinjskom ponašanju drugoga u vrijeme rata, znači otvoriti vrata njegovom pogubljenju”** (Isto).

Morillon je početkom jula 1993. napustio Republiku Bosnu i Hercegovinu i time prekršio svoje obećanje da će “spasiti” Srebrenicu (C. Hodge, nav. dj., str. 178).

¹³⁶ N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 256. Iznoseći navedene činjenice, Nikola Koljević navodi kako je **“po svemu sudeći, naročito po onome”** što je (tj. Koljević) **“prošli put saznao u Ženevi, Morijon bio zadužen da to kaže”** (Isto). Iako je otkrio Morillonove namjere, a time i ciljeve tzv. međunarodne zajednice, Koljević nije otkrio izvor saznanja o namjerama međunarodne zajednice, kao i o tome ko je zadužio Morillona da saopći saznanje **“da će Žepa i Srebrenica biti verovatno teritorija Republike Srpske”**. Očigledno je Koljević svjesno o tome uskratilo odgovor.

udarima zasnivaju na procjeni glavnokomandujućeg na terenu”.¹³⁷ S tim u vezi, on je smatrao “da onoliko dugo koliko on bude u BiH neće biti ništa odlučeno bez njegovog pristanka”.¹³⁸

Započinjući “efektno na ovaj način” svoj mandat, general Briquemont je “kasnije samo ponavljao naučenu lekciju od prethodnika po sistemu ‘sve tri strane u sukobu su odgovorne’, ‘ne može se pouzdano utvrditi ko granatira Sarajevo ..., ko puca na unproforce, ko onemogućava humanitarne konvoje, ko granatira pistu na Sarajevskom aerodromu”.¹³⁹

Ilustrativan primjer sramnog i nemoralnog ponašanja oficira UNPROFOR-a je, prema ocjeni Kasima Begića, “zločin u Stupnom Dolu”, odnosno genocid nad civilima Bošnjacima, 23. oktobra 1993. “Naime, glasnogovornik UNPROFOR-a Bill Eickman (Bil Ajkman) na press-konferenciji 25. 10., ustvrdio je da je masakru u Stupnom Dolu prethodila ofanziva Armije na selo Kopjari, bez ikakvih podataka o civilnim žrtvama u ovom drugom slučaju. On je, dakle, požurio da opravda ovaj zločin, i da relativizira odgovornost HVO. Čak u ovom smislu ga nije pokolebala ni izjava britanskog brigadira Agnus Ramsey (Agnus Remzeja) koji je rekao da ovo predstavlja gnusni ratni zločin, i da je proveo trideset godina u raznim konfliktima, ali nešto ovako još nije vidio. Pomenuti glasnogovornik nije našao za shodno da koriguje svoju tvrdnju ni nakon zvanične izjave švedskog oficira Daniela (Danijela) Ekberga da u Stupnom Dolu nije bilo nijednog pripadnika Armije BiH. Jednostavno, ovaj glasnogovornik se ponašao kao i M. Boban, lider tzv. herceg-bosne, koji je u pismu glavnokomandujućem UNPROFOR-a /treba UNPF-a – prim S. Č./ Jeanu Cotu (Ž. Kotu) tvrdio da HVO nije odgovoran za zločin u Stupnom Dolu.

Zajedno sa svojim šefom generalom Briquemontom ovaj glasnogovornik će slično reagirati prilikom granatiranja Ali-pašinog /Polja - prim. S. Č./ 9. 11. 93. (9 ubijenih i 65 ranjenih), Sarajevo 2. 12. (4 poginula i 20 teško ranjenih), opet Sarajevo 10. 12. ...”¹⁴⁰

¹³⁷ K. Begić, nav. dj., str. 128.

¹³⁸ Isto.

¹³⁹ Isto, str. 129. “General Briquemont osobno”, tvrdi Kasim Begić, “kao i njegova svita, nisu se suzdržavali od emitovanja i nekih ‘analiza’ sa većim utiskom, pa i čisto političkim porukama” (Isto).

¹⁴⁰ Isto, str. 147.

Britanski general Michael Rose (komandant UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu, januar 1994-januar 1995) bio je igrač Velike Britanije u Bosni i Hercegovini i duboko prosrpski orijentisan - on je svim svojim postupcima išao naruku Srbima. Tokom svog mandata bio je dobro upoznat sa stanjem na terenu, posebno sa karakterom oružanog sukoba i prirodom zločina, pa je, pored ostalog, odigrao važnu političku i diplomatsku ulogu, posebno u **sprečavanju djelovanja zračnih snaga NATO-a** u zaštiti triju sigurnih zona Ujedinjenih nacija: Sarajevo, Goražde i Bihać.¹⁴¹

General Rose, prijatelj Radovana Karadžića, obmanjivao je i svoje pretpostavljene i svjetsku javnost o stvarnim događajima u Republici Bosni i Hercegovini, iako je bio svjestan činjenice da **“... genocid nije bio dio zvanične politike bosanske Vlade, kao što je to jasno kada je riječ o Srbima ...”**;¹⁴² stvarao je lažnu sliku prividnog mira i normalnog života u Sarajevu; srpske zločine nad civilima na tržnici Markale (5. februara 1994) pripisao je Armiji Republike Bosne i Hercegovine (**“...Bosanci sami sebe granatiraju”**); namjerno je javno minimizirao agresorsku ofanzivu - srpske napade (31. marta i u aprilu 1994) na Goražde, stvarajući pogrešnu sliku o stanju u i oko te sigurne zone Ujedinjenih nacija, odbijajući da zaštiti civile, civilno stanovništvo i civilne objekte¹⁴³; izjednačavao je žrtvu i agresora; protivio se upotrebi zračnih

¹⁴¹ C. Hodge, nav. dj., str. 178-183.

¹⁴² J. Akaši, nav. dj., str. 25-26; I. Komšić, **PREŽIVLJENA ZEMLJA: TKO JE, KADA I GDJE DIJELIO BIH**, Prometej, Zagreb, 2006, str. 539. **“Mnogi britanski oficiri očitivali su”**, tvrdi Brendan Simms, **“srbofilske naklonosti ili, u najmanju ruku, osjećali neobičnu profesionalnu bliskost sebi jednakima na bosansko-srpskoj strani ... U cjelini, britanski oficiri bili su vrlo prosrpski raspoloženi, a mislim da su tu bile na djelu i snažne protumuslimanske i protukatoličke predrasude”** (B. Simm, nav. dj., str. 143-145).

¹⁴³ C. Hodge, nav. dj., str. 178-183 i 187-188; R. Gutman, nav. dj., str. 254-259; B. Simms, nav. dj., str. 142-143, 150-151, 153-154 i 170; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 325; M. A. Sells, nav. dj., str. 269-270; M. Polutak, nav. dj., str. 303-304; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 424-425; M. Džananović, **ZLOČINI NAD DJECOM U GORAŽDU TOKOM OPSADE 1992-1995**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2015, str. 58-65. General Rose i neki britanski i francuski oficiri iz sastava UNPROFOR-a su sredinom augusta 1993, u skladu sa svojom prosrpskom politikom i praksom, osvajačkog i genocidnog karaktera, suprotno ugovoru o povlačenju srpskih jedinica sa zauzetih područja na Igmanu, **“pokušavali spriječiti povlačenje Mladićeve vojske, tvrdeći da to nije neophodno i da njeno prisustvo na Igmanu nema veliki značaj”**. General Rose je na Palama Karadžiću **“obećao da će**

udara; omalovažavao je srpske prijetnje sigurnim zonama Ujedinjenih nacija; umanjivao je razmjere srpskog uništavanja civilnih objekata u Goraždu aprila 1994; lično je učestvovao u zločinu silovanja Bošnjakinja na području Foče¹⁴⁴; bio je opsjednut “veličinom” i “sposobnostima” Slobodana Miloševića¹⁴⁵; itd.

’zatrpati’ sve naše /Armije Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ robove napravljene nakon tog sporazuma” (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 161-162).

General Rose je krajem marta i u aprilu 1994, kada je srpski agresor ponovo napadao Goražde, sigurnu zonu Ujedinjenih nacija, a Ujedinjene nacije nisu bile (ni tada) raspoložene da tu svoju zonu zaštite uz upotrebu vojne sile, prikrivao ozbiljnost situacije, pri čemu je opći srpski napad nazvao **“ograničenim vojnim pokretom”**. Takvo ponašanje i sličnu praksu zastupao je i Roseov glasnogovornik major Bob Amnik (N. Cigar, nav. dj., str. 147 i 188).

Dok je srpski agresor granatirao Goražde, sigurnu zonu Ujedinjenih nacija, aprila 1994, ubijajući i ranjavajući civile i civilno stanovništvo i uništavajući civilne objekte, spaljujući i okolna sela, general Michael Rose je **“izjavio kako nije ovlašten da ’zaštiti’ tu sigurnu zonu, već samo da ’odvрати’ napade na nju. A ipak, Rose je bio taj koji je odbio da se posluži vjerodostojnom prijetnjom NATO-vih zračnih udara kako bi se srpska vojske odvratila od napada na tu enklavu na prvom mjestu”** (M. A. Sells, nav. dj., str. 269-270).

Kada su američkog sekretara odbrane (William Perry) pitali da li će bilo šta biti učinjeno da se spriječi zauzimanje sigurnih zona Ujedinjenih nacija u srpske ruke, on je otvoreno rekao: **“Mi nećemo ući u rat da bi to spriječili”** (N. Cigar, nav. dj., str. 188).

¹⁴⁴ ∴ **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU ...**, str. 291-294. General Michael Rose je krajem juna 1994, u organizaciji i posredstvom ključnih ljudi političkog rukovodstva Foče, Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine i paradržavne tvorevine Republike Srpske - Velibor Ostojić i Petko Čančar, više puta silovao nastavnicu - zatočenicu X Y (čiji je identitet zaštićen od javnosti). O tom zločinu X Y, pored ostalog, navodi: **“Teško mi je govoriti, teško mi je opisati tu noć. Nisam smjela da se branim, da se odupirem. Nastojala sam da sama sebe pobijedim, da se pomirim, da se žrtvujem. Stalno sam mislila o svom položaju i položaju moga zeta, o sestri i njihovoj djeci, o svojim ...**

General nije bio nasilan prema meni, nije ni imao potrebe da me fizički povrijedi. General me je uzeo, zadovoljio je svoj seksualni poriv. Da li me je onda silovao? Da li me je onda general Rouz seksualno zlostavljao? Jeste, ponizio me je kao robinju. Nisam mogla da se oduprem. Silovana sam, samim tim što sam bila zarobljena logorašica, obespravljena, bez ijednog ljudskog prava ...

General je kuću napustio pred zoru, ostavivši me samu sa mojom sudbinom ...

... Ostala sam tu još pet-šest dana, a za to vrijeme me je general Rouz posjetio još dva puta. Uvijek je dolazio poslije trčanja u prirodi. To se vidjelo i po njemu i po njegovoj odjeći“ (Isto, str. 293-294).

¹⁴⁵ Isto, str. 294. U razgovoru sa Ostojićem i Čančarom, a u prisustvu žrtve koju je silovao na području Foče, general Rose je **“u par prilika spomenuo Slobodana Miloševića i Radovana Karadžića, ističući kako je Slobodan Milošević najbolji i najposposbniji od svih aktuelnih političara i da je pravi vizionar”** (Isto).

I u vrijeme teških napada srpskog agresora i njegovih kolaboracionista na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać, novembra 1994, general Rose je 27. novembra izjavio da Ujedinjene nacije i NATO neće vojno intervenirati, čime je odgovoran **“za patnje stanovništva Bihaćkog okruga”**.¹⁴⁶ Prilikom posjete Bihaćkog okruga, 26-28. decembra 1994, Rose je iznio optužbe na račun branilaca Okruga - **“optužio je 5. korpus ARBiH da sigurnu zonu Bihać koristi za upade na UNPA područja i napade na Srbe”**, te predložio demilitarizaciju (Bihaćkog okruga) i razoružavanje 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine. Na to je oštro reagovao član Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, prof. dr. Ejup Ganić, koji je tada, također, posjetio Bihać, jasno i nedvosmisleno odbacujući taj prijedlog: **“Naša vlada ne može prihvatiti demilitarizaciju Bihaća. Armija Republike Bosne i Hercegovine mora ostati u Bihaću, kako bi štitila taj grad i stanovništvo Okruga.”**¹⁴⁷

¹⁴⁶ B. Felić, **PETI KORPUS (1992-1995)**, *Ljiljan*, Sarajevo, 2002, str. 378, 406 i 425; D. Marijan, **OLUJA**, Hrvatski memorijalno-dokumentacioni centar Domovinskog rata, Zagreb, 2009, str. 268; M. Begić, **U OPSADI 1201 DAN: SIGURNA ZONA UN-A BIHAĆ**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 229-230 i 365-370. Tada je general Rose izjavio **“da Ujedinjene nacije i NATO neće vojno intervenirati u Bihaću, osim u slučaju ako budu ugroženi civilno stanovništvo i pripadnici UNPROFOR-a, odnosno da muslimanska vlada u Sarajevu treba da se oslobodi iluzija u tom smislu”** (Isto).

U novembru 1994, kada je srpski agresor, pored ostalog napadao Bihać, sigurnu zonu Ujedinjenih nacija, general Michael Rose i francuski general Bertrand Lapresle **“definitivno su uništili bilo kakvu mogućnost za NATO-vo odvratanje. Kako je vojska Srba iz Hrvatske prekršila zabranu letenja u toj zoni i povrijedila međunarodnu granicu lansirajući zračne udare na Bihać iz zrakoplovne baze Udbina u Hrvatskoj, Rose i Lapresle su odobrili zračne udare na pistu u Udbini - u vojnom pogledu beskoristan cilj. Pista je ubrzo popravljena, tako da je Lapresle zapravo Srbima demonstrirao koliko je daleko spreman ići ne bi li NATO-vu zrakoplovnu moć učinio nedjelotvornom. Nakon toga je otkriveno da je u isto vrijeme CIA uhvatila jednu poruku britanskih specijalnih snaga (SAS) iz te regije. Od SAS-a se očekivalo da NATO osigura koordinate za zračne udare na srpsku artiljeriju i protuzračne baterije, ali su oni namjerno zadržali te podatke ili su davali lažne koordinate kako bi poremetili djelotvornost bilo kakvog NATO-vog zračnog udara”** (M. A. Sells, nav. dj., str. 270).

Očigledna je, pored ostalog, tvrdi Michael A. Sells, **“dvoiličnost britanskog generala Sir Michaela Rosea i britanskog SAS-a u davanju lažnih informacija NATO-vim pilotima u toku debakla kod Bihaća”** (Isto, str. 275).

¹⁴⁷ M. Begić, **U OPSADI 1.201 DAN ...**, str. 234 i 365-366; B. Felić, nav. dj., str. 425. Profesor Ganić je tada, nakon razgovora sa generalom Roseom, izjavio i sljedeće:

Michael Rose je opravdavao napade i ofanzivu srpskih snaga na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać.¹⁴⁸ On je, po ocjeni Martina Bella (dopisnik BBC-a iz Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine, član Donjeg doma Britanskog parlamenta i ambasador UNICEF-a), **“napravio dosta grešaka”**. Ukazujući na te greške, Bell tvrdi da je general Rose **“pogriješio u aprilu 1994. kada nije odlučnije djelovao protiv bosanskih Srba koji su opsjedali Goražde, ali i krajem iste godine kada nije spriječio njihove napade na Bihać”**.¹⁴⁹

General Rose je, tvrdi dr. Noel Malcolm, **“tokom jednogodišnjeg boravka u Bosni”, “svojim javnim komentarima jasno pokazao šta i kako osjeća. Tu, prije svega, mislim na njegovu odbojnost prema bosanskoj Vladi i njenoj armiji, ali i na njegovo uvjerenje da se radi o ratu koji se vodi s potpuno jednakih moralnih polazišta. Za njega je to rat za koji su svi podjednako krivi i koji je počeo zbog nekog opskurnog razloga koji nije ni potrebno razumjeti. Zbog toga je i svoj odnos prema ljudima gradio na osnovi onoga kako su se ponašali u tako viđenom ratu, kao nogometni sudac koji arbitrira u nekoj utakmici, bez razumijevanja povoda za rat, bez prepoznavanja njegovih pokretača i njihovih motiva ...”**.¹⁵⁰

General Rose je u više navrata tvrdio da je tražio upotrebu avijacije (**“udare iz zraka”**) NATO-a protiv srpskog agresora, koji je napadao sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać, **“ali zbog rasporeda srpskih snaga u tom području i zbog lošeg vremena nije bilo moguće prepoznati ciljeve i napasti ih iz zraka”**. Pravdajući se konfiguracijom

“Naša vlada traži da se prije potpisivanja sporazuma o prekidu neprijateljstava, jedinice bosanskih Srba i Srba iz okupiranih hrvatskih područja, povuku iz zaštićenog područja Bihaća, te da odmah prestanu sa napadima na Bihaćki okrug. Ganić je od Rouza zatražio i da se osigura djelotvoran nadzor granice između BiH i Srbije, te BiH i Hrvatske, kako bi se spriječila dostava pomoći Karadžićevoj vojsci i spriječio prelazak srpskih vojnih snaga iz UNPA područja na Okrug Bihać. Vlada u Sarajevu odbila je srpski ultimatum kojim su branitelji Bihaća pozvani da se predaju večeras oko 20 sati. Ne pridajemo nikakvu pažnju ulitimatumu i nastavice sa odbranom” (B. Felić, nav. dj., str. 425-426).

¹⁴⁸ M. Begić, U OPSADI 1.201 DAN ..., str. 366.

¹⁴⁹ V. Azinović, IZJEDNAČAVANJE MORALNIH POLAZIŠTA, .: BOSNA I HERCEGOVINA - JEZGRO VELIKOSRPSKOG PROJEKTA, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006, str. 733; M. Begić, U OPSADI 1.201 DAN ..., str. 368.

¹⁵⁰ Isto.

terena i lošim vremenskim prilikama, on je tvrdio da NATO-vi avioni nisu mogli izvesti udare kada ih je tražio. Međutim, to nije tačno - general Rose je lagao. On je, po ocjeni američke Centralne obavještajne agencije (CIA), koja je prisluškivala komandni centar generala Rosea u Sarajevu i njegovu komunikaciju s britanskim izviđačima u Bihaću koji su trebali navoditi avione NATO-a na srpske ciljeve, **“naređio svojim izviđačima da ne identifikuju nijedan cilj”**, zbog čega NATO-vi avioni koji su **“satima kružili iznad Bihaća”**, **“nisu mogli izvesti napad”**.¹⁵¹ Time je general Rose **“namjerno izbjegao bilo kakvu priliku da poduzme vojnu akciju”**,¹⁵² štiteći srpskog agresora i njegove kolaboracioniste, čime je, u skladu sa britanskom politikom prema Republici Bosni i Hercegovini, bio, pored ostalog, saučesnik u genocidu nad Bošnjacima.

Djelujući u Republici Bosni i Hercegovini, Rose je uživao bezrezervnu podršku britanske Vlade i, po ocjeni Carol Hodge, **“preuzeo i zadatke političkog emisara/pregovarača u nastojanjima da u prelomnim trenucima tokom rata utiče na politiku”**. On je otklonio djelovanje ultimatumata NATO-a Srbima u Sarajevu i Goraždu (1994), tako što je istovremeno ispregovarao sporazum u ime Ujedinjenih nacija, kojim je onemogućio djelovanje NATO-a i izazivao ozbiljna razilaženja između tih institucija. On je uspio onemogućiti i preduhitriti veće zračne udare NATO-a i istovremeno očuvati srpski sistem zračne odbrane SAM.¹⁵³

Političko i vojno rukovodstvo “Republike Srpske” pokazivalo je **“razumevanje i poštovanje”** prema generalu Michaelu Roseu. Prilikom Roseove **“oproštajne posete”**, na Palama, 20. januara 1995, oni su mu, tvrdi Nikola Koljević, **“priredili prijem i poklone”**. **“Rouz je bio primljen na Jahorini od strane vojnog vrha, pa je rastanak sa Mladićem bio čak dirljiv. Kako god stvari stajale u Evropi, mislim da će Rouz, kao i McKenzie, otići kao naš budući ambasador, svestan toga da za Evropu Srbi**

¹⁵¹ V. Azinović, nav. dj., str. 739; M. Begić, U OPSADI 1.201 DAN ..., str. 370; M. A. Sells, nav. dj., str. 275.

¹⁵² V. Azinović, nav. dj., str. 739-740.

¹⁵³ C. Hodge, nav. dj., str. 197; N. Cigar, nav. dj., str. 226-227.

mogu biti na Balkanu vrlo značajan faktor koji će se suprotstaviti prodiranju islamske fundamentalističke ideologije ...”.¹⁵⁴

General Michael Rose je, i pored otvorene i očigledne **“srbofilije”** i **“srbofilske naklonosti”**, ipak, javno priznao da su Bošnjaci žrtve genocida, a Srbi izvršioi. S tim u vezi, on tvrdi: **“Bosanski Muslimani bili su glavne žrtve proizvoljne i sistematske politike etničkog čišćenja i u nekim područjima potpunog istrebljenja. Iako su sve tri strane do neke mjere počinile ratne zločine, genocid, po definiciji Konvencije UN o genocidu, nije bio dio službene politike bosanske Vlade, kao što je to jasno bio kod Srba.”**¹⁵⁵

General Rupert Smith (komandant UNPROFOR-a, januar-decembar 1995), prije početka srpskog napada (6. jula 1995) na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Srebrenicu, otišao je na odmor, kao i nekoliko visokih oficira Ujedinjenih nacija, te pola Akashijeva osoblja iz Zagreba, dok je Akashi otputovao u Dubrovnik.¹⁵⁶

Nakon što je **“rano uvečer”** 12. jula sa odmora stigao u Komandu UNPROFOR-a, general Smith je, u skladu sa svojom procjenom situacije, **“po povratku”**, imao da riješi **“dva glavna pitanja. Prvo, bio je veliki problem izbjeglica, do 35.000 izbjeglica već je počelo da stiže na područje Tuzle. Drugo, morao sam da izvučem Holandski bataljon”**.¹⁵⁷

Ključni problem za generala Smitha bilo je izvlačenje (evakuacija) UNPROFOR-a iz Potočara. Za njega je taj zadatak, po njemu, bio imperativ (**“... morao sam da izvučem Holandski bataljon”**). **“Problem izbjeglica”** (u Tuzli), prisilno premještenih civila iz Potočara, nije bio njegov niti problem UNPROFOR-a. Taj **“veliki problem”** on je samo deklarativno spomenuo, kako bi prikrio drugi **“veliki problem”** - izvlačenje Holandskog bataljona.

¹⁵⁴ N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 36. Britanski UN oficiri, uključujući i generala Rosea, često su odlazili **“iz Sarajeva u sjedište bosanskih Srba na Palama ... Čim bismo ušli, mogli ste vidjeti kako bi se govor tijela odmah promijenio. Osobito kod vojnih osoba ... Bosanski Srbi napravili bi od toga vrlo ugodnu večer, iznosili bi fina jela i velike količine alkohola. I bilo je vidljivo da tu između Mladića i Rosea postoji posebna veza generala s generalom ...”** (B. Simms, nav. dj., str. 144).

¹⁵⁵ B. Simms, nav. dj., str. 146; J. Akaši, nav. dj., str. 25-28.

¹⁵⁶ S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 128-129, 236 i 433.

¹⁵⁷ **ICTY, IZJAVA SVJEDOKA:** Rupert Smith, br. 0084883, paragraf 78, 14. august 1996.

Pitanje sudbine civila - muškaraca i dječaka za generala Smitha uopće nije postojalo kao problem - ni kao mali niti kao **“veliki problem”**. Interesantno je da se general Smith, znajući ideologiju, politiku i praksu srpskog genocida nad Bošnjacima na terenu (na licu mjesta - *in situ*), nije zabrinuo za mogućnosti ponovnog izvršenja genocida. Zbog toga sprečavanje genocida on nije ni naveo kao problem te niti kao svoj zadatak. Generalu Smithu do kraja 12. jula nije bilo poznato **“gdje su se nalazili i kakva je bila sudbina bosanskih branilaca Srebrenice”**, iako je **“znao da su zarobljeni muškarci bili odvojeni od izbjeglica”** i dobio izvještaje **“o otmicama i ubistvima”**, što, po njemu, još nije bilo potvrđeno. On je do kraja 13. jula vjerovao **“da su branioци uspjeli da pobjegnu, ali u kom broju i sa kakvim uspjehom”** nije mu bilo jasno, a Armija Republike Bosne i Hercegovine mu, kako on tvrdi, **“nije rekla”**. General Smith i UNPROFOR, te najodgovorniji organi i ličnosti Ujedinjenih nacija, mislili su (on, s tim u vezi kaže: **“mislili smo”**) **“da su bosanski Srbi zarobili oko 2.000 muškaraca i da ih drže u blizini Bratunca”**. S tim u vezi, on navodi kako Međunarodnom komitetu crvenog krsta **“nije dozvoljen pristup ovim ljudima”**, te da je preduzeo **“svoj dio uloge”** da pokuša vidjeti **“da li se to može postići”**.¹⁵⁸

General Rupert Smith je 15. jula 1995, u vrijeme kada su srbijansko-crnogorski agresor i njegovi kolaboracionisti i petokolonaši iz Republike Bosne i Hercegovine planski, sistematski i s namjerom vršili genocid nad Bošnjacima, zajedno sa kopredsjedavajućim međunarodne konferencije o Jugoslaviji, Thorvaldom Stoltenbergom, mirovnim predstavnikom Evropske unije, Carlom Bildtom i specijalnim predstavnikom generalnog sekretara UN-a Yasushijem Akashijem, prisustvovao tajnom sastanku u Ambasadi Sjedinjenih Američkih Država u Beogradu. Bildt je obavijestio prisutne o **“rezultatima”** njegovog sastanka sa Miloševićem i Mladićem od 14. jula. O najvažnijem pitanju - **“situaciji u Srebrenici”**, odnosno o genocidu, nije bilo ni govora. Na tom je sastanku izostala i njihova redovna **“duboka”** zabrinutost.¹⁵⁹

Ni na sastanku sa generalom Mladićem, koji je održan istog dana, nakon što su se navedeni visoki međunarodni zvaničnici tajno **“pridružili”** Miloševiću i Mladiću, **“na ceremonijalnom sastanku na viso-**

¹⁵⁸ Isto, paragraf 78; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 450.

¹⁵⁹ S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 458.

kom nivou i ručku”, general Rupert Smith nije ni spomenuo pitanje **“teških povreda ljudskih prava muškaraca i dječaka Srebrenice”**.¹⁶⁰ Na sastanku sa Mladićem 19. jula u Han-Pijesku general Smith je od generala Mladića tražio izvještaj o zauzimanju Srebrenice. Iako je s mukom objašnjavao da je Srebrenica **“okončana na korektan način”**, te da je stanovništvo iz Potočara **“evakuisano”** na njihov zahtjev i **“uz punu saradnju i pomoć UNPROFOR-a”**, Mladić je, ipak, priznao da se lično angažovao u toj operaciji, čime je Ujedinjenim nacijama opisao **“najužasnije, hladnokrvno masovno ubistvo našeg doba”**. General Smith je sve to slušao nemoćan da bilo šta uradi.¹⁶¹

General Bernard Janvier (komandant Mirovnih snaga Ujedinjenih nacija u bivšoj Jugoslaviji – UNPF-a, mart 1995-januar 1996) odbio je zahtjev komandanta UNPROFOR-a, generala Ruperta Smitha, o zračnim udarima po položajima srpskog agresora zbog upornog granatiranja civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata u Sarajevu 7. i 8. maja 1995, pri čemu su, pored ostalog, mnogi civili ubijeni i ranjeni.¹⁶²

Francuski general Janvier je 12. maja 1995, na sastanku sa generalnim sekretarom Ghalijem, Akashijem i Smithom, i 24. maja 1995. u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija, objašnjavao da je zračna podrška skoro neupotrebljiva. Njegovom *Direktivom* od 29. maja 1995. zračna podrška je neutralizovana.¹⁶³

General Janvier je, polazeći od **“principijelne averzije protiv upotrebe zračnih udara protiv Srba”** i ocjene kako je **“primarni zadatak UNPROFOR-a samodbrana”**, a **“odbrana civilnog stanovništva sekundarna”**, 24. maja 1995. u Vijeću sigurnosti iznio mišljenje da se Ujedinjene nacije povuku iz (svojih) **“istočnih sigurnih zona (Srebrenica, Žepa, Goražde)”** i, s tim u vezi, predložio, **“uprkos svećanim rezolucijama Ujedinjenih nacija”**, predaju Srebrenice, sigur-

¹⁶⁰ Isto, str. 459-469.

¹⁶¹ ∴ **SREBRENICA 1995**, knjiga 2, str. 184-184; B. Jagger, **OPTUŽUJEM, IZDAJA SREBRENICE**, ∴ **SREBRENICA 1995**, knjiga 1, str. 92; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 469-470.

¹⁶² **ICTY**, Predmet br. IT-95-5/18-1, IZJAVA SVJEDOKA: Rupert Smith, br. 00848892, paragraf 54; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 152-153.

¹⁶³ S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 155, 159-160 i 165-168.

ne zone Ujedinjenih nacija, s obrazloženjem “**da i njenoj nedovoljno naoružanoj posadi prijete opasnost da postanu taoci**”, čime je (prvi) najavio zločin genocida, a što je “**poslužilo kao zeleno svjetlo srpskim vojnim komandantima**”.¹⁶⁴

U vrijeme kada je srpski agresor kao taoce držao veliki broj vojnika Ujedinjenih nacija, 4. juna 1995, general Janvier je, u hotelu *Vidikovac* u Zvorniku, na sastanku s Ratkom Mladićem, predložio sramni **tajni dogovor: za oslobađanje talaca Ujedinjenih nacija ponudio je definitivnu obustavu zračnih udara po agresorskim trupama** (“NATO neće ponovo koristiti zračnu silu protiv Srba”), čime je sigurne zone Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini prepustio “**na milost i nemilost dželatima**”. Taj dogovor je verifikovan sedam dana kasnije javnom izjavom Yasushija Akashija (Janvierovog civilnog šefa i specijalnog predstavnika generalnog sekretara Ujedinjenih nacija Boutrosa Ghalija) da će se “**Ujedinjene nacije striktno pridržavati principa očuvanja mira i da nemaju namjeru za zračne udare**”. Tako je u zamjenu za puštanje talaca Janvier obećao da više neće biti zračnih udara. Nakon toga, taoci su oslobođeni do 18. juna i Mladić je bio siguran da ni na srpski napad na Srebrenicu neće biti odgovoreno zračnim udarima.¹⁶⁵

Navedenim tajnim dogovorom između Ujedinjenih nacija i Vojske Jugoslavije, odnosno komandanta UNPF-a (francuskog generala Bernarda Janviera) i komandanta Glavnog štaba 30. kadrovske centra Generalštaba Vojske Jugoslavije i Glavnog štaba “Vojske Republike Srpske” (general Ratka Mladića), kada su Ujedinjene nacije kapitulirale pred Srbima, Srebrenica i ostale sigurne zone Ujedinjenih nacija prepu-

¹⁶⁴ Isto, str. 122.

¹⁶⁵ Isto, str. 125-127 i 184. Yasushi Akashi je kasnije neuvjerljivo negirao da mu je bio poznat bilo kakav tajni sporazum između generala Janviera i generala Mladića (“Mediji u Evropi i Sjedinjenim Američkim Državama insistirali su da je postojao ‘tajni sporazum’ između generala Žanvijeja i zapovjednika snaga bosanskih Srba Mladića, u skladu s kojim Ujedinjene nacije neće od NATO-a tražiti da izvodi vazdušne udare dokle god Mladić ne bude zarobljavao osoblje UNPROFOR-a.

Kao nadređeni generalu Žanvijeju, nisam bio upoznat ni sa kakvim tajnim dogovorom, niti mi je u tom smislu general Žanvije ikada podnio nekakav izvještaj. Ubijeden sam da je on prema meni uvijek bio iskren i da je djelovao kao najviši zvaničnik zadužen za Zaštitne snage UN. Ja iz principa nikada od NATO-a nisam zatražio da se uključi u neku vojnu aktivnost koju mi general Žanvije nije preporučivao” - J. Akaši, nav. dj., str. 69-70).

štene su **“na milost i nemilost dželatima”**. Sklapajući **“izdajnički dogovor sa Mladićem, general Janvier, koji je predstavljao Ujedinjene nacije, već je gurnuo Srebrenicu pod nož”**.¹⁶⁶

Na sastanku u Splitu, 9. juna 1995, koji je zakazao Akashi, gdje je vođena rasprava o ulozi UNPROFOR-a u Republici Bosni i Hercegovini, general Janvier se nije složio sa generalom Smithom o upotrebi zračne sile protiv srpskog agresora. Janvier, prosrpski orijentisan, u skladu sa tajnim dogovorom sa Mladićem, izričito je insistirao **“da nikada nećemo upotrijebiti silu da nametnemo volju Srbima”**. Njegova strategija bila je da Ujedinjene nacije, umjesto da **“prkose Srbima”**, treba da im udovoljavaju time što će sigurne zone prepustiti **“na milost i nemilost dželatima”**. **“Ono što će biti najprihvatljivije za Srbe”**, rekao je otvoreno, **“jeste da se enklave napuste. To je najrealniji pristup i s vojne tačke gledišta ima smisla, ali za međunarodnu zajednicu to je nemoguće prihvatiti.”** S tim u vezi, on je tvrdio da **“sve dok enklave postoje, UNPROFOR će biti neutralizovan”**.¹⁶⁷

General Janvier je 27. juna, u vezi sa sigurnim zonama Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni (Srebrenica, Žepa i Goražde), izjavio da **“pored UNPROFOR-ovih poteškoća i čak frustrirajuće situacije i, međutim, ‘teške’ situacije kakva je mogla biti, upotreba sile je bila dozvoljena samo u cilju samoodbrane”**. Polazeći od toga, on je, jezikom političara, a u skladu sa politikom mirovnog procesa tzv. međunarodne zajednice, te dogovora i sporazuma sa Mladićem, smatrao kako je **“podupiranje mirovne misije najbolji način za dobivanje potrebnog vremena za proces mirovnih pregovora”**.¹⁶⁸

Istoga dana general Janvier ponovo je napisao pismo generalu Smithu, **“dragom Smithu”**, u kome ga informiše kako očekuje da će se **“ubrzo ponovo sastati sa Mladićem”**. U međuvremenu, na kraju juna 1995, a sedmicu dana prije početka agresorske ofanzive na Srebrenicu, sigurnu zonu Ujedinjenih nacija, Janvier **“povjerava”** Smithu, što je veoma indikativno, **“da će i pored toga što je čitava kriza sa taocima završena, Naredba od 29. maja ostati na snazi i da RRF ne smiju postati instrument za nametanje mira”**. Na kraju je Janvier naveo

¹⁶⁶ Isto, str. 127.

¹⁶⁷ Isto, str. 188-189.

¹⁶⁸ Isto, str. 191.

kako **“on predano proučava nove opcije što se tiče prisustva UN u istočnim enklavama”**, odnosno sigurnim zonama Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni. O kakvim je opcijama riječ govori srpska osvajačka ofanziva na sigurne zone Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni i zločin genocida nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine, jula 1995, kada, u skladu sa navedenom direktivom vojnog i političkog rukovodstva Ujedinjenih nacija i njihovih dogovora, razgovora i sporazuma sa generalom Mladićem, zračna sila nije korištena.¹⁶⁹

Vodeće velike sile, uključujući i sve članice Evropske unije, raspolagale su sa podacima o napadu na, Srebrenicu sigurnu zonu Ujedinjenih nacija, jula 1995, i, s tim u vezi, planiranom genocidu nad Bošnjacima. Međutim, nisu ništa preduzele da to spriječe - ništa nije učinjeno da se odbrani teritorija Ujedinjenih nacija, niti spriječi genocid, niti je razmatran bilo kakav plan odbrane Srebrenice sigurne zone Ujedinjenih nacija.¹⁷⁰

Do 11. jula 1995, zauzimanja sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, više zahtjeva za zračnu podršku odbijeno je na raznim nivoima u sistemu komandovanja Ujedinjenih nacija. General Bernard Janvier se, u pismu generalu Mladiću, 11. jula 1995, uprkos formalnom insistiranju da se prestane s gađanjem civilnog stanovništva i kršenjem sigurne zone Ujedinjenih nacija, **“poštujući akcije”** koje je general Mladić preduzimao **“u području Srebrenice”**, brinuo za komoditet 30 **“zarobljenih”** holandskih vojnika.¹⁷¹

Na **“prijetnju”** generala Mladića da će **“pobiti”** **“zarobljene”** holandske vojnike (55), koje je srpski agresor **“tretirao dobro”**, i nasumično granatirati civile i Holandski bataljon, **“ako dođe do daljih zračnih udara”**, najviše civilno i vojno rukovodstvo Ujedinjenih nacija (Akashi i Janvier), na zahtjev holandskog ministra za odbranu Jorisa Voorhoevea, 11. jula 1995. u 16 sati **obustavili su blisku zračnu podršku nad Srebrenicom**, pošto su **“komandanti lokalnih Srba zaprijetili da će ubiti holandski personal i granatirati više sela u džepu ako dođe do daljih zračnih udara”**. Admiral Smith se, piše Akashi, **“složio sa našim zahtjevom koji je predložio ministar odbrane Ho-**

¹⁶⁹ Isto, str. 191-192.

¹⁷⁰ Isto, str. 127-128.

¹⁷¹ Isto, str. 213-214, 142-143 i 252.

landije SRSG-u /tj. Akashiju - prim. S. Č./ da se suspenduje zračno prisustvo i misije zračne podrške nad Srebrenicom". Tako je zračna akcija praktično u suštini prekinuta nakon što je Akashi razgovarao sa admiralom Smithom, za što snose odgovornost: ministar Voorhoev, a time i čitava Vlada Holandije, zatim admiral Smith (NATO), Akashi (Ujedinjene nacije), Janvier (UNPF) i drugi visoki oficiri UNPROFOR-a i UNPF-a, dajući svoju prešutnu saglasnost Janvieru i Akashiju, za razliku od jednog manjeg broja pojedinaca koji su bili protiv takvih odluka i postupaka svojih pretpostavljenih.¹⁷²

General Janvier je 12. jula 1995. uputio Mladiću pismo, u kome mu je, opisujući katastrofalnu humanitarnu situaciju u Potočarima, a kako bi dobio njegovu podršku **"pri velikoj akciji spašavanja života"**, predložio da dozvoli teretnim helikopterima Ujedinjenih nacija da u Potočare uvezu hranu i lijekove i da se ranjenici izmjestu u centralnu Bosnu, te da pokrene pregovore **"u cilju spašavanja još više života"** i dopusti **"slobodan ulazak u Potočare i daljnje neograničeno kretanje"**. Nažalost, general Janvier je, navodno radi **"spašavanja još više života"**, umjesto zračne sile, slično Karremansu, predložio pokretanje pregovora. Kao i do tada, sve njegove prijedloge general Mladić je odbio.¹⁷³

U vrijeme kada je nad nezaštićenim civilima i civilnim stanovništvom u bazi Ujedinjenih nacija u Potočarima vršen genocid, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija, umjesto da, u skladu sa *Poveljom Ujedinjenih nacija*, hitno reaguje, kako bi spriječilo i zaustavilo genocid, *Rezolucijom 1004* (1995), 12. jula 1995, deklarativno traži ponovnu uspostavu sigurne zone, otvarajući eventualnu mogućnost upotrebe sile. Akashi i Janvier su protiv upotrebe sile, pri čemu je Janvier tvrdio da UNPROFOR nije u stanju da silom ponovo uspostavi status sigurne zone. Iako je znao da postoje *Snage za brzu reakciju (Rapid Reaction Force)*, general Janvier nije ni ukazao na mogućnosti njihovog angažovanja. Annan, Akashi i Janvier, bez ikakve pomisli na goloruke civile i bilo kakve odgovornosti za njihovu sudbinu, insistiraju sa otpočinjanjem dijaloga sa srpskim agresorom. Zaista nevjerovatno - dijalog sa zločincima. Očigled-

¹⁷² Isto, str. 262-263. General Janvier je, tvrdi Christian Schwarz-Schilling, **"ignorirao sve pozive upomoć Plavih šljemova iz Srebrenice i time je vlastitim ponašanjem u velikoj mjeri doprinio katastrofi u Srebrenici"** (Ch. Schwarz-Schilling, **SREBRENICA - JESU LI IZVUČENE POUKE? ...**, str. 94-95).

¹⁷³ Isto, str. 413-414.

no je da najodgovornije ličnosti Ujedinjenih nacija nisu namjeravale niti su željele preduzeti bilo kakve mjere za spašavanje civila u bazi Ujedinjenih nacija u Potočarima. U suštini je riječ o praznim, deklarativnim i diplomatskim frazama koje nikoga nisu obavezivale.¹⁷⁴

Mnogi pripadnici mirovnih snaga Ujedinjenih nacija Bošnjake muslimane, žrtve genocida, posebno u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenica, smatrali su nižim bićima, posmatrajući ih **“kao bezličnu masu smrdljivih, nezahvalnih, zaostalih stvorova, koji ne oklijevaju da jedni druge opljačkaju i da sklapaju mutne poslove s neprijateljem”**, što, pored ostalog, ukazuje na razmjere dehumanizacije žrtava genocida.¹⁷⁵ Takav stav graniči sa nacizmom, što, pored ostalog, potvrđuju natpisi koje su mirovnjaci ispisivali na zidu Holandske baze Ujedinjenih nacija u Potočarima, koji izražavaju prezir prema Bošnjacima, jer navodno smrde (**“My ass is like a 'local'. It's got the same smell. Bosnia 1994” - “Moja je guzica kao 'lokalac'. Isto smrdi. Bosna 1994”**).¹⁷⁶

Bošnjačke djevojke, po navedenom nacističkom konceptu, zločinačkog karaktera, **“nemaju zube, imaju brkove, smrde kao govno”** (**“No teeth? Mustache? Smel like shit Bosnian girl!” - “Nema zuba? Ima brkove? Smrdi kao govno? Bosanska djevojka!”**).¹⁷⁷

Ujedinjene nacije, podržavajući politiku **“koja je nagradila agresiju, a kaznila njene žrtve”**¹⁷⁸, nisu zaštitile Republiku Bosnu i Herce-

¹⁷⁴ Isto, str. 415-420.

¹⁷⁵ Ch. Kenlemans, **SREBRENICA, HOLANDSKA TRAUMA?**, .: SREBRENICA SJEĆANJA ZA BUDUĆNOST, Fondacija Heinrich Böll, Regionalni ured Sarajevo, Sarajevo, 2005, str. 41; M. A. Sells, nav. dj., str. 241-242.

¹⁷⁶ Isto. Ukazujući na navedeni zločin prema žrtvi genocida, Michael A. Sells s pravom naglašava činjenicu da mirovnjacima **“nije palo na pamet da ljudi što žive u uslovima koncentracionog logora nisu u stanju normalno održavati higijenu, a to je i bio dio smišljene politike”** (M. A. Sells, nav. dj., str. 241-242).

¹⁷⁷ Ch. Kenlemans, nav. dj., str. 41-42.

¹⁷⁸ Ujedinjene nacije su, tvrdi Michael A. Sells, opravdavale politiku **“koja je nagradila agresiju, a kaznila njene žrtve”**; priznale su suverenitet i nezavisnost Republike Bosne i Hercegovine i time se obavezale da će je braniti, **“a onda su pogazile vlastite obaveze”**; u oktobru 1992. proglasile su **“zonu zabrane letova”**, **“a zatim mjesecima odbijale da ovlaste bilo kakvo pojačanje i na kraju odbile da je uopće primijene”**; šest gradova proglasile sigurnim zonama - teritorijama Ujedinjenih nacija, **“ali su odbile**

govinu - svoju članicu, žrtvu oružane agresije i genocida. Umjesto toga, Vijeće sigurnosti, nažalost, služeći interesima velikih sila, ne samo što je propustilo da brani Bosnu već joj je uskratilo neotuđivo pravo da se brani od agresije i genocida. Žrtve agresije i genocida bile su kažnjene *embargom na oružje i vojnu opremu* (25. septembar 1991), čime im je uskraćeno **prirodno pravo na samoodbranu**. Nametnut (SFR) Jugoslaviji, a ne Republici Bosni i Hercegovini, embargo je bio nezakonit i bez pravne snage, jer je, uz snažnu podršku Velike Britanije i drugih evropskih zemalja, lišio jednu suverenu zemlju, članicu Ujedinjenih nacija, njenog prirodnog prava na individualnu i kolektivnu samoodbranu, utvrđenu čl. 51. *Povelje Ujedinjenih nacija*.¹⁷⁹

da ih zaštite”; dale su ovlaštenje “za upotrebu ‘svih neophodnih sredstava’, kako bi se konvoji s humanitarnom pomoći probili do izgladnjelih civila, ali su odbile da upotrijebe čak i sredstva koja su im bila na raspolaganju” (M. A. Sells, nav. dj., str. 173).

¹⁷⁹ UJEDINJENE NACIJE, *POVELJA UJEDINJENIH NACIJA*, San Francisco, 26. juni 1945; S. Čekić, *SPREČAVANJE ...*, str. 130; C. Hodge, nav. dj., str. 63. Britanski ministar za vanjske poslove, Douglas Hurd, 25. septembra 1991, tvrdi Michael A. Sells, “**orkestrirao je izglasavanje Rezolucije 713 u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija, kojom je Vijeće sigurnosti uvelo embargo na uvoz oružja u bivšu Jugoslaviju. Tu rezoluciju je Miloševićev režim jedva dočekaao. Pet stalnih članica Vijeća sigurnosti - Sjedinjene Države, Velika Britanija, Francuska, Rusija i Kina - sve su glasale za tu rezoluciju. Taj embargo je fiksirao radikalni disparitet u naoružanju između srpske vojske i Bosanske armije ...**” (M. A. Sells, nav. dj., str. 155).

Govoreći o politici Zapada prema “**ratu protiv Bosne**”, Margaret Thatcher piše i o “**politici neuplitanja u balkanska pitanja**” i, s tim u vezi, tvrdi kako “**nikada nije postojala politika potpunog neuplitanja**”, jer bi, po njoj, “**čisti izolacionizam vjerovatno prouzročio manje štete nego li politika koja je vođena**” (M. Thatcher, nav. dj., str. 245). Zapadne države su, po njenoj ocjeni, Bošnjacima **nametnule embargo na oružje**, “**čime je agresor stavljen u neuporedivo povoljniji položaj, a to je potaknulo agresiju**” (Isto, str. 245 i 262).

M. Thatcher u svojoj knjizi “**DRŽAVNIČKO UMIJEĆE: STRATEGIJE ZA SVIJET KOJI SE MIJENJA**” na više mjesta govori o **embargu na oružje**, koga je, kako ona tvrdi, nametnula međunarodna zajednica. Time su Bošnjacima “**uskraćena sredstva da se odbrane, te su se našli pred neuporedivo naoružanim agresorom**” (Isto, str. 259). S tim u vezi, ona tvrdi da je međunarodna zajednica “**bosanskim muslimanima uskratila mogućnost da se naoružaju, a da im nije omogućila nikakvu zaštitu od snaga bosanskih Srba, kojima je na raspolaganju stajao veliki arsenal Jugoslovenske armije**” (Isto, str. 269). Stoga je, navodi Thatcher, muslimanski svijet “**s razlogom tvrdio kako se takvi zločini**”, u kojima je “**250.000 izgubilo život**”, “**nikad ne bi dopustili da su protiv Jevreja ili pak kršćana**” (Isto, str. 261). Bošnjaci, po M. Thatcher, nisu imali teško oružje, što je posljedica “**nerazumnog embarga Zapada**” (Isto, str. 263).

Donošenjem Rezolucije o embargu na uvoz oružja 25. septembra 1991. (*Rezolucija 713*), kojom je Bosni i Hercegovini i njenim (civilnim) žrtvama genocida uskraćeno pravo na samoodbranu,¹⁸⁰ Boutros

Embargo je, po ocjeni Louise Lambrichs, “**prvi zločin međunarodne zajednice**”, jer je ona “**tim besramnim činom postala ortak srpske države, a stanovništvo se tim našlo i napadnuto i razoružano u isti mah**” (L. Lambrichs, nav. dj., str. 194).

Embargo na oružje je, tvrdi Hanno Graf von Kielmansegga (visoki oficir NATO-a u Evropi – šef Štaba NATO-ve armijske grupe Sjever - Northag, a time i najviši njemački oficir te armijske grupe), “**na apsurdan način bio usmjeren na branitelja, a ne protiv agresora. Onima koji su napadnuti oduzeta je mogućnost da koriste ljudsko pravo na samoodbranu**” (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 122).

Embargo je, po Michaelu A. Sellsu, “**osigurao ogromnoj srpskoj vojsci prednost u naoružanju i tako prekršio član 51. Povelje Ujedinjenih nacija, koji svakoj priznatoj državi - članici garantira pravo na samoodbranu. Taj embargo povećao je neravnotežu snaga, što je omogućilo da genocid bude nekažnjeno izveden**” (M. A. Sells, nav. dj., str. 43).

¹⁸⁰ .: **REZOLUCIJE UN-a ...**, 19-21; C. Hodge, nav. dj., str. 17-18; **ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA**, 11. i 14. april 2003. i 22, 23, 24. i 25. septembar 2003, BCS 0348-7807-0348-7876, paragrafi 46, 192 i 198.

Vijeće sigurnosti je *Rezolucijom 713* (1991), od 25. septembra 1991. i *Rezolucijom 724* (1991), od 15. decembra 1991, uspostavilo “**opću i potpunu obustavu i zabranu (embargo) na svaku isporuku oružja i vojne opreme Jugoslaviji**” (.: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 19-21 i 22-24). Tu odluku Vijeće sigurnosti je (ponovo) potvrdilo i sljedećim rezolucijama: *Rezolucija 727* (1992), od 8. januara 1992; *Rezolucija 740* (1992), od 7. februara 1992. i *Rezolucija 762* (1992), od 30. juna 1992. (.: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 25-27 i 37-39).

Rezolucijom 713 Vijeće sigurnosti je odlučilo “**da sve države, u cilju uspostavljanja mira i stabilnosti u Jugoslaviji, treba odmah da uspostave opći i potpuni embargo na svaku isporuku oružja i vojne opreme Jugoslaviji, koji će biti na snazi sve dok Vijeće sigurnosti ne odredi drugačije, a nakon konsultacija između generalnog sekretara i Vlade Jugoslavije**” (.: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 19-21; **ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA**, paragrafi 46, 192 i 198).

Rezolucija 713 je usvojena jednoglasno, “**mada je nekoliko posmatrača tada primijetilo da će glavni učinak embarga biti zamrzavanje vojnih efekata svake od strana - što je trebalo da donese prevashodnu prednost Srbima, koji su bili dominantni i u jugoslovenskoj vojsci i u nešto manjem obimu, u vojnoj industriji**” (**ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA**, paragraf 46). *Rezolucija* je odražavala “**stavove Evropske unije, kao i država koje su učestvovala na Konferenciji o evropskoj sigurnosti i saradnji, koje su u ono vrijeme bile na čelu političkog pregovaračkog procesa koji je doveo do nekoliko sporazuma o prekidu vatre, uz punu podršku Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija pruženu takozvanoj Konferenciji o Jugoslaviji**” (Isto, paragraf 47).

Rezolucija je, po ocjeni ambasadora Diega E. Arrija, “**predstavljala izrazito kompromisnu odluku, koja je, u stvari, bila bez ikakvog smisla i značaja**”, jer je on

(Arria) “bio ubijeden da se u svakom pogledu krši”. “Države koje su posredovale u sukobu”, tvrdi ambasador Arria, “nisu željele da stvar dodatno talasaju, pa su se stoga odlučile na verbalnu podršku ne bi li tako zaustavile krizu, umjesto da su se poslužile kolektivnim pritiskom, kako bi nametnule političko rješenje”, koje je, po Arriji, “tada još bilo moguće” (Isto, paragraf 49). I pored toga što je Vijeće sigurnosti “duboko zabrinuto zbog borbi u Jugoslaviji koje uzrokuju teške gubitke ljudskih života i materijalne štete”, da “nastavak takve situacije predstavlja prijetnju međunarodnom miru i sigurnosti”, te “da su neprihvatljiva teritorijalna osvajanja ili promjena unutar Jugoslavije ostvarena nasilno”, *Rezolucija* je, po ocjeni ambasadora Diega E. Arrija, “predstavljala opasan presedan kojim se od tada pa nadalje za čitavo vrijeme trajanja sukoba rukovodila međunarodna zajednica” (Isto, paragraf 51). Vijeće sigurnosti se, “da bi još dodatno uvećalo patnje bosanskih muslimana”, “suprostavilo ukidanju embarga na uvoz oružja u Bosni i Hercegovini, čime je omogućilo da se nastavi teror paravojnih jedinica /legalnih, a ne paravojnih jedinica - prim. S. Č./ koje je naoružavao i finansirao Beograd” (Isto, paragraf 69).

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je *Rezolucijom 724*, od 15. decembra 1991, zamolilo (molio) “sve države da izvijeste generalnog sekretara u roku od 20 dana o mjerama koje su provele s ciljem ispunjavanja obaveza postavljenih u paragrafu 6 *Rezolucije 713* (1991) u pravcu uspostavljanja općeg i potpunog embarga na svaku isporuku oružja i vojne opreme Jugoslaviji” i odlučilo, “u skladu sa stavom 28 Privremenoga proceduralnog uputstva, uspostaviti Komitet Vijeća sigurnosti koji će se sastojati od svih članova Vijeća i koji će preduzeti sljedeće korake, te izvještavati o svome radu Vijeće svojim primjedbama i preporukama tako da će:

(I) analizirati izvještaje predate prema gornjem potparagrafu (a);

(II) zatražiti od svih država daljnje informacije u vezi sa akcijom koju su provele, a koje se tiču djelotvorne provedbe embarga donesenog paragrafom 6 *Rezolucije 713* (1991);

(III) razmotriti sve informacije na koje mu ukažu države, a koje se tiču kršenja embarga, i u tome kontekstu sačini preporuku Vijeću u vezi sa načinima poboljšanja djelotvornosti embarga;

(IV) preporučiti odgovarajuće mjere kao odgovor na kršenje općeg i potpunog embarga na svaku isporuku oružja i vojne opreme Jugoslaviji, te osigurati redovit protok informacija do generalnog sekretara i dalje do svih država članica;

(c) poziva sve države da u potpunosti surađuju s Komitetom u pravcu ispunjavanja zadataka koji se tiču djelotvornosti provedbe mjera iz paragrafa 6 *Rezolucije 713* (1991);

(d) moli generalnog sekretara da osigura svu neophodnu pomoć Komitetu, te učini sve neophodne pripreme u Sekretarijatu za ovu svrhu” (Isto, str. 23-24).

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, *Rezolucijom 740* (1992), od 7. februara 1992, pozvalo “sve države da savjesno surađuju sa Komitetom uspostavljenim *Rezolucijom 724* (1991), uključujući prijavu svake informacije koja se tiče kršenja embarga (∴ REZOLUCIJE UN-a..., str. 26-27).

Iako je “opći i potpuni embargo na svaku isporuku oružja i vojne opreme Jugoslaviji” uspostavljen Socijalističkoj federativnoj republici Jugoslaviji, koja nakon državnog udara u Predsjedništvu SFRJ, 3. decembra 1991. (kao država) više nije po-

Ghali i većina članica Vijeća sigurnosti su od žrtava agresije i genocida **“očekivali da se predaju bez borbe i da mirno pristanu na nacionalnu podjelu zemlje. Da se bace na zemlju i da se prave da su mrtvi”**.¹⁸¹ Time je Vijeće sigurnosti **“zapečatilo sudbinu bosanske Republike”**, čime je tu zemlju - članicu **“lišilo prava na samoodbranu, zagaran-tovanu Poveljom Ujedinjenih nacija”**. Ono što je, po ocjeni ambasadora Arrija, **“tada izgledalo kao moralni čin, bilo je ustvari, kada se gleda iz današnje perspektive, ravno smrtnoj presudi sa pre-dumišljajem na koju smo osudili bosansku muslimansku ‘stranu’ bosansko-hercegovačke Republike”**.¹⁸² Sekretarijat je propustio da

stojala, Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) stalno je kršila navedeni embargo, dostavljajući u kontinuitetu svojim kolaboracionistima i petokolonašima u Republici Bosni i Hercegovini značajnu vojnu i finansijsku podršku, uključujući i u oružanoj sili, što je, pored ostalog, potvrdio i Međunarodni sud pravde (: **PRESU-DA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE: BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE, 26. FEBRUAR 2007**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008, paragrafi 241, 386, 388-390, 389 i 394).

¹⁸¹ ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 20. To je, po ocjeni ambasadora Diega E. Arrija, **“nerazuman zahtjev da ga bilo koja zemlja prihvati, posebno kada se ona nalazi u centru Evrope i kad je žrtva genocida”** (Isto).

Govoreći o toj rezoluciji, ambasador Arria, tvrdi da je riječ o **“strašnoj i nesrećnoj odluci”**, koja je, po njemu, **“sve više nalikovala na unaprijed smišljenu akciju koja je Beogradu trebala da osigura brzu pobjedu u ratu”** (Isto, paragraf 66). Međutim, embargo se nije odnosio na srpskog agresora i njegove kolaboracioniste, o čemu postoji brojna dokumentacija. O tome ambasador Arria pruža relevantne podatke: **“Trebalo je da prođe tek nekoliko nedjelja pa da se svi uvjere kako vojni kontigenti iz SFRJ / Savezne republike Jugoslavije/ mijenjaju uniforme i kako prevoze srpske tenkove, avione i teško naoružanje, kako bi postali ‘druga strana’ u sukobu - a što je kasnije nazvano Republika Srpska, koju je novčano i vojno potpomagao Slobodan MILOŠEVIĆ u Beogradu i koja je postala jedina strana koja je raspolagala kompletnim vojnim efektivima koji su joj omogućavali da nastavi sa namjeranim istrebljenjem ‘muslimanske strane’, što joj je u dobroj mjeri i pošlo za rukom.**

Značajno je da se pomene da međunarodna zajednica nije preduzela nikakve posmatračke napore ne bi li tako spriječila da se bosanskim Srbima iz Beograda dostavlja naoružanje, oprema, pa čak i vojnici i oficiri. Bosanske sam Srbe doživljavao kao surogat vlade u Beogradu” (Isto, paragrafi 67-68).

¹⁸² Isto, paragraf 60. Kada je *Rezolucija* izglasana, ambasador Diego E. Arria se sjeća **“kakvo je zadovoljstvo obuzelo Nesvrstane članice Vijeća zbog usvajanja Rezolucije koja je nametala embargo na oružje”**. Bili su **“ubijedeni da će embargo pospješiti zaustavljanje rata, a ne pogoršati problem”**. Nije im **“bilo ni na kraju pameti”** da su donošenjem te rezolucije **“nesvjesno odlučili o ishodu sukoba”** (Isto).

Vijeću sigurnosti **“pruži informacije o embargu prije donošenja ove odluke, a članovi Vijeća koji su posjedovali informacije nisu nam objasnili kakve implikacije sa sobom nosi ova rezolucija”**.¹⁸³ Stoga je *Rezolucija*, tvrdi ambasador Arria, **“s pravom nazvana ’Silovanje**

Nesvrstanim članicama Vijeća sigurnosti **“nije bilo poznato da je Vlada predsjednika Alije Izetbegovića jedina strana u sukobu koja nema oružje, šta više da nema regularne oružane snage”** (Isto, paragraf 61).

Za genocid nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća su, pored država agresora (Savezna republika Jugoslavija i Republika Hrvatska), po ocjeni predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Alije Izetbegovića, **“odgovorni i činioci u svjetskoj zajednici koji su ovom narodu nametnuli embargo na oružje, čime su mu praktički vezali ruke i oduzeli mu pravo na samoodbranu zagarantovanu Poveljom UN-a”** (A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 165 i 222). Žrtva agresije i genocida, suočena **“sa prijatnijom uništenja”**, odlučila je **“da se brani. Ali tada se suočava sa novim apsurdom. Našao je svoje ruke vezane”** - embargom na uvoz oružja (Isto, str. 187-188).

O tom zločinu Ujedinjenih nacija zanimljivo je navesti sljedeće razmišljanje Alije Izetbegovića: **“... Ujedinjene nacije su donijele poznatu rezoluciju kojom su zabranile uvoz oružja na čitavo područje bivše Jugoslavije. Sve se promijenilo. Počeo je rat. Pojavili su se napadači i žrtve, a embargo na oružje ostajao je isti kao da se u međuvremenu ništa nije dogodilo. Pravda se pretvorila u vapijuću nepravdu. Napadači su imali oružje - gomilali su ga četrdeset godina - a žrtva je bila nenaoružana, ostajala je vezanih ruku.**

Rezolucija o embargu na oružje pretvorila se u svoju suprotnost. Održavajući debalans u naoružanju, ona je produžavala rat, a pregovore o miru pretvarala u diktat bolje naoružane strane.

Poručivali smo svijetu: **ne morate doći da nas branite! Ali dođite, odvežite nam ruke i dozvolite nam bar da se sami branimo! U trenutku dok ubijaju našu djecu, siluju naše žene i ruše naše svetinje, priznajte nam pravo na odbranu!**

Međutim, embargo na oružje ostao je do današnjeg dana /27. septembra 1994, kada se Alija Izetbegović obratio na zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija - prim. S. Č./ **Praktično, samo sa puškama u ruci naši vojnici bore se protiv artiljerije i tenkova. Izgubili smo mnogo ljudi. Pouzdani podaci govore da je 90 posto njih poginulo od tenkovskih i artiljerijskih granata. Naši gradovi i sela ostavljeni su i danas na milost i nemilost ovoj moćnoj tehnici u rukama ubica. Samo u gradu Sarajevu ubijeno je više od 10.000 ljudi, a više od 50.000 je ranjeno. Gotovo da nema porodice bez žrtve - poginulog ili ranjenog. Na sve ovo iz svijeta smo imali samo jednu poruku: pregovarajte!**

Smatrajući da je jedini ispravan put da nastavimo braniti svoju zemlju i da u toj pravednoj borbi budemo pomognuti od slobodoljubivog svijeta, dugo smo odbijali da pregovaramo.

Konačno, suočeni sa neizdrživim patnjama naroda i sa ravnodušnošću svijeta, nemajući izbora, prihvatili smo pregovore ...”, koje je agresor koristio **“samo kao kupovinu vremena i pokriće za nastavak agresije”** (Isto, str. 188).

¹⁸³ Isto, paragraf 62. S tim u vezi, ambasador Arria tvrdi: **“Da smo bili informisani, ovakvu rezoluciju ili bolje rečeno presudu, odbacila bi većina Nesvrstanih članica**

Bosne'. Bez sumnje na djelu je bila operacija zataškavanja. Od Bosanaca se očekivalo da legnu na patos i da odglume mrtvacu, ali, iznenadivši se, oni nisu htjeli da pristanu na tako nešto”.¹⁸⁴

“Neki od 'glavnih' u Vijeću bojali su se pojave muslimanske države u srcu Evrope”.¹⁸⁵ Istaknuti članovi Vijeća sigurnosti imali su **“indiferentan stav prema Bosni i Hercegovini, iako su njen narod etnički očistili, masakrirali i silovali”.**¹⁸⁶

Vijeća, a prije svega svjetska javnost bi saznala kakvo je stvarno stanje na terenu: da su samo Bosanci razoružani” (Isto, paragraf 63).

Govoreći o politici Sekretarijata Ujedinjenih nacija i generalnog sekretara Ghalija, ambasador Diego Arria navodi kako je **“nezavisnost Sekretarijata Ujedinjenih nacija bila bitno ugrožena usvajanjem politike stalnih članica Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija od strane Generalnog sekretara Boutros Ghalija, uključujući i akcije koje mogu da se opišu kao tajne. Takve akcije su bile neregularne i neprimjerene Ujedinjenim nacijama. Posljedice takvog ponašanja su bile fatalne za hiljade nevinih ljudi - ljudi koji nisu ni računali na moralnu podršku njegovog ureda”** (Isto, paragraf 485).

¹⁸⁴ Isto, paragraf 64. U nastojanju da dobije odgovor **“zašto je Rezolucija data na Vijeće sigurnosti ako su stalne članice, Ujedinjene nacije i Sekretarijat znali kakva je stvarna situacija?”**, ambasador Arria nikada nije uspio da čuje **“zadovoljavajuće objašnjenje za ovu strašnu i nesrećnu odluku”**. Ona je ambasadoru Arriji **“sve više nalikovala na unaprijed smišljenu akciju koja je trebalo da osigura Beogradu brzu pobjedu u ratu, tako da Bosna, kao što reče jedan evropski kolega iz Vijeća, 'ne postane rak-rana Evrope'. Trebalo je da prođe tek nekoliko nedjelja pa da se svi uvjere kako kontingenti iz SRJ /Savezne republike Jugoslavije/ mijenjaju uniforme i kako prevoze srpske tenkove, avione i teško naoružanje, kako bi postali 'druga strana' u sukobu - a što je kasnije nazvano Republika Srpska, koju je novčano i vojno potpomogao Slobodan Milošević u Beogradu i koja je postala jedina strana koja je raspolagala kompletnim vojnim efektivima koji su joj omogućili da nastavi namjeranim istrebljenjem 'muslimanske strane', što joj je u dobroj mjeri i pošlo za rukom”** (Isto, paragraf 67). Govoreći o tome, ambasador Arria navodi **“da međunarodna zajednica nije preduzela nikakve posmatračke napore ne bi li tako spriječila da se bosanskim Srbima iz Beograda dostavlja naoružanje, oprema, pa čak i vojnici i oficiri”**. On je bosanske Srbe doživljavao **“kao surogat Vlade u Beogradu”** (Isto, paragraf 68).

¹⁸⁵ ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 11. Neke od svjetskih sila koje su bile zastupljene u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija, kao što su Rusija, Kina, Velika Britanija i Francuska su **“bile na glasu da hoće da oslabe i spriječe mjere protiv srpske strane”** (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 78). S tim u vezi, Christian Schwarz-Schilling je krajem 1993. zaključio: **“Jedno je sigurno: ne želim takvu Evropu kojom diktiraju nacionalistički interesi Engleske (a djelimično i Francuske)”** (Isto, str. 78-79).

¹⁸⁶ Isto, paragraf 21. Govoreći o tome, ambasador Diego E. Arria navodi kako je **“uvijek bilo zabrinjavajuće biti svjedok”** takvog stava istaknutih članova Vijeća sigurnosti prema Bosni i Hercegovini (Isto).

Republika Bosna i Hercegovina je 22. maja 1992, po preporuci Vijeća sigurnosti, primljena u članstvo Ujedinjenih nacija. Međutim, **“tokom par mjeseci Ujedinjene nacije i Evropska unija su aktivno saradivale na njenom razgrađivanju po etničkom principu kao jednoj novoj vrsti modela aparthejda”**.¹⁸⁷

U rezolucijama Vijeća sigurnosti o Bosni i Hercegovini **“postojala je suzdržanost da (je) se naziva republikom. Bilo je jasno da joj se ne želi dati odgovarajući tretman kakav dolikuje zemlji članici te organizacije, niti zaštitu koja pripada punopravnoj članici”**.¹⁸⁸

Međunarodna zajednica je na primjeru agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu primijenila dvostruki standard, koji **“nije mogao biti očigledniji i sramotniji”**. Vijeće sigurnosti je **“samo godinu dana ranije” “preduzelo mjere kad je jedna članica Ujedinjenih nacija (Irak) napala drugu zemlju članicu (Kuvajt)”**.¹⁸⁹

Embargo **“na svaku isporuku oružja i vojne opreme”** postao je jedan od glavnih poluga **politike međunarodne zajednice** prema Republici Bosni i Hercegovini, posebno Velike Britanije. Velika Britanija, na čiju inicijativu je Vijeće sigurnosti uvelo embargo na isporuku oružja i vojne opreme Jugoslaviji, uz pomoć embarga na oružje osiguravala je pomoć Saveznoj republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) u odnosu na druge republike.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Isto, paragraf 22.

¹⁸⁸ Isto, paragraf 23. Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, nažalost, samo deklarativno podržavalo suverenitet, teritorijalnu cjelovitost i političku nezavisnost Republike Bosne i Hercegovine.

¹⁸⁹ Isto, paragrafi 24 i 438.

¹⁹⁰ C. Hodge, nav. dj., str. 17-18 i 63. **Embargo na oružje je**, po ocjeni Hanno Grafa von Kielmansegga, visokog oficira NATO-a u Evropi, **“na apsurdan način usmjeren protiv branitelja, a ne protiv agresora. Onima koji su napadnuti oduzeta je mogućnost da koriste ljudsko pravo na samoodbranu”** (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 122). **“Nametanje embarga na uvoz oružja za odbranu predstavljalo je”**, tvrdi Michael A. Sells, **“saučesništvo s ubicama”** (M. A. Sells, nav. dj., str. 304).

Embargo na oružje je, tvrdi Michael A. Sells, **“branjen sa ogromnom odlučnošću, i to prvenstveno od britanske Vlade ... To je bila mjera po samoj svojoj suštini koja je imala namjeru obezbijediti pobjedu Beogradu”**, kada (25. septembra 1991) Republika Bosna i Hercegovina **“nije postojala kao nezavisna država. Nametanje embarga legitimnoj vladi zemlje koju su priznale Ujedinjene nacije i koja se bori bez vojske, koja je ranije postojala, protiv genocida nad njenim narodom, bila je svakako po-**

“Tvrdoglavo i nefleksibilno insistiranje” Britanske vlade, na čelu sa Johnom Majorom i ministrom za vanjske poslove Douglasom Hurdom, na embargu na oružje onemogućilo je Republici Bosni i Hercegovini da koristi svoje pravo na samoodbranu. Major je stalno insistirao **“da se nametne i ostane na snazi embargo na oružje”**. Hurd je otvoreno govorio kako bi skidanje embarga dovelo **“do ’izjednačavanja ubistava na terenu”**,¹⁹¹ što otvoreno, pored ostalog, pokazuje njegovu veliku brigu za srpskog agresora i njegove zločince, s jedne, i potpunu nezainteresovanost za nevine i nezaštićene žrtve genocida, s druge strane.

litika saučesništva sa genocidom. Kad se prouče čudne tvrdnje, posebno Douglasa Hurda, jednog od glavnih pobornika embarga, za njegovo opravdavanje, kao što je, na primjer, ono da on sprečava ’nivo ubijanja na bojnopolju’ ili da ’skraćuje rat’, sasvim je jasno da su ovakvi argumenti uvijek unaprijed pretpostavljali i dijelili genocidnu poziciju: samo je jednoj strani bilo dozvoljeno da ubija, čime bi se skratio rat, jer će se žrtva prije dovesti do poraza. Ni jedna druga interpretacija pravog značenja ovakvih tvrdnji ne uživa nikakvu vjerodostojnost. Povelja Ujedinjenih nacija priznaje apsolutno pravo na samoodbranu. Kad se jednom činjenica o genocidu prizna, embargo na oružje postaje nerazdvojivo saučesništvo po samom svom karakteru” (A. Hastings, nav. dj., str. 536-537; M. A. Sells, nav. dj., str. 169).

Zapadni političari su, **“kako bi opravdali održavanje embarga na uvoz oružja Bosancima”**, također, **“manipulirali jezikom pacifizma”** i istovremeno **“odbijali upotrijebiti silu”** kako bi pomogli žrtvama genocida (M. A. Sells, nav. dj., str. 169).

¹⁹¹ ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, 11. i 14. aprila 2003. i 22, 23, 24. i 25. septembra 2003, BSC 0348-7807-0348-7876, paragrafi 470-471; Dž. Najetović, nav. dj., str. 302. S tim u vezi, ambasador Arria tvrdi kako je Hurdova **“nepopustljiva politika dominirala Vijećem sigurnosti Ujedinjenih nacija tokom presudnih godina od 1991. do 1995. U nedavno objavljenim memoarima Hurd tvrdi da se drugi masakr u Srebrenici, najveći ratni zločin u Evropi od 1945. godine, dogodio kada je on već napustio Ministarstvo spoljnih poslova, implicirajući da on za to ne snosi nikakvu odgovornost, jer je ustvari odstupio sedmicu dana prije nego što se dogodio masakr u julu 1995. Vjerujem da je dobro poznato da se masakr događao između 1992. i 1995. godine, te nije ograničen samo na juli 1995. Baronica Margaret Thatcher je tada odgovorila Hurdu da je tamo već postojao ’teren na kom se ubijalo za koji sam mislila da ga nikad više nećemo vidjeti u Evropi - to je u sferi evropskog interesa. Trebalo bi biti u sferi evropske savjesti’.**

472. Zaključio sam kako me je Izetbegović podsjetio na Churchilla, krajne beskompromisna ličnost koji je 1938. godine rekao: **’Oni koji traže načina da spriječe rat neovisno od časti, završice nečasno i dogodiće im se rat’**” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, 11. i 14. aprila 2003. i 22, 23, 24. i 25. septembra 2003, BSC 0348-7807-0348-7876, paragrafi 471-472).

Francuski predsjednik Mitterand i britanski premijer Major bili su, tvrdi predsjednik Clinton, protiv ukidanja embarga na oružje (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 122).

Embargo na oružje, nametnut Socijalističkoj federativnoj republici Jugoslaviji, spriječio je Vladu Republike Bosne i Hercegovine da nabavi oružje i municiju. Miloševići kolaboracionisti i petokolonaši u Republici Bosni i Hercegovini (nosioci, pripadnici i simpatizeri paradžavne tvorevine Srpske republike Bosne i Hercegovine/Republike Srpske) nisu bili pogođeni embargom zahvaljujući Jugoslavenskoj narodnoj armiji/Vojsci Jugoslavije i kontinuiranom snabdijevanju municijom, oružjem i drugim materijalno-tehničkim sredstvima iz Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), čime su, pored ostalog, bili nadmoćni u vojnoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima.¹⁹²

Embargo je, tvrdi dr. Norman Cigar, **“implicitno stavio i žrtvu i izvršioca u istu moralnu ravan i sasvim jasno dao prednost dobro naoružanom srpskom agresoru. U moralnom i praktičnom pogledu nije imalo smisla tretirati obje strane podjednako, kao što ne bi imalo smisla nametnuti embargo na oružje Britaniji i nacističkoj Njemačkoj 1940. da bi se zaraćene strane navele da prekinu borbe. Sve što je embargom postignuto bilo je sprječavanje bosanskih vlasti da dobiju ono što im je bilo potrebno da bi adekvatno zaštitili svoju teritoriju i svoje stanovništvo. Kao rezultat, Jugoslovenska armija i armija bosanskih Srba mogle su nekažnjeno koristiti napalm, artiljeriju, kasetne bombe i projektele zemlja-zemlja”**.¹⁹³ Takva politika predstavljala je **“uplitanje međunarodne zajednice u korist jedne, a na štetu druge strane”**.¹⁹⁴

Podržavanje embarga od evropskih zemalja je, po Geoffreyu Nicceu, imalo za cilj **“da podrži vojnu nepripremljenost Armije BiH”**. Clinton je, perući svoju savjest, javno priznao da je Bosna i Hercegovina morala biti podržana u odbrani svoga teritorijalnog integriteta i sigurnosti njenih građana i da joj je nezakonito nametnut **embargo na oružje** kao sredstvo legitimne odbrane i to pod pritiskom tada vodećih evropskih političara Johna Majera, Francois Mitteranda i Helmuta Kohla. Pored toga, **“da stvar bude gora, Clinton kaže da su te iste zemlje blokirale mnoge druge alternative, pravdajući se da dovede u opasnost nekih osam tisuća evropskih mirotvoraca. I dok su se te ze-**

¹⁹² N. Cigar, nav. dj., str. 203.

¹⁹³ Isto, str. 203-204.

¹⁹⁴ Isto, str. 204.

mlje lupale u prsa sa svojim mirotvornim trupama, demonstrirajući javno svoju posvećenost bosanskom problemu, one su u isto vrijeme pretvorile te trupe u štit za kontinuirano komadanje bosanske teritorije od strane vojno nadmoćne srpske vojske”. S tim u vezi, Clinton spominje francuskog predsjednika Mitteranda, za kojeg kaže “da je bio osobito otvoren, govoreći da bosanska država ne spada u kršćansku Evropu, dok su neki britanski funkcioneri govorili o bolnoj, ali neizbježnoj potrebi restauracije kršćanske Evrope”.¹⁹⁵

Sjedinjene Američke Države su (na početku) bile otvoreno protiv podizanja embarga na uvoz oružja. Međutim, kada je u januaru 1993. nova Clintonova administracija preuzela dužnost, izmijenila je politiku tako što je podizanje embarga Vladi Republike Bosne i Hercegovine smatrala

¹⁹⁵ G. Nice, nav. dj., str. 33. Francuska, historijska zaštitnica Srbije, piše Eric Margolis, “osujetila je pokušaje da se rat zaustavi ili nametne embargo na uvoz oružja Srbiji. Britanski konzervativci, koji su gajili duboke predrasude prema muslimanima, potajno su bodrili Srbe, sprečavajući pokušaje Ujedinjenih nacija da okončaju sukob. Britanci su se bojali da će njihov stari suparnik, Francuska, postati dominantna nova sila i glavni trgovac oružjem na Balkanu, pa su se, shodno tome, nastojali dodvoriti očiglednoj novoj regionalnoj sili, Srbiji. Grčka je u izljevu pravoslavne kršćanske solidarnosti potajno pomagala Srbiji tokom cijelog rata, odlučujući svaku akciju da se zaustavi sukob i redovno kršeći međunarodne sankcije nametnute Srbiji” (E. Margolis, AMERIČKI RADŽ: OSLOBOĐENJE ILI DOMINACIJA, Bookline, Sarajevo, 2009, str. 209 i 308-309).

“Svijet bi”, tvrdi Margolis, “možda i dalje ignorirao bosanska sela u plamenu i žene koje su klečale nad redovima leševa da nisu zapadne televizijske ekipe uspjele snimiti gnusne prizore ogromnog broja civilnih žrtava zbog nasumičnog srpskog bombardiranja centra Sarajeva. Ovi turobni novinski izvještaji konačno su uspjeli izazvati ljutnju i bijes većeg dijela civiliziranog svijeta koji je zahtijevao intervenciju velikih sila.

Uprkos pokušajima brojnih muslimanskih režima da blokiraju vijesti iz Bosne, procurilo je dovoljno informacija koje su izazvale užasnutost i bijes širom muslimanskog svijeta. I dok su srpske snage nastavile s masakrima i zločinima, muslimanske su vlade okretale glave, izdavale mlake proteste, pretvarajući se da se cijela užasna rabota zapravo i ne dešava.

Muslimanske države, s oko 2,5 miliona naoružanih vojnika, nisu bile kadre poslati niti jednog borca da spasi napaćene bosanske muslimane. Molbe iz Bosne upućene muslimanskom svijetu da pošalju dobrovoljce, blokirale su muslimanske vlade i, barem u početku, Sjedinjene Države i Evropa. Turska koja ima veoma sposobnu i snažnu armiju od 600.000 vojnika, odbila je umiješati se na bilo koji način da ne bi ugrozila svoju šansu ulaska u Evropu, podstakla vlastite islamiste ili naljutila Washington. S obzirom na to da je Turska značajna vojna sila, a i bivši vladar Bosne /riječ je o Osmanskom carstvu, a ne Turskoj - prim. S. Č./, kukavički odgovor Ankare označio je novu razinu dna koju su dotakli muslimanski narodi” (Isto).

najefikasnijim pristupom u zaustavljanju genocida. U oktobru 1993. predsjednik Clinton je u jednom intervjuu otvoreno izjavio: **“Čvrsto sam uvjeren da su Ujedinjene nacije napravile ogromnu grešku, primjenjujući jugoslovenski embargo na oružje na Bosnu, nakon što su priznale Bosnu ... Još uvijek mislim da je to pogrešno.”**¹⁹⁶

Pokušaji da se u NATO-u postigne konsenzus o skidanju embarga nisu dali nikakve rezultate i propali su najviše zbog opstrukcije i otpora Velike Britanije i Francuske, ključnih saveznika Sjedinjenih Američkih Država. Imajući to u vidu, predsjednik Clinton je sredinom oktobra 1993. izjavio **“da je za Britance i Francuze bilo daleko važnije izbjeći skidanje embarga na oružje nego spasiti zemlju. Ja mislim da su oni upravo to osjećali”**.¹⁹⁷

Njemačka je među evropskim saveznicima bila najveći zagovornik podizanja embarga na oružje, dok je britanska Vlada igrala glavnu ulogu u protivljenju. Vraćajući se svaki put na tvrdnju da je oružani sukob u Republici Bosni i Hercegovini **“građanski rat”**, uzrokovan **“vjekovnom etničkom mržnjom”**, premijer John Major nastojao je oblikovati politiku Zapada u vezi sa embargom, sprečavajući bilo kakvu promjenu međunarodnog stava. Akcije Velike Britanije na trajnom održavanju embarga poprimale su razne oblike, uključujući i opoziciju u Ujedinjenim nacijama, gdje je Britanija radila na blokiranju preporuke Generalne skupštine za skidanje embarga na oružje u decembru 1992. Velika Britanija se ponovo, zajedno sa Francuskom i Rusijom, angažovala da osujeti slične težnje u Vijeću sigurnosti u junu 1993.¹⁹⁸

U Sjedinjenim Američkim Državama, uprkos mnogim pozivima zakonodavaca za podizanje embarga, Clintonova administracija i dalje

¹⁹⁶ N. Cigar, nav. dj., str. 204.

¹⁹⁷ Isto, str. 204-205. Odgovor Administracije Sjedinjenih Američkih Država na to odbijanje bio je tada, tvrdi dr. Norman Cigar, **“iznenađujuće mlak, i ona je, možda, odbijanje Evropljana smatrala pogodnim načinom da se izbjegne dalje insistiranje po tom pitanju”** (Isto, str. 205).

¹⁹⁸ Isto, str. 205. Premijer John Major je, na sastanku na vrhu Evropske unije, 22. juna 1993, gdje je Velika Britanija dominirala raspravom o Bosni i Hercegovini, a Njemačka odlučno zahtijevala ukidanje embarga na oružje, upozorio kako bi taj potez rezultirao još krvavijim ratom (C. Hodge, nav. dj., str. 158). Na kraju je, iako nevoljno, a u interesu zajedničke evropske pozicije, njemački kancelar Helmut Kohl odustao od svog stava (N. Cigar, nav. dj., str. 205).

se protivila da to unilateralno učini te je u Kongresu lobirala za održavanje embarga.¹⁹⁹

Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora je sredinom 1994, pored ostalog, svojim kolaboracionistima u Republici Bosni i Hercegovini isporučila nove sisteme za protivzračnu odbranu srednjeg i velikog dometa, sa sofisticiranim radarskim navođenjem, ruske proizvodnje. Srbi su u napadu na Cazin koristili napalm bombe i zapaljene kasetne bombe.²⁰⁰

Republika Bosna i Hercegovina, kao i Republika Hrvatska, u više navrata su od Ujedinjenih nacija tražile ukidanje embarga na uvoz oružja. Međutim, uzaludno, jer ti zahtjevi nisu nikada prihvaćeni.²⁰¹

Zagovornici teze o trajnom embargu na uvoz oružja bazirali su svoj stav na nekoliko ključnih tačaka, kao što je to, primjera radi, učinio ministar za vanjske poslove Francuske, Alain Juppe. On je u maju 1994. izjavio da bi skidanje embarga značilo kraj humanitarne pomoći, obnavljanje granatiranja gradova, povećanje broja novih izbjeglica, **“osvetu Bosanaca i, čak, zajedničko ekskluzivno ’započinjanie uništenja’ Bosanaca i transformisanje konflikta u beskrajni ’stogodišnji rat’”**. Svi ti događaji bi, prema Juppeu, ugrozili mir, koji on ne bi **“obavezno nazivao pravednim - a da li je ikada postojao u potpunosti pravedan kompromis - osim onoga što može biti izbalansirano i stabilno”**.²⁰²

Stanovište kako bi omogućavanje Vladi Republike Bosne i Hercegovine da se naoruža produžilo rat - bilo je ključno uporište. Jedan predstavnik Združenog štaba Sjedinjenih Američkih Država, svjedočeći pred Kongresom u januaru 1993. protiv podizanja embarga, ponudio je takvo tumačenje po kojem bi rezultat takvog poteza **“bio trajni kaos ... on bio samo doprinio nasilju”**.²⁰³ Generalno, zemlje koje su imale svoje osoblje među mirovnjacima u Republici Bosni i Hercegovini, posebno Velika Britanija,

¹⁹⁹ Isto. Predsjednik Clinton je 19. aprila 1994. izjavio: **“uvijek sam vjerovao kako je embargo od početka djelovao, a i sada djeluje, potpuno na štetu jedne strane”**. I pored toga, on je potvrdio da **“zbog neodobravanja Francuske i Velike Britanije, Sjedinjene Američke Države neće jednostrano djelovati”** (C. Hodge, nav. dj., str. 190).

²⁰⁰ C. Hodge, nav. dj., str. 207-208.

²⁰¹ E. Omerović, nav. dj., str. 227.

²⁰² N. Cigar, nav. dj., str. 206.

²⁰³ Isto, str. 207.

Francuska i Kanada, kao i druge, tvrdile su da bi podizanje embarga dovelo njihove snage u veći rizik, kako zbog proširenja borbi tako i zbog direktne osвете. Humanitarni naponi bi, također, bili ugroženi kao rezultat pojačanja borbi i osвете, bio je argument na koji su se pozivali.²⁰⁴

I pregovarač David Owen je u aprilu 1993. izrazio svoje lično protivljenje podizanju embarga na oružje, tvrdeći da bi tada i Srbi bili slobodni da nabave više oružja.²⁰⁵ On je, također, iznio neobjašnjivu tvrdnju da “**podizanje embarga ne bi bilo u interesu Muslimanima**”. Naprotiv, po njemu, Vlada Republike Bosne i Hercegovine bi trebala posmatrati održavanje embarga u pozitivnom svjetlu, jer, navodno, zahvaljujući embargu, Srbi ne mogu dobiti savremene ruske sisteme.²⁰⁶

²⁰⁴ Isto. Dr. Norman Cigar je argumentovano razobličio navedene laži velikih zapadnih zemalja: “međutim, diskutabilna je tvrdnja da bi sprječavanje jedne strane da se brani moglo samo po sebi spriječiti haos. Ne bi se, takođe, moglo pretpostaviti da bi mirovnjaci bili pod većim rizikom ako bi bosanska strana mogla parirati srpskoj u vatrenoj moći, umjesto da bude prepuštena na milost srpskih snaga. Uzimanje mirovnjaka za cilj napada od strane Srba zbog osвете bilo bi daleko od neizbježnog. Srbi bi samo dobili potencijalni vojni odgovor ili, u najboljem slučaju, odlazak mirovnjaka, što bi eliminisalo te potencijalne ciljeve i, u isto vrijeme, dezangažovanje međunarodne zajednice bez promjene smjera dotoka oružja u Bosnu. Štaviše, vjerovatno ne bi bio potreban tako veliki broj mirovnjaka koji podržavaju humanitarne operacije, ako bi Bosanska vlada bila u stanju da se o sebi vojno brine. Ako išta drugo, bilo bi manje rizičnih regiona i civila koji ovise o humanitarnoj pomoći ako bi Bosanska vlada mogla obezbijediti vlastitu odbranu.

Ni embargo sam po sebi ne smanjuje ubijanje. Nema dokaza o tome da onemogućavanje Bosanske vlade da se brani smanjuje nivo ubijanja. To samo povećava broj muslimanskih gubitaka i oblasti u kojoj srpske snage zadržavaju kontrolu. Upravo su povećana vojna sposobnost Muslimana i njihov uspjeh u povećanju cijene dalje srpske ekspanzije, ubijedili ove druge da uspore napredovanje i konsoliduju svoja osvajanja” (Isto).

²⁰⁵ Isto. Ukazujući na činjenicu da je David Owen “insistirao da bi postojala ‘opasnost da na scenu stupi sofisticirano oružje devedesetih godina ako Rusi snadbiju Srbe’, dr. Norman Cigar s pravom tvrdi kako bi “teško bilo vidjeti koje bi to još oružje Srbi trebali koje im već nije bilo dostupno iz domaćih arsenala Beograda i zašto bi Moskva donirala savremeno oružje koje bosanski Srbi ne bi mogli lako primijeniti” (Isto).

²⁰⁶ Isto, str. 207-208. David Owen je, piše dr. Cigar, “ostao nepopustljiv u protivljenju skidanja embarga i tumačio je kampanju bosanske vlade kao lukavstvo kojim bi se SAD uvukle u tuču. On je pretpostavljao da bi nakon skidanja embarga situacija u kojoj se nalaze Muslimani bila pogoršana. Tvrdio je da su se Muslimani nadali da bi pogoršanje situacije vodilo ka vanjskoj intervenciji da bi ih se spasilo iz očajne situacije u koju bi zapali nakon podizanja embarga” (Isto, str. 208).

Inostrane inicijative za zadržavanje embarga jačale su, pored ostalog, srpsku pregovaračku poziciju, jer su im osigura(va)le veliku prednost na frontu.²⁰⁷

Britanski ministar za vanjske poslove Douglas Hurd se donkihotski suprotsavljao podizanju embarga, posebno, da bi spriječio pojavu, kako je kazao, **“polja smrti”**.²⁰⁸ Douglas Hogg je 30. oktobra 1993. jednom britanskom novinaru, pored ostalog, izjavio da je cijelo vrijeme bio cilj izbjegavanje promjene vojnog balansa ili, kako je on to rekao: **“Međunarodna zajednica je tada donijela odluku da mi treba da se posvetimo traženju političkog rješenja umjesto da snabdijevamo oružjem i tako napravimo situaciju još težom. To je ono u šta ja vjerujem.”**²⁰⁹

Teško je zamisliti kako bi ukidanje embarga pogoršalo situaciju u operativnom smislu, čega se Hogg navodno bojao, u najmanju ruku kada su bili u pitanju Bošnjaci, pošto bi se vojna situacija Srba pogoršala. To bi, piše dr. Cigar, **“naprotiv mogao biti precizan doprinos većem vojnom balansu u obliku povećane sposobnosti snaga Bosanske vlade, što bi spriječilo buduću dezintegraciju bosanskih vlasti i nastavak uništenja muslimanske zajednice”**.²¹⁰

I sama mogućnost podizanja embarga na oružje imala je odlučujuć utjecaj na političku situaciju. Kao što je predsjednik Clinton procijenio: **“Mi smo najbliži bili političkom rješenju kada su Srbi i Hrvati mislili da će Evropljani slijediti moj prijedlog da se podigne embargo**

²⁰⁷ Isto, str. 209.

²⁰⁸ Isto.

²⁰⁹ Isto, str. 210.

²¹⁰ Isto, str. 210-211. S tim u vezi, dr. Cigar piše: **“Čak je i krajem 1993. dobivanje malih količina lakog oružja, zarobljavanjem i putem crnog tržišta - paralelno sa boljom organizacijom i rukovođenjem - popravilo situaciju bosanske Vlade na frontu, a posljedica je bila značajno poboljšanje njene pregovaračke pozicije.**

Da je procjena dobitaka i cijene koju treba platiti kod Srba morala biti dramatično izmijenjena, mnogo je vjerovatnije da bi Srbi težili da zaustave konflikt i da konačno sjednu i pregovaraju, praveći iskrene kompromise. Upravo ovakva revizija korelacije snaga na frontu na samom početku krize imala bi za posljedicu skraćenje rata i njegov mnogo pravedniji završetak, sa mnogo manje žrtava. Konačno, to bi dovelo do mnogo stabilnijeg krajnjeg stanja, što je pokazao hrvatski zaokret u februaru 1994. prema bosanskoj Vladi nakon što su snage bosanske Vlade porazile bosanske Hrvate” (Isto, str. 211).

**na oružje i u rezervi drže zračne snage za sprovođenje u djelo za-
brane upotrebe srpske artiljerije protiv Vlade ... dok se embargo
bude skidao.**²¹¹ Priznajući tu činjenicu, Hurd je u julu 1994, iako nerado,
prihvatio mogućnost okončanja embarga da bi se izvršio pritisak na Ka-
radžićeve Srbe da prihvate novi mirovni plan. On je nagovijestio da, ako
Srbi odbace plan, “**podizanje embarga na oružje moglo bi biti neizbjež-
no**”. U sličnom pokušaju vršenja pritiska, u augustu 1994. Kongres Sje-
dinjenih Američkih Država i predsjednik Clinton također su izrazili svoje
namjere za podizanje embarga ako ne bude napretka u mirovnom planu,
iako su produžena neslaganja među kreatorima politike u tome da li bi Sje-
dinjene Američke Države trebale unilateralno ignorisati embargo.²¹²

Republika Bosna i Hercegovina, žrtva klasične oružane agresije,
od mnogih na Zapadu, uključujući i od Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija,
tretirana je kao “**strana u sukobu**”, odnosno “**samo kao 'strana', slično
kao i druga strana - srpski agresor**”,²¹³ pri čemu su “**smatrali zločince i
njihove žrtve kao slične**”. Generalni sekretar Kofi Annan je tu praksu “**na-
zivao 'nemoralnim izjednačavanjem strana' /the amoral equivalence
of the parties/, gdje su žrtve i agresor doživljavani kao jedno te isto**”.²¹⁴
Vijeće sigurnosti je (Republiku Bosnu i Hercegovinu) tretiralo “**kao 'mu-
slimansku državu' - kao vrstu ne-države**”.²¹⁵

²¹¹ Isto, str. 211.

²¹² Isto.

²¹³ ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 25 i 484. Ambasador
Diego E. Arria je “**neprestano morao tražiti u Vijeću da se ispravi zapisnik, kako
bi se osiguralo da se Bosanci tretiraju kao bilo koja druga zemlja članica**” (Isto).

²¹⁴ Isto. Da je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija “**priznalo Bosnu i Hercegovinu kao
suverenu članicu Ujedinjenih nacija, njegovo ponašanje prema tom narodu**”, po ocjeni
ambasadora Diega E. Arrija, “**bilo bi drukčije**”. Umjesto toga, “**bilo je mnogo zgodnije tre-
tirati je kao 'muslimansku stranu' - kao vrstu ne-države, jer bi se u protivnom morala
razmatrati obaveza da se dejstvuje u odbrani teritorija koje su zauzeli Srbi uz pomoć
druge zemlje članice, Savezne republike Jugoslavije /SRJ**” - Isto, paragraf 26.

²¹⁵ Isto, paragraf 26. S tim u vezi ambasador Arria tvrdi: “**da je Vijeće priznalo
Bosnu i Hercegovinu kao suverenu članicu Ujedinjenih nacija, njegovo ponašanje
prema tom narodu bi bilo drukčije. Bilo je mnogo zgodnije tretirati je kao 'mu-
slimansku stranu' - kao vrstu ne-države, jer bi u protivnom morala razmatrati
obavezu da se dejstvuje u odbrani teritorija koje su zauzeli Srbi uz pomoć druge
zemlje članice, Savezne republike Jugoslavije (SRJ)**” - Isto.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija, posebno pet stalnih članica, koje “često koriste Sekretarijat kao izvor moći”, koji je “u nekim slučajevima”, pružao pogrešne informacije, kao što je to slučaj “u pitanju Bosne i Hercegovine i posebno Srebrenice”, je “kao cjelina bilo nevjerovatno loše informisano tijelo”.²¹⁶ Izvještaji koje su Vijeću sigurnosti dostavljali predstavnici Bosne i Hercegovine “bezočno su ignorisani i marginalizovani”.²¹⁷ Oni su tretirani kao “najobičnija gnjavaža, te im nije pridavana nikakva važnost”.²¹⁸

²¹⁶ Isto, paragrafi 27-38.

²¹⁷ Isto, paragraf 39. Time, po ocjeni ambasadora Diega E. Arrija, “ne samo da je uskraćeno pravo na samoodbranu, nego joj je uskraćeno i pravo da se požali na svoje patnje i da o njima izvještava” (Isto).

Vijeće sigurnosti UN-a je, tvrdi ambasador Diego Arria, “imalo veoma odbojan stav prema pismima koje je ambasador Bosne i Hercegovine stalno slao i u kojima je on izvještavao o agresiji na svoju zemlju, punopravnu članicu Ujedinjenih nacija. U stvari, Vijeće nikada nije ništa učinilo po pitanju ni jednog izvještaja Bosne i Hercegovine, čak nije ni razmišljalo da ih prouči, a nije ni tražilo da Sekretarijat podnese izvještaj vezano za njih. Pisma koja su upućivali ambasador i predsjednik Izetbegović završavala su, bukvalno, u kanti za otpatke, nije se smatralo da zaslužuju odgovor ni od strane Vijeća sigurnosti UN-a a ni od Sekretarijata.

174. Ambasador Šaćirbey, ambasador Bosne i Hercegovine, u ovom slučaju je izvještavao o kopnenim napadima i teškoma artiljerijskom granatiranju na istočnom srebreničkom frontu.

175. Nevjerovatno je da je Vijeću trebalo deset dana da reaguje, ne na ovaj alarmatan i hitah izvještaj, nego zbog buke koja se stvorila oko Srebrenice u međunarodnim sredstvima informisanja, zbog čega je postalo nemoguće da se to i dalje prikriva” (Isto, paragrafi 173-175).

Stalni predstavnik Bosne i Hercegovine je, primjera radi, 16. aprila 1993. “predao dva pisma predsjedavajućem Vijeću sigurnosti UN-a da se podijele svima (u toku prethodne dvije nedjelje on je već poslao nekoliko pisama). U pismu /kako piše/ je stajalo da snage kojima je rukovodila, koje je kontrolisala i podupirala Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) nastavljaju sa svojim napadima na Bosnu i Hercegovinu, a posebno su pojačale svoj napad na Srebrenicu.

197. U pismu Bosne i Hercegovine stoji, također, i sljedeće: ‘Strašna situacija u Srebrenici je tako dobro dokumentovana od strane svjetskih medija, a to je potvrdilo i osoblje UN na terenu, da ću ja da se uzdržim od ponavljanja detalja da ne bi doveo u neugodnu situaciju one koji su pismo čitali (članovi Vijeća sigurnosti)’.

198. A onda je dodao: ‘Odgovornost za ovaj pokolj koji traje leži na mnogim stranama, uključujući i one koje su uskratile pravo na samoodbranu nedužnim civilnim žrtvama u Bosni i Hercegovini, a da nisu preduzele ni izbliza adekvatne korake da bi zaštitile te civile’” (Isto, paragrafi 196-198).

²¹⁸ Isto, paragraf 40. “Niko nije bio”, tvrdi ambasador Diego E. Arria, “zainteresovan da sluša njihove žalopejke, možda stoga što su one mnoge članove Vijeća

Sve članice Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija “znale su šta se dešavalo u Bosni. Neke su znale više, neke su brinule više, neke su bile više nezainteresirane, a neke više aktivne. Ali sve su bile svjesne toga da je broj ubijenih ogroman i da se ubijanje ne može spriječiti samo rezolucijama”.²¹⁹

Ujedinjene nacije su se *Rezolucijom 752* (1992), od 15. maja 1992, obavezale da svim žrtvama (međunarodnog oružanog) sukoba u Republici Bosni i Hercegovini pruže humanitarnu pomoć (“**djelotvornu i neometanu dostavu humanitarne pomoći, uključujući siguran i neometan pristup Aerodromu u Bosni i Hercegovini**”). Radi osiguranja “zračnog mosta”, u skladu sa *Rezolucijom 758* (1992) Vijeća sigurnosti, od 8. juna 1992, u Bosni i Hercegovini su stacionirane **Zaštitne snage Ujedinjenih nacija** (UNPROFOR). Te jedinice su, u skladu sa *Rezolucijom 770* (1992) od 12. augusta (kada je Vijeće sigurnosti bilo “**duboko potreseno situacijom koja sada preovlađuje u Sarajevu, a koja ozbiljno komplicira napore UNPROFOR-a u ispunjavanju svog mandata da osigura nesmetano funkcioniranje Sarajevskog aerodroma i sigurnu dopremu humanitarne pomoći u Sarajevo i ostale krajeve Bosne i Hercegovine ...**”), trebale preuzeti zaštitu isporuka i dostavljanja humanitarne pomoći, sa konvojima teretnih kamiona u cijeloj Bosni i Hercegovini, uključujući i snabdijevanje žrtava koncentracionih logora.²²⁰ Nažalost, “**kompletno pokretanje 'humanitarne' misije, čija je namjena bila da se dostavi hrana nezaštićenim lju-**

podsjećale na činjenicu da se Srbi sprdaju sa rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a i da oni sami ne preduzimaju ništa da ta kršenja rezolucija spriječe” (Isto).

²¹⁹ Isto, paragraf 481. Mnoge članice Vijeća sigurnosti, generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Sekretarijat Ujedinjenih nacija i nacionalne vlade, odgovorne su, tvrdi ambasador Arria, “za zločin šutnje” (Isto, paragraf 484).

²²⁰ .: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 31-35 i 40-42; E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 80. “**Najvažnija stavka**” *Rezolucije 752* (1992) bavi se, tvrdi ambasador Diego E. Arria, “**povlačenjem Jugoslovenske narodne armije (JNA), kao i elemenata Hrvatske vojske, te da njihovo 'oružje mora da se stavi pod efikasan međunarodni nadzor, a od generalnog sekretara zahtijeva da razmotri bez odlaganja kakva međunarodna pomoć može da se osigura u tom pogledu**” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 74). Međutim, “**do značajnijeg međunarodnog nadzora**”, po ocjeni ambasadora Arrija, “**nije ni došlo, a kao što su događaji potvrdili, taj nadzor je bio sve samo ne efikasan. Nadalje, generalni sekretar (Boutros Ghali) nije obavijestio Vijeće sigurnosti kakva je pomoć međunarodne zajednice potrebna, a o zahtjevu za tom pomoći i da ne govorimo. I mada su ta pitanja bila**

dima, postalo je sredstvo saučesništva” u genocidu.²²¹ “Organizovanje humanitarnih konvoja kroz predjele kojima su gospodarili raspojasani lokalni gospodari moglo je značiti samo pranje ruku od genocida što se odvijao pred očima svijeta.”²²²

Ured Visokog komesara za izbjeglice pri Ujedinjenim nacijama (UNHCR) bio je vodeća agencija za međunarodne humanitarne aktivnosti u Republici Bosni i Hercegovini. U julu 1992. UNHCR je, na osnovu Sporazuma o korištenju Sarajevskog aerodroma, isposredovanog uz pomoć UNPROFOR-a 5. juna,²²³ započeo humanitarni zračni most do Sarajeva.

od neobično velike važnosti, Sekretarijat o njima nije pružio Vijeću nikakvo objašnjenje” (Isto, paragraf 75).

Rezolucijom 770 (1992) Vijeće sigurnosti je pozvalo “**države da samostalno ili preko regionalnih agencija ili sporazuma preduzmu, u saradnji sa Ujedinjenim nacijama, sve neophodne mjere u osiguranju dopreme humanitarne pomoći preko odgovarajućih humanitarnih organizacija Ujedinjenih nacija i ostalih, u Sarajevo i sva ostala područja Bosne i Hercegovine gdje je ova potrebna; zahtijeva neometan i stalan pristup svim logorima, zatvorima i sabirnim centrima Međunarodnom komitetu Crvenog krsta i ostalim odgovarajućim humanitarnim organizacijama, te da svi zatočenici moraju biti humano tretirani, uključujući odgovarajuće snabdijevanje vodom, smještaj i liječnički tretman**” (: REZOLUCIJE UN-a ..., str. 41).

Sljedećeg dana (13. augusta) Vijeće sigurnosti je, nakon pisma predstavnika Republike Bosne i Hercegovine pri Ujedinjenim nacijama, usvojilo *Rezoluciju 771* (1992), kojom je izrazilo “**ozbiljnu zabrinutost zbog stalnih izvještaja o teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava na teritoriji bivše Jugoslavije, posebno u Bosni i Hercegovini, uključujući izvještaje o masovnim prisilnim progonima i deportacijama civila, njihovom zatvaranju u sabirnim centrima, namjernim napadima na civile, bolnice i hitnu pomoć, ometanje dopreme hrane i medicinske pomoći civilnom stanovništvu i bezrazložno uništenje i razaranje imovine**”. Tim dokumentom Vijeće sigurnosti je, pored ostalog, osudilo “**svako kršenje međunarodnog humanitarnog prava, uključujući provedbu etničkog čišćenja**” (Isto, str. 42-43), odnosno genocida.

“**Na brutalnu agresiju, genocid neviđenih razmjera, koncentracione logore**”, Zapad je, tvrdi Alija Izetbegović, “**reagovao tzv. humanitarnim odgovorom. Protiv teške bolesti djeluje se sredstvom za umirenje, a bolest se u skladu sa očekivanjem ili čak planom, razbuktava. A sada /početkom decembra 1994. - prim. S. Č./ se taj ’humanitarni odgovor’ pretvara u ucjenu, u posljednje vrijeme dvostruku ucjenu za naš narod**” (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...** str. 194).

²²¹ A. Hastings, nav. dj., str. 536.

²²² M. A. Sells, nav. dj., str. 304.

²²³ .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI, IZVJEŠTAJ GENERALNOG SEKRETARA PREMA Rezoluciji GENERALNE SKUPŠTINE 53/35** (1998), 15. novembar 1999, paragrafi 20-23, u: S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 29-31. Vijeće sigurnosti

Konvoji UNHCR-a “dijelili su pomoć u hrani, građevinskom materijalu i ’pripremanju zimske opskrbe’, sjemenja, odjeće i druge humanitarne robe vlastima sve tri zajednice. Zatim su lokalni organi dijelili ovu robu lokalnom stanovništvu (pri čemu je neizbježno dolazilo do skretanja izvjesnih količina u ruke vojnih snaga i na crno tržište)”²²⁴

Ujedinjenih nacija zatražilo je od generalnog sekretara da preduzme (neke) ograničene akcije na području Sarajeva. *Rezolucijom 757* (1992), od 30. maja 1992, kojom su, također, nametnute sveobuhvatne ekonomske sankcije Saveznoj republici Jugoslaviji (UJEDINJENE NACIJE, Vijeće sigurnosti *REZOLUCIJA 757* (1992), 30. maj 1992; ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 76-91), Vijeće je zatražilo od Ghalija “**da nastavi sa korištenjem svojih dobrih usluga da bi postigao uslove za neometanu dostavu humanitarne pomoći Sarajevu i drugim mjestima, uključujući uspostavljanje sigurne zone (security zone) koje obuhvataju Sarajevo i njegov aerodrom**”. Generalni sekretar Boutros Ghali je 6. juna 1992. obavijestio Vijeće sigurnosti da je UNPROFOR prethodnog dana postigao sporazum pregovaranjem o ponovnom otvaranju Sarajevskog aerodroma za humanitarne potrebe (Oružane snage Srbije i Crne Gore - Jugoslavenska narodna armija je u martu 1992. zauzela Sarajevski aerodrom i počela ga koristiti u vojne svrhe - ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA* (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragraf 678), pod isključivom nadležnošću Ujedinjenih nacija i uz pomoć Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija (UNPROFOR). Prema uslovima sporazuma, od UNPROFOR-a je traženo da preuzme potpunu operativnu odgovornost za funkcionisanje Sarajevskog aerodroma (.: *REZOLUCIJE UN-a ...*, str. 34-35; VIJEĆE SIGURNOSTI OUN-a, *Rezolucija 757* (1992), od 30. maja 1992; .: *IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...*, paragraf 27).

Boutros Ghali je predložio neposredno raspoređivanje vojnih posmatrača Ujedinjenih nacija (UNMO) na Aerodrom, iza čega je slijedio jedan pješadijski bataljon UNPROFOR-a. Vijeće sigurnosti je to odobrilo *Rezolucijom 758* (1992), od 8. juna, označavajući formalni početak mandata UNPROFOR-a u Republici Bosni i Hercegovini (Isto).

Vijeće sigurnosti je navedenom rezolucijom zahtijevalo “**da sve strane i drugi na koje se to odnosi u potpunosti saraduju sa UNPROFOR-om i međunarodnim humanitarnim organizacijama i preduzmu sve neophodne korake radi očuvanja sigurnosti njihovog osoblja; zahtijeva da sve strane i ostali kojih se to tiče smjesta stvore sve neophodne uvjete za neometanu dostavu humanitarnih isporuka Sarajevu i drugim odredištima u Bosni i Hercegovini, uključujući uspostavljanje sigurne zone oko Sarajeva i Aerodroma i poštivanje Sporazuma potpisanog u Ženevi 22. maja 1992.**” (.: *REZOLUCIJE UN-a...*, str. 35).

Rezolucija 758 (1992) je, po ocjeni ambasadora E. Arrija, “**dala ciničnu interpretaciju stvarnosti, zahtijevajući od žrtava da ne ometaju isporuku humanitarne pomoći samima sebi, pri čemu spominje ’sve strane i druge na koje se to odnosi’ - žrtve i agresore smatralo se jednakim**” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 92).

²²⁴ Isto, paragraf 20; C. Off, nav. dj., str. 144-145. Humanitarna pomoć je, po ocjeni ambasadora Diega Arrija, “**zamišljena tako da pomogne ljudima da prežive dok se**

UNHCR je dnevno dostavljao u prosjeku 750 tona humanitarne pomoći u Bosnu i Hercegovinu. UNHCR je rijetko u bošnjačkim enklavama mogao zadovoljiti potrebe populacije. Čak i kada bi se osnovne namirnice i mogle dostaviti, ostali artikli traženi za humanitarnu pomoć stanovništvu, uključujući medicinsku opremu i građevinski materijal, često su bili sasvim blokirani.²²⁵

Srpski agresor je dobijao “ogromne količine pomoći”, od čega je “oko 50% pomoći išlo za srpsku vojsku”.²²⁶ To je na pedeset prvoj sjednici “Skupštine Republike Srpske”, 14-15. juna 1995, govoreći o “**sna-
bdijevanju vojske hranom**”, izjavio Radovan Karadžić. S tim u vezi, on je rekao da se to “**ne bi smjelo čuti iz ove sale**” i iznio saznanje “**da to međunarodne organizacije i znaju, ali na neki način to rade**”.²²⁷

Srpski agresor i njegovi kolaboracionisti i petokolonaši od početka su namjerno sprečavali, ograničavali i opstruirali dostavljanje humanitarne pomoći (hrane i medicinskog materijala) civilnom stanovništvu, što je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija više puta osuđivalo. Oni su opstruirali slobodu kretanja i UNPROFOR-a i humanitarnih konvoja,

ne preduzmu koraci da se okonča sukob, a ne da bude zamjena za svrsishodnije i važnije akcije” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 457). S tim u vezi, on je, 29. juna 1993, na sjednici Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, gdje je vođena rasprava o prijedlogu rezolucije da se Vlada Republike Bosne i Hercegovine izuzme iz embarga na oružje, komentarišući glavne razloge članica Vijeća sigurnosti koje su se protivile prijedlogu navedene rezolucije, a u vezi sa razlogom da će skidanje embarga “**ugroziti dostavu humanitarne pomoći**”, pored ostalog rekao: “... **458. Pružanjem humanitarne pomoći, kako je to opisao koordinator Međunarodnog Crvenog krsta za bivšu Jugoslaviju, ’koriste se humanitarne organizacije da bi ispunile politički vakuum kojeg je stvorila međunarodna zajednica. Od nas se traži da političke probleme posipamo brašnom. Trebalo bi da vlade prestanu da koriste humanitarne organizacije za svoje sopstvene ciljeve’.** Visoki činovnik prestižnog Međunarodnog Crvenog krsta ustvari je otvorene rekao pravu istinu.

459. Ima još dva faktora, Specijalni predstavnik Ujedinjenih nacija, gosp. Stoltenberg obavijestio je Vijeće da je atmosfera nesigurnosti dostigla tolike razmjere da UNHCR (Visoki komesarijat za izbjeglice), UNPROFOR i druge humanitarne organizacije neće još dugo moći da obavljaju svoje aktivnosti, pa je i dostava humanitarne pomoći već krajnje ugrožena” (Isto, paragrafi 458-459).

²²⁵ Isto, paragraf 22.

²²⁶ .: IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ..., str. 292.

²²⁷ Isto.

posebno u svim sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, “**namećući sistem plaćanja za propuštanje konvoja**”. To je bio “**glavni efekat koji je ograničio efikasnost UNPROFOR-a i usporio humanitarnu pomoć**”.²²⁸ Humanitarni konvoji su podvrgavani teškim postupcima naplata za prelaz i drugim oblicima zlostavljanja, opstrukcija i restrikcije, koje su primjenjivane na drumske konvoje, te u znatnoj mjeri i na sarajevski humanitarni zračni most (Sarajevski aerodrom), na kome je srpski agresor imao kontrolni punkt i time kontrolisao dostavljanje pomoći.²²⁹

Prilikom dostavljanja humanitarne pomoći “**pokazalo se kako je bila neprimjerena *peace supporting mission* UNPROFOR-a usred jednog realnog rata**”. Konvoji su neprestano zaustavljani, blokirani, obavezani da plate “carinu” ili su pljačkani.²³⁰ “**Slabi mandat koji su trupe /UNPROFOR-a – prim. S. Č./ imale, kao i nemoralni ili pro-srpski nastup nekih kopnenih trupa plavih šljemova, neprestano su izazivali čuđenje ne samo u bosanskom stanovništvu**”.²³¹ Jose

²²⁸ .: REZOLUCIJE UN-a ..., str. 77; .: IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ..., paragraf 93; C. Hodge, nav. dj., str. 216 i 219.

²²⁹ .: IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ..., paragraf 23. U Sarajevu u opsadi su, zime 1992, “**usred tog pakla**”, piše Richard Holbrooke, “**agencije UN, uključujući vojnike UN (poznate kao UNPROFOR ili Zaštitne snage Ujedinjenih nacija), pregovarale o sadržaju i veličini svakog humanitarnog konvoja sa bosanskim Srbima koji su propuštali oko polovine onog što je bilo potrebno da stigne u Grad, upravo koliko je dovoljno da svijet ne zatraži odlučnu vojnu akciju. Bilo je isto kao da su UN pregovarale sa krvnicima grada da li će smrt Sarajeva biti izgledniji ili smrtravanje, spora ili brza. Dopuštajući bosanskim Srbima da odrede šta može ući, UN su, u stvari, postale nenamjerno saučesnik srpske politike. U istraživanjima za štampu, UNHCR se hvalio o količini hrane koju je unosio, a ne o neadekvatnosti sistema ili smrtnosti**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 47).

Srpski agresor i njegovi kolaboracionisti su “**konvojima UN radili svašta, otimali su robu, rekvirirali benzin ...**” (.: IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ..., str. 194).

²³⁰ .: REZOLUCIJE UN-a ..., str. 31-35 i 40-42; E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 80; R. Holbrooke, nav. dj., str. 48 i dr; .: IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ..., str. 194.

²³¹ E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 80. UNPROFOR je u svojim izvještajima sa terena - sa mjesta zločina svoje pretpostavljene obavještavao o “**intenzivnoj unakrsnoj vatri**”, te da je “**nemoguće utvrditi ko ju je započeo**” (J. M. Mendiluce, nav. dj., str. 165). Tako je “**taj tako ’objektivni’ način laganja, govoreći poluistine, bio karakteristika UNPROFOR-a**” (Isto).

Maria Mendiluce²³² se **iskreno sramio što je bio član Ujedinjenih nacija**. On je bio **“svjedok laži koje je UNPROFOR iz Bosne često slao”**.²³³ Tako su, primjera radi, 8. januara 1993, u blizini Sarajevskog aerodroma, na raskrsnici ulica Aleja Branka Bujića i Kasindolske, te regionalnog puta Trnovo – Sarajevo, u oklopnom vozilu Ujedinjenih nacija i pred očima pripadnika francuskog bataljona UNPROFOR-a, među kojima je bio i pukovnik Patrice Sartre, srpski vojnici ubili Hakiju Turajlića, potpredsjednika Vlade Republike Bosne i Hercegovine.²³⁴

²³² J. M. Mendiluce - ugledni španski diplomata, predstavnik UNHCR-a u bivšoj Jugoslaviji (visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbjeglice) - 1994. je napustio Ujedinjene nacije. On je, sa ambasadorom Diegom E. Arriaom (koji je bio na čelu Misije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija), aprila 1993. posjetio Srebrenicu (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA, DIEGO ARRIA, paragraf 145). Mendiluce je opisao Srebrenicu **“kao ’loš izbjeglički kamp”**, u kome su **“prevladavali nehumani uslovi sa mogućim katastrofalnim posljedicama”** (D. Arria, nav. dj., paragraf 346).

²³³ J. M. Mendiluce, nav. dj., str. 143-144 i 165. Zvaničnici UNHCR-a negirali su, tvrdi Michael A. Sells, **“neprekidne užase u Bosni i Hercegovini”** (M. A. Sells, nav. dj. str. 153 i 258). Mjesecima je Louis Gentile, šef operacije UNHCR-a u Banja Luci, **“izvještavao o sistematskim zločinima protiv nesrpskih civila u Banja Luci. Mjesecima su zapadni lideri ingnorirali njegove apele da se ubijanja zaustave ...”** (Isto, str. 153).

Kris Janowski. Larry Hollingsworth i José Maria Mendiluce **“ograđivali su se od sistematskih zločina”** (Isto, str. 258).

²³⁴ E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 80 i 175-176; C. Off, nav. dj., str. 145 i 165-166; **∴ IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996.**, str. 182; **∴ AL-MANAH: 1992-2002**, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2003, str. 398-399; D. Owen, nav. dj., str. 398. Francuski vojnici su nakon povratka u Francusku odlikovani za hrabrost (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 80). Carol Off tvrdi da je pukovnik Patrice Sartr **“otvorio vrata francuskog oklopnog vozila na srpskom kontrolnom punktu i otkrio popularnog bosanskog političara, dr. Hakiju Turajlića, koji je bio u vozilu”** (C. Off, nav. dj., str. 145 i 165-166).

Hakija Turajlić je 8. januara 1993. bio na Sarajevskom aerodromu, gdje je održan sastanak sa delegacijom Vlade Republike Turske, koja je u Sarajevo stigla pod zaštitom UNPROFOR-a, a kojoj srpski agresor nije dozvolio da uđe u Sarajevo. U povratku s Aerodroma srpski vojnici su na barikadi (na raskrsnici ulica Aleja Branka Bujića i Kasindolske, te regionalnog puta Trnovo – Sarajevo) zaustavili oklopno vozilo UNPROFOR-a, kako bi navodno izvršili pregled. Čim su vrata vozila otvorena “nepoznata” osoba (srpski vojnik) je pucala u Turajlića i na licu mjesta ga ubila (AIIZ, inv. br. 7-1861, Kantonalno tužilaštvo Sarajevo, K T. - Broj: 52/98, Sarajevo, 1. juli 1998, *OPTUŽNICA*; ICTY, SKUPŠTINA REPUBLIKE SRPSKE, 1992-1995, BITNI MOMENTI I ODLOMCI, Pripremio dr. Robert Donia, vještak u ICTY-a, ERN Transkripta: 0214-9927-0214-9928; **∴ IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996.**, str. 182; E. Bećirović, NA

DRINI GENOCID: ISTRAŽIVANJE ORGANIZIRANOG ZLOČINA U ISTOČNOJ BOSNI, Baybook, Sarajevo, 2009, str. 121; *Oslobođenje*, 8. januar 2013, str. 9).

Za taj zločin je pred Kantonalnim sudom u Sarajevu i Vrhovnim sudom Federacije Bosne i Hercegovine procesuiran Goran Vasić. Međutim, s obzirom na to da **“nije bilo dovoljno konkretnih dokaza”**, optuženi Vasić je oslobođen (AIIZ, inv. br. 7-1861, Kantonalno tužilaštvo Sarajevo, K T. - Broj: 52/98, Sarajevo, 1. 7. 1998, *OPTUŽNICA*; AIIZ, inv. br. 7-1862, Kantonalni sud u Sarajevu, Broj: K-36/01, Sarajevo, 31. 12. 2001, *PRESUDA*; AIIZ, inv. br. 7-1863, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, Broj: **Kž-106/02**, Sarajevo, 29. 05. 2003, *RJEŠENJE*; Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kanton Sarajevo, KANTONALNI SUD U SARAJEVU, Broj: K-75/03, 15. 06. 2005, *PRESUDA*; AIIZ, inv. br. 7-1865, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, VRHOVNI SUD Federacije Bosne i Hercegovine, Broj: Kž-414/05, Sarajevo, 10. 11. 2005, *PRESUDA*; *Oslobođenje*, 8. januar 2013, str. 9).

O navedenom zločinu general Mladić je istoga dana upoznao “Skupštinu Republike Srpske” (24. zasjedanje), koja je zasjedala 8. januara na Palama. Naime, Mladić je, s tim u vezi izjavio: **“Iz Sarajeva u vozilu UNPROFOR-a u kojem je bio pukovnik Sartre, Francuz, bio je i potpredsjednik Hakija Turajlić, te krnje Vlade Bosne i Hercegovine. Naši su to vozilo zaustavili i pretresli, jedan od naših vojnika je sa šest metaka ubio tog Turajlića.”** Nakon toga, u “Skupštini” je uslijedio aplauz (Isto) - “Skupština” je pozdravila ubistvo Hakije Turajlića, potpredsjednika Vlade Republike Bosne i Hercegovine (ICTY, SKUPŠTINA REPUBLIKE SRPSKE, 1992-1995, BITNI MOMENTI I ODLOMCI, Pripremio dr. Robert Donia, vještak u ICTY-u, ERN Transkripta: 0214-9927-0214-9928; ∴ **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996.**, str. 182. *Oslobođenje*, 8. januar 2013, str. 9).

Slobodan Milošević je na sjednici *Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici*, održanoj 9. januara 1993, upitao rukovodstvo njegove paradržavne tvorevine (Republike Srpske) **“zašto ste juče ubili potpredsednika Vlade /Republike Bosne i Hercegovine, dr. Hakiju Turajlića - prim. S. Č./? - to vam uopšte nije trebalo”**. Na to je Radovan Karadžić odgovorio: **“Uhapsili smo čoveka i kaznićemo ga”** (AIIZ, inv. br. 2-4278, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa proširene sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 9. januara 1993, Beograd, str. 72).

Prof. dr. Svetozar Stojanović, specijalni savjetnik predsjednika Savezne republike Jugoslavije, član *Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici*, na istoj sjednici navedenog savjeta rukovodstvu paradržavne tvorevine Republike Srpske postavio je pitanje, na koje nije dobio odgovor: **“Pošto svakog časa stižu telegrami oko ubistva potpredsednika Vlade /Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./, da li postoji neki potez, koji vi možete da izvedete; ne konkretno za to, nego kod zarobljenika”** (Isto, str. 132).

Pitanje zarobljenika je na navedenoj sjednici spominjao i Vladislav Jovanović, ministar za vanjske poslove Republike Srbije. S tim u vezi, on je, prije profesora Stojanovića, predložio da Savezna republika Jugoslavija mora i može **“učiniti nešto spektakularno”**, kako **“bi razoružali”** svoje protivnike - **“Zapad i Evropu”** (**“Moramo se sastati i učiniti nešto spektakularno, bez žrtvovanja naših interesa; to bi trebalo biti na liniji razoružavanja naših protivnika, znači - Zapada i Evrope - na pravcima na**

humanitarne konvoje UNHCR-a (često) zaustavljale i pretresale, otmale im robu, rekvirirale benzin i “**radile svašta**”, što je bio još jedan od razloga donošenja *Rezolucije 859* (1993), od 24. augusta 1993, kojom je, pored ostalog, Vijeće sigurnosti zahtijevalo da se osiguraju nesmetani prolasci humanitarne pomoći, uključujući dopremanje hrane, vode, električne energije, goriva i nesmetanog odvijanja komunikacija, posebno u sigurnim zonama Ujedinjenih nacija.²³⁶

Istu politiku i praksu vodile su i oružane snage Republike Hrvatske - Hrvatsko vijeće obrane,²³⁷ uključujući direktne napade na humanitarne radnike. Tako je HVO 11. i 12. juna 1993, u blizini Novog Travnika, ubio najmanje osam vozača Bošnjaka. U Starom Vitezu je 14. augusta snajperista Hrvatskog vijeća obrane ubio vozača UNHCR-a u jasno označenom oklopnom vozilu.²³⁸

²³⁶ .: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ...**, str. 194; .: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 77 i 86-88; **SREBRENICA 1995**, knjiga 2, str. 16-17; E. Omerović, nav. dj., str. 224.

²³⁷ I Republika Hrvatska je, u skladu sa hrvatskom velikodržavnom ideologijom i politikom formiranja “**zajedničke hrvatske države u njenim etničkim i povijesnim granicama**”, a nakon dogovora u Karađorđevu (26. marta 1991) i Gracu (krajem aprila 1992) o podjeli i uništenju Republike Bosne i Hercegovine između Miloševića i Tuđmana (Sporazum Milošević - Tuđman) i njihovih kolaboracionista i petokolonaša, te formiranja njihovih paradržavnih tvorevina i marionetskih režima u Republici Bosni i Hercegovini (Hrvatska zajednica /Republika Herceg-Bosna, Srpska republika Bosna i Hercegovina /Republika Srpska i Autonomna pokrajina zapadna Bosna), sa svojim oružanim snagama (Hrvatska vojska i “HVO”, JNA/Vojska Jugoslavije, “Vojska Republike srpske krajine”, “Vojska Republike Srpske” i “Narodna odbrana Autonomne pokrajine zapadna Bosna”) neposredno učestvovala u agresiji (međunarodnom oružanom sukobu) na Republiku Bosnu i Hercegovinu. U tom osvajačkom ratu protiv Republike Bosne i Hercegovine Republika Hrvatska je okupirala značajne dijelove teritorije Republike Bosne i Hercegovine i izvršila brojne oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid nad Bošnjacima. Detaljnije o tome vidi str. 316-328 ovog rada.

²³⁸ .: UNITED NATIONS COMMISSION ON HUMAN RIGHTS (UNCHR), SITUATION OF HUMAN RIGHTS THE TERRITORY OF FORMER YUGOSLAVIA, Report on the situation of human rights in the territory of the former Yugoslavia by Mr. Tadeusz Mazowiecki, E/CN4/1994/47, 17. novembar 1993, paragrafi 65-68; A. Izetbegović, nav. dj., str. 150-153. O navedenoj politici i praksi HVO-a, pored ostalog, govori otvoreno pismo Marije Wernle - Matić, “**upućeno Mati Bobanu, vodi pobunjenih Hrvata. Pismo je glasilo (‘Slobodna Dalmacija’, 28. januara 1993., str. 33): ‘Ja sam Marija Matić, udato Wernle, rođena 2. 2. 1942. u Vijaki, općina Vareš, katoličke vjere. Od 1964. godine živim u Švicarskoj i od 1967. sam švicarska državljanka.**

Moja sadašnja djelatnost - sekretarica Udruženja humanitarne pomoći Bosne i Hercegovine (UHBH).

Moja velika ogorčenost me je natjerala da pišem ovo pismo. Moje putovanje u Bosnu, koje je počelo 18. oktobra 1992. pa prilikom zatvaranja bosanskih granica, prisilno zadržalo u Splitu do 4. novembra 1992., konačni ulazak u Bosnu 4. 11. 1992. me je uvjerio da hercegovački i bosanski katolici - Hrvati otimaju po potrebi, šta im srce zaželi, humanitarnu pomoć koja je namijenjena narodu Bosne i Hercegovine i prodaju veliki dio otete robe u prodavnicama za devize. Napomenut ću samo tri mjesta tih velikih otimanja: Tomislavgrad, Grude, Kiseljak.

U Žepču mi je Branko Marković odstranio jedan kamion garderobe, transport koji sam lično trebala pratiti, ali zbog napomenutih zatvaranja bosanskih granica morao je ići kamion po kamion iz Splita, pa sam po dolasku u Žepče morala nedjelju dana ići od biroa do biroa, kod odgovornih ljudi, HDZ-ljudi, koji mi, nažalost, nisu izašli u susret, da bi mi vratili odstranjenu robu, sa gubitkom od jedne trećine. U istom mjestu sam vidjela u kojoj prodavnici se prodaje vuna, koja mi je oduzeta (100 kila). Caritasova apoteka prodaje humanitarnu pomoć, bebinu hranu, higijenske artikle ili, naprimjer, četkice za zube koje se prodaju za 4 njemačke marke po komadu. Žene iz Berna su u novembru 1992. poslale četiri šlepera (preko 100 tona) nove dječije garderobe, hrane i higijenskih artikala. Pošiljka je nestala između Splita i Travnika, što znači da nije stigla na cilj. Pošiljke koje stignu do određenog mjesta izgledaju često kao da su ih raščupale divlje životinje i, naravno, fali uvijek jedan dio. Kad sam vidjela šta se prodaje u prodavnicama u Kiseljaku, bolje je bilo za moje zdravlje da to nisam vidjela. Imam svjedoke, da HVO-vojnici zarobljavaju ljude najradije arapskog ili bosanskomuslimanskog porijekla i vode u kasarnu HVO-a u Kiseljaku. Tamo im otimaju sve što nose i voze sa sobom, a poslije se izvinjavaju da su to bile neke bande koje nešto tako čine. Vrlo je interesantno da te bande vode svoje žrtve u kasarne HVO-a. Posljednja pošiljka našeg UHBH-a silom je oduzeta iz autobusa na redovnoj liniji Lucern - Travnik, 17. januara 1993. između Metkovića i Mostara, sa ispravnim propratnim papirima. Pošiljka se sastoji, od 113 toplih zimskih kapa, 31 jakne od perina, 65 trenerki, 6 odijela, jedan kućni mantil, jedan zeleni sako, ukupno 7 kartona sponzora švicarskog osiguranja 'Fortuna'. Pošiljka je bila namijenjena centru za rehabilitaciju Stacionar Željezare Zenica. Pet velikih paketa raznih lijekova i dva paketa razne robe, koje su razne švicarske apoteke poslale po šoferu autobusa, također su oduzete.

Druga pošiljka, koja je išla kamionom, blokirana je istovremeno u Grudama, sastoji se od 20 paketa zavojnog materijala i 5 paketa specijalnih lijekova pod brojem na propratnim papirima 921130/1223 Mediswisa i 8005/16 IVF, Neuhausen za Dom zdravlja Lukavac.

Dva autobusa Centrotransa iz Zenice su zaustavljena do daljnjeg u Busovači, a ljudi su jednostavno morali ići pješice dalje.

To je bio samo jedan dio takvih događaja.

Ja Vas molim, u ime Boga, u kojega nas oboje vjerujemo, u ime Crkve, u koju idemo, u ime naroda, koji volimo i za kojeg se borimo, u ime zemlje, koju volimo i želimo osloboditi od zločina, učinite sve što je u Vašoj moći da se ova ružna i zla djela više ne čine. Oslobodite naš jadni napaćeni narod bar od tih muka i šikanira-

UNPROFOR je, u skladu sa *Rezolucijom 836* (1993) Vijeća sigurnosti, od 4. juna 1993, imao mandat da, **“u slučaju svake namjerne opstrukcije u i oko tih područja /sigurnih zona Ujedinjenih nacija - prim. S. Č./ slobode kretanja UNPROFOR-a ili zaštićenih humanitarnih konvoja”**, **“preduzme neophodne mjere, uključujući i silu”**.²³⁹ Nažalost, kontingenti UNPROFOR-a nisu bili **“ni opremljeni ni spremni da se brane na odgovarajući način”**.²⁴⁰ Očito da kod Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, Sekretarijata i generalnog sekretara Ghalija, zatim članica Vijeća sigurnosti i mnogih “faktora” tzv. međunarodne zajednice nije bilo političke volje niti želje da se pruži pomoć i podrška žrtvama agresije i genocida.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, identifikujući nosioce agresije i genocida i utvrđujući njihovu odgovornost, *Rezolucijom 757* (1992), od 30. maja 1992, u skladu sa Poglavljem VII *Povelje Ujedinjenih nacija*, nametnulo međunarodne ekonomske sankcije (ekonomski embargo) protiv Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), uključujući i trgovinski embargo, osim za hranu i lijekove (**“opremu namijenjenu za strogo medicinske ili prehrambene svrhe”**), te zabranu zračnog prometa, sportskih i kulturnih veza i odnosa, zamrzavanje finansijskih sredstava u inostranstvu, suspendovanje naučne, tehničke i kulturne saradnje, u cilju ispunjavanja zahtjeva postavljenih *Rezolucijom 752* (1992), od 15. maja 1992.²⁴¹

nja, jer Vi bolje znate od mene da je taj narod ispaćen do krajnjeg. Da se ne bogate pojedinci na račun najugroženijih u Bosni i Hercegovini’ (Marija Wernle - Matić)” - A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 152-153).

²³⁹ ∴ *REZOLUCIJE UN-a ...*, str. 76-80.

²⁴⁰ *ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA*, paragraf 460. Ukazujući na tu stvarnost, ambasador Arria je komentarisao kako je ispravno primijetio njegov kolega (u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija), ambasador Džibutija, Roble Olhaye, **“treba da se razmisli o tome da se tim trupama ili da zaista djelotvoran mandat ili da ih se povuče. Ono što ne može da se utvrdi jeste da li oni treba da štite samo humanitarne konvoje ili treba da štite i narod”** (Isto).

²⁴¹ *VIJEĆE SIGURNOSTI OUN-a, Rezolucija 757* (1992), od 30. maja 1992; *ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA*, paragrafi 76-84; C. Hodge, nav. dj., str. 78; E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 81. Vijeće sigurnosti je *Rezolucijom 752* (1992), od 15. maja 1992, pored ostalog, zahtijevalo **“da se svi oblici miješanja koji dolaze izvan Bosne i Hercegovine, uključujući one od strane Jugoslovenske narodne armije (Jugoslovenske armije) i elemenata Hrvatske vojske, odmah obustave i da susjedi Bosne i Hercegovine preduzmu hitnu akciju radi okončanja ovakvog miješanja i da**

Sve države članice Ujedinjenih nacija pozvane su da poštuju odredbe *Rezolucije 757* (1992), kojom je detaljno razrađena priroda međunarodnih sankcija prema Saveznoj republici Jugoslaviji. Potvrđujući **“da situacija u Republici Bosni i Hercegovini predstavlja prijetnju miru”** i **“duboko zabrinuto prijetnjom teritorijalnoj cjelovitosti Republike Bosne i Hercegovine, koja kao država članica Ujedinjenih nacija, uživa prava predviđena Poveljom Ujedinjenih nacija”**, uzimajući u obzir **“da se opsežna i sistematična kršenja ljudskih prava i teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava u Republici Bosni i Hercegovini nastavljaju”**, te **“duboko zabrinuto zbog izvještaja o stalnim kršenjima embarga uspostavljenog *rezolucijama 713* (1991) i *724* (1991) od 15. decembra 1991”**, te, **“također, duboko zabrinuto zbog izvještaja o kršenjima mjera uspostavljenih *Rezolucijom 757* (1992) od 30. maja 1992”**, Vijeće sigurnosti je *Rezolucijom 787* (1992) 16. novembra 1992. proširilo sankcije prema Saveznoj republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori), koje su u suštini bile ekonomske prirode.²⁴²

poštuju teritorijalnu cjelovitost Bosne i Hercegovine”. Vijeće sigurnosti je, također zahtijevalo **“da se one jedinice JNA i elementi Hrvatske vojske u Bosni i Hercegovini odmah povuku ili potčine nadležstvu Vlade Bosne i Hercegovine ili se raspuste i razoružaju, a njihovo oružje stavi pod efikasno međunarodno promatranje i traži od generalnog sekretara da bez odlaganja razmotri kakva se međunarodna pomoć može iznaći u vezi sa ovim”** (.: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 31-34; ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 74-75).

Nametanje sankcija Saveznoj republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) je, po ocjeni Carole Hodge, **“bilo premalo, a došlo prekasno”**, jer su, po njoj, **“kako se ističe u Izvještaju UN-a o Srebrenici ’najveći dio teritorije Srbi okupirali u prvih 60 dana rata ... U toku tih 60 dana oko milion stanovnika je protjerano iz svojih domova. Nekoliko desetina hiljada, uglavnom bosanskih Muslimana, je ubijeno ...”** (C. Hodge, nav. dj., str. 78; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 23).

Sankcije su, tvrdi Carole Hodge, **“poslužile kao privremeni izgovor pred onima koji su tvrdili kako se moralo učiniti više, tj. kao ušutkivanje onih koji su tražili vojnu intervenciju”** (C. Hodge, nav. dj., str. 79).

²⁴² .: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 49-53. Tako je Vijeće sigurnosti odlučilo, **“djelujući po Poglavlju VII Povelje Ujedinjenih nacija u cilju da osigura da robe i proizvodi prenošeni kroz Saveznu Republiku Jugoslaviju (Srbiju i Crnu Goru) ne budu skinuti u cilju kršenja *Rezolucije 757* (1992) da zabrani svako prenošenje sirove nafte, naftnih derivata, uglja, energetskih postrojenja, željeza, čelika, drugih metala, hemikalija, gume, automobilskih guma, vozila, zrakoplova i motora svih vrsta ...”** (Isto).

Zapadnoevropska unija i NATO su, u skladu sa odlukom ministara za vanjske poslove od 10. jula 1992, trebali nadzirati pomorski promet prema Srbiji i Crnoj Gori. Riječ je o kombinovanoj misiji *Sharp Vigilance* i *Maritime Monitor*. U tim akcijama u Jadranskom moru učestvovali su brodovi njemačke mornarice - kao prvi, razarač “Bayern”. *Rezoluci-*

Vijeće sigurnosti je, pozivajući se na *rezolucije* 757 (1992), 760 (1992) i 787 (1992), *Rezolucijom* 820 (1992), od 17. aprila 1993, Saveznoj republici Jugoslaviji nametnulo dodatne sankcije.²⁴³ *Rezolucijom* 943 (1994) od 23. septembra 1994. Vijeće sigurnosti je zatražilo zatvaranje kopnene granice između Savezne republike Jugoslavije i Republike Bosne i Hercegovine u vezi sa svim robama, izuzev hrane, medicinske opskrbe i odjeće za osnovne humanitarne potrebe.²⁴⁴

Sankcije protiv Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) nisu primijenjene brzo i efikasno, već postepeno i sporadično, što je razvodnilo njihovo djelovanje i pružilo Beogradu **“dovoljno vremena da izgradi strukturu i kod kuće i u inostranstvu u cilju izbjegavanja tih**

jom 787 (1992) Vijeća sigurnosti, od 16. novembra 1992, misija je proširena na zaustavljanje brodova sa odgovarajućim robama (Operacija *Sharp Fence* /Zapadnoevropske unije, odnosno *Maritime Guard* /NATO). Efektivno sprečavanje pomorskog prometa bilo je, ipak, moguće tek od 15. juna 1993, Operacijom *Sharp Guard*. U julu 1993. tome se pridružila policijska misija od strane Zapadnoevropske unije radi kontrole embarga na Dunavu, uz učesće Savezne pogranične policije (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 81-82. Vidi *Rezoluciju* 820 (1993) Vijeća sigurnosti, od 17. aprila 1993. - .: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 65-71).

Na sjednici Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 16. novembra 1992. prisustvovao je i ambasador Diego E. Arria, gdje je glasao, u ime svoje zemlje (Venecuele), za *Rezoluciju* 787 (1992) i učestvovao u raspravi. On je tada, pored ostalog, izrazio **“duboku zabrinutost zbog činjenice da još nismo našli načine i metode da sprovedemo takve rezolucije u praksi i da osiguramo da ih se poštuju”**. On je, također, dodao: **“One zemlje (stalne članice) koje su sposobne (osigurati da se rezolucije Vijeća sigurnosti poštuju) imaju stalnu odgovornost za potencijalni gubitak vjerodostojnosti i prestiža Vijeća sigurnosti”** (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 101-103).

Ambasador Arria je tada naročito **“naglasio potrebu da se utvrdi uloga mirotvornih misija UN-a”** i podvukao **“da regionalne organizacije ’nisu dobro pripremljene da se uhvate u koštac sa tragedijama takvih razmjera i intenziteta, kao što je ova’, te da ’konvencionalni mirotvorni metodi i humanitarna pomoć’ nisu dovoljni u sadašnjoj situaciji”** (Isto, paragraf 104). **Događaji koji su se, po ambasadoru Arriji, “razvijali u bivšoj Jugoslaviji mogli su se opisati samo jakim riječima”**. S tim u vezi, on je rekao kako su se **“Srbi sa vanrednom okrutnošću prihvatili ponavljanja onih zločina protiv čovječnosti’ (tu se misli na događaje iz Drugog svjetskog rata)”** - Isto, paragraf 105.

²⁴³ .: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 65-71; ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 264-271. Toj sjednici je prisustvovao i ambasador Diego E. Arria, gdje je govorio u ime svoje zemlje (Venecuele) i glasao za *Rezoluciju* 820 (1992) - ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 264-271.

²⁴⁴ OUN, VIJEĆE SIGURNOSTI, *Rezolucija* 943 (1993), od 23. septembra 1994.

sankcija”.²⁴⁵

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, nametanjem sankcija srpskom agresoru, ostavljalo utisak kako je time preduzelo konkretne mjere, čime je u suštini izbjegavalo sprovođenje konkretnijih mjera.²⁴⁶ Činjenica je da ekonomske sankcije nisu igrale glavnu ulogu u usporavanju srpskih osvajačkih akcija u i protiv Republike Bosne i Hercegovine i zaustavljanju genocida,²⁴⁷ jer (sankcije) “**nisu ’tvrde’, one se probijaju: Savezna republika Jugoslavija je dobijala “i gas, koks, naftu i druge sirovine”**”.²⁴⁸

²⁴⁵ N. Cigar, nav. dj., str. 190. Iako su “**neophodne kao znak odlučnosti protiv genocida**”, sankcije su, po ocjeni dr. Normana Cigara, “**neefikasan, sporovozni instrument**” (Isto).

²⁴⁶ Isto. Tako je u aprilu 1993. ministar Douglas Hurd uvjeravao svijet (javnost) da ekonomskim sankcijama, koje su, po dr. Cigaru bile zamjena za podizanje embarga na oružje, “**treba dati vremena da postignu rezultat**” (Isto).

²⁴⁷ Isto.

²⁴⁸ AIIZ, inv. br. 2-4278, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, PREDSEDNIK REPUBLIKE, **STROGO POVERLJIVO, ZAPISNIK** sa proširene sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 9. januara 1993, Beograd, str. 130. Navedenu ocjenu o tome da su sankcije u suštini imale deklarativni karakter, jer je Savezna republika Jugoslavija dobijala “**i gas, koks, naftu i druge sirovine**”, iznio je dr. Radoje Kontić (potpredsjednik savezne Vlade) 9. januara 1993, na sjednici *Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici* (Savezne republike Jugoslavije). S tim u vezi, on je izrazio strah od “**totalne blokade**” i više puta iznosio ocjenu “**ako bude totalna blokada**”, Savezna republika Jugoslavija “**ne može izdržati više od tri do pet meseci**” (“**ako bude blokade, mi smo za tri meseca gotovi**”), jer “**nacionalni dohodak u Jugoslaviji je 800 dolara po glavi stanovnika; 50 posto privrede uopšte ne radi; za nekoliko meseci neće raditi ni tih 50 posto**” (Isto, str. 121).

Kontićeve strah od “**totalne blokade**” nije bio opravdan. “**Kritično stanje**” u Saveznoj republici Jugoslaviji je, kako su ga početkom 1993. predstavljali predsjednik Dobrica Ćosić i drugi savezni i republički funkcioneri (Momir Bulatović, Milo Đukanović, Radoje Kontić), bilo rezultat osvajačkog rata, koga je ta država vodila u i protiv Republike Bosne i Hercegovine, kao i u Republici Hrvatskoj, kada je Vojska Jugoslavije trošila “**posljednje rezerve**”. Tada je u Saveznoj republici Jugoslaviji, pored “**enormnih socijalnih i ekonomskih problema**”, “**u situaciji gdje inflacija i štampanje novca dolazi do one tačke, kada se prelazi u apsurd**”, “**strahovito pao borbeni moral**”, pri čemu je, po Momiru Bulatoviću (predsjedniku Predsjedništva Republike Crne Gore), bilo “**veliko pitanje da li bi se ljudi u Beogradu čak borili i za Beograd**” (Isto, str. 126-128 i 134).

Srbija je, “**pomažući Srbe izvan Srbije**”, plaćajući “**troškove rata u Bosni**”, po Slobodanu Miloševiću, “**opteretila svoju ekonomiju i svoje građane. Ova sustezanja i ove žrtve sada su na granici strpljenja. Većina pomoći slata je narodu u Bosni i Hercegovini, ali je jedan značajan dio davan onim 500.000 izbjeglica u Srbiji. Srbija je pružila veliku pomoć Srbima u Bosni. Na osnovu te pomoći oni su ostvarili ono što su željeli**” (K. A. Nilsen, nav. dj., str. 289).

I Carl Bildt je krajem juna 1995. “ustanovio da je benzin, koji je bio ključni proizvod na koji su se sankcije odnosile, bio ne samo jeftiniji nego u Stokholmu, već i mnogo lakše dostupan. Objašnjenje je ležalo u tome da je benzin u Beogradu bio nabavljen švercom, najčešće preko granice s Albanijom, pa time uopšte nije bio oporezovan, a osim toga nije se moralo ići na benzinsku pumpu, jer je uličnih prodavača, koji su stajali sa svojim plastičnim kanisterima, bilo na svakom uglu. Sankcije gotovo da i nisu uskratile Beogradu proizvode koji su za njega bili kritično važni, ali su dovele do dramatične, a na dugoročnije staze i ozbiljne preraspodele vlasti i sredstava, od poštene srednje klase koja se izdržavala radom, do mafije kršioća sankcija, koja se sve više širila svojim bogatstvom”.²⁴⁹

Savezna republika Jugoslavija nikada nije zatvorila granicu prema okupiranim dijelovima Republike Bosne i Hercegovine. To, pored ostalog, potvrđuju dr. Radoje Kontić i Zoran Lilić. Predsjednik Vlade Savezne republike Jugoslavije, dr. Radoje Kontić je, na 8. sjednici Vrhovnog saveta odbrane, 12. marta 1993, izjavio je: “**Mi smo zatvorili kanale na drugim granicama, ovaj kanal /sa “srpskim republikama” - paradržavnim tvorevinama Republikom Srpskom i Republikom srpskom krajinom - prim. S. Č./ je ostao. Ovim kanalom ide sve i svašta. To je unutrašnji promet; carina i dažbine su oslobođeni ...**”²⁵⁰ U suštini je riječ i o **jedinstvenom privrednom području** (Savezne republike Jugoslavije i okupiranih područja u Republici Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj - njenih paradržavnih tvorevina: Republike Srpske i Republike srpske krajine), što je na spomenutoj sjednici Vrhovnog save-ta odbrane potvrdio i Slobodan Milošević.²⁵¹ Predsjednik Savezne repu-

Milošević je, tvrdi Kjell Arild Nilsen, “precizno priznao da su on i Srbija omogućili vođenje rata i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Rat u Bosni je nastavljen i skupo koštao Srbiju, jer je Srbija bila ta koja je plaćala troškove. Bosanski Srbi bili su cijelo vrijeme zavisni od Miloševićeve pomoći, jer sami nisu imali gotovo ništa.

S druge strane, oni su imali Miloševića da im pomogne u teškoj situaciji. Ako bi Srbija i Milošević prestali plaćati i podržavati ih, cijelo bi srpsko područje u Bosni palo. Onda ni Milošević ne bi mogao realizirati svoj cilj o velikoj srpskoj državi” (Isto).

²⁴⁹ K. Bildt, nav. dj., str. 62.

²⁵⁰ AIIZ, inv. br. 2-4279, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DRŽAVNA TAJNA, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa 8. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 12. marta 1993. godine, Beograd, str. 26-28.

²⁵¹ Isto, str. 28.

blike Jugoslavije, Zoran Lilić, u ICTY-u je potvrdio da “**granica nikada nije /bila/ hermetički zatvorena**”.²⁵²

Granica na Drini nikada nije bila zatvorena. To je, pored ostalog, lično potvrdio i Radovan Karadžić na 52. sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 6. augusta 1995. S tim u vezi, Karadžić je tada izjavio: “**Meni je lično Milošević rekao: ’Bio mi je Cimerman /ambasador SAD u Jugoslaviji od 1989. do 1992. - prim S. Č./, traži da vas ugušim, traži da zatvorim granicu na Drini. Nikada ja svoj narod ugušiti neću’. Ja sam to zapamtio i računao sam na to, i nikada nisam mogao posumnjati da će zatvoriti granicu na Drini, jer je on rekao da nikada ugušiti neće svoj narod i oslonio sam se na tu njegovu rečenicu i svi smo se oslonili i vama sam prenio ...**”²⁵³

Blokada na Drini je, potvrđuje i Slobodan Milošević, bila **samo formalna** (“..., da je ta blokada samo formalna ...”) - politička, vojna, ekonomska i druga pomoć i podrška paradržavnoj tvorevini Republici Srpskoj iz Savezne republike Jugoslavije svakodnevno je ostvarivana (“... **svakodnevno teče**”), tvrdi Milošević²⁵⁴ (o tome vidjeti str. 1054 ovog rada). To je na ICTY-u potvrdio i predsjednik Savezne republike Jugoslavije Zoran Lilić (“**granica nikada nije hermetički zatvorena**”).²⁵⁵

U vrijeme kada su sankcije postale mnogo efikasnije sa strožijom implementacijom, koja je nametnuta *Rezolucijom 820* (1993), od 17. aprila 1993, počeo je rasti pritisak za njihovo ukidanje, što je posebno došlo do izražaja krajem 1993. i u prvoj polovini 1994, kao i kasnije.²⁵⁶

²⁵² K. A. Nilsen, nav. dj., str. 290.

²⁵³ ∴ **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991- 1996. ...**, str. 106; K. A. Nilsen, nav. dj., str. 268.

²⁵⁴ AIIZ, inv. br. 2-2889, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-4, 26. august 1995, *ZABELEŠKA* sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 25. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, Beograd, str. 13-14; K. A. Nilsen, nav. dj., str. 290.

²⁵⁵ K. A. Nilsen, nav. dj., str. 290.

²⁵⁶ N. Cigar, nav. dj., str. 191. “**Pritisak za olakšavanje sankcija pokazao je**”, po ocjeni dr. Cigara, “**unutrašnju kontradikciju ove strategije**”. S tim u vezi, on tvrdi kako su “**neke zemlje, kao što su Grčka i Rusija, djelovale izgleda iz solidarnosti s Beogradom. Ostale države u regionu žalile su se na ekonomske gubitke nastale prekidom trgovine i te sankcije su često bile zaobilazene. Ostali su, pak, bili motivisani žalbama**

Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) stalno je kršila mjere uspostavljene *Rezolucijom 757* (1992) i drugim rezolucijama Ujedinjenih nacija, što, pored ostalog, potvrđuje najviše državno i političko rukovodstvo te države. Tako je dr. Radoje Kontić (predsjednik savezne Vlade) na sjednici Vrhovnog saveta odbrane, održanoj 2. juna 1993, priznao (“... moram priznati”) **“da se sankcije, ipak, ne primenjuju u onoj rigidnosti u kojoj sam mislio da će se primenjivati. To ide, ipak, bolje nego što sam očekivao”**.²⁵⁷ S tim u vezi, on je naglasio, **“što se tiče Makedonije, ona pušta praktično sve”**.²⁵⁸ Slobodan Milošević

Srbije na pojavu teške humanitarne situacije. Oni su se odlučili da ignorišu svjesnu političku odluku Beograda da nastavi finansiranje skupog rata u Bosni i Hercegovini i vojno jačanje u samoj Srbiji, dva elementa koji su najviše doprinijeli teškom stanju njene ekonomije. Podizanje sankcija bila je ključna komponenta francusko-njemačkog prijedloga iz novembra 1993. Zvuči paradoksalno, ali 1994. ovo pitanje je bilo ponovo pokrenuto od strane zapadnih političara i to kao sredstvo da se ubijede bosanski Srbi da zaustave svoj napad na sigurnu zonu enklave Goražde. Ponovo je podizanje sankcija iskorišteno kao način vršenja pritiska na bosansku Vladu da prihvati rješenje koje je bila formulisala *’Kontaktna grupa’*. Francuski zvaničnici su upozoravali da ako Bosanci odbiju prijedlog *’zapadne zemlje će vjerovatno zahtijevati olakšanje ekonomskih sankcija protiv Jugoslavije - glavnog snabdijevača bosanskih Srba’*” (Isto).

²⁵⁷ AIIZ, inv. br. 2-3588, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa sednice Vrhovnog saveta odbrane, održane 2. juna 1993, Beograd, str. 11. Predsjednik “Vlade” “Republike Srpske” (Dušan Kozić) je **“već punih osam mjeseci i dana i noći bio bukvalno na četiri točka, čovek se lično angažovao na granici prema Crnoj Gori, danju i noću da prođu te cisterne ...”** (AIIZ, inv. br. 2-4288, Magnetofonski snimak sa zasjedanja 50. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske, održane 15. i 16. aprila 1995. godine u Sanskom Mostu, Drugi dio, str. 165).

Dobijena pomoć i ostvarena podrška koju je paradržavna tvorevina Republika Srpska dobijala iz Savezne republike Jugoslavije i drugih država ostvarivana je uz saglasnost Sjedinjenih Američkih Država. To je na trećoj vanrednoj sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 23-24. maja 1995, lično potvrdio Radovan Karadžić. S tim u vezi, on je izjavio: **“Ono što puštaju Srbiji kroz sankcije, to ne ide bez znanja Amerike. Ono što mi iz Grčke dobijamo, to ne ide bez znanja Amerike”** (∴ IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996 ..., str. 102).

²⁵⁸ Isto. To potvrđuje i David Owen. Naime, on je 22. jula 1994, nakon što su Miloševićevi kolaboracionisti na Palama odbili mapu *Kontakt-grupe*, ministrima za vanjske poslove Evropske unije lično poslao telegram, u kome je, pored ostalog, ukazao na činjenicu da granica između Srbije (odnosno Savezne republike Jugoslavije) i Makedonije nije bila zatvorena i iznio kako **“posljednji podaci o saobraćaju preko te granice pokazuju da 1.018 kamiona i 148 željezničkih vagona nedeljno odlazi na sever** /tj.

je tada, pored ostalog, izjavio kako “**i Bugari puštaju sve**”, na što je dr. Kontić rekao kako “**Bugari ne puštaju sve, ali Makedonija pušta sve**”.²⁵⁹

Granica, primjera radi, prema Makedoniji nije bila zatvorena. Tu granicu je augusta 1994, po ocjeni Slobodana Miloševića, sa sjednice Vrhovnog saveta odbrane, od 30. augusta 1994, “**prelazilo nekoliko stotina kamiona dnevno**”.²⁶⁰ Pored toga, tada je Rusija, po izjavi Slobodana Miloševića, “**uz pomoć Francuske, uz razumijevanje Engleske ..., da sa Nemcima i Amerikancima, ’postigne početak skidanja sankcija. Oni sada na tome rade, veoma iskreno i veoma uporno**”.²⁶¹

Sankcije su, tvrdi Carole Hodge, “**poslužile kao privremeni izgovor pred onima koji su tvrdili kako se moralo učiniti više, tj. kao privremeno ušutkavanje onih koji su tražili vojnu intervenciju**”.²⁶² Dostavljanje nafte u Srbiju nije zaustavljeno.

Sankcije se nisu primjenjivale ni na područje Bosne i Hercegovine pod srpskom okupacijom.²⁶³ Tako je, uprkos sankcijama međunarodne zajednice, “Vojska Republike Srpske” redovno dobijala “**pozamašne količi-**

Srbiju - prim. S. Č./, a **1.173 kamiona i 351 željezničkih vagona odlazi na jug** /tj. u Makedoniju - prim. S. Č./ **Ovo je nepodnošljiva situacija**” (D. Owen, nav. dj., str. 319).

Očigledno je da je i Davidu Owenu bilo dobro poznato da su Savezna republika Jugoslavija i Makedonija i obrnuto svakodnevno (danonoćno) kršile sankcije. Iako je tu politiku i praksu ocijenio “**nepodnošljivom situacijom**”, nažalost, stanje je ostalo nepromijenjeno.

²⁵⁹ Isto. Na sjednici Vrhovnog saveta odbrane, održanoj 2. juna 1993, Slobodan Milošević je, pored ostalog, govoreći o razmjerama materijalno-finansijske pomoći svojim kolaboracionistima u Republici Bosni i Hercegovini (“Republici Srpskoj”), ukazao na postizanje “**opšteg razumevanja oko izdržljivosti celokupne ekonomije**” (Savezne republike Jugoslavije). S tim u vezi, on je, također, naglasio kako je svojim kolaboracionistima i petokolonašima (u Republici Bosni i Hercegovini) “**govorio: ako mi ekonomski propadnemo, na šta ćete se osloniti**”. Njegovi kolaboracionisti i petokolonaši su, po njemu, “**mogli uz ovakvo rešenje koje je ponuđeno** /tj. Vance-Owenov plan - prim. S. Č./ **da reše problem; da to prihvate**”, jer bi to, tvrdi Milošević, “**anuliralo drugu turu sankcija, jer bi one pale, ne bi bile sprovedene ...**” (Isto, str. 28-29).

²⁶⁰ AIIZ, inv. br. 2-3598, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE sa 25. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 30. augusta 1994. godine, Beograd, str. 31.

²⁶¹ Isto, str. 32.

²⁶² C. Hodge, nav. dj., str. 79.

²⁶³ Isto, str. 80.

ne naoružanja iz Srbije”. Iako je međunarodna zajednica “uputila ljudstvo da motri na jugoslovensko-bosansku granicu radi isporuke oružja, srpski organi su izmicali posmatračima na granici”.²⁶⁴

Sankcije Ujedinjenih nacija protiv Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) su **mjesecima bile predmet žestoke rasprave u Kontakt-grupi**, sa Sjedinjenim Američkim Državama i Saveznom Republikom Njemačkom, na jednoj, i Britanijom, Francuskom i Rusijom, na drugoj strani. “**Milošević je mrzio sankcije**”, jer su “**uistinu naškodile njegovoj zemlji**”.²⁶⁵ Od jeseni 1994. London, Pariz i Moskva “**željeli su da podignu sve ili većinu sankcija, a da se skoro ništa ne dobije zauzvrat**”. Washington je imao drugačiji stav, iako nije bio jednodušan. Neki zvaničnici vjerovali su da Miloševiću treba ponuditi malo ohrabrenja, u formi olakšica nekih sankcija, da bi ‘mamuznuli’ proces”; drugi, kao što su Leon Fuerth (savjetnik potpredsjednika Alberta Gorea za nacionalnu sigurnost) i Madeleine Albright, **protivili su se svakom omekšavanju Američkog stava “bez značajne recipročne akcije Miloševića”**. Iako su Sjedinjene Američke Države imale “**nekih taktičkih razlika**”, Holbrooke se “**protivio davanju olakšica Miloševiću bez dobijanja nečeg opipljivog zauzvrat**”.²⁶⁶

Milošević je, u razgovoru sa Holbrookeom i njegovim pregovaračkim timom 17. oktobra 1995. u Beogradu, “**otvorio sastanak sa snažnim pritiskom da se sankcije podignu ili suspenduju prije Daytona**”. Taj Miloševićev zahtjev je odbijen.²⁶⁷

²⁶⁴ ICTY, SAŽETAK PRESUDE Pretresnog vijeća u predmetu *Tužilac protiv Momčila Perišića*, 6. septembar 2011, str. 3. “Republika Srpska” je, prema izjavi Radovana Karadžića, na Trećoj vanrednoj sjednici “Skupštine Republike Srpske”, 23-24. maja 1995, i za vrijeme “sankcija” od Savezne republike Jugoslavije, Grčke i drugih država dobijala pomoć i podršku. Ta pomoć je, po njemu, stizala uz znanje Sjedinjenih Američkih Država (∴ IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1995. ..., str. 102).

²⁶⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 91-92. S tim u vezi, Holbrooke tvrdi kako je “**od kraja hladnog rata malo pitanja koja su izazivala veću napetost sa našim glavnim evropskim saveznicima i Rusijom kao kada je bilo riječi o sankcijama**” (Isto, str. 92).

²⁶⁶ Isto, str. 92. Govoreći o tome, Holbrooke, pored ostalog, navodi: “**Od kraja hladnog rata malo je pitanja koja su izazivala veću napetost sa našim glavnim evropskim saveznicima i Rusijom kao kada je riječ o sankcijama ...**” (Isto, str. 91-92).

²⁶⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 214. Govoreći o tome, Holbrooke piše kako se istoga dana iz Zenice javio John Shattuck “**da bi nas izvijestio da su srpske paramilitar-**

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija, nažalost, nije osiguralo poštivanje zone zabrane vojnih letova u zračnom prostoru Republike Bosne i Hercegovine, kako bi omogućilo “**sigurnost humanitarnih letova u Bosni i Hercegovini**”.²⁶⁸ Savezna republika Jugoslavija (Srbija i

ne jedinice, možda predvođene Arkanom, stjerale nekoliko hiljada muslimanskih izbjeglica prema centralnoj Bosni. U isto vrijeme dobili smo izvještaj obavještajne službe o nastavku pomoći vojsci bosanskih Srba, uprkos mnogim Miloševićevim uvjeravanjima u suprotno.

Milošević je odbacio Shattuckovu informaciju. Da li je srbijanski predsjednik lagao o onom što se dešava ili je bio tako izolovan da nije znao šta njegove snage rade? Nismo znali, ali kako je uporno tvrdio da je neobaviješten o onom što se dešava u banjalučkoj regiji, zatražio sam da CIA pripremi ‘pročišćen’ (ili neklasifikovan) dokument koji govori o vezama između Arkana i Jugoslovenske armije. Planirali smo taj dokument dati Miloševiću prilikom drugog putovanja u Beograd, 19. oktobra, kada Bildt i Ivanov odu. Iako dokument nije direktno povezivao Arkana sa nedavnim zbivanjima, bio je moćan i optužujući.

Kada sam za ručkom, 19. oktobra, ponovo pokrenuo tu temu, Milošević je pokušao preći preko toga. ‘Ne, ne, ne’, rekao je. ‘Vaša informacija nije tačna’. U tom trenutku, Pardew je, kako smo se dogovorili, gurnuo naš dokument pred Miloševića. ‘Naši dokazi su ovdje, gospodine predsjedniče’, rekao sam. Milošević je skrenuo pogled. Nije ni dotaknuo papir koji mu je ležao ispred nosa. Tražio sam da ga pročita, ali je on nastavio da jede. Hill je kasnije primijetio da se Milošević ponašao kao da će, samo ako dotakne dokument, biti fizički povezan sa optužbama koje je sadržavao. Kada je ručak završen, jedan srpski zvaničnik došao je do Pardewa i rekao mu da je zaboravio *svoj* papir na stolu. ‘Ne, nisam zaboravio’, odgovorio je Jim. ‘To pripada predsjedniku Miloševiću’” (Isto, str. 214-215).

²⁶⁸ Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, *Rezolucijom 781*, od 9. oktobra 1992, “**u cilju stvaranja sigurnosti humanitarnih letova**”, donijelo odluku o uspostavljanju zone zabrane vojnih letova (**No fly zone**) u zračnom prostoru Bosne i Hercegovine, koja se nije odnosila na letove UNPROFOR-a ili druge letove koji su predstavljali podršku operacijama Ujedinjenih nacija, uključujući i humanitarnu pomoć (: **REZOLUCIJE UN-a** ..., str. 46-48; C. Hodge, nav. dj., str. 105. Navedena rezolucija je, s obzirom na to da je, kako to ambasador Diego Arria kaže, “**doživjela barem 500 kršenja**” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 160), proširena i pojačana *rezolucijama 786* (1992), *816* (1993) i *836* (1993). Nadzor je od 16. oktobra 1992. preuzeo NATO - Operacija *Sky Monitor* (E. Ratfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 83). Međutim, NATO nije prisilio nijedan avion da sleti (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 163).

Kršenja *Rezolucije 781* (1992) su, po ambasadoru Diego Arriji, “**podrazumijevala avijaciju iz SRJ, s obzirom da je SRJ jedina imala avione i helikoptere, te kapacitete za održavanje i iskusne pilote. Isto se odnosilo na radarski sistem, koji je bio dostupan jedino preko Beograda**” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 161).

Uspostavljanje zabrane za vojne letove u zračnom prostoru Bosne i Hercegovine je, po *Rezoluciji 781* (1992) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, predstavljalo “**bitan element sigurnosti u procesu dostavljanja humanitarne pomoći Bosni i Hercegovini**”

Crna Gora) i njihovi kolaboracionisti i petokolonaši u Republici Bosni i Hercegovini su redovno i rutinski kršili odluku o zoni zabrane vojnih letova.²⁶⁹ Tako su, pored ostalog, kršenja zabrane vojnih letova u zračnom prostoru Republike Bosne i Hercegovine, pored ostalog, potvrđena brojnim izvještajima generalnog sekretara, kao i njegovim pismima Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija od 12. i 16. marta 1993.²⁷⁰ Time su Ujedinjene nacije 16. marta 1993. potvrdile napade zrak-zemlja u Bosni i Hercegovini. U Izvještaju se spominje da su pripadnici snaga Ujedinjenih nacija 13. marta 1993. vidjeli kako tri letjelice iz Savezne republike Jugoslavije prelijeću Drinu i bacaju bombe u okolini Gladovića i Osatice (jugoistočno od Srebrenice), da bi se nakon toga vratile u zračni prostor Savezne republike Jugoslavije.²⁷¹

Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), nažalost, nastavila je sa bombardovanjem i rušenjem naseljenih mjesta, posebno na području istočne Bosne, naročito grada Srebrenice i okolne teritorije, ubijajući i

i odlučan korak ka prestanku neprijateljstava u Bosni i Hercegovini” (: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 47-48). Stoga je od UNPROFOR-a zahtijevano da nadgleda poštivanje te zabrane, **“uključujući i postavljanje posmatrača gdje je to neophodno na aerodromima na teritoriji bivše Jugoslavije”** (Isto).

Učestvujući u raspravi povodom usvajanja *Rezolucije 816* (1993), 31. marta 1993, ambasador Diego Arria je, pored ostalog, **“pristao na dodatak da se zabrana sprovede svim potrebnim sredstvima”**. S tim u vezi, on je bio **“zabrinut da će propust da se osigura poštivanje za tu rezoluciju otežati uvjeravanje strana da Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija ima sposobnost i političku riješenost da je sprovede, što se neizbježno pokazalo da je i bio slučaj. Beograd je dobro shvatio da u Vijeću sigurnosti nije bilo volje da ih se zaustavi”** (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 162).

Poštivanje zone zabrane vojnih letova nad Bosnom i Hercegovinom, zbog protivljenja Velike Britanije i Rusije, nije silom nametnuto - uvođenje te mjere nije predviđalo upotrebu sile (C. Hodge, nav. dj., str. 105 i 130). Tako su (vojni letovi i njihova zabrana), po ocjeni ambasadora Diega Arrija, **“bili neka vrsta testa za međunarodnu zajednicu na kojima je pala”** (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 163).

²⁶⁹ C. Hodge, nav. dj., str. 106, 109-110, 114, 116 i dr. Predsjednik Clinton tvrdi kako su avioni Sjedinjenih Američkih Država, pored ostalog, često korišteni pri održavanju zabrane leta, **“koja je spriječila Srbe da bombarduju bosanske Muslimane”** (B. Clinton, **MOJ ŽIVOT**, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004, str. 625). Nažalost, ta aktivnost nije dala očekivane rezultate.

²⁷⁰ .: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 59-60.

²⁷¹ ICTY, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVU* (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragraf 416.

ranjavajući (nezaštićene) civile i civilno stanovništvo i uništavajući civilne objekte. Borbeni avioni su i dalje polijetali iz Jugoslavije.²⁷²

U oktobru 1994. posmatrači Ujedinjenih nacija su zabilježili veći broj prelijetanja preko granice Savezne republike Jugoslavije i Republike Bosne i Hercegovine, što je predstavljalo kršenje *Rezolucije UN-a 781* i trgovinskih sankcija nametnutih u augustu 1994. Odmah nakon uočenog većeg broja letova preko granice, brigadni general Bo Pellnäs (šef posmatračke misije Međunarodne konferencije za bivšu Jugoslaviju na granici Srbije - Bosne i Hercegovine/Crne Gore u više prilika je skrenuo pažnju Slobodanu Miloševiću na taj problem. General Pellnäs je na sastanku s Miloševićem u oktobru 1994. razgovarao **“o bojaznima predstavnika Međunarodne konferencije vezanim za letove preko granice”**. Na tom sastanku Milošević je izjavio da se **“ne može isključiti da je do tih letova došlo”**. Rekao je i da je tada, na njegov nalog, uveden **“niz mjera, uključujući promjene u funkciji kontrole, kojima se daje dozvola leta u blizini granice, kao i sistem dvostruke provjere”**. Pored toga, Milošević je tvrdio da je tada **“duž granice s Bosnom i Hercegovinom ponovo raspoređena četa za radarsko osmatranje da nadzire susjedni zračni prostor /a/ u dotične baze raspoređene su specijalne jedinice”**. Samo od 2. do 7. aprila 1995. posmatračka misija Međunarodne konferencije za bivšu Jugoslaviju zabilježila je 25 letova preko granice.²⁷³

Na osnovu broja letova preko granice koje su posmatrači Ujedinjenih nacija bilježili do sredine 1995, očigledno je da Milošević nije

²⁷² B. Simms, nav. dj., str. 40; H. Nuhanović, **POD ZAŠTITOM UN-a (međunarodna zajednica i zločin u Srebrenici)**, BKZ Preporod, Sarajevo, 2005, str. 42; K. A. Nilsen, nav. dj., str. 319-320. Iako je krajem novembra i početkom decembra 1992. broj napada sa borbenim mlaznim avionima iz Savezne republike Jugoslavije smanjen, na Srebrenicu i druga područja istočne Bosne, borbeni letovi nisu potpuno prestali. Time Ujedinjene nacije ništa nisu učinile da se navedena rezolucija, primjera radi, iznad sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice sprovode (H. Nuhanović, nav. dj., str. 42-43).

²⁷³ ICTY, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVU (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM)*, 31. maj 2002, paragraf 417. Manji broj aviona je oboren. S tim u vezi, David Harland tvrdi da su **“četiri aviona tipa Galeb”** Vojske Jugoslavije, **“koji su poletjeli iz Banja Luke, oborena u toku 1994”**. Jedan je krajem 1994. pao kod Cazina, čiji su piloti bili u uniformama Vojske Jugoslavije - sahranjeni su u Saveznoj republici Jugoslaviji (K. A. Nilsen, nav. dj., str. 319-320; S. Jašarević, **PEČAT ODBRANE**, Info-grafika, Ključ, 1999, str. 142).

preduzeo odgovarajuće mjere da ih obustavi.²⁷⁴

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je agresore i žrtvu “**na istoj ravni nazivalo 'strane'**” (“sve strane”), što je, nažalost, bio “**tradicionalni diplomatski način izražavanja rezolucija UN-a**”.²⁷⁵ Vijeće je

²⁷⁴ Isto, paragraf 418.

²⁷⁵ ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 106. “**Korištenje takvog načina izražavanja**” je, po ocjeni ambasadora Arrija, “**sasvim sigurno neumjesno**”, jer je Vijeće sigurnosti, “**vrlo dobro znalo ko je bio naoružan, a i ko je činio strahote. Vijeće je znalo ko je finansirao i snabdijevao Srpske paravojne formacije oružjem, municijom, teškim oružjem, hranom, benzinom, itd. Vijeće je vrlo dobro znalo koji su ljudi bili silovani i zahvaćeni užasnim radnjama etničkog čišćenja. Vijeće je znalo ko je imao tenkove, avione i teško oružje, ali je stalno od žrtava tražilo suzdržanost, a činilo vrlo malo i prekasno da bi zaustavilo genocid.**

107. Vijeće je nametnulo sankcije Beogradu upravo zato što je znalo ko je stajao iza tih masakara, ali svejedno je nastavilo koristiti termin ‘sve strane’, ostavljajući utisak da su obje strane bile krive i na istoj ravni, pri tom lagodno zaboravljajući da je SRJ preko bosanskih Srba silom zaposjedala teritorij druge zemlje članice UN-a i da je Bosna i Hercegovina bila zemlja članica UN-a koja se praktično nije mogla odbraniti.

108. Beograd je lako mogao izbjeći primjenu sankcija, ali je sam bio ubijeden da je (Beograd) imao namjeru da stvori Veliku Srbiju i da ga rezolucije UN-a ne bi mogle spriječiti u tome” (Isto, paragrafi 106-108).

Politika Ujedinjenih nacija o moralnom izjednačavanju agresora (zločinaca) i žrtve (žrtava) genocida i podjednako krivici svih “strana” (sve “strane” su počinile zločine) u Republici Bosni i Hercegovini je, nažalost, sramna i sramotna praksa i moralno posrnuće te organizacije. Lažna je politika o moralnom izjednačavanju - ne postoji moralna ravnoteža, niti “strane” u “sukobu”. *Komisija eksperata Ujedinjenih nacija za istraživanje povreda međunarodnog humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji* (Bassiounijeva komisija) (1994), pored ostalog je zaključila “**da ne postoji činjenična osnova za tvrdnju o 'moralnom izjednačavanju' ...**” - “**važno je da se u analizi izbjegne moralni relativizam**” (C. Off, nav. dj., str. 179, 180, 184 i dr.; *The United Nations Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780: Investigating of International Humanitarian Law in the Former Yugoslavia* (1992), KONAČNI IZVJEŠTAJ KOMISIJE EKSPERATA UJEDINJENIH NACIJA OSNOVANE U SKLADU S REZOLUCIJOM 780 VIJEĆA SIGURNOSTI (1992), SAŽETAK DODATAKA I ZAKLJUČCI, 27. maj 1994, str. 107. Američka vlada je početkom 1992. zaključila da su Srbi počinili oko 90 posto zločina u Republici Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj (R. Holbrooke, nav. dj., str. 23). Analitičari CIA-e su procijenili “**da su Srbi počinili 90 posto svih ratnih zločina u Bosni**” (C. Off, nav. dj., str. 179; *∴ GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995. ...*, str. 739-745).

Moralno izjednačavanje (zločinaca i žrtava) je, po ocjeni Carol Off, čuvarima mira (UNPROFOR-u) omogućavalo “**da se prave da imaju posla s dvije strane u jednom sukobu, a ne sa agresorima i žrtvama**”. UNPROFOR-u je, tvrdi ona, “**bilo važno da posije sumnju u karakter Bosanaca**”. To je, po njoj bio “**perverzni rezultat potrebe mirovnih trupa UN-a da ostanu neutralne**”. UNPROFOR i komandant Lewis

ignorisalo *Nalog* - oštro upozorenje Međunarodnog suda pravde od 8. aprila 1993, koje se odnosilo na primjenu *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*.²⁷⁶ Umjesto obaveze da se, prema princi-

MacKenzie “**trebali su pokazati da su svi podjednako krivi**”. General MacKenzie je “**aktivirao princip moralnog izjednačavanja koji se u Ujedinjenim nacijama naziva nepristrasnost, nagovorivši svijet da UN radi sve što je moguće uraditi**”. UN-PROFOR je “**bio isuviše spreman da optuži Muslimane za masakre, bez uporišta u dokazima**”. “**Ideja da se Bosanci međusobno ubijaju bila je veoma prihvatljiva**”. To je, po Carol Off, značilo “**da Srbi ne rade ništa loše - samo se nevaljali Bosanci međusobno ubijaju**” (C. Off, nav. dj., str. 138, 167, 171, 191 i 322).

Politika Ujedinjenih nacija o moralnom izjednačavanju (svih “strana”) je, tvrdi Carol Off, bila presudna za neuspjeh mirovne misije Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini. U nastojanju da se izjednače svi akteri (sve “strane”) prenebregnuta je stvarnost: moderno naoružana vojna sila je granatirala i sistematski ubijala nezaštićeno civilno stanovništvo (Isto, str. 187).

Ujedinjene nacije, posebno general MacKenzie, su, piše Carol Off, **mrzili Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine**, a “**klanjali se generalu Mladiću**”. Insistirali su u nastojanju da međunarodni oružani sukob u Republici Bosni i Hercegovini tretiraju kao građanski rat, iako je riječ o klasičnoj spoljnoj agresiji na međunarodno priznatu državu. Zvaničnici Ujedinjenih nacija, posebno general MacKenzie, su “**ljude u Bosni i Hercegovini zvali Muslimanima, iako se radilo o ljudima različitog etničkog porijekla**” (Isto, str. 139, 143 i 145).

MacKenzie je tokom agresije na R Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima, uz finansijsku podršku srpskih organizacija u Sjevernoj Americi, što je otkrio poznati novinar Roy Gutman, “**lobirao protiv podržavanja Bosanaca**”, tvrdeći u brojnim prilikama “**da ima /u Bosni i Hercegovini - prim. S. Č./ više nego dovoljno oružja**”. On je uvijek kada su vođene rasprave o ukidanju embarga na uvoz oružja insistirao “**da ima i više nego dovoljno oružja na svim stranama**” (“**Tamo ne nedostaje oružja**” - “**tamo ima dovoljno oružja**”) - (Isto, str. 155, 181 i dr.).

MacKenzie je, tvrdi Carol Off, “**pretvorio rat u Bosni u humanitarnu krizu, poput prirodne nesreće, koja se može riješiti slanjem hrane i medicinske pomoći**” (Isto, str. 167).

²⁷⁶ Isto, paragrafi 176-181 i 195. Međunarodni sud pravde je 8. aprila izdao bezuslovni nalog u predmetu koji se odnosio na primjenu *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* - Bosna i Hercegovina protiv Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore). Naime, nakon javne rasprave i u svjetlu nekoliko obrazloženih razmišljanja, Međunarodni sud pravde je, pod predsjedavanjem prof. dr. Roberta Jenningsa, ustanovio “**postojanje osnova za svoju nadležnost**” i zaključio “**da okolnosti zahtijevaju donošenje privremenih mjera, kako je to predviđeno članom 41. Statuta Suda**”. S tim u vezi, Sud je, u skladu sa članom 41. Statuta, u svom Nalogu od 8. aprila 1993, u korist Bosne i Hercegovine, donio sljedeće privremene mjere:

- prvo (stav A(1)), “**Vlada Savezne republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) treba odmah, u skladu sa svojim preuzetim obavezama iz Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, od 9. decembra 1948, da preduzme sve potrebne mjere koje su u njenoj moći u cilju sprečavanja izvršenja zločina genocida**” (F. Boyle, **BOSANSKI NAROD OPTUŽUJE ZA GENOCID - POSTUPAK**)

PRED MEĐUNARODNIM SUDOM PRAVDE U PREDMETU BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE RADI SPREČAVANJA I KAŽNJAVANJA ZLOČINA GENOCIDA, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2000, str. 245-519; International Court of Justice, Reports, str. 24, paragraf 52 (A) (1) i (2); ∴ **Međunarodni sud pravde**, *PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA ...* paragrafi 451-458; **ICTY**, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, 11. i 14. april 2003. i 22, 24. i 25. septembar 2003, BCS 0348-7807-0348-7876, paragrafi 176-183; S. Čekić, **PRAKSA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE - PRAVNA ILI POLITIČKA? - Predmet: BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE -**, GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI: POSLJEDICE PRESUDE MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE, Zbornik radova Međunarodne naučne konferencije, održane 10. i 11. jula 2009. u Potočarima (Srebrenica), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 57-58);

- drugo (stav A(2)), “Vlada Savezne republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) treba posebno da osigura da sve vojne, paravojne i neregularne oružane formacije koje bi mogle biti pod njenom komandom ili koje ona podržava, kao i bilo koje organizacije i pojedinci koji bi mogli biti pod njenom kontrolom, komandom ili uticajem, ne vrše nikakve akte genocida, udruživanja radi vršenja genocida, direktnog ili javnog podsticanja na vršenje genocida ili saučesništva u genocidu, bilo da su oni usmjereni protiv muslimanskog stanovništva Bosne i Hercegovine ili protiv bilo koje druge nacionalne, etničke ili vjerske grupe” (Isto).

Međunarodni sud pravde je Rješenjem od 8. aprila 1993. zaključio da u Bosni i Hercegovini “postoji ozbiljna opasnost da se vrše zločini genocida”. S tim u vezi, Sud je citirao Rezoluciju 96 (1) Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, od 11. decembra 1946, u kojoj se navodi da zločin genocida “šokira savjest čovječanstva, a čije su posljedice ogromni gubici za čovječanstvo ... te je, suprotan moralnim zakonima, duhu i ciljevima Ujedinjenih nacija” (F. Boyle, nav. dj., str. 514; S. Čekić, nav. dj., str. 58).

Bosna i Hercegovina je 27. jula 1993. Međunarodnom sudu pravde podnijela još jedan zahtjev za donošenje dodatnih mjera zaštite (*Zahtjev za donošenje privremenih mjera*), “koje bi trebalo da budu smjesta preduzete da bi se zaštitila prava naroda i države Bosne i Hercegovine prije donošenja presude o pitanjima koja su pokrenuta”, jer se Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) “uopšte nije obazirala na Rješenje Suda” i nastavila je “sa svojom kampanjom genocida protiv naroda i države BiH, uprkos Rješenju Suda od 8. aprila 1993”. Taj vanredni korak je preduzet zato što je Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) “prekršila svaku od tri zaštitne mjere”, koje je Sud donio 8. aprila 1993, “nanijevši tešku štetu i narodu i državi Bosni i Hercegovini”. Pored toga što je nastavila “kampanju genocida”, Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) “sada, također, planira, priprema, kuje zavjeru o podjeli, predlaže i pregovara o podjeli, komadanju, aneksiji i pripajanju suverene Bosne i Hercegovine, članice Organizacije ujedinjenih nacija, pomoću genocida” (F. Boyle, nav. dj., str. 277-373; S. Čekić, nav. dj., str. 58-59).

Međunarodni sud pravde je, nakon javnog zasjedanja (25. i 26. augusta 1993), Nalogom od 13. septembra 1993. (ponovo) **potvrdio** privremene mjere izrečene u stavu 52 A (1), 52 A (2) i 52 B Rješenja Suda od 8. aprila 1993, naglašavajući da “**moraju biti trenutno i efikasno provedene**” (F. Boyle, nav. dj., str. 375-485 i 514-518; S. Čekić, nav. dj., str. 59).

Nalazi Suda od 8. aprila i 13. septembra, kojima su određene privremene mjere, kojima je Sud sugerisao da je Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) možda odgovorna za izvršenje djela genocida, proizvele su pravne obaveze koje su obje strane u sporu trebale ispuniti (.: **Međunarodni sud pravde**, *PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA ...*, paragraf 452; F. Boyle, nav. dj., str. 245-276 i 279-518).

Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) se, nažalost, nije pridržavala naloga Suda kojima su izrečene privremene mjere obavezujućeg karaktera (od 8. aprila i 13. septembra 1993.). Naime, Savezna republika Jugoslavija:

- nije ispunila svoju **obavezu** “*da spriječi vršenje zločina genocida*”, naznačenu u paragrafu 52 A (1) Naloga od 8. aprila 1993, a koja je potvrđena u Nalogu od 13. septembra 1993, da “*preduzme sve potrebne mjere koje su u njenoj moći u cilju sprječavanja izvršenja zločina genocida*”;
- niti se pridržavala određene mjere koje bi “naročito” trebalo preduzeti u cilju sprječavanja vršenja zločina genocida, navedene u paragrafu 52 A (2) Naloga od 8. aprila 1993, koja je potvrđena u Nalogu od 13. septembra 1993, kojom je traženo da ona “*osigura da sve ... organizacije i lica koja mogu biti podvrgnuta njenom ... uticaju ... ne (iz)vrše nikakve akte genocida*” (F. Boyle, nav. dj., str. 245-519; International Court of Justice, Reports, str. 24, paragraf 52 (A) (1) i (2); .: **Međunarodni sud pravde**, *PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA ...*, paragrafi 451-458; S. Čekić, nav. dj., str. 59-60).

Republika Bosna i Hercegovina je u Tužbi protiv Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) tražila od Međunarodnog suda pravde da presudi i izjasni se u vezi sa pitanjem odgovornosti Savezne republike Jugoslavije, jer je “**time što se nije pridržavala Naloga za određivanje privremenih mjera koje je Sud donio 8. aprila 1993. i 13. septembra 1993. Srbija i Crna Gora prekršila svoje međunarodne obaveze i dužna je da Bosni i Hercegovini za nepoštovanje druge odluke obezbjedi simboličnu nadoknadu, u iznosu koji će Sud utvrditi**” (.: **Međunarodni sud pravde**, *PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA ...*, paragraf 451).

Međunarodni sud pravde u Presudi od 26. februara 2007. (u procesu *BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE*) razmotrio je “pitanje odgovornosti za neizvršavanje *Naloga* Suda kojima su određene privremene mjere”. S tim u vezi, Sud je, “iz cjelokupnih pisanih i usmenih pledoajea podnosioca Tužbe” /tj. Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./, zaključio kako je jasno da se podnesci Bosne i Hercegovine odnose “isključivo na mjere navedene u stavu A, tačka (1) i (2)”, a ne “zbog nepoštovanja mjera pod B”. Stoga je Sud samo u tim okvirima razmatrao “da li se Tužena strana /tj. Savezna republika Jugoslavija - Srbija i Crna Gora - prim. S. Č./ pridržavala svoje obaveze poštovanja mjera koje je Sud naložio”. Odgovor na to pitanje Sud je našao “u logičkom zaključivanju u ovoj presudi, koje se odnosi na druge podneske podnosioca Tužbe Sudu”, iz čega je “jasno da u vezi sa masakrima u Srebrenici jula 1995, Tužena strana **nije ispunila svoju obavezu naznačenu u tački 52 A (1) Naloga od 8. aprila 1993, a koja je potvrđena u Nalogu od 13. septembra 1993. da ‘preduzme sve potrebne mjere koje su u njenoj moći u cilju sprečavanja vršenja zločina genocida’**, niti se pridržavalo mjere koja je navedena u tački 52 A (2) Naloga od 8. aprila 1993, koja je potvrđena u Nalogu od 13. septembra 1993. ...” (Isto, paragrafi 451-458). Stoga je Sud konstatovao “**da je Srbija prekršila svoju obavezu pridržavanja privremenih mjera koje je Sud naložio** 8. aprila i 13. septembra 1993. u ovom sporu, budući da nije preduzela sve mjere u njenoj moći da spriječi

pima i ciljevima *Povelje* Ujedinjenih nacija o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti, brani Bosna i Hercegovina od napada druge zemlje članice, i da se, u skladu sa obavezama zemalja potpisnica *Konvencije*, preduzmu neophodne mjere da spriječe akte genocida i **“uprkos važnosti koju ima Međunarodni sud pravde u sistemu Ujedinjenih nacija, kao i sadržini privremenih mjera Suda, informacija koju je Sud uputio nije dobila važnost i hitnost koju je zasluživala”**. Nažalost, **“stalne članice Vijeća nisu htjele da se suoče sa tom obavezom”**.²⁷⁷

Sekretarijat Ujedinjenih nacija je, nakon usvajanja *Rezolucije 819* (16. april 1993), kojom su Srebrenica i njena okolina (okolno područje) proglašeni sigurnom zonom (*safe area*) Ujedinjenih nacija,²⁷⁸ i **“na osnovu konsultacija sa članovima Vijeća sigurnosti”**, obavijestio komandanta

genocid u Srebrenici jula 1995”. Što se tiče zahtjeva da Sud presudi da Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) ima obavezu da Republici Bosni i Hercegovini “obezbjedi simboličnu nadoknadu”, jer je propustila da preduzme mjere, koje su, zbog prekršaja koji su na ovaj način utvrđeni Sud nije prihvatio “da sprovede zahtjev” Republike Bosne i Hercegovine “za donošenje naloga za simboličnu nadoknadu”. Sud je uključio u operativnu klauzulu Presude, “radi satisfakcije, izjavu da se Tužena strana nije pridržavala naloga Suda za određivanje privremenih mjera” (Isto, paragrafi 451-471).

²⁷⁷ Isto, paragraf 177. Iako se **“radilo o Nalogu Suda od najveće važnosti u političkom i pravnom smislu - u pitanju je bio genocid - Vijeću je trebalo osam dana da donese odluku i reaguje na ovaj dokument bez presedana, izdan od najvišeg međunarodnog suda”**. Naime, Vijeće sigurnosti je **“to učinilo koristeći u uvodnom dijelu Rezolucije 819 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija krajnje neutralne termine: ‘Vijeće sigurnosti prima na znanje da je Međunarodni sud pravde na svome zasjedanju 8. aprila 1993. u postupku koji se tiče Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida - Bosna i Hercegovina protiv Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) jednoglasno je naznačilo kao privremenu mjeru da Vlada Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) ima odmah, povinovši se Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948, preduzeti sve potrebne mjere u okviru vlastitih mogućnosti na sprečavanju vršenja zločina genocida”** (Isto, paragraf 253; .: REZOLUCIJE UN-a ..., str. 62). **“Čak je i uvrštavanje ove neutralne izjave izazvalo prilično otpora kod pojedinih stalnih članica koje su željele da se Nalog Suda u potpunosti ignoriše”** (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 253).

²⁷⁸ .: REZOLUCIJE UN-a ..., str. 62-64; ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 204-239; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 48-51 i 309.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je 16. aprila 1993, pozivajući se na poglavlje VII *Povelje* Ujedinjenih nacija, proglasilo Srebrenicu i njenu okolinu **“sigurnom zonom Ujedinjenih nacija”** (*UN Safe area*), **“koja mora biti pošteđena svakog oružanog napada ili bilo kojeg neprijateljskog čina”**, te naredilo da se **“odmah prekinu svi oružani napadi”** (srpskog agresora i njegovih kolaboracionista) **“na Srebrenicu i njihovo trenutčno povlačenje iz područja oko Srebrenice”** (Isto).

UNPROFOR-a da, **“po mišljenju Sekretarijata, Rezolucija, upućujući poziv stranama da preduzmu određene radnje, ne podrazumijeva obavezu vojnog angažmana UNPROFOR-a pri uvođenju, odnosno zaštiti zone sigurnosti”**²⁷⁹ - Srebrenice. Sa tom direktivom u toku rasprave

O kontekstu događaja - okolnostima pod kojima su u Republici Bosni i Hercegovini (1993) uvedene sigurne zone Ujedinjenih nacija (gradovi Srebrenica, Žepa, Goražde, Sarajevo, Tuzla i Bihać, te **“njihove okoline”**, kao **“i druga slična ugrožena područja”**) definiciji, konceptu, primjeni politike sigurnih zona (kontroverze i opstrukcije) i drugo vidi: **∴ REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 72-74; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 297-323; T. Mazowiecki, **IZVJEŠTAJI 1992-1995**, Univerzitet u Tuzli, Tuzla – Istraživačko-dokumentacioni centar, Sarajevo, 2007, str. 312, 332, 514-520.

Sigurne zone Ujedinjenih nacija, posebno Sarajevo, bile su **“većinom pretrpane bez dovoljno osnovnih životnih sredstava - hrane i lijekova i meta bezobzirnog granatiranja i vojnih napada”**, **“različitog intenziteta, što je neizbježno dovelo do patnje civilnog stanovništva”**. Te zone su, uglavnom, bile **“sigurne”** **“samo na papiru”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 72-73).

UNPROFOR je *Rezolucijom 836* (1993), od 4. juna 1993, a u skladu sa rezolucijama 770 (1992), od 12. augusta 1992, i 776 (1992), od 14. septembra 1992, imao mandat (bio je ovlašten) da, **“djelujući u samoodbrani, preduzme neophodne mjere, uključujući upotrebu sile kao odgovor na bombardiranje sigurnih područja /sigurnih zona Ujedinjenih nacija - prim. S. Č./ od bilo koje od strana ili na oružane napade u njih ...”** (**∴ REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 76-80). S tim u vezi, Vijeće sigurnosti je pozvalo **“države članice da stave na raspolaganje snage, uključujući logističku podršku, da se olakša provedba odredbi o sigurnim područjima”**, izrazilo **“zahvalnost državama članicama koje su već stavile na raspolaganje snage za te svrhe”** i pozvalo generalnog sekretara **“da zatraži dodatne kontigente od drugih država članica”** (Isto).

Vijeće sigurnosti je, također, odlučilo da **“države članice, djelujući samostalno ili kroz regionalne organizacije ili sporazume, mogu po ovlaštenju Vijeća sigurnosti i podložno bliskoj saradnji sa generalnim sekretarom i UNPROFOR-om, preduzeti sve neophodne mjere, upotrebom zračnih snaga u i oko sigurnih područja u Republici Bosni i Hercegovini, radi podrške UNPROFOR-u u izvođenju njegovog mandata”** (Isto), utvrđenog rezolucijama Ujedinjenih nacija, posebno *Rezolucijom 836* (1992) - Isto.

Vijeće sigurnosti je bilo svjesno da sigurne zone Ujedinjenih nacija nisu pružale sigurnost civilima i civilnom stanovništvu. Iako su sigurne zone UN-a formirane i UNPROFOR dobio mandat da ih zaštiti i, s tim u vezi, **“preduzme neophodne mjere, uključujući i upotrebu sile”**, Vijeće sigurnosti je oklijevalo i izbjegavalo da odobri primjenu sile kako bi se onemogućili srpski napadi na njih i zaustavio genocid (**∴ REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 72-74; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 297-323; T. Mazowiecki, **IZVJEŠTAJI 1992-1995**, str. 312, 332, 514-520).

²⁷⁹ ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO A. ARRIA, paragraf 228; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 51. U *Rezoluciji* se ponovo potvrđuje **“suverenitet, teritorijalni integritet i politička nezavisnost Republike Bosne i Hercegovine”**, pri čemu se, nažalost, **“istovremeno intenzivno radi na njenoj etničkoj podjeli”**. Ujedinjene nacije i Vijeće sigurnosti su i žrtvu agresije i genocida proglasili **“stranom u sukobu”**, svjesno zanemarujući činjenicu da je Republika Bosna i Hercegovina **“punopravna članica Uje-**

Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija o prijedlogu *Rezolucije 819*, ambasador Diego Arria, kao jedan od njenih predlagača, nije bio upoznat. Nekoliko godina kasnije on je saznao da je ta “**izuzetno važna Direktiva Sekretarijata dostavljena komandantu UNPROFOR-a, generalu Wahlgrenu, dan prije nego što se uopšte glasalo o prijedlogu Rezolucije i prije nego je usvojena, a što dodatno upućuje na zakulisna nastojanja da se obezvrijedi značaj Rezolucije**”.²⁸⁰

dinjenih nacija ili su neki, u svojoj naivnosti, barem tako vjerovali” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 254; ∴ **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 62-64).

“Etničko čišćenje” “kao metoda osvajanja teritorija” ocijenjena je “nezakonitom i neprihvatljivom”. Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija “osuđuje takvu odvratnu praksu i ponovo potvrđuje da će oni koji počine ili naredi takva djela biti lično odgovorni za takva djela” (Isto, paragraf 256; ∴ **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 63-64).

Ključne riječi, po ocjeni ambasadora Arrija, u tom “operativnom dijelu Rezolucije bile su: ‘lično odgovorni’”. Te su riječi, tvrdi Arria, “bile posebno upućene liderima agresorske ‘strane’, Slobodanu Miloševiću, Radovanu Karadžiću i Ratku Mladiću, između ostalih” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 258).

“Nehumane metode etničkog čišćenja, uglavnom, su podrazumijevale prekrajanje geografske karte Bosne i Hercegovine i to na sljedeći način: paljenjem kuća bosanskih Muslimana, paljenjem njihovih džamija, silovanjima i ubistvima. Cilj tih izopačenih i okrutnih postupaka bio je vršenje terora nad civilnim stanovništvom, evakuacija njihovih sela i prekrajanje geografske karte jedne zemlje članice Ujedinjenih nacija, a to je Bosna i Hercegovina.

Nedjelju dana kasnije u Srebrenici smo na svoje oči shvatili tragično značenje i jezive posljedice ovih nehumanih metoda. Nekad lijepa sela bila su spaljena. Na krovove kuća bacane su bombe, kako bi se onemogućio daljnji boravak u njima” (Isto, paragrafi 258-259).

Upoređujući “srpske snage sa nacistima”, ambasador Diego Arria je smatrao da je “politika etničkog čišćenja prevaziđena politikom etničkog istrebljenja ili kako su to nacisti nazivali: ‘*Endlösung*’: *Konačno rješenje*”. Svijet, po njemu, “sa zgražanjem posmatra šta se dešava, ali čini se da međunarodna zajednica nije u potpunosti svjesna mogućih posljedica tih varvarskih djela, počinjenih u srcu Evrope - Mاستrihta - posljedica koje nisu ograničene samo na vojnu sferu, nego imaju i moralnu i etičku dimenziju” (Isto, paragraf 266).

Rezolucija 819 Vijeća sigurnosti je, pored ostalog, zahtijevala “da Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) odmah obustavi slanje vojnog naoružanja, opreme i pomoći paravojnim jedinicama bosanskih Srba u Republiku Bosnu i Hercegovinu”, što je, po ambasadoru Arriji, bila ključna tačka Rezolucije (∴ **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 63; ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 260).

²⁸⁰ ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 229-230. Navedena činjenica, po ocjeni ambasadora Arrija, “može poslužiti sagledavanju stvarne uloge UNPROFOR-a tokom sljedeće dvije godine, sve do 1995. godine, uloge koja naziv ‘Zaštitne snage Ujedinjenih nacija’ čini zaista neprimjerenim” (Isto, paragraf 231). Stoga je ambasador Arria smatrao “krajnje uzemiravajućom činjenicom da je Sekretarijat tako šturo predstavio komandantu UNPROFOR-a Poglavlje VII Rezolucije

Boutros Ghali je navedenu direktivu poslao generalu Wahlgrenu. S tim u vezi, u *IZVJEŠTAJU O SREBRENICI (SREBRENICA REPORT)* generalnog sekretara Kofija Annana, od 15. septembra 1999, navodi se da je, poslije usvajanja *Rezolucije 819*, kojom je formirana sigurna zona UN-a Srebrenica, Boutros Ghali poslao *Direktivu* komandantu UNPROFOR-a, generalu Wahlgrenu, u kojoj je stajalo “**da, po njegovom mišljenju, Rezolucija ne podrazumijeva vojnu obavezu po kojoj bi UNPROFOR trebao da formira i osigura takvu sigurnu zonu**”.²⁸¹

U *Rezoluciji 819* “**ni na jednom mjestu ... nema primjedbe, pa čak ni pomena o tome da Rezolucija ‘ne podrazumijeva obavezu vojnog angažmana UNPROFOR-a pri uvođenju, odnosno zaštiti takvih**

Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija koju je odobrilo petnaest članica, i pri tome još nije informisalo Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija o toj direktivi”. U Izvještaju generalnog sekretara, tvrdi ambasador Arria, stoji da se Boutros Ghali “**konsultovao sa članovima Vijeća sigurnosti ‘bez prisutnosti njegovih Nestalnih članica**” (Isto, paragraf 232). Po ambasadoru Arriji, “**po svemu sudeći konsultovani su samo ‘glavni’**, što se, naravno kosi s pravilima, pogotovo ako se uzme u obzir da su Nesvrstane zemlje članice bile podnosioci prijedloga pomenute rezolucije” (Isto, paragraf 233).

²⁸¹ Isto, paragrafi 228 i 486; ∴ *IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...*, paragraf 58; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 13-274. Ta direktiva, tvrdi ambasador Arria, “**nikada nije pokazana čitavom Vijeću sigurnosti, ona proturječi slovu i duhu Rezolucije 819**” (Isto).

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija je “**unatoč zabrinutosti Nesvrstanih članica Vijeća i Misije na terenu**”, koju je predvodio ambasador Arria, “**savjetovao da se mandati ne mijenjaju ‘u skladu sa sredstvima koje je međunarodna zajednica spremna dati na raspolaganje UNPROFORU**” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 487).

Stoga je generalni sekretar Ghali zaključio: “**Istrajavanje u nadi čini se boljim izborom od povlačenja i odustajanja.**” S tim u vezi, ambasador Arria tvrdi kako je “**ustvari, međunarodna zajednica već odustala. Izbor nije bio između ustrajavanja u nadi i povlačenja, nego da li zaštititi ili ne zaštititi nedužne ljude. Čak i kad je masakr nad enklavom /sigurnom zonom Ujedinjenih nacija – Srebrenicom - prim. S. Č./ već bio počeo 1993. - Generalni sekretar Boutros Ghali je odbio da promijeni mandat UNPROFOR-a, a i koncept ‘sigurna zona’ je ostao nepromijenjen**” (Isto, paragraf 488).

Imajući u vidu takve direktive, ambasador Arria s pravom navodi “**kako iko može reći da se 1993. nije moglo pretpostaviti da će masakri biti počinjeni. Ironično, mogu oni koji su, kao i Generalni sekretar, više od ikoga zagovarali ‘istrajavanje u nadi da će se životi spasiti’.** Tako značajna izjava govori mnogo o stavu Generalnog sekretara i nedovoljnoj predanosti” (Isto, paragraf 489).

zona sigurnosti”.²⁸² Za Nesvrstane zemlje koje su podnijele prijedlog Rezolucije, **“s ciljem da se sačuvaju životi u Srebrenici”**, takva direktiva bi bila **“apsolutno neprihvatljiva i smiješna”**. One ne bi **“dobrovoljno učestvovala u takvoj očiglednoj i apsolutnoj farsii”**.²⁸³

Rezolucija 819 je **“omogućila stalnim članicama Vijeća sigurnosti (uglavnom Francuskoj, Velikoj Britaniji, Rusiji i Sjedinjenim Američkim Državama) da i dalje u javnosti održavaju sliku zabrinutosti za ljude u zoni sigurnosti, djelujući u skladu sa Poglavljem VII Povelje, što podrazumijeva preduzimanje energičnih akcija. Ukratko, Rezolucija je osiguravala politički paravan u odnosu na mišljenje međunarodne javnosti, a ne i stvarnu zaštitu za stanovnike Srebrenice”**.²⁸⁴

U trenutku kada je Vijeće sigurnosti raspravljalo o prijedlogu *Rezolucije 819*, komandant UNPROFOR-a je **“već ‘posredovao’ i pomogao u ‘sklapanju sporazuma’**”,²⁸⁵ tj. *Sporazuma o demilitarizaciji Srebrenice*, o kome je 17. aprila 1993. vođena rasprava - dokument je potpisan dva sata poslije ponoći, tačnije 02.10 sati 18. aprila 1993,²⁸⁶ **“koji je prak-**

²⁸² ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 235. **“Dio koji se”**, po ocjeni ambasadora Arrije, **“odnosi na ‘pozivanje strana na preduzimanje određenih aktivnosti’, odnosi se isključivo na vojne strukture bosanskih Srba, koje su uskraćivale sigurnost i slobodu kretanja osoblju UNPROFOR-a; koje su vršile napade na Srebrenicu i bezobzirne progone civila, posebno žena, djece i staraca. Jedina druga strana ovde je bila SRJ /Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora)/, od koje se zahtijevalo da momentalno prestane sa dostavljanjem oružja, opreme i pomoći paravojnim jedinicama bosanskih Srba u Republici Bosni i Hercegovini. U Rezoluciji je ponovljena osuda odvratne kampanje ‘etničkog čišćenja’ koju su vršili bosanski Srbi, a također, je ponovo potvrđeno da će počinitelji lično da odgovaraju za takve radnje”** (Isto, paragraf 234).

²⁸³ Isto, paragraf 236.

²⁸⁴ Isto, paragraf 237. S tim u vezi, ambasador Arria tvrdi: **“Mi smo od početka znali da je Rezolucija 819 najobičnija farsa. Prevara, za koju smatram da ne bi bila izvodiva bez podrške stalnih zemalja članica Vijeća i samog generalnog sekretara Ujedinjenih nacija”** (Isto, paragrafi 153 i 238). Ukazujući na tu najobičniju farsu i prevaru, ambasador Arria je s pravom postavio pitanje: **“Ako nije postojala obaveza vojnog angažovanja u odbranu Srebrenice, koja je onda bila stvarna svrha Rezolucije o ‘proglašavanju Srebrenice zonom sigurnosti /safe area/’?”** (Isto, paragraf 239).

²⁸⁵ Isto, paragraf 242.

²⁸⁶ Isto, paragraf 241; AIIZ, inv. br. 4-248, Štab Vrhovne komande OS RBiH, Broj: 02/1594-320, 20. februar 1994, SPORAZUM O DEMILITARIZACIJI SREBRENICE; AIIZ, inv. br. 2-4246, Glavni štab Vojske Republike Srpske, Int. br. 17/5-48, 18. april

tično predstavljao kapitulaciju Srebrenice, ne uzimajući uopšte u obzir uslove sadržane” u Rezoluciji 819. U toj se rezoluciji “uopšte ne pominje element demilitarizacije, koji prevladava u dokumentu nastalom posredstvom UNPROFOR-a”.²⁸⁷

1993, SPORAZUM ZA DEMILITARIZACIJU SREBRENICE; **∴ IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 59-62. *Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice*, od 18. aprila 1992, posredovan od strane UNPROFOR-a, zahtijevao je, tvrdi Arria, “**da se Bosanci razoružaju**” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 328; **∴ IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 59-62; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 431-436). *Sporazum* je objavljen u knjizi GENOCID U SREBRENICI, “SIGURNOJ ZONI UJEDINJENIH NACIJA”, JULA 1995, autora S. Čekića, M. Krese i B. Macića, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2000, str. 431-436.

²⁸⁷ ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 242. Iako *Rezolucija 819* nije tražila demilitarizaciju Srebrenice i nije stavila “**nikakva ograničenja na aktivnost Armije Republike Bosne i Hercegovine**”, komandant UNPROFOR-a (general Lars Erick Wahlgren) je, suprotno stavu Vijeća sigurnosti (zauzimajući drugačiji pristup od Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija), neobjašnjivo ishitreno 17. aprila 1993. na Sarajevskom aerodromu organizovao sastanak generala R. Mladića i S. Halilovića i ne spominjući *Rezoluciju 819* iznudio od generala Halilovića da sa Mladićem potpiše upravo *Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice* (**∴ IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 60; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 309-313 i 431-436) i razoružanju žrtve genocida.

Komandanti UNPROFOR-a su, po *IZVJEŠTAJU O SREBRENICI* generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, od 15. novembra 1999, “**uvjeravali bošnjačke komandante u potrebu potpisivanja sporazuma, prema kojem će bošnjačke snage predati oružje UNPROFOR-u uz uspostavljanje obustave vatre, ubacivanja jedne čete UNPROFOR-a u Srebrenicu, evakuacije teško ranjenih i bolesnih, neometanog pristupa UNHCR-a i ICRC-u i neke druge odredbe (vidi S/25700). Predstavnici Bosanske vlade su očito bili podijeljeni po pitanju kako nastaviti. Prema riječima generala Halilovića, tadašnjeg komandanta Armije RBiH, predsjednik Izetbegović je bio za UNPROFOR-ov prijedlog, koji je, kako ga je on shvatio, značio da će Bošnjaci predati oružanje UNPROFOR-u, a zauzvrat dobiti zaštitu od UNPROFOR-a**” (**∴ IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 59).

Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice (potpisan rano u jutro 18. aprila 1993) sadržavao je uslove pod kojima će Srebrenica biti demilitarizovana, iako nije odredio područje demilitarizacije. General Halilović tvrdi “**da je shvatio da Sporazum obuhvata samo naseljeno područje Srebrenice, a ne ruralne dijelove Enklave. Čini se da je UNPROFOR, također, shvatio Sporazum na ovaj način. Međutim, Srbi nisu**”. *Sporazumom* (od 11 tačaka) tražen je “**potpuni prekid vatre u području Srebrenice**”; “**zamrzavanje svih borbenih aktivnosti na dostignutim linijama konfrontacije, uključujući podršku artiljerije i raketnu vatra**”; “**raspoređivanje jedne čete UNPROFOR-a u Srebrenici od 11 sati, 18. aprila 1993**”; otvaranje zračnog koridora između Tuzle i Srebrenice preko Zvornika, radi evakuacije teško ranjenih i bolesnih, itd. (Isto, paragraf 60).

Pada u oči činjenica da se ovaj prvi *Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice* ne poziva na *Rezoluciju 819*, niti na *Ženevske konvencije od 12. decembra 1949.* i da ni po formi ni po sadržini nije sa njima saglasan. *Izveštaj o Srebrenici* generalnog sekretara Ujedinjenih nacija nije utvrdio ovu činjenicu, kao ni okolnosti pod kojima je donesena upravo u ovom obliku, posebno zašto ne slijedi izričite odredbe *Rezolucije* o “**neposrednom povlačenju** /pod čim se očigledno podrazumijevalo uspostavljanje statusa *quo ante* - prim. S. Č./ ... **paravojnih jedinica bosanskih Srba ... iz okolnog područja Srebrenice**”. Suprotno tome, 1. tačka *Sporazuma* reguliše “**potpuni prekid vatre**” i “**zamrzavanje svih borbenih aktivnosti na dostignutim linijama konfrotacije**”, što je suprotno usvojenoj *Rezoluciji*, a što ukazuje na činjenicu da je general Halilović bio dezinformisan o sadržaju *Rezolucije* ili prisiljen na ustupak.

Sadržaj *Sporazuma* je očigledna opstrukcija *Rezolucije 819* Vijeća sigurnosti UN-a, za čije radikalno odstupanje od nje krivičnu odgovornost snose komandanti UNPROFOR-a generali Lars Eric Wahlgren i Philippe Morillon. Posebno je pitanje kako je general Sefer Halilović to mogao potpisati, Vjerovatno je obmanut, jer je *Sporazum* pisan i potpisan na engleskom jeziku. Na to upućuje i uvjerenost generala Halilovića o tome da se demilitarizacija odnosila samo na gradove, središta općina, koje su bile svedene na enklave u opsadi (S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 309-313).

U odnosu na izvršenje *Rezolucije 819* i kasnijih koje se odnose na uspostavljanje *sigurnih zona* UN-a, *Izveštaj o Srebrenici* generalnog sekretara UN-a uopće nije objasnio kako je nastao stav Sekretarijata UN-a **da Rezolucija ne obavezuje UNPROFOR ni da ih uspostavi ni da ih brani**. Nije li u tome osnova za sve kasnije propuste izvršnog aparata UN-a, koji je svojim činjenjem i/ili nečinjenjem omogućio (iz)vršenje genocida. Posebno, nije objašnjeno kako i zbog kojih razloga je, **suprotno ovoj i kasnijim rezolucijama**, 8. maja 1993. došlo do potpisivanja **novog** sporazuma o demilitarizaciji Srebrenice, čime je obuhvaćena i Žepa - *AGREEMENT ON THE DEMILITARIZATION OF SREBRENICA AND ŽEPA* (*Sporazum* je objavljen u: **SREBRENICA 1995**, knjiga 2, str. 49-58). Novi sporazum, čiji je kreator i supotpisnik general Morillon, žrtvu je stavio u mnogo gori položaj i zapravo je učinio još nemoćnijom pred smrtnom opasnošću, koja je, kao Demaklov mač, ostala da visi nad Srebrenicom, a i Žepom. Potpuno neosnovano i suprotno *Rezoluciji*, umjesto grada Srebrenice sa površinom od 4,5 km², predviđena je demilitarizacija cjelokupne površine Enklave od 144 km² i uz to i cjelokupne površine novoproglašene *sigurne zone* Žepa, sa znatno većom površinom. Umjesto razoružanja malog broja jedinica u gradu Srebrenici, predviđeno je razoružanje kompletne 28. divizije Armije Republike Bosne i Hercegovine, koja je ove dvije enklave uspješno branila više od godinu dana. Time je više od 50.000 Bošnjaka potpuno izolovano, bez ikakve odbrane i duboko unutar okupiranog teritorija ostavljeno na milost agresoru, koji je svoje namjere za prioritetno istrebljenje upravo tog stanovništva vrlo jasno iskazao i demonstrirao. Za razliku od prvog *Sporazuma* i za razliku od *zaštićenih zona* UN-a u Hrvatskoj i posebno za razliku od rezolucija 819 i 824, koje su Srebrenicu, a onda i Žepu, Goražde, Sarajevo, Tuzlu i Bihać proglasile *sigurnim zonama* UN-a, dakle, kao sigurne zone sui generis, bezrazložno nametnuti sporazum od 8. maja 1993. je *sigurne zone* UN-a Srebrenicu i Žepu proglasio demilitarizovanom zonom u smislu paragrafa 60. *Prvog dodatnog protokola uz Ženevske konvencije od 12. augusta 1949.*, ali je *Sporazum* urađen po **Obrascu Sporazuma o sanitetskim zonama i mjestima sigurnosti**

Tako je, u vrijeme kada je Vijeće sigurnosti održavalo svoju redovnu sjednicu u subotu, 17. aprila 1993, u Sarajevu bilo u toku potpisivanje sporazuma o **kapitulaciji**, tj. dva sata prije nego što je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija uopće započelo sjednicu. Time je **“jedan sasvim drugačiji ‘dogovor’ u potpunosti zamijenio Rezoluciju Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija bez imalo uvažavanja čak ni samog Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija”**.²⁸⁸ Očigledno je riječ **“o dobro organizovanoj lakrdiji i ciničnoj farsji na račun nesretnih stanovnika Srebrenice i Nesvrstanih članica Vijeća. Sasvim je jasno da se, nastojeći da zaustave, odnosno odgode donošenje Rezolucije, pojedine članice Vijeća, kao i Sekretarijat, u stvari su pokušale da**

(prilog I uz *Ženevsku konvenciju o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata*), čime su Sekretarijat i UNPROFOR učinili fatalne greške. Premda su *rezolucije 819 i 824* izričito naglasile **“neposredno povlačenje paravojnih jedinica bosanskih Srba iz okolnog područja ...”** *Sporazumom* (član 11) je to ostavljeno za vrijeme **“kada se obje strane ... slože da je Operacija /razoružanja AR Bosne i Hercegovine i evakuacija ranjenih i bolesnih - prim. S. Č./, završena”**, što je praktično značilo nikada, niti je bilo koji kvadratni metar teritorije koju je agresor osvojio demilitarizovan. Tako su rezolucije Vijeća sigurnosti izigrane, a određeni funkcioneri aparata UN-a su ih ignorisali (Isto, str. 49-58; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 59-62; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 309-313 i 431-436).

²⁸⁸ Isto, paragraf 243. Takvo ponašanje se, po ocjeni ambasadora Arrija, **“moglo tolerisati samo zato što su glavne članice Vijeća imale ‘saznanja’ i računale su na saučesništvo Generalnog sekretara, koji je svojim odsustvom sa svih sjednica uspio da izbjegne sva pitanja, koja bi mu uputile Nesvrstane zemlje članice”** (Isto, paragraf 244). Komandant UNPROFOR-a, tvrdi Arrija, **“ne bi mogao da nastavi sa svojim aktivnostima bez instrukcije glavnih članica i Sekretarijata, koje je trebalo da dobije davno prije nego što smo mi čak imali prijedlog Rezolucije”** (Isto, paragraf 245). Po Arriji je **“naprosto nezamislivo da ni generalni sekretar, a ni vlade glavnih stalnih zemalja članica nisu bili upoznati s posredničkim aktivnostima UNPROFOR-a”** (Isto, paragraf 246).

Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice je, po ocjeni ambasadora Arrija, **“značio da je naša Rezolucija potpuno irelevantna ... neprimjerena i nebitna, jer su je već pretekli neki potezi na terenu ... snage BiH primorane su na kapitulaciju, a počeli su demilitarizacija i razoružavanje bosanskih (muslimanskih) snaga, koje je provodio i nametao UNPROFOR ... u znatno širim razmjerama nego što je predviđeno Rezolucijom“** (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, *Zapisnici sa suđenja Slobodanu Miloševiću*, 10. februar 2004, str. 31722-31723; C. Hodge, nav. dj., str. 132).

Iako **“borci Armije Republike Bosne i Hercegovine u Srebrenici nisu do kraja razoružani, učinili su to u mjeri dovoljnoj da je UNPROFOR u Saopštenju za medije od 21. aprila 1993. ustvrdio kako je taj proces uspješno završen ... Srbi nikada nisu povukli svoje teško naoružanje”** (C. Hodge, nav. dj., str. 246).

prikriju svoju dvostruku igru i širenje lažnih informacija”.²⁸⁹

Boutros Ghali, generalni sekretar Ujedinjenih nacija i birokrata iz egipatske Vlade, nije prisustvovao sjednicama Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija u vrijeme kada je vođena rasprava o *Rezoluciji 819*. Dužnosti generalnog sekretara “**podrazumijevaju da on prisustvuje raspravama kad se radi o životu ili smrti**”. Međutim, “**on je tada isuviše dobro znao šta se sve dešava u Sarajevu, pa bi bio u veoma neugodnom položaju**”.²⁹⁰

Boutros Ghali je, polazeći od (namjerno) pogrešne ocjene o karakteru oružanog sukoba (“**sukobljene strane u bivšoj Jugoslaviji**”),²⁹¹ prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima, pored ostalog, pokazao “**moralnu ravnodušnost i bezosjećajnost**”,²⁹²

²⁸⁹ Isto, paragraf 247. S tim u vezi, ambasador Arria tvrdi: “**Jedino što nisu uspjeli da predvide jeste činjenica da su Nesvrstani uspjeli da uvjere Vijeće da pošalje Misiju u Srebrenicu, bez čega ova farsa nikada ne bi bila otkrivena**” (Isto, paragraf 248).

²⁹⁰ Isto, paragraf 249. Ambasador Arria navodi kako “**začuđuje i činjenica da tokom svih rasprava o Rezoluciji vezanoj za ovu rezoluciju o zoni sigurnosti, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija nikad nije dobilo pomoć ili savjet vojnih stručnjaka, na primjer u vezi pitanja, kao što je tačna udaljenost od Srebrenice, odnosno Sarajeva, na koju Srbi treba da povuku svoje teško naoružanje (a oni su bila jedina strana koja je takvo naoružanje imala)**.”

Sudeći po svemu, mi smo mogli da zahtijevamo - na papiru - da teško naoružanje treba da bude jednu ili stotinu milja daleko, naš bi zahtjev bio u svakom slučaju prihvaćen od strane Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, iz jednostavnog razloga to što uopšte ne bi mijenjalo na stvari, jer niko ionako nije imao namjeru da preduzme bilo kakvu akciju u smislu prisiljavanja na njihovo povlačenje” (Isto, paragrafi 250-251).

²⁹¹ J. Akaši, nav. dj., str. 28. Boutros Ghali je, tvrdi Yasushi Akashi, zastupao mišljenje “**da Ujedinjene nacije moraju da zadrže nepristrasan stav prema sukobljenim stranama u bivšoj Jugoslaviji**”. S tim u vezi, Akashi navodi da Ghali nije odustajao od tog stava (Isto).

²⁹² ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 13-14. Boutros Ghali je ambasadoru Diegu E. Arriji i ostalim članovima Grupe nesvrstanih zemalja u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija rekao “**da će 'ako se čvršće postavi prema Bosni, izgubiti neutralnost, pa tako i djelotvornost Ujedinjenih nacija', i da nije imao privilegiju izraziti svoja lična osjećanja o tom pitanju**”. Navodeći kako su “**Evropljani od njega očekivali da se usredotoči na Bosnu**”, Ghali je tvrdio kako je “**Vijeće sigurnosti od Ujedinjenih nacija zatražilo da se znatno posvete problemima bivše Jugoslavije**”, a on se “**zatekao na ozbiljnim razmišljanjima o Somaliji**” (Isto).

Ghali je, piše Carol Off, “**s prezirom odbacio molbe za pomoć Bosancima, koji su ulazili u drugu godinu etničkog čišćenja /čitaj genocida - prim. S. Č./; on je rekao ljudima u Sarajevu da može imenovati deset drugih konflikata značajnijih nego što je njihov**”. Ghali je, po ocjeni Carol Off, “**mislio o Africi i vjerovao je da svijet treba biti više zainteresovan za njene probleme**”. Međutim, ni to “**se nije desilo. Ni**

Amerikanci a ni Evropljani, nisu imali strateških interesa tamo, a niko nije želio da se njihovi vojnici vraćaju iz Afrike u vrećama” (C. Off, nav. dj., str. 24 i 61).

“Nezaboravnom izjavom u opkoljenom glavnom gradu Bosne i Hercegovine 1992”, kako “postoji deset mjesta gorih od Sarajeva”, Boutros Ghali je, po ambasadoru Diegu Arriji, “pokazao stepen nezainteresovanosti koji nikada nije zabilježen kod njegovih prethodnika” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 485).

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija Boutros Boutros Ghali (zajedno sa Cyrusom Vanceom) je 31. decembra 1992. i 1. januara 1993. bio u Sarajevu, gdje je dočekan “onako kako je, navjerovatnije, i sam očekivao: zvižducima, izlivima negodovanja i porukama kakve se, čak i uz uvažavanje najviše diplomatske funkcije, ne izriču tako olako i bez velikog razloga. Hladnim tušem dočekan je prvo ispred same zgrade Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, u kojoj je naišao na takav prijem kakav je, uostalom i zaslužio: ako je, zapravo, igdje čuo toliko optužbi na račun funkcije koju obavlja i diplomatije u čijim se rukavicama skrivaju mnoge istine sa ovih prostora, onda je to bilo prekjuče /31. decembra 1992. - prim. S. Č./ u onom svečanom salonu, u kome mu je Ejup Ganić, član Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, a u ime najvišeg državnog rukovodstva ove države, Novu 1993. godinu poželio sa desetinama nedjelotvornih rezolucija Ujedinjenih nacija i obećanjima koja ostaju u fijkama svjetskih diplomat-biznismena.

Gali se, istina, odlučio na posjet Sarajevu u najtežim trenucima ovog grada i Republike: granate i snajperisti ovdje kao da postaju sporedna stvar. Mnogo više će se - ukoliko Galijeva obećanja i dalje ostanu takva kakva su bila do sada - umirati od hladnoće, gladi i bijede. Te žrtve još niko nije počeo da prebrojava, niti zna kakav smisao to treba da ima. Svijetu smo, zapravo, podastrli na hiljade i hiljade svjedočanstava o žrtvama, razaranjima, patnjama, ali od toga do sada nismo vidjeli gotovo nikakve koristi.

Galiju su izgovorene poruke ‘ubico, ubico’, ‘Hitleru’” (*Oslobođenje*, 2. januar 1993, str. 1).

Ghali je u Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine stigao u pratnji kopredsjednika Ženevske konferencije Cyrusa Vancea i komandanta Snaga Ujedinjenih nacija u bivšoj Jugoslaviji, generala Satisha Nambiara, i njegovih saradnika, generala Philippa Morillona i Adnana Abdel Razeka. Domaćini su im bili članovi Predsjedništva Bosne i Hercegovine prof. dr. Ejup Ganić, Miro Lasić, prof. dr. Tatjana Ljujić - Mijatović, te predstavnici Skupštine Republike Bosne i Hercegovine i Ministarstva za vanjske poslove (*Oslobođenje*, 1. januar 1993, str. 1).

Posjetu Boutrosa Ghalija Sarajevu prof. Ganić je, “nakon prijema naše zemlje u UN, nazvao drugim značajnim datumom u njenoj istoriji. On je naglasio da su UN uključene u našu tragediju od samog početka i pomenuo brojne rezolucije i konferencije koje su završile po nas tragičnim brojkama. Više od sto hiljada ljudi je ubijeno ili nestalo, a više od milion i po raseljeno.

‘Mnogi komentari kažu da je naša tragedija u vašim rukama, u rukama UN. I mogu da kažem da je ona, nažalost, na određen način nadgledana od UN. Mi se nadamo da će UN na našem primjeru pokazati da će štiti zemlje gdje živi zajedno više naroda, jer mi i ne umijemo da živimo drugačije nego izmiješani’, rekao je dr. Ganić.

Butros Gali je naglasio da je naša zemlja punopravni i ravnopravni član ove organizacije i da UN žele da zaštite njenu nezavisnost i politički integritet. ‘Mi dijelimo s vama ovaj užas, mi smo osudili zločine i nadamo se da će međunarodni sud kazniti sve

zločinca. Ali, samo kroz pregovore mi ćemo biti u mogućnosti da nađemo rješenje i kroz soluciju baziranu na političkoj nezavisnosti vaše zemlje, nezavisnosti i integriteta vaše države. Tako na kraju 1992. dozvolite mi da vam zaželim srećnu 1993. godinu i da kažem da želim da ona bude za vas godina pomirenja, godina ponovne izgradnje, godina povratka svih vaših izbjeglica i raseljenih lica u svoje domove', rekao je Gali" (Isto).

Razgovor u Predsjedništvu Republike Bosne i Hercegovine bio je otvoren za novinare i kad je u jednom trenutku general Nambiar ukazao na to prof. dr. Ganić je rekao "da bh. vlast nema šta da krije od javnosti" (Isto).

Tokom razgovora pred zgradom Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine okupilo se nekoliko stotina Sarajlija, "negodujući zbog neefikasnosti UN, uputivši Galiju oštre riječi" (Isto).

Generalni sekretar je, nakon razgovora u zgradi Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, obišao grad u oklopnom transporteru. Posjetio je i Gradsku bolnicu, gdje je razgovarao sa direktorom dr. Bakirom Nakašem i bolesnicima (Isto).

Na konferenciji za novinare u Komandi UNPROFOR-a 1. januara 1993. Ghali nije želio da pruži odgovor na pitanje karaktera oružanog sukoba i prirode zločina u Republici Bosni i Hercegovini. "Na pitanje šta misli o genocidu u BiH i da li procjenjuje da je najgusniji rat u historiji 'etnički ili religiozni sukob', Butros Gali je odgovorio da uopšte nema o tome mišljenje. 'Moja briga nije da dajem kvalifikacije, već da tražim miroljubljiva rješenja za konfrontacije', rekao je" (Isto, str. 3).

Vedrana Božinović (s Radija 99) je, "ispred sarajevskih intelektualaca i velikog broja građana, direktno optužila Butrosa Galija i Sajrusa Vensa za smrt hiljada sugrađana glavnog grada tokom devet mjeseci četničke agresije. 'Vas dvojica ste krivi za svakog ranjenog i ubijenog građanina! Krivi ste jer govorite o 'sukobljenim stranama' kad je očigledno da se dešava agresija na nezavisnu i od strane Ujedinjenih nacija priznatu državu. Osjećate li grižu savjesti? Koliko je još žrtava potrebno da biste zaista nešto poduzeli?'

Butros Gali je pažljivo, sa klimanjem glave, saslušao optužbe, primivši i novogodišnju poruku Sarajlija, gdje se, između ostalog kaže: 'Bog vas branio onako kako vi branite nas'. Potom je odgovorio:

'Naša je uloga da iznademo miroljubljiva rješenja. Ujedinjene nacije se moraju dalje angažovati na uspostavljanju dijaloga između svih protagonista u sukobu. Mi činimo sve da se nastavi mirovni proces, kreiran u Londonu, gdje su uspostavljeni osnovni mirovni principi, a koji uvažavaju integritet i političku nezavisnost BiH. Ali, rješenje se mora naći pregovorima i jedino pregovorima. Prije ili kasnije, kada se mir uspostavi, vi, građani, moraćete živjeti zajedno sa onima sa kojima ste sada u svadi. Ako, dakle, mogu dati savjet građanima, onda je to definitivni nastavak pregovora'.

Gali je izrazio razumijevanje i saosjećanje sa stavovima Sarajlija i drugih građana u BiH, ali smatra da nema drugog puta nego što je - sjesti sa agresorom za isti sto i razgovarati. Generalni sekretar UN je ukazao da je situacija u Sarajevu, ipak, bolja nego u desetak gradova širom svijeta. A njegov je zadatak da pažnju svijeta skreće na sva svjetska krizna žarišta. S tim u vezi, opet se nameću porednja stanja u Somaliji i BiH, kao i pitanje: Zašto vojna intervencija u toj afričkoj zemlji (koja ispočetka nije ni tražila međunarodno uplitanje, budući da tu egzistira potpuna anarhija), a zašto ne u BiH, međunarodno priznatoj zemlji, koja je i prije ovog strašnog rata tražila od svijeta da interveniše i zaustavi krvoproliće?

koja, “ne samo da je bila zarazna, već je znatno ojačala Srbe u razmišljanju ‘Ovo je rat bogatih’, kako je generalni sekretar sam definisao bosansku tragediju, i kao takav je od malog interesa za međunarodnu zajednicu”.²⁹³

Gali poriče da je o ratu u Somaliji govorio kao o konfliktu koji se dešava među siromašnima, a o ratu u BiH kao o onom sukobu koji vode bogati. Objašnjavajući razloge intervencije u nesretnoj afričkoj zemlji, generalni sekretar UN je izjavio:

‘Prije svega odluku o međunarodnoj vojnoj intervenciji donosi Savjet bezbjednosti, a ne generalni sekretar UN. Drugo, situacija na terenu je u Somaliji znatno drukčija. Tamo uopšte nije bilo vlade, dok u BiH razgovaramo sa predstavnicima različitih naroda. Osim toga, vojnu operaciju u Somaliji je bilo mnogo lakše izvesti nego u Jugoslaviji’.

Pitanje upućeno Sajrusu Vensu, kopredsjedniku Ženevske konferencije je glasilo: Koji su to znaci progressa u mirovnim pregovorima, o čemu se stalno govori?

‘Po prvi put će se 2. januara u Ženevi sastati svih pet protagonista u sukobu. Imaćemo za istim stolom, ne samo predstavnike tri strane u BiH, već lidere iz Zagreba i Beograda.

Dakle, prvi put će se desiti pregovori za istim stolom svih protagonista u sukobu, gdje će biti prisutni i politički i vojni lideri. Ja ne tvrdim da će se nešto krupno desiti baš 2. januara. Ali, od tog dana proces treba da počne. Na istom sastanku će se vjerovatno pokušati doći do odluke o Sarajevu, kao otvorenom gradu, što podrazumijeva demilitarizaciju” (Isto, str. 3; R. Holbrooke, nav. dj., str. 179).

I Richard Holbrooke je Novu 1993. godinu, nakon što je, pored ostalog, posjetio izbjeglički kamp u Karlovcu, gdje je slušao “jezive priče o tome kako su Srbi izvodili etničko čišćenje u Bosni ...”, dočekao u Sarajevu - u Holiday Innu (jednom “od najneobičnijih hotela. U šupljem lobiju/atrijaju je hladno kao led, mračno i turobno. Gornji spratovi su pod stalnom vatrom, sa zjapećim rupama na spoljnim zidovima. Gornji spratovi su zatvoreni za goste, pošto su borbe u Innu napravile od njih klanicu i još ima krvi po sobama. Naravno, nema ni liftova, ni posluge”), “u sobi hladnoj kao led, bez vode, s malom električnom lampom ...” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 42-47). Govoreći o “najčudnijoj novogodišnjoj noći”, Holbrooke je u svom dnevniku 1. januara 1993, pored ostalog, naveo izjavu Boutrosa Boutrosa Ghalija o tome “da bi mogao nabrojati najmanje deset mjesta na svijetu u kojima je gore nego u Sarajevu”. S tim u vezi, on je zapisao: “1 sat ujutro, 1. januara 1993, Sarajevo ... jedemo u trpezariji hotela sa Johnom Burnsom iz *The New York Timesa*, stranim dopisnikom starinskog kova. Prvi put sam ga upoznao u Aziji. Hrabar je, možda čak ludo hrabar i upravo čovjek za novogodišnje večer u Sarajevu. Ulaze i drugi reporteri i prostorija se postepeno ispunjava bučnom gomilom pušača, koji svi redom kritikuju Boutrosa Ghalija zbog njegove predstave na današnjoj konferenciji za novinare. On je uistinu izjavio da bi mogao nabrojati najmanje deset mjesta na svijetu u kojima je gore nego u Sarajevu - veoma neobična i neodmjerena izjava bilo gdje, a posebno ovdje” (Isto, str. 47).

²⁹³ Isto, paragraf 15; *Oslobođenje*, 2. januar 1993, str. 3; R. Holbrooke, nav. dj., str. 179. Boutros Ghali je na konferenciji za novinare u Sarajevu, 1. januara 1993, poricao “da je o ratu u BiH” govorio “kao o onom sukobu koji vode bogati” (*Oslobođenje*, 1. januar 1993, str. 3). Međutim, Richard Holbrooke tvrdi da je Ghali “godine 1992, prili-

Richard Holbrooke je, “**nakon nekoliko sastanaka**” sa generalnim sekretarom Ujedinjenih nacija, Boutrosom Ghalijem, koji je, po Holbrookeu, pored ostalog, radio na projektu “**dezangazovanja UN-a u Bosni**”, zaključio “**da ovaj elegantni i suptilni Egipćanin, čija koptska porodica vijekovima vuče korijene, prezire rasparčane i prljave narode na Balkanu. Da budemo iskreni, nikada mu se to mjesto nije dopalo**”.²⁹⁴

Ghali se, “**više puta žalio da Bosna guta njegov budžet, odvrćajući ga od drugih prioriteta i prijeteci cjelokupnom sistemu UN. 'Bosna je unijela pometnju u rad UN', rekao je neposredno prije Srebrenice /prije genocida u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenici - prim. S. Č./ Sluteći da naši /Sjedinjenih Američkih Država, Holbrookeov pregovarački tim - prim. S. Č./ diplomatski naponi nude mogućnost za razrješenje, 18. septembra /1995. - prim. S. Č./ izvijestio je Vijeće sigurnosti da će biti spreman završiti ulogu UN u bivšoj Jugoslaviji i dopustiti da se svi ključni aspekti implementacije dodijele drugim. Dva dana kasnije, rekao je Madeleine Albright da će Kontakt-grupa stvoriti svoje mehanizme za implementaciju - tako dobrovoljno nudeći smanjenje uloge UN u kritičnom trenutku. Ironija je, ali je njegova slabost znatno pojednostavila našu zadaću**”.²⁹⁵

Boutros Ghali je “**uvijek tražio od arapskih i muslimanskih zemalja novac za finansiranje mirovnih napora, ali im nije dopuštao da šalju svoju vojsku kao pomoć. On je htio finansijsku pomoć, ali ne i političko miješanje. Naravno da je bilo neprihvatljivo za te zemlje. Ujedi-**

kom svoje jedine posjete Sarajevu”, 31. decembra 1992. “**dao izjavu koja je šokirala novinare onog dana kada je stigao u opsjednuti grad: 'Bosna je rat bogatog čovjeka ...'**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 179). To je pred ICTY-em potvrdio i ambasador Diego Enrique Arria (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 15).

Po ocjeni Diega E. Arrija, “**neutralnost nije bila u pitanju, kako je to tvrdio Boutros Ghali. U pitanju je 'bila Bosna i Hercegovina, članica Ujedinjenih nacija, napadnuta od bosanskih Srba, uz pomoć beogradske Vlade, koja im je davala punu vojnu i finansijsku pomoć'**”. Ukazujući na tu (historijsku) činjenicu, ambasador Arria tvrdi kako “**pitanje riskiranja neutralnosti nije postojalo**”. Neutralnost se, tvrdi Diego E. Arria, “**koristila kao maska za ravnodušnost**” (Isto, paragraf 16). S tim u vezi, značajna je sljedeća ocjena Susan Sontag: “**Svi oni koji su u ovom ratu neutralni, govna su**” (C. Off, nav. dj., str. 133).

²⁹⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 179.

²⁹⁵ Isto, str. 179-180.

njene nacije su dozvolile prisustvo ruskih snaga, koje su, kao njihovi historijski zaštitnici, očigledno podržavali srpsku stranu”.²⁹⁶

Ghalijeva politika “bez presedana da gotovo nikada ne prisustvuje privatnim neformalnim razgovorima u Vijeću sigurnosti bila je, koliko opasna, toliko i arogantna. Govorio je da su te konsultacije dosadne i beskorisne”. Ghali je, “što je još gore, imenovao svog službenog portparola, bivšeg ambasadora iz Indije, Činmaja Garekana (Chinmay Gharekhan), da ga zastupa na tim sjednicama - pa je tako spriječio da na sjednice Vijeća diskutuju visoki funkcioneri Ujedinjenih nacija koji su inače bili direktno zaduženi za konkretan slučaj”.²⁹⁷

Zahvaljujući Boutrosu Ghaliju *Pismo Sadake Ogata* (visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbjeglice), od 18. marta 1993, o “**masovnoj humanitarnoj tragediji**” (zabrinjavajućoj, uznemiravajućoj i strašnoj situaciji) u Srebrenici, u kojem ona “**potanko opisuje tačnu i strašnu situaciju u Srebrenici, tražeći od generalnog sekretara da njen izvještaj hitno iznese pred Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija, nikad nije stiglo do Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija kao što je ona revnosno i odgovorno zatražila**”.²⁹⁸ Ghali je “zatajio čitavu sa-

²⁹⁶ ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragraf 17. Islamske zemlje, uključujući i Iran, ponudile su 18.000 vojnika za “sigurne zone” Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini. Međutim, Ghali je tu ponudu odbio. U “sigurnim zonama” UN-a Sarajevo i Bihać se nalazio veliki broj francuskih vojnika, a Velika Britanija nije uopće željela razmatrati mogućnost razmještaja svojih jedinica izvan centralne Bosne i Hercegovine (C. Hodge, nav. dj., str. 153).

²⁹⁷ Isto, paragraf 41. U nastojanju da definiše takvu praksu, “**koja je generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija omogućila da se ne upušta u diskusije sa članovima Vijeća**”, ambasadoru Arriji je samo jedna riječ pala na pamet, “**a ta riječ je - perverzno**”. Po mišljenju Arrija, “**ta je praksa jednaka zanemarivanju dužnosti, posebno kada je riječ o pitanju života i smrti hiljada ljudi. Takva je politika, uz neke izuzetke, predstavljala branu koja je spriječavala članove Vijeća da preispitaju funkcionere UN-a, onako kako je to Vijeće radilo u svojoj historiji. Čim je izabran za novog generalnog sekretara, Kofi Annan je odbacio tu perverznu praksu**” (Isto, paragraf 42).

²⁹⁸ Isto, paragrafi 132-144 i 157. U tom pismu S. Ogata je “**predvidjela tragediju i masakr koji su se kasnije dogodili u Srebrenici. Osim toga, jasno je upozorila Boutros Ghali-ja:**

135. ‘**Želim da Vam skrenem pažnju na događanja koja se već neko vrijeme odvijaju u Srebrenici. Sve ukazuje na to da se u Srebreničkoj enklavi razvija masovna humanitarna tragedija**’.

136. ‘**Trebalo bi upozoriti ključne svjetske lidere o tim događajima, te skrenuti pažnju Vijeća sigurnosti na ovo hitno pitanje**’.

držinu dramatičnog zahtjeva gospođe Ogate” i nije ga predočio članicama Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija. On je “do tada imao više nego dovoljno pouzdanih podataka da alarmira Vijeće sigurnosti UN-a. Priroda tog zahtjeva i njegov izvor gospođa Ogata - morali su ga prisiliti da odmah obavijesti Vijeće. Njen zahtjev bi, zbog njenog kredibiliteta i položaja, rezultirao brzom akcijom Vijeća i sigurno bi imao važan uticaj na svjetsku javnost u to vrijeme”.²⁹⁹ Generalni sekretar je “definitivno trebao upotrijebiti moralnu i političku moć svog položaja da izazove neku reakciju, barem reakciju

137. 'Situacija u Srebreničkoj enklavi se pogoršava iz sata u sat. Najnoviji izvještaji koje sam dobila od svog osoblja sa lica mjesta su užasni. Hiljade ljudi ulaze u grad iz okolnih područja, koja srpske snage sistematski napadaju i zauzimaju'.

138. 'Ljudi umiru usljed vojne akcije, od gladi i zbog nemogućnosti liječenja, i to od 30 do 40 ljudi na dan. Dana 16. marta dobila sam usmene garancije od predsjednika Miloševića i dr Karadžića za prolazak konvoja materijalne pomoći ... naročito za Srebrenicu'.

139. 'General Wahlgren rekao mi je sinoć da su pregovori otpočeli da bi se isposlovao prolazak konvoja za Srebrenicu to jutro. Upravo sam čula da svi ti napori do sada nisu dali opipljive rezultate. Prema tome, čini se da je izbacivanje paketa iz vazduha jedini način koji preostaje da se dostavi pomoć tim ljudima u Srebrenici koji su bez sredstava za život'.

140. 'Molim vladu Sjedinjenih Država da poveća količinu materijalne pomoći svim mogućim sredstvima. Voljela bih da mogu da računam na vašu podršku'.

141. Gospođa Ogata je oštro i, nažalost, kao što je vrijeme pokazalo, tačno upozorila Boutros - Boutros Ghali-ja:

142. 'Također, želim da Vam skrenem pažnju na događanja koja se već neko vrijeme odvijaju u Srebrenici. Smatram da je apsolutno neophodno da se održava stalna međunarodna prisutnost u toj enklavi'.

143. 'Ovo je jedini način da se osigura da to očajno stanovništvo ne bude potpuno napušteno. Sve ukazuje na to da se u Srebreničkoj enklavi odigrava masovna humanitarna tragedija ...'.

144. I ponovo je naglasila: 'Vjerujem da bi trebalo upozoriti glavne svjetske lidere na ova događanja. Bila bi Vam veoma zahvalna ako bi razmotrili mogućnost da se ovo hitno pitanje iznese pred Vijeće sigurnosti'.

145. Njeno upozorenje ponavljali su kasnije i drugi sa kojima sam /Diego E. Arria - prim. S. Č./ razgovarao kada je Vijeće sigurnosti UN-a posjetio SRJ /Saveznu republiku Jugoslaviju/. Gospodin Jose Maria Mendiluce, ugledni španski diplomata koji je u to vrijeme bio predstavnik UNHCR-a u bivšoj Jugoslaviji, rekao mi je za vrijeme naše posjete Srebrenici u aprilu 1993. godine da je prethodno podnio izvještaj o tome da je vidio kamione pune mrtvih bosanskih Muslimana kako ih izvoze sa područja Tuzle” (Isto, paragrafi 144-145).

²⁹⁹ Isto, paragrafi 146, 158 i 165. To je, tvrdi ambasador Arria, “bio razlog zbog kojeg je Pismo zadržano” (Isto).

javnog mnjenja. Ali je ostao nijem”.³⁰⁰

Chinmay Gharekhan (specijalni politički savjetnik generalnog sekretara) je, pored ostalog, prilikom glasanja u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija o *Rezoluciji 819*,³⁰¹ 16. aprila 1993. oko ponoći, u pokušaju da zaustavi donošenje te rezolucije, obavijestio je prisutne (Vijeće sigurnosti) **“da je upravo primio depešu”** od komandanta UNPROFOR-a, generala Wahlgrena, koji je **“poručio da upravo na Sarajevskom aerodromu pregovara sa ‘stranama u sukobu’ i da bi prihvatanje ove rezolucije štetilo pregovorima, pa stoga preporučuje da se ono odgodi”**.³⁰²

Ujedinjene nacije su u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća **“vlastitim očima gledale ubijanje boraca, žena i djece”**, a nisu

³⁰⁰ Isto, paragraf 148. Iznoseći navedenu ocjenu, ambasador Arria tvrdi: **“Ne treba mnogo razmišljati o tom razlogu da bi se došlo do sljedećeg zaključka: Pregovori su se odvijali u to vrijeme pod rukovodstvom David Owena i Cyrus Vancea. On i gospodin Milošević predložili su teritorijalnu podjelu, koja bi bila apartheidjske prirode, ono što je prema Ujedinjenim nacijama bila ‘Suverena Republika Bosna i Hercegovina’.**

149. Prema toj etničkoj podjeli, Srebrenica bi, u istočnom delu Bosne i Hercegovine i blizu granice Savezne republike Jugoslavije, ostalo ono što je bilo predloženo da bude, muslimanska teritorija - velikim dijelom izolovana od Sarajeva. To su vođe u Beogradu i na Palama, Milošević i Karadžić uvijek odbijali” (Isto, paragrafi 148-149).

³⁰¹ Isto, paragraf 219. Vijeće sigurnosti UN-a je 16. aprila 1993, na prijedlog Nesvrstanih zemalja članica Vijeća sigurnosti, usvojilo *Rezoluciju 819* (ona je **“pretrpjela značajne izmjene od strane stalnih članica”**, koje su promijenile prijedlog Nesvrstanih zemalja članica Vijeća sigurnosti), kojom je, pored ostalog, zahtijevano **“da se sve strane i svi oni kojih se to tiče ophode prema Srebrenici i njenoj okolini kao sigurnoj zoni koja mora biti pošteđena svakog oružanog napada ili bilo kojeg neprijateljskog čina ...”** (Isto, paragrafi 200-227; **∴ IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 52-58; **∴ REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 62-74).

³⁰² Isto. Nesvrstane zemlje članice Vijeća sigurnosti su navedenu intervenciju **“ocijenile neprihvatljivom i u tom trenutku smatrale su da se na taj način želi unijeti zabuna u posljednjem trenutku, kako bi se zaustavilo donošenje Rezolucije”**. Nesvrstane zemlje su odmah odbacile tu mogućnost **“i zatražile da se Rezolucija stavi na glasanje, što je usvojeno, uz suzdržanost Rusije”** (Isto, paragraf 220).

Nekoliko dana kasnije ambasador Diego E. Arria se susreo sa generalom Wahlgrenom u Zagrebu i **“rekao mu kako smo bili iznenađeni njegovim kasnim pozivom i zahtjevom da odgodimo donošenje odluke o Rezoluciji”**. Generala Wahlgrena su veoma iznenadile riječi ambasadora Arrija, pri čemu mu je rekao: **“Nikog ja te noći nizam nazvao u Ujedinjenim nacijama”**. Naprotiv, njega (general) je **“nazvao jedan viši službenik UN-a, ‘no uvjeravam vas da niti sam iznio takav prijedlog, niti sam uopšte nazvao’”** (Isto, paragraf 221).

intervenisale. One su, pored ostalog, “**mirno stajale i gledale kako srpska artiljerija uništava Sarajevo**”.³⁰³

Ujedinjene nacije su, *Rezolucijom 824* Vijeća sigurnosti, od 6. maja 1993, evropske muslimane (Bošnjake) - žrtve genocida, umjesto da ih zaštite od genocida, obećanjima koncentrisale u enklavama (Sarajevo, Goražde, Žepa, Srebrenica, Tuzla i Bihać), pri čemu su se (Ujedinjene nacije) usudile nazvati ih “**sigurnim zonama**” (*safe areas*),³⁰⁴ “UN ’utoči-

³⁰³ M. Polutak, nav. dj., str. 307, *Pismo majora Bryana Waltersa, komandanta 1. bataljona 22. cheshirskog puka - Britanskim snagama - Vojna pošta 547 AIY BROJ*. Takvu politiku i praksu tzv. međunarodne zajednice dobro je razobličio britanski major Bryan Walters: “Mislim da će neki naši ljudi imati problema zbog stvari za koje nismo imali ovlasti da ih spriječimo i mislim da u tom grmu leži zec. Smatram da historija svjetsku zajednicu neće suditi prema onome što je ona učinila, već prema onome što nije ili neće učiniti. Sa sadašnjim mandatom potpuno smo bespomoćni u sprečavanju ovog genocida, čije se proporcije mogu uporediti sa holokaustom ... Balkan ima veliko poštovanje za snagu i bez milosti će iskoristiti svaku slabost ... Da bismo postigli povjerenje i u glave domaćih snaga usadili vjeru u našu nepristrasnost i integritet, svoj mandat smo rastegli do krajnjih granica.

Mi, Ujedinjene nacije, spremne smo čekati u stanju pripravnosti i vlastitim očima gledati ubijanje boraca, žena i djece, te kao svjetska zajednica, nećemo direktno intervenirati. Razumijem opasnosti, pretpostavljam da oni (ljudi u Bosni) nisu vrijedni tog rizika, ali ne mogu i ne želim vjerovati da je to odgovor... To me dovodi do pitanja - kako će nas vidjeti historija, odnosno, kako će moja djeca vidjeti našu ulogu u ovom genocidnom konfliktu. Kako smo mogli mirno stajati i gledati kako srpska artiljerija uništava Sarajevo?

Zašto smo zaobilazili istinu dok je Sarajevo gorjelo?

Što smo mislili dok smo gledali kako cijele zajednice gube svoje domove, bježe u kotao granata da umru od hladnoće i nemara na ulicama nekog drugog sela pod opsadom ...” (M. Polutak, nav. dj., str. 307-308).

³⁰⁴ Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija *Rezolucijom 824* (1993), 6. maja 1993, **proglasilo je** “glavni grad Republike Bosne i Hercegovine i druga slična ugrožena područja, posebno gradovi Tuzla, Žepa, Goražde, Bihać, kao i Srebrenica, i njihove okoline, sigurnim zonama od svih uključenih strana i moraju biti pošteđene oružanih napada ili bilo kojeg neprijateljskog čina” (: REZOLUCIJE UN-a ..., str. 72-74). Nažalost, “u slučaju Srebrenice, britanski diplomati su”, po ocjeni Michaela A. Sellsa, “**razvodnili rezolucije o sigurnim zonama. Zatim su Yasushi Akashi i drugi zvaničnici Ujedinjenih nacija odbili da upotrijebe sva neophodna sredstva kako bi konvoji stigli do enklave, pretvorivši je tako u boravište gladi i bijede**” (M. A. Sells, nav. dj., str. 269).

Signature zone Ujedinjenih nacija, posebno Srebrenica i Žepa, “**pretvorene su**”, s pravom tvrdi Michael A. Sells, “**u boravišta bijede**”, odnosno **koncentracione logore Ujedinjenih nacija** (Isto, str. 104, 242 i 269).

štima', a to su zapravo bile prave koncentracijske zone na otvorenom. Ovaj put to nisu bile plinske komore, ne, ovo je bilo na otvorenom - na zraku". Govoreći o tome, Louise Lambrichs piše: "kakva ironija! - da, za njih je zrak bio smrtonosan, zamisli!", pri čemu "međunarodne snage" navodno nisu mogle znati šta ih čeka. Riječ je o, po ocjeni Lambrichs, programiranom istrebljenju. S tim u vezi, ona piše: "Razotkrivati programirano istrebljivanje, to je francuskim židovskim udrugama bilo prekomplikirano. Što je njima bilo u glavi, možeš li mi to reći? Što su europski Židovi imali u glavi dok se europskim muslimanima prijetilo, i zatim su istrebljivani, a da Međunarodna zajednica koja ih je navodno štitala, na kraju nije učinila što je trebala, da održi riječ? Zato što je to za njih neusporedivo, zato nisu ni prstom maknuli? Ili zato što su bili opsjednuti nečim što se zbivalo drugdje, izvan Europe?"³⁰⁵

Svijet je "stajao po strani i posmatrao dok su srpske snage klale,

Civili i civilno stanovništvo u sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, kojima (civilima i civilnom stanovništvu) bilo je zabranjeno adekvatno naoružanje da bi se borili i koji su održavani "u životu zahvaljujući humanitarcima Ujedinjenih nacija", bili su prepušteni "srpskoj vojsci za masovne likvidacije" (Isto, str. 171-172).

Vijeće sigurnosti je **proglasilo** da se u navedenim sigurnim zonama Ujedinjenih nacija - teritorijama Ujedinjenih nacija "ima nadzirati sljedeće:

(a) trenutačni prekid oružanih napada i svih neprijateljskih postupaka protiv sigurnih područja i povlačenje svih vojnih ili paravojnih jedinica bosanskih Srba od ovih gradova na udaljenost na kojoj prestaju biti prijetnjom njihovoj sigurnosti i njihovim stanovnicima što će biti praćeno od strane vojnih promatrača Ujedinjenih nacija;

(b) puno poštivanje prava Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija (UNPROFOR-a) i međunarodnih humanitarnih organizacija na slobodan i neometan pristup svim sigurnim područjima u Republici Bosni i Hercegovini i puno poštivanje osoblja angažiranog u ovim operacijama od svih strana;

zahtijeva da sve strane i ostali kojih se to tiče u potpunosti saraduju s UNPROFOR-om i preduzmu sve mjere neophodne za poštivanje ovih sigurnih zona;

traži da generalni sekretar preduzme odgovarajuće mjere s naglaskom na praćenje humanitarne situacije u sigurnim područjima i da u tom smislu ovlasti jačanje UNPROFOR-a sa dodatnih 50 vojnih promatrača UN-a skupa sa odgovarajućom opremom i logističkom podrškom i, u vezi s ovim, također, zahtijeva da sve strane i ostali kojih se tiče u potpunosti i neodložno saraduje s UNPROFOR-om;

objavljuje svoju spremnost da, u slučaju da se bilo koja strana ne bude pridržavala ove rezolucije, smjesta razmotri usvajanje svih drugih dodatnih mjera s naglaskom na njihovu provedbu, uključujući i one za osiguranje poštivanja sigurnosti osoblja UN-a; ..." (: REZOLUCIJE UN-a ..., str. 73-74).

³⁰⁵ L. Lambrichs, nav. dj., str. 299-300. Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, piše Louise Lambrichs, odlučilo predati Bošnjake njihovim neprijateljima, "dobro znajući što će oni s njima učiniti, i to nakon što ih je okupilo u zoni koju su se naše jedinice

silovale i protjerivale bosanske muslimane. Nijedna akcija nije preduzeta nakon što su srpske snage dizale u zrak džamije, spaljivale čitava sela i sarajevsku biblioteku neprocjenjive vrijednosti. Zahtjevi evropskog javnog mnjenja da se zaustavi etničko čišćenje (učtivi termin za genocid) u Bosni ignorirani su od vlada koje se nisu željele involvirati. Oklijevanje Francuske i Britanije u nekim je slučajevima dovelo do optužbi da im baš i nije bilo žao posmatrati protjerivanje muslimana iz Evrope. U UN-u se raspravljalo o Bosni, ali se izbjegavala upotreba termina 'genocid' koji bi zahtijevao hitnu akciju".³⁰⁶

Bošnjacima muslimanima je "pucano u glavu iz neposredne blizine ili su im grla prerezivana. Muslimanke, čak i dvanaestogodišnje djevojčice, dovođene su u male kampove, namijenjene za silovanja i u njima su se Srbi smjenjivali silujući ih".³⁰⁷

Umjesto principa međunarodnog poretka, Bosna je tretirana u okvirima tzv. real-politike, sa nametanjem nacionalnih politika i interesa pojedinih država, uključenih, preko Evropske unije i Ujedinjenih nacija, u tzv. rješavanje "bosanskohercegovačke krize", i sa licemjerjem kao pretpostavkom tog radikalnog zaokreta.³⁰⁸ Međunarod-

obavezale štiti, i nakon što ih je razoružalo". Vijeće sigurnosti "nije upotrijebilo svoje ovlasti da zaštiti žrtve od napadača. I Vijeće sigurnosti ostaje nekažnjeno" (Isto, str. 353).

Ujedinjene nacije su uzele Bošnjake "pod svoju zaštitu" u sigurnim zonama (Ujedinjenih nacija), uključujući i u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenici, zatim su ih razoružali, "suprotno obećanju da će ih zaštititi", i na kraju ih predali zločincima (Isto, str. 219-220, 222 i 300), koji su ih jula 1995. po kratkom postupku likvidirali (preko 8.000).

Zločin genocida (ono "što se događalo") nad Bošnjacima u sigurnim zonama Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini dr. Schwarz-Schilling je nazvao "Kriсталna noć na rate" (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 104).

³⁰⁶ E. Margolis, nav. dj., str. 305-308). Ukazujući na činjenicu da *Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* obavezuje sprečavanje genocida, Florense Hartmann tvrdi kako su zapadne vlade izbjegavale upotrebu tog termina (F. Hartmann, **MIR I KAZNA: TAJNI RATOVI MEĐUNARODNE POLITIKE I PRAVOSUĐA**, Buybook, Sarajevo, 2007, str. 13).

³⁰⁷ Isto, str. 309-310.

³⁰⁸ K. Begić, nav. dj., str. 9. Ukazujući na suštinu tzv. real-politike, prof. dr. Kasim Begić s pravom navodi sličnu politiku, "prije šezdesetak godina, španjolske republikanske vlade zbog internacionalnih brigada, dok su u isto vrijeme importovane Hi-

na zajednica, posebno (kršćanska) Evropa, zbog nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti žrtava genocida, kao takvih, te pružanja podrške srpskom osvajačkom ratu za teritorije - proširenje *životnog prostora*, nije željela (niti je pokušala) shvatiti srpske ratne ciljeve, niti suštinu i karakter srpskog velikodržavnog projekta - srpsku fašističku ideologiju, politiku i zločinačku (genocidnu) praksu.³⁰⁹

Ujedinjene nacije su u vezi sa pitanjem agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima 1991-1995. učinile brojne greške i propuste.³¹⁰ Naime, Ujedinjene nacije su pokušale “**očuvati mir i primijeniti pravila za očuvanje mira u situaciji u kojoj nije bilo nikakvog mira**”. Pošto su znale “**da bilo koji drugi način djelovanja može ugroziti**

terlove i Mussolinijeve eskadrile i tenkovske brigade preoravale Španjolsku i masakrirale civile što su bili na strani legalne i legitimne vlasti” (Isto).

“Poziv na uzvišene principe sadržane u Deklaraciji UN i u drugim dokumentima, pogotovo u odnosu na ljudska prava, građanske slobode i kolektivnu sigurnost, u odnosu na pokolje u Bosni uz direktan TV prijenos, imao je”, po prof. Begiću, “učinke kao i pokušaj Haila Selassija s govornice Lige naroda u Genovi prije šezdeset i nešto godina, u povodu prodaje Etiopije italijanskom fašizmu, ili koju godinu kasnije vapaj E. Beneša povodom besramne minhenske trgovine Daladiera i Chamberlaina” (Isto).

Real-politika velikih sila, po ocjeni Florence Hartmann, često znači kukavičluk i izdaju osnovnih ljudskih vrijednosti (F. Hartmann, nav. dj., str. 208). Za Carlu del Ponte real-politika u međunarodnoj zajednici označava **politiku otezanja** (C. del Ponte - Ch. Sudetić, **GOSPODICA TUŽITELJICA: SUOČAVANJE S NAJTEŽIM RATNIM ZLOČINIMA I KULTUROM NEKAŽNJIVOSTI**, Buybook, Sarajevo, 2008, str. 150).

“Poziv za uzvišene principe sadržane u Deklaraciji Ujedinjenih nacija i u drugim dokumentima, pogotovo u odnosu na ljudska prava, građanske slobode i kolektivnu sigurnost, u odnosu na pokolje u Bosni uz direktan TV prijenos”, imao je, po ocjeni prof. Begića, “učinke kao i pokušaj Haila Salassija s govornice Lige naroda u Genevi prije šezdeset i nešto godina, u povodu prodaje Etiopije italijanskom fašizmu, ili koju godinu kasnije vapaji E. Beneša povodom besramne minhenske trgovine Daladiera i Chamberlaina” (Isto).

³⁰⁹ Evropa, po ocjeni Louise Lambrichs, nije razotkrila *srpski nacionalni mit i ideologiju o etničkoj čistoti*, “**nego je išla ruku pod ruku s njom i stalno je podupirala njeno provođenje**”. Stoga je, po njoj, neophodno “**odrubiti glavu srpskoj nacionalnoj mitologiji i ideologiji**”, jer je to, tvrdi Lambrichs, “**jedini način da svi ovi ubijeni ne budu i uzalud ubijeni**” (L. Lambrichs, nav. dj., str. 354-355).

³¹⁰ ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 488. Te greške su, po ocjeni generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, Kofija Annana, “**proistekle iz, nesumnjivo dobronamjerne težnje**” (Isto). Ujedinjene nacije su, po njemu, “**pravile greške u rasuđivanju - greške ukorijenjene u filozofiji nepristrasnosti i nekorištenja sile koje su potpuno neprimjerene za sukob u Bosni**” (Isto, paragraf 499).

živote” njihovih trupa, pokušavale su “stvoriti - ili zamisliti okruženje u kome bi mogla opstati pravila za očuvanje mira - dogovorom strana, pristankom za slanje trupa, nepristrasnošću”, pri čemu su situaciju na terenu pokušale “stabilizovati putem sporazuma o prekidu vatre”. Očigledno je da su u takvim uslovima izjednačeni žrtva genocida i njen egzekutor, što je “išlo na ruku Srbima koji su kontrolirali veći dio teritorija”. Izostala je zaštita žrtve, čime je politika Ujedinjenih nacija “u najboljem slučaju bila polovična”. Ujedinjene nacije su izbjegle “upotrebu sile, osim u svrhu samoodbrane”, što ih je dovelo “u sukob sa interesima branilaca sigurnih zona”, čija je sigurnost zavisila od njihove (tj. UN-a) upotrebe sile.³¹¹

Ujedinjene nacije su na osvajački rat protiv Republike Bosne i Hercegovine i genocid nad Bošnjacima odgovorile **embargom na uvoz oružja, dostavom humanitarne pomoći i razmještajem snaga za očuvanje mira**, omogućivši (i dozvolivši) agresorima da (iz)vršu genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.³¹² Nažalost, te mjere su bile “loš nadomjestak za odlučniju i silovitiju akciju kojom bi se spriječilo odvijanje užasa”.³¹³

Embargom na oružje nije se, po ocjeni Kofija Annana, generalnog

³¹¹ Isto, paragraf 499. Dr. Schwarz-Schilling je ukazivao i “na izvjesne ortračke odnose” Ujedinjenih nacija sa Srbima (E. Ratfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 87).

³¹² Isto, paragraf 490. UNPROFOR je, “i pored neodrživosti svog položaja”, “mogao potpomagati humanitarni proces i ublažiti donekle - ali, kako je Srebrenica tragično potcrtala, ne i svu - patnju izazvanu ratom. Danas ima ljudi u Bosni koji ne bi preživjeli da nije bilo UNPROFOR-a. U stanovitoj mjeri, možemo reći da 117 mladića koji su izgubili život, vršeci misiju UNPROFOR-a u Bosni, nije umrlo uzalud. Njihova žrtva i velika predanost mnogih drugih, međutim, ne mogu potpuno iskupiti politiku koja je u najboljem slučaju bila - polovična” (Isto, paragraf 489).

³¹³ Isto. Ukazujući na činjenicu da “nametanje embarga na oružje nije nužno predstavljalo grešku, jer je na kraju krajeva do njega došlo kada Bosna i Hercegovina još uvijek nije postala članica Ujedinjenih nacija”, generalni sekretar UN-a, Kofi Annan, tvrdi da “nakon toga, mora da je postojala neka popratna dužnost da se Bosna i Hercegovina zaštiti od tragedije koja ju je zadesila, nakon što je postala zemlja članica. Čak i kada su se srpski napadi i davljenje ‘sigurnih zona’ nastavili tokom 1993. i 1994, a bili popraćeni izvještajima medija, a vjerovatno i diplomatskim izvještajima, te izvještajima obavještajnih službi svojim vladama, stav članica Vijeća sigurnosti je uveliko ostao isti”. Ukazujući na to, generalni sekretar je konstatovao da “međunarodna zajednica još uvijek ne može iznaći način da se suprotstavi prijetnjama i da ih porazi” (Isto).

sekretara UN-a, **“postiglo ništa više od zamrzavanja vojnog stanja u bivšoj Jugoslaviji. On je doveo Srbe u položaj silne vojne premoći i efikasno lišio Republiku Bosnu i Hercegovinu svog prava na odbranu, u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija”**.³¹⁴

Ujedinjene nacije su se protivile ukidanju embarga na oružje žrtvama genocida. Tako je, primjera radi, Vijeće sigurnosti 29. juna 1993. vodilo raspravu o donošenju rezolucije da se Vlada Republike Bosne i Hercegovine **“izuzme iz embarga na oružje koji je uveden bivšoj Jugoslaviji prema Rezoluciji 713 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, iz prostog razloga da bi se omogućilo Bosni i Hercegovini da ostvari svoje pravo koje joj pripada, a to je pravo na samoodbranu”**. Taj prijedlog rezolucije nije dobio potrebnu podršku, odnosno nije prihvaćen, **“osim od pet zemalja članica Pokreta nesvrstanih i Sjedinjenih država”**. Tom je prilikom ambasador Diego Arria, koji je glasao za prijedlog rezolucije, podsjetio Vijeće sigurnosti **“da je odluka o uvođenju embarga na oružje za bivšu Jugoslaviju donesena prije nego što je Republika Bosna i Hercegovina međunarodno priznata, ali da je embargo jedino na njih uticao. Hrvati i Srbi imaju sigurne izvore snadbijevanja oružjem, opremom i gorivom”**.³¹⁵

“Sprečavati ljude da ostvare pravo na odbranu i preživljavanje”, po ambasadoru Arriji, značilo je **“preuzeti vanredno značajne moralne i političke odgovornosti. Jedno je odlučiti da se ne pomaže nekoj državi koja bazira svoje postojanje na principu kolektivne sigurnosti, a sasvim drugo je uskratiti joj prirodno pravo na samoodbranu. Oni koji su danas /tj. 29. juna 1993, kada je u Vijeću sigurnosti vođena rasprava da se Vlada Republike Bosne i Hercegovine “izuzme iz embarga na oružje” - prim. S. Č./ donijeli takvu odluku, putem glasanja, snose primjerenu odgovornost pred svijetom. Moramo biti svjesni da je naša rezolucija iznad svih deklaracija o moralnim i etničkim principima”**.³¹⁶

³¹⁴ Isto. Ukazujući na potrebu i dužnost da se Bosna i Hercegovina, članica Ujedinjenih nacija, zaštiti od agresije i genocida, generalni sekretar UN-a je u *Izveštaju o Srebrenici*, od 15. novembra 1999, konstatovao kako je stav Vijeća sigurnosti, i nakon brojnih dokaza o zločinima, ostao isti, te da međunarodna zajednica nije preduzela potrebne mjere da zaustavi agresiju i genocid (Isto).

³¹⁵ ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, 11. i 14. april 2003. i 22, 24. i 25. septembar 2003, BSC 0348 -7807 - 0348 - 7876, paragrafi 436-437.

³¹⁶ Isto, paragraf 467.

Članice Vijeća sigurnosti koje su se protivile prijedlogu rezolucije da se Vlada Republike Bosne i Hercegovine izuzme iz embarga na oružje, uveden **“bivšoj Jugoslaviji prema Rezoluciji 713 (1991) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija”**, navodile su “razloge”, koji su, nažalost, sramotni, nemoralni i bez ikakvih osjećanja i osjećaja za (nevine) žrtve genocida:

- **“obim nasilja i konflikt bi se proširili i pojačali”**;
- **“rata bi bilo još više, a ne manje i da bi sve strane pribavile modernije naoružanje”**;
- **“pregovarački proces u Ženevi bi bio ugrožen”**;
- **“bio bi to kraj zona sigurnosti”**;
- **“to bi ubrzalo srpska ofanzivna dejstva protiv ono malo što je ostalo od Bosne i Hercegovine, a što bi dovelo do njenog potpunog poraza”**;
- **“to će ugroziti dostavu humanitarne pomoći”**;
- **“time bi Vijeće sigurnosti priznalo svoj neuspjeh”**.³¹⁷

Na sve navedene **“glavne razloge”** ambasador Diego Arria je iznio argumentovane odgovore i davao objektivne i nepristrasne komentare, naglašavajući da se radi o genocidu.³¹⁸ Tom **“gnusnom zločinu, tom genocidu”**, s pravom je tvrdio ambasador Arria, **“moramo dodati izgubljene živote više hiljada ljudi: žena i djece koji su umrli zbog manjka doktora, lijekova ili zahvaćeni epidemijom zbog nedostatka vode u tzv. sigurnim zonama /Ujedinjenih nacija - prim. S. Č./, u kojima su bili zatvoreni, kao životinje od strane bosanskih Srba, koji su ih tlačili i ponižavali tri godine. Koji čak nisu dozvoljavali ni da doktori uđu**

³¹⁷ Isto, paragrafi 439-472.

³¹⁸ Isto. S tim u vezi, zanimljiv je njegov komentar u vezi sa **“razlogom”** po kome bi se **“obim nasilja i konflikt proširili i pojačali”** u slučaju da se Vlada Republike Bosne i Hercegovine **“izuzme iz embarga na oružje”**: **“Vijeće treba da zapamti da je blizu 200.000 ljudi ubijeno i da je više od dva miliona ljudi raseljeno iz svojih domova putem ‘etničkog čišćenja’**. Dvadeset hiljada žena je silovano. Međunarodni sud pravde i Svjetska konferencija o ljudskim pravima su upozorili da je Bosna i Hercegovina žrtva genocida i ‘etničkog čišćenja’, između ostalih neizrecivih zločina. Šta su oni članovi Vijeća koji su se protivili rezoluciji imali na umu kada su tvrdili da bi se nasilje povećalo i proširilo? Zar sadašnja realnost nije dovoljna”? (Isto, paragraf 439).

u 'sigurne zone''³¹⁹.

Ni snabdijevanje humanitarnom pomoći, najdužom humanitarnom misijom u historiji, "nije predstavljalo adekvatan odgovor na 'etničko čišćenje' i vršenje genocida". Dostava humanitarne pomoći³²⁰ nije nikada predstavljala rješenje za probleme Bosne i Hercegovine. Suština problema nije bila u humanitarnoj pomoći žrtvi agresije i genocida, već u političko-vojnom rješenju, "što je jedna članica Ujedinjenih nacija ostavljena bez mogućnosti odbrane usljed embarga na oružje koji su joj nametnule Ujedinjene nacije", čime je Bosna i Hercegovina "čerečena snagama koje su je željele uništiti". Rješenje navedenog problema nije moglo biti riješeno humanitarnom pomoći,³²¹ a što, pored ostalog, potvrđuje da su Ujedinjene nacije imale prvenstveno humanitarni zadatak. Tako su zapadni političari misiju Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini usmjerili "na snabdijevanje humanitarnom pomoći, a istovremeno odbijajući da spriječe kampanju genocida".³²² Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija "stvorilo je sistem koji je mirovnjake Ujedinjenih nacija kao snabdjevača hu-

³¹⁹ Isto, paragraf 491.

³²⁰ .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 490-491; S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 252-253; B. Clinton, nav. dj., str. 625. "Snabdijevanje hranom i krovom nad glavom onih koji nisu imali ni jedno ni drugo" je, po ocjeni generalnog sekretara UN-a, "doista vrijedno divljenja i moramo odati počast izvanrednom poslu koji je UNHCR obavio sa svojim partnerima u krajnje nepovoljnu situaciju" (: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 491). Međutim, to nije bilo rješenje za Republiku Bosnu i Hercegovinu, protiv koje je vođen osvajački, agresorski rat i vršen genocid nad Bošnjacima.

³²¹ Isto. General Ratko Mladić, komandant 30. kadrovske centra Generalštaba Vojske Jugoslavije i komandant "Glavnog štaba Vojske Republike Srpske", 31. maja 1993. izdao je usmeno naređenje, kojim je zabranio "svaki ulazak i izlazak konvoja UNPROFOR-a, MKCK i ostalih međunarodnih organizacija na području Srebrenice i Žepe" (AIIZ, inv. br. 2-4245, Komanda Drinskog korpusa, Odjeljenje za OB /Obavještajne poslove - prim. S. Č./ poslove, Strogo pov. br. 18/1323, 31. maj 1993. godine - Organu za OB poslove: svim brigadama i samostalnom bataljonu Skelani).

³²² M. A. Sells, nav. dj., str. 171. Ukazujući na tu misiju Ujedinjenih nacija, Michael A. Sells, tvrdi kako je "pasivnom nasilju zapadnih političara pomogla lažna filantropija" (Isto).

manitarnom pomoći izložio kao taoce”.³²³

Ni **slanje snaga za očuvanje mira** (humanitarna operacija) nije bio adekvatan odgovor na agresiju protiv Bosne i Hercegovine i genocid nad Bošnjacima.³²⁴ Naime, “**nije ispunjen nijedan od preduslova za slanje snaga za očuvanje mira: nije bilo mirovnog sporazuma - čak se nije poštovao ni prekid vatre - nije bilo očigledne volje da nastupi mir i nije postojala jasna spremnost zaraćenih strana**”. I pored toga, “*nemajući*

³²³ Isto. S tim u vezi, Michael Sells argumentovano konstatuje: “**Nije važno jesu li ih uistinu zadržale srpske radikalne paravojne formacije. Mogao ih je zadržati ko god je htio, te su prema tome korišteni kao taoци bez obzira na to jesu li bili pritvoreni ili nisu. Srpska vojska mogla je nekažnjeno kršiti desetine rezolucija Ujedinjenih nacija koje su zahtijevale slobodan protok humanitarne pomoći, raspuštanje koncentracionih logora i zaštitu civilnog stanovništva. Tražeći dvostruki ključ za bilo kakvu akciju NATO snaga (odobrenje kako vojnih i civilnih zapovjednika snaga Ujedinjenih nacija tako i NATO-vih zapovjednika), Vijeće sigurnosti spriječilo je svako efikasno odvracanje od uzimanja talaca. Tačno je da se hrana doturala nekim ljudima koji bi inače skapali od gladi, ali - kako Bosanci /Bošnjaci - prim. S. Č./ komentiraju - bili su hranjeni za klanje.**

Pune tri godine Ujedinjene nacije su se borile da prebace minimum hrane u enklave Srebrenicu i Žepu. Nakon što su neki mirovnjaci uzeti kao taoци, narod u tim sigurnosnim zonama - kojem je bilo zabranjeno adekvatno naoružanje da bi se branio i koji je održavan u životu zahvaljujući humanitarcima Ujedinjenih nacija - prepušten je srpskoj vojsci za masovne likvidacije” (Isto, str. 171-172).

³²⁴ ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 492. Boutros Boutros Ghali je, u svojstvu generalnog sekretara UN-a, “**otvoreno rekao Vijeću sigurnosti da Snage Ujedinjenih nacija za očuvanje mira ne mogu donijeti mir Bosni i Hercegovini. On je to često i glasno ponavljao, plašeći se da će mjere očuvanja mira neminovno doživjeti neuspjeh u ratnoj situaciji**” (Isto).

Vojnici UNPROFOR-a u Republici Bosni i Hercegovini su nad Bošnjacima (muslimanima), pored ostalog, vršili diskriminaciju, kao što je to slučaj na području sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica. Tako je Kanadski bataljon UNPROFOR-a 27. maja 1992. od Komande (UNPROFOR-a) dobio naredbu da njegovi vojnici u Srebrenici **ne mogu spasiti niti pružiti bilo kakav medicinski tretman “ranjenom muslimanu starijem od 15 i mlađim od 60 godina”** (Intervju Carlosa Roberta Steinera (veteran kanadske vojske), AVAZ, SEDMICA, 26. novembar 2011, str. 6-7).

Kanadski vojnici Ujedinjenih nacija su Bošnjake u Srebrenici zvali smećem (jigabos), potcjenivali ih, ponižavali i ismijavali, tako što su “**zbijali ratne šale na račun bosanskih muslimana, čak i pjevali degradirajuće pjesme na njihov račun. Generalno nisu bili prijateljski raspoloženi prema njima**”. Među vojnicima kanadskog bataljona u Srebrenici bilo je mnogo rasističkog i antimuslimanskog raspoloženja i odnosa (Isto).

U redovima vojnika u kanadskim i britanskim bataljonima UNPROFOR-a u Bosni i Hercegovini bilo je i članova nekih tajnih kršćanskih fundamentalističkih grupa i izuzetno snažnih međunarodnih tajnih društava, kao što su *Slobodni zidari* i *Templari* (Isto).

bolje rješenje /italik u originalu - prim. S. Č./, **Vijeće sigurnosti je odlučilo da treba poslati snage Ujedinjenih nacija za očuvanje mira. Lako naoružane, lako vidljive u svojim vozilima, razasute širom zemlje po brojnim neodbranjivim osmatračkim tačkama, one su mogle samo potvrditi ono što je bilo očigledno: nije bilo mira koga treba očuvati**".³²⁵

Vijeće sigurnosti je očigledno, više nego naivno, očekivalo **"da će 'zaraćene strane' na terenu poštovati autoritet Ujedinjenih nacija i da neće ometati niti napadati njene humanitarne operacije"**. Također se **"nije dovoljno procijenilo da sistematska i bespoštedna kampanja kakvu su vodili Srbi neće smatrati da su humanitarne operacije Ujedinjenih nacija prepreka, već radije instrument za postizanje njihovog cilja"**. U tom je slučaju **"jasno da je suštinski važno imati sposobnost da se mandat prilagodi, situaciji na terenu i da se poduzme briga za slanje odgovarajućih snaga pod odgovarajućom strukturom"**. Nažalost, Komanda UNPROFOR-a, po generalnom sekretaru, **"nije bila fleksibilna ni za jednu od pomenutih stvari"**.³²⁶

³²⁵ Isto. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, nažalost, govori o **"stranama u sukobu", "sukobljenim stranama", "zaraćenim stranama" i "stranama"**. Pri tome je evidentno prisutna **"opšta sklonost da se prikaže da su strane jednako odgovorne za učinjene prekršaje"**. Neshvatljivo je i tendenciozno kako su Ujedinjene nacije, nakon priznavanja Republike Bosne i Hercegovine, svoju legalnu članicu svrstale u jednu od **"strana"**. Taj izraz UN koriste i poslije zauzimanja sigurne zone UN-a Srebrenica i genocida nad Bošnjacima u julu 1995. (Detaljnije o tome: S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 407-416).

³²⁶ Isto, paragraf 493. **"Uskoro je postalo očito"**, navodi generalni sekretar Ujedinjenih nacija, **"da se nakon kraja Hladnog rata i uz premoć neregularnih snaga - kontrolisanih ili nekontrolisanih - stara pravila igre nisu više mogla održati"** (Isto).

Humanitarne operacije UNPROFOR-a zavisile su od **"dobre volje zaraćenih strana"**. **Srpske snage**, nadzirući većinu komunikacija, **kontrolisale su i raspodjelu pomoći**, tako da je i **ta politika**, kao i embargo na isporuku oružja, išla naruku srpskom agresoru i njegovim kolaboracionistima (C. Hodge, nav. dj., str. 97 i 128). Brigadni general Adnan Abdel Razek (jedan od nablížijih saradnika komandanta UNPROFOR-a, generala Satisha Nambiara, u Sarajevu) početkom decembra 1992. je **"zapanjio vrh svjetske organizacije, izjavivši kako je operacija UNPROFOR-a 'potpuno propala', te kako jedino akcija vojnih snaga Zapada može spriječiti daljnje srpske napade"** (Isto, str. 107). Istovremeno je Generalni sekretar NATO-a Willem van Ekelen **"opisao operaciju UN-a u BiH kao gomilu ruševina, među kojima humanitarni napadi nemaju nikakve vjerodostojnosti"** (Isto).

Srbi su potpuno kontrolisali isporuku i dostavljanje humanitarne pomoći. Pomoć sigurnim zonama UN-a u istočnoj Bosni, stizala je iz Beograda, i to samo uz pristanak

Očito je navedena politika i praksa (**embargo na oružje, humanitarnu pomoć i snage za očuvanje mira**) Vijeća sigurnosti i zemalja članica Ujedinjenih nacija legalizovala srpska osvajanja i genocid. U svemu tome Ujedinjene nacije moraju preuzeti odgovornost za agresiju i genocid u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća.

Ujedinjene nacije su bile dobro informisane i znale - bilo im je potpuno jasno - kada je u pitanju genocid nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, da sigurne zone Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini, pored ostalog, **“nisu istinski ‘sigurne’**”, jer **“nije bilo ni političke volje da se upotrijebi odlučna zračna sila protiv srpskih napada na sigurne zone, kao ni mogućnosti da ih se na terenu porazi”**.³²⁷ S tim u vezi, Sekretarijat UN-a je pravilno ukazivao **“na to brkanje pojmova u politici sigurnih zona”**, te su predložene promjene: **“zasnovati sigurne zone ili međusobnim sporazumom strana ili mandatom Vijeća sigurnosti; demilitarizacijom sigurnih zona; postizanjem neograničene slobode kretanja”**, pri čemu je naglašena potreba **“da je važnije da se zaštite ljudi od teritorije”**. Međutim, navedeni prijedlozi **“sami po sebi nisu bili dovoljni”**, a **“djelimična demilitarizacija”** sigurnih zona UN-a Srebrenice i Žepe - nije im donijela sigurnost, već, naprotiv, **“učinila ih je samo lakšim metama za Srbe”**.³²⁸

Naglašavajući s pravom na nespornu činjenicu da sigurne zone UN-a nisu bile istinski sigurne i da nije bilo političke volje da se upotrijebi zračna intervencija protiv srpskih napada, generalni sekretar je ukazao na realnu činjenicu da je **“ključno pitanje - politički, strateški i moralno - koje se krilo iza sigurnosti ‘sigurnih zona’ imalo suštinsku prirodu ‘etničkog čišćenja’**”, odnosno - prirodu zločina. Tu prirodu zločina, iza koje se krio genocid i jasna namjera za njegovo izvršenje, generalni sekretar je opisao na sljedeći način: **“Srbi su kao dio svojih širih ambicija ka ‘Ve-**

agresorskih jedinica koje su držale pod okupacijom i pod opsadom pojedina naselja (Isto, str. 128).

³²⁷ Isto, paragraf 494.

³²⁸ Isto. Dvije sigurne zone Ujedinjenih nacija - Srebrenica i Žepa, bile su, po ocjeni generalnog sekretara UN-a, **“označene od samog početka i pominjane u našim izvještajima kao relativno uspješan primjer kako ideja sigurne zone može funkcionisati”**. Te dvije **“sigurne zone su demilitarizovane više od ostalih, mada ta demilitarizacija nije ni u kom slučaju bila potpuna. No, djelimična demilitarizacija enklava nije im na kraju donijela sigurnost. Naprotiv, učinila ih je samo lakšim metama za Srbe”** (Isto).

likoj Srbiji', otpočeli okupaciju teritorija enklava, želeći te teritorije samo za sebe. Civilno stanovništvo ovih enklava nije slučajna žrtva napadača; njihova smrt ili odstranjivanje je bio suštinski razlog napada na njih. Taktika vršenja brutalnog terora, većinom putem masovnih ubistava, silovanja i izživljavanja nad stanovništvom, u cilju njihovog protjerivanja, je u najvećoj mogućoj mjeri korištena u Bosni i Hercegovini, gdje je nazvana sada sramnim eufemizmom 'etničko čišćenje'. Tako je civilno stanovništvo bosanskih Muslimana postalo glavna žrtva brutalno agresivnih vojnih i paravojnih srpskih operacija koje su imale za cilj da očiste od stanovnika željene teritorije tako da bi se mogle naseliti Srbima."³²⁹ Ni pouzdana saznanja o genocidu nad Bošnjacima nisu utjecala na UN da odlučno djeluje - vojno interveniše u cilju zaustavljanja agresije i sprečavanja genocida.

U nastojanju da Ujedinjene nacije izbjegnu odgovornost za sprečavanje genocida u sigurnoj zoni UN-a Srebrenica, jula 1995, generalni sekretar Kofi Annan je 1999. ukazao na "**nepotpuno shvatanje srpskih ratnih ciljeva**", što je krajnje neodgovorno i licemjerno. Naime, neuvjerljivo je njegovo objašnjenje o nesposobnosti shvatanja "**srpskih ratnih ciljeva**", koji su ("**ratni ciljevi bosanskih Srba**"), po njemu, "**konačno osujećeni na bojnopolju, a ne za pregovaračkim stolom**". U pitanju je izgovor za ponašanje i postupanje UN-a, kojima je, nesumnjivo, izražen najblaže rečeno tolerantan odnos prema velikosrpskom agresoru, s jedne, i odsustvo političke volje da se poduzmu bilo kakve akcije u zaustavljanju srpskih osvajačkih napada i genocidnih akata, s druge strane. Naime, "**nepotpunim shvatanjem opsega srpskih ratnih ciljeva može se**", po njemu, "**djelomično objasniti zašto Sekretarijat i Misija očuvanja mira nisu reagovali brže i odlučnije kada su Srbi počeli napadati Srebrenicu**". S tim u vezi, on navodi sljedeće: "**umjesto da pokušamo pokrenuti međunarodnu zajednicu da potpomogne odbranu Enklave, mi smo više davali Vijeću sigurnosti utisak da je situacija pod kontrolom i mnogi od nas su u to istinski vjerovali. Dan prije pada Srebrenice slali smo izvještaje da Srbi ne napadaju, mada jesu napadali. Obavještavali smo da Bošnjaci pucaju na UNPROFOR i blokiraju ga, a radili su to Srbi. Propustili smo da pošaljemo hitan zahtjev za upotrebu zračnih udara. U izvjesnim prilikama, kada su do Vijeća stizale nepotpune i netačne informacije, to se moglo pripisati problemima izvještavanja**

³²⁹ Isto, paragraf 495.

sa terena. Međutim, u drugim prilikama, izvještaji su odražavali opštu sklonost da se prikaže da su strane jednako odgovorne za učinjene prekršaje. U svakom slučaju nije jasno da li bi imali znatno drugačije rezultate da su Vijeću - čije su mnoge članice imale neovisne izvore informacija o događajima - dostavljane potpuno tačne informacije.”³³⁰

Sekretarijat UN-a je “uvjerio samoga sebe i to na samome početku da šira upotreba sile međunarodne zajednice nije u okviru našeg mandata i da je nepoželjna. Izvještaj Generalnog sekretara Vijeću sigurnosti govori protiv ‘kulture smrti’, zalažući se za to da se mir može postići samo nevojnim metodama. A kada je, juna 1995, međunarodna zajednica snabdjela UNPROFOR dobro naoružanim snagama za brzo reagovanje, zalagali smo se protiv njihovog šireg korištenja u cilju primjene mandata. Kada je UNPROFOR konačno poduzeo odlučne akcije u augustu i septembru 1995, to je pomoglo da se rat privede kraju”.³³¹

Ocijenom o “nepotpunom shvatanju srpskih ratnih ciljeva”, generalni sekretar UN-a je u potpunosti r a z o t k r i o politiku i praksu Ujedinjenih nacija, njenih članica i međunarodne zajednice prema Bošnjacima (bosanskim muslimanima), žrtvama genocida. Prema toj politici i praksi, **upotreba sile** (od međunarodne zajednice) u zaustavljanju agresije protiv Republike Bosne i Hercegovine i sprečavanju genocida nad Bošnjacima nije bila u opciji - u okviru mandata UN-a i bila je nepoželjna, što su dobro znali i na terenu još bolje sprovodili srpski zločinci. Ta politika i praksa zalagala se za postizanje mira “**nevojnim metodama**”, što je, ustvari, značilo podršku srpskim osvajanjima i legalizaciji genocida. Ta politika i praksa se, pored ostalog, zasnivala i na izmišljenim, nepotpunim i netačnim, lažnim informacijama prema žrtvi genocida, a u korist srpskih zločinaca. Zapanjujuća je i zastrašujuća izjava generalnog sekretara o tome da, i u slučaju da su Vijeću sigurnosti dostavljane “**potpuno tačne informacije**”, pitanje je (“**nije jasno**”) “**da li bi imali znatno drugačije rezultate**”.³³²

³³⁰ Isto, paragrafi 496-497.

³³¹ Isto, paragraf 497.

³³² Isto, paragrafi 496-497; ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, 11. i 14. aprila 2003. i 22, 23, 24. i 25. septembra 2003, paragraf 476.

Obraćajući se Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija, u maju 1993, ambasador Diego Arria je, pored ostalog, izjavio: “**Nadam se, kad budete gledali u prošlost, da ćete se**

Međunarodna zajednica (Vijeće sigurnosti i zemlje članice UN-a, *Kontakt-grupa* i drugi) slijedeći “**politiku 'energične pasivnosti' (forceful passivity)**”, na političkom planu, vodila je kontinuirane pregovore (razgovore) “**sa idejnim tvorcima srpske politike, u prvom redu Miloševićem i Karadžićem. Na vojnom planu, rezultirao je procesom pregovaranja i povjerenjem u generala Mladića, čija je neumoljiva predanost da očisti istočnu Bosnu i ako je moguće Sarajevo, bila sasvim očigledna i koja je neminovno dovela do Srebrenice**”.³³³

Međunarodna zajednica, prije svega Ujedinjene nacije, Evropska zajednica/unija i NATO, nije spriječila niti zaustavila agresiju na Repu-

sjetiti riječi Henrija V u istoimenom Šekspirovom tekstu: ‘vječna sramota neka je na vama!’” (R. Maison, nav. dj., str. 173).

³³³ Isto, paragraf 500. Iako su međunarodni pregovarači razgovarali i pregovarali sa Radovanom Karadžićem i drugim članovima rukovodstva paradržavne tvorevine Savezne republike Jugoslavije (Republike srpske Bosne i Hercegovine/Republike Srpske), Slobodan Milošević je bio šef, vođa, kao što je to bio “**i u Ženevi - svaki put je bio šef**” (.: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ...**, str. 108; K. A. Nil- sen, nav. dj., str. 268 i 302). To je, pored ostalog, lično potvrdio Radovan Karadžić na pedeset trećoj sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 28. augusta 1995. (“...**, to je jasno da je on /tj. Milošević - prim. S. Č./ bio šef**”, zatim razgovori između Richarda Holbrookea i njegovih saradnika sa Slobodanom Miloševićem augusta i septembra 1995, “imenovanje” Miloševića za šefa (na čelu) zajedničke delegacije Savezne republike Jugoslavije i “Republike Srpske” “**za sve buduće razgovore o miru**”, kao i pregovori u Daytonu - Milošević je bio “**šef svim Srbima**” (.: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ...**, str. 108; K. A. Nilsen, nav. dj., str. 268, 302 i 323-325; R. Hol- brooke, nav. dj., str. 83-311; D. Chollet, **TAJNA POVIJEST DEYTONA: AMERIČ- KA DIPLOMACIJA I MIROVNI PROCES U BOSNI I HERCEGOVINI**, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2007, str. 77-397; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, **ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE**, 16. juni 2004, paragrafi 279-280; * * **MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI - Međupresuda Haškog tribunala od 16. juna 2004**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 159).

Rukovodstvo paradržavne (Miloševićeve) tvorevine Republike Srpske, na čelu s Karadžićem, se, primjera radi, i na “**sramotnoj Londonskoj konferenciji**” (26-27. au- gusta 1992), koja je “**bila čista prevara**” (B. Simms, nav. dj., str. 16-17), “**pojavilo is- pod skuta svog beogradskog pokrovitelja**” - Miloševića, “**ne kao službeni sudionici Konferencije, ali ipak su bili ondje**” (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 259-260).

Odnos između Miloševića i Karadžića u međunarodnim medijima i međunarodnim diplomatskim krugovima predstavljan je kao narušen. Međutim, neslaganja između Mi- loševića i Karadžića bila su prividna - “**bliska relacija između Miloševića i Karadžića držala se u tajnosti**” (K. A. Nilsen, nav. dj., str. 261-271).

bliku Bosnu i Hercegovinu, niti je spriječila ni zaustavila genocid nad Bošnjacima,³³⁴ odnosno nije htjela niti je to željela. I pored očiglednih

³³⁴ Ukazujući na činjenicu kako “smo se iznenada obreli u ratu, etničkom čišćenju /odnosno genocidu - prim. S. Č./ i ogromnom varvarstvu usred Evrope”, Carl Bildt je s pravom postavio pitanje: “Je li se to moglo spriječiti?” U odgovoru na to pitanje, on zaključuje: “Niko nije uspeo” (K. Bilt, nav. dj., str. 551).

Evropska unija, po Bildtu, “u tim momentima nije imala ništa što bi se moglo nazvati zajedničkom spoljnom politikom i zajedničkom politikom bezbednosti. Nesuglasice u mišljenjima na koji način da se reši pitanje jugoslovenskog konflikta bile su duboke i odluke su se u mnogim slučajevima donosile više iz obzira prema unutrašnjoj politici, nego preuzimanjem zajedničke evropske odgovornosti. Naravno, treba dodati i to da EU nije imala gotovo nikakvih instrumenata koji su bili neophodni da bi se jednom spoljnopoličkom angažmanu u jednoj osetljivoj komplikovanoj situaciji dala snaga i težina. Evropa je imala ambicija, a nažalost ne i mnogo više od toga.

Sa NATO-om je bilo obrnuto. Tu su sigurno postojali vojni resursi, ali nije bilo nikakvih ambicija da se ti resursi upotrebe. U vojnom pogledu je NATO, što je praktično značilo SAD, stajao smušeno, ne znajući šta da radi, jednako kao i Evropa u političkom pogledu. Istovremeno je NATO još uvek imao tenkove i vojnike usred Nemačke, spreman da se uhvati u koštac sa neprijateljem koji se srušio i koji je polako nestajao” (Isto).

Carl Bildt pogrešno zaključuje kako se “ne može znati da li je bilo moguće sprečiti ovaj rat”. I pored toga, on je, ipak, smatrao “da se može tvrditi da bi jedna međunarodna politika, koja bi objedinila određene vojne akcije sa snažnijim i dalekovidijim političkim delovanjem imala bolje mogućnosti nego što je to bio slučaj sa ovom politikom” (Isto, str. 551-552).

“Zlo” je, po Carlu Bildtu, “možda bilo moguće zaustaviti u toku 1991, pre nego što je bilo otišlo predaleko. Da je svet, delimično, vojno intervenisao kada su granatirani Vukovar i Dubrovnik i na taj način vrlo jasno naglasio da se protivi srpskom izlivu nasilja, a delimično zajednički i snažno delovao za interne političke dogovore u Hrvatskoj i Bosni pre nego što im se priznala potpuna samostalnost, možda se ovaj konflikt mogao zaustaviti i ograničiti. Možda se Bosna mogla spasiti.

Ali, tokom tih godina EU nije imala nikakvu mogućnost da deluje politički, a NATO nikakvu želju da deluje vojno. Na taj način je možda propuštena prilika i umesto toga smo postali svedoci brutalnog rata koji će dovesti u pitanje kredibilitet cele međunarodne zajednice” (Isto, str. 552).

“Kada je konflikt postao činjenica”, UN je, tvrdi Bildt, “dobio u zadatak da se o njemu pobrine. UN u izvesnom smislu još i danas nosi ožiljke koje je stekao tokom tih godina. Veliki deo skeptičnosti prema UN-u, koja postoji naročito u američkoj debati, zasniva se na vrlo kritičnom odnosu prema onome što je UN tih godina uradio - ili nije uradio - u Bosni.

Dosta toga je nepravedno. Često se zaboravlja da su UN-ovi vojnici poslani u Bosnu s ograničenim zadatkom da zaštite i još užasnije da te pošiljke nisu stigle kada su bile upućene. U ljeto 1992. vladala je uopštena pretpostavka da je Bosna na putu da strada od masovne gladi u toku naredne zime. Zaslugom UN-a do toga nije došlo ni u jednoj od one tri teške ratne zime.

i jasnih dokaza o genocidu, Zapad nije intervenisao u sprečavanju i zaustavljanju tog *zločina nad zločinima*, čime je podržavao zločinačku politiku i praksu države Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i (njene) paradržavne i petokolonaške tvorevine Republike srpske Bosne i Hercegovine/Republike Srpske.

Politika vodećih evropskih država u kontinuitetu je podržavala srpska ratna teritorijalna osvajanja, genocid i nasilnu podjelu Republike Bosne i Hercegovine, čime je prihvatala, odobravalala i legitimirala zločinom genocida uspostavljenu novu realnost.³³⁵

Zapad se, **“i pored svih indikatora koji su upućivali na genocid, odlučio za neutralnu poziciju u sukobima u Bosni, i time *de facto* podržao beogradsku politiku i pokolj. Na taj način je Beograd dobio određene ruke da sprovede svoju genocidnu politiku u Bosni”**.³³⁶

Međunarodna zajednica je u kontinuitetu odbijala da koristi vojnu silu u zaustavljanju agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i sprečavanju genocida nad Bošnjacima, čime **“u cjelini mora prihvatiti dio odgovornosti za to što je dozvolila”** tako **“tragičan razvoj događaja”** u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Vijeće sigurnosti, *Kontakt-grupa* i ostale vlade država zapadnih saveznika **“snose svoj dio odgovornosti zbog odugovlačenja sa korištenjem sile, kao i Sekretarijat Ujedinjenih nacija i misija na terenu”**. Međutim, po ocjeni generalnog sekretara UN-a, **“jasno je da najveću odgovornost snose idejni tvorci i izvršitelji genocida u Bosni”**.³³⁷

Ali, nijedna vlada nije bila spremna da pošalje svoje mladiće da ginu u ratu koji nije bio njihov. Nije bilo teško osećati moralnu indignaciju gledajući ono što su televizija i drugi mediji prenosili iz tog brutalnog rata. Ali korak od toga do slanja vlastite armije koja će ispraviti stvari je u većini demokratskih zemalja vrlo dug” (Isto, str. 552-553).

³³⁵ E. Zgodić, **TERITORIJALNI NACIONALIZAM - IDEOLOGIJA, ZLOTVORSTVO I ALTERNATIVE**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 37. Takvom politikom, tvrdi prof. dr. Esad Zgodić, **“političke elite evropskih država iznevjerile su temeljni antiratni princip / italic E. Zgodić - prim. S. Č./ na kojem su te države ustanovile međusobne odnose i formirale samu Evropsku uniju”** (Isto).

³³⁶ S. Biserko, **NACIJA PROTIV POJEDINCA**, *Helsinška povelja*, mart-april 2005, Beograd, 2005, str. 21.

³³⁷ ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 501.

Na **“namjeran i sistematizovan pokušaj da se terorizira, progna ili pobije cijeli jedan narod”** moralo se **“odgovoriti odlučno, svim potrebnim sredstvima, uz političku volju da se ta politika provede do samog kraja”**. Nažalost, i u Bosni i na Kosovu međunarodna zajednica je **“pokušala postići rješenje putem pregovora sa beskrupuloznim i ubilačkim režimom. U oba slučaja je bilo potrebno koristiti prisilu da bi se zaustavilo planirano i sistematsko ubijanje i progon civila”**.³³⁸

Ujedinjene nacije nisu na vrijeme i na adekvatan način preduzele odgovarajuće i odlučne mjere da zaustave agresiju i genocid. U pitanju je nedostatak političke volje, te neadekvatna i nekonzistentna organizacija aparata i organa Ujedinjenih nacija. Znatno broj tih organa, uz to, nije se smatrao obaveznim da sprovodi ni samu *Povelju Organizacije ujedinjenih nacija*, ni međunarodno pravo, ni direktive i naređenja pretpostavljenih.

Priznajući da je iskustvo Ujedinjenih nacija u Bosni, koja je bila **“moralni ideal za koji se trebalo boriti”**, bilo **“jedno od najtežih i najbolnijih”** u historiji Ujedinjenih nacija, generalni sekretar Kofi Annan je ukazao na greške, pogrešno prosuđivanje, nesposobnost **“da se prizna veličina zla”**, propuštene prilike da se pomogne žrtvama, te za postizanje mira, zatim na propust međunarodne zajednice za preduzimanje odlučnih mjera u zaustavljanju agresije i genocida. S tim u vezi, on je konstatovao: **“Sa dubokim žaljenjem i pokajanjem preispitali smo naša vlastita djelovanja i odluke dok je napad na Srebrenicu trajao. Greškama, pogrešnim prosuđivanjem i nesposobnošću da se prizna veličina zla sa kojim smo se suočavali, propustili smo da učinimo naš dio da bi se pomoglo ljudima Srebrenice od srpske kampanje masovnih ubistava. Niko više nego mi ne žali propuštene prilike za postizanje mira i nepravde. Niko više nego mi ne oplakuje propust međunarodne zajednice da preduzme odlučne korake da bi se zaustavile patnje i okončao rat koji je donio toliko žrtava. Srebrenice”**

³³⁸ Isto, paragraf 502. Odlučan odgovor, uz upotrebu svih potrebnih sredstava, prije svega, vojnih i političkih, na sistematske i planirane pokušaje istrebljenja jednog naroda je suštinska pouka Srebrenice. Tu pouku na Balkanu, navodi generalni sekretar Kofi Annan, **“moramo dobro utuviti u glavu”**. Međunarodna zajednica je u Bosni i na Kosovu pokušala postići rješenja u pregovoru sa zločincima (**“sa beskrupuloznim i ubilačkim režimom”**), što nije dalo nikakve rezultate. Umjesto toga, potrebno je koristiti silu da bi se zaustavio genocid (**“da bi se zaustavilo planirano i sistematsko ubijanje i progon civila”**), zaključuje generalni sekretar (Isto).

nica je iskristalisala jednu istinu koju su Ujedinjene nacije prekasno razumjele, a i veliki dio svijeta: da je Bosna bila koliko moralni ideal za koji se treba boriti, toliko i vojni sukob.”³³⁹

“Jedine značajne i trajne ispravke” koje Ujedinjene nacije i međunarodna zajednica mogu “učiniti građanima Bosne i Hercegovine, koji su imali povjerenja u međunarodnu zajednicu” je, po ocjeni generalnog sekretara, “da učinimo sve da se ovakvi užasi ne ponove. Kada međunarodna zajednica daje svečano obećanje da će čuvati i štititi nedužne civile od masakra, onda mora biti spremna da podrži svoje obećanje potrebnim sredstvima. Inače, sigurno je bolje da ne pobuđuje nade i očekivanja prije svega, a da ne prikupi sve svoje snage da bi ih stavila u njihovu odbranu”.³⁴⁰

“Da bi sa sigurnošću shvatili pouke tragične historije”, iznese u *Izveštaju o Srebrenici*, generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, od 15. novembra 1999,³⁴¹ Kofi Annan je želio “podstaći zemlje članice da se uključe u proces razmišljanja i analize, usmjeravajući glavnu pažnju na izazove koje priča otkriva”. Cilj tog procesa će, po njemu, “biti pojašnjavanje i poboljšanje moći Ujedinjenih nacija u odgovoru na razne oblike sukoba”. Kada se pozivao na te probleme, generalni sekretar je imao “na umu jaz između mandata i sredstava; neprimjerenost simboličnog odvrćanja dok se odvija sistematska kampanja nasilja; prožimajuća podvojenost unutar Ujedinjenih nacija u pogledu uloge angažovanih snaga u potrazi za mirom; institucionalna ideologija nepristranosti čak

³³⁹ Isto, paragraf 503.

³⁴⁰ Isto, paragraf 504.

³⁴¹ Isto, paragraf 505. Sadržaj *Izveštaja o Srebrenici*, po ocjeni generalnog sekretara, “postavlja u minucioznom, sistematičnom, iscrpnom i, nakon svega, potresnom opisu, pad Srebrenice u užas bez primjera u historiji Evrope od Drugog svjetskog rata”. Pozivajući sve zainteresovane “da pažljivo prouče *Izveštaj*” i “puste da činjenice govore same za sebe”, generalni sekretar je konstatovao: “Ljudi koji su optuženi za ovaj zločin protiv čovječnosti podsjetili su svijet, a posebno Ujedinjene nacije, da zlo postoji u svijetu. Naučili su nas, također, da globalno zalaganje Ujedinjenih nacija da okonča sukobe ne sprečava moralno rasuđivanje, već, naprotiv, čini ga potrebnim.” U tom smislu, on je stavio “svoj izvještaj o padu Srebrenice pred Generalnu skupštinu i pred svijet” (Isto, paragraf 506).

Navedenu “tragičnu historiju” i “užas bez primjera u historiji Evrope od Drugog svjetskog rata” Kofi Annan je pogrešno kvalifikovao: umjesto pojam *genocid*, on koristi pojam *zločin protiv čovječnosti*.

i kada je suočena sa pokušajima činjenja genocida; i niz doktrinarnih i institucionalnih pitanja koje dopiru do srži sposobnosti Ujedinjenih nacija za održavanje mira i zaštite civilnog stanovništva od oružanih sukoba”³⁴²

Ugovornim stranama *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, zemljama članicama UN-a i njihovim političkim rukovodstvima, kao i široj javnosti, jako je bilo dobro poznato da je masakr nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995, kao i zločin genocida u svim okupiranim mjestima i gradovima u opsadi, od početka 1992, pa do kraja 1995, tipična genocidna radnja, izvršena s namjerom i jasno postavljenim ciljem. Genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica jula 1995, kao i u svim okupiranim mjestima, gradovima u opsadi i sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, bili su isplanirani, dobro organizovani i sistematski i dosljedno s namjerom i s ciljem izvedeni. To, pored ostalog, potvrđuju masovna i pojedinačna ubistva i ranjavanja; određene pravilnosti u (iz)vršenju zločina; međuzavisnost njihovog ishoda i paralelno vođenih pregovora na raznim nivoima sa organima međunarodne zajednice; lokacije masovnih grobnica (primarnih i sekundarnih) i organizacija prevoza žrtava do njih; kvantitet obmana žrtava, obmana vlastite i svjetske javnosti, involviranih pripadnika Ujedinjenih nacija i, također, njihovih organa. Za pozivanje na predaju korišteni su i bijela oklopna kola, uniforme i kacige sa oznakama UN-a. Spaljene stvari žrtava genocida - u Potočarima od Ujedinjenih nacija predatih muškaraca i dječaka, također su imale za cilj prikrivanje dokaza o genocidu. Sve je trebalo ostati bez svjedoka, čak su i vozači kamiona uvučeni u zločin da ne bi smjeli svjedočiti. “Greške u koracima” bile su, ipak, neminovne, a najznačajnija je želja da se videosnimcima dokumentuje poraz “Turaka” i trijumf srpske nadmoći.

Genocidna namjera, genocidni plan, genocidna politika i genocidna praksa (izvršenih) zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini (**genocidni plan i genocidna politika; opći kontekst; rasprostranjeni i sistematski oružani napadi JNA 1991-1992. i Vojske Jugoslavije 1992-1995, kao i kolaboracionističkih snaga paradržavnih tvorevina Savezne republike Jugoslavije - Republike Srpske, Republike srpske krajine i Autonomne pokrajine zapadna Bosna, protiv Republike Bosne i Hercegovine i protiv civila i civilnog stanovništva**

³⁴² Isto.

- Bošnjaka; genocid i drugi zločini sistematski usmjeravani protiv Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve; razmjere počinjenih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava; okrutno postupanje prema Bošnjacima u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja; sistematsko uzimanje Bošnjaka za metu na osnovu njihove pripadnosti nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj grupi kao takvoj, posebno ciljni napadi na lica koja su važna za opstanak Bošnjaka kao grupe; obrazac po kojem su istaknuti bošnjački rukovodioci ubijani, “a objekti posvećeni muslimanskoj kulturi i džamije uništavani”; prisilno protjerivanje civila i civilnog stanovništva, s namjerom da se Bošnjaci fizički unište; kontinuirano vršenje “destruktivnih i diskriminatornih djela”,³⁴³ i dr.) poznati su od devedesetih godina XX stoljeća, a posebno od početka 1992.³⁴⁴ **I genocid nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine na teritoriji Ujedinjenih nacija - u i oko sigurne**

³⁴³ ICTY, Predmet br. IT-95-10-A, PRED ŽALBENIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV GORANA JELISIĆA, *PRESUDA*, 5. juli 2001, paragrafi 47-48; ICTY, Predmet br. IT-01-51-I, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBADAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 288; ICTY, Predmet br. IT-05-88/2-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV ZDRAVKA TOLIMIRA, *PRESUDA*, 12. decembar 2012, paragrafi 745, 1145, 1161 i drugi.

³⁴⁴ S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 17-40 i 569-712. Godine 1992, tvrdi Birte Weiss (danski novinar i političar), “u srcu Evrope klali su ljude, a da civilizirane evropske zemlje nisu ništa efektivno preduzele”. Ukazujući na tu činjenicu, Weiss piše kako evropski političari nisu reagovali dok su Bošnjaci u Bosni i Hercegovini protjerivani, ubijani i odvođeni u konclogore samo zbog njihove nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti. Umjesto da zločine odmah zaustave i njihove “demagoge otkriju”, oni su u njihov i naš rječnik unijeli pojam *etničko čišćenje* i dnevno ga koristili, pa i onda kada su trebali reći *genocid* - planirani genocid nad Bošnjacima. Slali su **humanitarnu pomoć**, “ne brinući se hoće li i kada stići na pravo mjesto”, slali su “vojnike mirovnjake, sa mandatom da samo smiju pucati u samoodbrani, jer je njihova misija bila u sivoj zoni, između humanitarne pomoći i vojne zaštite”. Slali su “pregovarače i izlagali prognoze za mir, koje bi ubrzo demantirala kiša metaka i granata, prije no što bi TV stigla da obavijesti veselu vijest o primirju” (B. Weiss, *NASLJEDNOST RATA*, Vrijeme, Zenica, 2010, str. 8-10).

Šefovi vlada i ministri vanjskih poslova zemalja Zapadne Evrope “bili su pristalice pregovora, a ne intervencije, nadajući se da će nemiri - kako se dugo vremena nazivalo *etničko čišćenje* - brzo stati. U praksi je to značilo da smo mi, borci za ljudska prava iz zapadnog svijeta, okretali glave, dok se glavni cilj rata ekspresno ostvarivao: čišćenje od Bošnjaka u velikim, povezanim područjima u Bosni, kako bi ona postala *etnički čista područja*, spremna da se priključe u Veliku Srbiju” (Isto, str. 10).

zone Srebrenice, jula 1995, jasno je nagoviješten i najavljen. Predočavano je organima Ujedinjenih nacija šta će se desiti u slučaju prepuštanja srpskom agresoru bilo kog dijela teritorije Ujedinjenih nacija - bilo koje njihove sigurne zone. Sigurne zone su, uostalom, radi toga i formirane, da se spriječe masovni zločini, praktikovani, dokumentovani i registrovani od 1992. Tako je Mladić 11. jula 1995. u vidu prijetnje jasno rekao šta će uraditi. Međutim, ono što je rekao za Holandski bataljon, kao i za taoce ranije, bio je samo blef. **Jasno je rekao da će uništiti stanovništvo sigurne zone UN-a Srebrenica ili barem muške stanovnike od 16 do 65 godina.**³⁴⁵

Najviši funkcioneri aparata UN-a opstruirali su postupke UN-a, za koje sami nisu imali političke volje i za što nisu imali saglasnost svojih vlada.

Mnogi su znali za genocid: žrtve, počinioci, organi Ujedinjenih nacija, svaki vojnik UNPROFOR-a, novinski izvještaji sa ratišta u Bosni i Hercegovini, brojne obavještajne službe, odgovorni u vladama mnogih, posebno u Bosni i Hercegovini angažovanih država.

Iskustveno saznanje iz proljeća i ljeta 1992. i kasnije ukazuje na pravilnosti u izvršenim zločinima, posebno genocidu: svakom zločinu, svakoj genocidnoj radnji u svakom mjestu prethodila je nasilna oružana okupacija mjesta i nasilno preuzimanje vlasti, uz primjenu oružane sile. U pravilu sila je bila nesrazmjerna u odnosu na bilo kakav oblik i stepen otpora, pri čemu je ostvarivanje cilja - zauzimanje (određene) teritorije pratilo enormno velike civilne žrtve i velike materijalne štete.

U globalnoj ocjeni događaja na Balkanu na kraju XX stoljeća, posebno u Bosni i Hercegovini, Organizacija ujedinjenih nacija zauzela je potpuno pogrešan stav, **pogrešno ocijenila karakter sukoba i prirodu zločina**, posebno insistirajući, pored ostalog, na izjednačavanju žrtve i zločinca (i agresora), što je tragično, nemoralno i zločin sam po sebi. Sve to je uslovalo da se ta organizacija u posljednjoj deceniji dvadesetog stoljeća nastojala pogrešnim potezima izvući iz ove katastrofe, u koju je svojim nerazumnim odlukama i postupcima dovela sebe i svijet.

Aparat Ujedinjenih nacija u takvom sastavu i tako organizovan nije ostvarivao svoj osnovni zadatak - zaustavljanje agresije i sprečavanje masovne viktimizacije, ipak je težio da ostavi utisak "da se nešto radi".

³⁴⁵ S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 336-338.

Kao odgovor na predloženu nebulozu (**“neku psihološku akciju, umjesto vojne”**) višeg savjetnika specijalnog predstavnika generalnog sekretara UN-a, Sekretarijat je izašao sa svojim **“konceptom koji bi ’sigurnim zonama’ pružio uvjerljiviju zaštitu”**,³⁴⁶ ali nikada nije pružio stvarno uvjerljivu zaštitu. Analizirajući **“događaje”** u Srebrenici, generalni sekretar je **“s bolom”** uvidio promašaje Ujedinjenih nacija u sprovođenju svog mandata (*humanitarne operacije*), povjerenog Ujedinjenim nacijama **“da odvrate napade na ’sigurne zone”**, i neuspjeh politike sigurnih zona.³⁴⁷ **“Sistematskoj i bespoštednoj kampanji kakvu su vodili Srbi”** humanitarne operacije UN-a nisu bile prepreka, već **“instrument za postizanje njihovog cilja”** - one (humanitarne operacije UN-a) odgovarale su srpskom agresoru. Komanda UNPROFOR-a nije bila fleksibilna **“da se mandat prilagodi situaciji na terenu i da se preduzme briga za slanje odgovarajuće snage pod odgovarajućom strukturom”**.³⁴⁸

Rasvjetljavajući **“processe koji su utjecali da se same Ujedinjene nacije nađu u julu 1995”**, suočene sa tim **“šokantnim događajima”**, generalni sekretar je ukazao i na postojanje odgovornosti - **“i mi iz UN-a dijelimo odgovornost”**. Istakao je da nije nastojao odvratiti **“kritike usmjerene na Sekretarijat UN-a”** i izrazio žaljenje za genocid u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995, koji će (**“Tragedija Srebrenice”**) **“kao duh zauvijek proganjati našu historiju”**.³⁴⁹

U svom nastupu na zaustavljanju agresije protiv Bosne i Hercegovine i genocida nad Bošnjacima Ujedinjene nacije jednostavno nisu djelovale shodno svojoj ulozi. Temeljni dokument Ujedinjenih nacija - *Povelja* - nije se sprovodio, njen aparat bio je neracionalan, glomazan i inertan, duboko birokratizovan i neadekvatan postblokovskom i posthladnoratovskom razdoblju.

Ključna je odgovornost aparata Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini - više od tri godine prisustvovao je genocidu i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Ekshumacijom i nalazima forenzičara potvrđene su činjenice da su žrtve, prije svega, nenaoružani civili i eventualni zarobljenici. Godinama je praktikovana

³⁴⁶ ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 139.

³⁴⁷ Isto, paragraf 5.

³⁴⁸ Isto, paragraf 493.

³⁴⁹ Isto, paragrafi 5 i 503.

i sistematski sprovedena matrica isplaniranog i organizovanog zločina. Ubijani su jednako muškarci, žene i djeca, te da nisu ubijani u borbi, ni kao borci ni kao slučajne žrtve rata, nego planski, sistematski i organizovano, da su ubijani sa bliskog odstojanja, pri čemu su mnogi bili vezani, da su prethodno bili mučeni i sakaćeni, da su mnogi na stratište odvedeni iz zatvora ili koncentracionih logora, itd.

Monstruozni i vrlo uočljivi prizori genocidnih radnji i drugi oblici zločina više od tri godine odvijali su se pred očima brojnog aparata i trupa Ujedinjenih nacija, među kojima su se nalazili specijalisti koji su znali šta se stvarno događa u Bosni i Hercegovini.

Ni najteži zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine, sa koncentracionim logorima smrti, nisu prisilili međunarodnu zajednicu, posebno velike sile i najviše organe Ujedinjenih nacija da promijene politiku preduzimanja najodlučnijih mjera protiv agresorâ. Uzaludna su bila svakodnevna reagovanja sredstava informisanja i najšire svjetske javnosti, posebno imajući u vidu da su svakodnevno razotkrivani raznovrsni oblici, razmjere i dimenzije zločina. U tom pogledu bili su najtvrdokorniji sekretarijat Ujedinjenih nacija i generalni sekretar, koji su se tobože zalagali za to “**da se mir može postići samo nevojnim metodama**”.³⁵⁰ Zalaganje generalnog sekretara protiv “kulture smrti”, čak i pred kraj same agresije, jasno je pokazalo pravo lice najvišeg i najodgovornijeg službenika Ujedinjenih nacija za činjenje i nečinjenje određenih radnji koje su bile u njegovoj nadležnosti.

Odgovornost evropske i međunarodne zajednice za neadekvatno reagovanje na genocid u Bosni je očigledna. Ujedinjene nacije su, nažalost, doživjele najveći fijasko u odnosu na proklamovane principe, vrijednosti i ciljeve ove organizacije. Evropa i svijet su se pretvarali da štite ljudska prava. Zbog Bosne, kako je 27. jula 1995. pisao Tadeusz Mazowiecki, “**na kocki su sama stabilnost međunarodnog poretka i principi civilizacije**”.³⁵¹

³⁵⁰ Isto, paragraf 497.

³⁵¹ ∴ **SREBRENICA 1995**, knjiga 2, str. 196-200. Tadeusz Mazowiecki je, zbog neaktivnosti UN-a u sprečavanju genocida u Bosni i nedostatka dosljednosti i hrabrosti međunarodne zajednice pred zauzimanjem sigurnih zona UN-a, Srebrenice i Žepe, i genocidom nad Bošnjacima, podnio ostavku na položaj specijalnog izvjestitelja Komisije za ljudska prava, o čemu je 27. jula 1995. obavijestio predsjednika Komisije za ljudska prava UN-a u Ženevi i generalnog sekretara UN-a, Boutrosa Ghalia, i iznio razloge ostavke.

Politika Sjedinjenih Američkih Država prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima na kraju XX stoljeća karakteristična je po kolebanju, ravnodušnošću, neodlučnošću i nedostatku političke volje. Umjesto da zaustave agresiju i spriječe zločin genocida, Sjedinjene Američke Države su **“postavile svoju humanitarnu pomoć kao centralnu tačku svoje politike i hvalisale se da su pojedinačno najveći donator pomoći Bosni”**.³⁵² Istovremeno, američki pregovarači vršili su pritisak na Vladu Republike Bosne i Hercegovine da prihvati podjelu međunarodno priznate države.³⁵³

Sjedinjene Američke Države su, naročito u početku, **“ostale po strani od Bosne”** - nisu bile zainteresovane za Republiku Bosnu i Hercegovinu, niti su bile spremne - odbijale su **“da pošalju svoje trupe na teren u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, bilo pod komandom NATO-a**

Mazowiecki je “događaje” u Srebrenici i Žepi ocijenio kao prekretnicu u **“razvoju situacije u Bosni”** i dnosu Evrope i svijeta prema Bosni. Međutim, on nije bio uvjeren da će se prekretnica dogoditi, zbog čega je i dao ostavku, jer nije mogao nastaviti **“učesće u pretvaranju da se štite ljudska prava”**.

Polazeći od ocjene da se **“kršenje ljudskih prava otvoreno nastavlja”**, te da se **“zločini vrše brzo i brutalno, za razliku od reakcije međunarodne zajednice, koja je spora i neefikasna”**, Mazowiecki, umjesto **“opisivanja zločina i kršenja ljudskih prava”**, ukazuje i upozorava na potrebu shvatanja stvarne prirode zločina u Bosni, na jednoj, i **“odgovornosti međunarodne zajednice za vlastitu budućnost u reagovanju na njih”**, na drugoj strani. **“Stabilnost međunarodnog poretka i principi civilizacije”** su **“zbog Bosne na kocki”**, piše Mazowiecki (Isto).

³⁵² F. Boyle, **BOSANSKI NAROD OPTUŽUJE ZA GENOCID ...**, str. 23-24. Sjedinjene Američke Države su u Bosni i Hercegovini investirala oko 15 biliona USA dolara **“za podršku snaga za održavanje mira”** (M. K. Albright - W. S. Cohen, **PREVENTING GENOCIDE: A BLEUPRINT FOR U. S. POLICYMAKERS**, United States Holocaust Memorial Museum, Washington 2008, nav. dj., str. XX).

Za Sjedinjene Američke Države događaji u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločin genocida nad Bošnjacima, su, po ocjeni državnog sekretara Warrena Christophera (1993), tretirani kao **“humanitarna kriza daleko od kuće, usred nekog drugog kontinenta”** (R. Gutman, nav. dj., str. 46). S tim u vezi, on je, pored ostalog, rekao kako se Amerikanci neće brinuti, jer su **“naša djela proporcionalna s našim odgovornostima. Ne možemo sve raditi. Moramo odmjeriti svoju sposobnost i djelovati u interesu Sjedinjenih Država, tako da istovremeno čuvamo svoje snage za one situacije koje prijete našim najdubljim nacionalnim interesima”** (Isto).

³⁵³ Isto, str. 24.

ili UN”.³⁵⁴ Američka vlada je zastupala stav o jedinstvenoj Jugoslaviji. Lawrence Eagleburger (državni sekretar) u povjerenju je rekao Slobodanu Miloševiću **“da se Amerika neće miješati u rat u Jugoslaviji”**. Predsjednik George Bush je izjavio da je **“bosanski rat močvara historijskih razmjera: nedisciplinirani narod koji nastavlja historiju međusobnog ubijanja. Zašto bi se, za ime Boga, svijet upleo u to?”**. Združeni štab Oružanih snaga Sjedinjenih Američkih Država, na čelu sa Colinom Powellom, **“posebno se protivio američkom angažovanju”**. Washington je, okrećući se **“od Evrope po završetku hladnog rata”**, smatrao da je to evropski problem i da Evropa treba osmisлити i predložiti rješenje. Od sloma Varšavskog (svjetskog) bloka i kraja bipolarnog svjetskog poretka, Evropska zajednica/unija je pokušavala redefinisati svoju rukovodeću političku ulogu na evropskom kontinentu.³⁵⁵

“Sve glavne ličnosti vanjsko-političkog tima” predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Georgea Busha (predsjednik Bush, ministar za vanjske poslove Eagleburger, ministar za odbranu Dick Cheney, savjetnik za nacionalnu sigurnost Brent Scowcroft i šef Generalštaba Collin Powel) **“ponavljale su balkanske stereotype”** **“o nadljudskom srpskom ratniku”**³⁵⁶ i zagovarale tezu o beskorisnosti zračnih udara i, s tim u vezi, naglašavali mogućnost velikih žrtava u toj operaciji, a što im je služilo kao opravdanje i izgovor za nečinjenje - nepreduzimanje bilo kakvih međunarodnozakonskih mjera i aktivnosti u zaustavljanju

³⁵⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 360; D. Owen, nav. dj., str. 406; J. Akaši, nav. dj., str. 33 i 108.

³⁵⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. XV, 30, 50, 316 i 360; R. Gutman, nav. dj., str. 48; J. Gould, nav. dj., str. 518; C. Off, nav. dj., str. 113 i 171; C. Hodge, nav. dj., str. 16, 43 i 66; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 140; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 221; V. Kadrijević, **PROTIV UDAR: MOJE VIĐENJE RASPADA JUGOSLAVIJE**, IP “Filip Višnjić”, Beograd, 2010, str. 167, 175, 177, 183-184, 190-192, 195, 210, 216 i 221.

³⁵⁶ M. A. Sells, nav. dj., str. 164 i 264-265. **“Pentagonski planeri i stručnjaci u vojnim stvarima”** tvrdili su kako su Srbi u Drugom svjetskom ratu u Jugoslaviji **“vezali brojne nacističke divizije”**, “zaboravljajući” da naprave razliku između pripadnika Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije i fašističkog pokreta Draže Mihailovića, genocidnog, kolaboracionističkog i izdajničkog karaktera. Pored toga, oni su **“ignorirali i nesumnjivo neherojsko ponašanje srpskih militarista u 1992. godini: masovni napadi teškim naoružanjem na slabo branjena sela i povlačenje kad god bi se sreli s iole ozbiljnim vojnim otporom”** (Isto, str. 164-165).

genocida.³⁵⁷ Predsjednik Bush je, i nakon “otkrivanja” koncentracijskih logora u Bosanskoj krajini (Omarska i drugi), odbijao **“da se zauzme za dizanje embarga na uvoz oružja, tvrdeći da će više oružja u ovoj regiji povećati nasilje”**. S tim u vezi, on je izjavio: **“Znate, rat u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj je kompleksan, zbunjujući sukob koji izrasta iz neprijateljstva starih stoljećima.”**³⁵⁸ Kongresmen Mazulla iz Illinoisa je tvrdio da se narodi na Balkanu **“tuku već hiljadu petsto godina”**, a kongresmen William Goodling iz Pennsilvanije da je **“sve to počelo još u četvrtom stoljeću naše ere, nakon podjele Rimskog carstva”**. Oni su **“objeručke prihvatili mitologiju koju su sugerirali britanski političari i učenjaci poput Sir Crispina Tickella, koji je tvrdio da je mržnja među jugoslovenskim narodima stara ’hiljadu godina’”**.³⁵⁹

Amerikanci su od **“početka pada Jugoslavije”**, po ocjeni Richarda Holbrookea, **“bili podijeljeni u dvije grupe, široko definirane: one koji su mislili da trebamo intervenirati ili zbog moralnih ili strateških razloga i one koji su se plašili da ćemo se spetljati u moru poput Vijetnama ako intervenišemo. Kako se širila svijest o etničkom čišćenju, povećao se broj onih koji su željeli da Sjedinjene Države ’nešto učine’, ali vjerovatno nisu predstavljali većinu”**.³⁶⁰

Bushova administracija u praksi je inaugurisala **politiku kontinuiranog nemiješanja i nedjelovanja**, te je u skladu sa tim odbijala **“da pravovremeno upotrijebi američku moć”**. To je, po ocjeni ambasadora Warrena Zimmermana, bila najveća američka pogreška **“u cjelokupnoj jugoslovenskoj krizi”**, što je, po njemu, **“neizbježno dovelo do nepravednog ishoda i propuštene prilike da se spasi više od stotinu hiljada**

³⁵⁷ Isto, str. 165. “Komentari iz Pentagona o beskorisnosti zračnih udara, kako bi se prekinuo genocid i o nemogućnosti da se on zaustavi bez nemalih žrtava bili su”, tvrdi Michael A. Sells, “znak da Sjedinjene Države i NATO snage neće reagirati, bez obzira na to koliko je ozbiljan napad - što je bilo ’zeleno svjetlo’ za dalji genocid” (Isto). Takvi komentari i slične izjave davali su “signal srpskoj vojsci da Sjedinjene Države po svoj prilici neće predstavljati prijetnju, bez obzira na to kakvi zločini budu počinjeni” (Isto, str. 265).

³⁵⁸ Isto, str. 169 i 265.

³⁵⁹ M. A. Sells, nav. dj., str. 168 i 267-268.

³⁶⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 359.

života”.³⁶¹ Tako su prvi put nakon Drugog svjetskog rata Sjedinjene Američke Države pitanje sigurnosti u cijelosti prepustile Evropljani-

³⁶¹ Isto, str. 49 i 359; G. Kenney, **VEĆINA TO ZNA BOLJE - OSTAVKA NA POLOŽAJ U STEJT DEPARTMENTU**, .: “ETNIČKO ČIŠĆENJE” - GENOCID ZA VELIKU SRBIJU”: DOKUMENTACIJA DRUŠTVA ZA UGROŽENE NARODE, Priredio Tilman Zülch, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 1996, str. 51-55. “Stavovi Bušove administracije od februara do augusta 1992. godine o situaciji u bivšoj Jugoslaviji” su, po ocjeni Georgea Kenneya, jednog od visokih službenika u State Departmentu, “pretvaranje najgore vrste”. S tim u vezi, Kenney tvrdi: “**Ja to znam. Ja sam ih pisao. Preko sedam mjeseci bio sam, između ostalog zadužen, da većinu javnih stavova o krizi u Bosni koje je izdavao biro Stejt departmenta u Vašingtonu, odbacim. Moj zadatak je bio, da stvorim utisak kako su Sjedinjene Američke Države u slučaju krize u Bosni aktivne da istovremeno ne ostavim utisak kako Sjedinjene Američke Države ništa bitno ne žele učiniti protiv eskalacije u Bosni.**

Cilj, od početka, nije bio određena politika usmjeravanja javnosti, nego čist publicistički odnos. Tako gledajući, put Administracije je bio pun uspjeha. Uspijevali smo otaljivati posao, ne upuštajući se u značaj krize i stvarne događaje - naravno na račun civilnih gubitaka čiji broj ni do danas nije poznat. Nesposoban da podnesem takvu politiku, 25. augusta /1992. - prim. S. Č./ sam podnio ostavku. Prije nego što sam pošao, ipak sam stekao neposredan uvid u to kako birokratija Stejt departmenta - prema uputstvima Buša i Bejkera - sprovodi politiku koja se nije mogla dovesti u sklad sa stvarnošću, niti se mogla braniti. U tom slučaju trik se sastojao u tome da se ignorišu sve činjenice - bez obzira da li se odnose na stravične zločine, prve osude koncentracionih logora ili glad, pošto su otežavali da se ostvari politički cilj - nemiješanje.

Reakcija na događaje u Bosni bila je primjer za to da dobra strategija uvijek ne vodi dobroj politici. Po mom shvatanju, osnov za ovakvu politiku bio je taj što se Buš u izbornoj godini očigledno pribijavao kontraudara bude li u Evropi intervenisao. Demokrati su mu, naime, već prebacivali da se više bavi spoljnom politikom nego problemima u sopstvenoj zemlji. Buš je to odbijao, ali je lično preduzimao samo plašljive korake. Ne jednom je zahtijevao sveobuhvatan izvještaj o počinjenim zločinima. Međutim, ni zvaničnici Stejt departmenta nisu pokušavali da Buša privole na akciju.

Vođeni pretpostavkom da se vrhovi Bijele kuće bave time kako će dobiti izbore u novembru, saradnicima Stejt departmenta nedostajalo je hrabrosti da se suprostave Bušovim činovnicima argumentima koji bi ukazali da je američka politika odstupila od svog osnovnog kursa. Birokrati Stejt departmenta bili su tako uplašeni, da su čak odbijali da provjere izvještaje o srpskim koncentracionim logorima. Zbog toga su njihove političke preporuke bile nepromišljene. Jedini vodeći saradnik koji se, javno suprostavljao politici Administracije bila je Margaret Tutwiler. Ipak, ona je imala mali utjecaj. I kasnije, kad su već, prljave pojedinosti bile objavljene u štampi Stejt department se ustezao da ih prizna.

Stvorio se jedan politički feler, a Bijela kuća nije bila ubijedena da mu treba tražiti konstruktivne alternative. U Stejt department je prodro defetistički mentalitet do najnižih instanci. Moto je glasio: “Pošto se ne možemo umiješati, nećemo ni da se miješamo” (G. Kenney, nav. dj., str. 51-52).

ma. Međutim, više od pola stoljeća Evropa **“nije bila kadra ’djelovati kao jedinstvena sila’ bez američkog vođstva”**.³⁶²

Amerikanci su skoro četiri godine **“gledali na ovo stanje u Jugoslaviji iz velike daljine i u osnovi blokirali napredak”**, pri čemu je, u **“jednoj od najrigoroznijih izjava”**,³⁶³ posebno bio izražen stav državnog sekretara Jamesa Bakera **“da mi nemamo psa za borbu”**.³⁶⁴ Pored toga, Amerikanci su, tvrdi Holbrooke, i na televiziji gledali **“slike ubijenih i ranjenih vojnika UN koji nisu bili u stanju da se brane”**.³⁶⁵

Bakerov nasljednik Lawrence Eagleburger odlučno se protivio vojnoj intervenciji, kao i sami Evropljani. On je, kao i čitava Administracija, u ljeto 1992. ignorisao i krio informacije o genocidu i umanjivao izvještaje o srpskim zvjerstvima, što je i bio politički cilj Sjedinjenih Američkih Država.³⁶⁶ Bushova administracija je na odlasku u

³⁶² R. Holbrooke, nav. dj., str. XV i 27-28. Administracija predsjednika Busha je, po ocjeni Vlade Azinovića, **“još vrlo rano u jugoslovenskoj krizi” “procijenila da njome nije ugrožen nijedan vitalni američki interes i stoga čvrsto odlučila držali se po strani, te posredničke napore prepustiti Evropljanima. Ništa što se događalo u Bosni, pa ni masovno protjerivanje stanovništva, zatočenički logori i opsade gradova nisu mogli promijeniti tu odluku”** (V. Azinović, nav. dj., str. 712).

³⁶³ B. Simms, nav. dj., str. 275.

³⁶⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 318; B. Simms, nav. dj., str. 275; V. Azinović, nav. dj., str. 711. George Bush je, tvrdi Ron Nietzke **“već na početku jugoslovenske krize donio odluku koju je najbolje odrazila izjava Jamesa Bakera koji je kazao kako ’u toj borbi Amerika nema svoga trkača’. Bush i Baker su od početka bili odlučni ne dopustiti da Sjedinjene Države budu ozbiljnije uvučene u krizu ...”** (V. Azinović, nav. dj., str. 711).

³⁶⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 30, 316 i 360; C. Off, nav. dj., str. 113 i 171; C. Hodge, nav. dj., str. 16, 43 i 66.

³⁶⁶ B. Simms, nav. dj., str. 275; R. Gutman, nav. dj., str. 136-137; N. Cigar, nav. dj., str. 142-143; G. Kenney, nav. dj., str. 52-55. Lawrence Eagleburger je, tvrdi Roy Gutman, sredinom augusta 1992. **“izvijestio Kongres kako na osnovi službene istrage koju je provela CIA, nije moguće pouzdano tvrditi da se u BiH događaju masovna i sistematska kršenja ljudskih prava. U tom se izvještaju tvrdilo da postoje pojedinačni slučajevi ubojstava, ali da nema potvrde navoda o genocidu i zločinima protiv čovječnosti. Eagleburger je objavio kako se, u najgorem slučaju, može kazati da u Bosni vladaju ’neugodni uvjeti’. Bilo je to zbilja uznemirujuće svjedočenje, jer uopće nije bilo utemeljeno na činjenicama. Ljudi koji su provodili tu istragu nisu nikada razgovarali ni sa jednim izbjeglicom. Što više, sve do septembra iste godine nisu poslali nekoga da razgovara s tim ljudima. Tek kada su neki službenici administracije otišli u Karlovac i sreli se s izbjeglicama iz BiH, u svojim izvještajima su**

decembru 1992. poslala dvije opomene Beogradu: Eagleburger je “javno

opisali strahote o kojima su čuli i tako, zapravo, potvrdili već dva mjeseca stare novinske izvještaje” (V. Azinović, nav. dj., str. 715).

Američki senatski odbor za odnose sa inostranstvom 18. augusta 1992. dobio je, tvrde Laura Silber i Allan Little, izvještaj “iz kojeg je proizlazilo da su, mnogo prije senzacionalnih reportaža Penny Marshalla i Eda Wulliamyja, vlade Zapada i Ujedinjeni narodi raspolagali potrebnim podacima o logorima. Glavni zaključak tog izvješća bio je da je kampanja etničkog čišćenja u biti ostvarila svoj cilj, jer sada postoji isključivo Srbima nastanjeno područje, a na Srbiji susjednom teritoriju i koji obuhvaća sedamdeset posto teritorije BiH. To je bilo popraćeno, kaže se u Izvješću, svakakvim zvjerstvima, među kojima ’nasumičnim i samovoljnim umorstvima ... i organiziranim masakrima ... Vjerujemo da je broj mrtvih u prisilnom čišćenju muslimanskog seoskog pučanstva kudikamo veći od broja poginulih u bombardiranju gradova’. U logorima su organizirana umorstva bila ’reakcijska i sadistička’. U Izvješću se zaključivalo što je za najveću osudu:

’Ujedinjeni narodi nisu pravodobno reagirali na prva terenska izvješća o zvjerstvima u zatočeničkim logorima. I američko je Ministarstvo vanjskih poslova zara raspolagalo izvješćima o umorstvima povezanim za prisilni premještaj pučanstva, ali nije ništa ispitivalo dalje. Izostanak reakcije odraz je sustavnih nedostataka u načinu na koji međunarodna zajednica i Sjedinjene Države prate krizu ljudskih prava. Mnogi bi životi bili spašeni da je svjetska zajednica prije posvetila pozornost okrutnostima u BiH” (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 248).

Ambasador Republike Bosne i Hercegovine pri Ujedinjenim nacijama, Muhamed Šaćirbegović, je krajem aprila 1992. Ujedinjenim nacijama i lično generalnom sekretaru Boutrosu Ghaliju počeo dostavljati podatke o koncentracionim logorima. Međutim, Ghali i ostali, navodi Šaćirbegović, “nisu nas onda ozbiljno shvatili. U julu smo predali precizniji popis logora” (Isto, str. 248-249).

UNHCR je 3. jula 1992. Međunarodnom komitetu crvenog krsta, UNPROFOR-u i posmatračkim misijama Europske zajednice dostavio Izvještaj “o aktivnostima u četiri logora, a 27. srpnja posebno izvješće o Omarskoj” (Isto, str. 249).

U julu i augustu 1992. bilo je, po ocjeni Georgea Kenneya, “vrlo teško akceptirati američku politiku. U to vrijeme izvještaji Roya Gutmana u ’*Newsdayu*’ detaljno su upućivali na koncentracione logore. Za Administraciju su oni bili otkriće.

Pošto se situacija u Bosni ocjenjivala kao opasna, američkim zvaničnicima nije bilo dozvoljeno da tek tako tamo otputuju, kao što je učinio Gatman. Mi smo imali nekoliko izvještaja o koncentracionim logorima, ali smo daleko manje znali od njega. Nismo mogli potvrditi Gatmanove pojedinosti, ali su izvještaji izgledali vjerodostojni.

S obzirom da je Gatman razgovarao sa američkim poslanstvom u Beogradu u stvari sam bio upućen od početka, prije nego što je to bila i štampa. Pošto je članak objavljen, napravio sam kopije i razdijelio ih po Stejt departmentu. Također, Ralph Johnson, zamjenik pomoćnika državnog sekretara za evropske poslove i vodeći savjetnik u Vašingtonu na ’sedmom spratu’, na kome sjedi rukovodeći vrh Stejt departmenta, dobio je izvode. Svuda u kući sam iznosio argumente za to da moramo reagovati. Predlagao sam, da trebamo sastaviti tim, koji bi ispitao izbjeglice i uporedio njihove izvještaje kako bi stvorili što bolju sliku o događajima i osnovu za mogući proces zbog ratnih zločina. Također, predložio sam da treba da

žigosao srpskog predsjednika Miloševića kao krivca za ratne zloči-

donesemo strožiju novu rezoluciju u Ujedinjenim nacijama koja će osuditi koncentracione logore, te osigurati pristup logorima i primjerene postupke koji zahtijevaju zatočeni. Rukovodeći činovnici su me uljudno saslušali i rekli da imam neke 'dobre ideje'. Ipak, nisu učinili ništa: niti su zahtijevali potpunije izvještaje, niti su ih prenijeli nadležnim u Bijeloj kući, ali su ostavljali utisak užurbanosti. Dvije sedmice kasnije, nakon što je izašlo više Gatmanovih izvještaja i pošto je televizijska mreža *ITN (Indipendant television Net-work)* objavila šokirajuće slike o srpskim koncentracionim logorima, reagovala je i javnost. Tek tada su se nadležni u Stejt departmentu i Bijeloj kući probudili iz drijemeža.

Međutim, pripremili su samo jednu nedjelotvornu rezoluciju Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija. Ovo je bio opšti obrazac: politika reaguje umjesto da djeluje. Ona je sadržala samo to sa čime se suočila, to što je štampa već objavila i, uz to, još potpuno neadekvatno.

Novinari su nas pitali: 'Šta je Stejt department znao o ovim koncentracionim logorima?' Pravo pitanje je bilo šta je Stejt department učinio da bi o tome više saznao. Sa gledišta 'sedmog sprata' postojala je opasnost da bi otkrivanje daljnih stravičnih pojedinosti moglo umnožiti zahtjeve za intervencijom Sjedinjenih Američkih Država. Na jednoj strani, nadležni u Stejt departmentu nisu bili spremni da novinarske izvještaje prihvate kao 'vjerodostojne' i 'provjerene', dok se, s druge strane, ni sam Stejt department nije potrudio da te informacije provjeri.

SAD bi lahko mogle sprovesti istragu. Predložio sam tim činovnika - dobrovoljaca, iz Službe inostranih poslova, kojeg bi poslali u Bosnu da potvrde izvještaje novinara. Evropski biro Stejt departmenta je ovu ideju odlučno odbio. Administracija je i dalje ignorisala izvještaje i nije činila ništa kako bi ispitala mogućnosti koje bi mogle zaustaviti umiranje nedužnih ljudi.

I pošto Administracija nije tragala za pouzdanim podacima sakrila je i ono malo informacija koje je imala. Dvadesetčetvrtog septembra /1992. - prim. S. Č./ Ujedinjene nacije su zatražile da im se dostavi, u skladu sa *Rezolucijom 771 Vijeća sigurnosti* /12. august 1992. - prim. S. Č./ i Međunarodnom organizacijom za prava čovjeka, svaki materijal koje SAD posjeduju o grozotama i ratnim zločinima u Bosni. Američki izvještaj 'izlistao' je 31 akt nasilja. Unazad više od pet mjeseci američko poslanstvo u Beogradu slalo je najmanje jedan teleks dnevno o situaciji u Bosni. Svaki je izvještavao o srpskim zločinima i to cijeloj seriji slučajeva. To iznosi, najmanje, 500 slučajeva, koje Stejt department nije proslijedio Ujedinjenim nacijama.

Vodile su se i neke interne debate o mogućoj katastrofi od gladi. Krajem aprila (1992), kad su Sjedinjene Američke Države, poslale nekoliko aviona u Bosnu sa opskrbom, imao sam informacije da su namirnice u Sarajevu pri kraju i da će, ukoliko Zapad ne uvrsti u prioritete snabdjevanje grada životnim namirnicama i ne uvede opskrbu sa ovom vrstom pomoći, zalihe biti potpuno iscrpljene. Međutim, vodeći činovnici nisu vjerovali da može nastupiti kriza sa opskrbom. Za njih je pomoć izgledala kao jedna 'nezgodna prilika', a koja bi mogla dovesti i do vojnog uplitanja Sjedinjenih Američkih Država. Nije mi drago reći da sam, što se tiče nužnosti dopremanja životnih namirnica, imao potpuno pravo. Zapad, ipak, nije počeo sa svojim letovima sve do kraja jula mjeseca.

ne u Bosni, a Bush je izdao glasovito 'Božićno upozorenje' protiv raspirivanja krize na Kosovu, pod prijetnjom američke intervencije".³⁶⁷

Negiranje genocida od najjačih svjetskih sila, kako u Republici Bosni i Hercegovini tako i u Ruandi, bitna je komponenta ponašanja, djelovanja i djelanja međunarodne zajednice (njenih organa i tijela) na zločin genocida u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća. Administracija Sjedinjenih Američkih Država je, nažalost, i iz političkih i iz strateških interesa, iskrivljavala i lažirala podatke o faktičkim događajima u Republici Bosni i Hercegovini, te time negirala genocid u Bosni i Hercegovini, uporno odbijajući da srpske napade kvalifikuje kao oružanu agresiju i teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava kao genocid, što je za mnoge, uključujući i Marshalla Freemana Harrisa, izvršnog direktora Vijeća akcija za mir na Balkanu, predstavljalo "zabrinjavajući i

Evropski biro se pribojavao da se reakcija Sjedinjenih Američkih Država može pokazati kao nepotrebna, pa se tako brinuo i za dobrobit Sarajeva. Glavna briga je bila da se američka pomoć može slati tek ako se utvrdi da Sarajlije u svojim podrumima jedu pastu i piju rakiju. Naime, Biro je prosuđivao na osnovu televizijskih snimaka *CCN-a* (*Cabel News Net-work*) koji je davao slike o gradovima u minobacačkoj vatri, a po kojima u Sarajevu ima još dovoljno uhranjenih ljudi. Ovaj argument sam čuo, zaista čuo, od vodećih činovnika. Oni, na kraju krajeva, nisu vjerovali ni izvještajima koji ne potiču od našeg poslanstva u Beogradu. To znači da su htjeli da razgovaraju samo sa određenim i ograničenim brojem ljudi, a kod kojih su došle do izražaja mnoge jake predrasude.

Skeptici su mislili da oni treba samo da se late telefona. Ja sam svaki dan razgovarao sa Političkim odjeljenjem u Beogradu i znam da je bila stravična oskudica u životnim namirnicima kako u Sarajevu, tako i u čitavoj Bosni. U maju mi je poslanik informativno rekao da od gladi i od gladu uzrokovanih bolesti može umrijeti samo u Sarajevu i do 20.000 ljudi, ukoliko ne dobiju nešto za jelo.

Tako sam svaki dan pokušavao, otvoreno ili na drugi način, podstaći glasnogovornika Stejt departmenta da ozbiljno opiše situaciju. Razmišljao sam u tom pravcu, da ukoliko mi o problemu budemo govorili oficijelno, tada će štampa pitati šta mi činimo protiv toga. Smatrao sam da bi javni pritisak mogao tada Vladu prisiliti da učini ono što naši izvještaji nisu postigli.

Margaret Tutwiler bila mi je vjeran saveznik. Tokom naših razgovora, u par navrata, predao sam joj materijal van regularnih službenih kanala. Tutwiler je, po pravilu, putem, Biroa u kome je ona odlučivala, pojednosti dostavljala štampi.

Rukovodeći ljudi Evropskog biroa doživljavali su prave šokove pri preraspodjeli odgovornosti, a sve u cilju realizacije osnovnog zadatka da u konfliktu ostanu nepristrasni. Nikako nisu mogli prihvatiti kao istinu činjenicu da je Srbija bila odgovorna što je potkrepljeno prevagom dokaza. Svaku priliku u kojoj su Bosna i Hrvatska pokušavale same sebi da pomognu iskoristili su da nadu neku manjkavost" (G. Kenney, nav. dj., str. 52-55).

³⁶⁷ B. Simms, nav. dj., str. 44.

neprihvatljiv element američke politike. Dok su pravnici Ministarstva vanjskih poslova i zvaničnici od karijere bili uvjereni da je u pitanju genocid, administracija SAD-a je donosila političku odluku, ne samo da se ne poziva na *Konvenciju Ujedinjenih nacija o genocidu*, već, također, da se u opisu srpskih zvjerstava ne upotrebljava riječ 'genocid' - bez političke kvalifikacije. U skladu sa tim, čelnici Administracije su navodili, raznoraznim terminima, da se srpski zločini 'graniče sa genocidom', da su 'ravni genocidu' ili da čine 'djela genocida'".³⁶⁸

³⁶⁸ F. Boyl, nav. dj., str. 32; S. Power, *A PROBLEM FROM HELL: AMERICA AND THE AGE GENOCIDE*, New York, 2002, str. 358 i dr.; G. Kenney, nav. dj., str. 51-55; M. Mennecke - E. Markusen, *THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER YUGOSLAVIA AND THE CRIME OF GENOCIDE*, .: GENOCIDE: CASES, COMPARISONS AND CONTEMPORARY DEBATES, The Danish Center for Holocaust and Genocide Studies, Copenhagen, 2003, str. 296. Američke obavještajne službe su već u maju 1992. saznale za postojanje srpskih koncentracionih logora. Međutim, velike svjetske sile nisu reagovala sve dok novinari nisu otkrili logore i druga brojna mjesta zatočenja, u kojima je vršen genocid nad Bošnjacima (C. Hodge, nav. dj., str. 76).

John Fox, jedan od savjetnika (visoki funkcioner) u State Departmentu (do kraja 1993), tvrdi kako su iz Evrope "dolazile vrlo jasne informacije (o organizovanom genocidu)". Evropske zemlje i Sjedinjene Američke Države znale su "da se u Bosni provodi sustavno istrebljivanje, ali su to držali u tajnosti". To, pored ostalih, potvrđuje John Fox: "Znali smo, ali smo šutjeli, sve dok smo mogli šutjeti, dok TV kamere nisu otkrile srpske koncologe u Bosni" (*Večernji list*, 24, 25. i 26. decembar 1993, str. 11).

Negiranje genocida ima različite motive, od kojih su neki prvenstveno ideološki, politički i strateški, sa posljedicama koje su uvijek tragične. Svi izvršioци genocida negiraju genocid, što, nažalost, očigledno ima "temeljito negativne posljedice". Ta je pojava posebno izražena kod srpskog agresora i njegovih kolaboracionista, koji, pored ostalog, iznose tvrdnju da su bosanski muslimani sami sebe granatirali i ubijali, čime su (Srbi) na taj način prevazišli Hitlerovog Goebbelsa. Negiranje genocida po ocjeni René Lemarchanda, "kreće se u širini provalije, između koljača i žrtava, isključuje efektivan dijalog među njima i stavlja veći raspon perspektivi pomirenja" (R. Lemarchand, *POREĐENJE POLJA SMRTI: RUANDA, KAMBODŽA I BOSNA I HERCEGOVINA*, Zbornik radova: GENOCID: SLUČAJEVI, POREĐENJA I SAVREMENE RASPRAVE (uredio Steven L. B. Jensen) - preveo Bahrudin Bijedić, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 144).

Politički interesi, po ocjeni Samantha Power, Martina Mennecke i Erica Marcusena, mogu kreirati podsticaj koji vodi negiranju počinjenog genocida. Ta je situacija, po njima, prevladavala u političkim krugovima Sjedinjenih Američkih Država u vezi sa genocidom u Bosni i Ruandi, gdje je izbjegavan iskaz o kvalifikaciji masovnih ubistava kao genocid, što je omogućavalo SAD-u da izbjegne aktivnu intervenciju (S. Power, nav. dj., str. 296).

Strateško negiranje genocida, po Renéu Lemarchandu, dramatično je ilustrirano u američkoj politici za vrijeme genocida u Bosni i Ruandi, što je predstavljalo jasnu namjeru da

Nazvati srpske zločine genocidom značilo je, po Marshallu Harri-

opravda Sjedinjene Američke Države od njihove obaveze da intervenišu u skladu sa *Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*. S tim u vezi, on navodi kako su se istovremeno odvijala dva protivrječna procesa: zalaganje nekih funkcionera, koji su 1992. insistirali na upotrebi termina genocid u Bosni, dok je u drugom procesu termin genocid sistematski brisan iz zvaničnih izvještaja o ubijanju (R. Lemarchand, nav. dj., str. 144).

I u zvaničnim izvještajima Ujedinjenih nacija i zapadnoevropskih zemalja izbjegavana je upotreba i korištenje termina genocid (M. Mennecke - E. Marcusen, nav. dj., str. 295). Istina, Generalna skupština Ujedinjenih nacija je decembra 1992. gnusnu politiku “**etničkog čišćenja**”, koju su sprovodile srpske i crnogorske snage i njihovi kolaboracionisti u Republici Bosni i Hercegovini, vršeći agresiju, “**u cilju nasilnog sticanja šire teritorije**”, imenovala oblikom genocida (*Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, 47/121*, od 18. decembra 1992, A/RES/47/1/121, 91. plenarno zasjedanje, Situacija u Bosni i Hercegovini, u: S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 459-464).

O negiranju genocida vidjeti i: E. Bećirović, nav. dj., str. 227-266; E. Mulagić, **NEGIRANJE GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2014, str. 179-198).

Mnogi istraživači srpsku ideologiju, politiku i praksu nazivaju genocidnom i genocidom, a “**masovnu srpsku okrutnost**” i srpske masovne zločine protiv bosanskih muslimana genocidom (R. Gutman, **A WITNESS TO GENOCIDE**, New York, 1993; H. Fein, **TESTING THEORIES BRUTALLY**, u: G. J. Andreopoulos, **GENOCIDE: CONCEPTUAL AND HISTORICAL DIMENSION**, Filadelfia, 1994; N. Cigar, **GENOCIDE IN BOSNIA: THE POLICY OF “ETHNIC CLEANSING”**, College Station, Teksas, 1995; D. Rieff, **SLAUGHTERHOUSE: BOSNIA AND THE FAILURE OF THE WEST**, New York, 1995; S. Čekić, **THE AGGRESSION ON BOSNIA AND GENOCIDE AGAINST BOSNIACS 1991-1993**, *Institute for the Research of Crimes Against Humanity and International Law*, Sarajevo, 1995; Isti, **AGRESIJA NA REPUBLICU BOSNU I HERCEGOVINU - PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE** -, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Kult B, Sarajevo, 2004; Isti, **GENOCID I ISTINA O GENOCIDU U BOSNI I HERCEGOVINI**, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012; T. Cushman - S. Mestrovic, **THIS TIME WE KNEW: WESTERN RESPONSES TO GENOCIDE IN BOSNIA**, New York, 1996; S. Power, **A PROBLEM FROM HELL: AMERICA AND THE AGE OF GENOCIDE**, New York, 2002; P. Maas, **LOVE THY NEIGHBOR: A WAR STORY**, New York, 1996; M. A. Sells, **THE BRIDGE BETRAYED: RELIGION AND GENOCIDE IN BOSNIA**, Berkly, 1996; R. Melson, **PARADIGMS OF GENOCIDE: THE HOLOCAUST, THE ARMENIAN GENOCIDE, AND CONTEMPORARY MASS DESTRUCTIONS**, *Annals of the American of Political and Social Sciences*, tom. 548, novembar 1996; F. A. Boyl, **THE BOSNIAN PEOPLE CHARGE GENOCIDE: PROCEEDINGS AT THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE CONCERNING BOSNIA V. SERBIA ON THE PREVENTION AND PUNISHMENT OF THE CRIME OF GENOCIDE**, Amherst, Massachusetts, 1996; P. Mojzes, **BALKAN GENOCIDES: HOLOCAUST AND ETHNIC CLEANSING IN THE TWENTIETH CENTURY**, Rowman & Littlefield Publishers,

su, “da postoje žrtve, a ne ’zaraćene strane’ u ’građanskom ratu’, podstaknutom ’prastarom etničkom mržnjom’, čiji su rezultat ’zvjerstva na svim stranama’. To bi, također, značilo da imamo moralni imperativ da spriječimo genocid, ako je potrebno silom, uključujući dopuštanje prava Bosancima na samoodbranu. Administracija je uvijek bila na oprezu da bi se rastočio pritisak za poduzimanjem akcije, a priznavanje genocida bi stvorilo jedan od najvećih pritisaka”.³⁶⁹

INC, Lanham - Boulder - New York - Toronto - Plymouth, UK, 2011; S. L. Burg, **GENOCIDE IN BOSNIAHERZEGOVINA?**, u: S. Totten, W. S. Parsons i I. W. Charny, **CENTURY OF GENOCIDE: EYEWITNESS ACCOUNTS AND CRITICAL VIEWS**, New York, 1997; M. Mennecke - E. Marcusen, **THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER YUGOSLAVIA AND THE CRIME OF GENOCIDE**, .: **GENOCIDE: CASES, COMPARARISONS AND CONTEMPORARY DEBATES**, *The Danish Center for Holocaust and Genocide Studies*, Kopenhagen, 2003; R. Lemarchand, **COMPARING THE KILLING FIELDS: RWANDA, CAMBODIA AND BOSNIA**, u: **GENOCIDE: CASES, COMPARARISONS AND CONTEMPORARY DEBATES**, *The Danish Center for Holocaust and Genocide Studies*, Kopenhagen, 2003; M. Mennecke - E. Markusen, **GENOCIDAL VIOLENCE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA**, u: S. Totten, **CENTURY OF GENOCIDE**, Drugo izdanje (u štampi); H. Hirsch, **GENOCIDE AND POLITICS OF MEMORY**, *The University of North Carolina Press*, Chapel Hill & London, 1995, kao i drugi autori - vidite izdanja Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu na sljedećoj web adresi: www.institut-genocid.ba).

³⁶⁹ F. Boyle, nav. dj., str. 32. Na doručku u State Departmentu, 28. aprila 1993, kojem je prisustvovao i Marshall Harris, Eli Wiesel je priznao da je to imperativ. Peter Tarnoff, američki državni podsekretar za politička pitanja, složio se s Wieselom, pri čemu je “**upozorio da bi, ako predsjednik Clinton pokuša i ne uspije sa intervencijom u Bosni, to bio promašaj za cjelokupno predsjednikovanje. Tada je savjetnik State Departmenta i bivši senator Timothy Wirth ustvrdio da je ’opstanak krhke liberalne koalicije, predstavljene u ovom predsjedničkom mandatu’ bio veći rizik nego bilo koja moralna obaveza za intervencijom**” (Isto, str. 32-33).

Takav način rezonovanja, po Marshallu Harrisu, “**naravno, postavlja čovjeka u dilemu odakle da počne sa američkim vođstvom po pitanju ovog problema. To, također, tjera čovjeka da se zapita gdje će se bosanska kriza završiti. Međutim, nije se potrebno prepustiti mašti da bi se saznalo šta se desilo u Bosni i šta su Sjedinjene Države činile ili nisu činile. Sve je sasvim jasno. Nakon konfuzija, obmana i izgovora, naše vode su razgolićene, ostaje čist dokaz gole agresije i skoro nezamislive brutalnosti. Mi moramo nastaviti sa predočavanjem putem Međunarodnog suda pravde, pisane riječi, novinarskih kamera i svim drugim sredstvima**” (Isto, str. 33).

“**Naša diskusija o tome kako bi trebalo okarakterisati sukob, a da se ne opredijelimo za jednu stranu, često se**”, tvrdi George Kenny, “**graničila sa apsurdom**”. S tim u vezi, on piše: “**Podržan ostalim saradnicima pripremio sam materijal za glasnogovornika Stejt departmenta sa adekvatnim udarnim naslovom u štampi. U tom materijalu sam**

Zvaničnici Ministarstva za vanjske poslove Sjedinjenih Američkih Država pokušali su umanjiti značaj nalaza Međunarodnog suda pravde od 8. aprila 1993. o uvođenju privremenih mjera zaštite, navodeći da nema **“nikakvog dokaza da su djela genocida zapravo počinjena”** i da Sudsko rješenje ne **“dovodi u pitanje tekući embargo na oružje cijeloj ili dijelovima Jugoslavije ili autoritet Vijeću sigurnosti da nametne takav embargo”**.³⁷⁰

Zbog neslaganja sa neefikasnom i kontraproduktivnom politikom Sjedinjenih Američkih Država prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima više službenika Ministarstva za vanjske poslove su iz protesta, kao gest nezadovoljstva prema aktuel-

jasno ukazivao na ispade srpskih vojnika prema bosanskim civilima i osuđivao ih. Na kraju su Srbi sa više od sto teških artiljerijskih oruđa opsjeli Sarajevo, dok su branioi bosanske Vlade raspolagali sa jedva desetak. Na to srpsko okruženje Bosanci su odgovarali onako kako su najbolje mogli u tim uslovima. Međutim, vodeći činovnici Biroa su, opet, prodrli time što je glasnogovornik izrekao kako su 'sve strane' jednu drugu bombardovale a da pri tom nije ni pokrenuo i spomenuo krivicu srpskih snaga. Većina je to znala bolje od mene. Ustvari, gotovo svi nadležni u Stejt departmentu, a koji su se bavili Jugoslavijom, znali su da je američko reagovanje, u proteklih šest mjeseci, bio čist debakl. Prema mom ličnom prebrojavanju samo šest zaposlenih na nivou podsekretara podržavali su liniju Stejt departmenta. Gotovo svi ostali namještenici u službi spoljnih poslova uvidali su da politika ekonomskih sankcija i diplomatskog pritiska na Srbiju ne vodi uspjehu.

Činjenica da toliko mnogo saradnika vode nekorisnu politiku pokazuje se samo kao dio problema. Sistem je bio i još uvijek je manjkav. Njegovi ciljevi su da iskrivljavanjem stvarnosti kroz odgovarajuća pravila ponašanja nagrađuju uzdržanost i oprez, a kažnjavaju bogatstvo idejama. Sistem je više okrenut prema sebi i više vrijednije formalnost, nego ideje. Sistem je tu da pokaže da naša zemlja izgleda dobro umjesto da pokreće na to da se učini najbolje. Naš sistem je ispolitiziran od vrha do dna. Jedini put da se protiv toga protestuje je trenutna ostavka” (G. Kenney, nav. dj., str. 55).

³⁷⁰ Isto, str. 24. U pismu državnom sekretaru Christopheru, Stephen Walker je, između ostalog, napisao: **“Genocid se vrši u Evropi ... a međunarodna zajednica sjedi i gleda”** (H. Karčić, *Četiri zaboravljene ostavke*, *Oslobođenje*, POGLEDI, 12. septembar 2009, str. 35).

Dvanaest funkcionera Ministarstva vanjskih poslova (State Department) SAD-a je (aprila) 1993. uputilo pismo državnom sekretaru Warrenu Christopheru i zatražilo ukiđanje embarga na oružje i zračne udare - vojnu intervenciju **“da bi se okončala srpska agresija u istočnoj Bosni”**, među kojima i Marshall Harris (F. Boyle, nav. dj., str. 25). Njihov plan da se okonča embargo **“nadmješten je stvaranjem 'sigurnih područja' da bi se zaštitilo civilno stanovništvo pod opsadom”**. Termin **“sigurno područje”** je, po ocjeni Marshalla Harris **“postao okrutna šala”**. Jedan predstavnik Vijeća sigurnosti **“čak je sugerisao da se u ovim gradovima postave table sa natpisima koji glase: 'Opasnost: sigurno područje UN - drži se podalje’”** (Isto, str. 29).

noj američkoj politici, dali ostavke, **“navodeći kao razlog svoju frustriranost zbog odbijanja da se formuliše efikasan i pravovremen američki odgovor”**. George Kenney, vršilac dužnosti glavnog službenika za Jugoslaviju, dao je ostavku na navedenu funkciju za vrijeme Administracije Georgea Busha - 25. augusta 1992, navodeći da je neophodno ukinuti embargo na oružje. Marshall Harris je 4. augusta 1993. podnio ostavku, obavijestivši državnog sekretara Christophera da ne može vršiti funkciju u Ministarstvu za vanjske poslove, **“koje prihvata nasilno komadanje jedne evropske države i što neće djelovati protiv genocida i srpskih zvanika koji ga vrše”**. U toku dvije sedmice Stephen Walker (analitičar u istraživačko-obavještajnom odsjeku) i Jon Western (službenik za Hrvatsku) podnijeli su ostavke iz prethodno navedenih razloga. Početkom augusta 1994. Warren Zimmermann je napustio službu.³⁷¹

Bivša Jugoslavija je, po ocjeni Richarda Holbrookea, **“najveći neuspjeh kolektivne sigurnosti na Zapadu”, “historijskih dimenzija”,** od tridesetih godina XX stoljeća. U pokušaju pružanja odgovora i/ili odgovorâ na to pitanje, Holbrooke navodi **“pet velikih faktora”,** koji su, po njemu, **“pomogli da se objasni tragedija: prvo, pogrešno čitanje historije; drugo, kraj hladnog rata; treće, ponašanje samih jugoslovenskih lidera; četvrto, neadekvatan američki odgovor na krizu; i na kraju, pogrešno vjerovanje Evropljana da sami mogu razriješiti svoj prvi**

³⁷¹ Isto, str. 29-30; N. Cigar, nav. dj., str. 172; G. Kenney, nav. dj., str. 51; C. Off, nav. dj., str. 176; C. Hodge, nav. dj., str. 90; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 248-249; H. Karčić, nav. dj., str. 35. Navedene ostavke se, piše Hamza Karčić, smatraju **“najvećim izražavanjem neslaganja sa aktuelnom politikom od Vijetnamskog rata, dok Samantha Power (čija knjiga ‘Problem iz pakla’ /A PROBLEM FROM HELL: AMERICA AND THE AGE OF GENOCIDE - prim. S. Č./ sadrži detaljniji opis ovih događaja) naglašava da je ovo najveći broj ostavki o datom vanjskopolitičkom problemu u historiji State Departmenta. Pored toga, u svojim pismima ostavke, ovi službenici koristili su termin genocid (Kenney, Harris, Walker) u opisu prirode zločina u BiH i naglašavali su neophodnost aktivnije intervencije. Kumulativni efekt ovih ostavki bio je značajan”** (H. Karčić, nav. dj., str. 35).

Sjedinjene Američke Države, po ocjeni Carol Off, **“nisu vidjele toliki broj ostavki u znak protesta protiv vanjske politike još od Vijetnamskog rata. Jedan zvaničnik iz State Departmenta, koji je ostao dok su njegove kolege otišle zbog tvrdokorne američke politike na Balkanu, uspio je preokrenuti stvari u svojoj zemlji kada je primijetio da SAD ‘klize opasno blisko prema kanadskoj politici’ (čitaj neaktivnosti)”** (C. Off, nav. dj., str. 176).

posthladnoratovski izazov”.³⁷²

Govoreći o navedenim faktorima, zanimljive su Holbrookeove ocjene o prvom (“**pogrešno čitanje historije**”, odnosno “**lažna historija ili faktor Rebecca West**”), po kome su “**mnoge knjige i tekstovi o Jugoslaviji ostavili utisak da je rat neizbježan**”. S tim u vezi, on navodi knjigu Rebecce West *BLACK LAMB AND GREY FALCON*, “**najpoznatiju knjigu**” (“**monumentalnu knjigu**”), koja je na engleskom jeziku prvi put objavljena 1941, u kojoj su izneseni “**neskriveni prosrpski stavovi**”, kao i “**stanovište da su Muslimani rasno inferiorni**”.³⁷³

Navedeni stavovi Rebecce West utjecali su, tvrdi Holbrooke, “**na dvije generacije čitalaca i političara**”. Neki stavovi pojavili su se u “**modernom ruhu 1993, u opšte priznatom bestselleru Roberta Kaplana BALKAN GHOSTS: A JOURNEY THROUGH HISTORY, što je na većinu čitalaca ostavilo utisak da stranci ne mogu ništa učiniti u regionu koji je toliko prožet drevnom mržnjom**”. Knjiga je imala dubok utjecaj i na predsjednika Clintona (“**... uvjerivši ga da su žitelji Balkana sudbinski osuđeni na nasilje**”) i druge članove američke administracije “**vrlo brzo nakon njihovog dolaska na vlast**”.³⁷⁴

³⁷² R. Holbrooke, nav. dj., str. 21-22.

³⁷³ Isto, str. 22; R. Lemarchand, nav. dj., str. 182; R. West, **CRNO JAGNJE I SIVI SOKO: PUTOVANJE KROZ JUGOSLAVIJU**, Mono i Manjana, Beograd, 2008.

Navedena knjiga Rebecce West prvi put je objavljena oktobra 1941. u New Yorku, zatim početkom 1942. i 1982. u Londonu. U jednom sporu od lista *Spectator* Rebecca West dobila je i 2.500 funti na ime odštete - novac je poklonila Srpskoj pravoslavnoj crkvi u Londonu (R. West, nav. dj., str. 878-879).

Rebecca West je od početka Drugog svjetskog rata podržavala Dražu Mihailovića i njegov pokret, smatrajući ga “**autentičnom pobunom protiv nacizma i okupacije**” (Isto, str. 879).

³⁷⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 22; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 284-285; N. Malcolm, nav. dj., str. 524; M. A. Sells, nav. dj., str. 164; R. Lemarchand, nav. dj., str. 182 (u originalu na engleskom jeziku str. 161). Robert Kaplan je Westino djelo nazvao “**najvećim putopisom ovog stoljeća**”. Zanimljivu analizu negativnih efekata R. West i njenih sljedbenika dao je Brian Hall u *The New Yorker*-u 15. aprila 1996. (R. Holbrooke, nav. dj., str. 22).

Nažalost, Predsjednik Clinton je, po ocjeni Kemala Kurspahića, “**u vrijeme ključnih odluka jednostavno pročitao pogrešnu knjigu ili, da budem precizniji, izvukao pogrešne zaključke iz Balkanskih duhova Roberta Kaplana, što je pobudilo utješnu pomisao da se u Bosni ne može ništa učiniti 'sve dok se ti ljudi ne umore od međusobnog ubijanja**” (Isto).

Tako je na Zapadu devedesetih godina XX stoljeća, svjesno, namjerno i ciljano, oživljena i obnovljena teza o “prastarim etničkim mržnjama” (“... više od 600 godina ...”), “iskonski međusobnoj mržnji” i “osveti”, “mržnji i antagonizmima između etničkih grupa”, “drevnim neprijateljstvima”, “dugogodišnjim antagonizmima”, “vječitom sukobu, nerazrješivih neprijateljstava”, gdje su se ljudi “oduvijek međusobno klali”, pri čemu su “duboko ukorijenjeni i višestoljetni animoziteti između Srba, Hrvata, Muslimana i Albanaca - napokon eksplodirali i srušili Jugoslaviju”.³⁷⁵ Jedan američki analitičar je, pišući za *Army Times*,

Navedena knjiga Roberta Kaplana, tvrdi Michael A. Sells, “učinila je popularnom karikaturu balkanskih naroda kao čvrsto isprepletenih u neprekidnoj mržnji i osveti” (M. A. Sells, nav. dj., str. 164).

Bošnjaci su, također, po ocjeni Michaela A. Sellsa, “predmet dehumanizirajućeg diskursa o balkanskim narodima koji Bosance portretiraju kao balkanske plemenske mrzitelje izvan domena razuma i civilizacije” (Isto, str. 163).

³⁷⁵ C. del Ponte - Ch. Sudetic, nav. dj. str. 46; N. Malcolm, nav. dj., str. 524-525; L. Bryant, nav. dj., str. 527-528; M. A. Sells, nav. dj., str. 10-11, 17-18, 26 i 57-61; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 220; S. Sontag, nav. dj., str. 152-153; J. Akaši, nav. dj., str. 36-39, 83 i 108. Carla del Ponte se, tvrdi, sjećala “kako su tokom ratova 90-tih gosti koje je intervjuirala švicarska, francuska ili talijanska televizija tvrdili da su ‘prostora etničke mržnje’ eksplodirale i srušile Jugoslaviju”. Međutim, spoznaje do kojih je ona došla “čitanjem raznih knjiga i članaka”, otkrile su joj ono što je očekivala da će naći: “da, na kraju krajeva, društveni uvjeti i različite kulture nisu uzrok ratnih zločina. Ratne zločine počinjavaju ljudi, ljudi koje su nahuškali njihovi politički i vojni vođe”. To je, po njoj, bilo “očito čak i 1914”. S tim u vezi, ona navodi kako je u “uvodnim napomenama na početku procesa Miloševiću navela odlomak koji je napisao predsjednik Međunarodne komisije za istraživanje uzroka i načina vođenja Balkanskih ratova, barun d’Estournelles de Constant. U svom uvodu izvještaju Povjerenstva o ratovima vođenim 1912. i 1913. barun je napisao:

’Istinski su krivci oni koji zavode javno mnijenje i iskorištavaju neznanje ljudi, koji lansiraju uznemirujuće glasine i pozivaju na uzbunu, potičući svoju zemlju i, kao posljedica toga, druge zemlje, na neprijateljstva. Pravi krivci su oni koji, vodeći se vlastitim interesom ili podliježući nekom svom unutarnjem nagnuću i izjavljujući neprekidno kako je rat neizbježan, dovode do toga da rat doista postane neizbježan, proklamirajući da ga oni ne mogu spriječiti. Pravi krivci su oni koji opći interes žrtvuju vlastitom interesu koji tako slabo razumiju i koji svoju zemlju izvrgavaju neplodnoj politici sukoba i odmazde. Zapravo, malim državama i velikim zemljama nema spasa osim ako se ne ujedine ili pomire” (C. del Ponte - Ch. Sudetic, nav. dj., str. 46).

Na isti je način, po ocjeni Del Ponte, “za raspad Jugoslavije 90-tih odgovoran relativno malen broj korumpiranih muškaraca i žena, koji su svoje narode bili spremni potaknuti na neizmjereno nasilje. Glavni krivci bili su Srbin Slobodan Milošević i Hrvat Franjo Tuđman, te njihovi štićenici: muškarci i žene koje su utjelovljavali vođe kakve je Spinoza prezirao, muškarci i žene koji su se domogli

zastupao tezu o “etničkoj mržnji”. S tim u vezi, on je izjavio: “Ako želite naći trajno rješenje za etničku mržnju i nasilje kakvo je u Jugoslaviji, vi biste morali ubiti svako živo biće u tom regionu”.³⁷⁶ Britanski vojni historičar John Keegen stalno je pokušavao agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu prikazati kao “plemenski sukob”.³⁷⁷ I Katherine McIntyre, nažalost, pogrešno tvrdi da je riječ o “ponovo podignutom talasu mržnje i zločina, koje Srbi, Hrvati i Muslimani čine jedni drugima od početka historije”.³⁷⁸ Zbog “drevne mržnje” “bilo je nemoguće (ili besmisleno) za svakog izvan regiona da pokuša spriječiti sukob”. Ta teorija je “učinila trivijalnim i suviše pojednostavila sile

vlasti i koji su tu vlast pokušali ojačati i zadržati pretvaranjem strahova u svojim narodima u historiju i okrećući jedan narod protiv drugog” (Isto).

I genocid u Ruandi 1994. (“pokolji, silovanja, rasijecanje djece ...”), kada su vojnici Ujedinjenih nacija “nenaoružano tutsijevsko stanovništvo prepuštali na milost i nemilost skupinama Hutua naoružanim mačetama” je (na Zapadu), tvrdi Del Ponte, pripisivan “prastarim mržnjama” između većinskih Hutua i manjinskih Tutsija, “stvarajući pri tome neopravdan zaključak da ti narodi, poput raznih naroda nekadašnje Jugoslavije, imaju neku vrstu genetske predispozicije za međuetničku igru u kojoj sve što jedan igrač izgubi drugi dobije”. Međutim, Del Ponte je, na osnovu različitih saznanja, otkrila da je pozadina genocida u Ruandi “znatno složenija”, jer “prastare mržnje” “ne uzrokuju genocid u Africi ništa više nego u Evropi”. Ukazujući na tu činjenicu, ona je konstatovala kako “genocidu organizuju i potiču ljudi”, pri čemu je zaboravila na odlučujuću ulogu i značaj države, kao političkog subjekta na koje uvijek stoji genocid. Genocid u Ruandi, piše Del Ponte, “prozrokovala je eksplozivna smjesa smiješana od siromaštva, loše ekonomske situacije, bezvlašća, vjerske zadrčnosti, ljubomore i niza drugih faktora; no detonator su u rukama držali vojni i politički vođe kojima je bilo stalo samo do toga da se održe na vlasti i da se obogate” (Isto, str. 72, 75 i dr.).

³⁷⁶ N. Cigar, nav. dj., str. 148. “Jedna posebna zloupotreba historije, ‘balkanizam’, iskorištena je”, tvrdi Michael A. Sells, “da bi se opravdao genocid u Bosni i Hercegovini, i to tako što se sugerisalo da su narodi na Balkanu sudbinski predodređeni, historijom ili genetikom, da se međusobno ubijaju” (M. A. Sells, nav. dj., str. 10). “Sile koje su izvršile agresiju na Bosnu i Hercegovinu nisu”, po ocjeni Sellsa, “posljedica ‘drevnih antagonizama’ specifičnih za balkanske narode, kao što nam nameću klišeji” (Isto, str. 11).

“Zapadni politički lideri spominjali su”, tvrdi Michael A. Sells, “‘drevna neprijateljstva’, kako bi prikazali Bosance kao grupu balkanskih plemenskih ubica, koji se već stoljećima uzajamno mrze i nisu u stanju živjeti u miru. Ironija takvog portretiranja postaje očigledna u požaru Nacionalne biblioteke” u Sarajevu (Isto, str. 17-19).

³⁷⁷ N. Malcolm, nav. dj., str. 524.

³⁷⁸ K. McIntyre, CENTURIES OF HARD MARK BOSNIAN CONFLICT, *Army Times*, 1993, str. 12.

koje su početkom devedesetih pocijepale Jugoslaviju. Tokom rata izrazili su je mnogi zvaničnici i političari, a još danas je uveliko prihvaćena u dijelovima Washingtona i Evrope. Oni koji su je prizvali pokušavali su, najvećim dijelom, opravdati svoje odupiranje ili nesposobnost da se suoče sa problemima u regionu”.³⁷⁹

Teza o “drevnoj mržnji” (“drevnoj balkanskoj mržnji”), “rasnoj mržnji”, “iskonskoj međusobnoj mržnji” i “etničkoj mržnji” “kao stvarnom uzroku rata” postala je “standardni kliše u raspravama o Bosni i Hercegovini” i svojevrsna “doktrina koja je više od ijednog drugog historijskog mita snažno uticala na zapadnjačke stavove”, posebno na vodeće državnike Zapada, kao što su Bill Clinton, Francois Mitterrand, John Major, Douglas Hurd i David Owen,

³⁷⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 22. “Neka od najiznenadajućih viđenja” tog stanovišta, po Holbrookeu, “potekla su od Lawrencea Eagleburgera, bivšeg američkog ambasadora u Jugoslaviji, koji je naslijedio Jamesa Bakera kao državni sekretar krajem 1992”. On je “redovno izražavao svoje frustracije zbog onih Amerikanaca koji su nepopustljivim terminima pozivali na akciju”. Tako je, primjera radi, septembra 1992. “skoro dva mjeseca nakon što su novinari prvi snimili užase, a koje su Srbi počinili nad Muslimanima u zarobljeničkim logorima u zapadnoj Bosni”, Eagleburger rekao: “Rekao sam ovo 38.000 puta, a moram to reći i ljudima ove zemlje. Ova tragedija se ne može riješiti spolja i krajnje je vrijeme da to svi shvate. Sve dok Bosanci, Srbi i Hrvati ne odluče da prestanu sa međusobnim ubijanjem, spoljni svijet tu ništa ne može uraditi” (Isto, str. 22-23).

Navedenu pogrešnu, (zlo) namjernu i katastrofalnu ocjenu Holbrooke nije prihvatio. “Etničko trvenje ma kako bilo ozbiljno”, po Holbrookeu, “nije učinilo tragediju neizbježnom - ili tri etničke grupe podjednako krivim”. S tim u vezi, Holbrooke je naveo kako je “američka vlada početkom ljeta 1992. zaključilo da su Srbi počinili oko 90 posto zločina u Bosni i Hrvatskoj” (Isto, str. 23). Holbrooke je, pored toga, ukazao i na stavove Noela Malcolma, koji je 1994. u svojoj knjizi **BOSNA: KRATKA HISTORIJA** “potkopao prihvaćeno vjerovanje da je rat neizbježan rezultat drevne mržnje” (Isto; N. Malcolm, **POVIJEST BOSNE - KRATKI PREGLED**, Erasmus Gilda, Novi Liber, DANI, Zagreb, 1995, str. 330).

Lawrence Eagleburger je, nažalost, “neposredno nakon izdaje Srebrenice”, 13. jula 1995, ponovio tvrdnju o “međusobnom ubijanju” Srba, Hrvata i Bošnjaka (“U tom dijelu svijeta oni se već dosta dugo ubijaju s izvjesnom količinom veselja”) - M. A. Sells, nav. dj., str. 163.

“Fraza ‘u tom dijelu svijeta’ osigurava”, po ocjeni Michaela A. Sellsa, “domaćoj publici neposredno negeografsko opravdanje za osjećanje otuđenja: ti ljudi nisu naša briga zato što su ‘tuđi’, ‘različiti’. Imajući u vidu duboko ukorijenjene (premda ne uvijek priznate) predrasude prema nekršćanima uopće, a prema muslimanima posebno, maglovita referenca na ‘taj dio svijeta’ samo potvrđuje i anti-balkanska i antiislamska osjećanja” (Isto).

“prema bosanskom konfliktu”.³⁸⁰ Ta teza, ta doktrina, taj mit je, po ocjeni Warrena Zimmermanna,³⁸¹ namjerno rasplamsavana. Ukazujući na činjenice te pojave, Zimmermann, također, odbacuje i iznosi argumente koji pokazuju da se u suštini radi o Miloševićevom i Tuđmano-

³⁸⁰ M. A. Sell, nav. dj., str. 163; N. Malcolm, nav. dj., str. 524-525. Navedena teza je, tvrdi dr. Noel Malcolm, “ustvari dvostruka laž: prvo, kao opšta karakteristika bosanske historije, i drugo, kao polaganje računa za porijeklo i prirodu bosanskog rata ... Na taj način se želi stvoriti slika o konfliktu kao da je on nastao i pojačavao se kao posljedica tih ‘davnašnjih etničkih mržnji’. Posljedice toga na negiranje genocida su dalekosežne. Kao prvo, ovakav način tumačenja događaja u Bosni isključuje mogućnost genocida, pošto se to pripisuje nasilju i ubijanju do kojeg je došlo zbog spontane želje lokalnih pojedinaca. Genocid, po svojoj pravoj prirodi, mora biti organizovan sa vrha; on mora biti proizvod politike. Uništenje dijela ili čitave etničke grupe nije nešto što neka obična individua može pokušati. Prema tome, ako pojedinci spontano ustanu i ubijaju druge pojedince, bez obzira na to koliko je veliki broj žrtava tog ubijanja: to se ne može kvalifikovati kao genocid.

Druga implikacija ovoga mita jeste njegova moralna bijeda. Ono na šta ukazuje jeste da mora postojati stvarna ili moralna izjednačenost između agresora i njegovih žrtava. Ako je ‘davnašnja etnička mržnja’ pogonska sila bosanske historije, onda se tu, a priori, podrazumijeva da su Muslimani podjednako motivisani davnašnjom muslimanskom mržnjom, kao što su i Srbi motivisani starom srpskom mržnjom. Zapadna politika je, uglavnom, izgrađena na ovoj pretpostavci koja tvorcima te politike osigurava pogled na bosanski konflikt kroz naočare doktrine o ekvivalenciji. Otuda je i došlo do ‘podjednakog’ embarga na oružje, kao i do žestine kojom se nameću rješenja koja de facto uključuju etničku podjelu. Tamo gdje ne postoji moralna simetrija, nastojanje da se dokaže da postoji je nemoralan postupak. U slučaju genocida u Bosni, nametanje ove lažne simetrije ide dalje nego samo negiranje genocida i to vodi do konačne degradacije moralnog prosuđivanja po kome će većina takvih negiranja biti konačno donesena: da se krivica svali na žrtve” (N. Malcolm, nav. dj., str. 525).

³⁸¹ I Warren Zimmermann, bivši američki ambasador u SFRJ, je 7. januara 1994. dao ostavku u State Departmentu u vezi sa stavom i odnosom Sjedinjenih Američkih Država prema Bosni i lično predsjednika Clintona. Zimmermann je povukao taj potez uz obrazloženje da daje ostavku zato “što američka politika praktično odobrava genocid u Bosni” (K. Begić, nav. dj., str. 160).

I general Lewis MacKenzie (komandant mirovnih snaga Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini) je uporno podržavao lažnu tezu o dubokoj “drevnoj mržnji” i “etničkoj mržnji” između Bošnjaka (po njemu Muslimana), Srba i Hrvata, koji navodno “pokušavaju da se međusobno istrijebe”, a što su Evropa i Sjedinjene Američke Države, nažalost, “to usvojile i držale se narednih godina”. Zbog te “duboke mržnje”, MacKenzie je tvrdio kako nije imao rješenja kojeg je mogao predložiti (C. Off, nav. dj., str. 117).

vom nacionalizmu, koji je u Jugoslaviji **“potpalio baklju”**.³⁸²

Clintonov tim početkom 1993, **“usred delikatnog menueta oko svojih međudnosa”**, nije želio **“čuti ničije gledište o Bosni”**.³⁸³ Nova

³⁸² R. Holbrooke, nav. dj., str. 23-24; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 220. S tim u vezi, on tvrdi sljedeće: **“Oni koji uvjeravaju da su ’drevna balkanska neprijateljstva’ odgovorna za nasilje koje je iznenadilo i razorilo Jugoslaviju zaboravljaju moć televizije u rukama zvanično izabranog rasizma. Iako je historija, posebno krvoproliće u Drugom svjetskom ratu, ostavila dovoljno žeravice za etničku mržnju u Jugoslaviji, prihvaćen je institucionalni nacionalizam Miloševića i Tuđmana da bi se potpalila baklja ... Jugoslavija možda ima historiju ispunjenu nasiljem, ali nije jedina. Bili smo svjedoci nasiljem izazvanog nacionalizma s vrha prema dolje, usađenog najprije posredstvom televizije. Možda su mnogi na Balkanu slabići ili čak licemjeri, ali u Jugoslaviji zločinci su bili njihovi lideri. Virus televizije je poput epidemije širio etničku mržnju širom Jugoslavije ... Čitava generacija Srba, Hrvata i Muslimana bila je napaljena televizijskim slikama da mrzi svoje susjede”** (Isto).

Citirajući navedenu ocjenu W. Zimmermanna, Holbrooke navodi da je to slično primijetio i Noel Malcolm: **“Gledajući Radio-televiziju Beograd u periodu ’91-’92. mogu razumjeti zašto su obični bosanski Srbi povjerovali da im prijete ustaške horde, fundamentalistički džihadi ili nešto drugo ... Bilo je isto kao kada bi sve televizijske stanice u SAD preuzeo Kju Kluks Klan”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 23-24).

O ostalim **“velikim faktorima”** koji su **“pomogli da se objasni tragedija”** vidi: R. Holbrooke, nav. dj., str. 24-29.

³⁸³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 48. Dok je, predosjećajući taj problem, **“sjedio smrzuavajući se na Sarajevskom aerodromu”** 1. januara 1993, Richard Holbrooke je napisao **“u svoj dnevnik: ’Ako novi tim ne sazna moje gledište, neću dovoljno učiniti da pomognem očajnim ljudima koje sam upravo video /u Sarajevu u opsadi 31. decembra 1992. i 1. januara 1993. - prim. S. Č./; ali ako forsiram svoje gledište, izgledaću suviše agresivan. Osjećam se kao u zamci”**. U nastojanju da **“pomogne očajnim ljudima”** u Sarajevu u opsadi i drugim okupiranim mjestima i gradovima u opsadi (Republike Bosne i Hercegovine), žrtvama genocida, Richard Holbrooke je 13. januara 1993, (nepune) dvije sedmice nakon povratka iz Sarajeva, Warrenu Christopheru (američki državni sekretar, 1993-1997) i Antonyu Lakeu (američki sekretar na nacionalnu sigurnost, 1993-1996) uputio **“dugi memorandum”**. U tom dokumentu Holbrooke je ukazao na činjenicu da će **“Bosna biti ključni test za američku politiku u Evropi”**, tražeći (aktivno) djelovanje. Polazeći od toga, on je konstatovao da **“moramo uspjeti bilo šta da pokušamo”** i naglasio da Clintonova administracija **“ne može sebi priuštiti da počne ili sa međunarodnom katastrofom ili da zapadne u škripcu”**. Stoga je vjerovao **“da je, uprkos teškoćama i opasnostima, nedjelovanje ili nastavak Bushove politike u Bosni od strane Clintonove administracije najmanje poželjan kurs. “Kontinuirano nedjelovanje” je, po Holbrookeu, nosilo “sa sobom dugoročne rizike koji mogu biti razorni za američko-evropske odnose, osobito NATO, povećati napetost u Grčkoj i Turskoj i izazvati pomutnju u Moskvi ...”** (Isto, str. 49).

Holbrooke je predložio **“četiri cilja za novu Administraciju: prvo, ’spasiti što je moguće više života u Bosni’; drugo, ’top prioritet je obuzdati rat’; treće, ’kazniti Srbe**

administracija je “**nastojala odlučiti**” da li da podrži Vance-Owenov mirovni plan koji je “**nudio podjelu Bosne na deset 'kantona', od kojih bi neki bili pod kontrolom Muslimana, neki pod kontrolom Srba, a neki pod kontrolom Hrvata**”.³⁸⁴

“**U novom timu po pitanju Bosne**”, nažalost, “**postojala je duboka podjela**”. Združeni štab oružanih snaga se i dalje “**protivio američkom angažovanju**”.³⁸⁵

Američka administracija, uključujući i za vrijeme mandata predsjednika Clintona, međunarodni oružani sukob u Republici Bosni i Hercegovini, odnosno agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, kvalifikovala je kao *rat* (“*rat svih protiv svih*”), *međusobnu (etničku) borbu* (“*najkrvaviju borbu*”) i *konflikt (sukob) između “tri strane”*, a genocid

zbog njihovog ponašanja ... i neke osobe žigosati kao ratne zločince”; četvrto, ‘iskoristiti ovu krizu kao priliku za jačanje sistema UN’”. S tim u vezi, on je dodao: “**trebali smo djelovati, ‘zajedno sa drugim zemljama’, čak stvarajući ‘neku vrstu ad hoc vojne koalicije, (ali) izbjegavajući da budemo uključeni u rat u regionu’**” (Isto).

Memorandum je završio “**sa nizom specifičnih preporuka, akcija o kojima Sjedinjene Države treba da razmisle, posebno ako Vance-Owenov plan bude odbačen ili ako propadne**”; kao što su: “**podizanje embargo na oružje u Bosni**” (“**Zagovarao sam podizanje embargo na oružje Bosancima prije nego što sam posjetio region i još sam za to ako može dobiti odobrenje Vijeća sigurnosti UN. Ali ovo će možda biti teško postići i dovesti do zategnutosti s Moskvom ...**”); “**direktna upotreba sile protiv Srba**” (“**bombardovanje bosanskih Srba, pa, ako je potrebno, čak i same Srbije odašlaće pravu poruku. Međutim, akcije moraju biti efikasne, i vojno i politički! ... Ako se urade samo da se svijetu pokaže da ‘nešto činimo’, manje bombardovanje - kao i pojačanje no-fly zone – može biti brz uspjeh za odnose s javnošću, ali će donijeti dugoročnu nesreću**”); “**uspostavu američko diplomatsko prisustvo u Sarajevu**” (“**Ovo bi mogao biti dramatičan korak kako bi se svijetu pokazalo gdje smo. Američka ambasada može biti veoma mala; važna je simbolika**”) i “**održavati pritisak po pitanju ratnih zločinaca**” (“**Ova politika je korisna, iako zakašnjela. Navesti više imena. Odrediti posebne ljude da naprave veći pritisak na ovom frontu**”) - Isto, str. 50-51.

Holbrookeu niko nije odgovorio na pomenuti memorandum. “**Napokon, nekoliko sedmica poslije inauguracije**”, on je pozvao Lakea da ga pita “**da li ga je primio. Jeste, odgovorio je, dobili su ga; bio je ‘koristan’, ali je sadržavao neke sugestije koje bi nas ‘srozale u UN’**”. Kratko su “**raspravljali o tom pitanju, ali beznađežno**”. Holbrooke je tada ponovo rekao Lakeu da je “**zainteresovan za specijalnu dužnost u Bosni, ali nije odgovorio; nekoliko sedmica kasnije Administracija je naimenovala Reginalda Bartholomewa, bivšeg ambasadora u NATO-u, za specijalnog pregovarača za Bosnu**” (Isto, str. 51).

³⁸⁴ Isto, str. 50.

³⁸⁵ Isto.

nad Bošnjacima kao *nasilje*, u kome su “**sve tri strane**” činile *zločine*.³⁸⁶ Clintonova administracija “**uporno je i bez oklijevanja odbijala**” da koristi riječ genocid. Brojni pojedinci i organizacije “**u više navrata vršili su pritisak na Administraciju da brutalnu agresiju označi njenim pravim imenom ‘genocid’, ali u tome nisu imali uspjeha**”.³⁸⁷

Bill Clinton je kao kandidat za predsjednika (6. augusta) 1992. “**napadao činovnički pristup tadašnje administracije u ovoj krizi**” i “**predložio upotrebu NATO-vih zrakoplovnih snaga, kako bi se Bošnjaci spasili od ‘smišljenog i sistematskog istrebljenja zasnovanog na njihovom etničkom porijeklu’**”.³⁸⁸ Međutim, njegova “**svijetla obećanja su odbačena, a zamijenili su ih izbjegavanje, licemjerstvo i još gore od toga**”.³⁸⁹ Predsjednik Clinton je 10. februara 1993. “**još uvijek priznao masovno kršenje ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, ali je govorio o ‘ograničavanju’ sukoba**”, što je bila politika vlada Busha, Mitteranda i Majora, koja je “**služila da Bosnu i Hercegovinu, komad po komad preda osvajanjima srpske i hrvatske vojske**”.³⁹⁰

³⁸⁶ N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 220-221; F. McCloskey, **STAV SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA I KONGRESA, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995. ...**, str. 547. Administracija je odbijala “**da agresiju jasno nazove genocidom počinjenim od strane Srba**”. Warren Christopher je “**priznao da su se desile užasne stvari, ‘ravne genocidu’, ali ih nije nazvao genocidom**” (F. McCloskey, nav. dj., str. 547).

³⁸⁷ F. M. Harris, nav. dj., str. 541. Zapadni politički lideri, posebno u SAD, Britaniji i Francuskoj “**stalno su tvrdili da ne postoji podrška javnosti za snažniju i odlučniju akciju**”. Međutim, “**javna je tajna da su različite ankete u raznim vremenima izražavale značajnu podršku vojnoj akciji**” (F. McCloskey, nav. dj., str. 548). Naime, “**novinari organizacije za zaštitu ljudskih prava, jevreji, muslimani i druge religijske zajednice, strani politički eksperti, članovi Kongresa, Bosanska vlada, prijateljske zemlje Bosne u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, Komisija ujedinjenih nacija za ljudska prava, zvaničnici State Departmenta, svi su oni**”, tvrdi Marshall Freeman Harris, “**to pokušali. I svi su doživjeli neuspjeh**” (Isto).

Frank McCloskey je “**bio najgrlatiji kritičar Administracije u Kongresu u pogledu politike prema Bosni, učinio je najznačajniji napor da se događaji u Bosni formulišu kao genocid od strane Administracije. U aprilu 1993, pismom državnom sekretaru Wrenu Christopheru, podnio je formalni zahtjev. Nakon toga su uslijedili brojni ponovljeni zahtjevi. Od aprila 1993, pa sve do kraja njegovog mandata u Kongresu u januaru 1995. godine, nijednom nije dobio odgovor**” (Isto).

³⁸⁸ M. A. Sells, nav. dj., str. 166 i 266.

³⁸⁹ F. McCloskey, nav. dj., str. 548.

³⁹⁰ M. A. Sells, nav. dj., str. 166; F. McCloskey, nav. dj., str. 546.

Začuđujuća je izjava predsjednika Clintona 25. aprila 1993, slična **“balkanskom stereotipu” “svih glavnih ličnosti vanjsko-političkog tima”** njegovog prethodnika, kako je **“Hitler poslao desetine hiljada vojnika u tu regiju i nikad je nije uspio pokoriti”**. Predsjednik Clinton gubi iz vida historijsku činjenicu da Hitler, za razliku od monarhističke Jugoslavije, nikada nije mogao pokoriti antifašiste iz reda svih naroda Jugoslavije, organizovanih u narodnooslobodilački pokret, u antifašističkoj borbi, na čelu sa Josipom Brozom Titom. On je, pored ostalog, ignorisao činjenicu da žrtve genocida - Bošnjaci **“nijednom nisu zatražili zapadne vojne trupe; tražili su jedino zrakoplovnu podršku i dizanje embarga na uvoz oružja”**.³⁹¹ Dvije sedmice kasnije, 7. maja 1993, Warren Christopher, ministar za vanjske poslove Sjedinjenih Američkih Država **“vratio se iz Evrope s balkanističkim stereotipom kako bi objasnio zašto NATO snage odbijaju da spriječe ubijanja. U svjedočenju pred Kongresom Sjedinjenih Država on se pozvao na ‘drevne antagonizme’ i govorio o bosanskoj katastrofi kao o ‘problemu iz pakla’”**.³⁹²

Clinton je do maja 1993. međunarodni oružani sukob u Republici Bosni i Hercegovini (agresiju) nazivao građanskim ratom, nakon čega

³⁹¹ M. A. Sells, nav. dj., str. 164, 166 i 264-265.

³⁹² Isto, str. 166. Warren Christopher i njegov pomoćnik Tom Donilon bilo su, tvrdi Michael A. Sells, **“glavne figure koje su ubijedile Clintona da odustane od svoje privrženosti planu za ukidanje embarga i zračnih udara u cilju zaustavljanja genocida i okrene se politici ograničavanja sukoba”** (Isto, str. 266).

“Jedna od najčudnijih diplomatskih misija ovog vijeka bilo je šatl putovanje državnog sekretara Warrena Christophera u Evropu, kada je navodno tražio podršku za vazdušne udare i podizanje embarga na oružje. Međutim, svi izvještaji govore da Christopher nije insistirao, on je saosjećao sa protivnicima takvih stavova. I kao neodlučni trgovački putnik, izgledao je sasvim zadovoljan što njegova misija nije polučila nikakav uspjeh. U isto vrijeme, visoki zvaničnici, kao što su državni podsekretar Tarnoff /Peter Tarnoff - prim. S. Č./ i komandant Združenog štaba Powell /Colin Powell - prim. S. Č./, na bizaran i smušen način informirali su Kongres o vjerovatnoj uzaludnosti vazdušnih udara; oni su javno demontirali politiku koju je Administracija bila usvojila.

Ali umjesto da otvoreno prizna da je njegova misija propala, sekretar Christopher se vratio sa potpuno novim scenarijem i analizom: Christopher je počeo na sastancima u Ministarstvu inostranih poslova i ostalim skupovima govoriti kako je balkanski rat, ustvari, konflikt koji traje čitavo stoljeće. Najšokantnija je bila njegova tvrdnja o moralnoj jednakosti svih strana koje su bile uključene. On je ustvari kazao: ‘Svi su oni krivi, svi oni to rade’. Ustvrdio je da je opcija dizanja embarga i zračnih udara, što je bila njihova startna politička pozicija, značila pristanak na slanje stotina hiljada vojnika američke kopnene vojske ...” (F. McCloskey, nav. dj., str. 546)

je govorio o **“sukobu”** u Bosni i Hercegovini, koji je, po njemu, **“konačno stvar zaraćenih strana i na njima je da ga razriješe”**. On je 10. februara 1994. izjavio: **“Sve dok onom tamo narodu ne dodije da ubijaju jedni druge, ružne će se stvari i dalje dešavati.”**³⁹³

Polazeći od ocjene da je riječ o **“zaista teškoj situaciji”**, **“historijski tragičnom i složenom problemu”** i **“problemu iz pakla”**, Warren Christopher je 18. maja 1993, pred Komitetom za spoljne poslove Predstavničkog doma, pored ostalog, tvrdio da se (taj problem) **“odnosi na borbu između tri grupe - Srba, Hrvata i Muslimana. Sve tri pomenute grupe žive u Bosni i deli ih duboko nepoverenje jednih prema drugima i, zaista, iskonske međusobne mržnje. Rat je počeo pre dve godine i u međuvremenu se razvio u rat svih protiv svih. Zapravo, neke od najkrvavijih borbi tokom ovog rata odigrale su se nedavno u zapadnom delu Bosne između hrvatskih i muslimanskih boraca, posebno oko grada Mostara. Zločine su, jasno je, činile sve tri strane”**.³⁹⁴

Imajući u vidu navedene ocjene, koje nisu bile u skladu sa faktičkom situacijom u Republici Bosni i Hercegovini, a koje su imale za cilj izbjegavanje adekvatnog djelovanja SAD-a, **“očigledno je”**, po Christopheru, **“da bi bilo kakva intervencija u takvoj ’noćnoj mori’ morala da bude pažljivo razmotrena, prije svega, sa aspekta interesa SAD”**.³⁹⁵

“Suočavajući se sa tim problemom”, predsjednik Clinton je **“istakao nekoliko principa”** koje su Sjedinjene Američke Države uzimale u obzir prilikom razmatranja **“daljih koraka u suprotstavljanju nasilju, u pronalaženju političkog rešenja i zaustavljanju konflikta”**. Prvi od tih principa je bio da SAD nisu htjele (**“... da mi nećemo ...”**) da djeluju same - unilateralno **“kada se radi o preduzimanju akcija u bivšoj Jugoslaviji”**, jer je to, po njima, **“multilateralno pitanje”**, za

³⁹³ Isto, str. 167. Time je, tvrdi Michael A. Sells, **“balkanizam dostigao vrhunac”** - **“pozornica je bila postavljena za Srebrenicu”** (Isto).

Predsjednik Clinton je, tvrdi Frank McCloskey, **“u raznim prilikama preuzimao i ponavljao defektnu analizu državnog sekretara o balkanskim konfliktima. Među najveće bisere spada predsjednikov komentar da će mir doći onda kada zaraćene strane odluče da prestanu ubijati jedni druge”** (F. McCloskey, nav. dj., str. 547).

³⁹⁴ N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 220.

³⁹⁵ Isto.

koje **“odgovor na njega mora, takođe, da bude multilateralan”**.³⁹⁶ Po red toga, za SAD i predsjednika Clintona **“to je, u suštini, evropski problem”**, u kome je Amerika mogla (**“Mi možemo da učinimo onoliko koliko možemo”**) djelovati, **“ali samo u saradnji sa našim saveznicima i prijateljima i samo u smislu odgovora na nasilje i zaustavljanje konflikta, jer mi nećemo da delujemo unilateralno”**.³⁹⁷

Predsjednik Clinton je zastupao stanovište da je **“ukidanje sadašnjeg embarga na isporuke oružja - uz rezervnu opciju korišćenje vazdušnih udara u slučaju da bosanski Srbi pokušaju da iskoriste prednost situacije dok se bosanska Vlada priprema za sopstvenu odbranu”** - predstavljalo **“najbolji način da se poveća pritisak na bosanske Srbe i da se tako, na kraju zaustavi konflikt”**. Zbog toga SAD nisu slale **“kopnene snage u Bosnu radi njihovog angažovanja u vojnim akcijama”**. SAD su bile spremne da koriste **“vojnu moć za sprovođenje mirovnog rešenja”**, koje **“sve strane”** prihvate. Međutim, SAD nisu koristile svoje snage da bi **“vojnom silom nametnule rešenje na Balkanu”**.³⁹⁸

Navedeni pristup je, prema mišljenju predsjednika Clintona, bio **najispravniji**. On (**“taj pristup”**) po ocjeni Warrena Christophera, mogao je biti **“sproveden samo kroz saradnju sa našim saveznicima i prijateljima”**.³⁹⁹ Međutim, **“saveznici i prijatelji”** SAD-a nisu, po Christopheru, bili spremni, **“makar u ovom momentu /18. maja 1993. - prim. S. Č./ da krenu u rat”**.⁴⁰⁰

³⁹⁶ Isto, str. 220-221. S tim u vezi, Warren Christopher navodi kako je **“izvestan broj zemalja već angažovan na terenu, dok neke zemlje tamo imaju značajne moralne, političke i strateške interese”** (Isto, str. 221).

³⁹⁷ Isto, str. 221.

³⁹⁸ Isto.

³⁹⁹ Isto. Taj pristup je, tvrdi Christopher, zahtijevao **“i stavljanje van snage relevantne rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, koju je podržala prethodna administracija”** (Isto). Riječ je o *Rezoluciji 713* (1991) Vijeća sigurnosti, od 25. septembra 1991, o **“općoj i potpunoj obustavi i zabrani (embargo) na svaku isporuku oružja i vojne opreme Jugoslaviji ...”** (: *REZOLUCIJE UN-a ...*, str. 19-21).

⁴⁰⁰ Isto. Žrtve genocida u Republici Bosni i Hercegovini nisu ni tražile niti očekivale da SAD i njihovi **“saveznici i prijatelji”** **“krenu u rat”**, već da im, prije svega, odvežu svezane ruke - ukinu embargo na uvoz oružja i opreme.

Iako SAD i njihovi **“saveznici i prijatelji”** nisu bili spremni **“da krenu u rat”**, Warren Christopher ukazuje na određene diplomatske i druge aktivnosti koje su SAD, u skladu sa svojim interesima, preduzele i preduzimale, potencirajući značaj mudrosti,

Američka administracija, što, pored ostalog, potvrđuje i lično državni sekretar Christopher, genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini predstavljala je kao rezultat **“dubokog nepovjerenja”** između **“tri grupe - Srba, Hrvata i Muslimana”** i **“iskonske međusobne mržnje”**.⁴⁰¹ Američki diplomata Ron Neitzke, također, tvrdi da je Administracija SAD-a **dogadaje** u Republici Bosni i Hercegovini (agresiju, genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava) prikazivala **“kao posljedicu višestoljetne međuetničke mržnje, zbog čega se nijedna strana nije mogla optužiti da snosi veću krivnju”**.⁴⁰²

Clintonova administracija, nažalost, **“nije preduzela niti jednu akciju da spriječi ili zaustavi” zločin genocida nad Bošnjacima**. Sjedinjene Američke Države bile su obavezne međunarodnim pravom da zaustave genocid, tim prije što su, pored ostalog, **“Sjedinjene Države bile u stanju da to urade”**.⁴⁰³ Ta administracija je, također, ponovo, nažalost, **“aktivno promovirala i ustrajno nastavljala *de facto* po-**

koju SAD **“u ovakvim situacijama”** moraju pokazati (**“Mi nastavljamo da se konsultujemo sa našim saveznicima i prijateljima o pomenutom i drugim koracima. Na ovim linijama, ja sam angažovan u novoj rundi konsultacija o ovom problemu. Sastaću se ovde u Vašingtonu sa ministrom inostranih poslova Rusije Kozirjevim u četvrtak i sa francuskim ministrom za inostrane poslove Žipeom u ponedjeljak.**

Uprkos tome što je ovo zaista teška situacija - problem koji sam u jednoj prilici opisao kao problem iz pakla - naše uključivanje i akcije su dovele do promena. Pod američkim liderstvom je došlo do koncentracije pritiska, koji je imao neke opipljive rezultate. Angažovali smo se na diplomatskom planu i uspeli smo u tome što su dve od tri strane potpisale Vens-Ovenov sporazum. Bili smo u stanju da nametnemo **‘zonu zabrane za letove’ /zonu zabrane vojnih letova u zračnom prostoru Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./**. Angažovali smo se u širokim humanitarnim naporima, koji su spasili na hiljade ljudskih života. Naš pritisak je direktno uzrokovao Miloševićev zaokret i podršku u **‘guranju napred’** mirovnog sporazuma, kao i njegovu prihvatanje neophodnosti veće izolacije bosanskih Srba. Naše aktivnosti su bile u skladu sa našim interesima.

U ovakvim situacijama, mi moramo, naravno, da ostanemo čvrsti, ali moramo, takođe, i da budemo mudri. A, pokazati mudrost, to znači da moramo da delujemo na načine koji su u skladu sa našim interesima. Tako je postupio predsednik Clinton i on će tako nastaviti i dalje da deluje” - Isto).

⁴⁰¹ Isto, str. 219-220.

⁴⁰² V. Azinović, nav. dj., str. 712.

⁴⁰³ M. F. Harris, nav. dj., str. 541.

djelu države članice Ujedinjenih nacija na dva dijela ...”⁴⁰⁴

Ministri za vanjske poslove SAD-a, Lawrence Eagleburger i Warren Christopher, kao i drugi zapadni zvaničnici, umjesto da spriječe genocid, nastojali su da, pored ostalog, međunarodno oružani sukob **“ograniče”** unutar granica Republike Bosne i Hercegovine.⁴⁰⁵

Značajan činilac stava i odnosa Zapada prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima je mišljenje i stav vodećih kršćanskih lidera. Od njih se očekivalo da, sa stanovišta dobročinstva, milosrđa, humanizma, filantropije i polazišta vladajuće paradigme religije kojoj pripadaju, iskažu i pokažu brigu, ostvare zaštitu i pruže pomoć ljudima, čija je biološka egzistencija dovedena u pitanje, u kojoj je nenaoružanoj, nemoćnoj i nevinoj žrtvi, zbog njene, prije svega, vjerske pripadnosti, unaprijed presuđeno i koja je lišena bilo kakve, čak teorijske, mogućnosti odbrane. **“Uticajni lideri kršćanskih crkava i organizacija, također, su se usprotivili, kako ukidanju embarga, tako i upotrebi NATO-vih snaga da bi se spasili Bosanci /Bošnjaci - prim. S. Č./, a ponudili su malo što kao bilo kakvu alternativu”**. Jedan od rijetkih utjecajnih kršćanskih lidera, **“koji je otvoreno progovorio protiv mirenja sa situacijom u napadima na Bosnu i Hercegovinu, koje je postojalo kod vodećih crkvenih lidera i organizacija”**, bio je prof. dr. Adrian Hastings, penzionisani profesor teologije na Univerzitetu u Leedsu.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ F. Boyle, **POKUŠAJ ZAUSTAVLJANJA GENOCIDA NAD NARODOM I REPUBLIKOM BOSNOM I HERCEGOVINOM**, .: ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991-1995, Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije, održane u Bihaću od 22. do 24. septembra 2000, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 662.

⁴⁰⁵ M. A. Sells, nav. dj., str. 177-178.

⁴⁰⁶ M. A. Sells, nav. dj., str. 169-170. On je, pored ostalog, ukazivao na činjenicu **“da ’ukoliko su u nevolji uglavnom Muslimani koji su generacijama miroljubivo živjeli sa svojim kršćanskim susjedima, ali ih sada uništavaju nazovi-kršćani, to je tim prije razlog za kršćane da im pritegnu u pomoć’**. On govori o šutnji nadbiskupa od Canterburyja, Yorka i Westminstera, te Britanskog Vijeća crkava sučeljenih s najvećom moralnom sramotom u Evropi od Drugog svjetskog rata. Zatim povlači historijsku paralelu: **‘Biskup George Bell iz Chicheстера digao je prije pedeset godina usamljen glas kad je govorio u ime Jevreja. Gdje je danas jedan biskup od Chicheстера?’**” (Isto, str. 170).

Adrian Hastings, pored ostalog, tvrdi da je međunarodna zajednica saučesnik u genocidu nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini (A. Hastings, nav. dj., str. 532-540).

Lideri glavnih crkava su oklijevali **“da zločine u Bosni nazovu pravim imenom, genocidom, i da zahtijevaju njegovo zaustavljanje”**.⁴⁰⁷

Rusija, čiji su brojni “dobrovoljci”, zajedno sa “dobrovoljcima” iz Grčke **“i drugih nacija s brojnom pravoslavnom populacijom”**, učestvovali u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima,⁴⁰⁸ izražavala je **“svoje simpatije prema srpskoj braći”** i **“sve**

⁴⁰⁷ Isto, str. 170. Navodeći navedenu činjenicu, Michael A. Sells tvrdi: **“Da mjere u kojoj su crkvene izjave pokazale samo uopćenu brigu zbog patnji u Bosni i Hercegovini bez urgentnog zahtjeva da se genocid okonča, one se mogu s pravom optužiti za odbijanje da silu nazovu pravim imenom ili prema Hastingsovim riječima, za upotrebu otrcanih fraza”** (Isto, str. 170-171).

⁴⁰⁸ S. Čekić, **AGRESIJA ...**, str. 903-904; M. A. Sells, nav. dj., str. 135 i 253; A. Tafro, **RUSKI I GRČKI PLAĆENICI U RATU U BOSNI I HERCEGOVINI**, Izdavač: Autor, Sarajevo, 2014, str. 5-248; E. Halilović, **RUSKI FAKTOR POLITIČKOG STATUSA BIH DANAS**, Simpozij “Dejtonski mirovni sporazum i budućnost Bosne i Hercegovine”, Sarajevo, 19. novembar 2015, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, str. 5. **“Brojni grčki i ruski dobrovoljci koji su se borili za Republiku Srpsku privukli su”**, za razliku od jednog broja mudžahedina, **“malo pažnje na Zapadu”** (M. A. Sells, nav. dj., str. 135). Detaljnije o “mudžahedinima” i njihovoj ulozi **“u ratu u BiH”** vidi: H. Efendić, **MUDŽAHEDINI U BOSNI I HERCEGOVINI - BORCI ILI TERORISTI**, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 2012, str. 57-208, koju je posvetio **“generalima Armije Republike Bosne i Hercegovine koji jedini, do sada, u historiji ratovanja odgovaraju za navodne zločine stranih boraca u svojoj zemlji pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju”** (Isto, str. 3).

“Dolazak i angažovanje državljana - boraca porijeklom iz afro-azijskih i nekih zapadnih zemalja u RBiH za vrijeme rata”, tvrdi general Hasan Efendić, **“nije naš bosanski, ako hoćete konkretnije, bošnjački naum ni izum. ‘Mudžahedini’ su ‘roba’ koja je uvezena na bosansko ratište. Na njih je plaćana neka vrsta ‘carine’ ili ‘glavarine’, kao i za sve vrste roba, dakako Republici Hrvatskoj, od strane onih koji su transmisiju te robe vršili prema BiH. Pored određenog pozitivnog doprinosu oružanoj borbi protiv agresije, angažman ‘mudžahedina’ u BiH je imao višestruko štetne posljedice za državu BiH.**

U kategoriji ovih lica obavještajne službe nekih zemalja imale su svoje pozicije preko kojih su vršile obavještajnu i drugu neprijateljsku djelatnost prema RBiH i njenim Oružanim snagama. Ove službe, preko svojih pozicija, uspjele su da profiliraju aktivnost vojne jedinice, formirane od dobrovoljaca porijeklom iz afro-azijskih zemalja, koja je djelovala u centralnoj Bosni, što su koristile, i još uvijek koriste, u propagandnom predstavljanju agresije na RBiH kao vjerskog rata; posijale su i sjeme vehabizma, a državu BiH i politiku njenog rukovodstva proglašavale kao islamsku i fundamentalističku” (Isto, str.16).

vrijeme bila na strani Srbije”.⁴⁰⁹ Ona se, posebno od kraja 1994, “**gotovo otvoreno stavila na stranu napadača na Bosnu i Hercegovinu**”,⁴¹⁰ podržavajući, pored ostalog, lažnu tezu o unutrašnjem oružanom sukobu - građanskom ratu (“**čudovišni bratoubilački rat u Bosni**”).⁴¹¹

Javno mnijenje u Rusiji bilo je “**podobro na srpskoj strani, a vojni i nacionalistički mediji među prvima su odražavali srpske poglede na Bosnu i Hercegovinu. Sva krivica bacana je na Muslimane, koji su, navodno, predstavljali prijetnju srpskom opstanku. Ruska pravoslavna crkva, zbog religiozne solidarnosti sa Srbima, deklarirala se, naprimjer, da su Srbi bili žrtve genocida, a ne Muslimani. Crkva je osudila ‘uništavanje miroljubive srpske populacije’ od strane Muslimana ...**”.⁴¹²

Rusija je bila protiv bilo kakvog odgovora NATO-vih snaga na srpski zločin genocida nad Bošnjacima.⁴¹³ Ruski oficiri u mirovnim snagama UN-a u Republici Bosni i Hercegovini, (Viktor Loginov, Andrej Demurenko i drugi) podržavali su srpske političke i vojne ciljeve i interese.⁴¹⁴ “**Pravoslavni pripadnici mirovnih snaga Ujedinjenih nacija**” koristili su svoj položaj, pored ostalog, “**kako bi omeli sprovođenje rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija i pomogli**” srpskim oružanim formacijama. Tako je, naprimjer, pukovnik Viktor Loginov, ruski oficir pri UNPROFOR-u, u decembru 1992, “**u intervjuu koji su objavile ruske novine *Ruski vjesnik*, izjavio da su Rusi i Srbi braća koja vode hršćanski odbrambeni rat protiv Vatikana i drugih zavjereničkih antipravoroslavskih sila**”. Pored toga, on je, dok je bio u UNPROFOR-u, “**prihvatio dobro plaćen položaj u Arkanovoj /Željko Ražnatović Arkan - prim. S. Č./ Srpskoj dobrovoljačkoj gardi, a svoj položaj pri Ujedinjenim nacijama je koristio kako bi Arkanu švercovao gorivo i namirnice**”.⁴¹⁵

⁴⁰⁹ Ch. Schwarz-Schilling, **SREBRENICA - JESU LI IZVUČENE POUKE? ...**, str. 89; N. Cigar, nav. dj., str. 140; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 277.

⁴¹⁰ A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 204.

⁴¹¹ N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 442.

⁴¹² N. Cigar, nav. dj., str. 140.

⁴¹³ E. Halilović, nav. dj., str. 5.

⁴¹⁴ M. A. Sells, nav. dj., str. 253; E. Halilović, nav. dj., str. 5-10.

⁴¹⁵ M. A. Sells, nav. dj., str. 253.

Ruski oficiri u mirovnim snagama Ujedinjenih nacija, posebno Andrej Demurenko (pukovnik ruske Armije), načelnik komande UN-a – Sektor Sarajevo, podržavali su srpski fašistički projekt osvajačkog i genocidnog karaktera, nastojeći, pored ostalog, da prikriju historijske činjenice i dokaze o srpskom genocidu nad Bošnjacima, kako bi zaštitili agresora, obmanuli svjetsku javnost, posebno rusku, i negirali genocid, optužujući, između ostalog, žrtve genocida za zločine nad vlastitim narodom.⁴¹⁶

Ruska дума je za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima donijela niz rezolucija o Republici Bosni i Hercegovini, koje su štitile srpskog agresora.⁴¹⁷ Brojni ruski zvaničnici i predstavnici ruskog parlamenta, njegovih komisija, ruske Vlade, predsjednika političkih stranaka, književnici i drugi više puta su posjetili političke i vojne predstavnike paradržavne tvorevine Republike Srpske, dajući im podršku. Tako je, pored ostalih, Vladimir Žirinovski, vođa Liberalno-demokratske stranke, februara 1995. posjetio srpske zločince na Palama, uključujući i srpske jedinice koje su vršile genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu u opsadi. **“Želio je pomoći Karadžiću da ovaj grad potpuno uništi, doveo je jednog od najvećih trgovaca oružjem u svijetu Nicolasa Omana kako bi srpski arsenal naoružanja upotpunili sa nekoliko bombi stravične razorne moći.”**⁴¹⁸ **“Visoka delegacija ruskog Parlamenta”** je početkom marta

⁴¹⁶ Isto; E. Halilović, nav. dj., str. 5-10.

⁴¹⁷ Isto, 10-11.

⁴¹⁸ Isto; S. Čekić – M. Šestanović – M. Karović – Z. Mastalić-Košuta, nav. dj., str. 72. **“Sasvim predvidivo, ruski ultranacionalista Žirinovski, poznat po svom dubokom antiislamskom stavu, bezrezervno je”,** tvrdi prof. dr Norman Cigar, **“opravdavao srpsku politiku prema Muslimanima. On je izjednačio tu politiku sa odbranom Evrope od 'islamskog fundamentalizma'. 'Mi u Rusiji imamo isti problem sa muslimanima... Muslimani žele da pokore Evropu',** tvrdio je on, dodajući: **'ja nemam ništa protiv Muslimana. Neka oni žive po svojoj tradiciji i šerijatskom pravu: Međutim, mislim da oni ne mogu živjeti u sred Evrope'. Uporedio je Muslimane u Bosni i Hercegovini sa zaštitom Evrope od AIDS-a. Bolje je imati prehladu u Bosni i Hercegovini nego AIDS u Evropi. Na pitanje šta misli šta će se desiti bosanskim Muslimanima, Žirinovski je odgovorio: 'Kakvi Muslimani? Oni ne postoje kao nacija. Oni su vještačka tvorevina. Šta ja znam šta će im se desiti? Neka emigriraju u Iran!'"** (N. Cigar, nav. dj., str. 140).

Ruski književnik Eduard Limonov je 17. oktobra 1992, sa zločincem Radovanom Karadžićem, u svojstvu njegovog gosta na Palama, posjetio rukovodstvo paradržavne tvorevine i agresorske zločince, koji su držali Sarajevo u opsadi, i tom prilikom, pred kamerama BBC-a, iz mitraljeza M-87 ispalio rafal po civilima u Sarajevu u opsadi i, s

1995. boravila na Palama (sjedištu paradržavne Republike Srpske).⁴¹⁹

Ruski dužnosnici u civilnim snagama Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini 1992-1995. (Andrej Viktor Aleksandrovič, akademik Jelena Guskova i dr.), kao i drugi ruski funkcioneri (Vitalij Čurkin), podržavali su, kao “**okorjeli ruski nacionalisti**” i “**ideološko-politički manipulanti i falsifikatori historijskih činjenica**”, srpskog agresora.⁴²⁰

tim u vezi, danonoćno vršili genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i uništavanje civilnih objekata. Zločinac Karadžić je u svom zločinačkom zanosu u razgovoru sa Limonovim iznio određene falsifikate, laži, nebuloze i halucinacije (“**ideološku pozadinu rata, a kroz vjekovne mitove o ‘turskoj okupaciji srpske zemlje’, opravdava ubijanje i destrukciju**”), koje, pored ostalog, potvrđuju njegovu genocidnu namjeru prema Bošnjacima:

R. K.: Tržište oružja je danas veoma prljav posao, a mi smo čak kupili nešto od NATO-a. Naši ljudi su kupili nešto od Bugarske i od NATO-a. Oni su se naoružali i kada je jugoslovenska vojska napustila Bosnu mi smo.... / nejasno – prim. S. Č. / Ovo je napravljeno od našeg poreza, od našeg novca zato smo ga uzeli.

E. L.: Moćno oružje.

R. K.: Turci, pa čak i Muslimani koji su prije bili Srbi, a prešli su na islam, bili su rasprostranjeni u centrima gradova, dok su Srbi bili na cijelom području i to je trebala biti država. Kada su Turci došli mi smo pregovarali oko teritorije, ali mi posjedujemo ovu zemlju, Turci su ovdje bili okupatori, a Muslimani su sljedbenici tih okupatora. Da li primjećujete koliko džamija imaju?

E. L.: One bijele munare?

R. K.: Da. Nakon što su Turci došli, Srbi koji nisu prihvatili islam, su bili protjerani na planine, izvan dolina, izvan dobre državne teritorije.

E. L.: Tradicionalno nametnuta geopolitika...

R. K.: Da, upravo. Prihvatili su premještanje, ali ne i da promijene vlastitu religiju.

R. K.: Napisao sam pjesmu o Sarajevu /objavljenu 1971.- prim. S. Č. /, a prva strofa glasi: ‘Ja čujem kako nesreća zaista korača pretvorena u bubu – kad dođe čas: smrviče bubu kao što trošnog pevača mrviti tišina i pretvara ga u glas./ Izgara grad kao tamjana grumen, u tome dimu i naša svest vijuga. Klize gradom prazna odela. Rumena Mre kamen, uzidan u kuće. Kuga!...?’. Prije 23 godine sam napisao ovu pjesmu i mnoge druge su imale smisao proricanja što me nekada i plaši” (<http://mycentury.tv/balkani/item/135-russian-writer-shootingatsarajevo.html>; A.Tafro, nav. dj. str. 7-29; <http://www.radiosarajevo.ba/novost/79283/limonov-puca-na-sarajevo-a-karadzic-recituje>).

⁴¹⁹ S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 115, napomena 134.

⁴²⁰ E. Halilović, nav. dj., str. 11-16.

*

*

*

Politika Ujedinjenih nacija i vodećih država Zapada, kao i drugih država tzv. međunarodne zajednice, prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločinu genocida nad Bošnjacima, naročito je došla do izražaja u njihovim (međunarodnim) “mirovnim” planovima (za Bosnu i Hercegovinu). **Međunarodni “mirovnim” planovi za Bosnu i Hercegovinu od 1992-1995, od kojih su (mnogi) urađeni u Beogradu (i) pod pokroviteljstvom britanskih diplomata, uz srpsko-hrvatske prijedloge i dogovore (Milošević - Tuđman, Karadžić - Boban⁴²¹), i (kontinuirane) pritiske i ucjene (tzv. međunarodne zajednice) na legalno rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine, te (često) vođeni sa ratnim zločincima, pri čemu su (“mirovnim” razgovori i planovi), kao što je, primjera radi, bio Vance-Owenov plan, bili su prevara i obmana, kako bi se “**dogadala kakva takva akcija**”, sve dok se ne uništi država Republika Bosna i Hercegovina i unište Bošnjaci (muslimani).**

“Mirovni” planovi (tzv.) međunarodne zajednice o Bosni i Hercegovini, uključujući i Velike Britanije, bili su najobičnija prevara. Oni su imali za krajnji cilj uništavanje Republike Bosne i Hercegovine i uništenje Boš-

⁴²¹ Tako su se, primjera radi, i krajem 1992. i početkom 1993, tvrdi Radovan Karadžić, Srbi i Hrvati dogovorili oko koridora u Bosanskoj Posavini. S tim u vezi, on je, na strogo povjerljivoj sjednici *Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici* (Savezne republike Jugoslavije), izjavio: “... **sa Hrvatima smo se dogovorili, jer su oni znajući vojnu situaciju, prihvatili da imamo zemaljski koridor, a ne put, nadajući se da bi oni možda dobili gradove - Brod, Orašje, Odžak i eventualno Šamac, ali da bismo mi imali dvadesetak kilometara dubok koridor oko puta kojim bismo mogli ići. Međutim, rekli smo da ćemo to imati milom ili silom i oni su prihvatili da se oko toga razgovara, pod uslovom da mi ne diramo ništa u dolini Neretve - Kupres, Vakuf i Jajce, što su oni već dobili ...**” (AIIZ, inv. br. 2-4278, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa proširene sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 9. januara 1993. godine, Beograd, str. 20-21).

“**To je bio bilateralni razgovor u prisustvu Vensa i Ovena; a onada su nas ostavili same. Dugo smo razgovarali i postigli tu saglasnost. Kada smo Ovenu saopštili, uz prisustvo Hrvata, da smo se dogovorili da ćemo mi imati koridor, a ne garantovano put; on se zacrvnio i rekao: ‘Šta to znači? Kako ste se vi to dogovorili? Šta to sada znači da ćete imati zemlju i koridor’... Neopisivo je iznenađenje i ljutnja bila Ovena, kada je shvatio da su se Srbi i Hrvati dogovorili oko koridora**” (Isto, str. 21).

njaka. To, pored ostalog potvrđuje i premijer Velike Britanije John Major. Naime, on je u političkoj instrukciji Douglasu Hoggu, 2. maja 1993, pored ostalog, ukazao na taj zločinački projekt, ukazujući na neophodnost **“da se nastavi sa prevarom ‘Vance-Owenovim’ mirovnim razgovorima da bi se događala takva akcija sve dok Bosna i Hercegovina ne prestane postojati kao važea država, a njeno muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje”**.⁴²²

Nažalost, takav stav prema Bosni i Hercegovini imala je, tvrdi Major, **“svaka druga evropska i sjevernoamerička vlada”**. Zbog takve politike i stava **“svake druge”** evropske i sjevernoameričke vlade **“hrišćanske civilizacije”** Zapad nije intervenisao u Republici Bosni i Hercegovini da spasi **“muslimansko stanovništvo ili ukine embargo na oružje”**.⁴²³

Svi “mirovni” planovi (tzv.) međunarodne zajednice o Bosni i Hercegovini polazili su od dvije osnovne postavke: **ustavno-pravne i teritorijalne razgradnje (podjele) Bosne i Hercegovine**, prihvatajući i potvrđujući teritorijalna osvajanja i okupaciju (najvećeg dijela teritorije) Republike Bosne i Hercegovine od strane susjednih država i njihovih kolaboracionista, posebno (od) Savezne republike Jugoslavije, i **pogrešne kvalifikacije karaktera oružanog sukoba i prirode zločina**, označavajući ih i imenujući terminima *građanski rat* i *etničko čišćenje*, po kojima su postojale tri (etničke) zaraćene strane, (pod)jednako krive i odgovorne za (izvršene) zločine. Pored toga, pristup u konstrukciji mirovnih planova za Bosnu i Hercegovinu u osnovi se zasnivao na pritiscima na legalno ruko-

⁴²² Dž. Najetović, nav. dj., str. 302.

⁴²³ Isto. Ukazujući na zločinačku politiku Velike Britanije i **“svake druge”** evropske i sjevernoameričke vlade prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima, premijer Major otvoreno prijeti **“Muslimanima na zapadu”** **“da se ne smiju suprotstavljati našem pogledu na svijet u ‘Novom svjetskom poretku’ i da zbog neaktivnosti ‘takozvanih’ muslimanskih vlada u svijetu, jer nisu uradili ništa da se suprotstave uništenje Muslimana iz Bosne i Hercegovine, a nisu ispunili svoje obaveze da sprovedu do 15. 01. 1993. zaključke Islamske konferencije, te da ako Zapad ne spasi Muslimane, oni su potpuno nemoćni da nam se suprotstave, jer mi kontrolišemo njihove vlade”** (Isto).

Ministar Douglas Hogg se u potpunosti nije slagao sa premijerom Johnom Majorem i ministrom za odbranu **“po ovom pitanju”**. Iako je to bilo poznato premijeru Majoru, on je navedenu političku instrukciju završio konstatacijom: **“važno je da svi mi zauzmemo zajednički front sa onim u Parlamentu i zemlji po ovom pitanju, posebno nakon ‘žestokog’ napada na ovu politiku od strane bivšeg premijera /Margaret Thacher - prim. S. Č./.** **“Očekujem da svi služe ovoj vladi i poštuju ‘odgovornost Kabineta’”** (Isto).

vodstvo Republike Bosne i Hercegovine i ustupcima i udovoljavanju srpskom agresoru i njegovim saradnicima i zločincima i sankcionisanju stanja na terenu, prihvatajući – legalizujući rezultate agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločina genocida nad Bošnjacima. U traženju “mirovne formule” bio je prisutan sasvim pogrešan pristup - teritorijalna podjela Republike Bosne i Hercegovine uz međunarodni blagoslov licitiranja “etničkih” kriterija (kvazietničko komadanje Bosne i Hercegovine), odnosno kriterija zasnovanih na oružanoj sili i na njoj dobijenim - osvojenim teritorijama - rezultatima (agresiji i genocidu) kao jedinom rješenju o navodnom postizanju mira, odnosno temeljnoj osnovi iznalaženja mira u Bosni i Hercegovini. Teritorijalna podjela države Bosne i Hercegovine bila je jedan od ciljeva njenog razbijanja i uništenja, koristeći agresiju i genocid kao sredstva uništenja države Bosne i Hercegovine i istrebljenja Bošnjaka, a ni u kom slučaju način za postizanje trajnog mirovnog rješenja.⁴²⁴

⁴²⁴ AIIZ, inv. br. 2-4278, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO**, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa proširene sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 9. januara 1993. godine, Beograd, str. 35, 37-38 i 40-59; AIIZ, inv. br. 2-4279; SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DRŽAVNA TAJNA, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa 8. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 12. marta 1993. godine, Beograd, str. 49-50; K. Begić, nav. dj., str. 83-334; .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 29-32; .: **NEDOVRŠENI MIR**, str. 5-6; A. Hastings, nav. dj., str. 539; L. Bryant, nav. dj., str. 526-531; M. A. Sells, nav. dj., str. 175; I. Komšić, **POLITIKA ODBRANE ...**, str. 4-14; M. Thatcher, nav. dj., str. 261; C. Off, nav. dj., str. 110 i 120; C. Hodge, nav. dj., str. 48, 61, 66, 70-71, 120, 125-126, 150, 155-157 i 161; **ICTY**, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 443 i 466; O. Ibrahimagić, nav. dj., str. 32; E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 74, 79 i 90; B. Simms, nav. dj., str. 1, 14, 16 i druge; R. Holbrooke, nav. dj., str. 50 i druge; M. Polutak, nav. dj., str. 302-306; M. Filipović, **PLES MRTVACA OKO MOSTARA: FILOZOFSKO-POLITIČKI ESEJ**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 11 i 46; E. Zgodić, nav. dj., str. 38-39; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 273-288 i 301-304; Dž. Najetović, nav. dj., str. 302; D. Owen, nav. dj., str. 279 i 398; R. Bösch, nav. dj., str. 553; L. L. Lambrichs, nav. dj., str. 448.

Mirovni proces je, po ocjeni Leea Bryanta, “predstavljao pokušaj da se legalizuju rezultati genocida”. Održavanje legitimnosti tog “takozvanog mirovnog procesa zahtijevalo je, također, negiranje da se genocid odvija, jer bi takvo priznanje značilo priznavanje, prije svega, moralnog i legalnog bankrotstva mirovnog procesa, i drugo, odgovornost koja pripada potpisnicima Konvencije o genocidu ...” (L. Bryant, nav. dj., str. 527).

Lord Peter Carrington (pregovarač Evropske zajednice, bivši ministar za britanske vanjske poslove i generalni sekretar NATO-a), čija je, tvrdi Brendon Simms, “strategija bila zasnovana na krivim procjenama i na krivoj taktici” i koji je “od samog početka

Međunarodni medijatori su često, pored ostalog, podržavajući

za nasilje više - manje podjednako krivi dve sukobljene strane” (“Svi snose krivicu za ono što se događa u Bosni i Hercegovini ...”. “Oni su svi, tvrdio je poslije ’nemogućí ljudi ...sve jedan gori od drugoga, s jednom razlikom što Srba ima više’”), uporno je zastupao tezu o teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine. S tim u vezi, on je u julu 1992. tvrdio kako “mir neće doći u Bosnu sve dok ne bude *de facto* podjele” (B. Simms, nav. dj., str. 14-16).

Kada god se političko rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine “usprotivilo onim aspektima mirovnih planova koji su teritorijalnim koncesijama nagradili zločine srpskih i hrvatskih nacionalista, zapadne diplomate pustile su da procure izjave koje su govorile o tome da su Bošnjaci ’loši gubitnici’ i da ne prihvataju da su ’izgubili’ - kao da je genocid neka vrsta nogometne utakmice”, tvrdi Michael A. Sells (M. A. Sells, nav. dj., str. 175).

Kontinuirani pritisak na legalno rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine da prihvati legalizaciju teritorijalnih osvajanja Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i njihovih kolaboracionista i petokolonaša (u Republici Bosni i Hercegovini) otvoreno je priznao lord Owen, aktivni pristalica prosrpske politike: “Jednostavno bismo ih laskanjem obmanjivali, pa pritiskali, sve dok ne bismo isposlovali postotke s kojima bi se mogli složiti” (C. Hodge, nav. dj., str. 156). Tu sramnu ulogu lorda Owena potvrdio je i predsjednik Izetbegović, rekavši da je njegovo ponašanje “**tipičan primjer real-politike, a real-politika i moral, očito, ne idu zajedno. Lord Owen je otpočeo snažan i sistematski pritisak na našu vladu da prihvati podjelu zemlje, pa i moguću podjelu Sarajeva, zatim se usprotivio bombardiranju srpskih položaja zbog nastavka agresije, pa je izjavio da su Srbi vlasnici 65 posto zemlje u BiH (Karadžićev podatak) i, konačno, pokušao razbiti postojeće Predsjedništvo Republike BiH, predlažući da se umjesto zakonitog Predsjedništva formira devetočlano koordinaciono tijelo na paritetnom principu, po tri člana iz reda srpskog, hrvatskog i bošnjačkog naroda**” (A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 249; C. Hodge, nav. dj., str. 156-157). Stoga je predsjednik Izetbegović izjavio da je, zbog takvog ponašanja, “**lord Owen Chamberlain naših dana**” (A. Izetbegović, nav. dj., str. 249). “**U svemu što je tada predlagao i činio lord Owen uživao je potporu Miloševića i Tuđmana**” (C. Hodge, nav. dj., str. 156-157). Owen je, po ocjeni Schwarza Schillinga “**dvije godine proizvodio samo besmislice**” (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 84).

Lord Owen je za predsjednika Izetbegovića tvrdio “da je ’nepopustljiv’, baš kao što se govorilo za Beneša” (Edward Beneš, lider Čehoslovačke, “opisan je 1938. kao nepopustljiv čovjek”). S tim u vezi, ambasador Diego Arria tvrdi: “Predsjednik Izetbegović očigledno osjeća isti gnjev kakav je osjećao i predsjednik Beneš. Njegova zemlja je rasparčana i na putu je da je potpuno izgubi. On jednostavno mora biti ogorčen. Vijeće treba da se sjeti da Hitleru nije bilo dosta Beneš i Čehoslovačka. Ponuda ’zemlje u zamjenu za mir’ mu nije bila dosta, niti bi to bilo dosta osvajačima u Bosni i Hercegovini, koji će nakon istrebljenja muslimana u toj republici, i saznanja da se ’zločin isplati’, proširiti svoje aktivnosti na ostatak područja” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 464-466).

“Mirovni” planovi o podjeli Republike Bosne i Hercegovine, po ocjeni Christiana Schwarza Schillinga, “uopšte nisu uzimali u obzir stvarnu većinu staniovnštva”, tj.

srpska teritorijalna osvajanja i zločin genocida nad Bošnjacima, pravili i nudili “**nezdrave prijedloge koje su Muslimane dovodili u situaciju poražene strane**”. Takva mirovna rješenja pripadnika škole “realista” po svaku cijenu su podrazumijevala priznavanje situacije (faktičkog stanja) na terenu kao osnove takvih rješenja, na čemu su srpski agresor i njegovi kolaboracionisti stalno insistirali. To je praktično značilo prihvatanje rezultata agresije i zločina genocida i nagrađivanje zločinaca za uspješno izvršeni genocid. Tako je, primjera radi, polazni stav Davida Owena bio: “**Bosna nikada ne može biti država u kojoj najveća grupa stanovništva, Muslimani, ima normalnu demokratsku vlast. To, jednostavno, ne bi bilo prihvatljivo.**”⁴²⁵

(Svi) mirovni planovi, od Cutilleirovog (marta 1992) i Vance-Owenovog (marta 1993), zatim Owen-Stoltenbergovog plana (augusta 1993), koji je polazio od inicijative Beograda i Zagreba za podjelu Republike Bosne i Hercegovine, Washingtonskog sporazuma (marta 1994), Plana *Kontakt-grupe* pet velikih sila (jula 1994), do Dejtonskog mirovnog sporazuma (novembra 1995), u suštini su, po namjerama i ciljevima, bili na identično apsolutno pogrešnom polazištu o unutrašnjem oružanom sukobu - građanskom ratu, na bazi čega su predlagali, podržavali i (ili) prihvatili srpsku genocidnu politiku i praksu, implementirajući je kroz teritorijalnu podjelu Republike Bosne i Hercegovine, kako bi je uništili kao državu, čime su legalizovali agresiju i genocid, a legalnu Vladu međunarodno priznate države (Republike Bosne i Hercegovine)

Bošnjake, žrtve genocida, “**nego su vidjeli 'dobitke' za Srbe i Hrvate na račun bošnjačkih većinskih područja**” (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 79).

Političko-teritorijalna organizacija - podjela države Republike Bosne i Hercegovine nije zasnovana (zasnivana) na etničkom kriteriju, već na kriteriju rezultata agresije i genocida, ostvarenih primjenom oružane sile (vojne i policijske). S tim u vezi, pravnik Sead Hodžić je 27. augusta 1993, prilikom rasprave na proširenoj Skupštini Republike Bosne i Hercegovine o Ženevskim pregovorima i Owen-Stoltenbergovom mirovnom planu, iznio neosporno osnovanu tvrdnju kako “**etnički kriterij nije poštovan. On je samo forma, a stvarni kriterij je sila, koja nažalost, postaje pravna forma**” (*Oslobođenje*, 28. august 1993, str. 6, Diskusija Seada Hodžića na zasjedanju Skupštine Republike Bosne i Hercegovine 27. augusta 1993).

⁴²⁵ N. Cigar, nav. dj., str. 182; L. Bryant, nav. dj., str. 529. Velika Britanija je Davida Owena, tvrdi Lee Bryant, “**slala u Ženevu da Bosansku vladu nagovori da je rat izgubljen, da joj stavi do znanja da niko neće doći da joj pomogne, i da bi ona trebala kapitulirati prihvatanjem podjele Bosne koja bi legalizirala srpsku agresiju i genocid**” (L. Bryant, nav. dj. str. 529).

i žrtve genocida (Bošnjake) doveli u izrazito nezavidnu i vrlo kompleksnu situaciju.⁴²⁶ Predloženi mirovni planovi nagrađivali su srpskog agresora i uvažavali **“faktičko stanje na terenu”**, pri čemu je za Bošnjake, u takvoj situaciji, prekid vatre značio **“prihvatanje poraza i novi, opasan status quo”**.⁴²⁷

⁴²⁶ N. Cigar, nav. dj., str. 183; L. Bryant, nav. dj., str. 526-531; K. Begić, nav. dj., str. 83-334; C. Hodge, nav. dj., str. 155-156; F. Bieber, **INSTITUCIONALIZIRANJE ETNIČNOSTI, POSTIGNUĆA I NEUSPJESI NAKON RATOVA U BOSNI I HERCEGOVINI, NA KOSOVU I U MAKEDONIJI**, *Forum Bosna*, 2004, br. 25, Sarajevo, 2004, str. 69-70; S. Biserko, nav. dj., str. 21; E. Zgodić, nav. dj., str. 34-35; K. A. Nilsen, nav. dj., str. 283; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 273-288 i 301-304; D. Owen, nav. dj., str. 251-380; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 122-128, 160-162, 168, 238-240 i 242-255; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 179; F. Boyle, *Interview on Bosnian “Peace” Negotiations*, 22. decembar 2013, www.INSTITUTFORGENOCIDE.ORG/?P=6988. **“Od Vance-Owenova plana do sastanaka u Daytonu, unatoč intervenciji Washingtona, svakim se novim planom”**, tvrde Laura Silber i Allan Little, **“Muslimanima dodjeljivalo manje teritorije nego prije ...”** (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 372).

Kad je prvi put razgovarao s predsjednicima Franjom Tuđmanom i Slobodanom Miloševićem 7. septembra 1991. u Haagu, prilikom otvaranja prve sjednice, predsjedniku Konferencije o Jugoslaviji, britanskom lordu Peter Carringtonu, **“bilo je “posve jasno da obojica imaju rješenje koje je uzajamno zadovoljavajuće, to jest, međusobnu podjelu. A podijelit će Bosnu. Srpska će područja dobiti Srbija, a hrvatska će pripasti Hrvatskoj. I ni jedan od njih nije se previše brinuo što će se dogoditi s Muslimanima. A za Sloveniju uopće nisu marili”** (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 186. **“Bio je to gorak skup.”** Nakon prvog susreta s Tuđmanom i Miloševićem, Carrington je **“uvidio da će, u nedostatku međunarodno ispoštovanog ustavnog sporazuma, dvije najjače nacije pokušati silom nametnuti rješenje ostatku Jugoslavije”** - Isto).

Slobodan Milošević je s Davideom Owenom crtao karte (mape) i obrnuto. Po Vance-Owenovoj mapi je, po izjavi Slobodana Miloševića na 8. sjednici Vrhovnog saveta odbrane, 12. marta 1993, Srbima **“dato 43% teritorije”** Republike Bosne i Hercegovine. Ukazujući na tu činjenicu, on je, pored ostalog, konstatovao: **“generalno gledajući: ako Srbi imaju već 43% teritorije, i sa ovim manjim popunama da izađu na 45 ili 47% - objektivno govoreći, Srbi kojih je 32% u Bosni, ne mogu ni da očekuju da dobiju više od pola Bosne, a da manje od pola Bosne dele Muslimani, kojih ima 47 i Hrvati kojih je 17%.”** (AIIZ, inv. br. 2-4279, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DRŽAVNA TAJNA, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa 8. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 12. marta 1993. godine, Beograd, str. 49-50).

Za Miloševića je ključno pitanje bilo **“kako izvršiti kompaktizaciju teritorije, a ne kolika će biti ukupna teritorija”**, koja **“treba da se poveća”** (Isto).

⁴²⁷ N. Cigar, nav. dj., str. 183-184; L. Bryant, nav. dj., str. 528. Takva politika i praksa je odgovarala srpskom agresoru. Slobodan Milošević se i na proširenoj sjednici *Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici*, održanoj 21. januara 1993, zalagao da se na pregovorima (u Ženevi) **“uvaži faktičko stanje”** (**“da naš prilaz bude da se uvaži faktičko stanje”**) situacije u Bosni i Hercegovini (**“kriterij uvažavanja faktičkih či-**

Srpski agresor je mirovne pregovore “svaki put” “iskoristio za ostvarivanje svojih ciljeva, za osvajanje novih teritorija”.⁴²⁸

njenica na terenu”) - AIIZ, inv. br. 2-4074, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO**, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa proširene sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, 21. januara 1993. godine, Beograd, str. 40, 42 i 55).

“Od Londonske konferencije /26. i 27. augusta 1992. - prim. S. Č./, pa nadalje, jedan za drugim crtani su”, tvrdi Lee Bryant, “**planovi podjele u pokušaju da se legalizuje genocid i okonča rat, uz uslove koje Srbija postavlja. Svaki put dok se crvena, zelena i plava tinta još sušila na novoj mapi, svježe srpske pobjede bi je učinile zastarjelim, zahtijevajući ‘podešavanja’ da bi se po terminologiji medijatora uzele u obzir ‘realnosti na terenu’**” (L. Bryant, nav. dj., str. 528).

⁴²⁸ AIIZ, inv. br. 2-4278, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO**, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa proširene sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 9. januara 1993. godine, Beograd, str. 35; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 160-163, 188, 216 i 248. Srpski agresor i njegovi kolaboracionisti su i za vrijeme primirja i trajanja mirovnih pregovora izvodili (osvajачke) ofanzive, vršeci zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava. To je, pored ostalog, potvrdio Radovan Karadžić na 50. sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 15. i 16. aprila 1995. u Sanskom Mostu. S tim u vezi, on je izjavio: “**Mi smo bili u Ženevi /krajem jula 1993. - prim. S. Č./, general Mladić ili neko od generala je potpisao primirje i tri dana nakon toga uzeo je Igman i Bjelašnicu /nije tačno da je agresor u potpunosti zauzeo Igman i Bjelašnicu. Naime, agresor je 1. augusta 1993. ovladao vrhom Bjelašnice, a narednog dana Malim i Velikim poljem na planini Igman. Armija RBiH je zadržala kontrolu nad važnim zemljišnim objektima na Bjelašnici, na kojima je uspostavila odbranu prilaza slobodnih teritorija Hadžića i Ivan Sedla, a na Igmanu uspostavila odbranu puta Hrasnica - Pazarić – M. Šadinlija, PRVI KORPUS A RBiH: NASTANAK I RAZVOJ 1992-1995, Ministarstvo za pitanja boraca Kantona Sarajevo, Sarajevo, 2008, str. 34 - prim. S. Č./ i Turci /odnosno Bošnjaci - prim. S. Č./ to ne bi ni objavili nego su naši izašli gore na ovaj toranj /TV repetitor na Bjelašnici - prim. S. Č./ i isključili im struju i opelješili im toranj i izvukli su do duše sve ovamo, još je prekinuta emisija na TV general Mladić ušao i objavio to i naravno nama gore Milošević zavratom, Amerikanci dolaze i najmirnijim tonom kažu gospodo vi ne možete potpisivati primirja, a onda uzimati teritorije koje guše Sarajevo, nasuprot rezolucijama, nasuprot ovome i onome, mi moramo da vas izvjestimo i shvatite da je ovo zvanično stav predsjednika vi ćete biti gađani svim sredstvima, kasetnim bombama, ovim, onim. Ipak će se zaboraviti, mirnim tonom ... u prisustvu njegovih saradnika je rekao. Nemojte gospodo da se posle u međunarodnoj javnosti kaže da niste bili upozoreni, ovo što ste vi uradili tako ne može i naravno i zbog pritiska Miloševića i zbog svega toga mi smo morali da se povučemo ili da smo ćutali, ostali bi Turci ne bi to objavili 20 dana ili da se sačekalo da se mi vratimo iz Ženeve pa da vide stranci da je kod nas vojska i politika u potpunom skladu kada se ide na pregovore onda se ne prave problemi koji će potpuno da nas unište u međunarodnoj javnosti” (AIIZ, inv. br. 2-4288, Magnetofonski snimak sa zasjedanja 50. sjednice**

Mirovni planovi su donosili jak normativni pritisak i često stavljali Bošnjake (žrtve genocida) u još goru poziciju od one u kojoj su do tada bili. To je, primjera radi, bilo sadržano i u jednoj sugestiji Davida Owena. Naime, nakon što su Srbi odbili Vance-Owenov plan, **“kako bi njihova vojska zauzela više teritorije”**, a Vlada Republike Bosne i Hercegovine prihvatila tu prevaru, Owen je u više navrata 1993. predlagao teritorijalnu podjelu, ne samo Republike Bosne i Hercegovine već, također, i (podjelu) grada Sarajeva.⁴²⁹

Narodne skupštine Republike Srpske, održane 15. i 16. aprila 1995. godine u Sanskom Mostu, Drugi dio, str. 192).

⁴²⁹ N. Cigar, nav. dj., str. 184; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 273-288; K. Begić, nav. dj., str. 122-124; A. Izetbegović, **SJECANJA ...**, str. 188; M. A. Sells, nav. dj., str. 133 i 252; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 76-98, 131-140, 149-150, 155-169, 180-181, 193-207, 211, 220-221, 256 i 417.

Mirovni plan Cyrusa Vancea i Davida Owena napadali su **“mnogi američki komentatori” “kao prodaju, drugi Minhen i preteču raspada Bosne”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 50).

Vance-Owenov plan, po ocjeni Richarda Holbrookea, **“bio je nakazan”**. Međutim, **“ako bi ga Sjedinjene Države, uništile ne ponudivši svoj plan”**, tada bi, po Holbrookeu, **“posljedice bile daleko gore”**, te je, Memorandumom od 13. januara 1993, **“preporučio Washingtonu da pruži kvalifikovanu javnu podršku njihovom planu:**

‘Ako Vance-Owen vodi ka privremenoj obustavi borbi i pomoći Muslimanima, a novoj administraciji nudi malo prostora za predah kako bi postavila (potpuno razvijenu) politiku na mjesto, onda ga treba pozdraviti. On neće riješiti problem, samo će možda natjerati svijet da misli da je riješen za neko vrijeme. Ako Vance-Owenov plan bude odbačen, moramo se suočiti sa činjenicom da je put za pregovaranje efektivno zamro - i to koristiti kao opravdanje za nedjelovanje ili nedovoljnu akciju nije više prihvatljivo’ (Isto).

Vance-Owenov plan je, po Slobodanu Miloševiću, **“prihvatio razgraničenja po etničkom principu, on već sam u sebi sadrži razgraničenja po etničkom principu, ..., prihvaćena su razgraničenja po etničkom principu, ..., reč je o podeli i utvrđivanju granica na etničkom principu ...”** (AIIZ, inv. br. 2-4278, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa proširene sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 9. januara 1993. godine, Beograd, str. 35, 37-38, 40 i 59). To nije tačno. Ne radi se o teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine **“po etničkom principu”** i **“na etničkom principu”**, kako to tendenciozno, namjerno i pogrešno tvrdi Slobodan Milošević, svjestan činjenice da su u pitanju drugi kriteriji. Riječ je o **“principu”** primjene oružane sile, čijom je upotrebom izvršena agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima.

Vance-Owenov plan je, tvrdi prof. dr. Francis Boyle, **“zasnovan na Vanceovoj libanskoj šemi, na kojoj su mnogi Vanceovi savjetnici radili s njim u Libanu”**. Naime, on je **“učestvovao u Libanskim mirovnim pregovorima”** (u Republiku Bosnu i Hercegovinu

je **“poveo mnogo pregovarača sa kojima je radio u Libanu”** (F. Boyle, *Interview on Bosnian “Peace” Negotiations*, 22. decembar 2013, www.INSITUTFORGENOCIDE.ORG/?P=6988).

Vance je, po ocjeni, Francisa Boylea, **“de facto predstavljao Američku vladu. Svi su to znali, mada je tehnički predstavljao Ujedinjene nacije. Svi su znali da je Vance, uglavnom, govorio u ime Američke vlade. On je bio bivši državni sekretar /Cyrus Vance je od 1977. do 1980. bio državni sekeretar Sjedinjenih Američkih Država - prim. S. Č./.** **Način kako su ljudi gledali na Vancea, da je uživao podršku Američke vlade”** (Isto).

Radovan Karadžić, marioneta Slobodana Miloševića, 1. maja 1993. u Atini potpisao je Vance-Owenov plan (K. Begić, nav. dj., str. 123-124; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 196-197 i 218-221). Međutim, to potpisivanje je bilo inscenirano. Naime, “Narodna skupština Republike Srpske”, na zasjedanju 4. i 5. maja 1993, slično zasjedanjima u Bileći (4. aprila 1993) i Bijeljini (26. aprila 1993), nije prihvatila Vance-Owenov plan (N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 199-201; K. Begić, nav. dj., str. 123). Na tzv. referendumu **“bosanskih Srba”**, održanom 15. i 16. maja 1993, Vance-Owenov plan je odbačen **“ogromnom većinom glasova”** (N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 205-207 i 218-221).

Slobodan Milošević je, za razliku od njegove paradržavne tvorevine (“Republike Srpske”), deklarativno prihvatio Vance-Owenov plan. To, pored ostalog, pokazuje i njegovo (dva puta) obraćanje na “Narodnoj skupštini Republike Srpske” na Palama, 5. i 6. maja, u kome je, između ostalog, otvoreno iznio tvrdnju da se **“ne odustaje od cilja”**, te da, s tim u vezi, Vance-Owenov plan **“predstavlja put ka konačnom cilju”** - realizaciji **“strateških ciljeva srpskog naroda”** (: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996.**, str. 78 i 80; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 199-201). Tada je Slobodan Milošević priznao učešće Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) u agresiji, genocidu i drugim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini (**“Otvorilo se čak i pitanje, što ja smatram zaista neprihvatljivim: da li se odustaje od cilja? Ja ću da vam kažem: ne! Ne odustaje se od cilja. Na pitanje, dakle ako gledamo taj plan /Vens-Owenov mirovni plan – prim. S. Č./, da li plan predstavlja postignuti cilj. Naravno da ne predstavlja. Već je pitanje, da li predstavlja put ka konačnom cilju? U mnogočemu je postignut, a ne do kraja. Ali da predstavlja put ka konačnom cilju, naravno da predstavlja. Ali se treba pomučiti malo više glavom, malo više pameću, a malo manje krvi prolići.**

Pošto ste Skupština, *[verovatno znate]* da smo napravili jedinstven platni promet, da idemo na jedinstven novac, da idemo na sve moguće veze i transakcije između ekonomije, da idemo u jedno stabilizovanje jednog celovitog jedinstvenog privrednog područja gde će te srpske zemlje biti u ekonomskom i kulturnom i u obrazovnom i u svakom drugom pogledu. ... Na kraju da vam kažemo, nemojte nama govoriti da se osećate napuštenim. Nama koji smo za sve ovo vreme brinuli sve vaše brige. I to ne brinuli, mentalno samo, nego rešavali i pomagali svim svojim snagama i svim svojim mogućnostima, po cenu ogromnog lišavanja desetomilionske Srbije i dalje ćemo vas pomagati, što nije sporno. Ali nemojte nam govoriti da se osećate napušteni, jer to nije korektno. Želim da vam kažem da ova skupština mora da ima i hrabrosti i samopouzdanja da se u novim okolnostima na kakvoj-takvoj osnovi, ali dovoljnoj osnovi plana postigne cilj, a ne tragična greška koja svirepo preseca put prema uspehu” - : **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE 1991-1996.**, str. 78 i 80).

Pregovarači Vance i Owen su, zastupajući srpske osvajačke interese i ciljeve, tvrdili da bosanski Srbi imaju pravo na teritorije koje su osvojili. S tim u vezi, Owen je zastupao lažnu tezu o tome kako su Srbi **“imali 60% (teritorije Bosne) prije rata”** (**“Pre rata, seosko srpsko stanovništvo je držalo više od 60 odsto teritorije (Bosne i Hercegovine)”**).⁴³⁰ I Cyrus Vance je koristio tu tvrdnju da su **“Srbi naseljavali i**

Slobodan Milošević je, tvrdi prof. dr. Francis Boyle, **“prihvatio Vance-Owenov plan, ali ga je Karadžić odbacio”** (F. Boyle, *Boyle Interview on Bosnian “Peace” Negotiations*, 22. decembar 2013, www.instituteforgenocide.org/?P=6988). Ukazujući na tu činjenicu, Boyle navodi kako su **“svi su znali da je Karadžić Miloševićeva marioneta, tako da je Milošević mogao koristiti Karadžića kao kandžu, da kaže kako oni odbijaju Vance-Owenov plan”**. Naime, Milošević je, po pretpostavci Boylea, **“koristio Karadžića samo kao mačje kandže. Umjesto da on sam odbije Vance-Owenov plan, Karadžić je to učinio za njega”** (Isto).

Navedene ocjene prof. Boylea zasnovane su na izvjesnim činjenicama i činjeničnim saznanjima i također su vrlo objektivne. Raspoložive relevantne činjenice potvrđuju da između Miloševića i Karadžića nije bilo faktičkog sukoba niti stvarnog raskola, na što, pored ostalog, ukazuje i prof. dr. Nikola Koljević (N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 212).

Akademik Dobrica Ćosić, predsjednik Savezne republike Jugoslavije, na sastanku Štaba Vrhovne komande, 27. maja 1993. u Dobanovcima, dajući ocjenu Vance-Owenovog mirovnog plana za Bosnu i Hercegovinu (**“Vens-Ovenov plan predstavlja težak raskol nametnut srpskom narodu. Raskol takve težine u srpskom narodu bio je u XIX veku i sada se ponavlja. Moramo sve učiniti da se taj raskol zaustavi”**), priznao je rezultate koje je Savezna republika Jugoslavija **“postigla u ratu”** (okupacija preko 70 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine i genocid nad Bošnjacima) i založio se za postizanje mira, kako bi **“u miru sačuvali ono što smo postigli u ratu”**. Ističući kako ih napadaju da su (**“Napadaju nas da smo ...”**) **“izvršili drastičnu promenu u nacionalnoj politici”**, on je naveo kako **“to nije tačno”**, te ukazao na odluku o prilagođavanju njihove politike (**“Odlučili smo samo to da podesimo - prilagodimo svoju politiku”**) - AIIZ, inv. br. 2-4250, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, Generalštab Vojske Jugoslavije, Kabinet načelnika Generalštaba, *ZAVRŠNA REČ PREDSEDNIKA SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE AKADEMIKA DOBRICE ĆOSIĆA NA SASTANKU ŠTABA VRHOVNE KOMANDE, DANA 27. 05. 1993. GODINE U DOBANOVcima*, Beograd.

⁴³⁰ N. Cigar, nav. dj., str. 145; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 179. Lord Owen je, zaboravljajući sudbinu svog prethodnog mirovnog plana o podjeli Bosne i Hercegovine (Vance-Owenov plan iz marta 1993, po kome su David Owen, Cyrus Vance i Slobodan Milošević predložili teritorijalnu podjelu Republike Bosne i Hercegovine, **“koja je bila aparthejske prirode”** (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, 11. i 14. april 2003. i 22, 23, 24. i 25. septembar 2003, BCS 0348-7807-0348-7876, paragraf 148), u **“drugom poluvremenu ženevskih pregovora”** (jula i augusta 1993. - Plan Owen-Stoltenberg) prilikom pregovora o mapama (karti razgraničenja) izjavio da Srbi posjeduju (imaju u vlasništvu) 65 procenata zemljišta u Bosni i Hercegovini i da mape treba prema toj činjenici podesiti (K. Begić, nav. dj., str. 133). Očigledno je u pitanju otvorena laž

koju su izmislili srpski zločinci u Bosni i Hercegovini, obmanjujući domaću i međunarodnu javnost. (Tako je i zločinac - prof. dr. Biljana Plavšić na sjednici "Narodne skupštine Republike Srpske", 24-26. jula 1992, pored ostalog, izjavila: "**65% srpske teritorije po katastru pripada našem narodu ...**" - .: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ...**, str. 176). Činjenica je, odnosno istina je, da je 53,26 procenata prostora Bosne i Hercegovine u društvenom (državnom) vlasništvu (K. Begić, nav. dj., str. 133. Vidi: .: **ZEMLJIŠNA KARTA SA NACIONALNOM STRUKTUROM BOSNE I HERCEGOVINE**, Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Sarajevo, 1992).

U pismu američkom listu *International Herald Tribune*, kao odgovor na prozivke o podjeli Sarajeva, od 12. augusta 1993, Owen je ponovo izrekao laži, time što je napisao da "**općina Ilidža ima srpsku većinu i da je stoljećima bila srpska zemlja**" (K. Begić, nav. dj., str. 133).

Predsjednik Republike Hrvatske, Franjo Tuđman, u skladu sa (svojom) ideologijom, politikom i praksom osvajačkog i genocidnog karaktera prema Republici Bosni i Hercegovini i Bošnjacima, slično srpskim mitomanima i falsifikatorima historije, tvrdio je da su "**Hrvati imali po zemljišnim knjigama, katastarskim 36 posto teritorija**" Republike Bosne i Hercegovine (AIIZ, inv. br. 2-4356, *ZAPISNIK* sa razgovora Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana sa predstavnicima Herceg Bosne, održanog 19. prosinca 1993. godine u Predsjedničkim dvorima, str. 19). Tu očiglednu laž Tuđman je iznio na sastanku (dijela) rukovodstva Republike Hrvatske sa predstavnicima njihove kolaboracionističke tvorevine Hrvatske republike Herceg-Bosne, u Predsjedničkim dvorima, u Zagrebu, 19. decembra 1993, prilikom razgovora o Owen-Stoltenbergovom planu (Isto).

Kada se saberu navedeni procenti (srpsko-hrvatskog) vlasništva nad zemljom u Republici Bosni i Hercegovini, proizlazi da su oni vlasnici zemlje (teritorije) u ukupnom iznosu od 101% (Srbi 65%, a Hrvati 36%), što znači da ukupna teritorija Republike Bosne i Hercegovine nije dovoljna da zadovolji njihove etničko-teritorijalne interese, osvajačke ciljeve.

Iz prethodno navedenog se nedvosmisleno može zaključiti da Bošnjaci nikako nisu (bili) vlasnici zemlje, te da, u konstelaciji srpsko-hrvatskih teritorijalno-osvajačkih pretenzija, analogno tome, i ne postoje. Međutim, objektivna faktička situacija je potpuno drukčija.

Govoreći o historijskim mitovima i odbijanju Zapada da prizna zločin genocida nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini i, s tim u vezi, o negiranju genocida, akademik prof. dr. Noel Malcolm tvrdi kako "**najistaknutije negiranje genocida u slučaju Bosne, međutim, jeste način na koji je to srpska propaganda prikazala kroz neke pseudo-historijske tvrdnje**", među kojima je, "**na takvom historijskom mitu, zasnovana i srpska tvrdnja da su oni tradicionalni vlasnici zemlje u Bosni, tako da je zauzimanje (od strane srpskih ekstremista i savezne armije) 70 procenata bosanske teritorije u 1992. godini objašnjavano, ne kao akt agresije, već kao obrambeni pokušaj da se zadrži kontrola nad njihovom vlastitom zemljom. Cifra od 60 do 65 procenata najčešće je korištena od strane Karadžića i njegovih glasnogovornika kao dio Bosne koju su već posjedovali srpski seljaci; a takvu statistiku su ponavljali zapadni državnici, kao što su lord Owen /David Owen - prim. S. Č. / i Cyrus Vance. Prema generalu Bojdu /američki general Charles Boyd, **MAKING PEACE WITH THE GUILTY**, Foreign Affairs, Vol. 74, Nr. 5, September-October 1995, pp 22-38 – prim. S. Č./ ono na što su se često pozivali zapadni mediji /sic/ kao na **70% Bosne koju su zauzeli pobunjeni Srbi u stvari je zemlja koju su Srbi posjedovali****

već više od tri stoljeća. Srbi su, on je objašnjavao, bili više ruralni i težili su prema većim zemljišnim posjedima. On je zaključio: Ukratko, Srbi ne pokušavaju da zauzmu novu teritoriju, već jedino da zadrže ono što je već njihovo” (N. Malcolm, nav. dj., str. 522; B. Tanović, **KO JE VLASNIK BOSNE I HERCEGOVINE**, Eminex, Zagreb, 1995, str. 73-75; N. Cigar, nav. dj., str. 99; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 249. I ratni zločinac prof. dr. Biljana Plavšić je zastupala navedenu tvrdnju. S tim u vezi, ona je na sjednici “Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine”, 24-26. jula 1992, izjavila: “... 65% srpske teritorije po katastru pripada našem narodu, a 70% je osvojeno, što je samo 5% u korist, u odnosu na prethodnu cifru ...” (.: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996 ...**, str. 176).

Navedena tvrdnja, konstatuje Noel Malcolm, “zasnovana je na izmišljotini. Tradicionalni zemljoposjednici u Bosni - u toku 4 stoljeća osmanske vladavine bili su naravno Bošnjaci; iz posljednjeg popisa zemljišta koji je izvršen u doba Austro-Ugarske 1912, vidi se da su Srbi posjedovali samo 10 posto zemljišta. Cifre o privatnom vlasništvu zemljišta prema popisu (katastru) od prije ovoga rata su sljedeće: Muslimani su posjedovali 44,8 procenata zemljišta, Srbi 42,6 procenata, a Hrvati 12,6 procenata. A uz to više od 50% ukupne površine Bosne (planine, šume, rijeke i većina urbane i industrijske zemlje) nije bilo u privatnom vlasništvu, već je to bilo državno vlasništvo” (N. Malcolm, nav. dj., str. 522. Detaljnije o tome: B. Tanović, nav. dj., str. 59-76, M. Imamović - K. Hrelja - A. Purivatra, **EKONOMSKI GENOCID NAD BOSANSKIM MUSLIMANIMA**, MAG, Sarajevo, 1991).

Slobodan Milošević je na sjednici Vrhovnog saveta odbrane, 6. decembra 1995, razotkrio srpsku laž da su oni “tradicionalni vlasnici zemlje u Bosni”: “... Još su neki ‘pecali na udice’ - ‘pa Srbi su bili vlasnici 62% teritorije’, kao da bi neko u to mogao da poveruje - zna se da je bila društvena svojina; nisu li livade, ni pašnjaci, ni planine bilo čije vlasništvo! Kakvi, zaboga, vlasnici?!” (AIIZ, inv. br. 2-4270, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **ODBRANA, SLUŽBENA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 47. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 6. decembra 1995. godine, str. 4).

“Mit o Srbima kao vlasnicima zemlje koji su uzeli oružje ‘samo da bi sačuvali ono što je već njihovo’”, tvrdi Noel Malcolm, “prisutan je u zapadnim medijima i vrši umješan uticaj na prosuđivanje Zapada o tome da li je ili nije izvršen genocid. Na taj način stiče se dojam da se Srbi samo brane, a ne da vrše smišljenu agresiju, što opet sa svoje strane utiče da se stekne dojam da Srbi ubijaju ili žestoko istrebljuju muslimansku ili hrvatsku populaciju na način koji se racionalno i psihološki može opravdati činjenicom da postupaju onako kako bi postupao svaki normalni vlasnik zemljišta prema onima koji narušavaju njegovu svojinu. Žrtve genocida se tako na perfidan način umanjuju, ...” (Isto, str. 523).

Razbijajući “mit o Srbima kao vlasnicima zemlje”, Noel Malcolm ukazuje i na “drugi historijski mit koji se stalno naglašava u propagandi Radovana Karadžića i njegovih glasnogovornika, jeste tvrdnja da su svi bosanski Muslimani pravi Srbi, čiji je prelaz na islam jedan vještački fenomen, koji je nastao ili zbog prisile ili zbog kukavičke želje za vlastitim probitkom. Jedna implikacija ovoga mita jeste prošireni historijski ekvivalent pogrešne tvrdnje o vlasništvu zemlje: dokazuje se da je prije dolaska Turaka /Osmanlija - prim. S. Č./ čitava teritorija Bosne bila ‘srpska zemlja’

posjedovali 60% bosanske teritorije prije nego što su borbe počele”.⁴³¹ Takvim falsifikatima Owen i Vance su, pored ostalog, opravdavali i potvrđivali srpsku politiku i praksu, posebno zločin genocida.⁴³² Owen je prikrivao i ulogu nekih srpskih institucija u vezi sa genocidom u Republici Bosni i Hercegovini, kao što je to slučaj sa Srpskom pravoslavnom crkvom, oslobađajući je bilo kakve odgovornosti.⁴³³

Kopredsjednici David Owen i Thorvald Stoltenberg svoju misiju (“novi” pristup u iznalaženju mirovnog plana – *Plan Owen-Stolten-*

(dr. Karadžić je često dokazivao da je Sarajevo izgrađeno na ‘srpskoj zemlji’). Ono što začuđuje jeste činjenica da niko drugi već specijalni pregovarač UN za Bosnu, Thorvald Stoltenberg, ponavlja tu osnovnu tvrdnju da su svi bosanski Muslimani u stvari Srbi (‘Svi oni su Srbi. Srbi koji se tako nazivaju su očigledno Srbi. To su i Muslimani. Oni su u stvari Srbi koji su prešli na islam. A i veliki broj onih koji se pojavljuju kao Hrvati i koji se tako predstavljaju, u stvari su, također, Srbi’)” (Isto).

Navedena “**tvrdnja je potpuna laž**”, smatra dr. Malcolm (Isto).

Zločinac Biljana Plavšić, tvrdi Gojko Berić, “**postavši jedna od najbližih Karadžićevih saradnika**”, razmetala se “**svojim rasističkim izjavama, tvrdeći da su Srbi etnički-rasno superiorniji od Muslimana. Dopadala joj se teza prema kojoj Muslimani ‘vode poreklo od Srba’, ali joj to nije bilo dovoljno. Trebalo je cijeli jedan narod učiniti predmetom mržnje, pa je gospođa Plavšić isticala da je ‘taj genetski srpski materijal prešao u islam i sada se, naravno, iz generacije u generaciju taj islamizirani gen kondenzuje’ /‘Muslimani su genetski kvaran narod koji je prešao u islam i sada se, naravno iz generacije u generaciju taj gen jednostavno kondenzuje. Postaje sve gori, izražava se jednostavno, diktira takav način razmišljanja i ponašanja. To je u genima već usađeno’** - *Svet*, 6. septembar 1993. - prim. S. Č./.

Eto kako izgleda socijalni darvinizam u interpretaciji predratne profesorice biologije na Univerzitetu u Sarajevu, koja je za kratko vrijeme evoluirala u jednog od najvećih ratnih huškača: ‘Ja bih više volela da potpuno očistimo istočnu Bosnu od Muslimana ... Sve i da zadržimo 70 posto teritorije, nema tu mira. Ja njima ne želim ništa dobro. Ali da ja budem mirna, ja njima moram dati da oni imaju neki način života, da sebi organizuju život, da ne bi mene celo vreme uznemiravali. Tako ja shvatam tih 30 muslimanskih posto teritorije’” (G. Berić, **POLJE BIJE-LIH NIŠANA**, .: SREBRENICA SJEĆANJE ZA BUDUĆNOST, Fondacija Heinrich Böll, Regionalni ured Sarajevo, Sarajevo, 2005, str. 29).

⁴³¹ N. Cigar, nav. dj., str. 145-146. Navedene falsifikate Vance je koristio kao argument protiv kritika zbog velikog dijela teritorije Republike Bosne i Hercegovine koga su Owen i Vance svojim (Vance-Owenov) planom dodijelili Srbima (Isto, str. 146).

⁴³² Isto. Cyrus Vance je bio protiv vojne intervencije - upotrebe sile od strane međunarodne zajednice, uporno se zalažući za rješenje putem pregovora, koje, po njemu, “**nema alternativu**” (N. Cigar, nav. dj., str. 208). Očito je zastupao (veliko) srpsku osvajačku i genocidnu ideologiju, politiku i praksu.

⁴³³ Isto.

berg) započeli su bilateralnim razgovorima na relaciji Sarajevo – Beograd - Zagreb, u toku juna, jula i augusta 1993, pokušavajući da prisile Vladu Republike Bosne i Hercegovine da prihvati srpska teritorijalna osvajanja i legalizuje zločin genocida, i završili je višemjesečnim pregovorima u Ženevi. Slobodan Milošević je na sastanku sa Owenom i Stoltenbergom u Beogradu, 11. juna 1993, predložio kartu teritorijalne podjele Republike Bosne i Hercegovine (**“Srpski prijedlog za Uniju tri republike”**), po kojoj bi **“Muslimani dobili manje od 24 posto teritorije Bosne i Hercegovine”**.⁴³⁴

⁴³⁴ D. Owen, nav. dj., str. 217; L. Bryant, nav. dj., str. 528. Detaljnije o Owen-Stoltenbergovom planu - *Sporazum o Bosni i Hercegovini* (pripremi “terena” za Plan, mirovnim inicijativama za pregovore, srpsko-hrvatskom prijedlogu, zatim bosanskohercegovačkom prijedlogu - prijedlogu Predsjedništva RBiH i parlamentarnih stranaka, zasjedanjima Skupštine Republike Bosne i Hercegovine - 27. i 28. augusta i 28. septembra 1993, ustavnim sporazumima o Bosni i Hercegovini, karti razgraničenja i drugim pitanjima vidjeti: K. Begić, nav. dj., str. 127-163; D. Owen, nav. dj., str. 212-250; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 233-235, 251-258, 263-265, 282-289, 293-310, 312-322, 325-329, 335-343, 358, 365-367, 376-384, 388-392, 395-398 i 409-416.

Pristup u konstrukciji novog mirovnog plana (*Plan Owen-Stoltenberg*) zasnivao se, s pravom tvrdi prof. dr. Kasim Begić, **“na ustupcima i udovoljavanju ‘srpskoj strani’**”, čiji je cilj bio da se **ukine Bosna i Hercegovina kao država**, odnosno **prekine državno-pravni kontinuitet Bosne i Hercegovine i sankcionira faktičko “stanje na terenu, kao rezultat agresije i etničkih progona”**, odnosno legalizacija agresije i genocida, jer su, pored ostalog, **“republici sa većinskim srpskim stanovništvom dodijelili i područja koja su do početka agresije bila sa izrazitim većinskim muslimanskim stanovništvom, pogotovo na prostoru istočne Bosne i Krajine”** (K. Begić, nav. dj., str. 127, 137 i 158).

David Owen je, po prof. dr. Francisu Boyleu, **“tipični Britanac, imperijalista, institucija, rasista, osoba koja vjeruje da su Muslimani inferiorna rasa/vrsta ljudi”**. On je **“držao konce u svojim rukama ... Imao je potpunu podršku članova Evropske unije da učini ovo, da se riješi Bosne. To je bio plan tadašnje Britanske vlade, pod rukovodstvom Johna Majora i svih torijevaca. Svi, izuzev Margaret Thatcher ...”** (F. Boyle, *Boyle Interview on Bosnian “Peace” Negotiations*, 22. decembar 2013, www.instituteforgenocide.org/?P=6988).

Owen je, također, tvrdi prof. Boyle, **“imao na raspolaganju čitavu Britansku tajnu službu u Ženevi ... Ali glavni operativci”** bili su **“Owen, Stoltenberg i njihov advokat /Paul - prim. S. Č./ Szasz”** (Isto).

Owen na pregovorima **“uopće nije obraćao pažnju na Stoltenberga. Stoltenberg je bio samo figura, jer se Owen nadao, ako postigne dogovor, iako je Stoltenberg prisutan, da bi možda mogao dobiti Nobelovu nagradu za mir. To je jedini razlog zašto je Stoltenberg bio prisutan. Ali tehnički, Stoltenberg je predstavljao Ujedinjene nacije. On je trebao zastupati sve članice Ujedinjenih nacija, ali to nije učinio ...”** (Isto). Stoltenberg je **“sve odobravao”**, **“sa svim se slagao”** što je Owen predlagao - Stoltenberg je, smatra Boyle, bio **“obična ulizica. Sve odluke je donosio David Owen”** (Isto).

Srpsko-hrvatski prijedlog “**za trodelnu podelu Bosne**” usaglasili su, u skladu sa Miloševićevim prijedlogom, kao rezultantom njegovih dogovora sa Tuđmanom, srpski i hrvatski čelnici (rukovodstvo SDS-a i HDZ-a) u Njivicama kod Herceg–Novog, 20. juna 1993.⁴³⁵ Dva dana kasnije, 22.

Owen-Stoltenbergov plan “**koji je uslijedio u ljeto 1993. bio je**”, tvrdi Lee Bryant, “**ustvari Milošević - Tuđmanov plan, koji su Owen i njegov drugar Stoltenberg pokrenuli pokušavajući da prisile Bosansku vladu da ga prihvati. Jednostavnim priznavanjem srpskih vojnih pobjeda ovaj plan im je bio čak bliži od Vens-Owenovog. U istočnoj Bosni posljednje od tri enklave /sigurne zone Ujedinjenih nacija - prim. S. Č./ Srebrenica, Žepa i Goražde trebale su biti geta nesposobna za život pripojena Sarajevu sa po jednim putem za koje su Bosanci /Bošnjaci - prim. S. Č./ vjerovali da će biti pod zaštitom Evropske unije. Ideja da Evropska zajednica može štiti mali put u bosanskim šumama je do kraja komična. Isto tako su bili bizarni prijedlozi za podjelu tanušnog poluostrva Neum - Klek i stvaranje nadvožnjaka za povezivanje Brčkog sa Tuzlom**” (L. Bryant, nav. dj., str. 528-529).

⁴³⁵ N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 249-250; L. Bryant, nav. dj., str. 528; K. Begić, nav. dj., str. 134. Nakon tog sastanka, tvrdi Kasim Begić, “**ne samo da je značilo kraj sukoba između vojnih struktura ovih paradržava u BiH, nego je i osjetno reduciran dotadašnji sukob sa trostrukim predznakom u BiH. Naznačenu konstataciju potvrđuje i sasvim novi vid saradnje između HVO i agresorske strane zabilježen nakon ovog sastanka. Tako je portparol UNPROFOR-a Patricha Purvis, 1. jula /1993. - prim. S. Č./ na upit novinara izjavila da postoje indicije o saradnji ove dvije vojne komponente nakon registriranja *zajedničkog kretanja vozila prema 'džepu' oko Maglaja, te kretanja tenkova putem iz Kiseljaka prema Kreševu i prema liniji razdvajanja u Tarčinu.***”

U toku dugotrajnih ženevskih pregovora ova saradnja i sadejstvo će se obogatiti, pogotovo nakon obezbjeđenja nafte iz ‘herceg-bosne’ za ofanzivu agresora na Goražde, prilaze Sarajevu, Brčkom i druga slobodna područja” (K. Begić, nav. dj., str. 134-135).

Saradnju, **posebno vojnu**, između srpskog i hrvatskog agresora i njihovih kolaboracionista potvrđuje i Tomislav Kovač (pomoćnik/zamjenik ministra za unutrašnje poslove “Republike Srpske”, rukovodilac “Resora javne bezbjednosti Ministarstva za unutrašnje poslove Republike Srpske”, komandant “Štaba policijskih snaga - Pale Ministarstva za unutrašnje poslove Republike Srpske” i ministar za unutrašnje poslove “Republike Srpske”). S tim u vezi, on je na pedeset prvoj sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 14-15. juna 1995, izjavio: “**Vama je svima poznato da se sa Herceg-Bosnom u određeno vrijeme trgovalo, pa čak vojno saradivalo i mi moramo dati, mislim da baš ovaj organ može da dâ jedino kvalifikaciju oko toga, jer će se postaviti pitanje: šta je sa tom silnom municijom i tehnikom koju smo mi dali Herceg-Bosni? Šta je sa ostalom silnom trgovinom, šta je sa ostalom trgovinom koju smo ostvarili? Ako je sve to bio promašaj i ako je sve to bilo pomaganje neprijatelju, onda moramo svi odgovarati koji smo u tome učestvovali, i Vlada, i GŠ, i MUP i svi ostali ... Bojim se da sutra neće biti optuženi oni koji su sa Srbijom saradivali ako nastavimo ovako. Kakve ćemo sve ljudima davati etikete, pa će nam se neke '49. godine stalno ponavljati, nekakva čišćenja, kako kome u određenom momentu bude trebalo**” (∴ IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ..., str. 198 i 200).

juna 1993, srpski agresor i njegovi kolaboracionisti iz Republike Bosne i Hercegovine u Beogradu su održali sastanak, na kome su “**jednostavno skratili i preciznije formulisali ustavne principe za novo uređenje Bosne na osnovama potpisanog dokumenta iz Njivica**”. Taj dokument (*Ustavni principi za Bosnu i Hercegovinu*) sadržavao je devet principa i 23. juna je predložen kopredsjednicima Owendu i Stoltenbergu.⁴³⁶ “**Poslednju reviziju tog dokumenta napravio je Milošević na**

Ukazujući na navedenu saradnju i sadejstvo između dva agresora i njihovih kolaboracionista, Kasim Begić ispravno zaključuje “**da se radi o sasvim drugačijem odnosu snaga u BiH**”, što su, po njemu, “**potvrđivala i dešavanja sa bosansko-hercegovačkim izbjeglicama u Hrvatskoj. Početkom juna u više navrata Amnesti Internešel je obavijestio svjetsku javnost da su Muslimani nesigurni u Hrvatskoj i tražio širu akciju u vezi s tim. Krajem jula policija je hapsila muslimanske izbjeglice u Zagrebu, Splitu, Rijeci i drugim izbjegličkim centrima i internirala ih u dva pravca - Ljubuški i Imotski, i niz sabirnih centara u Hrvatskoj, a ambasador BiH u Hrvatskoj je 29. jula 1993. saopćio da se ova hapšenja vrše radi razmjene izbjeglica sa zarobljenim bojovnicima HVO.**

U isto vrijeme, 16. jula, Međunarodni crveni krst saopćava da je na heliodromu Rodoču zatočeno oko 2 hiljade muslimana, a tek je 21. septembra (prema AFP), premijer samozvane republike Herceg-Bosne J. (Jadranko - prim. S. Č./ Prlić obećao raspuštanje logora u Dretelju sa pet stotina muslimana i njihovo deportovanje u Hrvatsku (izbjeglički centri na otoku Obonjan i Gašince).

Radio Zagreb je 10. decembra objavio vijest da je lider tzv. Herceg-Bosne, M. (Mate - primj. S. Č./ Boban obećao povodom Dana čovjeka 'raspustiti sve zatvoreničke logore sa okončanjem ovog posla sa 18. decembrom'.

Ipak, ovi logori će ostati u funkciji još desetak mjeseci, a po osnovu saopćenja ratnog predsjedništva Prozora, odaslana je vijest da su 20. aprila 1994. iz logora na Heliodromu puštena 123 logoraša“ (Isto, str. 135).

Mate Boban je 19. decembra 1993, prilikom “**razgovora Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana sa predstavnicima Herceg Bosne**”, održanog u Predsjedničkim dvorima u Zagrebu, pored ostalog, izjavio: “**3 tisuće 286 /3.286 - prim. S. Č./ Muslimana smo pustili ...**” (AIIZ, inv. br. 2-4356, *ZAPISNIK* sa razgovora Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana sa predstavnicima Herceg – Bosne, održanog 19. prosinca 1993. godine u Predsjedničkim dvorima, str. 2). Međutim, tada, po vlastitom priznanju Mate Bobana, još uvijek “**oko 600 vojnički, vojnika zarobljenih svugdje, diljem Bosne i Hercegovine**”, nije oslobođeno (Isto).

⁴³⁶ N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 250. Navedeni dokument glasi:

“*USTAVNI PRINCIPI ZA BOSNU I HERCEGOVINU*”

1. Bosna i Hercegovina će biti konfederacija. Ustav će priznati tri konstitutivna naroda, kao i ostale manjine, sa njihovim republikama kao glavnim nosiocima vlasti.
2. Republike neće sklapati ugovore sa stranim zemljama ili međunarodnim organizacijama ukoliko ugrožavaju interese ostalih republika.
3. Puna sloboda kretanja će biti dozvoljena kroz celu Bosnu i Hercegovinu.

sastanku u vili pored Ženeve” (23. juna), gdje su, pored Miloševića, bili prisutni kopredsjednici Owen i Stoltenberg, Karadžić, Krajišnik i Koljević te Tuđman sa svojim savjetnicima.⁴³⁷ Sastanak je “počeo tako što je Milošević predao Owenu dokument i nije bilo mnogo diskusije, izuzev o prvoj rečenici”, odnosno terminu “konfederacija” (“1. Bosna i Hercegovina će biti konfederacija ...”).⁴³⁸

Owen je na sastanku u Ženevi naglasio “da je u pitanju srpsko-hrvatski predlog, da to nije njegov predlog, a on hoće da se taj predlog artikuliše i formuliše što jasnije”. Pored toga, on je “rekao da će on pokušati taj predlog da ’proda’ trećoj strani /odnosno legalnim predstavnicima – pregovaračima Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./, ali da to, u svakom slučaju, ostaje srpsko-hrvatski predlog”.⁴³⁹ Tako je “srpsko-hrvatski model za Bosnu” (podjela Republike Bosne i Herce-

-
4. Svi problemi od vitalnog značaja za konstitutivne narode i njihove republike će biti regulisani ustavima republika i tripartitnim ustavnim ugovorom konfederacije koji može biti menjan isključivo konsenzusom.
 5. Republike će imati demokratski izabrana zakonodavna tela, demokratski izabranu izvršnu vlast i nezavisno pravosuđe. Predsedništvo konfederacije će biti sačinjeno od tri predsednika iz svake republike. Prvi izbori će biti nadgledani od strane UN, EZ, i KEBS-a.
 6. Ustavni sud sa tri člana svake republike će rešavati sporove između republika i konfederacije kao i njihovih organa.
 7. Bosna i Hercegovina će se progresivno demilitarizovati pod nadzorom UN i EZ.
 8. Najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava će Ustavom biti zagarantovan, a koji će, takođe, osigurati njegovu primenu kroz unutrašnje i međunarodne mehanizme.
 9. Izvestan broj međunarodnih posmatračkih ili kontrolnih organa će biti zagarantovan Ustavom i ostaće sve dok se tri republike konsenzusom ne dogovore o njihovom ukidanju” (N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 250-251).

⁴³⁷ Isto, str. 251.

⁴³⁸ Isto.

⁴³⁹ Isto. “Imajući u vidu naznačene elemente kreiranja sasvim novog ambijenta i unutar BiH i njenog neposrednog susjedstva, i kod relevantnih faktora međunarodne zajednice, razumljivo je da je”, tvrdi Kasim Begić, “glavna nova ’mirovná’ inicijativa potekla, u sadejstvu sa lordom Owenom, od mentora dvije paradržave u BiH iz Beograda i Zagreba /Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana - prim. S. Č./ i da su kopredsjednici konstrukciju mirovnog sporazuma temeljili na znatno labavijoj državnoj formi u odnosu na prethodni mirovni plan” (K. Begić, nav. dj., str. 135-136).

govine) “**dobio podršku međunarodne zajednice**”,⁴⁴⁰ pod nazivom *Plan Owen - Stoltenberg*, što, pored ostalog, potvrđuje sve ranije dogovore između Miloševića i Tuđmana (u Karadžiću, Tikvešu i dr.⁴⁴¹) o podjeli i uništenju Republike Bosne i Hercegovine. Takvu politiku i praksu Milošević je, pored ostalog, potvrdio i krajem 1993. Naime, on je, u Dobanovcima, na sastanku sa predstavnicima Republike Hrvatske, Hrvojem Šarinićem i Miletom Akmađićem, krajem decembra 1993, “**ustvrdio da je između njega i Tuđmana postignut sporazum da će srpsko-hrvatsko pitanje biti rešeno političkim sredstvima**”.⁴⁴²

Javni i privatni pritisak Evropske zajednice/unije (preko njenog predstavnika Davida Owena) i Ujedinjenih nacija (preko njihovog predstavnika Thorvalda Stoltenberga) na Vladu Republike Bosne i Hercegovine da prihvati **srpsko-hrvatski** (Milošević - Tuđmanov) prijedlog - plan o podjeli države - Republike Bosne i Hercegovine,⁴⁴³ bio je izrazito visokog intenziteta. Skoro bez izuzetka, zapadni posrednici

⁴⁴⁰ Isto, str. 250 i 282. Owen-Stoltenbergov plan o formiranju tri državnice, sa ciljem da se Bosna i Hercegovina u potpunosti uništi je, po ocjeni prof. Boylea, bio genocidan. On je, po njemu, bio gori od Vance-Owenovog plana, jer je imao namjeru uništiti Bosnu i Hercegovinu kao državu u potpunosti i podijeliti je na tri male države, pri čemu je cilj bio i da se uništi njena državnost (<http://depo.ba/front/francis-boyle>, Intervju prof. dr. Francisca Boyla, *Evropa i Clinton su u Daytonu svjesno napravili Bosnu i Hercegovinu iz dva dijela da bi se oko 2010. mogla raspasti na dvije države*, 18. februar 2012, str. 1 i 4).

Radovan Karadžić je, tvrdi prof. dr. Francis Boyle, bio (pravi) autor Owen-Stoltenbergovog plana. To mu je (Boylu) u sjedištu Ujedinjenih nacija u Ženevi priznao Paul Szasz (“**genocidni advokat O-S** /Owen-Stoltenbergovog plana - prim. S. Č./ **pri Ujedinjenim nacijama**” (<http://insituteforgenocide.org/?P=3073>, prof. dr. Francis Boyle, *Occupy Bosnia and Herzegovina Movement*, 15. juni 2012).

⁴⁴¹ S. Čekić, **AGRESIJA ...**, str. 493, 523 i 942-950.

⁴⁴² N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 376; AIIZ, inv. br. 2-4356, *ZAPISNIK* sa razgovora Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana sa predstavnicima Herceg – Bosne, održanog 19. prosinca 1993. godine u Predsjedničkim dvorima, str. 15. Govoreći o tome, Nikola Koljević tvrdi kako **lično vjeruje** (“**Lično verujem ...**”) “**u taj dogovor**”. Pored toga, Koljević navodi da je “**zanimljivo da se u posljednje vreme primjećuje sve veća benevolentnost i uzajamno komplimentiranje, rekao bih, sa Miloševićeve i Tuđmanove strane. To se desilo i prekjuče, 21. decembra /1993. - prim. S. Č./, na prvom sastanku u Ženevi koji je bio između nas i Hrvata. Tuđman i Milošević bili su dogovorno raspoloženi, mada, istini za volju, više Milošević nego Tuđman**” (N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 376).

⁴⁴³ K. Begić, nav. dj., str. 127-163; N. Cigar, nav. dj., str. 184; D. Owen, nav. dj., str. 220-224; M. A. Sells, nav. dj., str. 133-134 i 252; J. Akaši, nav. dj., str. 24-25.

su na kraju podržavali srpsku poziciju ne bi li naveli Vladu Republike Bosne i Hercegovine da nađe razlog za prihvatanje plana koji je tada bio na stolu. Owen je, primjera radi, obavijestio Vladu Republike Bosne i Hercegovine da **“bi bilo tragično propustili priliku”**.⁴⁴⁴ Slično tome, francuski general Jean Cot (komandant UNPF-a, juni 1993-mart 1994) lamentirao je krajem 1993. nad “katastrofom” koja bi nastala ukoliko Bošnjaci, po njemu Muslimani, ne potpišu odmah Owen-Stoltenbergov plan. On je insistirao na tome **“da će Muslimani snositi glavnu krivicu ukoliko nastave ‘zatezati konopac’ sa ciljem dobivanja velikih teritorijalnih ustupaka od Hrvata i Srba”**. Stoga nije bilo nikakvo iznenađenje insistiranje Beograda kod evropskih zemalja, a posebno kod Francuske, da izoluju Vladu Republike Bosne i Hercegovine i izvrše na nju pritisak da prihvati Plan.⁴⁴⁵

Douglas Hurd **“uprkos humanitarnoj katastrofi zbog zaustavljanja humanitarnih konvoja, i na istočnim i na zapadnim prilazima Bosni (sa najtežom situacijom u Sarajevu, Mostaru, Maglaju i Gorazdu)”**, **“u više navrata, u toku novembra /1993. - prim S. Č./ mjeseca, ponovio je prijetnju da Britanija nije spremna da učestvuje u operaciji humanitarne pomoći na proljeće 1994. godine, što je bila očigledna ucjena ‘bosanskoj strani’ da se potpiše ponudeni mirovni paket po svaku cijenu.**

Slijedeći svog poslodavca, kopredsjednik D. Owen je otišao i korak dalje, izjavivši 23. novembra u tv-intervjuu da sve tri strane treba prepustiti ‘ratnom vihoru’, ukoliko se ne povinuju njegovim idejama o miru”.⁴⁴⁶

Pogrešna osnovna premisa za političku akciju koje su se držali međunarodni posrednici bila je da je u Bosni i Hercegovini u osnovi riječ o građanskom ratu, koji je navodno bio odraz dugotrajne ukorijenjene mržnje, u kome “sve strane”, navodno, dijele krivicu i sve, navodno, imaju iste osnovne ciljeve. Pored toga, predstavnici Zapada često su okrivljavali Bošnjake da se ne žele saglasiti sa predloženim sporazumima. Pregovarači su često hvalili Srbe zbog fleksibilnosti i želje za zaustavljanjem borbi, što je impliciralo da Bošnjake treba prisiliti na

⁴⁴⁴ N. Cigar, nav. dj., str. 184.

⁴⁴⁵ Isto, str. 184-185.

⁴⁴⁶ K. Begić, nav. dj., str. 148.

pregovore i prihvatanje onoga što im se nudi.⁴⁴⁷

Strani posmatrači su često optuživali rukovodstvo Bošnjaka “**za beskrajno produživanje agonije svoje zajednice time što produžava da se bore. Neki od tih posmatrača su navodnu nepomirljivost prikazivali kao način da bosansko rukovodstvo proizvede žrtve kojima će uticati na politiku Zapada. Po mišljenju generala MacKenziea: ‘Bosansko Predsjedništvo ima interes da zadrži ovakvo stanje i navede Srbe na osvetu da bi ubijedilo međunarodnu zajednicu da je intervencija jedna dobra ideja’**”.⁴⁴⁸

Ponekad su strani kreatori politike zauzimali suprotne pozicije koje su u najmanju ruku zbunjivale Bošnjake. Neke zemlje su obećavale da će pomoć Vladi Republike Bosne i Hercegovine (podizanje embarga na oružje i drugo) uskoro stići. Druge zemlje su istovremeno, da bi navele Bošnjake da prestanu sa odbranom, činile usklađene napore da bi se spriječilo dostavljanje vanjske pomoći.⁴⁴⁹

Vance i Owen su tražili da Vijeće sigurnosti nametne sankcije onoj strani koja odbije njihov plan. Bio je to način da se Vlada Republike Bosne i Hercegovine, koja se tom planu protivila, prisili na popuštanje. Ta aktivnost je, bez ikakve sumnje, navela Srbe da pomisle kako ne dolazi u obzir naoružavanje i druge vrste pomoći Bošnjacima, pa ih je to ohrabrilo da nastave sa agresijom i genocidom i zadrže teritorije koje su zauzeli.⁴⁵⁰

Da bi prisilili Vladu Republike Bosne i Hercegovine da prihvati Owen-Stoltenbergov plan, mirovni posrednici su prijetili da će se Ujedinjene nacije povući ako Bošnjaci ne prihvate plan teritorijalne podjele zemlje. Iako je David Owen izjavio da to “**nije pokušaj ucjenjivanja**

⁴⁴⁷ N. Cigar, nav. dj., str. 185. Svjedočeći pred Kongresom, general MacKenzie je i dalje tvrdio: “Sada će Srbi razgovarati u bilo koje vrijeme, na bilo kojem mjestu, bilo gdje, na bilo kojem nivou, pošto oni u osnovi imaju ono što žele ... Oni su spremni za pregovore ... Političko rješenje je: odbaciti prijetnju intervencijom i prisiliti ljude da sjednu i diskutuju. Jedna strana (Srbi) već je rekla da je spremna učiniti to još danas. Druga strana (Muslimani) još uvijek nije poslala poruku. Eto, to je MacKenziijevo stanovište”. MacKenzie je opisao taj stav kao jedini razuman, “uvjeravajući” “bosanske Muslimane” da će “dobiti teritoriju kroz pregovore” (Isto).

⁴⁴⁸ Isto, str. 185-186.

⁴⁴⁹ Isto, str. 186.

⁴⁵⁰ Isto.

Predsjedništva Bosne i Hercegovine”, ipak je taj komentar jasno ciljao Vladu Republike Bosne i Hercegovine, jer bi Bošnjaci bili najviše oštećeni povlačenjem Ujedinjenih nacija. On je tu prijetnju često ponavljao, kao što je to učinio i na sjednici Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine 9. jula 1993, kao i na pregovorima u Ženevi januara 1994, kada je upozorio da bi se UNPROFOR mogao povući u proljeće, iako je embargo na oružje još uvijek bio na snazi.⁴⁵¹

Na ženevskim razgovorima u ljeto 1993. Owen je javno prijetio predsjedniku Izetbegoviću da, ako nastave da se bore, Bošnjaci neće više biti smatrani žrtvama i da će ih međunarodna zajednica tretirati na isti način kao i Srbe.⁴⁵²

Owen je pribjegavao čak mnogo direktnijem pritisku tako što je

⁴⁵¹ Isto; K. Begić, nav. dj., str. 136. David Owen je na posljednjoj sjednici Predsjedništva RBiH u starom sazivu (sa Borasom, Abdićem i Akmadžićem) u Zagrebu, 9. jula 1993, bio arogantan i nestrpljiv **“da saslušaju druge”**, uglavnom je **“dijelio lekcije prisutnima, odmahivao”** i **“više puta naglašavao da smo /branioci Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ izgubili rat, prijetio je povlačenjem svjetske zajednice iz BiH”** (K. Begić, nav. dj., str. 136).

⁴⁵² N. Cigar, nav. dj., str. 186-187. David Owen je, također, u decembru 1993. sugerisao da su se Srbi do tada suzdržavali, dok je Vlada Republike Bosne i Hercegovine iskušavala njihovo strpljenje i, implicitno, da oni zaslužuju ono što bi im Srbi učinili. S tim u vezi, on je upozorio: **“Srbi su se ove jeseni tukli u baršunastim rukavicama i tako dali Muslimanima još jednu šansu. Sada im je, kao i Hrvatima, svega dosta. Ako sada pregovori propadnu, oni (Srbi) će sve to napustiti”** (Isto, str. 187).

Na “mirovnim” pregovorima u Ženevi (u ljeto 1993) **“cijeli svijet je”**, po ocjeni prof. Boylea, **“bio protiv nas /protiv Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./, uključujući i Američku vladu. Warren Christopher je nazvao ambasadora Turske i rekao mu da poruči predsjedniku Izetbegoviću da me /tj. prof. dr. Francis Boylea - prim. S. Č./ obuzda. Takav je beskičmenjak bio Warren Cristopher. Naravno, Predsjednik nije namjeravao to učiniti, jer je znao da mu pomažem /Prof. dr. Francis Boyle bio je prijatelj i pravni savjetnik za međunarodno pravo predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ da održi Bosnu živom. Cijeli svijet ... Vidite, Bosnu su poslali u Ženevu krajem jula i početkom augusta 1993. da bude uništena i svi su to znali. Svi su to znali. Svi. Amerika je to znala; zbog toga su službenici Diplomatske službe dali ostavku. Amerika je to podržala, Evropa je to podržala, Evropska unija je to podržala. Imao sam sastanke sa ambasadorima islamskih država u Ženevi i upoznao sam ih o tome. I oni su to znali. Jedan od njih mi je rekao: ‘Šta mi tu možemo učiniti?’ Cijela Evropa nas je napustila i izdala, i Sjedinjene Države, a islamski svijet nije mogao puno toga učiniti, a mi smo, ipak, bili u srcu Evrope”** (Francis Boyle, *Interview on Bosnian “Peace” Negotiations*, 22. decembar 2013, www.instituteforgenocide.org/?P=6988).

podsticao i ohrabrivao frakcije unutar legalne vlasti koje su se protivile predsjedniku Izetbegoviću, slabeći tako njegovu poziciju.⁴⁵³

⁴⁵³ Isto, str. 187; L. Bryant, nav. dj., str. 529; K. Begić, nav. dj., str. 134 i 145; D. Owen, nav. dj., str. 249-250; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 360-361. Owen je u junu 1993. pozvao u Ženevu Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine u kompletnom sastavu, **“umjesto po jednog predstavnika svake od tri strane. U isto vrijeme on je birao sastav podgrupa koje su pregovarale svaki dan. Bio je to potez koji je podijelio redove bosanske vlasti. Kasnije, kada je muslimanski lider Abdić krenuo u stvaranje autonomije u bihaćkoj enklavi i prihvatio plan podjele zemlje, kažu da ga je lord Owen ohrabrivao, dok su francuski mirovnjaci pomagali da se održi taj otcijepljeni region. Prema izjavi višeg zvaničnika Ujedinjenih nacija u Bihaću, francuske trupe bile su 'u dogovoru sa Owenom, jer je Owen htio iskoristiti Abdića kao neku vrstu džokera protiv Izetbegovića”** (N. Cigar, nav. dj., str. 187).

Lord Owen je, tvrdi prof. dr. Kasim Begić, **“u drugoj polovini ženevskih pregovora”** inaugurirao **“četvrtu pregovaračku stranu preko /Fikreta - prim. S. Č./ Abdića, što je predstavljalo dodatni pritisak na bosanskohercegovačku delegaciju. Inače, prvi put je zabilježen nastup F. Abdića u ovoj ulozi, 27. augusta 1993., prilikom prijema od strane F. Tuđmana, i prema saopćenju za javnost razgovor se odnosio na saradnju 'HR Herceg-Bosne' i 'Muslimanske republike'. Tek nakon toga, paralelno sa višemjesečnim ženevskim pregovorima, slijedilo je insitucionalno 'ustrosjstvo' ove 'četvrte strane”** (K. Begić, nav. dj., str. 134; D. Owen, nav. dj., str. 249-250).

U Velikoj Kladuši je 27. septembra 1993. Fikret Abdić (član Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine), uz dogovor i saradnju sa predsjednicima Slobodanom Miloševićem i Franjom Tuđmanom, proglasio paradržavnu tvorevinu Autonomnu pokrajinu zapadna Bosna. **“Za njeno 'ozvaničenje' od presudnog značaja je”**, piše Kasim Begić, **“Zajednička izjava 'predsjednika HR /Hrvatske Republike - prim. S. Č./ Herceg-Bosne' (M. Boban, i 'predsjednika ap zapadna bosna' (F. Abdić) o 'jačanju i uspostavljanju tješnih odnosa AP Zapadna Bosna i Hrvatske Republike HB u Uniji Republika BiH', od 21. oktobra 1993. u Zagrebu, te Deklaracija (uz svjedočenje S. Miloševića) 'predsjednika Republike Srpske' i 'predsjednika AP Zapadna Bosna', kojom su 'u ime građana i vlada, svečano zaključili mir i objavili početak dobrosusjedskih odnosa i svestrane saradnje na političkom, ekonomskom ... i drugom planu', od 22. oktobra 1993. godine.**

Desetak dana kasnije, 7. novembra, slijedila je 'Izjava' predsjednika 'tri vlade' (J. Prlić, V. Lukić i Z. Jušić) o podršci 'Zajedničkoj izjavi' i 'Deklaraciji', uz 'izraženo zadovoljstvo ostvarivanjem i oživotvorenjem sadržaja mirovnih dokumenata potpisanih u Zagrebu i Beogradu ... kao dokaz ozbiljne i trajne opredijeljenosti svih strana za uspostavu novih odnosa međusobnog povjerenja i uvažavanja” (K. Begić, nav. dj., str. 134).

David Owen negira bilo kakvu ulogu podrške Fikretu Abdiću u njegovim planovima paradržavnog djelovanja protiv Rrepublike Bosne i Hercegovine. Umjesto toga, Owen tvrdi sljedeće: **“Sada je odnos Izetbegovića i Abdića bio paklen. Ubeđivali smo Abdića da ostane u kolektivnom Predsedništvu i upozoravali ga da će ostati bez uticaja ako ga napusti, da će ga svetska štampa prikazivati kao piona Srba, dok mu je unutar Predsedništva uticaj legitiman i da Predsedništvo ima koristi od njegove**

Mirovni pregovori u Ženevi imali su više prekida,⁴⁵⁴ pri čemu je **“najduži prekid od desetak dana učinjen 20. augusta”**, što se **“sma- tra krajem ’prvog poluvremena ženevskih pregovora’”**.⁴⁵⁵ Bosan- skohercegovačka delegacija, na čelu sa Alijom Izetbegovićem, nije bila zadovoljna **“tokom razgovora, posebno ponuđenim mapama”**.⁴⁵⁶

Skupština Republike Bosne i Hercegovine je 27. i 28. augusta 1993. vodila raspravu o ženevskim pregovorima i Owen-Stoltenbergovom mi- rovnom planu.⁴⁵⁷ Nakon dvodnevnog zasjedanja Skupština je zaključila da **“mirovne pregovore u Genevi treba nastaviti u pravcu iznalaženja rješenja koja osiguravaju trajan i pravičan mir, državno-pravni kontinuitet i međunarodno-pravni subjektivitet BiH”**; izvrši **“korek- cije predloženih mapa po dva opća osnova: genocid ne može niti smi- je biti kriterij za ulazak ili izlazak određene teritorije iz okvira po- jedine republike, te da popis stanovništva iz 1991. mora biti osnovni kriterij za sve odluke, shodno činjenici koja je nacija u relativnoj, od-**

realističnosti. Nažalost, Milošević i Tuđman su ga namamili da krene sopstvenim putem” (D. Owen, nav. dj., str. 250).

⁴⁵⁴ K. Begić, nav. dj., str. 142. Navedeni prekidi su, po ocjeni Kasima Begića, **uzro- kovani “bilo insistiranjem bosanskohercegovačke delegacije da se, dok traju pre- govori, obustavi ofanziva agresora, posebno na Igman i Bjelašnicu, bilo predahom pregovarača i širim konsultacijama kopredsjednika ...”** (Isto).

⁴⁵⁵ Isto.

⁴⁵⁶ Isto.

⁴⁵⁷ Isto, str. 143; *Oslobođenje*, 28. august 1993, str. 1 i 3-6 i 29. august 1993, str. 1-3. Uvodno izlaganje podnio je predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović, koji je, pored ostalog, rekao: **“Naš položaj obilježavaju dva ostrašćena nacionalizma u neposrednom susjedstvu i čudna, nerazumljiva ravnodušnost i pasiv- nost ostatka svijeta. U takvom kontekstu stalno suočavani sa alternativom nastavka rata nismo više mogli braniti koncept jedinstvene BiH. Odlučili smo se da odbrani- mo njenu cjelovitost, za buduće, nadam se, razumnije generacije. U međuvremenu se izgleda, moramo podijeliti. Možemo to učiniti za pregovaračkim stolom ili na bojnem polju, u ratu, u kome na žalost, postepeno svi zakoni prestaju da važe. Mislim da je bolje da to učinimo za pregovaračkim stolom. Ipak, za istoriju treba da ostane upamćeno - mi nismo htjeli podjelu, ona nam je nametnuta”** (K. Begić, nav. dj., str. 143, napomena 13).

“Rasprava se”, po Kasimu Begiću, **“uglavnom svodila na mogućnost da se u mi- rovni sporazum ugrade instrumenti kojima će se zadržati u labavoj formi držav- no-pravni kontinuitet BiH i time relativizirati nametnuta podjela, kao i da ova ’razgradnja BiH’ ne smije da se zasniva na rezultatima agresije i poništavanjem zvaničnih međunarodnih dokumenata o R BiH”** (Isto, str. 143).

nosno apsolutnoj većini na pojedinim teritorijama”; poboljša “ustavni status Sarajeva i istovjetan tretman i za Mostar, zatim garancije za višepartijski sistem na prostoru BiH, kao i jače institucionalno učešće međunarodne zajednice i kod implementacije Plana i kod funkcioniranja pojedinih republičkih i lokalnih organa i institucija”.⁴⁵⁸ Polazeći od ocjene da ženevski dokumenti u predloženom obliku nisu prihvatljivi za mirovni sporazum, Skupština RBiH je ovlastila državnu delegaciju da, u skladu sa navedenim zaključcima, nastavi pregovore.⁴⁵⁹

Ženevski pregovori su nastavljeni 1. septembra 1993. (u Ženevi), te, nakon prekida, na britanskom ratnom brodu (nosaču aviona) *Nepobjedivi (Invincible)*, na Jadranskom moru, 20. septembra 1993, u vrijeme kada “**u hrvatskim koncentracionim logorima skapavaju hiljade ljudi**”, gdje su “**mape razgraničenja republika**” bile glavna tema sastanka, na kome su, pored ostalog, razgovori “**urodili novim sporazumom o izlazu na more za bosanske Muslimane ...**”.⁴⁶⁰ Na tom sastanku su, tvrdi generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Boutros Ghali, **napravljeni “aranžmani na osnovu kojih republika sa muslimanskom većinom dobija pristup do Jadranskog mora preko reke Neretve ...**”.⁴⁶¹

Iako je na navedenom sastanku, po Izetbegoviću, “**učinjen skromni progres**” (“**tri paralelna rješenja za izlazak na more ...**”, “**kao i verbalna spremnost srpske strane za male teritorijalne ustupke na području Međeđe i Ustiprača**”), on nije, “**tu na HMS Invincible**” stavio svoj potpis, zbog čega je Franjo Tuđman “**bio veoma deprimiran**”. Izetbegović i Silajdžić “**su rekli da će pokušati da pridobiju saglasnost svojih Skupština**”.⁴⁶²

⁴⁵⁸ Isto, str. 143-144.

⁴⁵⁹ Isto, str. 144.

⁴⁶⁰ K. Begić, nav. dj., str. 145-147; *Oslobođenje*, 28. septembar 1993, str. 3; D. Owen, nav. dj., str. 241-245; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 339-340 i 389; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 251; AIIZ, inv. br 2-4356, *ZAPISNIK* sa razgovora Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana sa predstavnicima Herceg Bosne, održanog 19. prosinca 1993. godine u Predsjedničkim dvorima, str. 18-19, 21-22 i 36.

⁴⁶¹ N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 389.

⁴⁶² K. Begić, nav. dj., str. 145-146; D. Owen, nav. dj., str. 245-246. Izetbegović i Silajdžić su, po ocjeni dr. Mate Granića (ministra za vanjske poslove Republike Hrvatske), “**sve ostavili otvorenim ...**” (AIIZ, inv. br. 2-4356, *ZAPISNIK* sa razgovora

Svebošnjački sabor je 27. septembra 1993. razmatrao mirovni paket. Preko 62% sabornika se izjasnilo **“za”**, **“uz uslov vraćanja silom oduzetih teritorija”**; **“protiv”** je bilo preko 22%, a oko 15% je bilo **“za” “bez ikakvog uslova”**.⁴⁶³ U suštini je, piše David Owen, **“Svemuslimanski kongres prvi odbacio paket, zahtijevajući uslovno prihvatanje pod uslovom da sve teritorije zauzete silom budu vraćene, i ovo je potvrdio bosanski Parlament”**.⁴⁶⁴

Skupština Republike Bosne i Hercegovine je 28. septembra razmatrala Ženevski mirovni plan. Većina poslanika je prihvatila plan, **“uz uslov vraćanja osvojenih područja”**,⁴⁶⁵ čime u suštini plan nije prihvaćen.

Kopredsjednici Owen i Stoltenberg su krajem 1993. organizovali **“široke diskusije sa sve tri strane, kao i sa liderima susjednih zemalja, u Ženevi, Beogradu, Zagrebu i Sarajevu”**. Oni su se, također, zajedno sa ministrima za vanjske poslove Evropske unije, 29. novembra 1993, **“sa stranama”** sastali u Ženevi, zatim tokom decembra u Beču, Ženevi i Briselu.⁴⁶⁶

U novembru 1993, u teškim uslovima opsade, Owen i Stoltenberg su ponovo pokrenuli pitanje podjele Sarajeva. Kao odgovor na taj prijedlog, Muhamed Šaćirbegović (ambasador Republike Bosne i Hercegovine u Ujedinjenim nacijama) rekao je: **“Otvoreno govoreći, smatram svaku podjelu Sarajeva odvratnim činom ... Ali, sa druge strane, ljudi u Sarajevu moraju preživjeti posljedice nespremnosti svijeta da im pomogne i podigne opsadu ... Smrt je mnogo odvratnija.”**⁴⁶⁷

Neuspješni međunarodni pregovarači, kao što je bio lord Owen, odlazili su početkom 1994. polahko u pozadinu,⁴⁶⁸ a njih je zamijenilo

Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana sa predstavnicima Herceg Bosne, održanog 19. prosinca 1993. godine u Predsjedničkim dvorima, str. 21-22).

⁴⁶³ K. Begić, nav. dj., str. 146, napomena 17; *Oslobođenje*, 27. septembar 1993, str. 1 i 4-5 i 28. septembar 1993, str. 3-5.

⁴⁶⁴ D. Owen, nav. dj., str. 248.

⁴⁶⁵ K. Begić, nav. dj., str. 146-147; *Oslobođenje*, 29. septembar 1993, str. 1 i 3-5.

⁴⁶⁶ N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 388-392.

⁴⁶⁷ N. Cigar, nav. dj., str. 184.

⁴⁶⁸ Isto, str. 187. Evropski parlament je 20. januara 1994. donio odluku da se David Owen smijeni sa funkcije izaslanika Evropske unije. S tim u vezi, u *Rezoluciji* Evropskog parlamenta se navodi kako **“posrednici nisu postigli nikakav rezultat, a ostaju uporni u nastojanju da podijele BiH duž etničkih linija, iako je ona članica UN”**

sve veće vidljivo direktno političko angažovanje nekoliko zapadnih vlada. Neke vlade su bile frustrirane zbog poboljšane vojne sposobnosti Armije Republike Bosne i Hercegovine, pošto je ta snaga očito činila rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine manje podložnim prihvatanju ponuđenih prijedloga u Ženevi. Ustvari, početkom 1994. pojavio se u javnosti nesporazum između Sjedinjenih Američkih Država i Francuske. Washington nije bio raspoložen da slijedi francuski prijedlog da se Bošnjaci prisile na saglasnost sa predloženim planom podjele, za koji je Pariz vjerovao da je najbrži način zaustavljanja “konflikta”. Dok je, naprimjer, francuski ministar za vanjske poslove Alain Juppé tvrdio da **“SAD čine grešku odbijajući da izvrše pritisak na Bosansku vladu pod vodstvom Muslimana”**, američki državni sekretar Warren Christopher odgovorio je Juppéu veoma jasno da **“vršenje pritiska na oštećenu stranu, koja je bila žrtva agresije od strane bosanskih Srba, i prisiljavanje da prihvate sporazum, zahtijeva veoma čudne moralne kalkulacije”**.⁴⁶⁹

Prebacivanje krivice na Vladu Republike Bosne i Hercegovine zbog njenog hrabrog otpora i na Sjedinjene Američke Države zbog podrške žrtvama agresije i genocida veoma uporno je nastavljeno i dalje. Tako su i krajem aprila 1994. dva visoko rangirana zvaničnika Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini tvrdili da je upravo Vlada Republike Bosne i Hercegovine bila **“najveća prepreka miru”** i kritikovali su **“Sjedinjene Američke Države zbog produžavanja rata, jer moralno i finansijski pomažu tu vladu”**.⁴⁷⁰

I pored toga što su izjavljivale da ne treba nagraditi “etničko čišćenje”, odnosno zločin genocida, Sjedinjene Američke Države su (još uvijek) pogrešno kvalifikovale karakter oružanog sukoba u Republici Bosni i Hercegovini kao građanski rat, u kojem postojeći balans snaga ne može ili ne bi trebalo da bude narušen izvana. Predsjednik Clinton je to izrazio na pres-konferenciji 24. januara 1994: **“Ubijanje je u funkciji političke borbe između tri frakcije. Sve dok se oni ne saglase da to zaustave, to će se produžavati i ja ne mislim da međunarodna za-**

(K. Begić, nav. dj., str. 148, napomena 22). Na tu odluku je sljedećeg dana (21. januara) odgovorio generalni sekretar UN-a, Boutros Ghali, kada je **“teatralno iz Haaga uputio zahvalnost posrednicima Owenu i Stoltenbergu, izrazivši nadu da će i dalje nastaviti svoju misiju”** (Isto, str. 148).

⁴⁶⁹ Isto.

⁴⁷⁰ Isto, str. 187-188.

jednica ima mogućnosti da navede ljude da obustave građanski rat sve dok oni sami ne učine. 'Najviše što možemo', dodao je predsjednik, 'možemo usporiti ubijanje, možemo ga držati unutar granica zemlje i unutar humanitarnih limita.'⁴⁷¹ Nažalost, navedene ocjene su ohrabrivale države agresore (Saveznu republiku Jugoslaviju/Srbiju i Crnu Goru i Republiku Hrvatsku) a žrtvu/e agresije i genocida kažnjavale i dovodile u još goru i težu situaciju.

Dok su srpske snage planirale osvajački napad na Goražde (napad je uslijedio 31. marta), David Owen je 27. marta 1994. sa svojom suprugom helikopterom iz Beograda odletio na ručak sa Miloševićem i njegovom suprugom Mirom Marković, na kome su **“brojne sate ... proveli u fascinantnim razgovorima”**.⁴⁷²

Mirovni pregovarači i zapadne vlade smatrali su kako bi svako ozbiljnije istraživanje genocida moglo štetiti pregovorima. Diplomate su raznim gestama otkrivali da im ta tema **“ne leži”** i da o tome ne žele voditi bilo kakvu raspravu. Umjesto toga, oni su šutjeli. Zapad je Radovana Karadžića, i nakon toga što se njegovo ime našlo na listi ratnih zločinaca, uvažavao kao jednog od bitnih učesnika u pregovorima.⁴⁷³

Međunarodna zajednica je Saveznoj republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) i njenim kolaboracionistima, petokolonašima i marionetskom režimu u Bosni i Hercegovini decembra 1993, u skladu sa ministarskim samitom Evropske unije iz tog mjeseca (kvantitativni odnos o teritorijalnom razgraničenju u okviru Owen-Stoltenbergovog plana), nudila podjelu teritorije Bosne i Hercegovine: 51:49 - **“za Republiku Srpsku na teritoriji 49% u vreme kada je 70% teritorije /Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ držala Republika Srpska”**,⁴⁷⁴ od-

⁴⁷¹ Isto, str. 188.

⁴⁷² C. Hodge, nav. dj., str. 197.

⁴⁷³ *Večernji list*, 24, 25. i 26. decembar 1993, str. 11. Lawrence Eagleburger (američki ambasador u Beogradu) se **“prisjeća dana kada je na jednoj međunarodnoj konferenciji prvi put progovorio o ratnim zločinima i prozvao imena nekih zločinaca. Američki saveznici dočekali su ga šutnjom”** (Isto).

⁴⁷⁴ AIIZ, inv. br. 2-4270, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, SP Br. 17-1, 28. novembar 1995, **ODBRANA, SLUŽBENA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 47. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 6. decembra 1995. godine, Beograd, str. 3; K. Begić, nav. dj., str. 207, 277 i 304; R. Delić, **ČAST JE BRANITI BOSNU ...**,

nosno okupator - Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora).

knjiga prva, str. 321-322 i knjiga druga str. 511; D. Owen, nav. dj., str. 251-284 i 394; K. A. Nilsen, nav. dj., str. 262, 268 i 289; J. Akaši, nav. dj., str. 23, 66 i 75. Zločinac Biljana Plavšić je na sjednici "Narodne skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine", održanoj 24-26. jula 1992, pored ostalog, izjavila kako je srpski agresor **osvojio 70%** teritorije Republike Bosne i Hercegovine ("**..., a 70% je osvojeno ...**"); **∴ IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ..., str. 176.**

Na sjednici *Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici* (Savezna republika Jugoslavija), 18. augusta 1992, Milan Panić je izjavio kako posjeduje mapu generala Živote Panića (načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije) na kojoj "**- 70 odsto teritorije**" **Bosne i Hercegovine drže Srbi** (AIIZ, inv. br. 2-4071, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 18. augusta 1992. godine, Beograd, str. 46). Na to je Slobodan Milošević rekao: "**Pre sukoba, Srbima je pripadalo oko 62 odsto teritorije. To je podatak s kojim su oni manipulisali**" (Isto), čime je najneposrednije osporio istinitost podatka o većinskom vlasništvu Srba nad zemljom u Republici Bosni i Hercegovini, koga su velikosrpski nacionalisti i njihovi istomišljenici i mentori eksploatisali, šireći ortodoksnu laž i falsifikat o tome.

Milan Panić je tada izjavio kako su Srbi u Bosni i Hercegovini okupirali - "**uzeli 60-70 % teritorije Bosne i Hercegovine**", te "**Srbi uzeli 70% teritorije**" (Isto, str. 56). To je akademik Kosta Mihailović "objasnio" na način što je svojim autoritetom želio uvjeriti prisutne o istinitosti i tačnosti većinskog vlasništva Srba nad zemljom u Republici Bosni i Hercegovini ("**70 - 30%. To je rezultat istorijskih uslova. Srbi su imali i posle Drugog svetskog rata relativnu većinu teritorije u Bosni i Hercegovini.**

Drugo, Srbi su bili diskriminirani narod, koji je živeo u poljoprivredi, a Muslimani su živeli u gradovima i u rečnim dolinama, i oni su jako tu bili koncentrisani.

Tih 60% je faktičko posedovanje zemlje od strane Srba, to nije ratom osvojeno, nego to je faktičko posedovanje Srba ..." (Isto, str. 56), a što je apsolutno netačno.

Potvrdu navedenog lažnog podatka akademika Mihailovića dao je prof. dr. Svetozar Stojanović (specijalni savjetnik Dobrice Ćosića) u formi klasičnog falsifikata. Naime, on je na pitanje "**Zašto Srbi u Bosni i Hercegovini kontrolišu toliko i toliko procenata teritorije?**", dao lažan odgovor: "**Zato što na 62% oni imaju gruntovnice, dokaz o imanjima. To je za Zapad, ubedljivo - to je svojina**" (Isto, str. 69-70).

Oružane snage Savezne republike Jugoslavije (Vojska Jugoslavije, "Vojska Republike Srpske" i druge vojne i policijske jedinice) početkom januara 1993. držale su pod okupacijom preko 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine. To je potvrdio i Zoran Lilić (predsjednik Savezne republike Jugoslavije) izjavom "**da su srpske jedinice držale 75% teritorije Bosne i Hercegovine**". U vrijeme "**kada su pregovori o Vance-Owenovom planu bili u toku**" Lilić je mislio "**da je procentualni udio teritorije /pod okupacijom - prim S. Č./ bio između 76 i 80%, ali u svakom slučaju više od 75%**" (K. A. Nilsen, nav. dj., str. 283-285).

"**Bosanski Srbi**" su, "**uz podršku i pomoć Srbije**", tvrdi David Harland (predstavnik UN-a), "**uradili dobar ratni posao. Oni su izuzetno brzo, za nekoliko sedmica, na početku rata, osvojili 70% bosanske teritorije, mada su činili oko 30% od ukupnog broja stanovništva**" (K. A. Nilsen, nav. dj., str. 289).

Obaveštavajući *Savet za usaglašavanje stavova o državnoj politici* (Savezne republike Jugoslavije), 20. aprila 1993, o “**stanju na terenu u Republici Srpskoj**”, Radovan Karadžić je konstatovao da je stanje “**pod kontrolom i da njene oružane snage /odnosno oružane snage Savezne republike Jugoslavije - prim. S. Č./ kontrolišu oko 65% teritorije bivše Bosne i Hercegovine**” (AIIZ, inv. br. 2-4277, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, PREDSEDNIK REPUBLIKE, **STROGO POVERLJIVO, ZAPISNIK** sa sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 20. aprila 1993. godine, Beograd; D. Ćosić, **BOSANSKI RAT**, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 114).

Predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević je u maju 1993. potvrdio kako “**Većina teritorija bivše BiH pripada srpskim pokrajinama**”. Naime, on je tada izjavio: “**U poslednje dve godine Republika Srbija, pomažući Srbe izvan Srbije, prisilila je svoju privredu na maksimalne napore i svoje građane na velike žrtve. (...) Veći deo pomoći poslat je narodu i borcima u Bosni i Hercegovini. (...) Nakon godinu dana rata i pregovora o dugoročnom miru, Srbi su stekli slobodu i ponovo ostvarili ravnopravnost koja im je oduzeta kada je započeo rat. Većina teritorija bivše BiH sada pripadaju srpskim pokrajinama. To je dovoljan razlog da se rat zaustavi (...) Srbija je pružila veliku, veliku pomoć Srbima u Bosni. Zahvaljući toj pomoći, oni su ostvarili većinu onoga što su želeli**” (: **OPTUŽNICE PROTIV RADOVANA KARADŽIĆA I RATKA MLADIĆA**, priredili Sabina Subašić-Galijatović i Enis Omerović, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010, str. 87).

Nakon što je Owen-Stoltenbergova mapa o teritorijalnom razgraničenju konstitutivnih republika iz augusta 1993. (republiki sa većinskim muslimanskim stanovništvom pripalo je 28,29 procenata, republici sa većinskim hrvatskim stanovništvom 16,59 procenata i republici sa većinskim srpskim stanovništvom 52,08 procenata teritorije Bosne i Hercegovine), na uporno insistiranje bosanskohercegovačke delagacije, zvanično dovedena u pitanje prilikom pregovora (u znaku dramatičnog sastanka) na britanskom nosaču (ratnom brodu) *Invincible*, 20. septembra 1993, uz prisustvo Miloševića, Tuđmana, Bulatovića i Izetbegovića, na ministarskom sastanku članica Evropske unije, održanom 22. decembra 1993, izvršena je zvanična korekcija prijedloga Owen-Stoltenbergove mape razgraničenja konstitutivnih republika (*Akcion plan Evropske unije*). Na tom sastanku je zaključeno da republika sa većinskim muslimanskim (bošnjačkim) stanovništvom obuhvata 33,33 procenata, republika sa hrvatskim stanovništvom 17,50 procenata i oko 49 procenata republika sa većinskim srpskim stanovništvom (K. Begić, nav. dj., str. 127-159; D. Owen, nav. dj., str. 218, 222, 245-246 i 251-284; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 390-391; AIIZ, inv. br 2-4356, *ZAPISNIK* sa razgovora Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana sa predstavnicima Herceg Bosne, održanog 19. prosinca 1993. godine u Predsjedničkim dvorima, str. 19 i 35).

Sredinom septembra 1993. velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti i petokolonaši iz Republike Bosne i Hercegovine su, prema podacima Sektora za obavještajno-bezbjednosne poslove “Glavnog štaba Vojske Republike Srpske”, držali pod okupacijom **68,09** posto (ili 34.893,2 kilometara kvadratna) teritorije Republike Bosne i Hercegovine (AIIZ, inv. br. 2-4244, Glavni štab Vojske Republike Srpske, Sektor za obavještajno-bezbjednosne poslove, Str. pov. br. 31/15-1079/93, 14. septembar 1993. godine - Odjeljenju

Vašingtonskim sporazumom (18. mart 1994), postignutim kao rezultat pregovora između rukovodstva bošnjačkog i hrvatskog nacionalnog korpusa, uz odlučujuće američko posredovanje (uz pomoć Charlesa Redmana, specijalnog izaslanika predsjednika Clintona), kada su se Sjedinjene Američke Države prvi put bez “pomoći” evropskih saveznika pozabavile Bosnom i prisilile Bošnjake i Hrvate da prihvate Sporazum, čime je završena agresija Republike Hrvatske na Republiku Bosnu i Hercegovinu i do temelja uzdrman dotadašnji angažman Evropske unije, a ženevski pregovori i zvanično doživjeli fijasko, učvršćena je teritorijalna podjela Republike Bosne i Hercegovine: područje Federacije Bosne i Hercegovine definisano je na način da obuhvata 55 procenata teritorije Bosne i Hercegovine (prema Popisu iz 1991, sa 65 procenata stanovništva Bosne i Hercegovine), a prostor sa većinskim srpskim stanovništvom (obuhvata) 42 procenta površine Bosne i Hercegovine (sa 23,34 procenta stanovništva). Tri procenta teritorije (sa 11,66 procenata stanovništva Republike Bosne i Hercegovine) odnosilo se na distrikt Sarajevo (pod upravom Ujedinjenih nacija), sa statusom i sa teritorijom identično iz Owen-Stoltenbergovog plana. Teritorija općine Mostar (u okviru Federacije) i status koji je podrazumijevao dvogodišnju upravu Evropske unije preuzeti su iz Owen-Stoltenbergovog plana.⁴⁷⁵

za obavještajne poslove, 1. krajiškom korpusu i drugima, *Informacija o teritoriji pod kontrolom u bivšoj BiH*). Pod kontrolom Armije Republike Bosne i Hercegovine nalazilo se ukupno **19,97** posto (ili 10.233,4 kilometra kvadratna) - Isto. Velikohrvatski agresor i njegovi kolaboracionisti i petokolonaši iz Republike Bosne i Hercegovine su držali pod okupacijom **11,94** posto (ili 6.115,8 kvadratnih kilometara) - Isto.

Srbi su, po ocjeni komandanta 1. bratunačke lake pješadijske brigade (Drinskog korpusa “Vojske Republike Srpske”), potpukovnika Slavka Ognjenovića, početkom jula 1994. kontrolisali “**oko 75% teritorije bivše BiH**” (ICTY, 01317479, Komanda 1. Bratunačke lpbr, Str. pov. br. 04-1138-1/94, 4. juli 1994, *Informacija za pripadnike brigade* – 3. PB /pješadijskom bataljonu - prim S. Č./).

⁴⁷⁵ K. Begić, nav. dj., str. 165-178; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 153; B. Clinton, nav. dj., str. 564; D. Chollet, nav. dj., str. 49, 73, 115-116 i 266; B. Simms, nav. dj., str. 98-99; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND ...**, str. 219; I. Komšić, **PREŽIVLJENA ZEMLJA ...**, str. 345-360; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 450-455 i 468-469.

Takvo teritorijalno razgraničenje treba, po ocjeni prof. dr. Kasima Begića, “**posmatrati u kontekstu prirode Washingtonskog sporazuma (uz učešće samo ‘dvije strane’ i sa pozivom na ‘treću stranu’)** i teritorijalnih proporcija sa etničkim predznakom iz prethodnog, u to vrijeme još aktuelnog, Owen-Stoltenbergovog plana”. S tim u vezi, on naglašava “**da je mapa Federacije rezultat poštivanja etničkog prin-**

cipa u punom smislu riječi (na osnovu posljednjeg zvaničnog popisa stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1991. godine), za razliku od prethodna dva mirovna plana, koja su, iako promovirajući etnički princip kao vrhovni i u ustavno-pravnom i u teritorijalnom ustrojstvu, u predlaganju granica 'etničkih jedinica' isti ovaj princip u većoj ili manjoj mjeri relativizirala faktičkim stanjem na terenu ostvarenim agresijom i etničkim progonima" (K. Begić, nav. dj., str. 179).

Za razliku od ranijih mirovnih planova i sporazuma, Vašingtonski dokumenti, tvrdi prof. dr. Kasim Begić, **polaze "od neospornog međunarodnog subjektiviteta, ustavno-pravnog kontinuiteta i teritorijalnog integriteta Republike BiH, i mirovno rješenje se ne nalazi na tragu kvazietničkog komadanja BiH"** (Isto, str. 165).

O Vašingtonskom sporazumu prof. dr. Ivo Komšić ima vrlo afirmativno mišljenje. Polazeći od ocjene da taj sporazum **"nije dijelio državu, već je integrirao"**, prof. Komšić tvrdi da su tim sporazumom **"postignuta ona politička rješenja koja su sačuvala jedinstvo srednje Bosne i koja su stvorila pretpostavke za daljnje mirovne pregovore i integraciju cijele države. Srednja Bosna i dolina Neretve su integrirani u jedinstvene kantone sa paritetnom nacionalnom vlašću, što je omogućilo opstanak njihovih stanovnika i povratak onih koji su bili raseljeni"** (I. Komšić, POLITIKA ODBRANE ..., str. 10-11). Vašingtonski sporazum je, po Komšiću, bio **"veliki napredak"** u odnosu na neprestano insistiranje *Kontakt-grupe* **"na legalizaciji RS, njenoj teritorijalnoj zaokruženosti i izvornoj državnosti"**, jer je **"zasnovan na ideji federalizaciji cijele BiH, očuvanje cjelovitosti države i njenih institucija"** (Isto, str. 13).

Tok događaja u Bosni i Hercegovini, posebno politički pregovori i mirovni planovi (Plan *Kontakt-grupe* i Dejtonski mirovni sporazum), kao i politička praksa u Federaciji Bosne i Hercegovine, koja u suštini djeluje kao dva zasebna entiteta, ne potvrđuju navedene ocjene (oduševljenje) prof. Komšića u vezi sa Vašingtonskim sporazumom. Raspoloživi podaci pokazuju da je taj sporazum potpisan, prije svega, kako bi se izbjegao potpuni poraz Hrvatske vojske i njihovih kolaboracionista (HVO-a) u srednjoj Bosni, posebno u Gornjem Vakufu. Na to ukazuje i odustajanje Američke administracije od tog sporazuma i obećanja državnog sekretara pred početak Vašingtonskog sporazuma da će i Srbi biti uključeni u Federaciju Bosne i Hercegovine, o čemu piše prof. Komšić, jer je neposredno učestvovao u tim pregovorima (Isto, str. 13-14).

Vašingtonski sporazum, po ocjeni prof. dr. Francisa Boyla, poznatog svjetskog stručnjaka iz oblasti međunarodnog prava, **"umjesto podjele BiH u tri de facto nezavisne države"**, je **"utro put za podjelu Republike Bosne i Hercegovine u samo dvije de facto nezavisne države. Jedna takva de facto nezavisna država koja se sastoji od oko 49 odsto teritorije Republike - bila bi namijenjena bosanskim Srbima, čime se tako ratifikuju rezultati etničkog čišćenja, genocida, masovnog silovanja, ratnih zločina i mučenja. Druga takva de facto nezavisna država, nazvana 'Federacija', ustvari je stvorena Vašingtonskim sporazumima dogovorom između legitimne Vlade Republike Bosne i Hercegovine i ekstremnih nacionalista bosanskih Hrvata koji su radili na odvajanju po zapovijedi bivšeg komunističkog aparatčika, hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana"** (F. Boyle, POKUŠAJ ZAUSTAVLJANJA GENOCIDA NAD NARODOM I REPUBLIKOM BOSNOM I HERCEGOVINOM, .: ZLOČINI U BOSANSKOJ KRAJINI ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991-1995. ..., Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije,

Savezna republika Jugoslavija je (početkom) aprila 1994. držala pod okupacijom preko 70 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine. Taj osvajački uspjeh (srpskog agresora) tada je, po ocjeni Slobodana Miloševića, trebalo, **zamrzavanjem dejstava “na celoj teritoriji Bosne i Hercegovine” i priznanjem “linija fronta kao linija razgraničenja”**, odnosno faktičkog stanja - legalizacija agresije (osvojenog *lebensrauma*) i zločina genocida, po svaku cijenu održati u odgovarajućim pregovorima, što bi, u uslovima kada su oružane snage Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) držale pod okupacijom preko 70 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine, srpskom agresoru **“stvorilo vrlo dobru pregovaračku poziciju za završetak pregovaračkog procesa”**.⁴⁷⁶ To je bio “prvora-

održane u Bihaću od 22. do 24. septembra 2000, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 39).

Analizirajući Vašingtonski sporazum, prof. Boyle tvrdi, kako je **“bilo jasno da su njegovi američki sastavljači imali u vidu da će na kraju, takozvana Federacija biti pripojena Republici Hrvatskoj. Na isti način država bosanskih Srba će na kraju biti pripojena Republici Srbiji. Drugim riječima, Vašingtonski sporazumi su utrljali put za *de facto* podjelu Republike Bosne i Hercegovine između Republike Hrvatske i Republike Srbije. To je bio dugogodišnji plan Tuđmana i srpskog predsjednika Slobodana Miloševića sa kojim je trebalo početi, vraćajući se uvijek njihovom tajnom dogovoru o podjeli Bosne i Hercegovine u Karadorđevu, iz marta 1991”** (Isto, str. 40).

Vašingtonski sporazum je, po prof. Boylu, Vladi Republike Bosne i Hercegovine **nametnula** Clintonova administracija, koja je, nakon toga, **“beskorisno utrošila sljedeću godinu i pokušavajući da ubijedi Srbiju i bosanske Srbe da nastave sa ovim *de facto* cijepanjem i pripajanjem 49 odsto Republike Bosne i Hercegovine. Ovo bi zahtijevalo od bosanskih Srba da se dobrovoljno odreknu oko 20 odsto od 70 odsto teritorije BiH koju su ukrali i etnički očistili. Ovdje su dokazali da nisu voljni to da učine, dok NATO nije upotrijebio protiv njih vojnu silu u jesen 1995. godine”** (Isto).

⁴⁷⁶ AIIZ, inv. br. 2-3695, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **STROGO POVERLJIVO**, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa 20. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 15. aprila 1994. godine, Beograd, str. 8-9; AIIZ, inv. br. 2-4278, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO**, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa proširene sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 9. januara 1993. godine, Beograd, str. 8, 69-70 i 92-94. I general Momčilo Perišić (načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije), 15. aprila 1994, na sjednici Vrhovnog saveta odbrane je potvrdio Miloševićevu ocjenu o tome da Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) drži pod okupacijom preko 70 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine: **“... 20% Srba sa kompletnog tog prostora od ukupnog stanovništva drži 70 i nešto odsto prostora, što je neodrživo”** (AIIZ, inv. br. 2-3600, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA**,

STROGO POVERLJIVO, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa 28. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 2. novembra 1994. godine, Beograd, str. 6).

General Zdravko Tolimir je na pedeset trećoj sjednici "Skupštine Republike Srpske", 28. augusta 1995, između ostalog, izjavio: "Aktivni oficiri su obezbijedili materijalno-tehnička sredstva ("iz one bivše Jugoslavije ...") kojima je 35% stanovnika uspjelo da četiri godine drži preko 70% teritorije, na kojoj je živjelo preko 65% stanovnika naših neprijatelja" (: IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996 ..., str. 110; S. Čekić, **GENOCID** ..., str. 55).

Zločinac Biljana Plavšić je na sedamnaestoj sjednici "Skupštine Republike Srpske", održanoj 24-26. jula 1992, pored ostalog, izjavila: "65% srpske teritorije po katastru pripada našem narodu, a 70% je osvojeno, što je samo 5% u korist, u odnosu na prethodnu cifru. Ako pođemo od toga da neprijatelj /tj. Bošnjaci - prim. S. Č./ dobije onoliko koliko mi poklonimo, ko bi onda imao smjelosti da objasni našim ljudima da napuste ono što već imaju, što mu predstavlja kompenzaciju za prostor koji mu je razoren, popaljen ili sa koga je otjeran" (: IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996 ..., str. 176; S. Čekić, **GENOCID** ..., str. 54-55).

Polazeći od činjenice da je Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) držala pod okupacijom 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine, Slobodan Milošević je i od početka 1993. nastojao da "srpska osvajanja dobiju međunarodni legitimitet" (K. A. Nilsen, nav. dj., str. 284). Zbog toga je želio da, "korištenjem mirovnih sredstava", "pravno osigura ono što je već postignuto u praksi" - "vojna osvajanja legalizirati političkim ugovorom" i legitimirati "u međunarodnim očima ono što već postoji". Miloševićev cilj je, tvrdi Kjell Arid Nilsen, bio "ostvariti političko priznanje 'činjeničnog stanja'. Nakon toga, ta područja mogu se priključiti Jugoslaviji, u skladu sa Programom Socijalističke partije Srbije" (Isto, str. 285).

Ukazujući na značaj "jedinstva srpskog naroda" i na činjenicu da to jedinstvo faktički postoji ("imamo ga *de facto*"; jer objektivno, po svim našim odnosima - političkim, vojnim, ekonomskim, kulturnim, obrazovnim, to jedinstvo imamo"), za Slobodana Miloševića pitanje je bilo "kako sada da za to jedinstvo dobijemo pravno priznanje; odnosno kako to jedinstvo da legalizujemo: kako da situaciju, koja *de facto* postoji i koja neće moći nikada da bude ugrožena *de facto*, pretvorimo da bude i *de facto* i *de jure*". U odgovoru na postavljeno pitanje, Milošević je na proširenoj sjednici *Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici* (Savezne republike Jugoslavije), 9. januara 1993, ukazao na način legalizacije faktičkog stanja (vojna osvajanja - okupacija preko 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine). S tim u vezi on je naveo: "Prema tome, ovaj put - *de jure*, da se dođe do toga, je kroz 'mali lavirint'. Ali mi nikada nećemo dozvoliti da se *de facto* situacija promeni, a kroz taj 'lavirint' mi stvari postizemo, ako ne za pola godine, onda za godinu; ako ne za godinu dana, onda za dve ..." (AIIZ, inv. br. 2-4278, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO**, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa proširene sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 9. januara 1993. godine, Beograd, str. 69).

Naglašavajući činjenicu da Savezna republika Jugoslavija "to *de facto* već ima" ("mi to *de facto* već imamo"), Milošević je priznao da je Savezna republika Jugoslavija osvojila preko 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine ("mi smo to osvojili"). Za njega "uopšte nije bilo važno da li imamo tri ili jednu republiku", već činjenica da su

zredni cilj” Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore).⁴⁷⁷

“oni zajedno, a kasnije će sigurno biti zajedno; sigurno se neće deliti na šest, nego će se te tri /Savezna republika Jugoslavija, “Republika srpska krajina” i “Republika Srpska” - prim. S. Č./ **ujediniti**” (Isto, str. 70).

I Milo Đukanović (predsjednik Vlade Republike Crne Gore) je priznao da je Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) vodila osvajački rat protiv Republike Bosne i Hercegovine, izrazio zadovoljstvo postignutim rezultatima - okupiranim teritorijama (paradržavna tvorevina Republika Srpska), naglasio da još uvijek nisu postigli **“krajnji strateški cilj”** - da Republika Srpska **“postane sastavni dio zajedničke države”**, pri čemu se, slično Slobodanu Miloševiću, zauzeo prije svega, iz političkih razloga, za mirovni proces, kao prelaznu fazu **“ka konačnom rešenju”** (**“U državotvornom smislu u Bosni i Hercegovini imamo gotovo optimalan rezultat. Kada kažem ‘gotovo optimalan rezultat’, onda valjda nije sporno da smo zadovoljni teritorijama koje tamo držimo; gotovo je optimalan zbog toga što još nismo realizovali onaj krajnji cilj da to postane sastavni dio zajedničke države ...”**).

Znači, morao bi nam biti cilj kako da taj teren vratimo u stanje mira, kako da Jugoslaviju oslobodimo izolacije i kako da stvorimo uslove za neke buduće integracije koje nam predstavljaju strateški cilj.

Sada se vraćam na ovo što je govorio gospodin Paspalj. Moramo se lišiti psihološkog opterećenja - da li činimo korak nazad da bismo došli do konačnog cilja? Svakako! Predlog koji se ovde čini jeste ustuknuće u odnosu na ono što smo do sada postigli sa formiranim entitetom Republike Srpske u Bosni i Hercegovini. Mi činimo ustuknuće i pristajemo na zajedničku državu u BiH, za koju smo apsolutno sigurni da nema nikakvu perspektivu, jer je takva struktura, takav njen sadržaj i koja nam omogućava da se u bliskoj budućnosti vratimo osnovnom rešenju - Republici Srpskoj u Bosni i Hercegovini koja će kasnije biti u mogućnosti da se integriše i da dođemo do konačnog cilja. Naravno, to sa sobom nosi i određene neizvjesnosti, jer mi ovde nemamo izvesnog povoljnog rešenja; imamo samo izvjesno nepovoljna rješenja.

Razumijem ovo što je gospodin Koljević rekao. Ali, to prije svega razumem kao političku inicijativu koja u državotvornom smislu nema sigurno trenutnih kratkoročnih efekata. To bi moglo da ima jednu nepovoljnu izvjesnost - da se dejstvo međunarodne vojne intervencije proširi izvan ovih prostora; pretpostavljam da to svima nama nije cilj, nego je cilj da sačuvamo cijelo biće korak po korak, dok ne dođemo do našeg strateškog cilja. Zbog tog sam sklon da po cijenu određenih ustuknuća, koje je najteže objasniti - slažem se sa gospodom Karadžićem, Koljevićem, Krajišnikom i ostalima - ali sa argumentacijom da to predstavlja prelaz ka konačnom rešenju, do kojeg dolazimo i koje za nas predstavlja optimalno rešenje”) - Isto, str. 92-94.

⁴⁷⁷ Isto. Taj **“prvorazredni cilj”** Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) Slobodan Milošević je iznio i obrazložio na sjednici Vrhovnog saveta odbrane, održanoj 15. aprila 1994, ukazujući i na osvajačke interese i ciljeve Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) na Drini: **“Mislim da je u ovom trenutku /15. april 1994. - prim. S. Č./ naš prvorazredni cilj da odgovarajućim pregovorima njih uvedemo u situaciju da se zamrznu dejstva na celoj teritoriji Bosne i Hercegovine i da se prizna linija fronta kao linija razgraničenja, što bi, u uslovima u kojima naše snage kontrolišu 72% teritorije, stvorilo vrlo dobru pregovaračku poziciju za**

Takvo političko rješenje je, po Slobodanu Miloševiću, bilo u neposrednoj vezi sa pitanjem sankcija (Saveznoj republici Jugoslaviji), pri čemu je, po njemu, međunarodna zajednica morala **“sa političkim rješenjem da 'proguta' i pitanje sankcija u celini”**.⁴⁷⁸

Za realizaciju navedenih ciljeva državno i političko rukovodstvo Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) u prvoj polovini aprila 1994. je **“vodilo razgovore sa svim međunarodnim predstavnicima”**, pri čemu su dobili **“uvjeravanja Rusa da će oni takav prilaz da podrže**

završetak pregovaračkog procesa. U tom pravcu smo ovih dana vodili razgovore sa svim međunarodnim predstavnicima. Mislim da se krećemo ka rešenju opšteg prekida neprijateljstava i utvrđivanje linije razgraničenja linijom fronta, uključujući u liniju razgraničenja i desnu obalu Drine kod Goražda, s obzirom da ne bi bio naš interes da se desna obala Drine napusti. Imamo prednost u tome što su oni, da bi nas prevarili, svojevremeno izbegli da definišu granice zaštitne zone Goražde. Sada im se to 'obilo o glavu' - granice zaštitne zone ne postoje. Srpska strana kaže: 'zaštitna zona je grad Goražde na levoj obali Drine, nikakve granice nisu pre toga bile uspostavljene'. Sada će uspostaviti granice zone po statusu quo na karti. Inače, cela desna obala Drine je zauzeta i svi mostovi su zauzeti. Ima još par tačkaka na desnoj obali koje nisu zauzete, ali ja mislim da to neće biti veći problem” (AIIZ, inv. br. 2-3600, VRHOVNI SAVET ODBRANE, VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa 28. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 2. novembra 1994. godine, Beograd, str. 6).

⁴⁷⁸ Isto. Navedeno političko rješenje (**“u svakom pogledu, takva situacija”**) bi, po ocjeni Slobodana Miloševića, **“onda oladila mogućnost bilo kakve eskalacije rata, tako da mi ne bi došli u opasnost ni da se iscrpljujemo sa nekim velikim dežurstvima ekonomski, a s druge strane, otvorili bismo mogućnost da se daljim političkim sredstvima dođe do rešenja, gdje će, stvari glavni kamen spoticanja da bude naše insistiranje da oni moraju sa političkim rešenjem da 'progutaju' i pitanje sankcija u celini. Jer, bilo kakvo naše pristajanje na neko fleksibilno tumačenje pitanja sankcija, olakšavanje, suspenziju, itd. bilo bi samo zloupotrebjeno. Prema tome, mi ćemo da pogrešimo ako 'progutamo tu udicu' - političko rešenje mora da bude vezano sa pitanjem sankcija u celini ...”** (Isto).

Slobodan Milošević je iz, prije svega, čisto praktičnih, ekonomskih razloga (visoka inflacija - 200% mjesečno, pad životnog standarda, pad industrijske proizvodnje 30% mjesečno, itd.) podržavao Vance-Owenov i kasnije mirovne planove (**“... ekonomski nam je ogromno važno”**), s ciljem ukidanja sankcija (**“... prestanak rata u Bosni, prestanak sankcija...”**). S tim u vezi, on je na 8. sjednici Vrhovnog saveta odbrane, održanoj 12. marta 1993, pored ostalog, izjavio: **“nema realizacije plana dok se ne skinu sankcije; jer rečeno je 'prestanak rata - prestanak sankcija”** (AIIZ, inv. br. 2-4279, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **DRŽAVNA TAJNA, STENOGRAFSKE BELEŠKE**, sa 8. sednice VRHOVNOG SAVE-TA ODBRANE, održane 12. marta 1993. godine, Beograd, str. 4-5, 48 i 50).

i to da ga podrže javno i zvanično u narednim danima”,⁴⁷⁹ što je rezultiralo novim mirovnim planom.

Potpisivanje Vašingtonskog sporazuma i formiranje Federacije Bosne i Hercegovine⁴⁸⁰ doprinijelo je izradi novog “mirovnog” prijedloga

⁴⁷⁹ Isto. Učestvujući u diskusiji, Momir Bulatović je, pored ostalog, izjavio: “..., **treba pokazati jednu dozu čvrstine koja je već pokazana na frontovima u Republici Srpskoj, ali i nastaviti diplomatske pregovore - naravno da je lakše pregovarati kada se bolje stoji na frontu**” (Isto, str. 10).

⁴⁸⁰ Uspostavljanje Federacije Bosne i Hercegovine je, po ocjeni Franje Tuđmana, “došlo zato što Evropa i svijet nisu mogli dopustiti da se na tlu Evrope stvori muslimanska država”. To je Tuđman izjavio krajem septembra 1995, boraveći u Parizu, francuskom listu *Figaro* (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 272). S tim u vezi, Radio-televizija Bosne i Hercegovine (RTV BiH) je 29. septembra 1995. od Alije Izetbegovića zatražila komentar. Naime “**pitanje urednika Karamehmedovića je glasilo:**

KARAMEHMEDOVIĆ: Kako biste prokomentirali izjave hrvatskog predsjednika Tuđmana da je Hrvatska dobila zadaću evropeizacije Bošnjaka i da je do stvaranja Federacije, naprimjer, došlo zato što Evropa i svijet nisu mogli dopustiti da se na tlu Evrope stvori muslimanska država?

IZETBEGOVIĆ: Prije svega, predsjednik Tuđman dobro zna da nas je upravo Evropa gurala da stvorimo muslimansku državu. Zar nije Owen-Stoltenbergov plan bio upravo to i zar mi nismo to odbili? Bošnjački narod je vezao svoju sudbinu za cjelovitu i građansku Bosnu i ide tim putem ustrajno.

A što se tiče evropeizacije muslimana ovdje, vidite, mi smo evropska zemlja, evropski narod. Ja to ističem ne kao neku prednost, nego samo kao činjenicu. Kada bih ja otišao u Afriku i rekao da sam Afrikanac, ne bi mi vjerovali čim me pogledaju. Mislim da nije uredu dijeliti svijet na Evropljane i na ostali dio svijeta, uvredljivo je to za ostale. Znam da se mnogi narodi i ljudi u svijetu vrijeđaju na takvu kategorizaciju. Konačno, Evropljani su i Karadžić i Mladić, pa i onaj general što je pucao na mostarski Most. I on je Evropljanin, ali to ništa nije pomoglo. Mislim da ljude treba dijeliti na civilizirane i barbare i da je to jedina prava podjela. Sve drugo su uvredljive besmislice.

KARAMEHMEDOVIĆ: Ako je moguće, još jedno pitanje vezano za intervju hrvatskog predsjednika. On je, između ostalog, rekao da u bosanskom rukovodstvu ima jedan broj pragmatičnih ljudi. Šta u ovoj izjavi znači biti pragmatičan?

IZETBEGOVIĆ: Pa, ne znam tačno, ali pretpostavljam da znači ono što i inače znači. Pragmatici su ljudi koji vide, a prave se da ne vide, čuju, a prave se da ne čuju, pamte, a prave se da zaboravljaju, itd. Mi se ponekad, u interesu našeg naroda, BiH, budućnosti, pravimo da ne vidimo neke stvari koje vidimo, ne čujemo koje čujemo, da smo zaboravili neke stvari koje nikada nećemo zaboraviti. Nastojimo gledati u budućnost. U interesu nekih viših ciljeva, u ovom slučaju u interesu našeg naroda i ove zemlje, ponekad smo spremni prešutjeti neke stvari. Osim kada je to neophodno, kao što je večeras.

A što se tiče Tuđmanovog hvalisanja da su mu neki Evropljani povjerali ‘evropeizaciju’ bosanskih muslimana i sprečavanje stvaranja muslimanske države na

(velikih) svjetskih sila. Ministri za vanjske poslove Evropske unije su, uz podršku Sjedinjenih Američkih Država, 18. aprila 1994. odlučili da podrže formiranje *Kontakt-grupe*, sa ciljem da što bolje koordiniraju posrednička nastojanja i izrade mirovno rješenje za Bosnu i Hercegovinu. *Kontakt-grupu* su činile pet velikih sila: Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Rusija.⁴⁸¹

Kontakt-grupa je, po ocjeni Carole Hodge, “**nastala kao posljedica kompromisa velikih svjetskih sila, u kojem je Velika Britanija odigrala jednu od presudnih uloga**”. Pet članica su od početka imale različite političke interese i različita viđenja situacije u Bosni i Hercegovini. Velika Britanija, Francuska i Rusija uporno su nastojale i težile donošenju i usvajanju mirovnog plana, koji bi legalizovao srpska teritorijalna osvajanja, pružajući podršku Miloševiću, jer su polazili od stava kako je Milošević nezaobilazan u mirovnim pregovorima. Za razliku od njih, Sjedinjene Američke Države i Njemačka bile su, “**uglavnom, u postupnoj izolaciji bosansko-hercegovačkih Srba i jačanju nove bosansko-hrvatske federacije, političkom i vojnom**”.⁴⁸²

tlu Evrope, mislim da je bilo istine u ovim Tuđmanovim pričama. Mnogi u Evropi i Americi, uz časne izuzetke, sa podozrenjem su gledali na ono što se događa u Bosni. Trebalo je ugasiti ono što su oni smatrali islamskim preporodom u zemlji. Mnoge veoma ružne stvari su učinjene da se ovo postigne. Jedna od njih je kriminalizacija bošnjačke vlasti u BiH koja će se intenzivirati nakon rata i dostići vrhunac članom 'The New York Timesa' u augustu 1999. godine” (Isto, str. 271-273).

⁴⁸¹ E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 100; C. Hodge, nav. dj., str. 118 (napomena 21) i 201; .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 153; K. Bilt, nav. dj., str. 42; AIIZ, inv. br. 2-3600, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 28. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 2. novembra 1994. godine, Beograd, str. 29; N. Cigar, nav. dj., str. 189; B. Simms, nav. dj., str. 98; K. Begić, nav. dj., str. 200; D. Owen, nav. dj., str. 285-309; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 220. To je, po ocjeni Brendana Simmsa, “**taktički znatno pomoglo ratom pritiješnjennoj bosanskoj Vladi i uveliko joj poboljšalo pregovaračku poziciju; strateški, pak, to je dovelo do zabrinjavajućeg pomaka prema 'europskom' rješenju, koje je išlo na podjelu Bosne, što se katastrofalno odrazilo u Daytonu u novembru 1995**” (B. Simms, nav. dj., str. 98).

⁴⁸² C. Hodge, nav. dj., str. 200-201; E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 100. U *Kontakt-grupi*, tvrdi Carole Hodge, “**pojave su se duboke podjele zato što su Sjedinjene Američke Države bile sklone opredijeliti se za deklariranu opciju u slučaju odbijanja plana, odnosno za ukidanje embarga na oružje, ali su pritom pokazivale veliki oprez zbog toga što su Velika Britanija, Francuska i Rusija zaprijetile povlačenjem svojih kontingenata iz sastava snaga UN-a. To bi značilo da se odgovornost**

Prvi sastanak *Kontakt-grupe* održan je u Londonu 26. aprila 1994. Tada je prvi put zabilježeno da je formirana *Kontakt-grupa* “radi usaglašenog političkog djelovanja koje bi dovelo do okončanja rata u Bosni i Hercegovini”.⁴⁸³ Sam čin formiranja *Kontakt-grupe*, po ocjeni prof. dr. Kasima Begića, treba “posmatrati u kontekstu dva faktora: prvo, ostajanje u ‘igri’ Evropske unije nakon kolapsa ženevskih prego-

za posljedice prebacuju na Ameriku ... Krećući dobro poznatim stazama, *Kontakt-grupa* je još jednom odustala od prethodno najavljenih mjera prisile i vratila se diplomaciji” (C. Hodge, nav. dj., str. 202).

Amerika je, piše Dobrica Ćosić 18. maja 1994, “pod pritiskom Evrope i čvrstog držanja Rusije, prvi put pristala na etničko razgraničenje i podelu Bosne u razmjeri 49% Srbima, 51% Muslimanima i Hrvatima” (D. Ćosić, nav. dj., str. 174).

Amerika i Evropa su, navodi Ćosić 11. jula 1994, “izdiktirali svoj projekt podele Bosne: 49% Srbima, 51% Muslimanima i Hrvatima u nekakvoj labavoj federaciji, s obećanjem da Srbi imaju mogućnost na konfederaciju sa SR Jugoslavijom” (Isto, str. 175-176). Taj “teritorijalni plan” je, po Ćosiću, davao “Srbima nejedinstvenu teritoriju, oduzima im gradove i Posavinu. Srbi nisu spremni da prihvate takav plan. Milošević vrši najgrublji, silnički pritisak da se taj diktat velikih sila prihvati. Juče je *Politika* pod naslovom ‘Da se greške ne ponove’ prenela ucenjivačko i sramno Miloševićevo mišljenje. On pretnjama ‘za pljačku i ratne zločine’ vođstvo bosanskih Srba primorava da prihvati ultimatum velikih sila. Pre neki dan Karadžić mi je poslao Aleksu Buhu da mi prenese stav o mapama i političkim principima tog razgraničenja, sa željom da kod Ovena i Stoltenberga podržim njegove stavove. Učiniću to! Danas su me posetili lord Oven i Tornvald Stoltenberg sa svojim saradnicima. Izneli su mi stavove Evropske unije, Saveta bezbednosti i napuljskog samita sedam razvijenih država i Rusije: odluke Ministarske konferencije u Ženevi i teritorijalni plan *Kontakt-grupe* moraju se besprigovorno prihvatiti. Nikakve promene u teritorijalnim odnosima ne dolaze u obzir, kao ni odlaganje. Sve se mora okončati, odnosno Srbi se moraju izjasniti do 19. jula. Sarajevska zona ostaje dve godine pod upravom Ujedinjenih nacija. Srbi ostaju u labavoj federaciji sa Hrvatima i Muslimanima, s pravom na konfederalnu vezu sa Srbijom, odnosno SRJ. Imaju pravo na vojsku na svojoj teritoriji. Muslimani će 18. jula na Skupštini prihvatiti odluke napuljskog samita i projekat mapa. Ako Srbi ne prihvate ove odluke, Muslimanima se ukida embargo na uvoz oružja, oni stupaju u odlučujući rat; trupe Unprofora se povlače, avijacija NATO-a ih pomaže, Srbi ulaze u dugi rat koji moraju da izgube. Sankcije se ne ukidaju. Čitav svet će biti protiv Srba. Amerika i Nemačka će nastojati da budemo poraženi. Rusija je u svemu podržala Zapad, neće se ni u čemu zalagati za Srbiju, a ni u kom slučaju neće podržati ni promene granica sa Hrvatskom. Neće to ni Nemačka dozvoliti. Britanija i Francuska, koje su u ovim pitanjima nešto mekše prema Srbiji i nisu za američke i nemačke tvrde stavove, neće imati nikakve mogućnosti ni volje da u bilo kom vidu pomažu Srbiju” (Isto, str. 176-177).

⁴⁸³ K. Begić, nav. dj., str. 200-201; D. Owen, nav. dj., str. 309.

vora u okviru Owen-Stoltenbergovog plana i inicijative B. Jeljcina, u više navrata, o samitu lidera Rusije i Sjedinjenih Američkih Država i Evropske unije na 'kome bi se razmotrila kriza u Bosni i Hercegovini'".⁴⁸⁴

Dva dana kasnije, 27. aprila 1994, "u 'zajedničkoj izjavi', Juppé i Kozirjev, francuski i ruski šef diplomatije, su zatražili sazivanje hitnog sastanka na ministarskom nivou na kome bi se razmotrili novi mirovni naponi za rješavanje krize u Bosni i Hercegovini, te naglasili da će *Kontakt-grupa*, ukoliko se zaraćene strane ne saglase o podjeli Bosne, podnijeti vlastiti prijedlog o podjeli zemlje".⁴⁸⁵

Kontakt-grupa u "petočlanom izdanju": Sjedinjene Američke Države (Charles Redman), Velika Britanija (David Manning), Francuska (Marseille), Njemačka (Michael Steiner) i Rusija (Aleksej Nikiforov), sačinjena zvanično na osnovu francusko-ruskog prijedloga, 28. aprila 1994. (prvi put) posjetila je Sarajevo. Time je zvanično otpočeo rad *Kontakt-grupe*, u cilju traženja mirovnog rješavanja za Bosnu i Hercegovinu.⁴⁸⁶ "Sam čin formiranja *Kontakt-grupe*" je, po ocjeni prof. dr. Kasima Begića, zna-

⁴⁸⁴ K. Begić, nav. dj., str. 200.

⁴⁸⁵ Isto, str. 201. Žrtve agresije i genocida su za Juppéa i Kozirjeva, nažalost, "zaraćene strane", odnosno jedna od "zaraćenih strana", od koje je (za)traženo i vršen pritisak da prihvati podjelu, odnosno uništenje vlastite države (Republike Bosne i Hercegovine).

⁴⁸⁶ Isto; D. Owen, nav. dj., str. 309. Godinu dana kasnije (aprila 1995) *Kontakt-grupa* je ponovo posjetila Sarajevo. Tada su srpski agresor i njegovi kolaboracionisti članovima *Kontakt-grupe* zabranili ulazak u Sarajevo. Tako je, na Sarajevskom aerodromu, tvrdi general Rupert Smith (komandant UNPROFOR-a), 21. aprila 1995. "bio incident u kojem su bosanski Srbi praktično zadržali američke i njemačke članove 'Kontakt grupe' i uskratili im ulazak u Sarajevo. Preko moga vojnog pomoćnika pregovarao sam cijelu noć sa bosanskim Srbima i posebno sa profesorom Koljevićem, da dozvole članovima 'Kontakt grupe' da uđu u Sarajevo radi pregovora. I gospodin Akashi je ostao sa njima, prema instrukcijama iz UN-a u Njujorku. Bosanski Srbi su odbili da promijene svoj stav i 'Kontakt grupa' je otišla sljedećeg dana. Ja sam zaključio u toku ovih pregovora i iz naših kontakata sa potpukovnikom Indjićem (Mladićev oficir za vezu u Sarajevu) da je odluka da se 'Kontakt grupi' uskrati pristup bila vojne prirode i da je Mladić u tome lično učestvovao" (ICTY, Predmet br. IT-95-5/18-1, IZJAVA SVJEDOKA: Rupert Smith, br. 00848892, paragraf 50).

Očigledno su srpski agresor i njegovi kolaboracionisti omalovažavali i ponižavali članove *Kontakt-grupe* (pripadnike Sjedinjenih Američkih Država i Njemačke), demonstrirajući svoju moć nad njima, pri čemu su i najviši predstavnici međunarodne zajednice preko svojih reprezentativnih predstavnika u *Kontakt-grupi* (Amerika i Evropa - Njemačka) pokazivali neviđenu toleranciju i popustljivost drskom ponašanju srpskog

čio “međusobno ’poravnanje’ američke administracije i Evropske unije, u pogledu pristupa u konstrukciji mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu. Očito je bilo da je B. Clinton popustio pred evroliderima i ’novom demokracijom sa istoka’, zaboravljajući ne samo predizborna obećanja, već i, od nepuna dva mjeseca ranije, mentorstvo Washingtonskog sporazuma.⁴⁸⁷

Ukazujući na navedene činjenice, prof. Begić tvrdi kako “**naprosto, kompromis između Washingtonskog sporazuma, koji se izvorno ne zadržava samo na ’bošnjačko-hrvatskim teritorijama’, već ima u vidu Bosnu i Hercegovinu u njenim povijesnim i međunarodno priznatim granicama, i planova Evropske unije koji su u prethodne dvije godine generirali nezapamćene zločine u novijoj evropskoj povijesti, nije bio moguć. Stoga, američko približavanje evropskom planu je značilo radikalno reduciranje dometa Washingtonskog sporazuma, i u njegovoj provedbi prihvatanje tzv. rezervnog scenarija**”.⁴⁸⁸

“**Preliminarni razgovori o Bosni i Hercegovini**” su, nakon prekida ženevskih pregovora u februaru 1994, u okviru “**pripreme terena u institucionalnom aspektu**”, vođeni u francuskom ljetovalištu na jezeru Taloir 24. i 25. maja 1994. Iako su ti razgovori, po ocjeni prof. dr. Kasima Begića, “**bili ne samo ishitreni (bez ikakvih priprema i pisanih tragova), i od ’strana’ ocijenjeni kao ’pripremni’, oni će iz više razloga definirati kompletnu osnovu mirovnog plana Kontaktne-grupe: prvo, ovaj plan će dobiti zvanično kvalifikativ bezuslovnog mirovnog plana po sistemu ’uzmi ili ostavi’; drugo, u odnosu na teritorijalno razgraničenje Washingtonskog sporazuma po kome Federaciji pripada posredno 58 odsto, na ovim razgovorima njena je teritorija reducirana na 51 odsto površine Bosne i Hercegovine; treće, sudeći po zvaničnim saopćenjima kao pregovaračka strana je bila Federacija Bosne i Hercegovine (sa dvije delegacije), i ovo potenciranje Federacije nauštrb Republike Bosne i Hercegovine je imalo i presudne refleksije na konstrukciju mirovnog plana**”.⁴⁸⁹

agresora i njegovih kolaboracionista, koje se može kvalifikovati mnogo ozbiljnije i teže od onoga što se naziva diplomatsko-političkim incidentom.

⁴⁸⁷ K. Begić, nav. dj., str. 201.

⁴⁸⁸ Isto.

⁴⁸⁹ Isto, str. 204; D. Owen, nav. dj., str. 311; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 548-549.

“Preliminarni razgovori” u Taloiru, posebno “verbalna akrobatika koja je obilježila ove razgovore u stilu ‘očuvanje suvereniteta i jedinstva BiH’ u formi unije ili pak ideje ‘BiH na principima saveza’, značila je”, s pravom tvrdi profesor Begić, “samo izgovor za ‘ilegalnu’ i ‘međunarodno ovjerenu’ podjelu BiH”.⁴⁹⁰

Kontakt-grupa je 5. jula 1994. na ministarskom sastanku u Ženevi, u okviru (svog) mirovnog plana (**Prijedloga o teritorijalno-političkom ustroju Bosne i Hercegovine**), usaglasila mapu (kartu) **razgraničenja između Federacije i “srpske strane”**, na koju su “pregovaračke strane” bile obavezne da dostave odgovore. Taj jedini element koji je *Kontakt-grupa* finalizirala pokazuje, pored ostalog, prisustvo sistema “**uzmi ili ostavi**”, uz prijetnje koje su prethodile ozvaničenju mape, a koje su izostale nakon što je “**Paljanski parlament**” odbio Plan, i ultimativni karakter Plana, koji se uporno odnosio na mape (podjele) Bosne i Hercegovine.⁴⁹¹

Prema mapi *Kontakt-grupe Federaciji je trebalo da pripadne 49 odsto teritorije Republike Bosne i Hercegovine*, na kojoj je, prema Popisu stanovništva iz 1991, bilo 58,90 odsto stanovništva Bosne i Hercegovine, “**bosansko-srpskom entitetu**” **48 odsto teritorije**, sa 29,44 odsto stanovništva Bosne i Hercegovine, a **Distriktu Sarajevo 3 odsto teritorije**, sa 11,66 odsto stanovništva Bosne i Hercegovine.⁴⁹²

Mapa razgraničenja *Kontakt-grupe* bazirana je na karti razgraničenja Owen-Stoltenbergovog (plana Evropske unije) plana (august 1993), uz “**osjetnu korekciju, pogotovo u pogledu operacionalizaci-**

⁴⁹⁰ K. Begić, nav. dj., str. 204.

⁴⁹¹ Isto, str. 206-230; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 154; D. Owen, nav. dj., str. 317.

⁴⁹² K. Begić, nav. dj., str. 208-209; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 154. Alija Izetbegović je realno i objektivno ocijenio plan *Kontakt-grupe*, diplomatsku aktivnost, “**svjetski ultimatum**” “**relevantnih sila svijeta**”, uključujući i Sjedinjene Američke Države: “**Amerika je popustila pred pritiskom Evrope, priklonila se njejoj real-politici i praktički prihvatila podjelu zemlje na Federaciju i srpski entitet u odnosu na 51:49. To je poznati i kontraverzni plan Kontakt-grupe, ustvari diktat svijeta. Rat će potrajati još više od godinu dana, ali politička sudbina BiH bila je ovim odlučena. Sve što će se dalje događati bit će određeno ovim kompromisom iza kojeg su stale sve relevantne sile svijeta, od Amerike do Rusije**” (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 254).

je tzv. etničkog principa u ovom domenu”,⁴⁹³ odnosno principa zasnovanog na prisili, tj. na rezultatima agresije i genocida. Očigledno je Plan *Kontakt-grupe* imao za cilj da nagradi srpska teritorijalna osvajanja i time legalizuje genocid. Takav pristup je, s pravom tvrdi prof. dr. Kasim Begić, “značio ’bacanje pod noge’ i principa međunarodnog poretka i svih papira, u formi rezolucija, konvencija i inih dokumenata međunarodne zajednice, i mjesto toga njeno izravno saučestvovanje u komadanju međunarodno priznate države i legaliziranje prekrajanja državnih granica silom, uz genocid i etničke progone”.⁴⁹⁴

Planom *Kontakt-grupe* izvršena je teritorijalna podjela Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela. Federacija Bosne i Hercegovine je, prema tom planu, “sa srpskim entitetom trebala u uniji formirati državu Bosnu i Hercegovinu, u skladu sa podjelom 51:49 procenata (u početku 58:42)”.⁴⁹⁵ Tako je *Kontakt-grupa* “razradila plan kojim je stvorila uslove za priznavanje ’države’ u državi, tj. ’Republike Srpske’, čime je ispunila glavni cilj njenog vođe Radovana Karadžića”.⁴⁹⁶

⁴⁹³ K. Begić, nav. dj., str. 208-209.

⁴⁹⁴ Isto, str. 210.

⁴⁹⁵ E. Rathfelder - C. Behtke, nav. dj., str. 100; N. Cigar, nav. dj., str. 189; O. Ibrahimagić, nav. dj., str. 33; B. Simms, nav. dj., str. 98; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 220. Govoreći o mapi *Kontakt-grupe*, na zajedničkoj sjednici Skupštine Republike Bosne i Hercegovine i Skupštine Federacije Bosne i Hercegovine, dr. Haris Silajdžić, premijer Vlade Republike Bosne i Hercegovine, iznio je i nekoliko konkretnih pokazatelja:

“Federaciji Bosne i Hercegovine pripalo bi 49 posto teritorija, odnosno 25.087 kilometara kvadratnih. Prema popisu iz 1991. godine, na tom području živjelo je 2,494.000 stanovnika. Bošnjaka - Muslimana je bilo 1,287.516 ili 51,6 posto, Hrvata 640.266 (25,7 posto), Srba 390.838 (15,7 posto), dok je Jugoslovena i ostalih bilo 176.000 ili sedam posto.

Teritorij Federacije bi obuhvatio 67,7 posto od ukupnog broja Bošnjaka u BiH, 84,2 posto Hrvata i 28,6 posto Srba. U ove podatke nisu uključeni pokazatelji za Sarajevo, na koje otpada tri posto teritorije BiH, odnosno 1.540 kvadratnih kilometara. Na području Sarajeva živjelo je 510.694 stanovnika. Bošnjaci su činili 50 posto (255.106), Hrvati 6,7 posto (34.744), Srbi 28,6 posto (145.859), a 14,7 posto, odnosno oko 75.000 su bili Jugosloveni i ostali.

Na području koje bi ostalo pod srpskom upravom bilo je oko 360.000 Bošnjaka i oko 86.000 Hrvata” (*Oslobodenje*, 19. juli 1994, str. 3).

⁴⁹⁶ C. Hodge, nav. dj., str. 177-178. Plan *Kontakt-grupe* je, piše Brendan Simms, Srbima ponudio 49 posto teritorije (koji su u to vrijeme držali pod okupacijom 70 posto Bosne i Hercegovine), a “hrvatsko-bosanskoj federaciji” 51 posto. Plan je bio postavljen kao “uzmi ili ostavi”, s tačno određenim sankcijama ako ne bude prihvaćen. Naime, “Stranama” je “unaprijed diskretno dato na znanje”: “ako Srbi odbace plan”, Vladi

Na zajedničkoj sjednici Skupštine Republike Bosne i Hercegovine i Skupštine Federacije Bosne i Hercegovine, 18. jula 1994, većina poslanika prihvatila je Plan *Kontakt-grupe*, odnosno mapu teritorijalnog razgraničenja, dok su ga Miloševići kolaboracionisti i petokolonaši iz Bosne i Hercegovine, i pored “nagovaranja” iz Beograda, odbili.⁴⁹⁷

Republike Bosne i Hercegovine biće “ukinut embargo na naoružanje”, a “ako ga odbiju potpisati Bosanci, Srbima će biti ublažene sankcije” (B. Simms, nav. dj., str. 100; K. Begić nav. dj., str. 214-215).

Britanci su, tvrdi Brendan Simms, “kao golem diplomatski proboj veličali činjenicu da je predsjednik Milošević odobrio plan, te pozvao bosanske Srbe da ga potpišu; uzbuđenje Foreign Officea nad takvim postignućem nije pomračila činjenica da je Milošević tačno to isto bio učinio u maju 1993. u slučaju Vance-Owenovog plana. Da bi izvršio pritisak na bosanske Srbe ili pripremio put za povlačenje UNPROFOR-a, ili oboje, London je u isto vrijeme nagovijestio svoju spremnost na ukidanje embarga. Sredinom jula 1994. - dok su Srbi, kao što se pretpostavljalo, još proučavali plan - Douglas Hogg je rekao u Parlamentu da će ako odbace potpisati plan, ukidanje embarga postati gotovo ‘neminovno’. ‘Mi ćemo svoju politiku procjenjivati prema razvoju događaja’. Ubrzo potom Hurd je pripremio da Britanija i Francuska neće moći dalje odolijevati pritisku Sjedinjenih Država za ukidanje embarga. Bilo je to, dakako, prešutno priznanje da embargo u prvom redu osigurava prednost srpskim agresorima” (B. Simms, nav. dj., str. 100).

⁴⁹⁷ Isto, str. 202 i 247; K. Begić, nav. dj., str. 215-218; D. Owen, nav. dj., str. 317; B. Simms, nav. dj., str. 100-101; N. Koljević, nav. dj., knjiga 1, str. 588-610 i 622-624; Isti, nav. dj., knjiga 2, str. 29; *Oslobođenje*, 19. juli 1994, str. 1-4. “**Bosanci**“ su, po ocjeni Brendana Simmsa, “**iako nevoljko,**” prihvatili Plan, kojim je “**na velikim prostorima nekada muslimanske sjeverozapadne i istočne Bosne**” legaliziran genocid. Miloševići kolaboracionisti, “**nimalo impresionirani zapadnim prijateljima, kao ni neozbiljnom Miloševićevom ekonomskom blokadom**”, “**glatko su odbacili plan, odbivši ponudena dva tjedna, do 19. jula, za razmišljanje**” (B. Simms, nav. dj., str. 100). Oni su insistirali na prihvatanju **faktičkog stanja**, odnosno legalizaciji agresije i genocida. To je bio razlog što je, po ocjeni generala Mladića, “Republika Srpska” na referendumu odbacila plan *Kontakt-grupe*, kako bi se “**MZ /međunarodna zajednica - prim. S. Č./ prisilila na iznalaženje rešenja u skladu sa faktičkim stanjem**” (AIIZ, inv. br. 2-4288, Magnetofonski snimak sa zasjedanja 50. sjednice Narodne skupštine, održane 15. i 16. aprila 1995. godine u Sanskom Mostu, Drugi dio, str. 49).

Političko i vojno rukovodstvo Savezne republike Jugoslavije i njihovi kolaboracionisti iz Republike Bosne i Hercegovine (među kojima su, pored ostalih, bili Slobodan Milošević i generali Momčilo Perišić, Ratko Mladić i Zdravko Tolimir) 18. jula 1994. vodili raspravu o planu *Kontakt-grupe*. Predstavnici Savezne republike Jugoslavije su smatrali da treba prihvatiti Plan. Slobodan Milošević je podržao Plan *Kontakt-grupe*, jer je, tvrdi David Owen, “**shvatao kako se Vašingtonski sporazumi mogu okrenuti u korist Srba**”. Međutim, njihovi kolaboracionisti se s tim nisu složili (.: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ...**, str. 92; D. Owen, nav. dj., str. 391). Obavještavajući o tome poslanike “Narodne skupštine Republike Srpske”, na 42. sjed-

U Londonu su bili “malo osupnuti, ali jedva ozbiljno zabrinuti”.⁴⁹⁸

nici, 18-19. jula 1994, Momčilo Krajišnik je, pored ostalog, izjavio: “Oni /po Krajišniku: “predstavnici Srbije i Crne Gore” - prim. S. Č./ smatraju da mi to moramo prihvatiti /plan Kontakt-grupe - prim. Roberta Donie/. Mi smo rekli ne moramo, mi to ne možemo prihvatiti. Narod smo povelili, mi ćemo ga voditi dokle možemo, kada ne možemo, doći će Kecmanović /prof. dr. Nenad Kecmanović - prim. S. Č./ i nek’ on vodi i potpiše, ako narod prihvati ... Mi moramo pobijediti, hoćemo državu, a ne da bude pola Srba mrtvih. Ja se ne bojim njihovog bombardovanja, oni neće bombardovati. Moramo naći način kako da se nastave pregovori” (Isto).

Govoreći o planu *Kontakt-grupe*, na pedeset trećoj sjednici “Skupštine Republike Srpske”, 28. augusta 1995, Momčilo Krajišnik je izjavio da su Miloševići kolaboracionisti iz Republike Bosne i Hercegovine (političko i vojno rukovodstvo paradržavne tvorevine Republike Srpske)u Beogradu tajno razgovarali sa Miloševićem o tom planu (“... Mi smo bili na sastanku sa predsjednikom Miloševićem, to je tajna i neka ostane ovdje ...”) - Isto, str. 108.

I Drugi bošnjački sabor je 18. jula 1995, sazvan četiri sata prije zakazanog početka (zasjedanja) Skupštine Republike Bosne i Hercegovine i Skupštine Federacije Bosne i Hercegovine, tajnim glasanjem (303, odnosno 85% sabornika se izjasnilo za plan, protiv je bilo 46 sabornika, odnosno 13%, a 6 listića je bilo nevažećih) prihvatio plan *Kontakt-grupe* o unutrašnjem teritorijalnom razgraničenju (*Oslobođenje*, 19. juli 1994, str. 1-4; K. Begić, nav. dj., str. 215-216; ∴ *ALMANAH: 1992-2002.*, str. 162-165).

Alija Izetbegović je, u obraćanju sabornicima, pored ostalog, rekao: “Plan koji je ponuđen i o kojem treba da se izjasnimo je nepravedan. Govorim ovo da bih i vama i sebi uštedio vrijeme i trud. Jer, ovih dana neki ljudi se ubiše trudeći se da dokažu ovu svima očiglednu činjenicu. A očigledne činjenice ne treba dokazivati. Neki to čine iz ubjedenja, vjerujući naivno da će na taj način pomoći, a neki, upravo većina njih, da bi izbjegli odgovor na pravo i mnogo teže pitanje: šta nam u takvoj situaciji valja činiti ... Ponuđeni plan, uprkos svim njegovim manjkavostima, ne možemo odbiti. On je nepravedan i loš, ali sve opcije koje bi nastale iz njegovog negativnog odgovora, a koje mi u ovom momentu možemo dokučiti, za naš narod su lošije od njega ... Naša borba za integraciju Bosne će zavisi u velikoj mjeri od nas, od toga ko smo mi sami, šta možemo. Da li mi hoćemo i možemo od dijela Bosne koji kontrolišemo da napravimo savremenu, demokratsku i slobodnu zemlju ... Da li će njena svjetlost biti dovoljno jaka da osvjetli i dalje kutove zemlje i rastjera mrak šovinizma ili ćemo se i sami zatvoriti u tjeskobu šovinizma i mržnje. Bosna ne trpi isključivost. Ovakva kakva jeste, višenacionalna i viševjerska, ona traži nekoga kome to šarenilo ne smeta. A mi smo ti kojima to ne smeta. Nama ne smetaju ni crkve, ni katedrale, mi smo naučili da živimo sa ljudima koji drugojačije misle i osjećaju i smatramo to svojom prednošću ...” (K. Begić, nav. dj. str. 215-216).

⁴⁹⁸ B. Simms, nav. dj., str. 101. O tome Brendan Simms piše: “Pošto se bila nakratko poigrala idejom ukidanja embarga i povlačenjem UNPROFOR-a, Majorova je administracija sada odstupila od prethodnih insinucija i izjasnila se protiv svakog ukidanja embarga. Ipak, ne bi se moglo reći da je London naprosto iznevjerio svoje obećanje o ukidanju embarga. Nema dokaza da su ikada neko obećanje

Međutim, srpsko odbacivanje je “**bilo mnogo ozbiljniji udarac predsjedniku Clintonu**”.⁴⁹⁹

dali, samo su glasno govorili da su otvoreni za različite opcije. Tako će sir David Hannay poslije izjaviti kako uopće nije bilo formalne ponude da se ukine embargo bosanskoj Vladi ako Srbi odbace plan, već da su Amerikanci samo davali Bosancima dojam da je o tome riječ. Slično tvrde britanski izvori bliski *Kontakt-grupi*, da batina koju bi upotrijebili u slučaju da bosanski Srbi odbace plan ne bi bilo ukidanje embarga, već pooštrene sankcije Srbiji kao pritisak na Miloševića da urazumi svoje bivše marionete” (Isto).

Madeleine Albright, ambasador Sjedinjenih Američkih Država pri Ujedinjenim nacijama, u svom obraćanju Vijeću sigurnosti UN-a, 29. novembra 1994, pored ostalog, konstatovala je kako su “**bosanski Srbi**” (“ ... koji su započeli rat ...”), “ ... oni su i ti koji jedini odbijaju Plan Kontakt-grupe o prekidu sukoba ...”. S tim u vezi, ona je ukazala i na učešće srpskih kolaboracionista iz Republike Hrvatske u zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava na teritoriji sigurne zone Ujedinjenih nacija Bihać: “ ... **Podršku Karadžićevoj i Mladićevoj agresiji na sigurnu zonu UN-a Bihać daju i Srbi iz tzv. Krajine koji nesmetano napadaju suvereni teritorij Bosne i Hercegovine ignorirajući međunarodno priznatu granicu između RH i BiH. Takvo ponašanje koje je usmjereno na povezivanje i objedinjvanje područja koji drže Srbi iz tzv. Krajine na područjima koje kontroliraju bosanski Srbi može potpaliti i širi Balkanski rat. ... Činjenica je kako se napadi na sigurnu zonu UN-a Bihaća provode s aerodroma Udbina u Hrvatskoj, koji kontroliraju pobunjeni Srbi. Sve to predstavlja veliku sigurnosnu prijetnju snagama UNPROFOR-a na terenu, a uzrokovalo je ogromne civilne žrtve u Bihaćkom džepu. Vlada SAD zbog toga misli da takva vrsta agresije zahtijeva primjerene vojne reakcije od strane NATO-a**” (M. Begić, U OPSADI 1.201 DAN ..., str. 228).

⁴⁹⁹ Isto. Ukazujući na to, Brendan Simms tvrdi kako su “**i opet srpska nepopustljivost i anglo-francuski opstrukcionizam spriječili Amerikance da izbore bolji ishod za Bosance, ili da barem izjednače snage na bojištu. Bijela kuća došla je pod još jači udar unutrašnjih kritičara, Administraciju je zapljusnuo nov val kritičkih uvodnika u vodećim novinama. Zastupnički dom donio je tada Rezoluciju s dvostranačkom većinom od 244 prema 178 glasova, kojom se okončava potpora Sjedinjenih Država zabrani uvoza oružja, te određuje 200 milijuna dolara za naoružanje bosanske Vlade. To glasanje - nasuprot snažnom lobiranju Bijele kuće - nije bilo obavezujuće, ali je to bio prvi konkretni znak zakonodavne pobune, koja će na kraju srušiti bosansku politiku Administracije, i zapravo Zapada. Pod pritiskom toga rastućeg izazova Clinton je bio prinuđen da, 10. augusta 1994., odredi bosanskim Srbima posljednji rok: ‘Ako do oktobra 1994. bosanski Srbi ne private prijedlog *Kontakt-grupe* od 6. jula 1994., predsjednik će ... formalno podnijeti Vijeću sigurnosti UN i poduprijeti rezoluciju ... za okončanje međunarodnog embarga na uvoz oružja’.**

Takav su pak ishod Britanci očito po svaku cijenu htjeli izbjeći. Još u junu 1994., ubrzo nakon što je američki Predstavnički dom izglasao ukidanje embarga, Douglas Hurd je posjetio Washington da izbori status quo. Sredinom septembra Hurd je podvostručio svoja upozorenja da bi ukidanje embarga bilo ‘loša politika ... opasna politika’ koja bi još više razbuktala rat i dovela do povlačenja UNPROFOR-a.

Članovi *Kontakt-grupe* su često boravili u Beogradu, kao što je to, primjera radi, bilo 21. septembra 1994. To je dr. Schwarz Schilling nazvao **“političko hodočašće u Beograd”**, gdje je Slobodan Milošević imao česte razgovore sa *Kontakt-grupom* (**“kontakt sa celom”** Grupom).⁵⁰⁰

Kontakt-grupa je srpskom narodu ponudila **“polovinu teritorije”** Republike Bosne i Hercegovine.⁵⁰¹ Međunarodna zajednica je, po Slobodanu Miloševiću, **“došla do predloga rešenja ‘pola-pola’”**.⁵⁰² Stim u vezi, on je, na 25. sjednici Vrhovnog saveta odbrane, održanoj 30. augusta 1994, pored ostalog, izjavio **“da je generalna podela, proporcija**

Nije doduše prijetio vetom u Vijeću sigurnosti, ali je jasno dao na znanje da je projekt ‘ukini i udri’ za Britaniju sasvim neprihvatljiv” (Isto).

⁵⁰⁰ E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 90; C. Hodge, nav. dj., str. 202; AIIZ, inv. br. 2-3600, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 28. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 2. novembra 1994. godine, Beograd, str. 28.

⁵⁰¹ AIIZ, inv. br. 2-3598, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 25. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 30. augusta 1994. godine, Beograd, str. 25. Govoreći o toj ponudi **“međunarodne zajednice”**, Slobodan Milošević je na sjednici Vrhovnog saveta odbrane, pored ostalog, otvoreno ukazao **“na maksimalnu podršku”** Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) srpskom narodu **“preko Drine, da se stvori Republika Srpska, da se stvori Republika Srpska Krajina, da se uspostavi njihov normalan status u pregovaračkom procesu i da se dođe do konačnog cilja koji je u ovom trenutku /30. august 1994. - prim. S. Č./ ponuđen da bude priznat i od strane međunarodne zajednice. To je Republika Srpska na polovini teritorije dosadašnje Bosne i Hercegovine”** (Isto, str. 22).

Ocjenu o tome da je *Kontakt-grupa* srpskom stanovništvu ponudila **“polovinu teritorije”** Bosne i Hercegovine Milošević je kasnije više puta ponavljao, kao što je to učinio i 27. septembra 1994, i 14. augusta 1995. na sjednici (sjednicama) Vrhovnog saveta odbrane. **“Čeo svet je”**, izjavio je Milošević 27. septembra 1994, **“priznao Republiku Srpsku na pola teritorije, na prostoru gdje nikad nije bila srpska država u istoriji. To je dve Crne Gore”** (AIIZ, inv. br. 2-3599, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 27. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 27. septembra 1994. godine, Beograd, str. 104). Međunarodna zajednica je, po ocjeni Miloševića sa sjednice Vrhovnog saveta odbrane, održanoj 14. augusta 1995, prihvatila **“da dve trećine stanovništva, koje čine Muslimani i Hrvati ostane na 30% teritorije ...”** (AIIZ, inv. br. 2-3611, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **ODBRANA, SLUŽBENA TAJNA, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 41. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 14. augusta 1995. godine, Beograd, str. 25).

⁵⁰² Isto, str. 23.

'pola-pola' maksimum koji je srpska strana mogla da očekuje".⁵⁰³

Slobodan Milošević je na navedenoj sjednici problematizirao pitanje **"da li srpskom narodu u Bosni i Hercegovini, koji predstavlja jednu trećinu stanovništva, pripada više od polovine teritorije, i da li mislimo da će međunarodna zajednica prihvatiti nametnuto vojničko rešenje da pripadne više od polovine teritorije? I da li će ikad priznati tako vojnički ostvarene bilo čije i bilo kakve ciljeve"**.⁵⁰⁴ S tim u vezi, on je otvoreno izjavio da je između pet velikih vodećih sila **postignut konsenzus o legalizaciji "Republike Srpske"**, odnosno **"legalizaciji države na polovini teritorije Bosne i Hercegovine, a on predstavlja trećinu"**. **"Zaista, mislim da smo u jednoj veoma kritičnoj fazi"**, navodi Milošević, **"pod pritiskom čitavog sveta, izborili maksimum, o kojem mnogi nekad nisu ni sanjali: da imamo pred sobom ponudu međunarodne zajednice da legalizuje Republiku Srpsku na polovini teritorije. Do toga je došlo u odnosu snaga među pet velikih sila, što mi veoma zapostavljamo kao složeno pitanje. Vrlo malo stvari se u svetu desi da se postigne konsensus pet vodećih sila. Oni nisu homogeni subjekt koji sada pregovara sa Srbima, nego vrlo heterogen. Oni su postigli jedan svoj konsensus koji nije antisrpski i nije, uopšte, nepovoljan za srpski narod, jer mu nudi legalizaciju države na polovini teritorije Bosne i Hercegovine, a on predstavlja trećinu. Pogledajte kao praktični ljudi i cifre: milion stanovnika treba da dobije teritoriju od 25 hiljada kvadratnih kilometara; to je 40 stanovnika na kvadratni kilometar; to je gustina naseljenosti! Kada je Jugoslavija sva iskasapljena izašla iz rata 1945. godine, sa stanovništvom od svega 15-ak miliona, imala je 60 i nešto stanovnika na kvadratni kilometar i spadala je u zemlju sa najmanjom gustinom naseljenosti u Evropi! Država ima dva osnovna faktora: teritoriju i stanovništvo. U ovom slučaju, teritorija je obilan faktor - 25 hiljada kvadratnih kilometara, to su dve Crne Gore, a stanovništvo oskudni faktor - milion stanovnika ..."**.⁵⁰⁵

U nastavku izlaganja Milošević je s oduševljenjem govorio o ponudi povećanja njihove (Savezne republike Jugoslavije) teritorije i

⁵⁰³ Isto, str. 23-24.

⁵⁰⁴ Isto, str. 24.

⁵⁰⁵ Isto, str. 24-25.

stanovništva i legalizaciji (tih) teritorijalnih osvajanja, te odbrani osvojene teritorije, vojnom savezu s Rusijom, izgradnji jedinstvene vojske i dr. Tako je, po Miloševiću **“nama ponuđeno da nam se, praktično, poveća teritorija za jednu četvrtinu, jer je 102 hiljade kvadratnih kilometara teritorija Jugoslavije, a da se stanovništvo poveća za jednu desetinu! I da se to legalizuje! I da se, čak, odmah obezbedi konfederacija. Meni je to Kozirjev vrlo jasno rekao, i to je bilo poznato rukovodstvu u Republici Srpskoj - da time stičemo pravo legalne odbrane tih granica. Dakle, gubi se mogući sindrom Iraka, da se nelegalno ulazi u teritoriju, pa zbog toga trpe udari. Dakle, stičemo pravo legalne odbrane tih granica i istovremeno, nudi se i vojni savez sa Rusijom, što bi obezbedilo i vojnu opremu i druga sredstva i omogućilo sigurnu i stabilnu odbranu teritorije, izgradnje jedinstvene vojske koja predstavlja najjači vojni faktor na Balkanu, itd.”**⁵⁰⁶

Navedenim rezultatima, sadržanim **“u ponudi međunarodne zajednice da se Republika Srpska konstituiše na polovini teritorije Bosne i Hercegovine i odmah stupi u konfederalne odnose s Jugoslavijom”**, po Miloševiću **“se stvara sva podloga da srpski narod, praktično, ostane da živi u jednoj državi i neuporedivo povećavaju šanse dobrog rešenja u budućnosti Republike Srpske Krajine, čime se onda ispunjavaju svi ciljevi”**.⁵⁰⁷

Navedenom izjavom Milošević je ponovo, pored ostalog, ukazao na srpski velikodržavni projekt **“svi Srbi u jednoj državi”**. Pored toga, on je otvoreno imenovao nosioce srpske nacionalističke ideologije, politike i prakse, zločinačkog i genocidnog karaktera, i time priznao da je država Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) **agresor** na Republiku Bosnu i Hercegovinu i **osvajatelj** najvećeg dijela Republike Bosne i Hercegovine, jer je, kako on tvrdi, Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) **stvorila srpsku “državu na pola teritorije Bosne i Hercegovine”**, s čijim se rezultatima ponosio, kako on lično, tako i država Savezna republika Jugoslavija (**“... Možemo samo da se ponosimo rezultatom da smo zaštitili svoj narod i stvorili mu državu na pola teritorije Bosne i Hercegovine! Tamo još dva naroda**

⁵⁰⁶ Isto, str. 25.

⁵⁰⁷ Isto, str. 26.

živi, oni dobijaju drugu polovinu teritorije ...”).⁵⁰⁸

Milošević je negirao da je Plan *Kontakt-grupe* antisrpski. S tim u vezi, naglasio je sljedeće: “... Dve trećine dobija polovinu, a ja ovde slušam izraz da se 'sabije srpski narod u polovinu teritorije' - jedna trećina koja je dobila polovinu teritorije sabija se, a one dve trećine koje su dobile polovinu ne sabijaju se?! Kažu da je zato ovaj plan antisrpski - da se sabijaju u teritoriju od pola Bosne i Hercegovine! Dajte da razmišljamo kao razumni ljudi; kažu - 'da se sabiju na teritoriju gde će imati 40 stanovnika na kvadratni kilometar'?! Da ne kažem da je to teritorija veličine dve Crne Gore, pogledajte državu Monako - velika je 1,5 kvadratni kilometar. Ovo je 150 puta veća država, a svi u svetu znaju za tu državu i lepo žive. Republika Srpska je dva puta veća od Crne Gore, jedan i po put veća od Slovenije, i mi sada objašnjavamo kako je to malo!”⁵⁰⁹

Vrhovni savet odbrane Savezne republike Jugoslavije je, na sjednici održanoj 30. augusta 1994, prihvatio ponuđeni plan *Kontakt-grupe* i, s tim u vezi, zaključio sljedeće: “**Najnovija ponuda međunarodne zajednice da se Republika Srpska konstituiše na polovini teritorije nekadašnje Bosne i Hercegovine i odmah stupi u konfederalni odnos s Jugoslavijom, stvara sve pretpostavke da srpski narod, praktično, ostane da živi u jednoj državi i povećava šanse dobrog rešenja u budućnosti Republike Srpska Krajina, čime se u suštini ispunjavaju svi ciljevi pravedne borbe srpskog naroda.**”⁵¹⁰ Time je Vrhovni savet odbrane ponovo potvrdio postojanje srpskog velikodržavnog projekta i srpsku nacionalističku ideologiju, politiku i praksu.

Plan *Kontakt-grupe* je, po ocjeni Slobodana Miloševića, “srpskoj

⁵⁰⁸ Isto, str. 33.

⁵⁰⁹ Isto. Na kraju svog izlaganja Slobodan Milošević je, pored ostalog, velikodušno konstatovao da je “**polu teritorije Bosne i Hercegovine maksimum koji pripada Srbima u Bosni i Hercegovini, jer su oni trećina**”. “Traženje više od toga”, po njemu, “**bi nesumnjivo bilo opredeljenje za jedan osvajački rat**”. Očito je Milošević “zaboravio” što je prije te konstatacije govorio.

⁵¹⁰ AIIZ, inv. br. 2-3598, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE sa 25. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 30. augusta 1994. godine, Beograd, ZAPISNIK ..., str. 2.

strani dao pola Bosne i Hercegovine” i pravo Srbima “na konfederaciju s Jugoslavijom” (Saveznom republikom Jugoslavijom - Srbijom i Crnom Gorom), što je, po njemu, riječ o jednoj državi - “**to je onda jedna država**”.⁵¹¹ Tako su, tvrdi Milošević, “**dvije trećine stanovništva, koje čine Muslimani i Hrvati, po međunarodnoj zajednici**”, dobili “**manje od polovine teritorije**”. Govoreći o tom “**poklonu**” (“**pola Bosne i Hercegovine**”) “**međunarodne zajednice**”, Milošević je na sjednici Vrhovnog saveta odbrane, održanoj 2. novembra 1994, izjavio da nije očekivao (“**Verujte, ja nisam očekivao**”) “**da nam daju polovinu teritorije - smatrao sam da će dati manje. Jedna trećina dobije jednu polovinu, a dvije trećine dobiju drugu polovinu!? Oni tvrde da treba da bude obratno!? Najgore je kada se upotrebljava jedan loš primer. Skadar je dobar primer, koji Krajišnik upotrebljava na loš način. On objašnjava da 'ne treba da napravimo grešku kao što je pola Crne Gore poginulo pod Skadrom, pa da se vrati!' Naprotiv, to pokazuje, čak i u onoj podeli snaga u svetu: 'džaba ti je što je poginulo pola Crne Gore, ako nijedna velika sila neće da ti prizna - ima da vratiš!'**”.⁵¹²

Momir Bulatović je na navedenoj sjednici, pored ostalog, izjavio da Momčilo Krajišnik: “**potpuno pogrešno kaže: 'ne smemo više nikada dozvoliti da nam se ponovi Skadar!'**”, te konstatovao da Krajišnik, Karadžić i ostali (zločinci) “**hoće da isprave nepravdu od kosovskog mita na ovamo, kao da su oni Bogom dani da isprave sve nevolje, umesto da sačuvaju narod i svoju državu!**”.⁵¹³ Na to je Milošević dodao: “**I posle toliko muka! Izdržali smo sve, prošli kroz sve sankcije i došli dotle da cela međunarodna zajednica kaže: 'Evo, niste agresori, pola Bosne i Hercegovine je vaše. Imate i pravo da se udružite**

⁵¹¹ AIIZ, inv. br. 2-3600, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 28. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 2. novembra 1994. godine, Beograd, str. 22 i 28-29; AIIZ, inv. br. 2-3599, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 27. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 27. septembra 1994. godine, Beograd, str. 82.

⁵¹² AIIZ, inv. br. 2-3600, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 28. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 2. novembra 1994. godine, Beograd, str. 29-30.

⁵¹³ Isto, str. 30.

sa Srbijom i Crnom Gorom'. Oni kažu 'ne, i silom ćemo uzeti naše, produžićemo rat!?' To je apsolutno ludilo!"⁵¹⁴

Momir Bulatović je nakon Miloševića izjavio: "Već su izgubili 850 kvadratnih kilometara teritorije", na što je Milošević rekao: "To je već 1,5 odsto", te konstatovao: "Momo, najbolji član *Kontakt-grupe*, sa našeg stanovišta je Rusija. Eno ti ga ruski politički direktor juče - šta je pitao Kontića i šta mu je odgovorio: 'Ne dolazi u obzir dok ne prihvate Plan!' I to kaže Rusija!"⁵¹⁵

Učestvujući u navedenoj diskusiji, general Momčilo Perišić (načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije) ocijenio je "da mi pozovemo ove naše iz Bosne i pokušamo da ih ubedimo da prihvate Plan" i predložio "da pokušamo ako još nešto možemo uraditi da ih ubedimo. Inače, stvarno će doživeti totalnu smrt! I ne samo što će oni doživeti, nego će takvo stanje imati neverovatno nesagledive posledice po srpski i crnogorski narod".⁵¹⁶

Mirovni plan *Kontakt-grupe* je, po ocjeni Slobodana Miloševića, "ponuđen u trenutku kada su Srbi pobedili! Dakle, oni su pobedili i kažu: 'u interesu mira i svega, prihvatamo podelu 'fifti-fifti', kao pobednici' i završavaju sav posao! Ovako će biti naterani da kapituliraju i da upropaste sve, što reče onaj seljak. Jer, nije više reč o tome da li će postići - neće postići, to je sigurno: neće međunarodna zajednica dati više od pola Bosne, nego je pitanje da li će i koliko još dana na stolu biti ovaj Mirovni plan, kada će se reći da se Srbima neće više nuditi taj Mirovni plan, nego neki - gori! A gori će biti: 'nema konfederacije sa Jugoslavijom, nema Republike Srpske, pravi se unitarna država, Srbi će imati autonomiju na svojim teritorijama ...'"⁵¹⁷

Miloševićevu ocjenu o Srbima kao pobjednicima, kojima je "međunarodna zajednica", odnosno *Kontakt-grupa*, dala pola Bosne i Hercegovine, prihvatile su i članice *Kontakt-grupe*, posebno Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija. Američki sekretar odbrane William Perry je 27. novembra 1994. "priznao" "vojnu nadmoć Srba na kopnu" (riječ

⁵¹⁴ Isto.

⁵¹⁵ Isto.

⁵¹⁶ Isto, str. 31.

⁵¹⁷ Isto.

je o jednoj od srpskih ofanziva na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać, pokrenutoj 1. novembra 1994).⁵¹⁸ Sljedećeg dana Sjedinjene Američke Države su odustale od akcije NATO-a i priklonile se diplomatskom rješenju *Kontakt-grupe*. Dok su se snage Vojske Jugoslavije i njihovih kolaboracionista (“Vojska Republike Srpske”, “Vojska Republike srpske krajine” i “Narodna odbrana Autonomne pokrajine zapadna Bosna”) “**približavale središtu Bihaća**”, Perry se (30. novembra) “**pomirio s tim da su Srbi pobijedili u ratu i nije ’vidio nikakve nade’ da Vlada**” Republike Bosne i Hercegovine (po)vratu i najmanji dio teritorije koju je Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) držala pod okupacijom.⁵¹⁹

Velika Britanija je ponovo pokrenula pitanja o neizbježnoj pobjedi Srba, da se mir može postići jedino tako da se zadovolje zahtjevi Slobodana Miloševića u vezi sa sankcijama, te da se Miloševićevim kolaboracionistima u Republici Bosni i Hercegovini ponudi konfederacija sa Srbijom. U tim aktivnostima pomagala im je Rusija i koristila im je neodlučnost (nekih) američkih visokih političara, posebno Perryja i ministra za vanjske poslove Christophera. Predsjednik Clinton se nije oglašavao, a senator Bob Dol je, imenujući Veliku Britaniju kao najveću prepreku, optužio Akashija i generala Rosea da su “**pomagali srpskom agresoru**”.⁵²⁰

Planom Kontakt-grupe (juli 1994), u vrijeme kada je 72% teritorije Republike Bosne i Hercegovine bilo pod okupacijom velikosrpskog agresora i njegovih kolaboracionista, i kada su Britanija i Francuska vršile **pritisak** na Bošnjake, javno prisiljavajući žrtve genocida - (“**bosanske Muslimane ...**) “**da moraju priznati vojni poraz**”,⁵²¹ međunarodna zajed-

⁵¹⁸ Šire i detaljnije o tome vidjeti stranu 1377 ovog rada.

⁵¹⁹ C. Hodge, 214-215; R. Delić, **ČAST JE BRANITI BOSNU ...**, str. 596 i 605. Generalni sekretar NATO-a jednostavno je prokomentarisao: “**Mi ne predvodimo. Nije naše da definiramo politiku ili strategiju. To ostaje Ujedinjenim nacijama**” (C. Hodge, nav. dj., str. 214-215). I pored “**vojne nadmoćnosti Srba na kopnu**”, kako je to s oduševljenjem “**priznao**” američki sekretar odbrane, William Perry, srpski agresor i njegovi kolaboracionisti ni novembra 1994. nisu uspjeli zauzeti sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać. Stoga nije bilo nikakvog razloga da se sekretar Perry “pomiri” sa činjenicom “**da su Srbi pobijedili u ratu**” - u ovom slučaju u napadu na teritoriju Ujedinjenih nacija Bihać.

⁵²⁰ C. Hodge, nav. dj., str. 215.

⁵²¹ N. Cigar, nav. dj., str. 183; B. Simms, nav. dj., str. 24-25; K. Begić, nav. dj., str. 202. Aktivnosti *Kontakt-grupe*, “**pompeznog sastava i sa usaglašenom taktikom**”, manifestovane su pojačanim verbalnim prijetnjama i ucjenama. Najdalje u tome je, po prof. dr. Kasimu Begiću, otišao Douglas Hogg (drugi čovjek britanske diplomatije, u

maju 1994. je posjetio Sarajevo), koji je 19. maja 1994. izjavio da **“Bosanski Muslimani treba da priznaju vojni poraz i odustanu od namjere da silom vrate izgubljene teritorije”** (K. Begić, nav. dj., str. 201-202). Međutim, najuporniji i najsystematičniji na navedenom planu bio je, tvrdi prof. Begić, Alain Juppé (minister za vanjske poslove Francuske), koji je, pored ostalog, nekoliko mjeseci ranije - 13. februara u *Washington Timesu*, braneći čvrsti stav protiv podizanja embarga (oružje i vojna oprema) za Republiku Bosnu i Hercegovinu, izjavio da **“Muslimani moraju da se uvjere kako će više dobiti pregovorima nego oružjem”**. Juppé je 6. maja 1994. u istom tonu izjavio da **“nema više vremena za pregovore i da zainteresirane strane treba da prihvate ono što im nudi mirovni plan EU - podjelu Bosne i Hercegovine - 51 odsto hrvatsko-bošnjačkoj federaciji i 49 odsto srpskoj strani”** (Isto, str. 202). U skladu sa navedenim izjavama, a posebno, kako to prof. Begić piše, **“kao znak ‘mjere’ cinizma”** je i njegova izjava da **“evropski savez treba biti spreman nagraditi teritorijalne ustupke (!) bosanskih Srba”** (Isto).

Alain Juppé je, zajedno sa britanskim šefom diplomatije (Hurdom), kao i dr. Hoggom, **“imao ključnu ulogu i u pogledu ozvaničenja ucjene o povlačenju mirovnih snaga Ujedinjenih nacija ukoliko strane ne postignu konsenzus o prihvatanju ‘evropskog plana’”**. Tako je 19. maja 1994, nakon sastanka *Kontakt-grupe* u Vašingtonu, Juppé izjavio: **“Ne možemo ostaviti naše mirovnjake u Bosni na neodređeno vrijeme ako ljudi kojima oni pokušavaju da pomognu imaju vlade koje ne žele mir”**. Takvim izjavama, po ocjeni prof. Begića, **“ne samo što se ‘evropskom neutralnošću’ zanemaruje priroda sukoba u BiH, kao i dijametralno različita pozicija ‘strana’ u slučaju odlaska UN-snaga, nego se ‘sistemom podijeljene krivice’, uz legaliziranje faktičkog stanja stvorenog zločinom, neposredno ohrabruje agresor za nastavak ‘istog kursa’”** (Isto, str. 202-203).

Reuter je 4. jula 1994. prenio izjavu Andreja Kozirjeva da bi **“raskol između Moskve i četiri zapadne sile, koje nastoje pronaći pregovaračko rješenje za bosansku krizu, mogao dovesti do trećeg svjetskog rata”** (Isto, str. 207, napomena 13).

Pored navedenih ucjena, karakteristične su i usaglašene izjave zemalja *Kontakt-grupe* o tome **“da angažiranje NATO saveza ne treba da remeti vojnu ravnotežu (!) između ‘strana’”**. Ipak, tvrdi prof. Begić, **“najupečatljiviji utisak u ovom domenu ostavila je izjava A. Juppéa na press-konferenciji 24. maja da, ‘ako zainteresirane strane ne žele mir, iz tog slijede određeni zaključci’ (italic prof. Begić - prim. S. Č./, te ukoliko plan ne bude prihvaćen najavio je skoro povlačenje ‘francuskih plavaca’”** (Isto, str. 203).

Navedene prijetnje i ucjene su, tvrdi prof. Begić, **“nezavisno od njihovih, ne samo moralnih, nego i političkih konstrukcija, bile krivo adresirane i za mjesec-dva će se pokazati kako je bila katastrofalno loša procjena Juppéa, Hurda i drugih u pogledu rasporeda pritisaka na ‘strane’ u BiH”** (Isto).

“Svjetski zvaničnici su”, piše general Rasim Delić, komandant Armije Republike Bosne i Hercegovine, **“većim dijelom 1994. govorili da Armija Republike Bosne i Hercegovine nema sposobnosti da izvede bilo koju značajniju operaciju. U vrijeme kada je bila teška situacija na području Bihaća”**, sigurne zone Ujedinjenih nacija (novembra 1994), sekretar odbrane Sjedinjenih Američkih Država, William Perry, **“rekao je da je Armija R BiH izgubila rat”** (R. Delić, nav. dj., str. 596 i 605).

Date ocjene, a posebno **“da je Armija R BiH izgubila rat”**, sekretara odbrane SAD-a, Williama Perrya, nisu u skladu sa činjeničnim stanjem na terenu, odnosno potpuno su netačne, što, pored ostalog, potvrđuju sljedeće bitne činjenice:

nica je, stavljajući agresora i žrtvu u istu ravan, priznala ta teritorijalna osvajanja i Srbima rekla: **“evo vam pola teritorije Bosne i Hercegovine”**. Tada je, po Slobodanu Miloševiću, Saveznoj republici Jugoslaviji i njihovim kolaboracionistima nuđeno, **“u najboljoj pregovaračkoj poziciji”**, **49:51% teritorije Bosne i Hercegovine**.⁵²² Taj mirovni genocidni plan - koji su u skladu sa srpskom ideologijom, politikom i praksom velikodržavnog teritorijalnog nacionalizma - borbe za srpske etničke teritorije, dogovorili ministri za vanjske poslove Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije, Francuske, Njemačke i Rusije (“velika petorka”) sa Slobodanom Miloševićem i srpskim političkim i državnim rukovodstvom u Beogradu (po)nuđio je **podjelu Bosne i Hercegovine na dva dijela (entiteta) - “51 odsto hrvatsko-bošnjačkoj federaciji i 49 odsto srpskoj strani”**.⁵²³

- prvo, 3. korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine je 11. maja 1994. zauzeo veoma značajan objekat Vijenac na Ozrenu i nanio velike gubitke srpskom agresoru, te zaplijenio velike količine oružja i drugih materijalno-tehničkih sredstava;

- drugo, 7. korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine je 1. novembra 1994. oslobodio Kupres sa svim dominantnim objektima oko njega (A. Kliko - F. Ćuskić, **17. VITEŠKA KRAJIŠKA BRDSKA BRIGADA A R BiH**, Udruženje “17. VKbbr” Ključ - Institut za istoriju, Sarajevo, 2010, str. 192, napomena 11);

- treće, 5. korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine ni novembra niti decembra 1994. nije vojnički poražen. Zahvaljujući upornoj i herojskoj odbrani, 5. korpus je zaustavio srpskog agresora i prisilio ga da pređe u odbranu, pri čemu su neke srpske jedinice u panici napustile položaje, ostavivši oružje i opremu (potpunije o tome vidjeti strane 1377-1381 ovog rada).

Američki predsjednik Clinton je u Parizu, 7. juna 1994, prilikom obraćanja Nacionalnoj skupštini, izjavio da Sjedinjene Američke Države **“podržavaju ovaj program u vezi sa primirjem, a plan teritorijalne podjele kao osnovu za puni i konačni prestanak neprijateljstava”**. Franjo Tuđman je 18. juna, nakon razgovora sa američkim izaslanikom Charlesom Redmanom, izjavio **“da je predložena podjela Bosne jedina razumna ponuda, i jedino moguće rješenje”** (K. Begić, nav. dj., str. 206).

⁵²² AIIZ, inv. br. 2-4270, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, SP Br. 17-1, 8. novembar 1995, **ODBRANA. SLUŽBENA TAJNA. STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 47. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 6. decembra 1995. godine, Beograd, str. 4; **∴ NEDOVRŠENI MIR**, str. 53.

⁵²³ K. Begić, nav. dj., str. 202; R. Holbrooke, nav. dj., str. 78; **∴ IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 153-154; Dž. Najetović, **BRITANSKA POLITIKA U BOSNI I HERCEGOVINI 1992-1995**, IK “Sedam”, Sarajevo, 2010, str. 147; M. Filipović, **PLES MRTVACA OKO MOSTARA ...**, str. 111; E. Zgodić, nav. dj., str. 37. *Kontakt-grupa* sadržinski i nije ponudila novi mirovni plan, jer u odnosu na Owen-Stoltenbergov plan, odnosno korekcija njihove mape teritorijalnog razgraničenja sa ministarskog sastanka članica Evropske unije od 22. decembra 1993, razlika je u tome što je,

Na sjednici Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugo-

umjesto **podjele na tri dijela**, ponuđena **podjela na dva dijela**, čak i uz iste kvantitativne odnose o teritorijalnom razgraničenju, odnosno između Federacije Bosne i Hercegovine i “bosansko-srpskog entiteta” (: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 153-154; K. Begić, nav. dj., str. 200-201, 207-208; D. Chollet, nav. dj., str. 32; L. Silber - A. Litl, nav. dj., str. 335-336).

Plan *Kontakt-grupe*, piše Holbrooke, “**Bosnu dijeli na dva entiteta, 49 procenata zemlje ide bosanskim Srbima, a 51 procenat hrvatsko-muslimanskoj Federaciji**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 78). S tim u vezi, on tvrdi da su se “**prema planu Kontakt grupe iz 1994. svih pet ministara spoljnih poslova Kontakt grupe i lideri sve tri zemlje formalno složili na podjelu bosanske teritorije između Federacije i bosanskih Srba u omjeru 51-49**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 295).

Plan *Kontakt-grupe* je prihvatila većina poslanika Skupštine Republike Bosne i Hercegovine i Skupštine Federacije, na zajedničkoj sjednici 18. jula 1994, kao i Drugi bošnjački sabor prije toga (K. Begić, nav. dj., str. 215-216).

Kolaboracionisti i petokolonaši Savezne republike Jugoslavije (Republika Srpska) odbili su ultimativni Plan *Kontakt-grupe* (“**uzmi ili ostavi**”), čije su članice samo mlako reagovala, ne preduzimajući nikakve druge mjere kojima su prijetili onoj strani koja ne prihvati plan. Za razliku od njih, Milošević je, polazeći od ocjene da je Plan *Kontakt-grupe* “**samo 'put, ali ne i konačno rešenje problema**”, prvi put javno prihvatio jedan međunarodni plan, kao rezultat pritiska *Kontakt-grupe* i “**samo kao 'polaznu tačku', u pregovorima**”, što je priznao na tajnoj sjednici Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije - 29. augusta 1995. (AIIZ, inv. br. 2-2890, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-5, 30. august 1995, **ODBRANA, DRŽAVNA TAJNA, ZABELEŠKA** sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 29. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, Beograd, str. 9; : **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 154), te preporučio liderima Srpske demokratske stranke da i oni prihvate taj mirovni plan. Međutim, srpski paradržavni parlament nije prihvatio plan *Kontakt-grupe*, nakon čega je reagirala Vlada Savezne republike Jugoslavije - odlukom o navodnom prekidu političkih i ekonomskih odnosa sa “republikom srpskom”, zabrani boravka članova rukovodstva “republike srpske” na teritoriji Savezne republike Jugoslavije i zatvaranjem granica SRJ za sve transporte prema “republiku srpskoj”, osim hrane, odjeće i lijekova (K. Begić, nav. dj., str. 214-223; * **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 154; D. Chollet, nav. dj., str. 125).

Navedeni “**radikalni zaokret**” Slobodana Miloševića u evropskim prijestonicama je dočekan sa neskrivenom radošću. Međutim, to je bilo samo deklarativnog karaktera. To su bile prazne riječi, “**bez ikakvih konkretnih poteza koji bi potvrdili ovo spektakularno preobraćenje čovjeka koji je zapravo i sve 'zakuhao' na ovim prostorima**” (K. Begić, nav. dj., str. 220-223). Nijedna od navedenih Miloševićevih “odluka” nije u praksi realizovana, što, pored ostalog, potvrđuju dokumenta Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije.

Richard Holbrooke je 1995. raspolagao sa satelitskim snimcima, na kojima se vide kamioni - cisterne kako prelaze iz Srbije u Bosnu i Hercegovinu. Pošto je Milošević tvrdio da prevoze mlijeko, Holbrooke mu je tada dao spektroskopsku analizu koja je dokazivala da je riječ o dizel-gorivu (F. Hartmann, nav. dj. str. 71, nap. 38).

slavije, 30. augusta 1994, posvećenom mirovnom planu *Kontakt-grupe*, Milošević je otvoreno i jasno ukazao na suštinu i značaj srpskih političkih ciljeva (na sljedeći način definisao nacionalni interes): **“Mi smo, čini mi se, veoma uspešno, vodeći jednu jedinstvenu politiku, postigli da zemlju /Saveznu republiku Jugoslaviju – Srbiju i Crnu Goru - prim. S. Č./ sačuvamo od rata, a da istovremeno pružimo maksimalnu pomoć našem narodu preko Drine, da se stvori Republika Srpska, da se stvori Republika Srpska Krajina, da se uspostavi njihov status u pregovaračkom procesu i da se dođe do konačnog cilja, koji je u ovom trenutku ponuđen od strane međunarodne zajednice. To je Republika Srpska na polovini teritorije dosadašnje Bosne i Hercegovine.”**⁵²⁴

Miloševićev cilj bio je postići priznanje svojih teritorijalnih osvajanja, **“zbog kojih je proliveno toliko krvi”**. Na sjednicama *Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici*, na kojima su se sastajali funkcioneri Savezne republike Jugoslavije i njihovi kolaboracionisti iz Bosne i Hercegovine (paradržavna tvorevina i marionetski režim Republika Srpska), u vezi sa zajedničkim aktivnostima, Milošević je u januaru 1993. o pitanju **“nužnosti ujedinjenja srpskog naroda”** izjavio: **“To već imamo de facto. Pitanje je sada kako to zajamčiti, kako pretvoriti ovu situaciju koja postoji de facto u de jure.”**⁵²⁵

Milošević je 12. novembra 1993. povjerio Hrvoju Šariniću da će

⁵²⁴ AIIZ, inv. br. 2-3598, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 25. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 30. augusta 1994. godine, Beograd, str. 22; F. Hartmann, nav. dj., str. 84.

⁵²⁵ AIIZ, inv. br 2-4278, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa proširene sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 9. januara 1993. godine, Beograd, str. 8 i 69; AIIZ, inv. br 2-4074, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa proširene sednice *SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, 21. januara 1993. godine, Beograd, str. 40, 42-43 i 55. O **“jedinstvu srpskog naroda”** Slobodan Milošević je govorio i na proširenoj sjednici *Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici* (Savezne republike Jugoslavije), 9. januara 1993. (AIIZ, inv. br. 2-4278, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, **STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa proširene sednice *SAVETA O USAGLAŠAVANJU STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI*, održane 9. januara 1993. godine, Beograd, str. 69. O tome vidi str. 126, napomenu 359 ovog rada).

svi Srbi rasuti po teritoriji bivše Jugoslavije biti ujedinjeni u jednoj srpskoj državi: **“Otvoreno Vam kažem, da sam sa Republikom Srpskom u Bosni, koja će prije ili poslije postati dijelom Srbije, riješio 90% srpskog nacionalnog pitanja, isto kao što je Tuđman riješio hrvatsko nacionalno pitanje preko Herceg-Bosne.”**⁵²⁶

Brojna i sva relevantna dokumenta, pored ostalog, potvrđuju:

- prvo, Slobodan Milošević je bio na čelu srpskog (srpsko-crnogorskog) rukovodstva, **“glavni čovek srpskog rukovodstva”**, **“istinski nosioc svesrpske politike”**,⁵²⁷
- drugo, Milošević je **“praktično bio na čelu SRJ, bez obzira koju je funkciju vršio (predsednik Srbije ili predsednik SRJ)”**,⁵²⁸
- treće, Milošević je imao neformalnu, ali u suštini efektivnu komandu nad oružanim snagama SFRJ/SRJ (Jugoslavenskom narodnom armijom i Vojskom Jugoslavije),⁵²⁹

⁵²⁶ F. Hartmann, nav. dj., str. 83-84. Radovan Karadžić je na tzv. Skupštini srpskog naroda 10-11. maja 1994, pored ostalog, izjavio: **“Bez Srbije ne bi bilo ništa, nemamo mi te resurse i ne bi mogli da ratujemo”** (Isto, str. 72; ∴ **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ...**, str. 90).

⁵²⁷ V. Kadijević, nav. dj., str. 115, 134, 266 i 270. Slobodan Milošević je, po ocjeni saveznog sekretara za narodnu odbranu (ministar odbrane SFRJ) i istovremeno načelnik Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ, od 15. maja 1988. do 6. januara 1992, bio **“glavni čovek srpskog rukovodstva”** (Isto, str. 115).

⁵²⁸ Isto, str. 258.

⁵²⁹ Isto, str. 130 i 133. Milošević je, tvrdi general Kadijević, od 6. januara 1992. **“preuzeo apsolutnu komandu nad Armijom”** (JNA) - Isto.

Slobodan Milošević je od 8. maja 1989. do 23. jula 1997. obavljao funkciju predsjednika Republike Srbije, a od 23. jula 1997. do 5. oktobra 2000. predsjednika Savezne republike Jugoslavije (ICTY, Predmet br. IT-01-51-T, TUŽILAC MEĐUNARODNOG SUDA PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *OPTUŽNICA*, 21. novembar 2001, ∴ *VREME*, br. 793, 16. mart 2006).

Slobodan Milošević, **“vođa svih Srba”**, **“dominantna politička ličnost u Srbiji”**, **“više od jedne decenije bio je glavna politička ličnost u Srbiji. Imao je apsolutni autoritet u narodu i partiji i imao je mogućnost da presudno utiče na sve odluke i samim tim bio je, na neki način, glavni akter svega što se dogodilo”** u Republici Bosni i Hercegovini i šire na kraju XX stoljeća (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragrafi 256-257; ∴ **MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ...**, str. 148-149). Milošević je bio **“ključni učesnik u zajedničkom zločinačkom poduhvatu i snosi indi-**

- četvrto, **Milošević je bio ključna politička ličnost - on je “bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, koji je uključivao rukovodstvo bosanskih Srba, čiji su cilj i namjera bili da se djelimično unište Bosanski muslimani kao grupa”;**
- peto, **Milošević, ne samo da je znao i bio uključen u genocidni plan udruženog zločinačkog poduhvata, već je s “njegovim učesnicima dijelio cilj i namjeru” da unište Bošnjake kao nacionalnu, etničku i vjersku grupu kao takvu, pri čemu postoji dovoljno dokaza da je genocid izvršen u Prijedoru, Bosanskom Novom, Sanskom Mostu, Ključu, Brčkom, Bijeljini, Zvorniku, Srebrenici, Bratuncu, Vlasenici, Rogatici, Višegradu i drugim okupiranim mjestima i gradovima u opsadi, uključujući i Sarajevo u opsadi;**
- šesto, **Milošević je “pomagao i podržavao (iz)vršenje zločina genocida ili bio saučesnik u (iz)vršenju tog zločina, jer je znao za udruženi zločinački poduhvat i njegovim učesnicima**

vidualnu odgovornost i kao nadređeni za zločine ...” - genocidne radnje, čiji su namjera i cilj bili zauzimanje i uništenje države Republike Bosne i Hercegovine i uništenje Bošnjaka, pripadnika nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragrafi 995-998 i 1001; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE, 16. juni 2004, paragraf 256; ∴ MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ..., str. 146-149). Milošević je, pored toga, “imao toliku integrativnu ulogu u definisanju i izvršenju politike SDS-a u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini da je na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice i prilikom nekih /svih - prim. S. Č./ mirovnih pregovora on zastupao njihove interese” (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002 paragraf 963).

U zajednički zločinački poduhvat su, pored ostalih, bili uključeni i “rukovodioci bosanskih Srba, čiji je cilj bio da djelimično unište populaciju bosanskih Muslimana” (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE, 16. juni 2004, paragraf 246; ∴ MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ..., str. 145).

pružao značajnu pomoć, svjestan da su njegovi cilj i namjera djelimično uništenje bosanskih muslimana kao grupe”;⁵³⁰

⁵³⁰ ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragrafi 249-289, 298, 309 i 323; ∴ **MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ...**, str. 86-212. O ulozi Slobodana Miloševića, ključne političke ličnosti u događanjima i događajima na prostoru bivše Jugoslavije devedesetih godina XX stoljeća, a posebno u Republici Bosni i Hercegovini: u agresiji na i protiv Republike Bosne i Hercegovine, genocidu nad Bošnjacima i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava vidjeti: K. A. Nilsen, nav. dj., str. 33-40, 51-215 i 253-409.

Slobodan Milošević je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu, čiji je cilj bio “prisilno i trajno uklanjanje većine nesrba, prije svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, iz velikih dijelova teritorije Republike Bosne i Hercegovine”, “činjenjem zločina koji predstavljaju kršenje odredbi članova 2, 3, 4. i 5. Statuta Međunarodnog suda” (ICTY-a). Taj udruženi zločinački poduhvat “postojao je od 1. augusta 1991. i trajao najmanje do 31. decembra 1995. Među pojedincima koji su učestvovali u ovom udruženom zločinačkom poduhvatu bili su Slobodan MILOŠEVIĆ, Radovan KARADŽIĆ, Momčilo KRAJIŠNIK, Biljana PLAVŠIĆ, general Ratko MLADIĆ, Borisav JOVIĆ, Branko KOSTIĆ, Veljko KADIJEVIĆ, Blagoje ADŽIĆ, Milan MARTIĆ, Jovica STANIŠIĆ, Franko SIMATOVIĆ zvani ‘Frenki’, Radovan STOJČIĆ zvani ‘Badža’, Vojislav ŠEŠELJ, Željko RAŽNATOVIĆ zvani ‘Arkan’, te drugi znani i neznani učesnici” (ICTY, Predmet br. IT-01-51-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *OPTUŽNICA*, 22. novembar 2001, paragrafi 6-7).

Da bi se “uspješno realizovao cilj udruženog zločinačkog poduhvata, Slobodan Milošević je radio u sprezi sa drugim pojedincima u ovom udruženom zločinačkom poduhvatu ili preko njih. Svaki učesnik ili saizvršilac u ovom udruženom zločinačkom poduhvatu, imajući istu namjeru kao i drugi da doprinese poduhvatu, odigrao je svoju sopstvenu ulogu ili više uloga koje su značajno doprinosile ostvarenju cilja ovog poduhvata” (Isto, paragraf 9).

Milošević je, “djelujući sam ili u sprezi s drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu na sljedeće načine:

a) vršio je efektivnu kontrolu nad elementima JNA i VJ koji su učestvovali u planiranju, pripremi, omogućavanju i vršenju prisilnog uklanjanja većine nesrba, prije svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, iz velikih dijelova teritorije Bosne i Hercegovine;

b) pružao je finansijsku, logističku i političku podršku VRS-u. Te snage su zatim učestvovala u izvršenju udruženog zločinačkog poduhvata činjenjem zločina koji predstavljaju kršenje odredbi članova 2, 3, 4. i 5. Statuta Međunarodnog suda;

c) vršio je znatan uticaj na političko rukovodstvo Republike Srpske i pomagao mu u planiranju, pripremanju, omogućavanju i izvršenju preuzimanja vlasti u opštinama u Bosni i Hercegovini, a zatim prisilnog uklanjanja većine nesrba, prije svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, iz tih opština;

d) učestvovao je u planiranju i pripremanju preuzimanja vlasti u opštinama u Bosni i Hercegovini, a zatim prisilnog uklanjanja većine nesrba, prije svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, iz tih opština. Pružao je finansijsku, materijalnu i logističku podršku neophodnu za takvo preuzimanje vlasti;

e) učestvovao je u formiranju, finansiranju, snabdijevanju, podržavanju i rukovođenju specijalnim snagama Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije. Te specijalne snage učestvovala su u izvršenju udruženog zločinačkog poduhvata činjenjem zločina koji predstavljaju kršenje odredbi članova 2, 3, 4. i 5. Statuta Međunarodnog suda;

f) učestvovao je u obezbjeđivanju finansijske, logističke i političke podrške i rukovođenja srpskim neregularnim ili paravojnim snagama. Te snage učestvovala su u izvršenju udruženog zločinačkog poduhvata činjenjem zločina koji predstavljaju kršenje odredbi članova 2, 3, 4. i 5 Statuta Međunarodnog suda;

g) kontrolisao je, manipulisao ili se na drugi način služio državnim sredstvima javnog informisanja u Srbiji za širenje preuveličanih i neistinitih poruka o nacionalno motivisanim napadima bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata na srpski narod, kako bi se među Srbima koji žive u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini stvorila atmosfera straha i mržnje, koja je doprinijela prisilnom uklanjanju većine nesrba, prije svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, iz velikih dijelova teritorije Bosne i Hercegovine” (Isto, paragraf 25).

Slobodan Milošević je “od 1. marta 1992. ili približno od tog datuma, pa do 31. decembra 1995”, “djelujući sam ili u sprezi sa drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje progona nesrba, prije svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, na teritoriji Banje Luke, Bihaća, Bijeljine, Bileće, Bosanske Dubice, Bosanske Gradiške, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Bosanskog Petrovca, Bosanskog Šamca, Bratunca, Brčkog, Čajniča, Čelince, Doboja, Donjeg Vakufa, Foče, Gacka, Goražda, Sarajeva (Hadžića), Sarajeva (Ilidže), Sarajeva (Ilijaša), Ključa, Kalinovika, Kotor-Varoši, Nevesinja, Sarajeva (Novog grada), Sarajeva (Novog Sarajeva), Sarajeva (Pala), Prijedora, Prnjavora, Rogatice, Rudog, Sanskog Mosta, Šekovića, Šipova, Sokoca, Srebrenice, Teslića, Trebinja, Sarajeva (Trnova), Višegrada, Vlasenice, Sarajeva (Vogošće) i Zvornika. Tokom čitavog tog perioda, srpske snage, koje su se sastojale od jedinica JNA, VJ-a i VRS-a, lokalnih jedinica TO-a, jedinica lokalnog MUP-a i MUP-a Srbije, te paravojnih jedinica iz Srbije i Crne Gore, napadale su i preuzimale kontrolu nad gradovima i selima u tim područjima. Nakon preuzimanja vlasti, srpske snage, u saradnji sa lokalnim srpskim vlastima, uspostavile su režim progona smišljen da se nesrpsko civilno stanovništvo istera sa tih područja” (Isto, paragrafi 33-34).

“Od 1. marta 1992. ili približno od tog datuma pa do 31. decembra 1995, Slobodan MILOŠEVIĆ, djelujući sam ili u sprezi sa drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao je, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje istrebljenja, ubistva i hotimičnog lišavanja života nesrba, prije svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata koji su živjeli na teritoriji Banje Luke, Bihaća, Bijeljine, Bileće, Bosanske Gradiške, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Bosanskog Petrovca, Bosanskog

Šamca, Bratunca, Brčkog, Čajniča, Čelinca, Doboja, Foče, Gacka, Sarajeva (Ilijaša), Ključa, Kalinovika, Kotor-Varoši, Nevesinja, Sarajeva (Novog grada), Prijedora, Prnjavora, Rogatice, Rudog, Sanskog Mosta, Sokoca, Srebrenice, Teslića, Višegrada, Vlasenice i Zvornika” (Isto, paragraf 36).

Slobodan Milošević je “od 1. marta 1992. ili približno od tog datuma pa do 31. decembra 1995”, “djelujući sam ili u sprezi sa drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje protivpravnog zatočenja ili zatvaranja u nehumanim uslovima bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrba na teritoriji Banje Luke, Bihaća, Bijeljine, Bileće, Bosanske Dubice, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Bosanskog Petrovca, Bosanskog Šamca, Bratunca, Brčkog, Čajniča, Čelinca, Doboja, Donjeg Vakufa, Foče, Gacka, Ključa, Kalinovika, Kotor-Varoši, Nevesinja, Prijedora, Prnjavora, Rogatice, Rudog, Sanskog Mosta, Sokoca, Teslića, Višegrada, Vlasenice i Zvornika” (Isto, paragraf 37).

“Od 1. marta 1992. ili približno od tog datuma pa do 31. decembra 1995, Slobodan MILOŠEVIĆ, djelujući sam ili u sprezi sa drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao je, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje protivpravnog prisilnog premještanja, koje se takođe u daljnjem tekstu, gdje je tako napomenuto, kvalifikuje kao deportacija, desetina hiljada civila bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrba iz mjesta njihovih zakonskih prebivališta na teritoriji Banje Luke (deportacija), Bihaća, Bijeljine, Bileće (deportacija), Bosanske Dubice, Bosanske Gradiške, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Bosanskog Petrovca, Bosanskog Šamca (deportacija), Bratunca, Brčkog, Čajniča, Čelinca, Doboja, Donjeg Vakufa, Foče, Gacka (deportacija), Sarajeva (Hadžića), Sarajeva (Ilidže), Sarajeva (Ilijaša), Ključa, Kalinovika, Kotor-Varoši, Nevesinja, Sarajeva (Novog grada), Sarajeva (Novog Sarajeva), Sarajeva (Pala), Prijedora, Prnjavora, Rogatice, Rudog (deportacija), Sanskog Mosta, Šekovića, Šipova, Sokoca, Srebrenice, Teslića, Trebinja, (Sarajeva) Trnova, Višegrada, Vlasenice, Sarajeva (Vogošće) i Zvornika (deportacija), na druga područja u Bosni i Hercegovini i van nje” (Isto, paragraf 40).

Da bi ostvarile navedeni cilj, “srpske snage koje su se sastojale od JNA, VJ-a, VRS-a i TO-a, paravojnih jedinica koje su djelovale u saradnji sa osobljem lokalne policije, lokalnim srpskim vlastima i specijalnim snagama Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije pod efektivnom kontrolom Slobodana MILOŠEVIĆA ili drugih učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu, pokorile su sela i gradove u Bosni i Hercegovini i zajedno s drugim članovima SDS-a učestvovala u razoružavanju nesrpskog stanovništva. Nakon toga su ti gradovi i sela, uključujući i mjesta u kojima su se stanovnici povinovali i nisu pružali otpor, bili napadnuti. Namjera ovih napada bila je da se nesrpsko stanovništvo natjera da bježi. Preuzevši kontrolu nad gradovima i selima, srpske snage su najčešće sakupljale preostalo nesrpsko stanovništvo i prisilno ga iseljavale sa tih mjesta. U drugim prilikama, srpske snage su u saradnji sa lokalnim srpskim vlastima uvodile restriktivne i diskriminacione mjere za nesrpsko stanovništvo i pokretale kampanju terora smišljenu da se ono istjera sa te teritorije. Nesrbi koji su ostali većinom su na kraju bili deportovani ili prisilno premješteni iz svojih domova” (Isto, paragraf 41).

“Od 1. marta 1992, ili približno od tog datuma, do 31. decembra 1995, Slobodan MILOŠEVIĆ, delujući sam ili u sprezi sa drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao je, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje bezobzirnog razaranja i pljačke javne i privatne imovine bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva na teritoriji Banje Luke, Bihaća, Bijeljine, Bileće, Bosanske Dubice, Bosanske Gradiške, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Bosanskog Petrovca, Bosanskog Šamca, Bratunca, Brčkog, Čajniča, Čelinca, Doboja, Donjeg Vakufa, Foče, Gacka, Sarajeva (Hadžića), Sarajeva (Ilidže), Sarajeva (Ilijaša), Ključa, Kalinovika, Kotor-Varoši, Nevesinja, Sarajeva (Novog grada), Sarajeva (Novog Sarajeva), Sarajeva (Pala), Prijedora, Prnjavora, Rogatice, Rudog, Sanskog Mosta, Šekovića, Šipova, Sokoca, Srebrenice, Teslića, Sarajeva (Trnova), Trebinja, Višegrada, Vlasenice, Sarajeva (Vogošće) i Zvornika” (Isto, paragraf 42).

Slobodan Milošević je, “od aprila 1992. do novembra 1995”, “djelujući sam ili u sprezi sa drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje vojne kampanje granatiranja iz artiljerijskih oruđa i minobacača, te dejstvom snajpera po civilnim područjima Sarajeva i na civilno stanovništvo grada, u kojoj su ubijene ili ranjene hiljade civila svih uzrasta i oba pola” (Isto, paragraf 43).

Pretno vijeće ICTY-a se, u *ODLUCI PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, u Predmetu br. IT-01-51-T, *TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA*, od 16. juna 2004, “na osnovu zaključaka koji se mogu izvesti iz ovog dokaznog materijala”, “moglo uvjeriti bez razumne sumnje da je postojao udruženi zločinački poduhvat u koji su bili uključeni rukovodioci bosanskih Srba, čiji je cilj bio da djelimično unište populaciju bosanskih muslimana, kao i da je genocid zaista počinjen u Brčkom, Prijedoru, Sanskom Mostu, Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom. Zaključak o genocidnoj namjeri rukovodstva bosanskih Srba može se izvesti iz cjelokupnog dokaznog materijala, uključujući onaj naveden u paragrafima 238-245. Razmjere i obrazac napada, njihov intenzitet, veliki broj muslimana ubijenih u tih sedam općina, pritvaranje muslimana, okrutno postupanje prema njima u zatočeničkim objektima i na drugim mjestima i ciljani napadi na osobe ključne za opstanak muslimana kao grupe - sve su to faktori koji ukazuju na genocid” (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, *PRED PRETNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 246).

Pretno vijeće ICTY-a se, “na osnovu zaključka koji se može izvesti iz dokaznog materijala”, “moglo uvjeriti bez razumne sumnje” da je Slobodan Milošević “bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, za koji je Pretno vijeće u paragrafu 246 utvrdilo da je uključivao rukovodstvo bosanskih Srba i da je s njegovim učesnicima dijelio cilj i namjeru da se bosanski muslimani djelimično unište kao grupa, pri čemu sudija Kwon ima suprotno mišljenje ... Pretno vijeće može zaključiti da je optuženi /tj. Slobodan Milošević - prim. S. Č./ ne samo znao za genocidni plan udruženog zločinačkog poduhvata, već i da je s njegovim učesnicima dijelio namjeru da djelimično unište bosanske muslimane kao grupu na ovom dijelu

- sedmo, Milošević “je bio nadređen(i) određenim osobama za koje je znao ili imao razloga znati da se spremaju da izvrše ili da su izvršile genocid nad dijelom bosanskih muslimana kao grupe i da nije preduzeo neophodne mjere da spriječi genocid ili kazni njegove izvršioce”.⁵³¹

teritorije Bosne i Hercegovine koja je po planu trebala biti obuhvaćena srpskom državom” (Isto, paragraf 288).

Pretno vijeće je, također, zaključilo, “da postoji dovoljno dokaza da je u Brčkom, Prijedoru, Sanskom Mostu, Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom počinjen genocid i da, o čemu sudija Kwon ima suprotno mišljenje, ima dovoljno dokaza da je optuženi bio učesnik udruženog zločinačkog posduhvata, koji je uključivao rukovodstvo bosanskih Srba, čiji su cilj i namjera bili da se djelimično unište bosanski muslimani kao grupa” (Isto, paragraf 289).

⁵³¹ Isto, paragrafi 309 i 323; ∴ MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI..., str. 173 i 203. Pretno vijeće ICTY-a je, u predmetu TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA u *Odluci po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude*, od 16. juna 2004, do navednih zaključaka došlo “na osnovu dokaza koji se odnose na sljedeće:

1. opću rukovodeću poziciju optuženog među srpskim narodom, uključujući bosanske Srbe u Bosni i Hercegovini;
2. zalaganje optuženog za ideju Velike Srbije i njegovu podršku toj ideji;
3. logističku i finansijsku podršku bosanskim Srbima iz Srbije, za koju se razumno može zaključiti da je pružana uz znanje i podršku optuženog; logističku podršku ilustruju bliski odnosi pripadnika VJ sa VRS-om;
4. prirodu odnosa i angažovanost optuženog na strani političkog i vojnog rukovodstva bosanskih Srba, što dokazuje molbu Karadžića da optuženi ostane u kontaktu s njim i da mu je veoma važno čuti njegovu ocjenu;
5. autoritet i utjecaj optuženog na rukovodstvo bosanskih Srba;
6. ličnu upoznanost optuženog sa “svime što se radi”; njegovo insistiranje na tome da bude obaviješten “o svemu što se događa na frontu” i
7. počinjene zločine, razmjere i obrazac napada ..., njihov intenzitet, veliki broj ubijenih Muslimana, okrutno postupanje sa Muslimanima u zatočeničkim objektima i na drugim mjestima i ciljne napade na osobe koje su bile važne za opstanak Muslimana kao grupe” (Isto, paragraf 288; ∴ MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ..., str. 162).

Pod rukovodstvom Slobodana Miloševića i “njegovih saizvršilaca, civilni, vojni i drugi organi saradivali su”, prema *Drugom pretpretresnom podnesku Tužilaštva ICTY-a* (“Optužnice u vezi sa Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom”) u predmetu *Milošević*, “na preuzimanju vlasti u općinama i područjima širom Hrvatske i Bosne i Hercegovine”, odnosno, uz upotrebu oružane sile, uspostavljanju okupacione vlasti. Takva politika (uspostavljanje okupacione vlasti) “vršena je po obrascu koji je karakterisao visok stepen organizovanosti i planiranja koji im je prethodio. Vlast je preuzimana sa zajedničkim ciljem i posljedicom uspostavljanja srpske kontrole, iako su se preduzeti koraci i njihov hronološki redosljed razlikovali od mjesta do mjesta. Milošević je učestvovao u

“**Stvaranje Republike Srpske i Republike Srpske Krajine**”,⁵³² “**maksimalna zaštita i pomoć**” i druga, te podrška Savezne republike Jugoslavije “**srpskom narodu izvan Srbije**”,⁵³³ posebno u Republici Bosni i Hercegovini, uključujući i izdržavanje “**oko 200.000 vojnika Vojske Republike Srpske**”,⁵³⁴ kao i borbene operacije Vojske Jugo-

planiranju i omogućavanju tog procesa i rukovođenju njime”. Taj obrazac obuhvatao je sljedeće zajedničke elemente:

- a) tajno naoružavanje srpskih civila;
- b) proglašavanje “srpskih autonomnih oblasti”;
- c) “preuzimanje javnih institucija i lokalnih struktura vlasti, tamo gdje je bilo izvodljivo, i uspostavljanje paralelnih struktura vlasti, tamo gde to nije bilo izvodljivo;
- d) angažovanje JNA, jedinica specijalnih snaga Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije, snaga srpske policije, noružanih formacija i jedinica teritorijalne odbrane i koordinaciju između njih”;
- e) sistematsko “čišćenje” (protjerivanje i deportaciju), uglavnom, Bošnjaka iz njihovih domova, kao i pljačkanje i uništavanje njihovih domova i lične svojine;
- f) “lišavanje života nesrpskih civila na osnovu diskriminacije;
- g) zatočenje velikog broja nesrpskih civila u zatočeničkim logorima, gdje su bili podvrgnuti nečovječnom postupanju;
- h) proganjanje privrednih, političkih, vjerskih i akademskih prvaka nesrpskih zajednica i
- i) sistematsko uništavanje džamija, crkava i druge kulturne baštine koja je bila od suštinskog značaja za normalan život protjeranih naroda” - ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM)*, 31. maj 2002, paragraf 5.

⁵³² AIIZ, inv. br. 2-3599, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, SP Br. 9-3, ODBRANA, SLUŽBENA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, 27. septembar 1994, *ZAPISNIK SA DVADESETPETE SEDNICE VRHOVNOG SAVETA ODBRANE*, održane 30. augusta 1994. godine, Beograd, str. 2; AIIZ, inv. br. 2-3598, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO**, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa 25. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 30. augusta 1994. godine, Beograd.

⁵³³ Isto.

⁵³⁴ AIIZ, inv. br. 2-4250, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, Generalštab Vojske Jugoslavije, Kabinet načelnika Generalštaba, *ZAVRŠNA REČ PREDSEDNIKA SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE AKADEMIKA DOBRICE ĆOSIĆA NA SA-STANKU ŠTABA VRHOVNE KOMANDE, DANA 27. 05. 1993. GODINE U DOBANOVCI*, Beograd.

Vojska Jugoslavije je učestvovala u agresiji na i protiv Republike Bosne i Hercegovine, i genocidu nad Bošnjacima. To, pored ostalog, potvrđuje i akademik Dobrica Ćosić, predsjednik Savezne republike Jugoslavije, pri čemu je pogrešno imenovao i kvalifikovao njeno učešće u tom međunarodnom oružanom sukobu građanskim ratom. S tim u vezi, on

slavije, Ministarstva za unutrašnje poslove Republike Srbije i drugih

je na sastanku Štaba Vrhovne komande, 27. maja 1993. u Dobanovcima, pored ostalog, izjavio: **“Vojska Jugoslavije je učestvovala u međunacionalnom i građanskom ratu bez jasno određenog cilja. Ona je iscrpljena našim građanskim ratom”** (Isto).

Slobodan Milošević je, na sjednici “Skupštine Republike Srpske”, 5-6. maja 1993, u pokušaju da uvjeri poslanike da prihvate Vance-Owenov mirovni plan, komentarisao njihove (srpske) zajedničke ciljeve i, s tim u vezi, ukazao na pomoć i podršku Srbije srpskom osvajačkom i genocidnom projektu (agresiji protiv Republike Bosne i Hercegovine i genocidu nad Bošnjacima): **“Otvorilo se čak i pitanje, šta ja smatram zaista neprihvatljivim: da li se odustaje od cilja? Ja ću da vam kažem: ne! Ne odustaje se od cilja. Na pitanje, dakle ako gledamo taj plan, da li plan predstavlja postignuti cilj. Naravno da ne predstavlja. Već je pitanje da li predstavlja put ka konačnom cilju? U mnogočemu je postignut, a ne do kraja. Ali da predstavlja put ka konačnom cilju, naravno da predstavlja. Ali se treba pomučiti malo više glavom, malo više pameću, a malo manje krvi proliti.**

Pošto ste Skupština, /verovatno znate/ da smo napravili jedinstven platni promet, da idemo na jedinstven novac, da idemo na sve moguće veze i transakcije između ekonomije, da idemo u jedno stabilizovanje jednog celovitog jedinstvenog privrednog područja gde će te srpske zemlje biti u ekonomskom i kulturnom i u obrazovnom i u svakom drugom pogledu. ... Na kraju da vam kažemo, nemojte nama govoriti da se osećate napuštenim. Nama koji smo za sve ovo vreme brinuli sve vaše brige. I to ne brinuli, mentalno samo, nego rešavali i pomagali svim svojim snagama i svim svojim mogućnostima, po cenu ogromnog lišavanja desetomilionske Srbije i dalje ćemo vas pomagati, što nije sporno. Ali nemojte nam govoriti da se osećate napušteni, jer to nije korektno. Želim da vam kažem da ova Skupština mora da ima i hrabrosti i samopouzdanje da se u novim okolnostima na kakvoj-takvoj osnovi, ali dovoljnoj osnovi plana postigne cilj, a ne tragična greška koja svirepo preseca put prema uspehu” (: IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE 1991-1996. ..., str. 78 i 80).

Srbija je svoje kolaboracioniste i zločince u Republici Bosni i Hercegovini, po priznanju Radovana Karadžića, **“pedeset puta” više pomagala “nego što mi nešto tamo platimo ili prodamo”** (Isto, str. 84).

Srpski kolaboracionisti su, tvrdi R. Karadžić, **“preuzeli jednu strukturu koja je zavisila od Jugoslavije i koja je vezana za Jugoslaviju i platama i penzijama i nabavkom oružja i municije, itd.”** (Isto, str. 108).

Savezna republika Jugoslavija, država agresor, osiguravala je političku, vojnu, ekonomsku i drugu podršku i pomoć u izvođenju agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima (Isto, str. 86, 90, 92, 112-113 i 168). Paradržavne tvorevine i kolaboracionisti Savezne republike Jugoslavije (“Republika Srpska” i “Republika srpska krajina”) i njihovi saradnici oslanjali su se na oružanu silu Savezne republike Jugoslavije (JNA/VJ, “Vojska Republike srpske krajine”, “Vojska Republike Srpske”), Ministarstvo za unutrašnje poslove Republike Srbije i dr.) - Isto, str. 80, 82, 100, 154, 156, 158, 160, 162, 210 i 239).

Oružana sila, oružje, municija, (oficirske) plate, stizali su iz Savezne republike Jugoslavije, uključujući i tada kada je Milošević uvjeravao strane diplomate da je nametnuo blokadu (Isto, str. 239 i dr.).

(srpskih) oružanih formacija u i protiv Republike Bosne i Hercegovine,

Iako je Milošević “s vremena na vrijeme” pokušavao ubijediti svoje kolaboracioniste u paradržavnoj tvorevini Republika Srpska da prihvate međunarodne mirovne sporazume, on nikada nije prekinuo političku, vojnu, ekonomsku i drugu pomoć i podršku (Isto, str. 76, 78, 82, 102-103, 106, 108, 114-115, 148 i 239).

Savezna Republika Jugoslavija je, tvrdi Slobodan Milošević, pomagala srpski narod “preko Drine” “svim sredstvima”, koja su joj “stajala na raspolaganju”. Izdaci za sredstva trošena “za oružje, municiju i ostale potrebe Vojske Republike Srpske i Republike Srpske Krajine”, nisu, “iz razloga državnih interesa, kao državna tajna”, prikazivani u Zakonu o budžetu kao javnom dokumentu (Isto). Navedeni izdaci, tvrdi Slobodan Milošević, “iz razloga državne tajne”, nisu objavljivani u javnosti. Ukazujući na tu činjenicu, on je i u Obrazloženju svoje *Žalbe protiv rešenja o određivanju pritvora*, dostavljenoj Istražnom sudiji Okružnog suda u Beogradu, 2. aprila 2001, smatrao “da te stvari i danas treba da predstavljaju državnu tajnu” (AIIZ, inv. br. 2-4633, ŽALBA Slobodana Miloševića protiv rešenja o određivanju pritvora, Beograd, 2. april 2001. – ISTRAŽNOM SUDIJI OKRUŽNOG SUDA U BEOGRADU; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE, 16. juni 2004, paragraf 262; ∴ MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ..., str. 151-152).

Područje “Republike Srpske BiH” je bilo (faktički) u istom privrednom sistemu kao i Savezna republika Jugoslavija. Narodna banka Jugoslavije je formirala Narodnu banku “Republike Srpske”, koja je vršila funkciju centralne banke za to područje (AIIZ, inv. br. 2-2759, Narodna banka Jugoslavije, IZVEŠTAJ (“STROGO POVERLJIVO”), Beograd, str. 1-9; S. Čekić, AGRESIJA ..., str. 869-870). Sredinom februara 1993. regulisan je jedinstveni monetarni sistem i jedinstvena monetarna politika na području Savezne republike Jugoslavije, “Republike Srpske” i “Republike Srpske Krajine”. Narodne banke navedenih paradržavnih tvorevina usaglašavale su sve instrumente monetarno-kreditnog regulisanja sa odgovarajućim odlukama monetarno-kreditnog regulisanja Narodne banke Jugoslavije. U tom su cilju kamatne politike, nivo eskontnih stopa, zatim politika obavezne rezerve, odnosno stope obavezne rezerve narodnih banaka “Republike Srpske” i “Republike Srpske Krajine” bile potpuno usaglašne sa odgovarajućim instrumentima Narodne banke SR Jugoslavije. Devizne rezerve narodnih banaka navedenih “republika” bile su sastavni dio deviznih rezervi Narodne banke SR Jugoslavije, koje su knjigovodstveno vođene na posebnim računima u inostranstvu i podračunima kod Narodne banke SR Jugoslavije. Naloge za korištenje deviznih rezervi sa područja narodnih banaka “srpskih republika” davala je Narodna banka SR Jugoslavije (Isto).

Rukovodstvo Velikosrpskog pokreta je sve pozadinske baze JNA predalo “Vojsci Srpske Republike BiH”. Tako je 993. pozadinska baza Banja Luka preimenovana u 14. pozadinsku bazu Banja Luka. Za komandanta te baze je, u skladu sa naredbom ministra odbrane “Srpske Republike Bosne i Hercegovine”, od 15. juna 1992, imenovan pukovnik Milan Škondrić, a razriješen dužnosti pukovnik Osman Selak (AIIZ, inv. br. 2-2555, Komanda 14. pozadinske baze, pov. br. 28-24, 10. juli 1992, ZAPISNIK ...; AIIZ, inv. br. 2-2555, Naredba broj 2-18 Ministra odbrane Srpske Republike Bosne i Hercegovine, od 15. juna 1992. – Komandi 14. pozadinske baze; S. Čekić, nav. dj., str. 870).

uključujući i njihovo neposredno učešće u genocidu nad Bošnjacima,⁵³⁵ potvrđuju činjenicu da je Milošević bio neprikosnoveno dominantna politička ličnost i apsolutni autoritet u Srbiji i Saveznoj republici Jugoslaviji, što, pored ostalog, potvrđuje i on lično. Naime, na sjednici Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije, 12. marta 1993, Milošević je obavijestio članove tog državnog tijela sa uputstvima koje je dao Radovanu Karadžiću: **“Rekao sam Radovanu da ide na radikalne rezove, kojim bi držao teritoriju na levoj obali Drine, koridor i Bosansku krajinu, a ne da se grčevito hvata za svaki deo sarajevske provincije, itd.”**⁵³⁶

⁵³⁵ ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVU (TUŽILAC U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM)*, 31. maj 2002, paragrafi 105-144 i 356-459; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBODAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragrafi 258-289; ∴ **MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID ...**, str. 149-163; S. Čekić, **AGRESIJA ...**, str. 17-751 i 765-931; Isti, **GENOCID ...**, str. 60-78 i druge.

⁵³⁶ AIIZ, inv. br. 2-4279, SAVEZNA REPUBLIKE JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DRŽAVNA TAJNA, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa 8. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 12. marta 1993. godine, Beograd, str. 50; F. Hartmann, nav. dj., str. 88; ∴ **MILOŠEVIĆ VS JUGOSLAVIJA**, knjiga II, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2004, str. 968.

Slobodan MILOŠEVIĆ je od 1987. do kraja 2000. **“bio dominantna politička ličnost u Srbiji i SFRJ/SRJ. Stekao je kontrolu nad svim aspektima vlasti u Srbiji, uključujući policiju i državne službe bezbjednosti. Pored toga, zadobio je kontrolu nad političkim rukovodstvima Kosova, Vojvodine i Crne Gore.”** On je, u svojstvu predsjednika Srbije i zahvaljujući svom rukovodećem položaju u SPS-u, **“vršio efektivnu kontrolu ili je imao znatan uticaj” na učesnike u udruženom zločinačkom poduhvatu, “te je, bilo sam bilo u sprezi s njima, te drugim znanim i neznanim osobama, efektivno kontrolisao ili u znatnoj meri uticao na postupke saveznog Predsedništva SFRJ i kasnije SRJ, Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije (u daljnjem tekstu: MUP), JNA, Vojske Jugoslavije (u daljnjem tekstu: VJ) i VRS-a, kao i srpskih paravojnih grupa”** (ICTY, Predmet br. IT-01-51-T, TUŽILAC MEĐUNARODNOG SUDA PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, OPTUŽNICA, 22. novembar 2001, paragrafi 23-24).

Slobodan MILOŠEVIĆ **“je najkasnije od marta 1991. do 15. juna 1992”**, **“vršio efektivnu kontrolu nad četiri člana srpskog bloka u Predsjedništvu SFRJ. Te četiri osobe bile su Borisav JOVIĆ, predstavnik Republike Srbije; Branko KOSTIĆ, predstavnik Republike Crne Gore; Jugoslav KOSTIĆ, predstavnik Autonomne Pokrajine Vojvodine i Sejdo BAJRAMOVIĆ, predstavnik Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija. Slobodan MILOŠEVIĆ je koristio Borisava JOVIĆA i Branka KOSTIĆA kao svoje glavne posrednike u Predsjedništvu i preko njih rukovodio postupcima ‘srpskog bloka’. Od 1. oktobra 1991. godine, u odsustvu predstavnika Hrvatske, Slovenije, Makedonije i Bosne i Hercegovine u Predsjedništvu, četiri**

člana srpskog bloka vršili su vlast Predsjedništva, uključujući i njegovo ovlaštenje kolektivnog 'vrhovnog komandanta' JNA. Ovo 'krnje Predsjedništvo' bespogovorno je izvršavalo politiku Slobodana MILOŠEVIĆA. Savezno predsjedništvo imalo je efektivnu kontrolu nad JNA kao njen 'vrhovni komandant', kao i nad drugim jedinicama pod nadzorom JNA. Generali Veljko KADIJEVIĆ i Blagoje ADŽIĆ, koji su rukovodili snagama JNA u Bosni i Hercegovini i nadzirali ih, održavali su stalnu komunikaciju s optuženim i konsultovali se sa njim" (Isto, paragraf 28; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragrafi 99 i 357).

Slobodan MILOŠEVIĆ je bio član Vrhovnog saveta odbrane, formiranog 27. aprila 1992, u kome je "imao znatan uticaj i kontrolu nad drugim članovima Saveta. Vrhovni savet odbrane i predsjednik SRJ imali su *de iure* kontrolu nad JNA i zatim nad VJ-om. Pored svojih ovlaštenja *de iure*", MILOŠEVIĆ je "vršio *de facto* kontrolu nad JNA i VJ-om putem kontrole nad visokim oficirima tih dweju vojski". Od kada je došao na vlast u Srbiji, on je "kontrolisao ključne funkcionere u MUP-u Srbije, između ostalih Radmila BOGDANOVIĆA i Zorana SOKOLOVIĆA, koji su, u različitim periodima, bili ministri unutrašnjih poslova Srbije. Imao je kontrolu i nad Jovicom STANIŠIĆEM i Frankom SIMATOVIĆEM, visokim funkcionerima DB-a. Preko ovih funkcionera, Slobodan MILOŠEVIĆ je sprovodio efektivnu kontrolu nad službenicima MUP-a, uključujući DB, koji su rukovodili i davali podršku akcijama specijalnih snaga i srpskih paravojnih formacija koje su deystvovale u Bosni i Hercegovini" (ICTY, Predmet br. IT-01-51-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, OPTUŽNICA, 22. novembar 2001, paragrafi 29 i 31; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragrafi 99 i 357).

Slobodan Milošević je, prema ODLUCI PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBADAJUĆE PRESUDE Pretresnog vijeća ICTY-a u Predmetu TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, od 16. juna 2004, "manipulisao srpskim medijima i nametnuo nacionalističku propaganda kako bi opravdao stvaranje srpske države". On je "držao srpsku štampu pod strogim nadzorom, a nezavisnim medijima je dao manje od deset odsto nacionalnog medijskog prostora, i to iz spoljnopolitičkih interesa" (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBADAJUĆE PRESUDE, 16. juni 2004, paragraf 255).

"Više od jedne decenije Milošević je bio glavna politička ličnost u Srbiji. Imao je apsolutni autoritet u narodu i partiji i imao je mogućnost da presudno utiče na sve odluke i samim tim je bio, na neki način, glavni akter svega toga što se dogodilo u tom periodu". Slobodan Milošević je "u svakom pogledu bio ključna ličnost, glavni junak ove srpske tragedije ...". On je godinama "najveću pažnju posvećivao sredstvima informisanja, naročito televiziji. Lično je odabirao glavne urednike novina i informativnih programa, a pogotovo direktora radija i televizije ... Bio

Karadžić i Mladić su bili podređeni Miloševiću. Milošević je nadzirao *de facto* sve srpske oružane snage: Vojsku Jugoslavije i “**njene produžetke u Bosni i Hrvatskoj**”. Za Beograd su te “**tri vojske bile jedna te ista vojska, zadužena da ostvari politiku etničkog či-**

je duboko ubeden da građani svoje gledanje na političku situaciju formiraju na osnovu onoga što se njima servira, a ne prema njihovom stvarnom materijalnom i političkom položaju. Ono što nije objavljeno, nije se ni dogodilo - to je bila Miloševićeva deviza” (Isto, paragraf 256; ∴ MILOŠEVIĆ VS JUGOSLAVIJA, knjiga II, str. 966-968; K. A. Nilsen, nav. dj., str. 52).

Borisav Jović je (pred ICTY-em) “povezivao Miloševića sa svim važnim odlukama donesenim, kako prije, tako i za vrijeme ratova koje je Srbija vodila protiv republika u bivšoj zajedničkoj državi. Jovićeви iskazi minirali su sve Miloševićeve pokušaje da sebe prikaže samo kao jednog od mnogih koji su zajednički donosili odluke.

Jović je objasnio da se vlast nije ticala samo donošenja velikih političkih odluka. ‘Milošević je imao zadnju riječ u svim važnim i manje važnim pitanjima u Srbiji. On je specijalno odlučivao o kadrovskim rješenjima i postavljanjima na visoke položaje. Milošević je često donosio odluke bez konsultacija sa svojim bliskim saradnicima. I u slučajevima kada je konsultovao druge, njegova je bila zadnja. On je bio jako zainteresovan za realizaciju zacrtanih ciljeva i zbog toga je želio ostati na vlasti što duže. Nakon ostvarivanja određenih ciljeva odbacivao je ljude koji su učestvovali u tom procesu. Milošević nije bio od onih osoba koje su pokazivale saosjećanje prema drugim osobama. To nije bio njegov stil’, rekao je Jović o svom kolegi i ranijem šefu.

‘On je veoma precizno pratio ko je na listi za Glavni odbor partije, ko je kandidat na parlamentarnim izborima, ko je kandidat za koje mjesto u Vladi Republike Srbije, ko je na saveznim listama itd. Interesirala su ga sva mjesta za koja je trebalo odlučiti. On je to tako radio, jer nije htio da kasnije, u provedenu politike koju je zacrtao, imao problema s bilo kim iz svoje partije’.

Jović kaže da se Milošević mijenjao nakon određenih faza provedenih na vlasti.

‘Vremenom, on je mijenjao svoju političku osobenost, od toga da je bio normalan političar s demokratskom i socijalističkom, i zašto ne, nacionalističkom orijentacijom, od toga da je postao apsolutista koji, manje ili više, nije slušao savjete, niti je dao da se na bilo koji način utječe na njega. Milošević je sam odlučivao o svemu dok su drugi davali saglasnost na to i bez imalo kritičnosti sprovodili to u život. Oni koji se nisu slagali s njim otpušteni su i proglašavani krivim za nešto u čemu nisu ni učestvovali. Takvi su proglašavani krivim za nešto što nije uspjelo da se realizira. Kada je u pitanju Milošević, stekao sam utisak da je on bio predisponiran za takav način rada. On je od saradnika postepeno pravio svoje poslušnike koji su ga glorificirali i uzdizali.’

Jović dalje u svom svjedočenju kaže da je Milošević, suprotno oficijelnom opredjeljenju Socijalističke partije, ‘istematski gradio i pothranjivao kult svoje ličnosti’. Tako Jović objašnjava da je, nekad ranije, molio Miloševića da prekine s praksom u kojoj ljudi idu okolo noseći njegove i fotografije srpskih lidera, jer ga je to podsjećalo na vrijeme Staljina i Tita. Milošević je na to reagirao pažljivo, kao da je to bilo neko trivijalno pitanje. Međutim, šta se desilo? Desilo se da su fotografije svih drugih srpskih lidera nestale, osim njegove’ tvrdi Jović” (K. A. Nilsen, nav. dj., str. 52-53).

šćenja”, odnosno genocida. “Finansirane su iz istog budžeta i zavisile o istoj političkoj vlasti, koja je odlučivala o finansiranju, isplati dohodaka, unapređenjima, prekomandi kadrova, logističkoj podršci i strateškim planovima.” Ta vrhovna vlast je bio Vrhovni savet odbrane Savezne republike Jugoslavije, koji je donosio odluke, u kome je Milošević imao dominantnu ulogu i aktivno učestvovao u njegovom radu. Odlučujući Miloševićev položaj u Vrhovnom savetu odbrane “činio ga glavnim Mladićevim šefom. Mladić i članovi njegovog štaba i sami su običavali reći: ‘Ne primamo naređenja od Karadžića’”. To je u aprilu 1995, uoči genocida u Srebrenici, potvrdio i general Perišić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije: “Mi imamo više uticaja od njh nego Karadžić, čiji je cilj progurati što više oficira koji su članovi njegove stranke, Srpske demokratske stranke, da bi imao uticaja na vojsku. A Mladić upravo to želi spriječiti.” Međutim, Karadžić je bio “prijeko potreban da izrazi genocidne namjere, da potpiše direktive i preuzme *de jure* ulogu vrhovnog komandanta nad snagama koje *de facto* ne kontrolira i tako omogući Beogradu da skine sa sebe svaku pravnu odgovornost”.⁵³⁷

⁵³⁷ F. Hartmann, nav. dj., str. 74, 76 i 88; AIIZ, inv. br. 2-2888, PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, DRŽAVNA TAJNA, STENOGRAFSKE BELEŠKE sa sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE - održane 10. februara 1993. godine -, Beograd, str. 22. Slobodan Milošević je na sjednici Vrhovnog saveta odbrane, prilikom rasprave o “PREDLOGU ZAKONA O VOJSCI JUGOSLAVIJE”, pored ostalog, rekao da “odluke donosi Vrhovni savet odbrane, i to piše u Ustavu. Vrhovni komandant nema pravo da donese nijednu odluku bez odluke Vrhovnog saveta odbrane” (AIIZ, inv. br. 2-2888, ..., str. 22).

Ustavom Savezne republike Jugoslavije od 27. aprila 1992. ukinuto je kolektivno Predsjedništvo SFRJ, a odgovornost za odbranu zemlje povjerena je prvenstveno predsjedniku Savezne republike Jugoslavije, Vrhovnom savetu odbrane i Vojski Jugoslavije. Predsjednik Savezne republike Jugoslavije komandovao je vojskom u miru i ratu, u skladu s odlukama Vrhovnog saveta odbrane. Članovi Vrhovnog saveta odbrane bili su predsjednik Savezne republike Jugoslavije, koji je predsjedavao radom Saveta, te predsjednici Republike Srbije i Republike Crne Gore, predsjednik Savezne vlade, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije, savezni ministar za odbranu i drugi. Vrhovni savet odbrane je donosio plan odbrane i bio najviši organ odgovoran za strateška pitanja odbrane Savezne republike Jugoslavije. Predsjednik Savezne republike Jugoslavije sprovodio je odluke Vrhovnog saveta odbrane vezane za Vojsku Jugoslavije i davao naredbu za sprovođenje plana odbrane (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragraf 100).

Vrhovni savet odbrane Savezne republike Jugoslavije formiran je 27. aprila 1992. i sastao se 74 puta (između sredine juna 1992. i sredine marta 1999, od čega 57 puta “**za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini**”). Milošević je prisustvovao svim sastancima (F. Hartmann, nav. dj., str. 74 i 76; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA* (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragraf 102).

Nadležnost i ovlaštenja Vrhovnog saveta odbrane stupila su na snagu najkasnije 15. juna 1992. Kao predsjednik Republike Srbije, Milošević je bio član Vrhovnog saveta odbrane i učestvovao u donošenju njegovih odluka, pri čemu je imao dominirajuću ulogu. Od 8. jula 1992. do 6. decembra 1995. Vrhovni savet odbrane se u brojnim prilikama sastao u punom sastavu, uključujući i Miloševića, da bi obavljao poslove i vršio svoja ovlaštenja, kako propisuje mjerodavno pravo. Na tim sastancima Vrhovni savet odbrane je donosio odluke i izdavao naredbe i dekrete, što pokazuje da je Savet vršio kontrolu nad Vojskom Jugoslavije (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA* (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragraf 102; K. A. Nilsen, nav. dj., str. 561).

Vrhovni savet odbrane je, pored ostalog, odobravao neposredno angažovanje Vojske Jugoslavije u borbenim operacijama u i protiv Republike Bosne i Hercegovine, odnosno u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima; verifikovao odluke “Glavnog štaba Vojske Republike Srpske” o unapređenju oficira i podoficira, uključujući i generala Mladića; donosio odluke o plaćanju “**starešina koje su u Republici Srpskoj i Srpskoj Krajini**”; rješavao status “**starešina Srba i Crnogoraca, rođenih na teritoriji Savezne republike Jugoslavije, koji su ostali ili dobrovoljno otišli u Vojsku Republike Srpske**” i druge aktivnosti (AIIZ, inv. br. 2-3590, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 14. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 11. oktobra 1993. godine, Beograd, str. 24-30; AIIZ, inv. br. 2-3595, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **ODBRANA, SLUŽBENA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 22. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane u Dobanovcima, 11. jula 1994. godine, Beograd, str. 34-35; AIIZ, inv. br. 2-3593, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 18. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 7. februara 1994. godine, Beograd, str. 13 i 23; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA* (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragrafi 103, 408-432 i dr.; AIIZ, inv. br. 2-3599, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 27. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 27. septembra 1994. godine, Beograd, str. 61; AIIZ, inv. br. 2-3600, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 28. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 2. novembra 1994. godine, Beograd, str. 4).

Sredinom januara 1995. S. Milošević je, pored ostalog, zastupao tezu **“da se zaključi mir”**.⁵³⁸ Po njemu je bilo **“potpuno jasno”** da **“četvromjesečno primirje u bivšoj Bosni i Hercegovini predstavlja dragocen vremenski period i veoma dobru ponudu međunarodne zajednice da zaključi mir; da se uspostavi Republika Srpska; da se ljudi okrenu ka radu i proizvodnji, umesto ka ratovanju i daljoj pogibiji”**.⁵³⁹

Međunarodna zajednica je, po Miloševiću, **“ponudila rešenje ‘pola-pola’ /tj. podjelu Bosne i Hercegovine na dva dijela - prim. S. Č./ isključivo na bazi činjenice da je postignuta vojna pobjeda u ratu! Da nije postignuta vojna pobjeda, nikada međunarodna zajednica ne bi izašla sa predlogom da se podeli teritorija Bosne i Hercegovine ‘pola-pola’, koja u istoriji nikada nije bila teritorija na kojoj je bilo srpske države”**.⁵⁴⁰

Vrhovni savet odbrane je **“često najveći deo”** (svojih) sjednica posvećivao svojim kolaboracionističkim, marionetskim i paradržavnim tvorevinama - Republici Srpskoj i Republici Srpskoj Krajini. On je, tvrdi, također, Zoran Lilić, predsjednik Savezne republike Jugoslavije i predsjednik Vrhovnog saveta odbrane, imao **“veoma jasne i precizne donete odluke kada je u pitanju kako pomagati Vojsci Republike Srpske ...”** (AIIZ, inv. br. 2-3598, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 25. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 30. augusta 1994. godine, Beograd, str. 47-49).

⁵³⁸ AIIZ, inv. br. 2-3710, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **ODBRANA. SLUŽBENA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 31. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 18. januara 1995, Beograd, str. 12. Tu svoju tezu on je iznio na sjednici Vrhovnog saveta odbrane, održanoj 18. januara 1995, prilikom rasprave u vezi sa zaključcima **“iz procene vojno-političke situacije”**, kao i **“iz procene bezbednosne situacije”** (**“od ovoga da ne preti opasnost agresije, a onda da li može biti posebno ugrožena, kako, itd. Treće, tzv. problem ljudskih prava, nacionalne manjine i ostalo”**), koji (tj. zaključci), po njemu, **“nisu dobri zaključci, zbog toga što nisu celoviti; dosta su jednostrani. Sve je, na neki način, stavljeno u istu ‘vreću’”** (Isto). Stoga je on, **“za sve što je napred izloženo”**, mislio da **“naš osnovni zaključak, koji iz svega proizilazi, jeste da, apsolutno, svim sredstvima i svim linijama, uključujući i političku i vojnu i svaku drugu izvršimo pritisak da se zaključi mir”** (Isto).

⁵³⁹ Isto, str. 12. **“Sve ovo drugo što to prati onda dobija potpuno drugačiji izgled”**, zaključio je Milošević, a što je general Perišić prihvatio.

⁵⁴⁰ Isto. Ukazujući na značaj srpske **“vojne pobjede”** protiv bošnjačkog civilnog (ne-naoružanog) stanovništva i, s tim u vezi, prihvatanja takvog stanja osvojenog i nametnutog silom od strane tzv. međunarodne zajednice, te činjenice da na teritoriji Bosne i Hercegovine nikada u njenoj historiji nije postojala srpska država, o čemu s pravom go-

To su i po Miloševiću bile “nerealne ambicije”, po kojima se “zahteva da dve trećine stanovništva koji čine Muslimani i Hrvati u krajnjem sporazumu mirovnom dobiju manje od polovine”, što “predstavlja ogromnu opasnost za ceo region”. Tim prije (“pogotovo”), što po Miloševiću, “mi ovde koji sigurno ne navijamo ni za Turke /odnosno Bošnjake - prim. S. Č./, ni za ustaše /tj. Hrvate - prim. S. Č./, ne možemo apsolutno ni mi sami, koliko god bili subjektivni da ocenimo da nama pripada više od polovine teritorije Bosne i Hercegovine, gde srpski narod predstavlja samo jednu trećinu, a ponuđena je polovina; sa jednim dobrim izgledom, u fazi daljih pregovora, da se to nešto čak i uveća, s obzirom na mogućnosti nuđenja nekih za Muslimane vitalnih tačaka za nešto veće teritorije upisane u njihovu kartu”.⁵⁴¹

Milošević je ponuđenu podjelu Republike Bosne i Hercegovine (od strane međunarodne zajednice) ocijenio kao “veliku priliku da se zaključi mir”. Polazeći od te ocjene, on je smatrao kako će, “ukoliko se sve snage ne okrenu ka iskorišćavanju” te “velike prilike da se zaključi mir”, biti “ugroženi svi rezultati rata! I biće ugrožena vojna pobjeda i rezultati vojne pobjede; i biće ugrožena mogućnost formiranja Republike Srpske!”. Stoga je, imajući u vidu, kako vojni tako i politički “aspekt stvari”,⁵⁴² bio protiv nastavka rata, jer se na osnovu tih “aspekata stvari” vidi “da ponuđeni mir predstavlja ogromno dostignuće koje ne bi smelo da se prokocka”.⁵⁴³

vori Milošević, Florence Hartmann tvrdi da je Milošević “dobio opkladu, ali Srebrenica enklava u blizini Žepe i ona zapadnija /treba istočnija - prim. S. Č./, Goražde, predstavljale su u proljeće 1995. posljednje prepreke dovršenja njegova plana. Bez uklanjanja enklava Srebrenice i Žepe, politički entitet koji su mu velike sile obećale u Bosni, kako bi ga potakle da uđe u pregovore o miru, nije mogao zaživjeti. On bi ostao prekinut otočićem muslimanskog stanovništva u sredini, uz opasnost da ga za zelenim stolom podijele na dva zasebna dijela. Milošević i srpski rukovodioci u Bosni zahtijevali su srpsku državu, očišćenu od njezina cjelokupnog muslimanskog stanovništva” (F. Hartmann, nav. dj., str. 156).

⁵⁴¹ Isto.

⁵⁴² Isto, str. 13. S tim u vezi, Milošević je naglasio: “Za ovim stolom dobro znamo s čime oni tamo raspolažu, s čime mi ovde raspolažemo; delić toga smo maločas ovde videli. Sve to zajedno, apsolutno, ne može predstavljati osnovu za zaključak da je dopustivo nastaviti rat, čak i u sasvim suženom razmatranju na vojni aspekt stvari, a potpuno suludo ga nastaviti ako se proširi razmatranje na politički aspekt stvari” (Isto).

⁵⁴³ Isto.

Ukazujući na značaj ponuđenog mira, Milošević je zaključio da, **“apsolutno, svaki naš potez i svaka naša odluka i danas i dalje mora da bude prema tome usmerena”**. To, po njemu, **“treba da bude naša potpuno jasna orijentacija. Jer ako nas ovi gurnu u ova razmatranja na nižem nivou, koja polaze od pogrešnih pretpostavki da sada treba pripremiti neki novi rat i njegov nastavak, onda mi nećemo daleko dogurati. Tim prije što taj novi rat neće biti nametnut voljom druge strane, nego potpunim slepilom upravo ove naše strane”**.⁵⁴⁴

Nadmudrivanje njegovih kolaboracionista i petokolonaša na Palama s *Kontakt-grupom* (**“da protumači da li je ‘baza’ ili ‘polazna tačka’ mirovni plan, kao da ima razlike između toga da li je mirovni plan ‘baza’ za pregovore ili ‘polazna tačka’ za pregovore? Kao da je to najvažnije svetsko pitanje”**) po Miloševiću je **“krajnje neodgovoran odnos prema budućnosti i sudbini postignutog rezultata - ratne pobjede Republike Srpske prema Republici Srpskoj Krajini i, u krajnjoj liniji, onda i prema celom narodu”**.⁵⁴⁵

Kontakt-grupa je početkom 1995, posebno u toku januara, u Sarajevu i na Palama, vodila intenzivne razgovore i dogovore sa političkim rukovodstvom Republike/Federacije Bosne i Hercegovine i političkim i vojnim rukovodstvom paradržavne tvorevine Republike Srpske.⁵⁴⁶ Tako su, primjera radi, ministri *Kontakt-grupe* 21. januara 1995. na Palama razgovarali sa političkim i vojnim rukovodstvom marionetske Republike Srpske o mirovnom planu (*Kontakt-grupe*). Cilj njihovog dolaska bio je da pojasne svoje namjere i poziciju i usmeno prenesu stavove (*Kontakt-grupe*), pri čemu su prezentovali i ostavili - podijelili dokument pod nazivom *POZICIJA KONTAKT-GRUPE*.⁵⁴⁷ Ta pozicija se u osnovi, po Charlesu Thomasu (predstavniku SAD-a), svodila na sljedeće: **“pregovori što pre,**

⁵⁴⁴ Isto.

⁵⁴⁵ Isto. Zato je, po Miloševiću, **“bilo vrlo važno da mi prema toj optici podesimo neke naše dalje postupke. To je baza za naše procenjivanje i ponašanje; sve drugo su sasvim praktične stvari”** (Isto).

⁵⁴⁶ N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 29-43 i 46-53; *Oslobođenje*, 13. januar 1995, str. 1; 15. januar 1995, str. 1; 23. januar 1995, str. 1; 24. januar 1995, str. 1; 25. januar 1995, str. 3 i 5; 26. januar 1995, str. 1 i 28. januar 1995, str. 1 i 5.

⁵⁴⁷ N. Koljević, nav. dj., str. 30-31. Navedeni dokument glasi:

“1. Mirovni plan Kontakt grupe obezbeđuje održivo, razumno i realno rešenje za sve strane i nudi narodima Bosne i Hercegovine izgled za sigurnu budućnost.

i to na bazi prihvatanja plana Kontakt-grupe kao početne tačke, i poštovanje tog plana u toku samih pregovora. Naš teritorijalni predlog 51% : 49% ostaje i dalje osnova; naša uloga biće isključivo medijatorska, što znači da gotovo sve zavisi od vas; ustavni odnos biće uravnotežen, uz očuvanje integriteta Bosne i Hercegovine. Mi ćemo insistirati na razdvajanju snaga i implementaciji teritorijalnog sporazuma tek na kraju, pošto ceo sporazum bude obezbeđen, a insistiraćemo i na povratku izbeglica. Verujem da je naša pozicija razumna i tvrdim da će obe strane imati jednak tretman.”⁵⁴⁸

Rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine je u svim kontaktima sa predstavnicima *Kontakt-grupe* pružalo podršku njihovom mirovnom planu, pri čemu je odbijalo da prihvati ustavne aranžmane “prema kojima bi Srbi dobili pravo konfederalnog povezivanja sa Srbijom”.⁵⁴⁹

Drugog decembra ministri Kontakt grupe su potvrdili plan koji mora biti prihvaćen od svih strana.

2. Kontakt grupa želi da vidi skore pregovore na bazi prihvatanja plana Kontakt grupe, kao početnu tačku koja će voditi sveobuhvatnom mirovnom rešenju. Njeni članovi ponavljaju da se Sporazum o prekidu neprijateljstava mora poštovati od svih strana.

3. Kontakt grupa želi da raščisti sledeće stvari koje su u vezi sa njenim planom:

(.) Teritorijalni predlog grupe, sa parametrom 51/49, ostaje osnova za razrešenje i otvoren za podešavanje međusobnim sporazumom strana. Za vreme pregovora Kontakt grupa je spremna da pomogne bržem sporazumu po ovom pitanju.

(..) Po pitanju ustavnim aranžmana suština će biti u balansiranom tretmanu bošnjačko-hrvatskog i bosansko-srpskog entiteta, uključujući i ustanovljavanje paralelnih posebnih veza sa susednim zemljama, brinući se da budu u skladu s integritetom Bosne i Hercegovine.

(...) Sledeći sporazum o ustavnim aranžmanima i mogućim teritorijalnim prilagodavanjima, izvršiće se povlačenje na dogovorene linije. Kontakt grupa će se obratiti Ujedinjenim nacijama da obezbede dogovore koji će osigurati razdvajanje snaga i efikasno nadgledanje tih linija.

(...) Ovaj sporazum treba da svim izbeglicama i raseljenim licima pruži mogućnost slobodnog povratka njihovim kućama” (Isto, str. 31).

⁵⁴⁸ Isto.

⁵⁴⁹ A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 199. Polazeći od ocjene da se “ideja konfederacije bosanskih Srba i Srbije nastavila pronositi” i da se “sve češće čula u izjavama nekih zapadnih diplomata”, predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović je 30. novembra 1994. uputio pismo predsjedniku Sjedinjenih Američkih Država, Williamu Clintonu, “obavještavajući ga da takvu ideju nećemo nikada prihvatiti”, jer bi to, pored ostalog, “značilo kraj Bosne i izravno dovelo u pitanje opstanak našeg naroda” (Isto, str. 198-199).

Mirovni plan *Kontakt-grupe*, uključujući i teritorijalnu podjelu Republike Bosne i Hercegovine u procentualnom odnosu 51:49, prihvaćen je i na sjednici Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine 10. aprila 1995, kada je srpski agresor držao pod okupacijom 65 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine.⁵⁵⁰

Slobodan Milošević je, u dogovoru sa kopredsjednikom Evropske misije, Carlom Bildtom, glavnim evropskim pregovaračem (mirovnim izaslanikom Evropske unije),⁵⁵¹ zadužio Radovana Karadžića da napravi

Predsjednik Clinton je 4. decembra 1994. odgovorio predsjedniku Izetbegoviću, u kome je, pored ostalog, naglasio (“**Želim da budem jasan ...**”) da “**SAD i dalje zastupaju očuvanje Bosne i Hercegovine kao jedinstvene zemlje u postojećim granicama. Što se tiče pitanja ’konfederacije koju spominjete u pismu, naš stav se nije promijenio. Ne podržavamo konfederaciju bosanskih Srba sa Srbijom**” (Isto, str. 198-199).

⁵⁵⁰ Isto, str. 213-216.

⁵⁵¹ Carl Bildt je imao velike simpatije i razumijevanje za Miloševića i njegovu genocidnu ideologiju, politiku i praksu prema državi Bosni i Hercegovini i Bošnjacima, nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj grupi kao takvoj. O tome, između ostalog, govori Albert Gore (potpredsjednik Sjedinjenih Američkih Država za vrijeme mandata Billa Clintona). Tako su, prilikom jednog sastanka u Bijeloj kući, **prvih dana augusta 1995**, manje od tri sedmice od genocida u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice, jula 1995, Gore i Bildt imali “**vrlo žestoku razmjenu mišljenja**”. Naime, Bildt je preporučio Amerikancima da se pouzdaju u Miloševića koji ga je krajem jula uvjeravao u svoju volju da doprinese mirovnom dogovoru u Bosni i Hercegovini: “**Milošević je bio glavni srpski saveznik /međunarodne zajednice - prim. F. Hartmann/ u svim pravim naporima za postizanje mira u posljednje dvije godine**”. Umjesto odgovora, Gore mu je “**pročitao ulomak američkih transkripata prisluškivanih telefonskih razgovora u kojem Milošević izdaje Mladiću naređenje za vrijeme operacija u Srebrenici**”. Albert Gore je zatim zaključio: “**Zaboravite ovo, ali znajte da Milošević uopšte nije prijatelj Zapada**” (F. Hartmann, nav. dj., str. 96).

Imajući u vidu Bildtove “simpatije” prema Miloševiću, koji je “**odlučivao o sudbini miliona ljudi u bivšoj Jugoslaviji**”, u koga je (tj. Miloševića) zapadna diplomatija gledala, u prvom redu kao posrednika i moderatora pred međunarodnom zajednicom, priznavajući mu “**istinsku harizmu, moć fascinacije, intelegenciju također**”, pri čemu joj je Milošević postao glavnim savjetnikom (F. Hartmann, nav. dj., str. 93-95), on (Bildt) je štiti Miloševića i njegove kolaboracioniste u Republici Bosni i Hercegovini i pružao mu podršku u očuvanju njegovog djela u Republici Bosni i Hercegovini - agresiju protiv te države i genocid nad Bošnjacima, o čemu, pored ostalog, govore relevantna dokumenta. Tako je, primjera radi, Bildt i 15. jula 1995. bio kod Slobodana Miloševića. Tada je u Beogradu (u Dobanovcima), u vrijeme dok je srbijansko-crnogorski agresor masovno klao i ubijao civilno bošnjačko stanovništvo u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice, kod Slobodana Miloševića održan tajni sastanak, na kome su prisustvovali: Carl Bildt (mirovni predstavnik Evropske unije), Thorvald Stoltenberg (predstavnik

“kartu razgraničenja” u “srazmeri podele teritorije 49:51%”. S tim u vezi, Milošević je na sjednici *Vrhovnog saveta odbrane* Savezne republike Jugoslavije, koja je predstavljala “državnu tajnu”, što je, po Miloševiću, značilo da se taj susret “**ne sme nigde pominjati niti se na njega javno pozivati**”, na kojoj su bili predstavnici najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i “Republike Srpske”, održanoj 25. augusta 1995. u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, pitao Radovana Karadžića “**da li su napravili kartu razgraničenja koju su obećali kopredsjedniku iz Evropske misije Karlu Biltu u srazmeri podele teritorije 49:51%?**”. Na to je Karadžić, pored ostalog, odgovorio “**da je ‘nešto urađeno’, ali da je, objektivno gledajući, teško udesiti da se postigne tačno 49%**”. Karadžić je na tom sastanku uporedio tadašnju “**kartu Republike Srpske sa bisagama, što iziskuje buduće korekcije da bi se dobilo što više kompaktne teritorije**”.⁵⁵²

Ujedinjenih nacija u Međunarodnoj konferenciji), Jasushi Akashi (specijalni predstavnik generalnog sekretara Ujedinjenih nacija) i Rupert Smith (britanski general-potpukovnik, komandant snaga Ujedinjenih nacija u Bosni – januar-novembar 1995.). a sastanku je bio i zločinac - general Mladić, koji je komandovao zauzimanjem Srebrenice i učestvovao u genocidu nad Bošnjacima (∴ **SREBRENICA 1995. ...**, str. 171-173; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 372-373; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 454-463). U vezi sa tim sastankom, Bildt tvrdi kako je “**Milošević pokušavao pomoći, da je Milošević imao spoznaje o ubistvima koja su se upravo događala, bio bi zgrožen, ne mogu vjerovati da je bio umiješan u pokolj**” (F. Hartmann, nav. dj., str. 89-90). General Smith je, za razliku od Bildta, zaključio da je Milošević “**znao za ubijanje nakon što se ono dogodilo, jer je, na sastanku 15. jula 1995, morao shvatiti šta se dogodilo s obzirom na to da je tamo bio Ratko Mladić**” (∴ **MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ...**, str. 161).

I Bildt je poslije potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma igrao (imao), najblaže rečeno, negativnu ulogu u krivičnom procesuiranju optuženih Srba pred ICTY-em, a posebno u vezi sa njihovim hapšenjem u Saveznoj republici Jugoslaviji, naročito Srbiji, gdje su srbijanske političke vođe, policija i vojska pružali sklonište ljudima odgovornim “**za hladnokrvno ubijanje hiljada zarobljenika pred očima svijeta**” (C. del Ponte - Ch. Sudetic, nav. dj., str. 13). Naime, Bildt, po ocjeni Del Ponte, “**švedski politički wunder-kind koji je predvodio neuspješne napore za postizanje mira, nije bio jedini**”, koji je “**kinjio**” Carlu del Ponte, upozoravajući je da će njena “**nastojanja destabilizirati Jugoslaviju**”. Ona je mislila “**da smo pokazali i suviše razumijevanja prema Beogradu; diplomatsko ublažavanje izjava i povlačenja nije nam moglo pomoći u hapšenju masovnih ubica; Jugoslaviju u kojoj su se masovne ubice pritajili u Vladi, vojsci i policiji ne može biti stabilna ...**” (C. del Ponte - Ch. Sudetic, nav. dj., str. 104).

⁵⁵² AIIZ, inv. br. 2-2889, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-4, 26. august 1995, **ODBRANA, DRŽAVNA TAJNA, ZABELEŠKA** sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne

republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 25. augusta 1995, godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, Beograd, str. 3. U dokumentima Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije spominje se i **Carl Bildt**, mirovni predstavnik Evropske unije. On je, po tim dokumentima, a što potvrđuju i dokumenta Ujedinjenih nacija (.: **SREBRENICA 1995. ...**, str. 171-173), u svojstvu srpskog aktivnog, agilnog i revnosnog saveznika i poštovaoca njihovog djela (agresije i genocida), bio u stalnom kontaktu sa predstavnicima najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i “Republike Srpske” i, s tim u vezi, podržavao njihove teritorijalne zahtjeve. Tako se, primjera radi, na osnovu dokumenata sa tajne sjednice Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije, održane 29. augusta 1995, može otkriti kako je “**srpska strana**”, “**razmatrajući pitanje mapa teritorijalne podele**”, “**predočila svoje zahteve Bildtu**”, sa ciljem “**da se dobije što kompaktnija teritorija, da u strukturi bude zastupljena odgovarajuća privredna postrojenja, gradovi, da se obezbedi zadovoljavajuća putna mreža i odbranjivost granica**”. Ti zahtjevi su kod Bildta naišli na razumijevanje - “**i tu se naišlo na razumevanje**” (AIIZ, inv. br. 2-2890, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-5, 30. august 1995, **ODBRANA, DRŽAVNA TAJNA, ZABELEŠKA** sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 29. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, Beograd, str. 3).

Kada je riječ “**o procentima pripadajuće teritorije**”, Srbi su Bildtu rekli da bi “**pristali i na 45%, ali pod uslovom da dobiju Tuzlu i Sarajevo**” (Isto). Navedeni podatak o pristanku Srba i na teritoriju Republike Bosne i Hercegovine od **45 procenata**, “**pod uslovom da dobiju Tuzlu i Sarajevo**”, najjednostavnije rečeno, zanimljiv je iz više razloga, a posebno u vrijeme kada je Savezna republika Jugoslavija, uključujući i njene kolaboracioniste u Bosni i Hercegovini, držala pod okupacijom preko 60 procenata teritorije Republike Bosne i Hercegovine. Naime, general Momčilo Perišić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije, na sjednici Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije 29. augusta 1995. ukazao je na činjenicu “**da Srbi u bivšoj BiH sada /tj. 29. augusta 1995. - prim. S. Č./ drže pod svojom kontrolom 60,65%, a ne 70% teritorije**” (Isto, str. 10).

Carl Bildt je, pored ostalog, učestvovao i u pružanju savjeta najvišim političkim i vojnim predstavnicima Savezne republike Jugoslavije i “Republike Srpske” u vezi sa njihovim nastupima na međunarodnoj konferenciji. Tako je Bildt, prema ocjeni Radovana Karadžića, sa tajne sjednice Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije 29. augusta 1995, **priznao “da Republiku Srpsku pred međunarodnom konferencijom moraju predstavljati sva tri faktora: predsjednik, Skupština i Vojska”** (Isto).

Slobodan Milošević se nije složio sa Radovanom Karadžićem da je tadašnja mapa “Republike Srpske” slična **bisagama**. Naime, Milošević je na sjednici Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), održanoj 29. augusta 1995, pored ostalog, insistirao slično Karadžiću (sa sjednice Vrhovnog saveta odbrane 25. augusta 1995), “**na srpskim kompaktnim teritorijama**”. S tim u vezi, on je naveo: “**Ostavimo Gorazde, njega će nam sami muslimani ponuditi za razmenu.**” On je, također, konstatovao da “**sadašnja mapa RS nije ‘kao bisage’, jer na desnoj strani su Srbija i Crna Gora**” (Isto, str. 5).

Milošević je u toku navedene sjednice “zamolio” Karadžića “**da pokaže kartu faktičkog stanja na terenu bivše BiH**”. Karadžić je “**razvivši kartu**” “**prisutnima ukazao na prostore koji bi se mogli u pregovorima trampiti za neke druge**”. Prema njegovim saznanjima “**Amerikanci su prvi put pristali i na koncept razmene stanovništva i na razmenu teritorija**”, što je, po njemu, “**značajan pomak u konačnom razgraničenju među sukobljenim stranama**”. Karadžić je “**pomenuo i nekoliko 'imperativa' oko kojih nije spreman da se pogađa. To su Drina, Grmeč, Kozara (gde je stradalo mnogo naroda), to je Kupres koji bi se mogao povratiti, to je Glamoč ...**”.⁵⁵³

Milošević i Karadžić su se 25. augusta 1995. usaglasili “**da se ide na teritorijalnu podelu na 'fifty-fifty'**”, pri čemu je Karadžić naveo “**da bi bilo dobro da se počne sa 'fifty-fifty', a da se po mogućnosti izbori i koji procenat više**”. Milošević ga podsjetio “**da je to bio i njegov predlog još pre godinu dana**” i naveo da je “**trebalo nešto ponuditi muslimanima što je njima važno, a oni bi dali nama nešto za šta smo mi posebno zainteresovani**”. S tim u vezi, on je naglasio kako se tu, “**naravno, ne misli na enklave. One inače nemaju nikakvu perspektivu. One tri u istočnoj Bosni (Srebrenica, Žepa i Goražde) bi se 'istopile' u srpskom okruženju i bez borbe**”.⁵⁵⁴

Milošević je tada “**još jednom ukazao na činjenicu da 'Amerikanci žele brzi mir ili brzi rat'**”. Oni jednostavno žele brzi uspeh u kom slučaju bi predsednik Clinton, ‘potopio’ svoju opoziciju koja se zalaže za ukidanje embarga na oružje muslimanima. U suprotnom: dolazi do povlačenja UNPROFOR-a (osim snaga iz islamskih zemalja), NATO snage dolaze na mesto ‘plavih šlemova’ UN, jača hrvatsko-muslimanska koalicija”. Zbog svega toga, Milošević je naveo kako se, “**mi moramo zalagati za brzi mir**”. S tim u vezi, on je posebno naglasio da “**Amerikanci i zemlje članice Kontakt-grupe prihvataju razgovor isključivo sa predstavnicima Savezne republike Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore, prvenstveno s predsednikom Miloševićem i sa Izetbegovićem. U našu delegaciju bi se mogli uključiti i neki članovi rukovodstva Republike Srpske, oni**

⁵⁵³ Isto, str. 5.

⁵⁵⁴ Isto, str. 6.

koji su za opciju mira”. Milošević je zatim upozorio “na kratkoću vremena u kome se mora delovati brzo”, te da “na trojnoj konferenciji (Kontakt-grupa, predsednik Slobodan Milošević i muslimanski lider Izetbegović) moramo biti spremni da prihvatimo ono što je realno i moguće u ovoj situaciji”, pri čemu se, po njemu, “mora voditi računa o tome, da postoji i druga strana sa svojim interesima”.⁵⁵⁵

Milošević je, također, ukazao “na stav SAD koji mu je izneo državni podsekretar Holbruk: ako Srbi ne prihvate mir - ići će se na eskalaciju rata, a ako muslimani odbiju mirovno rješenje - reći će im se da ostaju sami sa Damaklovim mačem iznad vrata koji se zove general Mladić”.⁵⁵⁶

Karadžić je, pored ostalog, ukazao da u međunarodnoj zajednici postoji “briga” da bi “ludi Srbi” iz Bosne mogli da odbiju i ovaj mirovni plan. Na to je Milošević odgovorio “da međunarodni pregovarači strepe od ‘ludih Srba’ da bi zaista i mogli da odbiju plan - zato što žele brzi mir”.⁵⁵⁷

⁵⁵⁵ Isto. S. Milošević je i na sastanku Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) 29. augusta 1995. ponovo upozorio “da je sada jedino moguće ‘brzi mir’ ili ‘brzi rat’” i dodao “da imamo još samo nekoliko nedelja, da mi nismo u situaciji da raspravljamo principe koje smo već bezbroj puta sa međunarodnom zajednicom raspravljali” (AIIZ, inv. br. 2-2890, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-5, 30. august 1995, ZABELEŠKA sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske održanog 29. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, Beograd, str. 4. Obraćajući se rukovodstvu njegove kolaboracionističke tvorevine (Republike Srpske), Milošević je, pored ostalog, rekao: “Ako verujete da možete samostalno sa muslimanima da postignete rešenje - vi pokušajte, mi ćemo vas podržati, ali sumnjam u to” (Isto). Tada je, po Miloševiću, Americi odgovarao mir. “Oni (tj. Amerika - prim. S. Č./ hoće razgovore u sastavu 5+3 (zemlje članice Kontakt-grupe + predstavnici SR Jugoslavije, Hrvatske i muslimana)”. Milošević je posebno upozorio “na realnost da za međunarodnu zajednicu ‘postojanje Republike Srpske - nije preduslov konferencije, ali da Republika Srpska ‘treba da bude rezultat konferencije’”. Stoga je Milošević insistirao da moraju “brzo krenuti u pregovore i prihvatiti ono što je moguće, jer ‘gvozdna vrata međunarodne zajednice polako se zatvaraju’. Njihova je tvrda pozicija da se razgovori vode prema formuli 5+3” (Isto, str. 4-5).

Milošević je, pored ostalog, ponovo upozorio “da se nema mnogo vremena, da je naš interes da se postigne sporazum, jer ako se to ne postigne - neće biti ni Republike Srpske ...” (Isto str. 5).

⁵⁵⁶ Isto, str. 6-7.

⁵⁵⁷ Isto, str. 7.

Karadžić je “donekle ’nijansirao’ svoj prethodni stav rekavši da oni (Srbi iz Republike Srpske) ’moraju ostati tvrdi’, kao i do sada, kako bi izvukli izlaz na more (delta Neretve)”. Također je rekao “da su oni za mir, ali da ’nisu spremni da prihvate bilo kakvo rešenje””. Karadžić je predložio Miloševiću “da on radi po svome, a da ’vrti glavom kako ne zna kako će rukovodstvo Republike Srpske postupiti””. Milošević ga je upozorio “da se nema više vremena za takve ’kombinacije””. Karadžić je uzvratio: “Mi onda možemo da se dogovorimo za brzi mir, ali da naš neprijatelj to ne zna, da ne učinimo kakvu taktičku grešku.” Milošević je rekao “da mi nemamo vremena za taktiku i da među nama ne bi trebalo da bude taktičkih nadmudrivanja. Sada treba ići na to da dobijemo što više možemo”⁵⁵⁸.

Karadžić je smatrao “da ’ne bi bilo dobro da se mi uklopimo u vašu delegaciju””, jer se tada, po njemu, Republika Srpska “utapa i ’gubi prednost’ u odnosu na muslimane: Srbi bi, u tom slučaju, imali status pobunjenika”. Milošević je na to upozorio rukovodstvo kolaboracionističke Republike Srpske “da ima u vidu činjenicu da se ’gvozdена vrata polako zatvaraju’ i da svet nema više ni vremena ni strpljenja da nas čeka”⁵⁵⁹.

U raspravu se uključio Momir Bulatović, predsjednik Crne Gore, i naglasio “da postoje dve opcije - brzi rat ili brzi mir. Mi moramo da idemo na brzi mir”. Stoga je naveo da “predsedniku Miloševiću treba dati ovlašćenja da se za mir izbori na pregovorima, da se izbori za što bolje rešenje. Moramo imati poverenja u njegovu pregovaračku umešnost, što je dosad pokazao”⁵⁶⁰.

Karadžić je “preporučio” “da je bolje da se jugoslovenska strana, prvenstveno predsednik Milošević, ’bori kao i do sada’, a da oni i dalje ostanu ’nepredvidljivi ljudi Srbi””. Na to je Milošević podsjetio Karadžića kako su tako “prošle godine /tj. 1994. - prim. S. Č./ razgova-

⁵⁵⁸ Isto, str. 8. S tim u vezi, Milošević je ukazao kako “pregovori sa svetskim medijatorima nisu išli lako”, pri čemu je spomenuo podatak “da se skoro šest meseci borio za prihvatanje samo jedne reči ’equal’ (jednako), kako bi obezbedio legitimitet Republici Srpskoj pred svetom i njena jednaka prava sa pravima muslimansko-hrvatske federacije” (Isto).

⁵⁵⁹ Isto.

⁵⁶⁰ Isto, str. 9.

rali” i naglasio da se “**nakon vašeg odbijanja plana, izgubilo deo teritorije i palo mnogo žrtava**”. Na to je Karadžić odgovorio: “**A istorija**”, na šta je Milošević uzvratio da “**nama treba živ narod, a ne istorija**”.⁵⁶¹

Sjedinjene Američke Države su bile voljne “**da prihvate soluciju i više od 50% teritorije za Srbe**”. To su na navedenom sastanku potvrdili Milošević i Karadžić. S tim u vezi, Milošević je izjavio “**da je američki pregovarač Frejžer (Robert C. Frasure - prim. S. Č.) čak predvidio 55% teritorije za Srbe u bivšoj BiH**”, o čemu ga je (Frasure) obavijestio (Miloševića) “**upravo pre polaska za Sarajevo kada je i poginuo**” (19. augusta 1995). Karadžić je “**izrazio nadu da taj Frejžerov predlog postoji u dosijeu Ričarda Holbruka, šefa pregovaračkog tima**”.⁵⁶²

⁵⁶¹ Isto.

⁵⁶² Isto, str. 10. Predsjednik Savezne vlade dr. Radoje Kontić je upoznao prisutne “**da je ekonomska situacija u Saveznoj republici Jugoslaviji sve teža i da nećemo moći da pomazemo Republiku Srpsku kao što smo do skoro mogli**”. Karadžić je, “**čuvši ovu informaciju o nemogućnosti pružanja pomoći Republici Srpskoj**”, upitao Miloševića: “**Znači li to, predsedniče, da ne idem na Neretvu i istočnu Slavoniju?**”. Milošević je uzvratio “**da to što predlaže Karadžić jeste ratna opcija**”, na što je Karadžić upitao: “**Znači li to da se odričemo teritorije Republike Srpske Krajine i šireg izlaza na more?**” (Isto, str. 8-9).

2. “Revidirana” politika Sjedinjenih Američkih Država prema Bosni i Hercegovini

Način na koji je Zapad pristupao Bosni **“ozbiljno je narušio vjerodostojnost NATO-a i Ujedinjenih nacija”**, a **“neprekidno oklijevanje”** Sjedinjenih Američkih Država da preuzmu **“vodstvo u naporu da se razriješi vojna kriza u srcu Evrope”** ugrozilo je vodeći položaj Sjedinjenih Američkih Država **“u svijetu poslije Hladnog rata”**.¹

¹ D. Chollet, **TAJNA POVIJEST DEYTONA: AMERIČKA DIPLOMACIJA I MIROVNI PROCES U BOSNI I HERCEGOVINI**, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2007, str. 82. Govoreći i dajući ocjenu o politici Sjedinjenih Američkih Država prema Bosni i Hercegovini, odnosno prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima, posebno **“od proljeća 1993. godine do leta 1995”**, David Owen tvrdi da je **“učinak američke politike, uprkos što je nazivana ‘obuzdavanjem’ bio produžavanje rata bosanskih Srba u Bosni i Hercegovini”** (D. Owen, **BALKANSKA ODISEJA**, Radio B92, Beograd, 1996, str. 406). Ne znajući **“da li je to produžavanje svesno odabrano kao njena politika”**, **“prolongiranje rata je”**, po Owenu, **“značilo produžavanje etničkog čišćenja /odnosno genocida - prim. S. Č./ koje su sproveli Srbi, povećanje broja žrtava. Godine 1993. i 1994. veliki broj Muslimana još je živio u područjima koja bi verovatno pripala većinskoj srpskoj republici. Oni su još uvek živeli oko Bijeljine i Banjaluke. Kako se rat nastavljao, oni su i odatle očišćeni. Produžetak rata je, takođe, nosio rizik da se sukob može proširiti na Hrvatsku. To se i dogodilo, a da nije bilo diplomatije koja je uključila Miloševića, mogao je da se proširi čak i na Srbiju. SAD bi mogle da iznose protivargumente, navodeći istinu da je prolongiranje dozvolilo bosanskoj armiji da poboljša svoju efikasnost, a Hrvatsko-Muslimanskoj Federaciji da se još tešnje poveže. Po mojoj oceni, ravnoteža argumenata, ako se sudi po događajima, govori protiv prolongiranja rata, a u korist nametanja rešenja, 1993. godine, a zatim ponovo 1994. godine. Cena tog produžavanja plaćanja ljudskom patnjom duže od dvije godine, pogotovo u Sarajevu, Mostaru, centralnoj Bosni i Bihaću, i nedavno Žepi, Srebrenici i Krajini, bila je veoma visoka. Pomeranja stanovništva koja su usledila imaće duboke posledice još mnogo godina: jer na Balkanu ne zaboravljaju”** (Isto).

Navodeći da se **“ljudi dobre volje i ozbiljnih namera neće složiti”** sa njegovim zaključkom, David Owen tvrdi da se **“ravnoteža koju treba uspostaviti u međunarodnoj diplomatiji između čekanja idealnog i prihvatanja ostvarivog nikada ne uspostavlja lako”** (Isto). Ukazujući na to, on je dao ocjenu svojih aktivnosti, priznajući da je **“pravio greške”** (**“kako onim što nisam učinio, tako i onim što sam činio, dok sam bio**

Politika Clintonove administracije, koju je John Deutsch (direktor CIA-e) “**zajedljivo opisivao kao ’otezanje’, postajala je neodrživa**”.² Stalni neuspjesi “**da se okonča sukob u Bosni**” potkopavali su “**vodeću ulogu Clintonove administracije i na domaćoj i međunarodnoj sceni**”. Ukazujući na tu činjenicu, Madeleine Albright (ambasador Sjedinjenih Američkih Država pri Ujedinjenim nacijama) smatrala je (augusta 1995) ako predsjednik Clinton “**ne bude mogao naći rješenja za Bosnu, njegovi će protivnici iskoristiti taj problem kao dokaz da nije sposoban voditi najmoćniju zemlju na svijetu**”.³

Polazeći od navedenog stanja i ocjena, Sjedinjene Američke Države su (od maja do početka augusta 1995) uobličavale “novu” diplomatsku inicijativu. U tim nastojanjima Amerika je, nažalost, polazila od koncepta *Kontakt-grupe*, kao svetog slova u koje se nije smjelo dirati, uglavnom pogrešne kvalifikacije karaktera oružanog sukoba i prirode zločina u Republici Bosni i Hercegovini, upotrebljavajući riječi “sukobljene strane” (među kojima je, pored ostalih, bila i “muslimanska strana”), pri čemu nije bilo govora o **agresiji** (međunarodnom oružanom sukobu) i **genocidu**. Robert Frasure (zamjenik pomoćnika državnog sekretara za evropska i kanadska pitanja 1994-1995, kao i specijalni izaslanik predsjednika Clintona u *Kontakt-grupi*) (maja, juna i jula 1995), u pokušaju da dogovori paket mirovnih sporazuma, “**koje je prethodno razradila**

na položaju kopredsjednika”), te jednostrano odbacio “**isuviše netačnih analogija sa Evropom tridesetih i četrdesetih godina**” XX stoljeća i opravdavao (amnestirao) politiku Evropske zajednice/unije prema Republici Bosni i Hercegovini, prikazujući, također, njene, kako on kaže, greške (“**Nije bilo, međutim, nikakve izdaje od strane vlada izvan bivše Jugoslavije ... Dvanaest zemalja Evropske zajednice, kasnije petnaest zemalja unutar Evropske unije, kojima sam nastojao da služim, sve su očajnički i svim silama pokušavale da spoje moralne, humanitarne, političke i vojne faktore koji su tako često bili protivrečni kako u Hrvatskoj, tako i u Bosni i Hercegovini. Uglavnom su priznale ranije greške i trudile se da ih isprave**”) - Isto.

“**Ono što je Klintonova Administracija do 1994. godine, kada je prvi put počela da se afirmiše na Balkanu, izgleda želela bila je**”, po ocjeni Davida Owena, “**moć bez odgovornosti. Do kraja 1994. godine američka politika je pod uticajem i Roberta Fejžera i Ričarda Holbruka počela da pokazuje veću spremnost da prihvati realnost na terenu**” (Isto, str. 407), odnosno, nažalost, rezultate agresije i genocida.

² Isto, str. 26.

³ Isto, str. 82.

Kontakt grupa”, sastajao se sa Slobodanom Miloševićem, s kojim je (tokom pregora) “**uspostavio određeno razumijevanje i odnose**”, jer je “**saradnja srbijanskog vođe trebala postati ključna u postizanju svakog sporazuma**”.⁴ Dok se Frasure “**hrvao s Miloševićem**”, Jimmy

⁴ Isto, str. 33 i 112; B. Clinton, **MOJ ŽIVOT**, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004, str. 634; R. Holbrooke, **ZAVRŠITI RAT**, Šahinpašić, Sarajevo, 1998, str. 101; K. Bilt, **ZADATAK MIR**, Radio B92, Beograd, 1999, str. 44-45, 50-51, 61 i 71; L. Silber - A. Little, **SMRT JUGOSLAVIJE**, Otokar Keršovani, Opatija, 1996, str. 368; D. Owen, nav. dj., str. 354-356.

Roberta Frasurea je krajem 1994, “**uz dalje pogoršanje situacije u Bosni**”, državni sekretar Warren Christopher, “**koji se veoma divio Frasureaovoj hladnoj objektivnosti, snažnoj odanosti i patriotizmu**”, predložio “**da njegovom portofolju pridodamo i posao glavnog pregovarača za Bosnu**”. On je “**bez pritužbi**” prihvatio to “**ogromno dodatno breme**”. U ljeto 1995. bio je “**vidno izmoren od stalnih i frustrirajućih putovanja na Balkan**”. Vjerovao je u upotrebu zračne sile, “**ali je sumnjao da Sjedinjene Države imaju političku volju da to učine**” (R. Holbrooke, nav. dj., 8).

Holbrooke je, nakon što je napustio položaj ambasadora u Njemačkoj, kako bi postao pomoćnik državnog sekretara za Evropu i Kanadu (marta 1995), u Beograd poslao Roberta Frasurea, u svojstvu specijalnog izaslanika za bivšu Jugoslaviju, kod Miloševića “**uzaludno se nadajući da će on uspjeti zaustaviti agresiju bosanskih Srba / agresiju Savezne republike Jugoslavije - prim. S. Č./ i osigurati barem djelimično priznanje Bosne zauzvrat za ukidanje sankcija Ujedinjenih nacija prema Srbiji**”. Međutim, on se “**svaki put**” “**vraćao kući praznih ruku**” (B. Clinton, nav. dj., str. 634; R. Holbrooke, nav. dj., str. 67).

Robert Frasure se u više navrata sastajao sa Slobodanom Miloševićem, “**pokušavajući dogovoriti paket mirovnih sporazuma koje je prethodno razradila Kontakt grupa**”. Frasure je Miloševiću ponudio djelimično ukidanje sankcija UN-a koje su nanosile veliku štetu privredi Srbije i Crne Gore”. “**Zauzvrat, srpski bi vođa trebao priznati bosansku državu i iskoristiti uticaj na svoje pijune, pobunjene srpske sunarodnake da pristupe ozbiljnim pregovorima. No, Frasureovi pregovori zapeli su na mehanizmima za ponovno uvođenje sankcija u slučaju da Milošević ne provede svoj dio nagodbe**” (D. Chollet, nav. dj., str. 33; D. Owen, nav. dj., str. 354-355).

“**Ključni problem u pregovorima sa Miloševićem je**”, po ocjeni Davida Owena, “**bio da, ako se sankcije protiv SRJ suspenduju ili ukinu u zamenu za priznanje Bosne i Hercegovine i obnovi pritisak na Pale da prihvate rešenje, one mogu biti ponovo uvedene ako Milošević ne izvrši svoje obaveze. SAD nisu verovale da će u takvim okolnostima Rusi glasati za ponovno uvođenje sankcija. Milošević, s druge strane, nije pristajao na ukidanje ili suspenziju, koje bi SAD mogle kasnije da prenebregnu i ponovo uvedu sankcije po svom nahođenju. Bio mu je potreban duži period, a nadao se jednoj punoj godini, pre nego što bi pretnja ponovnim uvođenjem sankcija mogla postati važeća**” (D. Owen, nav. dj., str. 354).

Robert Frasure je u proljeće 1995. (“**od početka godine**”), “**na dugim večerama uz janjetinu i šljivovicu**”, “**proveo mnoge sate u pregovorima sa Miloševićem**”, “**koje su Evropljani oduševljeno podržavali**”. Njegov “**glavni pregovarački čip**” sa Miloševićem

Carter (predsjednik Sjedinjenih Američkih Država 1977-1981), pokušao je “**prečicom ponovo pokrenuti zaostali diplomatski proces**”.⁵

bile su ekonomske sankcije koje su Ujedinjene nacije 1992. nametnule Saveznoj republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori). Sankcije su “**ozbiljno pogodile ekonomiju Srbije i Milošević je želio da se okončaju**”. Međutim, on je “**više od šesnaest mjeseci odbijao zauzvrat ponuditi nešto konkretno, kako bi bile suspendovane ili podignute**”. Miloševićev cilj je “**ostao dizanje sankcija bez ustupaka**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 4, 8, 12, 67 i 101; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 368; D. Owen, nav. dj., str. 354-355).

Robertu Frasureu je, navodi Carl Bildt “**palo u zadatak da satima sedi sa Miloševićem u Beogradu, ili nekoj od mnogobrojnih luksuznih rezidencija koje su za Titova doba iznikle širom Jugoslavije, i pokuša da sastavi paket koji bi ispunjavao sve zahteve koje je postavila Kontakt grupa. I što god je bivalo očiglednije da će se rat i dalje razbuktavati, te da verbalni rat nije vodio nikuda, to su i ovi pregovori davali sve manje nade u izlaz iz situacije, koja je bila sve više zabrinjavajuća. Nbrojeni sati sastančenja Boba Frejšera i Miloševića praćeni su s napetim interesom u svim prestonicama zemalja članica Kontakt grupe. Hoće li uspeti? Ima li nastavka puta? Ima li alternative?**” (K. Bildt, nav. dj., str. 44).

Robert Frasure je, piše Holbrooke, krajem maja 1995. preporučio “**da se povučemo i prepustimo novom pregovaraču Evropske unije, bivšem švedskom premijeru Carlu Bildtu, koji je upravo zamijenio Davida Owena, da za mjesec ili dva preuzme vodstvo, nako čega bismo ponovo razmotrili situaciju. Niko nije pomišljao da će se ovaj kratki period u kome je novi evropski pregovarač preuzeo vodstvo podudarati sa još katastrofalnijim događajima u ratu**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 67).

Robert Frasure i Carl Bildt su u prvoj polovini augusta 1995. često razgovarali sa Slobodanom Miloševićem i obrnuto “**oko mirovnog rješenja**” u Bosni i Hercegovini. Tada je Milošević zahtijevao “**da se konstituiše Republika Srpska**” (“**To će da bude ... uniji: to će biti Republika Srpska i njihova federacija. Oni ... imaju ravnopravni tretman, pa i jedni i drugi imaju pravo na ... odnose sa susednim državama, znači pravo na konfederaciju, itd. Mi smo im sve to rekli. Oni su nam prošle godine rekli ... piše to tako tačno, itd.**”) - Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu (u daljem tekstu: AIIZ), inv. br. 2-3611, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, ODBRANA, SLUŽBENA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE sa 41. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 14. augusta 1995. godine, Beograd, str. 26). Tom projektu značajnu podršku pružala je Rusija i lično predsjednik Boris Jeljcin, čija je država imala prosrpski stav (Isto, str. 28, Izjava Momira Bulatovića; R. Holbrooke, nav. dj., str. 120).

Frasure je, sa ostalim članovima Američkog pregovaračkog tima, učestvovao i u razgovorima sa Miloševićem u Beogradu 17. i 18. augusta, dva, odnosno jedan dan prije njegove pogibije na Igmanu (Isto, str. 4-7).

⁵ D. Chollet, nav. dj., str. 34; B. Simms, **NAJSRAMNIJI TRENUTAK: BRITANIJA I UNIŠTAVANJE BOSNE**, Buybook, Sarajevo i Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, Sarajevo - Beograd, 2003, str. 104; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI, IZVJEŠTAJ GENERALNOG SEKRETARA PREMA Rezoluciji GENERALNE**

On je predsjedniku Clintonu ponudio “svoja razmišljanja i usluge za posredovanje u postizanju mira u Bosni”. Carter je zagovarao ideju “da *Kontakt grupa* sazove pregovore svih sukobljenih strana (uključujući i bosanske Srbe) bez prethodnih uvjeta”. On je “želio upotrijebiti mirovni plan *Kontakt grupe* kao pregovaračko polazište, a da se unaprijed ne zahtijeva prihvaćanje odredbi”.⁶

Plan *Kontakt-grupe* spomenut je i na sastanku šefova država i vlada G-7 (godišnji samit - skupina sedam najrazvijenijih zemalja) u Halifaxu, sredinom juna 1995. Članice P-8 (grupi G-7 se pridružila Rusija) su, pored ostalog, “zatražile od sukobljenih strana da podupru plan *Kontakt grupe*”.⁷

Uzimanje vojnika Ujedinjenih nacija (od strane srpskog agresora) za taoce maja 1995, odnosno “majski događaji”, “konačno su”, po Yasu-shiju Akashiju, visokom funkcioneru (specijalni izaslanik) Ujedinjenih nacija za Jugoslaviju (1994-1995), koji je “prvobitno odobrio zračne

SKUPŠTINE 53/35 (1998), 15. novembar 1999, paragraf 175, u: S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, **GENOCID U SREBRENICI, “SIGURNOJ ZONI” UJEDINJENIH NACIJA, JULA 1995**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2000, str. 105. Carter je to “činio u još nekim prigodama tokom vladavine Clintonove administracije - od čega je ostala zapamćena uspostava prekida vatre, što se održalo od januara do maja 1995. godine” (D. Chollet, nav. dj., str. 34). Naime, u decembru 1994. Carterovi naponi su, piše Derek Chollet, bili “presudni u postizanju sporazuma dviju strana o privremenoj obustavi vatre, što je stupio na snagu 1. januara 1995” (Isto, napomena 29).

⁶ D. Chollet, nav. dj., str. 34-35. Taj prijedlog je, po ocjeni Dereka Cholleta, značio “kršenje dvaju tabua američke politike na Balkanu: da Sjedinjene Američke Države ne pregovaraju sa bosanskim Srbima, te da se ne mijenja teritorijalni razmjer od 51:49 posto, što ga je utvrdila *Kontakt grupa*” (Isto, str. 35).

Clintonova administracija je “ozbiljno ali sumnjičavo razmatrala Carterov prijedlog”. Clinton je zahvalio Carteru “na uslugama i idejama, te objasnio da su njegovi prijedlozi u vezi s bosanskim Srbima suviše mekani. ‘Siguran sam da ćete se morati složiti da, u postojećim uvjetima, ne smijemo poticati bilo kakvo djelovanje koje bi se moglo protumačiti kao nagrađivanje takvog ponašanja i nepopustljivosti (bosanskih Srba)’, napisao je Predsjednik. ‘Na žalost, u ovom trenutku odustati od našeg inzistiranja da se bosanski Srbi pridruže ostalima i prihvate plan *Kontakt grupe* kao polazište za pregovore ... na Palama (sjedištu bosanskih Srba nedaleko od Sarajeva), a jednako tako i u Sarajevu i u krugovima međunarodne zajednice, protumačilo bi se upravo kao jedna takva nagrada” (Isto).

⁷ Isto, str. 38; R. Holbrooke, nav. dj., str. 72. Zanimljiva je ocjena o “sukobljenim stranama” - žrtve genocida nisu bile od interesa za najrazvijenije zemlje.

udare”, “pokazali njihovu ’neefikasnost’”. To je, tvrdi Holbrooke, “bilo nepriznavanje britanskog komandanta u Sarajevu, generala **Ruperta Smitha** /komandant snaga UN-a – UNPROFOR-a u Bosni i Hercegovini 1994-1995. – prim. S. Č./, koji se trudio da unese tvrđu politiku”. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija Ghali “uskratio je generalu Smithu ovlaštenje da zatraži zračne udare NATO-a i rekao da će lično u New Yorku donositi sve buduće odluke na individualnoj bazi, na taj način dalje smanjujući šanse za nove zračne udare”.⁸

Tada je, u proljeće 1995, pošto se “situacija u Bosni pogoršala”, “buknula debata unutar Zapadnog saveza oko toga da li ostati ili ne ostati u Bosni”. Mnoge zemlje koje su imale trupe u Bosni, uključujući Kanadu i Veliku Britaniju, počele su otvoreno govoriti o povlačenju.⁹ NATO je odobrio plan o povlačenju snaga Ujedinjenih nacija iz Bosne i Hercegovine. Sjedinjene Američke Države su se, prema postojećim planovima NATO-a, “obavezale da upute trupe u Bosnu ako Ujedinjene nacije odluče da se povuku”.¹⁰

⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 69; S. Čekić, **GENOCID I ISTINA O GENOCIDU U BOSNI I HERCEGOVINI**, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 123 i 161-167.

⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 69-72; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 358. Premijer John Major je podržavao britansko prisustvo u Bosni i Hercegovini. Međutim, većina u njegovom Kabinetu “bila je sklona povlačenju prije početka još jedne oštre balkanske zime”. U Francuskoj je predsjednik Chirac “zauzeo jasniji stav. Njegov mnogo stariji prethodnik Francois Mitterand pokazao je prosrpske osjećaje mnogih Francuza i njegove generacije, prožetih u istoriji srpskog otpora protiv Njemačke u dva svjetska rata. Chirac je bio drukčiji, i po stilu i po suštini; osjećao je da je situacija u Bosni dospjela do mrtve tačke i da zapadne sile moraju ili pojačati svoje snage i kazniti bosanske Srbe ili se povući. Podstaknuti Chiracom, Britanci, Francuzi i Holandani najavili su 3. juna stvaranje novih snaga, *Rapid Reaction Force - Snage za brzu reakciju*, da bi se ojačale UN u Bosni. Ali nije bilo jasno, možda čak ni njihovim tvorcima, da li *Rapid Reaction Force* imaju namjeru da održe UN u Bosni ili da pomognu da se brzo izvuku. Postojeći srednji kurs, Chirac je jasno uočio, bio je neodrživ, i politički i vojno. Ako se Britanci povuku, francuski položaj bio bi nemoguć. Da bi zadržao Britance u Bosni, Chirac je ocijenio da bi veći američki angažman i podrška bili bitni. Ako se to ne desi, Chirac bi podržao povlačenje.

Tako je Chirac doveo Administraciju u škripac, koji je bio veoma važan da bi nas podstaknuo da se suočimo sa stvarnošću - da na ovaj ili onaj način Sjedinjene Države više ne mogu ostati po strani” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 69).

¹⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 69-72; K. Bilt, nav. dj., str. 50 i 76-77.

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Boutros Ghali je **“snažno podržavao (favorizovao) UN-ovu operaciju povlačenja i smanjivanja”** iz Republike Bosne i Hercegovine. Zbog toga je zamolio generale Janviera i Smitha da tu opciju predlože NATO-u i, s tim u vezi, dođu u New York kako bi je prezentirali Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija.¹¹

Ghali je 16. maja 1995, imajući u vidu da je toga dana srpski agresor upotrijebio tenkove u zoni isključenja - **“oko Sarajeva i uz cestu prema Palama koju su kontrolisali Srbi, došlo do teških borbi sa kontinuiranim korištenjem teškog naoružanja”**, pri čemu su **“civilne i vojne žrtve u porastu”** - u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija izjavio **“da trenutni mandat snaga UN-a, sa svojom složenošću i kontradikcijama, nije ni poželjan niti održiv i vodiće do daljnje frustracije snaga i zemalja koje doprinose trupama, kontinuiranom razočarenju strana i povećanoj opasnosti po sigurnost osoblja UN-a na terenu”**.¹² Sedam dana kasnije (22. maja) Ghali je, **“u svom žutom notesu sažeo situ-**

¹¹ B. B. Ghali, **UNVANQUISHED A U. S. - U. N. SAQA**, I. B. Tauris & Co Ltd, New York, 1999, str. 233; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 157. U Parizu je, tvrdi Mient Jan Faber, donesena odluka da general Janvier i potpukovnik James Baxter (vojni pomoćnik generala Smitha) u Vijeću sigurnosti UN-a iznesu nove prijedloge alternativnih rješenja u vezi sa upotrebom/neupotrebom zračne sile (M. J. Faber, **SREBRENICA: GENOCID KOJI NIJE BIO SPRIJEČEN**, Međucrkveno mirovno vijeće (IKV), Den Haag, 2002, str. 63; **ICTY**, Predmet br. IT-95-5/18-1, **IZJAVA SVJEDOKA: Rupert Smith**, br. 00848868, 14. august 1996. paragraf 4.

¹² B. B. Ghali, nav. dj., str. 233-234; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 157; **ICTY**, Predmet br. IT-95-5/18-1, **IZJAVA SVJEDOKA: Rupert Smith**, br. 00848879. 14. august 1996, paragraf 56. Francuski pripadnici UNPROFOR-a su se 16. i 17. maja 1995, kada su srpske snage upotrijebile tenkove u zoni isključenja (u Sarajevu), **“našli u unakrsnoj vatri”**. General Smith u to vrijeme nije bio u Sarajevu - prisustvovao je sastanku osoblja šefova sigurnosti (CHODS) u Holandiji. Njegov zamjenik, general Gobilliard, u saradnji sa koordinatorom za civilna pitanja Ujedinjenih nacija, Deyanom Mihovim, **“uspio je da privremeno stabilizuje i ublaži situaciju”** (Isto).

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija je, 16. maja 1995, navodi David Owen, **“izvijestio Savet bezbednosti da se UN suočava sa sve težom situacijom, rekavši da je do tog dana 162 pripadnika UNPROFOR-a poginulo i 1.420 ranjeno, i da po njegovom mišljenju postoje četiri opcije: status quo; energičniji pristup; povlačenje UNPROFOR-a; ili ponovno raspoređivanje i smanjenje broja trupa UNPROFOR-a. U praksi, ponovno raspoređivanje je bila šifra za izlazak iz Žepe, Srebrenice i verovatno, Goražda. SAD su odmah reagovale, rekavši da su protiv ponovnog raspoređivanja, što bi značilo napuštanje istočnih enklava /sigurnih zona Ujedinjenih nacija - prim. S. Č./, i da žele da se umesto toga upotrebi vazдушna sila NATO-a. Generalni sekretar je ukazao da takvo stanovište ne deli nijedan njegov savetnik,**

aciju za sebe: 'Ni general Janvier, ni general Smith ne vjeruju da će zračni udari (*air strikes*) djelovati na individualnoj ili selektivnoj osnovi - samo će kontinuirani zračni udari (*air strikes*) imati utjecaj, a i oni će rezultirati mnogim žrtvama ukoliko UNPROFOR ostane raspoređen kao do sada.'" Stoga je njegov zaključak bio "razmjestiti i reducirati broj trupa UN-a".¹³

O "budućem mandatu UNPROFOR-a", a posebno o prisustvu Ujedinjenih nacija u sigurnim zonama Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni, kao i "procesu stabilizacije nakon najnovijih neprijateljstava u Sarajevu", general Rupert Smith razgovarao je 21. maja 1995. sa Radovanom Karadžićem na tajnom sastanku održanom "u jednom hotelu u blizini Pala". Karadžić je potvrdio "da su bosanski Srbi praktično povukli saglasnost za operacije UN-a i izjavio da on ne vjeruje u nepristrasnost, efikasnost i kredibilitet UN-a". Na pitanje da li "bosanski Srbi žele da UN ostane u Bosni", Karadžić je, pored nekoliko nebuloza, "objasnio" "da povlačenje UN-a nije neophodno" i "izrazio uvjerenje da UN treba da ostane u Bosni da sprovede budući politički sporazum".¹⁴

Sigurne zone Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni su, po Karadžiću, "tempirana bomba, koja samo što nije eksplodirala". Polazeći od toga, on je tvrdio "da UN treba da ode odatle, ali UNHCR je bezbjedan da ostane" i rekao "da je prisustvo UNPROFOR-a dobrodošlo 'samo ako se enklave demilitarizuju i postanu sigurne zone za civilno stanovništvo'".¹⁵

ni civilni ni vojni" (D. Owen, nav. dj., str. 356). U suštini, Ghali je bio protiv upotrebe zračne sile NATO-a protiv srpskog agresora.

¹³ B. B. Ghali, nav. dj., str. 234; S. Čekić, **AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU - PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Kult B, Sarajevo, 2004, str. 157-158.

¹⁴ ICTY, R001-1406-R001-1409, Komanda UNPROFOR-a, *Sastanak general-potpukovnika Smitha sa Karadžićem, 21. maja 1995. godine*; ICTY, Predmet br. IT-95-5/18-1, IZJAVA SVJEDOKA: Rupert Smith, br. 00848880, 14. august 1996, paragraf 58. "Glavne teme razgovora" na tom sastanku bile su: **budući mandat UNPROFOR-a, enklave u istočnoj Bosni, Sarajevo, pitanje priznavanja (Republike Bosne i Hercegovine od strane Miloševića), mirovni proces Kontakt-grupe, komunalna pitanja u Sarajevu i sastanak između generala Mladića i generala Smitha (Isto).**

¹⁵ ICTY, R001-1406-R001-1409, Komanda UNPROFOR-a, *Sastanak general-potpukovnika Smitha sa Karadžićem, 21. maja 1995. godine.*

Rukovodstvo paradržavne tvorevine Republika Srpska nije bilo spremno za povlačenje Ujedinjenih nacija. UNPROFOR je za njih i dalje predstavljao kanal putem kojeg su oni vršili pritisak na međunarodnu zajednicu. S druge strane, oni bi “**željeli da im se UN skloni s puta u enklavama u istočnoj Bosni**”.¹⁶ Karadžić se “**nije obavezivao u vezi sa stabilizacionim paketom za Sarajevo, ali je spomenuo da je pod pritiskom tvrde linije da isključi komunalije u Sarajevu kao odgovor na sankcije**”.¹⁷

General Bernard Janvier (komandant UNPF-a) 24. maja 1995. zatražio je od Ujedinjenih nacija da povuče UNPROFOR s teritorije Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni (sigurne zone Ujedinjenih nacija: Srebrenica, Žepa i Goražde).¹⁸ Takav zahtjev bio je u suprotnosti sa, prije svega, *Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*. Umjesto da zaštiti teritoriju Ujedinjenih nacija (sigurne zone UN-a u istočnoj Bosni) i spriječi genocid, general Janvier je vodio brigu o snagama UN-a. Time je on, u skladu sa svojom prosrpskom politikom i praksom, podržavao srpsku nacionalističku ideologiju, politiku i praksu osvajačkog i genocidnog karaktera i pružao podršku srpskom agresoru i njegovim zločincima.

Neke od zemalja članica Vijeća sigurnosti, među kojima Sjedinjene Američke Države i Holandija, oštro su se usprotivile navedenom prijedlogu, izražavajući “**svoju jaku zabrinutost da Komanda UNPF-a,**

¹⁶ Isto.

¹⁷ ICTY, Predmet br. IT-95-5/18-1, IZJAVA SVJEDOKA: Rupert Smith, br. 00848880, 14. august 1996, paragraf 58; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 159.

¹⁸ .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 187; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 360; B. B. Ghali, nav. dj., str. 234; M. J. Faber, nav. dj., str. 63-64 i 113; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 159. S tim u vezi, on je izjavio: “**Pred sobom imamo malo vremena. Moramo preduzeti mjere koje će nam omogućiti da ograničimo pogibelji kojima su izložene naše snage. Budimo pragmatični i iznad svega poštteni, napose prema onima kojih sigurnost držimo u svojim rukama: ako nemaš gromobran, bježi od nevremena**” (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 360).

Mient Jan Faber tvrdi da je general Janvier prezentirao četiri opcije, u kojima se, po njemu, mogu prepoznati ideje generala Smitha. To su: “**nastaviti sa postojećim kursom; potpuno povlačenje; odlučniji nastup, što povlači pregrupisanje i povlačenje iz (istočnih) zaštićenih zona i reduciranje UN-misije, kao na primjer ograničavanje na pružanje humanitarne pomoći u Federaciji**” Bosne i Hercegovine (M. J. Faber, nav. dj., str. 64-65 i 113).

Odlučniji nastup je, piše Jan Faber, značio “**strateško bombardovanje (air strikes)**. Uslov za to je da se svi bataljoni UNPROFOR-a povuku iz (istočnih) enklava, samo određeni UNMO mogu ostati” (Isto).

izgleda, u principu prikazuje svoju nesklonost za upotrebu zračne sile protiv Srba, osim u samoodbrani”. Povlačenje UNPROFOR-a iz sigurnih zona, po njima, izložilo bi ih “samo većoj opasnosti”.¹⁹

Madeleine Albright je Janvierovu prezentaciju ljutito nazvala “apsolutno i potpuno pogrešnom” i, s tim u vezi, naglasila “da je Janvier pokušavao da ’odbaci sigurne zone’ i najavila da Sjedinjene Države neće prihvatiti prijedlog povlačenja osoblja UN-a, kako bi bili manje podložni napadima”.²⁰

Pentagon i NATO su kompletirali OpPlan 40-104, “visoko klasificirani dokument o planiranju koji je pokrivaio svaki aspekt uloge NATO-a u podršci povlačenja UN-a, od gradnje mostova do vreća za mrtve”. Predsjednik Clinton je obećao da će američke trupe biti upotrijebljene za podršku povlačenja Ujedinjenih nacija.²¹

¹⁹ ∴ IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ..., paragraf 187; M. J. Faber, nav. dj., str. 64; B. B. Ghali, nav. dj., str. 234. “Jedan broj zemalja članica Vijeća sigurnosti, među kojima SAD i Holandija”, okrivile su, piše Mient Jan Faber, generala Janviera “da on ima principijelnu averziju protiv upotrebe zračnih udara protiv Srba” (M. J. Faber, nav. dj., str. 64).

²⁰ B. B. Ghali, nav. dj., str. 234. Bio je to, po Boutrosu Ghaliju, “bizarni paradoks. Sjedinjene Države su se izjasnile za zračne udare, ali su, protivеći se UN-ovoj preraspodjeli, zračne udare NATO-a učinile nemogućim, jer ukoliko UN ne može povući svoje osoblje, te trupe UN-a će ostati izložene riziku uzimanja talaca. Sjedinjene Države su željele nastaviti sa svojim retoričkim pozivima na zračne udare, ali su odbile preduzeti korake potrebne za njihovo provođenje” (Isto).

²¹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 72; K. Bilt, nav. dj., str. 50 i 76-77. Taj (“smion i opasan”) plan Vijeće NATO-a je formalno odobrilo “kao planski dokument, na taj način znatno umanjujući opcije Washingtona. Plan je obuhvatao dvadeset hiljada američkih vojnika, od kojih je nekima bilo dodijeljeno opasno noćno izvlačenje UN trupa američkim helikopterima iz izolovanih enklava, operacija koja ne može proći bez gubitaka” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 70). Taj plan je zabezeknuo Holbrookea, Johna Kornbluma i Roberta Frasurea. I Warren Christopher je bio zapanjen (Isto).

Taj plan je ubijedio Holbrookea “da više neće biti moguće ostati izvan Bosne. Nije bilo nikakvog smisla pomoći pri povlačenju UN, nakon čega bi uslijedila čak veća katastrofa. Nije dolazilo u obzir ni korištenje američkih kopnenih trupa za borbu u ratu. Moralo se nešto učiniti ili će biti neizbježna srpska pobjeda i dodatno etničko čišćenje”, odnosno genocid. Bio je to, po Holbrookeu, “težak niz izbora, ali nije bilo načina da Washington i dalje izbjegava da bude angažovan”. Stoga je on još uvijek zagovarao zračne udare, “što je nailazilo na žestoko protivljenje iz najvećeg dijela Vlade /Sjedinjenih Američkih Država - prim. S. Č./ i u Evropi” (Isto).

Plan operacije 40-104 se, po Carlu Bildtu, “između ostalog, bazirao na prihvatanju učešća američkih vojnika u operaciji evakuisanja UN-ovih trupa, za koje je NATO izjavio da je spreman da preuzme odgovornost”. “Time je taj plan”, tvrdi

Kada je OpPlan 40-104 došao pred visoke američke zvaničnike, **“nastala je konfuzija u vezi njegovog statusa”**. Iako je predsjednik Clinton obećao **“da će američke trupe podržati povlačenje UN”**, on nikad nije formalno odobrio taj plan niti je bio upoznat s njim. Međutim, Clinton je već imao podršku Vijeća NATO-a, pri čemu bi, **“prema komplikovanim procedurama hladnog rata koje nikad nisu testirane”**, u slučaju da Vijeće NATO-a izda naređenje **“da se pomogne pri povlačenju UN”**, **“planski dokument postao operativno naređenje, prilagođeno specifičnim uslovima”**. Tako bi, ako bi se Ujedinjene nacije povukle, OpPlan 40-104 **“izazvao trenutni raspored dvadeset hiljada američkih trupa u srcu Balkana, kao dio snaga NATO-a”**.²²

Predsjednik Clinton je **“još uvijek morao donijeti konačnu odluku o rasporedu američkih trupa, pri čemu su njegove opcije bile drastično sužene. Ako on, u slučaju povlačenja UN, ne bi rasporedio američke trupe, Sjedinjene Države bi se narugale, u tom prvom testu, samom procesu NATO-a koji su stvorile. Optužbe koje bi uslijedile mogle bi označiti kraj NATO-a kao efikasnog vojnog saveza”**.²³ Tako je, po Holbrookeu, bez pretjerivanja (**“nije bilo pretjerano reći”**) **“na kocki bila**

Bildt, **“obavezao SAD na nešto što bi one najradije izbegle - naime, da vojnim snagama uđu u Bosnu bez uspostavljenog mira, usred jedne nesigurne situacije, koja je mogla eksplodirati, a da SAD nema nikakvu direktnu mogućnost da to spreči”** (K. Bilt, nav. dj., str. 76-77).

Za Carla Bildta je navedeni **“impozantni vojni plan bio, politički gledano, apsurdan”**. Ukazujući na to, on je bio **“iznenađen činjenicom da ni NATO-ov Savet bezbednosti, ni civilni štab u NATO-ovom glavnom štabu nije radio temeljnije i analizirao ogromne političke i humanitarne probleme. Jesu li oni stvarno namerali da uđu silom, usmerenom i protiv Armije BiH, da bi se kasnije, uglavnom probijajući se, povukli nazad, dok se očajni ljudi bacaju pod tenkove u strahu od toga šta će se desiti ako izgube i ovu slabu, ali jedinu zaštitu? I kako se to mislilo da će ugled UN-a, ili NATO-a, ili vlada koje su učestvovala u ovome preživeti slike ove evakuacije i slike onoga šta bi došlo posle toga?”** (Isto, str. 77-78).

Plan operacije 40-104 je, po Bildtu, bio **“plan političke katastrofe”**, koji je, **“kao takav, imao veliku političku snagu. Svaki politički lider koji bi dobio izvještaj o ovom planu s njegovim različitim detaljima došao bi do istog zaključka kao i ja / tj. Bildt - prim. S. Č./**. Time bi sprečavanje situacije u kojoj bi se taj plan sproveo u delo izgledalo **još nužnije”** (Isto, str. 79).

²² Isto, str. 70. Tako **“Operacija, koja bi imala američkog komandanta, bila bi nemoguća bez učešća Amerikanaca”** (Isto).

²³ Isto. To su Amerikancima, tvrdi Holbrooke, **“privatno već rekli Britanci i Francuzi”** (Isto).

uloga Amerike u posthladnoratovskoj sigurnosti u Evropi". Stoga su Sjedinjene Američke Države morale **"iznaći politiku kojom bi se izbjeglo katastrofalno povlačenje UN"**, što je značilo **"veće angažovanje SAD"**.²⁴

Iako je predsjednik Clinton imao moć da zaustavi realizaciju NATO plana o povlačenju snaga Ujedinjenih nacija iz Bosne, pri čemu je bio **"ugrađen visok stepen automatizma"**, posebno otkako su se Sjedinjene Američke Države **javno izjasnile "za pomoć trupama NATO-a ako Ujedinjene nacije odluče da se povuku"**.²⁵

Na godišnjem samitu G-7 u Halifaxu, sredinom juna 1995, Clinton je **"počeo tražiti od svojih savjetnika bolje opcije"**. On je **"shvatio da bi bilo neobično uputiti trupe u Bosnu da bi se implementirao neuspjeh"**. To, tvrdi Holbrooke, **"nije bilo prihvatljivo"**. Stoga se **"morao iznaći drugi način"**.²⁶

Dok se stanje u Bosni sredinom juna 1995. **"ubrzano pogoršavalo Zapad nije znao kojim smjerom krenuti"**. S tim u vezi, predsjednik Clinton je tvrdio: **"niti imamo jasno određene misije, niti ko kontrolira što se zbiva."**²⁷

Bosna je **"na domaćem i na svjetskom planu"** razarala vanjsku politiku Sjedinjenih Američkih Država. Postojeća strategija, poznata kao **"otezanje"**, stvarala je dojam da je predsjednik Clinton nemoćan. Stoga su pojedini njegovi najbliži saradnici, kao što je, naprimjer, Ma-

²⁴ Isto, str. 70-71. Predsjednik Chirac je 14. juna stigao u Washington, zahtijevajući američku akciju u Bosni i Hercegovini (Isto, str. 70).

²⁵ Isto, str. 72.

²⁶ Isto. "U međuvremenu", piše Holbrooke, **"dogadjaji u Bosni kretali su se brže od procesa revidiranja politike u Washingtonu. Dok je Administracija razmišljala, bosanski Srbi su napadali ..."**

Ohrabren uspjesima u zaplašivanju čuvara mira UN, general Mladić je sada usmjerio pritisak na tri izolovane muslimanske enklave u istočnoj Bosni - Srebrenica, Žepa i Goražde - koje su bile u potpunosti okružene srpskim snagama još od početka rata. Rezolucijama Vijeća sigurnosti one su 1993. bile označene kao 'sigurne zone Ujedinjenih nacija', ali ništa u vezi s njima nije bilo sigurno. Mali broj mirovnih snaga UN bio je upućen u svaku enklavu, ali kako su im ruke bile vezane nisu bili u mogućnosti olakšati uslove opsade ta tri grada. U ljeto 1995. sva tri grada bila su prenapučena muslimanskim izbjeglicama iz okolnih područja. Mladić je odlučio da izbriše enklave sa mape, kako bi cijeli istočni dio Bosne osigurao za Srbe" (Isto, str. 71-72).

²⁷ D. Chollet, nav. dj., str. 35.

deleine Albright, predlagali **“da se povuče odlučan potez”**. U Vijeću za nacionalnu sigurnost otpočeli su razgovori o razradi vlastite diplomatske inicijative. Savjetnik za nacionalnu sigurnost Anthony Lake je na jednom sastanku u njegovom uredu u Zapadnom krilu Bijele kuće, 24. juna 1995, rekao: **“Ne možemo više ovako dalje ... Moramo porazmisliti i o mrkvama i o batinama, te kako ojačati naše poluge uticaja; moramo tu stvar (s Bosnom) skinuti s dnevnog reda.”**²⁸

Pokrećući aktivnosti oko (neke) nove diplomatske inicijative, Sjedinjene Američke Države su tražile izradu nacрта nove strategije **“kojom bi se vojnom silom povećala i američka poluga uticaja i fleksibilnost samog diplomatskog procesa”**.²⁹ U tim razgovorima, dogovorima i prijedlozima bilo je i prijedloga, kao što je to 23. juna 1995. iznio Robert Frasure, kako bi za Clintonovu administraciju najbolje bilo da **“odustane od politike prema Bosni”**. Tim prije, jer su se Sjedinjene Američke Države u posljednje tri godine tim **“posebno složenim pitanjem”** bavile **“posebno neprimjereno”**, pri čemu su se u State Departmentu **“pojavljivale suprostavljene politike prema Bosni ... nismo se disciplinirali, nismo odabrali ciljeve i utvrdili prioritete”**.³⁰

U Clintonovoj administraciji je narastala svijest kako se, **“za spas američke politike”** **“mora preduzeti nešto novo da se pokrene i ubrza diplomatski proces”**.³¹

Dok se Washington bavio **“ponovnom razradom smjerova diplomatskog djelovanja, Bosna je tonula sve dublje”**. Zauzimanjem sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995, gdje je u i oko te sigurne zone - teritorije Ujedinjenih nacija - nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine izvršen zločin genocida,³² a Sjedinjene Američke

²⁸ Isto, str. 39-42.

²⁹ Isto, str. 42.

³⁰ Isto, str. 44.

³¹ Isto, str. 45-48.

³² Detaljnije o genocidu u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice, jula 1995, vidi: S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 108-495 i 569-693.

Na pedeset drugoj sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 6. augusta 1995, Radovan Karadžić i general Milan Gvero priznali su, pored ostalog, **“uspjehe”** na području sigurnih zona (teritorije) Ujedinjenih nacija, Srebrenice i Žepe. S tim u vezi Karadžić je izjavio: **“Imali smo, kao što znate, uspjeh u Srebrenici i Žepi. Tom uspje-**

Države i Evropa – velike zapadne demokratije nisu, u skladu sa dogo-

hu nema prigovora ni primjedbe. Naravno, mnoge gluposti su napravljene nakon toga, jer je mnogo muslimanskih vojnika lutalo okolo šumama, i tada smo imali gubitaka. U samoj akciji nismo imali gubitaka. U Žepi smo imali uspjeh, mada, nama je Žepa pojela najmanje 15 dana. I tu smo dosta zamajavali i tako da nam se desilo da nam u međuvremenu padnu Glamoč i Grahovo” (.: IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, Priredio Robert Donia, University press - Izdanje Magistrat Sarajevo i Fondacija Istina Pravda Pomirenje, Tuzla, 2012, str. 202).

Karadžić je, pored ostalog, iznio podatak kako “**potpukovnik Milutinović daje stranim agencijama katastrofalne snimke koji mogu Mladića da koštaju, da mu se na Hagu pokažu. Puštaju oni koga hoće, pa se snime leševi žena po ulicama Srebrenice, pa se to pusti na stranim medijima**” (Isto, str. 204).

Govoreći o “**problemu Srebrenice**”, general Gvero je, pored ostalog, otkrio procjenu srpskog agresora i njegovih kolaboracionista “**da međunarodna zajednica neće reagovati poslije događaja koji su se desili u zapadnoj Slavoniji ...**” /riječ je o uspješno izvedenoj operaciji hrvatskih snaga *Bljesak*, 1-5. maja 1995, u kojoj je oslobođena zapadna Slavonija, D. Marijan, **OLUJA**, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2009, str. 48 i 52 - prim. S. Č./ (“**Problemom Žepe, gospodo draga, mi smo rešili da dve brigade sada imamo u zoni II Krajiškog korpusa iz Drinskog korpusa. Problemom Srebrenice, takođe smo stvorili adekvatne rezerve i učinili smo to u periodu u kome smo procenili da međunarodna zajednica neće reagovati neposredno poslije događaja koji su se desili u zapadnoj Slavoniji. I išli smo isključivo zato, i to je bila jedna od stratejskih odluka GŠ i realizovali smo je u skladu sa najboljim mogućnostima uz minimalne gubitke, maksimalnom racionalizacijom i upotrebom snaga u vreme kad je taj isti Drinski korpus davao brigade na sarajevskom ratištu i kada nismo dovodili ni jedinice MUP-a ni jedinice iz drugih zona odgovornosti, izuzev jedinice Drinskog korpusa. Ne znam da li sam shvatio dobro predsjednika Republike, ali smatram da nikakve veze Žepa i Srebrenica nemaju sa gubitkom položaja u Glamoču i Grahovu. Gubitak položaja, rekao je gospodin Predsjednik da smo se zabili u Žepi 15 dana, da smo zabili tamo dva generala i da je to imalo za posljedicu da Glamoč i Grahovo su bili postavljeni u tom strateškom smislu, a odgovorni su za ostale krajeve**”) - Isto, str. 202 i 204.

General Gvero je priznao da je vodio “**kompletnu psihološko-propagandnu aktivnost oko rješavanja operacija u Žepi i Srebrenici**”, odnosno “**oko rješavanja operacija**” u vezi sa zauzimanjem sigurnih zona Ujedinjenih nacija Srebrenice i Žepe i izvršenjem genocida nad Bošnjacima (“**Takvi su bili odnosi i prema UNPROFOR-u u Srebrenici, kada je rešen problem Srebrenice, kada je pritisla međunarodna javnost na nas, [stigla] je instrukcija i od predsjednika državnog Komiteta za saradnju sa UNPROFOR-om, sa kojim sam razgovarao svakodnevno, jer sam trebao da vodim kompletne psihološko-propagandne aktivnosti oko rješavanja operacija u Žepi i Srebrenici. I vodio sam, kontaktirali smo UNPROFOR po 50 puta. Bilo je rečeno, nastojte da što pre rešimo problem toga UNPROFOR-a, da nam se ponovo ne nabaci sindrom talaca nakon onoga što smo imali posle bombardovanja i mi smo odradili u skladu sa postojećim sporazumima i dogovorima**”) - Isto, str. 204.

vorom između Roberta Frasurea i Slobodana Miloševića, odnosno Sjedinjenih Američkih Država i Slobodana Miloševića, od 23. maja 1995, o “žrtvovanju” – zauzimanju sigurnih zona Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni, Srebrenica, Žepa i Goražde,³³ ništa preduzele da spriječe “zločin

³³ S. Matton, **LE PROCÈS TANT ATTENDU DE MLADIC ET DE L' OCCIDENT COMPLICE** Rue 89, Paris, 27. maj 2011, <http://www.rue89.com/2011/05/27/le-proces-tant-attendu-de-ratko-mladic-et-de-loccidentr-complICE-20621>; B. Clinton, nav. dj., str. 635; S. Čekić, **GENOCID ...** str. 19-150). Zauzimanje sigurnih zona Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni: Srebrenice, Žepe i Goražda (“**raspad istočnih enklava**”) je “**dogovoren 23. maja 1995. između Roberta Frasurea, koji je bio Holbrookeu desna ruka, i Miloševića, koji će, zadovoljan što će Republika Srpska uskoro biti ‘očišćena’ od svojih enklava, pristati da potpišu mirovni sporazum**” (Isto).

Taj “**dogovoreni**” zločin između Sjedinjenih Američkih Država i Miloševića javno je na sarajevskoj televiziji *Hayat* 19. novembra 2005. potvrdio (lično) Richard Holbrooke: “**Što se tiče Srebrenice, nije se smjelo dopustiti da se ova velika tragedija dogodi, ali, ona se dogodila. Reći ću vam - imao sam inicijalne (početne) instrukcije (dobio sam instrukcije) da žrtvujem Srebrenicu, Goražde i Žepu i osjetio sam da je to pogrešno. Radujem se danu kada će Srebrenica biti u potpunosti u rukama izvornih stanovnika, Muslimana ...**” (*TV Hayat*, 19. novembar 2005; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 120. Ova izjava može se pogledati na: [www.youtube](http://www.youtube.com), pod naslovom: “*Richard Holbrooke admits Srebrenica genocide responsibility*”).

Kada ga je Sylvie Matton kontaktirala e-mailom oktobra 2006. i pitala “**da li je to žrtvovanje podrazumijevalo samo teritorije ili narod**”, Holbrooke je odgovorio: “**Oboje**” (S. Matton, nav. dj., <http://www.rue89.com/2011/05/27/le-proces-tant-attendu-de-ratko-mladic-et-de-loccident-complICE-206221>; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 121) - **teritorije i narod**, odnosno osvajanje *životnog prostora (lebensraum-a)* i istrebljenje Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

Sylvie Matton ističe i tvrdi da joj je Carl Bildt “**potvrdio da je Republika Srpska pregovarana /tj. dogovorena - prim. S. Č./ u Beogradu u maju 1995**”, na osnovu čega je zaključila da je riječ o **žrtvovanju Srebrenice** (“**..., neosporno to nije išlo bez žrtvovanja Srebrenice**” - S. Matton, nav. dj., <http://www.rue89.com/2011/05/27/le-proces-tant-attendu-de-ratko-mladic-et-de-loccident-complICE-206221>; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 122).

I prof. dr. Francis Boyle potvrđuje da je Holbrooke, odnosno Sjedinjene Američke Države, “**žrtvovao Srebrenicu i Žepu**”, sigurne zone Ujedinjenih nacija, “**kako bi Srbija graničila sa RS na cijelom tom potezu**” (na Drini) (F. Boyle, *Evropa i Clinton su u Daytonu svjesno napravili Bosnu i Hercegovinu iz dva dijela, da bi se oko 2010. mogla raspasti na dvije države*, www.depo.ba/front/francisboyle, str. 8, 18. februar 2012).

Vodeće velike sile, uključujući i sve članice Evropske unije, raspolagale su sa podacima i o planiranom genocidu nad Bošnjacima u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice. Međutim, nisu ništa preduzele da to spriječe. *Médicins Sans Frontières*, u tekstu objavljenom u *La Croixu*, najodlučnije negirajući tvrde o tome kako nije bilo nikakvih znakova po kojima su Srbi planirali zauzimanje sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice, niti se naslućivao pokolj, odnosno genocid, tvrde kako su 17. juna 1995. francuske i američke obavještajne službe uhvatile razgovor između načeln-

nad zločinima”,³⁴ “zabijen je jedan od zadnjih čavala u lijes politike Zapada prema Bosni, te još više naglašena potreba da američki dužnosnici konačno počnu odlučno djelovati”. Ujedinjene nacije su, još jednom poražene, “počele otvoreno govoriti o povlačenju”.³⁵ Srbi su

ika Generalštaba Vojske Jugoslavije (generala Perišića) i komandanta Glavnog štaba 30. kadrovske centra Generalštaba Vojske Jugoslavije (generala Mladića), na osnovu koga se može zaključiti da su generali Vojske Jugoslavije Perišić i Mladić planirali zauzimanje sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice (: **EVENEMENTS DE SREBRENICA (1995)**, 11. decembar 2001, RAPPORT D' INFORMATION de MM René André et Francois Lamy, n° 3413, Déposé le 22. novembre 2001, En application de l' article 145 du règlement, Documents d' Information de l' Assemblée Nationale (D. I. N. n° 62/2001, Paris, 2001; <http://www.assemblee-nationale.fr/11rap-info/i3413-01.asp>.; *Sense Tribunal*, 14. juni 2001, [http://www.sense-agency.com/tribunal_\(mksj\)](http://www.sense-agency.com/tribunal_(mksj))); C. Hodge, **VELIKA BRITANIJA I BALKAN**, Detecta, Zagreb, 2007, str. 250; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 128-129). S tim u vezi, indikativan je, prije početka srpskog napada na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Srebrenicu, i iznenadni odlazak na odmor nekoliko visokih oficira UN-a, uključujući i generala Ruperta Smitha, kao i pola Akashijeva osoblja iz Zagreba, dok je Akashi otputovao u Dubrovnik (C. Hodge, nav. dj., str. 251. U “dokumentima francuske istrage o padu te enklave, u brojnim je intervjuima nenazočnost generala Smitha tijekom cijele Srebreničke krize ostala zabilježena kao zabrinjavajući znak. General Hervé Gobilliard, koji je imenovan za Smithova privremenog zamjenika, izvjestio je istražitelje kako nekoliko dana nije uopće znao da je Smith odsutan, te kako je s prilikama u Srebrenici bio upoznat samo tri dana prije pada te enklave. Činjenica da je general Smith odbio da ga se intervjuira u sklopu francuske istrage o padu Srebrenice samo je povećalo špekulacije” (Isto). Zauzimanje Srebrenice i Žepe, sigurnih zona Ujedinjenih nacija, po ocjeni Julijana Harstona (direktora političkog odjela pri UN-u u Zagrebu), koji je, u odsutnosti (Akashija) iz Zagreba trebao zamjenjivati Akashija, olakšalo je podjelu Bosne i Hercegovine (Isto).

³⁴ L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 358.

³⁵ D. Chollet, nav. dj., str. 48-49; R. Holbrooke, nav. dj., str. 73-74. O srpskom zauzimanju sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995, i genocidu nad Bošnjacima Richard Holbrooke piše: “Šestog jula 1995, Mladićeve snage počele su sa granatiranjem Srebrenice, navodno u znak odmazde za upade snaga bosanskih Muslimana, baziranih u enklavi, na srpsku teritoriju. Tri dana kasnije, Srbi su kao taoce uzeli trideset holandskih mirovnjaka. Desetog jula, zauzeli su grad a i preostali holandski vojnici, njih oko 370, postali su taoци. Sljedećeg dana Mladić je ušao u Srebrenicu i najavio da 'ovaj grad daje na dar srpskom narodu'. Dodao je: 'Napokon, posle bune dahija, došlo je vreme da se osvetimo Turcima u ovom regionu' - aluzija na srpsku pobunu protiv Turaka koja je 1804. bila brutalno ugušena. Mladićevo poistovjećivanje današnjih bosanskih Muslimana sa Turcima od prije 191 godinu otkrivalo je njegov opasno iskrivljen um.

Tokom sljedeće sedmice, desilo se najveće masovno ubistvo u Evropi nakon Drugog svjetskog rata, dok spoljni svijet nije činio ništa da zaustavi tragediju. Mladićeve snage poubijale su hiljade Muslimana, najviše u hladnokrvnim egze-

kucijama nakon predaje grada. Precizni detalji o onom što se desilo u to vrijeme nisu bili poznati, ali nije bilo sporno da se nešto istinski strašno dešava. Sasvim slučajno, imao sam jedan dodatni izvor izvan zvaničnih izvještavanja koji je potvrdio naše najgore sumnje o Srebrenici. Moj mladi sin Anthony, kome je tada bilo dvadeset pet godina, pojavio se u Tuzli da pomogne State Departmentu u intervjuisanju izbjeglica. Radio je u izbjegličkom kampu u Tajlandu kada ga je predsjednik Refugees Internationala Lionel Rosenblatt zamolio da odjuri u Bosnu i pomogne u nevolji. Anthony i Lionel stigli su u centralnu Bosnu krajem jula, upravo kada su prvi preživjeli očajnici iz Srebrenice i Žepe stigli u sigurnost aerodroma izvan Tuzle. Uskoro su im se priključili pomoćnik državnog sekretara za humanitarna pitanja John Shattuck i pomoćnik državnog sekretara za izbjeglice Phyllis Oakley.

Uz pomoć Anthonya, Shattuck i Oakleyeva intervjuisali su potresene preživjele ljude iz Srebrenice - i čuli priče koje će užasnuti svijet: kako su Srbi, po narednju generala Mladića, okupili sve Muslimane u gradu i nagurali u autobuse; kako većinu muškaraca više nikada nisu vidjeli; kako su ljudi bili zgurani na fudbalsko igralište i poubijani u velikom broju; kako još ima hiljade muškaraca koji se pokušavaju kroz šume probiti prema Tuzli. Zatim su se Shattuck i Oakleyeva vratili u Washington da pritisnu vladu na veću akciju. Anthony je ostao u Tuzli, redovno me izvještavajući o živim pričama neprekidne drame. Nekoliko puta, na svoj karakteristično otvoren i nagao način, Anthony je vikao preko telefona da Washington mora nešto učiniti, da ja trebam 'maknuti guzicu' ..." (R. Holbrooke, nav. dj., str. 73-74).

Holbrooke govori, pored ostalog, o "najvećem masovnom ubistvu u Evropi nakon Drugog svjetskog rata", gdje je "hiljade Muslimana" ubijeno i ubijano od proljeća 1992, zatim o njegovom neuspješnom pokušaju "da se zaustavi tragedija u Srebrenici i Žepi" i preporuci "da se upotrijebi zračna sila protiv bosanskih Srba u drugim dijelovima zemlje", što su "odbacile zapadnoevropske nacije", te bezuspješnim nastojanjima predsjednika Chiraca da sa predsjednikom Clintonom "nešto" učini, predlažući "da američki helikopteri u Srebrenicu prevezu francuske trupe da pomognu", što je naišlo na "žestoko" protivljenje Britanaca, Pentagona i Vlade Francuske ("nije bilo šanse da bude prihvaćen") - R. Holbrooke, nav. dj., str. 73-74; S. Čekić, GENOCID ..., str. 149.

Začuduje Holbrookeova konstatacija da tada u "međunarodnom sistemu nije bilo više energije", jer je, pored ostalog, postojao osjećaj "smetenosti pred brutalnošću bosanskih Srba". Neshvatljivo je da političar takvog iskustva, kao što je Holbrooke, i ambasador najmoćnije svjetske sile, kao što su Sjedinjene Američke Države, pokazuje takvu "nemoć" i istovremeno "naivnost", posebno kada je u pitanju "osjećaj smetenosti pred brutalnošću bosanskih Srba". I Holbrooke svu odgovornost za neuspjeh politike Ujedinjenih nacija i zapadnoevropskih nacija prema sigurnim zonama Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini, posebno prema (sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija) Srebrenici, prebacuje na Vladu Holandije, koja je, "odbila dopustiti zračne udare". Ni Komanda NATO-a, ni drugi Evropljani, tvrdi Holbrooke, nisu odgovorili na njegove pozive i intervencije - "sve je", navodi on "bile beskorisne" (Isto).

Holbrookeovo ukupno ponašanje potvrđuje poznato saznanje po kojem je on dobio instrukcije da žrtvuje Srebrenicu, što u praksi, nažalost, potvrđeno. Njegova simulacija "dobrih" namjera i demonstriranje pokušaja, preporuka i aktivnosti da spriječi genocid (po njemu - "da se zaustavi tragedija u Srebrenici i Žepi") su, nažalost, samo i isključivo deklarativnog karaktera, što je on i sam lično potvrdio (Isto, str. 150).

“zauzimali teritorije pod nosom posmatrača Ujedinjenih nacija, garanta svjetske organizacije da će štiti enklave /sigurne zone Ujedinjenih nacija - prim. S. Č./ pokazivala su se besmislenima. Jedinice zadužene za održavanje mira bile su primorane postati sudionicima u etničkom čišćenju /čitaj: genocidu - prim. S. Č./, te su, u nadi da će njihova prisutnost možda, ipak, suzbiti zvjerstva i zločine kakvi su viđeni početkom rata, pomagale u deportacijama žena, djece i starijih osoba ...”.³⁶

“**Nakon što je Srebrenica pregažena**”, predsjednik Bill Clinton je vršio pritisak na Ujedinjene nacije da odobre formiranje *Snaga za brzu reakciju*, o čemu je bilo govora nekoliko sedmica ranije, na sastanku G-7 u Kanadi.³⁷ U međuvremenu je Bob Dole pokušavao postići ukidanje embarga na uvoz oružja. Na Clintonov zahtjev Dole je odgodio glasanje o embargu,³⁸ jer je Predsjednik “**još uvijek pokušavao pronaći rješenje za spas Bosne koje bi povećalo učinkovitost UN-a i NATO-a**”.³⁹

³⁶ D. Chollet, nav. dj., str. 48-50.

³⁷ B. Clinton, nav. dj., str. 625-626 i 635. Predsjednik Chirac i premijer Major zalagali su se za formiranje snaga za brze intervencije koje bi odgovarale na napade na mirovne snage Ujedinjenih nacija, a Clinton je obećao “**vojnu podršku njima i ostalim snagama UN-a pri dolasku i odlasku iz Bosne u slučaju da redovne mirovne snage moraju biti povučene**”. U “**slučaju da snage ne budu od koristi i trupe UN-a budu morale biti povučene iz Bosne**”, “**neizbježno**” je, po Clintonu, “**ukidanje embarga na uvoz oružja**” (Isto, br. 626).

Snaga za brzu reakciju - Rapid Reaction Force (RRF) je (u ljeto 1995) uspostavio francuski predsjednik Jaques Chirac, “**kako bi**”, tvrdi Holbrooke, “**Srbima pokazao da Francuska želi agresivniju politiku**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 10 i 69; C. Hodge, nav. dj., str. 239-240; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 181-183).

³⁸ Isto, str. 635. Prije nego su Sjedinjene Američke Države pokrenule diplomatsku misiju, Senat je slijedio primjer Predstavničkog doma i izglasao ukidanje embarga na uvoz oružja. Clinton je uložio veto na taj zakon, kako bi Američkoj misiji dao šansu (Isto).

³⁹ Isto, str. 635. S tim u vezi, predsjednik Clinton piše: kako su do treće sedmice u julu 1995. “**bosanski Srbi napravili sprdačinu od Ujedinjenih nacija, a samim time i od obaveza NATO-a i Sjedinjenih Država. Zaštićena područja UN-a bila su daleko od zaštićenih, a akcije NATO-a bile su vrlo ograničene zbog ranjivosti europskih trupa i muslimana koji se nisu mogli braniti. Bosanski su Srbi otmicom UN-ovih mirovnih promatrača ukazali na osnovnu pogrešku UN-ove strategije: njihov embargo na uvoz oružja sprječavao je Bošnjake da postignu vojnu jednakost sa Srbima. Mirovne snage mogle su štiti bosanske muslimane i Hrvate samo dok su Srbi vjerovali da će ih NATO kazniti za agresiju. Sada je otmica uklonila taj strah i dala Srbima odrješene ruke u istočnoj Bosni. Situacija je bila malo bolja u središnjoj i zapadnoj Bosni, jer su Hrvati i muslimani uspjeli nabaviti nešto oružja unatoč UN-ovu embargu.**

Nakon genocida nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, Clintonova administracija je **“razrađivala pojedinosti svojih polazišta o odbrani preostalih sigurnih područja”**, a Vijeće za nacionalnu sigurnost preispitalo i promišljalo politiku prema Balkanu i **“nastavilo razvijati dugoročnu diplomatsku strategiju za pronalaženje izlaza iz balkanskih mora”**. Predsjednika Clintona je postojeće stanje **“sve više uznemiravalo i bio je sve nezadovoljniji zbog toga što mu je ’politika, izletjevši iz kolosjeka, zaglibila”**. Anthony Lake je (sredinom jula) obavijestio Clintona o **“pojednostima dokumenta o strategiji ’završnog čina’, na kojem su njegovi saradnici radili još od kraja juna 1995”**.⁴⁰ Clinton ni sam nije znao šta preduzeti, pri čemu je bio svjestan da je **“postojeći smjer djelovanja neodrživ”**.⁴¹ Stoga je

Ministri vanjskih poslova i ministri odbrane zemalja NATO-a sastali su se u Londonu u gotovo očajničkom pokušaju da preuzmu inicijativu. Warren Christopher, Bill Perry i general Shalikashvili otišli su na konferenciju namjeravajući se suprotstaviti rastućim porivima za povlačenje UN-ovih snaga iz Bosne i povećati NATO-ove obaveze i prava da poduzmu akcije protiv Srba. Gubici Srebrenice i Žepe i inicijativa Kongresa da se ukine embargo na uvoz oružja ojačali su naše zahtjeve za poduzimanjem agresivnijih poteza. Na sastanku su ministri na kraju prihvatili prijedlog Warrena Christophera i njegova tima da **‘povuku crtu’ oko Goražda i uklone ‘dvostruko’ donošenje odluka koje je UN-u omogućavalo ulaganje veta na NATO-ve akcije. Konferencija u Londonu bila je prekretnica - od tada je NATO postao nepopustljiviji. Nedugo nakon toga vrhovni zapovjednik NATO-a general George Joulwan i naš veleposlanik pri NATO-u Robert Hunter uspjeli su proširiti odredbe koje su vrijedile za Goražde i za zaštićenu zonu oko Sarajeva’** (Isto). O proceduri za odobrenje zračnog napada, odnosno politici tzv. duplog ključa, vidi: S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 197-199.

⁴⁰ D. Chollet, nav. dj., str. 50-53 i 165. Navedena strategija Sjedinjenih Američkih Država bila je djelo Antonyja Lakea (američki savjetnik za nacionalnu sigurnost, 1993-1996). On je, tražeći rješenje za Balkan, imao u vidu odnose u *Kontakt-grupi* i njen stav prema balkanskom pitanju i političku situaciju u Sjedinjenim Američkim Državama pred predsjedničke izbore, gdje je trebalo učvrstiti Clintonovu političku poziciju u Sjedinjenim Američkim Državama, pri čemu je Holbrooke imao zadatak da **“balkanski sukob”** riješi prije predsjedničkih izbora (S. Subašić, **MEĐUNARODNI KONFLIKTI I MEDIJACIJA**, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 113-114).

Lake je, po pisanju *Newsweeka*, **“inicirao ideju diplomatije potpomognute silom, doktrinu koju je spremao više od godinu dana”**. On je **“pripremio ’uporednu strategiju’: snažno diplomatsko djelovanje ka mirovnom sporazumu podržano agresivnom vojnom operacijom”** (Isto, str. 114).

⁴¹ Isto, str. 53.

on tada ponovio svoju misao **“kako bi SAD, da ponovo dograbi poluge moći i uticaja, morao obnoviti vjerodostojnost zračne moći NATO-a”**.⁴²

Vijeće za nacionalnu sigurnost izradilo je dokument o novoj američkoj diplomatskoj inicijativi uspostavljanja mira u Republici Bosni i Hercegovini, o kome je 17. jula 1995. u Bijeloj kući vođena rasprava, na kojoj je, pored ostalih visokih funkcionera, prisustvovao i predsjednik Clinton. Cilj tog dokumenta je, pored **“razmatranja rizika na koje bi SAD morao biti spreman u slučaju neuspjeha diplomatske nagodbe”**, što je bila suština dokumenta **“o završnom činu”**,⁴³ bio **“uravnotežiti odnose snaga u Bosni, pomoći Bosancima da se snagom oružja izbore za ono (teritorije) što im je obećano zemljovidima *Kontakt grupe* da će dobiti za pregovaračkim stolom”**. S tim u vezi (**“u tu svrhu”**) Amerikanci bi bili spremni **“poduprijeti zračne napade NATO-vih snaga protiv Srba, ali na ograničeno vrijeme”**.⁴⁴

Na Londonskoj konferenciji, 21. jula 1995, gdje su se ministri za vanjske poslove i ministri za odbranu zemalja NATO-a sastali **“u gotovo očajničkom pokušaju da preuzmu inicijativu”**, Sjedinjene Američke Države su se borile **“da se snagama Ujedinjenih nacija u Bosni daju veća ovlaštenja - ustvari, da odvrate povlačenje Ujedinjenih nacija”** i preduzele sve da se postigne sporazum o zračnim udarima i ukidanju **“dvostrukog ključa”**. Tada je postignuta prešutna saglasnost o oduzimanju prava veta na zračne udare (odnosno iz procesa donošenja odluke o zračnim udarima) civilnim funkcionerima Ujedinjenih nacija - generalnom sekretaru Ghaliju i njegovom specijalnom civilnom predstavniku Akashiju.⁴⁵

⁴² Isto.

⁴³ Isto, str. 53-54. Autori dokumenta su tvrdili **“ako se UNPROFOR povuče”**, SAD **“bi morao insistirati na multilateralnom ukidanju embarga na oružje ili, pak, pomoći Bosancima, odnosno bosanskoj Vladi u sklopu nekoga tajnog programa naoružavanja. SAD bi, također, morao poslati vojne savjetnike za naobrazbu Bosanaca”** (Isto, str. 54).

⁴⁴ Isto, str. 54. Kada je **“posrijedi Milošević, u tom nacrtu prvi put se govorilo kako je vrijeme ili da zaigra igru ili umukne - bilo kakvo ukidanje sankcija uvjetovalo bi se njegovim priznavanjem Bosne i uskraćivanjem vojne potpore Palama. Bude li Milošević surađivao, SAD će povećavati obećane poticaje i nagrade ...”** (Isto).

⁴⁵ Isto, str. 54-61; R. Holbrooke, nav. dj., str. 75; B. Clinton, nav. dj., str. 635; C. Hodges, nav. dj., str. 168; ∴ **BALKAN BATTLEGROUNDS: A MILITARY HISTORY**

Konferencija je završena usvajanjem šest, po Dereku Cholletu, “ključnih postignuća: 1) jedinstvena potvrda da će UNPROFOR ostati u Bosni; 2) obaveza da se Goražde brani NATO-vim zračnim snagama; 3) Snage za brzi odgovor djelovat će oko Sarajeva kako bi se stabiliziralo stanje; 4) potpora naporima za rješavanje humanitarnih problema; 5) ponovna potvrda želje da se nagodba postigne diplomatskim putem; 6) mjere i koraci koje mora poduzeti UNPROFOR kako bi se na najmanju moguću mjeru smanjila ranjivost mirovnih postrojbi”.⁴⁶

OF THE YUGOSLAV CONFLICT, 1990-1995. - Volume I, Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, Washington, DC 20505, May 2002, str. 361 i 377; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 363. Warren Christopher, Bill Perry i general John Shalikashvili otišli su, po Billu Clintonu, na Konferenciju “namjeravajući se suprotstaviti rastućim porivima za povlačenje snaga Ujedinjenih nacija iz Bosne i povećati obaveze i prava NATO-a da preduzme akcije protiv Srba” (B. Clinton, nav. dj., str. 635). To potvrđuje i Holbrooke, iznoseći tvrdnju kako su se Christopher i Perry u Londonu “borili da se snagama Ujedinjenih nacija u Bosni daju veća ovlaštenja - u stvari, da odvrte povlačenje UN” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 75). “Gubici Srebrenice i Žepe i inicijativa Kongresa da se ukine embargo na uvoz oružja ojačali su”, tvrdi predsjednik Clinton, “naše zahtjeve za preduzimanje agresivnijih poteza. Na sastanku su ministri na kraju prihvatili prijedlog Warrena Christophera i njegova tima da ‘povuku liniju’ oko Goražda i uklone ‘dvostruko’ donošenje odluka koje je Ujedinjenim nacijama omogućavalo ulaganje veta na akcije NATO-a” (B. Clinton, nav. dj., str. 635; R. Holbrooke, nav. dj., str. 74-75).

Londonska konferencija je, po ocjeni najviših američkih funkcionera, postala prekretnica u pristupu međunarodne zajednice prema Bosni i Hercegovini. Sistem “dvostrukog ključa” (detaljnije o tome vidi: S. Čekić, GENOCID ..., str. 197-199) “odražavao je hijerarhijsku dvostrukost - zapovjednika NATO-a i UN-ova zapovjednika u Bosni. Prije nego što NATO-ve postrojbe poduzmu bilo kakvo ofenzivno djelovanje, s tim se moraju složiti čelnici Ujedinjenih naroda, i obratno. Britanci i Francuzi snažno su podupirali takav sustav, jer UN je štitio sigurnost njihovih postrojbi. Međutim, mlitavost i nevoljkost civilnog čelništva UN-a (Boutros-Ghali i Akashi) samo je potvrđivala dojam o nemoći UNPROFOR-a, a Sjedinjene Američke Države vjerovale su kako će uklanjanje UN-ova ključa značiti kritičan korak k obnovi vjerodostojnosti međunarodne zajednice” (D. Chollet, nav. dj., str. 63).

Konferencija u Londonu je, po ocjeni predsjednika Clintona, “bila prekretnica - od tada je NATO postao nepopustljiv. Nedugo nakon toga vrhovni komandant NATO-a general George Joulivan i naš /tj. Sjedinjenih Američkih Država - prim. S. Č./ ambasador pri NATO-u Robert Hunter uspjeli su proširiti odredbe koje su vrijedile za Goražde i za sigurnu zonu oko Sarajeva” (B. Clinton, nav. dj., str. 635).

⁴⁶ D. Chollet, nav. dj., str. 58-59; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 363; D. Owen, nav. dj., str. 362. Londonska konferencija je, po ocjeni R. Holbrookea, bila “jedan od onih

značajnih događaja iz kojih se iz početne neobećavajuće zamisli izrodi i nešto neočekivano pozitivno. Britanci nisu imali jasan cilj za konferenciju, a ni Sjedinjene Države kada su Christopher i Perry prihvatili poziv. Ali tog strašnog jula 1995, kada je situacija u Bosni bila na najnižoj razini, sam čin okupljanja svih ministara spoljnih poslova i odbrane NATO-a, kao i Rusa, donio je rezultat, koji će odigrati važnu ulogu u jedanaestočasovnom oživljavanju NATO-a.

Zaključci za Londonsku konferenciju nisu bili sročeni sve dok Christopher nije bio u avionu. U vrijeme kada je sletio u London, njegov tim - šef Kabineta Tom Donilon, John Kornblum, Bob Frasure i direktor za planiranje politike Jim Steiberg - iznio je dokument sa dvije važne izmjene u politici:

- Prvo, NATO će povući 'crtu u pijesku' - namjerno zazivanje jezika predsjednika Busha iz '90-'91. o Iraku - oko enklave Goražde.
- Drugo, odluku da li u Goraždu upotrijebiti ili ne upotrijebiti zračnu silu i u kojoj mjeri donijeće samo NATO, tako da udaljujući UN od njihove strašne ovlasti 'dvostrukog ključa' u pogledu Goražda - ali ne i drugih dijelova Bosne" (R. Holbrooke, nav. dj., str. 75). Warren Christopher je "u početku u Londonu naišao na odbijanje takvih mjera od strane Evropljana. U dva privatna sastanka sa premijerom Majorom, krenuo je oštro. Našao je djelimične saveznike u novom ministru spoljnih poslova Malcolmu Rifkindu i novom ministru odbrane Michaelu Portillu koji su nadglasali svoje podređene i prihvatili Christopherov nacrt. Pošto je identifikovao mjesto gdje će NATO dati svoj konačan stav, London je bio važna oznaka za nivelaciju, neka vrsta izvlačenja u posljednjem mogućem momentu. Kasnije je Bill Perry na počasno mjesto u svom kabinetu stavio uokvirenu fotografiju na kojoj su on, Christopher i Shalickashvili, snimljeni za vrijeme konferencije, i nazvao 'Prekretnica'. To se, pak, u to vrijeme nije moglo predvidjeti. Rezultate iz Londona svijet je, razumljivo, dočekaao sa skepticizmom, jer je upravo počeo saznavati šta se desilo u Srebrenici, a bio je upoznat sa ranijim uvjeravanjima Zapada o odlučnosti koja se isparavala pred okrutnostima bosanskih Srba" (Isto, str. 76).

London, međutim, "nije otišao daleko koliko su mnogi", zajedno sa Holbrookeom, "željeli. Jer, osudio je Žepu koja je sada bila direktno na putu armije bosanskih Srba. Uz to, ni Sarajevo, ni Bihać još nisu bili obuhvaćeni novim grubim jezikom". To su, tvrdi Holbrooke, "djelimično ispravili general Joulwan i naš novi ambasador u NATO-u Robert Hunter, koji su nekoliko dana kasnije, tokom burne sjednice koja je trajala cijelu noć, prisilili Vijeće NATO-a da proširi odredbe angažovanja kako bi se obuhvatilo Sarajevo" (Isto).

Londonska konferencija je, tvrdi prof. dr. Adrian Hastings, održana u vrijeme kada je sigurna zona Ujedinjenih nacija Žepa "još uvijek preživljavala. Konferencija, kojom je predsjedavao Malcolm Rifkind /britanski ministar za vanjske poslove - prim. S. Č./ trebala je pred javnošću da odgovori na situaciju koja je nastala padom /zauzimanjem - prim. S. Č./ Srebrenice i međunarodnu poviku koju je proizvelo, uključujući, posebno francuske pozive na masovnu intervenciju. Rifkind je opisao Konferenciju kao 'veliki uspjeh'. U okvirima britanske politike, to je zaista bio uspjeh, još jednom ona je osigurala da međunarodna zajednica neće ustvari preduzeti ništa. Samo je Goraždu, koje

NATO se na sastanku 25. jula konačno složio da će provesti zaključke Londonske konferencije. Sljedećeg dana NATO je donio odluku o odbrani sigurne zone Ujedinjenih nacija Goražda.⁴⁷

Sjedinjene Američke Države su početkom augusta 1995, nakon planova o povlačenju snaga Ujedinjenih nacija iz Bosne i Hercegovine, koje je odobrio NATO, te njihove promjene na i u skladu sa zaključcima Londonske konferencije;⁴⁸ dogovora između Sjedinjenih Američkih Država i Slobodana Miloševića o “žrtvovanju” sigurnih zona Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni; (srpske) operacije vezivanja (lancima) za telefonske stubove i jarbole za zastave, uz skladišta oružja i municije ili za mostove - uzimanje talaca i zatvaranje pripadnika Ujedinjenih nacija i predstavnika drugih međunarodnih organizacija, uglavnom pripadnika UNPROFOR-a i vojnih posmatrača (preko 400 ljudi), stacioniranih na punktovima za prikupljanje teškog naoružanja oko Sarajeva od strane paradržavne zločinačke tvorevine Republike Srpske (maja-juna 1995);⁴⁹ (nekoliko) tajnih dogovora između Ujedinjenih nacija i Vojske

ionako nije bilo pod direktnom prijetnjom, ponuđena jasna zaštita. Žepa je još mogla biti spašena da su zatraženi zračni udari NATO-a protiv snaga koje su napadale. Umjesto toga, Žepa nije spomenuta na Londonskoj konferenciji. Genocid se desio četiri dana nakon nje. Još jednom je tvrdnja Malkolma Rifkinda da ‘svijet ne smije stati ni na čiju stranu’ u izboru između počinitelja genocida i njegovih žrtava bila u upotrebi. Sud za ratne zločine svakako treba da razmotri saučesništvo u genocida za gospodina Rifkinda” (A. Hastings, SAUČESNIŠTVO MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U GENOCIDU U BOSNI, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995, Zbornik radova sa Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991-1995, održanog u Bonnu od 31. augusta - 4. septembra 1995, (glavni i odgovorni urednik Smail Čekić), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Gesellschaft für bedrochte Völker International - Göttingen, Human Rights Group for Bosnia - Kuala Lumpur, Sarajevo 1997, str. 537).

⁴⁷ Isto, str. 68-72.

⁴⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 69-76; D. Chollet, nav. dj., str. 81-83; O pritisku na UNPROFOR da se povuče vidi: C. Hodge, nav. dj., str. 229-233.

⁴⁹ .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 190-200; K. Begić, **BOSNA I HERCEGOVINA OD VANCEOVE MISIJE DO DAYTONSKOG SPORAZUMA (1991-1996)**, Bosanska knjiga i Pravni centar Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1997, str. 253-258; B. Clinton, nav. dj., str. 625; R. Holbrooke, nav. dj., str. 68; D. Chollet, nav. dj., str. 26 i 36; .: **BALKAN BATTLEGROUNDS ...**, str. 385; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 161-167; D. Owen, nav. dj., str. 356 i 358; A. Izetbegović, **SJEĆANJA: AUTOBIOGRAFSKI ZAPIS**, Grafička izdavačka kuća d.d. OKO, Sara-

jevo, 2005, str. 222; AIIZ, inv. br. 7-1785, Komanda SRK, Str. pov. 20/04-186, 27. maj 1995 – Svim jedinicama SRK; .: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ...**, str. 198 i 200; Y. Akashi, **U DOLINI IZMEĐU RATA I MIRA: LIČNOSTI KOJE SAM UPOZNAO**, Univerzitet za mir Ujedinjenih nacija, Evropski centar za mir i razvoj, Beograd, 2013, str. 31. O mogućnostima da srpski agresor u Republici Bosni i Hercegovini, zbog konfuzija u stavovima organa Ujedinjenih nacija i različitih interesa velikih sila, kidnapuje i kao taoce koristi pripadnike UNPROFOR-a i druge službenike UN-a, najviši funkcioneri aparata UN-a i Evropske unije javno su naširoko diskutovali godinama, zapravo još od 1992. Agresor se, međutim, dugo nije odlučivao na takav rizik, ali su te diskusije prenesene u medije postale predmet općih nagađanja. Protokom vremena i kad je međunarodna zajednica bila spremna i na upotrebu zračnih udara umnožili su se savjeti da se iskoristi paničan strah od toga u nekim zemljama, da se taoци uzmu i iskoriste kao živi štit od zračnih udara. Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava je 2000. objavio nekoliko takvih “savjeta” (S. Čekić - M. Kreso - B. Macić, nav. dj., str. 437-458; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 165-166). Svi potječu iz maja 1995, uglavnom su telefonski i iz Sjedinjenih Američkih Država, Rusije i Kanade. Sagovornici kabineta Momčila Krajišnika su dijelom identifikovani kao: Momčilo Divković, Petar Makara, Todor Dutina i dr. (Isto).

NATO je, reagujući na granatiranje i snajperisanje Sarajeva, sigurne zone Ujedinjenih nacija (gdje su “**snajperi ponovo pucali u nevinu djecu**”) i drugih područja Republike Bosne i Hercegovine od strane srpskog agresora i njegovih kolaboracionista, pri čemu je (ponovo) izvršen zločin genocida nad civilima i civilnim stanovništvom (samo u Tuzli, sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija, ubijen je 71 civil i ranjeno 170 civila), 25. i 26. maja 1995. “**preduzeo napade iz zraka na srpske snage u Bosni i Hercegovini**” - skladišta sa municijom u blizini Pala - “**na srpsko uporište Pale**” (: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 189-190; B. Clinton, nav. dj., str. 625; .: **BALKAN BATTLEGROUNDS ...**, str. 385; AIIZ, inv. br. 2-5199, Udruženje “25 maj ‘95”. Kapija; T. Mazowiecki, **IZVJEŠTAJI 1992-1995**, Univerzitet u Tuzli, Tuzla – Istraživačko-dokumentacioni centar, Sarajevo, 2007, str. 118, 144 i 274; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 123 i 160-167). Naime, NATO je, po ocjeni Richarda Holbrookea, bombardovao srpske položaje “**u znak odmazde za sve bezočnije srpsko granatiranje Sarajeva i drugih ‘sigurnih zona Ujedinjenih nacija’, koje su bile sve drugo osim sigurne**”. Ti “**zračni udari bili su nešto snažniji od prethodnih ‘bockanja’, ali ni po kakvim standardima ni ozbiljni ni podržani**. U odgovoru, Srbi su dramatično podigli uloge: **uhvatili su više od 350 mirovnjaka Ujedinjenih nacija i, nazivajući ih ‘ljudskim štitovima’ pred daljim napadima, liscama ih vezali za stabla i telefonske stubove**. Svjetska štampa pozvana je da snimi te ljude kako bijedno stoje pod vrelinim suncem. Slike francuskih vojnika kako mašu bijelim zastavama za predaju objavljene su širom svijeta, na užas novog francuskog predsjednika Jacquesa Chiraca”. “**Televizijske slike**” su, po Holbrookeu, “**bile jezive. Izgledalo su nepojmljivo da takvi grmalji mogu na koljena baciti najveće sile na svijetu**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 67-68).

Zemlje sa mirovnim snagama “**u ugroženim zonama, uključujući Britance, Francuze i Holandane, strepile su da bi svaka odmazda nad bosanskim Srbima mogla rezultirati ubistvima talaca i drugih pripadnika mirovnih snaga, i nastojale su pregovarati o njihovom oslobađanju**”, što je, po ocjeni Holbrookea, bio pristup, koji će,

kako se on plašio, **“oslabiti UN i ojačati Srbe”**. Stoga je Holbrooke **uvjeravao “da NATO treba zaprijetiti novim zračnim napadima ako taoci ne budu oslobođeni”**. On je **“razgovor sa kolegama”** (Madeleine Albright, Johnom Kornblumom, Tomom Donilonom, Christopherovim šefom kabineta, koji su se pripremali za sastanak u Bijeloj kući) **“završio s molbom da se njegovi stavovi predoče na sastanku”** (Holbrooke je sa Washingtonom razgovarao telefonom iz Budimpešte 27. maja 1995, nekoliko sati prije ceremonije vjenčanja sa Kati Marton, američkom spisateljicom i novinarkom). Preporučio je **“da Srbima damo četrdeset osam sati da oslobode neozlijeđene sve taoce i kažemo im da ćemo bombardovati Pale ako to ne učine. I onda to učiniti, ako bude potrebno”** (Isto, str. 68).

Ukazujući na tu preporuku, Holbrooke je bio svjestan (**“priznajem”**) da će se Evropljani tome **“usprotiviti, jer se plaše represalija, ali ni jedan vojnik UN nije bio ubijen i Srbima se ne može dopustiti da dalje prkose cijeloj svjetskoj zajednici”**. On je bio s pravom ubijeđen (**“ubijeđen sam”**) da će Srbi **“popustiti ako je prijetnja uvjerljiva”** (Isto. **“Šutnja s druge strane govorila je”**, piše Holbrooke, da su njegove kolege u Washingtonu mislili da je izgubio pamet, **“jer se vjenčanje trebalo obaviti za koji minut”**. S tim u vezi, on je rekao: **“Ozbiljan sam, ali sada se moram oženiti”** - Isto).

“Pripadnici vojske bosanskih Srba” su u periodu od 26. maja do 19. juna 1995, nakon što je NATO 25. i 26. maja 1995. **“preduzeo napade iz vazduha na srpske snage u Bosni i Hercegovini”**, prema naredbama i pod nadzorom Radovana Karadžića i Ratka Mladića, na Palama, u Sarajevu, Goraždu i na drugim lokacijama pokrenuli **“osvetničke srpske akcije na uzimanje talaca”** - zarobili preko 400 pripadnika mirovnih snaga UN-a i držali ih kao taoce u namjeri da onemoguće daljnje zračne napade NATO-a, pri čemu su ubili dva vojnika Ujedinjenih nacija iz Francuske. Pripadnici mirovnih snaga su držani kao taoce u zatočeništvu, silom ili pod prijetnjom sile, pri čemu su neki namjerno i otvoreno prikazivani pred televizijskim kamerama. Tako su pripadnici vojnih posmatrača UN-a i mirovnih snaga UN-a pod prisilom držani kao taoce (kao **“živi štit”**) na lokacijama od strateškog ili vojnog značaja širom Bosne i Hercegovine (kao što su, između ostalih, bunker i municijom na Jahorinskom Potoku, radar na Jahorini i obližnji centar veze), sa ciljem da te lokacije učine sigurnim od daljnjih vazдушnih napada. Neki taoce su u zatočeništvu izvrgnuti napadima i maltretiranjima, drugi su prisiljavani da upozore svoje starješine u UN-u da će biti ubijeni ako NATO nastavi bombardovanje (T. Mazowiecki, nav. dj., str. 487-489; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 189-200; L. Lambrichs, **VUKOVAR NIKADA NEĆEMO VIDJETI**, Zagreb, 2007, str. 220; ∴ **OPTUŽNICE PROTIV RADOVANA KARADŽIĆA I RATKA MLADIĆA**, priredili Sabina Subašić-Galijatović i Enis Omerović, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010, str. 35-37, 144-145, 199, 217-218, 280-281, 319-320, 338-339, 377-378 i 397-398; B. Clinton, nav. dj., str. 625; D. Chollet, nav. dj., str. 26 i 36; C. Hodge, nav. dj., str. 216, 219 i 233-234; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND ...**, str. 378 i 385; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 161-164; ICTY, 01262816, Komanda 1. Zvorničke pbr, Str. pov. br. 01/163, 29. maj 1995. godine, *Redovni borbeni izvještaj* – Komandi Drinskog korpusa; ∴ **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ...**, str. 200).

Radovan Karadžić je na pedeset prvoj sjednici **“Skupštine Republike Srpske”**, 14-15. juna 1995, govorio o vojnicima UNPROFOR-a zavezanim za telefonske stubove i jarbole

zastava i, s tim u vezi, pored ostalog, otvoreno priznao da su naredili njihovo hapšenje: **“Mi smo naredili hapšenje, nismo baš pojedinosti naredili kako će se vezati, ali odrazilo se dobro. To je bilo vrlo šokantno za svijet, sada mi to lako. kada nas pitaju: ‘Da li je to bilo lijep gest?’ ja ih pitam: ‘Da li je lijep gest bombardovati srpsku dubinu i plašiti našu djecu i starce da bježe?’ Onda nema niko odgovor, tako da se ne odgovori odgovorom nego protu-pitanjem i oni nemaju šta da kažu. To je, kao što znate, dovelo do strašnog zagrijanja, bilo je i osuda čak iz Jugoslavije itd. ...**

Mi smo u jednom trenutku shvatili i ocijenili kada su oni uspjeli da ih nazovu taocima, da će nama biti dramatično da se ... kvariti u našim rukama i dovesti do negativnog efekta i do opravdanja za eventualno vojno mešanje velikih vojnih razmjera gdje bi mi izgubili državu ... Odlučili smo da je bolje da umješamo Srbiju i da ojačamo njenu poziciju u svijetu, čime smo malo sebe, malkice oštetili kao pregovarače, ali smo sigurno za to desetstruko više dobili, što se same Srbije tiče ...” (·. IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996 ..., str. 200).

Među taocima nije bilo pripadnika (UNPROFOR-a) ruskog porijekla. Oficir Vojske Jugoslavije, general Dragomir Milošević, komandant “Sarajevsko-romanijskog korpusa”, 27. maja 1995. izdao je naredbu da pripadnike UNPROFOR-a ruskog porijekla ne treba zarobljavati (**“Pripadnike UNPROFOR-a ruskog porekla ne zarobljavati”**), a one koji su već zarobljeni treba ih osloboditi (**“... a zarobljene Ruse osloboditi”** - AIIZ, inv. br. 7-1785, Komanda SRK, Str. pov. br. 20/04-186, 27. maj 1995. - Svim jedinicama SRK; M. Karović, **MASOVNA UBISTVA CIVILA U SARAJEVU ZA VRIJEME OPSADE 1992-1995**, rukopis magistarske teze odbranjene na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, 15. maja 2013, str. 125, napomena 916). To potvrđuje osnovnu postavku teze o bratskom odnosu srpskog i ruskog naroda, odnosno Savezne republike Jugoslavije i Rusije (M. Karović, nav. dj., str. 125, napomena 916). Evidentna je kontinuirana politička i vojna podrška i pomoć, legalna i legitimna, Rusije velikosrpskom projektu osvajačkog i genocidnog karaktera.

“Glavni štab Vojske Republike Srpske” je 29. maja 1995. zabranio davanje bilo kakvih informacija **“o rasporedu i stanju pripadnika UNPROFOR-a, koji su proteklih dana stavljeni pod poseban režim”**. Cilj je bio da se **“u domaćoj i inostranoj javnosti”** izbjegne davanje bilo kakvih informacija, **“a sve one koji se za to posebno interesuju”** trebalo je **“upućivati na Glavni štab VRS”** (AIIZ, inv. br. 2-4247, Vojska Republike Srpske, Glavni štab, Centar za informativno-propagandnu djelatnost, Int. br. 07/23, 29. maj 1995, *OBAVEŠTENJE*).

Pripadnike UNPROFOR-a je trebalo **“u javnosti tretirati kao ratne zarobljenike”** (Isto).

U tom *zločinu uzimanja talaca*, odnosno zajedničkom zločinačkom poduhvatu **“da se osoblje Ujedinjenih nacija uzme za taoce, kako bi se Sjeveroatlanski savez prisilio da se uzdrži od zračnih napada na vojne ciljeve bosanskih Srba”**, učestvovali su: Radovan Karadžić, Ratko Mladić i drugi članovi **“političkih i državnih organa bosanskih Srba; komandanti, pomoćnici komandanata, viši oficiri i načelnici VRS-a i MUP-a”** (Isto).

Dr. Nikola Koljević (član “Predsjedništva” paradržavne tvorevine Republike Srpske) od generala MacKenziea (mobilnim telefonom) tražio je savjet šta da uradi sa kanadskim mirovnim vojnicima koje su Srbi zarobili i držali kao taoce, kako bi spriječili

(zapadno) bombardovanje srpskih položaja. Jedan od taoca bio je kanadski oficir Philip Rechner. Njega su snimili s liscama povezanim za stub u toku operacije. MacKenzie je savjetovao Koljevića da puste sve taoce, a ne samo Rechnera (C. Off, **LAV, LISAC I ORAO: PRIČA O GENERALIMA I PRAVDI U JUGOSLAVIJI I RUANDI**, ArmisPrint, Sarajevo 2010, str. 201 i 248).

Međunarodna javnost zgranuta je uzimanjem talaca UN-a (na Palama i drugim mjestima). Neki Srbi u inostranstvu, prije svega u Americi, kontaktirali su rukovodstvo paradržavne tvorevine Republike Srpske na Palama, savjetujući im, između ostalog, da nikako ne puštaju taoce (S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 165-167; **∴ IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ...**, str. 200).

Države koje su razmjestile svoje snage pod pokroviteljstvom UN-a, **“kako bi upravljali humanitarnim djelatnostima i transportima u Bosni, počele su otvoreno raspravljati o povlačenju svojih ‘plavih kaciga’, te time najavljujivati krah UNPROFOR-a”** (D. Chollet, nav. dj., str. 26). UNPROFOR, koji nije mogao održavati mir niti osigurati sigurnost humanitarnih konvoja, je u ljeto 1995. bio u tako jadnom stanju, koga je Holbrooke ocijenio mrtvim. UNPROFOR je tada, po ocjeni Cholleta Dereka, **“prerastao u pravu mantru”** (Isto, str. 81).

Vodeći zapadni državnici (Major, Kohl, Clinton) razgovarali sa Radovanom Karadžićem, moleći ga da pusti taoce. Predsjednik Clinton mu je obećao da **“neće više biti bombardovanja”** ako Srbi puste taoce. Interesantno je analizirati ocjene Dutine i Krajišnika o Kozirjevu, te njihove nade u Predsjednika Jeljcina (S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 166).

ICTY je u više optužnica optužio Radovana Karadžića i za zločin uzimanja talaca - pripadnika UNPROFOR-a u Republici Bosni i Hercegovini, koji su korišteni kao živi štit. Tako su, primjera radi, u *Trećoj izmijenjenoj i dopunjenoj optužnici*, od 18. februara 2009, i *Optužnici s obilježnim izmjenama*, od 19. oktobra 2009. u tačkama 11 (**“UZIMANJE TALACA”**) navedene optužbe za zločin uzimanja talaca, što predstavlja **zločin protiv vrijednosti** zaštićenih međunarodnim pravom, jer je kao takav definisan *Međunarodnom konvencijom protiv uzimanja talaca* (1980) (**∴ OPTUŽNICE ...**, str. 35-37, 144-145, 199, 217-219, 280-281, 338-339 i 397-398; E. Omerović, **UJEDINJENE NACIJE I MASOVNA KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA U FORMI MEĐUNARODNIH ZLOČINA U BOSNI I HERCEGOVINI U VRIJEME MEĐUNARODNOG ORUŽANOG SUKOB**, *Pregled*, Časopis za društvena pitanja, br. 3, godina 2010, Godište LI, Sarajevo, septembar-decembar 2010, str. 222).

Za zločin uzimanja talaca/živi štit ICTY je, Optužnicom od 24. jula 1995, zajedno sa R. Karadžićem, optužio i Ratka Mladića (**∴ OPTUŽNICE ...**, str. 35-37). U paragrafu 83 navedenih optužnica se navodi: **“Radovan Karadžić je u dogovoru s drugima počinio, planirao, podsticao, naredio i/ili pomagao i podržavao uzimanje vojnih posmatrača i pripadnika mirovnih snaga UN-a za taoce. Osim toga, Radovan Karadžić je znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju da počine zločin uzimanja talaca ili da su ga već počinili, a nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni počinioce”**. U narednom paragrafu, između ostalog, stoji da je Radovan Karadžić **“učestvovao u udruženome zločinačkome poduhvatu uzimanja talaca, kako bi prisilio NATO da se uzdrži od vazdušnih napada na vojne ciljeve bosanskih Srba. Učesnici tog zajedničkog zločinačkog poduhvata imali su zajedničku namjeru da uzmu taoce, kako bi prisilili NATO da se uzdrži od vazdušnih napada”**(Isto).

Jugoslavije, na kojima je, pored ostalog, dogovoreno **da će Srbi pusti-**

Srbi su 2. juna 1995. raketom iznad Banje Luke oborili pilota lovca F-16 američkog zrakoplovstva Scotta O' Gradyja. Šest dana se nije znalo šta je sa O' Gradyjem, što je izazvalo veliku pažnju u svjetskoj javnosti. Nakon što su pilota uspjeli locirati, 8. juna ga je spasila i izvukla helikopterska jedinica američkih marinaca, nakon čega je (O' Grady), **“za kratko, postao američki heroj”** (D. Chollet, nav. dj., str. 35, napomena 35; R. Holbrooke, nav. dj., str. 69).

Taoci su tokom i nakon odugovlačenih pregovora **“sa srpskim čelnicima iz Srbije i Bosne”**, među kojima su bili Slobodan Milošević i Radovan Karadžić, pušteni na slobodu u nekoliko navrata između 3. i 19. juna 1995. (Isto; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRE-NICI ...**, paragrafi 194-195).

Radovan Karadžić, predsjednik paradržavne, kolaboracionističke i petokolonaške tvorevine srpskog agresora (Savezne republike Jugoslavije - Srbije i Crne Gore) 6. juna 1995. naredio je **“da se oslobodi kontigent od 95 zarobljenih pripadnika UNPROFOR-a i da se sa ličnom opremom i naoružanjem u garnizonima u Bijeljini i Višegrad u toku 07. 06. 1995. godine, predaju organima Ministarstva UP /uprave policije - prim. S. Č./ RS, koji će organizovati njihov transport”** (AIIZ, inv. br. 2-4243, Glavni štab Vojske Republike Srpske, Str. pov. br. 12/45-661, 6. juni 1995. godine).

Istoga dana je i komandant “Glavnog štaba Vojske Republike Srpske”, general Ratko Mladić, u skladu sa navedenim naređenjem Radovana Karadžića, naredio:

1. **“1. komande 1. i 2. kk /krajiskog korpusa - prim. S. Č./ će osloboditi sve zarobljene pripadnike**
2. **UNPROFOR-a i prevesti ih u garnizon Bijeljina.**
3. **komanda V i PVO /vazduhoplovstva i protiv-vazdušne odbrane - prim. S. Č./ će osloboditi španskog posmatrača Kartes Mendeza, majora, i transportovati ga sa zarobljenicima iz 1. i 2. kk do garnizona Bijeljina.**
4. **komanda hk /Hercegovačkog korpusa - prim. S. Č./ će osloboditi sve zarobljene pripadnike UNPROFOR-a i transportovati ih u garnizon Višegrad.**
5. **komanda dk /Drinskog korpusa - prim. S. Č./ će osloboditi 9 pripadnika iz engleskog i 3 pripadnika iz Ukrajinskog kontingenta UNPROFOR-a i prevesti ih u garnizon Višegrad.**
6. **komanda srk /Sarajevsko-romanijskog korpusa - prim. S. Č./ će osloboditi posmatrača kapetana Romero Nevelina, Španija i kapetana Zoao Batista Pezero Leone Filha, Brazil i predati ih organima MUP-a u garnizonu Pale.**
7. **komanda ibk /Istočno-bosanskog korpusa - prim. S. Č./ će osloboditi jednog francuskog pripadnika UNPROFOR-a i predati ih organima MUP-a u garnizonu Bijeljina.**
8. **komanda srk će u garnizon Pale dostaviti lično naoružanje i opremu zaro * 3 8 0480-*, 8 (-7,049094-a, koji su bili raspoređeni u zoni odgovornosti 1. kk, 2. kk, hk i ibk.**
9. **sve ostale pripadnike UNPROFOR-a zadržati do daljnjega u zonama svojih odgovornosti na lokacijama razmještaja u skladu sa ranijim instrukcijama”** (Isto. Na kraju navedenog naređenja general Mladić je naredio: **“pripadnici VRS neće davati bilo kakve informacije o statusu, broju i razmještaju preostalih zarobljenih pripadnika UNPROFOR-a i vojnih posmatrača”** (Isto).

ti taoce, a “zauzvrat NATO neće ponovo koristiti zračnu silu protiv Srba”,⁵⁰ srpske ofanzive na teritoriju Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni: zauzimanje Srebrenice i Žepe i zločin genocida nad Bošnjacima

Radovan Karadžić je o oslobađanju “zarobljenih pripadnika UNPROFOR-a i vojnih posmatrača” na pedeset prvoj sjednici “Skupštine Republike Srpske”, 14-15. juna, pored ostalog, izjavio: “Nismo smjeli sve da ih puštamo odjednom, nego smo [u] porcijama. Čak smo ostavili petnaest do kraja ove nedelje da bismo mogli u Sarajevu zadržati oružje koje imamo, znajući za ofanzivu, a i namjeravajući da nešto uradimo u Sarajevu. Sada ne dolazi u obzir nikakvo vraćanje oružja zbog ove ofanzive, tako da smo mi na neki način izvukli još neke koristi iz cjelokupne krize” (.: IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ..., str. 200).

Odlučujuću ulogu u oslobađanju “plavih kaciga”, srpskih talaca u proljeće 1995, a zatim nekoliko mjeseci kasnije (ujesen 1995) i u oslobađanju dvojice francuskih pilota, čiji je avion srušen iznad Bosne, odigrao je Jovica Stanišić (šef Službe državne bezbjednosti Ministarstvo za unutrašnje poslove Republike Srbije) - djelujući u Miloševićovo ime. Jean-Charles Marchiani, koga je Jacques Chirac poslao u misiju, pregovarao je sa Stanišićem (.: BOSNA I HERCEGOVINA - JEZGRO VELIKOSRPSKOG PROJEKTA, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006, str. 585; F. Hartmann, MIR I KAZNA: TAJNI RATOVI MEĐUNARODNE POLITIKE I PRAVOSUĐA, Buybook, Sarajevo, 2007, str. 103, napomena 65).

Tužilaštvo ICTY-a podiglo je 9. jula 2008. Optužnicu protiv Jovice Stanišića i Franka Simatovića za **zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona ili običaja ratovanja** (ICTY, Predmet br. IT-03-69-PT, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA I FRANKA SIMATOVIĆA, TREĆA IZMIJENJENA OPTUŽNICA, 9. juli 2008, paragrafi 1-66.). Pretresno vijeće je u navedenom predmetu 30. maja 2013. donijelo Presudu kojom je utvrdilo “**većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Picard**”, da Stanišić i Simatović nisu krivi i stoga su oslobođeni po svim tačkama za koje ih je teretila Optužnica (ICTY, SAŽETAK PRESUDE Pretresnog vijeća u predmetu TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA I FRANKA SIMATOVIĆA, 30. maj 2013).

⁵⁰ .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 196; L. Lambrichs, nav. dj., str. 221; R. Holbrooke, nav. dj., str. 68; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 125-127. Tako su u Zborniku 4. juna 1995, između komandanta mirovnih snaga Ujedinjenih nacija u bivšoj Jugoslaviji, francuskog generala Bernarda Janvier, i komandanta Glavnog štaba 30. kadrovske centra Generalštaba Vojske Jugoslavije, generala Ratka Mladića, održani tajni dogovori. Tada su se “**Srbi i lokalni komandanti UN dogovorili da nikad više ne upotrijebe zračne snage NATO-a u Bosni**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 68; B. Jagger, **OPTUŽUJEM - IZDAJA SREBRENICE**, .: ZLOČINI NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991-1995, Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa, održanog u Sarajevu, 12. jula 1997, Sarajevo, 1998, str. 82-84; .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 194-196; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 125-127). S tim u vezi, Holbrooke piše: “**Dok su Milošević i paljanski Srbi javno govorili da su dobili takva uvjeravanja, francuski i UN zvaničnici su to poricali**”. Istina, Washington, po Holbrookeu, “**nikad nije bio siguran o čemu su se dogovorili, ali kada su bili oslobođeni /taoci - prim.**

Bosne i Hercegovine u i oko sigurnih zona Ujedinjenih nacija Srebrenice i Žepe, jula 1995,⁵¹ kada ni Evropa, ni Sjedinjene Američke Države, ni

S. Č./, **dramatično je povećan intenzitet vojnih borbi bosanskih Srba, bez novih zračnih udara UN i NATO-a**” (Isto. O taocima vidi: R. Holbrooke, nav. dj., str. 67-69).

Nakon tajnog sastanka i “**dugih sati prijatnih razgovora**” u Zvorniku, “**oslobađanje talaca dolazilo je u fazama**” - Srbi su “**oslobodili mirovnjake ne ozlijeđivši ih**”. Sljedeći sastanci sa generalom Mladićem su održani 6, 17. i 29. juna 1995. (.: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 195; R. Holbrooke, nav. dj., str. 67-69 i 131; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 184).

⁵¹ .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 239-431; S. Čekić – M. Arnaut-Hasseljić – B. Macić, **MASOVNE GROBNICE U BOSNI I HERCEGOVINI: SIGURNA ZONA UJEDINJENIH NACIJA SREBRENICA**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010; R. Holbrooke, nav. dj., str. 72-74; **ICTY**, Predmet br. IT-95-5/18-1, **IZJAVA SVJEDOKA**: Rupert Smith, br. 00848884888, paragrafi 76-104; .: **BALKAN BATTLEGROUND ...**, str. 316-360; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 108-495 i 569-693; .: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ...**, str. 202, 204, 206, 208-209 i 238; **ICTY**, Predmet br. IT-05-88/2-T, **SAŽETAK PRESUDE NA SUĐENJU ZDRAVKU TOLIMIRU**, 12. decembar 2012; **ICTY**, Predmet br. IT-05-88/2-T, **PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV ZDRAVKA TOLIMIRA, PRESUDA**, 12. decembar 2012; R. Delić, **ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE: NASTANAK, RAZVOJ I ODBRANA ZEMLJE**, knjiga 2, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2007, str. 161-170. *Kontakt-grupa* je, tvrdi David Owen, “**pomirivši se sa zauzimanjem zapadne Slavonije od strane hrvatske Vlade**” (Operacija *Bljesak*, od 1-4. maja 1995. - D. Marijan, nav. dj., str. 48), “**u suštini dala bosanskim Srbima zeleno svjetlo da napadnu Srebrenicu i Žepu** /sigurne zone Ujedinjenih nacija - prim. S. Č./, **što je zatim ohrabrilo Srbe iz Hrvatske da napadnu Bihać ...**” (D. Owen, nav. dj., str. 363).

Pitanje odgovornosti za genocid nad Bošnjacima u sigurnim zonama Ujedinjenih nacija Srebrenici i Žepi, jula 1995, postavio je Milorad Dodik, poslanik “Skupštine Republike Srpske”, na sjednici tog organa 15-16. oktobra 1995. Naime, on je tada, na pedeset četvrtoj sjednici “Skupštine Republike Srpske”, žalio što srpski agresor nije zauzeo sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać (“**naša /srpska - prim. S. Č./ kataklizma počinje s Bihaćem, negdje oko Nove godine /krajem decembra 1994. - prim. S. Č. - vidi str. 1377-1380 ove knjige/ ali nam je prezentirano euforično, da smo mi već u gradu, itd. Uspostavljanje tadašnjeg mirovnog procesa i prekida vatre je katastrofa za RS ...**”), izjavio kako je “**najveća greška rata /srpske agresije na RBiH - prim. S. Č./ Srebrenica i Žepa, i za to neko treba da snosi odgovornost ... Ko je odgovoran za to? Mi smo legalizovali pred međunarodnom zajednicom da se mogu uzeti zaštićene /sigurne - prim. S. Č./ zone. A onda smo nakon pet dana galamili kako se ne može na zaštićenu zonu RSK udariti, a mi smo prije pet dana uradili to što smo uradili ...**” (.: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996. ...**, str. 208).

U vrijeme dok su srpski agresor i njihovi kolaboracionisti napadali sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Srebrenicu, jula 1995, R. Holbrooke je satima “**neuspješno pokušavao iznaći način da se zaustavi tragedija u Srebrenici i Žepi**”. Njegovu preporuku - “**da se**

upotrijebi zračna sila protiv bosanskih Srba u drugim dijelovima zemlje - odbacile su zapadnoevropske nacije, čije su trupe bile na kocki, ali i Pentagon”. Trinaestoga jula, “kada su Srbi počeli sa sistematskim ubijanjem Muslimana na Fudbalskom igralištu, Chirac je pozvao predsjednika Clintona. Rekao je da se nešto mora učiniti i predložio da američki helikopteri prevezu u Srebrenicu francuske trupe da pomognu gradu. O ovom prijedlogu se već razmatralo putem zvaničnih francuskih kanala, ali je naišao na žestoko protivljenje, ne samo Britanaca i Pentagona, nego i same Chirakove vlade. Nije bilo šanse da bude prihvaćen” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 74).

“U međunarodnom sistemu”, piše Holbrooke, “nije više bilo energije. Gdjegod bi se čovjek okrenuo, suočio bi se sa osjećajem smetenosti pred brutalnošću bosanskih Srba. Prva linija otpora za svaku akciju bila je holandska vlada koja je odbila dopustiti zračne udare sve dok su svi njeni vojnici u Bosni. Kroz svaki raspoloživi kanal, u Londonu, Parizu i štabu NATO-a, tražili smo neki odgovor. Bilo je beskorisno. Čitavu sedmicu pozivao sam našeg ambasadora u Holandiji Terrya Dornbuscha, upućujući ga da pritisne Holandane da dopuste zračne udare, ali uzalud. Drugi Evropljani dostigli su svoj limit; kako su i njihovi vojnici bili u opasnosti, nisu pristajali ni na kakvu akciju koja bi ugrozila Holandane. Srbi su ovo znali i mnoštvo holandskih vojnika držali su zarobljene u prostorima UN, u obližnjem selu Potočari, dok ne završe svoj prljavi posao u Srebrenici. Prema Međunarodnom komitetu crvenog krsta, u Srebrenici između 12. i 16. jula 1995. smrt je odnijela 7.079 bosanskih Muslimana. Većina žrtava bile su nenaoružane i većina je nastradala u zasjedama ili masovnim egzekucijama. Po intenzitetu, ništa u ratu nije se moglo mjeriti ili će se ikad mjeriti sa Srebrenicom. Ime će postati dio jezika užasa modernog rata, zajedno sa Lidicima, Oradourom, Babi Yarom i Katinskom šumom” (Isto).

Velike zapadne demokratije su sredinom 1995. žrtvovalе stanovništvo Srebrenice i Žepe, kao što su to učinili sa stotinama hiljada civila prije toga, “na oltar mirovnog plana koji zapadnjački oportunistam nije znao drugačije nametnuti”, “prepuštivši ga svjesno njihovim krvnicima i lišivši zatim preživjele njihove zemlje i suđenja koja bi ih mogla izvući iz agonije i vratilo im dostojanstvo”. To je u novembru 2005, prilikom desetogodišnjice Dejtonskog sporazuma, potvrdio lično Richard Holbrooke: “Moje su glavne upute bile da žrtvujem Srebrenicu, Žepu i Goražde” (F. Hartmann, nav. dj., str. 156-157 i 159).

I pored toga što je “mislio da je to greška”, Holbrooke je podržao taj zločin i ništa nije preduzeo da ga spriječi. Nažalost, sramno, jadno, bijedno, tužno, žalosno ...

Navodeći kako je godinu dana poslije R. Holbrooke povukao svoje riječi, Florence Hartmann piše: “ali činjenice ostaju: Srebrenica i mala susjedna enklava Žepa, također, nastanjena bosanskim izbjeglicama /i ne samo prisilno protjeranim iz okupiranih gradova, već i domicilnim stanovništvom - prim. S. Č./ iz prvih valova etničkog čišćenja /odnosno genocida - prim. S. Č./, pale su /tj. zauzete su - prim. S. Č./ u ruke generala Mladića u julu 1995. i date Srbima na mirovnim pregovorima u novembru 1995, kada je stvarnost zločina bila već dokazana i potanko prikazana, zahvaljujući prvim istragama ICTY-a, u savim novoj optužnici protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića od 14. novembra 1995.” (F. Hartmann, nav. dj., str. 157; ∴ ZLOČINI NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991-1995. ..., str. 436-470; ∴ OPTUŽNICE ..., str. 41-54).

Ujedinjene nacije ni NATO, nisu ni pokušali (od)braniti teritoriju Ujedinjenih nacija, a međunarodna zajednica doživjela poniženja,⁵² gdje je **“Mladićevo poistovjećivanje današnjih bosanskih Muslimana sa Turcima od prije 191 godinu otkrivalo njegov opasno iskrivljeni um”**,⁵³ što (genocid u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica), po ocjeni predsjednika Kongresa Sjedinjenih Američkih Država, Newta Gingricha, predstavlja **“najgore poniženje zapadnih demokratija od '30-ih”** godina XX stoljeća,⁵⁴ napada na sigurnu zonu Uje-

Velike sile su, uključujući i Francusku, koja je po ocjeni Florence Hartmann, **“glasom svoga predsjednika pozivala na djelovanje da bi se spriječili pokolji, na kraju je pristala na nedjelovanje i, radi mira, prihvatila posljedice /odnosno rezultate - prim. S. Č./genocida u Srebrenici”**, nažalost, **“dopustile da im se nametnu uslovi mira i omogućile onima koji su izrazili svoje genocidne namjere da ih ostvare i da tako dovrše provođenje svoga plana”**. One su u Daytonu nagradile **“one koji su nekoliko sedmica prije sustavno deportirali i ubijali muslimansko stanovništvo te enklave /sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenicu - prim. S. Č./, dodijelivši im polja smrti, a zatim im omogućili da ih nasele po svojoj volji, kako bi zauvijek izmijenili etničku strukturu. Od tada oni nisu prestali umanjivati genocid, odbijajući suditi glavnim okrivljenicima i pokušavajući spriječiti ICTY da ukaže na direktnu Miloševićevu odgovornost, te ne preduzimajući nikakvu učinkovitu mjeru da osigura povratak izbjeglih. Dvanaest godina poslije tih događaja, manje od hiljadu njih uspjelo se ponovo vratiti u Srebrenicu”** (F. Hartmann, nav. dj., str. 157).

⁵² L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 363. Mapa *Kontakt-grupe* je, nakon što su Srbi zauzeli sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Žepu, 24. jula 1995, i izvršili zločin genocida nad Bošnjacima (ICTY, Predmet br. IT-05-88/2-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV ZDRAVKA TOLIMIRA, *PRESUDA*, 12. decembar 2012), tvrdi David Owen, **“bila iscepana u paramparčad, a pet vlada koje su je potpisale nisu se osećale sposobnim da išta učine”** (D. Owen, nav. dj., str. 361).

⁵³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 73.

⁵⁴ Isto, str. 75. Vijeće sigurnosti je 12. jula 1995, na prijedlog Francuske, Njemačke, Italije, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država, pored ostalog, **“zabrinuto zbog pogoršanja situacije u i oko sigurne zone Srebrenica, i u Republici Bosni i Hercegovini, i o neprilikama civilnog stanovništva”**, usvojilo *Rezoluciju 1004* (1995), kojom je, između ostalog, osudilo **“ofanzivu bosanskih Srba na sigurnu zonu Srebrenica ...”** (∴ **REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN O BOSNI I HERCEGOVINI: OD REZOLUCIJE 713 OD 25. SEPTEMBRA 1991. DO REZOLUCIJE 1004 OD 12. JULA 1995.** Press centar ARBiH, Sarajevo, 1995, str. 129-130). Zaista poslije zauzimanja teritorije Ujedinjenih nacija (sigurne zone Ujedinjenih nacija) - Srebrenice i izvršenih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava čovjek samo zanijemi, a taj ljudski muk je zastrašujući i stravičan. Ni spomena o genocidu. Još su sramniji zahtjevi o tome **“da strane u potpunosti poštuju status sigurne zone Srebrenice u skladu**

dinjenih nacija - Goražde⁵⁵; nastavka opsade Sarajeva, također sigurne zone Ujedinjenih nacija; napada na sigurnu zonu Bihać;⁵⁶ ostavke Tadeusza Mazowieckog (specijalnog izvjestioca *Komisije za ljudska prava* Ujedinjenih nacija), zbog neaktivnosti Ujedinjenih nacija u sprečavanju genocida u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija - Srebrenice, jula 1995;⁵⁷ velike uspješne hrvatske ofanzive (*Operacija Oluja*) u Kninskoj krajini, gdje **“Milošević nije došao u pomoć krajinskim Srbima”**, pri

sa Ugovorom od 18. aprila 1993” da **“u potpunosti poštuju sigurnost osoblja UN-PROFOR-a i osiguraju kompletnu slobodu kretanja, uključujući i njihovo ponovno snabdijevanje”**, te **“dozvole neometan prolaz za UNHCR i druge međunarodne humanitarne agencije za sigurnu zonu Srebrenica, kako bi se olakšale patnje civilnog stanovništva ...”** (Isto). Nevjerovatno je i nemoralno da se na isti način tretiraju izvršioци genocida i žrtve genocida.

Carl Bildt je početkom jula 1995. dva puta posjetio Slobodana Miloševića. Ti sastanci su, piše Carol Hodge, **“održavani tokom završnih priprema za konačni napad na Srebrenicu, za koje je Milošević posve sigurno, ne samo znao, nego vjerovatno u njima i učestvovao, trajali po devet, deset sati, uz ’janjeće butove, ukusne salate i prekrasna crnogorska vina”** (C. Hodge, nav. dj., str. 242).

Bildt je na sastanku *Kontakt-grupe*, 12. jula 1995, uz podršku britanskog predstavnika odbacio inicijativu Francuske (odlučni zahtjev predsjednika Chiraca) o **“ponovnoj uspostavi integriteta srebreničke zone”** kao **“nerealnu”** i **“apsurdnu”**. Iako su izjavili kako se zalažu za odlučniju akciju, predstavnici Sjedinjenih Američkih Država i Njemačke ostali su donekle po strani, jer te države tada nisu bile spremne ponuditi potreban broj vojnika za realizaciju te aktivnosti (Isto, 243-245).

⁵⁵ .: **BALKAN BATTLEG ROUNDS ...**, str. 360-361; R. Holbrooke, nav. dj., str. 73, 75 i 78; **ICTY**, Predmet br. IT-95-5/18-1, IZJAVA SVJEDOKA: Rupert Smith, br. 00848884-0084888, paragraf 107; H. Bahto, **SA BRANIČIMA SARAJEVA I GORAŽDA**, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2008, str. 317-400, 405-412 i 415-430; **ICTY**, Predmet br. IT-05-88/2-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV ZDRAVKA TOLIMIRA, *PRESUDA*, 12. decembar 2012.

⁵⁶ .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 406-408, 411 i 433; R. Holbrooke, nav. dj., str. 72-76; D. Marijan, nav. dj., str. 19 i 52-53; R. Delić, nav. dj., str. 167-170; B. Felič, **PETI KORPUS (1992-1995)**, Biblioteka Dokumenti, *Ljiljan*, Sarajevo, 2002, str. 436.

⁵⁷ .: **SREBRENICA 1995**, knjiga 2, str. 196-250; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 479-480. Tadeusz Mazowiecki je, zbog neaktivnosti Ujedinjenih nacija i nedostatka dosljednosti i hrabrosti međunarodne zajednice pred zauzimanjem sigurnih zona Ujedinjenih nacija, Srebrenice i Žepe, i genocidom nad Bošnjacima, podnio ostavku na položaj specijalnog izvjestioca *Komisije za ljudska prava*, o čemu je 27. jula 1995. obavijestio predsjednika Komisije za ljudska prava Ujedinjenih nacija u Ženevi i generalnog sekretara UN-a, Boutrosa Ghalija, i iznio razloge ostavke.

Mazowiecki je “događaje” u sigurnim zonama Ujedinjenih nacija Srebrenici i Žepi ocijenio kao prekretnicu u **“razvoju situacije u Bosni”** i u odnosu Evrope i svijeta pre-

čemu su **“Srbi pretrpjeli vojni poraz”**;⁵⁸ uspješne protivofanzive Armije Republike Bosne i Hercegovine, te poraza **“autonomaša”** Fikreta Abdića i oslobađanja Velike Kladaše,⁵⁹ pokrenule novu mirovnu inicijativu - **“najnoviju inicijativu”** mirovnog rješenja za Bosnu i Hercegovinu, čime su se **“Sjedinjene Države konačno angažovale u Bosni”**.⁶⁰

ma Bosni. Međutim, on nije bio uvjeren da će se prekretnica dogoditi, zbog čega je i dao ostavku, jer nije mogao nastaviti **“učestće u pretvaranju da se štite ljudska prava”**.

Polazeći od ocjene da se **“kršenje ljudskih prava otvoreno nastavlja”**, te da se **“zločini vrše brzo i brutalno, za razliku od reakcije međunarodne zajednice, koja je spora i neefikasna”**, Mazowiecki, umjesto **“opisivanja zločina i kršenja ljudskih prava”**, ukazuje i upozorava na potrebu shvatanja **istinske prirode zločina u Bosni**, na jednoj, i **“odgovornosti Evropske i međunarodne zajednice za vlastitu bespomoćnost u reagovanju na njih”** na drugoj strani. Zbog toga je želio da vjeruje **“da je ovo trenutak za promjenu gledišta u odnosu između Evrope i svijeta prema Bosni. Zbog Bosne na kocki su sama stabilnost međunarodnog poretka i principi civilizacije”**. On nije bio uvjeren **“da će se prekretnica, kojoj smo se nadali, desiti”**, te nije mogao nastaviti **učestće u pretvaranju da se štite ljudska prava”** (Isto).

Rezolucijom 1004 (1995), od 12. jula 1995, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, odmah nakon zauzimanja sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, odnosno u vrijeme nepostojanja te sigurne zone Ujedinjenih nacija, **“ozbiljno zabrinuto, također, zbog veoma ozbiljne situacije koja konfrontira osoblje UNPROFOR-a (Zaštitnih snaga UN-a) i veliki broj prognanika unutar sigurne zone kod Potočara, pogotovo zbog nedostatka osnovnih namirnica i medicinske opreme”**, **“odajući poštovanje osoblju UNPROFOR-a raspoređenom u sigurnoj zoni Srebrenica, ...”**, zatražilo da **“snage bosanskih Srba zaustave njihovu ofanzivu i odmah se povuku iz sigurne zone Srebrenice”**, što je, pored ostalog, samo još jedna potvrda, najblaže rečeno - nedosljednosti politike Ujedinjenih nacija (: **REZOLUCIJE UN-a ...**, str. 129-130).

⁵⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 76-77; D. Marijan, nav. dj., str. 33-147; Z. Radelić i drugi, **STVARANJE HRVATSKE DRŽAVE I DOMOVINSKI RAT**, Hrvatski institut za povijest - Školska knjiga, Zagreb, 2006, str. 177-190; B. Felić, nav. dj., str. 436 i 518-520.

⁵⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. XVI i 76-77; : **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 430-433; D. Marijan, nav. dj., str.122-123; Z. Radelić i drugi, nav. dj., str. 180-182; B. Felić, nav. dj., str. 523-526.

⁶⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 77-78 i 120. Suština **“najnovije inicijative koju je pokrenula Amerika”** se, po ocjeni Slobodana Miloševića (predsjednika Republike Srbije), izrečenoj **“u sudbonosnom trenutku za naš /tj. srpski - prim. S. Č./ narod” - na sastanku “predstavnik najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske”**, održanog 25. augusta 1995. u **“rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima”**, sastojala u strategiji **“prihvatiti 'brzi mir' ili 'brzi rat’”**. S tim u vezi, on je, naveo kako **“vremena ima malo i ono ne radi za nas”** i spomenuo **“tragično iskustvo Republike Srpske Krajine, iz koje je, bez ispaljenog metka, obezglavljen narod napustio vekovna ognjišta. Glavni krivac za to su”**, po njemu, **“državno i vojno**

rukovodstvo RSK koja nisu bila dorasla da uspešno organizuju otpor dugo najavljivanoj hrvatskoj agresiji i spasu narod od pogroma” (AIIZ, inv. br. 2-2889, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-4, 26. august 1995, Beograd, *ZABELEŠKA* sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 25. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, str. 1-2).

Milošević je tada upozorio “da bi slična sudbina mogla zadesiti i Republiku Srbiju ukoliko se blagovremeno ne osvesti i prihvati ponuđeno mirovno rešenje; ako ne povрати jedinstvo političkog i vojnog rukovodstva koje je u poslednje vreme ozbiljno narušeno i ako ne ispolji viši stepen kooperativnosti sa svojom maticom Srbijom i SR Jugoslavijom” (Isto str. 2).

Predsjednik Savezne republike Jugoslavije Zoran Lilić je, pored ostalog, rekao: “Učinili smo sve da pomognemo Krajini, a dogodilo se što se dogodilo. Napustili su svoja istorijska ognjišta bez borbe ...” (Isto, str. 11). Milošević je dopunio izlaganje Zorana Lilića “s manje poznatom informacijom”, pomenuvši “telegram koji je upućen generalu Mrkšiću, u kome mu je poručeno da izdrži samo dva dana dok mu ne pošaljemo pomoć. Nisu izdržali. Pobjegli su ...” (Isto).

Amerikanci i Nijemci su 1994, tvrdi Hann Graf Kielmansegg, visoki oficir NATO-a u Evropi 1992-1995. (šef štaba NATO-ve armijske grupe Sjever, a time najviši njemački oficir te armijske grupe), težili istom cilju, a Britanci, Francuzi i Rusi “i dalje su zastupali poziciju nemiješanja. Amerikanci su u početku govorili: to je evropska nadležnost, mi ne možemo uvijek za vas vaditi kestenje iz vatre, a potom od vas dobiti nogom u cjevanicu”. Tek “sa razaranjem Sarajeva, sa masakrom u Srebrenici i sa prijetećim porazom Bošnjaka, došlo je do preokreta, pa su tada Amerikanci rekli: više ne pitamo Evropljane, sada ćemo to jednostavno učiniti mi, htjeli vi to ili ne. Ako želite sudjelovati, onda - u redu. Tek tada je došlo do zajedničke vojne akcije i za četiri sedmice noćna mora je prošla, oružje je ušutilo; Srbi su odustali. Sve se to moglo postići 1991. uz zajedničku odlučnost Zapada” (E. Rathfelder - C. Bethke, *BOSNA U FOKUSU. DRUGI POLITIČKI IZAZOV CHRISTIANA SCHWARZ - SCHILLINGA*, Kult B, Sarajevo, 2011, str. 124).

Politika Sjedinjenih Američkih Država prema Republici Bosni i Hercegovini se, po ocjeni Davida Owena, augusta 1995. “dramatično promenila i predsjednik Klinton je prihvatio odgovornosti američke političke moći u bivšoj Jugoslaviji. Bilo je to važno priznanje činjenice da SAD, ako žele da afirmišu svoju vodeću ulogu u svetu posle hladnog rata, moraju da snose vojne odgovornosti za svoje političke odluke, kao što su to činile tokom hladnog rata i kasnije tokom iračke invazije na Kuvajt. Svet je video da SAD nisu spremne da ovo učine na Balkanu sve do 1995. godine. Klintonova Administracija je mogla da sledi liniju Bušove Administracije i velikim delom prepusti bivšu Jugoslaviju Evropskoj zajednici, UN i Rusima u okviru MKBJ /Međunarodne konferencije za bivšu Jugoslaviju - prim. S. Č./ i pustiti im da neometano djeluju. Međutim, Klintonova Administracija nije smogla dovoljno samouverenosti ili samodiscipline da prihvati ovu ograničenu ulogu i predavala se nagonskoj potrebi da moralise s visoka dok je njena vojna sila ostajala u vazduhu.

Države članice Evropske unije i njihovi ministri spoljnih poslova prihvatili su”, po tvrdnji Davida Owena, “odgovornost i uložili dosta vremena i truda i značajna

O toj novoj diplomatskoj inicijativi Sjedinjenih Američkih Država, čiji su nosioci, po ocjeni Muhameda Šaćirbegovića, bili Anthony Lake i Madeleine Albright,⁶¹ koja bi **“mogla udahnuti novi život američkom vodstvu, odnosno ulozi i prestižu”**, o čemu su se složili svi resori (Ministarstvo za vanjske poslove, Misija pri Ujedinjenim nacijama, Ministarstvo za odbranu, Združena komanda i Vijeće za nacionalnu sigurnost), bile su prisutne i određene razlike. Najveće razlike su se pojavile **“na pitanju kakav oblik države u Bosni valja tražiti u pregovorima”**, što je bilo, prije svega, političko pitanje, **“premda je očito imalo implikacija i na parametre vojne podrške koju bi Sjedinjene Američke Države trebale pružiti pri provedbi”**. Ministarstvo za vanjske poslove i Ministarstvo za odbranu zagovarali su **“preuzimanje ograničenih obaveza”**, po kojima bi Sjedinjene Američke Države **“trebale pomoći Muslimanima pri konsolidaciji teritorija koji kontroliraju”**, pri čemu su **“strahovale od cijene potpori njihovim nastojanjima da vrate izgubljene teritorije”**.⁶² Vijeće za nacionalnu sigurnost (Anthony Lake) i Misija pri Ujedinjenim nacijama (Madeleine Albright) podržavali su stav po kome **“cilj inicijative treba biti**

sredstva, kako u ljudstvu, tako i u novcu, na terenu, u saradnji sa UN, kako bi pomogli da se razreši kriza u bivšoj Jugoslaviji. Ali oni nikada nisu iskoristili moć: delimično zbog toga što su verovali da nemaju dovoljno moći bez učešća Sjedinjenih Država, delimično zato što EU još ne zna kako da koristi moć. Centralno pitanje za Evropsku uniju jeste da li će posle svog iskustva u bivšoj Jugoslaviji odlučiti da gradi i održava međudržavne strukture vlasti u pitanjima odbrane i spoljne politike kao podršku zajedničkoj spoljnoj i bezbednosnoj politici svojih članica” (D. Owen, nav. dj., str. 407).

⁶¹ S. Subašić, nav. dj., str. 114.

⁶² D. Chollet, nav. dj., str. 81-83. Navedena (dva) ministarstva su **“strahovala da će, odluče li poći potonjim putem, Sjedinjene Američke Države narušiti svoje odnose sa saveznicima i Rusijom, a u najgorem slučaju vojno se uplesti u sukob u Bosni”** (Isto, str. 82).

Sjedinjene Američke Države su, pored ostalog, posebno vodile računa **“pazile su”** **“da se Atlanski savez, više od pola stoljeća noseći stub američke spoljne politike, ne raspadne zbog Bosne bio je jedan od naših najvećih političkih izazova”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 88). Holbrooke se, **“poslije godinu dana provedenih u Njemačkoj kao ambasador, posebno “osjećao obavezanim da se smanji zategnutost koju je uzrokovala Bosna. Trebalo je da u partnerstvu sa Savezom radimo na velikom broju drugih pitanja - proširenje NATO-a, zajednička politika prema bivšem Sovjetskom Savezu, Srednjem istoku i Iranu, terorizam, ljudska prava, okolina i organizovani zločin - ali je Bosna počela suprotno uticati na sve to”** (Isto).

očuvanje Bosne otprilike u granicama kakve su zacrtane planom *Kontakt grupe* - drugim riječima, jedinstvena Bosna s teritorijalnom podjelom 51:49 posto u korist Muslimana”.⁶³

Konceptualne razlike (“**jaz**”) između stavova Vijeća za nacionalnu sigurnost (Lake) i Misije pri Ujedinjenim nacijama (Albright), na jednoj, i Ministarstva za vanjske poslove i Ministarstva za odbranu, na drugoj strani, pojavile su se, po ocjeni Dereka Cholleta, **“na procjenama rizika kojima bi se Sjedinjene Američke Države izložile kako bi se u Bosni uspostavio trajni mir”**. S tim u vezi, Albright je tvrdila **“kako su ulozi toliko visoki da Sjedinjene Američke Države nemaju drugog izbora osim da prihvate znatne rizike”**.⁶⁴ U dokumentima vanjskih poslova i odbrane **“krio se strah od uvlačenja Amerike u sukob”**, pri čemu je bio prisutan stav po kome će Sjedinjene Američke Države morati **“Muslimanima jasno staviti do znanja da neće poduprijeti rat za povrat teritorija”**.⁶⁵

Na sastanku sa članovima Vanjskopolitičke grupe (Lake, Albright, William Perry - sekretar odbrane, general John Shalikashvil - predsjedavajući Združenog štaba Oružanih snaga, i Peter Tarnoff - državni podsekretar), održanom 7. augusta 1995. u dvorani Kabineta, na kome je vođena rasprava o strategiji (dokumentima) **“završnog čina”**, Clinton je donio odluku: **“Moramo polomiti vratove da bi došli do dogovora u sljedećih nekoliko dana. Moramo iscrpiti svaku alternativu, iskoristiti svako kotrljanje kocke, moramo riskirati.”** S tim u vezi, Clinton je odlučio da inicijativa (cijela misija) **“obuhvati odlučne i hrabre ciljeve iznesene u prijedlogu Vijeća za nacionalnu sigurnost i Madeleine Albright - Sjedinjene Američke Države će se obavezati na ideju o jedinstvenoj Bosni, a ako se to ne uspije postići za pregovaračkim stolom, onda će biti spreman pomoći muslimanskoj strani da se izборi za svoj dio na frontu”**.⁶⁶

Tada je (7. augusta) formiran pregovarački tim na čelu sa Richardom Holbrookeom, pomoćnikom američkog državnog sekretara -

⁶³ Isto, str. 82. S tim u vezi, Lake je predsjedniku Clintonu napisao: **“Sve manje od toga svelo bi se na priznavanje agresije, a Sarajevo bi (takav prijedlog), u svakom slučaju odbacio”** (Isto).

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Isto, str. 84-85.

glavnim američkim pregovaračem (Clinton je potvrdio njegovo imenovanje kao glavnog pregovarača u okviru najnovije diplomatske inicijative). Tim su predvodili predsjednik William Jefferson Clinton, potpredsjednik Albert Gore i državni sekretar Warren Christopher. Jezgro pregovaračkog tima činili su: Richard Holbrooke, Robert Frasure, dr. Joseph Kruzal (visoki zamjenik pomoćnika sekretara odbrane - ključna osoba u Pentagonu), dr. Nelson Drew (vazduhoplovni pukovnik, član kabineta Vijeća za nacionalnu sigurnost, predstavljao je Bijelu kuću), general Wesley Clark (šef planiranja Združenog štaba oružanih snaga), Roberts Owen (advokat, pravni i ustavni ekspert), Chris Hill, general Donald Kerrik, Jim Pardew i Rosemarie Pauli (izvršni pomoćnik Richarda Holbrookea). Clinton, njegov tim, uključujući i generala Clarka, i lično Holbrooke, preduzimajući **“završne, ubrzane pregovore”**, za koje su se **“nadali da će okončati rat”**, vjerovali su **“da se mir na Balkanu može dovesti jedino putem kompleksnog spoja američkog vodstva, agresivne i kreativne diplomatije i, ako je potrebno, spremnosti da se upotrijebi sila”**.⁶⁷

⁶⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 7-9 i 77-89; K. Begić, nav. dj., str. 269 i 273-274; .: **NEDOVRŠENI MIR: IZVJEŠTAJ MEĐUNARODNE KOMISIJE ZA BALKAN**, Hrvatski Helsinški odbor za ljudska prava, Zagreb i Pravni centar Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Zagreb-Sarajevo, 1997, str. 53; .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 436; B. Clinton, nav. dj., str. 636; D. Chollet, nav. dj., str. 87-88; K. Bilt, nav. dj., str. 145. Predsjednik Clinton je R. Holbrookeu, piše Brendan Simms, **“povjerio zadaću da pomoću prijetnje silom isposluje nagodbeno rješenje. Clinton je iskreno težio za nagodbom, iako je bez sumnje njegov prvi motiv bila domaća politika. Cilj je bio, kao što kazuju aktivni američki diplomati, ‘što brže okončati sukob, što ne znači nužno i postizanje trajnog mira’. I zaista, Holbrookeov zamjenik Bob Frasure rekao je pred nekim svjedocima da je svrha ove nove inicijative da se Bosna skine s naslovnih stranica. ‘Nije ovo pitanje politike SAD’, rekao je, ‘u pitanju je da Bill Clinton bude ponovno izabran’”** (B. Simms, nav. dj., str. 268-269).

Holbrooke je, tvrdi Simms, **“bio dugogodišnji kritičar zapadne politike popuštanja u Bosni, koju je početkom 1995. opisao kao ‘najveći kolektivni sigurnosni neuspjeh Zapada nakon tridesetih godina ovoga stoljeća’**. Bilo je to malo prije nego što će Holbrooke Srbima sa Pala ‘uzeti mjeru’: ‘tvrdoglavi, odani šupljim teatralnim izjavama, ali kad ih pitanjima stjeraš u kut oni su najobičniji nasilnici. Pogreška Zapada u prošle četiri godine bila je da je Srbe tretirao kao racionalne ljude s kojima se možeš prepirati, pregovarati, pogadati i sporazumijevati. U zbilji oni priznaju samo silu i nedvosmisleno, vjerodostojnu prijetnju da će sila biti upotrijebljena’. Holbrooke je odgurnuo ustranu Evropljane, te iskoristio opću pomutnju bosanskih Srba da nametne Daytonski sporazum, kojim će završiti rat” (Isto, str. 269).

Na sastanku sa članovima Vanjskopoliitičke grupe 8. augusta 1995. Clinton se složio i sa predloženim “**mrkvama i batinama**” (kombinacija diplomatskih “mrkvi” i vojnih “batina”) kojima će se u vezi sa dokumentima o “**završnom činu**”, koja su prerasla u jedinstveni strateški dokument, američki predstavnici koristiti kako bi ojačali svoj pregovarački položaj. U raspravi o teritorijalnim pitanjima Clinton je odlučio “**da će, ako propadne diplomatski napor, svaka vojna obaveza prema Vladi u Sarajevu biti uvjetovana: SAD im neće pomagati da silom vrate teritorij (ali će im pomoći da odbrane teritorij koji drže)**”,⁶⁸ što je značilo prizna(va)nje rezultata agresije i zločina genocida.

Na tom je sastanku, pored “**sveobuhvatnog dogovora o trajnom miru unutar Bosne i cijele regije**”, “**trostranog uzajamnog priznanja**

Govoreći o “**očiglednom uspjehu američke strategije nametanja mira silom**”, Brendon Simms navodi da su “**Holbrookeovi odnosi s Britancima bili hladni. Imao je očito nisko mišljenje o Davidu Owenu i Michaelu Roseu. U Beogradu se zakačio sa srpskim simpatizerima kao što je bio britanski otpravnik poslova Ivor Roberts, koji je zaklinjao Holbookea da ne tjera Srbe u kut. Prema ostalim britanskim diplomatima, posebno spram Pauline Neville - Jones, odnosio se s neprikrivenim prezirom. Novi ministar vanjskih poslova, Malcolm Rifkind, nije uspio djelovati na Holbrookea da imalo promjeni svoje stajalište kad je polovicom septembra putovao u Beograd. 'Bio sam vrlo umoran', sjeća se Holbrooke, 'zadrijemao sam dok mi je govorio, ali Rifkind se pravio kao da to ne vidi. Čak bih zadrijemao dok sam mu odgovarao na pitanja'. Posebno pak je poražavajuće bilo da je srpski vođa radije gledao u Amerikance nego u Britance, koji su mu se tako uporno dodvoravali. 'Milošević', pripovjeda ojađeno jedan britanski diplomat, 'nije bilo zainteresiran za razgovor s nama'” (Isto).**

Holbrooke je na sastanku sa specijalnim predstavnikom generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, Akashijem, 16. augusta 1995, ukazao “**da će razvoj vojne situacije, zajedno sa ulogom koju će odigrati 'vjerovatna upotreba zračnih udara' NATO pakta biti od ključne važnosti za iznalaženje 'jedinstvenog vojnog i diplomatskog pristupa u pravcu rješavanja konflikta u Bosni i Hercegovini'**” (: IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ..., paragraf 436). Stoga je, u pripremama za moguće korištenje snaga, Holbrooke insistirao “**da se uklone svi vojni posmatrači i drugo osoblje sa lokacija na kojima bi ih Srbi mogli uzeti kao taoce**”. Generalni sekretar NATO-a (W. Class) je krajem augusta 1995. bio “**svjestan povezanosti između zračnih udara i političkog procesa**”, kome je težio Holbrooke. Imajući to u vidu, Class je od komandanta UNPROFOR-a zatražio da generalu Clarku, koji je bio u delegaciji s Holbrookeom, “**podnosi redovne izvještaje o situaciji na terenu i kontaktira sa Srbima**”. To je “**urađeno i uskoro je UNPROFOR počeo svakodnevno izdavati mape vojne situacije u Bosni i Hercegovini, na kojima je naznačen tačan procenat teritorija koju drži svaka strana**”. Učestalost pravljenja tih mapa je povećana “**kako se bližila teritorijalna podjela zemlje u razmjeru 51:49**” (Isto).

⁶⁸ D. Chollet, nav. dj., str. 88-89.

između Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore)” i drugih tačaka (“*sedam tačaka*”) koje je sadržavao “**konačni proizvod**” “**revidirane**” američke politike prema Bosni, do koje je početkom augusta 1995. došlo u Washingtonu, kada je predsjednik Clinton predjedavao “**na tri sastanka u tri dana o Bosni**”,⁶⁹

⁶⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 77-78 i 88-89; D. Chollet, nav. dj., str. 89-92. U “**knjizi scenarija**” (na deset strana) najprije je **ukazano na postavke** na kojima su Sjedinjene Američke Države temeljile svoj pristup “**krizi**” u Bosni i Hercegovini (D. Chollet, nav. dj., str. 89. S tim u vezi, navedeno je da se američka politika “**i dalje rukovodi s nekoliko trajnih načela i interesa: očuvanje našeg odnosa sa saveznicima i vjerodostojnosti NATO-a; izbjegavanje sukoba sa Rusijom, koji bi mogao narušiti reforme i međunarodnu saradnju; sprečavanje prerastanja bosanskog sukoba u širi balkanski rat**” - Isto) i konstatovano kako je “**djelovanje Hrvatske**” “**stvorilo jedinstvenu prigodu za odlučnu inicijativu**” (Isto. U vezi sa tom “**jedinstvenom stratejskom prigodom za odlučnu inicijativu**”, navodi se sljedeće: “**Nemamo više vremena razmišljati o kategorijama djelimičnih rješenja ili povlačenja. Moramo hrabro i odlučno razmišljati, te svim raspoloživim silama postići dogovor**” - Isto, str. 89-90). **Izneseni uslovi “za dogovor u Bosni**”, su, neposredno nakon sastanka 7. augusta, grupisani u sedam tačaka:

- “**1. dogovor će biti *sveobuhvatan* /italik u originalu - prim. S. Č./ i dovešće do trajnog mira unutar Bosne i cijele regije;**
- 2. uključivaće trostrano uzajamno priznanje Hrvatske, Srbije i Bosne, s prekidom vatre na cijelom teritoriju, te prekid ofanzivnih vojnih djelovanja;**
- 3. Amerikanci će nastojati privoljeti strane na pregovore o primjerenijim i održivijim graničnim linijama, koje će odražavati i novije promjene na terenu, ali neće jednostavno odbaciti plan Kontakt grupe;**
- 4. prema Ustavu, Bosna će ostati jedinstvena država, ali će se sastojati od dva visoko autonomna entiteta (najvjerojatnije, jedan sa srpskom većinom i drugi s muslimansko-hrvatskom većinom), a pojedinci će dogovoriti same sukobljene strane;**
- 5. umjesto paketa ograničenog ukidanja sankcija o kojem se raspravljalo za vrijeme Frasureovih i Bildtovih pregovora, SAD bi bio spreman na ‘odlučan pristup’ i *ukidanje sankcija*. Amerikanci bi nakon potpisivanja sporazuma bili spremni prihvatiti ‘suspenziju’ gospodarskih sankcija protiv Srbije, a nakon provedbe i potpuno ukidanje;**
- 6. u dogovor se mora uključiti i hrvatsko-srpski sporazum o *istočnoj Slavoniji*, području bogatom resursima između Hrvatske i Srbije oko kojeg su se dvije zemlje tukle 1991, a okupirali ga Srbi;**
- 7. dogovor mora uključivati i sveobuhvatan program *regionalne gospodarske obnove*. Za američku diplomatsku inicijativu posebno je bila važna ova zadnja tačka zato što će, premda će Sjedinjene Američke Države voditi pregovore, doprinos Europe obnovi postati važna ‘mrkva’ za postizanje sporazuma” (Isto, str. 90. Iako je u nacrtima Vijeća za nacionalnu sigurnost i Ministarstva odbrane zagovarano “**da se od Bosanaca zahtijeva da Goražde trampe za neki teritorij što ga drže Srbi,****

dužnosnici Ministarstva vanjskih poslova uspjeli su postići da se jezik kojim je bio izrečen taj prijedlog ublaži. Amerikanci će se zauzimati na fleksibilnost, ali ako se muslimanska strana bude skanjivala, neće ih prisiljavati na trampu Goražda” - Isto).

Govoreći o “revidiranoj” politici Sjedinjenih Američkih Država prema Republici Bosni i Hercegovini, Carl Bildt piše da se “u medijima isforsirano govorilo o američkom ‘planu’”. “Takvog plana”, po njemu, “nije bilo. Ono što je postojalo u tom stadijumu bila je jedna gruba skica koja je u sedam tačaka davala ono što je trebalo postići. Većina toga bile su već prežvakane stvari, ali bilo je i nekih novih, pa je ta kombinacija bila nešto što Evropa još nikada u ovom konfliktu nije čula s druge strane Atlantika. Bilo je očigledno da su Frejserova, a donekle i Holbrukova razmišljanja naišla na odziv” (K. Bildt, nav. dj., str. 135-136).

Politički gledano, najvažnija stvar u toj skici, tvrdi Bildt, “bila je da je tzv. plan Kontakt-grupe od prošlog leta /tj. 1994. - prim. S. Č./ tiho nestao. Ni traga od sterilnog naglabanja o tome šta se može ‘prihvatiti’, šta bi moglo predstavljati ‘početnu tačku’, a šta ‘temelj’. Besmisleni diplomatski trening konačno je popustio pred neophodnošću da se zaustavi varvarstvo. A Vašington je to mogao da učini. Da je bilo ko drugi to učinio, postojao bi rizik da Sarajevo, zajedno sa grupama koje su ga podržavale u raznim prestonicama, poviče: ‘izdaja’, i napravi gužvu” (Isto, str. 136).

Navedena skica je, također, po ocjeni Carla Bildta, “imala za cilj da obuhvati, ne samo Bosnu, već i Hrvatsku”. Dok je Bildt, “radio prvenstveno na tome da Beograd u potpunosti prizna Bosnu kao samostalnu državu, dotle se ovom skicom želelo postići da se to priznanje odnosi i na Hrvatsku”. Razlog za to je, po Bildtu, “bio jednostavan. Znalo se da bi u protivnom Tuđman vršio snažan pritisak na Izetbegovića da ne priznaje ništa, a upravo sada je vojna zavisnost Muslimana od hrvatske vojske dramatično rasla, što je otežavalo stvari” (Isto).

“Za Miloševića bi priznavanje Hrvatske”, tvrdi Bildt, “značilo gutanje gorkih pilula, nakon što je bio prisiljen da ćutke posmatra čišćenje i protjerivanje Srba sa područja cijele Krajine. Poslednja zaštićena zona u Hrvatskoj, istočna zona u istočnoj Slavoniji, ležala je neposredno na granici sa Srbijom i tu je sada, nakon proterivanja Hrvata, živelo oko 180 000 Srba. Eventualna nova bujica izbjeglica koja bi se uputila prema Beogradu, nakon onoga što se dogodilo u maju i početkom avgusta, dovela bi možda situaciju u Srbiji do eksplozije.

Ali, u pozadini svega toga ležala je i vrlo jasna hrvatska pretnja da će, ne obazirući se ni na koga, celo pitanje istočne Slavonije jednostavno rešiti - i tu dolazimo do onog glavnog - novom hrvatskom ofanzivom. A takva ofanziva bi pretela da vrlo brzo preraste u veći ratni sukob između hrvatske vojske, HV, i jugoslovenske armije, JNA, u poređenju s kojim bi se rat u Bosni činio kao sitnica” (Isto).

“Što se tiče Bosne”, piše Bildt, “ona nije imala ništa protiv da se nemoguća karta Kontakt-grupe zauvek pokopa. Govorilo se o teritorijama koje bi predstavljale nekakvu celinu. S muslimanske tačke gledišta takvu teritoriju bilo bi lakše braniti, a za Srbe je ona više ličila na neku vrstu države. Poigravalo se i s mišlju da se zamene istočne muslimanske enklave, što je u praksi značilo Goražde za područja oko Sarajeva koja su sada držali Srbi. Smatralo se i da je širi srpski koridor na severu bio opravdan zahtev” (Isto).

prihvaćena i “**reafirmacija podrške takozvanom planu Kontakt grupe iz jula 1994, koji su dogovorili ministri spoljnih poslova Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije, Francuske, Njemačke i Rusije - koji Bosnu dijele na dva entiteta, 49 procenata zemlje ide bosanskim Srbima, a 51 procenat Hrvatsko-muslimanskoj Federaciji**”.⁷⁰

“**Ključevi uspjeha**” navedene inicijative krili su se, po ocjeni Dereka Cholleta, u “**mrkvama**” i “**batinama**” kojima će se poticati obje strane da sjednu za pregovarački stol. Uz ekonomsku obnovu, kao “**mrkve**” nudilo se i: “**poštovanje odredbi mirovnog ugovora pod nadzorom NATO-a; vojna pomoć Bosancima; kretanje Hrvata prema europskim integracijama; ukidanje sankcija za Srbe; zakonska i teritorijalna prava za Srbe s Pala.**”⁷¹

Za razliku od prethodnih planova, u ovoj inicijativi novost je bila prijetnja batinom, što je Lake držao vrijednom pregovaračkom polugom. “**Mrkve**” su bile nužne - ali, ne i dovoljne - za postizanje sporazuma.⁷² *Plan Kontakt-grupe* o teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine

⁷⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 77-78 i 88-89; D. Chollet, nav. dj., str. 78-80 i 100. Suština američke augustovske politike 1995. bila je u skladu sa ranijim dogovorom Sjedinjenih Američkih Država i ostalih četiriju zemalja iz *Kontakt-grupe*, što je uključeno i u Ženevski sporazum, 8. septembra 1995. (R. Holbrooke, nav. dj., str. 295). Tako je američka diplomatska inicijativa pristupila s poznatih i već postojećih stavova: podjela teritorije Republike Bosne i Hercegovine u odnosu 51:49, bez radikalnih promjena na (geografskoj) karti (poznatoj kao “**karta Kontakt-grupe**” (D. Chollet, nav. dj., str. 119).

⁷¹ D. Chollet, nav. dj., str. 90-91. Sjedinjene Američke Države su namjeravale posebno balkanskim vođama vrlo jasno naznačiti kakve bi posljedice imao “**scenarij propasti**” - nepostizanje sporazuma i povlačenje UNPROFOR-a. Korištenje batine uskladilo bi se s određenim “**scenarijem neuspjeha**”. “**Budu li Bosanci pregovarali u dobroj vjeri, a Srbi se pokažu nepopustljivima, Bosanci će dobiti ukini (embargo) i udri (iz zraka), te opremi (oružjem) i uvježbaj (vojsku), odnosno zračne udare NATO-vih snaga na Srbe tijekom povlačenja UNPROFOR-a, ukidanje embarga na oružje i američke stručnjake za vojnu izobrazbu. Ako se, pak, Bosanci pokažu uzrokom neuspjeha, onda će se suočiti s opcijom ukini i napusti, odnosno SAD će ukinuti embargo na oružje, ali neće pružiti nikakvu zaštitu zračnim udarima, ni izobrazbu, a niti isporučivati oružje. Ova potonja 'batina' bila je od presudne važnosti, jer su Amerikanci strahovali da bi, u suprotnom, Bosanci mogli zaključiti kako je prethodni scenarij neuspjeha - koji bi doveo do ukini i udri opcije - privlačniji od pristanka na nagodbu. SAD je morao jasno staviti do znanja Sarajevu da američka potpora nije bezuvjetna**” (Isto).

⁷² Isto, str. 91.

na “**dva visoko autonomna entiteta**”, odnosno legalizaciji agresije i zločina genocida je bio (i ostao) u osnovi navedene strategije “**završnog čina**”. To je, pored ostalog, za srpskog agresora i njegove petokolonaše i kolaboracioniste značilo nagradu.⁷³

Sjedinjene Američke Države su u (toj) svojoj “revidiranoj” politici prema Bosni podržale *Mirovni plan Kontakt-grupe* koja je stalno insistirala na legalizaciji paradržavne, kolaboracionističke, petokolonaške i genocidne tvorevine Republike Srpske, prihvatile teritorijalnu podjelu države Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela, što je bila i osnova za Dejtonski mirovni sporazum, koji je takvu politiku i praksu samo potvrdio.⁷⁴ *Plan Kontakt-grupe* iz jula 1994. je i za legalne organe vlasti Republike Bosne i Hercegovine, kao i za predsjednika Pred-

⁷³ Zanimljiva je ocjena generala Branka Krge, načelnika II uprave Generalštaba Vojске Jugoslavije, o “**američkoj diplomatskoj inicijativi**”. Naime, on je na sjednici Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije, održanoj 14. augusta 1995, pored ostalog konstatovao da “**američke diplomatske inicijative nisu naklonjene Muslimanima, jer praktično ukazuju na mogućnost podjele Bosne i Hercegovine**”. Polazeći od te ocjene, on je ukazao na činjenicu kako to “**saznanje može da utiče na promjenu ponašanja Muslimana, jer će im verovatno postati očigledno da su izigrani i stavljeni u funkciju interesa Hrvata**” (AIIZ, inv. br. 2-3611, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, ODBRANA, SLUŽBENA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, *STENOGRAFSKE ZABELEŠKE* sa 41. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 14. augusta 1995. godine, Beograd, str. 5). Nažalost, general Krga je u potpunosti u pravu, jer se prvo, zaista radi o podjeli Bosne i Hercegovine i drugo, činjenici da su, kao što je to slučaj i sa Washingtonskim sporazumom, Bošnjaci “**izigrani i stavljeni u funkciju interesa Hrvata**”.

⁷⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 77-78 i 88-89. *Kontakt-grupa* je američkom timu, tvrdi Hoolbrooke, predstavljala “**konstantnu zagonetku**”. S tim u vezi, on piše: “**Ne možemo ni bez nje, ali ni s njom. Ako se ne sastanemo s njima i kažemo im šta radimo, oni se javno žale. Ako im kažemo, oni se ne slažu, a često i procuri - i gore. Na kraju, moramo održati *Kontakt grupu* zajedno, posebno što će nam trebati kasnije da podupre i ozakoni svaki sporazum ... 20. augusta (jedan član *Kontakt grupe*) u povjerenju mi je rekao da (njegova vlada) sada vjeruje da 'najmanje jedan član' *Kontakt grupe* prenosi detalje sa sastanka *Kontakt grupe* direktno u Beograd ... /to je “aluzija na Rusiju” - navodi Holbrooke u napomeni - prim. S. Č./**

“**Bilo kakve privremene euro ljutnje zbog nedovoljno informacija daju se srediti. Naša potreba za brzinom i sigurnošću mora to prevagnuti ... Ali nikad ne smijemo zaboraviti da će nam svi biti potrebni ako ikad dođe do nagodbe - EU za ekonomsku pomoć, naši NATO saveznici za nove mirovne snage poslije UN, UN zbog legitimnosti rezolucija, Islamska konferencija zbog dodatne pomoći, a Rusi i Grci zbog njihovog uticaja (iako ograničenog) nad Beogradom**” (Isto, str. 88).

sjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Aliju Izetbegovića, iako je, po njemu, taj plan **“nepravedan i loš”**, sredinom augusta 1995. bio **“i dalje na snazi”**.⁷⁵

Sjedinjene Američke Države bile su spremne **“dopuniti mapu *Kontakt grupe* da bi se ‘ugradile prohodnije granice i raspodjela teritorije’, razmisliti o prijedlozima da se proširi koridor u Posavini i da se Srbima omogući ‘de jure kontrola nad istočnim enklavama’, a da Bosanci i bosanski Hrvati zauzvrat dobiju više područja oko Sarajeva i drugih teritorija u centralnoj Bosni, što bi stvorilo kompaktniju i koherentniju teritoriju Federacije”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 89-90). To je 23. augusta 1995, u Memorijalnoj kapeli Fort Myer (u maloj prostoriji sa zidovima od bijelih pravougaonih blokova, s policama sa inspirativnim knjigama), nakon memorijalne službe, u prigodnom, tihom emotivnom sastanku sa predsjednikom Clintonom i njegovim savjetnicima i pregovaračkim timom, gdje je Holbrooke, na zahtjev predsjednika Clintona, iznio pregled **“stanja svake od sedam tačaka /riječ je o dokumentu *“sedam tačaka”* “za dogovor u Bosni”**, usvojenom 8. augusta 1995. - prim. S. Č./ **koje su Lake i Tarnoff predstavili na putu po Evropi dvije sedmice ranije”**, rekao Anthony Lake (Isto, str. 89-90).

⁷⁵ K. Begić, nav. dj., str. 274, napomena 2; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 259-260; Predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović, 18. augusta 1995, *Programom od dvanaest tačaka za mir u Bosni*, iznio je stav legalnih organa vlasti u vezi sa osnovama i okvirima mirovnih pregovora za Bosnu i Hercegovinu. S tim u vezi, Alija Izetbegović je, pored ostalog, naglasio da **“1. Svako mirovno rješenje mora se zasnivati na suverenitetu i teritorijalnom integritetu Republike BiH, a Srbija treba da prihvati uzajamno priznanje svih država koje su nastale raspadom bivše Jugoslavije; 2. Plan *Kontakt grupe* pet zemalja od jula 1994. za nas je i dalje na snazi. Mislimo da bi to trebao biti i za njegove autore; 3. U sklopu obuhvatnog mirovnog plana mora biti riješeno pitanje Sarajeva. Nakon Srebrenice i Žepe mi nismo spremni predati Sarajevo na upravljanje UN-a; 4. Pitanje Bosne je pitanje demokratije. Mi priznajemo jednaka prava Srbima u Bosni, ali nikakva prava ne priznajemo paljanskom režimu. Taj režim, jer se zasniva na genocidu, mora biti ili vojno pobijeden, ili potpuno izoliran. Spremni smo pregovarati sa vođstvom srpskog naroda koji će poštovati elementarna prava nesrpskog stanovništva u BiH i ponašati se u skladu sa normama civilnog /civiliziranog – prim. S. Č./svijeta; 5. Pošto bi zaključenje mira u ovom trenutku onemogućilo integraciju BiH vojnim putem ustavno uređenje BiH ne može sadržavati ništa što bi ometalo njenu mirnu reintegraciju u budućnosti, a mora sadržavati sve što tu integraciju omogućuje; 6. Ratni zločinci trebaju biti i dalje energično gonjeni i ovaj proces treba da bude intenziviran; 7. Implementacija mirovnog plana treba da bude garantovana učesćem vojnih snaga pet zemalja članica *Kontakt grupe*. Pošto su SAD pokretači nove mirovne inicijative, značajne američke snage, također, trebaju biti uključene; 8. Zemlje potpisnice će ustanoviti specijalni fond za obnovu Bosne i Hercegovine; 9. Zemlje potpisnice će politički i materijalno podržati jačanje Federacije Bosne i Hercegovine; 10. Pregovore sa srpske strane treba da vodi predsjednik Srbije S. Milošević. Ako Srbi odbiju plan ili ga private, a ne sprovedu, biće podignut embargo na oružje Bosni i Hercegovini”; 11. Potpisnice mirovnog sporazuma će pomoći Bosni i Hercegovini da osigura svoju odbranu u budućnosti. One će, također, podržati učla-**

Sjedinjene Američke Države su odlučile da o navedenom planu obavijeste Evropljane, uključujući i Rusiju, i predstave im “okvir za mir”, sa zahtjevom da im se priključe, pri čemu se “podrazumijevalo da su Amerikanci spremni saslušati sugestije, ali odlučni krenuti dalje - uz podršku saveznika ili bez njih”.⁷⁶

njenje BiH u IMF /International Monetary Fund – prim. S. Č./, Svjetsku banku i druge međunarodne organizacije globalnog i regionalnog značaja; 12. Mirovni sporazum će, osim direktno zainteresiranih zemalja, potpisati i članice Kontakt grupe, kao i predstavnik Organizacije islamske konferencije” (Isto; D. Chollet, nav. dj. str. 114).

⁷⁶ D. Chollet, nav. dj., str. 91-92; R. Holbrooke, nav. dj., str. 77-79; B. Clinton, nav. dj., str. 636; K. Bilt, nav. dj., str. 135 i 138; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 363-364; D. Owen, nav. dj., str. 363-364 i 366-367; A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 256-257. Predsjednik Clinton je poslao Tonyja Lakea i zamjenika državnog sekretara Petera Tarnoffa u Evropu, uključujući i Rusiju, “da prezentiraju odrednice za mir” (B. Clinton, nav. dj., str. 636).

“Saobraćanje sa Evropljanima”, piše Holbrooke, “bilo je delikatno i škakljivo tokom cijele krize u Bosni i ostavilo je besprimjenu napetost na NATO i Atlanski savez upravo kada su nestale i veze hladnog rata koje su nas povezivale. Naši čvrsti saveznici, koji su tokom hladnog rata gledali na Sjedinjene Američke Države kao na lidera, bili su podvojeni oko američke uloge u posthladnoratovskoj Evropi, a posebno u Bosni. Dugo su tražili veći američki angažman, ali su se u isto vrijeme plašili da će biti javno poniženi ako Sjedinjene Američke Države preuzmu kormilo. Naše kolege u *Kontakt grupi* - Francuska, Njemačka, Velika Britanija i Rusija - bili su uznemireni što planiramo prvo pregovarati a kasnije njih konsultovati, obrćući raniju procedure u kojoj je pet nacija pokušavalo iznaći zajednički stav prije nego što ga iznesu stranama na Balkanu - sistem koji je bio tegoban i neizvodljiv” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 87).

Holbrooke je smatrao kako bi Francuzi “mogli biti čuveno teški, ali su među Evropljanima oni sada imali najjaču, najjasniju spoljnu politiku. Svoje angažovanje u Bosni platili su najvećim gubicima, imali su preko pedeset poginulih. Trebali smo francusku podršku da bismo uspjeli i bio sam ubijeden da se možemo suočiti sa svakim problemom koji bi mogao iskrnuti ako se sastanemo u Parizu. Ako je to značilo našu visokoumnu retoriku o partnerstvu, morali smo iznaći način da to razradimo sa Francuzima ...” (Isto, str. 87-88).

Antony Lake je (u toku augusta) prezentirao američku mirovnu inicijativu za Bosnu i Hercegovinu u vrijeme posjete Evropi (jednosedmičnu misiju u razne gradove Evrope) u razgovorima sa evropskim liderima. S tim u vezi, “najvažniji diplomatski izazov Sjedinjenih Država bio je kako uvjeriti Evropljane da prihvate ovu strategiju, s obzirom na činjenicu da su saveznici stopirali skoro svaku prethodnu američku inicijativu”. Imajući to u vidu, Clinton je zauzeo taktičku poziciju, po kojoj nije tražio savjet od evropskih lidera, već njihovu podršku svom vlastitom, već koncipiranom planu (S. Subašić, nav. dj., str. 114; D. Owen, nav. dj., str. 363-364 i 366-367. Clintonova instrukcija A. Lakeu je bila sljedeća: “prenesi im poruku (plan), prezentiraj pojedinosti, a onda jednostavno poruku (plan), pretvori u zajednički zaključak” - S. Subašić, nav. dj., str. 114).

Njemačka je prihvatila američki plan. Francuski funkcioneri pružili su “**stopostotnu podršku**” inicijativi Sjedinjenih Američkih Država, pozdravljajući njenu “**novu odlučnost**”. Međutim, i Nijemci i Francuzi su bili sumnjičavi s obzirom na to da je riječ o američkoj inicijativi, a ne poduhvatu *Kontakt-grupe* ili Ujedinjenih nacija. Stoga su predložili da se “**nastoji provesti zajednički plan, po mogućnosti putem *Kontakt grupe*, u kojem bi Carl Bildt imao istaknutu ulogu**”. Međutim, Sjedinjene Američke Države nisu uopće namjeravale dopustiti Evropljanima da vode te pregovore, pri čemu su bili spremni “**dati im pečat *Kontakt grupe*, kako bi se zadovoljila želja i osjećaj Evropljana da su u njih uključeni**”. Američki saveznici i Rusi podržali su novu američku inicijativu (plan), iza koje je predsjednik Clinton lično stajao, nakon čega je Holbrooke mogao “**odmah započeti svoju misiju**”.⁷⁷

Dogovor između Sjedinjenih Američkih Država i ostalih četiriju zemalja iz *Kontakt-grupe* o teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela u procentualnom odnosu 51:49 bio je “**bit američke politike**” tokom “**augustovskog putovanja u evropske gradove**” prije početka pregovaračkog shuttlea.⁷⁸

I Muhamed Šaćirbegović (ministar za vanjske poslove Republike Bosne i Hercegovine) je, na sastanku sa Holbrookeom i njegovim timom u Splitu, 15. augusta 1995, gdje su ga (u kabini malog vojnog mlaznjaka Sjedinjenih Američkih Država) upoznali s (njegovim) planovima, pri čemu je Holbrooke naglasio “**da nema garancija za uspjeh iako naša misija ima punu podršku predsjednika Clintona i predstavlja posljednju, najbolju nadu za mir na Balkanu**”, “**potvrdio privrženost teritorijalnoj podjeli**

Lake je uspio u svojoj diplomatskoj misiji - Evropa je prihvatila novu američku strategiju (Isto, str. 114-115).

⁷⁷ D. Chollet, nav. dj., str. 92-97; B. Clinton, nav. dj., str. 636; K. Bilt, nav. dj., str. 138. Sjedinjene Američke Države, “**uglavnom diplomatski buldožer po imenu Richard Holbrooke**”, “**preuzele su**”, piše Carol Off, “**mirovni proces u bivšoj Jugoslaviji 1995, nakon što su zaključili da su Evropljani nesposobni da počiste nered u vlastitom dvorištu. Clintonova administracija dala je podsticaj NATO-ovoj kampanji zračnog bombardovanja**”, a Holbrookeova “**čvrsta diplomacija gurala je strane u sukobe da dođu što skorije do rješenja**” (C. Off, nav. dj., str. 229).

⁷⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 295; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 363-364.

51:49”.⁷⁹ Za razliku od njega, prof. dr. Hasan Muratović (predsjednik Vlade Federacije Bosne i Hercegovine) je, na sastanku u Zagrebu istoga dana, odnosno večeri, u razgovoru sa Holbrookeom i njegovim saradnicima, “sa žaljenjem’ zaključio da je *plan Kontakt grupe* mrtav, te da je **jedino valjano rješenje podjela Bosne - 60:40 u korist Bosanaca. ’Ako Srbi odu’, rekao je, ’ne zaslužuju da ponesu pola države’.** Ako se ame-

⁷⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 3-4; D. Chollet, nav. dj., str. 100; K. Bilt, nav. dj., str. 138-139. Holbrooke je sa svojim kolegama 15. augusta 1995. u Splitu upoznao Muhameda Šaćirbegovića (ministra vanjskih poslova Republike Bosne i Hercegovine) sa ključnim tačkama američke inicijative. Tada se Šaćirbegović, piše Derek, “**požalio na ’crveno svjetlo’ što je pristiglo iz Washingtona na dalja bosanska vojna napredovanja**”; “**naglasio kako želi jaku bošnjačko-hrvatsku federalnu Vladu**”; te, pored ostalog, “**potvrdio privrženost teritorijalnoj podjeli 51:49**” (D. Chollet, nav. dj. str. 100).

Šaćirbegović je 14. augusta 1994. telefonom razgovarao sa ambasadorom M. Albright, koja je “**od bosanske vojske tražila da u djelovanjima oko Bihaća pripazi da ne prenapregne vlastite snage**”. Ona, po Dereku, “**nije prijetila Šaćirbegoviću, već im je rekla kako možda ne bi bilo razumno i mudro nastaviti s djelovanjima**” (Isto, str. 100, napomena 9).

Kada je riječ o Goraždu, Šaćirbegović je insistirao “**da ga Bosanci zadrže**”, s čime se Holbrooke složio (Isto). To je bilo prvo udaljavanje od sedam tačaka američkog plana, u kojem je stajalo “**kako će SAD nastojati ’potaknuti i dovesti’ Bosance da trampe Goražda za neke srpske ustupke**”. Holbrooke je, za razliku od brojnih američkih funkcionera, posebno u Pentagonu, “**čvrsto i iskreno vjerovao**” kako se od Vlade RBiH “**ne može zahtijevati da se odreknu te sigurne zone u istočnoj Bosni**” (Isto, str. 100-101).

Holbrooke i njegov tim su se, piše Bill Clinton, u Splitu “**sastali s bosanskim ministrom vanjskih poslova Muhamedom Šaćirbejem i objasnili mu naš plan. Šaćirbej je bio elokventan predstavnik Bosne i Hercegovine na američkoj televiziji, privlačan čovjek koji je kao student u Sjedinjenim Državama igrao američki nogomet na Univerzitetu u Tulaneu. Dugo je tražio pomoć Amerike u svojoj opsjednutoj zemlji i bio je sretan što je vrijeme za to konačno došlo**” (B. Clinton, nav. dj., str. 636-637).

O susretu i razgovoru sa Šaćirbegovićem u Splitu Holbrooke piše sljedeće: “**Kada je čuo da ne možemo doći u Sarajevo, bosanski ministar spoljnih poslova Muhamed Sacirbey, u pratnji visokog američkog diplomate u Bosni Johna Menziesa, odvezao se preko Igmana da bi nas dočekao na aerodromu u Splitu. Većini Amerikanaca poznat kao lice s televizije koje uvjerljivo govori o njegovoj zaraćenoj mladoj zemlji, Sacirbey se možda najviše ponosio zbog činjenice da je bio najbolji branič na Tulane University. Bio je žilav, jak i sposoban. Ipak, dugo putovanje po džombastom putu ga je izmorilo i bio je iscrpljen koliko i mi. Da bismo izbjegli da nas prisluškuju, stisnuli smo se u kabini našeg malog vojnog mlaznjaka kada se spustio na pistu i upoznali ga s našim planovima. Naglasio sam da nema garancije za uspjeh iako naša misija ima punu podršku predsjednika Clintona i predstavlja posljednju, najbolju nadu za mir na Balkanu. Naš razgovor završen je kada je tmina padala preko Balkana i smo odletjeli u Zagreb da bismo se susreli sa hrvatskim predsjednikom Franjom Tuđmanom**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 3-4).

rički prijedlog 'nasuče', utonuo je Muratović u misli, vjerovatno će 'doći trenutak da se pristupi Beogradu zbog nagodbe o podjeli'".⁸⁰

U Ženevi je 15. augusta 1995, na inicijativu Carla Bildta, o čemu su bili upoznati Amerikanci i Muhamed Šaćirbegović, održan tajni sastanak sa Momčilom Krajišnikom. U razgovoru o karti i ustavnim principima, Krajišnik se "indirektno saglasio sa podelom /Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ 49/51, pod uslovom da karta izgleda 'kako treba'".⁸¹

Prilikom razgovora sa Franjom Tuđmanom i njegovom saradnicima, 16. augusta 1995. u Zagrebu, Tuđman je izjavio "kako je teritorijalna podjela jedino trajno rješenje u Bosni". Holbrooke je oštro odbacio tu izjavu, ustvrdivši da je "svako prisilno komadanje (Bo-

⁸⁰ D. Chollet, nav. dj., str. 101. Zanimljivo je da su i prof. Muratović, kao i Šaćirbegović, prihvatili razgovore o podjeli R Bosne i Hercegovine i podržali takvu politiku.

⁸¹ K. Bilt, nav. dj., str. 140. Govoreći o tom sastanku, Carl Bildt, pored ostalog, piše: "Problemi su bili uobičajeni. Hteli su da se istočne muslimanske enklave ukinu. Severni koridor je morao biti širi i, što je najvažnije, mora da se reši problem oko Sarajeva" (Isto).

To je bio "prvi od mnogih razgovora" koje je Bildt vodio sa Krajišnikom "upravo o Sarajevu". Krajišnik je "želeo sada da se grad *de facto* podeli i da Srbi dobiju svoje delove, a Muslimani i Hrvati svoje. 'Rešiti to značilo bi rešiti pola bosanskog problema', rekao je" (Isto).

Bildt nije htio da zalazi "u detaljnu diskusiju s njim - signali bi se u ovom stadijumu mogli lako protumačiti pogrešno - ali sam mu rekao da mora prihvatiti činjenicu da Sarajevo mora biti, ne samo glavni grad Bosne, već i Federacije, i da je nakon opsade nezamislivo da bi Sarajevo moglo biti enklava bez sigurne i pouzdane veze sa ostalim delovima Federacije.

Pokušali smo da izvršimo pritisak na Krajišnika i vidimo od kojih su oblasti, koje su još pod njihovom kontrolom, bili spremni da odustanu da bi se postigla razmera 49/51. Odgovor koji smo dobili bio je jedan neshvatljiv opis različitih komplikovanih teritorijalnih razmena. On je bio dovoljno sposoban pregovarač da u ovoj situaciji ne da više nego što mora, ali je pristao da na sledećem sastanku bude konkretniji.

Što se tiče ustava, izložio sam mu sadržaj svog paketa sa Miloševićem, a što je, znao sam, ulazilo i u američku skicu. Osnovne crte tog paketa nisu bile sporne, ali smo se zaglavili na pitanju državljanstva, gdje je Krajišnik insistirao na odvojenim državljanstvima u oba dela Bosne, kao i na osetljivom pitanju prava na istupanje iz Bosne.

On je odlučno zahtevao postojanje takvog prava i tvrdio da je to ranije bilo prihvaćeno" (Isto, str. 140-141).

Saznavši za takav dogovor, Carl Bildt je to provjerio sa Thorvaldom Stoltenbergom, "a kasnije i u ICFY-ovoj arhivi" i, kako piše, utvrdio da je "postojao jedan papir sa pregovora iz 1993, gdje su Krajišnik sa srpske i Silajdžić sa muslimanske strane potpisali mogućnost istupanja nakon dve godine. Bio sam iznenađen. To nikada ne bi uspelo" (Isto, str. 141).

sne) neprihvatljivo za SAD”.⁸² Tuđman se kasnije ponovo vraćao “fatalizmu već pokazanom” 16. augusta - teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine.⁸³

Američki pregovarački tim je na samom startu donio ispravnu odluku, po kojoj Sjedinjene Američke Države “**nikad više neće direktno pregovarati sa bosanskim Srbima, koji su sipali artiljeriju i rasističku retoriku po Muslimanima i Hrvatima iz njihove glavne planinske utvrde, Pala**”. Pregovarači su tu odluku prenijeli Miloševiću 17. augusta 1995. na sastanku u Beogradu. Tada mu je, s tim u vezi, Holbrooke rekao: “**Vi morate govoriti u ime Pala. Mi više nikad nećemo s njima imati posla.**”⁸⁴

Prvi sastanak (američkog pregovaračkog tima) s Miloševićem, predsjednikom Republike Srbije, (17. augusta) “**trajao je skoro šest sati**”.⁸⁵

⁸² D. Chollet, nav. dj., str. 102-104; R. Holbrooke, nav. dj., str. 4 i 77. Tuđman je Holbrookeu, tvrdi Carl Bildt, “**držao predavanje o navodnoj opasnosti od Muslimana i ponovio da Bosna, kao samostalna i ujedinjena zemlja, nema nikakve budućnosti. Bila je to, mereno čak i tuđmanskim merama, neobična drskost. Holbruk je bio pomalo šokiran**” (K. Bildt, nav. dj., str. 144).

U memorandumu od 16. augusta za državnog sekretara, u kojem se ocjenjuju razgovori u Zagrebu, John Kornblum (pomoćnik državnog sekretara za evropska i kanadska pitanja, 1994-1997) je opisao Tuđmana kao “**šovinistu ponesenim ratom**” (D. Chollet, nav. dj., str. 104, napomena 18).

Carl Bildt i Derek Chollet tvrde da je sastanak sa predsjednikom Tuđmanom održan 16. augusta 1995. Richard Holbrooke piše da je taj sastanak održan 17. augusta 1995. (C. Bildt, nav. dj., str. 102-104; D. Chollet, nav. dj., str. 102-104; R. Holbrooke, nav. dj., str. 4 i 77).

⁸³ K. Bildt, nav. dj., str. 109. S tim u vezi, Tuđman je, tvrdi Derek Chollet, “**otišao tako daleko da je pred američkim izaslanstvom citirao stajalište koje se pripisuje Henryju Kisingeru: 'Ako ne uspijete održati Jugoslaviju na okupu, nećete uspjeti ni Bosnu i Hercegovinu'**” (Isto).

⁸⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 4. S tim u vezi, Holbrooke navodi (u napomeni) kako su “**mnogi raniji pregovarački naponi i Sjedinjenih Država i Evropljana, uključujući i američki pokušaj iz januara 1995, vođeni sa bosanskim Srbima kao odvojenim entitetom**” (Isto).

⁸⁵ Isto. Richard Holbrooke je na sljedeći način opisao Slobodana Miloševića: “**Bio je otmjen, šarmantan i neodređen. Kako je to objasnio Warren Zimmermann, naš posljednji ambasador u Jugoslaviji: 'Milošević ostavlja snažan prvi utisak na one koji nemaju informaciju da bi pobili njegove često pogrešne tvrdnje. Veliki je broj američkih senatora ili kongresmena koji su izašli iz njegove kancelarije uzvikujući: 'Pa, on ni blizu nije toliko loš kako sam očekivao!' Ali uprkos njegovoj spremnosti, Milošević je igrao igru riječi lišenih suštine - i to je znao. Ne odmičući s mjesta, on se**

Robert Frasure je smatrao **“da je sastanak dobro krenuo”**. Međutim, Holbrooke nije bio zadovoljan te je odlučio da sljedećeg dana ponovo razgovaraju sa Miloševićem.⁸⁶

Razgovor je održan 18. augusta 1995, **“u predsjedničkoj palati u Beogradu - jednoj od Titovih starih kancelarija”**.⁸⁷ Holbrookea su pratili Robert Frasure i Nelson Drew.⁸⁸ Sastanak je **“tekao tačno po planu.**

usredotočio na nevažne izmjene u nacrtanim dokumentima o kojima su on i Frasure raspravljali od početka godine. Njegov cilj je ostao dizanje sankcija bez ustupaka” (Isto).

Milošević je, piše Carl Bildt, **“o Amerikancima govorio s prizvukom omalovažavanja. Nerazrađene ideje zasnovane na oskudnom znanju, bilo je njegovo mišljenje nakon prvog sastanka. On u sadašnjoj situaciji ni pod kojim uslovima nije mogao da prihvati trostruko priznavanje, dakle i Hrvatske. U ovom trenutku je u Srbiju pristiglo 152.000 srpskih izbjeglica, što je, naravno, predstavljalo znatan pritisak. Milošević je prihvatio činjenicu da se dugoročnije rešenje pitanja istočne Slavonije mora dogoditi unutar hrvatskih granica, ali je molio da to učinimo postepeno, korak po korak, i da u tome ne odemo predaleko”** (K. Bildt, nav. dj., str. 144).

⁸⁶ Isto, str. 5. S tim u vezi, Holbrooke piše: **“Odlučio sam da se sljedećeg jutra ponovo vidim sa Miloševićem kako bih dao na znanje da nećemo nastaviti igru mačke i miša koju je igrao sa prethodnim pregovaračima. Da bih to naglasio, bilo je potrebno malo promijeniti osnovna pravila. Cijeli naš šestočlani tim prisustvo-
vao je prvom sastanku, dok je Milošević uz sebe imao samo dvojicu ljudi - novog ministra spoljnih poslova Milana Milutinovića i šefa Kabineta Gorana Milinovića** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 5; D. Chollet, nav. dj., str. 107).

⁸⁷ Isto. O tome Holbrooke piše: **“Manje od sat kasnije, Frasure, Drew i ja sjedili smo u dvorani za sastanke sa visokim stropom, u predsjedničkoj palati u Beogradu - jednoj od Titovih starih kancelarija. Bila je to prostorija koju ćemo dobro upoznati tokom sljedećih sedam mjeseci. Kao i svaka druga dvorana za sastanke u komunističkim i bivšim komunističkim zemljama od Bejinga do Bratislave, prostorija je nastojala nedostatak šarma nadoknaditi sumornim gigantizmom. Nas trojica sjeli smo na dugu sofu. Milošević je uzeo fotelju metar od mjesta gdje sam sjedio na kraju sofe. Ministar spoljnih poslova Milutinović izabrao je drugu udobnu stolicu direktno gledajući u nas, a Goran Milinović, uvijek odani čovjek Kabineta, sjeo je na kraju grupe, praveći bilješke”** (Isto, str. 5-6).

⁸⁸ D. Chollet, nav. dj., str. 107. Holbrooke je, piše Derek Chollet, **“imao dojam kako je velik broj ljudi na sastanku neprimjeren, pa je želio da smanji broj saradnika u sobi, kako bi se stvorio dojam veće napetosti i prisutnosti”**. Zbog toga je odlučio **“da ga prate samo Frasure i član Vijeća za nacionalnu sigurnost Drew”** (Isto).

Holbrooke je po vlastitoj izjavi smatrao da je veliki broj ljudi na sastanku s Miloševićem bio **“previše da bi se uspostavila neka vrsta direktnog odnosa potrebnog za otvoren dialog.”** Stoga se **“rano ujutro, 18. avgusta prije našeg drugog sastanka sa Miloševićem”, sastao “sa Frasureom i Rudy Perinom, visokim američkim dipolomatom u Beogradu, u vrtu ambasadorske rezidencije. Dok smo šetali između impozantne**

Nakon što je Milošević izložio svoja standardna stajališta, Holbrooke je nasrnuo sa svojom planiranom tiradom. Rekao je Miloševiću kako nije vrijeme za dugotrajne pregovore, te da SAD želi čuti nešto više, a ne samo njegove zamorne zahtjeve. Srbijanski je vođa ostao miran; jedino je hladno promatrao Holbrookea svojim 'prodornim pogledom' ...".⁸⁹

Holbrooke je, polazeći od vlastitog iskustva, a imajući u vidu teškoće i opasnosti "s kojima se trebamo suočiti kad god pokušamo doći u Sarajevo" ("Bilo je neugodno što moramo zavisiti od helikoptera UN-a, neizvjesnog vremena - s onog užasnog puta"),⁹⁰ od Miloševića zahtijevao "sigurnu rutu kojom bi američko izaslanstvo moglo otputovati u

stare kuće od kamena i teniskog igrališta, ispod raskošnih kestenova i moguće izvan dometa vrebajućih mikrofona, rekao sam da 'planiram nabaciti prikrivenu žestinu' kako bi Miloševiću stavio na znanje da je neprihvatljivo ono što on radi. Dodao sam da, zbog ovog plana, sljedeći sastanak treba održati u manjem krugu.

Izvinjavajući se Rudyu, zamolio sam ga da ne prisustvuje sastanku. Vraćajući se kući, zamolio sam i druga dva člana našeg tima - Josepha Kruzela, visokog zamjenika pomoćnika sekretara odbrane i generala - pukovnika Wesley Clarka, šefa planiranja Združenog štaba oružanih snaga - da ne bude na sastanku. Sa mnom će poći samo Frasure i Nelson Drew, vazduhoplovni pukovnik koji je, kao član kabineta Vijeća za nacionalnu sigurnost, u našem timu predstavljao Bijelu kuću. Frasure se složio sa ovim prijedlogom.

Ništa toliko ne izazva buru u Vladi koliko pitanje o tome ko će biti izabran da učestvuje na važnim sastancima. Moj zahtjev je bio protiv diplomatskog prava koje sam veoma poštovao - da visoki rezidentni američki diplomatski predstavnik, normalno, treba prisustvovati svakom zvaničnom sastanku sa šefom države. Ali iako nesretni zbog toga, sva trojica su se bez pogovora složili. Mogao je to biti težak momenat; bio sam duboko zahvalan zbog ovog prvog znaka naše kohezivnosti kao tima" (R. Holbrooke, nav. dj., str. 5).

⁸⁹ Isto, str. 107-108. "Ostatak izaslanstva u pokrajnjoj sobi, mogao je samo čuti povike iza zatvorenih vrata" (Isto, str. 108).

⁹⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 6. Richard Holbrooke je neposredno uoči Nove (1993) godine stekao "bogato" iskustvo na putu Split - Sarajevo. Naime, on je (zajedno) sa Stephanie Frease ("predane mlade Amerikanke iz Clevelanda koja ja radila sa izbjeglicama ..."), poslije posjete izbjegličkom kampu u Karlovcu ("oko sat od Zagreba"), odletio u Split, gdje su odsjeli kod predstavnika Međunarodnog komiteta za spašavanje (International Rescue Committee - IRC), "a onda 30. decembra /1992. - prim. S. Č./ krenuli u unutrašnjost Bosne. Dan smo proveli u vožnji kroz strme i stjenovite klanke koji su uvijek u Jugoslaviji predstavljali težak teren za vojne operacije, često se zaustavljajući da bismo porazgovarali sa međunarodnim humanitarnim radnicima - inspirativna grupa muškaraca i žena iz mnogih zemalja - i čuli priče porodica razdvojenih ratom.

Kada je pao sumrak, krenuli smo prema Vitezu gdje smo planirali prenoćiti, pogledati kako se odvija rad sa izbjeglicama i vratiti se na more. Međutim, ponovo je slučaj izmijenio moje planove. Kada smo stigli u Vitez, čekala me je telefonska poruka Lionela Rosenblatta koji se slučajno u tom momentu nalazio samo sat dalje, u Zenici, i koji je saznao da smo se uputili u njegovom pravcu. Lionel je putovao sa Sylvanom Foa, glasnogovornicom za štampu pri UNHCR-u. Namjeravali su sljedećeg dana ući u Sarajevo, pa su nas pitali da li bismo im se htjeli priključiti. Naravno, potvrdno smo odgovorili.

Rosenblatt, najdinamičnija osoba koju sam poznavao u radu sa izbjeglicama, tokom ranije dvije decenije obišao je zemaljsku kuglu, odlazeći svuda gdje su problemi najveći - Kambodža, tursko-iračka granica, Somalija i sada Bosna - nastojeći privući pažnju javnosti i podršku za pomoć izbjeglicama. Njegova mala neprofitna humanitarna organizacija, Refuges International, stekla je ime vršeci pritisak - ili, da baš ne uljepšavamo, salijećući - na vlade širom svijeta da učine više za njihovo neželjeno izbjegličko stanovništvo.

Da bismo sljedećeg dana dospjeli do Sarajeva, te noći /30/31. decembar 1992. - prim. S. Č./ morali smo voziti do Zenice. U noći bez mjesecine, na oštroj okuci, na putu između Viteza i Zenice, naše vozilo je naišlo na led, prevrnulo se za punih 360 stepeni i onda udarilo o blatnjavi nasip, samo koji centimetar od pada u ledenu vodu, sa šest metara visine. Kada smo se pribrali, odvezli smo se u Zenicu, gdje smo zatekli Lionela i Sylvanu na večeri u tmurnom hotelu International, sjedeći među vojnicima i civilnim humanitarnim radnicima.

Da bismo došli u Sarajevo, moraćemo putovati preko teritorije pod kontrolom Srba u oklopnim vozilima Ujedinjenih nacija. Prema sporazumu postignutom između UN i Srba koji su kontrolisali put, bile su nam potrebne akreditacije UN. Svi u našoj grupi imali su te papire osim mene.

Sa uobičajenom dosjetljivošću i drskošću, Lionel je riješio problem. Iz svoje torbe izvukao je šaroliku kolekciju mutnih fotografija i nakon razmišljanja izabrao jednu. Pokazalo se da Lionel nosi kolekciju fotografija za baš takvu priliku 'Ovo bi trebalo da upali', najavio je dok sam zaprepašteno gledao fotografiju, misleći kako uopšte ne liči na mene.

Ujutro, Lionel je od jednog od svojih mnogih prijatelja dobio praznu UN karticu - činilo se da svakog pozna - i za mene napravio UN akreditaciju, koristeći upaljač da bi učvrstio neku plastiku koju je našao. Promatrajući s divljenjem i strepnjom Lionelovo djelo, pomislio sam na Mila Minderbindera, lik iz *Catch-22*, koji je prodavao jaja objema stranama u Drugom svjetskom ratu.

Opremljen sa ovom veoma sumnjivom identifikacijom, krenuli smo u našem vozilu do Kiseljaka. Toliko smo mogli preći bez ovlaštenja UN; posljednju fazu putovanja, koja je išla preko srpskih linija, trebalo je preći u oklopnom UN vozilu. Pošto smo kupili hranu u prodavnici u blizini baze UN, s namjerom da je podijelimo u Sarajevu, nas četvero smo se zgurali u danski transporter; ja sam sjeo naprijed, sa kacigom na glavi, trudeći se da budem nevidljiv. Dok smo išli prema glavnom bosanskom gradu, četiri do pet puta zaustavljani smo na srpskim kontrolnim tačkama, gdje su muškarci i žene - neke previše našminkane za novogodišnji doček - s puška-

ma kopkali po unutrašnjosti vozila i pregledali naše akreditacije. Tek mnogo kasnije shvatio sam koliko je to putovanje bilo opasno.

Danci su nas ispustili ispred zgrade PTT Inženjeringa u Sarajevu, gdje su radili novinari i većina humanitarnih radnika. Dok smo izlazili iz APC-a i žmirkali na škrtom poslijepodnevnom suncu /31. decembra 1992. - prim. S. Č./, polako je prošla crna limuzina, praćena bijelo obojenim tenkom UN i hordama novinara. Pogledavši u zatamnjene prozore limuzine, samo za trenutak vidio sam umornog Cy (Cyrus - prim. S. Č./ Vancea kako zuri pravo ispred sebe sjedeći na jednoj strani automobila i generalnog sekretara UN Boutrosa Boutrosa-Ghalia na drugoj. Vance me nije vidio kroz tamno staklo, niti bi me prepoznao u teškom pancirnom prsluku i kacigi, upakovanog zbog ciče zime i blatnjavog. Bio je to neobičan osjećaj vidjeti bivšeg šefa iza armiranog stakla oklopnih kola upravo u momentu kada sam u APC-u stigao u Sarajevo - tako blizu, a ipak tako daleko.

Dva dana /31. decembra 1992. i 1. januara 1993. - prim. S. Č./ u toj paklenoj rupi ostavila su na mene doživotne utiske. Te zime, ljudi su spaljivali svoje knjige i namještaj (obično počinjući s plakarima i policama za knjige) da bi se ugrijali. U Sarajevo je stizalo nešto hrane, ali je slabo raspodijeljivana, posebno u perifernim dijelovima. Mraz je ujedao i činio ljude slabim. Tako brzo je sisao snagu da je svaka druga aktivnost, kao što je uzimanje hrane iz distributivnog centra, bila krajnje teška. Pucnjava (streljačko oružje, mitraljezi, minobacači, snajperi, artiljerija) bila je skoro neprestana i razorno je djelovala na izuzetno hrabre stanovnike Sarajeva. Humanitarni radnici međunarodne zajednice i novinari bili su okupljeni na tri bijedne lokacije - zgrada PTT, uništeni i groteskni Holiday Inn i aerodrom, a svi pod učestalom snajperskom vatrom. U svakoj ulici bila su nabacana uništena vozila, prevrnutna i raznesena, nisam vidio nijednu zgradu koja nije bila oštećena. Nigdje nije bilo vode za piće osim na nekoliko lokacija, od kojih su neke bile snajperske mete. Srbi su razorili neke dijelove grada, Muslimani druge; na nekim mjestima, dvije strane bile su razdvojene samo jednim blokom” (R. Holbrooke, nav. dj. str. 44-47).

Richard Holbrooke je 31. decembra 1992, nakon večere u hotelu Holiday Inn, po pozivu Johna Burnsa (dopisnika *The New York Timesa*), otišao, zajedno sa Stephanie Frease, Lionelom Rosenblattom i Johnom Burnsom, “na jednu lokalnu novogodišnju party”. Tu Novogodišnju noć i iskustvo u Sarajevu u opsadi, kao i čekanje na Sarajevskom aerodromu 1. januara 1993, Holbrooke je na sljedeći način zapisao u svom dnevniku: “Nakon večere, Burns nas poziva da s njim pođemo na jednu lokalnu novogodišnju party. Tako se završava 1992, u prepunom, bučnom i veoma zadimljenom mjestu nazvanom Rupa u zidu - jer, da bi se tu došlo mora se proći kroz rupu u zidu nastaloj od granate. Dupke je puna mladih ljudi koji plešu, viču, piju i nastoje zaboraviti moru oko sebe. Mješavina reportera, ljudi iz UN i mladih Sarajalija koji s njima rade ili ih poznaju. Plešu grozničavo na Rolling Stonese, polijevaju se pivom u ponoć i neprestano se grle ... Djevojke su prelijepa, ali sve beznadežno odiše melanholijom. Da li je ovako bilo sa španskim građanskim ratom, tom izgubljenom romantičnom borbom?

Podne, 1. januara 1993. - Ustajemo u 7.30, ne mučimo se da se obučemo jer smo spavali potpuno obučeni; ne trudimo se da se umijemo jer nema vode; silazimo na doručak - sjajna šolja čaja, malo pljesnivog sira i dva odvratna komada dimljene kobasice.

Sarajevo”⁹¹ Milošević je za trenutak zurio u pregovarački tim “prodornim pogledom, kao da nikad ranije niko nije uputio isti zahtjev” i “na izvrsnom engleskom odgovorio: ‘U pravu ste. Pokušaću’. Oštro se na srpskom obratio Goranu /Milinoviću, šefu Kabineta - prim. S. Č./, koji je skoro izjurio iz prostorije. Milošević je rekao: ‘Šaljem poruku generalu Mladiću. Da vidimo šta on može učiniti.’”⁹²

Očekuje se velika oluja. Zagovaram da krenemo rano, ne mogu da pokrenem moj smrznuti mozak i nakon objavlivanja iz Holiday Inna (samo gotoviona), vozim se u oklopnim kolima do PTT-a, gdje vidimo djecu kako prebiraju po krhotinama i prose na čiči zimi ... Dok prolazimo grad, često se čuje vatra iz automatskog oružja. Prolazimo pored novinske kuće, nekad ponosnog tornja, koja je sada skoro srušena. Ali iz podruma ljudi još uvijek iznose dnevni list. Neki čovjek sjedi na ostacima jednog od gradskih autobusa, držeći glavu u rukama, vjerovatno pijan od prethodne noći.

U ‘mekoj koži’ (vozilo koje nije oklopno) jurimo prema aerodromu, krivudajući preko mosta na kome je snajperska vatra ubila tako mnogo ljudi, vukući se kroz kontrolne tačke, pored prevrnutih kamiona i autobusa i preko zaleđenog puta.

2.30 poslijepodne: Još smo na Sarajevskom aerodromu, čekajući usred sve veće smušenosti i napetosti. Britanski i kanadski avioni su otkazani u posljednji čas; jedan američki vojni avion odbio je da nas primi; priča se da se Bosanci grupišu po brdima oko aerodroma i da je UNHCR odmah naredio evakuaciju svog osoblja iz Sarajeva.

Kao i u Vijetnamu, veliki dio rata je besmisleno čekanje, ali čekanje u vrijeme rata je čudan paradoks. Čula su izoštrijenija zbog povećanog osjećaja opasnosti, ali u isto vrijeme nevjerovatno rasipanje vremena i truda.

Zagreb, kasnije: Skoro neopisivo umorni, iz Sarajeva izlazimo prije nego što se smrklo. Posada našeg kanadskog aviona, očito u velikoj žurbi da krene, gura nas u avion. Jedan član posade u trbuhu C-130 viče na nas, ‘Idemo. Držite se. Uzliječemo vertikalno!’, i brzo se vežem. Avion brzo napušta zemlju ali se u početku ne diže, lebdeći oko dva metra iznad tla sve dok nije stigao tik do kraja piste. Tada, uz strahovitu silinu, skoro kao da se uspravno digao u zrak, odjedrio je iznad brda načičkanih srpskim snajperima i možda nagomilanim bosanskim trupama.

Sletivši u Zagrebu, uputili smo se pravo u hotel Intercontinental. Nikad mi tuš nije izgledao tako čarobno. Upalio sam televiziju i čuo kako CNN govori o početku velike ofanzive” (Isto, str. 47-48).

⁹¹ D. Chollet, nav. dj., str. 108; R. Holbrooke, nav. dj., str. 6. S tim u vezi, Holbrooke je rekao: “Sramotno da mirovna misija predsjednika Clintona mora putovati u Sarajevo tim sporim i opasnim putem. Da bismo mogli pregovarati, moramo biti u mogućnosti da se brzo krećemo između Beograda i Sarajeva. U tom području smo bili već skoro sedmicu, a nismo bili u stanju tamo i stići. To je smiješno. Vi tvrdite da želite mir. Sada vas molim da nam sredite da odletimo u Sarajevo ili da nam garantujete da možemo koristiti sigurniji kopneni put bez uplitanja bosanskih Srba” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 6; D. Chollet, nav. dj., str. 108).

⁹² R. Holbrooke, nav. dj., str. 6; D. Challet, nav. dj., str. 108.

Milošević je potvrdio **direktnu vezu** između njega i generala Mladića, što je, pored ostalog, očigledan i validan dokaz da je Milošević vođa, a general Mladić njemu podređeni.⁹³

Vrlo brzo general Mladić je odgovorio kako navodno ne može garantovati sigurnost leta do Sarajeva (Beograd - Sarajevo) i predložio siguran let do Kiseljaka, a onda kopnenim putem do Sarajeva.⁹⁴

Holbrooke je odgovorio da mogu “**razmisliti o korištenju tog puta**” samo pod uslovom ako im Milošević garantuje da ih “**bosanski Srbi neće zaustaviti**”. Međutim, Milošević im to nije mogao garantovati. Holbrooke nije prihvatio Miloševićev prijedlog da će zamoliti Mladića da garantuje sigurnost na tom putu. On je oštro odbio da prihvati garancije od Mladića,⁹⁵

⁹³ Isto. O tome Holbrooke piše “**Bob, Nelson i ja gledali smo ga fascinirani. Ne prestano smo tražili ključ kako djeluje zagonetni odnos između Miloševića i Mladića. Ovo je bio prvi put da smo vidjeli ono što će postati redovna slika tokom diplomatskog shuttlea: direktna veza između Miloševića i Ratka Mladića, zapovjednika snaga bosanskih Srba, kojeg je nedavno Međunarodni sud za ratne zločine optužio za direktnu ili indirektnu odgovornost za ubistvo hiljada bosanskih Muslimana i Hrvata**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 6).

⁹⁴ Isto. “**Za manje od dvadeset minuta**”, piše Holbrooke, “**Goran se vratio i Miloševiću pružio komad papira. 'Mladić kaže da je aerodrom suviše opasan', rekao je Milošević. 'Ne može garantovati da vas muslimanski ili hrvatski vojnici neće oboriti'. Bila je to apsurdna tvrdnja: svako je znao, rekao sam uzrujan, da jedina opasnost za ljude na aerodromu u Sarajevu dolazi od srpskih topdžija načičkanih na brdima uokolo. Ali Milošević nije završio: 'Mladić kaže da možete odleteti do Kiseljaka i otuda doći putem. Bićete potpuno sigurni'**.”

Znao sam taj put. Njegov raven teren i asfaltrirana površina predstavljali bi daleko lakšu vožnju nego put preko Igmana. Ali, put je prolazio kroz teritoriju bosanskih Srba - 'indijansku zemlju', kako ju je nazvao Bob Frasure. Tim putem sam putovao kao običan građanin prije skoro tri godine, 31. decembra 1992, stisnut na prednjem sjedištu danskog transportera, nastojeći da budem neupadljiv pod kacigom UN i teškim plavim pancirom. Šest puta su nas zaustavljali teško naoružani Srbi koji su mitraljeskim cijevima čeprkali u samom vozilu dok su provjeravali naše kartice (da bi stvari bile gore, moja je bila čisti falsifikat)” - R. Holbrooke, nav. dj., str. 6.

⁹⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 6-7; D. Chollet, nav. dj., str. 108-109. Taj dijalog između Holbrookea i Miloševića Holbrooke je zabilježio na sljedeći način: “**Možemo razmisliti o korištenju tog puta**”, rekao sam, ‘samo ako nam lično garantujete da nas bosanski Srbi neće zaustaviti’. ‘Ne mogu vam to garantovati’, rekao je Milošević, ‘ali ću zamoliti Mladića da ...’. ‘To ne dolazi u obzir, gospodine predsjedniče. Nemoguće je da prihvatimo garancije od Mladića, samo od vas’” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 6-7).

te se njegov pregovarački tim pomirio s tim da u Sarajevo mora ići (kopenim) putem preko Igmana.⁹⁶

Pregovarački tim je napustio Beograd **“s osjećajem da je, ipak, postignut neki bitan napredak”**.⁹⁷

Američki pregovarački tim (mirovna misija predsjednika Clintona) je, nakon sastanka u Zagrebu sa predsjednikom Republike Hrvatske Franjom Tuđmanom (16. augusta) i u Beogradu sa predsjednikom Republike Srbije Slobodanom Miloševićem (17. i 18. augusta), gdje je, pored ostalog, Milošević odbio da garantuje sigurnost njihovog aviona (**“od topništva bosanskih Srba”**) na relaciji Beograd - Sarajevo (na sastanku u Beogradu pregovarački tim se uvjerio u **direktnu vezu između Miloševića i Ratka Mladića**), 19. augusta iz Splita (u kome su prenoćili 18. augusta) francuskim helikopterom krenuo prema Sarajevu. U helikopteru su bili: Richard Holbrooke, Robert Frasure, Joseph Kruzal, Nelson Drew, general Wesley Clark i potpukovnik Dan Gerstein.⁹⁸

Nakon nekih devedeset minuta pregovarački tim se spustio na fudbalsko igralište na Velikom Polju, na Igmanu, gdje su ih čekala dva vozila. Odatle su prema Sarajevu preko Igmana krenuli s dva vozila: Holbrooke i Clark u terenskom vozilu američke vojske (američki vojni Humvee), a Frasure, Kruzal, Nelson i Gerstein u oklopnom vozilu francuske vojske (teški francuski oklopni nosač) bijele boje s oznakama Ujedinjenih nacija (u tom su vozilu bili: Pete Hargreaves, oficir sigurnosti u Ambasadi Sjedinjenih Američkih Država u Sarajevu, i četiri francuska vojnika - vozač i još trojica).⁹⁹

⁹⁶ Isto. Sjedeći pored Holbrookea, **“na dugom kauču Bob Frasure se nagnuo i šapnuo: ‘Nemamo drugog izbora osim Igmana’”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 7).

⁹⁷ D. Chollet, nav. dj., str. 109. Ukazujući na to, Derek Chollet piše: **“Sve su tri strane obaviještene o glavnim tačkama inicijative, a diplomatski je pokušaj napredovao sporo, ali ipak napredovao. Nitko nije bio siguran u kojem će ih smijeru pregovori odvesti, ali činilo se da su sve tri strane shvatile da je Zapad izgubio strpljenje. I što je vjerovatno najvažnije, Holbrooke i njegove kolege svakoj su strani ostavili jasno i trajno upozorenje: SAD napokon misli ozbiljno i spreman je posegnuti za ‘batinom’ - gospodarskim, političkim i vojnim - u slučaju da sudionici sukoba odbiju saradivati”** (Isto).

⁹⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 3-17; B. Clinton, nav. dj., str. 638; D. Chollet, nav. dj., str. 141.

⁹⁹ Isto. Put od planine Igman prema Sarajevu je, piše Holbrooke, **“često opisivan kao najopasniji u Evropi. Dijelove puta, usku, krivudavu kaljavu stazu koju su ranije ko-**

Otpriblike sat vremena nakon polaska kroz **“naizgled mirnu šumu iako je put bio džombast i u lošem stanju”** francuski oklopni transporter, pokušavajući zaobići francuski konvoj koji je išao u suprotnom pravcu, na uskom planinskom putu, prevrnuo se (skliznuo) s puta, survao se niz strmi nagib, zatim se nekoliko stotina metara prevrtao (niz planinsku strminu) i zapalio (eksplodirala je municija). General Clark je hrabro pokušao pomoći (**“zavezao je konopac oko jednog stabla i spustio se u provaliju, te pokušao doći do gorućeg vozila da pomogne ljudima zarobljenima u njemu, no, vozilo je bilo previše uništeno i veoma vruće”**). Robert Frasure (53), Joseph Kruzel (50) i Nelson Drew (47) su poginuli, kao i Stefan Reault, francuski vojnik. Peter Hargreaves i potpukovnik Dan Gerstein su teško ranjeni.¹⁰⁰

Richard Holbrooke, general Wesley Clark i John Menzies, američki ambassador u Republici Bosni i Hercegovini, u Američkoj ambasadi u Sarajevu, u poslijepodnevnim satima 19. augusta 1995. (sa početkom u 18.00 sati), održali su kraći sastanak sa predsjednikom Alijom Izetbegovićem

ristili seljaci i pastiri, kontrolisali su srpski mitraljesci koji su redovno pucali na vozila Ujedinjenih nacija koja su pokušavala stići do bosanskog glavnog grada. Sam put nije bio nabijen niti je imao pojačanja uz rub, pa su se na nekoliko užih dijelova teško mogla mimoći dva vozila. Olupine vozila koja su skliznula s puta ili koja su pogodili srpski topnici bile su razbacane po strminama i urvinama. Međutim, u ljeto 1995, kada je aerodrom bio zatvoren zbog srpske artiljerije, dvosatna vožnja preko planine Igman bila je jedini način da se stigne u Sarajevo a da se ne moraju proći linije bosanskih Srba.

Samo nekoliko sedmica ranije, glavni evropski pregovarač, Švedanin Carl Bildt, bio je pogođen prilikom prelaska srpske teritorije. On nam je posebno naglasio da ne koristimo igmanski put. Ali ako ne posjetimo opsjednuti glavni grad Bosne, ne bismo mogli izvesti našu misiju. Petnaestog augusta pokušali smo prvi put, krenuvši s helikopterom Ujedinjenih nacija iz Splita do mjesta za slijetanje visoko na planini Igman, nakon čega bismo se oklopnim vozilima odvezli u Sarajevo. Naš helikopter nije bio u stanju probiti teške oblake iznad mjesta za slijetanje. Nakon nekoliko neprijatnih sati kruženja, vratili smo se u Split, razočarani i umorni” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 3).

Uski neasfaltirani put preko Igmana, bez zaštitne ograde na strmim obroncima, bio je na dometu srpskog agresora, koji je redovno pucao i granatirao i vozila Ujedinjenih nacija. Oni su pucali (nekoliko sedmica ranije) i na glavnog evropskog pregovarača Carla Bildta” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 3-17; B. Clinton, nav. dj., str. 638; D. Chollet, nav. dj., str. 141). Na tom su mjestu ubijeni i mnogi civili u pokušaju izlaska iz Sarajeva u opsadi.

¹⁰⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 3-17; B. Clinton, nav. dj., str. 638; S. Chollet, nav. dj., str. 111 i 141; D. Owen, nav. dj., str. 364; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 259.

i Muhamedom Šaćirbegovićem, ministrom za vanjske poslove.¹⁰¹ Iako je “**vidno potresen tragedijom**”, Richard Holbrooke je “**pokušao raditi svoj posao i povesti razgovor**”. S tim u vezi, Alija Izetbegović tvrdi kako je Holbrooke tada rekao “**da kao polaznu tačku treba sasvim jasan odgovor kakvu Bosnu hoćemo. 'Možete imati cjelovitu decentralizovanu državu ili dio Bosne na kojem ćete isključivo vladati. Šta od tog dvoga želite?', obratio se**” Izetbegoviću, “**pokazujući mapu na zidu**”. Izetbegović je, tvrdi, odgovorio “**bez predomišljanja**”: “**Ono prvo**” – cjelovitu decentralizovanu državu Bosnu i Hercegovinu.¹⁰²

¹⁰¹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 15; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 259. Ambasador Menzies “**uputio je poruku predsjedniku Aliji Izetbegoviću**”, piše Holbrooke, “**da i dalje želimo da ga vidimo, ali smo ga zamolili da nas, s obzirom na situaciju, posjeti u Ambasadi, umjesto da nas primi u svom kabinetu**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 15).

Predsjednik Izetbegović tvrdi da je sa njim na tom sastanku, “**da izrazim saučešće**”, poručio Šaćirbegoviću, prisustvovao i dr. Haris Silajdžić (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 259). Međutim, Richard Holbrooke Silajdžića ne spominje (R. Holbrooke, nav. dj., str. 15).

Navedenom sastanku je, po Holbrookeu, prisustvovao i francuski general Rene Bachelet, komandant Sektora (UNPROFOR-a) Sarajevo (“**..., gdje nam se pridružio general Bachelet**”) – R. Holbrooke, nav. dj., str. 15).

¹⁰² A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 259. Zanimljivo je ukazati na činjenicu da Richard Holbrooke uopšte ne govori o sadržini navedenog razgovora (R. Holbrooke, nav. dj., str. 15). S tim u vezi, on navodi sljedeće: “**Nekoliko ljudi u Washingtonu predložili su da sa Izetbegovićem razgovaramo o najbitnijim stvarima, ali je bilo jasno da okolnosti ne dozvoljavaju ozbiljnu diskusiju. Pred novinarima, zahvalio sam Francuzima i Bosancima na njihovoj pomoći tokom dana. Bosanci, koji su u ratu izgubili toliko mnogo ljudi, izgledali su relativno ravnodušni smrću trojice Amerikanaca. Napokon, pomalo ljut na Izetbegovića, Menzies je oštro primijetio da su ovo, iako u potpunosti priznajemo koliko je Bosanaca nastradalo, prvi Amerikanci koji su izgubili živote u Bosni. Izgledalo je da je ovo ostavilo utisak na Izetbegovića i on je izrazio nekoliko riječi saučešća**” (Isto).

Alija Izetbegović je na predavanju na tribini Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca u Sarajevu, 29. novembra 1997, konstatujući da “**pregovori o miru, koji su doveli do potpisivanja Dejtonskog ugovora, nisu počeli 1. novembra 1995. i trajali dvadeset dana, kako se to obično misli**”, iznio tvrdnju da su pregovori “**stvarno počeli 12. augusta 1995. dolaskom Holbrookea ovdje /u Sarajevo – prim. S. Č. /**. **Moj prvi razgovor, nakon onih uvodnih pozdrava, bio je ovakav: on mi je saopćio da dolazi sa punim ovlašćenjima predsjednika Clintona i da će Amerika provesti ovaj ugovor ako do njega dođe. Bilo je tačno mjesec dana nakon srebreničke tragedije. Ja sam rekao da smo mi spremni na pravičan mir. A zatim je slijedilo njegovo jasno pitanje, citiram po sjećanju: 'Molim Vas, da bi počeo svoju misiju, morate mi reći: imate izbor između dvije mogućnosti, između dvije opcije. Hoćete li cjelovitu ali decentraliziranu državu ili hoćete vlastitu bošnjačku državu koja će biti čvrsta i**

Navedeno opredjeljenje predsjednika Alije Izetbegovića i prihvatanje prijedloga Sjedinjenih Američkih Država – **“cjelovita decentralizirana država” Bosna i Hercegovina** nije bilo u skladu sa tačkom jedan (1.) *“Programa od dvanaest tačaka za mir u BiH”*, od 18. augusta 1995, legalnih organa vlasti (i lično predsjednika Izetbegovića) u vezi sa mirovnim pregovorima za Bosnu i Hercegovinu, u kojoj je decidno navedeno da se **“svako mirovno rješenje mora zasnivati na suverenitetu i teritorijalnom integritetu Republike BiH...”**¹⁰³, pri čemu je *Plan Kontakt-grupe* bio u osnovi mirovnih pregovora (**“Plan Kontakt-grupe pet zemalja od jula 1994. za nas je i dalje na snazi”**), a čija je suština legalizacija rezultata agresije i zločina genocida.¹⁰⁴

Opredjeljenje za cjelovitu, jedinstvenu i suverenu državu Bosnu i Hercegovinu predsjednik Izetbegović je ponovio devet dana kasnije, prilikom razgovora sa Richardom Holbrookeom u Parizu, 28. augusta 1995. (**“Bosna treba ostati jedinstvena zemlja”**)¹⁰⁵ kao i 1. novembra

jaka, ali samo na dijelu sadašnje BiH?’ Tako je glasilo pitanje. Ja sam skoro bez predomišljanja rekao: ‘Ono prvo.’ Dakle, cjelovitu, pa makar bila i nešto labava i decentralizirana država. Shvatio sam da se cjelovita i centralizirana država ne može dobiti. Ali moj odgovor je upravo tako glasio gospodinu Holbrookeu na dan 12. augusta 1995.” (A. Izetbegović, **DANI HLADNOG I GORKOG MIRA : GOVORI 1996.-2003**, OKO, Sarajevo, 2005, str. 132).

Činjenica je da Richard Holbrooke 12. augusta 1995. nije bio u Sarajevu. On se tog dana iz Colorada, gdje je bio na kratkom putovanju, vratio u Washington, **“prepakovao stvari i krenuo za London”**, gdje su ga čekali Anthony Lake i njegov tim. Četrnaestog augusta stigao je u London **“na sastanak ‘prebacivanja lopte’ u Američkoj ambasadi ...”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 78). Sljedećeg dana (15. augusta), piše Holbrooke, **“pokušali smo prvi put, krenuvši helikopterom Ujedinjenih nacija iz Splita do mjesta za slijetanje visoko na planini Igman, nakon čega bismo se oklopnim vozilom odvezli u Sarajevo ...”** (Isto, str. 3).

S obzirom na to da je sadržaj tvrdnji Alije Izetbegovića sa sastanka sa Holbrookom u Sarajevu (12. i 19. augusta 1995.) identičan, vjerovatno je u pitanju tehnički (štamparski) propust u dijelu tvrdnje koju on vezuje za razgovor od 12. augusta. Očito je riječ o sastanku koji zaista održan 19. augusta 1995.

¹⁰³ Vidi str. 1287-1288, napomena 75 ovog rada. U svojim memoarima (**SJEĆANJA...**) predsjednik Alija Izetbegović tvrdi da je 18. augusta 1995. objavio dokument pod nazivom *“Program od dvanaest tačaka za mir u BiH”*, u kome je on **“definirao naše ciljeve u mirovnim pregovorima za BiH”** (A. Izetbegović, **SJEĆANJA...**, str. 259-261).

¹⁰⁴ Isto; K. Begić, nav. dj., str. 274, napomena 2.

¹⁰⁵ Vidi str. 1312-1314 ovog rada.

1995, prilikom svečane Mirovne konferencije u Daytonu (“**Cjelovita i suverena država Bosna i Hercegovina, zasnovana na demokraciji, pluralizmu i poštovanju ljudskih i manjinskih prava...**”).¹⁰⁶

Nesreća na Igmanu prisilila je (Clintonovu) administraciju “**da dublje promisli o temeljnim ciljevima i izgledima svoje inicijative**”. Ta nesreća je “**samo pojačala odlučnost američkog vođstva da nastavi dalje**”, te ga potaknula da udvostruče napore i povećaju odlučnost da nastave potragu za mirom u regiji. I dok su pregovarači putovali po regiji, funkcioneri u Washingtonu su “**počeli raditi na ustroju i sadržaju budućeg sporazuma**”.¹⁰⁷

Predsjednik Clinton je Frasuru, Kruzelu i Drewu dodijelio odlikovanje za zasluge. Nakon izlaska iz Memorijalne kapele Fort Myer na nacionalnom groblju Arlington, poslije memorijalne službe, 22. augusta 1995, Clinton se “**direktno i dirljivim riječima obratio udovicama i djeci, govoreći da su tri čovjeka ’učinila razum njihovim oružjem, slobodu njihovom borbom, a mir njihovim ciljem’**. Veličajući ih kao **’tihe američke heroje’** predsjednik je rekao da su **’Bob, Joe i Nelson bili u Bosni, jer su bili podstaknuti strašnom nepravdom i patnjom koja tamo vlada**”.¹⁰⁸

Neposredno nakon tragedije na Igmanu, Sjedinjene Američke Države su nastavile sa aktivnostima kako bi postigle “**pravedan i trajan mir na Balkanu**” i sa “**sukobljenim stranama**” razmatrale različite ideje, “**uključujući i mrkve i batine**”. S tim u vezi, administracija se sve više počela aktivno baviti i mogućim oblicima budućeg sporazuma. U njihovoj inicijativi “**zacrtani krajnji oblik bosanske države uveliko je sukladan načelima što ih je prethodne godine poduprla Kontakt grupa: Bosna će ostati jedinstvena država podijeljena u autonomne entitete, uz pravo na posebne odnose bosanskih Srba i Savezne republike Jugoslavije, te muslimansko-hrvatske federacije i Hrvatske**”. Očigledno je riječ o povratku i razradi izvornih načela *Kontakt grupe*. Cilj američkog diplomatskog napora, piše Derek Chollet, “**nije bio samo okončati krvoproliće, već i uspostaviti političke i ustavne strukture trajnog rješenja temeljena na demokrat-**

¹⁰⁶ Vidi str. 1474 ovog rada.

¹⁰⁷ D. Chollet, nav. dj., str. 112-114.

¹⁰⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 89.

skim načelima".¹⁰⁹ Nažalost, u praksi to nije potvrđeno. Sjedinjene Američke Države su polazile od pogrešne ocjene o **"sukobljenim stranama"** i **"međusobnom krvoproliću"**, u potpunosti zanemarujući faktički karakter oružanog sukoba u Republici Bosni i Hercegovini i prirodu zločina. Žrtve agresije i genocida, nažalost, ne samo da su izjednačene sa zločincima već su faktički dovedene u status trajne i konačne žrtve.

U Wašingtonu su od 22. do 25. augusta 1995. visoki zvaničnici Sjedinjenih Američkih Država razgovarali o Bosni i Hercegovini. Njihov prvi zadatak bio je da kompletiraju pregovarački tim. U tom cilju je 22. augusta konstituisano jezgro sedmočlanog tima u sljedećem sastavu: Richard Holbrooke, Roberts Owen, generali Wesley Clark i Donald Kerrick, Christopher Hill, Jim Pardew i Rosemarie Pauli.¹¹⁰

U Wašingtonu je 23. augusta održan **"oštar sastanak sa Evropljanima"** (**"sa predstavnicima evropskih nacija koji su došli u Washington da odaju poštu trojici naših drugova"**)¹¹¹ i **"emotivan sastanak"** sa predsjednikom Clintonom u Memorijalnoj kapeli Fort Myer, nakon memorijalne službe. Na sastanku u Bijeloj kući sa predsjednikom vođena je

¹⁰⁹ D. Chollet, nav. dj., str. 114 -118.

¹¹⁰ R Holbrooke, nav. dj., str. 83-87. Navedeni tim, piše Holbrooke, **"ostaće nepromijenjen sljedećih šest mjeseci iako će mnoge druge osobe postati važni činioci nastojanja kada se zahuktamo - a podrška Washingtona sve vrijeme kritična. Kako ću uskoro otkriti pod uslovima najvećeg stresa, ne bih mogao poželjeti jači tim koji bi zamijenio naše poginule kolege"** (Isto).

¹¹¹ Isto, str. 87-88. Govoreći o tom sastanku, Richard Holbrooke, pored ostalog, tvrdi: **"Sljedećeg dana, 23. avgusta, Peter Tarnoff i ja sastali smo se u sekretarovoj konferencijskoj Sali sa predstavnicima evropskih nacija koji su došli u Washington da odaju poštu trojici naših drugova."**

Saobraćanje sa Evropljanima bilo je delikatno i šakaljivo tokom cijele krize u Bosni i ostavilo je besprimjerenu napetost na NATO i Atlantski savez upravo kada su nastale i veze hladnog rata koje su nas povezivale. Naši čvrsti saveznici, koji su tokom hladnog rata gledali na Sjedinjene Države kao na lidere, bili su podvojeni oko američke uloge u posthladnoratovskoj Evropi, a posebno u Bosni. Dugo su tražili veći američki angažman, ali su se u isto vrijeme plašili da će biti javno poniženi ako Sjedinjene Države preuzmu kormilo. Naše kolege u Kontakt grupi - Francuska, Njemačka, Velika Britanija i Rusija - bili su uznemireni što planiramo prvo pregovarati, a kasnije njih konsultovati, obrćući raniju proceduru u kojoj je pet nacija pokušavalo iznaći zajednički stav prije nego što ga iznesu stranama na Balkanu - sistem koji je bio tegoban i neizvodljiv ..." (Isto, str. 87).

rasprava o svakoj **“od sedam tačaka koje su Lake i Tarnoff predstavili na svom putu po Evropi dvije sedmice ranije”**. Taj sastanak se, po Holbrookeu, **“pokazao kao važna odrednica”** u ponovnom pokretanju pregovaračkog procesa. Predsjednik Clinton je na kraju zamolio članove pregovaračkog tima **“da se brzo vratimo u region i da odlazimo sve dok nešto ne postignemo”**.¹¹²

Istog dana (23. augusta) državni sekretar Warren Christopher sastao se sa Muhamedom Šaćirbegovićem **“koji je doputovao u Washington kako bi sudjelovao u ceremoniji u Fort Myeu”**.¹¹³ Na tom sastanku, a u vezi sa suštinom pregovora, Christopher je **“naglasio kako SAD inicijativi pristupa s poznatih i postojećih stajališta. Podjela teritorije /Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ u omjeru 51:49 bez radikalnih promjena na zemljovidu (poznatom kao 'zemljovid Kontaktne skupine')”**.¹¹⁴

Pregovarački tim se 24. augusta, između dva pogreba, sastao u Oficirskom klubu na nacionalnom groblju Arlington, kako bi **“mogli početi s planiranjem putovanja”** po Balkanu. Sankcije Ujedinjenih nacija protiv Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) bile su centralno pitanje na tom sastanku.¹¹⁵ S tim u vezi, ocijenjeno je, pored ostalog, da se odluka Sjedinjenih Američkih Država, zahvaljujući potpredsjedniku Albertu Goreu, Leonu Fuerthu i Madeleine Albright, **“da se zauzme čvrst stav po pitanju sankcija pokazala ispravnom”**. Takav stav je, tvrdi Holbrooke, bio od značaja za početak pregovora, jer bi u suprotnom Sjedinjene Američke Države počele pregovore **“bez skoro ikakvih čipova za cjenkanje”**.¹¹⁶

Pregovarački tim je 25. augusta, posljednji dan u Washingtonu prije nastavka shuttlea, proveo **“u beskonačnim sastancima sa stranim ambasama”**.

¹¹² Isto, str. 89-91.

¹¹³ D. Chollet, nav. dj., str. 119. To je, piše Derek Chollet, **“bio prvi sastanak državnog tajnika s nekim dužnosnikom s Balkana od pokretanja američke diplomatske inicijative ...”** (Isto).

¹¹⁴ Isto. Christopher je, s tim u vezi, **“poticao bosansku stranu da razmisli i o tome kako da svoj teritorij učini kompaktnim i branljivim”** (Isto).

¹¹⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 91. Tom sastanku je prisustvovao i Leon Fuerth, savjetnik potpredsjednika All Gorea za nacionalnu sigurnost, **“jedan od onih moćnih ljudi koji se ne vide, ali koji u Washingtonu igraju veliku ulogu iza scene”** (Isto, str. 91).

¹¹⁶ Isto, str. 91-92.

dorima i kolegama u Departmentu”, pri čemu je “bio jedan bitniji čin žaljenja i opravka”. S obzirom na to da je, po Holbrookeu, “tragedija na Igmanu bila duboko lična za Evropski biro, koji je izgubio istinski dragog kolegu”, “trebalo se presabrati”. Stoga je Holbrooke rano poslije podne sazvaio cijeli Biro da se pridruže njemu i Strobe Talbottu u prizemlju zgrade Departmenta “**da odredimo kako savladati tragediju**”.¹¹⁷

Krajem augusta 1995. (23-25. augusta) u Washingtonu su vođeni razgovori između članova Holbrookeovog pregovaračkog tima i pravnih stručnjaka u američkom ministarstvu za vanjske poslove, s jedne, i Muhameda Šaćirbegovića i prof. dr. Kasima Trnke, s druge strane, gdje je postignuta saglasnost u vezi sa “*temeljnim ustavnim koncepcijama*” - “**očuvanja bosanske države sastavljene od dva entiteta. Federacija i bosanski Srbi (Republika Srpska), države s međunarodno priznatim granicama i Vladom koja će imati ovlasti da vodi vanjsku politiku i održava odnose s ostalim državama**”.¹¹⁸

¹¹⁷ Isto, str. 92. Holbrooke je detaljno “opisao nesreću, u nadi da ću raspršiti neke nedorazume ili govorkanja koja se šire u takvoj situaciji. Svakog u Birou zamolio sam da pruži punu podršku Johnu Kornblumu i rekao da po ovom pitanju nećemo nalaziti zamjenu za Boba. Jednostavno ćemo učiniti sve što možemo; istorija će nas prosuditi prema rezultatima.

Nekoliko ljudi me upitalo kako se drži Bobova porodica. Strobe im je ispričao o izuzetnoj snazi koju je pokazala Katharina Frasure i opisao kako je prethodnog dana posjetila Petea Hargreavesa u bolnici da mu kaže da shvata kako nije mogao spasiti njenog muža (Strobe, koji je zajedno s njom posjetio Hargreavesa, rekao je da je to bio jedan od trenutaka u njegovom životu koji ga je najviše nadahnuo). Napokon, zamolio sam kolege da razmisle kakav bismo trajni spomenik mogli podignuti Bobu. Zatim smo se, pošto smo sviju zamolili za minutu šutnje za Boba, Joea i Nelsona, vratili na posao” (Isto).

Nakon navedenog sastanka Holbrooke je odletio na Long Island da vikend provede sa Kati. “Bili smo u braku manje od dva mjeseca. Autorica nedavne knjige o ekstremizmu na Srednjem istoku, brinula se da će odmetnuti bosanski Srbi - ‘Hamis krilo Srba’, kako je to ona opisala - pokušati da nas ubiju, posebno ako budemo imali napretka prema miru. Rizik je bio stvaran, ali mi nismo imali izbora; pregovori nisu mogli uspjeti ako mi ne odemo u Sarajevo” (Isto, str. 93).

¹¹⁸ D. Chollet, nav. dj., str. 120. Nakon toga, “utvrđena su ‘otvorena pitanja’”. Rasprava je, “uz nešto više pojedinosti”, vođena o “budućem odnosu entiteta Federacije i bosanskosrpskog entiteta. Razgovori su zaključeni 25. kolovoza bez nekih čvrstih odluka, a američki su se sudionici usredotočili na četiri modela razvijanja i razrade ustavnog okvira” (Isto).

Uz američko vođstvo, širu primjenu diplomatskih pritisaka (“**agresivne i kreativne diplomatije**”) i manifestaciju vojne sile (vojni pritisak), donesena je, nakon otpočinjanja američkog “**diplomatskog shuttlea**”,¹¹⁹ **pogibije trojice članova pregovaračkog tima na Igmanu** (19. augusta 1995)¹²⁰ i zločina genocida - minobacačkog napada na civile ispred gradske tržnice Markale (28. augusta 1995),¹²¹ “**uočljivo brzo**” odluka “**o zračnim udarima u Bosni**” - Operacija *Deliberate Force* (*Promišljena snaga - Razbori-*

Ta četiri modela, “koja su se, prije svega, razlikovala po stupnju povezanosti bosanskih Srba i Federacije”, navodi Derek Chollet, “bila su: 1) ‘proširena Federacija’, koja bi uključivala i Srbe; 2) superautonomni srpski entitet, koji ne bi imao nikakvu ulogu u određivanju bosanske vanjske ili odbrambene politike; 3) središnja vlada ustrojena poput *holdinga*, s labavom superstrukturom koja bi povezivala Federaciju s bosanskim Srbima, s tim da je Federacija dominantan entitet i 4) pristup iz točke 3 donekle preinačen sukladno nacrtu bosanskog ustava, koji je Kontaktna skupina prihvatila u prosincu 1994. /ministri *Kontakt-grupe* su 2. decembra 1994. “**potvrdili plan koji mora biti prihvaćen od svih strana**” - N. Koljević, **STVARANJE REPUBLIKE SRPSKE. DNEVNIK 1993-1995: SJEĆANJA I SVJEDOČENJA**, knjiga 1, *Službeni glasnik RS*, Beograd, 2008, knjiga 2, str. 31; *Oslobođenje*, 3. decembar 1994, str. 1 - prim. S. Č./, a kojim se priznaje ravnopravnost dvaju entiteta” (Isto).

¹¹⁹ R. Hollbrooke, nav. dj., str. 77-96. Srbi su, tvrdi Hollbrooke, “**poštovali samo silu ili nedvosmislenu prijetnju da će biti upotrijebljena**”. Bombardovanje je, po Hollbrookeu, prisililo Srbe da “**učine ustupke za pregovaračkim stolom**” (Isto, str. 142 i 157).

Glavni pregovarač Sjedinjenih Američkih Država, Richard Holbrooke, primijenio je tzv. shuttle (leteću) diplomatiju, koju je uveo Henry Kissinger za vrijeme krize između Izraela i Egipta 1974, “**predstavljajući jedan grubi i tvrdoglav metod nastupa prema stranama u sukobu**”, pri čemu su NATO zračni udari na srpskog agresora i promjene na ratištu bili “poluga” koju je posjedovao (S. Subašić, nav. dj., str. 121-124).

¹²⁰ Isto, str. 3-17, 77, 96, 121, fotosi između str. 236-237 i 391; D. Chollet, nav. dj., str. 111 i 141; B. Clinton, nav. dj., str. 636; K. Bilt, nav. dj., str. 148.

¹²¹ .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 438-441; R. Holbrooke, nav. dj., str. 95-96; D. Chollet, nav. dj., str. 141; B. Clinton, nav. dj., str. 637; K. Bilt, nav. dj., str. 154-155; D. Owen, nav. dj., str. 364-365; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 292 i 377. Srpski zločinci su 28. augusta minobacačkim granatama ponovo izvršili zločin genocida nad civilima ispred gradske tržnice Markale, ubivši 43, a ranivši 141 civila. Taj minobacački napad (“**scene krvoprolića**”) je, po Holbrookeu, “**izgledao, ne samo kao teroristički akt protiv nekih ljudi u Sarajevu, nego kao prvo direktno suočenje sa Sjedinjenim Američkim Državama**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 95-96; S. Čekić – M. Šestanović – M. Karović – Z. Mastalić-Košuta, **ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010, str. 255-256; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 367; D. Owen, nav. dj., str. 364-365; D. Chollet, nav. dj., str. 126; K. Bilt, nav. dj., str. 155; M. Karović, nav. dj., str. 141-150).

Srpski agresor i njegovi kolaboracionisti u Republici Bosni i Hercegovini negiraju odgovornost i za taj masovni zločin nad civilima Sarajeva u opsadi. Međutim, odgovor na to pitanje pružio je Slobodan Milošević dan kasnije, odnosno 29. augusta 1995. Naime, on je toga dana, na sjednici Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije, upoznao **“najviše političko i vojno rukovodstvo Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske”**, da mu je specijalni izaslanik Generalnog sekretara UN-a Yasushi Akashi dva sata prije početka te sjednice, tj. u 14.30 sati, rekao **“da je na Markale ispaljeno ukupno pet granata, i to sa srpske strane, od kojih su dve pogodile cilj”** (AIIZ, inv. br. 2-2890, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-5, 30. august 1995, Beograd, **ODBRANA, DRŽAVNA TAJNA, ZABELEŠKA** sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 29. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, str. 10).

Savezna republika Jugoslavija i njeni kolaboracionisti iz Bosne i Hercegovine su i 5. februara 1994. izvršili stravični zločin nad civilima Sarajeva u opsadi - artiljerijskom granatom na Tržnici Markale ubili su i izmasakrirali 68, a teže i lakše ranili 142 civila (S. Čekić, **HISTORIJSKO-POLITIČKI ASPEKT OPSADE SARAJEVA**, Zbornik eseja: SJEĆANJA NA OPSADU UNIVERZITETA U SARAJEVU, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2010, str. 23; M. Karović, nav. dj., str. 92-102). Dva dana nakon tog zločina, na sjednici Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije, održanoj 7. februara 1994, vođena je rasprava i o zločinu nad civilima u Sarajevu - na tržnici Markale, 5. februara 1994. General Momčilo Perišić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije, je naveo kako **“ovi iz Republike Srpske tvrde da sigurno to nisu uradili”**, što je, po njemu, **“malo verovatno”**. Slobodan Milošević je rekao kako **“general Rouz kaže da je bomba udarila u tezgu, a ne u zemlju, pa je zbog toga eksplodirala na metar i po od zemlje”**. Perišić je u ponovnom obraćanju, pažnju usmjerio na upotrijebljena sredstva i koji je projektil ispaljen, te, s tim u vezi, zaključio kako je **“veoma malo verovatno da jedan projektil kalibra 120 mm na tom prostoru može toliko ljudi da ubije”**. I pored toga što nije (u potpunosti) vjerovao (**“malo je verovatno”**) da **“ovi iz Republike Srpske” “to nisu uradili”**, on je iznio pretpostavku **“da su to uradili mudžahedini, jer oni su protiv svih pregovora i dogovora. Drugo, nije isključeno da su to uradili Hrvati, da bi odvucli pažnju od pretnji sankcijama. Inače, nemoguće je da su Srbi u Sarajevu to postavili, sem sa distance”** (AIIZ, inv. br. 2-3593, VRHOVNI SAVET ODBRANE, **VOJNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STE-NOGRAFSKE BELEŠKE** sa 18. sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 7. februara 1994. godine, Beograd, str. 43).

Zločin genocida nad civilima od 28. augusta 1995. pokazao je, po ocjeni svjetskih medija, **“kako se nastojanja Zapada da se okonča ovaj rat samo vrte u krugu, počinju prijetnjama, završavaju novim mirovnim prijedlozima, a u međuvremenu ubijanje se nastavlja”** (D. Chollet, nav. dj., str. 126).

ICTY je utvrdio da je i zločine nad civilima na tržnici Markale 5. februara 1994. i 28. augusta 1995. izvršio srpski agresor i njegovi kolaboracionisti iz Bosne i Hercegovine, te da su granatiranja namjerno usmjerena na civile (ICTY, Predmet br. IT-98-29-T, PRED ŽALBENIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, *PRESUDA*, 30. novembar 2006, paragrafi 107-109, 333 i 335; Isto, Predmet br. IT-98-

29-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, *PRESUDA I MIŠLJENJE*, 5. decembar 2003, paragraf 496; ∴ **PRESUDA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE: BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE, 26. FEBRUAR 2007**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008, paragraf 325).

Ujedinjene nacije su, tvrdi David Owen, “poslije dvadeset i četiri sata istrage” “objavile da nema sumnje da su granatu ispalili bosanski Srbi ...” (D. Owen, nav. dj., str. 364).

“Bosanski Srbi” “na Palama”, piše (29. augusta 1995) Richard Holbrooke, “shvataju da su gadno pogriješili granatirajući tržnicu. Nastojeći da umanje šanse za zračne udare, preduzeli su tri jasna koraka. Prvo, izdali su saopštenje u kome pozdravljaju američku mirovnu inicijativu. Ovo nije ništa značilo, ali je bilo znak da se Pale osjećaju izolovanim i previše izloženim.

Drugi signal došao je direktno od Karadžića koji je faksom zamolio bivšeg predsjednika Jimmy Cartera da se vrati na Pale, kako bi pregovarao o skoroj obustavi vatre i započeo mirovne pregovore. U javnosti, Administracija je bila pristojno učtiva o Carterovoj ulozi. Nicholas Burns, glasnogovornik State Departmenta, izjavio je da pismo Carteru ‘sadrži neke potencijalno pozitivne elemente koje mi pažljivo ispitujemo’. A, u stvari, pismo smo vidjeli kao domišljat pokušaj da se Sjedinjene Države namame u direktne pregovore s Palama, oko čega smo flertovali ili što smo šest mjeseci ranije odbacili kao opasno neproduktivno. Bob Frasure bio je prvi arhitekta strategije pregovaranja isključivo sa Miloševićem; iako to nije donijelo plodove, bio sam ubijeden, kao što su bile i moje kolege u Washingtonu, da je to ispravan pristup. Iako nismo željeli Miloševića izdignuti u status državnika, planirali smo pregovarati samo s njim i, u isto vrijeme, držati ga striktno odgovornim za ponašanje bosanskih Srba.

Srećom, Carterova glavna veza sa Washingtonom o Bosni bio je Harry Barnes, ugledni bivši ambasador u Indiji, Čileu i Rumuniji s kojim smo moje kolege i ja radili godinama. Bernes je shvatio da bi otvaranje direktnog kanala s Palama u takvom kritičnom momentu potkopalo našu strategiju. Nakon razgovora s Tarnoffom i sa mnom, Bernes je pripremio odgovor predsjednika Cartera Karadžiću koji ga je držao na distanci i za sada zatvorio ovaj kanal.

Treći i najčudniji pokušaj Pala da stupi u direktni kontakt došao je preko Mike Wallacea, koji me je nazvao u Pariz. Rekao mi je da je na Palama gdje snima Karadžićev profil za 60 *Minutes*. Zajedno su gledali CNN - što me je nasmijalo - kada je emitovan intervju sa mnom i kada je Karadžić rekao da bi me volio sresti. Kada mu je Mike kazao da smo nas dvojica stari prijatelji, zamolio je Wallacea da pokušaju ugovoriti sastanak za sljedeći dan u Beogradu, da razgovaramo o miru.

Jedan od najneugodnijih ljudi na televiziji, Wallace je pokušao da promovise dobru priču, ekskluzivu. Nasmijao sam se i rekao da bih mu volio pomoći da odnese još jednu nagradu, ali da se mi više nećemo sastajati sa Karadžićem osim ako nije dio delegacije koju predstavlja Beograd. Mike je ponovio naš stav Karadžiću, upućujući koristan signal kroz neočekivani kanal.

Pred onim što će se desiti, bilo je više nego sreća da smo odbacili te tri sonde s Pala. Da smo otvorili ijednu od tih vrata, kurs sljedeća tri mjeseca bio bi znatno drukčiji” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 100-102).

ta prisila, *Odlučna sila*), “**najopsežnija vojna akcija u historiji NATO-a**”.¹²²

¹²² R. Holbrooke, nav. dj., str. 97-108; ∴ **NEDOVRŠENI MIR ...**, str. 54; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 442-445; B. Clinton, nav. dj., str. 637; K. Bilt, nav. dj., str. 158; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 292, 378-380, 386 i 394-395; R. Delić, nav. dj., str. 171-175.

Šta je to što je dovelo “**do iznenadne i dramatične promjene mišljenja, nakon mjeseci u kojima nije bilo akcije NATO-a, čak ni odgovor užasima Srebrenice i Žepe?**”. U pokušaju da pruži odgovor na navedeno, s pravom postavljeno, pitanje, R. Holbrooke tvrdi kako “**različite povoljne tačke mogu ponuditi različite odgovore**” na to pitanje. S tim u vezi, on navodi, kada je kasnije pitao njegove kolege, kako su “**oni naveli četiri faktora: osjećaj da smo postigli apsolutni kraj crte i jednostavno nismo mogli dopustiti da se ni na ovaj najnoviji prestup ne osvrnemo; oštra emotivna reakcija Washingtona nakon gubitka trojice bliskih i dragih kolega na planini Igman; sama predsjednikova odlučnost; i odlučna preporuka našeg pregovaračkog tima da treba doći do bombardovanja bez obzira na njegov efekat na pregovore**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 106).

“**Što se tiče Evropljana**”, piše Holbrooke, “**pitanje je nesumnjivo izgledalo drugačije. U prošlosti su se protivili masovnom bombardovanju, jer su se plašili da bi Srbi mogli uzeti njihove vojnike kao taoce i jer su uloge u Bosni vidjeli drugačije. Posljednje britanske trupe napustile su enklavu Goražde prije nego što je počelo bombardovanje, tako izvukavši najranjivije snage sa položaja na kojima su mogli biti uzeti kao taoци. Ali kako su i mnogi drugi mirovnjaci bili ranjivi, još je bilo bojazni, pa i protivljenja bombardovanju kada je počelo. Uprkos promjeni pravila bombardovanja koja su proizišla sa Londonske konferencije, nisam sumnjao da bi Evropljani blokirali ili minimizirali bombardovanje da nije bilo nove odlučnosti iz Washingtona. Stoga smo, od momenta kada je bombardovanje počelo, znali da će biti stalnog neslaganja sa našim NATO saveznicima i UN oko njegovog trajanja i domašaja - i da će Sjedinjene Države morati i dalje vršiti pritisak**” (Isto).

Strateško razmišljanje je, po Holbrookeu, bilo vitalno za Američko uključenje, a “**motivi koji su napokon podstaknuli Sjedinjene Američke Države na akciju bili su moralne i humanitarne prirode**”. S tim u vezi, on navodi kako poslije Srebrenice i Igmana Sjedinjene Američke Države “**nisu mogle dalje bježati od strašne istine o onome što se dogodilo u Bosni**”. Osjećanja su, po njemu, “**preplavila i obične Amerikance koji su bili užasnuti onim što su vidjeli na televiziji, kao i visoke vladine zvaničnike koji više nisu mogli okretati glavu. U Administraciji, gubitak trojice prijatelja na Igmanu predstavljao je poseban teret; rat je u stvari, došao kući**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 360-361).

U “**traženju**” odgovora zašto su se Sjedinjene Američke Države (“**zakašnjelo i nevoljko**”) angažovale i intervenisale u Bosni i Hercegovini u drugoj polovini 1995, pri čemu je ta intervencija “**okončala rat u Bosni**”, i, s tim u vezi, da li je njen angažman bio u nacionalnom interesu ili moralne i humanitarne prirode (“**rastuće grozote i nove prijetnje bosanskih Srba**”), Holbrooke je pružio jedino ispravan odgovor - **pogibija trojice visokih funkcionera SAD-a na Igmanu** (19. augusta 1995. - Robert Frasure, Joseph Kruzal i S. Nelson Drew). Taj zločin je za Sjedinjene Američke Države bio ključni (“**rat je, ustvari, došao kući**”) - Isto, str. XV i 360-361.

Komparirajući politiku Sjedinjenih Američkih Država prema Bosni prije i “**nakon tragedije**” na Igmanu, Holbrooke ponovo ukazuje na “**gubitak trojice prijatelja**”: “**Pr-**

vih deset mjeseci, kada sam bio pomoćnik sekretara, sastanci o Bosni na najvišem nivou bili su ispunjeni malodušnošću i bez zaključaka, što bi često i Frasurea i mene ostavljalo depresivnim i razočaranim. Iako niko nije mogao zanemariti krizu, bilo je malo oduševljenja za bilo kakav prijedlog za akciju. A rezultat je, umjesto strategije, često bio nedjelovanje ili polumjere.

Međutim, tako nije bilo odmah nakon tragedije. Gubitak trojice prijatelja unosio je u naše sastanke osjećaj sjete da nema povratka. Osim toga, predsjednik je sada svima ulijevao svoj osjećaj hitnosti. Nije prvi put da sam uočio značaj - uistinu potrebu - direktnog, ličnog angažovanja predsjednika da bi se prevazišla birokratska ustajalost ili inercija i politici dao pravac i strateški cilj” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 85).

I “pobješnjela akcija bosanskih Srba” (zločin na Markalama) podstakla je, tvrdi Holbrooke, Operaciju *Deliberate Force* (Isto, str. 107).

Analitičari CIA-e ne daju argumentovano valjan, dovoljno jasan i jedinstven stav o tome zbog čega je NATO pokrenuo operaciju *Deliberate Force*? S tim u vezi, oni, uglavnom, iznose dvije dijametralno različite osnovne mišljenja:

- prvo, Operacija NATO-a *Deliberate Force* počela je “kao odgovor na odbijanje VRS da ukloni teško naoružanje iz zone isključenja oko Sarajeva” i

- drugo, “Zračni udari NATO-a aktivirani su” “zbog tragičnog i ponižavajućeg pada Srebrenice i Žepe samo dvije nedjelje ranije /treba pedeset, odnosno 32 dana ranije - prim. S. Č./, koje prati postepeno saznavanje da ni UNPROFOR niti prijetnje Vijeća sigurnosti UN-a nisu bili sposobni da spriječe uništenje dvije proglašene sigurne zone UN-a ili likvidaciju hiljada muslimanskih zatvorenika ...” (: BAL-KAN BATTLEGROUNDS ..., str. 386, 395 i 426).

Cilj zračnih udara NATO-a, prema izjavama generalnog sekretara NATO-a, Willya Claesa, i generala Bernarda Janviera, komandanta UNPF-a, od 30. augusta 1995, bilo je “reduciranje prijetnje u sarajevskoj sigurnoj zoni i odvrćanja daljih napada na tu i na drugim sigurnim zonama” (Isto, str. 395 i 426). “Mnogo kompletnija izjava” sekretara (NATO-a) Claesa, od 5. septembra “saopštavala je da je cilj ‘postizanje saglasnosti bosanskih Srba za prekid napada na Sarajevo i druge sigurnosne zone; povlačenje teškog naoružanja bosanskih Srba u potpunosti iz zone isključenja oko Sarajeva, bez odlaganja; obezbjeđenje slobode kretanja snaga UN i personala i nevladinih organizacija i ulaska bez restrikcija na sarajevski Aerodrom” (Isto).

Navedene ocjene (analitičara CIA-e, generalnog sekretara Claesa i generala Janviera) nisu osnovane. “Tragični i ponižavajući pad” sigurnih zona Ujedinjenih nacija Srebrenice i Žepe i, s tim u vezi, genocid nad Bošnjacima, jula 1995, nije bio razlog za aktiviranje zračnih udara NATO-a, odnosno Operacije *Deliberate Force*. U Republici Bosni i Hercegovini je od 1992-1995. u kontinuitetu vršen genocid nad Bošnjacima i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, a tzv. međunarodna zajednica, uključujući i NATO, nisu pokrenuli vojnu intervenciju, čiji je bio cilj zaustavljanje zločina genocida. Ni “reduciranje prijetnji” sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Sarajevo, kao i drugim sigurnim zonama Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini, ni “postizanje saglasnosti” srpskog agresora da prekine napade na Sarajevo i druge sigurne zone Ujedinjenih nacija, ni “odbijanje povlačenja teškog naoružanja iz zone isključenja oko Sarajeva”, niti “obezbjeđenje slobode kretanja” snaga i osoblja UN-a i nevladinih organizacija - nije bio razlog za pokretanje Operacije *Deliberate Force*. Umjesto navedenih razloga, Richard

Saznavši za zločin genocida nad civilima ispred tržnice Markale, nakon dolaska u Pariz, sa svojim saradnicima, 28. augusta 1995, Holbrooke, koji je dugo zagovarao korištenje NATO-vih zračnih snaga protiv srpskog agresora, odmah je stupio u vezu sa Washingtonom i počeo zagovarati zračne udare. On je vjerovao **“da je ta stravična tragedija pružila mogućnost za potvrdu američke vjerodostojnosti”**. Do večeri 28. augusta **“američki dužnosnici su potvrdili nužnost NATO-vih udara na bosanske Srbe”**.¹²³

Holbrooke je pružio jedino ispravan odgovor o istinski stvarnim razlozima, a to je - pogibija trojice najviših funkcionera SAD-a na Igmanu (19. augusta 1995).

Alija Izetbegović (predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine) tvrdi da je masakr na Markalama (**“... granata ispaljena 28. avgusta na Sarajevsku tržnicu Markale, ...”**) bio **“neposredni povod”** za Operaciju *Deliberate Force* (**“zračna intervencija NATO-a na srpske položaje širom Bosne”**), a **“pravi razlog”** je bila **Srebrenica** - zločin genocida u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 235). Međutim, nažalost, to nije tačno, što, pored ostalog, ubjedljivo negira lično Richard Holbrooke.

Događaji u Bosni i Hercegovini 1995. i na Kosovu 1999, odnosno direktno uključivanje i neposredno reagovanje Sjedinjenih Američkih Država u političke i vojne - ratne događaje u Evropi na kraju XX stoljeća, pokazali su, tvrdi Richard Holbrooke, da je američko vođstvo, **“čak i kada je ljutilo”** njihove (SAD) **“evropske saveznike i Rusiju, neophodno za mir u regionu”**. Time je Amerika, po njemu, redefinišući svoju ulogu u **“posthladnoratovskoj Evropi”**, **potvrdila svoju moć** (Isto, str. 358 i 359-360).

¹²³ D. Chollet, nav. dj., str. 127-128 i 131. Ministar za odbranu Sjedinjenih Američkih Država je smatrao kako **“moramo smjesta djelovati. Moramo ispuniti našu prijetnju”**. Predsjednik Clinton, **“koji se vratio u Washington s odmora u Wyomingu, dugo je telefonom razgovarao sa Tonyjem Lakeom i Perryjem i tokom tih razgovora složio se da SAD zahtijeva od UN-a i NATO-a da djeluju. ‘Moramo ih snažno udariti’, rekao je Predsjednik”** (Isto, str. 128).

Genocid nad civilima ispred gradske tržnice Markale, 28. augusta 1995, je, po Richardu Holbrookeu, bio **“posljednji test za Zapad”** (**“završni izazov”**). U telefonskom razgovoru o **“najnovijoj surovosti bosanskih Srba”**, **“bijedno obučenih nasilnika i zločinaca”**, sa Strobeom Talbottom (28. augusta 1995), koji je zamjenjivao državnog sekretara i (koji je) **“osjećao da je ‘bitan’ vojni odgovor na ovaj najnoviji izazov i želio je znati da li se pregovarački tim s tim slaže”**, postavljajući **“ključno pitanje: kakav bi efekat osvetnički zračni udari mogli imati na pregovore?”**, Holbrooke je odgovorio - rekao mu (Talbotu) **“da pokrene zračne udare NATO-a protiv bosanskih Srba - ne mirovna osvetnička ‘bockanja’, nego ozbiljne udare i, ako je moguće, podržanu zračnu kampanju, koja je sada bila odobrena ‘londonskim pravilima’**. **Bilo bi bolje reskirati neuspjeh u pregovorima nego Srbima dopustiti da učine još jedan zločinački čin”**. To je po Holbrooke, **“bio najvažniji test američkog vođstva od kraja hladnog rata”**, **“ne samo u Bosni nego i u Evropi”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 95-96).

Izetbegović je na sastanku sa Holbrookeom i njegovim timom, u Parizu 28. augusta, zahtijevao da NATO počne djelovati. On je **“zatražio da NATO odmah pokrene udare na bosanske Srbe”**, pri čemu je prijetio da će otezati s ozbiljnim razgovorima sve do početka bombardovanja. S tim u vezi, on je u jednom trenutku Holbrookeu rekao: **“Ne želim dalje pregovarati, ako ne počnete bombardirati.”**¹²⁴

Na sastanku u Parizu vođena je rasprava, koja je, po Holbrookeu, **“udarala u samo srce stvari - oblik poslijeratne Bosne i Hercegovine i da li će to biti jedna zemlja ili dvije ili tri”**. To suštinsko pitanje je i za Sjedinjene Američke Države bilo od (posebnog) značaja, jer su, pored ostalog, da bi odredili njihove (svoje) pregovaračke ciljeve, trebali znati **“šta Izetbegović i njegova vlada žele”**. Zbog toga je Holbrooke te večeri (28. augusta) Izetbegoviću i njegovim kolegama **uputio “najvažnije pitanje koje je trebalo biti upućeno: da li želite da mi razgovaramo o jedinstvenoj bosanskoj državi koja bi neizbježno imala relativno slabu centralnu Vladu ili biste radije pustili da Bosna bude podijeljena, ostavljajući vama čvrstu kontrolu nad mnogo manjom zemljom?”**.¹²⁵

Navedeno pitanje, za koje Holbrooke tvrdi da će se na njega vraćati (**“Vraćaćemo se na ovo pitanje”**), po njemu, i **“nakon završetka rata”** zauzimalo je **“centralnu pozornicu dok se raspravljalo da li je ili nije realno pokušati sa stvaranjem jedinstvene multietničke zemlje”**. Ukažući na značaj i svu složenost navedenog pitanja, Holbrooke piše kako su **“mnogi na Zapadu vjerovali - i još vjeruju - da bi najbolji kurs bio pregovarati o podjeli Bosne”**.¹²⁶

Radovan Karadžić je 28. augusta 1995. Jimmyu Carteru uputio pismo, u kome je izjavio kako pozdravlja najnoviju američku mirovnu inicijativu, te da je spreman započeti pregovore koji bi vodili savezu Federacije i bosanskih Srba. U tom pismu Karadžić je posredno prihvatio teritorijalni odnos 51:49 (Isto, str. 129).

¹²⁴ Isto, str. 131-132; R. Holbrooke, nav. dj., str. 98-100. Na tom je sastanku, tvrdi Holbrooke, Šaćirbegović **“otišao dalje, govoreći da nas njegov predsjednik više neće vidjeti sve dok NATO ne počne s bombardovanjem, a taj stav je ponovio, u telefonskom razgovoru, i Strobe Talbottu”**. Holbrooke je rekao Šaćirbegoviću **“da su takve prijetnje neprihvatljive iako Strobe i ja /tj. Holbrooke - prim. S. Č./ podržavamo njegovu želju za bombardovanjem”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 99).

¹²⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 99.

¹²⁶ Isto. S tim u vezi, Holbrooke piše: **“u početku, bili smo spremni razmotriti pristup iako se kosio sa ustaljenim političkim ciljem i Sjedinjenih Država i Kontakt**

Za Holbrookea **“nije bilo lakog odgovora”** za to **“odlučujuće pitanje”**: **“podjela Bosne i Hercegovine na dva nezavisna dijela ozakonila bi”**, po njemu, **“srpsku agresiju i etničko čišćenje /odnosno genocid - prim. S. Č./, a zemlja koja je stoljećima pripadala Muslimanima i Hrvatima bila bi zauvijek izgubljena za njihove punopravne stanovnike”**. Međutim, **“s druge strane”**, Holbrooke je bio svjestan činjenice kako bi **“bilo izuzetno teško nastojati prisiliti Srbe, Hrvate i Muslimane da žive zajedno nakon pustošenja i brutalnosti rata, nakon svega što su jedni drugima učinili”**.¹²⁷

“Ključni glas” u odgovoru na navedeno **“odlučujuće pitanje”** trebale su, po Holbrookeu, **“imati prve žrtve rata”**,¹²⁸ odnosno žrtve agresije i genocida (Republika Bosna i Hercegovina i Bošnjaci, žrtve genocida). Međutim, Izetbegović, tvrdi Holbrooke, **“nije bio spreman razgovarati o budućem obliku Bosne”** kada mu je Holbrooke prvi put **“iznio to pitanje u Parizu, 28. augusta”**.¹²⁹ Naime, Izetbegović je, po Holbrookeu, **“bio zaokupljen neophodnošću neposrednih bombardovanja NATO-a i sumnjičav o pregovorima koji do tada ništa nisu razriješili i koji su rezultirali samo neispunjenim obećanjima”**. Pored toga, Holbrooke navodi kako, **“šta više, Bosanci nisu ovo pitanje razriješili ni između sebe. Ulažući svu snagu na opstanak nikad nisu funkcionisali kao Vlada u normalnom smislu te riječi niti su jasno definisali svoje poslijeratne ciljeve”**. Ipak, uprkos Izetbegovićevoj **“očitoj podvojenosti i smušenosti”**, on je, **“čak i u svom prvom odgovoru, dao naznaku gdje bi želio da ide”**. Tada je Izetbegović rekao: **“Bosna treba ostati jedinstvena zemlja”**, pri čemu je bio spreman **“prihvatiti visok stepen autonomije za srpski dio”**.¹³⁰

grupe - ali samo ako to bude želja *sve tri etničke grupe*. Većina bosanskih Srba željeli bi se otcijepiti od Bosne i priključiti Srbiji - to je prije - svega pitanje koje je dovelo do rata. Slično je i sa većinom koji su živjeli na komadu zemlje na istoku / treba: na zapadu, vjerovatno je tehnički propust - prim. S. Č./ koji graniči sa Hrvatskom, a koji bi, ako budu imali slobodu izbora, tražili da se priključe Hrvatskoj. Ali je isto tako bilo mnogo Srba i Hrvata u gradovima i selima koji su bili etnički izmiješani ili izolovani i koji ne bi mogli opstati nigdje drugo osim u multietničkoj državi” (Isto).

¹²⁷ Isto, str. 99-100. Iako govori o **“srpskoj agresiji”** i **“etničkom čišćenju”**, odnosno o genocidu, Holbrooke, nažalost, govori o **“sukobljenim stranama”** - Srbima, Hrvatima i Muslimanima, koji su **“jedni drugima činili”** **“pustošenja i brutalnosti”** (Isto).

¹²⁸ Isto, str. 100.

¹²⁹ Isto.

¹³⁰ Isto. Premijer Haris Silajdžić, s kojim je Holbrooke razgovarao na istu temu nekoliko dana kasnije u Zagrebu, **“na umu je imao isti opšti cilj, ali daleko drukčiju**

Tada je Izetbegović, po ocjeni Dereka Cholleta, povoljno reagirao **“na sveobuhvatnost i širinu američke inicijative”**. Kad je pokrenuta rasprava o ustavnim pitanjima, on i njegovi saradnici su iznenadili Holbrookeov pregovarački tim svojim prijedlozima, koji su, **“kada je riječ o davanju autonomije bosanskim Srbima, išli mnogo dalje nego što je iko očekivao”**. Naime, **“stekao se dojam kako Vlada u Sarajevu, premda ne želi podijeliti zemlju, jednako tako baš ne želi niti dijeliti vlast i vladine ovlasti sa svojim neprijateljima Srbima”**.¹³¹ Stoga je u svojim prijedlozima **“Vlada iz Sarajeva pozivala na ‘labavi’ savez (dvaju entiteta) u kojem bi Srbi u biti sami upravljali svojim poslovima, te uživali prava da sami šalju svoje predstavnike u bosanska veleposlanstva”**.¹³²

Richard Holbrooke i njegov pregovarački tim, zatim nekoliko američkih ambasadora i druge vodeće ličnosti na najvišim funkcijama u Ujedinjenim nacijama i NATO-u (Madeleine Albright, William Crowe, Ro-

strukturu. Želio je snažniju multietničku centralnu Vladu sa, što nije iznenađujuće, moćnim premijerom. Silajdžić je s puno strasti govorio o potrebi ponovnog stvaranja multietničke države, iako je s toliko animoziteta govorio o Hrvatima da nisam vidio kako bi ikad saradivao s njima. Ovo interno neslaganje između bosanskog predsjednika i premijera bilo je uznemirujuće, i ponavljalo se često u sljedećim mjesecima.

U središtu ovog čvora bila je značajna figura Alije Izetbegovića. On je ‘ideju’ o Bosni godinama održavao na životu, pod najtežim okolnostima. Bio je to izuzetan uspjeh, dug njegovoj hrabrosti i odlučnosti. U sedamdesetoj godini, nakon što je osam godina odolijevao u Titovim zatvorima i četiri godine srpskim napadima, politiku je vidio kao neposrednu borbu. Vjerovatno nikad nije ozbiljno pomišljao šta bi to značilo voditi stvarnu državu u vrijeme mira. Svaki oblik kompromisa, čak i najmanji gest pomirenja prema onim Srbima koji nisu željeli rat i koji su bili spremni ponovo uspostaviti neku formu multietničke zajednice, nije bio lak za Izetbegovića. Njegove oči imale su hladan i dalek pogled; poslije toliko patnje izgledale su mrtve za bilo čiju bol. Bio je pobožan Musliman, iako ne bosanski aya-tollah kako su ga neprijatelji predstavljali. Ali iako je riječima iskazivao obećanja principima multietničke države, nije bio demokrata kakvog su neke pristaše na Zapadu vidjele. Malo me je podsjećao na Mao Zedonga i druge radikalne kineske komunističke lidere - dobar u revoluciji, slab u vlasti” (Isto).

¹³¹ D. Chollet, nav. dj., str. 132. Govoreći o tome, Derek Chollet piše: **“Štoviše, činilo se da su spremni dopustiti bosanskim Srbima održavanje socijalnih, kulturnih i ekonomskih veza sa Beogradom u zamjenu za neke Miloševićeve ustupke poput granične linije između Srbije i Bosne, te uzajamnog priznanja”** (Isto).

¹³² Isto. **“Bosanci su”**, piše Derek Chollet, **“odbili glavninu razrađenih ideja iz Owenovog nacrta dokumenta o ustavnom uređenju, zauzimajući se za pojednostavljena rješenja”** (Isto, str. 133).

bert Hunter, general George Joulwan, admiral Leighton Smith i drugi) zagovarali su (29. augusta 1995) “najveću vojnu akciju u četrdesetpetogodišnjoj historiji NATO-a”.¹³³

¹³³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 102-104; .: **BALKAN BATTLEFIELDS ...**, str. 378.. O donošenju “konačne odluke o početku bombardovanja”, “pokretanju velikih zračnih udara protiv Srba”, Holbrooke piše sljedeće: “U New Yorku, ambasador Albright je nastavila sa odlučnom kampanjom kod onih zvaničnika Ujedinjenih nacija koje je mogla okupiti; srećom, generalni sekretar Boutros-Ghali nije se mogao dobiti u putničkom avionu, pa je umjesto s njim razgovarala sa njegovim najboljim zamjenikom Kofiem Annanom koji je bio zadužen za mirovne opcije. U 11.45 sati prijepodne, po njujorškom vremenu, došlo je do velikog preokreta: Annan je obavjestio Talbotta i Albrightovu da je uputio instrukcije civilnim zvaničnicima UN i vojnim zapovjednicima UN da na ograničeno vrijeme odstupe od prava veta za zračne udare u Bosni. Po prvi put u ratu, odluka o zračnim udarima bila je isključivo u rukama NATO-a – prije svega, dvojice američkih oficira, vrhovnog zapovjednika NATO-a generala Georgea Joulwana i admirala Leightona Smitha, zapovjednika južnih snaga NATO-a i svih američkih pomorskih snaga u Evropi.

Zamolio sam našeg ambasadora u Londonu admirala Williama Crowea, koji je bio predsjedavajući ZŠOS pod predsjednicima Reaganom i Bushom, da se kod njihovih visokih britanskih kolega založi za bombardovanje, dok su se u NATO-u ambasador Robert Hunter i general Joulwan zauzimali kod naših saveznika. Takođe smo dobili vitalnu podršku generalnog sekretara NATO-a Willyja Claesa. Ovo je bilo važno: Claes, bivši ministar spoljnih poslova Belgije, bio je relativno nov u ovom poslu i ovo je za njega bila velika odluka; jer, sada je zagovarao najveću vojnu akciju u četrdesetpetogodišnjoj istoriji NATO-a, dok je većini njegovih Evropljana nedostajalo entuzijazma. Claes je donio jednu od onih birokratskih odluka čija je važnost izgubljena za spoljne posmatrače. Umjesto da sazove drugi formalni sastanak Vijeća NATO-a da bi se donijela odluka, Claes je jednostavno izvijestio druge članove NATO-a da je ovlastio generala Joulwana i admirala Leightona Smitha, zapovjednika svih snaga NATO-a u Mediteranu, da preduzmu vojnu akciju ako bude ocijenjena odgovarajućom. I kako se pokazalo, Claesov birokratski manevar bio je bitan; uprkos odluci Londonske konferencije iz jula, Vijeće NATO-a bi ili odgodilo ili uskratilo zračne udare.

Izetbegović će biti zauzet sa službenim obavezama sve do poslije govora u vrijeme večere tako da je ambasador Harriman, da bi nam ispunila večer, u posljednji čas priredila večeru za delegaciju i nekoliko francuskih i bosanskih zvaničnika, uključujući Sacirbeya koji je doveo neke prijatelje, među kojima je bio i popularni francuski filozof i pisac Bernard-Henri Lévy.

Iako je kao i uvijek večera bila poslužena na besprijekoran način, što je bio pečat Pamele Harriman, ubrzo se izvitoperila u sigurno jedan od najnesuvislijih soireia ikad održanih u rezidenciji u Rue du Faubourg St. - Honoré. Telefon nikad nije prestajao sa zvonjavom a Wes Clark i ja smo stalno pozivani od stola da razgovaramo sa Washingtonom, Briselom ili New Yorkom o nekom novom problemu u nastojanju da se počne s bombardovanjem. Na kraju, upravo kada je Lévy kretao,

opazio je nenajavljenog posjetioca u kaki uniformi i paravojnoj beretki kako šutke sjedi u uglu jedne od velikih prijemnih odaja.

Oštrim i ciničnim galskim okom, Lévy je opisao večeru u svom bestselleru *Ljiljan i pepeo*, objavljenom godinu kasnije. Kako je Lévy bio jedan od dvojice ili trojice izvana koji su ikada vidjeli pregovarački tim u akciji, vrijedno je citirati neke njegove dnevničke bilješke - iako se nadam da je Lévy, koga smo vidjeli kao ljubaznog i engagé, kasnije shvatio da mi, u stvari, nismo toliko ludi kako smo mu izgledali te lude večeri:

Sacirbey i ja smo otišli u rezidenciju američke ambasadorke, dražesne Pamelae Harrison. Površno sam znao Pamelu Harrison ... Imao sam priliku procijeniti njen prijatan intelekt, njenu pažnju prema drugima, njen način pretvaranja da nešto ne zna kako bi vas uvukla da s njom razgovarate i otkrijete se. I njen šarm. Njena neobična ljepota izmicala je napadima starosti.

Za mojim stolom bile su dvije osobe koje, moram reći, nisam odmah mogao nigdje smjestiti. Nasuprot meni, nabijen u maslinastozelenu uniformu s koje se cijede odlikovanja pa je izgledao kao da je došao iz garderobe Platoona ili Full Metal Jacket, bio je general Wesley Clark ... S moje lijeve strane bio je jedan civil pedesetih godina, srdačan, sporski građen, sa naočalima sa tankim okvirima ... Mohammeda je zvao "Mo", a Sacirbey je njega zvao "Dick". U početku mi se učinio prilično neotesan, pošto je stalno ustajao od stola da bi odgovorio na telefon. Bio je to Richard Holbrooke, šef mirovne misije, "buldožder diplomata" koji je, kako se govorilo, možda u procesu zaustavljanja rata na Balkanu ...

Kada je Holbrooke osmi ili deveti put ustao da odgovori na telefonski poziv ... sjećam se da sam sebi rekao: 'Šta li se to ovdje događa? Da nema živčanu? I koga to on pokušava impresionirati ustajući osam puta zaredom usred večere?' ...

Sada je bila ponoć. Pamela Harriman, koja je sve do sada bila savršena domaćica, počela je upadno gledati na svoj sat, kao da joj se odjednom žuri da odemo ... Dopuslili smo da nas pometu, kao u metežu, skoro jurnjavi prema vratima, a apsolutno nismo imali pojma zbog čega ... I koga smo to našli, izgubljenog u ogromnoj odaji (formalnom salonu) koja je bila još impozantnija zato što je inače bio prazna? Preko, ispod Renoira, namerno sjedeći na naslonu stolice, tihim glasom razgovarajući na telefon - mali sitni čova, u širokom kaputiću koji je iz daljine podsjećao na slikarsku halju ili gornji dio pidžame ... bio je bosanski predsjednik Izetbegović ...

Ambasadorka mu je prišla, izuzetno zabrinuta. Pustila nas je da popričamo još dva tri minuta ... a onda ga je blago uzela za ruku i odvela da se priključi Holbrookeu, Clarku i ostalim ... Moja posljedna slika bila je Pamela Harrison, veoma dostojanstvena, neobično ozbiljna, koju šutke prati Izetbegović u njegovoj kvazi pidžami i američki diplomati, svi odreda tobože sa strahopoštovanjem, okupani slabom svjetlošću na kojoj su izgleda poput zavjerenika uhvaćenih na djelu.

Naravno, sljedećeg dana imao sam ključ za tu čudnu scenu. Tada sam shvatio da je bosanski predsjednik napustio (zvaničnu francusku) večeru, navratio u svoj hotel da se istušira i presvuče i onda otišao da se priključi glavnim akterima u pokretanju velikih zračnih udara protiv Srba.

Tada sam shvatio da je upravo to Holbrooke imao na umu tokom večere, dok nam je pomalo smetalo što se, kako nam se činilo, pravio važan ... kada je u stvari vjerovatno bio u toku sređivanja posljednjih detalja koreografije ...

Odmah nakon granatiranja sarajevske tržnice Markale počeli su razgovori između komandanata UN-a i NATO-vih snaga o vojnom odgovoru na taj zločin. Tokom noći, 28. augusta, komandant UNPROFOR-a, general Rupert Smith, zajedno sa američkim predstavnicima i predstavnicima NATO-a, radio je na operativnim planovima i izboru ciljeva. Sljedećeg dana mirovne snage Ujedinjenih nacija bile su izvan opasnosti (povučena su 92 pripadnika mirovnih snaga UN-a iz Goražda). U 17.45 (srednjoevropsko vrijeme, a 11.45 po njujorškom vremenu) podsekretar UN-a Kofi Annan obavijestio je Misiju Sjedinjenih Američkih Država pri UN-u da su komandanti UN-ovih snaga **“okrenuli svoj ključ i odobrili zračne udare snaga NATO-a”**. Tako je vojni plan, poznat pod nazivom Operacija *Deliberate Force*, trebalo započeti u najkraćem mogućem roku.¹³⁴

Ujutru, u dva sata (po srednjoevropskom vremenu) 30. augusta 1995. počela je Operacija *Deliberate Force* - NATO je napao položaje srpskog agresora. Time se, nakon dugog oklijevanja i nesprenosti, NATO sa najvećom vojnom akcijom u historiji Saveza **“uključio u bosanski sukob”**.¹³⁵

Doći će vrijeme kada će tih nekoliko sati mnogo reći o ratu i miru u Bosni, ulozi koju su Sjedinjene Države odigrale u ishodu, stvarnoj važnosti Francuske i možda svjetskom poretku koji će to odraziti.

Lévy je skoro bio u pravu. Još nije bila donešena konačna odluka o početku bombardovanja, ali se brzo približavala - otud drama i napetost te večeri. Kada je Lévy otišao, Clark je na podu rezidencije rasprosto ogromne mape Bosne. Ispod Van Gogha i Picassa Harrimanove, Izetbegović je besciljno tumarao preko mapa, pokušavajući da se orijentiše, dok su Clarkovi saradnici nastojali držati poravnane krajeve mape. Sam pogled na mape, kako je to rekao Jim Perdue, 'energizirao' je Bosance u duboko emotivno stanje. Izetbegović nam je rekao da će teritorijalna pitanja - 'mapa' - biti daleko teže razriješiti nego pitanja ustrojstva. U to vrijeme, nisam u potpunosti procijenio na šta je mislio, ali kada smo napokon došli do ozbiljnih diskusija o mapi, više od dva mjeseca kasnije, pokazalo se da je u pravu.

Odmah nakon ponoći, nakon još jednog telefonskog poziva iz Washingtona, povukao sam Izetbegovića u stranu. 'Gospodine predsjedniče', rekao sam, 'imamo neke dobre vijesti. Talbott koji zamjenjuje sekretara zamolio me je da vas obavijestim da će avioni NATO-a za manje od dva sata početi sa zračnim udarima u Bosni.' Toplo sam mu stisnuo ruku, ali on možda zbog iscrpljenosti ili zato što je vidio kako su prethodne bombardujuće 'kompanje' NATO-a u stvari bile beznačajna bockanja, samo se osmjehnulo svojim čudnim osmijehom i nestao u parisku noć' (R. Holbrooke, nav. dj., str. 102-104).

¹³⁴ Isto, str. 134; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 292 i 377-378; D. Owen, nav. dj., str. 364-365.

¹³⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 104-106; D. Chollet, nav. dj., str. 134; **ICTY**, Predmet br. IT-95-5/18-1, IZJAVA SVJEDOKA: Rupert Smith, br. 00848890, paragraf 113; L.

Silber - A. Little, nav. dj., str. 364; R. Delić, nav. dj., str. 172-173. Prvi talas aviona NATO poletio je 30. augusta 1995. u dva sata ujutro i gađao je srpska radarska postrojenja, vatrene položaje artiljerije i raketnih sistema, sistem veza i komandna mjesta. Pored Sjedinjenih Američkih Država, u tim prvim zračnim udarima učestvovali su Italija, Francuska, Nizozemska, Španija, Turska i Velika Britanija. Pojačavajući zračnu kampanju, francuska artiljerija iz sastava *Rapid Reaction Force* (Snaga za brzu reakciju) započela je paljbu s Igmana, gađajući bunkere i skladišta sa municijom i oružjem (D. Chollet, nav. dj., str. 98; D. Owen, nav. dj., str. 370; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 377-380; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 365; R. Delić, nav. dj., str. 172-173).

Operacija *Deliberate Force* (Promišljena snaga) počela je, piše Holbrooke, "30. augusta u 2.00 ujutro po lokalnom vremenu. Preko šezdeset aviona koji su uzletjeli iz baza u Italiji i s nosača aviona *Theodore Roosevelt* u Jadranu, zasuli su položaje bosanskih Srba oko Sarajeva. Bila je to najopsežnija vojna akcija u istoriji NATO-a. Tome se pridružila francuska i britanska artiljerija iz *Rapid Reaction Force*, ciljajući kasarne u Lukavici, jugozapadno od Sarajeva. Za razliku od ranijih zračnih udara, kada su se UN i NATO ograničili na gađanje pojedinačnih srpskih raketnih položaja zemlja-vazduh ili pojedinačnih tenkova, ovi udari su bili masovni. Kako su isplanirali admiral Smith i njegov sjajni zapovjednik vazduhoplovstva, general pukovnik Michael E. Ryan, ciljevi su mjesecima ranije bili određeni. General Ryan je pripremio svoje snage za moguće bombardovanje za nekoliko godina. Godinu ranije, pregledao sam debeli svežanj obavještajnih snimaka za vrijeme posjete Smithovom štabu, visoko u brdima iznad Napulja, i znao sam da NATO ima snimke hiljada meta, od malih bunkera do novog sofisticiranog srpskog sistema zemlja-vazduh, što je posljednjih mjeseci značajno povećalo opasnost za pilote NATO-a. Kada je kucnuo čas za zadatak, on i Smith izveli su akciju sa velikom vještinom i zapanjujućim uspjehom.

Reakcija štampe i javnosti bila je izuzetno pozitivna. Izetbegović, čije su se sumnje privremeno ublažile, je rekao: 'Svijet je napokon učinio ono što je trebalo davno, davno prije učiniti.' Senator Dole, koji je udare nazvao 'davno zakašnjelim', u potpunosti ih je podržao: 'Poslije četrdeset mjeseci mučnog oklijevanja, NATO je danas zakoračio ravno usred bosanskog rata.' *The Wall Street Journal* je počeo svoje vijesti riječima: 'SAD i njeni NATO saveznici, nakon četiri godine neslaganja i ništavne intervencije ...' *The Financial Times*, čije je pisanje o Bosni neprevaziđeno, istakao je u uvodniku da 'zapadnoj politici ne bi ostalo ni trunke kredibiliteta da nije bilo oštrog odgovora'. Preko noći promijenivši svoju uredničku politiku, *The New York Times* je zaključio da je bombardovanje 'vrijedno rizika u ovoj posebnoj situaciji i zbog podrške specifične diplomatske inicijative koja je sada u toku'. Posebno sam zapazio tekst Stevena Greenhousea u *Timesu*, pošto je neimenovanim visokim političarima u Washingtonu pripisao stav koji je bio u suprotnosti s mojim: da 'ne bi bilo najpametnije (za gospodina Holbrookea) ... da se ove sedmice pojavi u Beogradu i sastane sa srbijanskim predsjednikom Slobodanom Miloševićem odmah nakon što su avioni NATO-a bombardovali njegovu braću bosanske Srbe ... (jer) bi opsežno bombardovanje moglo natjerati srbijanske nacionaliste da zatraže od gospodina Miloševića da kaže gospodinu Holbrookeu da ode - i iskliznuti mirovnu inicijativu.'

Najpronicaviji komentar dao je američki kolumnista William Pfaff koji živi u Parizu. Odmah je uočio ono za što bi drugima trebali mjeseci da prosude: da je

Na meti avijacije NATO-a i artiljerije *Snaga za brzu reakciju* bili su se radarski uređaji, sistem veza, komandna mjesta, vatreni položaji artiljerije i raketnih sistema, te skladišta i objekti infrastrukture srpskog agresora oko Sarajeva, Tuzle, Goražda i Mostara. Avijacija NATO-a je 30. augusta djelovala po 27 ciljeva u rejonima Foče, Han-Pijeska, Vogošće, Lukavice i Hadžića.¹³⁶ *Snage za brzu reakciju* 30. augusta djelovale su

bombardovanje NATO-a označilo istorijski razvoj u posthladnoratovskim odnosima između Evrope i Sjedinjenih Država. 'Poniženje Evrope u onom što bi se moglo pokazati kao jugoslovenska završnica još treba da se ocijeni u metropolama Evrope', napisao je 1. septembra u *International Herald-Tribuneu*. 'Danas su Sjedinjene Države ponovo lider Evrope; nema drugog. I Bushova i Clintonova administracija pokušale su i nisu uspjele ubijediti evropske vlade da preuzmu vodstvo u Evropi.'

Operacija *Deliberate Force* uslijedila je nakon izuzetne borbe, koju su potpomogli Berger, Talbott i Albrightova sa civilne strane, a admiral Owens, John White i Walt Slocombe sa strane Pentagona. Kada je sve bilo gotovo i kada smo mogli ocijeniti ko je najviše pripomogao, moje kolege u Washingtonu su obično izdvajale Kofia Annana iz Ujedinjenih nacija a Willyja Claesa i generala Joulwana iz NATO-a. Annanov odvaženi korak u ta dvadeset i četiri sata odigrao je centralnu ulogu godinu kasnije, u snažnoj podršci Washingtona za njega kao nasljednika Boutrosa Boutrosa-Ghalia kao generalnog sekretara Ujedinjenih nacija. Uistinu, Annan je u izvjesnom smislu taj položaj i zaradio tog dana" (R. Holbrooke, nav. dj., str. 104-106).

Operacija *Deliberate Force* odvijala se, po generalu Rupertu Smithu (komandant UNPROFOR-a "u dva dijela. Prvi je trajao od 29. avgusta /odnosno 30. augusta - prim. S. Č./ do 1. septembra. Izvršeni su napadi da bi se ostvarila nadmoć u vazduhu, da se pokaže stepen i priroda kazne, da bi se uništilo oružje, komanda i kontrola i skladišta municije. Vazdušne i artiljerijske napade koordiniralo je moje zapovjedništvo /Komanda UNPROFOR-a – prim. S. Č./, a ciljanje smo zajedno izveli ja i zapovjednik vazduhoplovstva Sektora jug (COMAIRSOUTH). Pauza od 24 sata dogovorena je 1. septembra dok se zapovjednik snaga sastao sa Mladićem u Zvorniku. Postignut je sporazum, međutim NAC /North Atlantic Council - Sjevero Atlantsko Vijeće - prim. S. Č./ nije smatrao sporazum prihvatljivim, već je pauza produžena do 23:00 sata 4. septembra, da bi Srbi pokazali da značajno povlače oružje iz okoline Sarajeva.

Drugi dio napada vazduh/zemlja trajao je od 5. do 14. septembra i vidjelo se da Hrvati i Bosanci koriste prednost napada na zapadnu Bosnu i Ozren. U to vrijeme porasla je zabrinutost međunarodne zajednice da li će napadi ostvariti svoj cilj. U toj fazi artiljerija oko Sarajeva je u rezervi za kontranapad. Dok su vazdušni napadi izvođeni nad sve većim rasponom ciljeva na širokom području, ja sam težio da stvorim osjećaj gubitka kontrole među vodama VBS /Vojske bosanskih Srba - prim. S. Č./ Učinjeni su svi naponi da se civilne žrtve svedu na minimum" (ICTY, Predmet br. IT-95-5/18-1, IZJAVA SVJEDOKA: Rupert Smith, br. 00848890, paragrafi 113-114).

¹³⁶ R. Delić, nav. dj., str. 172; D. Owen, nav. dj., str. 368 i 395-396. Avionskim udarima, izvršenim 30. augusta, "uništena su ili znatno oštećena četiri skladišta i radio-relejni centar, skladišta i pogoni namjenske industrije u Vogošći, vojna skladišta u

artiljerijom po Ilidži, željezničkom depou u Rajlovcu, Lukavici i artiljerijskim položajima na Vranješju i Pavlovcu, a 31. augusta po Žunovnici, Lukavici i Krivoglavcima. Avijacija NATO-a je 31. augusta/1. septembra nastavila sa djelovanjima po vojnim objektima na Jahorini, Palama, Kalinoviku, Kijevu, Krupcu, Lukavici, Trebeviću, Hadžićima, Žunovnici, okolini Vogošće, Golom brdu, Ilinjači i Gornjim Mladicama u blizini Hrasnice, te po objektima oko Nevesinja i telekomunikacijskom objektu na Kmuru. *Snage za brzu reakciju* 1. septembra djelovale su artiljerijom po artiljerijskim položajima, radarskim stanicama, centrima veze i komandnim mjestima agresora u okolini Sarajeva.¹³⁷

Američka mornarica *Normandy* je 10. septembra 1995. ispalila 13 krstarećih raketa na položaje protivzračne odbrane **“bosanskih Srba oko Banja Luke”**. Taj je napad, po Dereku Cholletu, **“u vojnom smislu” “označio dva važna zaokreta”** u dotadašnjoj **“zračnoj kampanji: u tom prvom napadu izvan izvornog područja djelovanja u istočnoj Bosni, prvi su put na ciljeve i položaje bosanskih Srba ispaljene rakete s radarskim navođenjem i eksplozivnim punjenjem od 350 kilograma, od kojih je svaka stajala 1,3 miliona dolara”**.¹³⁸

Lukavici i Hadžićima, te radiorelejni objekti na Jahorini i u blizini Han-Pijeska” (R. Delić, nav. dj., str. 172, napomena 111).

Napadi su se, piše Carl Bethke, **“pokazali kao najuspješnija vojna operacija u historiji NATO-a: dugogodišnji ubilački rat zaista se mogao okončati za samo nekoliko sedmica. Srpski sistem komunikacija je razoren, hrvatske i bosanske kopnene jedinice počele su paralelno vraćati sve veće dijelove zapadne Bosne i probile se do Banja Luke”** (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 94).

¹³⁷ ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 378; R. Delić, nav. dj., str. 173. Avijacija NATO-a je 31. augusta i 1. septembra izvela više od 500 avionskih polijetanja, djelujući po izabranim ciljevima ili podržavajući *Snage za brzu reakciju* u njihovim aktivnostima (R. Delić, nav. dj., str. 173, napomena 112).

¹³⁸ D. Chollet, nav. dj., str. 175; D. Owen, nav. dj., str. 368; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 379; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI** ..., paragraf 457; N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 306-307. Napad raketama tomahawk uznemirio je brojne američke saveznike (D. Chollet, nav. dj., str. 176).

NATO-ova zračna kampanja podudarala se sa napredovanjem vojnih snaga Federacije Bosne i Hercegovine na terenu. Naime, **“u tom trenutku vojne snage bosanskih Muslimana i Hrvata počele su napredovati u zapadnoj Bosni”** i krenuli su na Donji Vakuf. Peti korpus je nastavio s ofanzivnim djelovanjima na području zapadne Bosne (Isto, str. 176-177).

Avijacija NATO-a nastavila je sa zračnim, a *Snage za brzu reakciju* s artiljerijskim udarima do 13. septembra. Na udaru su bili vojni objekti na okupiranom dijelu Republike Bosne i Hercegovine i to: radiorelejski objekti, skladišta municije, hangari za vozila i oruđa, mostovi, artiljerijski položaji, kao i aerodrom Zalužani kod Banje Luke.¹³⁹

NATO je 14. septembra, nakon što su predstavnici srpskog agresora i njegovi kolaboracionisti Milošević, Karadžić i Mladić 13. septembra na sastanku u Beogradu prihvatili ultimatum za prestanak djelovanja oko Sarajeva i otpočeli povlačenje teškog naoružanja iz zone isključenja oko Sarajeva, proglasio pauzu od 72 sata u zračnoj operaciji *Deliberate Force*. Nakon što je do 17. septembra agresor izvukao većinu teškog naoružanja iz zone isključenja Sarajevo, general Bernard Janvier (komandant mirovnih snaga UN-a u bivšoj Jugoslaviji) i admiral Leighton Smith (komandant snaga NATO-a za južnu Evropu), produžili su suspenziju zračnih udara za još 72 sata. Nakon što je izvučeno teško naoružanje izvan zone isključenja, te otvoren i Sarajevski aerodrom i humanitarni putevi oko Sarajeva, general Janvier i admiral Smith su 21. septembra donijeli odluku da se obustave zračni udari protiv srpskog agresora.¹⁴⁰

¹³⁹ D. Chollet, nav. dj., str. 174; ∴ **BALKAN BATTLEGROUNDS ...**, str. 379; D. Owen, nav. dj., str. 370.

¹⁴⁰ D. Chollet, nav. dj., str. 174. NATO je, navodi David Owen, “izveo 3.400 vazdušnih napada, od kojih su oko 750 bile misije napada na 56 kopnenih ciljeva sa 350 ciljnih tačaka: pojedinačna stovarišta, skladišta, radari, komandni bunkeri, skladišta municije, fabrike oružja, servisni objekti, kao i nekoliko odabranih mostova. Iako efekat većine ovih napada nije bio trenutna, šteta načinjena sistemu komunikacija se odmah osetila. Ne samo što su uništeni srpski vojni relejni sistemi, već je i njihova civilna telefonska mreža bila onеспособljena. Umesto da su Srbi bili sposobni da se brzo ponovo razmeste i dovedu pojačanja po volji, snage Hrvata i bosanskih Muslimana koje su posredno imale pristup informacijama američkih obaveštajnih satelita, bile su te koje su sada imale pregled celokupne situacije na terenu i sposobnost da brzo reaguju” (D. Owen, nav., dj., str. 370).

NATO je, po ocjeni generala Delića, zračnim udarima “ostvario planirane ciljeve:

- osigurao je poboljšanje situacije u Sarajevu;
- pokazao bh. rukovodstvu, narodu, Armiji, ali i srpskom agresoru da se njegovi zahtjevi moraju ispuniti, te da se srpski agresor mora povinovati odlukama i rezolucijama institucija međunarodne zajednice;
- zabranom korištenja efekata NATO-ovih udara jedinicama ARBiH, naročito za njihova djelovanja prema istočnoj Bosni, data je jasna poruka da međunarodna zajednica i dalje preferira razrješenje bh. krize prema planu *Kontakt grupe*, kako u

U operaciji *Deliberate Force* NATO je, u akciji po srpskim položajima, izgubio (30. augusta) jedan avion. Tada je niskoletajući avion Mirage 2000, francuskih zračnih snaga, djelovanjem protivavionskih sredstava (raketom SAM) iznad Pala, oboren dok je bombardovao Pale. Piloti Frédéric Chiffot i José Sovignet su bezbjedno, bez ikakvih povreda, iskočili. Pronašli su ih seljaci, predali ih “Vojsci Republike Srpske” - službi osiguranja generala Ratka Mladića, nakon čega su uhapšeni i zatvoreni. Piloti su praktično bili taoci, za čije su oslobađanje Srbi “**tražili od Francuske protu-uslugu**”.¹⁴¹

pogledu unutrašnjeg razgraničenja, tako i u procentualnoj podjeli BiH” (R. Delić, nav. dj., str. 175).

“Zračnim udarima NATO-a bitno je”, tvrdi general Delić, “narušen sistem veze, rukovođenja i komandovanja te vojna infrastruktura agresora, kao i infrastruktura elektronskih medija na okupiranom dijelu BiH. Ostvaren je i značajan psihološki uticaj na vojsku i srpski narod na tome dijelu BiH, jer su se prvi put našli u situaciji da dožive odlučnost međunarodne zajednice i tehničku nadmoćnost NATO-ovih snaga kojoj nisu mogli parirati. Mada tokom udara NATO-a srpski agresor nije pretrpio značajne gubitke u naoružanju, ipak mu je zbog narušenih veza, komunikacija i infrastrukture narušena vojna moć” (Isto).

Aktivnost NATO avijacije i artiljerije *Snaga za brzu reakciju* “dobro su uzdrмали srpskog agresora, što je omogućilo efikasnije izvođenje operacija Armiji Republike Bosne i Hercegovine u septembru i oktobru 1995. godine”, zaključuje general Delić (Isto).

NATO udarima je “razorena slika nepobjedivosti u glavama velikosrpskih političkih i vojnih vođa”, što potvrđuje i dr. Mićo Cerević: “Nema takvog primjera da se neko srozao tako nisko kao rukovodstvo Srba u Bosni i Hercegovini u ovom ratu i da govori o svojim zaslugama i pobjedama, koja je ‘tako velika da će proći dugo vremena da se ta pobjeda shvati’, koju je izvojevala ‘najbolja vojska na svijetu’. Narod je davno rekao: ‘Čega se pametan stidi, budala se ponosi’. Ni konfuznijeg rata, ni veće bježanije, ni veće anarhije i nediscipline. Ne zna se da je poslije nekog rata obavljeno toliko ekshumacija, da bi se izvršila identifikacija poginulih, koje je neprijatelj sahranio, i to pripadnika ‘najbolje vojske na svijetu’” (M. Carević, **KAKO DALJE**, Comesgrafika, Banja Luka, 1999, str. 178; M. Polutak, **KAKO SMO BRANILI BOSNU I HERCEGOVINU**, Sarajevo, 2011, str. 309).

¹⁴¹ .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 378; F. Hartmann, nav. dj., str. 128-129; R. Delić, nav. dj., str. 172, napomena 111; C. Del Ponte - Ch. Sudetic, **GOSPOĐICA TUŽITELJICA: SUOČAVANJE S NAJTEŽIM RATNIM ZLOČINIMA I KULTUROM NEKAŽNJIVOSTI**, Baybook, Sarajevo, 2008, str. 199; K. Bilt, nav. dj., str. 250; D. Owen, nav. dj., str. 365 i 377-378. “Bosanski Srbi su”, po ocjeni Davida Owena, “koristili dva francuska pilota, čiji su avioni bili oboreni, kao monetu za potkusurivanje u pogledu Dejtonskog sporazuma, zahtevajući bolju zaštitu u delovima Sarajeva u kojima su živeli Srbi i osporavajući da Karadžić i Mladić ostanu na funkcijama ...” (D. Owen, nav. dj., str. 378).

U oslobađanju francuskih pilota Slobodan Milošević i njegovi saradnici, posebno generali Perišić i Mladić, nastojali su da, u zamjenu za pilote, dobiju “**čvrsta jamstva**” da Mladić neće biti izručen ICTY-u. Izaslanici predsjednika Chiraca ili francuskih službi (bivši prefekt Jean-Charles Marchiani, penzionisani general Pierre-Marie Gallois i drugi) sa Radovanom Karadžićem sedmicama su vodili pregovore, tražeći da ICTY “**odustane od optužbi protiv njega**” (“**prestanak progona pred ICTY**”).¹⁴²

Predsjednik Chirac je s Miloševićem više puta razgovarao o oslobađanju pilota. Međutim, on je negirao “**da je sklopio ikakvu nagodbu, a osobito ne nagodbu koja bi Mladiću, čovjeku koji je navodno odgovoran za pokolj 8.000 zarobljenih muškaraca i dječaka u Srebrenici, osigurala imunitet od kaznenog progona**”.¹⁴³

¹⁴² F. Hartmann, nav. dj., str. 128-129; C. Del Ponte - Ch. Sudetic, nav. dj., str. 199-200; D. Owen, nav. dj., str. 378.

¹⁴³ C. Del Ponte - Ch. Sudetic, nav. dj., str.199-200; K. A. Nilsen, **MILOŠEVIĆ U RATU I U HAGU - DOKUMENTACIJA** -, s norveškog preveo dr. Rasim Muratović, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 324-326; K. Bilt, nav. dj., str. 250-252.

Francuski piloti se pominju i u *ZAVRŠNOJ IZJAVI UČESNIKA U POSREDNIM MIROVNIM PREGOVORIMA O BOSNI I HERCEGOVINI* (Izetbegovića, Tuđmana, Miloševića i Zubaka), 21. novembra 1995, kao i u *Rezoluciji 1022* (1995) Vijeća sigurnosti, od 22. novembra 1995. S tim u vezi, u *ZAVRŠNOJ IZJAVI ...* se navodi da su se delegacije (Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Savezne republike Jugoslavije i Federacije Bosne i Hercegovine) **posebno obavezale “da asistiraju u lociranju francuskih pilota koji su nestali u Bosni i Hercegovini i osiguraju njihov trenutni i sigurni povratak”** (.: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM**, JP NIO Službeni list BiH, Sarajevo, 1996, str. 121-122). U *Rezoluciji 1022* (1995) se navodi kako su se u *ZAVRŠNOJ IZJAVI ...*, u Daytonu, 21. novembra 1995, “**sve strane zauzele, pored ostalog, da pomognu u lociranju dva francuska pilota koji su nestali u Bosni i Hercegovini i da osiguraju njihov što brži i bezbjedan povratak**”. Stoga je Vijeće sigurnosti **pozvalo “sve strane kojih se to tiče da preduzmu sve potrebne mjere kako bi se pronašla dva francuska pilota koja su na misiji u Bosni i Hercegovini, kao i da osigura njihov što brži i bezbjedan povratak”** (.: UNITED NATIONS, Security Council, *RESOLUTION 1022* (1995), Adopted by the Security Council ad its 3595th meeting, on 22 November 1995).

Dobrica Ćosić u “*BOSANSKOM RATU*” (u “*Zapisima smjenjenog predsednika Savezne Republike Jugoslavije*”) pominje i francuske pilote. S tim u vezi, 12. novembra 1995, pored ostalog, piše da je ponovo Karadžiću i Mladiću poslao pisma “**sa savetom da se izjasne: šta se dogodilo sa zarobljenim francuskim pilotima? Radovan zna**

gde su. Francuzi, general Galoa i poslanik francuskog parlamenta De Ru, traže od mene da posređujem u oslobađanju pilota. Pokušavam uz Matovićevu pomoć da pronadem Mladića. Ne uspevam. On je, kažu, u teškom psihičkom stanju. Nije izdržao poraze u zapadnoj Bosni” (D. Ćosić, BOSANSKI RAT, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 215).

Predsjednik Republike Francuske Chirac je 6. decembra 1995. razgovarao sa Miloševićem “o dva francuska pilota”. Chirac je Miloševića “zvao da insistira na tome. Dovodi u pitanje celokupne odnose” (AIIZ, inv. br. 2-4270, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, SP Br. 17-1, 28. novembar 1995, Beograd, ODBRANA, DRŽAVNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE sa 47. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 6. decembra 1995. godine). S tim u vezi, Milošević je, za vrijeme sjednice Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije (6. decembra 1995), dobio telefonski poziv od predsjednika Širaka, te je, uz izvinjenje, prekinuo svoje izlaganje i napustio sjednicu. Nakon razgovora, vratio se ponovo na sastanak, izvinio se što su ga čekali i ukratko (“Ja ću ukratko da vam kažem ...”) im rekao, “između ostalog, i to - to je ko zna koji put vrlo neprijatan razgovor, reč je o dva francuska pilota. Širak me zvao da insistira na tome. Dovodi u pitanje celokupne odnose”. Govoreći o tome, Milošević je izjavio kako se “Vojska Republike Srpske i lično Mladić ponašaju na najgori, na najnemoralniji način u vezi s tim pitanjem na koji se čovek može ponašati! Oni su pilote zarobili, slikali se s njima, a onda nama prodaju priču ‘kako ih je neko preotelo i kako ne znaju gde su!?’ U tu priču ne bi moglo da veruje ni malo dete, a oni očekuju da neko drugi u inostranstvu veruje u takvu priču!?”

Oni se ‘igraju žmurke’ sa sudbinom miliona ljudi i odnosa između zemalja, zbog svojih kaprica ili zbog toga što žele da ta dva pilota prodaju za neku svoju garanciju ličnu itd!?”

Mislim da to nema veze ni sa vojničkom čašću! To je najgore vojničko beščašće i zločinačko ponašanje prema državi i prema ljudima! Uostalom, maltretiranje ratnih zarobljenika je ratni zločin, između ostalog! Ubijanje ratnih zarobljenika je ratni zločin! Piloti su slikani živi sa njihovim oficirima. Prema tome, ako im je bilo ko nešto učinio posle toga, izvršio je ratni zločin!” (Isto).

Slobodan Milošević je, pored navedenog, izjavio da je “Mladić primio De Laprela, francuskog generala, i rekao mu: ‘U redu za pilote, ali ja zahtevam da se sastanem sa načelnikom francuskog Generalštaba u Moskvi i garantujem da će biti pozitivno za Francusku!?’ Drugim rečima, rekao mu je: ‘imam pilote, ali hoću da ih dam ako ti meni učiniš neke usluge!’” (Isto).

Iznoseći te činjenice, Slobodan Milošević je tada rekao: Šta vi mislite da možemo da preduzmemo? Šta da kažem predsedniku Širaku, sem da ne verujemo ni mi da iko tamo ne zna gde su piloti i da činimo sve ako možemo pilote nekako da nađemo? A on kaže: ‘Mi ćemo dati gospodinu generalu Mladiću te garancije, molimo neka dâ te pilote!’

Ja više s Mladićem razgovarati neću. Jer, sve što smo mi učinili za njih za ovih nekoliko godina, sramota bi bilo i za manju stvar da nas lažu! To bi bilo nečasno, prljavo! A od ovoga nema šta prljavije! ...” (Isto, str. 9).

I 7. decembra 1995. u telefonskom razgovoru između Chiraca i Miloševića razmatrano je, kao i dan ranije,¹⁴⁴ pitanje dvojice francuskih pilota. **“Istoga dana u zvaničnu posetu Beogradu stigla je i francuska parlamentarna delegacija. Uz napomenu da nisu došli da postavljaju uslove i sprovode istragu francuski parlamentarci naglasili su da je sudbina pilota od posebnog interesa za francusku javnost i podvukli da se ‘Francuska i njen predsednik Širak zalažu za uvažavanje interesa Srba u Bosni, kao i da bi pozitivan rasplet ovog slučaja mogao uticati na dalju afirmaciju stavova Francuske, koji idu u prilog interesima srpskog naroda u celini’”**.¹⁴⁵

Političko i vojno rukovodstvo Savezne republike Jugoslavije i njihovi kolaboracionisti (“Republika Srpska”) u više navrata u Milićima, Han-Kramu, Han-Pijesku, Batajnici, Zvorniku i drugim mjestima vodili su razgovore o **“sudbini 2 oborena pilota”**.¹⁴⁶ Predsjednik Savezne republike Jugoslavije i Vrhovnog saveta odbrane, Zoran Lilić, i načelnik

¹⁴⁴ AIIZ, inv. br. 2-4270, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, SP Br. 17-1, 28. novembar 1995, Beograd, **ODBRANA, DRŽAVNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 47. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 6. decembra 1995. godine.

¹⁴⁵ N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 422. S tim u vezi, Nikola Koljević navodi: **“Pretpostavljam da će Milošević napraviti dobar dogovor o ovom pitanju, a siguran sam da je Mladić sposoban da napravi još bolji dogovor sa Žanvijeom. Bar neke dobre vesti”** (Isto).

¹⁴⁶ ICTY, Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 139. S tim ciljem je general Bernard de La Presle 22. septembra dolazio u Miliće. On je to pitanje više puta postavljao u Daytonu, kao i načelniku Generalštaba Vojske Jugoslavije, generalu Momčilu Perišiću (Isto).

General La Presle je 3. decembra došao na Pale, **“kao donosilac poruke Predsednika Širaka”**, gdje do 4. decembra **“očekuje precizan odgovor, a ne maglovit”** - **“trebam da vratim pilote žive ili mrtve ... Došao sam da dobijem jasan odgovor o dvojici pilota”** (Isto, str. 139-140).

General Perišić je 5. decembra 1995. u Han-Pijesku sa generalima Mladićem, Tolimirom i Dragomirom Miloševićem razgovarao o francuskim pilotima. S tim u vezi, on je, pored ostalog, izjavio kako ga to jutro **“zvao Milošević i pitao šta Ratko misli sa pilotima i naredio mi da vam prenesem da danas do 16.00 časova budu predati. Rekao je ja ću Ratka uhapsiti i rekao je ti ga uhapsi”**. Zbog toga je Perišić došao u Han-Pijesak **“da vidimo šta ćemo dalje”**. S tim u vezi, Perišić je rekao da Milošević **“može ostvariti pretnju. On će ići i na moju smenu. Šta da radimo ...”** (Isto, str. 140-142; D. Owen, nav. dj., str. 378).

Generalštaba Vojske Jugoslavije, general Momčilo Perišić, kao i general Aleksandar Dimitrijević, načelnik Uprave bezbjednosti Generalštaba Jugoslavije, lično su 10. decembra 1995. došli u Han-Kram, gdje su sa generalima Mladićem, Milovanovićem, Đukićem, Gverom, Tolimirom i Škrbićem razgovarali o francuskim pilotima i njihovom oslobađanju. Tada je predsjednik Lilić, navodeći kako su **“Francuzi uvjereni da su piloti ovdje”** i da je **“danas posljednji dan da prema Francuskoj istaknemo naše saznanje za pilote”**, iznio dvije mogućnosti: “prvo, **’da se piloti predaju živi’**”, i drugo, **“da se piloti predaju mrtvi”** (**“Ima li ih ili nema, ako ih ima onda neka dođe francuski NGŠ i da se reši, dati ih žive ili mrtve - suđene ili nesuđene, abolirane i slično ...”**). Stoga je tražio precizan odgovor (**“Meni treba jedna rečenica”**): **“imamo pilote ili nemamo ih.”**¹⁴⁷

U Batajnici je 11. decembra 1995. održan sastanak između načelnika združenog Generalštaba Oružanih snaga Francuske, generala Jean-Philippe Douina i njegovih saradnika, sa generalima Perišićem, Grahovcem, Mladićem i njegovim saradnicima. General Douina je postavio tri pitanja: prvo, **“možete li mi potvrditi svojom vojničkom časti da su piloti živi”**; drugo, **“može li 1 lekar pukovnik iz moje ekipe ići da ih vidi”**; i treće, **“možete li da nam ih vratite večeras?”**¹⁴⁸

¹⁴⁷ Isto, str. 149 i 153-154. General Ratko Mladić u svojoj bilježnici nije zapisao odgovor na pitanje predsjednika Lilića. Istoga dana, tj. 10. decembra 1995. (u 21:30), Mladić je upoznao Karadžića i Krajišnika o sastanku i zahtjevima predsjednika Savezne republike Jugoslavije, Zorana Lilića (Isto, str. 154).

General Milovanović je, pored ostalog, vješto negirao bilo kakve informacije o pilotima (**“O pilotima ne znam, ali da znam nešto o njima i ako postoje živi ili mrtvi išao bih na pregovore sa NGŠ /načelnikom Generalštaba Francuske - prim. S. Č./ i postavio bi im uslove naknade štete, skidanje optužnice sa Preds /predsjednika - prim. S. Č./ Karadžića i generala Mladića. Ako ne postoje, pružio bi dokaze da ne postoje”** - Isto, str. 151). Za generala Tolimira **“pritisak za pilote je samo da bi se izbjeglo njihovo suđenje. Izvršenje naloga ima za posljedicu slepo izvršavanje ustupaka od strane Srba”** (Isto, str. 151-152).

¹⁴⁸ Isto, str. 156-157. General Douin je, u nastojanju da oslobodi pilote govorio o namjeri Francuske **“da poboljšamo naše odnose”**, iznoseći konkretne projekte (**“Francuska će za dugi niz godina usredsrediti svoju pažnju na srpski deo Bosne. Napomenuli ste mi konkretne akcije, od bolnica, do mostova i Francuska će se angažovati u konkretizaciji tih preciznih zahteva ...”**), navodeći kako će **“istorija zapamtiti vašu duhovnu veličinu”** (Isto).

Sljedećeg dana (12. decembra 1995) u Zvorniku je održan sastanak sa generalom Douinom i njegovim saradnicima, na kome su prisustvovali generali Perišić, Dimitrijević, Šepilov i Gvero, zatim pukovnici Petar Salapura, Svetozar Andrić i Vinko Pandurević i drugi.¹⁴⁹

Rukovodstvo paradržavne tvorevine Republike Srpske je i od Savezne republike Jugoslavije krilo informacije o francuskim pilotima. To rukovodstvo je u projektu prikriivanja informacija o pilotima radilo sa Rusima. Taj podatak je iznio Slobodan Milošević, na sastanku političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i njihovih kolaboracionista, kome je prisustvovao i general Mladić (bez Karadžića), 28. decembra 1995, u Beogradu. Naime, tada je Milošević, govoreći o pitanju **“Rusi i piloti”**, izjavio: **“Vi ste nešto delovali nama iza leđa, nama ste se kleli da ne znate ništa o pilotima, a radili ste sa Rusima.”**¹⁵⁰

Dva dana prije potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma u Parizu (12. decembra 1995) srpski agresor je oslobodio francuske pilote.¹⁵¹

¹⁴⁹ Isto, str. 158-159. Mladić u svojoj bilježnici ne navodi da je on prisustvovao tom sastanku, niti je pružio bilo kakve informacije o ishodu tih razgovara (Isto).

¹⁵⁰ Isto, str. 220. S tim u vezi, Milošević je rekao: **“Naše prijateljstvo sa Ruskim narodom nema nikakve veze. Nije dobro da mimo VJ i J /Vojske Jugoslavije i Savezne republike Jugoslavije - prim. S. Č./ vi radite sa Rusima i očekujete od njih spas”**. Naglašavajući tu činjenicu, Milošević je iznio historijsku istinu: **“vaše /tj. generala Mladića i njegovih najbližih saradnika - prim. S. Č./ pol. /političko - prim. S. Č./ rukovodstvo je ovde /tj. u Beogradu - prim. S. Č./, a ne u Moskvi i na Palama”**. U Beogradu se, naglasio je Milošević, **“formuliše jedinstvena politika”** (Isto, str. 220-221 i 228).

¹⁵¹ F. Hartmann, nav. dj., str. 128; R. Delić, nav. dj., str. 174; D. Owen, nav. dj., str. 378. Analitičari CIA-e pogrešio navode da su francuski piloti **“pušteni nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma”** (: BALKAN BATTLEGROUND... str. 378).

O sudbini francuskih pilota i razgovorima i pregovorima (na raznim nivoima) u vezi sa njihovim oslobađanjem govori i Carl Bildt, koji je **“o tome raspravljao više puta u toku jeseni sa raznim predstavnicima sa Pala”**: **“Formalna mirovna konferencija u Parizu približavala se velikom brzinom. No, predsednik Širak je saopštio da je jedan od preduslova da se ta konferencija održi bilo oslobađanje dvojice francuskih pilota koje su zarobili bosanski Srbi prilikom obaranja njihovog aviona iznad Pala 30. avgusta. On je bio vrlo odlučan u tome i nije bilo nikakve sumnje da će on održavanje sastanka u Parizu usloviti rešavanjem pitanja talaca.**

Ja sam o tome raspravljao više puta u toku jeseni sa raznim predstavnicima sa Pala. Iz snimaka koji su načinjeni znali smo da su se oba pilota prilikom pada aviona spasila i da su zbrinuti. Iako su neki smatrali da oni više nisu živi, indikacije koje smo ja i moji saradnici imali ukazivale su da ipak jesu.

Vojna operacija (zračni udari) NATO-a na srpske položaje - od 30. augusta do 21. septembra 1995. je (s određenim zastojima/pauzama početkom septembra),¹⁵² pored ostalog, stvorila uslove u kojima su

Krajišnik se pravio da ne zna o čemu se radi, ali je obećao da će pokrenuti tu stvar na Palama i da će me obavestiti, što naravno nije učinio. I Milošević je tvrdio da ne zna ništa o tome, ali da će poslati nekoliko jedinica svojih specijalaca u Bosnu da ih traže. Da li je govorio istinu, ne može se znati, ali je u svakom slučaju bilo interesantno što se na taj način ispostavilo da njegovi specijalci imaju mogućnost da operišu na teritoriji Bosne. To je povlačilo implikacije u vezi sa drugim predmetima.

No, mi smo imali i direktnijih kontakata. Po naredenju Širaka, ali sa mojim znanjem, general De la Prel se krajem septembra sastao sa Karadžićem u Beogradu, da bi naglasio važnost ovog pitanja. Karadžić nije imao puno toga da kaže, činilo se da je sve pokušavao da svali na Mladića, ali je kasnije nagovestio da bi aktivnija uloga u osiguravanju njegovog ličnog i direktnog učestovanja u narednim mirovnim pregovorima mogla biti od pomoći. To je, dakako, bilo isključeno. Ono što je bilo najinteresantnije s tim sastankom jeste što je održan u jednoj vili koja je spadala u kompleks vila u Dobanovcima, i što su se Karadžić i njegova supruga u toj dobro opremljenoj vili osjećali kao kod svoje kuće.

U Dejtonu smo nastavili sa pritiscima na Krajišnika i generala Tolimira, ali nismo od njih dobili nikakav odgovor. Širak je nazvao direktno Miloševića da bi mu još jasnije stavio do znanja kakvi su bili njegovi stavovi, a Amerikanci su ga podržavali koliko god su mogli. Kada su Srbi napuštali Dejton, znali su vrlo dobro da se pitanje talaca mora rešiti pre mirovne konferencije u Parizu. Ja sam vrlo konkretno obavestio Miloševića da bi odlaganje konferencije u Parizu zbog njihove nesposobnosti da reše ovo pitanje isto tako odgodilo UN-ove rezolucije za ukidanje sankcija na neodređeno vreme. On jednostavno nije bio u situaciji da popusti Karadžiću i Mladiću da koriste ovo pitanje za ostvarivanje različitih ciljeva svojom politikom ucenjivanja.

Bio sam, naime, potpuno uveren da se ovde radi o ucenjivanju, iako do mene nikada nije došlo ništa što bi nagoveštavalo šta su to oni tražili u zamenu za taoce. Nikada nisu ni dobili priliku koju su želeli. Kada se general De la Prel 3. decembra sreo s Mladićem u jednoj kući u blizini Zvornika, pokazalo se da je Mladić znao i kontrolisao celo ovo pitanje, ali sastanak nije doveo ni do kakvog rezultata. Kada su piloti utorak 12. decembra bili pušteni na jednoj ceremoniji u Zvorniku, samo par dana pre planirane Pariske konferencije, znalo se da je to bilo nakon što su i Rusi iskoristili sve svoje kanale. Ruski i francuski atašei odbrane u Beogradu, kao i francuski šef odbrambenog štaba Duan, nalazili su se na licu mesta da preuzmu dvojicu pilota, koji su odmah bili prevezeni avionom do Vilakublea, gde ih je dočekao Širak” (K. Bildt, nav. dj., str. 250-252).

¹⁵² ∴ BALKAN BATTLEGROUNDS... str. 394. Operacija *Deliberate Force* je, navode analitičari CIA-e, “trajala ukupno 17 dana”, “računajući početkom septembra zastoj u zračnim udarima NATO-a”, “tokom kojih je avijacija iz devet zemalja NATO-a izvela ukupno 3.536 borbenih napada protiv 56 primarno zemaljskih ciljeva. Od ovih napada 1.372 bili su bliska zračna podrška, ili druge misije bombard-

ministri za vanjske poslove Savezne republike Jugoslavije, Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine, pod pokroviteljstvom Sjedinjenih Američkih Država i uz sudjelovanje i članova međunarodne *Kontakt-grupe*, nakon što je 30. augusta Milošević predložio Holbrookeu da **odmah sazove međunarodnu mirovnu konferenciju**, a što su (sastanak trojice ministara za spoljne poslove) sljedećeg dana u Zagrebu prihvatili Franjo Tuđman i Muhamed Šaćirbegović,¹⁵³ dogovorili “**osnovne principe**” u Ženevi 8. septembra i u New Yorku 26. septembra, koji su, na osnovama i u kontekstu ranijih međunarodnih mirovnih ugovora, posebno mirovnog plana *Kontakt-grupe*, predstavljali konkretizaciju američke mirovne inicijative i najšire utvrđeni okvir za najavljene mirovne pregovore, koji su doveli do Mirovnog sporazuma u Daytonu.¹⁵⁴

dovanja i oko 758 koje su bile onemogućavanje dejstvovanja neprijateljske zračne odbrane (SEAD). Ukupno, više od 700 precizno vođenih oružja, preko 300 nevođenih bombi, 56 visoko-brzih anti-radarskih raketa bile su potrošene (HARM). Većina ciljeva su procijenjeni kao uništeni, dok je samo jedan NATO avion izgubljen za vrijeme dvonedjeljne operacije. Kao zaključak kampanje, bosanski Srbi su promijenili svoje pozicije i saglasili se za povlačenjem njihovog teškog oružja iz zone isključenja Sarajeva. U skoro svim aspektima, Operacija *Deliberate Force* se pojavljuje kao apsolutan uspjeh” (Isto).

¹⁵³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 108-110.

¹⁵⁴ .: NEDOVRSANI MIR ..., str. 54; K. Begić, nav. dj., str. 273-280; D. Chollet, nav. dj., str. 203.

3. Dogovori (razgovori) i sporazumi o teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine

Plan Kontakt-grupe, kao polazište za pregovore, posebno teritorijalno-političku podjelu Republike Bosne i Hercegovine u odnosu 51:49, (ponovo) je podržao Slobodan Milošević, prilikom razgovora sa Holbrookeom i njegovim timom u Beogradu, 30. augusta 1995, gdje su **“osam sati raspravljali o svakom pitanju”** o kojem će **“kasnije pregovarati do zaključka u Deytonu”**. Tada je Milošević predložio **da Holbrooke odmah sazove međunarodnu mirovnu konferenciju**.¹

Polazeći od postavke da je srpski agresor izrazio spremnost, te prihvatio i donio odluku da učestvuje u mirovnim pregovorima, postavlja se, između ostalog, krupno pitanje u vezi sa tim. A ono glasi: **šta je to što je doprinijelo da srpski agresor dođe za pregovarački sto?**

¹ D. Chollet, **TAJNA POVIJEST DEYTONA: AMERIČKA DIPLOMACIJA I MIROVNI PROCES U BOSNI I HERCEGOVINI**, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2007, str. 136-141; R. Holbrooke, **ZAVRŠITI RAT**, Šahinpašić, Sarajevo, 1998, str. 108-112. Tada je Milošević predložio **“da bosanska država postane ‘savez’ unutar svojih sadašnjih granica, sa Sarajevom kao glavnim gradom u rukama Muslimana. Kad je riječ o teritoriju, zagovarao je da se Muslimanima dade Goražde (s koridorom do teritorije Federacije); ceste i dijelovi teritorija (uz prometnice) kojima bi se Tuzla i Kiseljak povezali sa Sarajevom; pojas širine 15 kilometara uz hrvatsku granicu od Livanjskog polja do Bihaća; kao i Brčko, grad na sjeveru Bosne. Kad je riječ o istočnoj Slavoniji, Milošević je predložio zajednička američko-ruska jamstva na tri godine, a potom bi uslijedio referendum o tome želi li to područje postati hrvatsko ili srpsko”** (D. Chollet, nav. dj., str. 139).

S. Milošević je predlagao **“da se što prije sazove međunarodna konferencija formata 3 + 5 (S. Milošević, A. Izetbegović i F. Tuđman uz *Kontakt grupu*)**, kako bi se potvrdio sporazum o ovakvom sklopu načela”. S tim u vezi, Holbrooke je izjavio **“kako bi mogao razmotriti mogućnost sazivanja konferencije na kojoj bi sudjelovala tri ministra balkanskih država, ali nakon postizanja sporazuma o nekim temeljnim načelima”** (Isto).

S tim u vezi, postoje dva osnovna razloga zbog kojih je srpski agresor to učinio. Prvi je da su tome doprinijeli zračni udari (zračna kampanja) NATO-a na srpske (agresorske) položaje i drugi kombinovana i koordinirana kopnena ofanziva Armije RBiH i Hrvatske vojske (uključujući i Hrvatsko vijeće obrane).²

Analizirajući navedene razloge, njihov sadržaj i karakteristike, redosljed dešavanja, njihove funkcije, veze i odnose, očigledno je **kopnena ofanziva Armije RBiH i Hrvatske vojske** doprinijela da agresor prihvati učešće u mirovnim pregovorima.³ Zračni udari NATO snaga doprinijeli su verifikaciji odluke srpskog agresora da, sa Slobodanom Miloševićem, kao šefom jedinstvene srpske delegacije, učestvuje na mirovnim pregovorima.

Između Savezne republike Jugoslavije i “Republike Srpske” je, na sastanku Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije, 29. augusta 1995. postignut Sporazum,⁴ koji je spomenut u preambuli Dej-

² .: **BALKAN BATTLEFIELDS: A MILITARY HISTORY OF THE YUGOSLAV CONFLICT, 1990-1995.** - Volume I, Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, Washington, DC 20505, May 2002, str. 394-396. Zračna kampanja NATO-a (od 30. augusta do 21. septembra 1995), tvrde analitičari CIA-e, “**nije dovela Srbe za pregovarački sto u Dejtonu**”. Ta kampanja “**nije degradirala ratne sposobnosti Vojske Republike Srpske kao što je izgledalo**”, jer uništenje naoružanja “Vojske Republike Srpske” nije bio cilj zračne kampanje NATO-a. Naime, zračni udari NATO-a su imali namjeru da unište komandna mjesta i kontrolne veze “bosanskih Srba”, te borbeno snabdijevanje infrastrukture i linije komunikacija, pri čemu je uspješno oštećena i eliminirana većina tih ciljeva (Isto).

³ Isto. **Kombinovana i koordinirana kopnena ofanziva Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatske vojske (uključujući Hrvatsko vijeće obrane) je, po ocjeni CIA-e, “radije nego zračna kampanja NATO-a, konačno dovela bosanske Srbe da sjednu za pregovarački sto o mirovnom sporazumu”** (Isto). “**Republika Srpska**” je, navodi CIA-e, “**pregažena i brzo gubeći teritorije pred svojim kombinovanim protivnicima**”, sredinom oktobra 1995. bila “**na ivici gubitka većeg dijela teritorije i bila je u ozbiljnoj opasnosti od gubljenja sposobnosti da odbrani Banja Luku. To je bila potpuna opasnost realnosti gubitka teritorije i moći, a ne munjeviti udari zračne kampanje, koji su stvarno prisilili bosanske Srbe za pregovarački sto u Dejtonu**” (Isto).

Richard Holbrooke tvrdi “**da su hrvatsko-muslimanska ofanziva na zapadu i bombardovanje imali veliki efekat na bosanske Srbe**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 153).

⁴ AIIZ, inv. br. 2-2890, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-5, **ODBRANA DRŽAVNA TAJNA**, 30. august, Beograd, **ZABELEŠKA** sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 29. augusta 1995. godine u

tonsko-pariskog sporazuma, kojim je predviđeno da će, u vezi sa pregovorima “**o celovitom mirovnom procesu za Bosnu i Hercegovinu**”, pregovarati jedinstvena delegacija, koju će činiti šest osoba: tri iz Savezne republike Jugoslavije (“**o članovima delegacije Savezne Republike Jugoslavije odlučiće Vlada SRJ**”) i tri iz “Republike Srpske” (Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik i general Ratko Mladić).⁵ Tako je “Republika Srpska” pristala da je “**u svim budućim razgovorima**

rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima. Sporazum je postignut na zajedničkom sastanku rukovodstva (“**najviši državni, politički i vojni rukovodioci**”) Savezne republike Jugoslavije i njihovih kolaboracionista i petokolonaša u Republici Bosni i Hercegovini (“Republika Srpska”).

Sa jugoslavenske strane na sastanku su bili predsednik SR Jugoslavije **Zoran Lilić**, predsjednik Republike Srbije **Slobodan Milošević**, predsjednik Republike Crne Gore **Momir Bulatović**, predsjednik Savezne vlade dr. **Radoje Kontić**, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije generalpukovnik **Momčilo Perišić**, savezni ministar za odbranu **Pavle Bulatović** i načelnik Vojnog kabineta predsjednika SR Jugoslavije generalmajor dr. **Slavoljub Šušić**.

Delegaciju “Republike Srpske” sačinjavali su predsjednik **Radovan Karadžić**, potpredsjednici **Nikola Koljević** i **Biljana Plavšić**, predsjednik Skupštine **Momčilo Krajišnik**, predsjednik “Vlade” **Dušan Kozić**, ministar za vanjske poslove **Aleksa Buha**, komandant Glavnog štaba VRS generalpukovnik **Ratko Mladić**, pomoćnik komandanta GŠ VRS za bezbednost generalpotpukovnik **Zdravko Tolimir**, pomoćnik komandanta za moral, informisanje, pravne poslove i vjerska pitanja generalpotpukovnik **Milan Gvero** i pomoćnik komandanta GŠ VRS za pozadinu generalpotpukovnik **Đorđe Đukić**.

Sastanku su prisustvovali i patrijarh Srpske pravoslavne crkve **Pavle** i vladika **Irinej Bulović** (Isto, str. 1-16).

O tom sporazumu i formiranju jedinstvene delegacije prvi put je bilo govora na sastanku predstavnika “**najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 25. avgusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima**” - da li da se Slobodan Milošević ovlasti “**da u ime Srba pregovara sa međunarodnim predstavnicima**”. Karadžić je ostao “**uporan u zahtjevu da Republika Srpska na predstojećoj konferenciji bude predstavljena posebnom delegacijom**”. Delegacija “Republike Srpske” ostala je pri stavu “**da treba posebno da bude zastupljena na predstojećoj međunarodnoj konferenciji**”. Nakon “**polučasovne pauze za odvojene konsultacije**” i “**posle dužeg većanja**” zaključeno je “**da se dve delegacije ponovo sastanu u istom sastavu**” 29. avgusta u Dobanovcima i pokušaju naći kompromisno rješenje (AIIZ, inv. br. 2-2889, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-4, 26. august 1995, Beograd, *ZABELEŠKA* sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske održanog, 26. avgusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, str. 14-16).

⁵ Isto, str. 14-15.

o miru” zastupa Savezna republika Jugoslavija. Naime, tim sporazumom je predviđeno da će delegaciju voditi predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević. Prema tom sporazumu, rukovodstvo “Republike Srpske” je pristalo da će usvojiti obavezujuće odluke delegacije u vezi sa mirovnim planom koje **“delegacija donosi u plenumu prostom većinom”**. U slučaju **“jednakog broja glasova - odlučuje glas predsjednika Slobodana Miloševića”**.⁶ I sam Milošević je u svom pi-

⁶ Isto; ICTY, Predmet br. IT-94-1-A, PRED ŽALBENIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 15. juli 1999, paragrafi 158-159, napomena 200. Sporazum su **“bez ikakvih rezervi”** potpisali patrijarh Srpske pravoslavne crkve Pavle i vladika Irinej Bulović. **“Svečanost potpisivanja Sporazuma rukovodstva SR Jugoslavije i RS završena je zajedničkom večerom na kojoj je u srdačnoj atmosferi nastavljen razgovor o mnogim pitanjima u vezi s nastavkom mirovnog procesa u koji se polažu velike nade”** (AIIZ, inv. br. 2-2890, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-5, 30. august 1995, Beograd, *ZABELEŠKA* sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 29. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, str. 16; R. Holbrooke, nav. dj., str. 108; D. Chollet, nav. dj., str. 137-139).

Patrijarh Pavle je 21. marta 1999. Dobrici Ćosiću, **“drugi ili treći put”**, ispričao **“zašto i kako je posredovao u sporu između Miloševića i Karadžića i kako je supotpisao njihov dogovor o delegaciji za Dejton, kada su Karadžić i Mladić isključeni iz delegaciji zbog realne pretnje, koju je izneo Milošević, da ih Amerikanci mogu pohapsiti. Tim potpisom na dogovor Milošević je dobio mogućnost da bude šef srpske delegacije, praktično da uzurpira pravo da vodi pregovore i sam donese kobne odluke: predaju Sarajeva i Gorazda Muslimanima, a Brčko uslovi arbitražom, praktično ga preda Aliji Izetbegoviću. Za tu Miloševiću ‘izdaju’ Republike Srpske, patrijarh trpi i danas žestoku kritiku militantnih vladika Atanasija i Amfilohija; ocenili su ga kao ‘naivčinu’ koja je nasela Miloševiću. Smatrajući taj događaj od izuzetnog istorijskog značaja, drugi put sam zamolio da ga opiše i ostavi istorijskom sudu. Rekao je da će me poslušati i da već ima zabeleške“** (D. Ćosić, *VREME ZMIJA*, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 8).

Patrijarh Pavle je 30. jula 1999. **“opet”** Ćosiću **“ispričao svoje posredovanje između Karadžića i Miloševića uoči Dejtona, zbog čega su ga oštro kritikovale neke vladike, zahtevajući da povuče potpis sa njihovog pismenog dogovora. To ga je nepoverenje zabolelo, pa mi treći put priča o svojoj ulozi u tom događaju. Ja sam ga, najverovatnije zapisao, ali će ga ponovo zapisati. Fabula tog istorijskog i kobnog događaja izgleda ovako: Radovan Karadžić je molio patrijarha da posreduje kod Miloševića da usaglase stavove pred Dejton. Patrijarh je otišao kod Miloševića, a ovaj je rekao da ne veruje Karadžiću i Paljanima; oni lažu i ne ispunjavaju dogovore i obećanja. Najzad je pristao da primi samo Karadžića. Patrijarh je došao do Drine da prenese Radovanu Miloševiću odluku. Na Drini je sreo čitavo rukovodstvo Republike Srpske sem gospođe Plavšić. Zajedno su došli u Dobanovce. Tu su počeli razgovori. Milošević je rekao da će Karadžića i Mladića uhapsiti ako pođu u Dejton, pa je zahtevao**

smu od 21. novembra 1995. predsjedniku Izetbegoviću u vezi sa aneksom 9 uz Dejtonsko-pariski sporazum (*Sporazum o osnivanju javnih korporacija Bosne i Hercegovine*) potvrdio da je on vodio zajedničku delegaciju (“... šef zajedničke delegacije Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske”).⁷ Tako je navedenim sporazumom od 29.

da ih on predstavlja. Radovan je rekao da taj mandat ne može da mu da bez saglasnosti Skupštine. Vratili su se u Bijeljino, sazvali Skupštinu, i ona je dala mandat Miloševiću, ali da u delegaciji budu Krajišnik, Koljević i Buha. Karadžić je zahtevao da se taj dogovor o stavovima za Dejton i pismeno sačini. I šta je učinjeno? Od patrijarha Pavla je, valjda, Radovan tražio da taj dogovor potpišu kao svedoci i to je i učinio. Ponudio se i vladika Irinej da se i on potpiše, patrijarh Pavle je to odbio: ‘Ja nisam učestvovao u njihovim pregovorima. Slušao sam ih i kada je sukob bio takav da su hteli da se razidu, ja sam ih molio da to ne učine i da se po svaku cenu dogovore, da se ne dogodi novi raskol. Poslušali su me i nastavili raspravu dok se nisu dogovorili. Na tom dogovoru stoji moj potpis kao svedoka ... A što se Milošević u Dejtonu nije dogovarao sa članovima svoje delegacije i što je sve radio po svome, ja za to nisam odgovoran.’ I nije.

Opet sam molio patrijarha Pavla da zapiše taj događaj. Opet je obećao da će to učiniti ...” (Isto, str. 205-206).

Političko i vojno rukovodstvo kolaboracionističke tvorevine Republike Srpske je na sastanku Vrhovnog saveta odbrane SRJ, 29. augusta 1995, od Slobodana Miloševića, predsjednika Republike Srbije, tražilo “**da izloži prioritete koje će zastupati na konferenciji sa predstavnicima Kontakt-grupe o pitanju bivše Bosne i Hercegovine, što im je udovoljeno**”. Milošević je “**na posebnom papiru ispisao da su to: (1) što širi severni koridor (posebno kod Brčkog), (2) kompaktnost teritorije, (3) što više gradova i (4) izlaz na more**”. Na insistiranje Karadžića “**lista prioriteta je dopunjena sa još tri tačke: (5) prostor između Grmeča i Kozare (6) Dolina Neretve i (7) Srpsko Sarajevo**” (AIIZ, inv. br. 2-2890, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-5, 30. august 1995, Beograd, *ZABELEŠKA* sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 29. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, str. 16; S. Čekić, *AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU - PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Kult B, Sarajevo, 2004, str. 572).

⁷ ICTY, Predmet br. IT-94-1-A PRED ŽALBENIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 15. juli 1999, paragrafi 158-159, napomena 200; .: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM**, JP NIO Službeni list BiH, Sarajevo, 1996, str. 115. Slobodan Milošević je sljedećeg dana, tj. 30. augusta 1995, u Beogradu, na sastanku sa Richardom Holbrookeom, upoznao Holbrookea sa Sporazumom i pokazao mu papir, koga je Holbrooke nazvao “**Patrijarhov papir**”, koji “**imenuje zajedničku delegaciju Jugoslavije i Republike Srpske za sve buduće razgovore o miru**”, na čelu sa Miloševićem, predsjednikom Republike Srbije. Govoreći o tome, Milošević je, pored ostalog, Holbrookeu rekao: “**Ja ću biti na čelu zajedničke delegacije. A ovaj dokument posvedočio je patrijarh Pavle, lider Srpske pravoslavne crkve. Pogledajte ovde**”. Milošević je, tvrdi Holbrooke, “**poka-**

zao na jedan potpis u sredini ispod dva vertikalna reda potpisa, u dnu druge stranice dokumenta. Ispod potpisa bio je pravoslavni krst” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 108; D. Chollet, nav. dj., str. 136-139).

Vidjevši taj dokument i potpis patrijarha Pavla (**“Patrijarhov papir”**), u kome je, pored ostalog, stajala **“najvažnija klauzula u patrijarhovom papiru”**, na koju je **“Milošević s ponosom ukazao”**, a to je: **“... u slučaju neodlučnog glasanja po svakom pitanju presudiće vođa delegacije”**, tj. Milošević, Holbrooke se **“za trenutak”** nije **“usuđivao u to povjerovati**. Šesnaest mjeseci *Kontakt grupa* je jalovo raspravljala s Miloševićem o tome kako bosanske Srbe uvesti u pregovore po planu *Kontakt grupe*. Sada smo imali odgovor na pitanje koje smo postavljali tih šesnaest mjeseci: ko će govoriti u ime Pala? A odgovor je glasio: Slobodan Milošević. Odluka Washingtona da pregovara sa Beogradom i pokuša izolovati Pale pobrala je svoj prvi uspjeh - samo proceduralni, nemojmo zaboraviti, ali pravi preokret. Pravi pregovori samo što nisu počeli” (Isto).

Taj dokument je, navodi Holbrooke, **“praktično Miloševiću dodijelio totalnu moć nad sudbinom bosanskih Srba. Složili su se o uspostavi šestočlanog pregovaračkog tima, tri iz Jugoslavije i tri sa Pala. Milošević je s ponosom ukazao na najvažniju klauzulu u Patrijarhovom papiru: u slučaju neodlučnog glasanja po svakom pitanju, presudiće vođa delegacije. A ko je vođa zajedničke delegacije, Milošević je upitao retorički? Već smo znali taj odgovor - Slobodan Milošević!”** - (R. Holbrooke, nav. dj., str. 108-109). Zanimljivo je kako Holbrooke, nažalost, zaboravlja ili glumi naivnog diplomatu, što nije, da je Milošević i do tada imao **“totalnu moć nad bosanskim Srbima”**. U toj njegovoj **“naivnosti”** puno mu je pomogao lično Milošević, koji je, po Holbrookeu, bio **“na vrhuncu svog šarma. Paleći ogromnu Monte Cristo cigaru”** i u trenutku kada su avioni NATO-a otpočeli sa zračnim udarima po (veliko)srpskom agresoru i njegovim kolaboracionistima u Republici Bosni i Hercegovini, Milošević je predložio Holbrookeu da odmah sazove međunarodnu konferenciju, **“na kojoj bi se mogao sastati sa Izetbegovićem i Tuđmanom i sve srediti”** (Isto, str. 109).

Sljedećih osam sati Holbrooke i Milošević su vodili raspravu o svakom pitanju o kojem će kasnije pregovarati do zaključka u Daytonu. S tim u vezi, posebno je bilo govora o **“bombardovanju u Bosni”** i ratnim zločincima. Holbrooke je bio kategoričan da Karadžić i Mladić, s obzirom na to da su od ICTY-a optuženi za genocid i ostale zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, **“ne mogu učestvovati ni na kakvoj međunarodnoj konferenciji”**, jer će biti **“uhapšeni ako kroče na tle Sjedinjenih Država ili neke članice EU”** (Isto, str. 109-110).

Holbrooke je na tom sastanku naglasio **“da će se povesti istraga zbog onoga što se dogodilo u Srebrenici i Žepi”**. Milošević je **“razglabao oko događaja u vezi pada dvije istočne enklave; i dalje je poricao svako uplitanje ili ranije saznanje o napadu”**. Holbrooke mu je rekao **“da znamo da je Mladić, koji je sebe smatrao oficijom Jugoslovenske armije /odnosno Vojske Jugoslavije - prim. S. Č./, dobio podršku njenih jedinica smještenih upravo preko srbijanske granice, nedaleko od Srebrenice, od oružja koje je pod Miloševićevom komandom”** (Isto, str. 110).

Radio Beograd je 30. augusta 1995. javio da je potpisan sporazum o zajedničkom nastupu Srbije i njene kolaboracionističke tvorevine (**“Republike Srpske”**) u mirovnim pregovorima koje inicira Washington. Dokument su potpisali Slobodan Milošević i Radovan Karadžić, te predstavnici Srpske pravoslavne crkve: patrijarh Pavle i vladika Irinej.

augusta 1995. dokazana historijska činjenica da je Savezna republika Jugoslavija vršila stvarnu vlast nad svojim marionetskim režimom u Republici Bosni i Hercegovini - "Republici Srpskoj".

Richard Holbrooke i njegov tim su početkom septembra odlučili organizovati konferenciju u Ženevi, na kojoj bi okupili bosanske, hrvatske i srpske ministre za vanjske poslove, gdje bi utvrdili "bazične principe mirovnog sporazuma za Bosnu" i "blagoslovili privremeni sporazum", a što je Slobodan Milošević predložio 30. augusta u razgovoru sa Richardom Holbrookeom i njegovim timom. Roberts Owen je počeo raditi "na nacrtu okvirnih političkih načela".⁸ U njegovom prvom nacrtu Bosna je, polazeći otprilike od "šest tačkaka", o kojima je u Parizu 28. augusta vođena rasprava sa Izetbegovićem,⁹ "definirana kao jedinstvena država sastavljena od dva 'konstitutivna entiteta', Federacije i entiteta bosanskih Srba".¹⁰

Roberts Owen je 1. septembra u Beogradu (Dobanovcima) Miloševiću predstavio "nacrt dokumenta s političkim i pravnim načelima". S. Milošević se, "uz cigare i čašu vina", "jedući i pijući bez prestanka" složio "sa svim glavnim tačkama nacрта, zahtijevajući samo manje

Istoga dana *Reuter* je javio da su se "bosanski Srbi pokorili volji svojim mentora u Beogradu i danas pristali da razgovaraju o miru usprkos ubojitim NATO-vim napadima na njihovu vojsku". Tim potpisom Radovan Karadžić je u dobroj mjeri relativizirao svoju posljednju "mirovnu ponudu", od 19. jula, kada je "ponudio trampu goraždanske enklave za područje u Sarajevu kojim bi se omogućio izlaz u srednju Bosnu, uz uslove koji uključuju 56 odsto teritorije BiH, vlastitu državu, podijeljeno Sarajevo na muslimanski i srpski dio ..." (K. Begić, BOSNA I HERCEGOVINA OD VANCEOVE MISIJE DO DAYTONSKOG SPORAZUMA (1991-1996), Bosanska knjiga i Pravni centar Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1997, str. 275, napomena 4).

Milošević je "nastavio prigovarati zbog isključenja Karadžića i Mladića iz mirovnog procesa". Što se tiče Srebrenice, on je negirao bilo kakvo saznanje o genocidu, pri čemu je bestidno ponovio notornu laž: "nisam imao ništa s tim i nisam znao šta će se dogoditi" (Isto).

⁸ D. Chollet, nav. dj., str. 143-144; A. Izetbegović, SJEĆANJA: AUTOBIOGRAFSKI ZAPIS, Grafička izdavačka kuća d.d. OKO, Sarajevo, 2005, str. 262.

⁹ D. Chollet, nav. dj., 144; R. Holbrooke, nav. dj., str. 98-100.

¹⁰ D. Chollet, nav. dj., str. 144. "U nacrtu su bile i pojedinosti aranžmana o tročlanom bosanskom Predsjedništvu, koje bi imalo ovlasti voditi odnose sa svijetom, imenovati i nadzirati Povjerenstvo za raseljene osobe, združena javna preduzeća, kao i sustav arbitraže za rješavanje sporova" (Isto).

jezičke promjene, te manje određenosti kada je riječ o ulozi Predsjedništva Bosne u vanjskim poslovima”. Tada je Milošević, “vidjevši u tim tačkama nagovještaj da će s vremenom postati moguće uključivanje bosansko-srpske republike u samu Srbiju”, “najviše zanimanja pokazivao za sve ‘posebne veze’ što su ih (Owenove) skice načela dopuštale Srbiji i entitetu bosanskih Srba”. Pošto je o takvim “posebnim vezama” i u prvoj polovini augusta 1995. vodio raspravu sa Robertom Frasureom, Milošević je “želio da se razrade i u Owenovim načelima”. Pored toga, Milošević je zatražio “da se razmatranje jednog od ‘otvorenih pitanja’ spomenutih u nacrtu prijedloga - po kojem optuženi za ratne zločine vjerovatno ne bi mogli sjediti u zajedničkom Predsjedništvu - odgodi za kasnije”.¹¹ Milošević se, na Holbrookeov prijedlog, odmah složio da se trojica ministara za vanjske poslove sastanu za sedam dana i počnu mirovni proces i zatražio “da samo Sjedinjene Američke Države, a ne cijela *Kontakt grupa*, budu za to zadužene”.¹²

Nakon što je dobio Miloševićevu saglasnost, te imajući u vidu da su se “sve tri zemlje /Republika Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i Savezna republika Jugoslavija - prim. S. Č./ složile da za sedam dana pošalju svoje ministre vanjskih poslova u Genevu na sastanak pod pokroviteljstvom Sjedinjenih Američkih Država”, Holbrooke je zatražio da visoki američki funkcioneri “počnu obavještavati ostale mi-

¹¹ D. Chollet, nav. dj., str. 147; R. Holbrooke, nav. dj., str. 116-117. Navodeći Miloševićev zahtjev u vezi sa optuženim za ratne zločine, Derek Chollet piše kako se “stekao dojam kako strahuje da bi pokretanje tog pitanja već u ovom trenutku značilo prevelik i preopasan pritisak na njegove kolege među bosanskim Srbima. ‘U kući čovjeka koji se upravo objesio, ne govori o užetu’, rekao je srbijanski vođa Robertu Owenu, nataknuvši kako bi, ako se sad pokrene pitanje ratnih zločina, bilo teško zadržati bosanske Srbe u procesu. Premda je u rukama držao patrijarhovo pismo, Milošević je bio svjestan da mora postupati oprezno” (D. Chollet, nav. dj., str. 147).

¹² R. Holbrooke, nav. dj., str. 117; D. Chollet, nav. dj., str. 147. Slobodan Milošević “nije želio da Evropljani diktiraju dnevni red”, tvrdi Derek Chollet (D. Chollet, nav. dj., str. 147).

Milošević je, piše Holbrooke, “kritikovao Ruse, govoreći da su pripisivali daleko veći uticaj Srbiji nego što je bilo opravdano, na osnovu istorijsko slavensko-srpskih veza. Bio je podrugljiv prema nastojanjima Moskve da se izvrši pritisak ili podmiti Srbe s humanitarnom pomoći - ‘tonama pokvarenog mesa i sličnim izmetom’, rekao je. Kako su Rusi bili njegove najjače pristaše unutar *Kontakt grupe*, ovo je očito bilo izrečeno, barem djelimice, samo zbog nas” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 117).

nistre zemalja članica Kontakt grupe, kako Sjedinjene Američke Države za 8. septembar sazivaju sastanak u Ženevi”, pri čemu su se “partneri u *Kontakt grupi* odmah složili, pa je tokom dana Washington i službeno objavio da se saziva Konferencija”.¹³

Američki pregovarači su, na sastanku u Petersburgu (u Bonnu, u državnoj rezidenciji, na brdu iznad Rajne) 2. septembra 1995. upoznali britanske, francuske, njemačke i ruske funkcionere (*Kontakt-grupu*) o svojim razgovorima u Beogradu i Zagrebu. Svi su podržali sazivanje Ženevske konferencije, mada su se “neki Evropljani rasrdili što smo mi /Sjedinjene Američke Države - prim. S. Č./ reagovali prvi, a njih kasnije izvijestili”.¹⁴ Stalne “interne svađe”, neslaganja, prepirke i

¹³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 117-118; D. Chollet, nav. dj., str. 147-148. Ženevski sastanak je, po Dereku Cholletu, “premda to zvuči nevjerovatno”, “organiziran za nešto više od dva sata”. Tako je, po njemu, 1. septembar 1995. označio prekretnicu u pregovorima (Isto, str. 143-148). “Predviđeno je da se sastanak održi pod pokroviteljstvom Kontakt grupe, a da supredsjedaju Holbrooke, Bildt i ruski predstavnik Igor Ivanov. U početku Holbrooke je želio da Christopher zastupa Sjedinjene Američke Države, ali je državni tajnik odlučio da je bolje da skup vode dužnosnici ispod razine ministara vanjskih poslova” (Isto, str. 148).

¹⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 119-121; D. Chollet, nav. dj., str. 149-150; K. Bildt, ZADATAK MIR, Radio B92, Beograd, 1999, str. 159. Smail Čekić je 2. septembra 1995, zajedno sa akademikom prof. dr. Zvonimirom Šeparovićem i Azrom Džajić, u ime učesnika Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini (održanog u Bonnu od 31. augusta do 4. septembra 1995), *Kontakt-grupi* i lično Richardu Holbrookeu i Klausu Kinkelu, predao (u dvorcu Petersburgu) *Bonsku deklaraciju o genocidu u Bosni i Hercegovini*, sa porukom da ne dijele Bosnu i Hercegovinu (: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995, Zbornik radova sa Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991-1995, održanog u Bonnu od 31. augusta do 4. septembra 1995. godine, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Gessellschaft für bedrohte Völker - International Göttingen i Human Rights Group for Bosnia, Kuala Lumpur, Sarajevo, 1997, str. 730-734).

Carl Bildt je, piše Holbrooke, “bio oduševljen idejom o sastanku u Genevi, na kome će on biti kopredsjedavajući. Iako izbor Švedanina za glavnog evropskog pregovarača, koji je zamijenio lorda Owena, nije bio od nekog posebnog značaja za Amerikance, u Bildtovo domovini bilo je velike simbolike u izboru jednog od njihovih sunarodnika (posebno bivšeg premijera) da predstavlja Evropsku uniju samo nekoliko mjeseci nakon što je, priključujući se Evropskoj Uniji, formalno okončao 150 godina odlučne neutralnosti. Bildtov izbor je velikim dijelom bio rezultat naših sugestija; čak i u vrijeme naših čestih prepirki, što je bila posljedica pritiska s kojima smo se suočavali, Bildt i ja smo ostali bliski prijatelji. Visok, elegantan i duhovit, Bildt će igrati važnu ulogu sljedeće dvije godine, prije povratka u švedsku politiku.

“mini drame” u *Kontakt-grupi* su, po Holbrookeu, “imale relativno malo veze sa Bosnom, ali su bile manifestacije konfuzije unutar Evropske unije oko toga kako iskovati zajedničku poziciju u spoljnoj politici”.¹⁵

Imali smo neobičan odnos za dvojicu diplomata - sasvim suprotno od normalne slike spoljne srdačnosti koja skriva animozitet: često smo se prepirali ali smo ostali dobri prijatelji i činili produktivan tim” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 119).

Među onima koji su se ljutili što su Amerikanci reagovali prvi, a *Kontakt-grupu* kasnije obavijestili, posebno se isticala Paulina Neville-Jones iz Velike Britanije, jedna od, po Holbrookeu, “najuticajnijih osoba u *Kontakt grupi*. Tvrdokorna i predana svom poslu, pridavala je ogromnu važnost samoj proceduri i živo izražavala nezadovoljstvo što smo dogovorili sastanak ministara spoljnih poslova bez prethodne saglasnosti *Kontakt grupe*. Ona i njene kolege iz Njemačke i Francuske takode su smatrali da bi se sastanak trebao održati u zgradi Ujedinjenih nacija, a ne u Američkoj misiji u Genevi. Međutim ruski predstavnik u *Kontakt grupi*, zamjenik ministra spoljnih poslova Igor Ivanov, odmah je prihvatio američki izbor - pod uslovom da njegova vlada bude domaćin sljedećem sastanku” (Isto, str. 119).

Ministar spoljnih poslova Andrej Kozirjev je 2. septembra 1995, tvrdi Holbrooke, “javno zatražio da Rusija bude treći kopredsjedavajući na sastanku u Genevi. Ako Moskva osigura aktivnu ulogu u pregovorima, to bi moglo predstavljati ozbiljan problem, s obzirom na njen prosrpski stav. Osjećali smo, međutim, da primarni cilj Moskve nije bio ni nastaviti ni prekinuti pregovore. Ona je najviše željela povratiti osjećaj, ma kako simboličan, da se oni još uvijek pitaju u svijetu. Strobe je ovo ponekad nazivao ‘sindromom Rodney Dangerfield’; Rusi su osjećali da više ‘nemaju ugleda’ pa su tražili načina da budu viđeni kao jedan od ‘velikih momaka’. Osjećali smo da bi s Moskvom, uprkos povremenoj smutnji, bilo lakše izaći na kraj ako joj damo mjesto jednako Evropskoj uniji i Sjedinjenim Američkim Državama, kao kopredsjedavajućem na sastanku u Genevi, nego da je pokušamo spustiti na zemlju.

Nikad nije bilo jednostavno plesti sveopštu politiku prema Rusiji sa traženjem mira u Bosni. Mnogo vremena proveli smo u računanju i preračunavanju naših aktivnosti kako bismo promovisali oba cilja istovremeno. Na kraju se trud isplatio i, između ostalog, donio istorijski dogovor po kome su ruski vojnici stavljeni pod američko zapovjedništvo u Bosni.

Iza naših nastojanja da uključimo Rusiji u pregovarački proces u Bosni stajalo je osnovno uvjerenje Clintonove administracije da je bitno pronaći odgovarajuće mjesto za Rusiju u strukturi sigurnosti Evrope, nešto što nije bilo od 1914. U Moskvi se odvijala stalna borba za vlasti između zvaničnika starog kova koji su služili kao komunisti - takozvana *nomenklatura* - i novijeg, postsovjetskog vođstva koje je upravo izranjalo. Sjedinjene Američke Države težile su ohrabriti ove druge. Za ovakvu politiku, pred pokušajem udara 1993, ratom u Čečeniji, neizvjesnim zdravljem Borisa Jeltsina i zvanično sankcionisanom korupcijom, trebalo je strpljenja i odlučnosti, posebno zbog stalnih napada američkih konzervativaca, koji su nepravedno optuživali Administraciju, prije svih Strobe Tolbolta, što je ‘popustljiv prema Rusima’” (Isto, str. 120-121).

¹⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 120. “Takve prepirke o mjestu i ‘ugošćavanju’ sastanaka, mogu”, piše Holbrooke, “izgledati komično, ali se stalno povlače i oduzimaju

Istoga dana u Bonu su američki pregovarački tim (Holbrooke, Owen i Hill) i Muhamed Šaćirbegović nastavili sa radom “*na nacrtu načela za Ženevu*”. S tim u vezi, Šaćirbegović se “**nije složio sa idejom da svaki bosanski entitet ima pravo na održavanje kulturnih i gospodarskih veza s drugim zemljama**”. On je, po ocjeni Dereka Cholleta, “**ispravno ustvrdio da je riječ o Miloševićевой zamisli, te upozorio kako bi takvi aranžmani mogli naposljetku omogućiti raspad Bosne**”. Stoga je zatražio “**da se tekst proširi dodavanjem jamstva da će takve veze biti sukladne postavkama o teritorijalnoj cjelovitosti i suverenitetu Bosne**”.¹⁶

Američki pregovarački tim, na čelu sa Holbrookeom, 3. septembra 1995. u Beogradu održao je sastanak sa Slobodanom Miloševićem, gdje su “**pripremali kratku listu zajednički dogovorenih principa**“ za Ženevu. Osnovu pregovora (“**početna tačka**”) predstavljao je *plan Kontakt-grupe iz 1994.* o teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela - entiteta, “**dajući Hrvatsko-Muslimanskoj Federaciji 51 procenat zemlje, a Srbima 49**”. Tada je američka “**duga pregovaračka sesija, uz razna jela od janjetine i kobasice**”, završena “**sa djelimičnim sporazumom o nacrtu**” (“*Zajednički dogovorena izjava o političkim principima*”), o kome će, tvrdi Holbrooke, “**sljedećeg dana razgovarati sa Izetbegovićem, koji je bio u posjeti Turskoj**”.¹⁷ Rasprava je vođena o dva ključna, suštinska

vrijeme u pregovorima. U stvari, neslaganja oko bitnih pitanja rijetko su tako intenzivna kao ona kada je riječ o proceduri i protokolu ... S proceduralne tačke gledišta, Pauline Neville-Jones je sigurno imala pravo. Međutim, kako sam deset dana ranije napisao Christopheru, da smo prije svake akcije konsultovali *Kontakt grupu*, bilo bi nemoguće nastaviti s pregovorima, a kamoli uspjeti. Sada kada su se Sjedinjene Države konačno angažovale u Bosni, nismo mogli dopustiti da nas odvrte interne svade u *Kontakt grupi*” (Isto).

¹⁶ D. Chollet, nav. dj., str. 155. S tim u vezi, Derek Chollet piše kako se “**stekao dojam kako Šaćirbej uopće ne mari za to što bosanski Srbi, sve dok žive u granicama teritorija Bosne bez mogućnosti na odcjepljenje, žive 'odvojeno' od Hrvata i Muslimana. U biti, bosanski je ministar govorio kako bi Srbi mogli živjeti u nekoj vrsti rezervata - Holbrooke i njegovi suradnici počeli su o toj koncepciji govoriti kao o 'ideji o Navajo Indijancima'**” (Isto).

¹⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 124; D. Chollet, nav. dj., str. 156-157. Govoreći o tom sastanku, Holbrooke navodi da je taj sastanak trajao veoma dugo, pri čemu piše: “**U vrijeme kada smo se vratili u naš hotel, pozvali smo Washington, a kada smo otišli na**

pitanja: nazivu države i nazivu okupiranog (od srpskog agresora) dijela Republike Bosne i Hercegovine. Milošević se usprotivio da država zadrži ime “**Republika Bosna i Hercegovina**”¹⁸ i insistirao “**da se o srpskom dijelu zemlje govori kao o ’Republici Srpskoj’**”. On je “**’naziv ’Republika Srpska’ postavio kao cijenu pristanka na dogovor**”.¹⁹ Njegove (ultimativne) zahtjeve (država ne može zadržati ime **Republika Bosna i Hercegovina** i priznanje “Republike Srpske” - okupirani dio Republike Bosne i Hercegovine mora se zvati **Republika Srpska**) **Sjedinjene Američke Države su prihvatile**.

Slobodan Milošević je i 3. septembra 1995. otvoreno pregovarao u ime svojih kolaboracionista, kvislinga i petokolonaša iz Republike Bosne i Hercegovine (“Republika Srpska”), što je, pored ostalog, oči-

spavanje bilo je 4.00 ujutro.” Međutim, začuđujuće je da Holbrooke ne pruža nikakve šire detalje o tom dugom sastanku.

Milošević je tada, piše Holbrooke, prvi put priznao da će Bosna “**nastaviti legalno postojanje u njenim sadašnjim granicama i uz dalje međunarodno priznanje**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 132). Time su od Miloševića izvučena “**tri ključna ustupka**”, koja, po Holbrookeu, “**godinama nisu bila dostižna**”:

- **Prvo, prihvatajući tekst ’nastaviti legalno postojanje’, Milošević se složio da država Bosna legalno postoji - šta više, postojanje koje će se ’nastaviti’, jasno podrazumijevajući retroaktivno prihvatanje bosanskog zahtjeva za nezavisnošću, koje su Srbi odbijali tokom cijelog rata. Bilo je ovo prvi put da su bosanski Srbi izričito priznali pravo Bosni da postoji kao nezavisna država.**
- **Drugo, ’u njenim sadašnjim granicama’.** Govoreći i u ime Srbije i bosanskih Srba, Milošević je prihvatio postojeće granice Bosne, na taj način zvanično okončavajući teritorijalne zahtjeve Srbije u Bosni i odbacujući separatičke ciljeve Pala.
- **Treće, ’dalje međunarodno priznanje’.** Da je Milošević samo rekao međunarodno priznanje, bilo bi neizvjesnosti šta je bilo priznato. Ali upotreba riječi ’dalje’ eliminisala je moguću dvosmislenost; ’Bosna’ će biti ista država koju su priznale mnoge zemlje i ima sjedište u Ujedinjenim nacijama. Osjećali smo da ova fraza predstavlja ogroman preokret, doprinoseći de facto priznanju Bosne od strane Srba” (Isto, str. 132-133).

¹⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 133. Tada je, piše Holbrooke, Milošević “**tražio da bude ’Unija’ ili možda ’Konfederacija’, imena za koje smo znali da će ih Izetbegović odbaciti**” (Isto).

¹⁹ Isto, str. 124; D. Chollet, nav. dj., str. 159-160. “**Korištenje imena koje su sebi dali Karadžić i paljanski Srbi svakako je**”, piše Holbrooke, “**bio veliki problem za Sarajevo**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 133). Milošević je, tvrdi Derek Chollet, “**’naziv ’Republika Srpska’ postavio kao cijenu pristanka na dogovor, a američki pregovarači nisu baš bili spremni provjeravati blefira li**” (D. Chollet, nav. dj., str. 159-160).

gledno da je on politički vođa srpskog političkog projekta - formiranje jedinstvene srpske države na Balkanu, fašističkog i genocidnog karaktera, i ključna ličnost države Savezne republike Jugoslavije, odgovorne za agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima, te da njegovi kolaboracionisti u i iz Bosne i Hercegovine nisu predstavljali nikakav samostalni politički niti vojni faktor.²⁰

Pregovori u Ženevi morali su, po Holbrooke, “**biti kompletirani u Ankari**”, gdje se Izetbegović, sa Šaćirbegovićem, nalazio u službenoj posjeti Turskoj. Na sastanku, održanom u kasnu večer 4. septembra 1995, vođena je rasprava o nacrtu teksta pod nazivom *Zajednički dogovorena izjava o političkim principima*, o kome su vođeni pregovori u Beogradu,²¹ gdje je s tim u vezi, između Sjedinjenih Američkih Država i Savezne republike Jugoslavije postignut je dogovor o teritorijalno-političkoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine, čime je paradržavna genocidna tvorevina (“Republika Srpska”) faktički priznata.

Centralno pitanje te večeri, kao i “**podobro iza ponoći**”, odnosilo se na dva imena - **ime zemlje i ime svakog entiteta**.²² Predsjednik Izetbe-

²⁰ K. Begić, nav. dj., str. 274-275; R. Holbrooke, nav. dj., str. 108-109. Milošević je u svim međunarodnim “mirovnim” pregovorima, a posebno (pregovorima) u Ženevi (1993), kada su međunarodni pregovarači pregovarali s Karadžićem i njegovim saradnicima, “**svaki put bio šef**”. To je lično potvrdio Karadžić 28. augusta 1995, na 13. sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”: “**..., a i u Ženevi**” Milošević je “**svaki put bio šef, to je jasno da je on bio šef**” (: IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, priredio Robert Donia, University press - Izdanje Magistrat Sarajevo i Fondacija Istina Pravda Pomirenje, Tuzla, 2012, str. 108; K. A. Nilsen, **MILOŠEVIĆ U RATU I U HAGU - DOKUMENTACIJA** -, s norveškog preveo dr. Rasim Muratović, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 268).

²¹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 130-133; D. Chollet, nav. dj., str. 157-159; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 262. Sastanak je održan u rezidenciji američkog ambasadora Marca Grossmana u Ankari, gdje su stigli Izetbegović i Šaćirbegović. “**Već je bilo prošlo jedanaest /“u 11 sati navečer”**, po Izetbegoviću - prim. S. Č./ **Privremeno ostavljajući na stranu dramu oko nastavka bombardovanja, opet smo se okrenuli nacrtu dokumenata za sastanak u Ženevi**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 130-133; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 262).

²² R. Holbrooke, nav. dj., str. 130-133; D. Chollet, nav. dj., str. 157-160; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 262. “**Osnovna Holbrookeova zamisao zasnivala se**”, tvrdi

gović i ministar Šaćirbegović “**nisu bili zadovoljni**”.²³ Izetbegović je bio nezadovoljan “**zbog Miloševićevog nastojanja da se promijeni naziv zemlje i odlučno se usprotivio frazi ’Republika Srpska’**”.²⁴ U vezi sa nazivom “srpskog” entiteta, Izetbegović je rekao: “**Ime (Republika Srpska) je kao nacističko ime.**” Holbrooke i njegovi saradnici

predsjednik Izetbegović, “**na kompromisu: mi bismo priznali Republiku Srpsku, a zauzvrat, Srbi će priznati državu BiH, odnosno doslovno ’dalje legalno postojanje države BiH u njenim međunarodno priznatim granicama i uz dalje međunarodno priznanje**” (A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 262).

²³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 132. Holbrooke je pažljivo “**posmatrao Izetbegovića. On i Sacirbey sjedili su jedan do drugog u sred prostorije. Pomno su proučavali nacrt o kome smo pregovarali u Beogradu pod nazivom ’Zajednički dogovorena izjava o političkim principima’**. Nisu bili zadovoljni. Uprkos kasnim satima, Izetbegović je svoju uobičajenu nejasnost zamijenio oštrijim, usređenijim stavom. Žmirkao je i zurio u nacрте koje mu je dao Bob Owen, kao da traži verbalne trikove koji bi mogli uništiti njegovu zemlju. Polako je na engleskom ponavljao fraze dok ih je Sacirbey prevodio, žučno raspravljajući šta bi mogle značiti” (Isto).

²⁴ Isto, str. 133; D. Chollet, nav. dj., str. 159; A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 262. Predsjednik Alija Izetbegović je “**u prvi mah, zbog ’republike srpske’, energično**” odbio “**ovu ideju**”. S tim u vezi, on piše: “**Usljedilo je naizmjenično ubjeđivanje Holbrookea i Roberta Owena, uz potezanje najrazličitijih argumenata. Carl Bildt zvao me i u ime Evrope insistirao na kompromisu. Robert Owen, stručnjak za međunarodno pravo u Holbrookeovom timu, dokazivao je da ovo ’republika’ ispred ’srpska’ ne znači mnogo. Važno je šta je taj entitet po definiciji u budućem ustavu BiH. ’Evo, Texas ima naziv republike, a samo je jedna od saveznih država u sastavu SAD-a’, tvrdio je. Ja sam se sjetio da su se i kod nas, u bivšoj SFR Jugoslaviji, savezne države nazivale republikama. Ali ovu ’republiku’, o kojoj je riječ, stvorio je Karadžić na genocidnim osnovama**” (A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 262-263).

Predsjednik Izetbegović je, tvrdi Derek Chollet, vjerovao kako bi se Srbima “**dopuštanjem upotrebe riječi ’republika’ de facto priznala autonomija. Drugim riječima, time bi se legitimizirali postupci pobunjeničkih srpskih vođa poput Karadžića iz januara 1992, odnosno proglašavanjem neovisnosti ’srpske’ republike od Bosne i njeno priključenje Srbiji. ’To ime kao da je nacističko’, govorio je Izetbegović obuzet emocijama. ’Ako se njime koristite, priznajte im pobjedu. U njemu je riječ ’republika’, tako da se stvara dojam kako su posebna zemlja**” (D. Chollet, nav. dj., str. 159).

Holbrooke je “**umirio Izetbegovića da Sjedinjene Države nikad neće udovoljiti Miloševićevoj želji da koristi ’unija’ ili ’konfederacija’**. Tražili smo od Izetbegovića da se zemlja jednostavno zove ‘Bosna i Hercegovina’. Izetbegović se usprotivio. Objasnjavali smo da ima mnogo zemalja koje, uključujući i Japan, nemaju ‘republiku’ ili ‘kraljevinu’ ili neki drugi opis njihovog političkog ustrojstva ispred naziva”. Tada je Bob Owen rekao Izetbegoviću: “**Odricanjem, riječi ’republika’ ne odričete se ničega, posebno u poređenju sa činjenicom da je Milošević sada efektivno priznao vašu zemlju unutar sadašnjih granica**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 133).

uvjeravali su ga **“da ime ništa ne znači i da je glavna prevladajuća rečenica koja prethodi - to jest, jedinstvena zemlja, čiji je R. S. jedan dio”**.²⁵ Izetbegović je **“nastavio s prigovorima više od sat”**. Holbrooke je **“s vremena na vrijeme”** izlazio iz sobe da bi sa Bijelom kućom razgovarao o bombardovanju.²⁶ S tim u vezi, Holbrooke piše kako je **“pomoglo što je Izetbegović vidio da se odlučno borim za nešto što je on očajnički želio - nastavak bombardovanja”**. Govoreći o tome, Holbrooke navodi da je Izetbegoviću **“još uvijek bilo teško da pristane na dokument koji je sadržavao ime Republika Srpska”**.²⁷

²⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 133; D. Chollet, nav. dj., 159. Tom je prilikom Bob Owen primijetio: **“U našoj zemlji neke države, uključujući Texas i Massachusetts, zovu se ‘republike’ ili ‘commonwealth’.** Nije važno sve dok priznaju da su dio jedne zemlje i da ih kao takve priznaje ostatak svijeta” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 133).

Naziv “Republika Srpska” je i po ocjeni Harisa Silajdžića značio **“priznanje ‘fašističkih’ (tvorevina) bosanskih Srba”** (D. Chollet, nav. dj., str. 191). Naime, Haris Silajdžić je na sastanku u Mostaru, između Holbrookea i njegovog tima, kome je prisustvovao i predsjednik Izetbegović, 14. septembra 1995, **prilikom rasprave o obustavi vatre (prijedlog sporazuma s “bosanskim Srbima”) i drugim pitanjima (Owenov nacrt dokumenta o “daljnjim usklađenim načelima”), “ponovo otvorio i pitanje ‘Republike Srpske’, oko kojeg se američka pregovaračka grupa toliko natezala u Ankari, ustvrdivši kako naziv znači priznanje ‘fašističkih’ (tvorevina) bosanskih Srba”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 159-160; D. Chollet, nav. dj., str. 189-191).

²⁶ R. Holbrooke, nav. dj., str. 133. Mnoge članice NATO-a i UN-a **“nisu bile previše oduševljene zbog bombardovanja”** i već su na početku **“izgubile jedan borbeni Mirage: nestala su dvojica francuskih pilota i pretpostavljalo se da su zarobljeni”** (Isto, str. 109. O sudbini francuskih pilota vidi str. 1323-1328 ove knjige). Stoga su se protivile bombardovanju. Od kada je ono počelo među njima je bilo neslaganja **“oko njegovog trajanja i domašaja”**. Međutim, zahvaljujući odlučnosti SAD-a i upornim zahtjevima Richarda Holbrookea u njegovoj pregovaračkoj misiji da se **“zbog mira” “bombardovanje mora nastaviti”**, jer, pored ostalog, Srbi poštuju **“samo silu”**, NATO snage su nastavile sa zračnim udarima **“protiv ciljeva u Republici Srpskoj”** (Isto, str. 106, 142, 147-148 i dr.; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI, IZVJEŠTAJ GENERALNOG SEKRETARA PREMA Rezoluciji GENERALNE SKUPŠTINE 53/35 (1998), 15. novembar 1999, paragrafi 457-458).**

²⁷ Isto; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 263. Alija Izetbegović je u Ankari **“po ko zna koji put”** rekao Holbrookeu **“da mi ne možemo prihvatiti Republiku Srpsku, jer ... i naveo mu sve argumente kojih je i on bio potpuno svjestan ...”** (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 263).

Muhamed Šaćirbegović je tvrdio da **“sporazum” “nije bio dobar za njegovu zemlju”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 143).

“Podobro iza ponoći”, piše Holbrooke, **“suzili smo diskusiju na skoro samo dvije rečenice - ali one su bile kritične za budućnost Bosne. Prethodnog dana u Beogradu dobili smo znatne ustupke od Miloševića u rečenici koja je po prvi put priznavala**

U jedan sat ujutro, 5. septembra 1995, Holbrooke je rekao Izetbegoviću: **“Shvatamo vaše probleme u vezi sa ovim, ali to je najviše što sada možemo učiniti kod Miloševića.”**²⁸ Očigledno da je riječ o dogovoru *Holbrooke - Milošević* ili obrnuto, odnosno Sjedinjene Američke Države - Savezna republika Jugoslavija (ili Savezna republika Jugoslavija - Sjedinjene Američke Države), što, pored ostalog, ukazuje i sljedeće, najblaže rečeno šokantno “objašnjenje” Richarda Holbrookea, koje nije zasnovano na činjeničnom stanju: **“Ne vjerujemo da ime Republika Srpska, ma kako strašno, znači mnogo sve dok dobijate sve drugo - međunarodno priznanje, definisane granice, prihvatanje vašeg legalnog statusa. Ništa od ovoga niste ranije imali.”** Na kraju je Holbrooke, otvoreno i drsko negirajući međunarodno priznatu državu, njene utvrđene granice i legalni status, bio kategoričan i ultimativno rekao sljedeće: **“Ne možemo izostaviti ‘Republiku Srpsku’ iz nacarta. Žao mi je, ali mi možemo toliko učiniti”** (“Žao mi je, ali ne možemo učiniti više”).²⁹

da će Bosna ‘nastaviti legalno postojanje u njenim sadašnjim granicama i uz dalje međunarodno priznanje’.

U tih dvanaest riječi, Owen i Hill su od Miloševića izvukli tri ključna ustupka koja godinama nisu bila dostižna ...” (“nastaviti legalno djelovanje”; “u njenim sadašnjim granicama” i “dalje međunarodno priznanje”) - Isto, str. 132-133.

²⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 133; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 263. O pregovorima, razgovorima i dogovorima u Ankari Carl Bildt piše sljedeće: **“Dok sam ja sedeo u Napulju, Holbruk je bio u Ankari, gde je došao i Izetbegović. Njega je sada trebalo ubediti da prihvati ono što će se u petak reći u Ženevi. Odlučujuće pitanje je bilo faktičko priznavanje Republike Srpske. To pitanje je bilo prisutno u mnogim papirima sa mojih pregovora, i te sam mu papire pokazao, ali ono nikada nije bilo u potpunosti prihvaćeno. Sada je turski predsednik Demirel trebalo da pomogne i nagovori Izetbegovića da napravi taj odlučujućio korak”** (K. Bildt, nav. dj., str. 161).

²⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 133-134; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 262. Kada je u Ankari Izetbegović **“po ko zna koji put rekao da mi ne možemo prihvatiti Republiku Srpsku, jer ... i naveo mu sve argumente kojih je i on bio potpuno svjestan, Holbrooke se na kraju poslužio svojom slavnom rečenicom: ‘Vi ste apsolutno u pravu i ja vas potpuno razumijem, ali ...’.** Skoro trosatni razgovor koji se završavao oko dva sata poslije pola noći zaključio je riječima: **‘Ne možemo RS izostaviti iz nacarta. Žao mi je, ali ne možemo učiniti više’**” (A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 263).

Sjedinjene Američke Države su prihvatile Miloševićev prijedlog **“da se o srpskom dijelu zemlje govori kao o ‘Republici Srpskoj’**” i dale saglasnost da polovina teritorije Republike Bosne i Hercegovine zadrži ime *Republika Srpska*. Koristeći Miloševićeve falsifikate i laži, Holbrooke pogrešno navodi kako je riječ o **“srpskom dijelu Bosne”**. Ta odluka je, po njemu, donesena **“na dramatičnom sastanku, koji je trajao cijelu noć, sa Izetbegovićem u Ankari”**, **“dok je do sastanka ministara spoljnih poslova u Ženevi**

Usljediła je duga pauza, pri čemu je vođena **“diskusija među Bosancima”** (između Izetbegovića i Šaćirbegovića). Dok je Izetbegović **“sjedio šutljiv i nesretan”**, uslijedio je **“konačno, odgovor od Šaćirbegovića”**: **“Ovo je loše za moga predsjednika, ali ćemo pokušati to prihvatiti. Biće mu veoma teško to objasniti svom narodu.”**³⁰

“Nakon velikih pritisaka” predsjednik Izetbegović se, i pored činjenice što je **“u prvi mah, zbog ‘republike srpske’, energično odbio ovu ideju”** i što je bio svjestan da je riječ o **“republici”** formiranoj **“na genocidnim osnovama”**,³¹ **“napokon složio. Republika Bosna i Hercegovina sastojće se od dva entiteta - Federacije i Republike Srpske”**,³² čime je prihvatio ultimatum Slobodana Miloševića i **“američki zahtjev”** (**“američku mirovnu inicijativu”**). **“Bosanci”** su se, po Holbrookeu, jedva složili sa **“našim nacrtom za Ženevu”**. Stoga je Izetbegović uporno zahtijevao: **“bombardovanje se mora nastaviti”** -: **“dajte nam bombe zbog mira”**.³³

ostalo samo tri dana, a nastavak bombardovanja još neizvjestan”. Govoreći o tome, Holbrooke tvrdi da naziv **“Republika”** **“ne podrazumijeva obavezno nezavisnu državu na Balkanu i istočnoj Evropi, ali, ipak, dozvoliti Karadžiću da zadrži ime koje je on izmislio bilo je više od ustupka nego što smo shvatili”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 133 i 362). Očigledno je da je i Holbrooke, nažalost, kasno **“shvatio”** značaj tog ustupka zločincu Karadžiću, odnosno Miloševiću.

³⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 133-134. Govoreći o pripremama za Ženevu 8. septembra 1995, Holbrooke tvrdi da je Izetbegović prihvatio nacrt dokumenta za Ženevu (**“Izetbegović se saglasio u Ankari”**) - Isto, str. 143.

³¹ A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 262-263.

³² D. Chollet, nav. dj., str. 160; R. Holbrooke, nav. dj., str. 143. Ukazujući na tu činjenicu, Derek Chollet piše: **“Jedan od temeljnih stupova u kojima je imao počivati mogući sporazum konačno je došao na svoje mjesto”** (D. Chollet, nav. dj., str. 160). Nakon što je naveo kako je Holbrooke **“skoro trosatni razgovor koji se završio oko dva sata poslije pola noći zaključio riječima: ‘Ne možemo RS izostaviti iz nacrtā. Žao mi je, ali ne možemo učiniti više’”**, Izetbegović je svoju odluku saopćio konstatacijom: **“Odlučio sam da odmah po povratku u Sarajevo sazovem sjednicu Predsjedništva i da ih obavijestim o tome šta nas čeka u Ženevi”** (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 263).

Predsjednik Izetbegović u svojim memoarima (**SJEĆANJIMA ...**) nije eksplicitno i decidno saopćio da se, kako to tvrde Richard Holbrooke i Derek Chollet, **“napokon složio”** (**“Izetbegović se saglasio u Ankari”**) da će se **Bosna i Hercegovina sastojati “od dva entiteta – Federacije i Republike Srpske”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 143; D. Chollet, nav. dj., str. 160-161).

³³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 134-135; D. Chollet, nav. dj., str. 160-161. Predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović je **“ispoljio izvjesnu**

Istoga dana (5. septembra 1995) Holbrooke i njegov tim održali su “**neuobičajenu trilateralnu sjednicu sa Cillerovom**” (prof. dr. Tansu Penbe Çiller, premijer Republike Turske, 1993-1996). “**Nije to**”, po Holbrookeu, “**bio običan skup, nego skup koji je mogao ublažiti oštrinu teškog sastanka od prethodne noći**”. Izetbegović je, po njemu, “**bio vidno uznemiren i činilo se nesiguran da li da nastavi s tekstom koji je prihvatio prethodne noći. Bio je duboko ozlojeđen što bombardovanje nije nastavljeno i konačnu saglasnost na nacrt za Ženevu uslovio je nastavkom bombardovanja**”.³⁴

Izetbegović je prihvatio “*nacrt za Ženevu*” - dokument koji je, tvrdi Holbrooke, “*iskovan u Ankari*”.³⁵ S tim u vezi, Holbrooke tvrdi: “**Pritisnuli smo Izetbegovića uza zid i nije se mogao vratiti u Sarajevo, bukvalno ili figurativno, da traži izmjene.**”³⁶

Izetbegović i Šaćirbegović su uz “**velike pritiske**” prihvatili “*nacrt za Ženevu*”, dogovoreni tekst između Holbrookea i Miloševića. Oni nisu bili u stanju ili mogućnosti bilo šta u tom ultimativnom dokumentu promijeniti, izmijeniti, izbaciti ili dodati. “**Bila je to**”, po Izetbegoviću,

zabrinutost” oko “osnovnih principa”, “pogotovo zbog činjenice da će naziv ‘Republika Srpska’ biti priznato ime entiteta bosanskih Srba. ‘Bila je to gorka, ali ne i otrovna pilula koju smo morali progutati’. Rekao je da nije bio voljan ulaziti u spor sa Sjedinjenim Američkim Državama, zbog mogućnosti okončanja zračnih akcija NATO-pakta” (: IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ..., str. 456).

³⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 138. D. Chollet, nav. dj., str. 161; *Oslobođenje*, 8. septembar 1995, str. 1. Taj Izetbegovićev uslov Holbrooke je smatrao “**da je to sasvim logičan stav**”. Čekajući na vijesti iz NATO-a da li će bombardovanje biti nastavljeno, Holbrooke je dobio odgovor: “**bombardovanje će se nastaviti**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 138).

Alija Izetbegović je “o razgovorima u Ankari”, koje je “**vodio s predsjednikom Turske Sulejmanom Demirelom, premijerkom Tansu Čiler i američkim mirovnim posrednikom Ričardom Holbrukom**”, 6. septembra 1995, na 206. sjednici, obavijestio Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine (*Oslobođenje*, 8. septembar 1995, str. 1).

Richard Holbrooke i Derek Choolet, za razliku od predsjednika Izetbegovića, ne spominju razgovore sa predsjednikom Republike Turske, Sulejmanom Demirelom, “**liderom kojeg je Izetbegović**”, tvrdi Holbrooke, “**vjerovatno najviše poštovao**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 136 i 294).

³⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 139. Holbrooke insinuira faktičke činjenice i pogrešno i svjesno tendenciozno ih predstavlja. Naime, “*nacrt za Ženevu*” nije “**iskovan**” u Ankari, kako to tvrdi Holbrooke, već u Beogradu (*dogovor Holbrooke-Milošević*). Taj dokument ja “**kompletiran**” i verifikovan u Ankari (*dogovor Holbrooke-Izetbegović*).

³⁶ Isto.

“gorka, ali ne i otrovna pilula koju smo morali progutati.” Izetbegović, “zbog mogućnosti okončanja zračnih akcija NATO-a” “nije bio voljan ulaziti u spor sa Sjedinjenim Američkim Državama”.³⁷

Dogovorom *Holbrooke-Milošević* i *Holbrooke-Izetbegović* prihvaćena je podjela Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta, pri čemu je međunarodno priznatoj državi (Republici Bosni i Hercegovini) oduzet eksplicitni oblik državnog uređenja iskazan (imenovan) nazivom *Republika* i dodijeljen paradržavnoj tvorevini, zasnovanoj na agresiji i zločinu genocida, što je značilo legalizaciju srpskih teritorijalnih osvajanja i legalizaciju zločina genocida.³⁸

³⁷ : IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ..., paragraf 456.

³⁸ S tim u vezi, neophodno je ukazati na činjenicu da je predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović, u vrijeme kada su branio i antifašisti Republike Bosne i Hercegovine bili vojno i politički najjači, prihvatio *dogovor Holbrooke – Milošević* o podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta, čime je izvršena legalizacija srpske paradržavne tvorevine pod nazivom *Republika Srpska*. Ni u jednom trenutku ne dovodeći u pitanje njegov patriotizam i iskrenu borbu za državu Bosnu i Hercegovinu, jer se, kako to potvrđuje i Richard Holbrooke, zalagao za jedinstvenu multietničku zemlju (R. Holbrooke, nav. dj., str. 100), postavlja se nekoliko pitanja, među kojima je i sljedeće: **da li je i od koga, na njega lično**, kao predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, **vršen pritisak da prihvati podjelu Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta i legalizaciju genocidne tvorevine** (Republika Srpska)?

Predsjednika Izetbegovića stalno su pitali, što je on i priznao, “**je li bilo pritisaka?**”. S tim u vezi, on je odgovorio: “**mogu reći: direktnih nije bilo, ali bilo je indirektnih i oni su glasili: ’ako ovi pregovori iz bilo kojeg razloga propadnu, Amerika se definitivno povlači. Morat ćete sa Evropom rješavati vaš problem’, a mi znamo šta to znači. Sva Evropa je bila tamo prisutna i ona je, kroz usta svojih predstavnika, ponavljala: ’ako se Amerika povuče i mi ćemo se povući’. Prepuštam vam da procijenite je li bilo pritisaka ili nije i u kakvu kategoriju ova ’prijateljska upozorenja’ spadaju**” (A. Izetbegović, *GOVORI, PISMA, INTERVJUI ’95*, Šahinpašić, Sarajevo, 1996, str. 185).

Univerzitetski profesori Francis Boyle i Muhamed Filipović potvrđuju činjenicu da su akteri i predvodnici “mirovnog procesa” na legalne u legitimne predstavnike vlasti R Bosne i Hercegovine vršili pritisak. Francis Boyle tvrdi da su američki pregovarači vršili pritisak na Vladu R Bosne i Hercegovine da prihvati podjelu Republike Bosne i Hercegovine (F. Boyle, *BOSANSKI NAROD OPTUŽUJE ZA GENOCID - POSTUPAK PRED MEĐUNARODNIM SUDOM PRAVDE U PREDMETU BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE RADI SPREČAVANJA I KAŽNJAVANJA ZLOČINA GENOCIDA*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2000, str. 24). Akademik Filipović zastupa tezu da je “**nažalost, i naša vlada na koncu podlegla ogromnom pritisku tih aktera i predvodnika ’mirovnog procesa’, jer je pristala na pritisak i prihvatila pregovore sa obje agresorske strane**”. On argumentovano govori o tom pritisku i iskazima tog pritiska u tezama “**pa šta hoćete?**”, “vi

Nakon razgovora i dogovora u Ankari, Holbrooke se 5. septembra 1995. sa pregovaračkim timom vratio u Beograd **“da s Miloševićem završi dokument”**. Pružajući mu lično (bez ostalih članova njegovog tima) slavodobitno **“nacrt iz Ankare”**, Holbrooke je rekao: **“ovo smo se dogovorili sa Izetbegovićem ... Ne možemo to izmijeniti.”**³⁹

Milošević je, po Holbrookeu, **“imao primjedbe na nekoliko fraza”**⁴⁰ i, **“nakon trideset minuta rasprave (‘o nekim teritorijalnim pitanjima ...), prihvatio je dokument bez ikakvih izmjena’**.”⁴¹

ste izgubili”, “nemate vojske”, “morate pristati, jer ćemo vas u protivnom prepustiti Srbima da vas sve pobiju i oni će vas na kraju sve pobiti”, “uzeli su vam zemlju”, “nemate teritorije”, “imate embargo na uvoz oružja”, “nemate šanse da se oduprete velikoj srpskoj sili”, itd. **“Pritisak je bio sinhron i veoma uporan”**, tvrdi prof. Filipović (M. Filipović, **KORIJENI AGRESIJE, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995.** ..., str. 157).

I Muhamed Šaćirbegović, ministar za vanjske poslove R Bosne i Hercegovine, govori o pritiscima. On je, prema kazivanju prof. dr. Ive Komšića, 7. septembra 1995, na sastanku u Predsjedništvu Republike Bosne i Hercegovine, kome su prisustvovali predsjednik Izetbegović, dr. Haris Silajdžić, predsjednik Vlade Republike Bosne i Hercegovine, i ministar Muhamed Šaćirbegović, dogovoreni sastanak u Ženevi (8. septembra 1995) **“predstavljao kao pritisak i gotov čin kojemu se neće moći oduprijeti”** (I. Komšić, **POLITIKA OBRANE I MIROVNIH PREGOVORA O BOSNI I HERCEGOVINI, Korak**, br. 22, januar-mart 2011, str. 12-13; R. Holbrooke, nav. dj., str. 143).

Derek Chollet potvrđuje **“velike pritiske”** na Izetbegovića (D. Collet, nav. dj., str. 160), kao i Richard Holbrooke (**“... pritisnuli smo Izetbegovića uza zid ...”**) - R. Holbrooke, nav. dj., str. 139.

Činjenica je da su za vrijeme (mirovnih) pregovora zaista postojali pritisci na legalno i legitimno rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine i lično predsjednika Aliju Izetbegovića, što, pored ostalih, potvrđuje i Richard Holbrooke, da private legalizaciju srpske paradržavne tvorevine pod nazivom Republika Srpska, **“krvlju natopljeno ime”** (Richard Holbrooke, nav. dj., str. 139), a time i legalizaciju teritorijalnih osvajanja i zločina genocida. Također je činjenica da je predsjednik Izetbegović stalno imao u vidu genocid nad Bošnjacima i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava i, s tim u vezi, (njegovu) želju i nastojanje da se takva politika i praksa konačno prekinu.

³⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 139; D. Chollet, nav. dj., str. 161-162.

⁴⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 139. Milošević je, piše Holbrooke, **“želio da se zemlja zove ili ‘Unija Bosna i Hercegovina’ ili, možda, ‘Sjedinjene Države Bosne i Hercegovine’**. Uzvratilo sam da bismo onda trebali izbaciti iz upotrebe ‘Republika Srpska’, prijedlog koji je Milošević nazvao ‘apsolutno nemogućim’. Postepeno se povlačio od svojih početnih zahtjeva i nakon trideset minuta rasprave, prihvatio je dokument bez ikakvih izmjena” (Isto). Očigledno je da je Milošević bio zadovoljan postignutim dogovorom, pa je samo deklarativno davao određene primjedbe.

⁴¹ Isto; D. Chollet, nav. dj., str. 162. **“Tokom kratkog sastanka u četiri oka Holbrooke je”**, piše Derek Chollet, **“uspio od Miloševića dobiti pristanak na gotovo sva**

Dogovoreni sporazum, koga Holbrooke naziva “**naš sporazum**”, bio je krajnje konspirativan. To je, po njemu, bilo značajno, jer bi “**bilo fatalno da vijesti procure, jer bi mogle podstaknuti pritisak javnosti u Sarajevu da traži više**”. Stoga je Holbrooke nastojao očuvati “**maksimum tajnosti**”.⁴²

Sporazum je prihvatio i Franjo Tuđman, s kojim su se Holbrooke i njegovi saradnici 6. septembra 1995. sastali u Zagrebu.⁴³

Na sjednici proširenog sastava Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, 6. septembra 1995, razmatran je prijedlog “**najnovije**

neriješna ustavna načela, osim na Izetbegovićevu želju da riječ ‘republika’ u prvom retku ustavnih načela stoji ispred ‘Bosna i Hercegovina’. Složili su se da se riječ izostavi. Konačno, nakon kratke rasprave o nekim teritorijalnim pitanjima, Milošević je prihvatio nacrt” (D. Chollet, nav. dj., str. 162). U ta teritorijalna (preliminarna) pitanja (ustavnih načela) “**uključen je i teritorijalni razmjer 51:49; srpski koridor kroz sjevernu Bosnu; sporazum o Sarajevu kao glavnom gradu Federacije; kontrola Federacije nad Brčkim; srpska kontrola nad bivšim enklavama Srebrenici i Žepi; muslimanska kontrola nad Goraždem s koridorom što područje povezuje sa Federacijom, te sličan aranžman za Bihać**” (Isto).

Nakon zauzimanja sigurnih zona Ujedinjenih nacija Srebrenica i Žepa i genocida nad Bošnjacima, jula 1995, **mapa Kontakt-grupe**, takva kakva jeste, je, s pravom tvrdi David Owen, “**bila iscepana u paramparčad, a pet Vlada koje su je potpisale nisu se osećale sposobnim da išta učine**” (D. Owen, BALKANSKA ODISEJA, Radio B92, Beograd, 1996, str. 361). To su, pored ostalog, potvrdili i razgovori i dogovori između Richarda Holbrookea i Slobodana Miloševića, 5. septembra 1995. (D. Chollet, nav. dj., str. 162).

Holbrooke se nakon toga vratio s Miloševićem u salon, gdje je, pružajući dokument Owenu, rekao: “**Imamo sporazum.**” Govoreći o “sporazumu”, Holbrooke u svojoj knjizi navodi kako žali “**što se nismo više potrudili da prisilimo Miloševića da zaboravi na ime Republika Srpska. Kada se sada na to osvrnem, mislim da smo potcijenili koliki je značaj za bosanske Srbe na Palama da zadrže njihovo krvlju natopljeno ime - što je posljedica američke racionalnosti, koja ponekad ne obraća dovoljno pažnje emotivnom ili iracionalnom na Balkanu. Možda smo također, potcijenili i snagu našeg pregovaračkog umijeća tog dana, upravo kada je bombardovanje nastavljeno. Trebao sam jače pritisnuti Miloševića da odustane ili promijeni ime bosansko-srpskog entiteta, iako bi trud možda propao, kako su to Owen i Hill predvidjeli**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 139).

⁴² R. Holbrooke, nav. dj., str. 140.

⁴³ Isto; D. Chollet, nav. dj., str. 163. U Zagrebu su, piše Holbrooke, “**pregledali nacrt za Genevu sa svakako nezainteresovanim Tuđmanom. On je imao samo jednu stvar na umu: da ponovo vrati istočnu Slavoniju od Srba. Ponavljajući upozorenje da ne koristi silu, obećali smo da ćemo u sve međunarodne pregovore uključiti i istočnu Slavoniju. Tuđman je ovo pozdravio, ali je odbio da se okani javnih prijetnji**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 140).

američke mirovne inicijative” “pred narednu” “trojnu ministarsku konferenciju u Ženevi”. S tim u vezi, utvrđena je platforma za razgovore i data, po ocjeni predsjednika Izetbegovića, instrukcija ministru za vanjske poslove Šaćirbegoviću **“da u izjavi na ženevskom sastanku prihvati naziv Republika Srpska. Bio je to američki zahtjev”**.⁴⁴

⁴⁴ A. Izetbegović, **GODINA RATA I MIRA: ODABRANI GOVORI, INTERVJUI I PISMA**, Ljiljan, Sarajevo, 1997, str. 221; M. Tuđman - I. Bilić, **PLANOVI, SPORAZUM, IZJAVE O USTAVNOM USTROJSTVU BOSNE I HERCEGOVINE 1991-1995**, Zagreb, 2005, str. 513; *Oslobođenje*, 8. septembar 1995, str. 1. Toj sjednici (održanoj 6. septembra 1995) prema *Izveštaju o radu Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine za period od 20. decembra 1990. do 10. septembra 1996*, koga je, na Skupštini Republike Bosne i Hercegovine, 11. septembra 1996, podnio predsjednik Predsjedništva RBiH, Alija Izetbegović, prisustvovali su sljedeći članovi proširenog sastava Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine: Alija Izetbegović, prof. dr. Nijaz Duraković, dr. Haris Silajdžić, prof. dr. Ivo Komšić, general Rasim Delić i Edhem Bičakčić (u svojstvu vršioca dužnosti odsutnog prof. dr. Ejupa Ganića).

Navedena odluka je, tvrdi Izetbegović, **“donesena jednoglasno”**. Međutim, prof. dr. Ivo Komšić, po Izetbegoviću, **“osporava da je bio prisutan sjednici na kojoj je takva odluka donesena”** (M. Tuđman - I. Bilić, nav. dj., str. 513; A. Izetbegović, **GODINA RATA I MIRA ...**, str. 221).

Alija Izetbegović u svojim **SJEĆANJIMA ...** iz 2005, za razliku od (njegovog) navedenog Izveštaja o radu Predsjedništva RBiH, tvrdi da je sjednica Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine održana **ujutro, 8. septembra 1995**, kada i sastanak u Ženevi (**“Sjednica Predsjedništva bila je upravo u toku ...”**), sa jednom tačkom dnevnog reda - ženevski dokument. (**“... i kao jedina tačka dnevnog reda nalazio se ženevski dokument”**). Riječ je o sljedećem dokumentu i njegovom sadržaju:

“DOGOVORENI OSNOVNI PRINCIPI

- 1. Bosna i Hercegovina nastavlja svoje pravno postojanje u okviru njenih sadašnjih granica i njeno međunarodno priznanje i dalje važi.**
- 2. Bosna i Hercegovina će biti sastavljena od dva entiteta, Federacije Bosne i Hercegovine, onakve kakva je ustanovljena Vašingtonskim sporazumima, kao i Republike Srpske (RS).**
 - 2.1 Proporcija 51 odsto prema 49 odsto u teritorijalnom sporazumu koji je predložila Kontakt grupa predstavlja osnovu za rješenje. Ovaj prijedlog teritorijalnog sporazuma otvoren je za dalja prilagođavanja, ali samo na osnovu obostranog sporazuma.**
 - 2.2 Svaki od entiteta nastavlja da postoji na osnovu svojih sadašnjih ustava (na koje će biti usvojeni amandmani kako bi se oni uskladili sa ovim osnovnim principima).**
 - 2.3 Oba entiteta imaju pravo da uspostavljaju paralelne specijalne odnose sa susjednim zemljama, u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine.**

Tako je Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, bez prisustva tri člana (prof. dr Tatjana Ljujić-Mijatović, prof. dr Mirko Pejanović i Stje-

2.4 Oba entiteta će imati recipročne obaveze da: (a) pod međunarodnim okriljem održe izbore na svim nivoima; (b) da usvoje i da se pridržavaju normalnih međunarodnih standarda o ljudskim pravima, uključujući tu i obavezu da dozvole slobodu kretanja, kao i da omoguće raseljenim licima da se vrate u svoje domove ili da dobiju pravedno obeštećenje; c) da se uključe u obavezni arbitražni postupak u cilju razrješavanja sporova među njima.

3. Dva entiteta su postigla, u principu, saglasnost o sljedećem:

3.1 Imenovanje Komisije za raseljena lica koja će biti ovlaštena da sprovede (uz podršku međunarodnih entiteta) obaveze oba entiteta da omoguće raseljenim licima da se vrate u svoje domove ili da dobiju pravedno obeštećenje.

3.2 Uspostavljanje Komisije Bosne i Hercegovine za ljudska prava, koja će da sprovodi obaveze entiteta u vezi sa poštovanjem ljudskih prava. Odluke Komisije će biti obavezujuće za oba entiteta.

3.3 Uspostavljanje zajedničkih javnih preduzeća Bosne i Hercegovine, koja će finansirati oba entiteta, u čijoj će se svojini nalaziti transportne i druge instalacije kojima će ta preduzeća upravljati u interesu oba entiteta.

3.4 Imenovanje Komisije za očuvanje spomenika od nacionalnog značaja.

3.5 Stvaranje i primjena sistema arbitraže za rješavanje sporova između dva entiteta”

(I. Komšić, *PREŽIVLJENA ZEMLJA: TKO JE, KADA I GDJE DIJELIO BIH*, Prometej, Zagreb, 2006, str. 522-523; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 265; *Oslobođenje*, 9. septembar 1995, str. 3; N. Koljević, *STVARANJE REPUBLIKE SRPSKE. DNEVNIK 1993-1995: SJEĆANJA I SVJEDOČENJA*, knjiga 2, *Službeni glasnik RS*, Beograd, 2008, str. 304-305.

Navedeni dokument je, tvrdi Izetbegović, “prihvaćen sa očitim osjećanjem tegobe”, čime je, po njemu, “počela nova era u historiji Bosne i Hercegovine, puna nedoumica i dvosmislenosti” (A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 265). “Iz teksta je”, po ocjeni Ive Komšića, “vidljivo da BiH prestaje postojati kao republika i da entiteti dobivaju izvornu konstitutivnost, da se njihovi ustavi, nastali u ratu, međunarodno priznaju, da se umjesto državnih institucija formiraju entitetskim dogovorima razne komisije, da entiteti imaju pravo na paralelne specijalne veze sa susjednim državama, što je samo prvi korak ka pripajanju. Ovim tekstom, koji je pretvoren u Sporazum u Ženevi pod posredništvom R. Holbrookea, nije predviđena niti jedna državna institucija - Predsjedništvo, Vlada, Parlament” (I. Komšić, nav. dj., str. 521).

Osmog septembra 1995. u Sarajevu nisu bila četiri člana Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine: prof. dr. Tatjana Ljujić-Mijatović i prof. dr. Mirko Pejanović su već bili u Londonu, a prof. dr. Ivo Komšić i Stjepan Kljuić su istoga dana (8. septembra), s delegacijom Hrvatskog narodnog vijeća, otputovali za London, gdje su se “trebali naći s delegacijom Srpskog građanskog vijeća, na konferenciji koju je organizirala Branka Magaš i njezina nevladina organizacija.

Tek kada smo se sastali u Londonu saznali smo da je potpisan sporazum u Ženevi kojim je legalizirana Republika Srpska. Sigurno Šaćirbegović to nije smio učiniti bez Izetbegovićeva odobrenje” (Isto, str. 390).

pan Kljuić), prihvatilo podjelu Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta, a time i legalizaciju paradržavne tvorevine Republike Srpske.

Kasno poslije podne 7. septembra 1995. (**“dan pred Ženevski susret, kasno poslije podne”**) Izetbegović je pozvao prof. Komšića u svoj ured, gdje je (Komšić) zatekao Silajdžića i Šaćirbegovića.⁴⁵ Komšić je **“prispio na razgovor o papiru koji je već bio pred njima. Papir je bio na engleskom jeziku i rečeno mi je /tj. Komšiću - prim. S. Č./ da je to osnova za sporazum koji se sutra treba potpisati u Ženevi ...”**.⁴⁶

Šaćirbegović je **“stalno pitao šta da radi”**, pri čemu je **“ženevski sastanak predstavljao kao pritisak i gotov čin kojemu se neće moći oduprijeti”**. Komšić je, po vlastitom kazivanju, **“na samom papiru pokušao napraviti ispravke i insistirati na jasnom određenju BiH kao države, s državnim institucijama i njihovim nadležstvima”**, iako mu je **“poteškoću činilo nepoznavanje engleskog jezika. Izetbegović je bio veoma miran i staložen”**.⁴⁷

Razgovor je, tvrdi prof. Komšić, završen **“tako što smo Šaćirbegoviću dali veoma jasnu uputu - ne smije legalizirati Republiku Srpsku ni pod koju cijenu, a bude li pritiska neka napusti sastanak i obavijesti Predsjedništvo”**.⁴⁸

Dogovoreni sporazum o teritorijalno-političkoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta trebalo je formalno potvrditi na skupu u Ženevi - 8. septembra 1995, na kome su ministri za vanjske poslove Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i Savezne republike Jugoslavije prihvatili dokument o principima mirovnog procesa. Neposredno uoči tog sastanka Šaćirbegović je, imajući u vidu činjenicu da su **“Bosanci i dalje bili gnjevni zbog izbacivanja riječi ‘republika’”**,

⁴⁵ I. Komšić, nav. dj., str. 390. **“Ostalih članova Predsjedništva”**, tvrdi prof. Komšić, **“nije bilo, jer su bili na putu izvan BiH, u delegaciji Srpskog građanskog vijeća; Kljuić, također, nije bio tu, jer je u to vrijeme već bio u svom podrumu”** (Isto).

⁴⁶ Isto, str. 390 i 521-523. Taj papir je, po Komšiću **“bio porazan. U njemu više nije bilo Bosne i Hercegovine kao države, bili su predviđeni entiteti - Federacija i Republika Srpska, ali ne više pisana u navodnicima i sl.”** (Isto, str. 390).

⁴⁷ Isto, str. 390.

⁴⁸ Isto.

nazvao Holbrookea i rekao mu “**da neće doći na sastanak ako njegova zemlja ne zadrži ime ‘Republika Bosna i Hercegovina’**”. Međutim, to nije imalo nikakvog efekta, osim “**oštrog razgovora**” između Holbrookea i Šaćirbegovića.⁴⁹

⁴⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 143; D. Chollet, nav. dj., str. 169; K. Bilt, nav. dj., str. 161-165; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 266; N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 305. S tim u vezi, Holbrooke piše: “**Bio je to oštar razgovor - najteži koji sam imao sa Sacirbeyom - a čulo ga je nekoliko ljudi. Kasnije, kada je procurilo novinarima, u pretjeranom obliku, postalo je dio pregovaračkog folkloru da je glavni američki pregovarač ‘govedo’ koji na svakog riče. Ali u stvari, tako emotivne razmjene riječi bile su veoma rijetke i obično namjerne. Bez obzira na moj ton, Sacirbey je bio ubijeđen da je u njegovom interesu da se na vrijeme pojavi na konferenciji. Ali da bi zaštitio proces, kontaktirao sam sa Warrenom Christopherom i zamolio ga da pozove Izetbegovića i Silajdžića u Sarajevu i pomogne da ih smiri. On je to odmah učinio, obojici objašnjavajući da prva rečenica Ženevskog sporazuma predstavlja ‘moćno priznanje’ statusa Bosne, što je više od njihovih ustupaka kada je riječ o imenima**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 143).

U telefonskom razgovoru sa državnim sekretarom Christopherom “**ujutro (po njujorškom vremenu) 8. septembra Izetbegović je**”, piše Derek Chollet, “**izrazio nezadovoljstvo time što je SAD prihvatio najnoviji Miloševićev zahtjev za brisanje riječi ‘republika’ ispred Bosna i Hercegovina. Bosanski je predsjednik najavio da će Šaćirbey zatražiti da u priopćenju o skupu uđe i stajalište o tome kako Bosna i Hercegovina ostaje cjelovita država, te da će za sve veze i kontakte sa susjednim državama biti potrebna saglasnost oba entiteta. Ako Srbi odbiju takav dodatak, rekao je bosanski predsjednik, ‘bit će problema’.** Christopher je odgovorio kako prva rečenica u tekstu načela znači ‘ **snažno priznavanje’ statusa Bosne kao države, te da će Ženevski sporazum značiti u tome prvi odlučan korak. Bosanski predsjednik nije bio toliko optimističan, ali pristao je dati svoj blagoslov na sporazum ako Srbi ne budu dirali dio završne izjave o suverenitetu**” (D. Chollet, nav. dj., str. 169; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 265).

“**Na dan održavanja Ženevske konferencije**” Alija Izetbegović je odgovorio “**na nekoliko pitanja novinara ‘Sky Newsa’:**

SKY NEWS: Koja su Vaša očekivanja od Ženevske konferencije?

IZETBEGOVIĆ: To je mir, opstanak Bosne kao države i takva ustavna rješenja koja će omogućiti njenu punu reintegraciju mirnim putem u budućnosti.

SKY NEWS: Politički i vojni pritisak na Srbe je povećan. Je li taj pritisak dovoljan?

IZETBEGOVIĆ: Ne, taj pritisak nije dovoljan. Zračni udari, oni prije sedam dana, i ova nova runda nanijeli su ozbiljne štete samo infrastrukturi Karadžićeve vojske. Štete na pokretnim metama - tenkovima i artiljeriji - prema našim saznanjima, relativno su male. Mašina za ubijanje oko Sarajeva nije uništena. Sarajevo je i dalje u opasnosti.

SKY NEWS: Jeste li spremni na povlačenje sa nekih teritorija koje sada drži Vaša Armija?

Dogovoreni elementi u *Ženevskim principima*, usvojenim u Ženevi 8. septembra 1995, izuzev deklarativnog teritorijalnog integriteta i statusa kao međunarodno priznate države,⁵⁰ ukazuju na prethodne planove koji su imali za cilj ustavno-pravnu i teritorijalnu razgradnju Republike Bosne i Hercegovine.⁵¹ *Ženevskim principima* promovira-

IZETBEGOVIĆ: Kad je riječ o unutrašnjem razgraničenju, za nas i dalje važi plan Kontakt-grupe pet zemalja. Mi smo prihvatili mogućnost, izvjesnih manjih modifikacija, ali hoću da naglasim: naša vojska se nigdje neće povući. Mi možemo samo dobiti teritorije - više ili manje - ali povlačenje ni sa jedne stope zemlje i nigdje ne dolazi u obzir” (A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 265-266).

⁵⁰ K. Begić, nav. dj., str. 273-280. Predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović tvrdi da izjava u Ženevi “**nije potpisana, a odluka je ozvaničena Dejtonskim ugovorom, koji je zatim jednoglasno prihvaćen u Skupštini Republike Bosne i Hercegovine**” (M. Tuđman - I. Bilić, nav. dj., str. 513; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 266; A. Izetbegović, *GODINA RATA I MIRA ...*, str. 221).

Skupština Republike Bosne i Hercegovine je na dvodnevnom zasjedanju, 29. i 30. novembra 1995, razmatrala Dejtonski mirovni sporazum. Nakon rasprave, poslanici su, na prijedlog Mire Lazovića, predsjednika Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, **usvojili zaključke, “kojima se našoj delegaciji na dejtonskim pregovorima, sa predsjednikom Izetbegovićem na čelu, daje podrška i priznanje za učinjene napore i rezultate. Istovremeno, Skupština iskazuje puno povjerenje i podršku našoj delegaciji i za predstojeće konferencije u Parizu i Londonu ...”** (*Oslobođenje*, 30. novembar 1995, str. 2-4 i 1. decembar 1995, str. 1 i 4).

Prvi *Ženevski princip*, po prof. dr. Kasimu Begiću, potvrđuje kontinuitet legalnog postojanja Bosne i Hercegovine u postojećim granicama, kao međunarodno priznata država (Isto, str. 277). Milošević je u Ženevi, tvrdi Holbrooke, “**formalno priznao da je Bosna i Hercegovina nezavisna država i prihvatio njeno postojanje u međunarodnim granicama**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 174).

⁵¹ Isto. Bosna i Hercegovina se, po drugom *Ženevskom principu*, navodi prof. dr. Kasim Begić, sastojala od dva entiteta - Federacije i Republike Srpske, sa teritorijalnim razgraničenjem u odnosu 51:49, “**pri čemu entiteti zadržavaju postojeći ustavni sistem i imaju pravo na specijalne paralelne odnose sa susjednim državama, bez narušavanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine**”. Treći princip se odnosi “**na zajedničke aranžmane entiteta, odnosno formiranje komisija (za ostvarivanje prava na povratak raseljenim licima, za ljudska prava, za očuvanje nacionalnih spomenika) i na dizajniranje sistema arbitraže za rješavanje sporova među entitetima**” (Isto, str. 277).

Alija Izetbegović je 10. septembra 1995, dva dana nakon sastanka i dogovora u Ženevi, “**u specijalnom članku za sarajevsko 'Oslobođenje'**”, dajući “**opću ocjenu rezultata ženevske konferencije**”, nažalost, uz pokušaje izbjegavanja odgovornosti za podjelu Republike Bosne i Hercegovine, ipak, priznao dogovor u Ženevi - teritorijalno – političku podjelu Republike Bosne i Hercegovine i, s tim u vezi, legalizaciju paradržavne tvorevine Republike Srpske, naglašavajući da je riječ o kompromisu, “**klasičnom kompromisu**”,

na je “Republika Srpska” u zvaničnoj terminologiji i kvantitativnom odnosu (omjeru) o unutrašnjem teritorijalnom razgraničenju (podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela-entiteta), što je značilo potvrdu rezultata agresije i zločina genocida.⁵² Republika Srbija i Re-

koji je, po njemu, prihvaćen “da bi se okončao rat” (“U prošli petak u Ženevi su se ministri vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije saglasili o nekoliko osnovnih principa budućeg mira u BiH.

Ništa nije potpisano, ali nešto dogovoreno jest, i to će biti osnova za nastavak pregovora. Pokušat ću da iznesem svoj osobni sud o tome. Bio je to klasični kompromis, a svaki kompromis nosi sobom okus gorčine.

Šta je dogovoreno u Ženevi? Ono najvažnije može se svesti na dvije tačke:

1. BiH nastavlja da egzistira kao cjelovita i suverena država- članica Ujedinjenih nacija u međunarodno priznatim granicama.

2. BiH se ubuduće sastoji od Federacije BiH i Republike Srpske, sa unutrašnjim razgraničenjem u omjeru 51:49 u korist Federacije.

Srbi su, dakle, morali priznati i prihvatiti državu Bosnu i Hercegovinu protiv koje su ratovali, mi smo morali prihvatiti njihovu republiku nastalu agresijom. Uz to, oni su morali prihvatiti omjer unutrašnjeg razgraničenja 51:49, koji su od samog početka kategorički odbijali, a konfederacije sa Srbijom nema.

Ove važne okolnosti, a posebno da se ‘srpska republika’ nalazi u sastavu BiH i da nema konfederaciju, Karadžićevi mediji prešućuju srpskom narodu, ali obmanjivanjem i samoobmanjivanjem ništa se ne mijenja. Zašto smo prihvatili ovaj kompromis? Odgovor je jednostavan: da bi se okončao rat. Odveć je mnogo nesreće i patnji naroda, svaki dan rata donosi nove žrtve i invalide, izbjegli narod u tuđini gubi strpljenje i nadu, a broj izbjeglica se ne smanjuje, nego povećava, kao što se povećava broj srušenih kuća i tvornica...” – A. Izetbegović, SJEĆANJA...,str. 266-267).

⁵² Isto, str. 277-278. Clintonova administracija je, tvrdi prof. dr. Francis Boyle, nametnula Vladi Bosne i Hercegovine u Ženevi 8. septembra 1995. takozvani *Sporazum o osnovnim principima*, kao dio priprema za Dejton. S tim u vezi, on piše kako mu je “**bilo jasno da je Ženevski sporazum predstavljao sljedeću fazu u američkom planu podjele Republike Bosne i Hercegovine u dvije de facto nezavisne države koje su bile inicirane Washingtonskim sporazumom iz 1994**” (F. Boyle, **POKUŠAJ ZAUSTAVLJANJA GENOCIDA NAD NARODOM I REPUBLIKOM BOSNOM I HERCEGOVINOM**, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995. ..., str. 622).

Da bi upozorio Parlament Bosne i Hercegovine na te mahinacije, prof. Boyle je “**pripremio za Parlament Republike Bosne i Hercegovine zvanični Pravni memorandum u vezi sa Sporazumom o osnovnim principima u Ženevi 8. septembra 1995, datiran 11. septembra 1995. Taj Memorandum je dostavljen Parlamentu Republike Bosne i Hercegovine i razmatran je tokom njegovih zasjedanja**” (*MEMORANDUM* je objavljen u: **GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995. ..., str. 665-668**).

Dajući ocjenu dogovora u Ženevi, Nikola Koljević piše: “**Za nas su najvažnije dve stvari: ime Republika Srpska ulazi u zvanične dokumente i drugo, oba entiteta imaće pravo da uspostave specijalne paralelne odnose sa susednim zemljama, uz poštovanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta BiH. Da su ovo dve najvažnije tačke, vide-**

publika Hrvatska su **potvrdile** “svoju umešanost za rat u Bosni”.⁵³

Na osnovu zajednički dogovorenih principa (*Osnovni principi za Bosnu i Hercegovinu*) formirana su dva entiteta (*Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska*) i izvršeno teritorijalno razgraničenje u omjeru 51:49.⁵⁴ Republika Bosna i Hercegovina je tim sporazumom

lo se odmah po negativnim reakcijama u Sarajevu, što potvrđuju i telefonski pozivi Izetbegoviću, prvo od Kristofera, pa onda od Širaka. Znači, trebalo je Izetbegovića ubjeđivati. Izetbegović je čak izjavio da bi sporazum mogao 'pasti u vodu' ukoliko u budućim pregovorima ne budu zadovoljene muslimanske pretenzije prema Brčkom, Goraždu i Sarajevu. Hoće li mu i u tome udovoljiti? Što je mnogo, mnogo je.

Znam da je nezadovoljstvo kod našeg naroda ogromno ali, bez obzira na Holbrukovo ponašanje, ovim je ozvaničena Republika Srpska, zvanično joj je dato pravo da funkcioniše po svom ustavu i pravo da se poveže sa Jugoslavijom i to je najviše što smo u ovom trenutku mogli da dobijemo. Predstoji nam velika međunarodna konferencija koja će doneti konačno rešenje, a to će se verovatno desiti brzo, možda za nedelju ili dve. Nama neće biti lako, polazna pozicija nam je lošija nego ikada do sada, a i NATO nas još uvek bombarduje. Ostaje velika uteha da je pred nama mir i sada možemo, zapravo moramo, uzdati se u pomoć Srbije. Milošević nas sokoli, on je veliki optimista, mir je nadohvat ruke, a to znači ukidanje sankcija, a osim toga Milošević vidi veliku šansu za sebe, mogućnost da pokaže ko je gazda u kući, na Balkanu.

Karadžić se iste večeri obratio našem narodu rečima: 'Više niko u svetu ne može upotrebljavati izraz 'bosanski Srbi' već će svi morati da nauče da izgovore 'Republika Srpska'.

Ako pogledamo najvažnije šta se desilo u Ženevi, možemo videti da smo mi dobili priznanje Republike Srpske od međunarodne zajednice i od Muslimana, a Muslimani priznanje BiH od Jugoslavije. Bombardovanje nam je donelo žrtve, razaranja i gubitak teritorije, ali je učvrstilo podelu Bosne. Sada su to definitivno dve Bosne. Paradoksalno je, ali onu multietničku BiH u koju se međunarodna zajednica zaklinjala razorila je konačno NATO avijaciju” (N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 305-306).

Nije tačna tvrdnja Nikole Koljevića da se u *Izjavi o principima* “kaže da će se BiH, koja ostaje jedinstvena država, sastojati od Muslimansko-hrvatske Federacije i ...” (Isto, str. 305). Naime, u *Dogovorenim osnovnim principima* se ne spominje “Muslimansko-hrvatska federacija”, već “Federacija Bosna i Hercegovina”.

⁵³ N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 305. Ukazujući na navedenu činjenicu, Nikola Koljević tvrdi kako bi to “mogla biti Holbrukova igra na dužu stazu, jer to onda implicira i odgovornost i mogućnost za optužbe” (Isto).

⁵⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 143. Slobodan Milošević je u Ženevi, po ocjeni Richarda Holbrookea, “formalno priznao da je Bosna nezavisna država i prihvatio njeno postojanje u međunarodnim granicama” (Isto, nav. dj., str. 174).

Muhamed Šaćirbegović je u Ženevi, 9. septembra 1995, u nastavku Konferencije, izjavio sljedeće:

- prvo, “ne treba zaboraviti etničko čišćenje, genocid, zločine. I pored toga mi smo

faktički i formalno podijeljena, čime je legalizovana paradržavna tvorevina, fašističkog i genocidnog karaktera - "Republika Srpska".⁵⁵

spremni na kompromis. Tražimo: 1. zajednički parlament; 2. ime Republika BiH; 3. veze sa Hrvatskom; 4. Srbi se mogu priključiti; 5. nema secesije; 6. mape Kontakt grupe ostaju validne (moguće promene uz dogovor); 7. ljudska prava, etc. 8. ratni zločinci moraju pred sud u Hagu; 9. banke, rekonstrukcija; 10. ocena rata - nije bio ni građanski ni verski nego agresorski rat protiv demokratskih vlasti";

- drugo, "u redu je za ljudska prava, povratak izbeglica etc. ali ratni zločini se moraju sankcionisati. Treba uvesti sankcije onome ko ne izruči zločince. Dva entiteta moraju imati isti stav o tome. Mora se istaći važnost tribunala. Pitanje je ko će činiti delegacije. A šta to uostalom znači *joint state*? Ko je čini? Koje su institucije?" (N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 302-303).

Alija Izetbegović je 10. septembra 1995. "u specijalnom članku za sarajevsko 'Oslobođenje' dao" "opću ocjenu rezultata Ženevske konferencije", u kome je, pored ostalog, pružio odgovor na pitanje zašto su (u Ženevi) *Dogovoreni osnovni principi*, posebno entitet "Republika Srpska". U nastojanju da bude što uvjerljiviji u pružanju tog odgovora - uspostavljanje mira, po cijenu, "gorkog mira" ("... da bi se okončao rat"), Izetbegović, u nabranju "šta se dobiva ovim gorkim mirom?", navodi kako će Federacija Bosna i Hercegovina dobiti "još oko 15 posto bh teritorije, uključujući pored ostalog, i gradove Bosansku Krupu, Sanski Most, Donji Vakuf, Jajce, Trnovo, Brčko, Odžak, Derventu, Doboj, Bosanski Brod, Šamac i dr. Također, dobiva kopnenu vezu sa Goraždem, čime se Goražde deblokira. Dobiva, najvjerovatnije, Sarajevo, koje će ostati nepodijeljeni grad. Kažem vjerovatno, jer to još nije sasvim sigurno, ali je dovoljno sigurno, to je naš uvjet od koga ne možemo odstupiti" (*Oslobođenje*, 10. septembar 1995, str. 1 i 3 i 11. septembar, str. 3; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 266-268).

Polazeći od Izetbegovićeve ocjene da "za nas i dalje važi plan Kontakt-grupe pet zemalja", tj. kvantitativni procentualni odnos 51%, začuđuje njegovo nabranje gradova koje će Federacija Bosna i Hercegovina "vjerovatno" dobiti, jer on, pored ostalog, ne navodi ni Srebrenicu, ni Žepu, ni Prijedor, gradove koji su po planu *Kontakt-grupe* trebali pripasti Federaciji Bosne i Hercegovine. Ako se zbroji procenat 51 i "još oko 15 posto bh teritorije", to znači 66% teritorije Bosne i Hercegovine. U *Dogovorenim osnovnim principima* se ne govori o kvantitativnom razgraničenju.

⁵⁵ I. Komšić, nav. dj., str. 390 i 521-525. Kolaboracionistička tvorevina i marionetski režim Savezne republike Jugoslavije - "Republika Srpska" je (prvi put) legalizovana u Ženevi 8. septembra 1995, na sastanku ministara za vanjske poslove Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i Savezne republike Jugoslavije), pod potkroviteljstvom *Kontakt-grupe*. Sam akt legalizacije obavio je Muhamed Šaćirbegović, ministar vanjskih poslova Republike Bosne i Hercegovine (I. Komšić, nav. dj., str. 390).

Ženevski principi su, po ocjeni Dereka Cholleta, bili "skroman, ali važan korak na putu ka miru. Postignuti dogovor strana o nekim temeljnim konceptijskim postavkama - priznavanje Bosne kao jedinstvene države u njenim postojećim granicama i pregovaranje na temelju teritorijalnog omjera 51:49 posto - Sjedinjene Američke Države pridonijele su polaganju temelja za buduće razgovore o daleko detaljnijoj nagodbi. S Miloševićem kao njihovim pregovaračem i glasnogovornikom, bosanski su

Na sjednici Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, 18. i 19. septembra 1995. vođena je rasprava “**o aktuelnoj političkoj situaciji i novim mirovnim inicijativama**”, o čemu je uvodno izlaganje podnio Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine.⁵⁶ Na Skupštini se “**odvijala burna rasprava o tome je li trebalo prihvatiti Republiku Srpsku. Odbojnost prema tom rješenju je među poslanicima bila gotovo opća**”.⁵⁷ I pored toga, poslanici

se Srbi sada uključili u proces i napokon prihvatili konceptijske postavke, kojima su se inače protivili gotovo dvije godine. Prihvaćena načela su okvir jedne Bosne i Hercegovine podijeljene na muslimansko-hrvatsku federaciju i srpski entitet; države u kojoj će se održavati slobodni izbori, uživati ljudska prava, poštovati rezultate arbitraža o sporovima, imati mogućnost uspostavljanja ‘usporodnih posebnih veza’ sa susjednim državama, te u kojoj će na cijelom teritoriju djelovati povjerenstva za zaštitu spomenika, ljudska prava i prognanike. Pa ipak, u ženevskim načelima nema niti riječi o tome kako tačno sve to postići. Premda manje ambiciozna nego što su mnogi priželjkivali, kako je rečeno u procjeni američkog Ministarstva vanjskih poslova, prihvaćena načela mogla su ‘ponuditi osnovu za prestanak borbi i omogućiti zajednicama da zajedno djeluju’. Mnogo toga još se moralo učiniti, posebno kad je riječ o stvaranju (središnjih) državnih ustanova i pravila kojima će se rukovoditi ova odsad i službeno dvoentitetska država” (D. Chollet, nav. dj., str. 170-171).

⁵⁶ A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 269-270; *Oslobođenje*, 18. septembar 1995, str. 1 i 5. Izetbegović je, pored ostalog, “**istakao da sporazum iz Ženeve ne dovodi u pitanje postojanje BiH u dosadašnjim granicama i sa međunarodnim subjektivitetom. Suverenitet BiH moraće respektovati i Federacija i entitet sa srpskom većinom, koji neće imati pravo na uspostavljanje bilo kakvih političkih ili vojnih odnosa sa susjednim državama**” (*Oslobođenje*, 18. septembar 1995, str. 1 i 5).

⁵⁷ A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 269; *Oslobođenje*, 18. septembar 1995, str. 1 i 5-6 i 19. septembar 1995, str. 1 i 3-4. U raspravi je, povodom brojnih izlaganja, posebno “**jednog profesora ustavnog prava**” (prof. dr. Ibrahim Festić), koji je “**opširno govorio o tome kako treba izgledati jedna savremena i normalna država i naravno, zalagao se za to da mi danas izglasamo takvu državu**”, Alija Izetbegović prisutne podsjetio “**na realnosti: ‘Ja bih odmah dao svoj glas za prijedlog koji nam je upravo izložio uvaženi profesor univerziteta, koga ja veoma poštujem, ali profesori obično mnogo znaju o teoriji - ne znaju neke stvari iz prakse. Ne može se deklaracijom ukinuti zlo te vrste. Kada bi se moglo, mi ne bismo trebali oklijevati nijednog momenta, trebalo bi odmah izglasati taj ustav i još danas riješiti problem. Ali, nažalost, i nakon toga, četnici bi ostali na Trebeviću i nastavili ubijati našu djecu te isključivati gas i struju. Lijepo bi bilo da mi ovdje danas izglasamo da je buduća država federacija kantona, i to ne nacionalnih, nego mješovitih, i sve po kriterijima saobraćajnim, ekonomskim i ne znam kakvim još sve. Evo, učinite to, ali četnici se neće zbog toga povući. Oni će ostati i dalje okupirati i Zvornik i Bijeljину, iz Banje Luke istjerivati narod, a naših milion ljudi nastaviti živjeti u izbjeglištvu. Istina, mi bismo imali jedan ustav iz**

su dali podršku pregovaračkom timu “**u budućim mirovnim pregovorima**”, čime su prihvatili teritorijalno – političku podjelu Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta, a time i legalizaciju paradržavne tvorevine Republike Srpske.⁵⁸ Na kraju rasprave o ekspozeu, predsjednik Izetbegović je, pored ostalog, izjavio da je “**nestanak republike srpske počeo u Ženevi**” (“... tzv. republika srpska počela je umirati upravo u Ženevi”).⁵⁹

Sredinom septembra 1995. Holbrooke je najavio sastanak u New Yorku, “**na kojem će se ići korak dalje od Ženeve: precizirati centralne institucije, podjelu nadležnosti između države i entiteta, kompetencije Vijeća ministara i načina izbora Predsjedništva i Skupštine BiH**”.⁶⁰ Holbrookeov pregovarački tim je radio sa Muhamedom Šaćirbegovićem, koji je, tvrdi Izetbegović, bio “**u stalnoj vezi sa nama. Taj posao je išao dobro i mi smo s nacrtom, koji je bio završen 22. septembra, bili uglavnom zadovoljni**”.⁶¹ Stoga je “**trebalo uvjeriti Miloševića**”.⁶² Owen, Hill i Pardew otputovali su u Beograd, gdje je (u Dobanovcima), 23. septembra 1995, po Nikoli Koljeviću, “**počela, očigledno, priprema za drugu rundu Konferencije posle Ženeve**”.⁶³ “**Milošević ih pustio**”, navodi Izetbegović, “**da se prvo bore sa Karadžićem i njegovima, koji nisu htjeli čuti o nekakvim državnim institucijama. Kada su se pregovarači dobro umorili i shvatili u kakvom su se čudu našli, Milošević je odstra-**

koga bismo stajali sa punim ponosom, ali se ništa ne bi događalo ni promijenilo. Sve bi ostalo isto ...” (A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 269-270). S tim u vezi, Izetbegović je naglasio kako “**kažu da u politici treba napisati spisak lijepih, poželjnih stvari, ali da odmah sa tog spiska treba izbaciti sve što nije realno, što se iz ovih ili onih razloga ne da ostvariti. Nema ništa jalovije u politici nego raspravljati o divnim, ali neostvarivim idejama. Od toga nema nikakvog hajra. Te priče mogle bi biti zanimljive za pjesnike i literaturu, a u politici vladaju druga pravila. Bolji je jedan realan kompromis nego pregršt idealnih recepata koji ostaju samo na papiru**” (Isto, str. 270).

⁵⁸ *Oslobođenje*, 19. septembar 1995, str. 1 i 3- 4.

⁵⁹ Isto, str. 1 i 3. S tim u vezi, Izetbegović je, dajući tom entitetu pridjeve *paradržava* i *država*, izrazio uvjerenje “**da će ova paradržava sve više tonuti u mrak, a mi ćemo izgrađivati ovaj dio BiH. Tzv. republika srpska biće izolirana država...**” (Isto, str. 3).

⁶⁰ Isto, str. 273.

⁶¹ Isto.

⁶² Isto.

⁶³ N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 321-326.

nio bosanske Srbe i, kao 'mirotvorac' i čovjek 'dobre volje', prihvatio mnogo od onoga što su Karadžić i kompanija odbijali. Ali ne i sve. Ako ste papir nakon Miloševićeve intervencije upoređivali sa Karadžićevim zahtjevima, on je bio dobar. Ako ste ga upoređivali sa onim sa čime su Amerikanci krenuli u Beograd, on je bio apsolutno neprihvatljiv".⁶⁴

Nakon što se u Sarajevu saznalo "šta se dogodilo u Beogradu", Amerikanci, po ocjeni Izetbegovića, "prave još jednu grešku. Umjesto da dođu u Sarajevo da sa nama ponovo usaglašavaju tekst, oni su jednostavno, produžili za Ameriku. Smatrajući da to nije fer, objavili smo da ne dolazimo u New York",⁶⁵ nakon čega je državni sekretar Warren Christopher "naredio da se ekipa vrati u Bosnu", gdje je 24. septembra "počela najteža runda pregovora, koja je, sa malim prekidima, trajala skoro čitav dan i noć. Na kraju, ostala je neusaglašena samo jedna odredba, ali veoma važna. Mi smo, naime, insistirali na direktnim izborima za Parlament i Predsjedništvo, druge dvije strane na posrednim".⁶⁶

Richard Holbrooke je 25. septembra u New Yorku, pored ostalog, sa generalom Donaldom Kerricom i Philipom Goldbergom (mlađi američki diplomata), proveo šest sati "na telefonu, razgovarajući čas s Miloševićem, čas sa Izetbegovićem" oko predsjedničkih izbora. O tome su, također, "između telefonskih poziva", Holbrooke i Šaćirbegović, na sastanku koji je "bio bliži fizičkom obračunu nego ijedan drugi tokom naših dugih pregovora", vodili veoma oštru raspravu.⁶⁷ Holbrooke je "poslije ponoći" nazvao Izetbegovića i obavijestio ga o raspravi sa Šaćirbegovićem, naglašavajući da "smo na rubu katastrofe". Izetbegović mu je

⁶⁴ A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 273-274.

⁶⁵ Isto, str. 274.

⁶⁶ Isto. "Očito je", smatra Alija Izetbegović, "različita politička filozofija stajala iza ovih stavova. Srbija i Hrvatska su željele slabog šefa države, mi jakog" (Isto).

⁶⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 185-186. Holbrooke je pitao Šaćirbegovića "da li bi on i njegova vlada, zbog opšteg napretka, mogli izbaciti klauzulu 'direktni' za predsjedničke izbore. Čak ni Sjedinjene Države, naglasio sam, nisu direktno birale svog predsjednika. Šaćirbey je rekao da bez precizne riječi Srbi mogu dovesti do 'lažnih izbora'. 'To je glupost, Mo', rekao sam. 'Ženevski principi garantuju međunarodnu superviziju izbora. Ovo nije test demokratije.' Ništa u nacrtu nije isključivalo direktne izbore, rekao sam Šaćirbeyu; ako ih ne dobijemo sada, insistiraćemo na njima u sljedećoj rundi.

rekao da mora **“imati odredbu o direktnim izborima”**. Međutim, ni sljedećeg dana (26. septembra), na dan održavanja Konferencije u New Yorku, **“saglasnosti o tome nije bilo. Sve delegacije i stotine novinara su se okupile u New Yorku”**.⁶⁸

Petnaest minuta prije početka Konferencije Christopher je nazvao Izetbegovića i **“zatražio da se po svaku cijenu spasi Konferencija”**. Imajući to u vidu, Izetbegović je nazvao Šaćirbegovića **“da prihvati dokument uz uvjet da Kontakt-grupa izjavi da ona pod ovim izborima podrazumijeva direktne izbore, a američka strana vrlo jasno kaže da podržava cjelovitost BiH i da će se usprotiviti bilo kakvoj podjeli”**.⁶⁹

Neposredno uoči sastanka u New Yorku - 26. septembra 1995. Šaćirbegović je **“u posljednjem trenutku” “ponovio dramu iz Ženeve”** - nije htio da prihvati *Osnovne principe za Bosnu i Hercegovinu*. Naime, on je telefonom rekao da **“ne može prihvatiti sporazum”**, pri čemu je naveo da mu je Izetbegović rekao da ih ne prihvati.⁷⁰ Nakon toga se Warren Christopher susreo sa Šaćirbegovićem i upitao ga **“koji se đavo dešava?”**, jedva suzdržavajući bijes: **“Samo prije dva sata dogovorio**

Šaćirbey je zamolio da pozove svog predsjednika. Ostavili smo ga samog i on je razgovarao sa Izetbegovićem. Kada smo se sastali, bio je ljut i nepopustljiv. Bez klauzule o direktnim izborima, ne može biti sporazuma.

Atmosfera u prostoriji postajala je napeta. Šaćirbey je s mnogima od nas bio plah i svadljiv, i često smo se izražavali prilično žustro. Ali ovog puta je prekipjelo, i riječi su postale ružne. Bez upozorenja, Šaćirbey je zbacio sako na sofu i krenuo prema vratima, vičući da Sjedinjene Države izdaju njegovu zemlju. 'Ako na ovaj način odete, napravite ogromnu štetu svojoj zemlji', odgovorio sam idući za njim. Bio je bijesan i za trenutak su Goldberg i Kerrick pomislili da će me udariti. Kerrick je brzo stao između nas, a onda polako krenuo u hotelski hodnik da bi blokirao Šaćirbeyev odlazak. Kad je Šaćirbey krenuo da izađe, ugledao je dvojicu zabezegnutih novinara u hodniku koji su pratili ovu nevjerojatnu scenu. Pogled na novinare i Kerricka kao da su malo rashladili Šaćirbeya i Don ga je vratio u prostoriju. Opet smo zatvorili vrata i uspjeli okončati sastanak relativno pristojno, ali bez ikakvog napretka” (Isto).

⁶⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 186; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 274.

⁶⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 186-188; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 274.

⁷⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 186. S njim je telefonom razgovarao Philip Goldberg, koji mu je rekao **“da je sigurno došlo do nesporazuma; državni sekretar je upravo razgovarao s predsjednikom i sve je bilo sređeno”**. Na to je Šaćirbegović odgovorio **“nije”**: **“Ja sam upravo razgovarao sa mojim predsjednikom i on mi je rekao da ne pristanem”** (Isto).

sam se s vašim predsjednikom.” Šaćirbegović je **“pokušao objasniti da je bosanska Vlada nadglasala Izetbegovića, ali što je više govorio, Christopher je bio neumoljiviji”**. On je Šaćirbegoviću rekao: **“Ovo se ne može održati.”** Madeleine Albright je pokušala da **“urazumi”** Šaćirbegovića, **“ali uzalud”**.⁷¹

Nakon što je održao govor u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, Šaćirbegović je novinarima rekao **“da neće prihvatiti nikakav sporazum koji ne osigurava ’direktne izbore’”**.⁷²

Šaćirbegović je nazvao Izetbegovića da mu prenese **ultimatum** Sjedinjenih Američkih Država. Nakon tog razgovora, Šaćirbegović je rekao: **“Ako će predsjednik Clinton u svom saopštenju reći da se snažno protivi podjeli - mi ćemo pristati.”** Kako je to, piše Holbrooke, bio **“američki stav”** - **“odmah smo prihvatili”**.⁷³

Nakon što je *Kontakt-grupa* **“dala traženu izjavu”** (**“da ona pod ovim izborima podrazumijeva direktne izbore”**), a predsjednik Clinton lično potvrdio **“da podržava cjelovitost BiH i da će se usprotiviti bilo kakvoj podjeli”** (**“Bosna će ostati jedinstvena međunarodno priznata država. Amerika će se snažno suprotstaviti podjeli Bosne”**), **“ova dramatična epizoda je završena”**.⁷⁴

⁷¹ Isto, str. 187; D. Chollet, nav. dj., str. 217-218. Carl Bildt je 21. septembra 1995. bio u Beogradu, gdje je na njegovom **“programu bio Milošević i diskusije pred sastanak u Njujorku. Njegovo ponašanje se sada dosta promenilo. Bio je čvrsto nezainteresovan za sve moje priče o političkim i ustavnim aranžmanima u Bosni. ’Ne treba više bacati vreme na sastanke’, rekao je. ’Sada je važna samo karta i podela, a nakon toga, da se brzo održe izbori kako bi se na taj način odstranio Karadžić. Vrlo jednostavno’, zaključio je Milošević.**

Njegove namere su bile očigledne. Dobio je priznavanje Republike Srpske i sada je mogao da koči ostale ustavne aranžmane. Ono što je njemu trebalo bila je linija na karti. Amerikancima je već zanovetao oko predloga, a sada je zanovetao i meni. Rekao sam mu da se pre toga moraju rešiti odlučujući ustavni problemi. **Negodovao je”** (K. Bilt, nav. dj., str. 172).

⁷² R. Holbrooke, nav. dj., str. 187.

⁷³ Isto, str. 187-188.

⁷⁴ A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 274; R. Holbrooke, nav. dj., str. 187-188. Predsjednik Clinton je 26. septembra 1995. iz Ureda za štampu Bijele kuće dao izjavu o sporazumu, naglašavajući da **“nas današnji sporazum vodi korak bliže krajnjem cilju**

U New Yorku su 26. septembra, pod predsjedavanjem Richarda Holbrookea i Carla Bildta, uz usvojene principe u Ženevi 8. septembra, usaglašeni *Dodatni dogovoreni osnovni principi (Njujorški dodatni principi)*.⁷⁵ Oni su, u skladu sa *Ženevskim principima*, još više poten-

i jasno pokazuje da će Bosna ostati jedinstvena međunarodno priznata država. Amerika će se snažno suprotstaviti podjeli Bosne” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 188).

Čim je Clinton završio svoje kratko saopćenje “**sastali smo se s novinarima**”. S tim u vezi, Holbrooke nastavlja sa konstatacijom: “**Konačno smo skepticima mogli pokazati da gradimo centralnu Vladu, barem na papiru. Složili smo se o tročlanom Predsjedništvu, Parlamentu, Ustavnom sudu i drugim važnim atributima Vlade**” (Isto). Nažalost, i sam Holbrooke priznaje - “**barem na papiru**” (Isto).

⁷⁵ K. Begić, nav. dj., str. 278-279. N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 327-330. “**Njujorški dokument**” glasi:

“OSNOVNI PRINCIPI KOJI SU KASNIJE DOGOVORENI

(dodatak osnovnim principima objavljenim 8. septembra 1995. godine u Ženevi)

4. Svaki od dva entiteta će poštovati međunarodne obaveze Bosne i Hercegovine, ukoliko te obaveze nisu finansijske obaveze koje je preuzeo jedan entitet bez saglasnosti drugog entiteta.

5. Cilj je da slobodni i demokratski izbori budu održani u oba entiteta čim to budu omogućili širi socijalni uslovi. U nastojanju da se maksimalno iskoristi demokratska delotvornost takvih izbora, oba entiteta će preduzeti sledeće korake:

5.1 Obe vlade će odmah obavezati da će dati svoju punu podršku, koja će odmah započeti, za: (a) slobodu kretanja; (b) pravo raseljenih lica da povrate svoju imovinu ili da dobiju pravedno obeštećenje; (v) slobodu govora i štampe; (g) zaštitu svih drugih međunarodnih priznatih ljudskih prava u cilju podsticanja i jačanja procesa demokratskih izbora.

5.2 OEBS (ili neka druga međunarodna organizacija) će, što je moguće pre, stationirati svoje predstavnike u svim većim gradovima širom Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske u Bosni i Hercegovini i počće da objavljuje mesečne izveštaje o tome (a) u kojem se stepenu ispunjavaju obaveze koje su nabrojane u Dogovorenim osnovnim principima i (b) u kojem se stepenu popravljaju socijalni uslovi, do onog nivoa na kojem izborni proces može da bude delotvoran.

5.3 U roku od 30 dana od momenta kada delegacije OEBS-a budu zaključile da slobodni i demokratski izbori mogu da budu na odgovarajući način održani u oba entiteta, vlade oba entiteta će sprovesti slobodne i demokratske izbore i ostvarice punu saradnju u okviru programa međunarodnog nadzora tih izbora.

6. Posle izbora, poslovi i prerogativi Bosne i Hercegovine biće, u skladu sa svim Dogovorenim osnovnim principima, povereni sledećim institucijama:

6.1 Parlamentu ili skupštini, čije će dve trećine poslanika biti izabrane na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, dok će jedna trećina biti izabrana na te-

ritoriji Republike Srpske. Sve parlamentarne aktivnosti obavljaće se u skladu sa većinskim principom glasanja, pod uslovom da ostvarena većina uključuje najmanje jednu trećinu glasova poslanika iz bilo kojeg od dva entiteta.

6.2 Predsedništvu, čije će dve trećine članova biti izabrane na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, dok će jedna trećina biti izabrana na teritoriji Republike Srpske. Odluke Predsedništva se donose većinom glasova. Međutim, ukoliko se jedna trećina ili više članova ne složi sa odlukom koju su doneli ostali članovi i izjavi da bi takva odluka bila štetna za vitalne interese entiteta ili oba entiteta u kojima su izabrani članovi sa različitim mišljenjem, sa takvim pitanjem će odmah biti upoznat parlament u relevantnom entitetu/entitetima. Ako bilo koji parlament potvrdi dvotrećinskom većinom glasova ovakvo osporavanje, onda će sporna odluka biti nevažeća.

6.3 Kabinetu koji će imati onoliko ministara koliko se to smatra potrebnim.

6.4 Ustavnom sudu, koji je nadležan da donosi odluke o svim pitanjima koja se javljaju u vezi sa Ustavom Bosne i Hercegovine, jer će on biti revidiran u skladu sa svim Dogovorenim osnovnim principima.

6.5 Strane će u neposrednoj budućnosti nastaviti pregovore u vezi sa drugim aspektima rukovođenja i rada ovih institucija.

6.6 Napred navedene institucije će imati odgovornost za spoljnu politiku Bosne i Hercegovine. Strane će nastaviti pregovore u cilju utvrđivanja obima u kojem će ove institucije imati, takođe, i odgovornost za druge stvari, u skladu sa Dogovorenim osnovnim principima” (N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 327-330).

U New Yorku je, tvrdi Nikola Koljević, potpisan “dokument o formiranju vlade, predsedništva, zajedničkog parlamenta i ustavnog suda, ali se ne zna kako će sve te institucije funkcionisati. U naše ime i ovaj put je potpisao Milutinović. Ostalo je nerešeno pitanje mapa, status Sarajeva, odnos Republike Srpske i Federacije, odnos RS i Srbije, kao i pitanje vojske. Reklo bi se, ostala su nerešena goruća pitanja jer znamo da su mape uvek predstavljale najveći problem, zatim Sarajevo zbog čega su propadali mnogi dogovori, a da li će svaki entitet imati svoju vojsku ili će biti jedinstvena vojska, to će sigurno predstavljati jedno od odlučujućih rešenja s obzirom na to šta svako od tih rešenja podrazumeva. Isto tako, odnos među entitetima i mogućnost povezivanja sa matičnom republikom na neki način odrediće položaj sva tri naroda. Konačno, ni nova zajednička vlada nije definisana, postignut je dogovor samo da će ta vlada biti zadužena za spoljnu politiku, jer BiH ima mesto u UN, a sve ostale funkcije (državljanstvo, spoljna trgovina, međunarodni zajmovi, carina, novac, zaštita granica, zastupanje u međunarodnim organizacijama) sve je ostalo nerešeno” (Isto, str. 331).

Clintonova administracija je, tvrdi prof. dr. Francis Boyle, 26. septembra 1995. “nametnula još jedan sporazum Bosanskoj vladi u Njujorku, kako bi utrla put za podjelu Republike u Dejtonu”. Da bi “još jednom upozorio bosanski Parlament na ove mahinacije”, prof. Boyle je sastavio *Pravni Memorandum* Parlamentu Republike Bosne i Hercegovine u vezi sa Njujorškim sporazumom od 26. septembra 1995, datiran 28. septembra 1995” (F. Boyle, nav. dj., str. 662).

cirali promoviranje entiteta kao potencijalnih država.⁷⁶ Dogovoreni principi (u Ženevi i New Yorku) u suštini su, za razliku od “**osnove za potvrđivanje Bosne i Hercegovine kao države**”, sadržavali “**znatno više argumenata za promoviranje unije (sa prekidom državno-pravnog kontinuiteta) kao prelazne faze ka legalnoj secesiji Bosne i Hercegovine u korist entiteta ...**”.⁷⁷

⁷⁶ K. Begić, nav. dj., str. 279. Sporazum je potpisan “**sa odredbama bez presedana za strukturu centralne Vlade**”, što priznaje i sam Holbrooke (R. Holbrooke, nav. dj., str. 189).

⁷⁷ Isto.

4. Banja Luka ne smije biti oslobođena

Iako je tokom 1993. Armija Republike Bosne i Hercegovine na strateškom planu definitivno uspjela zaustaviti agresore i njihove marionetske režime, kolaboracioniste i petokolonaše,¹ strateški preokret je nastupio u maju-junu 1994. Armija je do tada uspjela formirati odgovarajuće jedinice, koje su se, osim za odbrambene, mogle angažovati i za izvršenje ofanzivnih zadataka. Prvi rezultati ostvareni su u borbama na različitim dijelovima bosanskohercegovačkog ratišta, na Ozrenu, Crnoriječkoj visoravni, Donjoj Brki, u zonama odgovornosti 5. i 7. korpusa i dr. Godina 1994. bila je godina borbe za povoljnije taktičke i operativne pozicije, koje su trebale stvoriti uslove za preuzimanje operativne i strateške inicijative na ratištu u Bosni i Hercegovini.²

“Vojska Republike Srpske” je, kao sastavni dio jedinstvenih oružanih snaga (države) Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) - Vojske Jugoslavije, izvodeći vojne operacije protiv Republike Bosne i Hercegovine u korist Savezne republike Jugoslavije, a djelujući u svojstvu organa i za račun Savezne republike Jugoslavije, koja je ostvarivala efektivnu kontrolu nad “Vojskom Republike Srpske”, i učestvujući u realizaciji “**strateških ciljeva**” (političkih i vojnih ciljeva) Savezne republike Ju-

¹ R. Delić, **ČAST JE BRANITI BOSNU: AUTENTIČNI GOVORI**, knjiga 1, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2001, str. 625-626.

² Isto. Od proljeća 1994. Armija Republike Bosne i Hercegovine je “**postala najperspektivnija vojska u Bosni i Hercegovini, što potvrđuje velikim uspjesima na Ozrenu (Vijenac), Kupresu, Vlašiću, Majeveci, Vožuću, Bosanskoj krajini i na nekim drugim pravcima**” (A. Kliko - F. Ćuskić, **17. VITEŠKA KRAJIŠKA BRDSKA BRIGADA A R BiH**, Udruženje “17. VKbbr” Ključ - Institut za istoriju, Sarajevo, 2010, str. 192, napomena 11).

goslavije u Republici Bosni i Hercegovini,³ u skladu sa *DIREKTIVOM ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7* “**VRHOVNE KOMANDE OS REPUBLIKE SRPSKE**” (“**NARODNA ODBRANA. DRŽAVNA TAJNA**”), Dt. br. 2/2-11, od 8. marta 1995. (u 1995. godini) planirala⁴ više ofanzivnih operacija:⁵ “*Sadejstvo-95*”; “*Prozor-95*”; “*Spreča-95*”; “*Jadar*”, “*Zvijez-*

³ ICTY, Predmet br. IT-94-1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *IZDVOJENO I RAZLIČITO MIŠLJENJE SUDIJE MCDONALD O PRIMJENJIVOSTI ČLANA 2. STATUTA*, 7. maj 1997, paragrafi 1-34; ICTY, Predmet br. IT-94-1-A, PRED ŽALBENIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 15. juli 1999, paragrafi 68-162.

⁴ AIIZ, inv. br. 2-4249, Vrhovna komanda OS Republike Srpske, Dt. br. 2/2-11 (“**NARODNA ODBRANA**”, “**DRŽAVNA TAJNA**”, “**VRLO HITNO**”), 8. marta 1995. – Komandi 1. i 2. KK, SRK, IBK, HK, DK, V i PVO i CVŠ VRS, *DIREKTIVA ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7*; Isto, inv. br. 2-4248, Glavni štab Vojske Republike Srpske, DT. br. 02-2-15, 31. mart 1995. (NARODNA ODBRANA. DRŽAVNA TAJNA “SADEJSTVO-95”. VRLO HITNO) – Komandi 1. KK, IBK, DK, V i PVO (na znanje 2. KK, SRK i HK), *DIREKTIVA ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7/1*.

“Vojska Republike Srpske” je, na osnovu *DIREKTIVE ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7*, imala “zadatak: (1) krajnje upornom odbranom na svim delovima ratišta odbraniti teritoriju RS, a odsudnom odbranom na s/z i j/z delu sarajevskog ratišta, sprečiti po svaku cenu deblokadu Sarajeva spolja i presecanje komunikacije: Sarajevo - Trnovo - Kalinovik, (2) ne dozvoliti, na bilo kom delu fronta, dublje prodore neprijatelja i operativno-taktičko iznenađenje tipa Bihać i Kupres, a posebno severno od Zvornika, na Majeveci, Vozući, Vlašiću, kod Brčkog, Teslića i Srbobrana, (3) u periodu primirja, u potpunosti realizovati zadatak i obaveze iz Naređenja Komandanta GŠ VRS str. pov. br. 03/4-182, od 05. 02. 1995. godine, (4) organizovanim i planskim izvođenjem b/d naneti neprijatelju što veće gubitke u ž/s i TMS” (Isto).

⁵ Isto. “Vojska Republike Srpske” je, “za slučaj prekida četveromesečnog primirja i produžetka rata”, /tehničko-materijalna sredstva - prim. S. Č./, prema *DIREKTIVI ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7*, trebala da blagovremeno isplanira i pripremi “1-2 operacija strategijskog i 3-4 operacije operativnog nivoa, sa zadatkom: (1) planskim i organizovanim materijalnim, propagandnim i drugim aktivnostima, grupisanjem snaga i sredstava, izvođenjem demonstrativnih i b/d taktičkog značenja, u zonama izvođenja planiranih operacija, obmanuti neprijatelja o stvarnim namerama, a zatim energičnim dejstvom oklopno-mehanizovanih snaga, sa više pravaca, izvršiti što dublje prodore, razbiti mu i uništiti snage, naneti što veće gubitke u ž/s i TMS, i na taj način silom oružja nametnuti neprijatelju konačno rešenje rata, a svet prisiliti da prizna faktičko stanje na terenu i završi rat, (2) popraviti operativno-strategijski položaj Vojske RS, (3) skratiti liniju fronta i stvoriti uslove za ožvljavanje privrede RS, vraćanjem dela v/o, (4) obezbediti što povoljnije uslove državno političkom rukovodstvu za vođenje mirovnih pregovora i ostvarenje strategijskih ciljeva rata” (Isto).

Polazeći od “zadataka Vojske Republike Srpske”, utvrđenih *DIREKTIVOM ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7*, od 8. marta 1995, “vrhovni komandant” “**VRHOVNE KO-**

da-95”; “Lukavac-95”; “Krivaja-95” i “More-95”.⁶ Cilj tih operacija bio je: **“povratak izgubljenih položaja na Igmanu, Treskavici i Bjelašnici i stvaranje uslova za prodor ka Ivan Sedlu”, “po svaku cenu sprečiti deblokadu Sarajeva spolja”**; zauzimanje teritorije sjeverno od Tuzle; proširenje posavskog koridora i otklanjanje prijetnji Doboju; **“razbijanje i uništenje muslimanskih snaga”** u sigurnim zonama Ujedinjenih nacija - Srebrenici i Žepi i **“definitivno oslobađanje Podrinja”**;⁷ **“oslobađanje**

MANDE OS REPUBLIKE SRPSKE” Radovan Karadžić je odlučio: **“odsudnom odbranom, u z/o SRK, 30. pd, 22. pbr, TG-2/1. KK i prema snagama Republike Hrvatske, i krajnje upornom odbranom na ostalom delu ratišta, uz jača aktivna dejstva na delu fronta u z/o ostalih korpusa, naneti neprijatelju što veće gubitke u ž/s i TMS, sprečiti brze i dublje prodore u zahvatu operativno-taktičkih pravaca i rasecanje teritorije, a pomoćnim snagama jačine do korpusa, izvođenjem 1-2 operacije strategijskog nivoa (u z/o 1. KK - IBK i SRK - HK), i 3-4 operacije operativnog nivoa, izvršiti što dublje prodore ka važnijim administrativnim i industrijskim centrima neprijatelja, razbiti mu i uništiti snage i na taj način stvoriti uslove za pobedonosan završetak građanskog rata.**

Težište odbrane imati u z/o SRK 30. pd, TG-2/1. KK, Semberiji i Posavini, a težište ofanzivnih dejstava imati na pravcima koji koncentrično izvode ka Tuzli, iz z/o 1. KK, IBK i DK, i u zahvatu reke Neretve i Zujevine.

Borbena dejstva u operacijama strategijskog nivoa podržati svim raspoloživim snagama i sredstvima V i PVO.

Gotovost za odbranu - odmah, a gotovost za izvođenje operacija strategijskog i operativnog nivoa do 20. aprila 1995. godine, do kada izvršiti sve operativno-strategijske i materijalne pripreme predstojećih operacija VRS.

Pri izvođenju operacija strategijskog nivoa, prvo realizovati operaciju ‘Sadejstvo-95’, a zatim operaciju ‘Prozor-95’. U pripremi operacije ‘Sadejstvo-95’ izvesti operaciju ‘Spreča-95’, a pripremi operacije ‘Prozor-95’ prethodno realizovati planirane operacije u nadležnosti SRK i DK” (Isto).

⁶ Isto.

⁷ Isto. *DIREKTIVOM ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7* /velika slova u originalu - prim. S. Č./ predsjednika “Republike Srpske” i **“vrhovnog komandanta” “VRHOVNE KOMANDE OS REPUBLIKE SRPSKE”**, Radovana Karadžića, od 8. marta 1995. “Vojsci Republike Srpske” u vezi s njenom dugoročnom strategijom prema Srebrenici i Žepi, sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, a u cilju **“definitivnog oslobođenja Podrinja”**, odnosno zauzimanja Podrinja, po kojoj je, između ostalog, trebalo **“svakodnevnim planskim i osmišljenim borbenim aktivnostima stvoriti uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi”**. Tom naredbom je, pored ostalog, osmišljena i još jednom potvrđena *konkretna, specifična namjera (dohus specialis)* za istrebljenje Bošnjaka, odnosno - posebna namjera za zločin genocida. U toj strategiji konkretno se navodi da “Vojaska Republike Srpske” treba **“što pre izvršiti potpuno fizičko odvajanje Srebrenice i Zepe, čime će se sprečiti i pojedinačno ko-**

munificiranje između ovih enklava". U slučaju "odlaska snaga UNPROFOR-a iz Žepe i Srebrenice", Komanda Drinskog korpusa "će isplanirati operaciju pod nazivom 'Jadar', sa zadatkom razbijanja i uništenja muslimanskih snaga u ovim enklavama i definitivnog oslobađanja Podrinja" (AIIZ, inv. br. 2-4249, Vrhovna komanda OS Republike Srpske, Dt. br. 2/2-11 ("NARODNA ODBRANA", "DRŽAVNA TAJNA", "VRLO HITNO"), 8. marta 1995. – Komandi 1. i 2. KK, SRK, IBK, HK, DK, V i PVO i CVŠ VRS, *DIREKTIVA ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7*; ICTY, R. J. Butler, **SREBRENICA MILITARY NARRATIVE - OPERATION "KRIVAJA 95" /ISKAZ O VOJNIM DOGAĐAJIMA U SREBRENICI - OPERACIJA "KRIVAJA 95"**, 15. maj 2000, paragraf 1.37; ICTY, Predmet br. IT-98-33-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADISLAVA KRSTIĆA, *PRESUDA*, 2. august 2001, paragraf 28; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 204; S. Čekić, **GENOCID I ISTINA O GENOCIDU U BOSNI I HERCEGOVINI**, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 115-116).

U cilju obezbjeđenja borbenih dejstava, posebna je pažnja usmjerena na "moralno-psihološko obezbeđenje", pri čemu je sastavni dio tog zločinačkog plana bila i blokada konvoja pomoći. U vezi s tim, Radovan Karadžić je naredio "preko nadležnih državnih i vojnih organa, zaduženih za rad sa UNHCR-om i humanitarnim organizacijama, planskim i nenametljivim retroaktivnim odobravanjem zahteva, smanjiti i ograničiti logističku podršku snaga UNPROFOR-a u enklavama i dotur materijalnih sredstava muslimanskom življu, i učiniti ih ovisnim od naše dobre volje, a istovremeno izbeći osudu međunarodne zajednice i svjetskog javnog mnjenja" (AIIZ, inv. br. 2-4249, Vrhovna komanda OS Republike Srpske, Dt. br. 2/2-11 ("NARODNA ODBRANA", "DRŽAVNA TAJNA", "VRLO HITNO"), 8. marta 1995. – Komandi 1. i 2. KK, SRK, IBK, HK, DK, V i PVO i CVŠ VRS, *DIREKTIVA ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7*; S. Čekić, **GENOCID ...**, str. 116).

Radovan Karadžić je (svojim) izjavama na "Skupštini Republike Srpske" otvoreno priznao "svoju duboku umiješanost u srebrenički masakr" (: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996**, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, Priredio Robert Donia, University press - Izdanje Magistrat Sarajevo i Fondacija Istina Pravda Pomirenje, Tuzla, 2012, str. 202, 204, 206, 208-209 i 238), odnosno genocid. Tako je na pedeset drugoj sjednici "Skupštine", pored ostalog, izjavio: "Imali smo, kao što znate, uspjeh u Srebrenici i Žepi ..." (Isto, str. 202). Karadžić i poslanici srpske "Skupštine", "ne samo da su priznali masovna ubistva, već su se njima i hvalili". Karadžić je pozivao delegate "da mu odaju priznanje što je naredio" masovna ubistva (Isto, str. 238).

Radovan Karadžić je 6. augusta 1995, na pedeset drugoj sjednici "Skupštine Republike Srpske", otvoreno priznao da je "pregledao, odobrio i potpisao" *DIREKTIVU ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7* "da se uzme i Teočak, Srebrenica, Žepa i Gorazde, sve je to potpisano i išli smo snažno u to ... I usmeno i pismeno sam naredio da se ide na Žepu i Srebrenicu" (: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996 ...**, str. 206).

Genocidni plan i namjeru o zauzimanju sigurnih zona Ujedinjenih nacija Srebrenice i Žepe i istrebljenju Bošnjaka Radovan Karadžić je potvrdio i na 54. sjednici "Skupštine",

srpskih prostora” u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Goražde i **“svodenje enklave na veličinu zaštićene zone od 3 km od centra grada, kao i definitivnog vojničkog poraza muslimanskih OS i spajanje sa snagama na Igmanu i Bjelašnici”**; te **“izbijanje u dolinu Neretve”** i **“za izlazak na obalu mora u sektoru: Prevlaka - Cavtat”**.⁸

Ti vrlo ambiciozni planovi bili su daleko od stvarnih mogućnosti **“Vojske Republike Srpske”**, **“jer je promjena u odnosu snaga između ABiH /Armije Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ i VRS /“Vojske Republike Srpske” - prim. S. Č./, koja se počela primjećivati 1994, u 1995. bila očita”**,⁹ tako da se, umjesto osvajanja, **“Vojska Republike Srpske”** morala braniti od Armije Republike Bosne i Hercegovine. Pored toga, **“Vojska Republike Srpske”** bila je prisiljena braniti se i od napada hrvatskih snaga na Livanjskom polju i planini Dinari.¹⁰

15-16. oktobra 1995. Tada je Karadžić, pored ostalog, izjavio da je **“kao vrhovni komandant stao iza plana /za genocid - prim. S. Č./ za Žepu i Srebrenicu, za Srebrenicu uglavnom. Žepa se podrazumijevala”**. On je lično **“nadgledao plan bez znanja GŠ /Glavnog štaba - prim. S. Č./, ne krijući, nego slučajno nailazeći /na/ generala Krstića i savjetovao mu da pravo ide u grad i da proglasi pad /zauzimanje - prim. S. Č./ Srebrenice, a poslije ćemo se juriti sa Turcima /Bošnjacima - prim. S. Č./ po šumama”**. Govoreći otvoreno o tom (svom) zločinačkom poduhvatu genocidnog karaktera, Karadžić je, također, izjavio i sljedeće: **“Odobrio sam i blaži zadatak i radikalni zadatak i ne kajem se za to”** (Isto, str. 208-210).

⁸ Isto; **∴ BALKAN BATTLEFIELDS: A MILITARY HISTORY OF THE YUGOSLAV CONFLICT, 1990-1995**, Volume I, Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, Washington, DC 20505, May 2002, str. 289-290; D. Marijan, **OLUJA**, Hrvatski memorijalno-dokumentacioni centar Domovinskog rata, Zagreb, 2009, str. 18. Srpski agresor je, ofanzivnim operacijama u toku 1995, nastojao prisiliti rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine **“da prizna faktičko stanje na ratištu i potpiše sporazum o prekidu rata”** (AIIZ, inv. br. 2-4249, Vrhovna komanda OS Republike Srpske, Dt. br. 2/2-11 (**“NARODNA ODBRANA”**, **“DRŽAVNA TAJNA”**, **“VRLO HITNO”**)), 8. marta 1995. – Komandi 1. i 2. KK, SRK, IBK, HK, DK, V i PVO i CVŠ VRS, **DIREKTIVA ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7)**.

⁹ **∴ BALKAN BATTLEFIELDS ...**, str. 290 i 300-303; D. Marijan, nav. dj., str. 18.

¹⁰ D. Marijan, nav. dj., str. 18-19. **“Srbi u Bosni”** krajem februara 1995, navodi Dobrica Ćosić u (svom) **“Bosanskom ratu”**, na osnovu razgovora sa predsjednikom **“Vlade Republike Srpske”** (Dušanom Kozićem), od 21. februara 1995, **“nemaju municiju, vojsku, ni sredstva da vode rat duže od tri meseca. Opšti je pad morala vojske”** (D. Ćosić, **BO-SANSKI RAT**, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 194). Na **“Sarajevsko-hercegovačkom frontu”** Srbi su tada imali malo vojske i municije **“samo za tri**

U martu 1995. Armija Republike Bosne i Hercegovine je, u najsloženijim prostornim (zemljišnim) i vremenskim uslovima, uspješno izvela jednu od najznačajnijih operacija tokom odbrambenog rata za očuvanje cjelovite i nezavisne Bosne i Hercegovine - oslobađanje Vlašića.¹¹

Vojni posmatrači Ujedinjenih nacija primijetili su očita poboljšanja u opremi, planiranju, organizaciji i izvođenju ofanzivnih dejstava Armije Republike Bosne i Hercegovine, te izvijestili kako su njeni borci tada raspolagali primjerenim ličnim naoružanjem i municijom, zaštitnim ("pancirnim") prslukom, šljemovima i radiokomunikacijskim uređajem. Neuspjeh srpske strategijske operacije "Sadejstvo-'95" u aprilu 1995, s ciljem proširenja koridora kod Boderišta, 8 km južno od Brčkog, koga su branile snage Armije Republike Bosne i Hercegovine i 108. brigade Hrvatskog vijeća obrane (HVO), i pored nadmoći u oklopnim borbenim sredstvima, artiljeriji i ostalom teškom oružju, pokazao je da "Vojska Republike Srpske" više nije bila u stanju probiti se kroz protivničku obranu.¹² "Vojska Republike Srpske" morala se spremati i za obranu od dugo najavljivane ofanzive Armije Republike Bosne i Hercegovine za oslobađanje Sarajeva, koja je započela sredinom juna 1995. Iako nije uspjela (jedinice Armije Republike Bosne i Hercegovine nisu ostvarile postavljeni cilj), pri čemu je Armija

dana ratovanja" (Isto). Iznoseći te činjenice, Dobrica Ćosić 22. februara 1995, pored ostalog, zapisuje: "**Rat Srba za svoju državu bio je, i sada je, toliko uslovljen spoljnim činiocima da mora biti izgubljen**" (Isto).

¹¹ R. Delić, nav. dj., str. 595. Najveći i najznačajniji rezultat te operacije je oslobađanje releja, kao i čitavog prostora do Babanovca. Time je Armija RBiH pokazala da je "**sposobna da izvodi operacije u najsloženijim uvjetima i to uz učešće jedinica iz više korpusa**" (Isto). Detaljnije o oslobađanju Vlašića vidi: H. Mušibegović - R. Šiljak - K. Bećirović, **OPERACIJA VLAŠIĆ**, Sarajevo, 1999; R. Delić, **ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE: NASTANAK, RAZVOJ I ODBRANA ZEMLJE**, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2007, knjiga 2, str. 111-121; A. Kliko - F. Ćuskić, nav. dj., str. 220-253; L. Silber - A. Little, **SMRT JUGOSLAVIJE**, Otokar Keršovani, Opatija, 1996, str. 349.

¹² .: **BALKAN BATTLEFIELDS ...**, str. 283-285 i 300-304; D. Marijan, nav. dj., str. 18, napomena 5; A. Kliko - F. Ćuskić, nav. dj., str. 220-254; A. Izetbegović, **SJEĆANJA: AUTOBIOGRAFSKI ZAPIS**, Grafička izdavačka kuća d.d. OKO, Sarajevo, 2005, str. 209; AIIZ, inv. br. 2-4248, Glavni štab Vojske Republike Srpske, DT. br. 02-2-15, 31. mart 1995. (NARODNA ODBRANA. DRŽAVNA TAJNA. "SADEJSTVO-95". VRLO HITNO) - Komandi 1. KK, IBK, DK, V i PVO (na znanje 2. KK, SRK i HK), *DIREKTIVA ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7/1*.

Republike Bosne i Hercegovine imala velike gubitke, ofanziva je vezala znatne snage “Vojske Republike Srpske”, koje zbog toga nisu mogle biti upotrijebljene na drugim ratištima, a i “Vojska Republike Srpske” je, također, pretrpjela velike gubitke.¹³ Od januara 1995. posebno intenzivni bili su kontinuirani napadi na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać,¹⁴ gdje se

¹³ ∴ **BALKAN BATTLEGROUNDS ...**, str. 307-314; D. Marijan, nav. dj., str. 18, napomena 5; R. Delić, **ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE ...**, knjiga 2, str. 121-144.

¹⁴ Srpski agresor, posebno kolaboracionističke snage (Savezne republike Jugoslavije: “Srpska vojska Krajine”, “Vojska Republike Srpske” i “Narodna odbrana Autonomne pokrajine zapadna Bosna”), osvajačke napade genocidnog karaktera (“**opštesrpska borbena dejstva**”) na području Cazinske krajine izvodio je od aprila 1992, “**radi ovladavanja prostorom zapadne Bosne**”, od maja 1993. - sigurnom zonom Ujedinjenih nacija Bihać (Cazinskom krajinom, sa gradom Bihaćem na jugu, Velikom Kladašom na sjeveru i Cazinom “**na sredokraći između navedenih gradova**”). Sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać srpski agresor je držao u opsadi i potpunoj blokadi: s istoka i juga od strane “Republike Srpske” i sa sjevera i zapada od strane “Republike srpske krajine” (M. Sekulić, **KNIN JE PAO U BEOGRADU**, Nidda Verlag GmbH, Bad Vilbel, 2000, str. 89-90; M. Begić, **U OPSADI 1.201 DAN: SIGURNA ZONA UN-A BIHAĆ**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 161-217). Peti (5.) korpus ARBiH je, uz velike žrtve, uspješno branio taj prostor, koji je bio “**glavna prepreka za potpuno vojno, političko i ekonomsko povezivanje**” paradržavnih tvorevina Republike srpske krajine i Republike Srpske (M. Begić, nav. dj., str. 161-217).

Cazinska Krajina imala je strateški značaj za Hrvatsku, jer je na jednom značajnom dijelu (118 kilometara) razdvajala “Republiku srpsku krajinu i “Republiku Srbску”. Peti korpus ARBiH je vezivao značajne srpske snage i onemogućavao da se one upotrijebe na drugim ratištima, kako u Hrvatskoj tako i u Bosni i Hercegovini (D. Marijan, nav. dj., str. 43).

Srpski agresor je preduzeo nekoliko većih ofanziva, koje nisu dovele do zauzimanja Cazinske krajine ni do uništenja 5. korpusa ARBiH. Ofanzivna djelovanja protiv 5. korpusa bila su snažna u proljeće (februarska ofanziva, 6-28. februara, te ofanzivna djelovanja marta mjeseca) i ljeto 1994. Težište ofanzive bilo je na grabeškom i na većem dijelu grmuško-srbijanskog platoa (Isto, str. 43; B. Felić, nav. dj., str. 168-264; M. Begić, nav. dj., str. 217-223; M. Sekulić, nav. dj., str. 91; ∴ **BALKAN BATTLEGROUNDS ...**, str. 244-246).

Snage 5. korpusa su 12. i 13. juna 1994. oslobodile selo Todorovo i Golubić, “**te je zapretila opasnost da preseku komunikaciju Pećigrad - Velika Kladaša, odseku u reonu Pećigrada 4. pbr NO AP ZB /4. pješadijsku brigadu “Narodne odbrane Zapadna Bosna” - prim. S. Č./, a zatim produže dejstva prema V. Kladaši. U ovim borbama oko 300 boraca 3. pbr NO je prešlo na stranu snaga 5. korpusa, tako da je ova brigada praktično razbijena. Tek uz artiljerijsku podršku 21. i 39. k /korpusa “Srpske vojske Krajine” - prim. S. Č./ tokom 14. i 15. 06. o. g. /1994. - prim. S. Č./ konsolidovana je**

odbrana i sprečen dalji prodor snaga 5. K” (AIIZ, inv. br. 2-4289, Srpska vojska Krajine, Glavni štab, Odeljenje bezbednosti, Sp. Br. 344-26, 1. juli 1994. - Upravi bezbednosti GŠ VJ /Generalštaba Vojske Jugoslavije - prim. S. Č./ i Odeljenju bezbednosti GŠ SVK / Glavnog štaba “Srpske vojske Krajine” - prim. S. Č./, *INFORMACIJA*).

U periodu 14-30. juna 1994. predstavnici Vojske Jugoslavije i “Srpske vojske Krajine” održali su tri sastanka sa Fikretom Abdićem, “**u cilju pripremanja ofanzivnih dejstava snaga NO AP radi povratka zauzete teritorije i oslobađanja /odnosno zauzimanja - prim. S. Č./ novih teritorija, zaključno sa reonom Cazina**”. Na tim sastancima Abdić je “**prihvatio predlog odluke o ofanzivnim dejstvima koja su trebala početi 28. 06. o. g.**”. U tim razgovorima Abdić je “**izneo da je 21. juna boravio u Beogradu i kod S. Miloševića imao sastanak sa najvišim političkim i vojnim predstavnicima SRJ, RS i RSK, te da im je Milošević naredio 'Fikret mora pobediti', te za potrebe NO AP ZB odobrio naoružanje i municiju u vrednosti od 9.000.000 dolara**” (Isto).

Dva dana kasnije (23. juna 1994) iz Beograda su, u skladu sa navedenim razgovorima i dogovorima, te naredbom Slobodana Miloševića da “**Fikret mora pobediti**”, tj. srpski agresor i njegovi kolaboracionisti, “**pristigla dva šlepera sa pješadijskim naoružanjem i municijom, koja su predati odmah predstavnicima NO AP ZB. Tokom 24. 06. pristigla su još dva šlepera sličnog sadržaja kao i prethodni, a veći deo njihovog tereta predat je Abdićevim snagama 25. 06. o. g. Dana 26/27. 06. po odobrenju GŠ SVK Abdiću su predata i 3 tenka T-34 sa jednim b/k /borbenim kompletom - prim. S. Č./ municije**” (Isto).

O namjerama i snagama koje su napadale sigurnu zonu UN-a Bihać najbolje ilustruje borbeno naređenje Glavnog štaba “VRS”, Str. pov. br. 02/2-74, od 2. jula 1994, dostavljeno komandama 1. i 2. krajiškog korpusa i na znanje “Srpskoj vojsci Krajine”, u kome se, pored ostalog, navodi: “**Na osnovu sporazuma između Vojske Jugoslavije, Vojske Republike Srpske, Srpske Vojske Krajine i Oružanih snaga AP Zapadna Bosna i Direktive br. 6 VK ORS RS od 11.11.1993. i dogovora postignutog 24.06.1994. godine u Vojnici između predstavnika VJ, VRS, SVK i predstavnika APZB, Vojska RS ima zadatak da počev od 10.07.1994. godine pređe u ofanzivna dejstva ka reci Uni, vezuje što jače snage 5. korpusa tzv. ABiH, izbije na desnu obalu Une i time omogućiti realizaciju planova OS APZB za potpuno ovladavanje prostorom Cazinske krajine ... Srpska vojska Krajine je prihvatila obavezu da bočnim snagama sa Banije i Korduna nanosi gubitke i razvlači snage 5. korpusa tzv. ABiH. Isto tako, SVK je preuzela obavezu da blokira sve švajcarske kanale (4 kanala) preko kojih se 5. k. tzv. ARBiH snadbjeva naoružanjem i vojnom opremom, kao i da pruži celokupnu vatrenu podršku OS APZB. Oružane snage APZB su preuzele obavezu da do 10. jula 1994. godine (pripremní period) izbiju na liniju reka: Mutnica-selo Čoralici, a zatim da u sadejstvu sa VRS i SVK ovladaju Cazinom i Bužimom, spoje se sa snagama 2. kk / Krajiški korpus - prim. S. Č./ na reci Uni i blokiraju Bihać” (M. Begić, nav. dj., str. 222-223).**

U borbama od 16. do 21. augusta 1994. snage 5. korpusa porazile su kolaboracionističke snage srpskog agresora - “Narodnu odbranu Autonomne pokrajine zapadna Bosna” i ušle u Veliku Kladašu. Nakon sređivanja i odmora, 5. korpus je 24. oktobra pokrenuo napadnu operaciju pod imenom *Grmeč-94*, sa ciljem da odbaci srpske snage od Bihaća i oslobodi šire područje na desnoj obali rijeke Une, od Lohovskih Brda do Bosanske Krupe. Peti korpus je postigao veliki uspjeh - zauzeo je (25. oktobra) kasarnu “Vojske Repu-

5. korpus Armije Bosne i Hercegovine aktivnom odbranom u žestokim

blike Srpske” Grabež, zaplijenio velike količine materijalno-tehničkih sredstava i prešao u gonjenje razbijenih snaga 2. krajiškog korpusa “Vojske Republike Srpske” na pravcima Ripač – Dubovsko – Vrtoče i Dubovsko – Orašac – Kulen-Vakuf. Snage 5. korpusa su stigle do Dubovskog, Lipe i Kulen-Vakufa, pri čemu su 28. oktobra oslobodile Kulen-Vakuf (D. Marijan, nav. dj., str. 43-44; B. Felić, **PETI KORPUS (1992-1995)**, *Ljiljan*, Sarajevo, 2002, str. 264-333, 343-344 i 427-428; M. Begić, nav. dj., str. 223-224; M. Sekulić, nav. dj., str. 91 i 94; A. Kliko - F. Ćuskić, nav. dj., str. 209-210; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 246-247; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI, IZVJEŠTAJ GENERALNOG SEKRETARA PREMA Rezoluciji GENERALNE SKUPŠTINE 53/35 (1998)**, 15. novembar 1999, paragraf 157-158).

O značaju uspjeha 5. korpusa govori i upozorenje generala Manojla Milovanovića, zamjenika komandanta Glavnog štaba “Vojske Republike Srpske”, dostavljeno političkom i vojnom rukovodstvu “Republike srpske krajine” 27. oktobra 1994, u kome je, ukazujući na **“namere zajedničkog neprijatelja”** (“... da kordiniranim dejstvima sa j/i i s/z /jugoistoka i sjeverozapada - prim S. Č./ raseku z/o /zonu odgovornosti - prim S. Č./ 2. kk i time fizički odvoje Republiku Srpsku Krajinu od Republike Srpske”), stajalo: **“... da su ovo najkritičniji momenti u ovome ratu za Srbe zapadno od Drine”** (D. Marijan, nav. dj., str. 45 i 242; M. Begić, nav. dj., str. 223; A. Kliko - F. Ćuskić, nav. dj., str. 209-210; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 247-248). Dva dana kasnije (29. oktobra) Radovan Karadžić je, navode mr. Amir Kliko i general Fikret Ćuskić, **“proglasio ratno stanje na teritoriji koju je pokrivao 2. KK VRS. Provedena je i potpuna mobilizacija. Karadžić je tih dana lično boravio u Drvaru, pokušavajući da smiri paniku i pobunu koja je nastala u redovima VRS”** (A. Kliko - F. Ćuskić, nav. dj., str. 210).

Političko i vojno rukovodstvo Savezne republike Jugoslavije donijelo je odluku (po generalu Milisavu Sekuliću: **“u Beogradu je donesena odluka ...”**) **“da se razbije 5. muslimanski korpus i da srpske vojske (SVK i VRS) ovladaju prostorom zapadne Bosne koji bi potom postao ‘Republika Zapadna Bosna’, na čelu sa Fikretom Abdićem. Zamišljeno je da se obrazuje posebna vojna grupacija pod nazivom ‘Pauk’, u kojoj bi, pored jedinica Narodne odbrane Fikreta Abdića ušle jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova RSK sa pojačanjem iz Srbije i jedan broj sastava iz Srpske vojske Krajine. Obrazovanje grupacije ‘Pauk’ započelo je u oktobru 1994. godine, a od 15. novembra je završeno konstituisanje njegove komande. Ona je objedinjavala sve snage koje su izvodile operacije pod šifrom ‘Pauk’. Za komandanta ‘Pauka’ postavljen je general Mile Novaković. Odlučeno je da se u operaciju uključe i jedinice Vojske Republike Srpske - Drugi krajiški korpus i vazduhoplovstvo”** (M. Sekulić, nav. dj., str. 92).

Komanda “Pauka” bila je potčinjena Beogradu (dijelom Generalštabu Vojske Jugoslavije, a dijelom Državnoj bezbjednosti Srbije). Glavnom štabu “Srpske vojske Krajine” **“poveren je zadatak pozadinskog obezbeđivanja ‘Pauka’**. Snadbevanju municijom, hranom i sanitetsko zbrinjavanje bile su ključne obaveze Glavnog štaba Srpske vojske Krajine” (Isto).

“Svi učesnici u operaciji ‘Pauk’ i sadejstvjujuće jedinice bili su upoznati da je cilj operacije da se razbije 5. muslimanski korpus i da se ovlada teritorijom Zapadne Bosne sa gradom Bihaćom. Posle toga trebalo je da usledi proglašenje ‘Republike Zapadne Bosne’” (Isto).

“Položaj aerodroma Udbina omogućavao je efikasnu upotrebu svih raspoloživih aviona i helikoptera”, te je srpski agresor **“maksimalno koristio avijaciju za dejstva po ciljevima u Bihaću i njegovoj okolini ...”** (Isto, str. 93).

Srpske snage, uključujući i jedinice “Narodne odbrane Autonomne pokrajine zapadna Bosna”, 1. novembra 1994. pokrenule su ofanzivu protiv 5. korpusa ARBiH. Izvođenjem operacije *Jutro-94* srpske snage su do 8. novembra **“očistile dolinu rijeke Une”**, od Kulen-Vakufa, do sela Lohova i blokirale Ripač. Do 17. novembra zauzele su gotovo cijeli prostor koga je 5. korpus oslobodio i djelimično ušle u Veliku Kladušu (grad nije zauzet), pri čemu su granatirale civile i civilne objekte sigurne zone Ujedinjenih nacija Bihać (D. Marijan, nav. dj., str. 44-45 i 243-248, 250-251, 259-260 i 262-263; B. Felić, nav. dj., str. 347-379, 381, 395-431 i 435; M. Begić, nav. dj. str. 224-234; M. Sekulić, nav. dj., str. 93-94; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 192 i 196-198).

UNPROFOR je 9. novembra upozorio snage “Srpske vojske Krajine” da će upotrijebiti sva raspoloživa sredstva ukoliko ne prestanu s granatiranjem sigurne zone Ujedinjenih nacija Bihać. Međutim, srpska ofanziva je nastavljena - napadi nisu prestali. Sa aerodroma Udbina su i pored zabrane vojnih letova u zračnom prostoru Republike Bosne i Hercegovine i borbenog djelovanja, na teritoriji Ujedinjenih nacija - sigurnoj zoni (UN-a) Bihać borbeno djelovali avioni tipa ORAO. Tako su 18. novembra 1994. **“u 11,05 sati 2 aviona tipa ORAO borbeno djelovala po Bihaću i to bombama PLAB-2501 CLASTER. Dana 19. 11. 1994. godine u 16.00 3 aviona tipa ORAO bombardovala su Cazin. Jedan avion se srušio nakon udara u stub TKA, a drugi je pogođen STRELOM - 2 M. Identifikovan je poginuli pilot: Nović Boro, rođen 1964. godine u Valjevu”** (S. Jašarević, **PEČAT ODBRANE**, Info-grafika, Ključ, 1999, str. 142; D. Marijan, nav. dj., str. 249-253 i 261-271; B. Felić, nav. dj., str. 347-379, 381, 395-431 i 435; M. Begić, nav. dj., str. 224-234; M. Sekulić, nav. dj., str. 93-94). Zbog toga je 21. novembra NATO (oko 30 borbenih aviona) bombardovao aerodrom Udbina (M. Begić, nav. dj. str. 224-234; D. Marijan, nav. dj., str. 249-253 i 261-271; B. Felić, nav. dj., str. 395-431; M. Sekulić, nav. dj., str. 93-94; . **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragrafi 158-163). **“Gubici u ljudstvu Srpske vojske Krajine bili su jedan poginuli i pet ranjenih, od kojih je jedan nešto kasnije umro u Kninskoj bolnici. Ljudstvo je na vreme sklonjeno u zaklone, pa su gubici relativno mali. Aerodrom se, međutim, nije mogao efikasno zaštititi. Poletno-sletna staza je avio bombama prekinuta na pet mesta, a staze za vožnju na dva mesta. Zbog tolikih oštećenja aerodrom nije mogla koristiti mlazna avijacija. Veće količine goriva su izgorele. Većina objekata je oštećena, a deo montažnih - drvenih objekata je nestao u požaru. Ukupna šteta na avionima, helikopterima, vazduhoplovno-ubojnim sredstvima, raketnim sredstvima i sredstvima veze iznosi oko 9.250.000 maraka. Pričinjena je i velika šteta na sredstvima artiljerijsko-raketnih jedinica protivvazdušne odbrane vrijednosti oko 3.240.000 maraka. Kad se sve sabere, ukupna šteta od bombardovanja aerodrome Udbina 21. novembra 1994. godine procenjena je na 13.653.000 maraka”** (M. Sekulić, nav. dj., str. 93-94).

U decembru 1994. protiv 5. korpusa angažovane su brojne srpske snage i sva raspoloživa sredstva, **“od artiljerije, avijacije, helikopterskih desanta, raketa tipa VOLHOV i LUNA i zabranjenih sredstava”**, sa ciljem da ga unište. **“Dnevno je na položaje branilaca ispaljivano između 6.000-9.000 komada različitih projekata.”** Do 16. decembra 1994. agresor je, u cilju **“vojničkog poraza 5. korpusa”**, **“veoma složene, u**

vojničkom smislu”, operacije, koja “zahteva veliku količinu materijalnih sredstava”, utrošio “preko 6 miliona raznih ubojnih sredstava, od čega: - šest miliona metaka pešadijske municije i sredstava za PoD /protivoklopna dejstva - prim. S. Č./; - 24.000 raznih mina za minobacače; - 11.300 artiljerijskih granata; - 4.700 granata za tenkovske topove; - 110.000 zrna PA /protivavionske - prim. S. Č./ municije i - 183 rakete” (B. Felić, nav. dj., str. 409-415; M. Begić, nav. dj., str. 226-227; D. Marijan, nav. dj., str. 273-274).

“Samo pripadnicima AP ZB”, svojim kolaboracionistima, srpski agresor je dao “7.260 cevi raznog pešadijskog naoružanja” (M. Begić, nav. dj. str. 227).

Za završetak operacije - “vojnički poraz 5. korpusa”, bilo je, prema ocjeni vojnog rukovodstva “Republike srpske krajine”, “potrebno nabaviti municiju, pa da 5. bude definitivno vojnički poražen za dva meseca, i to: - za pešadijsko naoružanje 9.055.314 kom. /komada - prim. S. Č./; - mina za MB /minobacače - prim. S. Č./ 36.059 kom.; - za topove i haubice 16.964 kom; - za tenkove i SO /samohodna oruđa - prim. S. Č./ 7.191 kom.; - za PA naoružanje 164.022 kom. i - raketa 275 kom.” (M. Begić, nav. dj., str. 226-227).

Na području Bihaća, sigurne zone Ujedinjenih nacija, je, prema podacima Komande 5. korpusa ARBiH, od 13. decembra 1994, “u toku posljednjih mjesec i pol dana palo oko milion razornih projektila kalibra 40 mm do 155 mm po prvim linijama i po naseljenim mjestima”, od čega je ubijeno “520 stanovnika, od toga 166 djece, teže ranjeno skoro 1.500, od toga 248 djece, lakše ranjeno 2.370, od toga 422 djeteta. Od teže ranjenih, skoro 1/3 (470) su sa trajnim posljedicama i invalidnošću, od kojih je 130 sa amputacijama jednog ili više ekstremiteta. Osim toga, u posljednja tri mjeseca umrlo je 28 porodilja i 63 novorođenčeta ili dojenčeta” (B. Felić, nav. dj., str. 411-412; M. Begić, nav. dj., str. 227). Agresor je, pored ostalog, koristio “bojne otrove, modifikovane rakete i avio-bombe sa improvizovanih lansera na vozilima” (B. Felić, nav. dj., str. 411).

Združene agresorske snage 17. decembra zauzele su Veliku Kladušu, sa sjevernim dijelom zapadne Bosne, što je omogućilo “opstanak F. Abdiću i povratak više hiljada muslimanskih izbjeglica u svoje domove”. Krajem decembra “vođene su odsudne borbe na prilazima Bihaću, a u pojedinim dijelovima grada i ulične borbe”. “Borbe su vođene u prigradskim i nekim gradskim dijelovima. Tako su vođene borbe 500 m od bolnice Bihać u kojoj se nalazio veliki broj ranjenih i oboljelih” (M. Begić, nav. dj., str. 223-224 i 234-235; B. Felić, nav. dj., str. 395-431; D. Marijan, nav. dj., str. 271-282; M. Sekulić, nav. dj., str. 94). Snage 5. korpusa organizovano i uporno su se branile “na svim pravcima”. Agresor nije uspio osvojiti “veći deo teritorije, niti je 5. K. vojnički poražen”. Zahvaljujući upornoj i odsudnoj odbrani 5. korpus je zaustavio srpskog agresora i prisilio ga da pređe u odbranu (D. Marijan, nav. dj., str. 251-253 i 273-282; B. Felić, nav. dj., str. 422-427; M. Sekulić, nav. dj., str. 94; A. Kliko - F. Ćuskić, nav. dj., str. 210).

O izvođenju borbenih dejstava, “negativnom toku i ishodu operacije na bihaćki džep”, herojskoj odbrani 5. korpusa ARBiH i ukupnim gubicima jedinica u sastavu Operativne grupe “Pauk” general Milisav Sekulić piše sljedeće: “U prvobitnoj zamisli za operaciju ‘Pauk’ ključne uloge u izvođenju borbenih dejstava imale su Komanda ‘Pauka’, zatim 2. krajiškog korpusa i Ličkog korpusa. U navedene grupacije bili su uključeni svi sastavi iz Srpske vojske Krajine. Objedinjavanje borbenih dejstava bilo je povereno istaknutom komandnom mestu Vojske Republike Srpske sa koga je dejstvovao deo Glavnog štaba Vojske Republike Srpske sa načelnicima štaba na čelu.

Dejstva sastava 2. krajiškog korpusa bila su slaba, posebno u vreme prodora delova 5. muslimanskog korpusa na pravcu Bihać – Ripač – Skender-Vakuf /treba:

borbama žilavo suprotstavljao nadmoćnijim združenim snagama srpskog

Kulen-Vakuf - prim. S. Č./ **Zbog toga je odlučeno da se pristupi obrazovanju jedinica taktičkog sastava iz Dalmatinskog, Kordunskog i Banijskog korpusa. Ovim snagama stabilizovana je odbrana pravca Ripač – Bosanski Petrovac.**

'Pečat' negativnom toku i ishodu operacije na bihaćki džep dala je upravo 15. pješadijska brigada Drugog krajiškog korpusa. Ona je, bez opravdanog razloga, u panici napustila položaje na prilazima Bihaću. Nije ni pokušala da brani Ripač. Bila je u rasulu koje se ne može objasniti bilo kakvim razumnim činjenicama.

Vojska se praktično i bukvalno razbežala i ostavila oružje i opremu Muslimanima. Odbrana se nije konsolidovala sve do Skender Vakufa /treba: Kulen-Vakufa - prim. S. Č./ Deo brigade je pobjegao u Liku.

Na svoj način bile su karakteristične borbe oko Krupe i Grabeža, zbog opšte neizvesnosti. Muslimani u jednom času stvaraju mostobran, ali to je bilo sve što su uspjeli i tada dolazi do odbrambene borbe. Žrtve su bile obostrano velike. Tek dolaskom pripadnika oficirske i podoficirske škole iz Banjaluke, došlo je do preokreta u srpsku korist. Pitomci su praktično uvedeni u borbu iz autobusa. Tako je na ovom delu ratišta stabilizacija dejstva postignuta brzo, te kasnije nije dolazilo do značajnih promena.

Dok je trajala operacija 'Pauk', Hrvatska vojska započela je operaciju za osvajanje Kupresa i proboj na livanjsko-grahovski pravac. Kupres je osvojen 3/4. decembra /odnosno 3. novembra - prim. S. Č./ 1994. godine (M. Sekulić, nav. dj., str. 94-96). Nije tačno, kako to tvrdi Milisav Sekulić, da je "Hrvatska vojska započela operaciju za osvajanje Kupresa ...". Historijska činjenica je da je 7. korpus ARBIH 20. oktobra 1994, u cilju popravke vlastitih pozicija i oslobađanja Kupresa, pokrenuo borbena dejstva na kupreško-bugojanskom bojištu. Nakon deset dana uspješne borbe 7. korpusa - ARBiH je do 1. novembra 1994. zaposjela sve vitalne objekte srpske odbrane, hrvatske snage - Hrvatska vojska i HVO - prihvatile su poziv generala Mehmeda Alagića na sadejstvo, što su u početku odbile, i odlučile se priključiti - uključiti u završna borbena dejstva. Opširnije o borbama za oslobađanje Kupresa vidjeti: E. Ramić, **KUPREŠKA OPERACIJA JESEN 1994**, BKZ Preporod, Bugojno, 2004; A. Kliko - F. Čuskić, nav. dj., str. 205-215). Hrvatske jedinice locirane na prostoru BiH imale su u tom času oko 50.000 pripadnika i počele su pregrupisanje ka Dinari i Grahovu, što je početak priprema za osvajanje RSK.

U borbama za Zapadnu Bosnu ukupni gubici jedinica u sastavu operativne grupe 'Pauk' iznose 433 vojnika i starešina. Od toga je iz srpskih sastava poginulo 44 (oko 10 posto svih gubitaka); ranjenih 193 (oko 45 posto); nestalih 171 (oko 40 posto) i povređenih i obolelih 25 (oko 6 posto). Među izbačenim iz borbe je 64 Srbi i 369 Muslimana. U kategoriji poginulih 11 su Srbi i 33 Muslimani. U kategoriji ranjenih 50 su Srbi a 143 Muslimani. U kategoriji nestalih Srba je 3, a Muslimana 169. Povređenih i obolelih nema među Srbima, Muslimani imaju 25.

U operaciji protiv 5. muslimanskog korpusa, u novembru i decembru 1994. godine Srpska vojska Krajine imala je 91 poginulog, 180 ranjenih i 4 povređena. Ukupno je izbačeno iz borbe 275 vojnika i starešina" (M. Sekulić, nav. dj., str. 94-96).

"Kad se sve sabere, uključivanje Srpske vojske Krajine u operaciji za osvajanje zapadne Bosne", po ocjeni generala Sekulića, "nije imalo vojničko opravdanje. Ko-

rist je bila samo u tome što je Srpska vojska Krajine praktično rasteretila Kordun i Liku od velikog broja muslimanskih izbeglica” (Isto).

“Posledica uključivanja u borbe” su, tvrdi general Sekulić “krajnje negativne. Bombardovan je aerodrom Udbina i izbačen za duže vreme iz upotrebe. Postojanje 5. muslimanskog korpusa najmanje je smetalo Srpskoj vojsci Krajine, a on se mogao primorati na kapitulaciju blokadom snabdevanja, što pokretači operacije ‘Pauk’ po svemu sudeći nisu želeli. U toku trajanja ove operacije Vojska Republike Srbije je izgubila Kupres i omogućila dolazak Hrvatske vojske na Dinaru i na livanjsko-grahovski pravac, što će u kasnijem vremenu dovesti do pada ne samo RSK nego i Drvara, Glamoča, Ključa, Mrkonjić-Grada, Jajca. Jednom rečju, velike ambicije pretvorile su se u nenadoknadivu štetu” (Isto; A. Kliko - F. Čuskić, nav. dj., str. 205-215).

“Iz Ličkog, Kordunskog i Banijskog korpusa” “Srpske vojske Krajine”, navodi general Sekulić, “neprekidno je upućivano na hiljade vojnika prema Cazinskoj krajini. Tako će, u tim operacijama, do početka marta 1995. godine iz Kordunskog korpusa biti angažovano više od 2.000 vojnika i starešina. U tim borbama najmanje 50 ljudi je ranjeno i poginulo. Angažovanje Banijskog korpusa dostizalo je cifru i do 8.000 vojnika i starešina. Poginulo je ili ranjeno oko 130 vojnika i starešina. Sve u svemu, kao i sama ta operacija, uključivanje vojnika Srpske vojske Krajine u borbena dejstva sa 5. muslimanskim korpusom bilo je kontraproduktivno. Jedinicama iz sastava Srpske vojske Krajine nisu komandovala komande iz Banijskog i Kordunskog korpusa, nego Komanda ‘Pauka’ i komande Taktičkih grupa na čelu sa komadantima iz redova Ministarstva unutrašnjih poslova. Vojnici i starešine su pružali otpor da odlaze na ratište prema 5. muslimanskom korpusu. Dezerterstva su bila masovna, a moral je slabio toliko da se nije mogao popraviti do dana kada je trebalo odsudno braniti Krajinu” (M. Sekulić, str. 156).

Snage 5. korpusa, tvrdi brigadir Bejdo Felić, “u odbrani vitalnih pravaca oko Bihaća prisilile su agresora da pređe u odbranu, jer je vukao nekoliko pogrešnih poteza. Pored početka naše ofanzive ‘Grmeč-94’ izvukao je dio svojih snaga i uputio ih na druga opasna ratišta, cijeneći da mu se na ovom ne može ništa bitnije dogoditi. A, dogodilo se. Razbijen im je 2. kk u prvoj nedjelji naše ofanzive i oslobođeno još 250 km² prostora. Da bi zaustavio našu ofanzivu, SČA /srpsko-četnički agresor – prim. S. Č./ je sada morao izvlačiti snage s drugih svojih ratišta, da bi ih ponovo uputio na ovo, s ciljem da naše snage prisili na odbranu, a zatim i pređe u kontraofanzivu širih razmjera. Zbog toga je ponovo izvlačio snage s livanjskog i drugih ratišta, da bi ojačao napadnu moć snaga na ovom ratištu, čime je učinio novu stratešku grešku, jer je oslabio snage Livanjskog ratišta i time omogućio HV-a i HVO-a da ugroze zaleđe Knina. Međutim, i takve brojne snage zaustavljene su pred Novu godinu, kada je bio prisiljen preći u odbranu, te izvlačiti i vraćati te snage, po drugi put, na Livanjsko ratište. Samim tim se pomirio sudbinom da ne može dalje i da mora preći u odbranu, pokušavajući zadržati što više dostignutih linija odbrane. Jedino je nastavio granatiranja, a i silovite napade na velikokladuškom dijelu ratišta, zato što je uvukao snage VRSK i PVF Abdića /Vojske Republike srpske krajine i paravojne formacije - prim. S. Č./ u otvoreni rat sa 5. korpusom. Na ostalim pravcima naše snage su izvodile manje ili veće napade, te postepeno preotimala inicijativu i pojačavale napadna dejstva, počev od 13/14. 1. 1995. godine. U tim napadima, korak po

agresora, uključujući i specijalne jedinice iz Srbije, odnosno Savezne republike Jugoslavije, nanoseći mu velike gubitke. Akcije 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine (“Grmeč-95/1” i “Grmeč-95/2”, 12-18. maja 1995; “Una-’95” i “Zora-’95”, preduzete u maju 1995, te akcija “Trokut”, od 3-5. jula 1995), govore tome u prilog.¹⁵

korak, oslobađale su objekte, prostore i sela: Baljevac, rezervoar za vodu, Vučijak, Vedro Polje i potplješevička sela do Skočaja, Dobrenice i Sokoca sa Debeljačom. To odbacivanje agresora od grada zaokružuje se 13. 2. 1995. godine do pada mraka. Tako je konačno slomljena agresorska ofanziva pod nazivom ‘Jutro’, a njen autor general Milovanović, morao je pognute glave priznati poraz” (B. Felić, nav. dj., str. 435).

I kolaboracionisti srpskog agresora (“Republika srpska krajina” i “Republika Srpska”) otvoreno su priznali da je 5. korpus zaustavio srpsku ofanzivu za zauzimanje Bihaća i razbijanje korpusa i prisilio srpske snage da pređu u odbranu. Tako se u *Informaciji o aktuelnim pitanjima* Komande 15. pješadijske brigada “Srpske vojske Krajine” potčinjenim jedinicama, od 6. januara 1995, navodi da je “**Operacija za Bihać i slom 5. korpusa /bila/ u zastoju zbog ratišta na grahovsko-glamočkom pravcu**”. Međutim, taj zastoj, odnosno poraz, je, po navedenoj informaciji, bio privremenog karaktera - **dok se grahovsko-glamočko ratište smiri**, jer srpski agresor **nije odustajao od Bihaća** (“**Dakle, ne odustaje se od Bihaća**”), te je **dostignute položaje morao “maksimalno čvrsto držati**”. Očekujući povoljan trenutak i uslove - **smirivanje na grahovsko-glamočkom ratištu**, srpski agresor je manifestovao namjeru nastavka akcije zauzimanja sigurne zone Ujedinjenih nacija Bihać i slamanja 5. korpusa (**Dok se grahovsko-glamočko “ratište smiri, nastavlja se akcija za Bihać i slom 5. korpusa**)” (D. Marijan, nav. dj., str. 46-47 i 280-281). Ni političko ni vojno rukovodstvo “Republike Srpske” nije odustajalo od namjere zauzimanja sigurne zone Ujedinjenih nacija Bihać i razbijanja 5. korpusa Armije RBiH (Isto, str. 47).

I uspjeh hrvatskih snaga na Livanjskom bojištu prisilio je srpskog agresora da dio snaga (dvije brigade i dva bataljona “Vojska Republike Srpske” - iz 1. krajiškog, Hercegovačkog i Istočnobosanskog korpusa) **premjesti s drugih bojišta, pa i sa bihačkog, prema Bosanskom Grahovu i Glamoču** (Isto).

¹⁵ .: **BALKAN BATTLEFIELDS ...**, str. 292-295 i 304-306; D. Marijan, nav. dj., str. 18, napomena 5 i str. 280-299; B. Felić, nav. dj., str. 435-505; M. Begić, nav. dj., str. 236-240. Sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać srpske snage su i krajem 1994, po vlastitom priznanju generala Mladića na 50. sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 15. aprila 1995, u Sanskom Mostu, **tukle “svim sredstvima”**, sa ciljem da razbiju snage 5. korpusa i zauzmu Bihać i naseljena mjesta “**desno od obale reke Une**”. S tim u vezi, on je tada izjavio: **Bihać nije zauzet, niti je “vojnički razbijen V korpus.**” Od 21. do 24. decembra 1994. srpske snage su, po njemu, “**izgubile udarnu moć za ulazak u Bihać**” (AIIZ, inv. br. 2-4288, Magnetofonski snimak sa zasjedanja 50. sjednice Narodne skupštine, održane 15. i 16. aprila 1995. godine u Sanskom Mostu, str. 55 i 57).

Milorad Dodik je na sjednici “Narodne skupštine Republike Srpske”, 15. i 16. aprila 1995, u svojstvu poslanika (današnjeg “velikog demokrate”), insistirao da “**Narodna skupština Republike Srpske**” “**kroz zaključke o ukupnoj vojnoj situaciji**” utvrdi

Združene (oklopno-mehanizovane i pješadijske, uz upotrebu bojnih otrova) snage Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i njihovi kolaboracionisti (Vojska Jugoslavije i Ministarstva za unutrašnje poslove Republike Srbije, “Srpska vojska Krajine”, “Vojska Republike Srpske” i “Narodna odbrana zapadna Bosna”) pokrenule su 19. jula 1995. napad na sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać (Operacija *Mač-95* – “Srpska vojska Krajine” i Operacija *Štit-95* – “Vojska Republike Srpske”), radi **“ovladavanja teritorijom zapadne Bosne i konačno razbijanje i uništavanje 5. muslimanskog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine”**.¹⁶

“neposredni zadatak, a to je da se riješi vojna situacija u Cazinskoj Krajini”, “da se razbije V korpus i da na taj način na obali Une nemamo jakog protivnika koji će nas stalno destabilizirati na ovim prostorima” (Isto, Drugi dio, str. 28).

¹⁶ D. Marijan, nav. dj., str. 19, 52-53 i 299-301; N. Barić, **BIHAĆKO-CAZINSKA KRAJINA U POLITIČKIM I VOJNIM PLANOVIMA HRVATSKE I SRBIJE 1992-1995**, Zbornik radova CAZINSKA KRAJINA U XX STOLJEĆU - POLITIKA, LJUDI, DOGOVORI, BOŠNJAČKA PISMOHRANA, Časopis za povijest i kulturu Bošnjaka u Hrvatskoj, Svezak 10, br. 32-33, Zagreb, 2011, str. 442-443; B. Felić, nav. dj., str. 506-520; D. Owen, **BALKANSKA ODISEJA**, Radio B92, Beograd, 1996, str. 362; M. Sekulić, nav. dj., str. 158-165, 168 i 170; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 220; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 361-363; K. Bilt, **ZADATAK MIR**, Radio B92, Beograd, 1999, str. 106-107; M. Begić, nav. dj., str. 241-249; AIIZ, inv. br 2-4280, REPUBLIKA SRPSKA KRAJINA, GLAVNI ŠTAB SRPSKE VOJSKE, Str. pov. br. 30-1/33, 26. septembar 1995. Načelniku Generalštaba Vojske Jugoslavije, *Operativni izveštaj o agresiji na RSK i aktivnostima SVK u periodu od 04. 08. do 10. 08. 95. g. Vojska Jugoslavije* je, prema ocjenama CIA-e, **“u Krajinu poslala i određeni broj veterana, bivših oficira JNA (odnosno, tada oficira Vojske Jugoslavije), kako bi pomogli u provođenju promjena, izanalizirali stratešku i taktičko-operacijsku situaciju SVK, te ojačali odbranu, donijevši sa sobom i dodatnu opremu za SVK /“Srpske Vojske Krajine” - prim. S. Č./, kojom su trebali opremiti nove snage mobilne rezerve”** (.: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 363; D. Marijan, nav. dj., str. 19, napomena 7).

U ofanzivi “Srpske vojske Krajine” je, po procjenama CIA-e, tada bilo **“prisutno oko 500 specijalnih operativaca Vojske Jugoslavije, Službe državne bezbjednosti Srbije i Arkanove Srpske dobrovoljačke garde, uz dodatno pojačanje ljudstva iz Korpusa specijalnih jedinica Vojske Jugoslavije, koji su trebali osigurati udarne jedinice i vojno rukovodstvo tokom napada korpusa specijalnih jedinica Srpske Vojske Krajine** (.: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 363; D. Marijan, nav. dj., str. 19, napomena 8).

“Vojska hrvatskih (kninskih) Srba”, je po ocjeni predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alije Izetbegovića, 19. jula 1995. **“napala sa zapadne strane bihaćki džep. Peti korpus se povlačio, ali je pružao ogorčeni otpor i usporavao neprijateljsko napredovanje. Obavio sam više telefonskih razgovora sa generalom Dudakovićem. Prvi put Dudak nije bio optimist. Bio je zabrinut. Pomislio sam: si-**

U toj ofanzivi, u kojoj su teške odbrambene borbe vođene od 19. do 24. jula 1995, a nastavljene sve do 4. augusta 1995, težišno su angažovane snage i borbena sredstva na jugozapadnom, zapadnom i sjevernom dijelu ratišta na granici sa Republikom Hrvatskom, pri čemu su najteže borbe vođene od Pećigradskih brda, pa sve do Bugara i Izačića. Na dijelu ratišta Tržac - Johovica angažovane su glavne agresorske snage i borbena sredstva, a na Bugaru pomoćne (snage). Taj dio odsudne odbrane 5. korpusa **“bio je presudan u slamanju te ofanzive. Na tom dijelu su se lomila koplja združenog agresora”**, koji je imao oklopnu prednost - tenkove, transportere i veoma snažnu artiljerijsko-raketnu podršku.¹⁷ Drugi **“vrući borbeni dio fronta bio je na Plješevici, a zatim i na Grmeču od Hrgara pa do Grmuše”**.¹⁸

Iako su **“dosta teritorije zaposjeli na zapadu prema Republici Hrvatskoj”**, agresorske snage, zahvaljujući čvrstoj i odsudnoj odbrani kombinovanih snaga 5. korpusa, nisu ostvarile (postavljene) ciljeve napada:

tuacija je ovaj put ozbiljna, tačnije rečeno - bila je kritična. Međutim, dogodilo se čudo. Kada je kriza bila na vrhuncu, neočekivano me Tuđman pozvao i predložio da dodem u Split na, kako je rekao, 'važne razgovore'. Tamo nas je dočekala visoka hrvatska vojno-politička delegacija. Predložili su zajedničku vojnu akciju u zapadnoj Slavoniji i bihačkoj enklavi, poznatoj pod nazivom 'Oluja'. Sa mnom su bili Silajdžić i general Delić. Ponudu smo odmah prihvatili ...” (A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 220; N. Barić, nav. dj., str. 443).

¹⁷ B. Felić, nav. dj., str. 517-518; ∴ **BALKAN BATTLEFIELDS ...**, str. 363-364; D. Marijan, nav. dj., str. 316; M. Sekulić, nav. dj., str. 158-165; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 363. Ne može se prihvatiti ocjena Davora Marijana kako su srpske snage u napadu na **“bihačku enklavu” “u bici za Cazin od 19. do 26. jula 1995. dovele 5. korpus Armije Bosne i Hercegovine na rub poraza”** (D. Marijan, nav. dj., str. 19). Njegovo pozivanje na kazivanje generala Dudakovića, komandanta 5. korpusa, o toj agresorskoj ofanzivi, opisujući je **“kao svoje najteže trenutke u ratu”** (D. Marijan, nav. dj., str. 19), ne upućuje na njegovu (tj. Marijanovu) navedenu ocjenu. Istina, za generala Dudakovića je, kako to on tvrdi, 23. juli **“zaista bio nakritičniji dan u odbrani Cazinske krajine”** (B. Felić, nav. dj., str. 518). Očito je da **“nakritičniji dan”** ne znači isto što i ocjena o **“rubu poraza”** i/ili obrnuto.

General Ratko Mladić je 30. jula 1995. posjetio Knin, gdje je, govoreći **“o situaciji u takozvanom Bihačkom džepu”**, **“rekao da će muslimani nastaviti provocirati sve dotle dok ne budu poraženi kao u Srebrenici i Žepi ...”** (D. Marijan, nav. dj., str. 318). Time je Mladić, u skladu sa svojom politikom i praksom, te iskustvom u vršenju genocida u Republici Bosni i Hercegovini, posebno u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice, ponovio genocidnu namjeru prema Bošnjacima.

¹⁸ B. Felić, nav. dj., str. 517 i 650.

nisu razbile i uništile 5. korpus niti su izbile u dolinu rijeke Une. Borbena dejstva nastavljena su i od 1. do 3. augusta izvođena sa smanjenim intenzitetom.¹⁹

U toku priprema operacije *Mač*, koja se, u skladu sa direktivom Komande Glavnog štaba “Srpske vojske Krajine” o njenom izvođenju, **odnosila “na aktivna dejstva prema 5. K. /korpusu - prim. S. Č./, s ciljem potpunog njegovog slamanja”**, srpski agresor i njegovi kolaboracionisti su, u cilju zauzimanja sigurne zone Ujedinjenih nacija Bihać i uništenja 5. korpusa, ne birajući sredstva u realizaciji navedenih ciljeva, organizovali i sproveli tajnu operaciju, čiji je cilj bio da, upotrebom bioloških sredstava za trovanje prehrambenih proizvoda, koje su krijumčarenjem dopremali u Bihać, izazovu masovnijā oboljenja boraca 5. korpusa i njihovo izbacivanje iz stroja. U realizaciji tog cilja, komandant “Srpske vojske Krajine”, general Vojske Jugoslavije Mile Mrkšić, je **“odlučio**

¹⁹ Isto, str. 519 i 650. **“Operacija ‘MAČ-95’ na prostoru zapadne Bosne počela je”**, prema generalu Mili Mrkšiću, komandantu Glavnog štaba “Srpske vojske Krajine”, 19. jula 1995. **“i mogla se uspješno izvesti samo pod uslovima da su nam sastavi bili pripremljeni da jednovremeno izvode napadnu operaciju operativnog nivoa na prostoru zapadne Bosne i odbrambenu operaciju strategijskog karaktera na granicama sa Republikom Hrvatskom.**

Operacija ‘MAČ’, poslije 10 dana se prekida zbog pada Grahova i ugrožavanja Knina sa pravca Dinare. Vuku se iznudeni potezi da se stabilizuje front prema Kninu posle pada Grahova. Zbog toga se kreće u novu operaciju za oslobađanje Grahova. Na prostor Crvene zemlje prebacuju se Gardijska brigada iz KSJ /Korpus specijalnih jedinica - prim. S. Č./. Dvodnevna borbena dejstva nisu bitno poboljšala situaciju, izuzev što je zaustavljen prodor Hrvatske vojske ka Kninu, preko Strmice i ka Lučkoj Kaldirmi, preko s. Resanovci.

Operativni položaj SVK /Srpska vojska Krajine - prim. S. Č./ karakteriše višemesečna kriza desnog suseda (2. KK /2. krajiški korpus “Vojske Republike Srpske” - prim. S. Č./) koji je branio više pravaca operativnog i strategijskog značenja u preširokoj zoni odgovornosti (2. KK je branio Livanjsko-grahovski i Livanjsko-glamočki pravac i zatvorio je pravac koji iz bihaćkog džepa izvode preko Ripča i Krupe ka Petrovcu i Drvaru).

Slabosti 2. KK primoravale su SVK da stvara privremene sastave za odbranu Livanjsko-grahovskog pravca i za učešće u operacijama koje su izvođene protiv snaga 5. muslimanskog korpusa. Zahvaljujući pomoći i nespremnosti 2. KK stvoren je problem Dinare, kao osnove za agresiju na prostor Knina i Dalmacije.

Iniciranje operacija protiv 5. muslimanskog korpusa uz nepostojanje potrebne spremnosti, posebno je štetilo SVK koja je uvek, kao po nekom pravilu gurana u borbe za teritorije zapadne Bosne” (AIIZ, inv. br. 2-4280, REPUBLIKA SRPSKA KRAJINA, GLAVNI ŠTAB SRPSKE VOJSKE, Str. pov. Br. 30-1/33, 26. septembar 1995. - Načelniku Generalštaba Vojske Jugoslavije, *Operativni izveštaj o agresiji na RSK i aktivnostima SVK u periodu od 04. 08. do 10. 08. 1995. g.*, str. 1-2 i 15).

da upotrebom bioloških sredstava metodom trovanja artikala široke potrošnje (brašno, šećer, ulje, tečni deterdžent za pranje posuđa) ilegalnom trgovinom proda 5. K. i time izazove masovnijaa oboljenja boraca i njihovo izbacivanje iz stroja”.²⁰

Obezbjedenje kupovine navedenih artikala “za prodaju 5. K. i ubrizgavanje u iste sredstva za onesposobljavanje žive sile vršio je ObC /Obavještajni centar - prim. S. Č./ iz obavještajne uprave GŠ VJ / Generalštaba Vojske Jugoslavije - prim. S. Č./, lociran u Topuskom /na Kordunu - prim. S. Č./ u kojoj akciji su učestvovali pukovnik Zimonia Nikola i potpukovnik Krković Milan, uz angažovanje privatnog biznismena Mišević Nenada iz Gline.”²¹

U konvoju je bilo pet šlepera sa prikolicom. “Pokret je bio iz Gline dana 12. 07. u 18.00 časova, a granicu u Ličkom Petrovom Selu trebalo je preći između 21.30-22.00 časova. Kako Mišević Nenad te večeri nije mogao stupiti u kontakt radi dogovora sa PkPO /pomoćnik komandanta za pozadinu - prim. S. Č./ u 5. K. s izvjesnim /Joca - prim. S. Č./ Šantićem, to je ulazak Konvoja morao biti odgođen za naredni dan 13. 07. 1995. godine.”²²

²⁰ D. Marijan, nav. dj., str. 10 i 311. U *Informaciji* Odjeljenja bezbjednosti Glavnog štaba “Srpske vojske Krajine”, SP Br. 33-226, od 26. jula 1995, navodi se: “**Inkubacija traje od 5-7 dana (Normalna doza isprobana je na ilegalnom prebjegu ustaške vojske M. G., ubrizgavanjem u tekući obrok, a za koga ne znaju humanitarne međunarodne organizacije. Za tri dana javili su se gore navedeni simptomi koji su trajali 6 dana. Pružena mu je ljebarska pomoć, što je vjerovatno umanjilo dužinu trajanja reakcije). Sredstvo je u obliku praška koje se proizvodi u R. Srpskoj. Ako se uzme u većim količinama i zavisno od otpornosti organizma mogu nastupiti smrtonosne posljedice. Inače pri normalnoj upotrebi izaziva stomačne bolesti, proliv, glavobolju i grčeve u stomaku. Zaključno sa danom 22. 07. 1995. godine nismo registrovali slučajeve oboljenja“** (Isto, str. 311).

²¹ Isto, str. 311. Zadatak Odjeljenja bezbjednosti Glavnog štaba “Srpske vojske Krajine” je “**bio, da sačini plan Kontraobavještajnog obezbjedenja operacije (‘Mač-1’), a zatim punktovnim i patrolnim praćenjem konvoja angažovanjem VP /Vojna policija - prim. S. Č./ i OB /Odjeljenje bezbjednosti - prim. S. Č./ na operativnom pokrivanju akcije obezbjedimo prelazak granice u Ličkom Petrovom Selu i povratak Konvoja u bazu”** (Isto).

²² Isto. “**Prema izjavi Miševića neko je akciju omeo i osporio iz Beograda, a pošto je vršeno ometanje veza na području C. /Cazinske - prim. S. Č./ Krajine, to Mišević nije mogao mobitelom stupiti u vezu sa Šantićem”** (Isto).

Konvoj je bio smješten u Radnoj organizaciji drvne industrije u Korenici, a njegov ulazak u Cazinsku krajinu planiran je za 13. juli 1995. godine (između 22.00-23.00 časa) na istom prelazu, a povratak oko (04.00) narednog dana.²³

Prelazak konvoja u Cazinsku krajinu izvršen je bez problema. Međutim, **“pri povratku vozila i vozača, kao i Miševića s devizama (oko 06.00 č.), bili su uočeni od strane jedinice koja obezbjeđuje granični prelaz. Usledila je intervencija nekoliko pijanih boraca, čak su otvorili i vatru, što je alarmiralo ostale borce, pa i mještane sela (L. P. Selo) i započinje njihovo međusobno organizovanje da bi presreli Konvoj, pretresli ga i ustanovili ko to ilegalno trguje s 5. K.”**²⁴ Konvoj je, na ličnu intervenciju generala Steve Ševe, pukovnika Nikole Zimonje i potpukovnika Petra Borića, pušten oko 13 časova i šleperi su produžili za Glinu.

Ukupna vrijednost prodate zatrovane robe (5. korpusu ARBiH) iznosila je 2.237.000 DM, koju su Srbi platili 50.000 DM.²⁵

Hrvatska vojska i Hrvatsko vijeće obrane su, u skladu sa ciljevima konkretizacije zadataka iz *Splitske deklaracije*²⁶ i sastanka delegacije Armije Republike Bosne i Hercegovine i Ministarstva za odbranu Hrvatske 1. augusta 1995. u Livnu, gdje je dogovoreno sadejstvo 5. i 7. korpusa Armije

²³ Isto, str. 312.

²⁴ Isto, str. 312-314.

²⁵ Isto.

²⁶ R. Delić, **ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE ...**, knjiga 2, str. 146-147; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 201-202; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 363; D. Owen, nav. dj., str. 362. U Splitu je, u cilju proširenja saradnje i stvaranja povoljnijih uslova za zajednička ofanzivna djelovanja Armije Republike Bosne i Hercegovine, Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane, 22. jula 1995. na prijedloge predsjednika Republike Hrvatske, održan sastanak rukovodstva Republike Hrvatske, na čelu sa Franjom Tuđmanom i predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alije Izetbegovića, te predsjednika Federacije Bosne i Hercegovine Krešimira Zubaka i predsjednika Vlade Republike Bosne i Hercegovine Harisa Silajdžića, na kome je donesena zajednička deklaracija (*Deklaracija o provedbi Sporazuma iz Vašingtona, zajedničkoj odbrani od srpske agresije i postizanja političkog rješenja sukladno naporima međunarodne zajednice*), **“kojom su izraženi usaglašeni stavovi:**

- o oživotvorenju *Vašigtonskog sporazuma* i preduzimanju aktivnosti na jačanju Federacije BiH;

- zajedničkom vojnom angažovanju i odbrani od srpskog agresora, posebno u sigurnim zonama u BiH;

s Hrvatskom vojskom i Hrvatskim vijećem obrane u borbenim djelovanjima na kupreškom i komarsko-vrbaskom pravcu, kao i u zapadnoj Bosni,²⁷ 25. jula pokrenuli ofanzivu na glamočko-grahovskom pravcu

- zajedničkom diplomatskom angažovanu radi postizanja političkog rješenja za okončanje agresije na BiH u skladu sa naporima i mirovnim inicijativama međunarodne zajednice;

- o potrebi neprekidnog jačanja saradnje BiH i Hrvatske u oblasti odbrane, te pružanju konkretne pomoći od strane HV-a jedinicama 5. korpusa u odbrani slobodne teritorije Bosanske krajine” (R. Delić, nav. dj., str. 146-147; D. Marijan, nav. dj., str. 19 i 54; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 201-202; N. Barić, nav. dj., str. 442-443.

Najznačajniji dio sastanka u Splitu je bio dogovor o vojnoj saradnji. *Splitskom deklaracijom* je, po ocjeni generala Rasima Delića, “stvorena mogućnost da se zajedničkim borbenim djelovanjima Armije, HV-a i HVO-a, ostvari neophodna nadmoćnost zajedničkih snaga nad srpskim agresorom”. To je, po njemu, “stvorilo povoljnije uslove za oslobađanje okupiranih dijelova Bosne i Hercegovine i Hrvatske” (R. Delić, nav. dj., str. 147; D. Marijan, nav. dj., str. 54; D. Chollet, *TAJNA POVIJEST DEYTONA: AMERIČKA DIPLOMACIJA I MIROVNI PROCES U BOSNI I HERCEGOVINI*, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2007, str. 73; ∴ *BALKAN BATTLEGROUNDS ...*, str. 364).

“Ulazak HV-a u BiH, po osnovu Splitskog sporazuma i pozivu da RH uputi svoj kontigent na pravcu Kupres – Šipovo – Jajce i Livno – Dryar – Oštrelj”, dao je, po ocjeni brigadira Bejde Felića, “svoj doprinos u borbi protiv SČA”. S tim u vezi, on tvrdi da je, “nažalost, taj dogovor zlorabljen, tako što je aktuelni predsjednik RH prenio suverenitet druge države na oslobođenim teritorijama tzv. HRHB. Ovim je stavljeno do znanja da RH želi ojačati i proširiti uticaj tzv. Hrvatske Republike Herceg-Bosna u prostoru srednje i zapadne Bosne. I tu su ubačeni klipovi u točkove prijateljstva, saradnje i uzajamne pomoći postavljene u ciljevima Splitskog sporazuma. Takav gest nije bio nimalo u skladu sa Splitskim dogovorom ...” (B. Felić, nav. dj., str. 595).

²⁷ Isto, str. 187-190. Po zamisli Glavnog stožera HV-a, Hrvatska vojska je trebala ofanzivnim djelovanjima na više pravaca razbiti odbranu “Srpske vojske Krajine” u Lici, Baniji i Kordunu. Istovremeno bi bočnim udarima jedinice HV i HVO-a s pravca Glamoča i Grahova ugrozile bok i pozadinu “Vojske Republike srpske krajine” i u sadejstvu s 5. korpusom Armije RBiH odsjikle okupirana područja Hrvatske od Bosne i Hercegovine i time onemogućile podršku i snabdijevanje “Vojske Republike srpske krajine” iz Bosne i Hercegovine i Savezne republike Jugoslavije. Prema takvoj zamisli 5. korpus je trebao da ofanzivnim djelovanjima ka Bosanskoj Krupi, Sanskom Mostu i Prijedoru vezati snage 1. krajiškog korpusa “Vojske Republike Srpske” i podrži djelovanja HV-a i HVO-a. Međutim, indikativno je bilo, tvrdi general Delić, “da u tim razgovorima predstavnici Hrvatske vojske nisu nikada prezentirali pravce djelovanja i zadatke jedinica na pojedinim pravcima. Zato ni sadejstvo Armije sa HV-om i HVO-om nije moglo biti precizno definisano. Komandant GŠ-a ARBiH je komandantu 5. korpusa izdao naredenje za sadejstvo s HV-om i HVO-e. Komandantu 5. korpusa je naredeno da djeluje na više pravaca, a da glavne snage usmjeri na pravce na kojima može postići najbolje rezultate i najbrže se spojiti sa snagama HV-a i HVO-om”. Komandant 5. korpusa je, u skladu sa dobijenim naredenjem, “planirao da angažovanjem glavnih snaga ka Kladaši i Ličkom Petrovom Selu

(operacija *Ljeto-95*), kako bi na taj način Republika Hrvatska lakše oslobodila Knin i time zadala odlučujući udarac “Srpskoj vojsci Krajine” u završnoj operaciji oslobađanja svoje zemlje. Naime, cilj Operacije bio je razbiti snage “Vojske Republike Srpske” na istočnom i sjeveroistočnom dijelu Livanjskog polja, osvojiti Bosansko Grahovo i Glamoč i otvoriti put prema Kninu, stvarajući uslove za oslobađanje Knina i sjeverne Dalmacije.²⁸ Snage Republike Hrvatske (Hrvatska vojska i Hrvatsko vijeće obrane) u toku te operacije (25-29. jula 1995) zauzele su Glamoč i Bosansko Grahovo i presjekle, za kolaboracionističku Republiku srpsku krajinu, vitalnu komunikaciju Knin – Drvar, čime je put za Knin bio otvoren, te ovladale značajnim objektima na planini Vitorog, stvorivši povoljne uslove za daljnje napredovanje prema Šipovu i Jajcu. Istovremeno je 7. korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine otpočeo s napadnim djelovanjima u rejonu Košćanskog platoa na kupreško-donjovakufskom bojištu, s ciljem oslobađanja Donjeg Vakufa i po mogućnosti Jajca. Komandant Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine i zapovjednik Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane dogovorili su se da sadejstvo na komarsko-vrbaskom i kupreškom pravcu konkretno dogovore i preciziraju komandanti 7. korpusa i Zbornog područja Tomislav-Grad, što su oni i učinili na sastanku 2. septembra.²⁹

osigura spajanje s HV-om, a potom da napadom ka Kulen-Vakufu i Bosanskom Petrovcu dođe u dodir sa snagama HV-a i HVO-a, koje su napadale s juga kroz teritoriju BiH. Istovremeno bi dio snaga 5. korpusa napadao ka Sanskom Mostu i Prijedoru. Izbor pravaca angažovanja glavnih snaga je izvršen na osnovu procjene mogućnosti 5. korpusa koje su bile limitirane u ljudskom potencijalu, ali i u naoružanju i municiji” (Isto).

²⁸ Isto, str. 187-188; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 364-365; A. Kliko - F. Čuskić, nav. dj., str. 258-260; Z. Radelić i drugi, **STVARANJE HRVATSKE DRŽAVE I DOMOVINSKI RAT**, Hrvatski institut za povijest - Školska knjiga, Zagreb, 2006, str. 176; D. Marijan, nav. dj., str. 16, 19 i 54; D. Chollet, nav. dj., str. 75; K. Bilt, nav. dj., str. 67 i 107. Jedan od ciljeva operacije *Ljeto-95* je, po ocjeni dr. Davora Marijana, bilo zaustavljanje srpskih napada na Bihać (“... **zaustaviti srpske napade na Bihać ...**”). Nažalost, rukovodstvo Republike Hrvatske, na čelu sa predsjednikom Tuđmanom, u suštini nisu interesovali srpski napadi na Bihać, izuzev samo u onoj mjeri i na način koliko su ti napadi bili povezani sa oslobađanjem Knina i sjeverne Dalmacije, odnosno u mjeri interesa Republike Hrvatske. To su, pored ostalog, potvrdili i kasniji vojno-politički događaji u Republici Bosni i Hercegovini, posebno septembra i oktobra 1995. Tuđmanu nije odgovarao “**potpuni vojni poraz**” srpskog agresora u Republici Bosni i Hercegovini.

²⁹ Isto; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 365-366; M. Sekulić, nav. dj., str. 158, 163-165 i 170; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 352 i 363; D. Owen, nav. dj., str.

Nakon intenzivnih priprema, Hrvatska vojska i Ministarstvo za unutarnje poslove Hrvatske su 4. augusta 1995. pokrenuli operaciju pod nazivom *Oluja*. Tada je glavнина Hrvatske vojske ojačana specijalnim snagama policije krenula u napad na frontu od oko 700 km i na trideset taktičkih pravaca. Hrvatske snage su drugog dana Operacije ostvarile preko sedamdeset, a 6. augusta preko osamdeset pet posto planiranih ciljeva. Do 8. augusta, kada se Hrvatskoj vojsci prvo predao 21. kordunski, a zatim 39. banijski korpus “Srpske vojske krajine”, oslobođeni su Vrlika, Drniš, Kijevo, Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Plaški, Petrinja, Kostajnica, Glina, Korenica i druga mjesta. Toga dana završena je operacija *Oluja*, uz potpuni uspjeh Hrvatske vojske.³⁰

362. Druga (2.) banjalučka brigada je prema Glamoču napustila položaje. Srpske snage koje su branile prilaze Grahovu nisu pružile veći otpor. Borbena grupa “Vijuga” (iz “Republike Srpske Krajine”) je pobjegla s Grahova, “a ostavila svu tehniku” (ICTY, Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 209 i 211; M. Sekulić, nav. dj., str. 163; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 365).

“**Od pada Grahova (29. 07. 95.) svakim danom dolazilo je**”, po ocjeni generala Mile Mrkšića, komandanta Glavnog štaba “Srpske Vojske Krajine Republike Srpske”, “**do napuštanja teritorija zapadnog dela RSK (Kontrolom 01. i 02. 08. na mostu na r. Korani u Slunju, utvrđeno je da je među 700 lica, koja su pokušala da pređu Koranu u pokretu prema Vojniću bilo je oko 400 vojnih obaveznika)**.”

Od pada Grahova do početka agresije HV na zadani deo RSK ratne jedinice na razne načine napustilo je oko 2.000 vojnih obaveznika” (AIIZ, inv. br. 2-4280, REPUBLIKA SRPSKA KRAJINA, GLAVNI ŠTAB SRPSKE VOJSKE, Str. pov. Br. 30-1/33, 26. septembar 1995. - Načelniku Generalštaba Vojske Jugoslavije, *Operativni izveštaj o agresiji na RSK i aktivnostima SVK u periodu od 04. 08. do 10. 08. 1995. g.*, str. 10).

³⁰ R. Delić, nav. dj., str. 190 i 302; Z. Radelić i drugi, nav. dj., str. 178-186; D. Marijan, nav. dj., str. 67-78; J. Bobetko, **SVE MOJE BITKE**, Vlastita naklada (autor), Zagreb, 1996, str. 433-500; N. Barić, nav. dj., str. 444; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 351-356; D. Owen, nav. dj., str. 362-363; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 367-376. Operacija *Oluja* je, prema generalu Vojske Jugoslavije Mili Mrkšiću, komandantu Glavnog štaba “Srpske vojske Republike srpske krajine”, “**počela u 05,00 časova 04. 08. 1995. godine dejstvom artiljerije po Kninu, Benkovcu, Vojniću, Vrgin Mostu, Petrinji, a jedan čas kasnije po Korenici i svim drugim naseljenim mestima. Napad pešadijom i OMJ /oklopno-mehanizovanim jedinicama – prim. S. Č./ počeo je oko 06,00 časova, prvo na pravcu Sunja - Kostajnica, zatim Sisak - Petrinja, Generalski sto - Perjasica, sledi agresija na Plaščanskom pravcu i napadi na Velebit. Oko 07,30 otkriveni su pokreti ustaške vojske preko Dinare ka Crvenoj zemlji i Kninu. Sledili su napadi na zonu 75. motorizovane brigade (Drniškog područja), 2. i 3. pešadijske brigade i 92. mtbr. /motorizovana brigada - prim. S. Č./.**”

Rad komandi i držanje većine jedinica u prvih 10-12 časova borbenih dejstava, bio je dobar. Odbijeni su napadi mnogih jedinica Hrvatske vojske, a manje taktički

uspesi prema Perjasici i Petrinji nisu bitno menjali situaciju. Kasnije, u popodnev-
nim časovima, jedinice HV /Hrvatska vojska - prim. S. Č./ uspevaju da se uklone na
Velebitu na spoju 4. lbr /laka brigada - prim. S. Č./ i 9. mtbr i da ugroze pravac koji
preko Svetog roka i Lovinca izvodi u širi reon Gračaca. U isto vreme neprijatelj
beleži uspeh u napadu preko Prezida ka Plitvičkim jezerima.

Prodor ustaša preko Dinare u popodnevnim časovima 04. 08. predstavljao je
najveću opasnost za ukupna dejstva 7. korpusa. Napuštanjem položaja na Dinari
od strane posebne jedinice MUP-a (oko 11 časova) pružilo je mogućnost ustaškim
snagama za brz prodor preko Dinare ka Crvenoj zemlji. Time se kompromitova-
la odbrana na ostalom delu Dinare i odbrana 1. lbr u širem rejonu Vrlike. Pojava
ustaša u rejonu Knina ugrožavala je pozadinu 75. mtbr i odbranu Drniškog pravca”
(AIIZ, inv. br. 2-4280, REPUBLIKA SRPSKA KRAJINA, GLAVNI ŠTAB SRPSKE
VOJSKE, Str. pov. Br. 30-1/33, 26. septembar 1995. - Načelniku Generalštaba Vojske
Jugoslavije, *Operativni izveštaj o agresiji na RSK i aktivnostima SVK u periodu od 04.
08. do 10. 08. 1995. g.*, str. 3-4).

Neosporna pobjeda Republike Hrvatske “počela je mijenjati ravnotežu snaga u
regionu”. To je, po Holbrookeu, značilo “da mi diplomati ne možemo očekivati od
Srba da budu pomirljivi za pregovaračkim stolom sve dok na bojnopolju postižu
samo uspjehe” (R. Holbrooke, *ZAVRŠITI RAT*, Šahinpašić, Sarajevo, 1998, str. 76-77).

Nakon poraza “Srpske vojske Krajine”, “na prostoru Republike Srpske izvukle su
se snage 7., 15. i 39. K /korpusa - prim. S. Č./ i KSJ.

Celokupne snage RV i PVO /Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana –
prim. S. Č./ SVK prebazirane su u Banja Luku i prepotčinjene Komandi vazduho-
plovstva i PVO VRS. Najveći broj vojnih obaveznika i starešina po izvlačenju na te-
ritoriju RS samovoljno je napustilo svoje jedinice i nastavili pokret sa izbeglicama ka
SRJ. Sva ratna tehnika i sredstva prikupljena su u Petrovcu, Prijedoru, Omarskoj i
predana VRS. Procenjuje se da je SVK izvukla sa sobom preko 80% svih MTS /ma-
terijalno-tehničkih sredstava – prim. S. Č./ i municije” (AIIZ, inv. br. 2-4280, REPU-
BLIKA SRPSKA KRAJINA, GLAVNI ŠTAB SRPSKE VOJSKE, Str. pov. Br. 30-1/33,
26. septembar 1995. - Načelniku Generalštaba Vojske Jugoslavije, *Operativni izveštaj
o agresiji na RSK i aktivnostima SVK u periodu od 04. 08. do 10. 08. 1995. g.*, str. 6-7).

“Istovremeno na punktu u Petrovcu i na drugim punktovima se vršila primo-
predaja MS između jedinica VRS i SVK. Ove aktivnosti su nastavljene i tokom 08.
08. 1995. godine.

Na osnovu ličnog uvida organa Pozadine, kao i pismenih izveštaja komandana-
ta brigada, te usmenih izjava organa pozadine korpusa, vidljivo je da je izvučeno i
predato Vojsci RS i MUP-u RS:

- pešadijskog naoružanja oko 90%,
- artiljerijskog naoružanja oko 80%, uključujući i artiljerijski sistem ‘Orkan’
sa raketama,
- borbenih vozila oko 75% /15. K, 39. K i KSJ 80% do 90%/,
- neborbenih vozila 65 do 70%,
- sredstva RV i PVO 95% do 100%,
- municije i MES /minsko-eksplozivna sredstva – prim. S. Č./, u celini, oko 70%,
a iz skladišta Čerkezovac preko 95%, i

Republika Hrvatska je (vojno-policijsku) operaciju *Oluja*, u cilju oslobađanja okupiranih teritorija (“**da okupirani teritorij vrati u svoj ustavno-pravni poredak**”) i poraza srpskog agresora, opravdavala (objašnjavala) namjerom pružanja “**pomoći ARBiH da deblokira opkoljeni Bihać i spriječi novu humanitarnu katastrofu**” - “**spašavanja od sigurne smrti tisuće ljudi u Bihaću**”.³¹

U nastojanju da oslobodi (jednu trećinu) okupirane teritorije, a “bojeći” se intervencije tzv. međunarodne zajednice, Republika Hrvatska je, polazeći od hrvatskih državnih interesa, neposredno uoči *Oluje* izjavljivala da treba spasiti Bihać. Stoga je njeno političko i vojno ruko-

- pogonskog goriva /osim kerozina/ 100%” (Isto, str. 17).

“... MS SVK predavana na 15 do 20 punktova organima VRS, MUP-u RS i MUP-u Republike Srbije” (Isto, str. 18).

U planiranju *Oluje* Republici Hrvatskoj su, tvrde Laura Silber i Allan Little, “pomogli umirovljeni američki generali. I NATO je bio na njihovoj strani. Za vrijeme Operacije *Oluja*, zrakoplovstvo NATO-a bombardovalo je srpske sustave veze, navodno zato što su Srbi radarom ‘uhvatili’ mlađnjake NATO-a, ali zapravo radi pomoći Hrvatima” (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 354-355).

Warren Christopher, američki državni sekretar, “zanimkao je da je Washington makar i prešutno ohrabrio Hrvate na ofenzivu, ali je priznao da bi pobjede Hrvata mogle pomoći procesu šireg sporazuma u regiji. Prema nekim dužnosnicima UN-a, iza kulisa je veleposlanik Galbraith, vrativši se iz Washingtona, rekao Tuđmanu da će Sjedinjene Države tolerirati da se Krajina zauzme vojnom akcijom, samo da borba bude ‘kratka i čista’.

Kratka jest bila, ali ne i čista. Iako je njemački ministar vanjskih poslova Klaus Kinkel izrazio određeno razumijevanje - da Hrvatska mora učiniti ono što mora, za pet dana su svi Srbi, osim nekoliko tisuća njih, pobjegli s područja na kojem su živjeli stoljećima.

Nastala je službeno dopuštena kampanja paljenja i pljačkanja u kojoj je stradalo više od 20.000 kuća u vlasništvu Srba. U tjednima što su slijedili, kad je Hrvatska vojska već odavno čvrsto držala područje u svojim rukama, ubijani su stariji Srbi. ‘I dalje svakog jutra nalazimo tijela bačena uz cestu’, izjavio je jedan službenik UN-a više od dva mjeseca poslije” (Isto, str. 355).

Laura Silber i Allan Little, također, tvrde da je “četiri godine nakon objavljivanja neovisnosti, kojim je trenutno izgubila trećinu teritorija što su joj ga oteli pobunjeni Srbi i JNA, Hrvatska, uz potporu Sjedinjenih Država, 1995. izronila kao glavna sila u regiji. U ofenzivi koju je prešutno odobrio Washington, a tiho previdio ostali svijet, Hrvatska je u roku od nekoliko dana zbrisala samozvanu Republici Srpsku Krajinu i vratila gotovo sav izgubljeni teritorij. Od 600.000 Srba koji su 1991. živjeli u Hrvatskoj, ostalo ih je malo više od 100.000. Hrvatski su Srbi bili sastavni dio hrvatskog nacionalnog identiteta, a tu baštinu je Tuđman želio uništiti” (Isto, str. 370).

³¹ D. Marijan, nav. dj., str. 7-11 i 405.

vodstvo smatralo **“da međunarodna zajednica neće kazniti Hrvatsku ako ona preduzme nešto što bi, u suštini spasilo Bihać”**.³²

Hrvatska vojska je **“nepovoljan razvoj situacije u zapadnoj Bosni”** po 5. korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine, po ocjeni generala Slobodana Tarbuka, komandanta 39. korpusa **“Vojske srpske Krajine”**, od 24. jula 1995, **koristila “kao povod za agresiju na RSK /“Republiku srpsku krajinu”** - prim. S. Č./.³³

“Najava pomoći snagama 5. K /korpusa - prim. S. Č./, za koju je Hrvatska dobila saglasnost, samo je”, prema *Informaciji potčinjenim jedinicama* Komande 15. (ličkog) korpusa **“Srpske vojske Krajine”**, od 31. jula 1995, **“maska za ofanzivu velikih razmera koju Hrvatska priprema i koju je već poduzela prema RS, sa krajnjim ciljem zauzimanja što povoljnije operativne osnovice za napad na RSK, kao i pomoć HV i snagama ‘Armije BiH’ za dejstva u drugoj fazi ka Jajcu, Mrkonjiću, Srbobranu / Donjem Vakufu - prim. S. Č./, a zatim preko Petrovca ka Bihaću”**.³⁴

³² Isto, str. 405. Na pitanje tužioca Geoffraya Nicea koji je bio razlog da Republika Hrvatska planira operaciju *Oluja*, u procesu protiv Slobodana Miloševića, ambasador Sjedinjenih Američkih Država u Republici Hrvatskoj, Peter Galbraith, odgovorio je da je **“razlog taj da su krajinski Srbi i bosanski Srbi zajednički napadali enklavu Bihać. To se desilo ubrzo poslije uspješnog napada na Srebrenicu koji je koštao 7.000 života, a nastavljao se napad na Žepu”** (Isto, str. 405; M. Begić, nav. dj., str. 249).

Navedena izjava ambasadora Galbraitha, identična sa ocjenama političkog i vojnog rukovodstva Republike Hrvatske i njenih istraživača, ne odgovara činjeničnom stanju, što, pored ostalog, potvrđuje i on lično. Naime, u nastavku svog svjedočenja pred ICTY-em, 25. juna 2003, on iznosi četiri razloga zbog kojih je Republika Hrvatska pokrenula operaciju *Oluja*: **“Hrvati su bili zabrinuti da, ako padne Bihać, njihova strateška pozicija će se pogoršati, jer srpska strana ne bi imala nikakve unutrašnje veze da se brani, ne bi morali onda više da se brane od Petog korpusa koji je onda bio u Bihaću. Takođe su se bojali da će ovo dovesti do stvaranja zapadne srpske države koja će se ujediniti sa bosanskim Srbima i krajinskim Srbima. Kao drugo, brinulo ih je to što bi onda imali nove izbjeglice iz Bihaća koji bi došli u Hrvatsku, a već su, imali dovoljno izbjeglica koji su pristizali tokom svih godina rata. I na kraju, smatrali su da nema puno šansi da se mirno riješi problem u Krajini. Smatrali su da je zgodan trenutak da oni ponovo zauzmu to područje i smatrali su da međunarodna zajednica neće kazniti Hrvatsku ako ona preduzme nešto što bi, u suštini, spasilo Bihać”** (Isto).

Očigledno je riječ o vlastitim interesima i ciljevima Republike Hrvatske, a ne o spašavanju Bihaća, kako to tvrdi ambasador Galbraith (Isto).

³³ Isto, str. 303.

³⁴ Isto, nav. dj., str. 319. **“Zauzimanje Grahova i daljnjim dejstvima HV prema Strmici i Resanovcima direktno je ugrožen i deo teritorije RSK u zoni odgovornosti**

Srpski napad na Bihać je, tvrdi Carl Bildt, **“u formalnom smislu”** bio **“faktor koji će ponukati Hrvatsku da se umeša u rat. Namera da se ukine blokada Bihaća navodila se kao važan motiv za početak operacije ‘Oluja’”**.³⁵ **“Ironično je bilo”**, tvrdi David Owen, **“što je hrvatska Vlada bila u stanju da se pozove na patnju bosanskih Muslimana u Bihaću /sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija - prim. S. Č./ kako bi opravdala svoj napad na Krajinu ...”**³⁶

Državno rukovodstvo Republike Hrvatske, na čelu sa predsjednikom Franjom Tuđmanom, prikrivalo je faktičku osnovu za operaciju *Oluja* i faktičku namjeru i cilj operacije *Oluja*. Uporedo sa tim, to rukovodstvo je i tada manifestovalo nepromijenjene osvajačko-teritorijalne pretenzije prema Republici Bosni i Hercegovini. Tako je rukovodstvo Republike Hrvatske, po ocjeni generala Rasima Delića, komandanta Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine, **“izvođenjem ‘Oluje’, osim reintegracije okupiranog dijela Hrvatske, željelo zauzeti Ključ i Bosanski Petrovac, ‘ostaviti’ Abdića u Kladuši i time ozvaničiti ‘AP Zapadna Bosna’, odnosno potpuno relativizirati postojanje slobodne**

Ličkog korpusa.” Takvom akcijom **“Hrvatska je po drugi put”**, po ocjeni Komande 15. korpusa **“Srpske vojske Krajine”, ‘spasila od slamanja 5. K. Alijine vojske, jer je primorala srpsku vojsku da izvrši pregrupisanje snaga sa Bihaćkog ratišta u cilju zaustavljanja daljnjih prodora HV na već pomenutom pravcu napada”** (Isto).

Nije tačno da je **“Hrvatska po drugi put”** spasila 5. korpus ARBiH. Snage 5. korpusa su, posebno krajem 1994. i početkom 1995, te kasnije, **“uporno i žilavo”** branile sigurnu zonu UN-a Bihać. To potvrđuje i Komanda Operativne grupe **“Pauk”**, od 16. februara 1995, po kojoj **“borbena dejstva sa 5. K. vremenski traju više od tri meseca, a da još nismo osvojili veći deo teritorije, niti je 5. K. vojnički poražen”** (Isto, str. 252-253, 273 i 282).

Peti korpus ARBiH se, po ocjeni Komande 2. krajiškog korpusa **“Vojske Republike Srpske”**, od 27. maja 1995, **“u potpunom okruženju uspešno nosi sa tri korpusa SVK /”Srpska vojska Krajine” - prim. S. Č./, 2. KK /Krajiški korpus “Vojske Republike Srpske” - prim. S. Č./ i pripadnicima NO ZB” /Narodne odbrane Zapadna Bosna - prim. S. Č./ - Isto, str. 292-293.**

“Razbijanje i uništenje 5. K. ARBiH je”, prema Komandi 2. krajiškog korpusa, bilo **“nužno i za RS i za RKS (za RKS da se ne probije koridor prema Hrvatskoj, prikloni drugoj strani, a za nas je značaj sadržan u predhodnom stavu, što još više može usložiti skoro ofanziva ustaških snaga na Dinari), a za RS jer se postižu strateški ciljevi u tom prelomnom i teškom vremenu”** (Isto, str. 293).

³⁵ K. Bilt, nav. dj., str. 134.

³⁶ D. Owen, nav. dj., str. 363.

teritorije i 5. korpusa u Krajini. Realizacijom takve zamisli hrvatsko rukovodstvo bi stvorilo potpunu zavisnost slobodne teritorije Krajine od Hrvatske, čime bi se uvećale šanse za priključenje teritorija BiH pod kontrolom HV-a i HVO-a Hrvatskoj”.³⁷ Takvo opredjeljenje i ciljevi bili su u skladu sa hrvatskom nacionalističkom ideologijom, politikom i praksom, osvajačkog i genocidnog karaktera, prema Republici Bosni i Hercegovini i Bošnjacima.³⁸ Očigledno je da operacija *Oluja* nije imala za cilj spašavanje Bihaća, niti je preduzeta zbog **“dramatičnog stanja odbrane Bihaća”**.³⁹ Imajući u vidu prethodno navedeno, činjenice potvrđuju da Hrvatska vojska u operaciji *Oluja* nije učestvovala u spašavanju Bihaća (**“... spašavanja od sigurne smrti tisuće ljudi u Bihaću”**), već je 5. korpus učestvovao i u oslobađanju Republike Hrvatske.⁴⁰ **“Svojim postojanjem”** 5. korpus je, tvrdi dr. Davor Marijan, ocjenjujući njegovu ulogu u *Oluji*,⁴¹ **“otežavao odbranu RSK i olakšavao provedbu hrvatskih strategijskih zamisli ...”**.⁴²

³⁷ R. Delić, nav. dj., str. 190, napomena 128.

³⁸ S. Čekić, **AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU - PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Kult B, Sarajevo, 2004, str. 935-1115. Tuđman je, primjera radi, u razgovoru sa Carlom Bildtom u Zagrebu 2. jula 1995. izjavio **“da je ceo Evropi učinio uslugu time što je spriječio nastajanje muslimanske države usred Evrope”** (K. Bilt, nav. dj., str. 82). Riječ je o najgrubljim falsifikatima i lažima, čiji je cilj, pored ostalog, da se prikriju elementi genocida (*mens rea* i *actus reus*) nad Bošnjacima i osvajačke pretenzije na i protiv Republike Bosne i Hercegovine. Da bi opravdao agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima i izbjegao odgovornost za izvršene zločine, Tuđman je zagovarao projekt **“muslimanske države usred Evrope”** - takav projekt ne postoji.

³⁹ D. Marijan, nav. dj., str. 10.

⁴⁰ .: **BALKAN BATTLEFIELDS ...**, str. 372-373, 375 i 415; M. Sekulić, nav. dj., str. 215-216.

⁴¹ D. Marijan, nav. dj., str. 123. S tim u vezi, on zaključuje da je **“uloga 5. korpusa ABiH u Oluji određena njegovim, s točke gledišta hrvatskih državnih interesa, povoljnim položajem ...”** (Isto).

⁴² Isto, str. 123. Iako priznaje da je 5. korpus **“otežavao odbranu RSK i olakšavao provedbu hrvatskih strategijskih zamisli”**, dr. Davor Marijan, nažalost, minimizira i potcjenjuje ulogu i značaj 5. korpusa u *Oluji*, navodeći kako je **“u samoj operaciji korpus iskoristio rasulo srpskih snaga za nekoliko prodora, koji su u općoj slici operacije više značili na promidžbenom, nego na vojničkom planu. Izuzetak je bila povoljna**

Hrvatski istraživači tvrde da je i operacijom hrvatskih snaga (Hrvatske vojske i HVO-a) *Zima'94*, slično *Oluji*, **“Bihać bio spašen”**.⁴³ **“Srpski napadi na Bihać”** (novembra-decembra 1994)⁴⁴ **“uzbunili su”**, tvrdi dr. Davor Marijan, **“hrvatsko vrhovništvo koje nije moglo mirno promatrati srpske uspjehe. Dvojba je bila oko pravca pružanja pomoći, pritiskom na Okučane i Knin, radi razvlačenja snaga ili prodorom preko Slunja, radi pružanja pomoći 5. korpusa ARBiH”**.⁴⁵ Hrvatska vojska je, po ocjeni generala i prof. dr. Krešimira Ćosića, **“koncentriranim napadom preko Dinare i Livanjskog polja 30. studenog 1994. stvorila pretpostavke za zaustavljanje opsade Bihaća”**; bio je to jedini način da se brzo pomogne Bihaću”; **“hrvatski vojnik već je stajao na vrhu Dinare, a i Knin je bio već na dlanu. Pobunjeni hrvatski Srbi bili su primorani zaboraviti na Bihać, a njegova opsada ubrzo je prekinuta. Bihać je bio spašen. Bila je to prekretnica rata u BiH”**.⁴⁶

“Srpski napadi na Bihać” nisu **“uzbunili”** **“hrvatsko vrhovništvo”**, kako to tvrdi dr. Davor Marijan, niti su **“koncentrirani napadi”** Hrvatske vojske **“preko Dinare i Livanjskog polja”** primorali **“pobunjene hrvatske Srbe”** da zaborave na Bihać, niti je njegova opsada prekinuta, niti je operacijom hrvatskih snaga **“Bihać bio spašen”**, kako to tvrdi general i profesor Krešimir Ćosić. **“Pobunjeni Srbi”** iz paradržavne tvorevine Republike srpske krajine, kao i iz Republike Srpske i Savezne republike Jugoslavije, te kolaboracionisti Fikreta Abdića, i dalje su, krajem novembra i u decembru, te početkom 1995, u kontinuitetu napadali sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Bihać, vršeći brojne zločine protiv čovječnosti i međunarodnog

prilika da se eliminiira autonomaška politička i teritorijalna opcija Fikreta Abdića. Tu priliku 5. korpus nije propustio” (Isto). Analitičari CIA-e i general Milisav Sekulić tvrde sasvim suprotno. Prema rezultatima njihovih istraživanja 5. korpus je veoma aktivno učestvovao i u oslobađanju Republike Hrvatske (∴ **BALKAN BATTLEGROUNDS ...**, str. 372, 375 i 415; M. Sekulić, nav. dj., str. 215-216).

⁴³ D. Marijan, nav. dj., str. 46-47, 233 i 239-241; ∴ **BALKAN BATTLEGROUNDSD ...**, str. 250-251. Operacija *Zima'94*, na Livanjskom polju počela je 29. novembra 1994. i trajala punih 27 dana na teškom terenu, u vrlo teškim vremenskim uslovima, na snijegu i niskim temperaturama (Isto).

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ D. Marijan, nav. dj., str. 46.

⁴⁶ Isto, str. 239-240.

prava uključujući i genocid, pri čemu su, pored ostalog, 17. decembra 1994. zauzeli Veliku Kladušu. Snage 5. korpusa **“vodile su danonoćne odsudne i aktivne borbe”** i organizovano, uporno, žilavo i hrabro se branile. Agresor je upotrijebio maksimalno svu svoju vatrenu moć, uključujući i bojne otrove i rakete “Volhov”, ali nije uspio slomiti moral boraca 5. korpusa niti njegovu odbranu.⁴⁷ Možemo se složiti sa mišljenjem Krešimira Čosića koji tvrdi da bi, u slučaju da je Bihać zauzet, **“Hrvatska izuzetno teško uspostavila ozbiljnu vojničku, ali i političku ravnotežu, i bila bi jednostavno prisiljena prihvatiti gotovo sve mjere Martića, Karadžića i Mladića”**.⁴⁸ Isključiva zasluga za to što srpske snage nisu mogle zauzeti Bihać pripada 5. korpusu, koji je, pored ostalog, **omogućio** Republici Hrvatskoj da uspostavi **“ozbiljnu vojničku, ali i političku ravnotežu”** i ne prihvati **“gotovo sve uvjete Martića, Karadžića i Mladića”**.

Otpočinjanjem i početnim uspjesima *Oluje*, nezavisno od opravdanosti sumnji u njen stvarni karakter i uspjeh, stvorene su mogućnosti za izvođenje ofanzivnih djelovanja 5. korpusa. Komandant korpusa, general Atif Dudaković, 4. augusta 1995, pored izdavanja **“kratkim dopunskih naređenja za napad svim komandantima brigada”** (501. brdskoj brigadi, 502. slavnoj brdskoj brigadi, 503. brdskoj brigadi, 505. viteškoj brdskoj i 517. oslobodilačkoj brigadi), **“u skladu sa novonastalom situacijom, odredio je zadatke i pravce napada”**, naredio **“da izdvoje iz svojih sastava 4. bataljon 501. bbr i 4. bataljon iz 502. sbbr i iste upute u napad pravcem: Izačić – Željava – L. P. /Ličko Petrovo - prim. S. Č./ Selo, s tim da jedinice 501. bbr napadaju ka Korenici, a jedinica iz 502. sbbr ka Plitvicama, s ciljem da na svojim pravcima napada razbijaju i uništavaju snage agresora /srpskog agresora - prim. S. Č./ i da što prije izbiju do linije Plitvice – Korenica, vezujući što jače snage SČA /srpsko-četničkog agresora – prim. S. Č./ na svojim pravcima napada do spajanja sa HV-a, koji nadire iz pravca Karlovca, Plaškog i Gospića”**.⁴⁹

⁴⁷ Isto, str. 251-253, 271-277 i 280-282; B. Felić, nav. dj., str. 394-435; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 249-250.

⁴⁸ D. Marijan, nav. dj., str. 241.

⁴⁹ B. Felić, nav. dj., str. 520.

Sve brigade 5. korpusa su, u skladu sa izdatim naređenjima, prešle u napad 5. augusta “**iza ponoći na svojim pravcima**”:

“- jedinice 501. bbr uspjele su, u prijepodnevnim satima, potisnuti SČA sa Plješevice, a popodne i sa Gole Plješevice (tt. 1648), kada je na odašiljač BiH stavljena zastava države BiH, a zatim su produžile napad ka Korenici.

- jedinice 502. sbbr ovladale su brzo rejonom Abdića brdo, Jasen, Željava, Čelopek, a zatim uvođenjem 'R' /rezervnih - prim. S. Č./ snaga produžile napad 5. i 6. 8. pravcem L. P. Selo – Prijeboj – Plitvice i Vaganac – Drežnik – Rakovica, s ciljem razbijanja neprijateljskih snaga na pravcima napada i izbijanje što dublje u dubinu teritorija, koju kontrolišu Martićeve snage, olakšavajući pridolazak i spajanje sa snagama HV-a u š. r. /širem rejonu - prim. S. Č./ Rakovica”.⁵⁰

Ofanzivno djelujući na više pravaca, jedinice 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine 5. augusta probile su linije odbrane velikosrpskog agresora, nanijele mu značajne gubitke, razbile mu mnoge jedinice i zaplijenile značajna materijalno-tehnička sredstva, te izbile u rejon Prijeboj, Čelopek, Drežnik Grad i Grabovac Drežnički na pravcu ka Hrvatskoj, te u širi region Majdana i Ljubina ka Dvoru na Uni. Agresor je 5. augusta napustio i radiorelejni objekat na Goljoj Plješevici. Tako su jedinice 5. korpusa prvog dana ofanzivnih djelovanja prodrle u dubinu okupiranog dijela Republike Hrvatske i izbile na državnu granicu Bosne i Hercegovine i Hrvatske u rejonu Dvora na Uni. Snage 5. korpusa su u snažnom naletu lomile otpor velikosrpskih snaga na dijelu kordunaškog i ličkog dijela ratišta, nanoseći im gubitke.⁵¹

⁵⁰ Isto, str. 520-521. Srpski agresor je, navodi brigadir Bejdo Felić, bio “šokiran. Izgubio je inicijativu i znatno smanjio intenzitet b/d /borbenih dejstava), jer su ga na istoku prisilile /jedinice 5. korpusa - prim. S. Č./ na odbranu, a na zapadu i jugozapadu vrše progon sa gonjenjem, bez ozbiljnijeg otpora. Vjerovatno su mu snage prema granici BiH oslabljene, ali još više iznenađene našim silovitim napadom, pa im je preostalo jedino povlačenje u dubinu teritorije, koju su držali pobunjeni Srbi u RH” (Isto, str. 520). U tim borbenim dejstvima ubijeno je 2, a ranjeno 12 boraca 5. korpusa (Isto).

⁵¹ R. Delić, nav. dj., str. 191 i 302; .: BALKAN BATTLEGROUND ... , str. 369-375; B. Felić, nav. dj., str. 520-524 i 650; M. Sekulić, nav. dj., str. 187-246; D. Marijan, nav. dj., str. 86, 96 i 122. “U jutarnjim časovima 05. 08. došlo je”, po generalu Mili Mrkšiću, “do napada snaga 5. muslimanskog korpusa na Željavu i Ličko Petrovo

Lički (15) korpus “Srpske vojske Krajine” 5. augusta 1995. “počeo se raspadati zbog višestrukih napada i nanošenja udara snagama generala Ševe” /Stevan Ševo, komandant 15. korpusa - prim. S. Č./. Razarajući udar bila je intervencija 5. korpusa ARBiH tokom ‘Oluje-3’ Hrvatske vojske. Gospički korpus HV bio je na kraju i probio odbranu SVK, u naredna dva dana, ali je upravo napad jačih elementa dvije udarne brdske brigade ARBiH u ponoć 5. augusta zapečatio i osujetio odbranu korpusa. Prisiljen da angažira većinu rezervista, kako bi zaustavio napade HV-a, 15. korpus je čuvao samo osnovne snage na granici s Bosnom. 502. brdska brigada, koja je tokom noći zaobišla posmatračke tačke UN-a duž granice između Hrvatske i Bosne, sjeverozapadno od Bihaća, brzo je izbila na granicu i prodrla u pozadinu 15. korpusa. Brzim zauzimanjem Ličkog Petrovog Sela, brigada je nastavila dalje i zauzimala je pogranična sela i probijala se do poznatih Plitvičkih jezera, ..., te oko 08:00 sati stigla do Rakovice, nekih 10 km unutar teritorije Hrvatske. Tri sata kasnije, ‘Tigrovi’ 1. gardijske brigade HV stigli su, pod komandom generala iz Glavnog stožera Marijana Marekovića i spojili se sa 5. korpusom, nakon što su savladali otpor SVK pješadije i minska polja u području Lička Jasenica/Saborsko. Još jedna brigada ARBiH - 501. brigada zauzela je važne radarske i radio pozicije na planini Plješevica i nastavila prema Korenici, sjedištu 15. korpusa, mada se na tom putu suočila sa jakim otporom oko grada”.⁵²

Selo. Očigledna je bila namera da se Lika odvoji od Korduna spajanjem hrvatske i muslimanske vojske u širem reonu Plitvica i Rakovice”. Aktivnosti 5. korpusa i “prelazak 2. br. NO /2. brigade “Narodne odbrane Autonomne pokrajine” /Republike zapadna Bosna - prim. S. Č./ iz ‘Pauka’ na stranu Dudakovićeve vojske” ispoljile su značajan uticaj “na ishod borbenih dejstava na Kordunu, Baniji i Lici” (AIIZ, inv. br. 2-4280, REPUBLIKA SRPSKA KRAJINA, GLAVNI ŠTAB SRPSKE VOJSKE, Str. pov. Br. 30-1/33, 26. septembar 1995. - Načelniku Generalštaba Vojske Jugoslavije, *Operativni izveštaj o agresiji na RSK i aktivnostima SVK u periodu od 04. 08. do 10. 08. 1995. g.*, str. 5 i 13).

⁵² .: BALKAN BATTLEFIELDS ..., str. 372 i 415. “Brzi napad 5. korpusa ARBiH /prema 15. ličkom korpusu “Srpske Vojske Krajine” - prim. S. Č./, pokrenut u toku noći, djelovao je”, tvrde analitičari CIA-e, “poput katalizatora kojim je ubrzan kolaps snaga SVK tokom operacije ‘Oluja-3’. Napad 5. korpusa, koji je doprinio prodor 9. gardijske brigade kod Ljubova, razbio je ono što je bila kohezija odbrane 15. korpusa i ostavio srpske snage izolovanim koje je bilo lako eliminirati” (Isto, str. 375).

Peti korpus ARBiH je u ranim jutarnjim satima 5. augusta iz bihačke enklave napravio “mnogo važniji prodor u pravcu Žirovca i prisilio generala Slobodana Tarbuka”, komandanta 39. (banijskog) korpusa “Srpske vojske Krajine”, “da upotrijebi jednu rezervnu brigadu - 33. pješadijsku, da blokira ovo napredovanje u pozadinu zone korpusa”.⁵³ “Napad ARBiH” (“... direktna intervencija jedinica 5. korpusa ARBiH na dan 5. avgusta ...”) “onemogućio je generala Tarbuka da uključi rezervne snage u bici za Petrinju”.⁵⁴

⁵³ Isto, str. 372.

⁵⁴ Isto, str. 375. Gubitak Petrinje i Gline, odnosno oslobađanje Petrinje i Gline, po ocjeni analitičara CIA-e, “predstavlja poraz 39. korpusa SVK, a prodor HV u Petrinju, nakon uporne odbrane SVK čini se da se može pripisati direktnoj intervenciji jedinica 5. korpusa ARBiH na dan 5. augusta. Napad ARBiH je onemogućio generala Tarbuka da uključi rezervne snage u bici za Petrinju. Bez pomoći ARBiH HV bi sasvim izvjesno izvršila prodor kroz SVK pozicije oko grada u svojem aranžmanu, ali uz znatno veću cijenu u vremenu, naporima i živoj sili ... Ratni uspjesi HV i ARBiH bili su olakšani strukturalnim slabostima SVK ...” (Isto).

Peti korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine je (“... direktna intervencija jedinica 5. korpusa ARBiH”), po ocjeni analitičara CIA-e, bio zaslužan i za proboj Hrvatske vojske kod Petrinje i Gline, jer je njegov napad 5. augusta “onemogućio generala Tarbuka /Slobodan Tarbuk, komandant 39. (Banijskog) korpusa “Srpske vojske Krajine” - prim. S. Č./ da uključi rezervne snage u bici za Petrinju” (: BALKAN BATTLEGROUNDS ..., str. 375). Dr. Davor Marijan tvrdi da su ocjene analitičara CIA-e “o velikom doprinosu ABiH na Banovini bez osnova”, jer su, po njemu, “zanemarili stanje na ostalom dijelu ratišta i brzo povlačenje ostalih korpusa SVK, što je svakako imalo odraza na djelovanje Banijskog korpusa SVK. Uz to su podcijenili djelovanje 33. pješačke brigade SVK, koja je tri dana zadržavala snage 5. korpusa ABiH” (D. Marijan, nav. dj., str. 122, napomena 463). Očito da dr. Marijan umanjuje veliki doprinos 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine na Baniji.

Sedmog augusta 505. i 511. brigada ARBiH “udarile su na 33. pješadijsku /39. korpusa/ brigadu SVK, presjecajući pravac bjekstva Srbima prema Dvoru, a zatim se povezale sa dolazećom 2. gardijskom brigadom HV” (Isto, str. 373).

I na pravcu napada 505. viteške motorizovane brigade, srpski agresor, “iz sastava 33. pbr Dvor na Uni prisiljen je na povlačenje iz rejonu Kotorani i Šašava u dubinu prema s. Rujevac i Dvor na Uni”. Ukazujući na tu činjenicu, brigadir Bejdo Felić navodi da je “u navedenim borbama agresor pretrpio značajne gubitke. Razbijene su mu mnoge jedinice i ostavljen značajan borbeni i neborbeni MTS” (materijalno-tehnička sredstva). “Svi ti prodori preko granice u RH od sjeveroistoka do jugozapada učinjeni su”, tvrdi brigadir Felić, zahvaljujući snažnim udarima jedinica 5. korpusa. To je “veoma zabrinulo agresora, zbog nemoći da se brani jednako kao i prema HV-u, prema kome je angažirao svoje glavne snage. Zbog toga su željeli pregovorima sa

Snage 5. korpusa ARBiH su 5. augusta 1995, napadajući srpske snage (21. korpus “Vojske Srpske krajine”) pravcem Željava – Ličko Petrovo Selo – Šturlić, neposredno sadejstvovale hrvatskim snagama koje su napadale pravcem Glibadol – Lička Jasenica – Plaška Draga – Slunj. Brzo izbijanje hrvatskih snaga u rejon Slunja i 5. korpusa u rejon Plitvica **“dovelo je snage 21. korpusa u poziciju da se brane sa pravca koji je morao da obezbedi 15. korpus sa snagama Korpusa specijalnih jedinica. Na desnom krilu zone odbrane korpusa, tokom 5. avgusta, dolazi do velike krize u odbrani koju izvodi 39. korpus u Baniji. Iz mostobrana kod sela Nebojan, hrvatske snage kreću u napad i uspevaju da izvrše poluokruženje Petrinje i da zatim ugroze odbranu Gline”**.⁵⁵

U predvečerje 5. augusta 21. kordunski korpus i **“narod Korduna naći će se u okruženju. Na desnom boku hrvatske snage ugrozile su rejon Gline”**, a na lijevom snage 5. korpusa ARBiH **“stigle su u rejon Rakovice, gdje su se spojile sa Hrvatskom vojskom”**.⁵⁶

U toku 6. augusta lijevi bok 21. korpusa napadale su udružene hrvatske snage i 5. korpus ARBiH.⁵⁷ **“Hrvatske i muslimanske snage su, u rejonu Rakovice i Plitvica, u potpunosti odvojile Lički korpus od Kordunskog i Korpusa specijalnih jedinica.”** Tog dana hrvatske jedinice zauzele su i Glinu.⁵⁸

Do kraja dana (6. augusta 1995) 5. korpus je oslobodio još neka mjesta i izbio na liniju Nebljusi – Poljana – Frkašić – Bijelo Polje – Korenica – Plitvička jezera – Selište – Brajdići – Rakića brdo, gdje je došlo do susreta sa Hrvatskom vojskom. Dvije vojske spojile su se na

komandantom 5. korpusa otkloniti tu opasnost, ali je ovaj takve pregovore glatko odbio” (B. Felić, nav. dj., str. 522-523).

⁵⁵ M. Sekulić, nav. dj., str. 215.

⁵⁶ Isto, str. 216.

⁵⁷ Isto; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 373. Nakon spajanja Hrvatske vojske (1. gardijske brigade) i 502. brdske brigade ARBiH u Korenici 5. augusta, **“dvije formacije su upućene da vrše pritisak na sjeveru prema Slunju”** 6. augusta, **“tukući KSJ /Korpus specijalnih jedinica - prim. S. Č./ i 21. kordunski korpus po boku”** (∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 373).

⁵⁸ M. Sekulić, nav. dj., str. 216.

raskrsnici komunikacije Slunj – Ličko Petrovo Selo i Slunj – Plitvice (motel MG) i kod sela Prijeboj. Do susreta generala Atifa Dudakovića, komandanta 5. korpusa, i generala Hrvatske vojske Marijana Marekovića došlo je 6. augusta u motelu MG u Rakovici (na raskrsnici komunikacije Slunj – Ličko Petrovo Selo i Slunj – Plitvice) u dubini teritorije Republike Hrvatske (na dostignutoj liniji na ulazu u Rakovicu).⁵⁹

⁵⁹ R. Delić, nav. dj., str. 191 i 302; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 369-375; B. Felić, nav. dj., str. 520-524 i 650; M. Sekulić, nav. dj., str. 187-246; D. Marijan, nav. dj., str. 86, 96 i 122.

Dr. Davor Marijan piše da je **ujutro 6. augusta 1995. došlo do prvog spajanja** Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatske vojske **na ulazu u Rakovicu**. Naime, trećeg dana operacije, 6. augusta, 1. gardijska brigada Hrvatske vojske je **“izbila pred Rakovicu. Na području Drežnik Grada i Vaganca spojila se sa 5. korpusom ARBiH”**. **“S jednom bojnom 154. domobranska pukovnija /119. brigade Hrvatske vojske - prim. S. Č./ je na pravcu Trnavac – Brezovac – Čujića Krčevine – Prijeboj ‘izbila na državnu granicu na prostoru Ličko Petrovo Selo – Vaganac – Pešina Luka i spojila se sa snagama 5. K ARBiH i 119. br”** (D. Marijan, nav. dj., str. 86, 96 i 122; Z. Radelić i drugi, nav. dj., str. 180 i 182).

I brigadir Bejdo Felić tvrdi kako su snage 5. korpusa prvi susret sa Hrvatskom vojskom imale **“na dostignutoj liniji na ulazu u Rakovicu dana 6. avgusta 1995. godine u 7.47 sati, a iza toga služben i dostojanstven susret oficira dviju vojski u motelu u Rakovici”** (B. Felić, nav. dj., str. 523 i 650. To potvrđuje i general Dudaković (Isto, str. 552 i 553).

Dr. Davor Marijan u radu **“HRVATSKO RATIŠTE 1992-1995”** tvrdi kako se **poslije podne 6. augusta** 1. gardijska brigada Hrvatske vojske spojila sa snagama 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine na području sela Tržačka Raštela (Z. Radelić i drugi, nav. dj., str. 182). U knjizi **“OLUJA”** on navodi da je 6. augusta **“poslije podne u Tržačkim Raštelima oganizirano spajanje za predstavnike medija”** (D. Marijan, nav. dj., str. 96). U podnaslovu navedene knjige **“PETI KORPUS ARMIIJE BiH U OLUJI”** Marijan je objavio dvije fotografije: ispod jedne piše: **“5. korpus Armije BiH”**, a ispod druge: **“General HV-a Marijan Mareković i general ARBiH Atif Dudaković, 6. kolovoza 1995. kod Tržačkih Raštela”** (D. Marijan, nav. dj., str. 122-123).

Nakon susreta u Rakovici, snage 5. korpusa i Hrvatske vojske su, piše brigadir Bejdo Felić, **“krenule čistiti Kordunski Ljeskovac, čime su ugrožavale zaleđe snaga na desnoj strni granične rijeke Korane”**. S tim u vezi, on tvrdi kako je **“formalan susret ozvaničen 7. avgusta 1995. godine oko 12 sati, susretom komandanta 5. korpusa generala Atifa Dudakovića i general bojnika Marjana Marekovića, komandanta jedinica Hrvatske vojske na graničnom mostu na r. Korani u Tržačkim Raštelima”** (B. Felić, nav. dj., str. 523-524).

Državnom rukovodstvu Republike Hrvatske i komandnoj strukturi Hrvatske vojske nije, tvrdi general Rasim Delić, odgovaralo da se susret pripadnika Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatske vojske **“ovjekovječi na teritoriji Hrvatske. Morali bi tada priznati da je 5. korpus učestvovao u oslobađanju Hrvatske, a to bi bilo u suprotnosti s već pripremljenim historijskim falsifikatom da je isključivo HV deblokirala Bihać i 5. korpus. Zato je istog dana kao prvi susret upriličen i ovjeko-**

Nakon što su **“izvršile svoj zadatak na teritoriji Republike Hrvatske, nakon spajanja sa vojskom Republike Hrvatske”**, gdje su učestvovala u oslobađanju Republike Hrvatske, snage 5. korpusa su se **“saglasno povukle iza naše granične linije na teritoriju BiH, a da nisu prouzročile nikakav problem”**.⁶⁰

Komandant Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine je, imajući u vidu činjenicu da je za 6. august (bio) najavljen dolazak delegacije Republike Hrvatske i Krešimira Zubaka (predsjednika Federacije Bosne i Hercegovine) u Veliku Kladušu, pri čemu je postojala sumnja kako će oni pokušati osigurati ostanak Fikreta Abdića u Velikoj Kladuši i očuvanje njegove paradržavne tvorevine, koju je (u Velikoj Kladuši) 26. jula 1995. inaugurirao u “Republiku zapadnu Bosnu”, naredio komandantu 5. korpusa da prekine djelovanje na teritoriji Hrvatske i oslobodi Veliku Kladušu. Jedinice 5. korpusa su, u skladu sa tom naredbom, 8. augusta oslobodile Veliku Kladušu i izašle na granicu Bosne i Hercegovine i Hrvatske kod Željeznog Polja (južno od Bihaća) do Gornjeg Dobratina (sjeverozapadno od Bosanskog Novog).⁶¹

vječen susret predstavnika Armije RBiH i HV-a u Tržačkim Raštelima, na granici Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Taj susret u Tržačkim Raštelima se u hrvatskim medijima koristio i koristi kao prvi susret saveznika u ratu protiv srpskog agresora” (R. Delić, nav. dj., str. 191, napomena 130; Z. Radelić i drugi, nav. dj., str. 182).

Zajednička komanda Vojske Federacije Bosne i Hercegovine 7. augusta je, piše dr. Davor Marijan, od Glavnog stožera Hrvatske vojske zatražila **“da se odmah ne insistira na povlačenju postrojbi Armije Bosne i Hercegovine s teritorija Republike Hrvatske ‘dok međunarodne komisije ne riješe definiciju državnih granica, dalje korištenje radio-relejnog centra na Plješevici, aerodrom Željava i druga eventualna sporna pitanja’, te da se u ‘što kraćem roku obezbijedi kopneni koridor za dotur MTS i drugih potreština za potrebe jedinica 5. K. ARBiH, te da se neophodne procedure svedu na minimum”** (D. Marijan, nav. dj., str. 23).

⁶⁰ B. Felić, nav. dj., str. 524; R. Delić, nav. dj., str. 191, napomena 130. Govoreći o tome, brigadir Felić piše kako su **“jedino ostale i nastavile sa napadima naše i hrvatske snage duž Kordunskog Ljeskovca, iza leđa snaga PVF /paravojne formacije Fikreta Abdića – po Feliću, odnosno kolaboracionističke formacije velikosrpskog agresora - prim. S. Č./, koje još pružaju otpor našim snagama unutar teritorije BiH na ovom dijelu”**. Felić, također, tvrdi kako su snage 5. korpusa **prema Dvoru na Uni ostale unutar teritorije Republike Hrvatske na liniji: Obljaj – Žirovac – Ljubinj, gdje su očekivale spajanje sa Hrvatskom vojskom** (B. Felić, nav. dj., str. 524-525).

⁶¹ R. Delić, nav. dj., str. 191 i 302; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 374; B. Felić, nav. dj., str. 436, 524-527 i 650; M. Sekulić, nav. dj., str. 216-217; A. Kliko - F.

Teške borbe između Armije Republike Bosne i Hercegovine i ostatka “Srpske vojske Krajine” vođene su 8. augusta na pravcu Hrgar – Turski kozjen i Gorjevac – Ripač, te Žirovac – Dvor na Uni tokom izvlačenja srpskog stanovništva i dijela srpskih jedinica s Korduna i Banovine (Banije) u Bosnu i Hercegovinu.⁶²

Krajem augusta 1995. ekonomska situacija u Saveznoj republici Jugoslaviji bila je sve teža, zbog čega Savezna republika Jugoslavija više nije mogla (**“neće moći”**) u dovoljnoj mjeri (ni ekonomski, ni vojno) da pomaže **“Republiku Srpsku”** kao do tada (**“... nećemo moći da pomažemo Republiku Srpsku kao što smo do skora mogli”**).⁶³ **“Vojnički**

Ćuskić, nav. dj., str. 267; D. Marijan, nav. dj., str. 122. U razgovoru između delegacije Republike Bosne i Hercegovine i delegacije Republike Hrvatske u Zagrebu 8. augusta 1995. dominiralo je pitanje stanja u Bosanskoj krajini. Tuđman je izražavao ljutnju zbog djelovanja 5. korpusa ka Kladaši, što je izazvalo izbjeglički val Abdićevih pristalica i građana Kladaše ka Hrvatskoj. Tada su Fikret Abdić i njegove pristalice ponovo prebjegli u Republiku Hrvatsku, gdje se **“hrvatski obavještajni vrh” “pobrinuo za zaštitu Abdića i njegove elite”**, a što je bilo očigledno da je rukovodstvo Republike Hrvatske, na čelu sa Tuđmanom, i dalje imalo političke planove sa Abdićem (R. Delić, nav. dj., str. 192; B. Felić, nav. dj., str. 524-527; N. Barić, nav. dj., str. 445). Tuđman je (na sastanku u Zagrebu 8. augusta 1995) tražio da mu se objasni zašto 5. korpus nije napadao ka Sanskom Mostu i Prijedoru, što je nedvosmisleno govorilo o njegovim namjerama i planovima kada su Abdić i njegova paradržavna tvorevina (**“Autonomna pokrajina zapadna Bosna”**) bili u pitanju. Zbog toga nije ni bio zadovoljan odgovorom komandanta Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine koji mu je argumentovano objasnio mogućnosti 5. korpusa, te izbor pravaca i grupisanje jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine za ofanzivna djelovanja. Tokom sastanka je dogovoreno da se formira zajednička komisija Republike Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, u čiji sastav su ušli prof. dr. Hasan Muratović i Luka Mišetić, koja je trebalo da s Abdićem i predstavnicima izbjeglica dogovori dinamiku njihovog vraćanja u Kladašu. Po završetku sastanka s hrvatskim rukovodstvom, delegacija Republike Bosne i Hercegovine je otputovala u Bihać (R. Delić, nav. dj., str. 192).

⁶² B. Felić, nav. dj., str. 524-526; D. Marijan, nav. dj., str. 122-123.

⁶³ AIIZ, inv. br. 2-2889, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-4, 26. august 1995, Beograd, ZABELEŠKA sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 25. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, str. 8. Upoznajući predstavnike **“najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 25. avgusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima”**, sa navedenom konstatacijom, dr. Radoje Kontić, predsjednik Savezne vlade, naglasio je **“da nećemo /tj. Savezna republika Jugoslavija - prim. S. Č./ moći da pomažemo Republiku Srpsku kao što smo do skoro mogli”**. Karadžić je, **“čuvši ovu informaciju**

resursi” Savezne republike Jugoslavije bili su **“prilično iscrpljeni, a neki skoro pri kraju”**.⁶⁴ Tada je situacija u “Republici Srpskoj” bila **teška. Voj-ska nije imala “snage da izdrži pritisak više od 20 dana”**.⁶⁵ Na ratištu je postojao **“nepovoljan odnos snaga” - “u korist srpskih neprijatelja”**.⁶⁶

Armija Republike Bosne i Hercegovine je 12. septembra krenula u ofanzivna djelovanja na komarsko-vrbaskom pravcu. Jedinice 7. korpusa su u noćnim satima 13. septembra oslobodile Donji Vakuf, jedno od najvećih uporišta srpskog agresora u srednjoj Bosni. Nastavljajući ofanzivna djelovanja na komarskom pravcu, jedinice 7. korpusa oslobodile su travnička sela Voćnjak, Gradinu, Skočaj, Dželilovac, Šešiće i Karaulu te ovladale prevojem Komar. U borbenim djelovanjima vođenim 15. septembra jedinice 7. korpusa su na Vlašićkom platou ovladale Babanovcem. Nakon osloba-

o nemogućnosti pružanja pomoći Republici Srpskoj”, upitao Miloševića: **“Znači li to, predsedniče, da ne idem na Neretvu i istočnu Slavoniju?”**. Milošević je uzvratio **“da to što predlaže Karadžić jeste ratna opcija”**, na što je Karadžić upitao **“Znači li to da se odričemo teritorije Republike Srpske Krajine i šireg izlaza na more?”** (Isto, str. 8-9).

Nikolu Koljevića je mučilo pitanje promjene **“faktičkog stanja na terenu” “u narednih 20 dana”**, te je zahtijevao **“da se čuje i reč generala Mladića i drugih prisutnih vojnih rukovodilaca”**. Na to je Milošević odgovorio kako **“nema potrebe pitati generale. Oni su svoj deo posla uradili časno, a politika se pokazala sterilnom”** - i dodao **“da politika sada treba da uradi svoj dio posla!”**. S tim se složio i Momir Bulatović, rekavši, između ostalog, da je sada **“politika na redu”**. On je **“pomenuo još jednom podatak da je izgubljeno više od 1.500 km² teritorije zbog odbijanja ponuđenog mirovnog plana i hiljade boraca i civila”** (Isto, str. 10).

⁶⁴ Isto, str. 11. Ukazujući na navedenu činjenicu, predsjednik Savezne republike Jugoslavije Zoran Lilić je podvukao da je u tom trenutku **“ključno pitanje hoćemo li imati, hoćemo li sačuvati Republiku Srpsku ili ne”**. S tim u vezi, on je naveo kako se **“sada postavlja pitanje srpske sudbine”**. Lilić je **“čak išao korak dalje od prethodnih učesnika rasprave, rekavši da više za nas praktično i nema brzog rata ili brzog mira; da se moramo opredijeliti samo za varijantu brzog mira”**. Stoga je on, kao predsjednik Vrhovnog saveta odbrane, upozorivši prisutne kako su vojnički resursi Savezne republike Jugoslavije **“prilično iscrpljeni, a neki skoro pri kraju”**, naglasio da **“danas donosimo istorijsku odluku: hoće li biti Republike Srpske ili ne. Biće je ako prihvatimo mir, a ne rat”** (Isto).

⁶⁵ Isto. Navedenu ocjenu je, na sjednici Vrhovnog saveta odbrane, održanoj 25. augusta 1995, iznio general Milan Gvero. Navodeći da on **“upravo dolazi sa terena i da dobro poznaje raspoloženje i boraca i naroda u Republici Srpskoj”**, naglasio je **“čak i ako toliko izdržimo mi ćemo biti na ‘konju’”**. Zbog toga je insistirao da **“treba ići na mirovno rešenje”** (Isto).

⁶⁶ Isto, str. 12.

đanja Donjeg Vakufa 7. korpus je nastavio uspješan pohod niz Vrbas prema Jajcu, oslobađajući 14. septembra 1995. na tom putu, Vinac i okolna sela, došavši četiri kilometra nadomak Jajca (Bravnice - Zelenkovice). S vlašićkog pravca također su put Jajca krenule znatnije snage 7. korpusa koje su se spojile sa svojim snagama iz doline Vrbasa, oslobodivši tako znatan dio teritorije općine Jajce. U Jajce su 13. septembra 1995. ušle jedinice Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane, koje su u Operaciji *Maestral* (8-15. septembra 1995) zauzele Drvar, Šipovo i Jajce, te dva važna prijevoja: Oštrelj i Mlinište, čime se ispred hrvatskih snaga **do Banje Luke** nalazio samo Mrkonjić-Grad. Ulazak hrvatskih snaga u Jajce izazvao je nezadovoljstvo boraca Armije Republike Bosne i Hercegovine, posebno onih s područja općine Jajce. Tretirajući zauzeta područja i sam grad ekskluzivno hrvatskim teritorijama, na primjeru Jajca do kraja su razotkriveni politički i vojni motivi učešća HV i HVO-a u ofanzivnim operacijama protiv srpskog agresora u Bosni i Hercegovini.⁶⁷

⁶⁷ A. Kliko - F. Čuskić, nav. dj., str. 259-260; B. Felić, nav. dj., str. 557; D. Owen, nav. dj., str. 369-370; R. Delić, nav. dj., str. 188; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 380-382; K. Begić, **BOSNA I HERCEGOVINA OD VANCEOVE MISIJE DO DAYTONSKOG SPORAZUMA (1991-1996)**, Bosanska knjiga i Pravni centar Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1997, str. 272, napomena 47; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 460; Z. Radelić i drugi, nav. dj., str. 189; K. Bilt, nav. dj., str. 166. Bez obzira na stvarne i prikrivene namjere Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane, sadejstvo je odgovaralo Armiji RBiH i njenim planovima za nastavak oslobodilačkih djelovanja.

Nakon završetka oslobodilačkih djelovanja na komarsko-vrbaskom pravcu, jedinice 7. korpusa su završile svoj ratni put u srednjoj Bosni. Krajem septembra i početkom oktobra veći dio Komande i jedinica 7. korpusa su prebačeni u Bosansku krajinu, radi učešća u oslobodilačkim djelovanjima i odbrani oslobođenih teritorija zajedno sa jedinicom 5. korpusa (R. Delić, nav. dj., str. 188; A. Kliko - F. Čuskić, nav. dj., str. 267-273; A. Kliko, **VELIKI MARŠ KRAJIŠNIKA I VELIČANSTVENA SMOTRA NA POLJU PETROVAČKOM**, *Korak*, juli-septembar 2012, Sarajevo, 2012, str. 68-72).

David Owen tvrdi da je **“unutar Federacije /Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ dolazilo do sukoba na terenu”**. S tim u vezi, on navodi kako je **“do posebno gadnog puškaranja došlo kada Sedmi korpus bosanske Vlade /7. korpus ARBiH - prim. S. Č./, takozvana izbeglička vojska, nije dobio dozvolu snaga hrvatske Vlade da uđe u Jajce, a borbe su vođene i u Bosanskom Petrovcu”** (D. Owen, nav. dj., str. 370).

Činjenica je da ni do kakvog “puškaranja”, pa niti “gadnog puškaranja”, između 7. korpusa ARBiH i hrvatskih snaga u i oko Jajca nije došlo. Do prvog susreta pripadnika ARBiH i HV došlo je u Zelenkovicama (6 km od Jajca - na komunikaciji Donji Vakuf - Jajce). Taj susret je bio vrlo srdačan. Komandant 17. Viteške Krajiške brdske brigade 7. korpusa ARBiH, Sakib Forić, svečano se rukovao i fotografirao, kao i pripadnici njego-

Jedinice 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine su, nakon sastanka u Zagrebu 1. septembra 1995. između komandanta Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine i načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske, gdje su vođeni razgovori i dogovori o zajedničkim djelovanjima i drugim aktivnostima, te nakon izvršenih priprema, 13. septembra pokrenule ofanzivna djelovanja (operacija *Sana 95*) na dva pravca: prema Bosanskom Novom i Sanskom Mostu i ka Kulen-Vakufu i Bosanskom Petrovcu. Već drugog dana djelovanja, 14. septembra, jedinice 5. korpusa oslobodile su Dubovsko, Lipu, Bjelaj, Orašac i Kulen-Vakuf, čime je definitivno oslobođena teritorija općine Bihać. Tokom 15. septembra pripadnici 5. korpusa oslobodili su Bosanski Petrovac i Ključ. Do susreta jedinica 5. korpusa, s jedne, te Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane, s druge strane, došlo je na prijevoju Oštrej, između Drvara (koga su augusta 1995. zauzele snage HV i HVO) i Bosanskog Petrovca. Zbog nedovoljne koordinacije i međusobno neusaglašene veze, na Oštrelju su se sukobile prethodnice Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatske vojske, pri čemu je sukob trajao kratko i bez većih posljedica.⁶⁸

ve jedinice, s pripadnicima HV (A. Kliko - F. Čuskić, nav. dj., str. 266). Nakon toga, Sakib Forić je, sa dijelom komande svoje brigade i komandantima 1. i 2. bataljona, otišao u komandu hrvatskih snaga, smještenoj u Jajcu, gdje su razgovarali o daljim borbenim djelovanjima i zaposjedanju ostatka teritorije općine Jajce (Isto, str. 260).

Sedmi korpus ARBiH nikada ni u jednom izvoru nije nazvan "takozvanom izbegličkom vojskom". Nejasno je na osnovu čega David Owen tvrdi da je riječ o "takozvanoj izbegličkoj vojsci". U 7. korpusu su tri brigade bile sastavljene od prisilno protjeranog stanovništva (iz svojih domova), dok je većina ostalih jedinica bila sastavljena od domicilnog stanovništva srednje Bosne, te se nikako ne može govoriti o "izbegličkoj vojsci", kako to pogrešno i tendenciozno tvrdi David Owen.

⁶⁸ R. Delić, nav. dj., str. 193 i 302-303; A. Kliko - F. Čuskić, nav. dj., str. 267; B. Felić, nav. dj., str. 530-564; N. Barić, nav. dj., str. 445; ∴ **BALKAN BATTLEGROUNDS ...**, str. 382 i 393; M. Begić, nav. dj., str. 251.

Nakon *Oluje*, Armija Republike Bosne i Hercegovine i hrvatske snage nastavile su napredovanje u zapadnoj Bosni i Hercegovini. U tom zajedničkom nadiranju protiv srpskog agresora očigledno je bilo suparništvo između **bošnjačke** i **hrvatske strane**. Prilikom napredovanja Hrvatske vojske, s jedne, i 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine, s druge strane, prema Drvaru, odnosno Bosanskom Petrovcu, 15. septembra na Oštrelju je došlo do međusobnog sukoba. Naime, pred Oštreljom su, u zahvatu puta, vođene žestoke borbe. Tom su prilikom jedinice 5. korpusa zaustavile, a zatim potisle Hrvatsku vojsku prema Oštrelju. Iz pravca Oštrelja Hrvatska vojska je u više navrata granatirala Bosanski Petrovac. Nakon što je dobijen izvještaj da je riječ o Hrvatskoj vojsci, a ne o srpskoj (vojsci), naređen je prekid borbe i prestanak granatiranja Bosanskog Petrovca. Istoga dana u

Jedinice 5. korpusa su i u borbenim djelovanjima ka Bosanskom Novom i Sanskom Mostu postigle uspjeh: 17. septembra oslobodile su Bosansku Krupu, Veliki i Mali Badić, te Gornji i Srednji Bušević, a jedinice Operativne grupe Centar prema Sanskom Mostu oslobodile su Hrustovo i Vrhpolje. Naredna dva dana (18. i 19. septembra) oslobođena su naselja Otoka, Arapuša, Veliki Dubovik, Lušci Palanka i Korčanica.⁶⁹

Bosanskom Petrovcu došlo je do susreta grupe oficira Hrvatske vojske, na čelu sa brigadrom Damirom Krstičevićem, sa komandantom 5. korpusa generalom Dudakovićem (B. Felić, nav. dj., str. 564; N. Barić, nav. dj., str. 445).

“Dolazak 5. korpusa u Petrovac”, odnosno oslobađanje Bosanskog Petrovca, **“pomogao je”**, tvrde analitičari CIA-e **“napadu HV (na srpske snage, koje su “još uvijek pružale otpor u Drvaru protiv HV”), nego što se to shvata obrnuto. 5. korpus je odnio unikatnu pobjedu, pošto su moral i taktička dominacija dominirale u elitnim pješadijskim jedinicama i koja je ranije uspostavljena iznad VRS snaga tokom tri godine teških borbi na platou Grabež. I još jednom (i po ko zna koji put) Dudakovićeve snage su demoralizirale srpske branioce sa sofisticiranom diverzantskom i infiltracijskom (ubacujućom) taktikom i oni više nisu bili u stanju da im se suprotstave”** (∴ BALKAN BATTLEFIELDS ..., str. 393).

U (navedenim) borbama na Oštrelju 5. korpus je imao 3 poginula i više od 10 ranjenih boraca (B. Felić, nav. dj., str. 564; N. Barić, nav. dj., str. 445).

U borbama u operaciji *Sana 95* nisu učestvovala jedinice HVO-a Bihać. Na prijedlog da i te jedinice uzmu učešća u toj operaciji **“dobijen je iznenađujući odgovor: ‘Zapovijedi primam samo iz stožera Grude’”** (B. Felić, nav. dj., str. 557, 559 i 573). Iznoseći navedeni podatak, brigadir Bejdo Felić piše: **“Žalostan odgovor i stav, kao i odnos prema zajedničkom neprijatelju. Ovoga puta kao i da nije njihov već samo neprijatelj bošnjačkog naroda. Oni neće da znaju da se ovom operacijom oslobađaju i brojna sela bosanskih Hrvata”** (Isto, str. 573).

“Postrojbe HVO regije Bihać”, po ocjeni Bejde Felića, **“nisu nijednim gestom solidarnosti pokazale želju da se uključe u operaciju ‘Sana-95’, kao da ovo parče zemlje pripada drugoj, a ne i njihovoj državi. Nije zato vojska kriva, već politika tzv. HRHB i države Hrvatske. Takav odnos je i drzak i nepošten. Takva vodstva zaboravljaju, ako ne i ignoriraju, one Bošnjake koji su branili i gubili živote ili su ostali bez dijela svoga tijela braneći i hrvatska područja kao i svoja na ovim prostorima. Nadati se da će to ostati samo kao ružna uspomena na djelatelje BiH i zavađivače Hrvata i Bošnjaka na ovom bosanskohercegovačkom tlu, u vrijeme kada im je zajedništvo trebalo, kao voda žednom u pustinji, u borbi protiv zajedničkog neprijatelja u liku SČA”** (Isto, str. 595).

⁶⁹ R. Deliće, nav. dj., str. 194; ∴ BALKAN BATTLEFIELDS ..., str. 382; B. Felić, nav. dj., str. 564-573; K. Begić, nav. dj., str. 272, napomena 47. Takvi uspjesi Armije Republike Bosne i Hercegovine su, u znak odmazde za svakodnevne poraze na frontu, pojačali (veliko)srpske artiljerijske napade, uz korištenje kasetnih bombi, “orkana“ i drugih dalekometnih ubojitih sredstava, na civilne ciljeve, pri čemu su posebna meta napada bili Zenica, Travnik i Konjic (K. Begić, nav. dj., str. 272, napomena 47).

Jedinice 2. korpusa su 10. septembra 1995. u jutarnjim satima pokrenule Operaciju za oslobađanje Vozuće (*Vozućka operacija*). Agresor je na pravcima napada 2. korpusa pružio snažan otpor. Jedinice 21. divizije kopnene vojske su poslije uspješne artiljerijske pripreme, probile linije odbrane agresora i do 11.00 sati oslobodile naselja Mrahorovići, Klempići, Delići, Seona i Ikanovići. Jedinice 22. i 25. divizije kopnene vojske oslobodile su objekte Greben, Klupe i Zečevo brdo, a 120. brdska brigada “*Crni labudovi*” objekat Kablovac. Oslobođen je ključni objekat Paljenik, čime su stvorene povoljne pretpostavke za oslobađanje Vozuće i puta koji dolinom Krivaje spaja Zavidoviće s Olovom i Banovićima. Jedinice 3. korpusa nastavile su napad potiskujući snage agresora sa Stoga, Ljeskovca i Lokava. Jedinice 2. i 3. korpusa su se u 18.00 sati 10. septembra spojile u Vozućoj, čime je definitivno razbijen plan agresora o rezervnom južnom koridoru dolinom Krivaje. Nakon tri i po godine, asfaltnom komunikacijom spojeni su tuzlanski i zenički region. Nakon oslobađanja Vozuće, uspostavljanja komunikacije dolinom Krivaje i južnih padina Ozrena, te spajanja jedinica 2. i 3. korpusa, stvoreni su povoljni uslovi za nastavak koordiniranih djelovanja oba korpusa ka Doboju.⁷⁰

Nakon početnog uspjeha i oslobađanja Vozuće, jedinice 2. i 3. korpusa nastavile su s oslobađanjem teritorije i objekata na Ozrenu. Tako su 15. septembra jedinice 3. korpusa oslobodile objekat Blizna, s kojeg je agresor artiljerijskom vatrom kontrolisao dolinu Bosne od Zavidovića do Maglaja, a jedinice 2. korpusa Tumarsko brdo, s kojeg je srpski agresor artiljerijom granatirao Tuzlu i Lukavac. U daljnjim djelovanjima jedinice 2. i 3. korpusa oslobodile su i više naseljenih mjesta u dolini Spreče i Bosne. U borbenim djelovanjima vođenim 6. oktobra u dolini Ozrena ponovo su se spojile jedinice 2. i 3. korpusa. Operacija je okončana 10. oktobra zbog upućivanja dijela jedinica 2. i 3. korpusa u pomoć 5. korpusu te prekida borbenih djelovanja na ratištu 12. oktobra 1995. godine.⁷¹

Sigurna zona Ujedinjenih nacija Sarajevo je i dalje, posebno 28. augusta 1995, barbarski granatirana. Agresorski napadi su naročito intenzivirani 5, 6. i 12. septembra (Isto, str. 270-271).

⁷⁰ R. Delić, nav. dj., str. 179-181; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 386; K. Bilt, nav. dj., str. 166; A. Izetbegović, **SJEĆANJA** ..., str. 224.

⁷¹ R. Delić, nav. dj., str. 180; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 387-388. Iako nije oslobođen Doboju, *Vozućka operacija* je, po ocjeni generala Rasima Delića, “jedna od najznačajnijih operacija iz više razloga:

Nakon završetka zračnih udara NATO-a, 21. septembra 1995, stvorena je mogućnost da jedinice 1. i 4. korpusa pokrenu ofanzivna djelovanja u svojim zonama odgovornosti. U napadnim djelovanjima na trnovskom bojištu jedinice 1. korpusa su 3. oktobra oslobodile objekte Kragujevac, Čardak, Čelina i Boljanovac, a jedinicu agresora na Lupoču dovela u okruženje. Nastavljajući borbena djelovanja, jedinice 1. korpusa su 4. oktobra oslobodile Strug, Bosansko vratlo, Kobiljaču, Bukovu glavu, Lupoč i druge zemljišne objekte, čime je Armija oslobodila cjelokupan plato Treskavice i stvorila mogućnost za napredovanje ka prijevaju Rogoj i Kalinoviku. Jedinice 1. korpusa nastavile su napredovanja do 6. oktobra na kojima su se i zadržale zbog potpisivanja sporazuma o prekidu sukoba u Bosni i Hercegovini.⁷²

Jedinice 4. korpusa su u ofanzivnim djelovanjima od 20. septembra do 3. oktobra postigle značajne rezultate, oslobodivši širi rejon Glavatičeva, te dominantne kote Krstac, Krupac, Komolje, Orlov luk i druge na prilazima Kalinoviku i Nevesinju.⁷³

- pokazala je osposobljenost i spremnost komandi 2. i 3. korpusa, te ARBiH u cjelini, da pripreme i uspješno izvedu dobro koordiniranu operaciju;

- tokom operacije je oslobođeno oko 500 km² teritorije, uključujući i brojna naselja u dolinama Krivaje, Bosne i Spreče;

- oslobađanjem puta dolinom Krivaje skraćeno je rastojanje između Tuzle i Zenice za oko 120 km, a zbog kvaliteta puta vremenski za više sati;

- došlo je do fizičkog spoja 2. i 3. korpusa, linije odbrane su skraćene za 25-30 km, čime su oslobođene najmanje dvije brigade za angažovanje na drugim pravcima ...

Oslobađanjem doline Krivaje i doline Ozrena pod kontrolu legalnih organa vlasti Republike Bosne i Hercegovine vraćeno je značajno šumsko blago neophodno za rad drvne industrije u Zavidovićima i Maglaju.

Tokom izvođenja operacije agresoru su naneseni značajni gubici u ljudstvu, a jedinice Armije su zaplijenile velike količine oružja, oruđa, vozila, municije i opreme” (R. Delić, nav. dj., str. 180-181).

Uspješnim izvođenjem *Vozučke operacije*, ostvaren je, po ocjeni generala Delića, “planirani vojnički i politički cilj. Mada jedinice 2. i 3. korpusa nisu uspjele osloboditi Doboj zbog okončanja ratnih djelovanja u Bosni i Hercegovini 12. oktobra 1995. godine, postignuti uspjeh je zajedno s rezultatima 5. i 7. korpusa u Krajini te 1. i 4. korpusa na Treskavici i Prenju poslužio kao značajan argument državnoj delegaciji Republike Bosne i Hercegovine u mirovnim pregovorima u Dejtonu” (Isto).

⁷² R. Delić, nav. dj., str. 188.

⁷³ Isto, str. 189. Jedinice 4. korpusa su, također, ostale na dostignutim linijama od 3. oktobra nadomak Kalinovika i Nevesinja (Isto).

Pregovori o mapama su se sredinom septembra 1995. odvijali **“na bojnopolju i na način koji je pogodovao mapi”** teritorijalnog razgraničenja (podjeli Republike Bosne i Hercegovine) *Kontakt-grupe* - odnos 51:49.⁷⁴

Sjedinjene Američke Države zastupale su stanovište kako **nije “mudro zauzimati Banja Luku”**.⁷⁵ Holbrooke je, u skladu sa takvim

⁷⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 172, 177 i 179. Tuđman je, piše Derek Chollet, ostao **“ključni igrač u svakom pokušaju postizanja mirovnog sporazuma”**. **“Od presudne važnosti”** su, po Cholletu, bili uspjesi Tuđmanove vojske. Ta **“postignuća na frontu”** su, po ocjeni američkog izaslanstva, **“davala poticaja pregovaračkom procesu, jer su značila pritisak na Beograd i Pale”**. Međutim, Tuđman je, po Cholletu, **“ipak, otvoreno potcjenjujući odnos prema Bosancima, potkopavao i ionako krhki savez”** (D. Chollet, nav. dj., str. 204).

“Hrvatska vojna postignuća u zapadnoj Bosni” mogla su, po ocjeni Josepha Kruzela (člana Holbrookeovog pregovaračkog tima, koji je 17. augusta 1995. sa Richardom Holbrookeom i ostalim članovima pregovaračkog tima, za vrijeme razgovora sa predsjednikom Franjom Tuđmanom i njegovim najbližim saradnicima, **“dok su šetali po vrtu Tuđmanove predsjedničke vile, dugo razgovarao s hrvatskim ministrom odbrane Gojkom Šuškom”**), **“omogućiti muslimansko-hrvatskoj federaciji da drži otprilike 51 posto teritorije Bosne”**. Međutim, **“taj novi realitet”**, po Kruzelu, **“krio je u sebi i dobre i loše vijesti. ‘Dobra je vijest da je Federacija napokon došla do 51 posto (što je i bio cilj Kontaktne skupine). Loša je vijest da će teritorij koji drže Federacija najvećim dijelom biti zemlja bosanskih Hrvata. Muslimani su strahovito preveslani”** (D. Chollet, nav. dj., str. 109-110; R. Holbrooke, nav. dj., str. 4). Izvještavajući o navedenom (američkog) sekretara odbrane Wiliama Perryja, Kruzela je, pored ostalog, naveo kako je Gojko Šušak (ministar za odbranu Republike Hrvatske) **“nagovijestio kako Hrvati ‘ne namjeravaju trampiti ‘svoj’ teritorij unutar 51 posto za povećanje muslimanskog dijela teritorija”** (D. Chollet, nav. dj., str. 110).

“Hrvatska ofanziva” na Republiku Bosnu i Hercegovinu je i po Holbrookeu **“bila vrijedna za pregovarački proces”**. Tuđman je, tvrdi Holbrooke, imajući **“jasan osjećaj što želi”**, pored vraćanja istočne Slavonije i stvaranja **“etnički čiste Hrvatske”**, želio **“zadržati maksimum uticaja, ako ne i kontrolu nad hrvatskim dijelom Bosne”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 89 i 175). Nažalost, Holbrooke zaboravlja na činjenicu da ne postoji **“hrvatski dio Bosne”**, kao što ne postoji ni bošnjački, ni srpski dio Bosne, već je riječ o jedinstvenoj teritoriji države Bosne i Hercegovine, na kojoj žive svi stanovnici i građani Bosne i Hercegovine, Bošnjaci, Srbi, Hrvati, Romi, Jevreji i drugi.

Sredinom septembra 1995. zapadni mediji su počeli sve veću pažnju posvećivati **“brzom napredovanju vojnih /hrvatskih - prim. S. Č./ snaga, opisujući to kao pokušaj stvaranja ‘Velike Hrvatske’”** (D. Chollet, nav. dj., str. 195).

⁷⁵ D. Chollet, nav. dj., str. 195. S tim u vezi, Alija Izetbegović tvrdi kako su **“još od polovine septembra Amerikanci počeli insistirati na usporavanju, a zatim i potpunom zaustavljanju hrvatsko-bosanske ofanzive u zapadnoj Bosni. Istina, Holbrooke nas**

stavom, tvrdio da se o pregovorima, **“sve dok Muslimani i Hrvati postižu uspjeha i istodobno ostaju unutar određenih okvira (kao što je, na primjer, nezauzimanje Banja Luke)”**, odlučivalo na frontu, što je, po njemu, povećavalo **“izglede za postizanje dogovora”**. S tim u vezi, on je 13. septembra pisao Christopheru **“kako uspjesi i dobiti muslimansko-hrvatskih snaga pomažu mirovnom procesu”**.⁷⁶

Milošević je na sastanku u Beogradu sa Holbrookeom i njegovim timom, 13. septembra 1995, predložio **obustavu vatre u cijeloj zemlji** (Republici Bosni i Hercegovini), polazeći od ocjene **“da može navesti bosanske Srbe da pristanu na obustavu vatre u cijeloj zemlji ako se, zauzvrat, obustavi bombardovanje”**. Međutim, Holbrooke to nije prihvatio. **“Opšta obustava vatre”**, po njemu, tada nije dolazila u obzir. S tim u vezi, on je izrazio spremnost da se može razgovarati o obustavi vatre samo **“za područje Sarajeva”**.⁷⁷

je ohrabrivao da uzmemo Prijedor i Bosanski Novi, ali je bio odlučno protiv nastavka operacija prema Banjoj Luci” (A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 274-275).

⁷⁶ Isto, str. 222. Iako je 13. septembra ukazao na značaj uspjeha **“muslimansko-hrvatskih snaga”** u mirovnom procesu, Holbrooke je krajem tog mjeseca **“već počeo razmatrati približan datum mogućeg prekida vatre”** (Isto). Većina funkcionera u Washingtonu **“nije bila sklona daljnjem poticanju nasilja u Bosni, čak iako je to išlo u korist Muslimana i Hrvata”** (Isto).

⁷⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 152-153. Govoreći o tome, Holbrooke piše: **“Bili smo zapanjeni promjenom njegovog tona. Jasno je da su hrvatsko-muslimanska ofanziva na zapadu i bombardovanje imali veliki efekat na bosanske Srbe. Izgledalo je da Milošević žuri. Na žalost, žurili su i mnogi na Zapadu. Ne prvi put, pomislo sam: šanse za održiv mir popraviće se ako se nastavi bombardovanje i ofanziva, barem za neko vrijeme”** (Isto, str. 153).

Carl Bildt je dan ranije (12. septembra) u Beogradu (u zgradi Predsjedništva) razgovarao sa Miloševićem **“o nastavku rada nakon sastanka u Ženevi”**. Te večeri Milošević je, po Bildtu, **“bio drugačiji nego obično. On, koji je obično bio koncentrisan i raspoložen, sada je bio skoro sasvim odsutan, potpuno zauzet govorom o tome kako će ova bombardovanja sve uništiti, i uopšte - nije bio u stanju da priča o bilo čemu drugom. Kombinacija ponekog viskija i ponekog krstarećeg robota, učinila je svoje i izgledalo je kao da je bio sasvim izgubio kontrolu. Bilo mu je teško da ga nateram da se koncentriše na pitanja o kojima sam hteo s njim da razgovaram. Moguća teritorijalna rešenja u vezi sa Sarajevom, veze sa Goraždom, dodatni problemi sa ustavom. Bio je odsutan sa sve ostalo osim za neposredne događaje”** (K. Bildt, nav. dj., str. 166).

“Bilo je očigledno”, tvrdi Bildt, **“da je vojna drama sada odvlačila /Miloševiću - prim. S. Č./ pažnju. Bilo bi teško nastaviti konkretne razgovore o ustavu i karti sve dok se neposredna vojna pitanja ne reše. Za Sarajevo nam je bilo potrebno rešenje**

Oko 17.00 sati Milošević je “**otkrio svoje veliko iznenađenje**”: Karadžić, Mladić, Krajišnik i drugi, Miloševićevi saradnici (iz) njegove kolaboracionističke i paradržavne tvorevine, bili su “**u drugoj vili, oko dvije stotina metara dalje**”. Cilj tog Miloševićevog “**otkrića**” (njegov, po Holbrookeu “**veliko iznenađenje**”) bio je da im se (“**da nam se ...**”) i oni pridruže i da Holbrooke i njegovi saradnici direktno s njima pregovaraju.⁷⁸

Richard Holbrooke je, ipak, pristao da se sastane i sa Karadžićem i Mladićem pod dva uslova, što je Milošević objeručke prihvatio, uz obavezu da im (Karadžiću i Mladiću) objasni “**osnovna pravila**”, odnosno uslove koje je Holbrooke postavio.⁷⁹

koje će zaustaviti granatiranja i pucanje, i bio nam je potreban opšti prekid vatre, koji će stvoriti mir i smanjiti napetost” (Isto, str. 167).

⁷⁸ Isto, str. 153. U tom trenutku Holbrooke je osjećao kako mu “**prolazi drhtaj cijelim tijelom. Nije pretjerano reći da sam jednostavno mrzio tu dvojicu ljudi zbog onog što su učinili - uključujući, indirektno, i smrt naše trojice kolega.**

’Prvo malo porazgovarajmo’, rekao sam, trudeći se da ne izgledam zabrinut. ’Jeste li sigurni da možemo išta postići? Zašto se vi prvo s njima ne sastanete dok mi ovdje čekamo?’

Milošević je rekao da je siguran da možemo učiniti napredak ako koristimo njegovu ’tehnologiju’ - podrazumijevajući teatarski stil s kojim je volio da smete i izmanevriše druge političare na Balkanu” (Isto).

⁷⁹ Isto. Govoreći o tome, Holbrooke piše: “**Gospodine predsjedniče /riječ je o Miloševiću - prim. S. Č./, u tom slučaju spremni smo da se s njima sastanemo, ali pod dva uslova. Prvo, oni moraju biti dio vaše delagacije, vi morate voditi razgovore i morate ih kontrolisati. Drugo, ne smiju nas obasipati s istorijskim budalaštinama, kao ostale. Moraju biti spremni za ozbiljne razgovore.**

’Pristaće’, rekao je Milošević. ’Bez budalaština. Dopustite da ih dovedem.’ Jednom saradniku je rekao da pošalje po bosanske Srbe. Zamolili smo ekipu ABC-a koja je napolju čekala da odu ne govoreći im zašto. Zatim smo popili piće na terasi i pričekali ljude sa Pala. Travnjaci su se spajali s drvećem ne tako daleko. U večerima ranog avgusta bilo je još mnogo prirodne svjetlosti.

Nakon nekih dvadeset minuta, dva otvorena mercedesa zaustavila su se na prilazu. Dvojica ljudi izašli su iz prvih kola, a za njima ostali. Dok su nam se približavali između drveća na blijedoj ljetnoj svjetlosti, ponovo sam se stresao pred njihovim prepoznatljivim siluetama. Jedan u odijelu, visok, sa divljom grivom kose; dugi, nizak i nabijen, u maskirnoj uniformi, gazeći kao da ide kroz blatnjavo polje.

Prije nego što su bosanski Srbi došli do nas, okrenuo sam se Miloševiću i rekao: ’Prošetaćemo dok vi objasnite osnovna pravila. Vrat ćemo se kada nas uvjerite da su se složili.’ Povukli smo se u šumu oko stotinu metara iza glavne zgrade, gdje smo

Holbrooke se nije rukovao sa Karadžićem i Mladićem.⁸⁰ Karadžić je “odmah počeo da se žali na nepravedno bombardovanje” i rekao “da je spreman na prestanak neprijateljstava u cijeloj zemlji, samo ako Federacija pristane da to ’ne iskoristi’”. Holbrooke je izjavio da Sjedinjene Američke Države “u principu podržavaju obustavu vatre, ali ne ovaj put”, naglašavajući da je predmet razgovora “situacija oko Sarajeva” (“ovdje smo da razgovaramo o situaciji oko Sarajeva”).⁸¹

“**Nakon nekoliko minuta Karadžićevog deklamovanja**”,⁸² Holbrooke se okrenuo Miloševiću, upozorio ga na uvjeravanja (Miloševića) “da se ovo neće desiti” (“**Karadžićeva deklamovanja**”) i izjavio: “ako se nastavi, spremni smo da odmah odemo.” Karadžić se, pored ostalog, pozvao na (bivšeg američkog) predsjednika Cartera, na šta mu je, povišenim glasom i “jedini put te večeri” se “direktno njemu obratio”, Holbrooke, između ostalog, rekao da primaju naredjenja “samo od predsjednika

nervozno čekali i ponavljali našu strategiju. Deset minuta kasnije jedan saradnik došao je do nas trčeci i rekao da su Milošević i njegovi gosti spremni” (Isto, str. 153-154).

⁸⁰ Isto, str. 154. S tim u vezi, Holbrooke navodi: “Nisam se rukovao iako su to pokušali i Karadžić i Mladić. Neki iz našeg tima jesu, drugi nisu: bio je to njihov izbor. Sjeli smo za dugi sto na terasi, gledajući jedni druge i počeli da razgovaramo. Pored Karadžića poredali su se drugi bosanski Srbi čija su nam imena bila poznata, uključujući Momčila Krajišnika, predsjednika skupštine bosanskih Srba” (Isto).

⁸¹ Isto; N. Koljević, **STVARANJE REPUBLIKE SRPSKE. DNEVNIK 1993-1995: SJEĆANJA I SVJEDOČENJA**, knjiga 2, *Službeni glasnik RS*, Beograd, 2008, str. 310. “Dok je Karadžić odgovarao”, Holbrooke je pogledao Mladića”. **Hollywood ne bi mogao naći ubjedljivijeg ratnog zlikovca - nema bolje riječi za to - i svakog Amerikanca uvukao je u, kako nam je izgledalo kada smo kasnije uporedili opaske, u borbu pogleda. Uprkos tome, njegovo prisustvo bilo je snažno; nije bilo teško shvatiti zašto su ga njegove trupe poštovale; bio je, pomislio sam, jedna od onih smrtonosnih kombinacija koje istorija povremeno isturi - harizmatični ubica.**

Uprkos svojoj veličini, Karadžić na ovom sastanku nije bio impozantna figura. Imao je tužno lice, sa snažnim čeljustima, meku bradu i iznenađujuće blage oči. Studirao je psihijatriju u New Yorku i odlično razumio engleski ...” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 154).

⁸² R. Holbrooke, nav. dj., str. 154. Radovan Karadžić je, piše Holbrooke, “bio brz kada je trebalo početi sa samosažaljivim protestom protiv NATO-a i Muslimana, koje je optužio da su granatirali svoju tržnicu 28. avgusta kako bi namamili NATO u rat. Nekoliko puta je spomenuo ’poniženje koje Srbi trpe’” (Isto).

Clintona”, nakon čega je Karadžić “**naglo sjeo**”⁸³ i “**smireno predložio da Amerikanci naprave nacrt sporazuma**”.⁸⁴

Holbrooke je zamolio Clarka, Owena, Hilla i Pardewa “**da rade na dokumentu koji će okončati opsadu Sarajeva**”. Dok su se Holbrookeove kolege “**savijale nad komadima papira**”, on je sa Miloševićem šetao po vrtu, gdje su razgovarali “**o drugim stvarima**”.⁸⁵

Nacrt dokumenta o okončanju opsade Sarajeva, koga su predočili Holbrookeovi saradnici, za Karadžića i posebno Mladića nije bio prihvatljiv. Nakon što su im se, na poziv Milana Milutinovića (ministar za vanjske poslove Savezne republike Jugoslavije), pridružili Milošević i Holbrooke, Holbrooke je ponovo reagovao na ponašanje Karadžića i Mladića tako što je naglasio da to nije u skladu sa dogovorom između njega i Miloševića i zaprijetio da će napustiti dalje razgovore. Tek na-

⁸³ Isto. O Karadžićevom izlaganju i njegovom ponašanju na navedenom sastanku Holbrooke navodi sljedeće: “**Nakon nekoliko minuta Karadžićevog deklamovanja okrenuo sam se Miloševiću. 'Gospodine predsjedniče', rekao sam, 'uvjerali ste nas da se ovo neće desiti. Ako se nastavi, spremni smo da odmah odemo.' Karadžić je emotivno odgovorio. 'Ako ovdje ne možemo ništa učiniti, pozvaću predsjednika Cartera', rekao je. 'Ja sam s njim u stalnom kontaktu.' Već smo, naravno, znali da je Karadžić pozvao bivšeg predsjednika da se opet uplete. Karadžić je krenuo da ustane, kao da će telefonirati.**

Jedini put te večeri ja sam se direktno njemu obratio. 'Da vam nešto kažem', rekao sam povisujući glas. 'Predsjednik Carter me je naimenovao za pomoćnika državnog sekretara. Radio sam četiri godine za njega. Kao većina Amerikanaca, divim mu se. Ali sada je on običan građanin. Mi radimo samo za predsjednika Clintona. Primamo naređenja samo od predsjednika Clintona. Toliko o tome.'

Karadžić je naglo sjeo a Milošević mu je rekao nešto na srpskom. Ostatak sastanka, Karadžić je bio miran kao buba. Kao što je Pardew kasnije primijetio, Karadžić je igrao 'usmjeritelja koji je bosanske Srbe držao na uzdi' - na što ga je, pretpostavljamo, pripremio njegovo znanje iz psihijatrije. Nije pokazao ni znaka osobina koje bi navele čak i opreznog posmatrača kakav je ambasador Zimmermann da ga nazove 'Himmle-rom njegove generacije'" (Isto, str. 154-155; N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 310-312).

⁸⁴ Isto, str. 155; N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 311.

⁸⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 154. S tim u vezi, Holbrooke piše: “**Zamolio sam Clarka, Owena, Hilla i Pardewa da rade na dokumentu koji će okončati opsadu Sarajeva. Dok su se moje kolege savijale nad komadima papira, Milošević i ja smo šetali po vrtu i razgovarali o drugim stvarima. 'Znate, bilo je pametno ono što ste rekli o Jimmy Carteru', kazao je. 'Ovi ljudi' - mislio je na bosanske Srbe - 'toliko su odsečeni od sveta da misle kako Carter još uvek određuje američku politiku'**" (Isto).

kon oštne Miloševićeve reakcije, “bosanski Srbi” su prihvatili pregovore na osnovu američkog nacrt (dokumenta).⁸⁶

⁸⁶ Isto; N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 311-312. O toku navedenih pregovora Holbrooke navodi: “Sumrak je pao u vrijeme kada su moje kolege predočile prvi nacrt. Sjedeći na niskom pozidu oko dvadeset metara dalje, Milošević i ja smo pratili kako je general Clark počeo čitati svoj nacrt Srbima, redovno zastajući radi prevoda. Nismo mogli razlučiti njegove tačne riječi, ali duboki, gromoviti glas srbijanskog prevodioca dopirao je do nas. Scena je bila nezaboravna; Clark koji stoji ispod visoke svjetiljke čitajući iz nacrt, a Srbi okupljeni uokolo pažljivo slušaju, dok su poznati obrisi dvojice glavnih srpskih protagonista ocrtni u sjeni. Povremeno smo mogli čuti kako postaju glasniji drugi srpski glasovi.

Dok smo Milošević i ja časkali, Milutinović je dotrčao do nas i rekao nešto Miloševiću. ‘Bolje da im se pridružimo’, rekao je Milošević. ‘U nevolji su’. Svi su stajali, ali je Milošević privukao stolicu i sjeo. Poslije trenutka oklijevanja, učinio sam isto, kako bih uspostavio neku grubu jednakost među nama.

Karadžić, očito ljut, rekao je da je naš nacrt prijedloga neprihvatljiv. Iznenada je i Mladić planuo. Ubacivši se u centar kruga, počeo je dugu, emotivnu prepirku. ‘Situacija je eksplozivna, gora nego ikada otkako je rat počeo’, rekao je. ‘Nema opravdanja za bombardovanje. NATO podržava regularnu Hrvatsku vojsku u našoj zemlji. Gori su nego nacisti. Ali oni ne mogu uništiti duh srpskog naroda. Ni Sjedinjene Američke Države. Bombardovanje je zločinački čin.’ Zatim je izrekao nezaboravnu frazu: ‘Nikome se ne može dozvoliti da dâ i jedan metar naše svete srpske zemlje.’

Ovo je stil zastrašivanja kakav je koristio sa holandskim zapovjednikom u Srebrenici, sa Janvierom i sa mnogima drugim. Odisao je mirisom opasnosti. Nije bilo teško vidjeti kako zastrašujući može biti ovaj čovjek, posebno na svom terenu. Nisam znao da li je njegov bijes stvaran ili lažan, ali ovo je bio pravi Mladić, onaj koji je mogao pokrenuti ubilačko divljanje.

Okrenuvši leđa Mladiću i Karadžiću, digao sam se sa stolice i pogledao na Miloševića. ‘Gospodine predsjedniče’, rekao sam, ‘dogovorili smo se. Ovako ponašanje nije u skladu s tim. Ako vaši ‘prijatelji’ - ovu riječ izrekao sam s najvećim sarkazmom - ‘ne žele ozbiljan razgovor, mi ćemo sada otići.’

Milošević je za trenutak šutio, možda da procijeni nije li ovo blef. Možda je osjetio da nije. Dok smo razgovarali, avioni NATO-a bombardovali su teritoriju bosanskih Srba. Bio je ovo trenutak kulminacije naše moći, i nisam blefirao o odlasku, iako smo bili svjesni činjenice da možemo izgubiti naš najbolji pregovarački čip, bombardovanje, za dva ili tri dana.

Milošević se oštro obratio na srpskom svojim kolegama i oni su počeli da raspravljaju. Pokazujući mojim kolegama da me slijede, otišao sam na drugi kraj terase, gdje smo čekali slušajući zvuke sve češće diskusije pod svjetiljkama.

Bila je završena za nekoliko minuta. Milošević je došao do nas, zamolio nas da mu se opet pridružimo i rekao da su bosanski Srbi spremni pregovarati na osnovu našeg nacrt” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 155-156). Očigledno je da je u suštini Milošević određivao pravila igre i usmjeravao i vodio pregovore, te vodio glavnu riječ i bio ključna ličnost u Republici Srbiji i Saveznoj republici Jugoslaviji, a “bosanski Srbi” su bili samo njegovi saradnici i petokolonaši, bez ikakve političke i vojne moći.

Američki prijedlog je obavezivao “bosanske Srbe da ’obustave sve ofanzivne operacije’ na području Sarajeva i da u roku od sedmice uklone svo teško oružje iz tog područja. Takođe su morali otvoriti dva kopnena puta iz Sarajeva, put prema Kiseljaku, za nesmetan prolaz humanitarne pomoći. Sarajevski aerodrom se morao otvoriti u roku od dvadeset četiri sata. Zauzvrat, NATO bi prestao sa bombardovanjem za sedamdeset dva sata, ali bi nastavio ako ne bude udovoljeno zahtjevu”.⁸⁷

“Većinu pregovaranja” Holbrooke je prepustio svojim kolegama, “intervenišući samo kada je bilo potrebno skrenuti iz ćorsokaka”.⁸⁸ “Bosanski Srbi prepirali su se skoro oko svake riječi.” Međutim, “negdje iza ponoći” (13/14. septembra) Srbi su prihvatili dokument, čime će “poslije četiri godine biti podignuta opsada Sarajeva”.⁸⁹

U 2.15 ujutro 14. septembra, Srbi su, “poslije više od deset sati pregovora”, prihvatili američki plan - “potpisali su dokument koji smo sročili”, navodi Holbrooke. “Obavezali su se da će prekinuti sva ofanzivna djelovanja oko Sarajeva i odmah početi sa izvlačenjem teškog na-

⁸⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 156.

⁸⁸ Isto. S tim u vezi, Holbrooke piše: “Nisam želio umanjiti moju ulogu provodeći suviše vremena sa Karadžićem i Mladićem i potpuno sam vjerovao kolegama. Pozvao sam Christophera i Tarnoffa da opišem jedinstvenu scenu koja se odvijala u vili i odšetao s Miloševićem, razgovarajući o sljedećim koracima u mirovnom procesu. Jelo je bilo postavljeno na stolu na tarasi i Milošević me je pozvao da večeram s njima i s Mladićem. Sjeo sam nakratko, ali sam otišao ne okusivši zaloga, i vratio se tek kad je Mladić otišao. Komentarišući ovo kasnije, Milošević je rekao da sam uvrijedio Mladića što se nisam s njim rukovao ili jeo, i da ovo neće olakšati pregovore. ‘Ako je to tačno, neka bude tako’, odgovorio sam i ponovio raniju temu naših sastanaka: ‘Od vas očekujemo da ovaj proces uspije’” (Isto).

⁸⁹ Isto; N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 312. Tako su Amerikanci, navodi Holbrooke, “negdje iza ponoći imali /smo/ ono što smo željeli: poslije četiri godine biće podignuta opsada Sarajeva”. Međutim, “trebalo je”, piše Holbrooke, “razriješiti jedno proceduralno pitanje. Srbi su insistirali da ja potpišem ili budem svjedok dokumenta. Odbio sam, uz objašnjenje da nemamo formalno ovlaštenje da postignemo bilo kakav sporazum u vezi aktivnosti NATO-a ili UN. Željeli smo dokument samo sa srpskim potpisima - a Miloševića i Milutinovića kao svjedoke. Bila je ovo neka diplomatska inovacija - dokument koji smo mi napravili, ali koji će potpisati samo Srbi kao jednostavnu obavezu. Niko od nas nije bio svjestan diplomatskog presedana, ali se savršeno uklapao u naše potrebe. Nakon što je potpisan, zajedno sa svjedocima, objasnio sam da ćemo ga uručiti Janvieru s ’preporukom’ da NATO i UN suspenduju bombardovanje. Bosanski Srbi su žestoko protestovali, ali nisu imali izbora i poslije još jedne duge diskusije složili su se za formu koju smo predložili” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 156-157).

oružanja, te dozvoliti nesmetan pristup Sarajevu kopnenim putem i u roku od 24 sata otvoriti Sarajevski aerodrom za humanitarni promet. Zauzvrat, NATO će prekinuti napade na 72 sata, a zatim će opet ocijeniti njihovo pridržavanje i poštovanje postavljenih uslova”.⁹⁰

Sjedinjene Američke Države su nastojale promijeniti **“vojnu situaciju na terenu”**, pri čemu su **“hrvatsko-muslimanska ofanziva na zapadu i bombardovanje imali veliki efekat na bosanske Srbe”**,⁹¹ odnosno Slobodana Miloševića i Saveznu republiku Jugoslaviju, državu agresora na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Richard Holbrooke je, na sastanku u Zagrebu 17. septembra 1995, rekao Tuđmanu **“da ofanziva ima veliku vrijednost za pregovore. Biće lakše za stolom zadržati ono što je zadobijeno na bojnopolju, nego natjerati Srbe da se odreknu teritorije koju su nekoliko godina kontrolisali”**. Tom je prilikom Holbrooke uvjeravao Tuđmana **“da uzme Sanski Most, Prijedor i Bosanski Novi - sve važne gradove koji su postali svjetski poznati simboli etničkog čišćenja”**, odnosno genocida. Ako ti gradovi budu **“zauzeti prije nego što otvorimo pregovore o teritoriji”**, oni će, po Holbrookeu ostati **“pod kontrolom Federacije - inače, bilo bi teško ponovo ih dobiti u pregovorima”**.⁹²

⁹⁰ D. Chollet, nav. dj., str. 184-187; R. Holbrooke, nav. dj., str. 156-157; N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 312. Holbrooke je taj dokument, želeći da ga predstavi **“kao jednostrani ustupak bosanskih Srba” “odbio potpisati. Jedino je obećao da će ga uručiti Janvieru kao ‘preporuku’ Sjedinjenih Američkih Država. Sukladno tomu, bosanski Srbi /Karadžić, Koljević, Krajišnik i Mladić - prim. S. Č./ su potpisali dokument, uz Miloševića kao svjedoka”**. Milošević i Milutinović, ministar za spoljne poslove Savezne republike Jugoslavije, potpisali su taj dokument kao svjedoci. Tako su, piše Chollet, **“nakon četiri godine Sjedinjene Američke Države uspjele sklopiti dogovor o formalnom kraju opsade Sarajeva”** (D. Chollet, nav. dj., str. 184-187).

Kada su Holbrooke i njegovi saradnici ustali da krenu, **“odnoseći dragocjeni original”**, Karadžić mu je prišao i zgrabio mu ruku. **“‘Spremni smo za mir’, rekao je na engleskom. ‘Zašto ste nas bombardovali?’ ‘Mislim da znate’”**, odgovorio je Holbrooke (R. Holbrooke, nav. dj., str. 157). Tada je Holbrooke **“počinjao shvatati paljanske Srbe: tvrdoglavi, skloni praznim teatralnim izjavama, ali na kraju, nasilnici kada blefiraju. Greška Zapada tokom prethodne četiri godine bila je što su Srbe tretirali kao razumne ljude s kojima se može razgovarati, pregovarati, napraviti kompromis i dogovoriti. U stvari, oni su poštovali samo silu ili nedvosmisleni i vjerovatnu prijetnju da će biti upotrijebljena”** (Isto).

⁹¹ .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 461; R. Holbrooke, nav. dj., str. 153; N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 313.

⁹² R. Holbrooke, nav. dj., str. 165; .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 461.

Holbrooke je tada rekao Tuđmanu **da je, za razliku od navedenih gradova, “Banja Luka nešto sasvim drugo”**. S tim u vezi, Holbrooke navodi: **“Dok smo razgovarali, izgledalo je da put prema ovom najvećem bosansko-srpskom gradu⁹³ leži otvoren hrvatskoj ofanzivi, iako uopšte nije bilo izvjesno da li se grad može uzeti /odnosno zauzeti - prim. S. Č./.** **Znali smo da ga Šušak želi što prije uzeti. S druge strane, rekao sam Tuđmanu da je grad neosporno unutar srpskog dijela Bosne.⁹⁴ Čak i ako bude zauzet, Federacija će ga morati vratiti Srbima u svim mirovnim pregovorima.⁹⁵ Napokon, zauzimanje Banja Luke bi proizvelo preko dvije stotine hiljada dodatnih izbjeglica.⁹⁶ Nisam mislio da bi Sjedinjene**

⁹³ Isto. Nije tačna Holbrookeova ocjena da je Banja Luka **“bosansko-srpski grad”**. Taj grad je, po Popisu stanovništva od marta 1991. ukupno imao 143.079 stanovnika, od čega 70.155 Srba, 27.689 Muslimana, 22.645 Jugoslavena, 15.710 Hrvata i 6.890 Ostalih (: **NACIONALNI SASTAV STANOVNIŠTVA: REZULTATI ZA REPUBLIKU PO OPŠTINAMA I NASELJENIM MJESTIMA 1991**, *Statistički bilten*, br. 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, decembar/prosinac 1993, str. 14).

⁹⁴ Isto. Ni ova konstatacija Richarda Holbrookea nije tačna.

⁹⁵ Isto. I ovo je jedan od dokaza dogovora Holbrooke - Milošević, odnosno Sjedinjene Američke Države - Savezna republika Jugoslavija i obrnuto.

⁹⁶ Isto. Zanimljivo je interesovanje Richarda Holbrookea za izbjeglice - u ovom slučaju Srbe, pri čemu u potpunosti zaboravlja na žrtve genocida - Bošnjake.

U svojim zapisima 16. septembra 1995. Dobrica Ćosić, pored ostalog, navodi: **“Večeras javljaju da je i Banjaluka ugrožena. Slobodan Milošević i dalje čuti. Sam vodi nekakvu ‘tajnu’ diplomatiju, po svaku cenu hoće da se oslobodi sankcija i sačuva vlast ... Ja dvije godine strahujem od poraza u Bosni ...”** (D. Ćosić, nav. dj., str. 212-213).

Holbrooke i Bildt su u Sarajevu 16. septembra 1995. napravili **“brzu analizu stanja”**. S tim u vezi, Carl Bildt piše: **“Bio sam zabrinut. Nismo tačno znali kakva je vojna situacija u zapadnoj Bosni, ali je bilo očigledno da je naročito regularna hrvatska vojska brzo napredovala, opijena pobjedom u Krajini. Dok su Amerikanci ranije pozdravljali muslimanske i hrvatske ofanzive u zapadnoj Bosni, čak se Holbruk sada počeo pribojavati onog što bi te ofanzive mogle izazvati. Hteo je da natera Izetbegovića i Tuđmana da prestanu.**

Naglasio sam opasnosti koje su ležale u mogućim događajima. Napad na banjalučko područje bio bi ‘one bridge too far’ - karta previše, tropa. Usledila bi nova izbeglička katastrofa. Postojao je, takođe, rizik da bi odvojene nadiruće muslimanske i hrvatske jedinice zapale u međusobne sukobe oko važnijih područja.

Holbruk bi sada naradije da se vrati u Ameriku. Smatrao je podesnim da se sledeći politički razgovor održi u Njujorku krajem sedmice. Svi ministri spoljnih poslova će ionako tamo na otvaranje generalne sednice UN-a, a za Ričarda Holbruka je svaki argument za boravak u Njujorku jak argument. To bi nam pružilo još jednu sedmicu

Države podstakle akciju koja će donijeti još više izbjeglica.” Svoje objašnjenje Holbrooke je zaključio “sa otvorenom izjavom: ‘Gospodine predsjedniče, tražim od vas da odete što dalje možete, ali ne uzimajte Banja Luku’”.⁹⁷

da vidimo dokle se može raditi sa još jednim dokumentom ženevskog tipa. Pod uslovom da se pre toga vojna situacija ne otme potpuno kontroli” (K. Bilt, nav. dj., str. 170).

⁹⁷ Isto. Navedena Holbrookeova “**otvorena izjava**” u Izvještaju Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, prema Rezoluciji Generalne skupštine 53/35 (1998) - *IZVJEŠTAJ O SREBRENICI*, od 15. novembra 1999. - glasi: “**Gospodine predsjedniče, ja vas podržavam da osvojite sve što možete, ali ne i da zauzmete Banja Luku** (∴ *IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...*, paragraf 461).

“**Sjedinjene Američke Države**” su, piše Derek Chollet, “**bile zabrinute u vezi sa Banja Lukom zbog nekoliko razloga. Prvi, i osnovni, svodio se na Holbrookeov savjet Tuđmanu da zauzimanje Banja Luke nema svrhe zato što bi Hrvati i tako morali odustati od tog grada nakon dogovora postignutog pregovorima. Drugi, i strateški još važniji, bila je zabrinutost da bi napad na Banja Luku nanio gotovo katastrofalni poraz bosanskim Srbima i time Beograd uvukao u rat. Premda Milošević nije davao nikakvih nagovještaja ni u jednom, niti u drugom smjeru, prevladavao je dojam da bi se srbijanska vojska osjetila ponukanom intervenirati kako bi otklonila potpuni slom vojske bosanskih Srba. Treće, čak i u slučaju da napad na Banja Luku ne izazove rat širih razmjera, bilo je gotovo sigurno da bi izazvao golemu izbjegličku krizu na srpskoj strani. Ujedinjene nacije su procjenjivale da bi rijeka od 250.000 izbjeglica potekla prema Srbiji, što bi uz izbjeglice iz Krajine, u toj zemlji izazvalo veliku humanitarnu krizu. Posljedice takva stanja mogle bi osjetno uzdrmati Miloševićevu sposobnost da pregovara; čak su i Bosanci postali svjesni da ne bi bilo poželjno izazvati kretanje goleme rijeke izbjeglica. I, naposljetku, zauzimanje Banja Luke moglo je pogoršati ionako napete odnose Muslimana i Hrvata. Činilo se da se problem svodio zapravo na borbu za podjelu ratnog plijena između Muslimana i Hrvata. Kako su bosanski Srbi nagnani u bijeg, temeljnom partnerstvu u Federaciji zaprijetio je raspad zbog sve očljivije razlike u ciljevima na bojišnici. Pohlepa za teritorijom mogla je razvrnuti ovu ‘ženidbu pod prijetnjom puške’. Ako se zbog tih razlika rascijepi Federacija i to izazove nove borbe Muslimana i Hrvata, cijeli bi se mirovni proces mogao raspasti”** (D. Chollet, nav. dj., str. 196).

Navedenu “**zabrinutost**” Sjedinjenih Američkih Država ne može u cijelosti potvrditi objektivno, činjenično stanje (na terenu). Beograd, odnosno Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) je planirala, pripremala, organizovala, pokrenula i vodila agresiju protiv Republike Bosne i Hercegovine i (iz)vršila genocid nad Bošnjacima, u kome su (u genocidu i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava) učestvovali i njihovi kolaboracionisti i petokolonaši, te nije tačno “**da bi napad na Banja Luku ... i time Beograd uvukao u rat**”.

I Republika Hrvatska je jedna od država agresora protiv Republike Bosne i Hercegovine, te ne stoji ocjena da bi se “**zauzimanjem Banja Luke**”, pored ostalog “**problem svodio zapravo na borbu za podjelu ratnog plijena između Muslimana i Hrvata**”.

Holbrooke, odnosno Sjedinjene Američke Države su podsticale **“vojn**
nu akciju u tri specifična područja” (Sanski Most, Prijedor i Bosanski
Novi), **“a protivili se akciji u Banja Luci”**. S tim u vezi, on navodi da je bio
“naravno, svjestan da možemo biti optuženi da primjenjujemo dvostruki
aršin”. Međutim, **“ta tri grada”** su, po njemu, **“bila i manje opterećena**
emotivnim i historijskim bremenom, a mogla bi se zadržati u pre-
govorima. A broj izbjeglica koji bi se stvorio opterećivao mi je mozak”.⁹⁸

Tuđman je **“o važnom pitanju”** - **“da li uzeti /odnosno zauzeti - prim.**
S. Č./ ili ne uzeti Banja Luku” - **“bio neodređen”**, pri čemu je **“dao neo-**
bičan i neugodan prijedlog - da Banja Luku 'trampimo' za Tuzlu,

Naime, u stvarnosti je riječ o aktivnostima Armije Republike Bosne i Hercegovine za odbranu i oslobađanje okupiranih dijelova Republike Bosne i Hercegovine.

I ponos **“vojnim postignućima”** Gojka Šuška (ministra za odbranu Republike Hrvatske), kao i Tuđmanov, je sredinom septembra (17. septembar), piše Derek Chollet, **“bio u punom cvatu”**. Hrvatski uspjesi Šušku su **“dali novu živost”**. On je na sastanku u Zagrebu 17. septembra Clarku, Perdewu i Kerricku **“pun zanosa pokazivao na zemljovidu koliko se njegova vojska približila Baja Luci”**. Međutim, kada su pregovarači **“odlučno počeli govoriti da zaustavi borbe i ne zauzima Banja Luka, Sušak je ljutito reagirao”**. On je, nakon duge rasprave, obećao **“da se Hrvati 'neće pomaknuti ni pedalj dalje' u ovoj operaciji”** (Isto, str. 197).

I pored Šuškovog obećanja **“da će se stanje smiriti, Američko je izaslanstvo i dalje bilo zabrinuto zbog prijetnje Banja Luci i mogućnosti obnove muslimansko-hrvatskih borbi”**. Imajući u vidu te činjenice, Chollet piše: **“Gledajući samo svoj interes, Hrvati baš nisu ulijevali neko veliko povjerenje, pa se američka pregovaračka skupina počela pribojavati kako se opasno približava točki na kojoj bi se mogla suočiti s teškoćama. Holbrooke je želio da se suzi intenzitet rivaliteta unutar Federacije, pa je predložio da se Tuđman i Izetbegović nađu i riješe razmirice. Dva su se predsjednika složila s tim predlogom i dogovorila da će se 19. septembra sastati u Zagrebu pod okriljem Holbrookeove skupine - što je bio neuobičajen, ali znakovit korak za ključnu ulogu Amerikanaca u očuvanju Federacije”** (Isto).

⁹⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 165. Iako su **podsticali ofanzivu**, Holbrooke i Galbraith (ambasador Sjedinjenih Američkih Država u Republici Hrvatskoj) su **“izrazili veliku zabrinutost zbog velikog broja izbjeglica koje su već raseljene”**. Tuđmanu su rekli **“da nema razloga za brutalno ponašanje prema Srbima, koje je pratilo većinu hrvatskih vojnih uspjeha. Maltretiranje srpskih civila, od kojih je većina na tom području živjela generacijama, nije bilo u redu. Koristeći provokativnu frazu koja se obično odnosila na Srbe”**, Holbrooke je rekao Tuđmanu **“da se sadašnje hrvatsko ponašanje može sagledati kao blaži oblik etničkog čišćenja”**. Na to je Tuđman **“žestoko reagovao, ali nije sasvim porekao, ako je naša informacija bila tačna, rekao je, odmah će na to staviti tačku”** (Isto).

grad s najviše Muslimana u Bosni”.⁹⁹ Na to mu je Holbrooke odgovorio “**da to ne dolazi u obzir, i to više nikad nije spomenuo - ali je za trenutak obasjalo njegovo srce**”.¹⁰⁰

⁹⁹ Isto; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 275. Nije tačno da je Tuzla grad s “**najviše Muslimana u Bosni**”. Galbraith se, nakon što je čuo navedeni Tuđmanov prijedlog, nagnuo prema Holbrookeu “**i šapnuo: 'Ovo je jedna od njegovih opsesija. Niko drugi se s tim ne slaže'**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 165).

Tuđman je tu, po Aliji Izetbegoviću, “**nebuloznu ideju**” (“**da se sa Srbima mijenja Tuzla za Banja Luku**”) “**iznio nekolicu zapadnih zvaničnika ...**” (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 275).

¹⁰⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 166-167. Tuđmanov prijedlog o “tramljenju” Banje Luke za Tuzlu **odražavao** je, po Holbrookeu, “**njegovu duboku mržnju prema Muslimanima i njegov san da sve Hrvate ujedini u jednu državu, pod jednu zastavu - pod njegovim vodstvom. Znao je da ne može prekrajati međunarodne granice dok se rat nastavlja, ali je iskušavao ideju o razmjeni znatnog dijela zemlje, što bi prekrrojilo cijeli region. Prema ovoj shemi, Zagreb bi de facto dobio kontrolu nad velikim dijelom zapadne Bosne, koja je fizički i ekonomski bliža Zagrebu nego Sarajevu, dok bi Srbi kontrolisali veliki dio istočne Bosne, ostavljajući Muslimane sa zatvorenom mini državom oko Sarajeva. Ovo smo nazvali scenarijem 'Staljin-Hitler'. sjećajući se podjele Poljske avgusta 1939. Više puta smo molili Tuđmana da porekne govorkanja o takvom dogovoru - jedna verzija koja je bila dobila veliki publicitet nakon što je o njoj neformalno razgovarao za večerom, u Londonu, maja 1995.**” (Isto, str. 176).

Republika Hrvatska je krajem XX stoljeća, na čelu sa predsjednikom Franjom Tuđmanom, imala osvajačke **teritorijalne pretenzije** prema Republici Bosni i Hercegovini, nastojeći da, u skladu sa hrvatskom nacionalističkom ideologijom, politikom i praksom (formiranje hrvatske države u Bosni i Hercegovini i njeno priključenje Republici Hrvatskoj - “**realizacija vjekovnog sna - zajedničke hrvatske države**”), fašističkog i zločinačkog (genocidnog) karaktera, kao minimum zauzme teritorije Bosne i Hercegovine koje su *Sporazumom Cvetković-Maček* (1939) pripale Banovini Hrvatskoj. U realizaciji tih ciljeva su i dogovori između Tuđmana i Miloševića (*Pakt Tuđman - Milošević*) u Karađorđevu (26. marta 1991) i njihovih kolaboracionista u Gracu (5. maja 1992) o podjeli Bosne i Hercegovine, formiranje (Tuđmanove) paradržavne i kolaboracionističke tvorevine u Republici Bosni i Hercegovini - Hrvatske zajednice/Republike Herceg-Bosne, te agresija Republike Hrvatske na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima (S. Čekić, **AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU ...**, str. 935-1115; E. Zgodić, **TERITORIJALNI NACIONALIZAM - IDEOLOGIJA, ZLOTVORSTVO I ALTERNATIVE**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 44-46; L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 372. Detaljnije o tome vidi str. 316-328 ovog rada).

Državna politika Franje Tuđmana je, pored ostalog, bila opsjednuta teritorijalnom podjelom Bosne i Hercegovine. Tako je, primjera radi, na sastanku Holbrookea i njegovog pregovaračkog tima i Petera Galbraitha (američkog ambasadora u Hrvatskoj), sa Franjom Tuđmanom u Zagrebu, 16. augusta 1995, Tuđman je, pored ostalog, “**... izjavio kako je teritorijalna podjela trajno rješenje u Bosni, aludirajući pritom na svoj poznati**

tri mjeseca star 'zemljovid na salveti' kao jedino rješenje u uzajamnom interesu obiju strana. Holbrooke je oštro odbacio tu izjavu, ustvrdivši da je 'svako prisilno komadanje (Bosne) neprihvatljivo za SAD'. Joseph Kruzel je ponovio kako je cilj američkog plana ponuditi Bosni mogućnost da odlučuje o vlastitoj budućnosti. Donekle se povlačeći, Tuđman je odgovorio kako 'u ovom trenutku' podupiru takvu ideju, ali je podsjetio izaslanstvo kako se kad se bude crtala granica između 'istočnog' i 'zapadnog' svijeta, na umu moraju imati 'strategijski realiteti budućnosti'. Tuđmanov fatalizam zabrinuo je američke pregovarače. Postali su svjesni da Hrvatima moraju jasno staviti na znanje kako takva gledišta ne utječu povoljno na mirovni proces" (D. Chollet, nav. dj., str. 102-103; S. Čekić, nav. dj., str. 941; E. Zgodić, nav. dj., str. 44-45).

Na Tuđmanovu zločinačku izjavu o teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine reagirali su ("poslije ručka s Tuđmanom") i članovi američkog pregovaračkog tima (Robert Frasure, Joseph Kruzel i Nelson Drew), u razgovoru sa Matom Granićem (ministar za vanjske poslove Republike Hrvatske), prof. dr. Miomirom Žužulom i Ivom Sanaderom. Robert Frasure "je rekao Graniću kako je Tuđmanov 'povijesno deterministički' pristup Bosni kontraproduktivan. Podupirući Frasurea, Kruzel je Granića stavio pred jednostavan izbor: zaigrajte s nama ili - izgubite. 'Hrvatska se mora odlučiti želi li da se na nju gleda kao zapadnu zemlju, zemlju zapadnog sustava vrijednosti i zemlju poštovanja vrijednih demokratskih procesa', rekao je Kruzel, 'ili se Hrvatska može odreći političke, vojne i gospodarske potpore Zapada ako se odluči na kratak rok izvlačiti neki probitak i komadati Bosnu polazeći od strahova o nastajanju islamske države u Europi'" (D. Chollet, nav. dj., str. 103; E. Zgodić, nav. dj., str. 45, napomena 43).

Kruzelove "prijetnje ostavile su traga na ministru vanjskih poslova - dok je Tuđman doista vjerovao kako njegova rješenja (skicirana na 'zemljovid na salveti') znače najbolje rješenje za Zapad". Granić je rekao "kako Hrvatska razumije 'realitete postojećeg stanja'. Galbraith je "ocijenio taj komentar kao dokaz da Granić i Žužul 'razvidno osjećaju nelagodu glede Tuđmanovih gradioznih strategijskih videanja, shvaćaju potencijalne opasnosti što ih oni nose, te naznačuju kako Tuđmanova stajališta nisu i politika hrvatske Vlade'" (D. Chollet, nav. dj., str. 103).

Holbrookeovo izaslanstvo je na povratku iz Zagreba u Beograd "donekle zbunjeno i uznemireno onim što su vidjeli i čuli od Hrvata. Tuđmanov hvalisavi nastup, razvidno potaknut njegovim vojnim pobjedama, iz kuta američke inicijative u najboljem je slučaju bio problematičan, a u najgorem slučaju mogao se uzeti kao moguće pretkazanje obnove hrvatsko-srpskog sukoba, a možda i hrvatsko-muslimanskog. Ponesen uspjehom, hrvatski je predsjednik išao predaleko. Ovaj nastup ostavio je dojam o povratku 'starog Tuđmana' - 'Crvene kraljice' iz *Alise u zemlji čudesa*, šovinističkog, isključivog Tuđmana iz doba hrvatsko-muslimanskog rata 1993. godine /odnosno agresije Republike Hrvatske na Republiku Bosnu i Hercegovinu - prim. S. Č./ **Prema Galbraithu 'u svjetlu uspjeha u Krajini i uvjeren u to da je SAD najbolji prijatelj Hrvatske, te da joj je skloniji nego svim ostalim stranama na Balkanu, stari se Tuđman vratio, čak s još većom snagom'. Galbraith je vjerovao, zajedno sa Holbrookeom i posebice Frasureom, kako je Tuđmanov nedavni nastup upravo onaj oblik ponašanja koje je i uzrokovalo muslimansko-hrvatski rat. Premda je SAD držao kako nije vjerojatno da će u doglednoj budućnosti on poduzeti neki korak kako bi**

Bošnjaci (Izetbegović, Silajdžić i Šaćirbegović), **kada je riječ o Banja Luci**, saslušali su (17. septembra) poziv na suzdržanost američkih pregovarača, **“ali su u izjašnjavanju ostali neodređeni”**.¹⁰¹ Milošević **“činilo se” nije bio “zabrinut opštom vojnom situacijom”**. Kada su mu Perdeu i Clark rekli (17. septembra u Beogradu) **da su “snage bosanskih Srba razbijene na zapadu, nije o tome diskutovao”**.¹⁰² On je umjesto toga, opet tražio da Amerikanci što prije sazovu međunarodnu mirovnu konferenciju u Sjedinjenim Državama.¹⁰³

Sjedinjene Američke Države su dozvoljavale vođenje vojnih operacija koje **“pogoduju mapi” Kontakt-grupe**. Uspješne vojne operacije

se dokopao dijela Bosne, Tuđmanovo ponašanje moglo je imati kobne posljedice za krhku muslimansko-hrvatsku federaciju. Taj potencijalni problem s Tuđmanom, brzojavio je Galbraith u Washington, **‘valja sasjeći u korijenu’**” (Isto, str. 104).

Tuđman je dva dana kasnije (18. augusta), u razgovoru sa američkim pregovaračima u Zagrebu, ponovo insistirao na svojim stavovima - teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine. Naime, on se tada **“ponovo vratio fatalizmu već pokazanom prije dva dana. Otišao je tako daleko da je pred američkim izaslanstvom citirao stajalište koje se pripisuje Henryju Kissingeru. ‘Ako ne uspijete održati Jugoslaviju na okupu, nećete uspjeti niti Bosnu i Hercegovinu’**” (Isto, str. 109; E. Zgodić, nav. dj., str. 45, napomena 43).

Tuđman je, po ocjeni Stipe Mesića, **“htio podijeliti Bosnu i Hercegovinu, to mu je bila životna opsesija”**, a **“da bi to postigao, morao je ostati u vezi sa Miloševićem”** (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 305).

¹⁰¹ D. Chollet, nav. dj., str. 198; R. Holbrooke, nav. dj., str. 167-168. Ukazujući na tu činjenicu, Derek Chollet piše: **“SAD će dobiti još jednu prigodu da ih pritisne glede Banja Luke kad dođu Tuđmanu u Zagreb”** (D. Chollet, nav. dj., str. 198).

¹⁰² R. Holbrooke, nav. dj., str. 169. S tim u vezi, Holbrooke tvrdi kako su on i njegovi saradnici (pregovarači) sredinom septembra, **“provodeći više vremena sa srbijanskim rukovodstvom nego ijedan drugi Amerikanac”**, zaključili **“da je Milošević praktično otpisao bosanske Srbe - kao što je otpisao i Srbe u Krajini - i da neće vojno intervenisati da bi ih spasio”** (Isto, str. 164).

Navedenu tvrdnju potvrđuje i Derek Chollet. Naime, po njemu je, **“na opće iznenađenje, srbijanski vođa ostavio dojam da ga uopće ne pogađaju i ne zabrinjavaju vojna zbivanja u zapadnoj Bosni. Nakon što mu je Holbrookeova skupina rekla kako se čini da su bosanski Srbi u beznadnom stanju, te da su snage Federacije (Bosne i Hercegovine i Hrvatske) namirisale krv, Milošević je samouvjereno izjavio kako će zapovjednik u tom području ‘staviti stvari pod svoju kontrolu’**. Umjesto da razgovara o borbama na zapadu Bosne, Milošević je želio razgovarati o budućim pregovorima, posebice o izgledima da se što prije sazove trostrani sastanak na vrhu poput onoga u Camp Davidu” (D. Chollet, nav. dj., str. 199).

¹⁰³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 169.

Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatske vojske do sredine septembra 1995. promijenile su dotadašnju teritorijalnu podjelu Bosne i Hercegovine osvojenu ratom i genocidom u korist branilaca Bosne i Hercegovine - 50:50.¹⁰⁴ Svaku dalju vojnu aktivnost koja bi poremetila taj odnos na štetu mape *Kontakt-grupe* Sjedinjene Američke Države nisu dozvoljavale, jer to, po Holbrookeu, ne bi prihvatio Slobodan Milošević.¹⁰⁵ Najočigledniji primjer za to je Banja Luka.

Hrvatska vojska je 18. septembra 1995, u skladu sa prijedlogom Richarda Holbrookea od 14. septembra, koji je **“sugerisao hrvatskom vrhu napad na Prijedor s područja Banovine i Pounja”** (Holbrooke je **“iskazao opštu podršku za ofanzivu”**), te na osnovu (obavještajnih) procjena da su srpske snage 2. krajiškog korpusa “Vojske Republike Srpske” potpuno razbijene, pokrenula operaciju *Una-’95*, sa ciljem da **“nasilno prijeđe rijeku Unu na području Bosanskog Novog, Bosanske Dubice i Bosanske Kostajnice, uspostavi mostobran, ovlada planinom Prosa-rom i stvori povoljne uvjete za prodor prema Prijedoru”**, te da, prije nego što (tamo) stigne ARBiH, zauzme Prijedor i nastavi u pravcu Banje Luke.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Isto, str. 173; ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 462. UNPROFOR je **“procijenio da do 22. septembra Srbi kontrolišu oko 49 procenata zemlje, dok Federalni partner kontrolira oko 51 procenat (oko 30 posto Bošnjaci, a 21 posto Hrvati)”**. Tako je **“karta bojnog polja uveliko podsjećala na teritorijalnu podjelu koju je predložila *Kontakt grupa*”** (∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 462).

Ofanzive u zapadnoj Bosni, piše Carl Bildt, **“razvijale su se brzo. U protekloj sedmi-ci su muslimanske i hrvatske trupe u zapadnoj Bosni osvojile teritoriju koja je odgovarala veličini od oko 8% celokupne bosanske teritorije. Brzo smo se približavali odnosu 49/51, koji je trebalo da bude dostignut pregovorima”** (K. Bilt, nav. dj., str. 171).

¹⁰⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 159-173 i dr.

¹⁰⁶ Z. Radelić i drugi, nav. dj., str. 189; R. Holbrooke, nav. dj., str. 164-165 i 273; D. Chollet, nav. dj., str. 200, napomena 68; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 383-384; J. Bobetko, nav. dj., str. 511-512.

U operaciji *Una ’95*. (18-20. septembra 1995) učestvovala su snage zbornih područja Zagreb i Bjelovar, 1. i 2. gardijska brigade uz podršku 17. brigade i drugih elemenata domobranskih i rezervnih jedinica, kao i Hrvatska avijacija. **“Zadatak 1. gardijske brigade bio je da zauzme most kod Dvora, dok su 2. gardijska brigada i 17. domobranski puk napadali i zauzeli most kod Bosanske Dubice. Napad podrške kod Bosanske Kostajnice, koji je predvodila izviđačko-diverzantska četa, pomogao bi da se prikupe snage VRS. Gardisti bi se tada probili prema Prijedoru, te iznenadili operativnu grupu VRS ‘Prijedor’ iz dubine, čime bi razdvojili njihove snage, dok bi HV mogla marširati duž glavnog puta Prijedor - Banja Luka”** (Isto).

Republika Hrvatska se, po ocjeni analitičara CIA-e, “**veoma plašila da će snage bosanske vojske /Armije Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ zauzeti daleko veći teritorij u zapadnoj Bosni, što bi moglo ometati hrvatsku dominaciju u regionu. Naročito, htjeli su da HV, a ne AR-BiH, kontrolira Banja Luku - ključ za taj prostor**”. Time bi se, tvrde analitičari CIA-e, “**moglo objasniti zašto HV nije željela ili htjela pružiti podršku ARBiH tokom napada na Mrkonjić-Grad, jer bi zauzimanje grada vjerovatno omogućilo jedinicama 5. i 7. korpusa da povežu i konsolidiraju položaje Sarajeva na teritorije zapadne Bosne**”.¹⁰⁷ Operacija nije uspjela. Hrvatska vojska je naišla na žestok otpor (srpskih snaga), uz velike gubitke, posebno u živoj sili.¹⁰⁸

“**Bijesan što je Hrvatska vojska povrijedila međunarodnu granicu**”, general Rupert Smith je pozvao R. Holbrookea da mu kaže “**da razmišlja o zahtjevu za zračne udare protiv Hrvata**” /italik R. Holbrooke - prim S. Č./ To je, po Holbrookeu, više “**bio dokaz njegovog razumljivog bijesa nego stvarna mogućnost**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 169).

107 .: BALKAN BATTLEFIELDS ..., str. 383.

¹⁰⁸ Z. Radelić i drugi, nav. dj., str. 189; R. Holbrooke, nav. dj., str. 164-165 i 273; D. Chollet, nav. dj., str. 200, napomena 68; .: BALKAN BATTLEFIELDS ..., str. 383-384; J. Bobetko, nav. dj., str. 511-512; A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 275. “**U širem području Bosanskog Novog zauzet je mostobran širine 500 x 500 m, a uzvodno od Bosanske Dubice mostobran širine 400 x 1000 m. Na ostalim područjima prijelaz nije uspio. Faktor iznenađenja je u međuvremenu potrošen, srpske snage su se konsolidirale i počele protunapade kojima su spriječile daljnje pojačanje novih snaga Hrvatske vojske. U jutro 19. rujna gusta magla ograničila je potporu snagama na desnoj obali Une, što su srpske snage iskoristile za jake napade kojima su ugrozile hrvatske snage na desantnoj osnovici, zbog čega su snage s desne obale Une povučene u Hrvatsku. Zborno područje Zagreb imalo je 35 poginulih, 115 ranjenih i 7 nestalih vojnika. Operacija je provedena brzo, bez priprema i izvidanja uz nedostatan inženjerijsko osiguranje**” (Z. Radelić i drugi, nav. dj., str. 189).

I Richard Holbrooke piše da je Hrvatska vojska naišla na “**žestok otpor i visok vodostaj u pokušaju da pređu rijeku Unu na hrvatsko-bosanskoj granici**”. Konstatujući kako su “**prvi put od početka ofanzive hrvatski gubici bili znatni**”, Holbrooke, za razliku od hrvatskih istraživača, navodi veći broj poginulih (“**oko dvadeset pet poginulih i još pedeset u stupici na suprotnoj strani**”). On, također, tvrdi da je i “**Danski bataljon UNPROFOR-a, zatečen usred borbe, imao dvojicu poginulih i osam ranjenih**” (Isto).

Govoreći o Operaciji *Una '95* (18-25. septembar), analitičari CIA-e, pored ostalog, konstatuju potpuni poraz Hrvatske vojske i, s tim u vezi, pozivajući se na generala Bobetka, navode da je ubijeno preko 70 i ranjeno preko 250 boraca. S tim u vezi, oni navode: “**Hrvatski planeri su potcijenili spremnost VRS za borbu, pogrešno proračunali stanje na rijeci Uni i procijenili svoju sposobnost za povlačenje, što je klasično teška vojna operacija**” (.: BALKAN BATTLEFIELDS ..., str. 384).

Operacija *Una '95*, tvrde analitičari CIA-e, bila je zamišljena “kao iznenađenje za slabo pripremljene snage”. Međutim, Hrvatska vojska je “od samog početka trpila od tih iznenađenja. Kad su jurišne jedinice prešle rijeku i suočile se sa bijesnim rezervistima 1. novogradske i 11. dubičke brigade VRS, vatra iz artiljerije, automatskog oružja i pješadijskog naoružanja je obojila rijeku u crveno. Kod Dvora, 1. gardijska se ukrcala na jurišne čamce, ali je pretrpjela velike gubitke kad su čamci pogodeni minobacačkom vatrom. Suočeni sa takvom vatrom, tri jurišne jedinice HV su ipak uspjele zauzeti i održati manje položaje u svojim sektorima. To je bilo sve što su uspjeli. Ni jedan od tri položaja nije bio takav da je mogao pomoći drugima, a odbrana VRS ih je držala na tom uskom pojasu. Kada je narednog dana zagrebački korpus pokušao poslati pomoć da ojača ove položaje, jaka riječna struja i stalna vatra samo su povećali početnu katastrofu. Cijela izviđačka jedinica 2. gardijske brigade je uništena kod Dubice” (∴ BALKAN BATTLEGROUNDS ..., str. 383-384).

“Kako su im prednje jedinice bile uhvaćene u zamku i izložene vatri”, general Zvonimir Červenko i Glavni stožer Hrvatske vojske opozvali su Operaciju. “Dok su se jedinice povlačile ispred srpske vatre”, pišu analitičari CIA-e, “moguće je da su pretrpjele još veće gubitke, nego one koje su imali tokom napada. Neke procjene kažu, poput one načelnika Glavnog stožera Bobetka, da je HV izgubila više od 70 vojnika, dok je broj ranjenih prelazio broj od 250 tokom te obustavljene dvodnevne akcije”. Hrvatski planeri precijenili svoje sposobnosti za izvođenje standardno teške vojne operacije” (Isto; J. Bobetko, nav. dj., str. 511). S tim u vezi, oni navode: “Hrvatski planeri su potcijenili spremnost VRS za borbu, pogrešno proračunali stanje na rijeci Uni i precijenili svoju sposobnost za povlačenje, što je klasično teška vojna operacija” (∴ BALKAN BATTLEGROUNDS ..., str. 383-384).

Prilikom forsiranja rijeke Une (Operacija *Una '95*) Republika Hrvatska je, po ocjeni generala Janka Bobetka, “ne poštivajući, dakle, elemente zapovijedanja, priprema i prostornih principa”, doživjela katastrofu (“doživjeli smo katastrofu”), “koja je je mogla biti i nacionalnih razmjera, da na vrijeme nisu stigla prijevozna sredstva iz policije Sisak i specijalne policije, kompletna 17. brigada ostala bi na drugoj obali rijeke Une, i jasno, bila bi apsolutno uništena. Tako se velik dio snaga izvukao. Mi smo, po mnogim podacima, imali ogroman broj mrtvih, više od 70, preko 250 ranjenih, bez ikakve ozbiljne dokumentacije, osim direktive u kojoj je bilo naznačeno da se četničke snage povlače, bacaju oružje, pa je stigao trenutak kada treba brzo djelovati.

Jasno, to se uvijek u ratu koristi ako je to točno, međutim, praksa je pokazala da je bilo netočno, da se oni nisu povukli, da su na onoj strani imali idealnu priliku izviđanja, motrenja i pripreme, i da su čekali da se naše snage približe kako bi mogli točno tući u ciljeve koji se ne mogu braniti. Bez obzira kako se neke naše snage iskrcale, čitava metoda ili sustav nije dao nikakve rezultate. Kada je donijeta odluka o izvlačenju, tada su gubici bili očito najveći.

Je li tako trebalo raditi? Očito ne. Forsira li se tako rijeka? Očito ne. Odgovara li se za takvu katastrofu? Sigurno da.

Međutim, sve je prošlo inkognito, smjenjivanjem jednog generala, koji je prešao svoje nadležnosti, ali se postavlja pitanje gdje je tu uloga načelnika Stožera i njegovog zapovjedništva. Je li ona u podjeli medalja ili u vođenju operacije? Kako se uopće smije voditi operacija u kojoj sudjeluju dvije oklopne bojne upućene na drugu

Sredinom septembra 1995. **“ponovo su narastale tenzije između Hrvata i Muslimana”**. Naime, Holbrooke je 17. septembra primio **“alarmantne vijesti: nakon preuzimanja Bosanskog Petrovca dvije strane su se okrenule jedna protiv druge i muslimanski vojnici su ubili trojicu Hrvata”**.¹⁰⁹ Moguće borbe između hrvatskih snaga i ARBiH u Bosanskom Petrovcu i **“tenzije oko toga ko će preuzeti kontrolu nad novoosvojenim područjima išle su”**, po Holbrookeu, **“u korist Srba”**.¹¹⁰

Zbog problema nastalih u izvođenju zajedničkih djelovanja Armije Republike Bosne i Hercegovine i oružanih snaga Republike Hrvatske (Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane), **“naročito u vezi sa svojatanjem oslobođenih /odnosno zauzetih - prim. S. Č./ bosanskohercegovačkih teritorija od strane HV i HVO-a kao ekskluzivno nacionalnih”**, tj. hrvatskih, 18. i 19. septembra u Zagrebu su, uz prisustvo visokih američkih političkih i vojnih dužnosnika, održani sastanci delegacija Republike/Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Na sastanku u Američkoj ambasadi 18. septembra¹¹¹ general Rasim Delić, komandant

stranu obale Une, čiji je vodostaj bio maksimalan, brzina rijeke 4 m u sekundi, pod Kozarom čiju konfiguraciju tla znamo. Dakle ni jedan element nije uočen, a ono što me zaprepastilo jest da nije krivično gonjen zbog neodgovornosti onaj tko je dao obavještajne podatke. Ljudi su se uputili na prostor pod ocjenom da se on ne brani, međutim, sustav obrane je već bio postavljen; i motrenja i protuudara. Dakle, sve je vrlo jasno. Ako bi se po ovoj situaciji cijenio sav trud, izgledalo bi kao da smo uzalud radili čitav posao - i to godinu u pol - da bismo na kraju 'Oluje' i zauzimanja tog teritorija napravili takav stravičan kiks, koji je mogao moralno dovesti u pitanje cijelu operaciju. Za dlaku je nedostajalo da čitava 17. brigada ne ostane na drugoj strani obale. Iskustva uče” (J. Bobetko, nav. dj., str. 511-512).

¹⁰⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 167. Nakon što je dobio navedene **“alarmantne vijesti”**, Holbrooke je zaključio kako se nešto mora **“odmah učiniti”**, te je, nalazeći se u Zagrebu - na sastanku sa Tuđmanom, 17. septembra 1995, pitao Tuđmana **“da li bi pristao da se sastane sa Izetbegovićem pod američkim okriljem, kako bi se iskovala nova pozicija. Šaćirbey je već ranije predložio da sazovemo takav sastanak, ali ideja da američki pomoćnik državnog sekretara okupi dva šefa država, koji su se već dobro poznavali i redovno sretali, izgledala je drksa i neobična. Alarmantni incident u Bosanskom Petrovcu to je promijenio: eksplozivna situacija mogla je poništiti sve ono što je ofanziva Federacije zadobila”** (Isto).

¹¹⁰ Isto, str. 170. S tim u vezi, Holbrooke piše: **“Nismo mogli na mirovnu konferenciju s podijeljenom Federacijom”** (Isto).

¹¹¹ R. Delić, nav. dj., str. 194. Sastanku u Američkoj ambasadi prisustvovali su general Rasim Delić, Gojko Šušak i Mate Granić, američki ambasador Peter Galbraith,

Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine, “**apostrofirao je ključne probleme u dotadašnjim zajedničkim djelovanjima, naglašavajući naročito pokušaj HV-a i HVO-a da oslobođene teritorije tretiraju ’hrvatskim’ i ne dozvole povratak Bošnjaka na te prostore**”.¹¹² Richard Holbrooke je “**izričito zahtijevao da Armija Republike Bosne i Hercegovine ne djeluje ka Banjoj Luci, jer bi to moglo izazvati novi val od više stotina hiljada izbjeglica, te ponovo uvlačenje Srbije i SRJ sa svim potencijalima u rat**.”¹¹³ U slučaju da Armija, ipak, pokrene ofanzivu ka Banjoj Luci, Holbruk je zaprijetio udarima NATO-a po Armiji i pri tome upozorio da bi ta djelovanja /Armije Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ bila uzaludna, jer je već dogovoreno i prihvaćeno unutrašnje razgraničenje BiH i sve preko 51 posto teritorije bi Federacija morala vratiti srpskom entitetu.”¹¹⁴

Sredinom septembra 1995. dolazili su jasni signali da se oslobodilačke akcije Armije Republike Bosne i Hercegovine zaustave. Tako je 19. septembra W. Christopher, uz upozorenje Miloševiću da svoje snage drži dalje od Bosne, iznio “**razumijevanje prirodne težnje Muslimana i Hrvata da vrate oduzete svoje teritorije**”, ali i nadu “**da će ofanziva na**

Richard Holbrooke, general Wesley Clark, te Roberts Owen, medijator za Federaciju Bosne i Hercegovine. Interesantno je da Richard Holbrooke i Derek Chollet ne spominju navedeni sastanak.

¹¹² Isto, str. 194-195. Pored “**navedenog problema o tretiranju oslobođenih teritorija kao nacionalnih, general Delić je naglasio i potrebe da se: - otvore putni pravci preko Jajca i Šipova, kao i zračni koridor od Zenice preko Vitoroga i Klekovače ka Bosanskom Pretrovcu i Bihaću; - Hrvatska vojska povuče s državne granice prema RBiH i da pogranične zadatke preuzme hrvatska policija; - osigura čvršći kontakt i sadejstvo Armije s HV-om i HVO-om; - dozvoli i osigura nesmetan prolazak jedinica ARBiH iz srednje Bosne ka Bihaću, bez procedura koje asociraju na prolazak kroz drugu državu; - osigura povratak stanovništva na oslobođena područja, nezavisno od nacionalne pripadnosti i vojnih formacija koje su ih oslobodile; - da HV i HVO ne postavljaju nikakve oznake ni punktove koji pokazuju da je riječ o unutrašnjem razgraničenju u Federaciji koje nije bilo u skladu s postojećim ustavnim i zakonskim rješenjima**” (Isto).

¹¹³ R. Delić, nav. dj., str. 195, napomena 136. Holbrooke “zaboravlja” da su Srbija i Crna Gora /Savezna republika Jugoslavija/ planirale, pripremale, (iz)vodile i učestvovalle u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima, te da je ta država i sredinom septembra 1995. učestvovala u navedenim zločinima.

¹¹⁴ Isto.

banjalučku regiju biti ubrzo obustavljena". Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, u *Izjavi* na prijedlog Ruske Federacije, 19. septembra uputilo zahtjev od **"svih strana umiješanih u vojne operacije na terenu u Bosni da prekinu svoja dejstva u zapadnoj Bosni"**. Portparol Bijele kuće Nicholas Burns je 19. septembra izjavio **"kako je Richard Holbrooke dobio uvjeravanja Izetbegovića i Tuđmana da neće pokušati da zauzmu Banja Luku"**. Sljedećeg dana (20. septembra) slijedila je zajednička izjava Bernarda Janviera i Leightona Smitha **"u kojoj je stajalo kako je nastavljanje zračnih udara na srpske položaje oko Sarajeva zasad nepotrebno"**. Warren Christopher je 22. septembra ponovio poziv za prestanak neprijateljstava, ističući da **"dalje borbe ugrožavaju mirovni proces"**.¹¹⁵

Na **pripremnom sastanku državnih delegacija Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske** 19. septembra, **"u prisustvu američkih dužnosnika, diskutovano je o problemima iskrslim u sadejstvovanju između Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatske vojske. Na osnovu diskusija hrvatskih dužnosnika moglo se zaključiti da HV i HVO nisu zainteresovani za nastavak borbenih djelovanja u Bosni i Hercegovini. U istupanju Richarda Holbrookea je bilo uočljivo da potencira skori završetak rata, te neophodnost poštovanja dogovora o budućem ustrojstvu Bosne i Hercegovine od 8. septembra u Ženevi. On je posebno naglasio da se srpski agresor priprema za protivudar na položaje Armije u zoni odgovornosti 5. korpusa početkom oktobra 1995. Na tom sastanku su dogovoreni i principi kojih je trebalo da se pridržavaju jedinice Armije, HV i HVO-a u eventualno daljnjim zajedničkim djelovanjima u BiH. Njima su precizirani postupci u koordinaciji zajedničkih djelovanja, poštovanje normi međunarodnog ratnog prava, te tretiranje novooslobođenih teritorija kao teritorija Federacije BiH, a ne isključivo nacionalnih teritorija. Dogovoreno je i formiranje kombinovane komande Armije, HV i HVO-a za djelovanje u zapadnoj Bosni, radi bolje koordinacije i sadejstva, dok bi nadležne komande Armije, HV i HVO-a i dalje autonomno rukovodile djelovanjima jedinica"**.¹¹⁶

Na sastanku državnih delegacija Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, uz prisustvo Richarda Holbrookea, Petera Galbraitha, Wesley

¹¹⁵ K. Begić, nav. dj., str. 272, napomena 47.

¹¹⁶ R. Delić, nav. dj., str. 195.

Clarka i Roberta Owena, koji je, također, održan u Zagrebu 19. septembra 1995, **“dominirali su različiti stavovi o situaciji”** u Bosni i Hercegovini. Holbrooke je potencirao značaj Federacije Bosne i Hercegovine, usvajanje principa za zajedničko djelovanje Armije Republike BiH, HV-a i HVO-a i najavio dolazak američkog generala Johna Sewalla, koji je trebao biti koordinator za Vojsku Federacije Bosne i Hercegovine. Predsjednik Republike Hrvatske Tuđman je upoznao učesnike sastanka **da Hrvatska vojska neće nastaviti borbena djelovanja u Bosni i Hercegovini, jer je Federacija Bosne i Hercegovine dostigla dogovoreni procenat od 51 posto teritorije Bosne i Hercegovine.** Na kraju sastanka usvojeni su principi zajedničkog djelovanja i sadejstva, te šema rukovođenja zajedničkim operacijama Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatske vojske (i HVO-a).¹¹⁷

Sjedinjene Američke Države su tražile da Tuđman i Izetbegović **“ne uzimaju Banja Luku”** (**“tražili smo da ne uzimaju Banja Luku”**).¹¹⁸ Naime, Holbrooke je na sastanku u Zagrebu, 19. septembra 1995, Izetbegoviću i Tuđmanu izdao **“naredbu”** da **“ofanziva neće biti usmjerena**

¹¹⁷ Isto, str. 195-196 i 302-303. Tuđman je **“tokom prvih dvadeset minuta sastanka”**, piše Derek Chollet, **“eksplodirao, ljutito govoreći bosanskom predsjedniku o nužnosti suzdržavanja i protiveći se zauzimanju Banja Luke”**. Ta Tuđmanova lekcija bila je u potpunoj suprotnosti sa njegovim **“glasnim hvalisanjem prije nekoliko dana. No, njegove su snage pretrpjele neuspjeh u pokušaju da pređu rijeku Unu, a dva su pripadnika danskih postrojbi poginula u unakrsnoj vatri. Poslije tih gubitaka čini se da je u hrvatskog vođe nestalo žudnje za osvajanjem. Kad se bosanski predsjednik usprotivio, Tuđman je ljutito povikao kako Muslimani nemaju što govoriti, jer su hrvatske snage pretrpjele gubitke u ljudskim životima kako bi oslobodile ‘osamdeset posto’ zemlje. Prateći taj razgovor, Galbraith je primijetio kako je Tuđman ‘jedva uspijevao prikriti svoj podejzenjivački odnos (spram muslimanske strane)’ i ‘pokazao je tu samodopadnu nadmoć, dok je Izetbegović ostavljao dojam utučenosti’. Nadvikivanje se nastavilo još neko vrijeme, čak kao da Amerikanaca uopće nema u sobi. Kako je Galbraith primijetio, ‘kao da se promatra terapijska sesija kroz jednosmjerno ogledalo”** (D. Chollet, nav. dj., str. 200-201).

¹¹⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 177. Navodeći to, Holbrooke piše da **“Hrvatima i Bosancima nismo dali nikakvo drugo ‘crveno svjetlo’**. Naprotiv, naš tim se nije trudio da ih odvrati od zauzimanja Prijedora i Sanskog Mosta i drugih terena koji im pripadaju po mapi *Kontakt grupe ...*”. S tim u vezi, Holbrooke ponovo navodi da se **“pregovori o mapi odvijaju na bojnom polju upravo sada, i to je jedan od razloga što nismo odložili naše razgovore o teritorijama. Ako ti gradovi padnu, to će uveliko pomoći našim pregovorima”** (Isto).

na Banja Luku”, odnosno da ne smiju zauzeti Banju Luku.¹¹⁹ Time su Sjedinjene Američke Države zaustavile **“pobjedničku vojnu kroz zapadnu i centralnu Bosnu”**.¹²⁰ S tim u vezi, Holbrooke tvrdi da je riječ **samo** o zaustavljanju ofanzive na Banju Luku.¹²¹

Osujećivanje napada na Banju Luku bio je, po ocjeni novinara Rogera Cohena, **“čin potpune realpolitike”** s američke strane, jer bi to, da su dopustili Federaciji da zauzme Banju Luku, **“iz šina izbacilo”** mirovni proces. Holbrooke navodi da je Cohen **“pogrešno razumio naše motive protivljenja napada na Banja Luku”**, jer bi **“istinski realizator realpolitike ohrabrio napad, bez obzira na posljedice”**. S tim u vezi, Holbrooke tvrdi da je **“briga o ljudima odlučila ovu stvar”** za njega, jer je **“s obzirom na grubo ponašanje trupa Federacije tokom ofanzive, izgledalo izvjesno da će pad Banja Luke dovesti do prisilnih protjerivanja i ubijanja nasumice”**. Zbog toga on nije **“mislio da Sjedinjene Američke Države treba da doprinesu stvaranju novih izbjeglica i većih ljudskih patnji da bi se uzeo grad koji će se kasnije morati vratiti”**.¹²²

¹¹⁹ Isto, str. 169-171. Holbrooke navodi da je **“skoro sva odluka o Banja Luci zavisila od Tuđmana”**. Federacija bi se, po njemu, za Banju Luku, koja je **“prenapučena izbjeglicama”**, **“morala boriti, što je značilo veliku artiljerijsku bitku”**. Samo su, po njemu, Hrvati, **“koji su tokom cijelog rata sprečavali da Muslimani dobiju tešku artiljeriju, imali duge cijevi”**. Zbog toga je Holbrooke zaključio kako je **“skoro sva odluka o Banja Luci zavisila od Tuđmana”** (Isto).

¹²⁰ Isto, str. 170-171. Iako namjerno nije spomenuo **“nijednu drugu metu”**, Holbrooke piše kako je većina vijesti toga dana **“ostavljala utisak da smo prisilili Bosance i Hrvate da zaustave njihovu pobjedničku vojnu kroz zapadnu i centralnu Bosnu”** (Isto). Te interpretacije su, i pored toga što Holbrooke piše kako **“normalno bismo nastojali ispraviti”** ih, on, ipak, tvrdi da su **“izražavale javnu poruku, koju je tražio Washington”** (Isto).

¹²¹ Isto. Dok je napuštao sastanak u Zagrebu sa Izetbegovićem i Tuđmanom, 19. septembra 1995, Holbrooke piše kako je povukao ministra Šuška u stranu i rekao mu: **“Gojko, želim da budem apsolutno jasan. Ništa ono što smo danas rekli ne smije biti shvaćeno kao da želimo da vi obustavite dalju ofanzivu, osim Banja Luke. Važna je brzina. Ne možemo to reći javno, ali molim Vas, uzmite Sanski Most, Prijedor i Bosanski Novi. I učinite to brzo, prije nego što se Srbi pregrupišu”** (Isto).

¹²² Isto, str. 171. Govoreći o tome Holbrooke piše: **“Možda osveta ima centralnu ulogu u duhu Balkana, ali američka politika nije mogla biti dio toga. Naša odgovor-**

Nekoliko godina kasnije Holbrooke više nije bio siguran “**jesmo li bili u pravu što smo se usprotivili napadu na Banja Luku**”.¹²³

Holbrooke tvrdi da su se Tuđman i Izetbegović složili u vezi sa **Banja Lukom**. Naime, “**obojica su rekli da je Banja Luka centar umjerenog, antipaljanskog osjećaja unutar bosanskosrpske zajednice i treba biti uzeta u obzir kao centar opozicije Palama. Sam Izetbegović dvojio je uzimanje grada i plašio se da bi njen pad pridonio rastu hrvatsko-bosanskih tenzija**”.¹²⁴

nost bila je implementiranje američkog nacionalnog interesa, što jasnije ga budemo mogli odrediti” (Isto).

Zanimljiva je Holbrookeova izjava o tome kako je “**briga o ljudima** /u konkretnom slučaju Srbima - prim. S. Č./ **odlučila ovu stvar**” (oko Banje Luke). Sumnjivog je karaktera i njegova (hipo)teza “**da će pad Banja Luke**”, “**s obzirom na grubo ponašanje trupa Federacije tokom ofanzive**”, “**dovesti do prisilnih protjerivanja i ubijanja nasumice**”. Tu “**brigu o ljudima**” i zabrinutost za **eventualne zločine** (prisilna protjerivanja i ubijanja) nad Srbima Holbrooke i SAD nisu, nažalost, pokazivali prema žrtvama genocida - Bošnjacima, pripadnicima nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

¹²³ Isto. S tim u vezi, on piše: “**Da smo tada znali da su bosanski Srbi kadri prkositi ili ingnorisati toliko mnogo ključnih političkih odredbi Mirovnog sporazuma 1996. i 1997., pregovarački tim se možda ne bi protivio takvom napadu. Međutim, čak i uz američki podsticaj, nije izvjesno da bi do njega došlo ili da bi bio uspješan da jeste. Tuđman bi morao ponijeti teret napada, a srpske linije su se već učvršćivale. Hrvatska vojska je upravo pretrpjela teške gubitke na Savi. Osim toga, ako bi pala, Banja Luka bi ili pripala Muslimanima ili kasnije bila vraćena Srbima, tako da je ze Tuđmana bila od sumnjive vrijednosti**” (Isto).

Zanimljivo je razmišljanje Richarda Holbrookea o zauzimanju i/ili nezauzimanju Banje Luke, ulozi Hrvatske vojske u tome i dr. Međutim, ono što je očigledno je da Holbrooke uopće ne spominje Armiju Republike Bosne i Hercegovine. Ona za njega kao i da ne postoji, što je njegov veliki propust i u suprotnosti je sa stanjem na ratištu.

¹²⁴ Isto, str. 171-172. Derek Chollet, također, tvrdi kako su Izetbegović i Tuđman obećali “**usporiti svoju ofanzivu i odustati od zauzimanja Banja Luke, te zatražiti od Holbrookea da s tom izjavom izađe u javnost. Potvrdili su obaveze preuzete (u srpnju 1995) Splitskom deklaracijom (o suradnji u odbrani), te objavili kako nastavljaju sa strategijskim partnerstvom u nastojanju da se oslobodi ’okupirani teritorij’**. Naposljetku, složili su se da će se pripadnost teritorija zauzetog u ofenzivi rješavati političkim dijalogom, bez obzira na podrijetlo vojske koja ga osvoji ...” (D. Chollet, nav. dj., str. 201).

Ocjena Tuđmana i Izetbegovića o tome da je Banja Luka “**centar umjerenog antipaljanskog osjećaja unutar bosanskosrpske zajednice**” i da “**treba biti uzeta u obzir kao centar opozicije Palama**” neutemeljena je i pogrešna, što potvrđuju krucijalne činjenice, posebno brojni srpski zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid, izvršeni i na području Banje Luke, među kojima i potpuno srušene i uništene džamije.

Nakon što su (19. septembra u Zagrebu) američki pregovarači uspjeli postići da Tuđman i Izetbegović **“istovremeno kažu da neće ići na Banja Luku”**, čime su **“iskoristili ’američki mirovni plan’ kao izgovor za ovo iznenadno odustajanje, iako se čini vjerovatnim da ni inače nisu željeli ići dalje ...”**, pri čemu je **“otklonjena prijetnja Banja Luci”**, Holbrooke je **“i dalje vjerovao kako bi daljnji vojni uspjesi Federacije u zapadnoj Bosni mogli donijeti znatne diplomatske koristi”**. Stoga on nije bio **“posve sretan zbog okvirnog naputka iz Washingtona kojim je zahtijevano da se Tuđman i Izetbegović privole da potpuno stanu i prekinu ofanzivu”**. S tim u vezi, on je (20. septembra) državnom sekretaru Christopheru uputio pisanu poruku, u kojoj je konstatovao kako je, **“nasuprot mnogim novinskim izvještajima i drugim utiscima, vojna ofanziva Federacije do sada pomogla u mirovnom procesu”** i da se **“teški i tvrdi pregovori o mapama”**, pregovori o teritoriji, **“upravo odvijaju na bojnopolju i do sada na način koji pogoduje mapi (‘s omjerom 51:49’)**. **Za samo nekoliko sedmica, poznata podjela zemlje u omjeru 70-30 posto pala je na 50-50, očito olakšavajući nam zadaću”**. Tom je prilikom Holbrooke priznao **“(Priznajemo) da bi trebalo isključiti dvije potencijalne mete: Banja Luku i istočnu Slavoniju”**.¹²⁵

Washington i Holbrookeov pregovarački tim bili su saglasni **“da napadi na Banja Luku i istočnu Slavoniju”**, te, po njemu, dvije **“zabranjene zone”**, **“ne dolaze u obzir”**. Međutim, **“kada je riječ o ostalim područjima Holbrooke je procjenjivao da bi u pregovorima koristile pobjede snaga Federacije oko gradova Sanski Most i Prijedor”**. Ti su gradovi, u skladu sa planom (mapom) *Kontakt-grupe*, **“trebali pripasti Federaciji, a za oba je grada Milošević govorio kako ih neće prepustiti u pregovorima”** (**“to bi olakšalo naš posao”**).¹²⁶ Stoga je Holbrooke tvrdio **“da bi,**

¹²⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 171-172; D. Chollet, nav. dj., str. 201. S tim u vezi, Derek Chollet piše kako su **“kartografske analize američkih obavještajnih službi zaista pokazale da je do 19. septembra Federacija uspostavila kontrolu nad 51 posto teritorije, dok su Srbi držali 48 posto”**. Te su brojke, nastavlja Chollet, **“odražavale dramatične promjene u odnosu na stanje od 28. juna, kada je teritorijalni razmjer iznosio 63:37 posto u korist Srba”** (D. Chollet, nav. dj., str. 201, napomena 71). Stoga se, piše Chollet, **“postavljalo pitanje ’koliko im daleko dopustiti da odu’”** (Isto, str. 202).

¹²⁶ D. Chollet, nav. dj., str. 202; R. Holbrooke, nav. dj., str. 173. Stoga je Holbrooke savjetovao **“da SAD odustane od ’igre svjetlima na semaforu”**. S tim u vezi, on je

premda to zvuči paradoksalno, napadi snaga Federacije na to područje 'bili bolji za pregovore (premda bi ih SAD iskoristio na posve drugi način), nego suzdržanost koju bi nametao SAD'".¹²⁷

Holbrooke i njegov pregovarački tim su "odmah nakon burnog sastanka" između Tuđmana i Izetbegovića, u Zagrebu (19. septembra) "odletjeli u Beograd na večeru i još jednu sesiju s Miloševićem prije povratka u Washington". Holbrooke je "želio lično reći Miloševiću kako je upravo SAD prinudio Tuđmana i Izetbegovića da se okane Banja Luke". Želeći "da se priznanje za to postignuće nedvojbeno pripíše njegovu timu", Holbrooke je "rekao Miloševiću kako je, premda su Tuđman i Izetbegović shvaćali sve vojne i strategijske razloge zašto ne ići na Banja Luku, to što im je 'SAD kazao da se to ne čini', glavni razlog zbog kojeg su se dva predsjednika obvezali da neće napasti".¹²⁸

I pored dogovora od 19. septembra "da se ne zauzima Banja Luka", i s tim u vezi, pritiska Sjedinjenih Američkih Država na Tuđmana i Izetbegovića "da se okane Banja Luke", te pripisivanja tog "postignuća" Holbrookeu i njegovom (pregovaračkom) timu, "ostalo je otvoreno pitanje koliko bi daleko snage Federacije trebale ići". Na tom su pitanju funkcioneri u Washingtonu bili "duboko podijeljeni". Komisija visokih funkcionera (u Bijeloj kući) više puta vodila je raspravu o tome "kako se postaviti prema muslimansko-hrvatskoj ofanzivi u zapadnoj Bosni". O tome

Christopheru napisao kako "smo u prošlosti oslabili naš kredibilitet paleći toliko 'crvenih svjetala' da niko nije znao šta smo hteli". To je posebno, po Holbrookeu, bio slučaj "u odnosu na Hrvate, koji su unatoč upozorenjima SAD-u da se to ne čini, potjerali Srbe iz Krajine". S tim u vezi, Holbrooke je primijetio "u svojoj bilješci (proces sa svjetlima na semaforu), a koji je ostavio trajnog traga, došlo je do najniže tačke kada su Perry i Shali(kashvili) u februaru 1995. Šušku u Münchenu rekli kako će Hrvatska ako napadne Knin pretrpjeti poraz. Bio sam tamo, a Šušak uživa podsjećati me na taj sastanak" (D. Chollet, nav. dj., str. 202, napomena 72; R. Holbrooke, nav. dj., str. 173).

¹²⁷ Isto. Ta je preporuka državnom sekretaru Christopheru, po ocjeni Dereka Cholleta, "na neki način" "ostala pomalo *post hoc*: tokom dana Holbrooke je već dobio Šuškovu obećanje da će Hrvatska pružiti topničku potporu muslimanskim napadima na oba područja" (Isto). Međutim, to je bilo samo deklarativnog karaktera.

¹²⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 172; D. Chollet, nav. dj., str. 202. U vezi sa sastankom u Beogradu Holbrooke navodi kako "nam je bio potreban Miloševićev pristanak za okvir sastanka ministara spoljnih poslova u New Yorku koji smo planirali održati 26. septembra. Milošević je rekao da bi nas volio opet vidjeti prije sastanka u New Yorku i zatražio da se ili ja vratim u Beograd ili da pošaljem Owena i Hilla da porazgovaraju o nacrtu sporazuma" (R. Holbrooke, nav. dj., str. 172).

je, nakon što je generalni sekretar Ujedinjenih nacija Boutros Ghali **“jasno stavio do znanja kako bi se rado riješio bivše Jugoslavije i složio se da se svi aspekti provedbe organiziraju izvan Ujedinjenih nacija”**, te nakon što se Komisija visokih funkcionera počela **“usredočavati na planiranje provedbe mirovne nagodbe”**, na toj komisiji 21. septembra, također, vođena rasprava. Anthony Lake, koji je sazvao sastanak u Bijeloj kući, zahtijevao je zaustavljanje ofanzive i naglasio **“važnost ‘crvenog svjetla’ što ga je SAD upalio pred bosanskim Muslimanima i Hrvatima”**, odnosno **“što je Washington dao ‘crveno svjetlo’ Zagrebu i Sarajevu da okončaju ofanzivu”**. Holbrooke se s tim uopće nije slagao i pitao je Lake **“da li je bio upoznat sa našim razgovorima sa Tuđmanom i Izetbegovićem o nastavku ofanzive”**. Pored toga, Holbrooke je rekao: **“Tražili smo da ne uzimaju Banja Luku, ali Hrvatima i Bosancima nismo dali nikakvo drugo ‘crveno svjetlo’ izvan područja Banja Luke”**, te naveo: **“Naš se tim nije trudio da ih odvрати od zauzimanja Prijedora i Sanskog Mosta i drugih terena koji im pripadaju po mapi *Kontakt grupe*”**, jer su se, po Holbrookeu, pregovori o mapi odvijali **“na bojnopolju upravo sada”**, tj. u drugoj polovini septembra 1995. To je, po Holbrookeu, **“jedan od razloga što nismo odložili naše razgovore o teritorijama”**, jer **“ako ti gradovi padnu”**, to će, po Holbrookeu, **“uveliko pomoći našim pregovorima”**. Lake je bio **“veoma zabrinut”**, posebno u svjetlu mogućnosti da se američka administracija okriví zbog podsticaja **“na dalju borbu i još više krvoprolića”**. Stoga je on insistirao na potrebu stavljanja naglaska na mir (**“moramo naglašavati mir”**), zauzimajući se **“da ‘javna politika’ bude ‘nema više ofanzivnih operacija’”**.¹²⁹ Christopher se složio sa Lakom **“što se tiče javnih saopštenja”**, s čime nije **“imao problema”**. Me-

¹²⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 177; D. Chollet, nav. dj., str. 207-208. S tim u vezi, Holbrooke navodi kako je Anthony Lake rekao i sljedeće: **“Možda ovo nije vaš stav, ali ga trebate iskazati tako da ne pogoršate razlike na drugim frontovima, kao sa Rusima”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 177). Navedenu izjavu Anthony Lakea Derek Chollet je prenio na sljedeći način: **“Možete imati svoje stanovište o Sanskom Mostu i Prijedoru, ali morate to govoriti tako da ne pojačavate razlike na drugim tačkama”** (D. Chollet, nav. dj., str. 208). Rusi su, po Cholletu, **“postajali sve osjetljiviji zbog ofanzive”** - oni su 19. septembra 1995, na dan **“sastanka na vrhu”** Tuđman - Izetbegović, Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija predstavili rezoluciju kojom su zahtijevali kraj ofanzive u zapadnoj Bosni. Sjedinjene Američke Države su odbile taj pokušaj (Isto, str. 208, napomena 91). Direktor CIA-e Deutsch, na navedenom sastanku u Bijeloj kući je **“dodao kako bi napadi Federacije na područje tih dvaju gradova mogli izazvati golemu rijeku izbjeglica”** (D. Chollet, nav. dj., str. 208).

đutim, on je, navodeći kako je **“pregovarački tim bio oprezan u javnosti, toliko da su novinari u regionu i dalje mislili i izvještavali da nastojimo zaustaviti ofanzivu”**, **“odbijao i sam pokušaj da se zaustavi ofanziva”**.¹³⁰

Tuđmanovo držanje (**“neobuzdano i silovito ponašanje”**) prema Izetbegoviću tokom sastanka u Zagrebu 19. septembra 1995. pokazalo je da Republika Hrvatska, s obzirom na to da je ostvarila **“sve svoje strategijske ciljeve”**, nije više pokazivala **“neku veliku želju da riskiraju živote svojih vojnika kako bi pomogli Bosancima”**.¹³¹ Mate Granić (ministar za vanjske poslove Republike Hrvatske) na sastanku u New Yorku, 25. septembra 1995, Holbrookeu i Christopheru saopćio je **“da Hrvatska više ne pruža topničku podršku Muslimanima, te potom novinarima rekao kako uspješnu vojnu ofanzivu nakon što je ‘uspostavila nove realitete’, valja prekinuti”**.¹³²

Takva politika Republike Hrvatske nije odgovarala Bošnjacima, posebno zbog toga, jer su na frontu postizali značajne pobjede te su željeli nastaviti sa ofanzivom. Pregovarački tim je bio zabrinut **“da te rastuće razlike, kad je riječ o ciljevima, jamče loše vijesti s bojišta ako se borbe nastave. Strahovali su da bi bez hrvatske potpore u borbama sa bosanskim Srbima Muslimani počeli trpjeti poraze”**.¹³³ Stanje unutar Federacije Bosne i Hercegovine sve se više pogoršavalo.¹³⁴

¹³⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 177. Holbrooke se na kraju saglasio **“da se javno poziva na suzdržanost”**. Međutim, njega su **“zbunjivale Tonijeve primjedbe. Da li je prigovorio poziciji koju smo zauzeli u Zagrebu ili se jednostavno brinuo da to može procuriti? To nikad nije bilo jasno, ni meni ni mojim kolegama, uključujući Christophera, koji mi je kasnije rekao da se jedino brinuo da ne izgleda kako javno podstičemo ofanzivu”** (Isto).

¹³¹ D. Chollet, nav. dj., str. 223. Suština problema je, piše Derek Chollet, u tome **“‘što Tuđman baš osobito ne voli Muslimane’ rekao je neimenovani američki dužnosnik novinarima”** (Isto).

¹³² Isto. Tada je ministar Granić u *The Washington Postu* izjavio: **“Vjerujemo da je ovo pravi trenutak za okončanje rata i uspostavu trajnog mira”** (Isto).

¹³³ Isto. Govoreći o tome, Derek Chollet navodi kako mu je Chris Hill prenio da su **“svaki put kad bi Muslimani ulazili u borbe bez potpore Hrvata ‘dobivali po repu’”** (Isto).

¹³⁴ Isto. S tim u vezi, Derek Chollet navodi kako su **“već zabilježeni sukobi muslimanskih i hrvatskih postrojbi, u kojima je bilo nekoliko žrtava”** (Isto). Šaćirbegović je u New Yorku govorio kako ne vjeruje Tuđmanu, naglašavajući da bi **“mirovni proces mogao stati zbog postojećih razlika unutar Federacije”**. I predsjednik Clinton je shvatao taj problem, pa je u telefonskom razgovoru s Kohlom objašnjavao kako je **“sa-**

Uspješna borbena dejstva Armije RBiH, HV-a i HVO-a **dovela su “Vojsku Republike Srpske”**, čije su pojedine jedinice, kao što je to, primjera radi, 2. krajiški korpus, koga su snage Armije RBiH, HV i HVO do 19. septembra uspjele za desetak dana intenzivnih borbi razbiti na pravcima: Bihać – Petrovac – Ključ – Sanski Most – Banja Luka i Jajce – Mrkonjić-Grad – **Banja Luka, u tešku situaciju**, od čega je (od čijeg ishoda je) zavisila sudbina kolaboracionističke i paradržavne tvorevine Savezne republike Jugoslavije - Republike Srpske.¹³⁵ Tada je **“Armija bosanskih Srba bila u pometnji, a bilo je izvještaja da su neki srpski vojnici pucali u svoje oficire”**.¹³⁶ U takvom haosu **“najmanje**

vezništvo bosanskih Muslimana i Hrvata od presudne važnosti za mirovni proces”, te kako se **“Federacija ne smije raspasti”**. S tim u vezi, Clinton je konstatovao kako **“ne smijemo, nadomak pobjede pretrpjeti poraz”** (Isto, str. 223-224).

Nikola Koljević u svom dnevniku 21. i 30. septembra 1995, pored ostalog, navodi kako su **“sukobi Hrvata i Muslimana oko zauzetih teritorija svakodnevni, i sigurno je i Holbruku jasno da je rizik od raspada te nasilne Federacije svaki dan sve veći”**, te da **“muslimanske i hrvatske jedinice ne odustaju od međusobnih borbi u srednjoj i zapadnoj Bosni”** (N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 317 i 333).

¹³⁵ A. Kliko - F. Ćuskić, nav. dj., str. 273; B. Felić, nav. dj., str. 574-581. Tada je **“Republika Srpska”**, po Dobrici Ćosiću, **“iscrpila svoje borilačke snage i nalazila se pred vojnim slomom”** (D. Ćosić, nav. dj., str. 220). I dr. Mićo Carević tvrdi da je **“Republika Srpska u jesen 1995. godine bila pred porazom. Poraz su spriječile SAD, Rusija, SRJ”** (M. Carević, **KAKO DALJE**, Comesgrafika, Banja Luka 1999, str. 178; M. Polutak, **KAKO SMO BRANILI BOSNU I HERCEGOVINU**, Sarajevo, 2011, str. 309).

Srpskog agresora je od poraza spasila međunarodna zajednica prijetnjama i mjerama upućenim Republici Bosni i Hercegovini i Armiji Republike Bosne i Hercegovine da stanu i sa vojnim aktivnostima, čim su, zajedno sa Hrvatskom vojskom (i HVO) uspostavili kontrolu nad 51 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine (M. Polutak, nav. dj., str. 310).

Svjetske sile, kao odlučujući faktor na političkoj sceni, po ocjeni generala Mustafe Polutka, **nisu dozvolile “da pobijedi pravda nad nepravdom, dobro nad zlom”** (Isto). Međunarodna zajednica je, po njemu, oslabila snagu srpskog agresora, ali nije željela niti je dozvolila da bude poražen (Isto).

¹³⁶ R. Holbrooke, nav. dj., str. 158. Tada su **“bosanski Srbi”** po ocjeni R. Holbrookea, **“bili istrošena sila”** (Isto, str. 221). Srbi su, po generalu Deliću, bili **“potpuno poljuljani i izgubili su kompas”** (R. Delić, **ČAST JE BRANITI BOSNU ...**, knjiga 1, str. 573).

Snage Federacije Bosne i Hercegovine su (sredinom septembra 1995), piše Derek Chollet, **nastavile nadirati prema Banja Luci, “zbog čega se 40.000 Srba odlučilo zaputiti u izbjeglištvo”**. **“Vojska Republike Srpske” je “bila u velikom rasulu, a Hrvati su potvrđivali izvješća da vojnici VBS /Vojska bosanskih Srba - prim. S. Č./ pucaju na svoje oficire”**. **“Ponesen tim uspjesima”**, Tuđman je razmišljao **“o tome da Federacija pokuša zauzeti Banja Luku”**. Međutim, Holbrooke je **“upozorio da se to ne čini, ustvr-**

stotinu hiljada srpskih izbjeglica slijevalo se prema Banja Luci ili dalje ka istoku, u bijegu pred napredovanjem Federacije”.¹³⁷

U drugoj polovini septembra 1995. “jedinice 1. KK /krajiškog korpusa - prim. S. Č./ VRS su izgubile veliki dio teritorije u zapadnom delu RS, što je prouzrokovalo masovni egzodus srpskog stanovništva, enormne gubitke u ljudstvu, MTS /materijalno-tehničkim sredstvima – prim. S. Č./, privrednim dobrima i imovini stanovništva, a što se posebno negativno odrazilo na strateški položaj RS, moral boraca i stanovništva RS, kao i pregovaračku poziciju RS u vreme globalnih etničkih podela teritorije na Balkanu”. Tada je “Vojska Republike Srpske” “dignuta i razbijena”. Banja Luka je “bila na dometu naše /ARBiH - prim. S. Č./ artiljerije”.¹³⁸ Situacija (26. septembra) na pravcu Ključ

divši da bi to stvorilo golem broj izbjeglica, a da bi se poslije nagodbe i tako taj grad morao vratiti (Srbima)” (D. Chollet, nav. dj., str. 188). “Umjesto toga”, piše Chollet, Holbrooke i Clark su 14. septembra u Zagrebu “raspravljali s hrvatskim ministrom obrane Gojkom Šuškom o tome za koja bi se područja Federacija mogla boriti da ih zauzme, ocjenjujući tako primjerice da bi područje oko Bosanskog Petrovca moglo biti pogodno” (Isto, str. 188-189).

Nikola Koljević tvrdi da je “istina da su se hrvatske trupe, one iz Republike Hrvatske, ozbiljno približile gradu /Banja Luci - prim. S. Č./, da je NATO bombardovanje unelo i strah i paniku, ali Mladić je vrlo brzo učvrstio linije i naši su čak prešli u kontraofanzivu. Hrvati i nisu imali pravu šansu da zauzmu grad. Ne verujem da bi za to i dobili podršku Amerike, ipak bi to bio prevelik zalogaj koji bi podrazumevao civilne žrtve, izbeglice, razaranja i na kraju veliki problem prilikom pravljenja mape, a Holbruk sigurno želi što manje problema” (N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 317).

Septembra 1995. “hrvatske i bošnjačke snage” su, piše Carol Hodge, zaustavljene na samim prilazima Banja Luci “kako bi se još jednom potvrdio aranžman s nacionalnom podjelom teritorija na procenat, postignut u okvirima *Kontakt grupe* i ujedno spriječio egzodus srpskog stanovništva iz tog samoproglašenog glavnog grada ‘Republike Srpske’” (C. Hodge, *VELIKA BRITANIJA I BALKAN*, Detecta, Zagreb, 2007, str. 271-272).

¹³⁷ Isto, str. 158-159.

¹³⁸ A. Kličo - F. Čuskić, nav. dj., str. 273. “Napad na zapadni dio Republike Srpske” je, po ocjeni dr. Miće Carevića, “ličio na pravi blickrig. Opštine su padale kao kegle. Za svega 8 dana palo je 12 opština na površini oko 10.000 km ... Srbi su se u velikom neredu povlačili, naprije vojska i organi vlasti, a za njima narod” (R. Delić, *ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE ...*, knjiga 2, str. 194, napomena 134).

General Radovan Grubač (komandant Hercegovačkog korpusa “Vojske Republike Srpske”) tvrdi kako “gotovo nikakvog sadejstva i veze između jedinica nije bilo. Kod većine boraca video se strah u očima, strah od zarobljavanja, okruženja i samo su bežali i krivili starešine i govorili da su izdani. Nikoga niste mogli zadržati niti vratiti

– Mrkonjić-Grad i Čađavica – Sitnica – Stričići – Banja Luka iz časa u čas je sve više usložnjavana i mogla je dovesti “do kritične situacije, kako za snage /srpske - prim. S. Č./ južno od Mrkonjić-Grada, tako i prilazima Banja Luci, tj. posjedanje položaja artiljerije sa kojih mogu da uspešno gađaju Banja Luku”.¹³⁹ Operativna grupa Jug Armije Republike Bosne i Hercegovine (17. viteška krajiška brigada, 7. bošnjački bataljon Vojne policije i protuteroristička četa bataljona Vojne policije - iz 7. korpusa, te 501. brdska brigada i 510. brdska brigada - iz 5. korpusa) 27. septembra napredovala je prema platou Manjače. Armija Republike Bosne i Hercegovine oslobodila je Podrašničko polje, stigla do ograde kasarne Kula kod Mrkonjić-Grada i Istureno komandno mjesto 1. krajiškog korpusa “Vojske Republike Srpske” u Bunarevima. Komanda 1. krajiškog korpusa nije bila u stanju zaustaviti napredovanje Armije Republike Bosne i Hercegovine.¹⁴⁰

Sedamnaesta viteška krajiška brdska brigada je, nakon što je 2. bataljon u žestokoj borbi 27. septembra u pokušaju zauzimanja Skraduša pretrpio gubitke, zbog čega se morao povući na polazne položaje, a 28. septembra 501. brdska brigada se povukla s Rajkovog brda, došla u tešku situaciju. Od tada ona nije mogla sama braniti preko 500 km² teritorije koje je oslobodila za samo tri dana. Uspostavljene linije odbrane bile su razvučene na oko 30 km. Nije bilo ni potrebne dubine. Brigada je ostala sama u ogromnoj zoni koju je oslobodila. Zbog pretrpljenih gubitaka i zamora izvršena je smjena 17. brigade.¹⁴¹

na položaj. Sedma brigada i grupa Janj dobile su zadatak da se povuku prije pada Šipova, govorili su da je ono palo, što nije bilo tačno. Moral boraca je /bio/ ispod nivoa” (ICTY - Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića, str. 210).

Prof. dr. Nikola Koljević, također, ukazuje na činjenicu kako je “na frontu rasulo, u pozadini bezakonje ... Ljudi su uplašeni, jednostavno beže. Putevi su zakrčeni izbeglicama, a to otežava prolazak vojske ... Vojska je ljuta zbog napuštanja fronta i razbijanja jedinica ... Ljudi su napuštali linije i bežali ...” (N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 313-314).

¹³⁹ Isto, str. 275.

¹⁴⁰ Isto; B. Felić, nav. dj., str. 581-594; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 389.

¹⁴¹ A. Kliko - F. Čuskić, nav. dj., str. 277. Ukazujući na teškoće s kojima se 17. viteška krajiška brigada krajem septembra 1995. suočila, mr. Amir Kliko i Fikret Čuskić, pored ostalog, navode: “**Petstoprva brdska brigada se svakim danom smanjivala zbog umora boraca i odvoženja ratnog plijena u Bihać, 510. bbr /brdska brigade - prim. S. Č./**

U međuvremenu se “Vojska Republike Srpske” stabilizovala i polahko preuzimala inicijativu. Jedinice 7. korpusa, pritisnute žestokim napadima “Vojske Republike Srpske”, povlačile su se s područja Manjače, Sitnice i Čadavice prema Ključu, napuštajući linije i bježeći prema Ključu.¹⁴² Do 4. oktobra 1995. “Vojska Republike Srpske” ponovo je bila nadomak Ključa. Izgubljena je sva teritorija koju je 5. korpus prije dolaska 17. viteške krajiške brdske brigade oslobodio od Ključa prema Mrkonjić-Gradu i svih 500 km² koje je oslobodila 17. viteška za tri dana. Pristigle jedinice 7. korpusa nažalost, **“ne samo da nisu mogle zadržati stečene linije, nego su svojim ponašanjem dovele u pitanje odbranu Ključa”**.¹⁴³

Jedinice 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine su, nakon zagrebačkog sastanka (19. septembra 1995), nastavile borbena djelovanja. One su u periodu od 20. do 29. septembra ostvarile uspjeh i oslobodile dijelove teritorije na pravcima prema Bosanskom Novom i Sanskom Mostu.¹⁴⁴

je također nestala sa svog pravca tako da je 17. VKbbr ostala sama u ogromnoj zoni koju je oslobodila. Komandant OG Jug pokušavao je ličnim kontaktima osigurati dovođenje jedinica iz drugih korpusa, ali u tom nastojanju nije uspio ...” (Isto).

¹⁴² Isto, str. 277-278; B. Felić, nav. dj., str. 587-589; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 276; N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 319. Od kraja septembra 1995. “Vojska Republike Srpske” je otpočela sa izvođenjem uspješnih protivnapada **“na hrvatske i bosanske snage”**. Tada je, tvrdi Derek Chollet, saradnja Beograda **“s vojskom bosanskih Srba”** znatno povećana (D. Chollet, nav. dj., str. 224). Američke obavještajne službe su, piše Chollet, ocijenile **“da je saradnja jugoslovenske armije i vojske bosanskih Srba vrlo dobra, jača nego ikad”** (Isto).

¹⁴³ A. Kliko - F. Čuskić, nav. dj., str. 277-278; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 389.

¹⁴⁴ R. Delić, **ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE ...**, knjiga 2, str. 196; B. Felić, nav. dj., str. 587-600; ∴ **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 389. U borbenim djelovanjima vođenim u drugoj polovini septembra 1995. godine jedinice 5. korpusa su zaplijenile, između ostalog, jedan tenk i pet oklopnih transportera. Tada je srpski agresor pretrpio ogromne gubitke. Među agresorskim jedinicama su bile i jedinice Vojske Jugoslavije, a među borcima je bilo dobrovoljaca i plaćenika Grka, Rumuna i Rusa (R. Delić, nav. dj., str. 196, napomena 139).

Peti korpus je, nažalost, propustio priliku da **“uđe u Bos. Novi”**, koji je, tvrdi brigadir Bejdo Felić, **“bio napušten. Čak je i gro vojske SČA pobjegao. Da se taj zadatak realizirao, vjerovatno bi i Prijedor, a možda i Bos. Dubica bili naši. Sada se može žaliti što se to nije desilo. Zna se da nikada u taktici ratovanja nisu bile sve ‘jaze’. Nekada se i ‘ture’ poklope. Ovoga puta, nažalost i našu štetu, poklapa se ‘tura’ u odnosu na Bos. Novi i Prijedor. Da su jedinice 7. korpusa i dio iz 3. korpusa ranije i brže pristizale**

Jedinice 5. korpusa su iz objektivnih razloga od 21. septembra smanjile tempo napada, a na pravcima prema Manjači i Banjoj Luci su zaustavljene. **“Srpski agresor je istog dana otpočeo protivnapade, vrativši pod svoju kontrolu rejon Mrežnice. Nakon snažnih artiljerijskih udara agresora, jedinice 5. korpusa su se povukle s položaja u blizini Bosanskog Novog. Narednih dana je agresor nastavio kontranapade i od 1. oktobra uspio vratiti pod svoju kontrolu veliki dio teritorije na pravcu Bosanski Novi - Bosanska Krupa, Gornje Rakane i Budimlić Japra, te dio teritorije u širem rejonu Bosanske Krupe.”** Tako su se jedinice 5. korpusa **“našle u veoma teškom položaju. Bile su zamorene dugotrajnim djelovanjima, razvučene na širokom frontu i bez adekvatno uređenih linija odbrane. Prijetila je realna opasnost da agresorske snage potisnu jedinice 5. korpusa ka Bihaću, kao što su to učinile 1994. godine”**. Borci, pa i cijele jedinice, uključujući i brigade, napuštali su linije odbrane i neorganizovano odlazili u Bihać, **“ostavljajući prazne međuprostore u odbrani korpusa. Komanda i komandant korpusa, zbog prekida veza sa nekim jedinicama, nisu raspolagali tačnim i provjerenim informacijama o stanjima na linijama odbrane i u jedinicama”**. Teško stanje bilo je i u jedinicama 7. korpusa na području Ključa, gdje su se jedinice neorganizovano povlačile, pri čemu je postojala realna opasnost da dio jedinica bude odsječen. Stanje u zoni odgovornosti 5. i 7. korpusa bilo je izuzetno složeno i postojala je opasnost **“da se izgubi veći dio oslobođene teritorije”**. **“Zbog neorganizovanog povlačenja jedinica, napuštanja položaja i samovoljnog odlaska dijela jedinica u Bihać postojala je realna opasnost da snage agresora izbiju preko Grmeča na komunikaciju Bosanski Petrovac - Bihać, te odsjeku i okruže dio jedinica 5. i 7. korpusa.”**¹⁴⁵

Imajući u vidu činjenicu da je u 5. korpusu i jedinicama 7. korpusa situacija haotična, general Delić (komandant Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine), nakon što je 1. oktobra u Bihaću, gdje je stigao

zaobilaznicom: Kupres – Livno – Drvar – Bos. Petrovac do pravaca angažiranja, zasigurno bi učinci bili puno bolji. Vjerojatno bi se ispunili ciljevi, tj. naš bi bio i Bos. Novi i Prijedor, a možda još i više od toga. Ovako su se morale rastezati jedinice 5. korpusa po frontu, iako se gubici nisu mogli nadomještati, osim što su neke jedinice, kao što je 17. krajiška viteška, 717. vmbr i neke specijalne jedinice Vrhovne komande ubacivane u borbu na nekim dijelovima fronta. Njihovi učinci su dobri, iako za kratko vrijeme ...” (B. Felić, nav. dj., str. 595).

¹⁴⁵ R. Delić, nav. dj., str. 196-197; ∴ BALKAN BATTLEFIELDS ..., str. 389.

sa svojim najbližim saradnicima, upoznat sa izuzetno teškim i složenim stanjem u navedenim jedinicama, izdao zadatke Atifu Dudakoviću (komandantu 5. korpusa) i Fikretu Ćuskiću (zamjenik komandanta 7. korpusa) **“u vezi sa stabilizacijom i sređivanjem stanja u jedinicama”** i naredio svojim saradnicima u Generalštabu Armije Republike Bosne i Hercegovine **“da hitno odu u jedinice i da se neposredno angažuju u sređivanju stanja u jedinicama”**, te da hitno helikopterima i kopnom organizuju upućivanje u Bosansku krajinu pomoći iz drugih jedinica Armije RBiH, uključujući i specijalne jedinice MUP-a Republike Bosne i Hercegovine. Jedinice Armije Republike Bosne i Hercegovine su 2-7. oktobra izvršile najveći manevar za vrijeme odbrambeno-oslobodilačkog rata i to na udaljenosti **“od nekoliko stotina kilometara”**. Tako su u Bosansku krajinu 2-7. oktobra 1995. upućene jedinice Armije RBiH, prvo helikopterima, a zatim kopnenim putem.¹⁴⁶

“Pristigle jedinice su odmah sukcesivno uvedene u borbu.” Zahvaljujući njihovom angažovanju i konsolidaciji stanja u jedinicama 5. i 7. korpusa, agresor je (7. oktobra) **zaustavljen i bio prisiljen da pređe u odbranu.**¹⁴⁷ **“Zahvaljujući organizovanom manevru jedinica Armije RBiH iz centralne i sjeverne Bosne i njihovom angažovanju odmah nakon dovođenja u zonu 5. korpusa, zaustavljena je i propala protivofanziva snaga srpskog agresora.”**¹⁴⁸

Jedinice 7. korpusa Armije RBiH su konsolidovane i u teškim borabama do **9. oktobra** odbranile su Ključ. Herojskom odbranom Ključa,¹⁴⁹ 17.

¹⁴⁶ R. Delić, nav. dj., str. 197-198 i 303; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 276. Za šest dana u Bosansku krajinu je, uključujući i jedinice 7. korpusa u zonu odgovornosti 5. korpusa, **“prebačeno oko 10.800 vojnika i starješina s naoružanjem, municijom i neophodnom opremom”** (R. Delić, nav. dj., str. 198 i 303).

¹⁴⁷ Isto, str. 198. Teške borbe su vođene za odbranu Ključa. “Vojska Republike Srbije” je, uz jaku vatrenu podršku, 5. oktobra 1995. krenula u silovit napad na braniocce Ključa, prodirući u zahvatu komunikacije Ključ – Mrkonjić-Grad i iz pravca Sanskog Mosta (A. Kliko - F. Ćuskić, nav. dj., str. 279).

¹⁴⁸ Isto, str. 198. Značajan doprinos u zaustavljanju protivudara agresora dale su specijalne jedinice Ministarstva za unutrašnje poslove Republike Bosne i Hercegovine koje su prve uvedene u borbu, zatvarajući međuprostor na pravcu Ključ – Bosanska Krupa (Isto).

¹⁴⁹ A. Kliko - F. Ćuskić, nav. dj., str. 275-280. **“Sudbina završnih operacija”** se, po ocjeni generala Ćuskića, **“lomila na Ključu. Najveličanstvenije borbe”** koje je 17.

viteška krajiška brdska brigada Armije RBiH je slomila strategijsku napadnu operaciju “Vojske Republike Srpske”, nanijevši njenim glavnim snagama na pravcu Mrkonjić-Grad – Ključ ogromne gubitke. Peti korpus Armije RBiH je uspio zaustaviti protivofanzivu “Vojske Republike Srpske” (*Direktiva 9*). Snage “Vojske Republike Srpske”, koje su početkom oktobra konsolidovane i krenule u uspješan protivnapad na pravcu Sanski Most – Bosanska Krupa. Agresorske snage su zaustavljene i natjerane na ponovno povlačenje, pri čemu su se našle u još goroj poziciji nego u septembru.¹⁵⁰ Presudni trenutak dogodio se ponovnim uvođenjem u borbu 505. viteške brdske brigade (Bužimska), jedne od najboljih jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine. Cijeneći situaciju ozbiljnom, komandant 5. korpusa prekinuo je njen zasluženi odmor i ponovo je uveo u borbu, što je dalo odlične rezultate iako su njeni borci bili maksimalno iscrpljeni višemjesečnim teškim borbama u kojima je poginuo i komandant brigade, legendarni Izet Nanić. Brigada je ne samo zaustavila protivnapad agresora, nego ga je natjerala u bijeg prema Sanskom Mostu. Taj podvig 5. korpusa, predvođen 505. viteškom brdskom brigadom, nastavljen je do oslobađanja Sanskog Mosta 10. oktobra 1995.¹⁵¹

Sjedinjene Američke Države su početkom oktobra 1995. osjećale **“da je na bojnopolju”** (na frontu) **“ravnoteža uspostavljena”**. Između Zagreba i Sarajeva je trvenje sve više raslo. Tuđman je zaustavio dalje napredovanje i zaprijetio onim što je već postignuto. **“Hrvatske snage su obustavile borbu, omogućavajući Srbima da svoju strašnu vatru ospu po Bosanskoj armiji.”**¹⁵²

Tuđman **“nije želio Srbima u Bosni i Hercegovini nanijeti potpuni vojni poraz”**. I da je htio, **“to nije ni mogao”**, jer je međunarodna zajedni-

Viteška Krajiška brdska brigada vodila **“tokom rata, u kojima je svojim neprijateljima nanijela najveće gubitke i postizala najveće borbene rezultate, bile su borbe na pravcu prema Manjači i u odbrani Ključa, kada je slomila ofanzivu Vojske Republike Srpske kojom je rukovodio ratni zločinac Ratko Mladić. Vojska Republike Srpske je angažirala šest svojih brigada i 17. Viteška Krajiška brdska brigada ih je sve potukla”** (Isto, str. 280, napomena 61).

¹⁵⁰ Isto.

¹⁵¹ A. Kliko - F. Čuskić, nav. dj., str. 278-282, napomena 53.

¹⁵² R. Holbrooke, nav. dj., str. 197.

ca smatrala da se “u okončanju sukoba treba držati plana koji su iznijeli još u ljeto 1994 /Plan *Kontakt-grupe* – prim. S. Č./, kada je predviđeno da Republici Srpskoj pripadne 49% bosansko-hercegovačkog teritorija”. Pored toga, Tuđman “također nije smatrao da bi hrvatska oružana sila trebala biti korištena da bosansko-hercegovačkim Srbima nanese poraze od kojih bi najveću korist u konačnici imali Bošnjaci”.¹⁵³

(Daljnje) napredovanje Hrvatske vojske u Bosni i Hercegovini nije, po izjavi Franje Tuđmana, “bilo u hrvatskom strateškom interesu”, iako je, po njemu, Hrvatska vojska mogla nastaviti “pobjedonosni pohod”. Tuđmanu je odgovaralo da srpski agresor u Bosni i Hercegovini “ne doživi potpuni poraz, jer je smatrao da bi to previše ojačalo Bošnjake”.¹⁵⁴

Izetbegović je početkom oktobra 1995. bio “vedar zbog ohrabrujućih izvještaja svojih generala i usprotivio se obustavi vatre čak više nego tri dana ranije”. Hrvati su “bili podvojeni, čak ravnodušni, oko

¹⁵³ N. Barić, nav. dj., str. 429. S tim u vezi, dr. Nikica Barić navodi: “Kao što Tuđman ni 1992. nije sa Srbima želio voditi totalni rat u Bosni i Hercegovini, to nije želio ni 1995. godine”. Toga je, po Bariću, bio svjestan i Izetbegović, koji je “ubrzo nakon ‘Oluje’ i deblokade Bihaća u vezi s nastavkom vojne saradnje Armije BiH s Hrvatskom vojskom i HVO-om naveo: ‘Mislim da u tom pogledu ne bi trebalo gajiti pretjerani optimizam. Hrvatska će ići do granica svojih interesa. Maksimalno što možemo očekivati jest tehnička pomoć, pomoć u opremi. Možda će nešto više biti saradnje sa HVO-om, mada je i to ograničeno. Ne mislim da tu možemo očekivati neke spektakularne stvari’” (A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 237; N. Barić, nav. dj., str. 429).

¹⁵⁴ Isto, str. 429. S tim u vezi, dr. Barić navodi kako je početkom oktobra 1996. Tuđman izjavio da je Republika Hrvatska prihvatila bošnjačko-hrvatsku Federaciju, pri čemu je naglasio da “‘niko neće dopustiti’ ono što su Bošnjaci htjeli - da se ‘vodi rat do kraja, dok se najprije Srbi ne istrijebe iz Bosne’”, nakon čega bi Bošnjaci na isti način postupili sa bosansko-hercegovačkim Hrvatima” (Isto).

Navedena konstatacija Franje Tuđmana je najveća insinuacija i vrlo opasna političko-kriminalna konstrukcija, kojom se nastoje pojačati međunacionalne i međuetničke tenzije, antagonizmi i animoziteti, tako što je njihov osnov konstrukcije i formulacije zasnovan na ličnoj percepciji, mišljenju, projekcijama i namjerama, pripisujući ih drugima. Zapravo, radi se o Tuđmanovim bitnim stavovima prema Bosni i Hercegovini, a posebno prema Bošnjacima kao bitnom političkom faktoru Bosne i Hercegovine kao društva i država. Za razliku od predstavnika političke vlasti susjednih država, Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske, predstavnici Bošnjaka u političkoj vlasti nikada nisu iskazivali niti pokazivali ni pokazali osvajačke i genocidne namjere prema susjednim državama i njihovim narodima, a posebno je značajno naglasiti nepostojanje takvih namjera ni prema Srbima i Hrvatima u Bosni i Hercegovini.

nastavka borbe, smatrajući da će donijeti dobitke na terenu samo nezahvalnim i nekooperativnim Bosancima”. Galbraith, Clark i Holbrooke nastojali su “požurivati Šuška da uzme što više teritorije, posebno Sanski Most i Prijedor”.¹⁵⁵

U vrijeme najveće krize u zoni 5. korpusa, 2. oktobra u Sarajevu je boravila američka delegacija koja je od državnog rukovodstva Republike Bosne i Hercegovine tražila prekid vatre na ratištu Bosne i Hercegovine, što se za Holbrookea i njegov (pregovarački) tim “**postavljalo kao sine qua non najave održavanja pregovora**”. Holbrooke je vjerovao kako se, dok traju sukobi na frontu, ne mogu održavati mirovni pregovori. Bio je zabrinut da će ako se borbe nastave, pregovori kasniti, a možda i odgoditi - “**sve dok se sukobljene strane nadmeću za vojnu prednost na frontovima**”. Pored toga, on je tvrdio da bi “**Bosanci uskoro mogli početi trpjeti poraze, te oslabiti svoj sadašnji srazmjerno snažan**

¹⁵⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 197. Isto. Na sastanku s Tuđmanom u Zagrebu 1. oktobra 1995. Holbrooke i njegov tim tražili su, “**uz pritisak za obustavom vatre**”, od Tuđmana da se, “**u sljedećoj sedmici**”, “**što više vojno odredi**”. S tim u vezi, oni su se ponovo “**usmjerili na tri ključna grada na zapadu: Sanski Most, Prijedor i Bosanski Novi**”. To je, po ocjeni Holbrookea, “**mogla biti posljednja prilika za Federaciju da ih osvoji prije nego što počnemo s pregovorima**”. Tada je Holbrooke tražio od Tuđmana “**da u operacije kreće zajedno s Bosancima**”. Tuđman je na to, “**kao što je često činio**”, odgovorio “**Bosanci ne mogu sami uzimati teritoriju**”. Tu njegovu konstataciju je, nažalost, prihvatio Holbrooke, tvrdeći da je Tuđman “**bio u pravu**”, što nije tačno. Dajući Tuđmanu za pravo, Holbrooke, navodi “**jedan od razloga za ono što su tokom cijelog rata Hrvati uskraćivali Bosancima pristup teškoj artiljeriji**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 194-195).

Holbrooke je, tvrdi Derek Chollet, “**unatoč bujicama riječi u Washingtonu, Beogradu i Sarajevu o prekidu vatre**”, i “**dalje vjerovao kako bi se još koja korisna kap mogla iscijediti iz vojnog djelovanja**”. Prema njemu, Federacija se približavala najvišoj tački, ali je još nije dostigla. Na privatnom sastanku s Tuđmanom u Zagrebu 1. oktobra, “**Holbrooke je razgovarao o izgledima za prekid vatre, koji se kako je rekao, očekivao za deset dana. Unatoč tom, naglašavajući kako bi se još moglo doći do vrijednih teritorijalnih dobitaka, Holbrooke, je poticao hrvatskog predsjednika: ‘U sljedećih tjedan dana učinite sve što možete na vojnom planu’**”. Kao što je to činio i prije, Holbrooke, je hrvatskom vođi preporučio neke ključne gradove: ‘**Ponadao bih se da možete uzeti Prijedor, Sanski Most i Bosanski Novi. Ako ih zauzmete, imat ćete zemlje na davanje? Tuđman je pozorno slušao Holbrookeove preporuke i kazao kako će razmotriti poduzimanje zajedničkih djelovanja s Muslimanima, jer ‘oni sami ne mogu zauzimati teritorij’**’. Tokom dana Šušak je obećao o tome razgovarati sa svojim bosanskim kolegama” (D. Chollet, nav. dj., str. 230).

pregovarački položaj".¹⁵⁶ Predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine je tražio mišljenje od komandanta Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine u vezi s prekidom vatre, imajući u vidu stanje u zoni 5. korpusa. General Delić je sugerisao Aliji Izetbegoviću **"da ne prihvati prekid vatre, što je on, nakon argumentovanog izvještaja komandanta, i usvojio"**.¹⁵⁷

U Bijaću i zoni odgovornosti 5. korpusa 3. oktobra 1995. boravio je načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske general Zvonimir Červenko sa generalom Marijanom Marekovićem. Nakon obilaska Bosanske Krupe i dijela odbrambenih linija 5. korpusa, general Červenko je na sastanku s generalima Delićem i Dudakovićem **"obeačio artiljerijsku i eventualno tenkovsku podršku 5. korpusu u daljnjim borbenim djelovanjima"**. Istog dana Izetbegović je **"telegramom upozorio generala Delića da neće moći dugo odgađati potpisivanje prekida vatre, pogotovo ako odgađanje ne bude praćeno vojničkim uspjesima ARBiH"**.¹⁵⁸

¹⁵⁶ D. Chollet, nav. dj., str. 235.

¹⁵⁷ R. Delić, nav. dj., str. 198-199; D. Chollet, nav. dj., str. 235. U Izetbegovićevom pismu generalu Deliću 2. oktobra 1995. stoji: **"Danas dolaze Amerikanci. Predlažeće prekid vatre. Vas dvojica (Delić i Dudaković) razmotrite vojnu situaciju tamo i javite mi vaše mišljenje, prihvatiti ili odbiti."** Komandant Generalštaba Armije RBiH je iz Bijaća, gdje se nalazio, odgovorio predsjedniku Predsjedništva RBiH da **"na ovom terenu ima problema, ali zbog zamora ljudstva, a ne zbog neke snage agresora. Regulisali smo dovođenje drugih jedinica u zonu odgovornosti 5. korpusa i ovdje će vrlo brzo sve biti u redu. Prema tome, zbog stanja u zoni odgovornosti 5. korpusa ne treba prihvatiti ponudu za prekid vatre"**. Na osnovu tog prijedloga predsjednik Predsjedništva RBiH nije prihvatio prekid vatre i pored upozorenja američke delegacije da srpski agresor koncentriše velike snage naspram zone odgovornosti 5. korpusa (R. Delić, nav. dj., str. 199, napomena 142).

Pišući o tome kako su se Holbrooke i njegov tim 2. oktobra 1995, poslije podne u Sarajevu sastali sa Izetbegovićem i Šaćirbegovićem, Derek Chollet navodi da su pokrenuli **"razgovor o porazima na bojišnicama i zatražili od Bosanaca da pristanu na trenutni prekid vatre. Izetbegović i Šaćirbegović su oklijevali, ali su naglasili kako bi se mogli zainteresirati ako Srbi ispune uvjete što im ih je bosanska strana postavila prije nekoliko dana. Vjerujući da je na rubu još jednog vojnog uspjeha, Izetbegović je zatražio da se pričeka još deset dana na njegov pristanak na prekid vatre. Holbrooke je uzvratilo kako bi dopustiti nastavak borbi značilo izložiti se 'velikom riziku', te da se Bosanci moraju pomiriti s tim da su se domogli svega što su mogli. Sarajevsko vodstvo nije željelo ništa obećati"** (D. Chollet, nav. dj., str. 236-237).

¹⁵⁸ Isto, str. 199.

Sjedinjene Američke Države su tada, imajući, pored ostalog, u vidu činjenicu da su Tuđman i Milošević saglasni za prekid borbi,¹⁵⁹ smatrale **“da je Federacija vjerovatno dostigla vrhunac osvajanja”**, a Tuđman nije želio podržati **“dalja teritorijalna osvajanja”**. Taj stav Sjedinjenih Američkih Država prenijeli su predsjedniku Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Aliji Izetbegoviću i Muhamedu Šaćirbegoviću Richard Holbrooke i general Donald Kerrick, 4. oktobra 1995, u Sarajevu, u Konaku, prilikom održavanja ceremonije naimenovanja Johna Menzies-a za ambasadora Sjedinjenih Američkih Država u Bosni i Hercegovini. Kerrick je izrazio **“zabrinutost ’da Tuđman neće podržavati dalja teritorijalna osvajanja da ne bi većinom pripala Bosancima”**, te podsjetio Izetbegovića **“da u svim ratovima postoji vrijeme za napredovanje i vrijeme za konsolidaciju”**, pri čemu je naglasio da je, po mišljenju SAD-a, ovo **“vrijeme za konsolidaciju”**.¹⁶⁰

¹⁵⁹ D. Chollet, nav. dj., str. 237. Američki pregovarački tim je 3. oktobra boravio u Zagrebu i Beogradu, **“pregovarajući s Hrvatima i Srbima o uvjetima za mogući prekid vatre. Na sastancima s hrvatskim ministrom odbrane Šuškom i s Miloševićem, američka je skupina pokušavala pronaći način za prekid borbi. Holbrooke je Miloševiću rekao da su Sjedinjene Američke Države spremne za prekid vatre. Srbijanski vođa je ustvrdio kako je pravi trenutak za to. Iako im je Holbrooke tek prije nekoliko dana savjetovao da nastave napade i pruže vojnu potporu Muslimanima, Hrvate je bilo lako uvjeriti da je došlo vrijeme za prekid borbi. Drugim riječima, ključ je u svojim rukama držala Vlada u Sarajevu”** (Isto).

¹⁶⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 198; D. Owen, nav. dj., str. 373. Tada su **“u Sarajevu i Njujorku Amerikanci”**, tvrdi David Owen, **“prvi put vršili stvarni pritisak na bosanske Muslimane da se slože sa paketom sveukupnog rešenja. Bilo je očigledno da je NATO spreman da sprovede takvo rešenje posle istinskog prekida neprijateljstava i da sa Ruskom Federacijom razgovara o komandnim i kontrolnim procedurama koje bi dozvolile učesće ruskih trupa, kao i trupa drugih zemalja koje ne pripadaju NATO-u”** (D. Owen, nav. dj., str. 373).

Ukazujući na činjenicu da su Karadžić i Mladić, **“bez mnogo ubjeđenja”**, prihvatili Holbrookeov prijedlog od 2. oktobra 1995. o **“obustavi vatre”**, Alija Izetbegović tvrdi kako je taj (Holbrookeov) prijedlog pokrenut u vrijeme kada je Armija Republike Bosne i Hercegovine, **“ako izuzmemo jedno posrnuće kod Ključa”**, imala **“vojnu inicijativu”**. Međutim, problem je bio u sljedećem: **“Hrvatska vojska je definitivno bila zaustavljena. Amerikanci su se počeli protiviti nastavku borbi i najavili potpuno zaustavljanje iranske logistike, koja je išla preko Hrvatske.**

Prije toga, dobili smo još jedno rječito upozorenje. Najednom je avijacija Karadžićevih Srba postala aktivna. Njeni borbeni Galebovi polijetali su sa Banjalučkog aerodroma i tukli naše i hrvatske kolone u pokretu. NATO nije reagirao. Poruka je

Izetbegović je to slušao **“pažljivo i s nelagodom”**, jer su njegovi generali i dalje izvještavali **“o napredovanjima na zapadu”**. To je general Kerrick negirao, navodeći da su njihove (SAD) informacije (**“prema našim najboljim obavještajcima”**) **“sasvim drugačije”**. Tada je Holbrooke uvjeravao Izetbegovića (**“Naš savjet je prijateljski i iskren”**) da zaustavi nastavak borbi, navodeći da **“Washington ne želi da od Sjedinjenih Američkih Država očekujete da budu vaša zračna podrška. Ako nastavite rat onda ćete se igrati sa sudbinom vaše zemlje”**.¹⁶¹

Odgovor na to pitanje Holbrooke je očekivao za kratko vrijeme. Istoga dana, na sastanku u zgradi Predsjedništva Izetbegović je, gledajući generala Kerricka rekao: **“Moji vojni lideri ne žele da stanem - ne slažu se s Vašom procjenom situacije.”** Tom prilikom on je naveo **“da neće pristati na obustavu vatre još najmanje pet dana”** i **“prihvaćće obustavu vatre”** **“ako Srbi ispune neke uslove”**: **“samo ako se Sarajevu daju gas i struja, a put za Goražde otvori prije početka mirovne konferencije”**.¹⁶²

Nakon toga je brzo napravljen **“nacrt sporazuma o obustavi vatre”**, u koji su ugrađeni Izetbegovićevi uslovi. Američki (pregovarački) tim je nakon toga (istoga dana) otputovao u Beograd, gdje je Milošević **“potpisao dokument blistajući”**. Sljedećeg dana (5. oktobra) dokument su u Beogradu potpisali **“bosanski Srbi”**, te u Sarajevu i Izetbegović, koji

bila jasna: pobjednika u bosanskom ratu ne smije biti. Ili: Srbi ne smiju biti potpuno poraženi, što je isto ...” (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 275).

¹⁶¹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 199. Na to je Izetbegović rekao **“da će o ovom pitanju odmah porazgovarati sa svojim visokim vojnim i civilnim kolegama”** (Isto).

¹⁶² Isto; D. Chollet, nav. dj., str. 238-239. Izetbegović je **“obustavu borbi uslovio dolaskom plina i struje u Sarajevo i otvaranjem puta za dostavu hrane Goraždu”**, jer je računao **“da ćemo na ovaj način dobiti još nekoliko dana da bismo uzeli /odnosno oslobodili - prim. S. Č./ Prijedor i Bosanski Novi. Holbrooke je sve uslove prihvatio i unio u dokument”** (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 275).

Analizirajući Izetbegovićeve uslove, Holbrooke je konstatovao: **“Čovjek se mora diviti njegovim uslovima. Vješto su premoštavali razdaljinu između naše pozicije i pozicije njegovih tvrdih generala. Popravlak struje zahtijevao je da Srbi uklone mnoge mine postavljene oko električnih dalekovoda koji vode u grad. Kupiće više vremena za novu vojnu ofanzivu. Drugo pitanje bilo je dovod gasa u Sarajevo. Gas za Sarajevo bio je pod kontrolom gigantske ruske firme Gazprom koja nije htjela odvrnuti pipe za Bošnjake sve dok ne dobiju gotovinu za stare račune ...”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 199-200).

je imao “**duboki strah od obustave vatre**”, pri čemu je “**još oklijevao**”. Holbrooke je gurnuo pero “**prema njemu**”, govoreći: “**Gospodine predsjedniče, sa jednim potpisom možete okončati četiri godine borbe u vašoj zemlji**” i “**prema Vašim uslovima ... Ako sada ne potpišete, rat će se nastaviti.**” Izetbegović je “**uzeo papir. Ruke su mu drhtale dok ga je držao. Napokon, polako i nevoljno, potpisao je dokument**”.¹⁶³

¹⁶³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 201; D. Chollet, nav. dj., str. 240-241; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 275; N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 338-339. Dokument o prekidu vatre sadrži i obuhvata:

*“SPORAZUM O OBUSTAVLJANJU VATRE U
BOSNI I HERCEGOVINI 5. OKTOBAR 1995.*

Dolepotpisani su saglasni sa sledećim:

1. Počev od datuma izvršenja određenog u donjem stavu 2. strane će sprovesti obustavu vatre na celoj teritoriji u granicama Bosne i Hercegovine okončanjem svih vojnih aktivnosti i primenom drugih odredaba ovog sporazuma.
2. Obustava vatre stupa na snagu 10. oktobra 1995. u 00,00 časova, pod uslovom da do tog vremena u gradu bude uspostavljeno potpuno snabdevanje gasom i strujom; u protivnom slučaju će obustava vatre stupiti na snagu dan nakon njegovog uspostavljanja u 00,01 čas.
3. Da bi se omogućili pregovori i početak sprovođenja mirovnog sporazuma, ova obustava vatre će trajati 60 dana ili do okončanja mirovnih pregovora i mirovne konferencije, koje god od toga bude kasnije.
4. Po obavezi obustave vatre, na dan stupanja na snagu, sve strane će odmah obezbediti da svi vojni komandanti izdaju i obezbede izvršenje jasnih naređenja koje isključuju (a) sve ofanzivne operacije, (b) patrole i izviđačke aktivnosti ispred svojih položaja, (v) svaku paljbu iz ofanzivnog oružja, uključujući i snajpersku vatru, (g) postavljanje dodatnih mina i (d) podizanje dodatnih barijera ili prepreka.
5. Odmah po danu stupanja na snagu sve strane će odmah osigurati (a) da se svi civili i zatvorenici tretiraju na human način i (b) da se pod nadzorom UNPROFOR-a razmene svi ratni zarobljenici.
6. Počev od dana stupanja na snagu sve strane će saradivati s aktivnostima UNPROFOR-a za nadgledanje obustave vatre i odmah će obavestiti odgovarajuće vlasti UNPROFOR-a o prekršajima.
7. Počev od dana stupanja na snagu sve strane će obezbediti slobodan prolaz i neometan pristup između Sarajeva i Goražda duž dva glavna puta (Sarajevo-Rogatica-Goražde, Beograd-Goražde) za sav nevojni saobraćaj i UNPROFOR.
8. Tokom perioda obustave vatre, dolepotpisani će u potpunosti poštovati obaveze preuzete putem Dogovorenih osnovnih principa od 8. septembra 1995. u Ženevi i daljih dogovorenih principa od 26. septembra 1995. Uključujući (bez ograničavanja šireg smisla prethodnog) i obavezu omogućavanja svim licima slobodu kretanja i svim raseljenim licima pravo na povratak svojim domovima i povraćaj imovine.

Predsjednik Clinton je 5. oktobra 1995. (u 11 sati) iz Bijele kuće, saopćio značajnu informaciju da će **“opšta obustava vatre biti na snazi za pet dana”** (10. oktobra u 00,00 sati) **“ako se Sarajevu daju gas i struja”**, čime je **“najavio ’važan momenat u bolnoj historiji’ bivše Jugoslavije”**. U tom trenutku američki tim bio je u Zagrebu, **“požurujući Tuđmana da uzme još teritorije prije nego što dođe do obustave vatre”**. Međutim, **“Hrvati su praktično zaustavili napredovanje, a Sanski Most i Prijedor još su ležali unutar srpskih linija”**. Tada je Holbrooke rekao Tuđmanu: **“Ostalo vam je još pet dana, ništa više. Ono što ne zadobijete na bojnopolju teško ćete dobiti u mirovnim pregovorima. Ne traćite ove posljednje dane.”**¹⁶⁴

Borci Armije Republike Bosne i Hercegovine, posebno generali Atif Dudaković i Mehmed Alagić, **“nisu bili oduševljeni zaključenjem primirja”**. S tim u vezi, Alija Izetbegović tvrdi kako se njemu **“činilo da oni odveć precenjaju naše mogućnosti, a posebno da ne vide političke okolnosti: američki stav i protivljenje Hrvatske da se rat nastavi. Tuđman je otvoreno zaprijetio da preko njegove teritorije neće za Bosnu više proći nijedan metak”**.¹⁶⁵

“U toku pregovora o prekidu vatre Srbi su nastavili etničko čišćenje.” Zbog toga je Alija Izetbegović 5. oktobra uputio pismo Richardu Holbrookeu, u kome ga je upoznao o razmjerama tih zločina i zamolio da od Slobodana Miloševića zatraži obustavljanje teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava.¹⁶⁶

Predsjednik Predsjedništva: Alija Izetbegović
ambasador SAD u BiH: Džon Menzis

Pomoćnik američkog državnog sekretara: Richard Holbrooke”

(N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 338-339; M. Tuđman - I. Bilić, nav. dj., str. 452-453).

Nikola Koljević pogrešno navodi da su Sporazum, u prisustvu “svjedoka” (“Džon Menzis, ambasador SAD” i “S. Milošević”), potpisali Radovan Karadžić za “Republiku Srpsku” i Ratko Mladić za Federaciju Bosne i Hercegovine. U pitanju je klasični falsifikat potpisa neovlaštenih osoba.

¹⁶⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 202; D. Owen, nav. dj., str. 373-374.

¹⁶⁵ A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 276.

¹⁶⁶ Isto, str. 276-277. Navedeno pismo glasi: **“Unatoč našim upornim nastojanjima da dodemo do prekida vatre, mi se u posljednje vrijeme susrećemo s problemom sve masovnijeg progona Bošnjaka i Hrvata iz dijelova Bosne i Hercegovine pod oku-**

Kako se bližila obustava vatre, “**borbe u sjevernoj Bosni su se pojačavale**”. Avioni NATO-a “**vratili su se u akciju**”, a “**obje strane nastojale su u posljednjem trenutku steći prednost, u čemu su snage Federacije bile mnogo bolje. Hrvati i Bosanci su konačno zakopali razlike, ali samo trenutno, i zauzeli Sanski Most i još nekoliko manjih gradova. Ali Prijedor im je još izmicao. Iz razloga koje nikad nećemo u potpunosti shvatiti, nisu osvojili ovaj važan grad, poznati simbol etničkog čišćenja**”,¹⁶⁷ odnosno genocida.

Sjedinjene Američke Države su, tvrdi Holbrooke, **stalno podsticale napad na Prijedor**. Holbrooke negira izjavu generala Dudakovića kako im “**Holbrooke ne dopušta da osvoje Prijedor i Bosanski Novi**”. To je, po Holbrookeu, oslobađalo Dudakovića i njegove saradnike “**odgovornosti što nisu uspjeli uzeti Prijedor**”. S tim u vezi, Holbrooke piše: “**mislim da je istina činjenica da Hrvati poslije neuspjeha na rijeci Uni**¹⁶⁸ **nisu željeli da se bore za grad koji bi morali predati Muslimanima - a Bosanci ga nisu mogli osvojiti bez podrške.**”¹⁶⁹

Alija Izetbegović je, po Christianu Schwarzu Schillingu, “**tvrdio da je NATO zaprijetio bombardovanjem ako se ne zaustavi protuofanziva u Prijedoru**”.¹⁷⁰ S tim u vezi, Schilling tvrdi kako su “**uticajne snage koje nisu dopustile da Operacija Oluja (protunapad Hrvata u avgustu 'Oluja', a potom bosanske Armije i bosanskih Hrvata u septembru pod nazivom 'Maestral/Zapadni vjetar' 1995) postane uspješna na obuhvat-**

pacijom Karadžićevih Srba. Ovaj sramni proces protjerivanja ljudi sa njihovih vjekovnih ognjišta, umjesto da nakon Ženeve bude obustavljen, još više je intenziviran. Prema podacima Ureda za izbjegla i raseljena lica našeg ministarstva za izbjeglice, samo u posljednjih deset dana protjerano je više od pet hiljada ljudi iz Bosanskog Novog, Prijedora, Banja Luke, Doboja i drugih mjesta. S obzirom na to da je ovaj postupak Karadžićevih Srba u suprotnosti sa slovom i duhom ženevskih dogovora, molim Vas da zatražite od predsjednika Miloševića da se progon nesrpskog stanovništva odmah obustavi. Od njega također zatražite da odmah sa teritorije BiH povuče zloglasne jedinice Željka Ražnatovića Arkana” (Isto).

¹⁶⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 209.

¹⁶⁸ A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 274-275. Vidjeti str. 1424-1427 ove knjige.

¹⁶⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 209.

¹⁷⁰ E. Rathfelder - C. Bethke, **BOSNA U FOKUSU. DRUGI POLITIČKI IZAZOV CHRISTIANA SCHWARZ - SCHILLINGA**, Kult B, Sarajevo, 2011, str. 124.

nom prostoru, dolazile, kako iz NATO-a, tako i iz direktnog kontakta sa Izetbegovićem iz Londona, Pariza i Moskve”. Utjecajne svjetske sile (Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Francuska, Rusija i druge) su, po njemu, “**htjele spriječiti potpuno razbijanje Republike Srpske (vojno je bilo moguće) da bi tako osigurale srpske (i vlastite) interese**”. To se, tvrdi Schilling, “**zacijelo, nažalost, izrazilo i u Dejtonskom sporazumu, koji je nepovoljan za Bosnu i Hercegovinu, od kojeg zemlja trpi do danas**”.¹⁷¹

Pregovarači Sjedinjenih Američkih Država su se, nakon što je “**vojna ofanziva Federacije do sada pomogla u mirovnom procesu**”,¹⁷² a “**teritorijalna pitanja**”, po njima, odnosno po planu *Kontakt-grupe*, “**bila većim dijelom riješena na bojnopolju**”, pozabavili pitanjem prestanka neprijateljstava.¹⁷³ *Sporazum o prekidu vatre*, postignut 5. oktobra, koji je trebao stupiti na snagu 10. oktobra poslije orkestriranog pritiska iz svijeta, tačnije iz Sjedinjenih Američkih Država, uključivao je “**obustavu svih neprijateljskih djelovanja na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, ukoliko u to vrijeme u potpunosti bude uspostavljen dovod gasa i električne energije u grad Sarajevo ...**”.¹⁷⁴

Petodnevni rok stupanja na snagu - 10. oktobra i postavljanjem uslova o napajanju Sarajeva električnom energijom, Armija Republike Bosne i Hercegovine i “**hrvatske snage su dobile na vremenu tokom kojeg bi mogle zauzeti**” Sanski Most, Prijedor i Bosanski Novi. Kako se bližio 10. oktobar - rok stupanja na snagu *Sporazuma o obustavi vatre*, Armija Republike Bosne i Hercegovine je krenula u napad radi oslobađanja Sanskog Mosta, dok su se hrvatske snage pripremale da zauzmu Mrkonjić-Grad. Nastojeći dobiti na vremenu i tako omogućiti oslobađanje Sanskog Mosta i kretanje prema Prijedoru, prof. dr. Hasan Muratović, predsjednik Komiteta (Vlade Republike Bosne i Hercegovine) za odnose sa UNPROFOR-om i međunarodnim organizacijama, naveo je “**da u okviru**

¹⁷¹ Isto, str. 124-125.

¹⁷² R. Holbrooke, nav. dj., str. 172.

¹⁷³ .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 464.

¹⁷⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 200-201; .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 464; K. Begić, nav. dj., str. 271, napomena 46.

prvobitnog roka nije uspostavljeno potpuno funkcionisanje napajanja Sarajeva". Na taj način je, prema *Izvjestaju* generalnog sekretara o *Srebrenici*, od 15. novembra 1999, **"dobivena odgoda, tokom koje je Armija Republike Bosne i Hercegovine mogla zauzeti Sanski Most, a Hrvati su zauzeli Mrkonjić-Grad i krenuli dalje prema sjeveru"**.¹⁷⁵

General Delić se, **"uvjeren u mogućnost daljeg napredovanja Armije"**, uz učešće generala Alagića i ambasadora Republike Bosne i Hercegovine u Hrvatskoj, prof. dr. Kasima Trnke, 5. oktobra sastao sa ministrom Šuškom, generalima Hrvatske vojske Červenkom, Gotovinom, Marekovićem i Norcem, te Šoljićem i generalom Blaškićem. Na tom je sastanku, nakon sagledavanja situacije na terenu, dogovoreno da Armija RBiH, HV i HVO izvedu zajedničku operaciju: angažovanjem HV-a i HVO-a ka Mrkonjić-Gradu i Manjači (**Banjoj Luci**), združenih jedinica Armije u zoni 5. korpusa ka Sanskom Mostu, Prijedoru i Bosanskom Novom, a jedinica 7. korpusa ka Skender-Vakufu i Kotor-Varošu. Dogovor su potpisali generali Delić, Červenko i Blaškić, a operacija je trebala početi 8. oktobra 1995. godine.¹⁷⁶

Američki pregovarački tim svakodnevno je upozoravao predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Aliju Izetbegovića da bi Armija Republike Bosne i Hercegovine **"mogla izgubiti dio oslobođenih teritorija i da ga generali Armije obmanjuju o stvarnom stanju na terenu"**. U suštini se, tvrdi general Delić, **"radilo o nastojanju Amerikanaca da zaustave dalje napredovanje Armije, HV-a i HVO-a, jer je Federacija Bosne i Hercegovine već premašila dogovorenih i mirovnim planom predviđenih 51 posto teritorije BiH"**.¹⁷⁷

Jedinice Armije RBiH, HV-a i HVO-a su, u skladu sa dogovorom od 5. oktobra, 8. oktobra krenule u napad. Jedinice Armije u zoni 5. korpusa su tokom dana oslobodile naselja Slatina, Lisac i Mitrovići, a narednog dana

¹⁷⁵ ∴ **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 464. Tokom **"zauzimanja tih teritorija federalni partneri su"**, po navedenom izvještaju, **"kontrolisali oko 52 posto teritorije Bosne i Hercegovine"** (Isto).

¹⁷⁶ R. Delić, nav. dj., str. 199.

¹⁷⁷ Isto, str. 200. **"Još od polovine septembra Amerikanci su"**, tvrdi Alija Izetbegović, **"počeli insistirati na usporavanju, a zatim i potpunom zaustavljanju hrvatsko-bosanske ofanzive u zapadnoj Bosni"** (A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 274).

Sanicu. Jedinice Armije, Gardijska brigada i dio jedinica 5. korpusa su preko Grmeča i Sanice izbile na područje Sanskog Mosta i 10. oktobra ga oslobodile, čime su **ugrozile Banju Luku**. Istog dana jedinice HV-a i HVO-a oslobodile su Mrkonjić-Grad, nakon čega su nastavile sa napredovanjem niz Crnu Rijeku ka **Banjoj Luci** i preko Balkane i Čađavice prema Manjači, čime je bio **“u potpunosti ugrožen zapadni deo RS između r. Vrbas i r. Una”**. U djelovanjima jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine 11. oktobra oslobođeni su Kamengrad, zatim naselja Demiševci, Bojanići i Pejići, jugozapadno od Prijedora.¹⁷⁸

Srpski agresor je do 11. oktobra ispunio sve postavljene uslove u vezi sa potpisanim dogovorom o prekidu vatre od 5. oktobra 1995, što se posebno odnosilo na poboljšanje situacije u Sarajevu - isporuku

¹⁷⁸ Isto; .: **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ...**, paragraf 464; A. Kliko - F. Čuskić, nav. dj., str. 279; Z. Radelić i drugi, nav. dj., str. 181; B. Felić, nav. dj., str. 620-629; K. Bilt, nav. dj., str. 182; D. Owen, nav. dj., str. 374; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 390-391. U jutarnjim satima 8. oktobra 1995. združene jedinice Armije RBiH, HV-a i HVO-a pokrenule su ofanzivna djelovanja. U naredna dva dana jedinice Armije RBiH oslobodile su mnoga naselja i objekte, ušavši 10. oktobra u Sanski Most, dok su jedinice HV-a i HVO-a ušle u Mrkonjić-Grad (R. Delić, **LICE I NALIČJE RATA, NA ČELU ARMIJE U RATU I MIRU**, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2005, knjiga 1, str. 505).

Hrvatske snage su, nakon Operacije *Južni potez*, koja je trajala od 8-11. oktobra, a čiji je cilj bio **“okružiti i uništiti srpske snage u širem području Mrkonjić-Grada, ovladati prometnicama koje od Mrkonjić-Grada vode prema Banja Luci i u daljnjem posjesti pogodne položaje, prijeći u obranu i biti u spremnosti za odbijanje protunapada s desne obale Vrbasa”**, **“izbile na samo 23 km od Banja Luke”** (Z. Radelić i drugi, nav. dj., str. 190; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 391). Time je Hrvatska vojska, tvrdi general Bobetko, stvorila uslove da se zauzme Banja Luka i **“da se osigura velika dubina teritorija”** (J. Bobetko, nav. dj., str. 499-500).

U Banjoj Luci je, tvrdi Carl Bildt, **“ponovo došlo do panike. Videlo se da hrvatske snage dolaze dolinom Vrbasa sa juga, a bovalo se i napada sa zapada, od Prijedora. UNHCR je izveštavao o još 50 000 izbeglica koje su bile na putu prema Banjaluci, dok su istovremeno hiljade tek pristiglih izbeglica bile u gotovo paničnom strahu da će opet morati da beže. Snabdevanje električnom energijom je prekinuto, vode gotovo da nije ni bilo, a politička zbrka je činila potpunom”** (K. Bilt, nav. dj., str. 182-183).

Carl Bildt govori o izbjeglicama i sredinom septembra, kada su **“pristizali izvještaji sa ratišta u zapadnoj Bosni”**. S tim u vezi, on piše kako je tada UNHCR **“navodio da se radilo o možda i do 100.000 izbeglica koje su pristigle na banjalučko područje ili su bile na putu prema njemu. UN u Njujorku je zahtevao primirje u celoj Bosni kako se situacija ne bi još više pogoršala, a iz Beograda je javljeno da se Mladić nalazi u vojnoj bolnici zbog operacije žučnog kamenca”** (Isto, str. 171).

plina i struje, za što se predsjednik Ruske Federacije Boris Jeljcin lično zauzeo.¹⁷⁹ To je predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Izetbegovića opredijelilo da naredi prekid vatre.¹⁸⁰

Kratkom depešom upućenom komandantu Generalštaba Armije RBiH Rasimu Deliću, “**sa važnošću večeras od ponoći (12. oktobra u 00,01 sati)**”, 11. oktobra 1995. (u 17.00 sati) predsjednik Predsjedništva Alija Izetbegović naredio je Oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine Opću i potpunu obustavu vatre na cijelom bosanskohercegovačkom ratištu (“**... prekid vatre duž čitavog fronta ...**”).¹⁸¹

¹⁷⁹ R. Delić, **ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE ...**, knjiga 2, str. 303-304; .: **BALKAN BATTLEGROUND** ..., str. 392; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 277. Osnovni razlozi koji su opredijelili Miloševića, Karadžića i vojni vrh Vojske Jugoslavije i tzv. Vojske Republike Srpske da prihvate prekid vatre, kao uslov za otpočinjanje mirovnih pregovora o Bosni i Hercegovini, po ocjeni generala Delića, bili su:

“**1. Krajem 1994. i tokom 1995. godine došlo je do smanjenja vojne nadmoćnosti srpskog agresora, što je dovelo u pitanje očuvanje okupiranih teritorija u Hrvatskoj i BiH.**

2. Uspostavljanje vojnog savezništva Armije, HV-a i HVO-a i njihova koordinirana djelovanja su na ratištu BiH i Hrvatske stvorila novi odnos vojnih snaga u kome je inicijativa postepeno prelazila na njihovu stranu.

3. Porazi na bojnopolju uzdrmali su moral ne samo kod pripadnika vojnih snaga agresora nego i kod srpskog naroda, koji je tokom prethodne četiri godine, 1991-1994., često s oduševljenjem doživljavao uspjehe 'svoje vojske' u Hrvatskoj i BiH.

4. Politički i vojni dužnosnici srpskog agresora nisu očekivali tako snažne udare NATO-ove avijacije i artiljerije RRF-a krajem avgusta i do polovine septembra 1995. godine, imajući u vidu iskustvo s međunarodnim mirovnim snagama u prethodne četiri godine. Udarima NATO-a nanosena je znatna šteta vojnim objektima i infrastrukturi srpskih kolaboracionističkih snaga u Bosni i Hercegovini, što je usložilo sistem veza, rukovođenja i komandovanja, te logističkog obezbjeđenja srpskog agresora na bh. ratištu.

5. U razgovorima s Holbrookeom i Tuđmanom, pristajanjem na buduće ustrojstvo i unutrašnje razgraničenje u Bosni i Hercegovini, Milošević i Karadžić su ostvarili optimum 'srpskih interesa' u Bosni i Hercegovini u postojećim uslovima, te nisu željeli da ih ugroze eventualnim produžetkom rata” (R. Delić, nav. dj., str. 203-204 i 304).

Navedeno objašnjenje i argumenti generala Delića su “**utemeljeni i na istaknutim problemima koji su neposredno uticali na opredjeljenje srpskih kolaboracionističkih snaga. Navedeni argumenti i faktori pokazuju da srpski agresor nije bio za nastavak rata, jer mu nastavak rata nije garantovao njegovo uspješno okončanje**” (Isto, str. 305).

¹⁸⁰ Isto.

¹⁸¹ R. Delić, **ČAST JE BRANITI BOSNU ...**, str. 507; Š. Hodžić, **OPERACIJA JESEN 94**, DES, Sarajevo, 2007, str. 320 i 339; AIIZ, inv. br. 03-5821, Mr Vahid Kara-

“Borbe u Krajini nisu prestajale. Pronosile su se vijesti - uglavnom neosnovane - da prijeti pad Banja Luke. Kolone srpskih izbjeglica zakrčile su puteve kroz posavski koridor prema Srbiji ...”¹⁸²

Zbog toga je američki ambasador u Republici Bosni i Hercegovini, John Menzies, 12. oktobra 1995. ponovo posjetio predsjednika Aliju Izetbegovića i prenio mu američko upozorenje **“da se dogovor o prekidu vatre mora ispoštovati”** i **“sasvim ozbiljnim tonom”** **“poruku da će avijacija NATO-a, ako ne zaustavimo borbe, djelovati po našim jedinicama. Rekao je da je prijetnja ozbiljna i da će biti realizirana”**.¹⁸³ I Komanda UNPROFOR-a i Komanda NATO saveza ultimativno su, tvrdi predsjednik Izetbegović, zahtijevale da Armija Republike Bosne i Hercegovine zaustavi borbena dejstva.¹⁸⁴

Ofanzivna dejstva Armije Republike Bosne i Hercegovine u Bosanskoj krajini nastavljena su 12, 13. i 14. oktobra 1995. General Karavelić je 13. oktobra 1995, **“uveče oko 20.00 sati stigao u Sarajevo”**, sa namjerom da podnese izvještaj komandantu Deliću o trenutnoj borbenoj situaciji u zonama borbenih dejstava 5. i 7. korpusa, nakon čega mu je general Delić naredio **“da istog momenta odmah krene nazad u Sanski Most i da mu se sutra ujutro 14.10.1995. u 07.00 javi iz Sanskog Mosta i da fizički pronađe generala**

velić, *IZJAVA o načinu zaustavljanja rata u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 6. april 2016. General Vahid Karavelić, komandant Zajedničke kombinovane komande za zapadnu Bosnu, je istoga dana, nakon prijema, navedeno naređenje proslijedio komandantima 5. i 7. korpusa i svim brigadama iz ostalih korpusa kojima su bili ojačani 5. i 7. korpus (AIIZ, inv. br. 03-5821, Mr Vahid Karavelić, *IZJAVA o načinu zaustavljanja rata u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 6. april 2016.).

¹⁸² A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 277-278.

¹⁸³ Isto, str. 278. Navedenu prijetnju Sjedinjenih Američkih Država (**da će avijacija NATO-a djelovati protiv jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine**) predsjednik Izetbegović je potvrdio i u svom predavanju na tribini Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca u Sarajevu, 29. novembra 1997: **“11. i 12. oktobra dolazi kod mene američki ambasador i kaže: ‘Ako se ne zaustavi daljna akcija, ovaj puta će se bombardovanje okrenuti protiv vas. Mi ćemo bombardovati vaše trupe, vaše snage’”** (A. Izetbegović, *DANI HLADNOG I GORKOG MIRA: GOVORI 1996-2003*, OKO, Sarajevo, 2005, str. 137).

¹⁸⁴ B. Felić, nav. dj., str. 643; AIIZ, inv. br. 03-5821, Mr Vahid Karavelić, *IZJAVA o načinu zaustavljanja rata u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 6. april 2016. S tim u vezi, Izetbegović navodi: **“Zamislite, gospodo, da mene zove međunarodna zajednica, snage UNPROFOR-a i Komanda UNPROFOR-a, zašto ne stanemo sa borbama. Komanda NATO pakta: ‘Bombardovat ćemo vas ako ne stanete!’ Zar sam ja to doživio?”** (Isto).

Atifa Dudakovića i Mehmeda Alagića, komandante 5. i 7. korpusa i istim prenese naređenje o bezuslovnom prekidu vatre i svih borbenih dejstava u protivnom ćemo dobiti NATO udare po našim snagama".¹⁸⁵

General Karavelić se, nakon što je 14. oktobra 1995. ujutro stigao u Ključ i Sanski Most, javio generalu Deliću i nastavio sa "**svojevršnom potjerom po linijama fronta za fizičkim pronalaskom komandanata 5. i 7. korpusa, kako bi im lično prenio naprijed navedeno naređenje**". U ranim poslijepodnevničkim satima, u hotelu "Sana" u Sanskom Mostu, general Karavelić održao je sastanak sa navedenim generalima i saopćio im, u prisustvu novinara *Oslobođenje*, Šefke Hodžića, prethodno navedeno naređenje. Nakon toga, generali Dudaković i Alagić "**obustavili su sve vrste daljnjih borbenih dejstava**",¹⁸⁶ što je značilo i kraj Odbrambenog rata Armije Republike Bosne i Hercegovine.

U Republici Bosni i Hercegovini je, nakon krupnih i značajnih događaja u drugoj polovini 1995, uz snažan pritisak Sjedinjenih Američkih Država na bitne učesnike rata, 12. oktobra stupio na snagu *Sporazum o prekidu vatre u Bosni i Hercegovini* (potpisan 5. oktobra). Iako srpski agresor nije u potpunosti ostvario "**strateške ciljeve srpskog naroda u Bosni i Hercegovini**", on je 12. oktobra 1995, bez oklijevanja prihvatio prekid vatre.¹⁸⁷ Tada je stanje u "Vojsci Republike Srpske", posebno u 1. i 2. krajiškom korpusu, bilo izuzetno teško. Borci "Vojske Republike Srpske",

¹⁸⁵ AIIZ, inv. br. 03-5821, Mr Vahid Karavelić, *IZJAVA o načinu zaustavljanja rata u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 6. april 2016.

¹⁸⁶ Isto. S tim u vezi, predsjednik Alija Izetbegović je u govoru na Narodnom skupu u Saveznoj Republici Njemačkoj, na olimpijskom stadionu Gelsenkirchen, 24. augusta 1996, izjavio: "**Prošle godine ujesen bili smo krenuli u odlučnu ofanzivu, ali čelična ruka Svijeta nas je zaustavila. Svijet nije htio ni pobjednike, ni pobijedene u Bosni. Tako su mnogi krajevi Bosne ostali pod čizmom zulumčara, među njima i mnogi krajevi iz kojih ste vi izbjegli / protjerani i deportovani – prim. S. Č./.** Kuće i imanja mnogih od vas još uvijek su pod okupacijom" (A. Izetbegović, **GODINA RATA I MIRA: ODABRANI GOVORI, INTERVJUI I PISMA: 1996**, Ljiljan, Sarajevo, 1997, str. 186).

¹⁸⁷ R. Delić, **ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE ...**, str. 203; K. Bilt, nav. dj., str. 183. **Primirje je**, piše Carl Bilt, "**stupilo na snagu u sredu 11. oktobra, u ponoć, ali borbe su se nastavile. Srpska ofanziva kojom se pokušao povratiti Sanski Most nije uspela. Borbe su se počele u potpunosti obustavljati tek pred kraj sedmice, i to pre svega u Sanskom Mostu, u dolini Vrbasa, južno od Banjaluke i u važnom području oko Trnova, jugoistočno od Sarajeva, gde su se muslimanske**

“iscrpljeni dugotrajnim vođenjem borbi, s velikim gubicima ljudstva i teritorije”, “sve više su gubili borbeni moral. Posebno teško stanje bilo je u jedinicama koje su izgubile domicilne teritorije /od Mrkonjić-Grada do Prijedora - prim. S. Č./ Borci tih jedinica nisu znali kuda su otišle njihove porodice, da li su našle smještaj, imaju li hrane. Zbog toga ih je sve više dezertiralo i krenulo u potragu za svojim porodicama, kako bi se pobrinuli za njih. Čak i cijele jedinice”.¹⁸⁸

“Vojska Republike Srpske”, nakon što je izgubila Mrkonjić-Grad i Sanski Most, “više nije imala nikakvih mogućnosti da konsoliduje svoje redove i vrši protivnapade. Posljednju snagu iscrpila je u izvođenju strateške operacije početkom oktobra koja nije uspjela. Nakon 9. oktobra 1995. mogla je samo pokušavati stabilizirati nove linije odbrane, kako

snage /odnosno snage Armije Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./ pokušale probiti, ali bez uspeha.

Linije frontova su se stabilizovale. Primirje je, formalno gledano, trebalo da traje samo 60 dana, ali su se svi iskreno nadali da je to bio kraj ovog užasnog rata.

Mesecima su se vodila brutalna, grozničava ‘čišćenja karte’, dok su različite strane pokušavale da zauzmu što bolje pozicije pre pregovora koji su sada bili na pomolu. Možda se čitav razvoj vojne situacije još od početka jula - Srebrenica, Krajina, ofanzive tamo-amo po zapadnoj Bosni - mogao posmatrati u toj ciničnoj perspektivi. I iako smo svi uporno govorili da situacija na terenu neće imati značaja za poziciju prilikom pregovora, ipak su svi znali da to nije baš sasvim istina.

Proračuni UN-ove komande pokazivali su da je kombinacija muslimanske i hrvatske armije kontrolisala 51,6%, a srpska armija 48,4% teritorije. Celom jednom dugom serijom sadejstvjućih okolnosti našli smo se taman toliko blizu principa o 49/51 koliko je to bilo potrebno, principa koji je već više od godinu dana bio osnov svih mirovnih napora.

Zamorenost srpske strane ratom je bila očigledna, a njihova situacija u zapadnim delovima zemlje katastrofalna. Muslimanska strana je znala da, uprkos svemu, ne može ići dalje nego što to Vašington i Zagreb budu dozvoljavali. A Hrvati u Bosni su prigrabili značajne teritorije, dok je vlada u Zagrebu na to gledala kao na stvari koje su se uglavnom uklapale u njene napore da ostvari kontrolu nad istočnom Slavonijom” (K. Bilt, nav. dj., str. 183).

¹⁸⁸ A. Kliko - F. Ćuskić, nav. dj., str. 280-281; AIIZ, inv. br. 03-5821, mr. Vahid Karavelić, *IZJAVA o načinu zaustavljanja rata u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 6. april 2016. Paradržavna i kolaboracionistička tvorevina Savezne republike Jugoslavije (“Republika Srpska”) je, sredinom oktobra 1995, tvrde analitičari CIA-e, “savladana i brzo gubeći teritoriju od svojih kombinovanih protivnika”, bila “na ivici gubitka čak jednog većeg dijela kopnene površine i bila je u ozbiljnoj opasnosti od gubljenja sposobnosti da odbrani Banja Luku ...” (.: BALKAN BATTLEGROUND ... , str. 396).

bi odbranila Banja Luku iz pravca Jajca, te Prijedor i okolna mjesta iz pravca Sanskog Mosta. Plašila se i mogućeg helikopterskog desanta u rejon Kozarca. Poseban problem bio je očuvanje jedinica koje su izgubile matičnu teritoriju, jer su se osipale. Taj problem postajao je sve složeniji od druge polovine oktobra, kada je očividno VRS gubila bitku za bitkom u Bosanskoj krajini, od Jajca do Sanskog Mosta. Srpsko stanovništvo izbjeglo s područja Donjeg Vakufa i Kupresa iseljavalo se prema Brčkom, Bosanskom Brodu, Žepi i Srebrenici, a njih su pratili muškarci angažirani u jedinicama 30. pd koji su se potom prijavljivali u tamošnje lokalne jedinice da bi dobili kuću za smještaj porodice”.¹⁸⁹

I pored toga što je do završetka rata održao apsolutnu tehničku nadmoćnost, srpskom agresoru je odgovarao trajni prekid vatre. Prekid vatre je bio uslov za otpočinjanje mirovnih pregovora na osnovu dogovora o budućem ustrojstvu i unutrašnjem razgraničenju u Bosni i Hercegovini od 8. septembra 1995. (*Ženevski principi*). Agresor je mirovnim pregovorima nastojao realizovati taj dogovor, jer je njime obezbijedio dobijanje polovine teritorije Republike Bosne i Hercegovine, na kojoj je, agresijom i genocidom, formiran nacionalno ekskluzivan - srpski entitet – Republika Srpska.¹⁹⁰

S potpunim prekidom vatre, 12. oktobra 1995, u vrijeme kada je Armija Republike Bosne i Hercegovine predstavljala organizovanu, snažnu i moćnu oružanu silu, uz dogovorene *principe* uređenja Bosne i Hercegovine u Ženevi i New Yorku, obezbijedjeni su osnovni uslovi za otpočinjanje mirovnih pregovora o Bosni i Hercegovini.¹⁹¹

¹⁸⁹ Isto, str. 281. Takvi procesi su, po ocjeni Amira Klike i Fikreta Čuskića, “**obuhvatili i druge izbjegličke brigade koje su se do sredine novembra bukvalno prepolovile tako da je mogućnost daljnje odbrane 1. i 2. KK /krajiški korpus - prim. S. Č./ bila ozbiljno dovedena u pitanje. Istovremeno s gubicima ogromne teritorije u Bosanskoj krajini, 1. KK morao je voditi i teške borbe u jugoistočnom dijelu svoje zone odgovornosti, na teslićkom i dobojskom pravcu, na kojima je, također, uzmićao pred jedinicama 2. i 3. korpusa ARBIH, čiji je najveći uspjeh u to vrijeme bio ovladavanje Ozrenom i Vozucom. Gubitci MTS bili su visoki**” (Isto).

¹⁹⁰ R. Delić, nav. dj., str. 203.

¹⁹¹ Isto, str. 306; D. Owen, nav. dj., str. 374. “**Obustava vatre je**”, navodi David Owen, “**stupila na snagu u četvrtak, 12. oktobra. Nova teritorijalna podela** (*Mapa*, str. 371) **odgovarala je podeli na 51 i 49 posto predviđenoj Akcionim planom EU od decembra**

Potpisivanjem *Sporazuma o potpunom prekidu vatre*, koji je stupio na snagu 12. oktobra 1995, **zaustavljene** su oslobodilačko-pobjedonosne akcije Armije Republike Bosne i Hercegovine započete 1994, završene oslobađanjem određenih gradova i naseljenih mjesta.¹⁹²

U vrijeme kada je Armija Republike Bosne i Hercegovine bila **“jaka i sposobna da i sama izbori pravednu slobodu na prostorima Bosne i Hercegovine”**, Sjedinjene Američke Države su, nažalost, zaustavile njene oslobodilačke akcije. Sjedinjene Američke Države izvršile su **pritisak** za

1993. godine; s tom razlikom što je do sada etničko čišćenje skoro podelilo Bosnu i Hercegovinu na tri odvojena etnička entiteta, a napetosti u hrvatsko-muslimanskoj Federaciji su već bile ičigledne” (D. Owen, nav. dj., str. 374).

Očigledno je da David Owen “zaboravlja” Plan *Kontakt-grupe* i, polazeći od svoje uloge u teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine (**“Ministri spoljnih poslova EU ponovo su od mene zahtevali da sada /tj. krajem novembra 1994. - prim. S. Č./ specificiram teritorijalne ustupke u okviru sveukupnih 33,3 posto koje bi EU mogla da podrži kao razuman postotak koji bi Muslimanima da republiku sposobnu za život ...”**), daje prednost *Akcionom planu Evropske unije* iz decembra 1993, kada su se, tvrdi Owen, **“predsednik Tuđman i predsednik Milošević saglasili sa podelom u odnosu 51% prema 49% između bosanskih Muslimana i Hrvata i bosanskih Srba”** (Isto, str. 7 i 264).

Ukazujući na teritorijalnu podjelu Republike Bosne i Hercegovine, David Owen tvrdi kako je **“balkansko rešenje nametnuto na bojištu, pocepavši mapu Kontakt grupe ...”** (Isto, str. 393). S tim u vezi, on smatra da su **“mapu Kontakt grupe na kraju napravili vojnici, kada su Hrvati zauzeli Jajce, a Muslimani teritorije u zapadnoj Bosni, te je podjela na 49 i 51 posto postala stvarnost”** (Isto, str. 396).

Teritorijalna podjela Republike Bosne i Hercegovine, koju su, kako to tvrdi David Owen, **“napravili vojnici”**, od 25. jula do 12. oktobra 1995, u kvantitativnom procentualnom odnosu 51:49 odgovarala je mapi *Kontakt-grupe*. Zauzimanjem sigurnih zona Ujedinjenih nacija u istočnoj Bosni (Srebrenice i Žepe) i genocid nad Bošnjacima (od strane srpskog agresora) i oslobađanjem (od strane hrvatskih snaga - Hrvatske vojske i HVO-a – i Armije Republike Bosne i Hercegovine) Glamoča, Bosanskog Grahova, Drvara, Šipova, Jajca, Velike Kladaše, Kulen-Vakufa, Donjeg Vakufa, Bosanskog Petrovca, Ključa, Bosanske Krupe, Sanskog Mosta i Mrkonjić-Grada zadržan je kvantitativni procentualni odnos teritorijalne podjele Republike Bosne i Hercegovine 51:49 plana *Kontakt-grupe*, ali sa značajnim kvalitativno-sadržajnim promjenama u definisanom kvantitativnom odnosu.

¹⁹² R. Delić, nav. dj., str. 209 i 305. Primirje od 12. oktobra 1995. je, po ocjeni generala Delića, **“prvo primirje koje je direktno išlo na štetu Armije RBiH i njenih napora da oslobodi okupirane teritorije Republike Bosne i Hercegovine”**. To primirje je, po njemu, **“trebalo da po određenju međunarodne zajednice garantira status quo i ne dozvoli do kraja poraz srbijansko-crnogorskog agresora”** (R. Delić, *ČAST JE BRANITI BOSNU ...*, 2001, knjiga 1, str. 626).

potpisivanje *Sporazuma o primirju* od 12. oktobra 1995. i zaprijetile bombardovanjem snaga Armije Republike Bosne i Hercegovine ukoliko ne zaustave oslobodilačke akcije, čime je prekinuta ofanziva Armije RBiH, kojom bi, vjerovatno, po ocjeni generala Rasima Delića, komandanta Armije RBiH, “**uspjesi bili dalji i značajniji**”. Međunarodna zajednica je, po njemu, “**trebala status kvo i zato je Armija u svom pohodu zaustavljena**”.¹⁹³ Očigledno je “**da je trebalo doći do određenog procenta teritorije koji je bio predviđen i da se dalje nije moglo ići**”.¹⁹⁴

U septembru i oktobru 1995. američki pregovarački tim, na čelu sa Richardom Holbrookeom, više puta se sastajao sa političkim i vojnim rukovodstvom Republike Bosne i Hercegovine. Bili su potpuno jasni i precizni u zahtjevu za okončanje rata i početak mirovnih pregovora na *Osnovnim principima za Bosnu i Hercegovinu* iz Ženeve 8. septembra 1995. (*Ženevski principi*) i New Yorka 26. septembra (*Njujorški dodatni principi*). Tražili su zaustavljanje napredovanja Armije RBiH, HV-a i HVO-a, a posebno Armije Republike Bosne i Hercegovine, kada je pod kontrolom Federacije Bosne i Hercegovine bilo iznad 51 posto teritorije Republike Bosne i Hercegovine. Koristili su se i prijetnjama NATO udarima po Armiji RBiH ukoliko njene jedinice nastave borbena djelovanja. Izričiti su bili da se to ne smije činiti **ka Banjoj Luci**.¹⁹⁵ Holbrooke je ohrabrivao političko i vojno rukovodstvo Republike

¹⁹³ B. Felić, nav. dj., str. 643; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 278; Isti, **DANI HLADNOG I GORKOG MIRA ...**, str. 137; AIIZ, inv. br. 2-4270, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, SP Br. 17-1, 28. novembar 1995, Beograd, **ODBRANA. DRŽAVNA TAJNA. STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 47. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 6. decembra 1995, str. 4 i 10-11; R. Delić, **LICE I NALIČJE RATA ...**, str. 506; Isti, **ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE ...**, knjiga 1, str. 8; Isti, **ČAST JE BRANITI BOSNU ...**, knjiga 1, str. 596; AIIZ, inv. br. 03-5821, Mr Vahid Karavelić, *IZJAVA o načinu zaustavljanja rata u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 6. april 2016.

¹⁹⁴ R. Delić, **ČAST JE BRANITI BOSNU ...**, knjiga 1, str. 573. Kada je generalu Deliću, komandantu Generalštaba Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine, 12. oktobra 1995. naređeno da prekine sa borbenim dejstvima, tada je Armija Republike Bosne i Hercegovine bila “**u izvanrednoj poziciji prema Doboju, prema Tesliću**”. Ona je imala ubačene snage na mnogim prostorima koji su to jutro trebale da krenu u ofanzivu (Isto).

¹⁹⁵ R. Delić, **ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE ...**, knjiga 2, str. 209, napomena 159.

Bosne i Hercegovine da oslobode Prijedor i Bosanski Novi, **“ali je bio odlučno protiv nastavka operacija prema Banjoj Luci”**.¹⁹⁶

Sjedinjene Američke Države su, tvrdi Slobodan Milošević, **“spasile Banja Luku”** - one su **“zabranile Tuđmanu i Izetbegoviću da idu dalje i naredili im da stanu, i to su bukvalno naredili da stanu, pod prijetnjom da će ih bombardovati”**. Amerikanci su **“zaustavili Muslimane i Hrvate i to kada su mogli autobusima da ušetaju u Banja Luku, jer nisu mogli da stignu tako brzo kako su ovi /Srbi - prim. S. Č./ bežali”**.¹⁹⁷

Margaret Thatcher zastupa tezu da je Zapad onemogućio oslobađanje Banje Luke. S tim u vezi, ona tvrdi da bi i Banja Luka **“pala da nije bilo nove intervencije Zapada, čiji su se vođe kao obično pokazali majstorima za pretvaranje pobjede u poraz”**. **“Da se to dogodilo, Bosna bi”**, po njoj, **“bila spašena kao jedinstvena država ...”**.¹⁹⁸

Kada je Armija Republike Bosne i Hercegovine **“organizacijski i tehnički ojačala u tolikoj mjeri da je zaustavila daljnje osvajanje teritorije / Republike Bosne i Hercegovine – prim. S. Č./ i preuzela strategijsku inicijativu na bosanskohercegovačkom ratištu”**, tzv. međunarodna zajednica, posebno Sjedinjene Američke Države, te ostale članice *Kontakt-grupe*, dovela je političke vođe državâ agresora **“za mirovni pregovarački sto”**.¹⁹⁹

¹⁹⁶ A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 274-275.

¹⁹⁷ AIIZ, inv. br. 2-4270, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, SP Br. 17-1, 28. novembar 1995, Beograd, **ODBRANA. DRŽAVNA TAJNA. STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 47. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 6. decembra 1995, str. 4 i 10-11.

¹⁹⁸ M. Thatcher, **DRŽAVNIČKO UMIJEĆE: STRATEGIJE ZA SVIJET KOJI SE MIJENJA**, Školska knjiga, Zagreb, 2004, str. 263. Govoreći o tome, M. Thatcher ukazuje na činjenicu da je Banja Luka i **“sama bila poprištem masovnog etničkog čišćenja, gdje su Srbi spalili ‘omražene’ džamije i katoličke crkve ... Ako je ijedno mjesto zaslužilo da bude oslobođeno od provoditelja etničkog čišćenja, bila ja to Banja Luka”**. **“Neki od Srba”**, piše M. Thatcher, **“koji su sad masovno napustili oslobođena područja, bježali su u strahu od odmazde. Neki su jamačno bili zaplašeni. Mnogo više ih je povjerovalo lažnim uvjerenjima njihovih vođa da će biti izloženi opasnosti od masovnog pokolja”** (Isto, str. 264).

Margaret Thatcher, također, tvrdi **“da je poraz Srba od strane Hrvata i Bošnjaka 1995. godine donio mnogo dobra cijeloj regiji, pa i Zapadu. Bez toga bi se nastavio genocid na Balkanu i poniženje Zapada”** (Isto).

¹⁹⁹ R. Delić, **ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE ...**, knjiga 1, str. 8.

Armija Republike Bosne i Hercegovine, ostvarenim borbenim rezultatima 1994. i 1995, doprinijela je da tzv. međunarodna zajednica i političke vođe agresorâ prihvate ozbiljnije i odgovornije mirovne razgovore. Tzv. međunarodna zajednica je ostala dosljedna koncepciji i politici teritorijalno-političke podjele Republike Bosne i Hercegovine, čime je nagradila zločince, a kaznila žrtvu genocida i time spasila srpskog agresora od potpunog vojnog poraza,²⁰⁰ kao što je to učinila Vašingtonskim sporazumom, spašavajući hrvatskog agresora od potpunog vojnog poraza.

²⁰⁰ Isto, str. 8-9.

5. Bitka (diplomatska) za teritorije (trgovina teritorijama)

Mirovni pregovori su otpočeli 1. novembra 1995. u zračnoj bazi Sjedinjenih Američkih Država Wright - Patterson u Daytonu, Ohio. Pregovore su (pred)vodile Sjedinjene Američke Države - one su imale izuzetnu, specijalnu i dominantnu ulogu u kompletnom mirovnom procesu, mada su bili uključeni i predstavnici *Kontakt-grupe*, kao i Evropske unije.¹ Evropa je u Daytonu, uglavnom, bila u sjeni. Ujedinjene nacije,

¹ R. Holbrooke, **ZAVRŠITI RAT**, Šahinpašić, Sarajevo, 1998, str. 234-241; D. Chollet, **TAJNA POVIJEST DEYTONA: AMERIČKA DIPLOMACIJA I MIROVNI PROCES U BOSNI I HERCEGOVINI**, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2007, str. 288-300; K. Bilt, **ZADATAK MIR**, Radio B92, Beograd, 1999, str. 197-201; **IZVJEŠTAJ O SREBRENICI, IZVJEŠTAJ GENERALNOG SEKRETARA PREMA Rezoluciji GENERALNE SKUPŠTINE 53/35 (1998)**, 15. novembar 1999, paragraf 466; C. Hodge, **VELIKA BRITANIJA I BALKAN**, Detecta, Zagreb, 2007, str. 269; D. Owen, **BALKANSKA ODISEJA**, Radio B92, Beograd, 1996, str. 347; S. Subašić, **MEĐUNARODNI KONFLIKTI I MEDIJACIJA**, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2012, st. 124-128 i 155-156.

Carl Bildt je početak mirovnih pregovora u Daytonu opisao na sljedeći način: “**Prvog novembra, tačno u dva sata i dvadeset jedan minut, prema minuciozno sačinjenom medijskom programu, Ričard Holbruk, Igor Ivanov i ja ušli smo u veliku salu hotela 'Houp' u vazdušnoj bazi Rajt Peterson u Dejtonu i zauzeli svoja mjesta za okruglim stolom, za kojim će sada konačno početi formalni mirovni pregovori.**

Minut kasnije stigao je ministar spoljnih poslova Kristofer, a nakon toga su nam se za istim okruglim stolom priključili najpre predsednik Milošević, zatim predsednik Tuđman i na kraju predsednik Izetbegović. Seli smo. Igra je mogla da počne.

Kristofer je brižljivo pročitao govor koji je bio pripremio. CNN i druge televizijske stanice prenosile su sve to širom sveta. Osim što je svima pozeleo dobrodošlicu, on je naveo i izvestan broj principa koje bi trebalo da nastojimo da ispoštujemo: celovitu Bosnu, mirno Sarajevo, ljudska prava za sve, dogovor vezan za istočnu Slavoniju.

Nakon toga je usledila moja uvodna reč: o ovom najbrutalnijem konfliktu u Evropi od završetka Drugog svetskog rata i o tome da će uspeh u mirovnom radu biti moguć jedino ako budemo radili svi zajedno - i SAD, i zemlje članice Evropske unije i Rusija.

Posebno sam naglasio našu veliku odgovornost, našu dužnost prema svoj nedužnoj deci, koja su već osetila posledice ovog rata, o tome da je sada postojala šansa da

nažalost, nisu imale niti su odigrale bilo kakvu značajniju ulogu u tom

se patnje zaustave i počnu graditi pretpostavke za trajan mir u Bosni i celom ovom delu Evrope.

Nakon mene je nastavio Igor Ivanov svojim ekspezeom o tome kako je susret Klinton a i Jeljcina pokazao zajedničku volju Amerike i Rusije da učine sve što mogu da bi postigli mir u Bosni i stabilnost u regionu, o tome da je zadatak pred kojim smo stajali izuzetno težak, ali da je, ukoliko se ne postigne mir, alternativa nastavak rata, nove žrtve, patnje i poraz za evropsku i međunarodnu stabilnost.

Reflektori su se ugasi, televizijske kamere isključile. Svi predstavnici štampe su napustili prostoriju. Napravili smo kratku pauzu pre nego što smo ponovo seli da slušamo trojicu predsednika.

Izetbegović je započeo. On je hteo ujedinjenu i celovitu državu, makar se ona sastojala i iz dve celine, ali sa zajedničkim institucijama koje će normalno funkcionisati. Naglasio je da se NATO-ove snage moraju rasporediti po teritoriji cele zemlje, naročito duž njenih državnih i unutrašnjih međuentitetskih granica. To bi, između ostalog, stvorilo pretpostavke za slobodne izbore. Stari plan kontakt-grupe trebalo bi da sačinjava osnovu za diskusije u vezi s teritorijom, Haški tribunal se mora u potpunosti poštovati, a ekonomska pomoć različitim delovima zemlje dodeljivala bi se u zavisnosti od toga koliko poštuju ljudska i prava nacionalnih manjina.

Nakon njega je govorio Tuđman. On je rekao da je Bosna veliki problem, ali da je sada za njega i za Hrvatsku pitanje Istočne Slavonije bilo u prvom planu. On je bio spreman na mirno rešenje i istakao da je potpuna normalizacija odnosa između Srbije i Hrvatske preduslov za stabilnost u regionu. On želi da podrži Federaciju jer ona stvara bolje pretpostavke, i za Hrvate u Bosni, i za strategijske interese koje Hrvatska ima u toj oblasti. Na kraju je napomenuo da je on težio 'skandivizaciji' celog ovog regiona.

Na kraju, Milošević. Započeo je rečima: 'Najzad konačni mirovni pregovori', i nastavio time da je objektivna perspektiva, uz ravnopravnost svih strana, neophodna da bi se ostvario uspeh. Nijedna strana ne može sama da snosi svu krivicu. Nakon jednog ovakvog rata, smatrao je, svi se mogu uporediti jedni s drugima što se tiče nasilja. Ženeva i Njujork su obavili glavninu posla, sada su preostala teritorijalna i implementaciona pitanja. Sankcije se, naravno, moraju ukinuti.

Drugi su bili prinudeni da reaguju na ovo. Izetbegović je zatražio kratku reč i rekao da se ravnopravnost među narodima podrazumeva, ali da nikada ne može biti ravnopravnosti između napadača i napadnutoga, i ponovo se vratio na to da Srbi moraju u potpunosti saradivati sa Tribunalom.

Milošević je odmah odgovorio na napad, izjavivši da je ono što je rekao istina i da nakon građanskog rata nikada ne može biti strana koje su nedužne. Samo su nedužni civili bili nedužni.

Tuđman se umešao da malo smirio stvar pre nego što se previše rasplamsa. 'Ako sada budemo pokušavali da utvrdimo ko je šta uradio u toku ovih proteklih godina, nećemo nikada zaustaviti ovaj sukob', rekao je.

Ministar spoljnih poslova Christopher, koji je shvatio da postoji rizik da dejtonski pregovori započnu tako što će prvi sastanak skrenuti u nekontrolisanu verbalnu konfrontaciju, brzo se ubacio istaknuvši da to što je Tuđman rekao smatra razumnim i nakon toga, što je brže mogao, završio ovu prvu i, u stvari, jedinu formalnu sesiju u toku mirovnih pregovora.

... Vazduhoplovna baza se prostirala na širokom području, na kome je, osim vojnog aerodroma i svega ostalog što spada uz aerodrom, bio smješten i najveći centar američkog ratnog vazduhoplovstva za istraživanje i razvoj. Odavde se upravljalo velikim avionskim i robot programima, i odavde su se oni i kontrolisali, a sa svojih 23.000 zaposlenih ova baza je bila najveća od svih u američkom ratnom vazduhoplovstvu i imala je godišnji budžet koji je bio veći od ukupne bosanske ekonomije.

... Otvaranje pregovora obavljeno je u hotelskom odeljenju za konferencije, gde smo se razmestili u različite sobe za delegacije. Malo mi je smetalo što su sobe nosile nazive različitih američkih vojnih aviona; evropska delegacija bila je smeštena u sobi F86 Sejbr, Rusi su se 'sakrili' u sobi F117 Stilt (stilt: kradomice, prim. prev.), a veliko otvaranje mirovnih pregovora održano je u sobi B52, no budući da sam ja bio jedini kome je to smetalo, morao sam se pomiriti s tim.

Smestili smo se u svoju sobu F86. Na zidovima su visile detaljne karte Bosne, ali, što se ostalog tiče, soba je bila bez prozora, u njoj je bilo nekoliko stolova, jedna na brzinu uneta sofa, telefoni i kompjuteri koje smo tražili i od kojih su neki bili preneti iz različitih evropskih ambasada u Vašingtonu.

Pregledali smo ga i prvi put obedovali u tom donekle čudnom restoranu, koji će u narednim sedmicama postati naše omiljeno sastajalište. 'Pekijev sportski bar' bio je namenjen onima koji su bili ljudi za gledanjem televizije, i to pre svega bejzbola. Svi stočići, razmešteni po celom lokalnu, bili su pričvršćeni za pod i tako konstruisani da su sve stolice bile okrenute prema velikom zidu kojim su dominirala tri ogromna televizijska ekrana. Na sredini stolova nalazili su se mali zvučnici, na kojima se moglo odabrati s kog se od ova tri ekrana i tri kanala želi slušati zvuk. Duž jednog od ostalih zidova servirala su se različita tipično američka jela.

U ovom baru ćemo, tokom narednih sedmica, provesti mnoge sate. Izgledalo je malo nadrealno kad su se na televizijskim ekranima, barem u početku, pojavljivale više novosti nego sport. A te su se novosti uglavnom sastojale od špekulacija televizijskih reportera, koji su se okupljali pred ogradom manje od stotinu metara odatle. Dok smo na brzinu jeli svoj doručak ili zakasnelu večeru, diskutujući detaljno o nekom problemu, cela pozadina lokala bila je ispunjena slikama nekog od učesnika u pregovorima koji je trknuo u kupovinu, nekog reportera ili reporterke koja bi odjednom počela uobražavati da je nešto saznala, ili pak titravim snimcima načinjenim kamerom sa teleobjektivom na kojima se vidi kako se krećemo u grupama između hotela 'Houp' i kuća u kojima smo stanovali.

Hrana je bila u redu, ali je nakon nekog vremena bilo potrebno uneti u nju malo raznovrsnosti i dodataka, barem što se tiče večere. Žak Blo je uspeo da sredi preko francuske ambasade u Vašingtonu da im preko Bižule Nuvo dolazi posebna isporuka hrane, zbog čega je, naravno, francuski sto postao centralna tačka mirovnih pregovora u kasnim večerima.

U neposrednoj blizini hotela 'Houp' bile su četiri dvospratne zidane barake, poručane u četvorougao oko jednog parkinga. Ovde su, inače, stanovali oficiri ili inženjeri koji su duže ili kraće vreme radili na nekom od mnogobrojnih projekata u bazi, ali je sve sada munjevitom brzinom preuređeno u neku vrstu centra mirovnog procesa. Za trojicu predsednika, Holbruka i mene uređeni su prijatni mali apartmani sa spavaćom, dnevnom i sobom za sastanke, kao i jednom malom radnom sobom u udobnom

procesu, iako su njihovi predstavnici učestvovali u paralelnim pregovorima za istočnu Slavoniju (u Hrvatskoj).²

američkom stilu. Za različite delegacije bile su tu nekako ugrurane i male sobe za sednice, koje će se kasnije obilato koristiti.

I tako smo se rasporedili oko parkinga. Jednu kuću je zauzeo Franjo Tuđman sa svojim štabom, u drugoj se smestio Slobodan Milošević sa svojim donekle raznolikim društvom, u trećoj Izetbegović, Zubak i njihova delegacija, puna unutrašnjih napetosti i sukoba, a u četvrtoj Holbruk i američka delegacija u prizemlju, i ja i moja mešovita evropska pregovaračka delegacija na spratu.

Malo izvan ovog četvorougla bila je još jedna, peta kuća, u kojoj je vladala opšta mešavina Britanaca, Nemaca, Francuza i Rusa.

Ovakav raspored imao je svojih prednosti. Vrlo brzo se moglo doći iz mog apartmana u apartman Amerikanaca. Iz svoje sobe sam imao izvrstan pogled na sve četiri zgrade. Uveče se u tami moglo primetiti u kojim to sobama još traju većanja. Kod Izetbegovića se svetlo gasilo uglavnom rano, ali u Miloševićevoj sobi, preko puta parkinga, često se dešavalo da svetlo gori i do u sitne sate. Zavesu su, pak, za svaki slučaj, često bile navučene. Kao da je to moglo sprečiti one koji su to želeli da detaljnije saznaju ko je s kim, u stvari, većao.

Uskoro smo malo bolje upoznali ovu bazu. Na raspolaganju smo imali mnoštvo staza za golf. Ruska i hrvatska delegacija su svako jutro koristile bazen u sportskom centru. Predsednik Milošević, koji je 'Pekijev bar' smatrao nekako preobičnim za jednog pravog socijalistu, vrlo brzo se smestio u 'Oficirski klub', koji se nalazio par kilometara dalje. Njegovi američki prijatelji su mu isporučivali gurmanska jela koja inače dobro snabdeveni klub nije mogao ponuditi. Jedan, očigledno imućan bivši član Kongresa iz stranke demokrata, koji je poreklom bio Srbin, pobrinuo se da se iz Mainea avionom dovoze jastozi, kako bi predsednik imao šta da posluži kad je prilikom dugih diskusija oko različitih pitanja trebalo ručati ili večerati. Izetbegović, više asketskog držanja, mogao se povremeno videti u jednom uglu 'Pekijevog bara', dok je predsednik Tuđman uglavnom obedovao sam u svom malom apartmanu.

Sada su svi oni koji su u toku poslednjih meseci bili akteri putujuće diplomatije odjednom bili stavljeni iza ograde američke vazduhoplovne baze. Činilo se kao da svet izvan nje nije postojao. Ovde su bili svi umešani u dramatični razvoj događaja u Južnoj Evropi" (K. Bilt, nav. dj., str. 197-201).

"Kad su se predstavnici svjetskih medija slili u Dejtonu, u Ohiju, mir se", tvrde Laura Silber i Allan Little, "činio bližim nego ikada. U međunarodnoj zajednici nitko više nije spominjao ni čast ni pravdu". Stoga su, po njima, "razgovori u Dejtonu predstavljali traženje mira preko etničkog čišćenja" (L. Silber - A. Little, SMRT JUGOSLAVIJE, Otokar Keršovani, Opatija, 1996, str. 367), odnosno genocida.

² Isto. Neposredno prije Konferencije u Daytonu, u State Departmentu su 28. i 29. oktobra 1995. održani sastanci s predstavnicima *Kontakt-grupe*. Cilj tih sastanaka je bio da se Evropljani upoznaju s tekstem "koji će služiti kao podloga za pregovore u Daytonu". Međutim, Evropljani su, "dosljedni sebi", bili "vrlo nezadovoljni zbog toga što su bili isključeni iz rada na nacrtima sporazuma" (D. Chollet, nav. dj., str. 285). Evropljane je, piše Derek Chollet, "posebno zabrinjavao aneks o IFOR-u. U razgovorima koje

U Daytonu su, **“u atmosferi nepoštjenja, propagande i varki”**, vođeni teški, složeni, mučni, dugi i iscrpljujući pregovori za teritorije, odnosno otvorena bitka za teritorije, uz potpunu izolaciju, (ogromne i užasne) **pri-tiske**, prijetnje, ucjene, prepirke, viku, ljutnju, apele, obećanja, pozive, korištenje specifičnih i ponekad neobičnih diplomatskih metoda i tehnika, te

je vodio Wes Clark, Europljani i Amerikanci obavili su iscrpnu *redak po redak*, raspravu o aneksu o IFOR-u. Ostali su dužnosnici prešli anekse o političkim pitanjima i samoj provedbi sporazuma, s tim da su Europljani najveću pozornost posvećivali provedbi civilnih aspekata sporazuma, te međunarodnim policijskim snagama. Europljani su zahtijevali da se o tim pitanjima izrade nacrti posebnih dodataka mirovnom sporazumu, pa su, nakon cjelodnevne oštre rasprave, Amerikanci naposljetku pristali da se na tome poradi tijekom pregovora u Daytonu. Premda je mnogo toga učinjeno i riješeno tokom vikenda, američkim pregovaračima postalo je jasno da u Daytonu treba obaviti još dosta posla kako bi se otklonila strahovanja Europljana i, gdje to bude nužno, kako bi se uključili u proces” (Isto, str. 285-286).

Na Konferenciji u Daytonu se, pored pogoršanog stanja među pregovaračkim stranama, pogoršao i odnos Evropljana prema američkim partnerima. *Kontakt-grupa* **“nikad nije bila posve sretna zbog toga što i kako Sjedinjene Američke Države predvode mirovni proces - osjećali su se zapostavljeni i žalili zbog toga što im se u Dejtonu nikad nije dopuštalo sudjelovanje u ozbiljnom pregovaranju”**. Naime, Evropljani se u suštini **“nisu slagali sa postavljenim američkim ciljem: ambicioznom, sveobuhvatnom nagodbom”**. Britanci, Francuzi i Rusi su, po ocjeni Holbrookea, **“ostavljali dojam da su spremni pristati na rješenja koja bi povećala izgled (nastojanja) `velike Srbije`”**. *Kontakt-grupa* se, sa američkog stanovišta, **“sve više pojavljivala kao problem koji valja rješavati, a ne kao partner kojeg valja uključiti u sve”**. Mnogi američki pregovarači su vjerovali **“kako su Evropljani, zapravo više sabotirali pregovore nego što su pridonosili njihovu uspješnom završetku”** (D. Chollet, nav. dj., str. 343). U skladu sa tim, Sjedinjene Američke Države su, tvrdi Chollet, bile **“spremne samo na najnužnije kako bi Europljane zadržao u igri. U biti, isključio ih je /SAD - prim. S. Č./ iz najvećeg dijela ključnih rasprava, a s njima se konsultirao jedino ako se to nije moglo izbjeći”** (Isto, str. 343-344).

U Daytonu, piše Carl Bildt, **“nekakve jedinstvene evropske delegacije u formalnom smislu nije bilo”**. On je **“imao svoj mandat od Evropske unije kao jedan od dvojice predsjedavajućih u ICFY-u”** /ICFY - International Conference of former Yugoslavia, Međunarodna konferencija za bivšu Jugoslaviju - prim. S. Č./, ali nije **“u nekakvom formalnijem smislu predstavljao EU. I vlade važnijih evropskih zemalja su, na opšte iznenađenje Amerikanaca, odlučno izjavile da su njihovi predstavnici u Dejtonu bili njihovi vlastiti izaslanici. Nikakve zajedničke evropske spoljne politike i politike bezbednosti kojoj su oni bili podređeni nije bilo, a time ni nekog zajedničkog evropskog pregovarača ili predstavnika. Holbruk je sve to obično opisivao kao pregovore između tri zemlje dotičnog regiona, pet zemalja Kontakt-grupe i Karla Bilta”** (K. Bildt, nav. dj., str. 202-203). Međutim, u praksi to nije igralo **“gotovo nikakvu ulogu”**. Bildtov zadatak bio je da vodi i koordinira **“rad različitih evropskih delegacija: moje /tj. Švedske - prim. S. Č./, nemačke, britanske i francuske. Mi smo se osim toga tokom priprema već bili toliko usaglasili da smo bili na istoj talasnoj dužini u gotovo svim pitanjima”** (Isto, str. 203), navodi Bildt.

kombinacije pritisaka, retorike i direktnog uključenja Sjedinjenih Američkih Država, a posebno uz **pritiske** (“**najveće svjetske sile**”) i **ultimatume** bosanskohercegovačkoj delegaciji (delegacija Republike/Federacije Bosne i Hercegovine), prije svega, Izetbegoviću, Silajdžiću i Šaćirbegoviću,³ posebno oko Sarajeva (po Holbrookeu - bosanskog Jerusalema),

³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 301 i 303-305; B. Clinton, **MOJ ŽIVOT**, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004, str. 652; A. Izetbegović, **SJEĆANJA: AUTOBIOGRAFSKI ZAPIS**, Grafička izdavačka kuća d.d. OKO, Sarajevo, 2005, str. 279; 314 i 347; S. Subašić, nav. dj., str. 128-140; *Oslobođenje*, 30. novembar 1997, str. 6. Slobodan Milošević je negodovao kada je čuo da će se pregovori odvijati u Daytonu. U jednom trenutku je izjavio: “**Šta, vodite me u izolaciju, pa nisam sveštenik**” (S. Subašić, nav. dj., str. 119).

Muhamed Šaćirbegović je znao “**da će to biti potpuna izolacija i snažan pritisak**”. S tim u vezi, on tvrdi da je upozorio “**naše političare na to i predložio sam im da povedu svoje supruge. Mi smo zapravo željeli da se razgovori odvijaju negdje bliže Washingtonu, ali su Amerikanci insistirali na ovom prijedlogu zbog, kako su rekli, sigurnosnih razloga**” (Isto).

Amerikanci su nametnuli potpunu izolaciju za vrijeme (odvijanja) pregovora. Holbrookeova “**odluka bila je kako smjestiti pregovore u Dejtonsku zračnu bazu, zbog čije je stroge sredine čak i Sarajevo izgledalo otmjeno. Računao je s tim da balkanski lideri neće željeti ostati tu ni minutu duže nego što budu morali**” (S. Subašić, nav. dj., str. 132 - citat preuzet iz: E. Avdović, **DEJTONSKA PODMORNICA**, Zagreb, 1996, str. 14).

Holbrooke je želio da uspije (“**Moram uspjeti**”), pri čemu “**detalji nisu važni**” (S. Subašić, nav. dj., str. 121-124). On je, prema ocjeni prof. dr. Kasima Begića, za vrijeme razgovora u Daytonu “**uvijek kombinirao strogost i ljutnju. Jedna od njegovih glavnih karakteristika bila je da je uvijek imao više od jedne opcije**” (Isto, str. 134).

Holbrooke je u Daytonu “**pružio neprimjetnu mješavinu prisile i nagovaranja, vikanja, hvatanja za rever i tapšanja po ramenu, kako bi pokazao drugarstvo koje je očigledno nedostajalo drugim pregovaračima**” (Isto).

Amerikanci su, po ocjeni Muhameda Šaćirbegovića, “**tokom cijelog procesa pregovora neprestano iznosili prijetnju: ’ukoliko ne igrate i ne saradujete, mi ćemo zaustaviti naše aktivnosti, ostavićemo vas same i reći da ste vi za to odgovorni**” (Isto, str. 138). Potvrđujući taj metod prijetnje, prof. dr. Ivo Komšić tvrdi kako je to “**za Bosance značilo da će biti ostavljeni (napušteni); za Srbe ovo je značilo mogućnost bombardovanja**” (Isto).

Holbrooke je u Daytonu posebno koristio razne metode pritisaka i moći, slično Henryju Kissingeru. Tokom tri nedjelje pregovora on je uvijek bosansku, srpsku i hrvatsku delegaciju podsjećao na američku moć (S. Subašić, nav. dj., str. 137). To, pored ostalog, pokazuje primjer jedne od večera, koju je prve sedmice pregovora Holbrooke organizovao za predstavnike delegacija u Muzeju vojne avijacije u zračnoj bazi u Daytonu - u avionskom hangaru (sa oko 50 pravih ratnih aviona) pored borbenih navodećih i krstarećih raketa. Amerikanci su srpsku delegaciju smjestili pored američke krstareće rakete - onakve kakva su korištena u napadima na srpske položaje dva mjeseca ranije - Isto).

U kontaktima sa (drugim) pregovaračima Holbrooke je bio grub i netaktičan (Isto, str. 148). Na pitanje Krešimira Zubaka “**do kojeg datuma će ostati u Dejtonu**”, Holbrooke je odgovorio: “**da ostaje dok on (Zubak) ne nauči engleski jezik**” - Isto). Objašnjavajući

Goražda, te Brčkog i posavskog koridora, Posavine,⁴ Srebrenice i Že-

Holbrookeovu diplomatsku ličnost, Muhamed Šaćirbegović, koji je, u svojstvu ministra za vanjske poslove Republike Bosne i Hercegovine, razgovarao sa Holbrookeom u svim fazama pregovora, tvrdi da je Holbrooke **“posjedovao jednu veoma opasnu osobinu. Ubijedio je sebe da nam je stvarni prijatelj, ali je, također, sam sebe ubijedio da nešto što vas može povrijediti, također, vam može biti i od interesa ... To je kad muž vara svoju ženu, a uvjerava je da to radi za njeno dobro ... Sve je imalo samo jedan pravac”** (Isto). U prilog analizi Holbrookeove ličnosti Šaćirbegović se prisjeća jednog diplomatskog trika. Naime, jedne prilike Holbrooke je zamolio Šaćirbegovića da kaže (**“molim vas recite”**) novinarima **“da mi, Amerikanci, tražimo od vas da se odreknete Goražda”**. Šaćirbegović je izašao pred novinare i rekao **“im da je Holbrooke želio da im kažem da Amerikanci ne traže od nas da se odreknemo Goražda. Kada sam se”,** tvrdi Šaćirbegović, **“kasnije sreo sa Madeline Albright ona se smijala: ‘Prevarili ste ga’ rekla mi je. Nakon tog trenutka nije bilo ozbiljnih rasprava o predaji Goražda. On je osoba koja bi insistirala na tome da se Goražde preda iako to nije mogao javno objaviti”** - Isto).

Diplomatski pristup je bio uvijek praćen nekom vrstom **prijetnji, pritisaka**, pa čak i **ucjene**. Američki pregovarački tim je imao u vidu samo činjenicu da je samo umjerenom taktikom sile i prijetnji moguće ostvariti diplomatski rezultat. Kada god je bila potrebna, formalna diplomatija je ustupala mjesto agresivnom stavu u cilju vršenja pritisaka na balkanske pregovarače (Isto, str. 156).

Članovi delegacija i njihovi ekspertni timovi su, pored pritisaka, morali raditi u noćnim satima, kako bi prijedloge ili nacрте dokumenata mogli završiti, koje su im kasno naveče donosili Američki pregovarači (Isto, str. 138). Oni su često sa sobom donosili veoma obimne materijale, koje je (ponekad) bilo nemoguće prevoditi za tako kratko vrijeme (Isto).

Bosansko-hercegovačka delegacija nikada nije znala kada će se Američki pregovarači pojaviti sa novim prijedlozima ili tražili njihov komentar na prijedloge drugih strana. Holbrooke je **“dolazio sa prijedlozima kasno navečer sa očiglednim ciljem da psihološki utiče na pregovarače, jer je znao kakve će biti naše reakcije”** (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 385-386; S. Subašić, nav. dj., str. 134).

Predsjednik Clinton je 5. novembra 1995, **“u prvim danima pregovora”**, izjavio kako će **“Amerika, ako se zaključi mir, vojno učestvovati u njegovoj implementaciji”**. To je, po ocjeni predsjednika Izetbegovića, **“bila vrlo značajna izjava koja nas je podsticala da na svaki način tražimo rješenje, jer je on tada izjavio i slijedeće: ‘Ovo je posljednja šansa, ako propadne, Amerika će se povući iz svega’**. U toku pregovora u više mahova nam je rečeno da je ovo posljednja šansa i da ne bi trebalo da je propustimo. Kao što znate, mi je nismo propustili i ne treba da se kajemo. Mi smo mali narod, a umiranja je bilo previše...” (A. Izetbegović, **DANI HLADNOG I GORKOG MIRA: GOVORI 1996.-2003**, OKO, Sarajevo, 2005, str. 137).

⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 237-323; D. Chollet, nav. dj., str. 288-411; I. Komšić, **PREŽIVLJENA ZEMLJA: TKO JE, KADA I GDJE DIJELIO BIH**, Prometej, Zagreb, 2006, str. 395-417. **Posavina** (“koridor” kroz Posavinu) je za srpskog agresora i njegove kolaboracioniste bila jedna od (šest) **“strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini”** (“koridor između Semberije i Krajine”), jer su samo na tom i preko tog područja mogli ostvariti kopnenu (teritorijalnu) vezu između Savezne republike

Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i njihovih saradnika i petokolonaša u Bosanskoj krajini, kao i “Republici Srpskoj Krajini”, i obrnuto. Savezna republika Jugoslavija je (do kraja oktobra 1992) okupirala najveći dio Bosanske posavine. Republika Hrvatska je, u skladu sa Tuđmanovom ocjenom da su srpske teritorijalno-političke aspiracije prema Bosni i Hercegovini opravdane i njegovim sporazumom sa Miloševićem o podjeli i uništavanju Bosne i Hercegovine (*Pakt Milošević - Tuđman*, Karađorđevo, 26. mart 1991) i konkretizacijom tog sporazuma (teritorijalnog razgraničenja, odnosno srpsko-hrvatske podjele Bosne i Hercegovine) između srpskih i hrvatskih kolaboracionističkih vođa (Sporazum Karadžić - Boban, Grac, krajem aprila 1992. - objavljen 6. maja 1992), na području Bosanske posavine doživjela poraz, čime su prestali razlozi **“za oružane sukobe između Hrvata i Srba na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine”**, odnosno razlozi za srpsko-hrvatsku konfrontaciju u Bosni Hercegovini (S. Čekić, **AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU - PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Kult B, Sarajevo, 2004, str. 942-971; R. Holbrooke, nav. dj., str. 273; N. Barić, **BIHAĆKO-CAZINSKA KRAJINA U POLITIČKIM I VOJNIM PLANOVIMA HRVATSKE I SRBIJE 1992-1995**, Zbornik radova CAZINSKA KRAJINA U XX STOLJEĆU - POLITIKA, LJUDI, DOGOVORI, BOŠNJAČKA PISMOHRANA, Časopis za povijest i kulturu Bošnjaka u Hrvatskoj, Svezak 10, br. 32-33, Zagreb, 2011, str. 421-422).

Nakon sporazuma Karadžić - Boban i konkretizacije teritorijalnog razgraničenja (**“razgraničenja dvije konstitutivne jedinice”**), odnosno srpsko-hrvatske podjele Bosne i Hercegovine, vodeći računa o **“kompaktnosti prostora i komunikacija”**, po kome je srpski agresor dobio **koridor kroz sjevernu Bosnu i znatan dio Bosanske posavine**, koja je neposredno prije toga trampljena za Kupres, stvorene su osnove za koordinirano djelovanje Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske, te njihovih kolaboracionista, na okupaciji i uništavanju Bosne i Hercegovine, pri čemu je Tuđmanov režim sveden na saradnički odnos prema (osnovnom) velikosrpskom agresoru. Republika Hrvatska je, u skladu sa hrvatskom nacionalističkom ideologijom i politikom o formiranju hrvatske države u Bosni i Hercegovini i njenom priključenju Republici Hrvatskoj, te navedenih sporazuma i dogovora, u Republici Bosni i Hercegovini formirala svoj marionetski režim (**“Hrvatska zajednica Herceg-Bosna”**, odnosno **“Hrvatska republika Herceg-Bosna”**) okupirala znatne dijelove Republike Bosne i Hercegovine, izvršila zločin genocida nad Bošnjacima i nastojala da takvo stanje prizna u okviru mirovnih pregovora pod okriljem međunarodne zajednice (S. Čekić, **AGRESIJA ...**, str. 935-1115; N. Barić, nav. dj., str. 421-422).

Po planu *Kontakt-grupe* Posavina je “pripadala” Federaciji Bosne i Hercegovine. Na tom su području (općine: Derventa, Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac i Orašje, te dijelovi općina: Modriča, Gradačac i Brčko) po Popisu stanovništva iz 1991. Hrvati činili većinsko stanovništvo (126.494 ili 59,60% Hrvata; 32.879 ili 15,48% Muslimana/Bošnjaka; 43.620 ili 20,55% Srba i 9.284 ili 4,37% Ostalih), pri čemu je, prema katastarskim podacima, 83% pripadalo Hrvatima i Bošnjacima, a 17% Srbima (I. Komšić, nav. dj., str. 478).

Bosanskohercegovačka delegacija, iako, nažalost, nije bila jedinstvena u Daytonu, imala je jedinstven stav o tome da Posavina mora biti integrirana u Federaciju Bosne i Hercegovine i **“tako relativizirati postojanje srpskog entiteta u BiH”** (Isto, str. 392).

pe,⁵ kao i drugih spornih područja, od kojih su najosjetljivija i najkri-

Međutim, Sjedinjene Američke Države to nisu prihvatile. Na njihovoj mapi (“**koju su donosili Amerikanci**”) nije bilo Posavine u Federaciji. Sjedinjene Američke Države su u vezi sa Posavinom prihvatile Tuđmanov i Miloševićev sporazum o tome. Tuđman je vršio snažan pritisak na Zubaka i Prlića da se odreknu Posavine. Zubak je prof. dr. Ivi Komšiću “**pokazao tekst svoje izjave u kojoj kaže da ne želi provoditi hrvatsku politiku, jer je ona protiv interesa Hrvata u Bosni i Hercegovini**” (Isto, str. 403-410). Posavinu “**nam je iz ruku**”, tvrdi Ivo Komšić, “**izbio dogovor Tuđmana i Miloševića, iako smo je imali u Federaciji po planu *Kontaktne skupine*. Amerikanci su nas stalno pritiskali tom Tuđmanovom i Miloševićevom nagodbom**” (Isto, str. 415). Tako je u Daytonu, pored ostalog, potvrđen dogovor između Tuđmana i Miloševića o predaji Posavine Srbima. S tim u vezi, Komšić tvrdi kako je Milošević (na pregovorima) u Daytonu više puta pred američkim pregovaračkim timom ponovio “**kako se s Tuđmanom 'davno dogovorio' da Bosanska posavina pripadne 'Republici Srpskoj'**”, odnosno da se s Tuđmanom “**davno dogovorio i razmijenio Bosansku posavinu za srpske krajeve u zapadnoj Bosni, koje su nedavno /krajem jula, u prvoj polovini septembra i oktobra 1995. - prim. S. Č./ zauzele hrvatske snage**” (Isto, str. 402-410 i 527). S tim u vezi, Tuđman je vršio “**snažan pritisak na hrvatski dio be-ha delegacije da prihvati njegovu trgovinu sa Miloševićem**” (Isto), što, pored ostalog, potvrđuje njegov dogovor sa Miloševićem o razmjeni teritorija i činjenicu da su oružane snage Republike Hrvatske (HV i HVO) u drugoj polovini 1995, u vrijeme (nove) američke diplomatske inicijative i pregovora o uspostavi mira u Bosni i Hercegovini, vodile osvajački rat protiv Bosne i Hercegovine u dogovoru sa Miloševićem i njegovim, odnosno njihovim zajedničkim interesima i ciljevima - zauzimanje i podjela Bosne i Hercegovine.

Američki pregovarači, “**koji su prihvatili plan Tuđman - Milošević**”, također su vršili snažan pritisak na bosanskohercegovačku delegaciju, što je “**u odlučnim trenucima pregovora**” otežavalo njen položaj. Američka strana je bosanskohercegovačku delegaciju stavljala “**pred izbor: rat ili predati Bosansku posavinu Srbima**”. O tome je Izetbegović ispred bosanskohercegovačke delegacije, u pisanoj formi obavijestio članove *Kontakt-grupe*, tražeći “**da ostanu dosljedni svom planu**” (Isto).

Predsjednik Federacije Krešimir Zubak je 16. novembra zaprijetio da će dati ostavku. Tada je “**njegova ljutnja bila usmjerena na Tuđmana i njegove kolege Hrvate, koji su, osjećao je prodavali Posavinu, njegovu rodnu grud. Osjećao je da ne bi opet mogao otići kući ako teritorijalni sporazum u Daytonu ne bi obuhvatio i srpsko 'vraćanje' dijela ove zemlje. Osjećao je da se u pregovorima o zemlji Posavini daleko više ustupa Srbima. Ako se to desi, rekao je, daće ostavku i odmah napustiti Dayton**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 282). Govoreći o tome, Holbrooke je “**prvo pomislio - pa neka ode. Zubak je u Daytonu samo bio nevolja. Šušak nam je stalno govorio da se na njega ne obaziremo. Ali su i Izetbegović i Šaćirbej rekli da bi trebalo zadržati Zubaka. Poslije nekoliko sastanaka i obećanja i Tuđmana i Izetbegovića da neće zaboraviti na Posavinu Zubak se opet povukao i pristao da ostane**” (Isto).

⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 237-323. Izetbegović je želio “**da se jasno razumije**” da su Srebrenica i Žepa, simboli genocida, “**na njegovoj listi ciljeva u Daytonu**”. S tim u vezi, Holbrooke piše kako je Izetbegović “**znao da ih neće vratiti, ali kako su prema**

tičnija bila Sarajevo, Goražde, Brčko, Posavski koridor i Posavina. To **“najkrupnije pitanje” - podjela (teritorije) države Republike Bosne i Hercegovine** od Ženeve (8. septembra) i New Yorka (26. septembra), pa sve do Daytona, **“uopšte nije doticano”**. Holbrooke je **“tokom pripremnih turneja po regiji” “donio strategijsku odluku da se najprije pozabavi ‘lakšim’ pitanjima”, nadajući se “da će time ojačati povjerenje između sukobljenih strana, ali i potvrditi vjerodostojnost grupe kao posrednika”**.⁶

Pregovarački tim je, za razliku od, primjera radi, Henryja Kissingera, koji je, nažalost, zanemarujući historijske činjenice, tvrdio **“da Bosna nikad nije postojala kao nezavisna zemlja i da ne treba pokušavati da je sada kao takvu stvorimo”**, zastupao stanovište da je Bosna i Hercegovina multietnička i nezavisna država, jer bi, po Holbrookeu, **“svaki drugi izbor bio gori”**.⁷

Mape unutrašnjeg razgraničenja su, uz Ustav Bosne i Hercegovine, bile predmet **“najintenzivnijih rasprava koje su vođene već od prvog dana”**, pri čemu su najteže rasprave vođene o Sarajevu, Goraždu i Po-

mapi *Kontakt grupe* iz 1994. pripadali Federaciji, nije želio da se odrekne, a da ne dobije nešto zauzvat” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 273).

⁶ D. Chollet, nav. dj., str. 294.

⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 364. S tim u vezi, Holbrooke piše: **“Podjela zemlje duž etničkih linija stvorila bi nove plime izbjeglica. Srbi, Hrvati i Muslimani, koji žive kao manjine u mnogim dijelovima zemlje, bili bi prisiljeni da bježe iz njihovih domova, a izvjesno bi borbe izbile kada bi opet nastala otimačina za zemlju i kuće. Tako bi, suprotno argumentima zagovornika podjele, podjelom i preseljenjima bile povećane, a ne smanjene šanse za nastavak rata. Osim toga, postavljalo se i pitanje morala: Sjedinjene Države i njeni evropski saveznici nisu mogli biti dio onih koji prave nove izbjeglice i ozakonjuju srpsku agresiju. Kao što je *The Economist* napisao dvije godine nakon Daytona:**

‘Podjela bi izvjesno izazvala masovnu migraciju i nova krvoprolića ... A borbe možda ne bi bile ograničene na Bosnu. Slika podijeljene Bosne ohrabrila bi svakog separatistu na Balkanu. Ko bi u područjima etničke nestabilnosti, kao što su Makedonija i Kosovo, slušao Zapad dok poziva na ukidanje razlika i zajednički život u harmoniji? ... Zagovornici podjele nastoje ignorisati situaciju u centralnoj Bosni, gdje mnogi Hrvati žive u enklavama okruženim Muslimanima. Znajući da bi bili ostavljeni u državi kojom dominiraju Muslimani, većina tih Hrvata plaši se podjele’” (Isto).

Iako je Holbrooke ukazao na pogubnost podjele Bosne i Hercegovine i posebno na pitanje morala Sjedinjenih Američkih Država i njenih evropskih saveznika, nažalost, Dejtonski sporazum ga je demantovao.

savskom koridoru.⁸ Prilikom svečanog otvaranja Mirovne konferencije u Daytonu, 1. novembra 1995, predsjednik Izetbegović je, ukazujući na cilj pregovora (**“Došli smo da pregovaramo u dobroj vjeri i odlučni da učinimo sve što je u našoj moći da se postigne pravičan i trajan mir ...”**), iznio (osam) osnovnih stavova za postizanje mira (**“pravičnog i trajnog”**), među kojima posebno ističemo četiri (stava): **“cjelovita i suverena Bosna i Hercegovina ...”**; **“takva Bosna sastojat će se od dva dijela: Federacije i srpskog entiteta ...”**; **“Bosna i Hercegovina će zadržati zajedničke institucije koje su neophodne za njeno funkcioniranje kao nezavisne, suverene i međunarodno priznate države ...”** i **“mapa unutrašnjeg razgraničenja, kada je riječ o teritoriji Federacije, ne može, u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu, biti ispod mape *Kontakt grupe*”**.⁹

Bosanskohercegovačka delegacija je na pregovorima u Daytonu,¹⁰

⁸ A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 287-308.

⁹ Isto, str. 286-287; N. Koljević, **STVARANJE REPUBLIKE SRPSKE. DNEVNIK 1993-1995: SJEĆANJA I SVJEDOČENJA**, knjiga 2, *Službeni glasnik RS*, Beograd, 2008, str. 365-366. U stavu dva predsjednik Alija Izetbegović, govoreći o tome da će se **“cjelovita i suverena država Bosna i Hercegovina”** sastojati **“od dva dijela”**, ne koristi naziv **“Republika Srpska”** za drugi entitet, već, umjesto toga, (koristi) naziv **“srpski entitet”** (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 286).

Alija Izetbegović je, na svečanoj uvodnoj ceremoniji otvaranja Mirovne konferencije, 1. novembra 1995, pored ostalog, ukazao na agresora i žrtvu, napadača i žrtvu i izrazio želju da “srpska strana” saraduje sa ICTY-em, te da, s tim u vezi, krivično procesuiru zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava (**“Želim da kažem nešto o jednakosti naroda i nejednakosti između agresora i napadnutih. Želim da prava budu ista, ali nećemo dozvoliti da se izjednači znak između napadača i žrtve. Želim da srpska strana ovdje otvoreno kaže da će da saraduje sa Sudom za ratne zločine i da će suditi one koji su ih počinili. Izostala je saradnja srpske strane sa Sudom u Hagu”**) - N. Koljević, nav. dj., str. 367). Na prethodno iznijeto Slobodan Milošević je reagovao na sljedeći način: **“Ne vidim nikoga ko može staviti znak jednakosti između agresora i žrtve. Ovo što sam rekao je istina da nema nevine strane u sukobima u Bosni. Civilno stanovništvo jedino je nevino u ovom ratu. Ja sam za jednak stav prema svim stranama u sukobu ...”** (Isto, str. 367).

¹⁰ U Daytonu je prvi put u mirovnim pregovorima postojala jedinstvena delegacija koja je predstavljala legalne organe države Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine: Alija Izetbegović i prof. dr. Ivo Komšić, članovi Predsjedništva Bosne i Hercegovine, Miro Lazović, predsjednik Skupštine Bosne i Hercegovine, dr. Haris Silajdžić, predsjednik Vlade Republike Bosne i Hercegovine, Muhamed Šaćirbegović, ministar za vanjske poslove Republike Bosne i Hercegovine, Krešimir Zubak predsjednik Federacije Bosne i Hercegovine, prof. dr. Jadranko Prlić, ministar za odbranu Federacije Bosne

i Hercegovine, pravni eksperti prof. dr Kasim Trnka, prof. dr. Kasim Begić i Džemal Sabrihafizović, te Mugdim Čukle (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 285-286; A. Izetbegović, **DANI HLADNOG I GORKOG MIRA ...**, str. 133) i drugi saradnici koji su povremeno angažovani.

Carl Bildt tvrdi da u bosanskoj delegaciji “**zajedništvo zacemento nije bilo karakteristika koja je preovladavala. Ovdje su bili smešteni i bosanski Hrvati na čelu sa Krešimirom Zubakom i Jadrankom Prlićem, koji su, očigledno, zastupali vlastite interese i koji su pre spadali u kuću preko puta parkinga, u kojoj je bila smeštena hrvatska delegacija. Ostatak kuće bio je popunjen različitim delovima bosanskomuslimanske delegacije. Tu je, kao prvo, bio sam predsednik Izetbegović, zatim ministar spoljnih poslova Šaćirbegović i premijer Silajdžić. A zatim mnoštvo vojnih, ustavnih i političkih eksperata, koji su uvek bili spremni da daju svoja, često izuzetno nespojiva mišljenja o tome na koji način bi se određeni problem mogao najbolje rešiti. Rascep unutar bosanske delegacije biće jedan od najočiglednijih problema na dejtonskim pregovorima**” (K. Bildt, nav. dj., str. 202).

“U srpskoj delegaciji je centralnu poziciju”, po Bildtu, “naravno, zauzimaio Milošević, kome su stalno pomagali i podržavali ga njegov asistent Goran Milinović i ministar spoljnih poslova Milutinović. Ali Milošević je, osim toga, u Dejton doveo i predsednika Bulatovića, čije je učesće sam izmanevrisao i koji mu je bio neophodan u slučaju da dođe do preglasavanja unutar same srpske delegacije, ali čija funkcija, što se ostalog tiče, bila više socijalnog karaktera. Pored njih, tu je bio i bosanskosrpski deo njegove delegacije, čiji su službeni članovi bili Krajišnik, Koljević i Buha. General Tolimir je, zahvaljujući svom direktnom kanalu kojim je podnosio raporte Mladiću, predstavljao važnu nadopunu, kao i uvek umešni Zametica, koji je imao direktne veze sa svojim šefom Karadžićem. Ali, bosanski Srbi će u Dejtonu živeti zasebnim životom i ako su bili smešteni u istoj zgradi sa Miloševićem, on će se, zajedno sa svojim najbližim krugom, prema njima odnositi krajnje maćehinski. Dešavalo se da krišom dođu do nas i pitaju da li bi se mogli poslužiti telefaksom, pošto im je bilo uskraćeno pravo da se koriste telefaksima u ‘svojoj’ kući” (Isto).

Milošević je u Daytonu bio “**najspremniji na saradnju. Bio je mira željniji od svojih rivala. Samo da bi osigurao ukidanje sankcija, bio je spreman odreći se samih ratnih ciljeva u kojima je najprije poveo svoj narod u borbu ...**” (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 374).

Sjedinjene Američke Države, Evropska unija i Ujedinjene nacije u Miloševiću su, s pravom tvrde Laura Silber i Allan Little, “**vidjele ključnu ličnost za pronalaženje rješenja, pa su mu progledale kroz prste ulogu koju je imao u zločinima što su ih Srbi počinili, kako bi postigli svoje ratne ciljeve. Milošević će biti nagrađen postupnim ukidanjem gospodarskih sankcija. Ali veliki pobjednik biće hrvatski predsjednik Franjo Tuđman. Njegova uloga u zločinima počinjenim napose, ali ne isključivo, u Bosni i Hercegovini, također je zanemarena u interesu osiguranja mira. Ako Washington donese mir na Balkan, neće se mnogo spominjati ni čast ni pravda. Mir će doći kao rezultat pogodbe s krivcima za jugoslovenske klaonice. Sporazumom će ojačati pozicije - u odgovarajućim državama - upravo one dvojice na čijim plećima leži lavlji dio odgovornosti za jugoslavensku tragediju. To će otprilike biti ostvarenje njihove vizije budućnosti Jugoslavije kakvu su među se najprije i zacrtali na svom**

u skladu sa ženevskim i njujorškim *Osnovnim principima za Bosnu i Hercegovinu*, insistirala na planu *Kontakt-grupe*,¹¹ s određenim varijantama. Međutim, Sjedinjene Američke Države su na (našu) delegaciju vršile pritisak da odustane i od tog plana na vlastitu štetu.¹²

Američki pregovarači su 11. novembra otvorili razgovore o mapama, o teritorijama. Milošević je, navodi Holbrooke, “**počeo dan ’mapa’, kako je to Kerick opisao, predstavljajući nam jednu koja je bila smiješna**”. Kada je Holbrooke Miloševiću mapu pokazao Izetbegoviću, “**on je ružno re-agovao, što je pojačalo napetost u bosanskoj delegaciji, u kojoj je, činilo se, bilo sve gore ...**”.¹³

tajnom sastanku u Karadorđevu u ožujku 1991: logična podjela plijena između dviju najjačih nacija u zemlji.

Gubitnici će biti bosanski Muslimani i oni sve malobrojniji Srbi i Hrvati što su ostali lojalni građani Izetbegovićeve izumiruće republike ...” (Isto, str. 375).

“Delegacija predsjednika Tuđmana imala je”, navodi Bildt, “**drugačiji karakter. Ovde je sve bilo vrlo jasno podređeno njemu. Mnoštvo službenika protokola, vojnih asistenata i ljudi iz obezbeđenja bilo je uvek prisutno kad bi se predsjednik kretao po ovoj bazi. Ponekad bi mu pomagao ministar spoljnih poslova Granić, ali češće ministar odbrane Šušak, koji je imao bliske odnose sa bosanskim Hrvatima**” (K. Bildt, nav. dj., str. 220).

¹¹ I. Komšić, nav. dj., str. 403, 406 i 411; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 279-282; N. Koljević, nav. dj., str. 365-366. S tim u vezi, prof. dr. Ivo Komšić, tvrdi: “**mi smo tražili sve po planu *Kontaktne skupine***” (I. Komšić, nav. dj., str. 411). Tako je, po njemu, naša delegacija otišla u Dayton “**uz obećanje da će plan *Kontaktne skupine* biti osnova teritorijalnog razgraničenja, da je to Milošević prihvatio i da su mu, zbog toga, ublažene sankcije**” (Isto, str. 408). Očigledno je da ovo priznanje prof. Komšića potvrđuje da je i on, odlazeći na pregovore, podrža(va)o teritorijalnu podjelu Bosne i Hercegovine.

¹² Isto, str. 408 i 527. Ukazujući na tu činjenicu (“**da odustanemo od karte *Kontaktne skupine***”), profesor Komšić navodi kako su Amerikanci “**odlučili *Kontaktnu skupinu* držati što dalje od mapa. Mi smo ih upozorili da na tom pitanju mogu propasti pregovori i da mi ne možemo potpisati sporazum koji bitno odstupa od plana *Kontaktne skupine***” (Isto).

¹³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 268; D. Chollet, nav. dj., str. 342; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 298. Milošević i Tuđman su, u skladu sa svojom (zajedničkom) politikom i praksom podjele i uništenja Republike Bosne i Hercegovine, 2. novembra 1995. detaljno razgovarali “**o teritorijalnim pitanjima**”. S tim u vezi, Nikola Koljević, na osnovu Miloševićevog kazivanja, tvrdi “**da su se /Milošević i Tuđman - prim. S. Č. /složili oko zapadne Bosne, gde posle bombardovanja NATO pakta i muslimansko-hrvatske ofanzive Hrvati drže veliki deo teritorije, i da je Tuđman pristao da Republici Srpskoj pripadne najveći deo Visoke Krajine, uključujući gradove Sanski**

Na sastanku s Izetbegovićem i Silajdžićem u Holbrookeovom apartmanu 11. novembra 1995. “pregovarači su vrlo pomno razmotrili pojedinosti o mapama, ali nisu ništa dogovorili”. Izetbegović je “jedino ponovio kako će karta *Kontakt grupe* biti temelj za pregovore. Dugo uopće nisu željeli raspravljati o mapama, tvrdeći kako postoji samo jedna mapa, ona *Kontakt grupe*”. Na toj mapi sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica i Žepa, gdje je srpski agresor, nakon zauzimanja, nad Bošnjacima izvršio genocid, “i dalje su bile označene kao dio bošnjačkog teritorija; premda uopće nije bilo nade da bi ih u Dejtonu mogli vratiti, bosanski predstavnici su i dalje insistirali na njima”.¹⁴

U raspravi o koridoru kod Brčkog Izetbegović i Silajdžić su “odbili zahtjev da se koridor kod Brčkog proširi”. Nakon toga, Holbrooke je predložio “da linije kod Brčkog ostanu nepromijenjene, jer se Srbi nikada neće dobrovoljno povući sa ovog područja, a NATO snage, prema Holbrookeu, nisu spremne tjerati Srbe da se silom povuku”. Stoga je predložio “da tu liniju nazovemo ’privremena linija razdvajanja’”. Izetbegović i Silajdžić su “izrazili bojazan da bi mogao

Most, Šipovo, Petrovac i Mrkonjić, dok bi Jajce bilo podjeljeno. Hrvatski interes je jedino da se ostvari veza između Bihaća i Livna, a ovakvim dogovorom bi se to postiglo, dok bi srpskoj strani ostala teritorija na kojima su Srbi vekovima u većini. Tuđman se složio i da Posavina pripadne Republici Srpskoj, za šta bi Hrvatska dobila kompenzacije u zaleđu Orašja u Posavini” (N. Koljević, nav. dj., str. 370-371).

¹⁴ D. Chollet, nav. dj., str. 342. “Sve dok su ispred njih na stolu ležale jedino neostvarive opcije, ti razgovori s Bosancima”, tvrdi Derek Chollet, “nisu bili pregovori - već sastanci na kojima su se nemoćno lomili prsti” (Isto).

Srbi, po Dereku Cholletu, “nisu bili ništa bolji. Sve dok su Bosanci ostajali tako nerazumno tvrdoglavi, Milošević nije imao nikakvih razloga biti fleksibilan. S bosanskim Srbima je bilo čak i gore. Premda su ostali po strani gotovo svih drugih razgovora u Dejtonu, uključili su se u pregovore o mapama. Tokom prve sedmice Pardew je najviše vremena provodio s njima, a Holbrooke je dopustio Krajišniku da govori tokom napetog i tegobnog ’maratona o kartama’ od 7. novembra. No, iako su pregovori počeli poboljšavati, bosanski Srbi toj boljci sigurno nisu bili lijek” (Isto).

“Nakon što je uspio preživjeti i izdržati sate i sate lekcija o svetosti srpske zemlje i prijetnji nadolazećeg islama, Pardewa niko nije morao uvjeravati kako bosanski Srbi ne pripadaju baš najrazumnijim sagovornicima. Šta više, izravno je mogao svjedočiti primjerima doista bizarnog ponašanja. Neki su se bosanski Srbi, naime, u posebnoj robnoj kući u Vazduhoplovnoj bazi Wright-Patterson (u kojoj su po znatno sniženim cijenama mogli kupovati i članovi izaslanstava) opskrbjeli lovačkim noževima i maskirnim odorama; kupnja vatrenog oružja nije im bila dopuštena” (Isto).

izbiti novi rat oko Brčkog”. S tim u vezi, Silajdžić je “podsjetio da su Miloševiću olabavljene sankcije samo zato što je prihvatio plan Kontakt - grupe, a taj plan ne predviđa proširenje koridora”.¹⁵

Pregovarači su 12. novembra 1995. Harisu Silajdžiću pokazali “Miloševićevu mapu”. Kada je Silajdžić vidio mapu, iako ga je Holbrooke upozorio “da mu se neće dopasti”, “razbjjesnio se. Žestoko mašući rukama, sijevajući očima po sobi kao da traži izlaz, krajnje uzbuđen koračao je gore dolje”.¹⁶

Slobodan Milošević je (stalno) insistirao na teritorijalnoj podjeli u odnosu 51:49 posto.¹⁷ Takav stav je zastupao i Franjo Tuđman.¹⁸ On je 5. septembra 1995, nakon *Oluje*, u vrijeme političko-diplomatskih priprema Sjedinjenih Američkih Država za mirovnu konferenciju, sačinio jednu kartu, koja je, po njemu, predstavljala grafičko rješenje “**krize u Bosni i Hercegovini**”, kako je Tuđman kvalifikovao agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu.¹⁹

¹⁵ A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 298.

¹⁶ R. Holbrooke, nav. dj., str. 270; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 299. S tim u vezi, Holbrooke piše kako se Silajdžić “**napokon pribrao**”, pri čemu ga “**njegova / Silajdžićeva - prim. S. Č./ reakcija uznemirila**”. To, po Holbrookeu, “**ne bi trebalo da ga toliko uzdrma**”, jer je to “**samo bio dio predstave koju je Milošević postavljao**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 270).

¹⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 302; I. Komšić, nav. dj., str. 415.

¹⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 302.

¹⁹ I. Komšić, nav. dj., str. 389 i 535. Tada su, tvrdi prof. dr. Ivo Komšić, Armija RBiH, HV i HVO pod svojom kontrolom držali preko 60 posto teritorije R Bosne i Hercegovine, “**a HV i HVO i nakon proboja preko Glamoča, Grahova, Drvara, Šipova i Mrkonjić Grada došli na Manjaču i pred Banja Luku**” (Isto, str. 535).

Tuđman je, navodi prof. Komšić, “**svoju kartu izradio prije Izetbegovićeve legalizacije Republike Srpske u vrijeme njezina vojnog sloma, te neposredno pred Dejtonsku konferenciju**”. S tim u vezi, prof. Komšić tvrdi kako je “**paralelno s tim događajima, svoju kartu teritorijalne organizacije Bosne i Hercegovine izradila i Kontakt skupina**”, pri čemu se, po njemu, podrazumijevalo “**da je karta bila usaglašena među zemljama članicama - Velikom Britanijom, Francuskom, Njemačkom i Rusijom**” (Isto). Ne postoje podaci koji potvrđuju tu Komšićevu ocjenu. *Kontakt-grupa* je svoju mapu teritorijalnog razgraničenja izradila jula 1994. (K. Begić, **BOSNA I HERCEGOVINA OD VANCEOVE MISIJE DO DAYTONSKOG SPORAZUMA (1991-1996)**, Bosanska knjiga i Pravni centar Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1997, str. 207-210).

Tuđmanova karta je odudarala od plana *Kontakt-grupe*, koja je predlagala objedinjavanje Bosanske posavine u jedan kanton koji bi bio priključen Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i od kantonalnog uređenja Federacije, jer je **“u tzv. hrvatske krajeve uključivala Cazinsku krajinu u kojoj Hrvata uopće nije bilo”, kao i “jedan dio zaleđa Dubrovnika koji je vojno držala Karadžićeva vojska”**. Pored toga, ta karta je **“drastično odstupala od stanja koje je uspostavljeno vojnom akcijom ‘Oluja’”**.²⁰

Tuđman je koristio pojam *Republika Srpska* kao da je ta paradržavna tvorevina već legalizovana i, s tim u vezi, teritorijalno razgraničio Federaciju Bosne i Hercegovine i “Republiku Srpsku”, odnosno podijelio Republiku Bosnu i Hercegovinu u odnosu 51,40 : 48,60 posto, iako je taj odnos na terenu bio znatno drugačiji.²¹

Kada se Tuđmanova karta komparira s dejtonskom teritorijalnom organizacijom Bosne i Hercegovine, očigledno je da je (ona) **“najbliža tom rješenju - ona se s njim idealno poklapa u teritorijalnom razgraničenju”**, jer kvantitativni odnos teritorije Federacije Bosne i Hercegovine i “Republike Srpske” po Dejtonskom sporazumu iznosi 51,40 : 48,60, a ne 51:49.²²

Tuđmanova karta se s dejtonskim rješenjem podudara i u razgraničenju pojedinih područja. Tako je “Republici Srpskoj” pripalo **“gotovo sve što je Tuđman predvidio, osim malog dijela Goražda, koje Izetbegović nije htio prepustiti Miloševiću ni pod koju cijenu i usamljenog područja Odžaka, koje je iskamčila delegacija Bosne i Hercegovine, te Orašja, koje nisu htjele napustiti snage HVO-a pod cijenu smrti”**.²³

²⁰ I. Komšić, nav. dj., str. 389. i 535.

²¹ Isto, str. 535. Tuđman je u područje Federacije uključio **“one krajeve koje nitko ranije nije stavljao (Grahovo, Glamoč, Drvar, Popovo Polje)”**, a **“u teritorij Republike Srpske Posavinu, područje Sanskog Mosta i cijelo Podrinje, gdje su Bošnjaci bili većinsko stanovništvo”**. To nije učinila ni *Kontakt-grupa* (Isto).

Na Tuđmanovoj karti **“vidljiva je jedna plava linija, povučena od područja 2 do područja 1, tj. od Stoca, preko Prozora i Kupresa do Velike Kladuše”**, koja, po prof. Komšiću, **“označava kompaktan teritorij od granice Crne Gore do Hrvatske”**. Ta linija, po Komšiću, **“nema nikakav značaj, osim ako predstavlja Tuđmanov interes u BiH, tj. ono što je on nazivao ‘podebljavanjem hrvatske kifle’”** (Isto, str. 535-536).

²² Isto, str. 535. Ukazujući na tu činjenicu, prof. Komšić tvrdi kako se pogrešno **“misi i govori”** da je odnos teritorijalne podjele Bosne i Hercegovine između Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske 51:49 (Isto).

²³ Isto, str. 536.

Tuđmanova karta, izrađena prije Dejtonskog sporazuma i u skladu sa konačnim rješenjem iz Daytonu, po ocjeni prof. dr. Ive Komšića, upućuje na nekoliko zaključaka: prvo, Tuđmanov cilj je bio **“sačuvati teritorij za Karadžića i Miloševića, ’osvojiti’ teritorij da bi ga vratio”**;²⁴ drugo, **“na postojanje čvrstog dogovora između Tuđmana i Miloševića o zamjeni teritorija”**²⁵ i treće, ta karta otkriva **“da je u sve bio uključen R. Holbrooke”**.²⁶

Tuđman je sve što su Hrvatska vojska i Hrvatsko vijeće obrane osvojili **“vratio Miloševiću - povukao je vojsku ispred Banja Luke, iz Mrkonjića, Šipova, s Manjače, od Jajca. Zadržao je Drvar, Glamoč i Grahovo”**, mjesta koja je prije Dejtonske konferencije **“označio u svojoj karti kao hrvatska”**. Ta mjesta **“nisu oslobođena, već samo privremeno zauzeta, kako bi se uredno vratila nazad”**.²⁷ Tako je Tuđman, po Kom-

²⁴ Isto. “U toku vojnih operacija Tuđman je”, navodi prof. Komšić, **“za HV i HVO odredio upravo pravac prema Banjoj Luci i Manjači. Kada su neke vojne jedinice Armije BiH krenule prema Manjači, HV ih je zaustavio topovima”**. Taj **“vojni sukob u okviru zajedničke vojne akcije tretiran je kao incident i tako ga je u javnosti objašnjavao ministar odbrane Federacije Jadranko Prlić”** (Isto).

²⁵ Isto. Kao potvrdu tog zaključka prof. Komšić tvrdi kako se Milošević **“uopće nije protivio da povijesna područja bosanskih Srba uđu u teritorij Federacije, odnosno da budu dio kantona s hrvatskom većinom. Tuđman nije ni pokušao sačuvati Bosansku posavinu za Federaciju BiH, iako je za tu opciju bila i *Kontakt grupa*, što je vidljivo na njihovoj karti. Tuđmanova karta otkriva da je ovo povijesno područje bosanskih Hrvata već bilo ukalkulirano u teritorij Republike Srpske, upravo onako, kako je to u Daytonu, pred svima, objelodanio Milošević”** (Isto).

²⁶ Isto. Holbrooke je, po prof. Komšiću, od 8. septembra 1995, **“kada je legalizirao RS, sve do kraja pregovora u Daytonu provodio dogovor Tuđmana i Miloševića. Konačno, on je teritorijalno razgraničenje Federacije i Republike Srpske prilagodio Tuđmanovoj karti, a ne karti *Kontaktne skupine* i zahtjevima državne delegacije Bosne i Hercegovine”** (Isto).

²⁷ Isto, str. 389-390. **“U toku vojnih operacija *Oluje*, kada je general Dudaković sa svojim snagama krenuo na Manjaču,”** Hrvatska vojska ga, tvrdi prof. dr. Ivo Komšić, **“zaustavila topovima,”** pri čemu je **“bilo nekoliko mrtvih i ranjenih”**, a **“Dudaković se morao povući i krenuti nazad prema Prijedoru i Ljubiji”** (Isto, str. 389 i 536).

Hrvatska vojska nije **“u toku vojnih operacija *Oluje*”** topovima zaustavila generala Atifa Dudakovića u napadu prema Manjači, niti ga je primorala s **“nekoliko mrtvih i ranjenih”** da mijenja pravac napada i svoje snage povuče i krene **“nazad prema Prijedoru i Ljubiji”**, kako to tvrdi prof. dr. Ivo Komšić. Operacija *Oluja* završena je prvih dana augusta oslobađanjem Knina, a snage ARBiH su prema Manjači krenule mjesec i

po dana kasnije. Nakon *Oluje* uslijedile su još dvije značajnije vojne operacije u zapadnoj Bosni: *Maestral* i *Južni potez*. Zadani cilj *Maestrala* bilo je zaposjedanje Drvara, Bosanskog Petrovca, Ključa, Šipova, Jajca i Bosanske Krupe. Uspješnom realizacijom te prve zajedničke operacije hrvatskih snaga i ARBiH (HV i HVO oslobodile su Drvar, Šipovo i Jajce, a ARBiH Bosanski Petrovac, Ključ, Bosansku Krupu i Donji Vakuf) stvorene su mogućnosti daljeg napredovanja hrvatskih snaga koje su realizovane u narednoj operaciji nazvanoj *Južni potez*, čiji je cilj bio stavljanje pod kontrolu puta Mrkonjić-Grad – Banja Luka i Čađavica – Banja Luka. Međutim, prije toga na tom pravcu odigrale su se značajne borbe ARBiH i “VRS”. Nakon *Maestrala* najbolje jedinice 7. korpusa ARBiH su preko teritorije pod kontrolom hrvatskih snaga prebačene u zonu odgovornosti 5. korpusa ARBiH, pravcem: Travnik – Bugojno – Kupres – Livno – Bosansko Grahovo – Drvar. Iz Drvara su ušle u zonu odgovornosti 5. korpusa, u Bosanski Petrovac. Korpus je do tada oslobodio i Ključ, te bio u napredovanju uz Čađavicu prema Mrkonjić-Gradu i Manjači. Komandant korpusa Atif Dudaković formirao je Operativnu grupu *Jug* za čijeg je komandanta postavio brigadira Fikreta Ćuskića, zamjenika komandanta 7. korpusa ARBiH koji je doveo spomenute jedinice 7. korpusa. Odlukom komandanta 5. korpusa sve pristigle jedinice 7. korpusa i njihove starješine privremeno su pretpočinjeni njegovoj komandi, a Operativna grupa *Jug* dobila je zadatak da nastavi s gonjenjem agresorskih snaga uz Čađavicu prema Manjači. U sastav Operativne grupe *Jug* uključene su pristigle jedinice 7. korpusa i dvije brigade 5. korpusa. Komandant 5. korpusa Atif Dudaković pokrenuo je napad prema Sanskom Mostu istovremeno kada i prema Manjači, tako da se nikako ne može govoriti da ga Hrvatska vojska zaustavila topovima na putu ka Manjači i primorala da odustane od ovog pravca i okrene svoje snage prema Prijedoru. Ubrzo su dodijeljene jedinice 5. korpusa iz sastava Operativne grupe *Jug* napustile tu operativnu grupu tako da su na pravcu napada ARBiH prema Manjači ostale samo jedinice 7. korpusa kojim je inače komandovao general Mehmed Alagić. Istovremeno dok su te jedinice napredovale preko platoa Manjače u pravcu Banje Luke (pod komandom Fikreta Ćuskića), HV je bila zaglavljena u žestokim borbama na južnom pravcu (u napadu od Jezera preko Previla prema Mrkonjić-Gradu). Snage “VRS” pružale su jak otpor i na sjevernom i na južnom pravcu Mrkonjić Grada, što nije spriječilo jedinice ARBiH da zauzmu Čađavicu, Podrašničko polje, Sitnicu, Tisovac, Rajakovo brdo i sa sjevernog pravca se približe na par kilometara Mrkonjić-Gradu. Plato Manjače dobrim dijelom već je bio pod njihovom kontrolom (vrh Tisovac). Jedinice agresorske vojske su se pregrupirale i dobile pojačanja iz drugih korpusa “VRS”. Napredovanje snaga 7. korpusa ARBiH je zaustavljeno. Njegove jedinice bile su iscrpljene, ali su, ipak, pružale jak otpor na novozauzetim položajima i nisu gubile oslobođeni teritorij. Međutim, izvršena je smjena lošim i nepripremljenim jedinicama iz srednje Bosne koje su se odmah po izvršenju smjene na prvoj liniji povukle prema Ključu. Za par dana izgubljena je sva oslobođena teritorija u vremenu od dolaska prvih jedinica 7. korpusa koje su bile primorane da vode grčevite borbe za odbranu Ključa. Hrvatska vojska se još uvijek mučila oko Mrkonjić-Grada. Dakle, napredovanje snaga ARBiH preko Manjače, **nisu zaustavili topovi Hrvatske vojske** nego iscrpljenost jedinica 7. korpusa, pregrupisanje agresorskih snaga i velika operacija “VRS” kojom je direktno komandovao komandant Glavnog štaba 30. kadrovske centra Generalštaba Vojske Jugoslavije i komandant

šiću, “**zapravo čuvao teritorij Republike Srpske od Armije Bosne i Hercegovine i, u Daytonu, pred svima nama, vratio je nazad**”.²⁸

Glavnog štaba “Vojske Republike Srpske”, general Ratko Mladić. Za vrijeme te srpske operacije, komandant 5. korpusa ARBiH morao je hitno vratiti u borbu svoje najbolje jedinice kako ne bi izgubio tek oslobođenu teritoriju na pravcu od Bosanske Krupe prema Sanskom Mostu. U tome je uspio i u munjevitom prodoru oslobodio i Sanski Most. U isto vrijeme jedinice 7. korpusa ARBiH su odbranile Ključ, a Hrvatska vojska oslobodila, odnosno zauzela Mrkonjić-Grad i krenula preko Podrašničkog polja uz Čadavicu i Manjaču, preko teritorije koju je 7. korpus ARBiH oslobodio nekoliko sedmica ranije, realizirajući ciljeve operacije *Južni potez* (A. Kliko - F. Čuskić, **17. VITEŠKA KRAJIŠKA BRDSKA BRIGADA A R BiH**, Udruženje “17. VKbbr” Ključ - Institut za istoriju, Sarajevo, 2010, str. 273-281; .: **BALKAN BATTLEFIELDS: A MILITARY HISTORY OF THE YUGOSLAV CONFLICT, 1990-1995**, Volume I, Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, Washington, DC 20505, May 2002, str. 380-381).

Na pravcu borbenog djelovanja ARBiH od Ključa preko Čadavice i Sitnice ka Manjači, te preko Podrašničkog polja prema Mrkonjić-Gradu, nije došlo ni do kakvog “incidenta”, kako je po profesoru Komšiću, “**u javnosti objašnjavao ministar odbrane Federacije Jadranko Prlić**” (I. Komšić, nav. dj., str. 536), u kojem je 5. korpus ARBiH imao “**nekoliko mrtvih i ranjenih**”, a posebno ne u kontekstu u koji prof. Komšić smješta taj izmišljeni “incident”, da je HV “topovima” namjerno zaustavila Dudakovića i primorala ga da se vrati nazad. To svakako nije bilo u duhu *Splitskog sporazuma*. U vrijeme napredovanja ARBiH ka Manjači, HV se bavila težim zadatkom od vraćanja Dudakovića s te planine, odnosno, pokušajem oslobađanja Mrkonjić-Grada i svakako su joj morale biti od velike koristi borbe ARBiH i “VRS” na platou Manjače, jer je agresorska vojska morala uključiti svoje najbolje jedinice i ogromne količine MTS u borbu sa 7. korpusom ARBiH, što direktno znači da je time slabila svoj front prema hrvatskim snagama i bila maksimalno napregnuta. Tako da bi bilo, logički gledano, potpuno suludo artiljerijskom paljbom natjerati na povlačenje savezničke snage koje joj pomažu u realizaciji postavljenih zadataka. Na kraju, ljudski gubitci ARBiH u borbama sa srpskim snagama na Manjači dosta su veći od nekoliko “mrtvih i ranjenih”, koje su joj navodno pričinili hrvatski topovi, po riječima prof. Ive Komšića, ali nisu je vratili nazad, nego je ustrajala u svojim nastojanjima da ovlada cijelim platom Manjače. Tek poslije desetina hiljada raznih vrsta projektila, a među njima sigurno i nekoliko hiljada topničkih, koje je pretpjela od “VRS,” ali joj isto toliko i uzvratila, ARBiH se s Manjače povukla prema Ključu, a ne prema Prijedoru i Ljubiji. Na toj planini jedinice 7. korpusa izdržale su i zračne napade “VRS” i nekoliko desetaka pješadijskih napada najboljih jedinica te vojske. One jedinice 7. korpusa koje su za tri dana oslobodile preko 500 km² na pravcu od Ključa prema Manjači nisu se ni povukle pod borbom, a slabije jedinice, koje su ih smijenile, njihovo izvlačenje na odmor protumačile su kao spašavanje najbolje jedinice 7. korpusa, 17. Viteške Krajiške brigade, što je izazvalo paniku, dezorganizaciju i bijeg s Manjače, odnosno, napuštanje bojišta bez borbe i bilo čijih artiljerijskih napada, posebno hrvatskih (A. Kliko - F. Čuskić, nav. dj., str. 273-281).

²⁸ Isto.

Pritisci i neprihvatljivi ultimatumima Sjedinjenih Američkih Država na Bošnjake (Izetbegovića, Silajdžića i Šaćirbegovića) posebno su došli do izražaja 19. 20. i 21. novembra 1995, u finalnim pregovorima, a koje je, pored ostalih, snažno i uporno podržavao Tuđman.²⁹ Da bi Konferencija uspjela (**“doveli je do kraja”**), američki pregovarači su smatrali da je **trebalo “mnogo više od teatarskog lukavstva”** i blefova koji nikog nisu zavaravali.³⁰

Delegacija Bosne i Hercegovine je na suptilne načine prisiljavana da popušta Miloševiću, čak i uz **“posredničku diplomaciju uz pomoć salвете”** (**“salveta shuttle”**).³¹ **“Dok je Holbrooke, uz pomoć Miloševića, navlačio mantije svojih prethodnika Carringtona, Vancea, Owena, Hurda, Stoltenberga, Bildta i ostalih aktera na međunarodnoj sceni, koji su se svih tih ratnih godina dodvoravali srbijanskom vođi, mape su dobivale prednost nad načelima.”**³²

U pokušaju da uvjere Izetbegovića **“da je sada odlučujući trenutak”**, američki pregovarači su tražili načina da ga uvjere **“da skokne za mirom”**. S tim u vezi, oni su (19. novembra) preko Neville - Jonesove i Jacques Blota zamolili premijera Majora i predsjednika Chiraca da nazovu Izetbegovića. **“Obojica su to odmah učinili, kazavši bosanskom predsjedniku da se prilika neće ponovo ukazati ako sada propusti ovaj trenutak. Izetbegović je priznao Majoru da ima napretka, ali je dodao da mu je potrebno još zemlje kako bi nadoknadio dva iz-**

²⁹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 272, 301, 304-305 i 308; D. Chollet, nav. dj., str. 382-389; I. Komšić, nav. dj., str. 410 i 415.

³⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 293-294. Christopher i Holbrooke su se složili **da sve učine “kako bi se razgovori završili”** 19. novembra (u nedjelju) 1995. U nastojanju da uvjere “strane” da su odlučni što se tiče tog roka, Holbrooke je svakog člana američke delegacije zamolio **“da spakuje torbe i ostavlja ih na parking gdje su ih druge delegacije mogle vidjeti. Kada su torbe odležale vani nekoliko sati”**, Holbrooke je zatražio **“da budu ukrucane u kamion i odvežene do piste. Rosmarine je počela prikupljati račune od učesnika - u čemu je bila potpuno neuspješna”**. S tim u vezi, Holbrooke navodi kako se **“od svih gambita koje smo isprobali u Daytonu, ovaj se pokazao najpatetičnijim. Svi su prozreli naš blef, niko drugi nije ni pokušao da se spremi za odlazak. Rano uveče odustali smo i vratili torbe u sobe”** (Isto).

³¹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 281; C. Hodge, nav. dj., str. 268.

³² C. Hodge, nav. dj., str. 268.

gubljeni grad, Srebrenicu i Žepu.” Pored toga, u Ankari je američki ambasador Marc Grossman, “također, dogovorio telefonski razgovor između Izetbegovića i turskog predsjednika Suleymana Demirela, lidera kojeg je Izetbegović vjerovatno najviše poštovao”.³³

Sjedinjene Američke Države su u Daytonu (1-21. novembra 1995) pokušale povećati teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine sa 51 na 55 procenata. To je, prema stanju na frontu, odredio Tim (iz) Agencije za mape u Sekretarijatu odbrane SAD (“**odredio je da Federaciji pripadne 55 procenata Bosne**”). To je bilo “**dogovoreno obećanje od oko**

³³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 293-294. Predsjednik Izetbegović je tvrdio kako “**gospoda Neville - Jones nikada nije krila da nas ne voli ...**” (A. Izetbegović, SJEČANJA ..., str. 299; C. Hodge, nav. dj., str. 269, napomena 8).

Paulina Neville - Jones i Alen Charlton, iz britanskog Ministarstva za vanjske poslove, 13. novembra 1995. razgovarali su sa predsjednikom Izetbegovićem i premijerom Silajdžićem. Neville - Jones je, piše Alija Izetbegović, “**došla izraziti svoju zabrinutost zbog nedostatka progressa u pregovorima i zaprijetila povlačenjem snaga UN-a iz Bosne. ‘Morate biti svjesni da je međunarodna zajednica spremna ostati u BiH samo u slučaju da se postigne dogovor. Negativan signal odavde bi doveo do povlačenja UN-snaga koje su smanjile patnje vašeg naroda. Mnogo su veće konsekvence ukoliko sada ne postignete sporazum, jer se mi nećemo vratiti na status quo’, kazala je, ustvari zaprijetila gospoda Jones. Još je dodala da je došla da nas ‘na vrijeme upozori’. Doživljavajući ovo kao otvoreni i neopravdani pritisak**”, Alija Izetbegović je odgovorio: “**Branite vašu mapu - mapu Kontakt-grupe i ne dozvolite da srpska strana bude nagrađena za počinjeni genocid**” (A. Izetbegović, SJEČANJA ..., str. 299-300).

“**U nastavku razgovora britanska delegacija je**”, tvrdi Izetbegović, “**branila srpski zahtjev za širim koridorom kod Brčkog, ne krijući da kod Srba postoji želja da se odvoje i da je ta činjenica svima poznata. Ja sam protestirao: ‘Vi ste ovdje da nam pomognete da država ostane cijela. Svijet ne zna da smo ovdje pod pritiskom. Vi ne biste trebali podržavati ubice. Milošević treba ukidanje sankcija, to očajno treba, izvršite pritisak na njega, a ne na nas’, rekao sam ne krijući srdžbu.**

Jonesova je nastavila u istom tonu, izjavljujući da će naše pozicije biti mnogo slabije ako se pregovori prekinu nego pozicije Srba i da će posljedice biti teže za nas nego za njih. Pokušao sam joj objasniti da Milošević želi proširenje koridora samo da bi mogao Republiku Srpsku odvojiti i da Velika Britanija ne bi trebala podržavati separatizam. Polemika je nastavljena. Silajdžić: “**Srbi su počeli /vjerovatno počinili - prim. S. Č./ genocid i kreirali ovu situaciju i vi nemate pravo braniti njihove stavove’, na što sam ja dodao da smo mi pristali na ove pregovore samo nakon što je Milošević prihvatio plan Kontakt-grupe, a u tom planu nema nikakvog koridora. ‘Vi ga morate podsjetiti na to i zaprijetiti mu’, rekao sam.**

Britanski predstavnici su otišli nezadovoljni ovim razgovorom” (Isto, str. 300).

Holbrooke je rukovodstvo Bosne i Hercegovine “**prisiljavao da pristanu na neke zamisli, prijeteći im da će ih prepustiti Carlu i Paulini**” (C. Hodge, nav. dj., str. 269).

pet procenata tokom prvih osamnaest dana u Daytonu prema stanju na ratištu”.³⁴ Međutim, to je, tvrdi Holbrooke, američki pregovarački tim “ostavilo na pola puta između mogućnosti i dilema”. Mogućnost je, po Holbrookeu, “bila očita: šansa da se dobije više teritorije za Federaciju”. “Tolika je”, po njemu, “bila i dilema”, jer su se “prema planu *Kontakt grupe* svih pet ministara spoljnih poslova *Kontakt grupe* i lideri sve tri zemlje formalno složili na podjelu bosanske teritorije između Federacije i bosanskih Srba u omjeru 51-49.”³⁵

Ukazujući na značaj i rezultate navedenih mogućnosti i dileme/a, Holbrooke je s pravom postavio sljedeće pitanje: “Hoćemo li se još držati tog 51-49?” S tim u vezi, Holbrooke tvrdi kako bi, “s obzirom da su Srbi osvojili ogroman dio teritorije gnusnim metodama”, “bilo pravedno da Federacija kontroliše više od 51 procenat zemlje”. Govoreći o tome, Holbrooke navodi: “Neočekivano smo dobili 55 procenata za Sarajevo. Odlučili smo vidjeti možemo li zadržati ovaj visoki procenat”, jer bi to značajno ojačalo šansu “da se stvori održiva zemlja.”³⁶

Holbrooke i njegovi saradnici znali su da, “ako se Milošević usprotivi”, neće imati “drugi izbor nego se vratiti na formulu 51-49, s obzirom na raniji dogovor Sjedinjenih Država i ostale četiri zemlje iz *Kontakt grupe*”.³⁷

Za Sjedinjene Američke Države je procenat od 55 posto koji je “pripao” Federaciji Bosne i Hercegovine bio “značajan uspjeh”. Iako su, po Holbrookeu, “bili fascinirani” američkim grafikonima, Izetbegović i Silajdžić (“Bosanci”) su “nastavili prepirku oko manjih pitanja”.³⁸ Nakon što je “neočekivano posjetio Izetbegovića” i “zapazio vrh jednog

³⁴ Isto, str. 294. Riječ je o “američkoj mapi”, koju je 12. novembra 1995. Holbrooke najavio da će je predočiti (“dugo očekivanu ’američku mapu’” (Isto, str. 270).

³⁵ Isto, str. 294-295.

³⁶ Isto, str. 295.

³⁷ Isto. Taj “raniji dogovor Sjedinjenih Američkih Država i ostale četiri zemlje iz *Kontakt grupe*” Anthony Lake je ponovio “kao bit američke politike tokom njegovog avgustovskog putovanja u evropske gradove prije početka” njihovog “shuttlea”, “a bilo je uključeno i u Zenevski sporazum od 9. septembra”, odnosno 8. septembra (vjerovatno je u pitanju tehnički propust).

³⁸ Isto. “Njihovo odlaganje i ono što se moglo dalje desiti osudilo je”, tvrdi Holbrooke, “svaku šansu da dobijemo više od 51 procenat za Federaciju” (Isto).

postera koji je virio iza kauča”, na kome je krupnim slovima pisalo: **’TERITORIJA FEDERACIJE POVEĆANA SA 50% NA 55% ZA VRIJEME DAYTONSKOG RAZGOVORA’**, Slobodan Milošević se, vidjevši **“da procenat nije više 51-49”**, veoma ljutito zaputio pravo u Holbrookeovu sobu, gdje je sjedio sa Christopherom i još nekim iz Američkog pregovaračkog tima, i oštro reagovao, naglašavajući, pored ostalog, kako (on) **može “učiniti mnogo, ali vam ne mogu dati više od 51 procenat. To je moja krajnja cifra za Republiku Srpsku. O ovome smo se složili prije Daytonu”**.³⁹

Holbrooke i njegov pregovarački tim su podsjetili Miloševića **“da je već prihvatio teritorijalne izmjene koje prelaze 51 procenat”**. Međutim, Milošević, po njegovoj tvrdnji, nije **“znao koliki je procenat”** i navodno nije mogao **“prisiliti Pale da prihvate manje od četrdeset devet procenata”**, pri čemu ih je molio da mu vjeruju i naglasio kako je to **“kraj priče”**. Tada su se Christopher i Holbrooke **“zgledali. Državni sekretar nije mogao opozvati javno datu riječ ako ijedna strana bude insistirala”**. Govoreći o tome, Holbrooke navodi kako su **“drugi dijelovi prvobitne**

³⁹ Isto; D. Chollet, nav. dj., str. 379; I. Komšić, **POLITIKA OBRANE I MIROVNIH PREGOVORA O BOSNI I HERCEGOVINI**, *Korak*, br. 22, januar-mart 2011, str. 14; F. Muslimović, **RAT I POLITIKA**, Bosančica print, Sarajevo, 2000, str. 91-92. O tome Holbrooke piše sljedeće: **“Kada je sastanak završen, Izetbegović i Silajdžić su zamolili da zadrže grafikone. Menzies ih je ostavio pored kauča, djelimično sklonjene. Nešto kasnije, Milošević je neočekivano posjetio Izetbegovića - što je samo po sebi neobično - da razgovaraju o Sarajevu i potrebi da se konferencija brzo završi. Dok su njih dvojica razgovarali, Milošević je zapazio vrh jednog od postera koji je virio iza kauča. Na njemu je krupnim slovima pisalo: ’TERITORIJA FEDERACIJE POVEĆANA SA 50% NA 55% ZA VRIJEME DAYTONSKIH RAZGOVORA’.**

Po prvi put Milošević je shvatio razmjer njegovih teritorijalnih ustupaka. Brzo završivši sastanak, zaputio se pravo u svoju sobu i ušao bez upozorenja. Sjedio sam s Warrenom Christopherom i još nekim iz našeg tima. Kada je Milošević ušao, svi su izašli osim Christophera.

’Obmanuli ste me’, rekao je ljutito. ’Niste mi rekli da procenat nije više 51-49. Pitao sam vas, ali mi niste odgovorili. Vidio sam vaše grafikone. Kako mogu da vam vjerujem?’

U početku nismo razumjeli šta se desilo. Da li su se Bosanci hvalili Miloševiću oko procenata da bi ga podboli? Nismo imali pojma. Istina - da su Bosanci ostavili grafikone koji su dijelom bili izloženi pogledu kada ih je Milošević posjetio - nije nam pala na um i nismo znali da li je to namjerna provokacija ili jednostavno glupi previd”. Kasnije je Silajdžić rekao Holbrookeu **“da je to bila loša sreća što se Milošević pojavio bez upozorenja i video grafikone”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 295-296).

mape *Kontakt grupe* izmijenjeni 'uzajamnim dogovorom', kako je traženo u planu", pri čemu je, po njemu, teritorijalni koncept 51:49 (plana) *Kontakt-grupe* "poprimio nadnaravnu snagu".⁴⁰

Milošević je "imao prijedlog kako se vratiti na 51-49". S tim u vezi, on je "tražio proširenje Posavskog koridora od pet na šesnaest kilometara".⁴¹ Taj zahtjev je za Sjedinjene Američke Države bio neprihvatljiv te su ga odbacile. Sjedinjene Američke Države nisu prihvatile ni Izetbegovićev zahtjev o smanjenju širine Posavskog koridora ("... ne možemo smanjiti širinu koridora") niti Miloševićev zahtjev da se proširi (koridor).⁴² Na taj način pitanje Posavskog koridora i Brčkog "još nije bilo dogovoreno" i pokazalo se, po Holbrookeu, "kao najteže od svih pitanja u Daytonu".⁴³

U toku Dejtonskih mirovnih pregovora na djelu (u praksi) bila je otvorena trgovina teritorije Republike Bosne i Hercegovine. Tu praksu Amerikanci su uporedili sa trgovinom "konjima na sajmu".⁴⁴ Nažalost, i Amerikanci su podsticali tu trgovinu u obliku trampe teritorija,⁴⁵ a Bošnjaci

⁴⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 296. Slobodan Milošević je, piše Holbrooke, "često izravno lagao o stvarnim podacima ili mijenjao stav kada bi pomislili da smo nešto zaključili" (Isto, str. 274).

⁴¹ Isto. Riječ je o onom istom koridoru "koji je Izetbegović neprekidno nastojao smanjiti na trideset pet metara široki prolaz ispod željezničkog mosta do susjednog Brčkog. Postojeći koridor, koji je povezivao Srbe iz zapadne Bosne sa Srbijom, visio je", piše Holbrooke, "kao omča oko srpskog vrata" (Isto).

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

⁴⁴ D. Chollet, nav. dj., str. 380-381. Opisujući pregovarački susret između Slobodana Miloševića i Harisa Silajdžića, u nedjelju 19. novembra 1995. (oko 22.30) u dvorani za sastanke u američkoj zgradi - u Holbrookeovom apartmanu, gdje je vođena rasprava o razgraničenju i teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine, odnosno o mapama, Derek Chollet piše: "Milošević i Silajdžić počeli su trgovati kao konjima na sajmu, nastojeći dobiti pokoji komadić teritorija često veće simbolične negoli strategijske vrijednosti. Milošević je zatražio da se Srbima vrati Mladićevo rodno mjesto, a Silajdžić je nastojao dobiti što više povijesno muslimanska područja ..., džamija u Ustikolini ..." (D. Chollet, nav. dj., str. 380-381; E. Zgodić, *TERITORIJALNI NACIONALIZAM - IDEOLOGIJA, ZLOTVORSTVO I ALTERNATIVE*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 36-37).

⁴⁵ D. Chollet, nav. dj., str. 125; E. Zgodić, nav. dj., str. 37. Tako je "Američko Ministarstvo vanjskih poslova 22. avgusta /1995. - prim. S. Č./ objavilo dokument u kojem je, nakon

ci je, što je tragično, prihvatili,⁴⁶ a neki članovi *Kontakt-grupe* (“**Britanci, Francuzi i Rusi**”) zagovarali (“**pristajali**”) su teritorijalna rješenja koja su imala za cilj realizaciju (veliko)srpske genocidne ideologije, politike i prakse - “(nastajanja) ’**velike Srbije**””.⁴⁷

Slobodan Milošević je “**bio opsjednut teritorijama i ni u čemu drugome osim u teritorijalnim osvajanjima, razdvajanjima i pripajanjima nije mogao vidjeti rješenje za konflikte koji su nastali disolucijom Jugoslavije**”. Stoga je njegovu državnu politiku prof. dr. Esad Zgodić i označio “**kao morbidnu politiku velikodržavnog nacionalizma**”.⁴⁸ Miloševićeva opsjednutost teritorijama i njegova privrženost teritorijalnom nacionalizmu, pri čemu je “**u Srbiji pod njim došlo do neke mistične vezanosti za teritoriju, do neke vrste teritorijalnog nacionalizma, kakav je u Evropi bio poznat samo nekoliko generacija ranije**”, u toku pregovora u Daytonu je “**dobila teološki karakter i formu eufo-**

Lakeovih i Holbrookeovih putovanja, ukratko ocijenjen status strategije ’završnog čina’ u svih sedam tačaka. U vezi sa kartom (tačka 2) u dokumentu se kaže kako će, premda su razgovori još u inicijalnoj fazi, Sjedinjene Američke Države nastojati usmjeriti obje strane ka rješenju kojim bi se Goražde trampilo za velike srpske (teritorijalne) ustupke, premda to ’nismo forsirali zbog moguće reakcije medija i zato što su ... svi Bosanci govorili kako zbog političkih razloga ne mogu odustati od Goražda ... Međutim, nastavićemo ih gurati u tom pravcu”’ (Isto).

⁴⁶ D. Chollet, nav. dj., str. 313; E. Zgodić, nav. dj., str. 37. Prilikom razgovora o karti, 5. novembra 1995, gdje su se Pardew, Kerrick i Šaćirbegović “**posebno bavili varijantama budućeg statusa Sarajeva ...**”, Muhamed Šaćirbegović je, pored ostalog, iznio i ove zahtjeve “**Sarajevo će biti jedinstven grad, a Muslimanima će se pravično nadoknaditi gubitak područja oko Srebrenice i Žepe, gradova koji su po planu i karti *Kontaktne grupe* trebali ostati u rukama Muslimana. Šaćirbej je zahtijevao da svaka trampa mora biti ’odgovarajuća’, po primjerice, vitalnim resursima i gospodarskoj vrijednosti. Muslimani moraju nešto dobiti u zamjenu za teritorijalne gubitke - ’ne smije se pretpostaviti da će (u ovom) mirovnom planu Srbi uživati plodove svojih uspjeha’, navodno je rekao Šaćirbej”’ (Isto).**

⁴⁷ D. Chollet, nav. dj., str. 343; E. Zgodić, nav. dj., str. 37. Očigledno je riječ, kako to s pravom tvrdi prof. dr. Esad Zgodić, “**o kontinuiranoj politici ključnih evropskih država, politici koja preferira *ratna teritorijalna osvajanja, etničko čišćenje* /odnosno genocid - prim. S. Č./ i *nasilne etničke podjele* (italik E. Zgodić - prim. S. Č./ *bosanskohercegovačkog teritorija, te tako legitimira i prihvata zločinom genocida i ratnim zločinima etničkih progona uspostavljene - nove realnosti. S tom podrškom političke elite evropskih država iznevjerile su temeljni antiratni princip* na kojem su te države ustanovile međusobne odnose i formirale samu Evropsku uniju ...”’ (E. Zgodić, nav. dj., str. 37).**

⁴⁸ E. Zgodić, nav. dj., str. 42.

ričnih naracija o svetosti srpske zemlje”.⁴⁹ Arbitrarna podjela na mapi *Kontakt-grupe “s vremenom je”*, po Holbrookeu, **“za Miloševića i bosanske Srbe poprimila neka ’teološka obilježja’”**.⁵⁰

Pregovore o mapama, teritorijalnom razgraničenju i podjeli teritorije Republike Bosne i Hercegovine pratila su i posebna psihička stanja kod srpskog i bosanskog rukovodstva, odnosno Miloševića i Izetbegovića i njihovih najbližih saradnika, koja su Amerikanci nazvali psihička stanja raspamećenosti.⁵¹

Devetnaesti novembar nastavljen je **“beskonačanim sastancima o mapama”**, čime je **“prepirka oko zemlje bila nastavak rata u Daytonu”**. General Clark i vojni stručnjaci za mape **“tražili su način da izmijene procenat sa 55-45 na 51-49”**. Tim su pitanjem tada **“obje strane bile opsjednute”**, pri čemu je **“bio bitan precizan procenat zemlje koju su svi kontrolisali”**.⁵²

Milošević je, odbijajući **“učiniti dalje ustupke oko Sarajeva ili dogovoriti finalne detalje oko Goražda”**, i **“dalje posezao za zemljom na jugu Drine blizu Goražda, na brdima prema jugozapadu od Sarajeva i, što je najvažnije, Grbavicom u Sarajevu”**.⁵³

⁴⁹ Isto, str. 43; D. Chollet, nav. dj., str. 342.

⁵⁰ D. Chollet, nav. dj., str. 379; E. Zgodić, nav. dj., str. 43.

⁵¹ D. Chollet, nav. dj., str. 327-328; E. Zgodić, nav. dj., str. 37, napomena 29. Prilikom pregovora između Izetbegovića i Miloševića u hotelu Hope, u dvorani B - 29, 8. novembra 1995, na tom prvom velikom sastanku dviju strana u tom hotelu, **“gotovo cijelo vrijeme govorilo se samo o zemljovidu”**. S tim u vezi, Derek Chollet piše: **“Taj šestosatni maraton na temu zemljovida za nas je bio iznimno otrežnjujući sastanak’ prisjeća se Holbrooke. ’Do tog trenutka ti su se ljudi odnosili razmjerno srdačno - ali, raspametili su se kad su ugledali zemljovide’**. Kerrick opisuje jednu scenu koja ga je podsjećala na film *Kum*, s jedne strane, *Don Slogo* i njegovi otpadnici bosanski Srbi, a s druge Izzy /Izetbegović - prim. S. Č./ i momci iz Federacije’. Na opšte zaprepaštenje prisutnih Amerikanaca, u jednom bi trenutku Bosanci i Srbi vikali i zurili preko stola, u druge, da bi se za tren s čašom osvježavajućeg pića u ruci smijali i šalili” (Isto).

⁵² R. Holbrooke, nav. dj., str. 296. **“Najneprihvatljiviji aspekt ove opsesije sa 51-49”** bio je, po Holbrookeu, **“što je otkrivao koliko malo svaka strana vjeruje političkim aspektima Daytonskog sporazuma za koje su se bili dogovorili. Kako je Izetbegović jednom rekao, ’planina mrtvih’ između dvije strane priječila je povjerenje. U stvari, prepirka oko zemlje bila je nastavak rata u Daytonu, dok su politički razgovori bili zaludan trud da se izgradi politički okvir za zajedničku budućnost. A mi smo bili i te kako svjesni interne kontradikcije, ali ništa se nije moglo učiniti”** (Isto, str. 296-297).

⁵³ Isto, str. 297.

Istoga dana (poslije 20.00 sati) Milošević, Silajdžić i Chris Hill satima su **raspredali o mapama**.⁵⁴ Milošević je, “**pod upornim Hillom pritiskom**”, “**napokon dao malo više zemlje oko Goražda**”.⁵⁵ On je “**nešto kasnije**” “**pristao da Federaciji ustupi simbolično važan komad zemlje na južnoj obali Drine**”.⁵⁶

⁵⁴ Isto. O tome Holbrooke piše sljedeće: “**Dugi dan se otegao. Milošević, koji je još pjenio zbog našeg ‘pametnog trika’ s procentima, odbio je učiniti dalje ustupke oko Sarajeva ili dogovoriti detalje oko Goražda. Poslije nekoliko sati, postepeno se pribrao i razgovori su opet krenuli. I dalje je posezao za zemljom na jugu Drine, blizu Goražda, na brdima prema jugozapadu od Sarajeva i, što je najvažnije, Grbavicom u Sarajevu. Nešto prije 20:00, dok je Milošević raspravljao s Hillom i sa mnom, pogledali smo kroz prozor i ugledali Silajdžića kako ide prema Packy’s. Dvije strane nisu se vidjele licem u lice otkako je Milošević nekoliko sati ranije izašao iz Izetbegovićevog apartmana kada je video uvredljiv poster. Otrčao sam do parkinga i zgrabio Harisa. ‘Možete dobiti šta želite po pitanju Sarajeva ako se odmah sretnete s Miloševićem’, rekao sam i povukao ga u moj apartman. Zamolivši ih da pregovaraju, ostavio sam ih samo s Chrisom Hillom, našim ‘oficirom za jezik’.**

Satima su njih trojica raspredali, dok smo Christopher, Donilon, Jim Steinberg i ja čekali u drugoj sobi, niz hodnik. Povremeno bi se Hill pojavio da nam podnese izvještaj o napretku ili da donese nove mape. Ovaj oprezan čovjek koji nije pokazivao previše optimizma o Balkanu koji je tako dobro poznao, sada je bio relativno raspoložen. Dok smo jeli sendviče u Christopherovoj sobi, mislili smo da je kraj možda na vidiku. Donilon i Burns počeli su s razgovorima s Washingtonom kako da organizuju ceremoniju” (Isto).

Tuđman se, piše Holbrooke, u 20 sati “**vratio iz Zagreba da bi se priključio završnom udarcu**”. Christopher i Holbrooke su ga dočekali na aerodromu i “**rekli mu da mora direktno pritisnuti i Izetbegovića i Miloševića. Obećao je da će sljedećeg jutra učiniti sve što bude mogao, ali je više volio ostati dalje od maratona Milošević - Silajdžić, koji je već zašao u treći sat**” (Isto).

⁵⁵ Isto. “**U jednom trenutku**” Silajdžić je, piše Holbrooke, “**zatražio Ustikolinu, varoš u blizini Goražda, prije svega što je tu bila nastarija džamija u Bosni. Milošević se zlobno nasmijao. ‘Harise, zaboga’, rekao je, ‘zar ne znate da su je oni idioti’ - mislio je na bosanske Srbe - ‘digli u vazduh?’**

‘Ali mjesto je sveto’, odgovorio je Silajdžić.

‘Harise’, rekao je Milošević, ‘sada govorite kao Karadžić’. Ali je popustio i Ustikolina je opet bila muslimanska” (Isto).

⁵⁶ Isto. Tako je “**četiri dana nakon diplomatije na salvetama u shuttleu u Oficirskom klubu, Goražde dogovoreno**”. S tim u vezi, Holbrooke piše: “**Prošli smo dug put od prvobitne američke pozicije iz jula /1995. - prim. S. Č./ da je Goražde neodbranljivo i da može biti žrtvovano u pregovorima. Goražde je bilo spašeno**” (Isto, str. 297-298). Međutim, Milošević nije dao cijelo područje Goražda po planu *Kon-takt-grupe* (I. Komšić, *PREŽIVLJENA ZEMLJA ...*, str. 410).

“**Iscrtavajući linije na mapi**”, Milošević, Silajdžić i Hill su, nakon Goražda, te poslije teških razgovora postigli dogovor oko Sarajeva - “**postigli su nepodijeljeno Sarajevo**”. Milošević je tada naglasio “**da su svi drugi sporazumi dio povratka na 51-49**”. Silajdžić (koji je, po Holbrookeu, “**uvijek smatrao da je važniji kvalitet zemlje nego kvantitet**”)⁵⁷

⁵⁷ Isto, str. 298. S tim u vezi, Holbrooke piše kako su se “**tri čovjeka vratili na Sarajevo, iscrtavajući linije na mapi. Miloševićeve linije nisu uključile Grbavicu. Silajdžić je rekao da bez toga nema dogovora; bila je sastavni dio glavnog grada. Hill je povukao liniju koja je obuhvatala Grbavicu i rekao: ‘Ovo je naša linija’. I odjednom, Milošević nije imao ništa protiv.**

Silajdžić je tražio zemlju koja gleda na grad kako više nikada ne bi bila korištena za artiljerijske i minobacačke napade na Sarajevo. Na jednom dijelu bilo je srpsko groblje. ‘Sada želite i naše mrtve’, uzviknuo je Milošević. Ali opet je popustio. Skoro i ne shvatajući, postigli su nepodijeljeno Sarajevo” (Isto).

Milošević je, po Ćosiću, “**predao Sarajevo i Brčko Muslimanima: dao im je Goražde i omogućio da 20 kilometara opkorače Drinu**”. Govoreći o tome, Ćosić postavlja pitanje: “**Da li je to morao?**”, te, pored ostalog, konstatuje: “**Jeste Republika Srpska iscrpila svoje borilačke snage i nalazila se pred vojnim slomom ...**” (D. Ćosić, **BOSANSKI RAT**, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 220).

Pišući o tome, 12. decembra 1995, Ćosić, pored ostalog, tvrdi: “**Sada je naše stanje porazno i žalosno. Izgubili smo Mostar i Sarajevo, dva kulturna centra srpskog naroda preko Drine. Okrnjen nam je suverenitet; pristali smo da budemo sudije svom narodnu preko Drine. Obavezali smo se na sprovođenje ‘Dejtonskog sporazuma’, to jest ultimatum, sa zapaljujućom domaćom usrdnošću i oduševljenjem. A to je dugotrajna okupacija Bosne i Hercegovine. Sve što traži okupator Bosne i Hercegovine, Milošević i njegova kamarila primorani su da ispune. Komandant okupatorske vojske biće neki Lejk Smit, onaj isti Unproforov general koji je naredio NATO avijaciji da bombarduje Srbe. Klinton je pri obilasku američkih okupacionih trupa u Tuzli ovlastio svoje ‘momke’ da najodlučnije odgovore vatrom ne samo na svaki srpski napad nego i onda kada osete da im preti opasnost! Dakle, Amerikanci mogu da ubijaju Srbe ne samo kad su ugroženi i napadnuti nego i kada misle i pretpostavljaju da mogu biti ugroženi i napadnuti! Takvo ovlašćenje ‘mirovnim trupama’, koje im je dao njihov vrhovni komandant, Klinton, nisu imale Hitlerove okupacione trupe u Jugoslaviji i Rusiji. Ako su Nemci ubijali sto Srba za jednog svog vojnika, nisu ubijali Srbe zato što ih neljubazno gledaju ili kad drže ruke u džepovima i nešto se došaptavaju, kad stoje pored drumova ili na pločniku dok Nemci prolaze ... Takvih ‘mirotvoraca’ - ubica nije bilo do zasnivanja ‘novog svetskog poretka’. (...) Jugoslavija je konačno umorena u Dejtonu; s njom i srpski dvadeseti vek.**

Predstoji nam oslobođenje od vlastite istorijske svesti i nacionalnih zabluda. Mi smo narod koji je porazio sebe, a to je najteži poraz. Protiv takvog poraza ne može se dići ustanak, niti voditi novi rat. Od takvog poraza se dugo boluje; prate ga očajanje, resignacija i trpljenje poniženja. Predstoji nam racionalno prevrednovanje tradicija i svih svojih nacionalnih vrednosti. Mi smo u istoriji do 1990. bivstvovali čineći hibris - grešili prelazeći granice svojih moći, čineći više no što smo

je “pristao da pregovara o prepravkama kako bi se mapa mogla vratiti na 51-49”.⁵⁸

mogli; od 1990. do kraja 1995. godine mi nismo za svoj opstanak činili ni ono što smo mogli. Ta se dijalektika srpske istorije zbilja, a da mi nismo bili ni svesni da se ona zbiva. Najteža pitanja našeg opstanka rešili smo bez istorijskog razuma. U tom vremenu bili smo narod nedorastao velikom iskušenju. Narod bez velikih ličnosti, koje mu čine lice, daju smer, imenuje zadatke, bvide iza brda'. Mi smo danas teško upropašćen narod. (...) Miloševićev režim, kao ideološki i moralni naslednik titoizma, veliki je krivac za istorijski poraz srpskog naroda na kraju ovog veka. Ali taj poraz je pripremila i omogućila Evropa pod hegemonijom Amerike, uz prinudnu političku podršku propale Rusije ...” (221-222).

⁵⁸ Isto, str. 298. Za vrijeme pregovora o budućem statusu Sarajeva, američki pregovarači su iznijeli ideju o očuvanju jedinstva Sarajeva, ali i njegovoj političkoj neutralnosti kao što je to Washington, model Districta Columbia, poseban državni glavni grad. Srbi su željeli podijeljen, a Izetbegović i drugi članovi bosanskohercegovačke delegacije - jedinstven grad. Slobodan Milošević je u jednom trenutku Harisu Silajdžiću, pored ostalog, rekao: “kako je, nakon što su izdržali tri godine bombardovanja 'bosansko-srpskih kukavica' muslimanska vlada 'zaslužila' Sarajevo” (D. Chollet, nav. dj., str. 364). Holbrooke tvrdi kako je, u vezi sa raspravom o Sarajevu, nastao preokret. Naime, Milošević je 18. novembra u jednom trenutku, pored ostalog, rekao: “Do vruga s vašim D. C. modelom; to je prekomplikovano, neće uspeti. Ja ću rešiti Sarajevo. Ali još ne smete razgovarati o mom predlogu ni s kim iz srpske delegacije. Moram razraditi 'tehnologiju' kasnije, kada sve bude rešeno. Kažem vam Izetbegović je zaradio Sarajevo ne napuštajući ga. On je tvrd tip. To je njegovo” (D. Chollet, nav. dj., str. 314-315 i 328, 364, 377-378 i dr.; R. Holbrooke, nav. dj., str. 291; K. Bilt, nav. dj., str. 232-234; A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 311). Milošević je, tvrdi Bildt, “odlučno tražio da se njegovo popuštanje u vezi sa Sarajevom drži u tajnosti što je moguće duže, da ne bi u ovoj osetljivoj fazi došlo do ušiju paljanskog dela njegove delegacije” (K. Bildt, nav. dj., str. 233).

Američki pregovarački tim, po Holbrookeu, nije u potpunosti razumio “zašto je Milošević odlučio dati Sarajevo Muslimanima”. Kada se na to pitanje osvrnuo kasnije, poslije Dejtonskog sporazuma, Holbrooke tvrdi da je Milošević “možda bio sit bosanskih Srba i da je odlučio oslabiti njihovu bazu na Palama davanjem dijelova Sarajeva pod kontrolom Srba. Dajući Federaciji cijeli glavni grad Bosne, možda je Milošević želio oslabiti Karadžića i ojačati Srbe u drugim dijelovima Bosne, posebno u Banja Luci” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 293).

To objašnjenje je, po Holbrookeu, bilo “u skladu sa jednom od Miloševićevih glavnih tema u Daytonu: vodstvo bosanskih Srba postalo je smetnja iako je ranije s njima imao zajednički tal. Milošević je često govorio o jačanju 'intelektualaca' i biznismena u Banja Luci kako bi oslabile Pale; sada je izgledalo da svoju teoriju pretvara u praksu” (Isto).

“Da bi se Pale dalje oslabile”, Holbrooke je predložio “da Daytonski sporazum uključi i odredbu po kojoj se glavni grad bosanskih Srba premjestio u Banja Luku. Milošević je izgledao zainteresovan ta taj prijedlog, ali se, na moje iznenađenje, Izetbegović skanjivao. Iako je mrzio vodstvo sa Pala, činilo se da vjeruje da bi s njima mogao raditi, posebno sa svojim starim kolegom iz Bosanske skupštine Mom-

Milošević i Silajdžić su se (20. novembra, od 2.30 ujutro) više od dva sata **“prepirali, vikali i povlačili široke linije po mapama”**. Milošević je **“sve vrijeme insistirao na 51-49”**.⁵⁹ Silajdžić je, **“iza 3:30”, “došao do rješenja po kome je Federacija zadržavala sve ključne dobiti u Daytonu”**, pri čemu se **“vratio na sveti procenat”** i “Republici Srpskoj” ponudio **“planinsko, rijetko naseljeno srpsko područje južno od Ključa”**. Milošević je, imajući u vidu činjenicu da su se on i Silajdžić **“složili da odmjere tačnu veličinu kako bi dostigli 51-49 za cijelu zemlju”**, prihvatio Silajdžićev prijedlog, čime je u 4.00 ujutro (20. novembra) **“dogovor napravljen”**.⁶⁰

Silajdžić je, bez prisustva Hrvata, “Republici Srpskoj” **“dao”** teritorije koje je Hrvatska vojska zauzela (**“teritorije pod kontrolom Hrvata”**). Tuđman i njegovi saradnici (ministri) bili su protiv tog sporazuma (sporazum

čilom Krajišnikom. Izetbegović je, također, smatrao važnim da glavni gradovi dva entiteta budu blizu kako bi Sarajevo ostao važan politički centar u Bosni. Možda se plašio da bi selidba u Banja Luku, koja je bliža Zagrebu nego Sarajevu, ubrzala podjelu zemlje i ojačala Tuđmana.

Kakvi god bili Izetbegovićeви razlozi da se Pale ne ugase”, to je, po ocjeni Holbrookea, **“bilo pogrešno. Planinsko mjesto bilo je glavno sjedište samo u vrijeme rata, a uspostavili su ga optuženi ratni zločinac i njegovi najamnici. Bio je živi simbol - i štab - njegove organizacije”**. Stoga je, piše Holbrooke, **“trebalo da jače stisnemo Izetbegovića da pristine da se glavni grad uspostavi u Banja Luci. To bi unijelo nešto novo u nastojanju da se implementira Daytonski sporazum”** (Isto).

Pregovarači (Sjedinjene Američke Države) su u Daytonu **“razmišljali o Banja Luci kao glavnom gradu Srpske”**, ali su, tvrdi Holbrooke, **“odustali zato što se usprotivio Izetbegović”** (Isto, str. 349).

⁵⁹ Isto, str. 299. Silajdžić, po Holbrookeu, **“koji je bio u napadu, tražeći od Miloševića ustupak za ustupkom, željezničku stanicu ovdje, vrh brda tamo - grabio je rezervoar za vodu u Faletićima, sjeveroistočno od Sarajeva, ostavljen izvan linije kontrole Federacije. Kada je Silajdžić potegao ovo pitanje, Milošević je rekao ‘Ja nisam gnjiga’ i odmah je to prepustio. Bilo je jasno: Milošević je želio sporazum tada i tu. Ali je sve vrijeme insistirao na 51-49”** (Isto).

⁶⁰ Isto. Milošević je, piše Holbrooke, **“iznenada pružio ruku. Pomalo zatečen, Silajdžić ju je prihvatio. Osim još nekih detalja, dogovor je napravljen. Bilo je 4:00 ujutro. Za trenutak svi smo sjedili šuteći, suviše obamrli da bismo reagovali. Oni su razgovarali s lakoćom i šalili se. Silajdžić je izgledao euforičan zbog svog pregovaračkog trijumfa. Milošević odahnuo što je sve prošlo. Christopher je izašao i zamolio Boba Bradkea, svog vjernog izvršnog pomoćnika, da donese bocu njegovog omiljenog kalifornijskog Chardonnaya iz zalihe koju je uvijek nosio na put. Iz plastičnih čaša nazdravili smo za mir (Silajdžić, kao vjernik, pio je colu). Jedan fotograf zračnih snaga došao je i zabilježio scenu trijumfa”** (Isto).

Milošević - Silajdžić). Nakon što je vidio mapu, Mate Granić je histerično odbio.⁶¹ To isto je učinio i ministar za obranu Republike Hrvatske Gojko Šušak.⁶² I predsjednik Izetbegović nije prihvatio taj sporazum,⁶³ na što je Silajdžić sav bijesan napustio sastanak. Tako je propao “mir”, koji je trajao trideset sedam minuta, a “**dvadesetdvosatni dan završen je katastrofom**”.⁶⁴

⁶¹ Isto, str. 299-300; K. Bilt, nav. dj., str. 234. S tim u vezi, Holbrooke piše: “Deset minuta kasnije, Hill se pojavio s Matom Granićem. Iako je bilo prošlo 4:00, hrvatski ministar spoljnih poslova bio je besprijeckorno obučen, kao da je upravo izašao iz svog ureda da se malo opusti. Sjeo je, učtivo podijelio piće sa nama i slušao objašnjenje dogovora. Onda je Granić, potpuno smireno zatražio da vidi mapu koja je bila oslonjena o zid. Dok je je proučavao, neočekivano se izmijenio. Kada sam o tome kasnije mislio, podsjetio me na Zero Mostela dok se u Ionescovoju drami pretvarao u nosoroga. Krv mu je udarila u lice i u početku je jedva bio u stanju da progovori, a onda je šakom udario po mapi. ‘Nemoguće!’ ‘Nemoguće!’, konačno je rekao, brzo hodajući po maloj prostoriji. ‘Nemoguće. Nula šansi da će moj predsjednik ovo prihvatiti!’. Izjurio je skoro oborivši Jima O’Briena koji je sjedio na podu u hodniku, ispijajući pivo i ćaskajući s Jimom Steinbergom” (Isto, str. 299-300).

⁶² R. Holbrooke, nav. dj., str. 300. “Nekoliko minuta kasnije Granić se vratio s ministrom obrane Šuškom, koji je pogledao mapu i okrenuo se Silajdžiću. ‘Dali ste teritoriju koju smo osvojili hrvatskom krvlju’, povikao je na engleskom na Silajdžića, koji je nepomičan sjedio za stolom. Milošević ništa nije rekao. Izetbegović se naginjao, ništa ne govoreći. Ovo, činilo se da njegovo tijelo govori, postaje zanimljivo.

Još je postojala šansa da se spasi večerašnji dobitak. Ako je problem jednostavno u tome da je Haris dao previše hrvatske teritorije /nije to hrvatska teritorija - prim. S. Č./, možda bismo mogli raspodijeliti ‘ono što se daje’ podjednako između Hrvata i Muslimana. Predložio sam da upravo to pokušamo, ‘uzimajući malo ovdje, malo tamo’” (Isto, str. 300).

⁶³ Isto. Izetbegović, piše Holbrooke, “još uvijek nije ništa rekao. Okrenuo sam se njemu, strahujući od odgovora. ‘Šta vi mislite, gospodine predsjedniče? Možemo li sada završiti pregovore?’

Njegov odgovor zapečatio je dugi dan. ‘Ne mogu prihvatiti ovaj sporazum’, rekao je tiho, na engleskom.

‘Šta ste rekli?’, upitao je Christopher zapanjen.

Glasnije: ‘Ne mogu prihvatiti ovaj sporazum’.

Za trenutak, sjedili smo u apsolutnoj tišini. Odjednom je Silajdžić uzeo papire ispred njega, svom snagom ih tresnuo o sto i povikao: ‘Ovo više ne mogu izdržati’. Zatim je izjurio u hladnu daytonsku noć, ostavljajući nas.

‘Ostavimo ovo za sutra’, rekao sam, a Izetbegović koji je odjednom oživio izašao je, a za njim Granić i Šušak. Ostali smo sami s Miloševićem, koji ni riječi nije progovorio tokom ove cijele predstave” (Isto).

⁶⁴ Isto. Tako je “mir”, po Holbrookeu, “trajao trideset sedam minuta. Još pola sata sjedili smo s Miloševićem, potpuno na kraju snaga. Dvadesetdvosatni dan za-

Konferencija je **“zaglibila nadomak cilja i poslije drame od prethodne noći /tj. od 19/20. novembra - prim. S. Č./, sve tri delegacije su bile rovite”**. Christopher, Donilon, Steinberg i Holbrooke sastali su se rano ujutro 20. novembra i složili se da izvuku (“naše”) **“najjače oružje: predsjednika Clintona”**.⁶⁵ Pozvali su Anthony Lakea i zamolili ga **“da dogovori dva poziva - jedan Tuđmanu, drugi Izetbegoviću”**, pri čemu su smatrali da **“nije potreban niti poželjan poziv Miloševiću”**. Međutim, Lake je, pored ostalog, za razliku od Christophera i Holbrookea, bio protiv poziva Izetbegoviću, s obrazloženjem **“da ne smije izgledati kako predsjednik vrši pritisak na Muslimane”**.⁶⁶

Pregovarači su 20. novembra (ujutro) posjetili Tuđmana, koji im je rekao da su njegovi ministri (Granić i Šušak) reagovali **“uz njegovu punu podršku da bi uništili sporazum Milošević - Silajdžić, od prethodne večeri. ‘Ne možemo mi biti jedini koji će se odreći zemlje’, rekao Tuđman. ‘I Muslimani moraju nešto dati’”**.⁶⁷

U 9.15 pregovarači su razgovarali sa Bildtom i zamolili ga da se sastane sa trojicom predsjednika.⁶⁸ Tuđman je **“prešao parking do Izetbegovića da bi vidjeli mogu li zajedno pritisnuti Miloševića da prihvati manje od 49 procenata zemlje”**.⁶⁹

vršio se katastrofom. Od Igmana ništa nas nije tako snažno pogodilo. Napokon, nešto poslije 5:00 /20. novembra - prim. S. Č./, rastali smo se da malo odrijemamo prije nego što nastavimo. Bili smo suviše iscrpljeni da bismo mogli smisliti izlaz” (Isto).

⁶⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 301-302; D. Chollet, nav. dj., str. 388-389; I. Komšić, nav. dj., str. 416. S tim u vezi, Holbrooke piše: **“Intervencija (ali ne i posjeta) predsjednika uvijek je bila dio naših aduta za Dayton, ali pitanje je bilo kada i kako. Bilo je važno ne oslabiti predsjednika. Predsjednički novčić bio je dragocjen i ne smije se devalvirati. Mi ostali mogli smo se uspjeti ili pasti, uspjeti ili propasti, biti zamijenjeni ili odbačeni, ako je potrebno. Ali predsjednik predstavlja naciju. Nema višeg autoriteta i njegov neuspjeh ili greška mogu povrijediti nacionalni interes. Stoga je angažman vrhovnog zapovjednika zemlje nešto oko čega osoblje u Bijeloj kući neumorno brine”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 301-302).

⁶⁶ R. Holbrooke, nav. dj., str. 301.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Isto. **“Nakon razgovora sa španskim ministrom spoljnih poslova Javierom Solanom u Briselu, Carl je kod svake delegacije otišao s jednostavnom, ali važnom porukom: ‘Ne čekajte bolji dogovor u Europi. Obavite to ovdje’** (Isto).

⁶⁹ Isto. S tim u vezi, Holbrooke tvrdi kako su **“zaključili, kao i mi, da će to biti nemoguće”** (Isto).

Bildt je u 11.00 sati otišao u Holbrookeovu sobu da pita kako napreduju. Holbrooke je odgovorio kako su **duboko zabrinuti**, te je rekao **“da će Bosanci biti protiv i ako Milošević napravi još ustupaka”**.⁷⁰ Bildt je, kao i (ranije) Christopher, postavio pitanje **“Da li mislite da Izetbegović uopšte želi dogovor?”**, na što je Holbrooke odgovorio da **“nikad nisam sasvim siguran”**.⁷¹ Chris Hill je **“planuo od bijesa i razočarenja”**.⁷²

Milošević je bio očajan, tražeći da mu se **“da” “bilo šta, stijene, bare, brda - bilo šta samo da dobijemo 49:51”**.⁷³

Predsjednik Clinton je 20. novembra 1995. (**“oko tri poslije podne”**), u trenutku kada su u Daytonu vođeni teški razgovori, bolje rečeno trgovina u iznalaženju rješenja mape - teritorijalne podjele Republike Bosne i Hercegovine, u telefonskom razgovoru, zahtijevao od Franje Tuđmana da prihvati mapu podjele koja bi bila usaglašena **“sa teritorijalnim konceptom 51-49 plana Kontakt grupe”**. Tuđman je taj zahtjev prihvatio,⁷⁴ što je, nakon toga to potvrdio i u razgovoru sa Christopherom

⁷⁰ Isto, str. 302.

⁷¹ Isto. Pružajući odgovor na navedeno pitanje Holbrooke je, bez ikakvih argumenata, odgovorio: **“Ponekad se čini da više želi osvetu nego mir - ali ne može imati oboje”** (Isto). Za Izetbegovića se, zaista, ne može reći da je bilo kada **želio osvetu**, čime taj Holbrookeov hipotetički osjećaj pada u vodu.

⁷² Isto. Chris Hill, koji je, po ocjeni Holbrookea **“veoma podržavao Bosance”**, rekao je: **“Tim ljudima je nemoguće pomoći”**. **“Bila je to”**, tvrdi Holbrooke, **“rječita izjava čovjeka koji je godine svog života posvetio traženju načina da pomogne stvaranju bosanske država”** (Isto).

⁷³ Isto; K. Bilt, nav. dj., str. 237. O tome Holbrooke piše sljedeće: **“Bio je predivan sunčan dan, vedar i oštar, ali ne i hladan. Ljudi su izašli da bi se malo oslobodili napetosti. Odvijala se neka vrsta ‘parking diplomatije’ dok su ljudi prilazili jedan drugom i raspravljali o situaciji. U jednom trenutku Bildt je naletio na Miloševića, na golom asfaltu između zgrada i zatekao ga ‘očajnog’. ‘Dajte mi bilo šta’, rekao je, ‘stijene, bare, brda - bilo šta samo da dobijemo 49:51’”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 302).

⁷⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 302; K. Bilt, nav. dj., str. 239. S tim u vezi, Holbrooke piše: **“Oko tri poslije podne /tj. 20. novembra - prim. S. Č./, predsjednik je pozvao Tuđmana. ‘Zadivljen sam koliko je mnogo postignuto u sveobuhvatnom sporazumu i na dobro svih strana’, rekao je. ‘Biće teško istrgovati rješenje mape. Zovem da vam kažem da vratite mali procenat teritorije u zapadnoj Bosni koja nije tradicionalno hrvatska kako bi se mapa usaglasila sa teritorijalnim konceptom 51-49 plana Kontakt grupe’**.

Tuđmanov odgovor zbunio je predsjednika i njegove savjetnike u Washingtonu koji su slušali i bilježili. **‘Već smo dali takav prijedlog’, rekao je Tuđman, dodavši da nas samo dva do tri sata dijele od završnog sporazuma** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 302).

i Holbrookeom,⁷⁵ pri čemu je postavio dva uslova: **“Muslimani se moraju odreći dijela svoje zemlje, a ja moram vratiti barem dio Posavine.”**⁷⁶ Međutim, Izetbegović je **“odbio da se pomakne”**, pri čemu je govorio (Christopheru i Holbrookeu) o Brčkom, Srebrenici i Žepi.⁷⁷

Milošević je, imajući u vidu važnost posavskog džepa za Tuđmana i rađeći s detaljnim mapama, **“u razvučenim pregovorima koji su neprekidno trajali sljedećih šest sati”**, **“konačno pristao da Federaciji vrati komad posavskog džepa u kome je bilo Orašje, grad koji je bio poprište etničkog čišćenja Hrvata početkom rata, i Šamac koji je ležao na Savi”**, pri čemu je **“došlo do zastoja oko tačne granice Šamca”**.⁷⁸ Tuđman je **“sa zadovoljstvom prihvatio ovaj u posljednji minut vraćeni dio zemlje bosanskih Hrvata”**.⁷⁹ Tako je oko 21.00 sat (20. novembar) **“mapa stajala na 52:48”**,⁸⁰ pri čemu je trebalo **“pomjeriti samo jedan procenat, i dogovor će biti sklopljen”**. Međutim, **“Bosanci su”**, kako piše Holbrooke, **“još odbijali da podijele ovaj mali djelić zemlje”**.⁸¹

⁷⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 302. Tada je Tuđman Christopheru i Holbrookeu, **“u odgovoru na zahtjev predsjednika Clintona”**, rekao: **“Uputiću moje pregovarače da se odreknu sedamdeset pet procenata zemlje potrebne da bi se dobio omjer 51:49”** (Isto). Ova Tuđmanova izjava je najobičnija laž i prevara, koja je u potpunosti suprotnosti sa faktičkim činjenicama.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Isto, str. 303.

⁷⁸ Isto. Holbrooke je, **“sjetivši se pregovarača Harolda Nicolsona u Versaillesu, koji su vukli linije po mapama skoro i ne shvatajući šta rade”**, **“na mapi povukao liniju koja je išla sredinom Save, pravo na međunarodnu granicu i onda zaobišla granice grada”** (Isto).

⁷⁹ Isto. Tada je Tuđman, tvrdi Holbrooke, **uz istočnu Slavoniju, “hrvatskom narodu mogao pokazati da je vratio i hrvatsku zemlju u Bosni. A kako je bila blizu rodno kraja predsjednika Federacije Zubaka, imala posebnu važnost”** (Isto).

⁸⁰ Isto. S tim u vezi, Holbrooke, nažalost, piše: **“Tuđman nam je dao dovoljno zemlje”**, zaboravljajući da nije riječ o **“Tuđmanovoj zemlji”**, već zemlji - teritoriji države Bosne i Hercegovine.

⁸¹ Isto. Pregovarači (Holbrooke, Donilon, Steinberg, Kornblum i Hill) sastali su se u Christopherovoj sobi **“da ovo prodiskutujemo”**. Bili su **“depresivni i umorni”**. Tom je prilikom Holbrooke ponovio: **“Zemlja koje se Bosanci trebaju odreći samo je teoretska. Ne tražim da se odreknu ni pedlja zemlje koju stvarno kontrolišu.”**

Christopher je rekao: **“Ovo je zaista nevjerovatno. Bosanski stav je nerazuman. Veliki sporazum im je na dohvata ruke, a izgleda da nisu kadri da ga prihvate.”** Nakon toga, Christopher je nastavio, **“skoro retorički”**, **“Što još možemo uraditi? Postigli smo**

Pregovarači su odlučili da Izetbegoviću kažu “**da ima sat vremena da odluči**”, nakon čega će završiti Konferenciju.⁸²

Sjedinjene Američke Države su 20. novembra 1995, kasno u noć (u 22.30), Izetbegoviću, Silajdžiću i Šaćirbegoviću, **uz “pri-tiske na Muslimane”**, kako bi ih prisilili da potpišu, **postavili** (uz saglasnost predsjednika Clintona) **neprihvatljiv ultimatum**,⁸³ sa zahtjevom da vrate Brčko i preko jedan procenat teritorije, pri čemu im je dat rok od jednog sata da pruže odgovor.⁸⁴ Izetbegović,

za njih sve što su tražili”. Na to je Holbrooke rekao: “Chris, ova igra je predaleko otišla. Svima moramo dati krajnji rok”, te preporučio “da Izetbegoviću kažemo da ima sat vremena da odluči, nakon čega ćemo završiti Konferenciju”. S tim u vezi, Holbrooke piše: “I stvarno mislim da zatvorim Dayton. Ovo neće biti blef” (Isto).

⁸² Isto.

⁸³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 301-306; D. Chollet, nav. dj., str. 389; K. Bilt, nav. dj., str. 240. S tim u vezi, Richard Holbrooke piše: “Napokon, poslije duge diskusije, Christopher se složio da moramo Bosancima dati ultimatum. Predložili smo da rok bude tačno u ponoć.

’Biće bolje da dobijem predsjednika’, rekao je Christopher. Preko sigurnosne telefonske linije, Christopher je izvijestio predsjednika šta smo predložili, za trenutak je slušao i onda rekao: ’Hvala vam na povjerenju, gospodine predsjedniče’. Zatim se okrenuo nama i rekao: ’Predsjednik je zadovoljan s ovim pristupom. Daće nam punu podršku’.

Kornblum je upozorio Bosance da ih želimo odmah vidjeti i rekao Bildtu da ćemo im postaviti ultimatum. U 22:30, Christopher i ja smo polako ušli u apartman bosanskog predsjednika.

Izetbegović, Silajdžić i Šaćirbey sjedili su u sobi i čekali nas. Christopher i ja smo, kao i obično, sjeli jedan pored drugog na kauč i on je počeo.

’Gospodine predsjedniče, prošli smo dug put u Daytonu i vrlo smo blizu konačnog zaključka. Ako ćete za jedan procenat smanjiti zemlju koju potražujete, možemo napraviti konačan dogovor. Ne morate se odricati zemlje koju trenutno kontrolišete. To je dobar dogovor, gospodine predsjedniče. Postigli smo skoro sve što ste tražili” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 304).

⁸⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 304-305; *Oslobođenje*, 30. novembar 1997, str. 6; A. Izetbegović, *SEĆANJA ...*, str. 314. “Posljednji dan pregovora”, 20. novembar 1995, “čitav dan smjenjivale su se”, tvrdi Alija Izetbegović, “posjete, pozivi, pritisci, obećanja, apeli. Sastao sam se u više mahova sa Christopherom, Miloševićem, Tuđmanom, generalom Clarkom, ekspertnim timovima za mape i ustavna pitanja i, naravno, sa neizbježnim ambasadorom Holbrookeom.

Pred kraj dana konstatirali smo da je ostalo neriješeno Brčko i 1,5 posto teritorije koju bismo mi, prema mapama u odnosu 49:51, trebali vratiti Srbima.

Silajdžić i Šaćirbegović nisu pristali na ultimatum,⁸⁵ pri čemu je

Kasno navečer, oko 11 sati, posjetio me državni sekretar Christopher i kratko rekao da u roku od jednog sata treba odgovor na dva pitanja: hoćemo li Srbima prepustiti Brčko i jesmo li spremni vratiti višak od 1,5 posto teritorije. Ako ovo ne možemo učiniti, pregovori se završavaju i smatraju neuspjehom” (A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 314).

Predsjednik Alija Izetbegović je, u intervjuu za *Oslobođenje* 30. novembra 1997, objašnjavajući kako su pregovori završeni u Daytonu, 21. novembra 1995, potvrdio pritiske i postavljeni ultimatum: “**Kasno navečer /20. novembra - prim. S. Č./, poslije dugog otezanja, poslije užasnih pritisaka (ugovor ima 500 stranica, ima 100 mapa, to je sve trebalo pogledati, paziti da se ne pogriješi, a pogriješilo se tu i tamo), ostalo je neriješeno Brčko i, na osnovu prigovora srpske strane, da je nama dato više od 51 odsto teritorije.**

Te večeri dolazi državni sekretar Voren Kristofer u moju sobu, kaže da nema vremena i obavještava me da moramo vratiti 1,5 odsto teritorije koje imamo viška i da moramo vratiti Brčko. Pozdravio se i otišao. Ja sam rekao dvojici-trojici ljudi, među njima je bio i jedan koji nam je radio mape, da pokušaju da nađu taj 1,5 odsto tako da vratimo neke teritorije koje su nam na mapi, ali koje mi ne držimo. Oni su se mučili, mučili i našli su otprilike 1 odsto, komadić tu, komadić tamo, i iščupali su 1 odsto, ali onih 0,5 nisu mogli nikako da nađu, jer inače bi moralo da dođe do povlačenja naše vojske sa teritorije koju smo mi svaki put krvavo osvajali /odnosno oslobađali - prim. S. Č./.

Što se tiče Brčkog, naravno, to nismo mogli prihvatiti, i ja sam poslao Šaćirbegovića da odgovori da im dajemo 1 odsto teritorije i poruku da Brčko ne damo. Pola sata nakon toga, došao je sekretar Voren Kristofer sa pismom u kojem stoji da se konstatuje da su pregovori propali, da se okončavaju 21. novembra i da se isti dan putuje. Ja sam to pročitao, potpisao da sam primio k znanju tu konstataciju i pravo da vam kažem, prvi put zaspao tvrdim snom.

Uvijek sam se, interesantno, bolje osjećao kad sam odbijao, nego kada sam prihvatao, jer kad nešto odbijete, narod je lakše prihvaćao nego kada ste nešto prihvatili. Nisam se mogao vratiti narodu sa viješću da je Brčko prodato. Zato sam to potpisao, bila mi je savjest čista, rat se dakle nastavlja jer se mir takav nije mogao prihvatiti. Dao sam instrukcije da se urade pripreme za put ...” (*Oslobođenje*, 30. novembar 1997, str. 6; A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 314).

⁸⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 304; A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 314. Slušajući ultimatum Sjedinjenih Američkih Država, Izetbegoviću je, tvrdi Holbrooke, “**bilo vidno neprijatno. Počeo je sa svojim žalopijkama - poznatom litanijom. Pokušali smo ga urazumiti, ali je postajao sve tvrdokorniji. Nekoliko puta je spomenuo Brčko. Osjećao je da je postao predmet opšteg pritiska u Daytonu, a mrzio je pritisak. Bio je umoran i pritiješnjen, a u njegovoj delegaciji samo što nije planulo. Oči su mu se toliko suzile da su skoro nestale, a onda je skrenuo pogled od nas i nešto promrmljao svojim kolegama.**

Christopherova poznata ugladenost i strpljenje bili su konačno istrošeni i on je uputio ultimatum tonom koji nije skrivao ljutnju. ‘Gospodine predsjedniče, istinski sam razočaran’, rekao je ‘zbog nejasnog, nerealnog i nemarnog načina na koji ste vi i vaša delegacija pristupili ovim pregovorima. Možete imati uspješan ishod, a i ne

Silajdžić oštro reagovao.⁸⁶ Šaćirbegović je (tačno u 23.30) najavio da će se **“Bosanci složiti”** sa teritorijalnim razgraničenjem, odnosno podjelom Republike Bosne i Hercegovine u odnosu 51:49 posto, pod uslovom da dobiju Brčko.⁸⁷ Holbrooke je pozvao Christophera **da mu kaže novosti**, rekavši mu **“Gotovo je - ali možda i nije. Možda će se sada kada su suočeni sa ambisom malo razbistriti glave preko noći”**.⁸⁸ Tuđman je, imajući u vidu da **“već ima glavninu onoga što je tražio”**, insistirao da Sjedinjene Američke Države ne odustanu,⁸⁹ a

morate, kako želite. Ali mi moramo imati vaš odgovor za jedan sat. Ako odgovorite ne, ujutro ćemo najaviti da su mirovni razgovori u Daytonu zatvoreni’. Ustali smo da krenemo i ja sam dodao: ‘Ne suspendovani - zatvoreni. Za jedan sat’” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 304).

⁸⁶ Isto, str. 305. Nakon što ultimatum nije dao očekivane rezultate, Christopher i Holbrooke, iscrpljeni, vratili su se **“pravo u Hope Centar”** da spavaju - **“on prvi put u tri dana”**. Holbrooke je obećao da će se sastati **“čim im se jave Bosanci”**. Međutim, **“nije prošao ni minut od Christopherovog odlaska kada su se rastvorila vrata moje sobe i pojavio Haris Silajdžić, bjesneći. ‘Vi i Christopher ste sve uništili!’**, vrištao je. **‘Kako ste mogli dopustiti da se ovo desi? Zar ne znate da nikad nećemo popustiti američkom ultimatumu - nikad!’**

‘Vi ste sve uništili’, rekao sam /tj. Holbrooke - primj. S. Č./ ‘Imate najmanje devedeset pet procenata onog što ste željeli i sada hoćete da sve to popljujete, jer ne možete zajednički da radite’. Silajdžić je nastavio da se prepire, a ja sam ga zamolio da ode. ‘Iskoristite sljedeći sat da ubijedite vašeg predsjednika da prihvati ovu ponudu i rat će biti završen. Nećete zažaliti’” (Isto, str. 305).

⁸⁷ Isto; K. Bilt, nav. dj., str. 240; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 314; *Oslobođenje*, 30. novembar 1997, str. 6. O tome Holbrooke piše sljedeće: **“Tačno u 23:30 John Kornblum je otišao u zgradu Bosanaca po odgovor. Sacirbey je zaustavio Kornbluma u hodniku. Bosanci će se složiti, najavio je, da odrežu potrebnih jedan posto zemlje da bi se dobilo 51-49, ali zauzvrat žele - Brčko.**

‘Dodali ste novi uslov’, rekao je John. ‘Znate da ne možemo pristati’. John je Sacirbeyu dao nacrt izjave o neuspjehu i rekao mu da će biti objavljen u 10:00 sati idućeg jutra ...” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 305).

⁸⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 305. Holbrooke je tada Christopheru rekao i sljedeće: **“Molim vas, naspavajte se, jer ćemo sutra imati težak dan”** (Isto). To je bio, **“ne-sumnjivo, najdepresivniji dan”** u karijeri R. Holbrookea (Isto, str. 305). On je, prema prof. dr. Ivi Komšiću, **“održao završni i veoma osjećajan, iskren i emocionalan govor (mislim da nije glumio). Holbrooke je rekao: ‘Završavam s ovim moju karijeru, započeo ću neki drugi posao. Pregovori su propali’** (S. Subašić, nav. dj., str. 139; I. Komšić, nav. dj., str. 416).

⁸⁹ Isto. Christopher Hill je **“uručio izjavu o neuspjehu i Tuđmanu koji je kartao sa svojim saradnicima. Kako i odgovara čovjeku koji već ima glavninu onog što je**

Milošević je, pored ostalog, “preklinjao: ’Pokušajte malo više, ne odustajte’”.⁹⁰

U završnoj (zadnjoj) fazi pregovora rješavano je pitanje **Brčkog**. Poslije brojnih teškoća i prepreka, dugih otezanja, užasnih pritisaka i (dugih) pregovora, te nakon što je “**više od 99 posto posla završeno**”, Brčko je ostalo neriješeno. Pregovarači su se našli u slijepoj ulici - Konferencija je bila pred raspadom na pitanju Brčkog.⁹¹

tražio, **Tudman se nasmijao i upitao Hilla da li su Sjedinjene Države stvarno spremne javno okriviti Bosance za neuspjeh. Tražio je od nas da ne odustajemo**” (Isto).

⁹⁰ Isto. str. 305-306. Kada je Milošević shvatio da će Sjedinjene Američke Države sljedećeg dana (21. novembra) “**stvarno zatvoriti konferenciju, žestoko je reagovao. ’Ne možete to učiniti’, rekao je glasom u kome se osjećala napetost. Postao je emocionalan. ’Skoro ste dobili sporazum, ne možete to dopustiti. Vi ste Amerika. Ne možete pustiti da vas Bosanci ovako motaju. Samo im recite šta treba da rade’.** Kada su Amerikanci odgovorili da su Sjedinjene Države već dovoljno uradile, ali da ne možemo diktirati odredbe mira nijednoj strani, Milošević je preklinjao: **’Pokušajte malo više, ne odustajte’.**”

Uzbuđen, Milošević je rekao da će odmah vidjeti **’Franju’** i predložiti da njih dvojica potpišu Daytonске sporazume sa ili bez Izetbegovića. Milošević je poslao odanog Gorana da sredi sastanak, ali je hrvatski predsjednik spavao. Milošević je rekao da će **Tudmana vidjeti ujutro. Oko 2:00 ujutro Amerikanci su se razišli, ostavljajući duboko zabrinutog, možda čak i zbunjenog Miloševića koji nije mogao vjerovati da nećemo biti u stanju Bosance prisiliti da potpišu. ’Gospodine predsjedniče’, rekao je Kornblum na odlasku, ’zavisi od vas. Mi smo učinili sve što smo mogli’**” (Isto, str. 305-306).

Navedenu dramu kod uzbuđenog, napetog, zabrinutog i zbunjenog Miloševića Derek Chollet je, također, opisao. Naime, kasno u noć, 20. novembra američki pregovarači su odlučili da Miloševića obavijeste o neuspjehu pregovora, i “**jednostavno /mu/ kažu kako je Dejton gotov, osim ako srbijanski vođa smjesta ne bude djelovao**”. Nakon “**što je čuo novosti, Milošević se jako razljutio. ’Ne možete to činiti’, kazao je gotovo s prizvukom beznada. ’Postigli smo taj sporazum; ne možete to dopustiti. Vi ste Sjedinjene Države; ne možete dopustiti da se s vama Bosna poigrava. Podite k njima i recite im što treba biti’.** Američka je skupina odgovorila kako su učinili sve što su mogli. U nevjerici, Milošević je gotovo molio, **’još jednom pokušajte, još jednom pokušajte’.** Oko dva sata ujutro, Amerikanci su napustili zgradu kazavši Miloševiću kako on mora još jednom pokušati: **’Što smo mogli, mi smo učinili’**” (D. Chollet, nav. dj., str. 389).

⁹¹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 273; D. Chollet, nav. dj., str. 388; I. Komšić, nav. dj., str. 395-417; S. Subašić, nav. dj., str. 138; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 314 i 393; *Oslobođenje*, 30. novembar 1997, str. 6. U izvornom *planu Kontakt-grupe* iz 1994. grad Brčko “**’riješen’ je komplikovanim prijedlogom koji je grad vraćao Muslimanima i sužavao posavski koridor pod kontrolom Srba - najvažniju vezu između Srbije i srpskog dijela zapadne Bosne - na trideset metara prolaza ispod željezničkog mosta**”. Tu “**ideju ’prihvatio’ je Milošević, koji je znao da nikad neće biti implementirana. Ali isti sporazum je opsjedao**

Ujutro 21. novembra 1995. Milošević je otišao kod Tuđmana i predložio mu **“da njih dvojica potpišu sporazum čak i ako Izetbegović odbije”**.⁹² Nakon toga, Milošević je otišao kod Christophera i Holbrookea, gdje je izjavio da se **“nešto mora učiniti da bi se spriječila propast”** i **predložio da Tuđman i on potpišu sporazum i ostave “otvoreno Izetbegoviću da ga potpiše kasnije”**.⁹³ Međutim, Christopher je to kategorički odbio (**“To je potpuno nemoguće. Ne možemo imati sporazum koji nisu svi potpisali. To nije valjan ugovor”**).⁹⁴ **“Osjećajući se stjeranim u**

Izetbegovića koji je insistirao da bude ispunjen. S druge strane, Milošević je tražio njegovo proširenje” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 273; D. Chollet, nav. dj., str. 380).

Predsjednik Savezne republike Jugoslavije, Zoran Lilić, lično je uvjeravao vojno rukovodstvo paradržavne tvorevine Republike Srpske, na sastanku u Han Kramu 10. decembra 1995, **da će se “izlaz na more dobiti. Koliki će biti ne znam, ali će biti”**. Govoreći o arbitraži za Brčko, on je izjavio **“ako se strane ne slože, ostaje stanje kakvo jeste”** i rekao kako Slobodan Milošević tvrdi **“da je Brčko srpsko”** (**“Ako Sloba tvrdi da je Brčko srpsko, onda je to tako i ja mu vjerujem”**) (ICTY, Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 153).

⁹² R. Holbrooke, nav. dj., str. 307 i 311; D. Chollet, nav. dj., str. 390. To, po Holbrookeu, **“nije značilo preokret, ali su barem razgovarali”**. Holbrooke je, **“poslije užasnog osjećaja neuspjeha i umora, odjednom nerazumno postao optimističan. Kada je Christopher stigao iz Hope Centra na sastanak”**, Holbrooke ga **“povukao u stranu i šapnuo: ‘Dobićemo sporazum!’”**. Christopher ga pogledao kao da je (Holbrooke) **“izgubio razum**.

Sastanak je bio sumoran. Dvadeset umornih ljudi okupili su se u ćuškovima male, neuredne sobe. Kako više nije bilo posla”, Holbrooke je rekao da je to njihov (**“naš”**) **“posljednji sastanak, naš ‘sastanak zatvaranja’ i započeo s riječima zahvalnosti’**. Sekretar i ja željeli bismo svima zahvaliti zbog izuzetnog truda. Dali smo sve što smo mogli i bez obzira na današnji ishod ne treba da osjećamo da nismo uspjeli ali ...” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 307).

⁹³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 307; D. Chollet, nav. dj., str. 390-391; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 314-315. Dok su američki pregovarači (**“dvadeset umornih ljudi”**), sa Christopherom i Holbrookeom, ujutro 21. novembra 1995. na posljednjem sastanku (na **“sastanku zatvaranja”**) razgovarali o ishodu pregovora **“odjednom je Kati /Kati Marton – Holbrookeova supruga - prim. S. Č./ banula u sobu. ‘Milošević stoji napolju na snijegu, na parking, i čeka da razgovara’, rekla je”**. Holbrooke je **“prvi put opazio da pada snijeg”**. Kati se **“trkom vratila”** i Miloševića uvukla u Holbrookeovu sobu, gdje su ga dočekali Christopher i on (Holbrooke). **“Izgledao je kao da cijele noći nije spavao.**

‘Nešto se mora učiniti da bi se spriječila propast’, rekao je klonulo. ‘Predlažem da Tuđman i ja potpišemo sporazum i ostavimo otvoreno Izetbegoviću da ga potpiše kasnije’” (Isto).

⁹⁴ R. Holbrooke, nav. dj., str. 307; D. Chollet, nav. dj., str. 390-391; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 315. Christopher je smatrao da je **“iznenadni Miloševićev potez”**

kut, Milošević je izašao sa posljednjom ponudom: da se rješenje statusa Brčkog odgodi, dok se ne donese odluka o imenovanju posebnog međunarodnog arbitra.”⁹⁵

Warren Christopher je, nakon te Miloševićeve “**posljednje ponude**”, smatrao “**kako će to biti dovoljno da Bosance ponovo dovede za sto.**” **’Odjednom je Milošević bio spreman pristati na arbitražu i nije više insistirao da se pokuša definirati koridor (do Brčkog), (a to bi nas moglo) dovesti do sporazuma”**.⁹⁶

Tuđman je sa zadovoljstvom prihvatio Miloševićev prijedlog.⁹⁷ Christopher i Holbrooke su, nakon toga, otišli na sastanak sa Izetbegovićem, Silajdžićem i Šaćirbegovićem i predstavili im Miloševićevu ponudu

“suprotan američkom cilju i namjeri da se prihvati jedino sveobuhvatni mir”. On je “vjerovao kako su u pregovorima otišli daleko da bi sad odjednom odustali i isključili Bosance”. Pored toga, Christopher je, s pravnog stanovišta, tvrdio “kako ugovor nije valjan ako ga potpišu samo dvije od tri pregovaračke strane”. On se “nije mogao pomiriti s položajem u kojem bi se našao Izetbegović”. Državni sekretar (Sjedinjenih Američkih Država) je “sagledao Miloševićev potez u pravom svijetlu: bio je očajnički potez smišljen na to da se pritisak prebaci na treću stranu, na stranu zbog koje je SAD i ušao u pregovore, kako bi ponajprije nju zaštitio” (D. Chollet, nav. dj., str. 390).

⁹⁵ D. Chollet, nav. dj., str. 390-391; R. Holbrooke, nav. dj., str. 307. Nakon što je Christopher odlučno odbio Miloševićev prijedlog, Milošević je rekao: “**U redu, u redu. Onda ću preći i zadnji kilometar zbog mira. Složiću se za arbitražu o Brčkom za jednu godinu od sada, a vi, gospodine Christopher, možete odlučiti**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 307).

⁹⁶ D. Chollet, nav. dj., str. 391; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 315. Tada je Milošević “**zatražio od Christophera da bude arbitar. Christopher je objasnio da ne može, ali da će poduprijeti arbitražni proces, koji bi vodio neki poznati međunarodni pravnik**”. Christopher je zatražio od Roberta Owena “**da napravi nacrt odredbe o arbitraži o Brčkom tokom koje će se u roku od godine dana donijeti odluka o statusu tog grada. Zajedno s Jimom O’Brienom, Owen je napravio nacrt. U međuvremenu Christopher i Holbrooke otišli su na sastanak sa Tuđmanom**” (D. Chollet, nav. dj., str. 391).

⁹⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 308; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 314-315. Tuđman je “**pažljivo slušao**” dok mu je Holbrooke “**iznosio Miloševićevu ponudu**”. Kada je Holbrooke završio, Tuđman je “**dvaput udario rukom po koljenima i unoseći se Christopheru u lice, rekao na engleskom: ‘Dobijte mir! Dobijte mir sada! Natjerajte Izetbegovića da se složi. Morate to učiniti sada!’ Tresući se od uzbuđenja, ustao je, skoro nas izgurajući iz sobe**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 307-308; D. Chollet, nav. dj., str. 391). Očigledno je Tuđman bio uzbuđen od prevelike radosti, jer je, pored ostalog, u Daytonu dobio (povratio) istočnu Slavoniju bez borbi.

- arbitražu za Brčko.⁹⁸ Christopher i Holbrooke su nastojali “nagovoriti Izetbegovića da je prihvati ...”, jer će se o budućnosti Brčkog “odlučivati arbitražom. Ako odbiju ponudu, u roku od dva sata objavit će se da je Dayton završio. Christopher je kazao kako više nema vremena za određivanje novih rokova. Valja smjesta odgovoriti”.⁹⁹

Imajući u vidu američki ultimatum, Izetbegović je, nakon “duge, mučne pauze”, gdje “niko nije govorio”, “polako govoreći rekao: ‘Ovo nije pravedan mir’.” Zatim je “kao da sam sebe sili da progovori, jedva čujno promrljao odgovor: ‘Ali, mom narodu je potreban mir.’” Tako su “Bosanci pristali” - prihvatili su arbitražu za Brčko, 100 nakon čega

⁹⁸ Isto. S tim u vezi, Holbrooke, pored ostalog, piše: “Ne zastajući da i s kim razgovaramo, otišli smo pravo u Izetbegovićeve odaje gdje su nas tri Bosanca očekivala. Predstavili smo Miloševićevu ponudu. Muk. Ponovio sam, polako i pažljivo. Rekao sam da ispred baze čeka sedam stotina novinara. Sacirbey im je rekao da su razgovori prekinuti i, u stvari, daćemo to saopštenje u 10:00 sati ako ne bude prihvaćena ponuda o arbitraži za Brčko. Vrijeme je isticalo i nama je odgovor bio potreban odmah” (Isto, str. 308).

Predsjednik Izetbegović tvrdi da je ujutro 21. novembra 1995. “došao predstavnik Kristofera i rekao da ovaj želi doći do mene. Rekao sam da, naravno, može odmah da dođe, ali, moram priznati, događalo se nešto neobično.

Šaćirbegović mi je rekao da u toku noći nije bilo nikakvih vijesti o prekidu pregovora, to bi bilo normalno, jer je portparol Bijele kuće svaka dva-tri sata obavještavao šta se događa u mirovnim pregovorima. Čitavu noć nije bilo nikakvih vijesti i meni je kasnije bilo jasno zašto. Kristofer je došao u društvu Holbrookea i pitao me da li ja pristajem na arbitražu za Brčko. Ja sam rekao - da, jer sam i ranije tako nešto nudio” (*Oslobođenje*, 30. novembar 1997, str. 6).

Izetbegović je “ponudio arbitražu negdje otprilike već iza 10. novembra, međutim, Srbi su odbijali. Milošević je smatrao da može da dobije Brčko ako bude dobro zapeo. I zapeo je. Kad su vidjeli da smo potpisali prekid pregovora, predomislio se. Mogu da pretpostavim šta se tamo događalo u toku noći. Njemu je prezentirano da su pregovori propali, da je on kriv zbog tih pregovora, zbog upornosti oko Brčkog, onda su se sjetili da idu na arbitražu” (Isto).

⁹⁹ D. Chollet, nav. dj., str. 391-392; R. Holbrooke, nav. dj., str. 307-308.

¹⁰⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 308; D. Chollet, nav. dj., str. 392. Prije ceremonije potpisivanja Dejtonskog sporazuma, direktor Odjela za planiranje politike Jim Steinberg se “brinuo da će Izetbegović javno ponoviti svoj privatni komentar da je sporazum ‘nepravedan mir’”, te je zamolio ambasadora Menziesa “da pokuša nagovoriti Bosance na pozitivno saopštenje” i rekao mu “da prenese Izetbegoviću da u svojoj završnoj izjavi ne spominje ‘nepravedan mir’”. I pored tog zahtjeva Sjedinjenih Američkih Država, Izetbegović je “javno ponovio primjedbu o ‘nepravednom miru’”. Naime, Izetbegović je tada izrekao genijalnu misao: “A mom narodu kažem da ovo možda nije pravedan mir,

ali je pravedniji nego nastavak rata. U situaciji kakva jeste i u svijetu kakav jeste, bolji mir i nije mogao biti postignut. Bog je naš svjedok da smo učinili sve što je u našoj moći kako bi bio umanjen razmjer nepravde za naš narod i našu zemlju” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 311; D. Chollet, nav. dj., str. 392, napomena 140; A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 316).

Kada je Milošević čuo da je Izetbegović prihvatio njegovu ponudu, **“bio je izuzetno uzbuđen. Dok je ulazio u sobu /kod Holbrookea i drugih članova pregovaračkog tima - prim. S. Č./, zagrlio je Dona Kerricka i mi smo vidjeli suze u njegovim očima. Sa svima se rukovao”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 308).

U Daytonu su, tvrdi Alija Izetbegović, **“Amerikanci, pa i svi ostali, tražili od nas da prihvatimo ponuđenu mapu entiteta u BiH. Ta mapa se u toku pregovora mijenjala. Na kraju smo uspjeli da dobijemo Sarajevo i koridor za Goražde, ali ne i Srebrenicu i Žepu. Kada nisam htio da prihvatim Brčko u RS (bilo je to 20. novembra), razgovori su bili pred kolapsom ...”** (A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 238). Govoreći o tome, Alija Izetbegović navodi i sljedeće: **“U Dejtonu smo bili definitivno odbili rješenje prema kojem bi Brčko ušlo u sastav RS. Ja sam 20. novembra 1995. bio potpisao i dokument o napuštanju mirovnih pregovora i vraćanju naše delegacije u zemlju isključivo zbog Brčkog. Tada je ponuđena arbitraža, nakon čega je Okvirni mirovni sporazum bio potpisan”** (Isto, str. 395)

“Napetosti i nadmudrivanja” oko Brčkog završena su 5. marta 1999, kada je Arbitražni tribunal za Brčko, pod predsjedavanjem američkog advokata Roberta Owena, proglasio Brčko distriktom, **“jednom vrstom trećeg entiteta u Bosni i Hercegovini”**, sa multietničkom vlašću i vlastitim sudstvom i policijom (Isto, str. 360 i 392-396).

Nakon što su saznali da su **“Muslimani pristali”**, Miloševićevi kolaboracionisti iz njegove marionetske tvorevine (Krajišnik, Koljević i Buha), **“još uvek”** su, sjedeći **“kod Krajišnika ćuteći”**, **“čekali mapu”**. U očekivanju mape, oni su doživjeli **“pravi šok”**, koga je Nikola Koljević opisao na sljedeći način: **“Uključili smo televizor i na svoje zaprepaštenje ugledali Klintonu kako drži govor i najavljuje svečanu ceremoniju u tri sata posle podne, pošto su pregovori ‘uspešno završeni’. A mape još uvek nema! Na ekranu je velikim slovima pisalo da je Sarajevo ostalo ‘nepodeljen grad’ i da je Goražde koridorom spojeno sa Sarajevom. Gledamo i čitamo, a mape još uvek nema. Prve suze sam ugledao u očima Alekse Buhe, od koga sam to najmanje očekivao. Bar ne da će biti prvi. Sedimo, pokušavamo da se saberemo. A mapa nikako da nam stigne. Ponovo gledamo nasmejanog Klintonu kako je trijumfalno srećan i kako mu je ravno do mora: i naša Krajina, i šušnjarsko svetište, Sanski Most i Sarajevo, i koridor i Goražde. U Americi je red da se čovek uvek smeje ili bar smeška, čak i na sahrani. Tako i Klinton. A mape nema pa nema.**

U 13,30h u Krajišnikovu sobu upada Milošević i čestita nam: **‘Teritorija Republike Srpske je lepa i široka. Dobili ste pola Bosne, čisto Podrinje, sve gradove u Posavini, svu Posavinu izuzev jednog malog parčeta. Ni žica ne seče koridor! Banjaluka ima zaledinu, koridor za Goražde je svega 3 km, uradili smo što smo mogli. Nemate razloga da budete nezadovoljni.’** Pogruženi, svi ćutimo. Onda će Krajišnik: **‘Ništa to ne valja!’** Nastaje prepirka na ivici neprijatne svade. Krajišnik prebacuje da delegacija Republike Srpske nije učestvovala u izradi mape, da je nedopustivo da Klinton objavljuje zaključivanje sporazuma pre nego smo mi videli mapu, da Milošević nije

je predsjednik Clinton (21. novembra) u 11.40 sati (iz Rose Gardena) izdao saopćenje, u kome je, pored ostalog, rekao: **“Poslije skoro četiri godine, dvije stotine i pedeset hiljada ubijenih, dva miliona izbjeglih i grozota koje su užasnule ljude širom svijeta, narod u Bosni konačno ima šansu da iz užasa rata uđe u obećanje mira.”**¹⁰¹

postigao minimum teritorijalnih prioriteta koji su dogovoreni u Dobanovcima, da se ne može predati šest opština u Sarajevu, a za dve opštine u Krajini predate Gorazde ... Milošević odgovara da Srbi nikad ne mogu dobiti Sarajevo, jer su ga bombardovali tri godine, da mi u ovom trenutku držimo manje od 44% ... Ali sve je to sada nepotrebno i uzaludno ...” (N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 413).

¹⁰¹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 309; D. Chollet, nav. dj., str. 393; A. Izetbegović, **SJE-ĆANJA ...**, str. 315; *Oslobođenje*, 30. novembar 1997, str. 6. Tada je predsjednik Clinton “pozvao američki narod, a posebno Kongres - da podrže sporazum o američkim trupama. ‘Sada kada je postignut detaljan dogovor, NATO će brzo kompletirati svoj plan za IFOR. Američko vođstvo, zajedno sa našim saveznicima, treba da ovaj mir učini stvarnim i trajnim. Sada su na kocki naše vrijednosti, naši interesi i naše vođstvo u svijetu” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 309).

“Kada je situacija izgledala najbeznadežnija”, Sjedinjene Američke Države su, po ocjeni Richarda Holbrookea, “za samo osamnaest sedmica 1995”, “stavile svoj prestiž na kocku sa serijom visokorizičnih akcija: sveobuhvatan diplomatski napor u avgustu; teško bombardovanje NATO-a u septembru, obustava vatre u oktobru, Dayton u novembru, i, u decembru, raspored dvadeset hiljada američkih trupa u Bosni”. Tako je, “iznenada, rat bio gotov, a američka uloga u posthladnoratovskoj Evropi redefinisana” (Isto, str. 359).

“Da Sjedinjene Države nisu intervenisale”, tvrdi Holbrooke, “rat bi se nastavio godinama i završio katastrofom. Bosanski muslimani bili bi uništeni ili svedeni na slabu zatvorenu mini državu okruženu Velikom Hrvatskom i Velikom Srbijom. Možda bi se borbe nastavile u istočnoj Slavoniji. Evropa bi se suočila sa plimom balkanskih izbjeglica. A nove desetine hiljada bili bi poubijani, osakaćeni ili raseljeni” (Isto).

Ukazujući na značaj “intervencije” Sjedinjenih Američkih Država, očito je da Holbrooke, najblaže rečeno, precjenjuje ulogu svoje zemlje i njen doprinos u očuvanju Bošnjaka od uništenja. S tim u vezi, neophodno je, bez namjere za bilo kakvu cjelovitiju elaboraciju tog problema, što to pitanje svakako i zaslužuje, naglasiti da cilj “intervencije” SAD nije bilo “spašavanje” Bošnjaka od uništenja, odnosno zločina genocida.

U okviru “revidirane” politike Sjedinjenih Američkih Država prema Bosni i Hercegovini (od “sveobuhvatnog diplomatskog napora u avgustu” 1995, pa do raspoređivanja 20.000 američkih trupa u Bosni i Hercegovini) ni na jednom mjestu se ne govori, niti je to uopće bilo prisutno, kako je cilj takve inicijative i politike spasiti “**Bosanske muslimane**” od, kako to Holbrooke, navodi, **uništenja ili njihovog svodenja “na slabu zatvorenu mini državu okruženu Velikom Hrvatskom i Velikom Srbijom”**. Umjesto toga, u pitanju je bila uloga Sjedinjenih Američkih Država u “**posthladnoratovskoj Evropi**”. Sjedinjene Američke Države nisu, kako to pogrešno tvrdi R. Holbrooke, preduzele “**završne, ubrzane pregovore**”, “**pred rastućim grozotama i novim prijetnjama bosanskih Srba**”

(R. Holbrooke, nav. dj., str. XV). Cilj intervencije SAD nije bio **zaustavljanje genocida** (SAD nisu ni spriječile genocid) i, s tim u vezi, spašavanje Bošnjaka (po Holbrookeu **“Bosanskih muslimana”**), već kako bi, po Holbrookeu, **“zakašnjelo i nevoljko” “okončale rat u Bosni”** (Isto). Na taj način su Sjedinjene Američke Države ponovo (poslije Dayton) potvrdile svoju (američku) moć i američko vođstvo u Evropi. Nažalost, motivi moralne i humanitarne prirode, o kojima govori Holbrooke, nisu **“podstaknuli Sjedinjene Države na akciju, niti su nacionalni interesi Sjedinjenih Američkih Država “pogođeni ako je Bosna jedna zemlja ili dvije, pa čak i tri”** (Isto, str. 340 i 360-361). Analogno tome, nije tačna ni Holbrookeova tvrdnja kako su **“mučne polumjere Ujedinjenih nacija i Evropske unije”**, koje, po njemu, **“nisu bile adekvatne”**, što je tačno, **“ipak, nekoliko godina očuvale bosanske Muslimane od potpunog uništenja”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 361). Brojna dokumentacija to ne može potvrditi. Samo (iz)vršeni zločin genocida nad Bošnjacima Bosne i Hercegovine u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995, to demantuje. Historijska je činjenica da su Bošnjaci očuvani i sačuvani od planiranog uništenja samo zahvaljujući borcima Armije Republike Bosne i Hercegovine.

U kontekstu odnosa Sjedinjenih Američkih Država prema zločinu genocida nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, kao i u kontekstu odnosa Saveznika prema holokaustu, neophodno je, tretirajući i razmatrajući pitanje sprečavanja holokausta i zločina genocida uopće, istaći evidentnu krucijalnu činjenicu da je međunarodna zajednica u svim dosadašnjim slučajevima zločina genocida intervenisala tek onda nakon što je zločin izvršen. Teško je, čak i vodećim stručnjacima - istraživačima u oblasti istraživanja holokausta i genocida, navesti ijedan primjer gdje je međunarodna zajednica pravovremeno reagovala i efikasnom intervencijom u bilo kom obliku spriječila zločin genocida. Sve vojne intervencije u zaustavljanju oružanog sukoba u okviru kojeg je izvršen zločin genocida, uključujući Bosnu i Hercegovinu i Ruandu, uslijedile su tek nakon što je zločin genocida već počinjen i one, nažalost, nisu imale primarni cilj sprečavanje zločina genocida, već su isključivo vodile računa o svojim političkim interesima, deklarisanim kroz vlastite političke ciljeve (S. Čekić, **HISTORIJA HOLOKAUSTA**, II dio, **KORAK**, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, br. 22, januar-mart 2011, str. 155).

Dr. Ton Zwaan tvrdi da je u većini slučajeva zločin genocida zaustavljen **“tek nakon žestoke spoljne vojne intervencije”** (T. Zwaan, **O ETIOLOGIJI I GENEZI GENOCIDA I DRUGIH MASOVNIH ZLOČINA UPERENIH PROTIV ODREĐENIH GRUPE**, u: **SREBRENICA: OD PORICANJA DO PRIZNANJA**, Biblioteka SVJEDOČANSTVA br. 22, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2005, str. 44 i 58). Navedena tvrdnja dr. Zwaana ne odgovara činjeničnom stanju, s obzirom na to da nijedna od vojnih intervencija, čiji je cilj (bio) okončanje oružanog sukoba, u okviru koga je (iz)vršen zločin genocida, nije bila primarno usmjerena u zaustavljanju (i prekidu) zločina genocida (S. Čekić, **HISTORIJA HOLOKAUSTA ...**, str. 155).

Nažalost, iskazani stav dr. Zwaana kod zapadnih teoretičara i istraživača holokausta i zločina genocida ima postulativni karakter i polazište u istraživanju, što je krupna i ozbiljna greška, koju ne možemo imenovati kao previd ili lošu formulaciju ovog autoriteta. Samo lahkomisleni i naivni istraživači, koji nekritički promišljaju postojeće teorijske i istraživačke paradigme, mogu u okviru njih prihvatiti ovako krupnu grešku, koju faktički pravdaju najmoćnije i vodeće države svijeta za ono što ne čine i (ili) propuštaju da

Pregovarački tim je upoznao *Kontakt-grupu* o razvoju situacije, a zatim pozvao Miloševića, Tuđmana i Izetbegovića u Christopherov apartman u Hope Centru na ručak i razgovor o preostalim detaljima.¹⁰² Odmah poslije ručka, predsjednik Clinton je nazvao Christopherov apartman i trojici predsjednika, koji su se “okupili oko zvučnika”, čestitao “na postignuću”.¹⁰³

čine prema malima, slabima i nemoćnim državama i narodima. Naša namjera ove kritičke opaske je da upozorimo sve ozbiljne, savjesne, moralne i odgovorne istraživače da se oslobode ove zablude (Isto).

“**Međunarodnom intervencijom**” je i po ocjeni Johna Kennetha Galbraitha, “**obuzdano nasilje**” u Liberiji i Somaliji, Ruandi i bivšoj Jugoslaviji (J. K. Galbraith, **DOBRO DRUŠTVO: HUMAN PLAN**, Algoritam, Zagreb, 2007, str. 127). Međutim, to nije tačno.

¹⁰² R. Holbrooke, nav. dj., str. 309; D. Chollet, nav. dj., str. 394. Holbrooke je, “**da bi ojačali našu stvar u Kongresu**”, skicirao pismo za predsjednika Clintona, “**insistirajući da ga potpišu sva tri predsjednika, u kome svaki od njih lično garantuje za sigurnost trupa NATO/IFOR**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 309).

¹⁰³ Isto. “**Situaciju i atmosferu koja je vladala**“ na pregovorima u Daytonu, posebno 20. i 21. novembra 1995, predsjednik Izetbegović je na tribini Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca u Sarajevu, 29. novembra 1997, predstavio na sljedeći način: “**Poslije natezanja koja su trajala danima, u kojima pregovaraju tri strane, pa kad nešto dogovore s jednom stranom, ona druga strana ne prihvaća, i tako dalje, ostalo je neriješeno Brčko i neki višak teritorije koji smo mi, prema mapama, još uvijek imali. Milošević je rekao da nikakav ugovor koji ne respektira plan Kontakt grupe o rasporedu teritorije na odnos 49:51, neće prihvatiti. Pošto je ovaj odnos bio uvjet svih pregovora i bio je općeprihvaćen, mi nismo, naravno, mogli ovaj zahtjev odbiti. Napominjem da smo mi svi, pa i naša Skupština prije toga /18. jula 1994.- prim. S. Č./, prihvatili plan Kontakt grupe kao osnov za pregovore 20. novembra, skoro pred samu ponoć, dolazi državni sekretar Christopher u moju sobu, neće da sjedne, kaže da nemamo vremena, da smo u vremenskom tjesnacu, i dodaje: ‘Morate Srbima vratiti jedan i po posto teritorije što je imate preko kvote od 51% i morate im vratiti Brčko’. Zatražio je odgovor u roku od jednog sahata. Pozdravio se i otišao. Ja sam rekao dvojici ljudi, Šaćirbegoviću i Čukle, da pokušaju da nađu tih jedan i po posto, ali tako da vratimo neke teritorije koje mi vojno ne držimo. Oni su se mučili i, uzimajući kao domaćica koja ćopa tijesto sa strana po jedan komadić tu-i-tamo, i nabrali su jedan posto, ali onih 0,50 nisu nikako mogli da nađu, jer bi inače morali uzimati od teritorija koje je već držala naša vojska i koje smo mi svaki put krvavo osvojili/oslobodili – prim. S. Č. / . Što se tiče Brčkog, to naravno nismo mogli prihvatiti. Ja sam poslao Šaćirbegovića da ode u njihov štab, u nekoj susjednoj zgradi, i odnese odgovor, koji je glasio: Evo vam natrag jedan posto teritorije, a Brčko ne damo. Pola sahata nakon toga došao je u moju sobu Christopherov sekretar i donio mi na potpis pismo u kome stoji da su pregovori propali, da se završavaju. Bilo je to u noći 20. na 21. novembar 1995., malo prije ili samo malo poslije ponoći. Ja sam to pročitao, potpisao i, pravo da vam kažem, po prvi put u zadnjih pet-šest dana mirno otišao na spavanje i zaspao tvrdim snom. Čudno je to, moram reći: uvijek sam se bolje osjećao kad sam nešto odbijao nego kad sam nešto prihvaćao. Javnost je lakše**

U međuvremenu, dok su predsjednici ručali, ostalo je neriješeno pitanje uzajamnog priznanja Bosne i Hercegovine i Srbije, o čemu se ministri za vanjske poslove (Srbije, Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske) nisu mogli dogovoriti. Holbrooke i Owen su “**blokirali vrata tako da niko nije mogao napustiti ručak, a Milošević je rekao da će od svog ministra vanjskih poslova zatražiti da se pozabavi time**”. Međutim, Kornblum to nije prihvatio (on je rekao “**kako to ne dolazi u obzir, jer vaš mi je ministar upravo rekao da to prebacim na vas**”).¹⁰⁴

primila kad nešto odbijete, nego kad ste nešto prihvatili, iako je jedino produktivno bilo prihvaćanje. Taj NJET-sistem, tako ga mi u žargonu zovemo, koji je inače dosta udomaćen, jer je to uvijek najlakše, obično ne vodi ničemu. Ono što se uradilo, stvorilo se nekim pozitivnim stavom. Ali ovaj put mi smo zaista bili došli do granice onoga što se moglo učiniti za mir. Nisam se mogao vratiti narodu sa viješću da je Brčko predato. Rat se, nažalost, nastavlja, ali se takav mir nije mogao prihvatiti. Dao sam instrukcije da se spremimo za put sutra, 21. novembra u 9 sati. Međutim, sutra oko 8 sati došao je predstavnik Christopherov i rekao da bi ovaj želio da dođe do mene. Ja sam rekao da može odmah da dođe. Događalo se očito nešto čudno. Šaćirbegović mi je prije toga javio da začudo u toku noći nije bilo nikakvih vijesti o prekidu pregovora, što bi bilo normalno, jer je bilo uobičajeno da glasnogovornik Bijele kuće ili Državnog sekretarijata svaka dva-tri sata obavještava šta se događa. Međutim, čitavu noć o neuspjehu pregovora nije bilo nikakvih vijesti. Meni će biti tek kasnije jasno zašto. Christopher je došao u društvu Holbrookea. Odbio je da sjedne i sa vrata je rekao: ‘Pristajete li na arbitražu za Brčko?’ Ja sam bez predomišljanja odgovorio: ‘Da’, jer sam to ranije nudio pošto sam vidio da pregovori mogu zbog Brčkog propasti. Pa, govorio sam, ako smo ovdje riješili toliko stvari, zašto zbog tog jednog neriješenog pitanja moramo nastaviti rat? Hajde da to ostavimo sada, možda ćemo kasnije biti pametniji i tako dalje. Prema tome, ponudio sam arbitražu negdje otprilike već iza 10. novembra. Međutim, Srbi su odbijali. Milošević je vjerovao da može da dobije Brčko ako bude dobro zapeo. I bio je zapeo. Kad je vidio da smo potpisali prekid pregovora, predomislio se. Mogu da pretpostavim šta se tamo događalo u toku noći: njemu je prezentirano da su pregovori propali, da je on kriv za prekid pregovora, zbog upornosti oko Brčkog, onda su se sjetili te ideje o arbitraži i ponudili je. Kada sam ja rekao da prihvaćam, Holbrook je klimnuo glavom i nešto poluglasno rekao Christopheru i oni su istog momenta izašli. Kasnije sam iz nekih Holbrookovih izjava vidio da mu je u onom momentu rekao: ‘Bježimo odavde’. Valjda su se bojali da ću ja kazati: ‘Da, prihvatam arbitražu’, i onda ono: ‘... ali, ja to nisam imao namjeru da kažem’. Bježimo, dakle, odavde. Kroz sat-dva javljeno je da su pregovori uspješno okončani i da se mir zaključuje. Predsjednik Clinton je izašao pred Bijelu kuću i objavio da je postignut dogovor o miru, da rata u Bosni više neće biti, da pred Bosnom stoji nova budućnost, itd. Mi smo parafirali taj ugovor negdje u rano poslijepodne po američkom vremenu, odnosno negdje kasno navečer po našem” (A. Izetbegović, **DANI HLADNOG I GORKOG MIRA...**, str. 133-134).

¹⁰⁴ D. Chollet, nav. dj., str. 394.

Nacrt teksta o uzajamnom priznanju, koga je Milošević izradio, Izetbegović je “**smjesta odbio**”.¹⁰⁵ Dok je Kornblum predložio “**da se problem riješi unošenjem vrlo općenite izjave u tekst Okvirnog sporazuma**”, Christopher je predložio sljedeći tekst: “**Bosna i Srbija će se uzajamno priznati kao suverene, nezavisne države unutar svojih međunarodnih granica, dok će 'ostali aspekti' uzajamnog priznanja biti 'predmetom daljnjih rasprava.**”¹⁰⁶ Milošević i Izetbegović su prihvatili “**taj kompromis**”.¹⁰⁷

Ceremonija parafiranja Sporazuma počela je u 15.00 sati, “**dok je na sve strane vladao kaos**”. Neposredno prije početka ceremonije Miloševići kolaboracionisti i petokolonaši - “bosanski Srbi” su odbili da potpišu Sporazum i učestvuju u bilo kojem dijelu ceremonije zatvaranja.¹⁰⁸ Nakon

¹⁰⁵ Isto. S tim u vezi Derek Chollet piše: “Milošević se povukao i izjavio da je o uzajamnom priznanju već izradio nacrt teksta. Vadeći zgužvani list papira iz džepa svog sakoa, Milošević je cijeloj skupini pročitao tekst. Izetbegović je smjesta odbio Miloševićev prijedlog. 'Ne mogu to prihvatiti' rekao je bosanski predsjednik. 'Zvuči kao da se Bosna ilegalno odvojila od Jugoslavije’.

'Pa, jeste' uzvratilo je Milošević. Učinilo se kao da će se njih dvojica ponovo vratiti na korijene rata i krenuti ispočetka” (Isto).

¹⁰⁶ Isto, str. 394-395.

¹⁰⁷ Isto, str. 395.

¹⁰⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 309-311; D. Chollet, nav. dj., str. 395-396; D. Owen, nav. dj., str. 374; K. Bilt, nav. dj., str. 242; A. Izetbegović, SJEČANJA ..., str. 315-316; N. Koljević, nav. dj., str. 413-414; “Delegacija bosanskih Srba 'vidjela je mapu prvi put malo prije ručka'. 'Potpuno su poludeli' rekao je Milošević sa osmjehom” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 309). “Sve do tog trenutka oni nisu bili svjesni da je Milošević odstupio od Sarajeva. Kada je Krajišnik vidio mapu i shvatio ne samo da je izgubio Sarajevo, već i svoju srcu priraslu vilu u zapadnoj Bosni /porodičnu kuću u zapadnom dijelu Sarajeva - prim. S. Č./ - onesvijestio se. Kada su ga upitali šta se dogodilo, Milošević je šeretski odgovorio: 'Pao je u komu” (D. Chollet, nav. dj., str. 395; N. Koljević, nav. dj., str. 413).

Slobodan Milošević, “vođa jugoslovenske odnosno srpske delegacije i u Dejtonu” se, piše Dobrica Ćosić, ponašao “autokratski i diskriminatorski prema predstavnicima Republike Srpske. Držao ih je potpuno po strani od razgovora i pregovora sa Holbrukom, Tuđmanom i Izetbegovićem. Sa njima je imao neke kratke konsultacije o ustavnim načelima države Bosne i Hercegovine, o mapi i teritorijama nije ga zanimalo njihovo mišljenje; ako ih je nešto i pripitao o teritorijama bile su to stvari od partikularnog značaja. Oni su o zaključenju mira saznali s američke televizije kada je nasmejani Clinton saopštio da je postignut sporazum o miru u Bosni i da će se u tri sata po podne organizovati ceremonijalno potpisivanje Sporazuma. Mapu koja je predstavljala teritorijalno razgraničenje između Republike Srpske i Musliman-

sko-hrvatske Federacije nisu ni na televiziji videli. Na njihovo očajanje i ogorčenje, u Krajišnikovu sobu upao je Milošević i čestitao im stvaranje Republike Srpske koja je 'lepa i široka'. Kada su se oni pobunili što nisu videli mapu, on im je rekao da nemaju razloga da se bune, jer su dobili 'pola Bosne', a što gube Sarajevo odgovorni su i oni koji su ga tri godine bombardovali. Nikola priča kako su američki mediji vodili žestoku kampanju protiv Srba i Miloševića za vreme pregovora. Napadani su Srbi kao ratni agresori i zločinci. *Njujork tajms* je pisao da su Srbi ubijali muslimansku decu pred majkama, a srpska bestijalnost dokazivana je užasom da su Srbi prisilili nekog muslimanskog starca da jede džigericu unuka! U Dejtonu je došao i tužilac Haškog suda Ričard Goldston sa svojim pretnjama srpskom vodstvu. Milošević izložen strahotnom pritisku američkih i svih zapadnih medija, 'prosto boksovan od Holbruka' u Dejtonu se istovremeno borio za Republiku Srpsku i svoj život. Haški sud ga čeka. 'Svi smo se mi osećali da smo u pritvoru Haškog suda iako stanujemo u luksuznim apartmanima američke baze' - kaže mi Nikola. Delegacija Republike Srpske, s Krajišnikom na čelu, jednoglasno je odbila da potpiše Sporazum, pa je Milošević odredio Milutinovića da umesto Krajišnika potpiše Sporazum o miru. Srbi sa Pala su sačinili zapisnik u kome sva šestorica jednodušno odbacuju Dejtonski sporazum ... Po povratku u Beograd u Dobanovcima je održan sastanak delegacije, kojem je, pored Miloševića, prisustvovao i Radovan Karadžić. Nije imao drugo rešenje: svojim potpisom saglasio se sa Sporazumom u Dejtonu. Uoči ceremonijala u Parizu, i to Jelisejskoj palati, Nikoli Koljeviću su se javili Radovan Karadžić i Slobodan Milošević i dali mu nalog da on u ime Republike Srpske potpiše sporazum o miru u Bosni i Hercegovini. Laknulo mu je, ali nije bio spokojan u Jelisejskoj palati u blizini Klintona, Kola, Mejdžora, Širaka, Černomirdina ... Stajao je u gomili činovnika i agenata s Aleksom Buhom i Vladimirom Lukićem obuzet sećanjima na ratne događaje u Bosni kada ga je neki američki činovnik pozvao da priđe predsedniku SAD, Klintonu, koji želi da ga upozna. 'A vi ste taj profesor?', obratio mu se sa osmehom Bil Klinton. 'Da, ja sam profesor. Zar ne vidite rogove na mojoj glavi kojima ste nas Srbe obeležavali kao đavole?', uzvratilo mu je profesor Koljević i smakao mu osmeh. Smeh stotine novinara ispratio je podpredsednika Republike Srpske kada je, izlazeći iz Jelisejske palate, profesorski rasejan, prevideo svoj auto i hteo da uđe u Širakov automobil, što je izazvalo uzbunu u Širakovom obezbeđenju. Na njihovu gungulu samo osmehom je uzvratilo najbolji poznavalac i tumač Šekspira na srpskim fakultetima književnosti" (D. Ćosić, nav. dj., str. 226-227).

Slobodan Milošević je za vrijeme pregovora u Daytonu, po kazivanju generala Clarka, "na karti Sarajeva crvenim flomasterom obilježio one dijelove Sarajeva koje bi bio voljan vratiti Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i one dijelove koje bi zadržao". On je "ispoljio veliko lično poznavanje terena i nije se morao konsultovati ni sa kim. Kada je došlo vrijeme za razgovore o uspostavljanju koridora između Sarajeva i enklave Goražde, koja je pripadala bosanskim muslimanima", Milošević je s generalom Clarkom "radio na kompjuterizovanoj karti i, iako se nije konsultovao ni sa jednim članom delegacije bosanskih Srba, izgledalo je da je vrlo dobro upoznat sa tim putem i terenom;" on je "označio dijelove teritorije pod kontrolom bosanskih Srba koje je bio voljan vratiti Federaciji Bosne i Hercegovine da bi se uspostavio koridor između Sarajeva i Goražda". Značaj karte koju je obilježio Milošević u Dayto-

na je, po mišljenju generala Clarka, u tome što je on **“lično povlačio linije, ne konsultujući nikoga: to je govorilo o njegovom autoritetu. Tokom pregovora nije se ni sa kim konsultovao (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBODAJUĆE PRESUDE, 16. juni 2004, paragraf 282).**

Kada je general Clark **“imao teškoća s bosanskim Srbima” “u vezi sa pregovorima u Dejtonu”**, odlazio je kod Miloševića, **“koji je bio u stanju učiniti nešto u vezi s tim”**. Milošević je **“rekao da je njegov paraf dovoljan da se verifikuje sporazum iz Dejtona i da će kasnije omogućiti potpis bosanskih Srba”** (Isto, paragraf 283).

Očigledno je da je Slobodan Milošević i za vrijeme pregovora u Daytonu samostalno donosio odluke - **“nije se konsultovao ni sa jednim članom delegacije bosanskih Srba”**, čime je, pored ostalog, ponovo potvrdio i dokazao da je on dominantna politička ličnost i apsolutni autoritet, a njegovi kolaboracionisti (rukovodstvo njegove paradržavne tvorevine - Republike Srpske) nisu predstavljali nikakav politički (niti vojni) faktor.

Momčilo Krajišnik je 1. decembra 1995, na sastanku **“Vrhovne komande RS”** (političko i vojno rukovodstvo paradržavne tvorevine), prilikom rasprave u vezi sa prvom tačkom dnevnog reda (**“Razmatranje Dejtonskog sporazuma”**), **“prepričao tok pregovora”**. Po njemu je **“sve urađeno vrlo loše, sankcije su dobitak i sve što smo izgubili cena je sankcija ..., ipak, smo na neki način prevareni. Obćavano nam je mnogo više, a sankcije su bile veliki adut da nas Amerikanci pritisnu. Radili smo maksimalno uporno”** (ICTY - Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 134).

Navodeći da su mogli da biraju (**“mogli smo da biramo ...”**) **“između nešta i ništa”**, Aleksa Buha je bio **“razočaran zbog pristupa delegacije SRJ, kojoj je glavni cilj bio da se skinu sankcije”**. Po njemu, **“nije bilo prave saradnje sa del. /delegacijom - prim. S. Č./ SRJ i nisu imali sluha da čuju naše argumente”**. Buha je izjavio da su najviše dobili (**“najviše smo dobili ...”**) **“na ustavnim papirima. Dobijena ustavna rešenja sudbinu naše države stavljaju u naše ruke”** (Isto, str. 134-135). General Zdravko Tolimir je izjavio: **“Ništa nas nisu pitali, niti su uvažili naše primedbe na vojni papir.”** Taj dokument je, po njemu, **“totalno neprihvatljiv, već je to okupacija od strane NATO. NATO želi da preuzme mirovnu ulogu snaga UN. Parafiranjem dokumenata oni su ušetali na našu teritoriju. Vrší se politička i vojna okupacija Balkana od strane NATO pakta”** (Isto, str. 137).

Ocjenu pregovora u Daytonu dao je i Dobrica Ćosić, pri čemu je, pored ostalog, falsifikujući historijske činjenice, priznao postojanje (veliko)srpskog projekta, osvajačkog i genocidnog karaktera. S tim u vezi, Ćosić 12. novembra 1995. piše: **“U nekakvom Dejtonu, u vazduhoplovnoj bazi, u američkoj državi Ohajo, održava nam se ‘Berlin-ski kongres’. Repriza suđenja srpskom narodu; repriza presude njegovoj težnji za ujedinjenjem i svojom državom; repriza krojenja granica srpskom narodu; repriza nagrađivanja srpskih neprijatelja. Srpska delegacija, koja nije nacionalna delegacija nego jedan ucenjeni političar Slobodan Milošević, ‘uhapšen’ u toj vazduhoplovnoj kasarni, bez veza sa zemljom i svetom, prihvata ili pokušava da malo olabavi i popravi diktate kancelarije Stejt departmenta. Američka ‘slobodna štampa’ i ‘demokratske televizije’ vode besomučnu kampanju protiv Srba, optužuju ih za ratne zločine u Bosni, imenujući Karadžića i Mladića ratnim zločincima, ali ciljajući i na**

što su ga podsjetili kako ga Sjedinjene Američke Države drže odgovornim za postupke njegovih (bosanskih) Srba, Milošević je garantovao da će imati te potpise “**za dvadeset četiri sata**” poslije njegovog povratka u Beograd.¹⁰⁹

Za vrijeme mirovnih pregovora o Bosni i Hercegovini od 1. do 21. novembra 1995. delegacije Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i Savezne republike Jugoslavije su se “**angažovale u višečasovnim diskusijama sa ciljem dostizanja mirovnog rješenja sukoba u Bosni i Hercegovini**”. Kao rezultat tih “**konstruktivnih i teških pregovora**”, navedene države su postigle dogovor “**o uslovima Opšteg okvirnog sporazuma**” i sljedećih aneksa uz to: vojni aspekti mirovnog dogovora; regionalna stabilizacija; međuentitetska linija razgraničenja; izbori; Ustav Bosne i Hercegovine; arbitraža; ljudska prava; izbjeglice i raseljena lica; Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika; javne korporacije Bosne i Hercegovine; civilna implementacija i međunarodne policijske snage.¹¹⁰

Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini i njegovi aneksi prihvaćeni su i parafirani 21. novembra 1995.¹¹¹ Tada su se Republika Bosna i

druge - i na Miloševića. Američki moćnici koji gospodare svetom ponašaju se brutalno, to jest klasično: ucenjuju, prete, presuđuju ... U Republici Srpskoj nesagledna su i u ovom veku nedoživljena stradanja. Desetine i desetine hiljada izbjeglica su pod vedrim nebom ili strpani u hale, a zima je, preti glad, očaj. Generali javno napadaju Karadžića i vladu. A Karadžić pravi grešku za greškom. Sudbinu srpskog oslobodilačkog pokreta morao je da prepusti Miloševiću. Nema politički potez da izađe iz kljuse u koje je uhvaćen zajedno sa Mladićem ...” (D. Ćosić, nav. dj., str. 215).

¹⁰⁹ Isto. Milošević je održao obećanje: “**bosanski Srbi, zajedno s Karadžićem, potpisali su Sporazum dan nakon Miloševićevog povratka u Beograd**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 310; N. Koljević, nav. dj., str. 418; AIIZ, inv. br. 4270, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, ODBRANA, SLUŽBENA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa 47. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 6. decembra 1995, Beograd, str. 7).

¹¹⁰ ∴ **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM**, JP NIO Službeni list BiH, Sarajevo, 1996, str. 3-153. U *ZAVRŠNOJ IZJAVI UČESNIKA U POSREDNIM MIROVNIM PREGOVORIMA O BOSNI I HERCEGOVINI*, navodi kako su pregovori održani pod pokroviteljstvom *Kontakt-grupe* (Isto, str. 121-122).

¹¹¹ Isto. Za Republiku Bosnu i Hercegovinu Sporazum je potpisao predsjednik Predsjedništva Alija Izetbegović, za Republiku Hrvatsku predsjednik Franjo Tuđman, za Saveznu republiku Jugoslaviju i “za Republiku Srpsku” predsjednik Slobodan Milošević i za Federaciju Bosne i Hercegovine Krešimir Zubak.

“**Paraf je iznuđen**”, tvrdi novinar Ibrahim Prohić, “**pištoljem na sljepočnicu žrtve. Odlučujući je bio pritisak Kristofera i Tuđmana. Izetbegović priznaje da mu je**

Hercegovina, Republika Hrvatska i Savezna republika Jugoslavija usaglasile da se ponovo sastanu u Parizu i potpišu Sporazum i njegove anekse.¹¹²

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, *Rezolucijom 1022* (1995) od 22. novembra 1995, pozdravilo napore (takozvane) međunarodne zajednice da pomognu “**stranama u sporu**” da postignu rješenje u vezi sa oružanim sukobom, pohvalilo učešće Republike Bosne i Hercegovine, Savezne republike Jugoslavije i Republike Hrvatske u neposrednim pregovorima za postizanje trajnog mira u Bosni i Hercegovini i pozdravilo parafiranje *Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini*.¹¹³ Stoga je Vijeće sigurnosti (*Rezolucija 1026*, od 30. novembra 1995; *Rezolucija 1031* od 15. decembra 1995; *Rezolucija 1088*, od 12. decembra 1995) pozvalo strane potpisnice Dejtonskog mirovnog sporazuma, uključujući implicitno i “Republiku Srpsku” na poštivanje i implementaciju Sporazuma.¹¹⁴

U Parizu je 14. decembra 1995, uz “**mali diplomatski teatar s kojim počinje mir**” i svjedočenje i potvrdu (potpisima) predstavnika Evropske unije i članica *Kontakt-grupe* (Republika Francuska, Velika Britanija, Savezna Republika Njemačka, Ruska Federacija i Sjedinjene Američke Države), u Jelisejskoj palati održana formalna ceremonija potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma. *Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini*, trilateralni međunarodni ugovor, potpisale su tri države: Savezna republika Jugoslavija, Republika Hrvatska i Republika Bosna i Hercegovina.¹¹⁵

rečeno da će interes SAD za Bosnu opasti ako pregovori propadnu. Prevedeno, digli bi ruke od Bosne. Spremnost Zagreba na trgovinu teritorijama i sporazum sa Srbijom, bez obzira na odluku Sarajeva, bila je upozorenje da bi Bosna mogla ostati sama. Pored svih pohvala Armiji BiH, pitanje je koliko bi Bosna sama bila sposobna za vojničko rješenje. Je li u takvoj situaciji bilo izbora i da li je svaki mir (bio) bolji od rata? Izetbegović se između pravde i mira opredijelio za ovo drugo, uvjeren da bi alternativa nepovoljnom miru bio nepovoljniji nastavak rata. Mišljenja o tome su podijeljena. I nezadovoljstvo i zadovoljstvo ima svoje argumente” (I. Prohić, **IZNUĐENI PARAF**, *Oslobođenje*, 23. novembar 1995, str. 1).

¹¹² Isto. S tim u vezi, navodi se da će sastanak u Parizu biti održan pod pokroviteljstvom *Kontakt-grupe*.

¹¹³ OUN, Vijeće sigurnosti, *Rezolucija 1022* (1995), 22. novembar 1995.

¹¹⁴ OUN, Vijeće sigurnosti, *Rezolucija 1026* (1995), 30. novembar 1995; *Rezolucija 1031* (1995), 15. decembar 1995; *Rezolucija 1088* (1995), 12. decembar 1995.

¹¹⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 321-322; D. Chollet, nav. dj., str. 399 i 406; D. Owen, nav. dj., str. 322, 375 i 378; ∴ **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 9 -153;

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je 15. decembra 1995. izglasalo *Rezoluciju 1031* (1995) kojom je, na osnovu poglavlja VII *Povelje Ujedinjenih nacija*, “**pozdravilo spremnost država članica Ujedinjenih nacija da, djelujući u koordinaciji sa Aneksom 1-A Daytonskog mirovnog sporazuma /Sporazum o vojnim aspektima mirovnog dogovora - prim. S. Č./, pomognu stranama potpisnicama mirovnog sporazuma, raspore-**

K. Begić, nav. dj., str. 235-241; K. Bilt, nav. dj., str. 252-253; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 316-317. Iza predsjednika Miloševića, Tuđmana i Izetbegovića “stajali su predsjednik Chirac, predsjednik Clinton, kancelar Kohl, premijer Major i premijer Chernomyrdin, koji je predstavljao oboljelog Borisa Jeltsina. Lideri su, jedan po jedan, stavili svoje potpise, bilo kao šefovi ili svjedoci. Govorili su predsjednici i premijeri, kao i Carl Bildt i, što je neobično, čovjek koji je tako malo učinio da bi se završio rat, Boutros Boutros-Ghali.

S čudnom, skoro dirljivom notom povrijeđenog ponosa, francuski ministar spoljnih poslova nazvao je Daytonski mirovni sporazum ‘Jelisejskim mirovnim ugovorom’ i zamolio govornike da izbjegavaju svako spominjanje Daytona. I to im nije bilo dovoljno, nego se Tony Lakea, Sandy Bergera, generala Clarka i mene /tj. Richarda Holbrookea - prim. S. Č./ smjestili skoro u dnu prostorije, iza mnogih zvaničnika i uzvanika koji nisu imali nikakvu ulogu u pregovorima. Ovo je bilo nesuvislo (i Levitte /Jean - David Levitte, savjetnik predsjednika Chiraca za nacionalnu sigurnost - prim. S. Č./ se kasnije izvinio) i da to sutradan nije zabilježeno u nekoliko listova, ne bi bilo vrijedno spomena. Zlobne poteze jednog ili dvojice *funkcionera* nisam poistovjetio sa zemljom u kojoj sam živio kao tinejdžer, koja je izvršila veliki uticaj na mene i koju sam volio. Bijedno ponašanje nekolicе činovnika ponižavalo je status velike zemlje koja je još imala da odigra važnu ulogu u svijetu, ali to nije umanjilo uspjeh Francuske da omogući ovaj dan” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 322).

U “kratkim govorima” predsjednika Izetbegovića, Miloševića i Tuđmana “razlike su bile očigledne. Za Izetbegovića, njegova vlada ‘učestvuje u ovom sporazumu bez imalo entuzijazma, već kao neko ko uzima gorak, ali koristan lek’. Milošević je upozorio da ‘ključ uspeha misije leži u nepristrasnosti. Kao što je pristrasnost ključ neuspjeha’. Po Tuđmanu, ‘krizu su potakli duboko ukorijenjeni razlozi, u biti potpisivanje Versajskog ugovora, ali čak i dalje, raspad Rimske imperije u Zapadno i Istočno carstvo, da ne spominjem Otomansku invaziju” (D. Owen, nav. dj., str. 378; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 316-317).

“Poslije ceremonije” svi su, piše Richard Holbrooke, “prešli u Quai d’Orsay, gdje je Chirac priredio banket. Poslije jela, francuski predsjednik me za trenutak izdvojio. ‘*Dragi moj Holbrooke*’, rekao je izuzetno raspoložen, ‘dobili ste poen za izbore, ali ćete se uvjeriti koliko ne priliči jednom Amerikancu, pa čak i Evropljaninu, da vodi te izbore na mjestu kakva je Bosna.’ Odgovorio sam da se nadam kako će događaji pokazati koliko nije bio u pravu. U tom trenutku, prišao nam je Milošević i nadovezujući se na temu rekao Chiracu da će se on potruditi da izbori uspiju” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 322).

đujući multinacionalne snage za implementaciju”.¹¹⁶ Tom rezolucijom države članice Ujedinjenih nacija ovlaštene su da, shodno Aneksu 1-A Dejtonskog mirovnog sporazuma, ustanove multinacionalne snage za implementaciju (IFOR - *International Forces* - Međunarodne snage) pod jedinstvenom komandom i kontrolom, kako bi se ispunile uloge, funkcije, ciljevi i zadaci specificirani u Aneksima 1-A i 2 Dejtonskog mirovnog sporazuma.¹¹⁷

IFOR je uspostavljen da bi nadgledao provođenje *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog sporazuma* (Dejtonskog mirovnog sporazuma), sa ovlaštenjem preduzimanja neophodnih mjera (*to take all necessary measures*) da bi se implementirao potpisani međunarodni sporazum. Tom rezolucijom izvršen je prijenos ovlasti sa Zaštitinih snaga Ujedinjenih nacija (UNPROFOR) na Međunarodne snage (IFOR), odnosno utvrđeno da će mandat UNPROFOR-a biti okončan onoga dana kada generalni sekretar Ujedinjenih nacija obavijesti Vijeće sigurnosti da je izvršen prijenos ovlasti sa UNPROFOR-a na IFOR.¹¹⁸

Aneks 1-A Dejtonskog mirovnog sporazuma, zajedno sa *Rezolucijom 1031* (koja je pravno uspostavila subjekte - nosioce nadgledanja i provođenja odredaba spomenutog međunarodnog sporazuma), predstavljali su punu pravnu osnovu da snage IFOR-a upotrijebe i koriste vojnu silu, ne samo u svojoj samoodbrani nego i u provođenju proširenog i vrlo jasnog mandata novih, združenih snaga Ujedinjenih nacija i NATO pakta.¹¹⁹

Dejtonskim mirovnim sporazumom, koga je postigla diplomacija Sjedinjenih Američkih Država, je, po ocjeni predsjednika Billa Clintona,

¹¹⁶ OUN, Vijeće sigurnosti, *Rezolucija 1031* (1995), od 15. decembra 1995, tačka 12. operativnoga dijela; ∴ **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 13-31; E. Omerović, **UJEDINJENE NACIJE I MASOVNA KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA U FORMI MEĐUNARODNIH ZLOČINA U BOSNI I HERCEGOVINI U VRIJEME MEĐUNARODNOG ORUŽANOG SUKOBA**, *Pregled*, Časopis za društvena pitanja, br. 3, godina 2010, Godište LI, Sarajevo, septembar-decembar 2010, str. 215-216.

¹¹⁷ Isto.

¹¹⁸ Isto. Tom rezolucijom je, također, uspostavljen i Ured visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini kojem je povjeren zadatak da, u skladu sa *Sporazumom o civilnoj implementaciji sporazuma* (Aneks 10) Dejtonskog mirovnog sporazuma, nadgleda njegovu potpunu implementaciju, te da je Ured visokog predstavnika konačna vlast (*final authority*) u vezi sa interpretacijom Aneksa 10 (Isto).

¹¹⁹ Isto.

“završen rat u Bosni”. Bosna i Hercegovina, po njemu, “bi ostala jedna država, koja bi se sastojala od dva dijela, bosansko-hrvatske federacije i Republike Srpske”, “Sarajevo bi ostao nepodijeljen glavni grad. Nacionalna vlada bila bi odgovorna za vanjske poslove, trgovinu, useljavanje, stanovništvo i monetarnu politiku. Svaka od federacija imala bi policijske jedinice. Prognanici bi se mogli vratiti kućama i bilo bi osigurano slobodno kretanje na području cijele države. Provodio bi se međunarodni nadzor poštovanja ljudskih prava i obučavanja policije, a optuženici za ratne zločine bili bi isključeni iz političkog života. Jake međunarodne snage pod komandom NATO-a nadzirale bi povlačenje snaga i osiguravale mir za vrijeme provođenja sporazuma”.¹²⁰

“Bosanski mirovni plan” je, po ocjeni predsjednika Clintona, “postignut s mukom i sadržavao je nekoliko gorkih pilula za obje strane”, pri čemu je, po njemu, “donio kraj četverogodišnjem krvavom ratu koji je odnio više od 250.000 života i istjerao više od 2 miliona ljudi iz njihovih domova”. “Američko vođstvo” je, po njemu, “bilo odlučno da NATO preduzme agresivnije korake i preuzme konačnu diplomatsku inicijativu”. Naporima Sjedinjenih Američkih Država “beskrajno su”, tvrdi Clinton, “pomogli uspjesi hrvatske i muslimanske vojske /odnosno Armije Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č./, te hrabro i tvrdoglavo odbijanje Izetbegovića i njegovih saradnika da se predaju pred srpskom agresijom”.¹²¹

¹²⁰ B. Clinton, nav. dj., str. 651-652. Dejtonski mirovni sporazum je, po Christianu Schwarzu - Schillingu, počivao (“ne uzimajući u obzir izuzetak Odžaka i Sarajeva”) “na ugovornom fiksiranju linija fronta, tako da su ostale očuvane pozicije moći koje su stvorene progonima” (E. Rathfelder - C. Bethke, BOSNA U FOKUSU. DRUGI POLITIČKI IZAZOV CHRISTIANA SCHWARZ - SCHILLINGA, Kult B, Sarajevo, 2011, str. 117-118).

¹²¹ Isto, str. 652-653. “Konačni dogovor” je, po Clintonu (on više puta govori o srpskoj agresiji), “zahvaljujući vještini Dicka Holbrookea i njegovu timu pregovarača, Warrenu Christopheru, koji je u kritičnim trenucima bio odlučan ne dopustiti Bosancima da odu bez postignuta dogovora, Tonyju Lakeu, koji je na početku stvorio i promovirao našu mirovnu inicijativu našim saveznicima i s Holbrookeom vršio pritisak da se konačni pregovori održe u Sjedinjenim Državama, Sandy Berger, koja je predsjedavala na sastancima vijeća zamjenika koji su obavještavali ljude o svemu što se događa bez previše interferencije za vrijeme nacionalne sigurnosne operacije, i Madeleine Albright koja je snažno podržavala naš agresivan stav u Ujedinjenim nacijama. Pregovarački tim pažljivo je odabrao Dayton i bazu Wri-

6. Legalizacija srpske paradržavne tvorevine i (rezultata) agresije i genocida

U Daytonu je 21. novembra 1995. prihvaćen i parafiran *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski mirovni sporazum)*. U Parizu su 14. decembra, na ceremoniji potpisivanja u Jelisejskoj palati, u neizmijenjenom obliku, potpisani Opći okvirni sporazum za **mir** u Bosni i Hercegovini i ankesi tog sporazuma. Ugovorne strane *Sporazuma*, kojim je uspostavljen mir u Bosni i Hercegovini i u širem regionu, jesu države Republika Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i Savezna republika Jugoslavija,¹ sa punim međunarodnopravnim subjektivitetom, koje su, zaključnim sporazumom, uobičajeno praksi međunarodnopravnih odnosa,

ght-Patterson: bila je u Sjedinjenim Državama, dovoljno daleko od Washingtona da se onemoguću curenje informacija, a objekti su omogućavali 'bliske pregovore' koji su Holbrookeu i njegovu timu olakšali rješavanje detalja" (Isto, str. 652).

¹ .: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM**, JP NIO *Službeni list BiH*, Sarajevo, 1996, str. 9; K. Begić, **BOSNA I HERCEGOVINA OD VANCEOVE MISIJE DO DAYTONSKOG SPORAZUMA (1991-1996)**, Bosanska knjiga i Pravni centar Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1997, str. 235-241; A. Izetbegović, **SJEĆANJA: AUTOBIOGRAFSKI ZAPIS**, Grafička izdavačka kuća d.d. OKO, Sarajevo, 2005, str. 315-316; F. Muslimović, **SPECIJALNI RAT**, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 2011, str. 91-100. Ta činjenica, po ocjeni prof. dr. Kasima Begića, "ima svoju političku i pravnu dimenziju. Naime, umjesto 'tri zaraćene strane' (kao blaža forma u određenju prirode sukoba u BiH koji ima isključivo građanski odnosno plemenski predznak) iz prethodnih planova, čime se i amnestiraju susjedne države od bilo kakvog uplitanja u 'bosanski sukob' (za lorda Owena i ostale kopredsjednike sankcije i upozorenja Vijeća sigurnosti susjedima nisu bile relevantne kategorije), Daytonski sporazum u dijagnozi stanja polazi od ispravne premise da su i politički i oružani sukobi u BiH importirani iz susjedstva i da nema mirovnog sporazuma za BiH bez involviranja i u pregovore i u mirovni sporazum Hrvatske i SRJ. Uzgred, ovakvo opredjeljenje je bilo na tragu jedne od rijetkih konstruktivnih inicijativa A. Juppéa koji je početkom februara 1995. godine, nakon kolabiranja plana *Kontakt grupe*, zatražio tripartitnu konferenciju (Izetbegović, Tudman i Milošević), čime je potvrdio ono što je svim grada-

utvrdile međusobna prava i obaveze, **uz potpuno poštovanje suverene jednakosti jedne druge** (čl. 1. *Sporazuma*), kako u odnosu na aranžmane u pojedinim aneksima *Sporazuma*, tako i u pogledu saradnje na implementaciji mirovnog sporazuma.² Savezna republika Jugoslavija i Republika Hrvatska su se obavezale (član 1. i član 10. *Sporazuma*) da će poštovati teritorijalni integritet i političku nezavisnost Bosne i Hercegovine u njenim međunarodno priznatim granicama.³ S jedanaest aneksa, kompleksnih,

nima BiH bilo odveć poznato: da su ključevi rata i mira, u prvom redu, u Beogradu i u Zagrebu” (K. Begić, nav. dj., str. 237).

“**Da bi bilo pravo i Francuskoj, ustvari Evropi, odlučeno je da se**”, tvrdi predsjednik Alija Izetbegović, “**svečano potpisivanje mirovnog sporazuma izvrši u Parizu (u Daytonu je samo parafiran)**” - A. Izetbegović, *SJECANJA ...*, str. 316).

Dejtonski mirovni sporazum su “**kao garanti potpisali Milošević i Tuđman, osvjedočeni agresori i neprijatelji Bosne i Hercegovine**”. Ukazujući s pravom na tu veoma bitnu činjenicu, Rade Vukosav navodi: “**Za veliko čudo, dželiti Bosne i Hercegovine! Kakve? Time su oni još i nagrađeni. Počasćeni su u agresiji dostignutim teritorijalnim ustupcima, priznati su vodama svih Srba, odnosno svih Hrvata ...**” (R. Vukosav, **DEJTONSKI SPORAZUM NIJE PO MJERI BIH, PONIZIO JE ŽRTVU, NAGRADIO AGRESORA, .: ZLOČINI U BOSANSKOJ KRAJINI ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991-1995**, Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije, održane u Bihaću od 22. do -24. septembra 2000, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 1007-1013).

Dejtonski mirovni sporazum je, po ocjeni prof. Begića, formalno-pravno **međunarodni ugovor**. Potvrdu te ocjene on pronalazi i vidi u sljedećim činjenicama: prvo, pravni aspekt o ugovornim stranama (tri države), drugo, kao potpisnici se, pored ugovornih strana (tri države), pojavljuju i drugi subjekti međunarodnog prava (u ulozi svjedoka *Sporazuma* su: Evropska unija i pet zemalja članica *Kontakt-grupe* - Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Ruska Federacija, što je u političkom smislu “**značilo usaglašenu politiku svih relevantnih zemalja i međunarodnih faktora naspram iznalaženja mirovnog rješenja za Bosnu i Hercegovinu, čime se prevazilaze dotadašnji negativni učinci konglomerata nacionalnih politika u okviru Ujedinjenih nacija kao glavnog mirotvorca i svojevrsna advokatura pojedinih zemalja u korist neke od 'domaćih strana'**”) i treće, *Sporazum* se poziva i temelji na relevantnim izvorima međunarodnog prava (*Povelja Ujedinjenih nacija*, *Helsinški završni akt* i drugim dokumentima Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi) i općim principima međunarodnih odnosa (Isto, str. 237-238).

².: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 9-11; K. Begić, nav. dj., str. 237-238; F. Muslimović, nav. dj., str. 92.

³ Isto. Za Holbrookea su, nakon Daytonu, ostala brojna pitanja, kao što su: “**da li je američki angažman bio u nacionalnom interesu? Kako je to uticalo na ulogu Amerike u svijetu? Da li je Dayton donio mir Bosni ili samo odsustvo rata? Šta je moglo**

nekonzistentnih i nekoherentnih i nekorespondentnih i teško praktika-bilnih u društvenoj i političkoj praksi, a koji su sastavni dio *Općeg okvirnog sporazuma*, regulisani svi su aspekti mirovnog procesa (vojni aspekti mirovnog dogovora, regionalna stabilizacija, granice između entiteta - međuentitetska granica, izbori, Ustav, arbitraža, ljudska prava, izbjeglice

biti učinjeno bolje ili barem drukčije? Da li Bosna može opstati kao jedinstvena multietnička zemlja, kako je to traženo u Daytonu, ili će se možda podijeliti u dvije ili tri etničke države?” (R. Holbrooke, **ZAVRŠITI RAT**, Šahinpašić, Sarajevo, 1998, str. 359). S obzirom na to da su navedena i druga pitanja, po Holbrookeu, “zasluživala” pažnju, on je na njih dao određene odgovore.

Bosna i Hercegovina je, tvrdi Holbrooke “**ipak, definisala prvu fazu posthladno-ratovskih odnosa između Evrope i Sjedinjenih Država i ozbiljno naškodila atlantskom savezništvu**”, pri čemu je “**napetost posebno ugrozila sam NATO, upravo kada je Washington nastojao da ga proširi**” (Isto, str. 360).

Konstatujući kako je Clintonova administracija “**oštro kritikovana što izdaje naša opredjeljenja za evropsku sigurnost ili slabi prioritet koji odgovara spoljnjim pitanjima - ukratko, zbog slabog vodstva u spoljnoj politici**”, Holbrooke ukazuje na činjenicu kako je ta administracija “**zabilježila ozbiljan uspjeh u posthladnoratovskoj Evropi: izgradila je novi odnos sa Rusijom i drugim bivšim sovjetskim republikama; počela je proširivati NATO; dotakla je irski problem; ojačala američke veze sa baltičkim zemljama i centralnom Evropom i dobila saglasnost Kongresa za trgovinske sporazume NAFTA i GATT**” (Isto). Međutim, “**svijest da se Washington okrenuo od Evrope po završetku hladnog rata**”, bilo je, po Holbrookeu, “**teško promijeniti sve dok**” su Sjedinjene Američke Države stajale “**po strani od Bosne**” (Isto).

Dayton je, tvrdi Holbrooke, to “**skoro preko noći promijenio**”. Naime, “**naglo su prestale kritike da je predsjednik Clinton slab lider, posebno u Evropi i među muslimanskim zemljama**”. Od tada je Washington “**bio hvaljen zbog svog odlučnog vodstva - ili čak koren** (italik u originalu - prim. S. Č./ **od nekih Evropljana zbog previše vodstva**”. S tim u vezi, Holbrooke tvrdi kako su “**ustuknuli čak i oni koji su se bunili zbog ponovne potvrde američke moći**” (Isto).

Nakon Daytonu “**izgledalo je da je američka spoljna politika odlučnija**”. To je, po Holbrookeu, “**spoznaja koliko i realnost, ali je bilo vrijedno spoznaje**”. “**Tri glavna stuba američke spoljne politike u Evropi: američko-ruski odnosi, proširenje NATO-a u centralnoj Evropi i Bosna - često su**”, po ocjeni Holbrookea “**radila jedan protiv drugog**”. Međutim, poslije Daytonu, nastavlja Holbrooke, “**osnažili su jedan drugog: NATO je prvi put u historiji poslao svoje snage izvan svog područja, a ruske trupe, pod američkim zapovjedništvom, bile su raspoređene zajedno s njima**”. S tim u vezi, Holbrooke navodi ocjenu Yegara Gaidara (bivšeg ruskog premijera) o tome kako je “**Clinton uspio postići naizgled nemoguće**” - “**da implementira proširenje NATO-a, ne čineći nepopravljivu štetu ni demokratskim elementima u ruskom političkom establišmentu ni u američko-ruskim odnosima**”. Govoreći o tome, Holbrooke navodi kako je De Charett (Herve de Charette, francuski ministar za vanjske poslove) imao pravo kada je zaključio kako se “**Amerika vratila**” (Isto).

i raseljena lica, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, javne korporacije Bosne i Hercegovine, civilna implementacija i međunarodne policijske snage) koji se odnose na ustavno-pravno ustrojstvo Bosne i Hercegovine, uređenje različitih oblasti socijalnog i ekonomskog razvoja koji su u funkciji uspostave i konsolidacije mira.⁴

Osnova Dejtonskog sporazuma bio je *plan Kontakt-grupe* iz jula 1994. i dogovoreni *principi* u Ženevi (8. septembar 1995) i New Yorku (26. septembar 1995) o podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva dijela – entiteta (Federaciju Bosne i Hercegovine i “Republiku Srpsku”) i, s tim u vezi, legalizaciji kolaboracionističke, paradržavne i petokolonaške tvorevine Savezne republike Jugoslavije Srbije i Crne Gore (“Republike Srpske”) - srpski agresor i njegovi saradnici su dobili (svoju) republiku.⁵ Tako je Dejtonskim sporazumom pola teritorije

⁴ ∴ **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 3-153; K. Begić, nav. dj., str. 239; F. Muslimović, nav. dj., str. 91-100. Osnovu za zaustavljanje rata i zaključenje Dejtonskog sporazuma činio je, po ocjeni prof. Boylea, Vašingtonski sporazum od 18. marta 1994. S tim u vezi, prof. Boyle tvrdi: **“I zaista Dejtonski sporazum se može razumjeti i tumačiti samo pozivanjem na Vašingtonske sporazume. Drugim riječima, uprkos javnim negodovanjima u suprotnom pravcu, tokom cijele 1994. i 1995. Clintonova administracija je aktivno promovirala i konstantno slijedila ovu *de facto* podjelu države članice Ujedinjenih nacija na dva dijela, a zatim i to da Bosna i Hercegovina bude anektirana od strane druge dvije države, članice Ujedinjenih nacija”** (F. Boyle, **POKUŠAJ ZAUSTAVLJANJA GENOCIDA NAD NARODOM I REPUBLIKOM BOSNOM I HERCEGOVINOM**, ∴ **ZLOČINI U BOSANSKOJ KRAJINI ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991-1995**, Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije, održane u Bihaću od 22. do 24. septembra 2000, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 262).

⁵ Iako se “Republika Srpska” **“u svim jezičkim varijantama u kojima se pojavljivala od 1992. ponašala kao suverena država koja je različitim pravnim aktima regulirala najvažnije segmente društvenog života, ubirala poreze i carine, organizirala sudove i održavala vojsku i policiju”**, o “njenoj se samostalnosti i državnom suverenitetu”, s pravom tvrdi prof. dr. Edin Šarčević, **“ne može govoriti”**. “Republika Srpska” je, po njemu, a što dokazuju brojni (relevantni) izvori različite provenijencije, **“privredno i vojno u potpunosti ovisila o Srbiji iz koje je rukovođeno vojnim operacijama, monetarnom i kreditnom politikom, snabdijevanjem gorivom, hranom i upravljanje telekomunikacionim sistemima”** (E. Šarčević, **USTAV I POLITIKA: KRITIKA ETNIČKIH USTAVA I POSTREPUBLIČKOG USTAVOTVORSTVA U BOSNI I HERCEGOVINI**, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 1997, str. 40).

Republiku Bosnu i Hercegovinu su u Parizu 14. decembra 1995, u skladu sa Dejtonskim mirovnim sporazumom (*Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini*, Dayton, 21. novembra 1995), tvrdi profesor F. Boyle, “iskomadale Ujedinjene nacije, Evropska unija i države njene članice, Sjedinjene Američke Države, Rusija i mnoge druge prisutne države”. Ta “egzekucija države članice UN-a, sankcionirana od strane tih istih UN-a”, prekršila je “fundamentalne principe međunarodnog prava koji se nalaze u Povelji UN-a, Nirnberške principe, Konvenciju o genocidu, četiri Ženevske konvencije i njihova dva dodatna protokola, Konvenciju o rasnoj diskriminaciji, Konvenciju o apartheidu, Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima”, zatim “dva Rješenja o zaštiti koje je izdao Međunarodni sud pravde u korist Bosne i Hercegovine, 8. aprila 1993. i 13. septembra 1993. Ovo drugo Rješenje Međunarodnog suda pravde zakonski zabranjuje takvu podjelu Bosne i Hercegovine glasanjem trinaest prema dva” (F. Boyle, **POKUŠAJ ZAUSTAVLJANJA GENOCIDA ...**, str. 663-664; Isti, **BOSANSKI NAROD OPTUŽUJE ZA GENOCID - POSTUPAK PRED MEĐUNARODNIM SUDOM PRAVDE U PREDMETU BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE RADI SPREČAVANJA I KAŽNJAVANJA ZLOČINA GENOCIDA**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2000, str. 36, 42 i 242-519). To “pogubljenje jedne države članice Ujedinjenih nacija, koje su sankcionisale same Ujedinjene nacije prekršilo je svaki poznati princip međunarodnog prava koji je formulirala međunarodna zajednica u periodu nakon II svjetskog rata” (F. Boyle, **POKUŠAJ ZAUSTAVLJANJA GENOCIDA ...**, str. 663-664).

“Nihilističko cijepanje Bosne”, po Boyle, “pokazuje da se tekući režim međunarodnog prava i organizacija koje se uspostavile Sjedinjene Američke Države i Evropa, kao direktan odgovor na genocidne užase Drugog svjetskog rata, nalazi u procesu postepenog ali nepopravljivog raspada” (F. Boyle, **BOSANSKI NAROD OPTUŽUJE ZA GENOCID ...**, str. 36).

Bosna je, tvrdi Boyle, “žrtvovana makijavelističkom bogu sebičnosti na oltaru politika velikih sila”. S tim u vezi, on kao primjer navodi da su “velike evropske sile 1938. učinile istu stvar Čehoslovačkoj u Minhenu (München). Podjela tog naroda nije tada donijela mir Evropi. Podjela Republike Bosne i Hercegovine neće sada donijeti mir Evropi” (Isto), zaključio je Boyle.

Zapad je, tvrdi Frank McCloskey, kongresmen (Sjedinjenih Američkih Država), “teško razočaran ogromnim promašajem u poštivanju principa i dosljednosti dijela Zapada prema konfliktu na Balkanu”, prihvatio “jednu od najvećih otimačina teritorija u modernoj historiji”, što je “u suprotnosti sa svim uspostavljenim zakonskim i humanističkim principima” (F. McCloskey, **STAV SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA I KONGRESA, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995**, Zbornik radova Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991-1995, održanog u Bonnu od 31. augusta do 4. septembra 1995, (glavni i odgovorni urednik Smail Čekić), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Gesellschaft für bedrochte Völker International - Göttingen, Human Rights Group for Bosnia - Kuala Lumpur, Sarajevo 1997, str. 545-546). Iznoseći tu, nažalost, bolnu i istinitu tvrdnju, McCloskey ukazuje na surovu, bitnu, činjenicu društvene stvarnosti koja glasi: “**Historija i čovječnost potvrđuju da**

Republike Bosne i Hercegovine, osvojene agresorskim (osvajачkim) ratom i zločinom genocida (od strane Savezne republike Jugoslavije - Srbije i Crne Gore i njihovih kolaboracionista, petokolonaša i zločinaca iz Bosne i Hercegovine), dodijeljeno srpskom agresoru i njegovim zločincima.⁶

Sporazumom o međuentitetskoj liniji razgraničenja i relevantnim pitanjima (Aneks 2 Općeg okvirnog sporazuma) utvrđeno je, u skladu sa ustavnim određenjem, da će Bosna i Hercegovina **“nastaviti svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država”**, **“sa postojećim međunarodno priznatim granicama”** i da će se sastojati od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i **“Republike Srpske”**, pri čemu entiteti **“imaju pravo da uspostave posebne paralelne odnose sa susjednim državama u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine”** (član I, stav 1-3 i član III, stav 2a *Aneksa 4: USTAV*). Unutrašnje granice između (dva) entiteta (me-

podijeljena Bosna, sa Bošnjacima svedenim na izolaciju, ogorčenu i viktimiziranu populaciju, sa satusom koji se ne razlikuje od onog u rezervatima američkih Indijanaca, neće funkcionirati i da je to, ustvari, formula za produžavanje tragedije” (Isto, str. 548).

⁶ S tim u vezi, predsjednik Alija Izetbegović tvrdi da pola teritorije Bosne i Hercegovine nije dato u Daytonu, **“nego su to oni /tj. velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti - prim. S. Č./ ranije silom uzeli i mnogo više od toga. Ništa u Daytonu nije izgubljeno što već nije bilo izgubljeno. Naprotiv, mnogo čega je vraćeno: dio teritorije i neke državne kompetencije ... Srbi su morali da prihvate i priznaju bosanskohercegovačku državu, koju su odbacivali od početka i da se odreknu ambicija o nezavisnosti ili otcjepljenju. Mi smo mogli da tražimo više, ali samo na bojnopolju, tj. produženjem rata. Za pregovaračkim stolom moglo se dobiti samo to što je dobijeno, ni centa više. A rat se morao konačno zaustaviti, jer su umiranja i patnje davno prešli granicu podnošljivog”** (*Ljiljan*, Sarajevo, 29. novembar 1995, str. 4).

“Ono što je sačuvano i postignuto”, sačuvano je, tvrdi predsjednik Izetbegović, zahvaljujući požrtvovanosti i hrabrosti boraca Armije Republike Bosne i Hercegovine. **“Bez njih bi čitava Bosna bila samo jedna velika Srebrenica.”** On je, zahvaljujući Armiji Republike Bosne i Hercegovine, bio jedan od potpisnika Dejtonskog mirovnog sporazuma (*Oslobođenje*, 30. novembar 1995, str. 3). Izetbegović je u pravu, jer, kako to tvrdi Florence Hartmann, Bošnjaci **“nisu imali pobjede kojima bi nametnuli uvjete Dejtonskog sporazuma”** (F. Hartmann, *MIR I KAZNA: TAJNI RATOVI MEĐUNARODNE POLITIKE I PRAVOSUĐA*, Buybook, Sarajevo, 2007, str. 202).

U **“svijetu kakav jest”**, u **“kojem je moguće povesti nepravedan rat i nametnuti nepravedan mir”**, po ocjeni Alije Izetbegovića, **“bolji mir se nije mogao postići”** (A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 316).

đuentitetska granična linija) povučene su na karti razmjera 1 : 50.000, “koja će biti priložena” u *Dodatku* kao integralnom dijelu *Sporazuma*, “označavajući međuentitetsku liniju razgraničenja i linije na karti razmjera 1 : 50.000, koja će biti priložena u *Dodatku A* na *Aneks 1-A*, označavajući međuentitetsku zonu razdvajanja i dogovorenu liniju prekida vatre i njegovih zona razdvajanja, koje su prihvaćene od strana kao kontrolirajuće i definitivne, su tačke do približno 50 metara”.⁷ Za područje Brčkog je, prema *Sporazumu*, predviđena obavezujuća arbitraža međuentitetske linije razgraničenja.⁸

U *Sporazumu o međuentitetskoj liniji razgraničenja i relevantnim pitanjima*, kao i u *Dodatku na Aneks 2*, nije posebno opisno izražen kvantitativni odnos između entiteta. Umjesto toga, upućuje se na kartu priloženu u *Dodatku*. Naime, u članu 1. *Sporazuma* ..., s tim u vezi, stoji sljedeća konstatacija: “Unutrašnje granice Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske (međuentitetska linija razgraničenja) će biti kao što je povučeno na karti u *Dodatku*.”⁹

⁷ .: DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 39-50; K. Begić, nav. dj., str. 303. “Strane” su, prema *Sporazumu o međuentitetskoj liniji razgraničenja*, mogle “prilagoditi međuentitetsku liniju na terenu, samo uz uzajamni pristanak, uz obavezu da se konsultuju sa komandantom multinacionalnih snaga (IFOR) prije nego što otpočnu realiziranje eventualno postignute saglasnosti u ovom domenu. Nakon stupanja na snagu *Sporazuma*, predviđeno je formiranje zajedničke komisije, po paritetnom principu, sa zadatkom da *pripremi jedan dogovoren tehnički dokument koji će sadržavati precizan opis međuentitetske granične linije*” (K. Begić, nav. dj., 303).

⁸ Isto. To je, po ocjeni prof. dr. Kasima Begića, značilo “da unutrašnje granice Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske na ovom području nisu utvrđene i da je predmet spora upravo dio međuentitetske linije. Arbitražni tribunal, koji svoju odluku treba donijeti ne kasnije od godinu dana nakon stupanja na snagu *Sporazuma*, sastoji se od po jednog arbitra iz Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, i trećeg arbitra, kao predsjedavajućeg, koji će se imenovati sporazumno naimenovanih arbitara, ili od strane predsjednika Međunarodnog suda pravde” (K. Begić, nav. dj., str. 303).

⁹ .: DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 39; K. Begić, nav. dj., str. 304. **DODATAK NA ANEKS 2** *Sporazuma o međuentitetskoj liniji razgraničenja i relevantnim pitanjima* “sastoji se od ovog dokumenta skupa sa (a) jedne UNPROFOR cestovne karte razmjere 1:600.000 koja se sastoji od jednog lista ovdje priloženog, i (b) jedne karte topografskih linija razmjera 1:50.000, koja će biti priložena kako je opisano niže. Na osnovu priložene karte u razmjeri 1:600.000, strane traže da Odjeljenje odbrane Sjedinjenih Američkih Država obezbijedi jednu kartu topo-

Prema toj karti Federacija Bosne i Hercegovine obuhvata 51,47 odsto ukupnog teritorija Bosne i Hercegovine, odnosno 26.351 kilometar kvadratni, a “Republika Srpska” 48,51 odsto, odnosno 24.834 kilometra kvadratna, uz izdvajanje područja Brčkog koje će biti predmet posebne arbitraže.¹⁰

Polazni osnov pri utvrđivanju međuentitetske linije razgraničenja, pored ranije utvrđenih kvantitativnih odnosa, koji su općim okvirima sankcionisani od međunarodne zajednice još u decembru 1993, bila je *mapa (plana) Kontakt-grupe*.¹¹ Međutim, presudnu ulogu u finaliziranju međuentitetske linije razgraničenja imalo je **faktičko stanje** (vojno stanje) **na terenu** i linije prekida vatre (linije fronta), uz neke izuzetke.¹²

grafskih linija razmjere 1:50.000, koja će se sastojati od koliko god je potrebno listova, kako bi obezbijedili precizniju delineaciju međuentitetske granične linije. Takva karta će biti uključena kao integralni dio ovog dodatka, i strane se slažu da prihvate takvu kartu kao kontrolirajuću i definitivnu za sve svrhe” (: DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM..., str. 42). Međutim, navedene karte u korištenom prevodu ne postoje.

¹⁰ K. Begić, nav. dj., str. 304-305. Rekonstrukciju navedene karte dao je prof. dr. Kasim Begić i objavio je pod naslovom: “MEĐUETNIČKA LINIJA (novembar 1995. godine)” - “Mapa 9” (Isto, između str. 304 i 305). U naslovu (Begićeve) Mape 9 je, umjesto **međuentitetska linija**, pogrešno navedeno **međuetnička linija**. Vjerovatno je u pitanju tehnička greška.

¹¹ Isto. Naglašavajući činjenicu da je u Daytonu među entitetima izvršena teritorijalna podjela u odnosu 51:49 procenata, “**onako kako je zacrtala Kontakt grupa**”, prof. dr. Ivo Komšić ukazuje na tu utvrđenu liniju koju niko nije mogao probiti: “**Svaki put kada bismo u pregovorima uspjeli preći preko granica koje su postavljale ove činjenice, Holbrooke bi nas vraćao nazad**”, što je, pored ostalog, jasan, nedvosmišlen i očigledan dokaz o dogovoru između njega i Miloševića, odnosno Sjedinjenih Američkih Država i Savezne republike Jugoslavije. “**Okviri za pregovore su**”, tvrdi prof. Komšić, “**bili postavljeni tako čvrsto i visoko kao što je željezna ograda oko paviljona u kojima smo boravili i oko staze kojom smo se kretali unutar vojne baze Rajt-Peterson**” (I. Komšić, **POLITIKA ODBRANE I MIROVNIH PREGOVORA O BOSNI I HERCEGOVINI**, *Korak*, br. 22, januar-mart 2011, str. 14).

¹² E. Rathfelder - C. Bethke, **BOSNA U FOKUSU. DRUGI POLITIČKI IZAZOV CHRISTIANA SCHWARZ - SCHILLINGA**, Kult B, Sarajevo, 2011, str. 95. Ukazujući na navedene činjenice, prof. dr. Kasim Begić tvrdi da je “**prilikom finaliziranja međuentitetske linije presudnu ulogu ipak odigrala real-politika, odnosno faktičko stanje na terenu, uz neke izuzetke**” (K. Begić, nav. dj., str. 304).

U prilog potvrdi navedenog stava, prof. Begić ukazuje na “**komparaciju mape Kontaktne grupe i mape vojnog stanja i učešće njihovog većeg ili manjeg udjela u ko-**

U Daytonu je zadržan i usvojen procentualno teritorijalni odnos podjele Republike Bosne i Hercegovine između Federacije Bosne i Hercegovine i “Republike Srpske”, utvrđen planom *Kontakt-grupe* 51 : 49, odnosno 51,47 : 48,51. Međutim, teritorijalno razgraničenje iz plana (mape) *Kontakt-grupe*, za razliku od procentualnog teritorijalnog odnosa, **nije prihvaćeno**. Tako je zadržan teritorijalni procenat *Kontakt-grupe*, ali ne i teritorije. Očigledno su faktičko stanje (vojno stanje) na terenu (frontu) i linije prekida vatre od 12. oktobra 1995. imali presudnu ulogu u unutrašnjem razgraničenju (međuentitetska linija), odnosno podjeli Republike Bosne i Hercegovine.

načnom definiranju međuentitetske linije. Najveća teritorijalna odstupanja prema mapi *Kontaktne grupe* su istočna Bosna i Posavina koje su međuentitetskom linijom pripale Republici Srpskoj, u odnosu na zapadnu Bosnu koja je međuentitetskom linijom ušla u područje Federacije BiH. Od pojedinih odstupanja u odnosu na Plan *Kontaktne grupe* treba izdvojiti ozrensko područje i Doboju, dijelove sjeverne i srednje Hercegovine, na jednoj strani, u korist pojačanja ‘dubrovačkog zaleđa’ na drugoj strani. U odnosu na vojno stanje, ako se izuzme Sarajevo koje je u mapi *Kontaktne grupe* imalo status zasebnog područja, jedino relevantno odstupanje se odnosi na područje Šipova i Mrkonjić-Grada u odnosu na Odžak” (Isto, str. 305).

“Navedena odstupanja i pomjeranja”, “u odnosu na teritorijalno razgraničenje iz Plana *Kontakt grupe*”, su, po ocjeni prof. Begića, “najvećim dijelom izvršena na karti međuentitetske linije prema vojnom stanju i linijama prekida vatre, uključujući i međusobnu ‘razmjenu teritorija’ posljednjih dana mirovnih pregovora (uglavnom se radilo o refleksijama ‘karadordeva’ iz 91, ‘graca’ i ‘njivica’ iz 1992)” - Isto.

Govoreći o ulozi vojnog stanja i linijama prekida vatre, prof. Begić ukazuje i na jedan “svojevrsni paradoks”. Naime, “i pored toga što je istaknuto pomjeranje imalo za glavni kriterij linije prekida vatre, čime je sa geografskog i komunikacionog aspekta umanjena kompaktnost teritorija oba entiteta iz Plana *Kontaktne grupe*, u pogledu obuhvatnosti pripadnika pojedinog nacionalnog korpusa prema međuentitetskoj liniji, podaci ukazuju na prvi pogled na svojevrsni paradoks. Naime, stepen objedinjenosti kod Bošnjaka je uvećan na nepunih osam, a kod Srba za četiri indeksna poena, dok je kod Hrvata smanjen za nešto iznad četiri indeksna poena. Najveća zasluga za ovaj ‘paradoks’ jeste Sarajevo, pogotovo kada se radi o bošnjačkom nacionalnom korpusu, jer je po Planu *Kontaktne grupe* ono zasebno i tretirano (znači i u pogledu nacionalne objedinjenosti unutar entiteta nije uzimano u obzir), ali za potpuniji odgovor treba svakako imati u vidu pomjeranje teritorijalnog razgraničenja u Posavini i u istočnoj Bosni” (Isto, str. 305-306).

Dejtonski mirovni sporazum, uključujući i Ustav Bosne i Hercegovine, počivao je, po ocjeni Schwartza Schillinga, izuzev Odžaka i Sarajeva, “na ugovornom fiksiranju linija fronta, tako da su očuvane pozicije moći koje su stvorene progonima” (E. Rathfelder - C. Bethke, nav. dj., str. 95).

Dayton je, po Holbrookeu, **“na papiru” “bio dobar sporazum”**, jer je **“zaustavio rat”**, što je i bio cilj (**“... okončati rat”**) američkog pregovaračkog tima, odnosno Sjedinjenih Američkih Država, i **“uspostavio jedinstvenu, multietničku zemlju”**. Holbrookeova ocjena o tome da je Dejtonski sporazum **“uspostavio jedinstvenu, multietničku zemlju”** u suprotnosti je sa njegovom konstatacijom da **“nebrojeni mirovni sporazumi žive samo u historijskim knjigama kao slučajevi za proučavanje iznevjerenih očekivanja”**.¹³ I ta Holbrookeova konstatacija potvrđuje njegovu ocjenu da je riječ o sporazumu koji je samo **“na papiru”**, tj. u teoriji, **“dobar sporazum”**, što implicira brojne probleme njegove primjenjivosti u praksi, čega je bio duboko svjestan i sam Holbrooke.

Dejtonskim mirovnim sporazumom je, pod pritiskom i ultimatumom dominantnih dijelova tzv. međunarodne zajednice, odnosno velikih sila, uglavnom Sjedinjenih Američkih Država, zaustavljen (prekinut, okončan) rat i uspostavljen **nepravedan, gorak, “nepravičan i neprincipijelan”** mir, **“s mnogim unutarnjim protivuriječnostima”**, a što je (mir u Bosni i Hercegovini) najveći uspjeh američke vanjske politike. On je **“uspješan sporazum o obustavi vatre”**.¹⁴ Tim sporazu-

¹³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 79 i 336. **“Dejtonski sporazum”** je, po ocjeni generala Veljka Kadrijevića, **“neka vrsta prinudnog mira u BiH - koji je mnogo značio Klintonu u predizbornoj borbi za drugi mandat predsjednika SAD”**. Zbog mira u Republici Bosni i Hercegovini Clinton je, tvrdi Kadrijević, **“uoči izbora za drugi mandat predsjednika SAD, bio spreman na privremene ustupke, ali samo privremene”** (V. Kadrijević, **PROTIV UDAR: MOJE VIĐENJE RASPADA JUGOSLAVIJE**, IP “Filip Višnjić”, Beograd, 2010, str. 272-273).

¹⁴ B. Clinton, **MOJ ŽIVOT**, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004, str. 638 i 656; C. Off, **LAV, LISAC I ORAO: PRIČA O GENERALIMA I PRAVDI U JUGOSLAVIJI I RUANDI**, ArmisPrint, Sarajevo 2010, str. 189 i 212; R. Holbrooke, **ZAVRŠITI RAT**, Šahinpašić, Sarajevo, 1998, str. 308, 311 i 359-360; C. Hodge, **VELIKA BRITANIJA I BALKAN**, Detecta, Zagreb, 2007, str. 268; D. Chollet, **TAJNA POVIJEST DEYTONA: AMERIČKA DIPLOMACIJA I MIROVNI PROCES U BOSNI I HERCEGOVINI**, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2007, str. 391-392; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 316 i 318.

Dejtonski mirovni sporazum je, tvrdi David Owen, **“mir bez časti”** (D. Owen, **BALKANSKA ODISEJA**, Radio B92, Beograd, 1996, str. 380). Taj sporazum će, po ocjeni Laure Silber i Allana Littlea, biti **“mir koji će u velikoj mjeri udovoljiti glavnom ratnom cilju Hrvatske i Srbije - podjeli. Bit će to, također, mir koji će nagraditi upotrebu sile; zbilja mir koji je postignut stvaranjem etnički čistih teritorija ...”** (L.

Silber - A. Little, **SMRT JUGOSLAVIJE**, Otokar Keršovani, Opatija, 1996, str. 367). Riječ je o miru koji je nastao **“kao rezultat pogodbe s krivcima za jugoslovenske klanice”**, tj. s Miloševićem i Tuđmanom (Isto, str. 375), čime je potvrđen (tajni) dogovor o podjeli Republike Bosne i Hercegovine između Miloševića i Tuđmana, marta 1991. u Karadžićevu. U suštini je na djelu **“logična podjela plijena između dviju najjačih nacija u zemlji”** (Isto).

“Minimalističko tumačenje Dejtonskih sporazuma je za mnoge”, navodi David Owen, **“postalo dominantno tumačenje i Čarls Kranthamer ga je prilično cinično sažeo u *Washington Postu* 12. decembra:**

‘Naš cilj u Bosni nije pravda već milost. Prekasno je za pravdu. Uprkos bogobojažljivim obećanjima Dejtona, oni koji su etnički očišćeni neće se vraćati. Ubice, osim nekoliko slučajnih izuzetaka, neće biti kažnjene. Bosna će izgubiti pola svoje teritorije u korist Srba. Srbi iz Sarajeva će, s druge strane, biti predate nežnoj milosti neprijateljske vlade u kojoj dominiraju Muslimani’ (D. Owen, nav. dj., str. 378).

“Hrvati i predsjednik Tuđman” su, po ocjeni Davida Owena, **“pobednici jugoslovenskih ratova od 1991. do 1995. godine. Gubitnici su Srbi iz Hrvatske i njihov beskorisni vođa Martić ...”** (D. Owen, nav. dj., str. 393). Owen, nažalost, ne spominje Bošnjake, čak ni kao žrtve genocida.

Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, 29. novembra 1995, na sjednici Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, na kojoj je vođena rasprava o Dejtonskom mirovnom sporazumu, pored ostalog, iznio je tvrdnju da je Dejtonski mir - **“mir bez istine i pravde ...”**. Ukazujući na tu bolnu, tešku i surovu stvarnost, Izetbegović je s nadom bez pokrića konstatovao sljedeće: **“Priredili smo svijetu čudo bosanskog otpora, priredimo mu čudo bosanskog mira. Dolazi vrijeme školovanja i obnove. Oni su imali više topova i tenkova. Mi smo imali više duha i hrabrosti. Kada topovi zašute, naša prednost biće očigledna”** (*Oslobođenje*, 30 novembar 1995, str. 3). Govoreći o tome, Izetbegović je podsjetio na poginule borce, **“mnoge znane i neznane junake”**, i ukazao na značaj njihove borbe za Republiku Bosnu i Hercegovinu: **“Ono što je sačuvano i postignuto, sačuvano je zahvaljujući njihovoj požrtvovanosti i hrabrosti. Bez njih cijela Bosna bila bi samo jedna velika Srebrenica”** (Isto).

Predsjednik Alija Izetbegović je u svom govoru u Parizu, prilikom potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, 14. decembra 1995, dejtonski mir definisao **“kao ‘gorak’ za narod Bosne i Hercegovine”**. **“Značenje tog gorkog mira”** Izetbegović je objasnio u intervjuu španskom *El-Mundu*, 28. decembra 1995. **“Taj mir”** je, po njemu, **“gorak iz više razloga. Osnovni je, svakako, taj što mir, takav kakav jest, praktički priznaje rezultate napadačkog rata na Bosnu; podjelu i etničko čišćenje /odnosno zločin genocida - prim. S. Č./.** **Kako bi izgledala Evropa da je neka nebeska sila zaustavila rat u ljeto 1944? Zar za mnoge narode taj mir ne bi bio gorak? Napadački rat morao bi se završiti porazom napadača. Svaki drugi ishod je nepravedan i ima okus gorčine”** (A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 316 i 318).

Predsjednik Alija Izetbegović je u više navrata u raznim prilikama i različitim periodima iznosio ocjene o Dejtonskom mirovnom sporazumu. Tako je, primjera radi, 25. septembra 1996, u govoru na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, u New Yorku, pored ostalog, iznio tvrdnju da je Dejtonski ugovor **“dobar, jer je zaustavio ubijanje u**

Bosni i jer bolji ne postoji. Glavna manjkavost nije u njemu samom nego u njegovoj implementaciji. Sve loše strane tog ugovora bile bi sanirane ako bi on bio u potpunosti i dosljedno proveden. To, nažalost, nije slučaj” (A. Izetbegović, **GODINA RATA I MIRA: ODABRANI GOVORI, INTERVJUI I PISMA**, *Ljiljan*, Sarajevo, 1997, str. 238). U intervjuu za novogodišnji broj *Oslobođenja*, 31. decembar 1996/1. januar 1997, Izetbegović je izjavio kako je **“Dejtonski ugovor delikatna ravnoteža dobrih i loših stvari, usklađivana u toku stotina sati mukotrpnih pregovora. Tako smo prihvatili neke loše stvari, jer smo za njih dobivali neke dobre, ali tada to vrijedi samo kao cjelina ...”** (Isto, str. 289). Na tribini Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca u Sarajevu, 29. novembra 1997, Izetbegović je ponovio svoju ocjenu (**“Isto to mislim i danas”**) o Dejtonskom mirovnom sporazumu, koju je dao odmah nakon što je stavio svoj potpis na taj dokument, 21. novembra 1995. u Parizu: **“Ovo nije pravedan mir, ali je pravedniji od nastavka rata. U situaciji kakva jest, u svijetu kakav jest, bolji se mir nije mogao postići: Bog nam je svjedok da smo učinili sve što je u našoj moći da nepravda za našu zemlju i naš narod bude manja”** (A. Izetbegović, **DANI HLA-DNOG I GORKOG MIRA: GOVORI 1996-2003, OKO**, Sarajevo, 2005, str. 132).

Polazeći od ocjena kako **“smo mi naslućivali teškoće, postojale su snažne sumnje. Ali alternativa je tada bila nastavak rata”**, te da **“zbog tih sumnji nije vrijedilo prihvatiti nastavak umiranja i beskrajsnih patnji kojima je narod bio izložen”**. Izetbegović u intervjuu za *Večernje novine*, Sarajevo, 20. juna 1998, tvrdi kako Dejtonski ugovor **“nije objektivno loš ugovor, nije nužno loš, on je subjektivno loš, ako mogu tako da kažem, loš je zbog nedostatka političke volje, zbog subjektivnog faktora koji je trenutno na sceni, a koji ne mora ostati na sceni”** (A. Izetbegović, **DOBA ZNANJA I STRPLJENJA: INTERVJUI 1996-2003, OKO**, Sarajevo, 2005, str. 148). U svom obraćanju prilikom prijema u Sarajevu povodom Dana nezavisnosti, 1. marta 1999, Izetbegović konstatuje kako bi Dejtonski sporazum **“bio dobar da se dosljedno provodi. Rat je zaustavljen, ali je nastavljen drugim sredstvima. Ta nova vrsta rata zove se opstrukcija i ona je nažalost, na djelu na mnogim osjetljivim mjestima u Federaciji i Državi”** (A. Izetbegović, **DANI HLA-DNOG I GORKOG MIRA ...**, str. 186).

Iznoseći činjenice da je u donošenju odluka u Daytonu **“odlučujuću ulogu”** imao on lično i da se **“nikad neće ograđivati ni od dobrih ni od loših strana Ugovora”**, predsjednik Alija Izetbegović je, u razgovoru za *Ljiljan*, juna 1999, pored ostalog, izjavio da je njegov **“glavni motiv bio da se konačno zaustavi stradanje naroda, a da se pri tome sačuva krov nad glavama ...”** (A. Izetbegović, **DOBA ZNANJA I STR-PLJENJA ...**, str. 294). Konstatujući da **“smo krajem 1995. bili stavljeni pred izbor: prihvatiti Dejtonski mir ili nastaviti rat”**, Izetbegović u intervjuu za *DANE*, 9. oktobra 2000, tvrdi kako **“smo izabrali mir i nismo pogriješili, jer bismo rat, budući da bismo ostali sami i potpuno izolirani, u nastavku izgubili”** (Isto, str. 407).

Očigledno je da je predsjednik Izetbegović, u skladu sa svojom **“odlučujućom ulogom”** u donošenju odluka u Daytonu, svjestan činjenice da je riječ o podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta i, s tim u vezi, legalizaciji paradržavne tvorevine Republike Srpske i legalizaciji zločina genocida. Činjenica je da je do Dejtonskog mirovnog sporazuma došlo pod vodećom ulogom i diplomatskim i vojnim pritiskom Sjedinjenih Američkih Država i da je nametnut žrtvi zločina genocida, što je predsjedniku Izetbegoviću najbolje poznato, po kome je, pored ostalog, Dayton **“najviše što se u**

mom je zaustavljen rat i potvrđen višestoljetni državni identitet Bosne

onoj situaciji moglo dobiti” i kako je on “doslovan odraz tadašnje realnosti u Bosni i van nje” (Isto, str. 407).

Govoreći o poruci “iz jugoslovenskih ratova”, Laura Silber i Allan Little s pravom, pored ostalog, tvrde “... da u poslijehladnoratovskom svijetu nema kolektivne sigurnosti, da nikakva međunarodna volja neće zaštititi slaboga od jakoga; da za stjecanje slobode i sigurnosti nekom narodu nisu potrebni ni zdravi argumenti ni ispravan ideal, nego jaka vojska. Pobjeda će u bivšoj Jugoslaviji pripasti ne pravednome, nego jakome” (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 376).

“Priča o Daytonu je”, po ocjeni Hide Biščevića, “prije svega, priča o obustavi rata i postizanju mira u Bosni i Hercegovini, ali je istovremeno i dokument o političkim, ratnim i diplomatskim procesima na širem prostoru jugoistočne Evrope sredinom devedestih godina prošlog stoljeća. U još široj slici, to je i priča o tadašnjem stanju međunarodnih okolnosti i zamršenoj igri između najvećih svjetskih sila u potrazi za novim odnosima u suočavanju sa novim izazovima posthladnoratovskog svijeta” (H. Biščević, *O krvi rata i tinti diplomacije*, Predgovor hrvatskom izdanju knjige: Derek Chollet, **TAJNA POVIJEST DAYTONA: Američka diplomacija i mirovni proces u Bosni i Hercegovini 1995**, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2007, str. 9).

To je “priča o vrhunskom umjeću pregovaranja, o kombinaciji diplomatskih ‘mrkva i vojnih batina’, o odnosima između velikih sila, o izrastanju novog NATO-a, o brojnim vođama, protagonistima, igračima i pijunima tog vremena isprepletenog velikim nacionalnim povjesnim ciljevima, mnogim sitnim političkim igrama i lukavstvima, pragmatičnim interesima, naivnošću, nesnalaženjem i nemoći, lažnim moralom, besplodnošću glavnih mehanizama svjetske politike, suparništvima i tajnim podilaženjima, krvlju ratišta i tintom diplomatije” (Isto).

“Kombinirana primjena sile i diplomacije” dovela je, tvrde Laura Silber i Allan Little, do Dejtonskog mirovnog sporazuma (L. Silber - A. Little, nav. dj., str. 375).

Do cjelokupnog mirovnog procesa i konačno do zaključenja Mirovnog sporazuma u Daytonu je, s pravom tvrdi prof. dr. Edin Šarčević, “došlo pod američkim pritiskom i posebno pod pritiskom i prijetnjama političke i ekonomske prirode (npr. najava uskraćivanja finansijske pomoći za ponovnu izgradnju zemlje, najava uskraćivanja humanitarne pomoći, prijetnja povlačenjem internacionalne zajednice i njenih predstavnika i tome slično)”. Na osnovu brojnih izjava učesnika u mirovnim pregovorima moguće je izvesti indicije “da su i predstavnici ugovornih strana i same ugovorne strane u trenutku potpisivanja Okvirnog sporazuma za mir stajale pod pritiscima. Upravo je ovakav vid prinude bio odlučujući za sklapanje ugovora. Osim toga, kao odlučujući otponac za sklapanje mirovnih pregovora na ‘srpskoj strani’ važi masovni angažman ratne avijacije i bombardovanje infrastrukture koja je Srbima služila za vođenje rata i za održavanje stečenih ratnih pozicija” (E. Šarčević, **USTAV IZ NUŽDE: KONSOLIDACIJA USTAVNOG PRAVA BOSNE I HERCEGOVINE**, Rabic, Sarajevo, 2010, str. 422-423).

Predstavnici Republike Bosne i Hercegovine su, zaključuje prof. Šarčević “ušli su u mirovni proces i prihvatili su ponudene ugovorne obaveze pod prinudom” (Isto, str. 423).

i Hercegovine i vrijednosti multietničke zajednice, sa ravnopravnim (**konstituentnim**) statusom¹⁵ Bošnjaka, Srba i Hrvata, kao i drugih građana Bosne i Hercegovine, i očuvan teritorijalni integritet i suverenitet Bosne i Hercegovine kao složene državne zajednice, na čemu su (u Daytonu) insistirale Sjedinjene Američke Države.¹⁶ Međutim, u suštini je riječ o sporazumu koji su nametnule Sjedinjene Američke Države, nepravednom mirovnom rješenju, sporazumu o podjeli Republike Bosne i Hercegovine na dva entiteta, sporazumu koji je uveo praksu nacionalne, ekonomske, obrazovne i svake druge diskriminacije, političkom rješenju utemeljenom na genocidu i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, pri čemu su agresori, fašisti i zločinci dobronamjerno tretirani i dat im je status mirotvoraca i, sa žrtvom agresije i genocida, postali subjekti u izradi Dejtonskog sporazuma, a žrtva genocida prisiljena da ga potpiše.¹⁷

¹⁵ Konstatcija o Bošnjacima, Srbima i Hrvatima kao konstitutivnim (ravnopravnim) narodima, navedena u preambuli *Ustava Bosne i Hercegovine* (Aneksa 4 Dejtonskog mirovnog sporazuma), pogrešno je, iz različitih razloga, prevedena i tumačena. Tako se, umjesto riječi *konstituentni* (narodi), koristi riječ *konstitutivni* (narodi), što je u suprotnosti sa izvornikom (preambula *Ustava Bosne i Hercegovine* - Aneks 4) i ima sasvim drugo značenje.

¹⁶ Warren Christopher (državni sekretar Sjedinjenih Američkih Država, 1993-1997) 1. novembra 1995, prilikom svečanog otvaranja Mirovne konferencije u Daytonu, izlažući uslove za dogovor, naglasio je, pored ostalog, da je prvi uslov da **“Bosna mora ostati država kao jedinstvena međunarodno priznata”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 239). Budućnost Bosne je, po Holbrookeu, zavisila **“od gradnje multietničkog suživota”**. Govoreći o tome sa Harisom Silajdžićem, na zajedničkoj večeri, 15. novembra, Holbrooke je Silajdžiću, pored ostalog, rekao: **“ali vaš je zahtjev bio da stvorimo jedinstvenu zemlju i mi smo već na dobrom putu da u tome uspijemo. Vi ste bili jedan od glavnih zagovornika ...”** (Isto, str. 279). S tim u vezi, Holbrooke piše: **“Haris nije pobijao da su on i Izetbegović od nas tražili da pregovaramo o jedinstvenoj državi”** (Isto, str. 279-280).

¹⁷ Dejtonski mirovni sporazum je nametnut žrtvi genocida. Sjedinjene Američke Države su, tvrdi akademik prof. dr. Rešid Hafizović, **“pomogle agresoru da uzme tapiju na ovu zemlju, nagradile ga polovicom ove zemlje, a na ostatku milenijske Bosne su stisnuli druga dva naroda i nametnuli su takvu vrstu političko-pravnog i administrativnog uređenja kakvog nigdje u svijetu nema”** (R. Hafizović, *Oslobođenje*, **POGLEDI, Vehabije dolaze po tapiju na BiH**, Sarajevo, 5. i 6. novembar 2011, str. 34).

“Dejtonski mirovni sporazum je”, po ocjeni prof. dr. Nerzuka Ćurka, **“okončao organizirano nasilje u Bosni i Hercegovini. To je najvažnija atribucija okvirnog kontradiktornog povijesnog dokumenta. Nagovijestivši mir, predmetni sporazum**

izdigao se iznad prethodnih pokušaja međunarodne zajednice da preduprijedi, odnosno zaustavi bosanski oružani konflikt. Cutillerovo posredovanje, Vance-Owenov plan, Owen-Stoltenbergov plan, Vašingtonski sporazum i plan *Kontakt grupe* Bosni i Hercegovini nisu donijeli mir, već su samo nadahnuli nasilje. Uzrok kontinuiranih poraza mirovnih posrednika bio je više nego uočljiv: Sjedinjene Američke Države su bosanskoj klanici pristupile neodgovorno i konformistički, prilagođavajući svoje diplomatske standarde drugima” (N. Ćurak, **GEOPOLITIČKE ZAMKE (POST)DEJTONSKE DRŽAVE**, ∴ MEĐUNARODNI SIMPOZIJ BOSNA I HERCEGOVINA - PETNAEST GODINA DEJTONSKOG SPORAZUMA, Zbornik radova, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 119-120).

Tek kada su Sjedinjene Američke Države, tvrdi Ćurak, “preuzele liderstvo u bosanskoj krizi, podređujući druge balkanske politike sebi i racionalizirajući snagu i značaj Londona, Pariza, Berlina i Moskve u bosanskom konfliktu, posredovanje u pregovorima između *zaraćenih strana* uozbiljilo se i od jedne neodgovorne međunarodne larpurlartističke promenade transformisalo se u ozbiljan i odgovoran instrument američke vanjske politike.

Serijom diplomatskih manevara, uz umješno korištenje pregovaračke tehnike *mrkve i batine*, odnosno nagrade i kazne, Washington je u novembru 1995. za pregovarački sto doveo ključne aktere, uvjerivši saveznike da Sjedinjene Američke Države mogu i hoće zaustaviti rat na Balkanu. Ono što nije uspjela troma evropska diplomacija, uspjela je agresivna vanjska politika vodeće planetarne sile. Mirovni ugovor za Bosnu i Hercegovinu bio je veliki spoljnopolitički uspjeh Clintonove administracije kojim je Bijela kuća ponizila subjekte međunarodne politike, uvjerivši ih da su Sjedinjene Američke Države jedina ovovremena sila svijeta koja isijava globalnu moć” (Isto).

“Da je to tako, potvrdili su”, navodi Ćurak, “Milošević, Tuđman i Izetbegović, ratni lideri država u konfliktu, koji su bili primorani da stave svoj potpis na dejtonske papire. Nakon te ovjere, arhitekta Dejtonskog sporazuma, Clintonov izaslanik za specijalne diplomatske operacije Richard Holbrooke (aktualni posebni izaslanik za Afganistan i Pakistan) ponosno je mogao pozvati predsjednika Sjedinjenih Američkih Država da objavi kraj rata protiv Bosne i Hercegovine” (Isto).

Dejtonski sporazum je, po ocjeni prof. dr. Omera Ibrahimagića, “*imao osnovni cilj nove svjetske politike, zaustaviti rat u Bosni i Hercegovini, jer se za protekle tri godine nije uspjelo slomiti muslimane oružanim putem i prisiliti ih na iseljavanje iz Bosne i Hercegovine*”. Velike sile su pred sebe postavile i međusobno usaglasile temeljne političke ciljeve, pri čemu se, tvrdi prof. Ibrahimagić, “*nisu rukovodile toliko međunarodnim pravnim obavezama koliko svojim političkim ciljevima i interesima. Zato su agresore promovirale u mirotvorce i učinile ih subjektima u izradi Dejtonskog sporazuma zajedno sa žrtvom. Iz te protivvrječne međunarodne politike proizašao je u samom sebi protivvrječan Dejtonski sporazum, kao međunarodni pravni ugovor, koji je u svome vojnom aspektu primijenjen do savršenstva, a u svome civilnom aspektu prepušten je promjenjivoj volji svjetskih sila koje su sudjelovale u njegovoj kreaciji, kao i slaboj volji njegove primjene onih segmenata bosanskog društva koji su zajedno sa agresorima sudjelovali u ratu protiv Bosne i Hercegovine. Međunarodna zajednica nije mogla da vidi manjkavost te takve svoje*

Dejtonski mirovni sporazum je ukinuo Republiku Bosnu i Hercegovinu i legalizovao "Republiku Srpsku" i njene paradržavne organe, te ozakonio srpsku agresiju i genocid, legalizovao nasilno (uz upotrebu oružane sile) izvršenu podjelu Bosne i Hercegovine i (poslije Dayton) omogućio realizaciju (političkim sredstvima) srpske fašističke i zločinačke ideologije, politike i prakse. Time je Dejtonski sporazum paradržavnoj tvorevini (Republici Srpskoj), nastaloj na genocidu, priznao (pravni) legitimitet zasebnog entiteta u državnom uređenju Bosne i Hercegovine, što je u suprotnosti sa međunarodnim pravom.¹⁸ Tako

politike, pa je u Aneksu 10 ugradila instituciju svog visokog predstavnika sa ovlaštenjima da kontrolira primjenu civilnog dijela Dejtonskog sporazuma na terenu i da bude njegov posljednji tumač" (O. Ibrahimagić, **POLITIČKO I PRAVNO PROTIVRJEČJE U PRIMJENI DEJTONSKOG SPORAZUMA**, .: MEĐUNARODNI SIMPOZIJ BOSNA I HERCEGOVINA - PETNAEST GODINA DEJTONSKOG SPORAZUMA, Zbornik radova, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 32-33).

Dejtonski sporazum je priznao agresijom i genocidom iznuđene tvorevine: Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, čime je, s pravom tvrdi prof. dr. Omer Ibrahimagić, "iz temelja izmijenjena multietnička struktura bh stanovništva koju je Bosna i Hercegovina bila očuvala i njegovala više stoljeća i pored turbulencija koje je nisu zaobišle ni u I ni u II svjetskom ratu. Prema popisu stanovništva, 1991. godine Bosna i Hercegovina je od 109 općina, samo njih 10, dakle, manje od 10% imale su jednonacionalnu strukturu stanovništva veću od 90%. Srazmjerno ukupnom broju stanovnika u 52 općine su Bošnjaci bili većina, u 37 općina su Srbi bili većina i u 20 općina su Hrvati bili većina. Na današnjem prostoru RS živjelo je prije rata oko 44% Bošnjaka i Hrvata, a danas ih nema ni 15%, a na prostoru Federacije prije rata živjelo je oko 35% Srba, a danas ih je manje od 10%. Izgubljena je prirodna ravnoteža zastupljenosti sva tri naroda u svim sferama života, od susjedstva, preko strukture osnovaca u školama do zaposlenika u državnim i javnim ustanovama i preduzećima. Ljudskim nerazumnim djelovanjem napravljena je humanitarna katastrofa, veća nego što bi je napravila bilo kakva 'slijepa' prirodna katastrofa na ovim prostorima" (Isto, str. 33).

¹⁸ Dejtonskim mirovnim sporazumom je, tvrdi prof. dr. Mirsad Abazović, "zastavljena agresija, potvrđen je kontinuitet državnosti Bosne i Hercegovine, ali je ukinut oblik društvenog uređenja - republika. Ovim mirovnim sporazumom nije restaurirano bosanskohercegovačko društvo, a nametnutim i obavezujućim standardima uspostavljenim u brojnim aneksima tog sporazuma, onemogućena je njegova restauracija i reafirmacija ... Nastavljen je trend jačanja kolektivnog identiteta nad individualnim identitetom tako da, u krajnjoj instanci, u Bosni i Hercegovini umjesto da govorimo o demokratiji (suverenitet građanina) i trodijelnoj vlasti, korektnije bi bilo govoriti o trodijelnoj etnokratiji sa bljeskanjem teoetnokratije. To nije okvir za razvoj humanih demokratskih odnosa i za, nama potrebno, izmirenje, ali izmirenje bez zaboravljanja onoga što se desilo i svakojake

je Dayton, “posvećujući prevelik prostor brizi za (sad poražene) Srbe, koji su prouzročili taj problem”, i koje je “ujedinjavala njihova fanatična privrženost doktrini etničke čistote”, koju su postigli terorom, nasiljem, genocidom, nagradio (srpsku) genocidnu politiku i praksu (zločinca), poklanjajući im pola zemlje prekrivene masovnim grobnicama, i kaznio žrtve genocida, što je, pored ostalog, moralno pogrešno.¹⁹

osude nosilaca prethodne nasilne destrukcije i genocida. Još uvijek su ovo prostor i vrijeme u kojima ‘ratuju’ sadašnjost i prošlost, a u tom ratu jedini stradnik može biti - budućnost” (M. Abazović, SIGURNOSNI ASPEKTI RAZVOJA BIH U POSTODEJTONSKOM PERIODU, .: MEĐUNARODNI SIMPOZIJ BOSNA I HERCEGOVINA - PETNAEST GODINA DEJTONSKOG SPORAZUMA, Zbornik radova, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 129).

“Republika Srpska” je, argumentovano tvrdi prof. dr. Edin Šarčević, “kao ilegalna tvorevina i stabilizirani *de facto* režim zadobila unutrašnje i internacionalno priznanje Dejtonskim mirovnim sporazumom. U unutrašnjem smislu ona je time prvi put priznata kao ugovorna strana: Aneks 4 je u ime srpske strane signirao srpski predsjednik Milošević. Parafiranje je obavljeno pod suspenzivnim uvjetom da će u roku od deset dana uslijediti potpis samoproglšenih predstavnika srpskog naroda u BiH, što je dodatno osnaženo pismom upućenim tadašnjem ministru vanjskih poslova USA Warrenu Christopheru ...” (E. Šarčević, USTAV IZ NUŽDE ..., str. 228-229).

“Republika Srpska” je “*unutrašnje* priznanje zadobila potpisivanjem Aneksa 4 od strane predstavnika tri etničke zajednice koji su u pregovorima preuzimali različite funkcije, dijelom se pojavljujući kao predstavnici etničkih zajednica, ali su *de facto* agirali pod etničkim mandatom. Potpisivanjem Okvirnog sporazuma za mir je prvi put ime i egzistencija Republike Srpske priznata internacionalnim dokumentom, a da se pri tom nije radilo o formalnom priznanju jedne država” (Isto, str. 229-230).

Političko i pravno postojanje “Republike Srpske” (pravna, vojna i politička organizacija) nastavljeno je u novim uslovima. Tako su “već na prvoj konstitutivnoj sjednici srpski govornici isticali kontinuirani razvoj Republike Srpske”, pripisujući mu “državotvorne osobine” (Isto, str. 230-231), pri čemu su, “ustavne doktrine srpskih autora, toj tezi dale teorijsku potporu, a mnogobrojne odluke Doma za ljudska prava su vlast Republike Srpske proglasile odgovornom za predejtonske zločine i kršenja ljudskih prava, često uz dosudu novčane naknade žrtvama koja je isplaćivana iz budžeta” tog entiteta. “Iz takvih odluka se”, zaključuje prof. Šarčević, “vidi da je postdejtonski entitet u praksi izjednačen sa predejtonskom Republikom ... Od postdejtonskog konstituiranja srpske skupštine, ratne elite, posebno vojne, policijske, privredne i političke, u cjelini su integrirane u postdejtonski pravni i politički sistem”. Politička praksa najbolje ilustrira “srastanje predejtonskog i dejtonskog entiteta u čisto srpski režim koji se samo pokriva Okvirnim sporazumom za mir kao nužnom formulom za osiguranje privida zakonitosti” (Isto, str. 231-232).

19 R. Holbrooke, nav. dj., str. XV, 79 i 316-318; I. Komšić, POLITIKA OD-BRANE ..., str. 14; C. Hodge, nav. dj., str. 268; K. Begić, nav. dj., str. 236; F. Muslimović, nav. dj., str. 92-96; M. Tačer, DRŽAVNIČKO UMIJEĆE: STRATEGIJE ZA

SVIJET KOJI SE MIJENJA, Školska knjiga, Zagreb, 2004, str. 254 i 265-268; O. Ibrahimagić, **PROCEDUROM MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE O IZVRŠENOM GENOCIDU U SREBRENICI DELEGIMITIRANA JE REPUBLIKA SRPSKA KAO ZASEBAN ENTITET U BOSNI I HERCEGOVINI**, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI - POSLJEDICE PRESUDE MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE -, Zbornik radova Međunarodne naučne konferencije održane 10. i 11. jula 2009. godine u Potočarima (Srebrenica), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 139-143; F. Hartman, nav. dj., str. 98 i 202. Florence Hartmann, pored ostalog, tvrdi kako su Amerikanci i Evropljani izabrali mir na štetu istine (F. Hartman, nav. dj., str. 98). Prof. Komšić, pored ostalog, s pravom tvrdi: **“Jedina prava politička činjenica iz rata jeste legalizacija RS”** (I. Komšić, **POLITIKA ODBRANE ...** str. 13).

Dejtonski sporazum, po ocjeni prof. dr. Ive Komšića, **“nije nastao u Dejtonu, već se u tom gradu dovršio i dobio neprimjereno ime grada u kome je održana konferencija”**. U dejtonskim pregovorima, s pravom tvrdi Komšić, nije dogovoreno **“ništa što već nije bilo dogovoreno - ovdje je ono samo postalo vidljivo. Sva natezanja, odugovlačenja, uvjeravanja, svi zahtijevi, pritisci, odbijanja i prihvaćanja samo su bili naknadno preživljavanje porođajnih muka za ono što je već bilo rođeno. Svi akteri ovog događaja došli su s namjerom koje su već bile ostvarene”**. Razgovori su, navodi Komšić, **“bili samo ponavljanje povijesti koja je već prelomljena preko glava ljudi i naroda, preko sudbine jedne zemlje koju su ostavili da krvari kada su krenuli na put”** (I. Komšić, **POLITIKA ODBRANE ...**, str. 11; Isti, **PREŽIVLJENA ZEMLJA: TKO JE, KADA I GDJE DIJELIO BIH**, Prometej, Zagreb, 2006, str. 388).

U Daytonu je, po Komšiću, nekoliko **“velikih sporazuma”** dobilo **“svoju konačnu formu i istinu”**: sporazum između Miloševića i Tuđmana o podjeli Bosne i Hercegovine (**“Milošević je taj sporazum objavio pred svima kao gotovu i neprolaznu činjenicu, kao idejno rješenje koje u pregovorima samo dobiva svoj konačni oblik”**); sporazum o legalizaciji **“Republike Srpske”** između Holbrookea i Izetbegovića, koga je legalizovao Muhamed Šaćirbegović u Ženevi 8. septembra 1995, i sporazum između američke administracije i *Kontak grupe* (I. Komšić, **POLITIKA ODBRANE ...**, str. 11-14; Isti, **PREŽIVLJENA ZEMLJA ...**, str. 388-391).

Profesor Komšić je propustio da navede glavni sporazum (**“sporazum svih sporazuma”**) - sporazum Holbrooke - Milošević o teritorijalno-političkoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine, odnosno sporazum **Sjedinjene Američke Države - Savezna republika Jugoslavija**.

U Daytonu se, tvrdi Komšić, samo Republika Srpska **“nije mogla relativizirati. Bio je to srpski entitet s 49% teritorije BiH, sa zajamčenom autonomijom, legaliziranom konstitucionalnošću u odnosu na BiH i otvorenim paralelnim vezama s Jugoslavijom”** (I. Komšić, **PREŽIVLJENA ZEMLJA ...**, str. 390; Isti, **POLITIKA ODBRANE ...**, str. 13).

Zapad je, tvrdi Florence Hartmann, prihvatio mir **“uz žrtvovanje hiljada života koji su smetali crtanju karata”**, pri čemu je izrazila nadu da **“tajna”** izbora takvog mira **“ne leži u odlučnosti velikih sila da onemoguće pojavu uznemiravajuće isti-**

Dejtonskim mirovnim sporazumom entitetima je data **“izvorna konstitucionalnost, država je dobila vlasti onoliko koliko su entiteti na nju prenijeli”**, pri čemu je **“zadržana asimetričnost entiteta i po njihovoj ustavnoj i po etničkoj strukturi - Federacija je složena od kantona, sa suverenitetom dva naroda, Republika Srpska je unitarna tvorevina sa suverenitetom jednog naroda ...”**.²⁰

Dejtonski mirovni sporazum je, pored ostalog, potvrdio historijsku činjenicu da je Savezna republika Jugoslavija **“od samog početka i cijelim tokom oružanog sukoba”** u Republici Bosni i Hercegovini **“vršila vlast nad Republikom Srpskom”** - **“opću političku i vojnu kontrolu nad Republikom Srpskom”**, čime je nedvosmisleno da je ta država planirala, pripremala, organizovala, vršila i izvršavala sve oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini, uključujući agresiju protiv međunarodno priznate, suve-

ne”, jer **“takav nepraveden i zločinački izbor doveo bi u pitanje temelje mirovnih ugovora zaključenih u Daytonu u novembru 1995”** (F. Hartmann, nav. dj., str. 99).

Dejtonski mir je, nastavlja Hartmann, **“blagoslovio rezultate etničkog čišćenja, učinivši Bosnu i Hercegovinu slabom jedinstvenom državom, podijeljenom u dva odvojena politička entiteta koji nisu postojali prije sukoba: na hrvatsko-bošnjačku Federaciju i Republiku Srpsku, uspostavljenu na područjima na kojima je živjela jaka bošnjačka zajednica, ali danas službeno na njima živi gotovo samo srpsko stanovništvo”** (Isto, str. 78).

Na (završnom) zasjedanju Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, 30. novembra 1995, kada je vođena rasprava o Dejtonskom mirovnom sporazumu, prof. dr. Roko Markovina, poslanik Skupštine, dao je sljedeću ocjenu Sporazuma: **“Naša Bosna nije prodana već izdana od svijeta. Ovim mirom patnje našeg naroda tek počinju. Mir se ne provodi pendrekom i puškom, a to nam se nudi. Dejtonskim mirom pobijedio je fašizam, a on se morao silom pobijediti. Zašto je dan poslije Dejtona nastao muk i u Hrvatskoj i u BiH? Slavilo se jedino u Banjaluci, komentarisao je Markovina. Dejtonski sporazum moramo prihvatiti, ali ne i odobriti. Na velikoj misi u Versaju, tamo gdje je rođena, biće pokopana nekadašnja Jugoslavija. Nama je od toga malo koristi. Dolazi nam Nato, a ostaće Amerikančiči, Crnčiči i sida. A nisu ni trebali dolaziti da su nam dali lijek koji protiv Karadžića postoji. Protiv side, nažalost nema ga”** (*Oslobođenje*, 1. novembar 1995, str. 4).

Markovina je **“istakao da je po njegovom sudu bosanska Posavina nagrada za zločine. ‘Siguran sam da ako se izgubi bosanska Posavina i Podrinje, Bosne nema. U Dejtonu nije potpisan sporazum o miru nego nesporazum o nemiru. Njime je Bosna počela pucati po svojim najtananim nitima’, rekao je Markovina i završio: ‘Ja samo lajem, a karavane prolaze’”** (Isto).

²⁰ I. Komšić, **PREŽIVLJENA ZEMLJA ...**, str. 391.

rene i nezavisne države (Bosne i Hercegovine) i genocid nad Bošnjacima, pripadnicima nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve. Pored toga, kada je trebalo potpisati razne sporazume sklopljene u Daytonu, **“ponovo se ispostavilo da je SRJ bila ta koja je umnogome djelovala kao međunarodni subjekt koji vrši vlast nad Republikom Srpskom”**. *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini*, kojim su Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i Savezna republika Jugoslavija pristupile različitim sporazumima (u aneksima) i obavezale se **“da će poštivati i aktivno podržati ispunjenje obaveza koje iz njih proizilaze”**, potpisao je (za Saveznu republiku Jugoslaviju) predsjednik Milošević,²¹ što, pored ostalog, govori o njegovom autoritetu i potvrđuje činjenicu da je (bio) ključna ličnost, a ne njegovi kolaboracionisti i petokolonaši iz Republike Bosne i Hercegovine (Karadžić, Mladić i drugi članovi udruženog zločinačkog poduhvata, kao i njegova – Miloševićeva – paradržavna nacistička tvorevina - Republika

²¹ ICTY, Predmet br. IT-94-1-A, PRED ŽALBENIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 15. juli 1999, paragraf 159. Tokom pregovora u Daytonu Milošević je **“na karti Sarajeva crvenim flomasterom obilježio one dijelove Sarajeva koje bi bio voljan vratiti Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i one dijelove koje bi zadržao”**. Milošević je **“ispoljio veliko lično poznavanje terena i nije se morao konsultovati ni sa kim. Kada je došlo vrijeme za razgovore o uspostavljanju koridora između Sarajeva i enklave Goražde, koja je pripadala bosanskim muslimanima”**, Milošević je s generalom Clarkom **“radio na kompjuterizovanoj karti i, iako se nije konsultovao ni sa jednim članom delegacije bosanskih Srba, izgledalo je da je vrlo dobro upoznat sa tim putem i terenom”**. Milošević je **“označio dijelove teritorije pod kontrolom bosanskih Srba koje je bio voljan vratiti Federaciji Bosne i Hercegovine da bi se uspostavio koridor između Sarajeva i Goražda”**. Značaj karte koju je Milošević obilježio u Daytonu je, po mišljenju generala Clarka, u tome što je Milošević **“lično povlačio linije, ne konsultujući nikoga: to je govorilo o njegovom autoritetu. Tokom pregovora nije se ni s kim konsultovao”** (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 282; ∴ **MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI - Međupresuda Haškog tribunala od 16. juna 2004**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 160).

General Clark je u Daytonu, **“kada je imao teškoća s bosanskim Srbima”**, odlazio kod Miloševića, **“koji je bio u stanju učiniti nešto u vezi s tim”**. Milošević je **“rekao da je njegov paraf dovoljan da se verifikuje sporazum iz Daytonu i da će kasnije omogućiti potpise bosanskih Srba”** (Isto, paragraf 283; Isto, str. 160).

Srpska).²² Taj potpis “**imao je efekat garancije da će Republika Srpska poštivati te obaveze**”. Pored toga, *Pismom* od 21. novembra 1995.

²² Milošević je, po ocjeni Borisava Jovića, “**više od jedne decenije**” “**bio glavna politička ličnost u Srbiji. Imao je apsolutni autoritet u narodu i Partiji i mogućnost da presudno utiče na sve odluke i samim tim je bio, na neki način, glavni akter svega toga što se dogodilo u tom periodu**”. Milošević je “**u svakom pogledu bio ključna ličnost, glavni junak ove srpske tragedije ...**” (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBODAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 256; ∴ **MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ...**, str. 148).

Milošević je bio “**dominantna politička ličnost u Srbiji i imao je dubokog uticaja na političke i vojne vlasti bosanskih Srba**” (Isto, paragraf 257; Isto, str. 149).

Utjecaj Miloševića na Radovana Karadžića bio je očigledan i na osnovu pritiska koji je Milošević izvršio na njega da bi pomogao u razrješenju krize sa taocima UN-a u maju i junu 1995. Tada je Milošević odigrao značajnu ulogu u oslobađanju talaca u Sarajevu (Isto, paragrafi 276-278; Isto, str. 157-159).

I razgovori između Holbrookea i njegovih saradnika sa Slobodanom Miloševićem augusta i septembra 1995. potvrđuju, pored ostalog, neposredne kontakte između Miloševića, na jednoj, kao i Karadžića i Mladića, na drugoj strani, te Miloševićev utjecaj na njih i svoju kolaboracionističku i petokolonašku tvorevinu, marionetski režim (“Republika Srpska”) - D. Chollet, nav. dj., str. 104-109 i druge strane.

U okviru “letećih” pregovora radi postizanja mira u Bosni i Hercegovini, general Clark, tadašnji komandant savezničkih snaga NATO-a, sastao se s Miloševićem 17. augusta 1995, zajedno s Richardom Holbrookeom i drugim članovima beogradske delegacije. Ta delegacija sastala se s Miloševićem, jer se smatralo da će on biti odlučujući faktor za postizanje mira u Bosni. **Holbrooke je pitao Miloševića da li treba kontaktirati s njim ili sa bosanskim Srbima. Milošević je odgovorio: “Sa mnom, naravno.”** Milošević je rekao da mu se trebaju dostaviti uslovi sporazuma i da će on tada organizovati izjašnjavanje referendumom o tom sporazumu. Na pitanje zašto bi izjašnjavanje na referendumu u Srbiji obavezivalo ljude u Bosni i Hercegovini, Milošević je odgovorio da se oni neće oglušiti o volju spskog naroda (Isto, paragraf 279; Isto, str. 159).

General Clark je pitao Miloševića zašto je, ako ima takav utjecaj na bosanske Srbe, dopustio generalu Ratku Mladiću da pobije toliko ljudi u Srebrenici. Milošević je odgovorio: “**Pa, generale Clark, ja sam mu rekao da to ne radi, ali me on nije poslušao.**” To Miloševićevo priznanje je zaprepastilo generala Clarka, “**jer pokazuje znanje o tome šta će se dogoditi u Srebrenici prije samih događaja**” (Isto, paragraf 280; Isto, str. 159).

Milošević je svakodnevno obavještavan o događajima u Bosni i Hercegovini. Tako su, primjera radi, Prodanić, Stanišić, Tepavčević i, izvjesno vrijeme, Kertes, dok je bio u saveznom MUP-u, prisustvovali sastancima Državne bezbjednosti koji su održavani svakog jutra. Svjedok B-179 u procesu protiv Miloševića pred ICTY-em je u Bubanj-Potoku “**čuo kako Milan Prodanić i Jovica Stanišić razgovaraju o tome da optuženi / tj. Milošević - prim. S. Č./ mora biti obaviješten o svemu što se radi. Svjedok je čuo da je optuženi preko gospodina Prodanića dobijao izvještaje od Državne bezbjednosti Srbije i da je optuženi morao biti obaviješten o svemu što se slalo na front**” (Isto, paragraf 285; Isto, str. 161).

upućenim vodećim državama, članicama *Kontakt-grupe* (Sjedinjenim Američkim Državama, Rusiji, Njemačkoj, Francuskoj i Velikoj Bri-

Činjenica “**da nije preduzeto ništa da se obuzdaju aktivnosti VRS-a oko Sarajeva ili Srebrenice Harlandu** /službenik za civilne i političke poslove UN-a u Sarajevu od 1993. do 1999. - prim. S. Č./ **je značila da je optuženi** /tj. Milošević - prim. S. Č./ **ili odobravao ili podržavao te aktivnosti. General Smith je zaključio da je optuženi znao za ubijanje nakon što se ono dogodilo jer je, na sastanku 15. jula 1995.** /u Beogradu je 15. jula 1995, u vrijeme dok su srbijansko-crnogorski agresor i njegovi kolaboracionisti iz Republike Bosne i Hercegovine klali Bošnjake, kod Miloševića održan tajni sastanak, na kome su prisustvovali: Carl Bildt, Thorvald Stoltenberg, Yasushi Akashi, general Rupert Smit i general Mladić - prim. S. Č./ **morao shvatiti šta se dogodilo s obzirom na to da je tamo bio Ratko Mladić**” (Isto, paragraf 286; Isto, str. 161).

Milošević je imao *efektivnu kontrolu* nad generalom Adžićem, načelnikom Generalštaba JNA, Ratkom Mladićem, načelnikom Glavnog štaba “Vojske Republike Srpske”, te Frankom Simatovićem i Jovicom Stanišićem iz Državne bezbjednosti Srbije (Isto, paragraf 301; Isto, str. 168).

Utjecaj i kontrola koje je Milošević imao nad rukovodstvom njegove kolaboracionističke i petokolonaške tvorevine i svojim marionetskim režimom (“Republika Srpska”) podrazumijevali *de facto* kontrolu. Milošević je mogao spriječiti zločin genocida da je to želio. Odobravanje, pritisak i dalja podrška Miloševića poslije zločina koje su izvršile snage pod njegovom kontrolom očigledno govore o njegovim namjerama (Isto, paragraf 302; Isto, str. 169).

Milošević je imao *de jure* i *de facto* kontrolu nad JNA (preko svog uticaja na: Predsjedništvo SFRJ, načelnike Generalštaba: Kadijevića, Adžića i Panića, finansiranje JNA i imenovanje lojalnih oficira JNA) i Vojskom Jugoslavije (posebno preko Vrhovnog saveta odbrane i Generalštaba), kao i nad MUP-om Srbije i Službom državne bezbjednosti. Jovica Stanišić, koji je kontrolisao Državnu bezbjednost Srbije, je Miloševiću na proslavi godišnjice osnivanja “Crvenih beretki” (kasnije JATD i JSO), specijalnih snaga formiranih po uputstvu Državne bezbjednosti, rekao sljedeće: “**Gospodine predsjedniče, sve što smo do sada radili, radili smo uz Vaše znanje i uz Vašu saglasnost**” (170). (Isto, paragrafi 304-308; Isto, str. 169-173).

Milošević je preko Državne bezbjednosti, kontrolisao i podržavao “Crvene beretke” i Arkanove “Tigrove” i znao je za njihove aktivnosti u Bosni i Hercegovini (Isto, paragraf 306; Isto, str. 171).

Milošević je podrobno poznao događaje i geografiju i bio je upoznat sa strateškim značajem sela i terena oko Sarajeva. On je “**znao za zločine koji se događaju na terenu u Bosni i Hercegovini neposredno preko nacionalnih izvora, kao što su MUP Srbije, Uprava bezbjednosti i njegovi bliski saradnici (npr. Radovan Karadžić), kao i preko međunarodnih izvora, kao što su Helsinki Watch, ambasador Okun i sekretar Vance**” (Isto, paragraf 307; Isto, paragrafi 171-172).

Na sastanku *Saveta za koordinaciju državne politike SRJ*, održanom 18. augusta 1992, “**o pitanju etničkog čišćenja bosanskih muslimana razgovaralo se u prisustvu Miloševića koji je izjavio da bi za ‘nas’ bilo neprihvatljivo da ostavimo Srbe u Bosni bespomoćne i da je pomoć Srbima u Bosni humanitarna**” (Isto, paragraf 308; Isto, str. 172-173).

taniji), Savezna republika Jugoslavija se obavezala da će **“preduzeti sve potrebne korake, u skladu sa suverenitetom, teritorijalnim integritetom i političkom nezavisnošću Bosne i Hercegovine, da osigura da Republika Srpska u potpunosti poštuje i pridržava se svih odredbi”** *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* (Aneks 1-A) i *Sporazuma o međuentitetskoj liniji razgraničenja i relevantnim pitanjima* (Aneks 2) Dejtonsko-pariskog sporazuma).²³ Također, *Pismo* kojim se “Republika Srpska” obavezala da će poštivati *Sporazum* potpisao je za “Republiku Srpsku” 21. novembra 1995. ministar za vanjske poslove Savezne republike Jugoslavije (Milan Milutinović).²⁴

²³ ICTY, Predmet br. IT-94-1-A, PRED ŽALBENIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 15. juli 1999, paragraf 159. To pismo je potpisao ministar za vanjske poslove Savezne republike Jugoslavije (Milan Milutinović), u skladu sa zahtjevom koji su tri člana “**delegacije Republike Srpske**” 20. novembra uputili Milutinoviću (Isto, napomena 201).

U preambuli *Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini* se navodi da je Savezna republika Jugoslavija, u skladu sa Sporazumom od 29. augusta 1995, ovlaštena **“da u ime Republike Srpske potpiše dijelove mirovnog plana koji se tiče Republike Srpske, uz obavezu da implementira Sporazum koji je donesen striktno i posljedično”** (: DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 9). Ta odredba, po ocjeni istraživača Enisa Omerovića, predstavlja međunarodno obavezivanje Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) **“da poduzme sve neophodne korake kako bi se osiguralo da Republika Srpska u potpunosti poštuje i da se pridržava obaveza koje su specificirane u Aneksima 1-A i 2 Dejtonskog mirovnog sporazuma. Također, ova odredba tadašnju Saveznu Republiku Jugoslaviju, a kasnije i državu Srbiju, stavlja u status garanta izvršavanja svih aspekata i odredaba Daytonskog mirovnog sporazuma od strane Republike Srpske. Pošto Republika Srpska nije država u međunarodnom pravu, odnosno nema međunarodnopravni subjektivitet, i ne može preuzimati međunarodne obaveze u svoje ime, otuda je država Srbija preuzela međunarodne obaveze proizišle iz Daytonskoga mirovnoga sporazuma u ime Republike Srpske”** (E. Omerović, **ODGOVORNOST DRŽAVE ZA POVREDU MEĐUNARODNE OBAVEZE S POSEBNIM OSVRTOM NA MEĐUNARODNO IZVRŠNO PRAVO**, *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, br. 8, god. 4, Zenica, decembar 2011, nav. dj., str. 23-24).

U članu 9. *Sporazuma* se navodi: **“Strane će saradivati u potpunosti sa svim entitetima uključenim u implementaciji mirovnog sporazuma ..., kao i povinovati se obavezama da saraduju u istrazi i gonjenju ratnih zločinaca i drugih kršenja međunarodnog humanitarnog prava”** (: DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str.11). Tu obavezu je potvrdilo i Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija *Rezolucijom 1031* (1995). Ta odredba, navodi Enis Omerović, **“implicira da država Srbija međunarodnu obavezu izručenja optuženika Ratka Mladića stiče još 1995”** (E. Omerović, nav. dj., str. 23-24).

²⁴ Isto.

Navedene činjenice, po ocjeni Žalbenog vijeća u predmetu *Tadić*, idu u “**prilog tvrdnji da je u stvarnosti SRJ vršila opštu političku i vojnu kontrolu nad Republikom Srpskom, barem između 1992. i 1995. (u ovom kontekstu, kontrola uključuje učestvovanje u planiranju i nadziranju vojnih operacija koje su u toku). Zaista, činjenica da je zadnju riječ u vezi sa preuzimanjem međunarodnih obaveza od strane Republike Srpske imala SRJ i da se, osim toga, na kraju sukoba obavezala da će obezbijediti poštivanje tih međunarodnih obaveza od strane Republike Srpske, potvrđuje (i) da je tokom oružanog sukoba SRJ vršila kontrolu nad tim entitetom i (ii) da se ta kontrola nastavila do kraja sukoba**”.²⁵

U procesu pregovora i zaključenja Dejtonsko-pariskog sporazuma 1995. moguće je naći “***Ex post facto* potvrdu činjenice da je kroz više godina (u svakom slučaju između 1992. i 1995) SRJ vršila opštu kontrolu nad Republikom Srpskom u političkom i vojnom domenu**”. Ukazujući na tu tvrdnju, Žalbena vijeće u predmetu *Tadić* je svjesno da “**sklapanje Dejtonsko-pariskog sporazuma 1995. ne može predstavljati neposredan dokaz o prirodi veze koja je postojala između vojske bosanskih Srba i vojske SRJ nakon maja 1992. i stoga nipošto nema odlučujuću važnost za pitanje kontrole u tom periodu**”. Ipak, Dejtonsko-pariski sporazum se, po Žalbenom vijeću, “**može posmatrati kao vrhunac dugog procesa**”, koji je “**iziskivao dijalog sa svim političkim i vojnim snagama koje su vršile stvarnu vlast na terenu (bilo *de facto* bilo *de iure*), kao i stalnu spremnost da se reagira na promjenjivu vojnu i političku situaciju tih snaga**”. Politički proces koji je kulminirao Daytonom počeo je od početka 1992. (“**ubrzo nakon izbijanja neprijateljstava**”). U “**onoj mjeri u kojoj je obim tog procesa odraz stvarne strukture moći koja je postojala u Bosni i Hercegovini tokom čitavog sukoba, Dejtonsko-pariški sporazum omogućava naročit uvid u političku, stratešku i vojnu**

²⁵ Isto, paragraf 160. To je, po ocjeni Žalbenog vijeća u predmetu *Tadić*, “**predstavljalo još jednu (mada indirektnu) indikaciju podređene uloge koju su Republika Srpske i njeni funkcioneri igrali naspram SRJ u gorepomenutom /između 1992. i 1995. - prim. S. Č./ periodu, uključujući i 1992**” (Isto, paragraf 161).

stvarnost koja je vladala u Bosni i Hercegovini do 1995”.²⁶ Dejtonsko-pariski sporazum “može *indirektno* osvjetliti stvarno stanje strukture komandovanja i rukovođenja vojskom bosanskih Srba koja je postojala u vrijeme kad je naizgled prekinuta veza između VRS i VJ,²⁷ a može pomoći i u ocjeni da li je i nakon toga SRJ na-

²⁶ Isto, paragraf 157.

²⁷ Isto. U *Izvjestaju* kopredsjedatelja Upravljačkog odbora Međunarodne konferencije za bivšu Jugoslaviju o uspostavi i početku rada Misije Međunarodne konferencije za bivšu Jugoslaviju u Saveznoj republici Jugoslaviji (Srbija i Crna Gora), S/1994/1074 od 19. septembra 1996, str. 3, se navodi da je od 4. augusta 1994. Vlada Savezne republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) naredila, između ostalog, “**da se prekinu političke i privredne veze sa Republikom Srpskom, te da se zatvori granica između Republike Srpske i SRJ za sav promet robe u Republiku Srpsku sem hrane, odjeće i lijekova. Postavljeni su međunarodni posmatrači da nadziru poštivanje tih mjera i kopredsjedatelji su izvijestili da Vlada SRJ, čini se, ’ispunjava svoju obavezu da zatvori granicu između Savezne Republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i dijelova Republike Bosne i Hercegovine koji su pod kontrolom snaga bosanskih Srba’**” (*Izvjestaj* kopredsjedatelja Upravljačkog odbora Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji o izvršenju mjera zatvaranja granice od strane vlasti Savezne republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), S/1994/1124, 3. oktobar 1994, str. 2-3; ICTY, Predmet br. IT-94-1-A, PRED ŽALBENIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 15. juli 1999, paragraf 157, napomena 198).

Savezna republika Jugoslavija nikada nije prekinula niti prekidala političku, vojnu, ekonomsku i drugu pomoć svojim kolaboracionistima i petokolonašima - svom marionetskom režimu (“Republici Srpskoj”). Do “**raskida veza**” nikada nije došlo, što, pored ostalog, potvrđuje lično Slobodan Milošević. Naime, na sastanku Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije, predstavnika “**najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske**”, održanog 25. augusta 1995. u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, vladika Irinej Bulović se, u ime Srpske pravoslavne crkve, iznoseći, pored ostalog, tezu “**da Republika Srpska nije ništa drugo nego srpska zemlja**”, založio “**za prećutno uki-danje blokade na Drini**”. Na to mu je Milošević rekao “**da je ta blokada samo formalna, da pomoć svakodnevno teče**” (AIIZ, inv. br. 2-2889, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-4, 26. august 1995, Beograd, *ZABELEŠKA* sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 25. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, str. 13-14; K. A. Nilsen, **MILOŠEVIĆ U RATU I U HAGU - DOKUMENTACIJA** -, s norveškog preveo dr. Rasim Muratović, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 290).

Vladika Bulović je četiri dana kasnije, na sjednici Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), održanoj 29. augusta 1995, potvrdio srpski osvajački projekt - osvajanje Bosne i Hercegovine. Naime, on je, ukazujući na

stavila da kontroliše vojsku bosanskih Srba”.²⁸

Dejtonski sporazum se može posmatrati i analizirati sa više aspekata. S obzirom na to da **Aneks 4 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini** predstavlja *Ustav* (države) *Bosne i Hercegovine*, odnosno **oktroirani Ustav**, koji, nažalost, nije u skladu sa civilizacijskim dostignućima, on se prvenstveno može posmatrati sa stanovišta ustavne materije,²⁹ što u predmetnom istraživanju i naučnom proučava-

jedinstvo srpskog naroda “u ovom po srpski narod sudbonosnom vremenu”, pored ostalog, rekao kako “**nema potrebe govoriti o nekakve dve zemlje, o dva naroda, kada smo se opredelili za jedinstven uspeh srpskog naroda s obe strane reke Drine**” (AIIZ, inv. br. 2-2890, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-5, 30. august 1995, Beograd, **ODBRANA, DRŽAVNA TAJNA, ZABELEŠKA** sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 29. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, str. 6).

²⁸ Isto.

²⁹ Detaljnije o tome: E. Šarčević, **USTAV I POLITIKA ...**, str. 120-132. Dejtonskim ustavom se, po ocjeni prof. dr. Edina Šarčevića, koji “**predstavlja logičan izdanak Ustava Federacije Bosne i Hercegovine**”, “**ide korak dalje u ustavnopravnom raslojavanju bosanskohercegovačkog društva na etničke zajednice**. Istina, u članu 1, stav 1 Ustava se naglašava državnopravni kontinuitet BiH i odmah joj se određuje novo ime: umjesto ‘Republika BiH’, daje se zvanično ime ‘Bosna i Hercegovina’. Međutim, u istom članu (stav 3) se takva BiH konstituira kao složena država koja se sastoji od dva ‘entiteta’, Federacije BiH i Republike Srpske. Oba entiteta predstavljaju osnovna državna i politička jezgra iz kojih se legitimira državna vlast zajedničke države. Oba entiteta obrazuju odvojene teritorijalne jedinice sa izraženim državnopravnim osobinama: entitet ima pravo uspostavljati paralelne odnose sa susjednim zemljama (čl. III st. 2 pod b), entitet organizuje sopstveno sudstvo, parlamentarnu vlast, posjeduje policiju i stajaću vojsku (čl. III st. 2 pod C i st. 3), dakle, djeluje kao suverena državnopravna cjelina. Kontinuitet BiH je ovim reduciran na ‘pravno postojanje’ BiH koje u međunarodnim odnosima nije nikada ni bilo sporno. Sporno je konstituiranje efektivne vlasti na cijelom državnom teritorijumu i tek je ovim ustavom u tom smislu bitno oslabljen državni kvalitet BiH” (Isto, str. 51-52).

Prema dejtonskom Ustavu, tvrdi Šarčević, “**pretpostavka državnosti i zakonodavnih kompetencija**” “**ostaje kod entiteta**. Samo se u članu 3 stav 1 nabrojane nadležnosti mogu smatrati nadležnostima institucija BiH. To su: vanjska politika, spoljnotrgovinska politika, carinska politika, monetarna politika, finansiranje institucija i plaćanje međunarodnih obaveza BiH, imigracija, izbjeglice i azil, provođenje međunarodnih i međuentitetskih politika i regulacija krivičnih propisa uključujući i odnose sa Interpolom, uspostavljanje i funkcioniranje zajedničkih i

nju nije naša neposredno faktička aktuelna orijentacija. U ovom slučaju, poseban predmet analize je odnos Dejtonskog sporazuma i genocida nad Bošnjacima u periodu 1992-1995, kontekst posmatranja i naučnog istraživanja u relacijama agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu - genocid nad Bošnjacima - Dejtonski mirovni sporazum.³⁰

Kako govoriti o genocidu u Republici Bosni i Hercegovini u kontekstu jednog **međunarodnopravnog ugovora**, sklopljenog između Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i Savezne republike Jugoslavije, u pisanoj formi i u prisustvu svjedoka (Sjedinjene

međunarodnih komunikacija, reguliranje međuentitetskog saobraćaja i kontrola zračnog prometa” (Isto, str. 52).

³⁰ Država Bosna i Hercegovina, po ocjeni prof. dr. Mirka Pejanovića, “svoj ustav nije oblikovala u stvaralaštvu, svojih organizacija civilnog društva i svojih političkih stranaka. Ustav Bosne i Hercegovine je poseban aneks (Aneks IV) Dejtonskog mirovnog sporazuma. Nastao je kao izraz dviju volja: volje političkih subjekata u Bosni i Hercegovini i volje vodećih sila međunarodne zajednice, u čemu je liderstvo imala administracija Sjedinjenih Američkih Država.

Po svojoj strukturi i osnovnim rješenjima dejtonski ustav Bosne i Hercegovine je uveo unutrašnje ustrojstvo države koje je zasnovano na dominaciji etničkog momenta i u unutrašnjem ustrojstvu i u ispoljavanju interesa u upravljanju razvojem društva i države. Sa pet nivoa vlasti u unutrašnjoj organizaciji država Bosna i Hercegovina je neracionalna i enormno skupa država. Dominacija moći entiteta u odnosu na moć i nadležnost institucija države Bosne i Hercegovine određuje državu Bosnu i Hercegovinu kao nefunkcionalnu i neuspješnu u izvođenju reformi unutar evropskog integracijskog procesa” (M. Pejanović, **DEMOKRATSKA KONSOLIDACIJA I MOGUĆNOST USPOSTAVE KONSENZUSA O USTAVNOJ REFORMI U PARLAMENTARNOJ SKUPŠTINI BOSNE I HERCEGOVINE**, ∴ MEĐUNARODNI SIMPOZIJ BOSNA I HERCEGOVINA - PETNAEST GODINA DEJTONSKOG SPORAZUMA, Zbornik radova, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 52).

Ustavnim aranžmanima u Daytonu je, s pravom tvrdi prof. dr. Nerzuk Ćurak, nažalost “relativiziran nagovještaj mira, jer je legitimna zakonodavna moć iznesena iz područja suvereniteta, same državne teritorije Bosne i Hercegovine, nudeći politologiji, znanosti o međunarodnim odnosima i međunarodnom pravu, zanimljiv metodološki eksperiment: ustav jedne međunarodno priznate države, koja je 22. maja 1992. godine zvanično primljena u članstvo Organizacije Ujedinjenih nacija, donesen je van njenih granica, postajući, na neki neuhvatljiv način, međunarodna pravna konvencija! Nacionalni ustav jedne države nastaje kao oktroirana norma međunarodnog političkog sustava! Radi se o čistom revolucionarnom pristupu pravu. Ako bismo parafrizirali Lenjina, mogli bismo kazati da je dejtonski ustav Bosne i Hercegovine volja vladajuće svjetske nacije pretvorena u zakon! I čini se da ne bismo pogriješili” (N. Ćurak, nav. dj., str. 120).

Američke Države, Velika Britanija, Njemačka, Francuska, Ruska Federacija i Evropska unija), u kome se genocid uopće ne spominje i u kome se agresija i genocid iskazuju neodgovarajućim pojmovima i terminima, te shodno tome kvalifikuju kao “**tragični sukob**” (“**tragični sukob u regionu**”), “**sukob**” (“**konflikt**”) i “**neprijateljstva**”?³¹ Kako govoriti o genocidu u kontekstu međunarodnog ugovora koji je Bosni i Hercegovini donio ustavno uređenje koje (možda) jeste legalno (potpisala ga je, nažalost, i žrtva agresije i genocida), ali nije legitimno, a pogotovu nije moralno, jer je, pored ostalog, nametnut žrtvi genocida. Naime, suština rezultata bilo koje rasprave o Dejtonskom mirovnom sporazumu potvrđuje teritorijalno - političku podjelu Republike Bosne i Hercegovine i **legalizaciju agresije i genocida**, a što, pored ostalog, potvrđuje i jedan od bitnih kreatora tog sporazuma - Slobodan Milošević.

Slobodan Milošević je na proširenoj sjednici Vrhovnog saveta odbrane (“**SLUŽBENA TAJNA, STROGO POVERLJIVO**”), 6. decembra 1995. i sastanku političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i njenih kolaboracionista iz Republike Bosne i Hercegovine - general Mladić i njegovi najbliži saradnici, bez učešća Karadžića i njegovih najbližih saradnika, 28. decembra 1995, s oduševljenjem govorio o uspjehu, “**istorijskom dostignuću**”, “**ogromnoj pobedi**”, “**ogromnom rezultatu**” u Daytonu (“**Sporazum je u našu korist**”).³² Rezultat Dej-

³¹ .: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 9, 113, 116, 119 i 121.

³² AIIZ, inv. br. 2-4270, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, SP Br. 17-1, 28. novembar 1995, Beograd, **ODBRANA, DRŽAVNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO**, *STENOGRAFSKE BELEŠKE* sa 47. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 6. decembra 1995. godine, str. 2-11; ICTY, Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 216.

Prvom dijelu sjednice Vrhovnog saveta odbrane prisustvovali su: Zoran Lilić, predsjednik Savezne republike Jugoslavije, - predsjednik Vrhovnog saveta odbrane, Slobodan Milošević, predsjednik Srbije i Momir Bulatović, predsjednik Crne Gore - članovi Vrhovnog saveta odbrane, dr. Radoje Kontić, predsjednik Savezne vlade, Milan Milutinović, savezni ministar za inostrane poslove, Pavle Bulatović, savezni ministar za odbranu, generalpukovnik Momčilo Perišić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije sa najbližim saradnicima, komandanti armija, Ratnog vazduhoplovstva i PVO, Ratne mornarice i kopnene Vojske Jugoslavije.

Drugom dijelu sjednice prisustvovali su: Zoran Lilić, Slobodan Milošević, Momir Bulatović, dr. Radoje Kontić, Pavle Bulatović, generalpukovnik Momčilo Perišić i generalmajor Slavko Šušić (AIIZ, inv. br. 2-4270, SAVEZNA REPUBLIKA JUGO-

tonskog sporazuma je, po ocjeni Miloševića, **“jasan - ne treba mnogo da se obrazlaže. Mi smo, jednostavno - uspeli!”**. **“Dobili smo Srbiju do Novigrada”** (Bosanski Novi); **“zaustavili smo pad Banja Luke, bombardovanje ...”**; **“postigli smo ponudu koju smo dobili u vreme pobeđe (49%), a postigli smo je u periodu poraza”**. Trideset jedan posto (31,4 procenta, odnosno 31,2%) stanovništva dobilo je pola teritorije Bosne i Hercegovine, a 70% stanovništva drugu polovinu teritorije Bosne i Hercegovine.³³ Tada je, po Miloševiću, **“stvorena Republika Srpska, država na prostorima na kojima nikad nije bilo srpske države”**. To je, po njemu, **“istorijsko dostignuće - na 25 hiljada kvadratnih kilometara, više nego dve Crne Gore, jedna i po Slovenija, sa milion stanovnika, 40 stanovnika na kvadratni kilometar”**.³⁴

SLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, SP Br. 17-1, 28. novembar 1995, Beograd, **ODBRANA, DRŽAVNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 47. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 6. decembra 1995. godine, str. 2-11).

Slobodan Milošević je 28. decembra 1995, na sastanku političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i njihovih kolaboracionista iz Republike Bosne i Hercegovine - vojno rukovodstvo sa generalom Mladićem, pored ostalog, izjavio: **“Saveznici su nam SAD ...”** (ICTY, Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 217, 221 i 227). NATO je, po Miloševiću, **“bolji od UNPROFOR-a”** **“zato što je došao da se podeli Bosna”** (Isto, str. 218). **“Podeljeni građani RS”**, po Miloševiću, **“nemaju perspektivu, naprotiv ujedinjeni sa Srbijom u političkom i institucionalnom smislu imaju i te kakvu”**, pri čemu, kako je naveo, **“nezavisna RS nema šansu”** (Isto, str. 219).

³³ Isto, str. 3-4. Govoreći o tom **“istorijskom dostignuću”**, **“ogromnoj pobeđi”** i **“ogromnom rezultatu”** da je 31% stanovništva Bosne i Hercegovine dobilo pola teritorije Bosne i Hercegovine, Milošević je pružio odgovor i na pitanje vlasništva nad zemljom i državom Bosnom i Hercegovinom, odnosno razobličio je lažnu tezu rukovodstva paradržavne tvorevine Republike Srpske i lično R. Karadžića o tome kako su Srbi većinski vlasnici zemlje. S tim u vezi, Milošević je izjavio: **“Još su se neki ‘pecali na udice’ - ‘pa, Srbi su bili vlasnici 62% teritorije, kao da bi neko u to mogao da poveruje - zna se da je bila društvena svojina; nisu ni livade, ni pašnjaci, ni planine bile bilo čije vlasništvo! Kakvi, zaboga, vlasnici?!”** (AIIZ, inv. br. 2-4270, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, SP Br. 17-1, 28. novembar 1995, Beograd, **ODBRANA, DRŽAVNA TAJNA, STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 47. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 6. decembra 1995. godine, str. 4).

³⁴ Isto, str. 4. Srbi su, po Nikoli Koljeviću, u Daytonu dobili **“državu Republiku Srpsku”**, ali su ostali **“u Bosni bez Sarajeva”** (D. Ćosić, **BOSANSKI RAT**, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, str. 224). U razgovoru sa Dobricom Ćosićem 17.

U Daytonu je, tvrdi Milošević, “ostvarena ogromna pobjeda i rezultat da je Republika Srpska stvorena, da je na polovini teritorije Bosne i Hercegovine, ... mi smo ... uknjižili 49%”. Od četiri do tada, po Miloševiću, ponuđene mape (Kutiljerova, prvi Lisabonski papir, Vance-Owenove mape, mapa *Kontakt-grupe* i Dejtonsko rješenje - Milošević ne spominje kartu razgraničenja Owen-Stoltenbergovog plana iz augusta 1993), “ova /Dejtonska - prim. S. Č./ je najbolja za Srbe. Dobili su svaki grad na Savi i tri grada u unutrašnjosti! Tu je cela Drina, osim Goražda! To je 50 gradova, 25 hiljada kvadratnih kilometara! Pola Bosne! Republika!”. Dalje Milošević tvrdi: “Spasili smo postojanje Republike Srpske i uspostavili Republiku Srpsku.” “Od Zvornika do Foče nigde nije bilo na Drini srpske većine, a to su sve uzeli! Ili, gore Posavina - nigde nije bilo srpske većine.” Srbi su, tvrdi Milošević, dobili “deo Sarajeva - jugoistočni deo”, te “izvadili smo Pale, pa Lukavicu, Vraca, Vojkoviće, zatim dole prema Trnovu i ostali deo - tamo gde Muslimani čine ogromnu većinu”. Milošević je stalno ponavljao kako je “stvorena Republika Srpska na pola teritorije Bosne i Hercegovine”, pri čemu Srbi, po njemu, “imaju kompaktnu teritoriju i imaju pola Bosne i Hercegovine. Sva je zemlja dobra”. On u više navrata tvrdi kako su, postigli “ogroman rezultat” (koristi množinu - “postigli smo ogroman rezultat”) i, pored ostalog, konstatuje kako “imamo, zaista, razloga da budemo zadovoljni”.³⁵

Činjenica je da je Milošević, odnosno Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), osvajačkim ratom protiv Republike Bosne i Hercegovine i zločinom genocida nad Bošnjacima u praksi (na terenu), gdje su potvrđena i dokazana oba elementa zločina genocida **genocidna namjera** (*mens rea*) i **genocidna djela** (*actus reus*), a zatim za pregovaračkim stolom, **nametnuo** teritorijalno-političku podjelu Republike Bosne i Hercegovine. On je Dejtonskim sporazumom legalizo-

decembra 1995. (u Beogradu u Ćosićevom stanu) Koljević je “sa bolom i gnevom govorio o gubitku Sarajeva”, koje je, po njemu, “nekada bilo po veličini drugi srpski grad” (Isto, str. 225).

³⁵ Isto, str. 4-10; ICTY, Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 224. U Daytonu su, po ocjeni predsjednika Savezne republike Jugoslavije, Zorana Lilića, “izgubili Muslimani” (ICTY, Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića -1995, str. 153).

vao svoja teritorijalna osvajanja u Republici Bosni i Hercegovini - okupaciju pola teritorije Republike Bosne i Hercegovine, te je s pravom imao razloga da bude oduševljen, jer je ostvario **“ogromnu pobjedu”**. Međutim, to njegovo oduševljenje nije bilo potpuno. Naime, Milošević nije uspio da, u skladu sa velikosrpskom ideologijom, politikom i praksom, u potpunosti realizuje srpski velikodržavni projekt, nacističkog i genocidnog karaktera. On je pokrenuo i vodio osvajački rat protiv Republike Bosne i Hercegovine, sa ciljem da tu državu zauzme u cijelosti, uključujući i jednu trećinu Republike Hrvatske, i uništi Bošnjake, pripadnike nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve. Međutim, te ciljeve on nije u potpunosti ostvario, već je u vrijeme (vojnog) poraza (**“... u periodu poraza”**), što je na navedenoj sjednici Vrhovnog save-ta odbrane lično priznao, **“uknjižio 49%”** - pola teritorije Republike Bosne i Hercegovine, čime je, na najvišem međunarodnom nivou, uz podršku, enormno angažovanje, političku i diplomatsku aktivnost, u kojoj je dominirao metod političkog pritiska, prijetnje upotrebe sile, ultimatumima, prije svega, žrtvama zločina genocida, a uz mentorstvo i svjedočenje političkih predstavnika najmoćnijih država svijeta, prije svega Sjedinjenih Američkih Država, samo legalizovao svoju paradržavnu kolaboracionističku tvorevinu i marionetski režim - Republiku Srpsku. Stoga se njegove ocjene o **“ogromnoj pobjedi”**, **“istorijskom dostignuću”**, **“ogromnom rezultatu”** pred **“najvišim političkim i vojnim rukovodstvom Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske”** mogu dvojako razumjeti i shvatiti: s jedne strane kao izraz radosti i oduševljenja za postignuti uspjeh, a s druge strane kao izraz pravdanja za neostvareni konačni cjeloviti politički cilj. Međutim, činjenica je da su Bošnjaci, bosanskohercegovački muslimani, na kraju XX stoljeća djelimično uništeni, što, pored ostalog, potvrđuje i dokazuje zločin genocida i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. U mnogim mjestima, gdje su stoljećima živjeli, danas ih više nema ili su tamo, nažalost, simbolično prisutni, egzistirajući i vegetirajući kao biološka bića, koja ne predstavljaju nikakav ni društveni niti politički faktor. Pored toga, agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima proizveli su mnogobrojne, složene, razorne i dugotrajne posljedice, koje će, nažalost, dugoročno egzistirati, a što će bitno utjecati na politički, društveni, ekonomski, socijalni, kulturni i demografski razvoj Bosne i Hercegovine.

Sadržaj, dimenzije, intenzitet i obim navedenih posljedica posebno je vezan i izražen za žrtve zločina genocida.

Slobodan Milošević je u Daytonu postigao i ukidanje sankcija protiv Savezne republike Jugoslavije. *Rezolucijom 1022*, od 22. novembra 1995, Vijeće sigurnosti je suspendiralo sankcije protiv Savezne republike Jugoslavije, **“na neodređeno vrijeme i, s tim u vezi, da odmah stupe na snagu”**, iako su, kada je riječ o finansijama, na insistiranje Sjedinjenih Američkih Država, učinjeni neki izuzeci.³⁶

U nastojanju da odgovori na pitanje **“da li Aneks 4 povređuje zabranu agresije, zabranu piratstva, ropstva i genocida, zatim zahtjev da se poštuju elementarna ljudska prava, kao i norme međunarodnog humanitarnog prava koje sadrže direktne zabrane za države i pojedinačne osobe”**, prof. dr. Edin Šarčević tvrdi da ustavnopravni akt *Aneks 4* **“zaista uspostavlja normativni sistem koji skoro do u detalje izlazi u susret socijalnim činjenicama koje su formirane nasiljem i ratom”**, odnosno agresijom i genocidom. Time se, po njemu, *Aneks 4* **“zgušnjava u**

³⁶ UNITED NATIONS, *RESOLUTION 1022* (1995) Adopted by the Security Council at its 3595th meeting, on 22 November 1995; C. Hodge, nav. dj., str. 265; K. Begić, nav. dj., str. 316; K. Bilt, *ZADATAK MIR*, Radio B92, Beograd, 1999, str. 209, 232-233 i 246. **“Miloševićev prioritet”** je, po ocjeni Richarda Holbrookea, **“bio podizanje ekonomskih sankcija protiv njegove zemlje”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 174). To tvrdi i Carl Bildt, navodeći da je **“za Miloševića pitanje ekonomskih sankcija bilo centralno pitanje”** (K. Bilt, nav. dj., str. 209).

Analizirajući paragraf 2. *Rezolucije 1022* (1995) (**“Također, odlučuje da se obustava obrazložena u gore navedenom paragrafu 1. neće primjenjivati na mjere koje su preduzete protiv strane bosanskih Srba do dana dolaska komandanta međunarodnih snaga u skladu sa Mirovnim sporazumom, i to tako što će poslati izvještaj preko odgovarajućih političkih vlasti, koji će obavijestiti Vijeće preko Generalnog sekretara da su se sve snage bosanskih Srba povukle iza linije razdvajanja, utvrđenom Mirovnim sporazumom”** - UNITED NATIONS, *RESOLUTION 1022* (1995) Adopted by the Security Council at its 3595th meeting, on 22 November 1995), Slobodan Milošević je naveo **“da će sankcije skinuti sa RS kada K-t /komandant - prim. S. Č./ AJFOR-a izvesti UN da su se snage udaljile 2 km”**. Ukazujući na tu činjenicu, Milošević je, na sastanku političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije (u Beogradu), na kome su učestvovali i njihovi kolaboracionisti - vojno rukovodstvo, na čelu sa generalom Mladićom, 28. decembra 1995, izjavio: **“Nama je u interesu da što prije izademo na 2 km od l/f /linije fronta - prim. S. Č./, da dobijemo prednost, ...”**. Stoga je insistirao da treba **“napraviti brži plan, da što prije skinemo sankcije”** (ICTY, Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 220 i 228).

normativno sredstvo za održavanje i podršku ratnih rezultata”, u čijem su središtu genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Takav “Ustav” **“stoji kao rezultat na kraju jednog procesa u kojem se nadnacionalne organizacije i njihovi predstavnici još nikada nisu doveli u tako očiglednu kontradikciju sa proklamiranim principima i vlastitim ponašanjem”**.³⁷

Taj međunarodnopravni ugovor (Ustav) priznao je osvajački rat i, s tim u vezi, nagradio upotrebu sile – legalizovao srpsku paradržavnu tvorevinu i zločin genocida, te učvrstio takvu praksu u javnopravni odnos. Stvarna međuzavisnost genocida **“sa međunarodnopravnim uređivanjem državnog ustava se sa Aneksom 4 pretvara u sistem za reguliranje rezultata genocida”**, čime je genocidna politika međunarodno pravno prevedena u važeće ustavno pravo. **“Međunarodnopravno prevođenje jedne zločinačke politike u važeće ustavno pravo koje regulira javnopravne odnose, nužno povlači za sobom obesnaživanje *jus cogensa* čim se takvom ustavnom pravu prizna normativno važenje i prihvatljivost”**. Tako je, po prof. dr. Edinu Šarčeviću, **“sadašnji bosanskohercegovački ustav, bar zbog legalizacije činjeničnih stanja koja su u direktnoj suprotnosti sa zabranom genocida ili sa zahtjevom da se poštuje humanitarno međunarodno pravo, opterećen teškim manjkavostima koje bi morale voditi njegovoj ništavnosti”**.³⁸

Pored fundamentalnih naučnih istraživanja i saznanja zasnovanih na njihovim rezultatima, žrtve i svjedoci zločina genocida posjeduju dovoljno valjanog i pouzdanog iskustveno stečenog empirijskog saznanja - neposredno i posredno kroz iskustvo u praksi vlastitog i društvenog života o tome da je u suštini riječ o podjeli Republike Bosne i Hercegovine i legalizaciji rezultata zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva (agresije) i zločina genocida. Polazeći od bitnih postavki navedenog polazišta u naučnim istraživanjima genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, potrebno je posebno naglasiti i sljedeće činjenice:

³⁷ E. Šarčević, **USTAV IZ NUŽDE ...**, str. 424.

³⁸ Isto, str. 425.

-entitet Republika Srpska, “dehumanizirajuća zona isključenja unutar sebe”, “genocidna zona isključenja (za Bošnjake)”,³⁹ kao geografski, politički i društveno odvojen prostor ekskluzivno namijenjen srpskom narodu, u kome Srbi predstavljaju dominantnu većinu, rezultat je “strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini” o formiranju zajedničke srpske države (etnički čiste srpske teritorije), odnosno srpskog velikodržavnog političkog projekta - srpske nacističke i genocidne ideologije, politike i prakse države Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i njenih kolaboracionista u Bosni i Hercegovini,⁴⁰ koji su bili sasvim svjesni činjenice da je ostvarenje tog cilja - *teritorijalna ekspanzija* (zauzimanje, okupacija i uništenje države Bosne i Hercegovine) i *istrebljenje Bošnjaka* - podrazumijevalo i bilo jedino moguće uz (iz)vršenje zločina u masovnom obimu, uključujući i genocid. Dakle, svi zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava počinjeni za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršeni su radi ostvarenja tih ciljeva i uz postojanje zajedničke genocidne zločinačke *namjere* i genocidnog *plana* o uništenju države Bosne i Hercegovine i uništenju Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve. Uspostavljanje jedinstvene srpske države je djelo *zajedničkog zločinačkog poduhvata*, iza koga je stajala politika i najviši politički i vojni vrh države (Savezna republika Jugoslavija) i u kome zločini pripadaju uspostavljenom kolektivnom zločinačkom sistemu;⁴¹

³⁹ D. Pettigrew, **GEOGRAFIJA GENOCIDA U ISTOČNOJ BOSNI**, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI: POSLJEDICE PRESUDE MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE, Zbornik radova Međunarodne naučne konferencije, održane 10. i 11. jula 2009. godine u Potočarima (Srebrenica), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 728 i 733.

⁴⁰ “**Vođstvo Republike Srpske**”, tvrdi američki ambasador Peter Galbraith, “**bilo je fašističko i genocidno. Vojska Republike Srpske, također, je bila fašistička i genocidna**” (*Avaz*, nezavisni bh. politički dnevnik, 17. oktobar 2008, str. 5, Intervju Petera Galbraitha).

⁴¹ S. Čekić, **AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU - PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Kult B, Sarajevo, 2004, str. 17-751 i str. 765-931; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI*

- organi zajedničkog zločinačkog poduhvata su, pored države Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i njenih državnih organa, te organa njene kolaboracionističke petokolonaške tvorvine i marionetskog režima Republike Srpske, mnoge osobe (više osoba) koje su dijelile zajedničku zločinačku namjeru i cilj, kao i brojni neposredni izvršioci, koji su odgovorni ne samo za svoj doprinos zajedničkom udruženom poduhvatu već i za sve masovne i pojedinačne zločine koje su neposredno izvršili drugi pripadnici poduhvata u okviru njihove zajedničke namjere.⁴² Neprihvatljiva je i krajnje nemoralna legalizacija rezultata zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući agresiju i zločin genocida, čime su prekršeni osnovni principi međunarodnog prava i ljudskih prava, a što je moralno, politički i pravno u suprotnosti sa *Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda sa pripadajućim Protokolima* i odudara od svih demokratskih standarda. Pravni *perpetuum mobile* koji dokazuje da se zločin nad “dovoljno nemoćnim”, nažalost, isplati;
- nije riječ samo o srpskoj ideologiji, politici i praksi fašističkog i genocidnog karaktera, već su u pitanju teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava, odnosno zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid, koji su, od samih početaka civilizacije, predmet pravne i ljudske osude;
- svaki narod, pa tako i srpski narod, ima pravo na **samopredjeljenje, ljudska prava i slobode**, što se **smatra “civilizacijskim dostignućem, univerzalnom vrijednošću i neizostavnom komponentom ethosa demokratije”**.⁴³ Međutim, to ne znači da se u složenim

PODNEŠAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragrafi 995 i 1001.

⁴² Isto; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragrafi 117-309; ∴ **MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ...**, str. 86-173; V. Dimitrijević i drugi, **HAŠKE NE-DOUMICE, Poznato i nepoznato o Međunarodnom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju**, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2010, str. 82-86.

⁴³ E. Zgodić, **TERITORIJALNI NACIONALIZAM - IDEOLOGIJA, ZLOTVORSTVO I ALTERNATIVE**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog

prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 408. Opširnije o pravu na samoopredjeljenje, kontroverzama, subjektu prava, sadržaju i pretpostavkama korištenja prava, moralnom legitimiranju prava i, s tim u vezi, drugim pitanjima, vidjeti E. Šarčević, **USTAV IZ NUŽDE** ..., str. 349-371 i E. Zgodić, nav. dj., str. 408-419.

“**Adresat prava na samoodređenje**” je, po ocjeni akademika Edina Šarčevića, “**narod, a ne država**”, odnosno “**isključivi nosilac prava na samoodređenje je narod**”. S obzirom na to da “**raspoložu suverenitetom, države se ne pozivaju na ovaj pravni princip. Uspostavljanjem ustavnog ustrojstva državni organi djeluju u ime naroda tako da po donošenju ustava više ne stoji na raspolaganju pravo na samoodređenje kao osnov na koji bi se narod mogao pozvati kako bi osporio akte ustavnih organa**”. Takvo “**razgraničenje kompetencija jednog naroda i jedne države služi uspostavljanju internacionalne pravne sigurnosti**”. Pored toga, “**pravo na samoodređenje ne ovisi direktno, kako je to tipično za suverenitet, o postojanju određenog državnog teritorija, nego isključivo o egzistenciji jednog naroda**”. Međutim, “**teritorijalna komponenta mora biti uzeta u obzir kod njegove realizacije u formama ofanzivnog prava na samoodređenje**” (E. Šarčević, nav. dj., str. 356).

“**Na pravo na samoodređenje, uključiv secesiju, mogu se**”, tvrdi Šarčević, “**pozvati samo narodi u etničkom smislu** /italik u originalu - prim. S. Č./, **jer su nacije (državni narodi) već u formama vanjskog (ofanzivnog) prava realizirali svoj politički status (utemeljenjem države), a time i iscrpili ključnu svrhu prava na samoodređenje - organiziranje vlastite države**” (Isto, str. 357). Međutim, “**da bi se jedan narod pozvao na samoodređenje i realizirao ga u formi obrazovanja sopstvene države**”, po ocjeni Šarčevića, “**nije dovoljno samo postojanje naroda koji bi na osnovu biološko-kulturnih i historijsko-mentalnih elemenata mogao biti objektivno definiran**” (Isto, str. 358).

Polazeći od ocjene da “**samo narodi mogu fungirati kao subjekti prava na samoodređenje**”, Šarčević zaključuje da “**entiteti nisu subjekt samoodređenja u formi secesije**” i da, s tim u vezi, **entitet Republika Srpska “ni pod kojim uslovom ne može fungirati kao teritorijalna baza na koju bi se nadogradio zahtjev da se primijeni princip samoodređenja u formi secesije**” (Isto, str. 360-361).

Navodeći konstataciju da se “**etnički Srbi mogu pozvati na samoodređenje koje uključuje teritorijalnu secesiju**”, Šarčević tvrdi da “**nosilac ofanzivnog prava na samoodređenje ostaju Srbi**”. Međutim, oni se, po njemu, “**u aktuelnoj bosansko-hercegovačkoj konstelaciji snaga**”, na navedeno pravo “**ne mogu pozvati, ni kao narod, ni kao entitet**”, jer “**ne ispunjavaju nijedan od uslova koji je neophodan za pravno valjano utemeljenje samoodređenja u formi secesije**”. Stoga “**referendum koji se ovim povodom najavljuje, otprilike od proglašenja i priznanja kosovske nezavisnosti /od 17. februara 2008. - prim. S. Č./ nema uporište u međunarodnopravnim standardima. S obzirom da su Srbi kao ‘konstitutivni narod’ definirali svoj ustavni status unutar dejtonskog modela, oni su time postali dio bosanske nacije (državnog naroda) i iscrpili pravo na samoodređenje u defanzivnoj formi**” (Isto, str. 356-358 i 362).

Tako se, smatra Šarčević, “**diskurs o otcepljenju i nezavisnosti RS ne može razumijevati izvan lokalnih političkih rituala i velikosrpskih potreba: čini se da je zagovaranje nezavisnosti RS u funkciji stvaranja socijalnog haosa koji bi, eventualno, rezultirao priznanjem faktičkog stanja - obrazac koji je već provjeren uspostavljanjem struktura koje nose današnji entitet RS. Ono se, međutim, ne može braniti niti jednim**

pravnim argumentom. Izvan pravnih argumenata stoji, ipak, državna praksa, koja navodi na zaključak da moderno priznanje država počiva na političkim interesima i diskrecionim ovlaštenjima samih država, a ne na međunarodnopravnim standardima. Moguća secesija RS na osnovu 'referenduma građana' izlazi iz okvira pravnog upravljanja socijalnim procesima i ulazi u domen realne raspoloživosti vojno-polijskih snaga - referendum i nezavisnost od te tačke nisu više pitanja prava, nego nasilja" (Isto, str. 363).

Iako se "na prvi pogled čini da se samo narod koji je prethodno organiziran u federalnu jedinicu (republiku) može pozvati na pravo na samoodređenje i da ga može praktično realizirati", Šarčević tvrdi da se "iz sistematske perspektive internacionalnog prava ('međunarodnog javnog prava') vidi da samo narod ostaje subjektom prava na samoodređenje i potencijalni subjekt prava na secesiju, čak i ako ne raspolaže ustavnopravno statutarnim teritorijem, unutardržavnim organima vlasti i upravnim kompetencijama". Međutim, "analiza srpskog pozivanja na pravo na samoodređenje", po njemu, pokazuje "da ni teritorijalno-pravno zaokruživanje jednog prostora u političko i vojno jedinstvo ne osigurava priznanje ovog prava - ono je moguće isključivo pod pretpostavkom ispunjenja dodatnih uslova, iznad svega, kriterija neprimjerene diskriminacije". Zbog toga se, smatra Šarčević, "mora potvrditi da narod koji je upravo unutardržavnim mehanizmima organiziran kao 'republika' načelno nema pravo na secesiju. To važi u slučajevima u kojima takve republike jamče stvarnu autonomiju koja omogućuje narodu da očuva svoj identitet i svoju kulturnu autonomiju" (Isto, str. 370-371).

Kad se govori "o sadržaju prava na samoodređenje", akademik Edin Šarčević, pored ostalog, tvrdi kako "možemo razlikovati između ofanzivnog i defanzivnog prava na samoodređenje. Prvo podrazumijeva secesiju i stoji u suprotnosti sa teritorijalnim integritetom država, drugo podrazumijeva samoopredjeljenje bez secesije i u izvedbenim formama ne dira u teritorijalni integritet država" (Isto, str. 356).

Raspravu o "samoodređenju (samoopredjeljenju) do otcjepljenja: referendum" Šarčević zaključuje konstatacijom kako "praksa ne mijenja ništa u statusu naroda kao subjekta ofanzivnog prava na samoodređenje. Entiteti se u tom smislu ne mogu pozvati na pravo na samoodređenje iako će narodi koji su organizirani u državno-pravne forme u pravilu lakše učiniti evidentnim razloge za secesiju. U trenutnoj bosansko-hercegovačkoj konstelaciji se entiteti ne mogu pozvati na secesiju zbog toga što su u njima 'konstitutivni narodi' upravo realizirali pravo na samoodređenje" (Isto, str. 371).

Slobodan Milošević je, nastupajući "u ime srpskog naroda", devedesetih godina XX stoljeća, pored ostalog, zastupao tezu "da pravo na samoopredjeljenje pripada narodima", pri čemu "srpski narod polazi od toga da danas ima svoju jedinstvenu federativnu državu i želi da kao narod odlučuje sa te pozicije o svojoj budućnosti. Srpski narod želi da živi u jednoj državi, sa jednakim građanskim pravima, sa jednim međunarodno priznatim granicama, jednom vojskom, novcem, tržištem ..." (B. Jović, POSLEDNJI DANI SFRJ: IZVODI IZ DNEVNIKA, Kompanija "Politika", Beograd, 1995, str. 240; K. A. Nilsen, nav. dj., str. 81). To, po Borisavu Joviću, "praktično znači da mi republikama osporavamo otcjepljenje, jer to pravo njima ne pripada, nego narodima" (B. Jović, nav. dj., str. 240).

Očigledno su Slobodan Milošević i Borisav Jović, u cilju formiranja jedinstvene, etički čiste, srpske države, svjesno zanemarili "da je teritorijalni integritet i politička

višeetničkim državnim zajednicama to pravo može ostvarivati prema zamisli i na način kako su ga u Republici Bosni i Hercegovini srpski agresor i njegovi kolaboracionisti devedestih godina XX stoljeća ostvarili u praksi - primjenom sile koja je u osnovi agresije i genocida. Takva politika i praksa je u suprotnosti sa međunarodnopravnim institutom *zaštitne klauzule* (*Deklaracija o prijateljskim odnosima* - 1970. i "*Bečka deklaracija*" - 1993), kojom se zabranjuje **"bilo kakva akcija koja bi imala za cilj da razori ili ugrozi, potpuno ili delimično, teritorijalni integritet ili političku nezavisnost bilo koje suverene i nezavisne države, koja se ponaša u skladu sa načelom ravnopravnosti i samoopredjeljenja naroda ... i kojom otuda, upravlja vlada koja predstavlja celokupan narod teritorije, bez obzira na razlike u pogledu rase, vere ili boje"**, odnosno **"bez obzira na razlike bilo koje vrste"**.⁴⁴

Problem prava na samoopredjeljenje je povezan sa shvatanjem pojma nacionalne države i problemom složenih država sastavljenih od višeetničkih - multietničkih zajednica koje su međusobno višestruko i višeslojno prožete, ukorijenjene i razvijene povezanim bitnim zajedničkim običajima, kulturom, jezikom i pismom, tradicijom, zajedničkom historijom u vremenu i zajedničkom prostoru. Imajući to u vidu, danas se opravdano može postaviti pitanje koliko u savremenim uslovima ima država koje su kao složene višeetničke, političke i kulturne, državne zajednice u kojima - kada bi se poštovalo i naročito primijenilo pravo na samoopredjeljenje na način kako je to (u)činio srpski agresor u Republici Bosni i Hercegovini - moglo

nezavisnost država zaštićena međunarodnim pravom", odnosno da je **princip teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti države (država) jedan od osnovnih načela međunarodnog prava**" (E. Zgodić, nav. dj., str. 410-411).

Navedena teza Slobodana Miloševića je, tvrdi Kjell Arild Nilsen, **"bila polazna politička tačka Miloševića i njegovog režima, čime su, od tog dana, ukinuta sva razumna rješenja. Kako će 'narodi' imati pravo na nezavisnost kada ljudi žive zajedno ili zid do zida? Postoje, naravno, područja gdje je jedna ili druga nacionalna grupa u većini, ali postoje i područja gdje su grupe razučene i raširene. Ali i ovdje će srpske porodice imati 'pravo na samoopredjeljenje' od svojih muslimanskih ili hrvatskih komšija s druge strane zida iste kuće, kao naprimjer u Sarajevu, Vukovaru ili Mostaru. Ovo je bila politička osnova za nasilna teritorijana osvajanja, etnička čišćenja, ubistva, nasilje i protjerivanje"** (K. A. Nilsen, nav. dj., str. 82), odnosno genocid.

⁴⁴ Isto, str. 410-411.

bi se postaviti pitanje o posljedicama njegovog ostvarivanja i ostvarenja u Evropi i svijetu u današnjim uslovima, uslovima postojanja složenih zajednica - nacionalnih, etničkih i vjerskih. To bi bio, s obzirom na način takvog ostvarenja u Republici Bosni i Hercegovini, rat svih sa svima, štaviše samih sa sobom, do istrebljenja ljudske vrste. Dovoljno je za primjer uzeti Sjedinjene Američke Države, kao izrazito složenu političku, nacionalnu, etničku, vjersku i kulturnu zajednicu, pa se uvjeriti u potpuno nerealističnu zamisao, suludu ideju i pogubnu - katastrofalnu praksu sa nesagledivim – kvalitativno-kvantitativnim posljedicama. Pravo (samoopredjeljenje naroda) i pravda pojmljena i ostvorena na nepravdi - na rezultatima agresije i genocida u najdubljoj je protivrječnosti sa postulatima međunarodnog prava, vrijednostima demokratije, savremene civilizacije, kulture i univerzalnih ljudskih vrijednosti. U situaciji u kojoj je to pravo ostvareno unutar države i nikada i ničim nije, kao takvo, dovedeno u pitanje. Naprotiv, to pravo je u punom kapacitetu (kao jednog od državotvornih naroda) ostvareno u Bosni i Hercegovini kao jedinstvenoj međunarodno priznatoj državi - kao političkom subjektu međunarodnog prava;

- Dejtonski sporazum je, u granicama postignutim *zajedničkim zločinačkim poduhvatom*, čiji je rezultat zločin genocida nad Bošnjacima, priznao paradržavnu, kolaboracionističku i marionetsku “Republiku Srpsku”, genocidnog karaktera. Istina, ona je u granicama Bosne i Hercegovine. Međutim, sve ono što ona danas čini, uključujući i njene institucije i organe vlasti, rezultat je spomenutog zajedničkog zločinačkog poduhvata. **“Srpske vojne, vjerske i političke elite su preživjele dejtonski proces u gotovo netaknutom obliku i integrirane su u dejtonsku strukturu.”**⁴⁵ Dejtonski sporazum je i sigurnu zonu Ujedinjenih nacija Srebrenicu, gdje je u i oko (te) teritorije Ujedinjenih nacija, jula 1995. počinjen zločin genocida, za koji su organi Republike Srpske proglašeni krivima i pred Međunarodnim sudom pravde, najvišim međunarodnim pravosudnim organom, dodijelio Republici Srpskoj. Samo na dijelu teritorije Republike Bosne i Hercegovine - u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice je do 31. decembra 2015. ekshumirano 160 masovnih grobnica i iden-

⁴⁵ E. Šarčević, *USTAV IZ NUŽDE ...*, str. 363.

tifikovano preko 6.705 posmrtnih ostataka žrtava zločina genocida, ubijenih u julu 1995;⁴⁶

- Dejtonskim sporazumom legalizovani su agresija i genocid, teritorijalna osvajanja i uništavanje Bošnjaka, čime su **“genocidom očišćene teritorije dodijeljene Srbima”** - **“u trajan posjed”**, uključujući i teritorije na kojima je uvijek živjela apsolutna bošnjačka većina (dolina rijeke Drine - Foča, Goražde, Višegrad, Rogatica, Vlasenica, Bratunac, Srebrenica, Zvornik).⁴⁷ **“Današnja populaciona slika RS produkt je etničkog čišćenja, genocida i planskog raseljavanja nesrpskog stanovništva uz plansko naseljavanje srpskog na teritoriju današnjeg entiteta”**;⁴⁸

- “Republika Srpska” formirana **“na premisama Dejtonskog mirovnog sporazuma”**, je **“historijski fenomen, uzev državnopravni fenomen, čija pravna egzistencija najprije odgovara *de facto* režimu; nakon primjene Okvirnog sporazuma za mir i prilagođavanje zahtjevima Aneksa 4, prevedena je u legalan okvir”**. Time je jedan ilegalno *de facto* režim pravno zaokružen u bosansko-hercegovački entitet (**“Republika Srpska’ je iz ilegaliteta prešla u legalitet”**), u čijoj praksi je **“stvarna dominacija srpskih elita i konstantna diskriminacija nesrpskog stanovništva. ‘Stvarni politički život’ podržava etnokratske strukture. Na državnom nivou se elementi prevlasti Srba održavaju entitetskim glasanjem i iz-**

⁴⁶ S. Čekić – M. Arnaut-Haseljić – B. Macić, **MASOVNE GROBNICE U BOSNI I HERCEGOVINI: SIGURNA ZONA UJEDINJENIH NACIJA SREBRENICA**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2010, str. 97-872.

⁴⁷ M. Filipović, **KORIJENI AGRESIJE**, .: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995. ..., str. 156.

⁴⁸ E. Šarčević, **USTAV IZ NUŽDE ...**, str. 361. Ukazujući na navedene činjenice, Edin Šarčević konstatuje sljedeće: **“U pogledu isključive ili dominantne većine srpskog stanovništva ne može se zaobići procjena da bi nesrpsko stanovništvo na današnjem teritoriju RS u uslovima popisa iz 1991. godine (to je jedini mjerodavan podatak) bilo zastupljeno sa nepunih pedeset procenata. Ovaj teritorij je predstavljao njihovu tradicionalnu naseobinu. Prema tome, nema razumnih razloga koji bi upućivali na onu uzajamnu vezu između Srba i Republike Srpske na osnovu koje bi postala prihvatljiva teza o RS kao tradicionalnom srpskom teritoriju na kojem Srbi predstavljaju dominantnu većinu”** (Isto).

bornim sistemom srpskih članova u državnim organima (Predsjedništvo, Dom naroda, Vijeće ministara i indirektno Ustavni sud)". U "javnopравnom smislu, ustavnost RS podrazumijeva proklamacije koje se provode u praktičnom životu. To je sistem koji je razvio sigurne mehanizme za izigravanje i zaobilaženje pravnih načela i opšteobavezujućih odluka koje osnažuju državu". Riječ je o entitetu koji se "razvio u osoben tip isključive etnokratije, u kojoj se stvarna ravnopravnost konstitutivnih naroda i građana BiH onemogućuje na svim nivoima vlasti. To je entitet čiji je osnovni smisao održavanje ratnog bilansa etničkih čišćenja, teških povreda ljudskih prava i velikosrpstva u ustavnopravnim okvirima koji osiguravaju prekid demokratičnosti i pravnosti";⁴⁹

- istina, Dejtonski sporazum sadrži i odredbu o obaveznom povratku protjeranih, deportovanih i raseljenih lica (*Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima* - **Aneks 7**), odnosno, uglavnom, (preživjelih) žrtava genocida, na svoja staništa - u svoje domove, uključujući pravo na povrat imovine koja im je oduzeta ili, u slučaju nemogućnosti povrata, pravo na kompenzaciju za imovinu.⁵⁰ IFOR (multinaci-

⁴⁹ E. Šarčević, *USTAV IZ NUŽDE ...*, str. 165, 229-230 i 428-429.

⁵⁰ "Sve izbjeglice i raseljena lica", po članu II Aneksa 4 stav 5, (*Ustava*) i člana I, stav 1 Aneksa 7 (*Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima*) "imaju pravo da se slobodno vrate u svoje domove", te "pravo na povrat imovine koja im je oduzeta za vrijeme neprijateljstava od 1991. i da dobiju kompenzaciju za svu imovinu koja im se ne može povratiti. Sva opredjeljenja ili izjave u vezi sa takvim vlasništvom koje su date pod prisilom su nevažeće i poništene" (: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 51-52 i 83; Aneks 4: Ustav, član II, stav 5 i Aneks 7, član I, stav 1).

U članu I, stav 1, Aneksa 7 se navodi da je "skori povratak izbjeglica i raseljenih lica važan cilj rješavanja konflikata u Bosni i Hercegovini". Republika Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i Savezna republika Jugoslavija su potvrdile "da će prihvatiti povratak takvih osoba koje su napustile svoju teritoriju, uključujući one kojima je odobrena privremena zaštita trećih zemalja" (Isto, str. 83, Aneks 7, član I, stav 1).

Izbjeglicama i raseljenim licima je trebalo osigurati da se "dozvoli bezbjedan povratak, bez rizika uznemiravanja, zatrašivanja, progona ili diskriminacije, naročito zbog njihovog etničkog porijekla, vjerskog opredjeljenja ili političkog mišljenja". S tim u vezi, trebalo je "preduzeti sve neophodne korake za sprečavanje aktivnosti unutar svojih teritorija koje bi ometale ili sprečavale bezbjedan dobrovoljan povratak izbjeglica ili raseljenih lica. Da bi pokazali svoje opredjeljenje za obezbjeđivanje punog postizanja ljudskih prava i osnovnih sloboda svih osoba u svojoj jurisdikciji i za stvaranje bez

odlaganja uslova pogodnih za povratak izbjeglica i raseljenih lica, strane će odmah poduzeti sljedeće mjere za izgradnju povjerenja:

a) ukidanje unutrašnjeg zakonodavstva i administrativnih praksi sa diskriminacijskom namjerom ili efektom;

b) prevenciju i promptno potiskivanje bilo kakvog pisanog ili verbalnog poticanja, putem medija ili drugačije, etničkog ili religioznog neprijateljstva;

c) širenje, putem medija, upozorenja protiv i promptno suzbijanje akata odmazde putem vojnih, paravojnih i policijskih službi ili od strane drugih zvaničnika ili privatnih lica;

d) zaštitu etničkog i/ili manjinskog stanovništva gdje god da se nadu i obezbjeđivanje trenutnog pristupa ovoj populaciji od strane međunarodnih humanitarnih organizacija i posmatrača;

e) službeni progon, otpuštanje i transfer, kako je odgovarajuće, osoba u vojnim, paravojnim i policijskim snagama i drugim javnim službama, odgovornim za ozbiljna kršenja osnovnih prava osoba koje pripadaju etničkoj ili manjinskoj grupi“ (Isto, str. 84).

“Izbor destinacije će biti na pojedincu ili porodici”, pri čemu je trebalo “sačuvati princip jedinstva porodice”. S tim u vezi, “Strane se neće miješati u povratnikov izbor destinacije, niti će ih prisiljavati da ostanu ili se kreću ka situacijama ozbiljne opasnosti ili nesigurnosti, ili ka oblastima kojima nedostaje osnovna infrastruktura neophodna za nastavljnje normalnog života. Strane će obezbijediti protok informacija neophodnih kako bi izbjeglice i raseljena lica mogli formirati procjene o lokalnim uslovima za povratak” (Isto).

“Strane pozivaju visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice da razradi u uskoj saradnji sa zemljama azila i stranama plan repatrijacije koji će dozvoliti skori, mirni, regulisan i povratak u fazama izbjeglica i raseljenih lica, koji može uključivati prioritete za izvjesna područja i izvjesne kategorije povratnika. Strane su se saglasile da implementiraju takav plan i da usklade svoje međunarodne i unutrašnje zakone s njim. Na osnovu toga su pozvali države koje su prihvatile izbjeglice da promovišu skori povratak izbjeglica i raseljenih lica u skladu sa međunarodnim zakonom” (Isto, str. 84-85).

Članom II je utvrđeno “stvaranje odgovarajućih uslova za povratak” (političke, ekonomske i društvene). “Saradnja sa međunarodnim organizacijama i međunarodnim posmatranjem” (UNHCR, MKCK, UNDP - Program za razvoj Ujedinjenih nacija) i “drugim relevantnim međunarodnim, unutrašnjim i nevladinim organizacijama”) je regulisana članom III. Utvrđena je i pomoć u repatrijaciji, sa ciljem da se “omogući porodicama i pojedincima povratnicima da ponovo uspostave život i sredstva za život u lokalnoj zajednici”, zatim pružanje informacija o nestalim osobama, te amnestija za krivična djela, osim teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava, definisanih Statutom ICTY-a (Isto, str. 85-86).

Drugo poglavlje *Sporazuma o izbjeglicama i raseljenim licima* razmatra pitanja nezavisne Komisije za raseljena lica i izbjeglice (osnivači Komisije, saradnja, sastav, historije, osoblje i troškovi, mandat, postupak pred Komisijom, upotreba nezaposjednute imovine, imovinski fond izbjeglica i raseljenih lica, pravila i propisi, transfer i obavještenje) - Isto, str. 87-91.

onalne vojne snage za implementaciju vojnih aspekata Aneksa 1-A) prema članu VI, stav 3 d *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* imao je pravo da **“posmatra (prati) i spriječi uplitanje u kretanju civilnog stanovništva, izbjeglica i raseljenih lica i da na odgovarajući način odgovori na namjerno nasilje protiv života ljudi”**,⁵¹

-povratak (prisilno) protjeranih, deportovanih i raseljenih lica u svoje domove, odnosno pravo na slobodan povratak, uključujući i pravo na povrat imovine i, s tim u vezi, dobijanje kompenzacije **“za svu imovinu koja im se ne može povratiti”**, najvažnija je odredba Dejtonskog mirovnog sporazuma i ključni faktor reintegracije bosanskohercegovačkog društva i relativne stabilnosti države Bosne i Hercegovine.⁵² Nažalost, to pravo/prava, odnosno ta odredba, samo je deklarativnog karaktera, jer su zbog brojnih problema

⁵¹ .: DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 24.

⁵² .: DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 83-91; A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 397. “Najvažnija odredba Dejtonskog mirovnog ugovora, zbog koje smo progutali mnoge gorke pilule za nas” je, po ocjeni Alije Izetbegovića, “ona o povratku svih u svoje domove. Srbi su u Daytonu prihvatili ovu odredbu i morat će je provesti ili neće biti srpske republike. Platili smo visoku cijenu za pravo naših ljudi da se vrate na svoja ognjišta i tu pogodbi nema niti može biti. Borba za vaš povratak u sela i gradove iz kojih ste prognani bio je uvijek važan cilj”. Ukazujući na taj cilj, Alija Izetbegović je krajem augusta 1996, na skupu u Gelsenkirchenu, gdje se “okupio veliki broj Bošnjaka”, pored ostalog, naglasio da je to “od danas naš najvažniji zadatak kojem će biti podređeni svi drugi. To ćemo uporno tražiti od svih potpisnika Dejtonskog ugovora i našu saradnju na bilo kom polju i pitanju uslovljavati ispunjenjem ove za nas najvažnije odredbe ugovora o miru. Oni su proveli etničko čišćenje /odnosno genocid - prim. S. Č./, mi ćemo provesti suprotan proces - povratak domovima. Ta dva procesa su suprotna kao što su suprotne dvije matematičke radnje: množenje i dijeljenje ili sabiranje i oduzimanje. Ta dva procesa stoje i pod različitim moralnim predznakom i odnose se kao zlo i dobro, ili zločin i kazna” (A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 346).

Sastavni dio procesa “povratak domovima” je, po Izetbegoviću, “naša poruka ili preporuka” Bošnjacima u Saveznoj Republici Njemačkoj da glasaju “za organe u kojima ste živjeli prije rata: Trebinjci za Trebinje, Banjalučani za Banja Luku, Stočani za Stolac, Zvorničani za Zvornik, itd. Zulumčari, etnički čistači i djelatnici Bosne, kao što znate, postupili su potpuno suprotno. Protjerali su puškom vlastite sunarodnike iz sela i gradova gdje su živjeli, sada ih tjeraju da tu i glasaju. To znači: da definitivno ostanu u tuđim kućama i na tuđim imanjima - ustvari, kućama i imanjima protjeranih Bošnjaka” (Isto).

i destruktivnih faktora,⁵³ rezultati o tome veoma slabi i beznačajni. Tako se, primjera radi, do kraja 1997. godine 208.000 osoba, od ukupnog broja protjeranih, deportovanih, raseljenih i izbjeglih, vratilo u svoje domove **“i to, uglavnom, u gradove u kojima su činili većinsko stanovništvo”**, od čega se **“samo 2.200 ne-Srba vratilo u Republiku Srpsku”**. **“U zoni razdvajanja više od 200 kuća uništili su, uglavnom, Srbi”**. Pored toga, zemlje članice *Kontakt-grupe* nisu pokazivale nikakvu spremnost da se tom procesu pruži podrška odvajanjem sredstava ili političkom intervencijom neophodnom za povratak. Srbi su dizali u zrak nenaseljene kuće. **“Nisu izricane nikakve kazne, niti je davana naknada za uništenu imovinu”**;⁵⁴

-mnogi najbliži preživjelih žrtava genocida su ubijeni, a oni (preživjele žrtve) su, pored ostalog, doživjeli i preživjeli fizičke i psihičke povrede i patnje, na koje ih podsjeća mjesto povratka, pri čemu se žrtve genocida ne mogu suočiti sa povratkom u mjesta u kojima imaju stravična iskustva iz doživljenog i preživljenog zločina ge-

⁵³ Ujedinjene nacije su, po ocjeni Tadeusza Mazowieckog, specijalnog izvjestitelja *Komisije Ujedinjenih nacija za ljudska prava* (UNCHR), **nagradile “politiku ‘etničkog čišćenja”**, **“koju sprovode snage bosanskih Srba i Hrvata”**, **“dozvoljavajući da se pridobije teritorija i raseljavanja stanovništva ustoliči”**, odnosno genocidnu politiku i praksu. One se nisu držale **“dvaju nenarušivih principa”**: prava **“povratka u domove za sve izbjegle i raseljene”** i prava po kojem **“nikakva promjena vlasništva kao posljedica /odnosno rezultat - prim. S. Č./ primjene sile ne smije biti priznata”** (T. Mazowiecki, **IZVJEŠTAJI 1992-1995**, Univerzitet u Tuzli i Istraživačko-dokumentacioni centar Sarajevo, Sarajevo, 2007, str. 310-311).

⁵⁴ C. Hodge, nav. dj., str. 275-276; A. Izetbegović, **DANI HLADNOG I GORKOG MIRA ...**, str. 105-106. **“Povratak Srba u Federaciju 10 puta je veći nego Bošnjaka i Hrvata u RS (u prva dva mjeseca /januar – februar 1999. - prim. S. Č./ u Federaciju se vratilo 425 Srba, 515 Hrvata i 85 Bošnjaka, a u RS 90 Bošnjaka i jedan Hrvat - podaci UNHCR-a, objavljeni u ‘Oslobođenju’, 3. maj 1999), ...”** (A. Izetbegović, **DOBA ZNA-NJA I STRPLJENJA ...**, str. 257).

“U toku čitave 1999. godine nastavilo se”, tvrdi Alija Izetbegović, **“mnogo govoriti o povratku ‘svih na svoje’ i posebno u tri velika grada. Mnogo se govorilo, malo učinilo. Posebno je povratak u zapadni Mostar i Banju Luku bio zanemarljiv. Prema podacima UNHCR-a, Agencije UN-a za izbjeglice, u Sarajevski kanton vratile su se 2.683, u zapadni dio općine Mostar 98, a na područje općine Banja Luka 133 manjinske porodice. Proces etničkog čišćenja 1992-1995. /odnosno genocida - prim. S. Č./ išao je brzo, proces suprotan njemu - povratak kućama - teče vrlo sporo”** (A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 398-399).

nocida. **“Njihovi domovi su u ruševinama. Fabrike su uništene, a zapošljavanje je rijetko. U seoskim područjima povratnici ili posjetioci su suočeni sa opasnošću od nagaznih mina i neeksplodiranih artiljerijskih granata.”**⁵⁵ Stražari, isljednici i upravnici koncentracionih logora, te nalogodavci i izvršioци genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava (još) su na slobodi (oni su slobodni i “ugledni” građani, uposlenici raznih ustanova, od lokalnog, entitetskog, pa čak i državnog nivoa, gdje uživaju u privilegijama stečenih na genocidu, a žrtve zločina genocida nemaju mogućnosti ni da pronađu posmrtno ostatke svojih najmilijih, nevino ubijenih). Žrtve genocida, posebno u entitetu Republika Srpska, gdje se ratni zločinci slave, veličaju i “transformišu” u (najveće) heroje, nacionalne junake u srpskoj historiji i srpskom narodu, žive sa zločincima. Genocid nad Bošnjacima se planski, smišljeno i organizovano negira i relativizira, posebno od strane srpske političke i intelektualne elite, pri čemu se, pored ostalog, izjednačava sa ratnim zločinima i olahko kvalifikuju ratni zločini nad Srbima terminom genocid, što duboko vrijeđa žrtve genocida. Na mjestima uništenih i razorenih džamija, kao i na mjestima gdje ih nikada u historiji nije bilo, uključujući i u selu Budak, neposredno iznad Memorijalnog centra Potočari, izgrađene su (i izgrađuju se) srpske pravoslavne crkve i manastiri. Očigledno

⁵⁵ D. Pettigrew, nav. dj., str. 729-730; ICTY, Predmet br. IT-98-33-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADISLAVA KRSTIĆA, *PRESUDA*, 2. august 2001, paragraf 720. Pretresno vijeće ICTY-a u predmetu *Krstić* je, u vezi sa “odmjeravanjem kazne za generala Krstića”, pored detaljnog opisa “kako su svi bosanski Muslimani iz Srebrenice istjerani iz svojih domova, kako je do 25.000 žena, djece i staraca bosanskih Muslimana protjerano i upućeno na teritoriju pod kontrolom bosanskih Muslimana, a 7.000 do 8.000 muškaraca i dječaka bosanskih Muslimana pogubljeno na najokrutniji način”, imalo “u vidu fizičke i psihičke patnje nanijete žrtvama, kao i očigledne psihičke patnje koje su zadesile preživjele. Preživjeli su izgubili muške članove porodica. Za samo sedmicu dana nestale su tri generacije muškaraca iz Srebrenice. Do današnjeg dana /2. augusta 2001. - prim. S. Č./ većina preživjelih žena i djece nije se uspjela vratiti svojim domovima. Mnogi od njih pate od onog što je poznato kao ‘Srebrenički sindrom’, a to je nesposobnost da nastave svoj život zbog nedostatka konačnih informacija o sudbini izgubljenih sinova, muževa ili očeva” (ICTY, Predmet br. IT-98-33-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADISLAVA KRSTIĆA, *PRESUDA*, 2. august 2001, paragraf 720).

je cilj da i na taj način (pravoslavnim krstovima, slično katoličkim u određenim mjestima), obilježe “srpsku” zemlju i da, kada je riječ o novoizgrađenoj crkvi u Budaku, žrtvama genocida, pored ostalog, pošalju jasnu poruku da je srpski politički projekt “svi Srbi u jednoj državi”, fašističkog i genocidnog karaktera, još uvijek na djelu. Pored toga, strah je, također, prisutan, posebno za žrtve masovnog i sistematskog silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja. U praksi svaki povratak i/ili boravak u entitetu Republika Srpska praćen je brojnim napadima, uključujući i pojedinačna ubistva, zatim prijetnje, zastrašivanja, uništavanje bošnjačkih kuća i njihovih vjerskih i kulturnih objekata, kao i druge slične mjere i akcije (koje preduzimaju vlasti entiteta Republika Srpska u odlučnoj namjeri da po svaku cijenu i na razne načine spriječe povratak preživjelih žrtava genocida u svoje domove iz kojih su protjerani), bez ikakvih uslova za život i uz svakodnevne susrete i život sa komšijama zločincima, što je, najblaže rečeno, zabrinjavajuća činjenica. Mnoge (preživjele) žrtve zločina genocida, bez djece, očeva i muževa, svakodnevno umiru. Eklatantan primjer takvog života je životarenje - svakodnevno umiranje starice (nane) Fate Orlović u Konjević-Polju, gdje je na njenoj zemlji - u avliji njene porodične kuće izgrađena Srpska pravoslavna crkva. Onemogućavanjem povratka prisilno protjeranih i izbjeglih, promijenjena je, agresijom i genocidom, nacionalna struktura Bosne i Hercegovine.⁵⁶

Nosioci srpskih zločina su, pored ostalog, prisilili brojne Srbe s područja okupiranog Sarajeva (s Grbavice, Ilidže, Vogošće, Ilijaša, Hadži-

⁵⁶ Srbi su, primjera radi, na području Prijedora 24. oktobra 1996. tenkovskim minama (oko 400) uništili oko 100 bošnjačkih kuća i dvije džamije. Na udaru su bile kuće protjeranih Bošnjaka, koji su predstavnicima međunarodne zajednice izrazili interes za povratak, čija su imena preko UNHCR-a proslijeđena općinskim vlastima Prijedora (C. Hodge, nav. dj., str. 283, nap. 56).

Projekt povratka izbjeglica i raseljenih lica je, nažalost, propao, što odgovara zločincima ... Taj ključni aneks Dejtonskog sporazuma nije ostvaren, a on je, po ocjeni Alije Izetbegovića, “**bio ključna stvar, naš glavni motiv da zaključimo Dejtonski sporazum i naša nada**”. S tim u vezi, on tvrdi kako je svijet “**potpisao da će se izbjeglice vratiti svojim kućama, a ako se izbjeglice vrate svojim kućama, onda to nije ona Bosna kakvu je srpska strana zamišljala, nego je to ponovo jedna mješovita, multietnička ...**” (*Oslobođenje*, 30. novembar 1997, str. 6; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 351-352, 362 i 397).

ća i drugih okupiranih dijelova) da napuste svoje domove i kolektivno se isele sa tih prostora, što je još dodatno negativno utjecalo na cjelokupni proces povratka prisilno protjeranih i raseljenih lica (u svoje domove), kao i na implementaciju Dejtonskog mirovnog sporazuma. Taj zločin (masovni egzodus Srba, uključujući i “**prenos pokojnika**”) nad vlastitim narodom u Sarajevu djelo je političkog i vojnog rukovodstva “Republike Srpske”, na čelu sa Karadžićem, Krajišnikom i Mladićem.⁵⁷

⁵⁷ C. Hodge, nav. dj., str. 286; ICTY, Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 174; K. Bilt, nav. dj., str. 285-290; M. Pejanović, **BOSANSKO PITANJE I SRBI U BOSNI I HERCEGOVINI**, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1999, str. 261-262 i 270; *DER SPIEGEL*, **IST DIE WELT VERRÜCKT?**, 10, 4. mart 1996, str. 168-170; K. A. Nilsen, nav. dj., str. 281-282; *Oslobođenje*, 7. decembar 1995, str. 2; 12. decembar 1995, str. 2; 29. decembar 1995, str. 7; 25. januar 1996, str. 7; 22. februar 1996, str. 4-5; 24. februar 1996, str. 1 i 2. mart 1996, str. 5; *Reuters*, 11. januar 1996; *Die Zeit*, 22. mart 1996, str. 2; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 333. Sredinom decembra 1995, piše Dobrica Ćosić, “**na referendumu**” “**u Sarajevu od 85.000 Srba, 77.000 izjasnilo se protiv pripadnosti Sarajeva Muslimansko-hrvatskoj Federaciji. Da nadoknadi gubitak Sarajeva, Radovan Karadžić, podržan od svih uticajnih ljudi Republike Srpske, odmah je predložio izgradnju novog Sarajeva na obroncima Romanije, grada od 50.000 stanovnika koji bi bio prestonica Republike Srpske. O toj odluci Karadžić je pisao i predsjedniku vlade Velike Britanije, Mejdžoru, očekujući podršku međunarodne zajednice i pomoć u izgradnji Novog Sarajeva. Ne verujem da on veruje u tu pomoć Velike Britanije i Amerike, koje su u Dejtonu Muslimanima predale Sarajevo. Ne znam da li ti sadašnji svetski moćnici, koji se zbog nafte udvaraju islamskim zemljama, i pomišljaju da će Sarajevo za neku deceniju postati evropska Meka, prestonica i svetište evropskih Muslimana**” (D. Ćosić, nav. dj., str. 225).

Momčilo Krajišnik je, na pedeset šestoj sjednici “Skupštine Republike Srpske”, 17. decembra 1995, na kojoj je, pored ostalog, donesena “**DEKLARACIJA O STATUSU ONIH DIJELOVA REPUBLIKE SRPSKE KOJI SU DODIJELJENI MUSLIMANSKO-HRVATSKOJ FEDERACIJI**”, kojom “**RS zadržava pravo da mirnim putem i političkim sredstvima pod svoj suverenitet vrati područja definisana strateškim ciljevima ...**”, podsjetio poslanike na “**prvi strateški cilj srpskog naroda u Bosni i Hercegovini**” - “**da se mi odvojimo od Muslimana i Hrvata**” i, u skladu sa tim, izjavio kako “**mi ne želimo da ostanemo sa Muslimanima i Hrvatima. Niko ne može sada novo rješenje praviti da ostanemo skupa, niti to ljudi iz Sarajeva žele, odnosno narod, niti želi rukovodstvo Sarajeva, ali je jedna manjkavost naših poslanika koji vide opasnost, da bi, ako ostanemo u Muslimansko-hrvatskoj federaciji, da bi Sarajevo bilo kopča unije**” (.: **IZ SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE: 1991-1996**, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, Priredio Robert Donia, University press - Izdanje Magistrat Sarajevo i Fondacija Istina Pravda Pomirenje, Tuzla, 2012, str. 66). S tim u vezi, Krajišnik je ukazao na “**jedan problem: gdje ćemo sada ljude iseliti, da se kaže: iselićemo ih tu i tu, na taj i taj način. Treba nam vrijeme, jer je ovo iznenađenje, jer ni u jednoj varijanti ništa nije predviđeno**” (Isto).

“Karadžićeva opsesija za etničku teritorijalizaciju Srba u BiH” je, po ocjeni prof. dr. Mirka Pejanovića, **“dovela do egzodusa Srba iz Sarajeva nakon Daytonskog sporazuma”**.⁵⁸ **“Masovni egzodus Srba**

Navodeći kako **“nam treba i vrijeme za političko rješenje i konačni razlaz”**, Krajišnik je **“na kraju krajeva”** predložio **“najbolje rješenje”** - **“da se Sarajevo iseli i da se nađe lokacija da se smjeste ljudi i da se mi tu, ako imamo opasnosti sa tom kopčom konačno raskopča ...”** (Isto, str. 66-68).

Navedeno rješenje je, po Krajišniku, prihvatljivo, jer **“ne dovodi do uspostavljanja unije, nego do raspada”**, što **“nam je to prvi strateški cilj”** (Isto).

Iz sarajevskih naselja Ilidža i Grbavica, koja su, kao i najveći dijelovi općina Ilijaš, Vogošća i Hadžići, bili pod srpskom okupacijom i u kojima je nad Bošnjacima izvršen genocid, **“sporim tempom kretale su se kolone sa pretrpanim kamionima, autobusima i autima preko snježnih planina za Pale. Ako bi se neko vozilo mimoišlo u uskim prolazima, sav saobraćaj bi stao satima ... Na glavnoj cesti na Palama grupa izbjeglica nalazila se među namještajem, vrećama i kućnim aparatima: televizor i frižider bili su smješteni usred snijega. Desetolitarski lonac, napunjen domaćim kolačima, služio je kao hrana za put. Vozač kamiona je iskrcao prevoznike, jer je samo do tog mjesta bila plaćena cijena puta.**

Nikoga više nije bilo briga za one koji su bili izloženi vani. Druge izbjeglice su sa traktorima ili kolima za konje samo neopaženo prolazile dalje. Vojni kamion je utovario više kovčega. Prevezio je na udaljenosti oko 30 kilometara prema 'Novom groblju', mjestu za odbacivanje ljudskih ostataka. Tamo su Srbi vlastitim rukama kopali nove grobnice da bi po drugi put sahranili članove svoje porodice: jer čak ni mrtvi ne bi trebali mirovati 'na tuđoj zemlji'. Jednom dnevno bi sveštenik dolazio da bi umrlima omogućio ponovno vaskrsnuće.

Usred blata i prljavštine nalazio se veliki limeni kovčeg sa pet mrtvih iz Vogošće. Mještani nisu mogli sebi priuštiti pojedinačne drvene kovčege za 500 maraka, plus dodatne prevozne troškove. Sanduci su bili povoljniji - za 180 maraka, što je 36 maraka po umrlom” (*DER SPIEGEL, IST DIE WELT VERRÜCKT?*, 10, 4. mart 1996, str. 170).

Na Ilidži je **“neko komunalno preduzeće uzelo 250 maraka za prenos pokojnika”** (ICTY, Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 174). Vlasnici pogrebnih preduzeća iz Srbije nudili su usluge ekshumacije po 800 njemačkih maraka. Tako su, piše Perica Vučinić u *Oslobođenju*, 25. januara 1996, u tekstu **“Seobe mrtvih duša”**, **“seobe otpočele prvo s mrtvim dušama. Kao gavrani, u posivjelo naselje dolaze vlasnici pogrebnih preduzeća iz Srbije i nude usluge ekshumacije za 800 njemačkih maraka - 'plus gorivo’**.

Kad isele mrtve, živi se vraćaju i prazne sadržaje svojih stanova. Uglavnom noću. Pod svjetlom u utrobi kamiona, na spoljašnjoj strani cerade ocrtavaju se povijene sjenke ljudi koje pakuju, sjenke fotelja, šporeta, vrata, ormara ... U početku je noć, kao vrijeme za iseljavanje, izabrana iz moralnih razloga - da se ne izaziva malodušnost komšija, a onda, kada je odluka postala jednodušna, pakuje se noću iz razloga tehnologije - da bi se uštedjelo vrijeme i obrnulo više tura” (*Oslobođenje*, 25. januar 1996, str. 7).

⁵⁸ M. Pejanović, nav. dj., str. 270.

iz Sarajeva sa integrisanog područja izveden je”, tvrdi Pejanović, “kao projekt kojim je paljansko rukovodstvo htjelo izvršiti potpunu etničku razdiobu naroda u BiH⁵⁹ i izvršiti potpunu nacionalnu homogenizaciju u smislu etnički čiste teritorije”.⁶⁰ “U realizaciji tog projekta naročito je”, po ocjeni Pejanovića, “bio aktivan, i imao je presudnu ulogu Momčilo Krajišnik. U provođenju ovog projekta pokazalo se mnogo toga što je protiv interesa običnog čovjeka i običnog naroda. Godinu dana nakon egzodusa Srba iz Sarajeva, a i kasnije, ti ljudi su postali najveći nezadovoljnici, ljudi bez radnog mjesta i bez svoje kuće i imanja”.⁶¹

Krajem novembra 1995. rukovodstvo “Republike Srpske” “formiralo je Štab za Sarajevo”, na čelu sa Momčilom Krajišnikom.⁶² Vlada “Republike Srpske” je početkom decembra 1995. donijela odluku “o izmeštanju kapaciteta namenske industrije iz regiona Sarajeva”. U

⁵⁹ Isto, str. 261-262. Riječ je o prvom “strateškom cilju srpskog naroda u Bosni i Hercegovini” - “državno razgraničenje od druge dve nacionalne zajednice” (S. Čekić, *AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU ...*, str. 567). Ukazujući na činjenicu da je “odnos prema gradu Sarajevu, kao glavnom gradu države BiH”, “jedno od, također, strateških pitanja koje znači konstituisanje, uspostavljanje odnosa prema nacionalnom biću srpskog naroda u BiH i prosperitetu srpskog naroda u BiH”, prof. dr. Mirko Pejanović tvrdi da je “SDS u ratu imala koncepciju zaposjedanja cijelog grada”, a “kad ta koncepcija vojno nije uspjela, ustanovljena je druga koncepcija: podijeljeno Sarajevo”. A “kada je ta koncepcija dovedena u pitanje Daytonskim mirovnim sporazumom, donesena je”, ističe Pejanović, “odluka da se srpski narod iz onog dijela Sarajeva koje je bilo pod kontrolom SDS-a i Republike Srpske iseli iz Sarajeva”. To je, po njemu, “onaj veliki egzodus Srba koji se dogodio u proljeće 1996. godine” (M. Pejanović, nav. dj., str. 269-270).

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Isto.

⁶² ICTY - Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 132; *Die Zeit*, 22. mart 1996, str. 2. U navedenom štabu su, pored Krajišnika, bili: “Tomo Kovač i niz ljudi ...” (ICTY - Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 132. U hotelu “Panorama” Momčilo Krajišnik, predsjednik “Narodne skupštine Republike Srpske”, po *Die Zeitu*, “snažni čovjek Republike Srpske, upravlja Kriznim štabom za evakuaciju Srba, čiji egzodus nije tekao neplanirano, kako tvrde Pale. Svake noći je iz glavnog grada-sela /misli se, što je ironično, na Pale - prim. S. Č./ polazio beskrajn (nepregledan) konvoj prema Sarajevu, kako bi transportovao sve: fabrike, bolnice, trgovačke radnje. Onim Srbima, koji su željeli ostati da žive u Sarajevu, opljačkana je egzistencija” (*Die Zeit*, 22. mart 1996, str. 2).

tom cilju su angažovana motorna vozila, sredstva za utovar i ljudstvo za izvlačenje, a izmještanje **“regulisano naredjenjem i planom”**.⁶³

Nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma u Parizu, **“Srbi su razvili očajničku diplomatsku aktivnost da onemoguće ujedinjenje Sarajeva. U tome su bilježili izvjesne uspjehe. Pošlo im je za rukom da pokolebaju komandanta SFOR-a /treba IFOR-a - prim. S. Č./, admira-la Smitha /Leighton Smith; admiral američke mornarice, komandant snaga NATO-a za južnu Evropu; komandant IFOR-a 1995-1996. – prim. S. Č./, koji je bio odgovoran za provođenje Mirovnog ugovora”, a koji se “neopre-zno upustio u pregovore o Sarajevu”**. Zbog toga je Alija Izetbegović oštro reagovao i **“prilično grubo ga upozorio da to nije njegovo ovlašćenje”**.⁶⁴

⁶³ Isto, str. 142. Do 7. decembra 1995. iz “Orla” je **“izvučeno 270 m/v /motornih vozila - prim. S. Č./ opreme ili 60% kapaciteta. Izvezeno je 90% laboratorijske opreme, 70% rezervnih delova, 40% proizvodne opreme i 50% remontne opreme ... Orao je izmešten ceo u Bijeljiniu ...”** (Isto, str. 143).

“Pretis” se **“izvlači u reon Zvornika i Karakaja ...”**, Remotni zavod “Hadžići” **“se seli u Bratunac ...”** (Isto, 143-144).

Na sastanku **“užeg dela GŠ /Glavni štab - prim. S. Č./ VRS”**, održanom u Han-Pijesku, 7. decembra 1995, specificirani su kapaciteti **“koje bi trebalo izmestiti”** (fabrike “Bjelašnica”, “Koka Kola”, “Unioninvest”, “Energoinvest” - Hadžići; “Mlin” Blažuj; “Bosanka” Blažuj; “Tvornica bicikala”; “Tehnički institut”; “Ćilimara”; Fabrika “MGA” – mjerno-regulacione opreme; “Poljooprema”; “Pak centar” Blažuj; “Plinara”; “Sprint pekara” Rajlovac; “Acetilenka”; “Distributivni centar”; “TAS” Vogošća; “Brijest” Semizovac; “Željezara” Ilijaš; “Union Invest” Semizovac; “Bosna” - fabrika montažnih kuća; trafostanice - kompleksi – Blažuj, Reljevo i Ilijaš; Kasarne: Butila, Semizovac, Blažuj, Rajlovac, Misoča i Nedžarići; dva kontrolna punkta za plin (Semizovac i Rajlovac) i Centralna biblioteka iz Rajlovca (Isto, str. 144-145).

Sva industrijska postrojenja i oprema s područja Ilidže, Vogošće, Ilijaša i Hadžića su, po naređenju rukovodstva “Republike Srpske”, demontirana i iznesena, odnosno odnesena - opljačkana. Pored toga, **“odneseno je sve iz škole, bolnice ... Iz kina na Ilidži uzete su čak i stolice. Sve je razmontirano ... To je vrlo dobro organizirano. ... Ljudi su došli s kamionima i kupili /opljačkali - prim. S. Č./ sve”** (*Oslobođenje*, 1. februar 1996, str. 5 i 1. mart 1996, str. 4-5).

⁶⁴ A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 325; N. Koljević, **STVARANJE REPUBLIKE SRPSKE. DNEVNIK 1993-1995: SJEĆANJA I SVJEDOČENJA**, knjiga 2, *Službeni glasnik RS*, Beograd, 2008, str. 431-440. **“Pošto je saznao za njegove razgovore na Palama”**, 26. decembra 1995, i **“izjave nakon tih razgovora”**, Izetbegović je, imajući u vidu da je to (razgovori i izjave) izazvalo **“duboku uznemirenost naših građana”**, admiralu Smithu napisao pismo sljedeće sadržine: **“... U nastojanjima da potkopa Mirovni sporazum, paljanski režim čini sve da nametne diskusiju o Dejtonskom sporazumu i srpskom Sarajevu. Mislim da ne treba da dokazujem da ne postoji nikakav poseban sporazum o Sarajevu niti posebno srpsko Sarajevo. Postoji veliki paket o mirovnom rješenju i taj**

U drugoj polovini decembra 1995. vođeni su česti razgovori i dogovori između “Vojske Republike Srpske” i općinskih funkcionera u vezi sa pružanjem odgovora na pitanje “**oko Sarajeva i stanovništva**”. Dominirao je stav da treba iseliti Srbe - “**evakuisati narod i imovinu**”, “**graditi spsko Sarajevo**”, jer je “**živeti sa Muslimanima iluzija**”, itd.⁶⁵

I Slobodan Milošević je, govoreći, pored ostalog, o Sarajevu, na sastanku političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije, na kome je, pored ostalih, bio i general Mladić (bez Radovana Karadžića), 28. decembra 1995, u Beogradu, podržavao projekt “**razdvajanja**” “**nacionalnih zajednica**”. S tim u vezi, on je izjavio: “**Najbolje je da se razdvojite, da niste u istoj ulici i da sedite na buretu baruta.**” Tada je Milošević ukazao i na potrebu izgradnje “**srpskog dela Sarajeva**” (“**Treba da se gradi srpski deo Sarajeva**”).⁶⁶

paket je cjelina. Sarajevo se uopće ne može posmatrati odvojeno, a upravo to paljanski režim želi. Mi smo učinili ogromne žrtve da bismo imali jedinstveni grad i zato je svako odvojeno razmatranje Sarajeva apsolutno neprihvatljivo.

Vaše obećanje da ćete razmotriti mogućnost odgađanja primjene Sporazuma u dijelu koji se odnosi na Sarajevo može kao posledicu imati dovodenje u pitanje provedbe Sporazuma u mnogim mjestima koja su u paketu sa Sarajevom. Ono bi, također, ojačalo paljanski režim, odgodilo povratak izbjeglica i dovelo do odgađanja izbora, jednom riječju, stvorilo političku klimu koja može upropastiti mir.

Ako, kao i mi, želite da olakšate srpskim civilima na Ilidži i drugdje da ostanu kod svojih kuća, tada ubrzajte, a ne odgađajte odlazak Karadžićevih vojnika. Skratite, a ne produžavajte rokove. Samo tako možete pomoći. Svako odgađanje će stvoriti nove teškoće.

Gospodine admirale,

Mi znamo da Vi imate pravo promjene rokova u provođenju Sporazuma, ali to pravo odnosi se na probleme vojne i tehničke (vremenski i terenski uvjeti), a ne i političke prirode. Politički pregovori su završeni u Daytonu, i ta knjiga je zatvorena. Vama je dodijeljena misija primjene, a ne i promjene postignutog političkog dogovora.

Iz svih ovih razloga, mi od Vas očekujemo da Sporazum u cijelosti i dosljedno provedete i da to saopćite paljanskom režimu. Svaki drugi odgovor na zahtjev paljanskog režima izazvao bi nepovjerenje u ispravnost Vaših postupaka i vodio u neuspjeh ...” (A. Izetbegović, SJEKANJA ..., str. 325-326).

Navedeno pismo je, tvrdi Izetbegović, “imalo efekta. Sarajevo je ujedinjeno po planu” (Isto, str. 326).

⁶⁵ ICTY - Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 159-175 i 187-202; N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 434-440. Bilo je i prijedloga da “**narod na Grbavici želi da ostane**” (ICTY - Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 159-175 i 187-202).

⁶⁶ ICTY - Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 222.

Rukovodstvo "Republike Srpske" je 31. decembra 1995, na Palama, na sastanku "**sa užim delom RS**", razmatralo pitanje "**sagledavanja stanja u srpskom Sarajevu**". Radovan Karadžić je rekao "**da mi tamo ostati nećemo i ovo rešenje za Sarajevo je najveći promašaj. Ako ostane ovako, mi ćemo kad-tad izaći**".⁶⁷ Odgovarajući na pitanje "**šta će biti sa građanima?**", on je odgovorio: "**Nema od nas niko pravo da ostavi građane pod M/muslimanskom - prim S. Č./ vlašću. Oni će svakako isticureti.**" Stoga je predložio da se sačine dvije varijante: prva, "**ako dobijemo produženje**" (produženje prelaznog perioda preuzimanja okupiranih područja - Ilijaša, Vogošće, Grbavice, Ilidže i Hadžića od strane Federacije Bosne i Hercegovine) i druga, "**ako ne dobijemo produženje**". Karadžić je predložio: "**Gradska skupština treba doneti odluku o preseljenju stanovništva i zatražiti 45.000 šatora, koliko peći i zadeverati Međun. /međunarodnu - prim. S. Č./ zajednicu**".⁶⁸

⁶⁷ Isto, str. 230. Karadžić je, također, izjavio: "**Mi ne smijemo napustiti Sarajevo, posebno onaj istočni deo, jer bez srpskog Sarajeva nemamo istočnog dela RS**" (Isto).

⁶⁸ Isto, str. 231. Na pitanje naroda "**gdje će biti vojničko groblje**", Karadžić je odgovorio da će "**to biti na Palama**" (Isto).

Momčilo Krajišnik je početkom januara 1996. Carlu Bildtu (visokom predstavniku i međunarodnom mirovnom koordinatoru za Bosnu i Hercegovinu - Office of the High Representative, OHR - Kancelarija visokog predstavnika) uputio opširno pismo "**o tome kako će i kada, ustvari, biti izvršen prelaz u skladu sa Dejtonskim sporazumom**". S tim u vezi, Krajišnik je "**skicirao tri mogućnosti**" i zamolio Bildta i admirala Leightona Smitha da se (o njima) izjasne najkasnije do 10. januara (K. Bilt, nav. dj., str. 266).

Prva mogućnost se, piše Carl Bildt, sastojala u tome da se **preuzimanje ovih područja od strane Federacije odloži barem do 15. septembra, odnosno dok se ne održe izbori na ovim područjima i na taj način formira nova lokalna srpska uprava, koja bi se kasnije, uz zagarantovanu znatnu samoupravu, prenela iz Republike Srpske u Federaciju. Vreme do 15. septembra iskoristilo bi se i za pronalaženje raznih prelaznih rešenja, kao i za pobliže definisanje statusa i prava srpskog stanovništva u ujedinjenom Sarajevu.**

Druga mogućnost, u slučaju da prva ne bude ostvariva, bila je da se vreme do 15. septembra iskoristi za izgradnju novih, privremenih stanova za oko 45.000 porodica na srpskoj strani podeljenog Sarajeva. Oni bi u tom slučaju bili spremni da se isele iz svojih starih stanova.

Ali, ukoliko ovo ne bude moguće i ukoliko admiral Smit i ja /tj. Carl Bildt - prim. S. Č./ do srede 10. januara ne budemo imali informaciju o produžetku prelaznog perioda, svi Srbi iz 'srpskog Sarajeva' napustiće grad negde do polovine marta. Moglo bi doći do haosa, pisao je Krajišnik, kao i do incidenata i materijalnog uništavanja. Bude li ovo aktuelno, on je od nas tražio pomoć u organizaciji ovog egzodusa. Tražio je oko 45.000 šatora, koji bi bili dovoljni svaki za po jednu porodicu, pomoć u

Karadžić je ukazao i na potrebu izgradnje Sarajeva na Palama “**i u istočnom dijelu**”. “**Do podizanja grada**” trebalo je “**ono što je demobilisano da ostane u Sarajevu**”. Grbavicu je, po Karadžiću, trebalo (“**Morali bi ...**”) učiniti “**za M /muslimane - prim. S. Č./ opasnom**”. “**Onaj ko se demobilise ostaje kući, moraćemo ga hraniti i on po sebi mora predstavljati opasnost za Muslimane**”, tvrdio je Karadžić.⁶⁹

Politička odluka rukovodstva “Republike Srpske” je, po Karadžiću, “**da se izmešta privreda**”. S tim u vezi, on je izjavio da “**Vlada mora doneti odluku gdje će se fabrike uspostaviti**”. “**Odluka je**” da se, po Karadžiću, “**načička industrija u istočni deo Sarajeva**”.⁷⁰ Krajišnik je ukazao na zaključak (“**zaključili smo**”) “**da se izmesti namenska industrija**”.⁷¹

Početkom januara 1996. “**nastavljeno je izvlačenje MR /materijalnih rezervi - prim. S. Č./ iz zone Sarajeva ...**”.⁷²

Srbi su, po ocjeni Nikole Koljevića, potpredsjednika “Republike Srpske” (1992-1996), “**počeli sve masovnije da se iseljavaju iz Sarajeva. I to na jedan poseban, rekao bih pametan, način. Izmešteni su gotovo svi privredni kapaciteti i ljudi su počeli da iznose svoje stvari da bi se vratili i čekali, još uvek u svojim kućama, konačno rešenje. Nije mnogo pomogao ni spektakularno pripremljen arhitektonski plan o novom Srpskom Sarajevu, za koje je zaključeno da treba da se gradi na Palama**”.⁷³

infrastrukturi tog šatorskog naselja, sanitetsku pomoć, oko 3.000 cinčanih kovčega u kojima bi mogli preneti svoje mrtve sa starih na nova groblja, prevozna sredstva i gorivo, pomoć u snadbevanju oko 100.000 ljudi koji bi, u svakom slučaju barem do leta, bili smešteni u improvizovanim kampovima” (Isto, str. 266-267).

Carl Bildt ne piše da je odgovorio na navedeno pismo, niti šta je, s tim u vezi, preduzeo. Umjesto toga, on je dao ocjenu tog pisma, navodeći da je, “**naravno, imalo svoj politički cilj, ali je ukazivalo i na politički izazov ...**” (Isto, str. 267).

⁶⁹ Isto, str. 231-232.

⁷⁰ Isto, str. 230-231. Iliđža, po Karadžiću, “**može se prebaciti u Lukavicu**”; drvna industrija na Pale; “**metalska industrija do Rogatice**”. Govoreći o tome, on je konstatovao: “**imamo osnovu za grad**” (Isto, str. 231).

⁷¹ Isto, str. 232.

⁷² Isto, str. 235.

⁷³ N. Koljević, nav. dj., knjiga 2, str. 439.

Sredinom januara 1996. **“Srbi iz Sarajeva se u sve većem broju iseljavaju ... saobraćajnica Lukavica - Pale je već nedeljama zakrčena. Nove izbeglice ... - I nove neizvesnosti”**.⁷⁴

Zločinačkom projektu prisilnog iseljavanja srpskog stanovništva s područja Sarajeva neposrednu podršku pružio je Glavni štab “Vojske Republike Srpske”, na čelu sa generalom Ratkom Mladićem (komandantom 30. kadrovske centra Generalštaba Vojske Jugoslavije i “Glavnog štaba Vojske Republike Srpske”). S tim u vezi, on je 24. februara 1996, **“zbog izuzetno složene situacije u širem rejonu srpskog Sarajeva, loših i teško prohodnih puteva i kratkoće vremena za iseljavanje stanovništva”** komandama Drinskog, Istočnobosanskog, Hercegovačkog i Sarajevsko-romanijskog korpusa i Pozadinskom sektoru Glavnog štaba “Vojske Republike Srpske” izdao naređenje, pod oznakom **“VRLO HITNO”**, za **“upućivanje vozača sa vozilima za iseljavanje stanovništva”** i **“materijalnih dobara iz opština srpskog Sarajeva”**.⁷⁵

Naređenjem su date detaljne smjernice navedenim subjektima u izvršavanju postavljenih obaveza i zadataka. U toj aktivnosti data su detaljna uputstva, po kojima će se ponašati starješine i borci “Vojske Republike Srpske” u **“iseljavanju stanovništva i materijalnih dobara”**, pri čemu su posebno morali voditi računa o zaštiti personalnog identiteta i prikrivanja uloge “Vojske Republike Srpske” u tom zločinu.⁷⁶

⁷⁴ Isto, str. 440.

⁷⁵ AIIZ, inv. br. 2-4274, Glavni štab Vojske Republike Srpske, Str. pov. br. 03/4/1-114, 24. februar 1996. godine – Komandi: DK, IBK, HK, SRK i Poz. sektoru GŠ VRS, *Upućivanje vozača sa vozilima za iseljavanje stanovništva*, naređenje.

⁷⁶ Isto. Zbog značaja i značenja učešća “Vojske Republike Srpske” u zločinu **“iseljavanja stanovništva i materijalnih dobara iz opština srpskog Sarajeva”** navedeno naređenje autentično prezentiramo u cjelini:

“1. Komanda ibk /Istočnobosanski korpus – prim. S. Č./, **dk** (Drinski korpus - prim. S. Č.), **hk** (Hercegovački korpus - prim. S. Č./ i **poz.** /Pozadinski - prim. S. Č./ **sektora gs vrs** /Glavni štab Vojske Republike Srpske - prim. S. Č./ **će odmah preduzeti mere da se sva raspoloživa teretna motorna vozila i autobusi (osim onih koja izvršavaju zadatke u sadašnjim uslovima), stave na raspolaganje Komandi Srk radi iseljavanja stanovništva i materijalnih dobara iz opština srpskog Sarajeva.**

2. sa vojnih motornih vozila (kamiona i autobusa) skinuti tablice, a vozače uputiti bez vojnih i drugih dokumenata koja bi odavala bilo kakvu pripadnost VRS.

Naređenje za izvršenje navedenog zločina dobile su potčinjene jedinice, a odgovorne starješine su, u skladu sa dobijenim naređenjem, preduzele potrebne i odgovarajuće mjere za dosljedno i potpuno izvršenje zadataka.⁷⁷

Za svako vozilo odrediti po jednog starešinu kao pratioca, takodje u civilnoj odeći i bez vojnih dokumenata.

3. vozače i pratioce sa vozilima uputiti tako da sa proračunom stignu na Pale (na km srk /Komandno mjesto Sarajevsko-romanijskog korpusa – prim. S. Č./ iz dk, ibk i atb /Automobilski bataljon - prim. S. Č./ GŠ VRS 25. 02. 1996. godine do 09,00 časova, a iz hk 26. 02. u 10,00 časova u kasarnu Lukavica.

4. Komanda Srk odrediće potreban broj starešina za prihvata vozača sa vozilima iz navedenih jedinica (na Palama i Lukavici) u vreme navedeno pod tačkom 3 koji će ujedno sačiniti plan angažovanja i pratiti realizaciju zadataka.

5. vozila popuniti gorivom sa punim rezervoarom i potrebnom rezervnom, zimskom opremom, a vozače i pratioce sa što više suvih obroka hrane, vodom i toplom odećom. Pozadinski sektor GŠ VRS će popunu vozila angažovanih na iseljavanju, a za ibk, dk, i hk goriva koje utroše za upućivanje vozila ne računati u redovnu kvotu.

7. Komanda Srk će do 20,00 časova 25. 02. 1996. godine dostaviti spisak poimenično vozača i pratilaca sa vrstom vozila za dk, ibk i atb GŠ VRS, a za hk takodje u 20,00 č 26. 02. 1996. godine kako bi pratili tok izvršenja zadataka i imali potpuni pregled angažovanih ljudi i vozila.

8. za izvršenje ovog zadatka odgovorni su mi komandanti dk, ibk, hk i vršilac dužnosti pkpo /pomoćnik komandanta za pozadinu - prim. S. Č./ gs vrs za upućivanje vozača, pratilaca i vozila po navedenim zadacima iz naredjenja, a za dalje angažovanje komandant srk” (Isto).

⁷⁷ AIIZ, inv. br. 2-4275, Komanda Drinskog korpusa, Str. pov. br. 01/19-19, 24. februar 1996. godine – Komandant: 1. ZPBR, 2. ZVLBR, 1. BPBR, 1. MLPBR, 1. VLPBR, 2. RMTBR, 1. PLBR, 5. PLPBR, 1. BRLPBR i 5. MAO., *Upućivanje vozača sa vozilima za iseljavanje stanovništva*. - Tako je Komanda Drinskog korpusa (zastupnik komandanta pukovnik Svetozar Andrić), 24. februara 1996, Str. pov. br. 01/19-19, pod oznakom “VRLO HITNO”, potčinjenim jedinicama (1. Zvornička pješadijska brigada, 2. Zvornička laka pješadijska brigada, 1. Birčanska pješadijska brigada, 1. Milička laka pješadijska brigada, 1. Vlasenička pješadijska brigada, 2. Romanijsko-motorizovana brigada i 5. mješoviti artiljerijski puk) izdala **Naređenje** (“*Upućivanje vozača sa vozilima za iseljavanje stanovništva*”) sljedećeg sadržaja:

“1. komandanti brigada - puka će hitno preduzeti mjere da se sva raspoloživa m/v (motorna vozila - prim. S. Č.) i autobusi (osim onih koji su već angažovana na zadacima) stave na raspolaganje Srk /sarajevsko-romanijski korpus – prim S. Č./ radi iseljavanja stanovništva i materijalnih dobara iz opština srpskog Sarajeva.

2. sa vojnih motornih vozila (kamiona i autobusa) skinuti tablice, a vozače uputiti u civilnom odijelu bez vojnih dokumenata koja bi odavala pripadnost vozača i vozila VRS uz svakog vozača odrediti starešinu vozila u civilnom odijelu i bez vojnih dokumenata.

3. vozače i pratioce sa vozilima uputiti tako da na Pale stignu do 09.00 časova 1996. godine. Prikupljanje vozila iz dk /drinskog korpusa - prim. S. Č./ i formiranje

Momčilo Krajišnik je 28. decembra 1995. na televiziji “Republike Srpske”, pored ostalog, izjavio: “Srbi neće ostati na Grbavici, Ilidži, Vogošći, u Hadžićima i Ilijašu ... Pod muslimanskom vlašću nećemo biti i u tom slučaju mi ćemo se kolektivno iseliti ...”⁷⁸

Na konkretno pitanje jednog gledaoca - “kako postupiti sa mrtvima, Krajišnik je odgovorio: ‘Mi smo se konsultovali i sa Srpskom pravoslavnom crkvom i od arhijereja dobili objašnjenje da grobove ne treba otkopavati i mrtve nositi sa sobom. Važna je duša, a ona je na - onom svijetu. Duše niko više ne može uznemiravati, kazali su nam u SPC’. On je ipak dodao da će ‘ako bude trebalo, organizovano iskopavati grobove i prenositi na drugo mesto’”.⁷⁹

Političko i vojno rukovodstvo “Republike Srpske” izdalo je naredbu Srbima da zapale svoje stanove i napuste Sarajevo, nudeći “**prijevoz, hranu i gorivo onima koji su željeli napustiti grad prije nego li pet gradskih če-**

kolone za odlazak na Pale izvršiti u rejonu Podromanija (kod benzinske pumpe) do 08.00 časova 25. 02. 1996. godine.

4. prikupljanje vozila, popunu gorivom, formiranje kolone i odlazak na Pale ispred komande dk odgovoran mi je načelnik tehničke službe major Bašević Tomislav, a njegov zamjenik biće vodnik Vuković Nenad.

5. komanda Srk odrediće potreban broj starešina za prihvata kolone m/v iz dk i regulisaće angažovanje istih na izvlačenju stanovništva i materijalnih dobara.

6. komandanti brigada pri odredjivanju starešina vozila vodiće računa da isti poznaju grad Sarajevo i putni pravac Podromanija - Pale - Sarajevo.

7. sa ljudstvom (vozačima i starešinama vozila) izvršiti bezbednosne pripreme.

8. obezbediti da se na ovaj zadatak upute ispravna m/v sa propisanom zimskom opremom.

9. popuna vozila gorivom izvršiće se na benzinskoj pumpi Vlasenica i na Palama.

10. ljudstvo (vozače i starešine) obezbediti zimskom odjećom, suvom hranom za 3-4 dana i vodom.

11. u pripremi i izvršenju ovog zadatka preduzeti sve potrebne mjere da ne dođe do ugrožavanja života ljudi i štete na m/v.

posebnu pažnju pokloniti preciznom izdavanju zadataka starešinama i vozačima vozila i komandantima kolona.

po svaku cenu sprečiti da vozači i starešine vozila zalutaju u gradu Sarajevu i da budu zarobljeni od strane neprijatelja.

12. sva ostala pitanja za bezbedno izvršenje ovog zadatka regulisaće komandanti brigada i major Bašević Tomislav” (Isto).

⁷⁸ *Oslobođenje*, 29. decembar 1995, str. 7.

⁷⁹ Isto.

tvrti, do tada pod nadzorom Srba, pređu u ruke 'Federacije'". Čak su i preko radiostanica emitovane detaljne instrukcije o tome kako izazvati požare. Srpske jedinice (vojne i policijske, uključujući i specijalne policijske snage iz Bijeljine i Zvornika) u skladu sa tim naredbama, početkom 1996. počele su sa uništavanjem i spaljivanjem stambenih i drugih objekata. Jedinice IFOR-a u Sarajevu, nažalost, nisu reagovala. Britanski general Michael Walker, oficir IFOR-a, hladno je odbijao zahtjeve zamjenika visokog predstavnika Michaela Steinera da IFOR interveniše.⁸⁰

Srbi su, piše Richard Holbrooke, **"u trenutku koji je predstavljao jedan od najvećih uspjeha Daytona /19. marta 1996. - prim. S. Č./, kada su "bosanski Srbi predali Federaciji dijelove Sarajeva koje su oni kontrolisali. Nije bilo borbe, ni pokušaja da se to osujeti", "iskoristili pasivnost IFOR-a i slabost ovlaštenja da bi spasili nešto za svoju separatističku vlast. Tokom dvije sedmice prije ujedinjenja Sarajeva /tj. prije 19. marta 1996. - prim. S. Č./, Pale su naređivale svim Srbima u Sarajevu da spale njihove stanove i napuste grad. Čak su emitovali detaljne upute kako da potpale vatru (nagomilajte sav namještaj na sred sobe, polijte benzinom, upalite gas i ubacite šibicu kada krenete). Mlade palikuće, većinom razbijači s Pala, kružili su ulicama, upozoravajući sarajevske Srbe da će biti strogo kažnjeni, možda čak i ubijeni, ako ne unište svoje domove i ne odu"**.⁸¹

⁸⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 337; C. Hodge, nav. dj., str. 276; K. Bilt, nav. dj., str. 288-290; *DER SPIEGEL*, **IST DIE WELT VERRÜCKT?**, 10, 1996, str. 168-170; *Oslobođenje*, 10. januar 1996, str. 3; 13. januar 1996, str. 8; 1. februar 1996, str. 5 i 22. februar, str. 4; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 333. **"Kad je"**, piše Carl Bildt, **"vršen transfer Hadžića, naveče je zapaljena zgrada Opštine"**. Na Grbavici je **"dan pre primopredaje izbio požar. Spaljena je pijaca, od policijske stanice nije ostalo ništa"**, a zapaljeni su i neki stanovi" (K. Bilt, nav. dj., str. 288-289).

⁸¹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 336-337. O tom zločinu nad Srbima Holbrooke, koji govori o tragediji, piše: **"Onim bosanskim Srbima koji su se za vrijeme rata sa sela spustili u Sarajevo, nije bilo teško uništiti stanove koji ionako nisu bili njihovi. Ali desetine hiljada porodica bosanskih Srba su generacijama u miru živjele u ovom nekad kosmopolitskom gradu. Većina bi bila spremna da ostanu da nisu bili prisiljeni da odu. Kris Janowski, glasnogovornik Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice, ocijenio je da je prije egzodusa u Sarajevu bilo sedamdeset hiljada Srba od kojih je najmanje trideset hiljada željelo da ostane. Poslije paljanske taktike zastrašivanja, ostalo ih je manje od deset hiljada, a mnogi od njih će takode brzo otići. U nedjelji prije 19. marta uporna rijeka Srba zapriječila je puteve koji**

su vodili iz Sarajeva, noseći namještaj, dijelove sanitarija, pa čak i vrata. Iza njih ostajali su u dimu dijelovi Grbavice i Ilidže ...

Novinari su izvještavali o nevjerovatnim prizorima: jednu Srpkinju pretukao je i silovao mladi Srbin, pljačkaš, prije nego što je zapalio njen stan; stariji bračni par Srba koji su cijeli rat ostali u Sarajevu uzalud su preklinjali talijanske vojnike da im pomognu kada im je jedan razbojnik digao stan u zrak. Robert Gelbard, pomoćnik državnog sekretara za borbu protiv droga i provedbu zakona, na moju sugestiju u to vrijeme bio je u posjeti Sarajevu; s gađenjem je posmatrao kako IFOR i Međunarodne policijske snage odbijaju da uhapsu pljačkaške palikuće i kako IFOR svoju vatrogasnu opremu drži u svom kompleksu. Očajni, Muslimani su u srpski dio grada uputili svoju zastarjelu opremu za gašenje gdje su ih srpske palikuće napale kamenjem. Ali IFOR je odbijao njihove zahtjeve da ih zaštiti. Gelbard je gledao kako zgrade gore dok vojnici IFOR-a stoje 150 metara dalje, i kako britanski general Michael Walker, drugi po rangu oficir u IFOR-u, hladno odbija molbe zamjenika visokog predstavnika Michaela Steinera za intervenciju IFOR-a. 'Stidio sam se što sam s tim bio povezan', rekao mi je Gelbard kasnije, 'što nisam bio u stanju postići da IFOR nešto uradi'. Gelbard će sve ovo izmijeniti kada ga, godinu kasnije, predsjednik Clinton i državni sekretar Albright postave za koordinatora za klimavu implementaciju" (R. Holbrooke, nav. dj., str. 337).

Februara i marta 1996. reintegrirane su sljedeće (sarajevske) općine: Vogošća i naselja u Novom Gradu i Centru (23. februara), Ilijaš (29. februara), Hadžići (6. marta), Ilidža i dijelovi (općine) Trnovo (12. marta) i dijelovi (općina) Novo Sarajevo i Stari Grad (19. marta). Srpski agresor je prije reintegracije u navedenim općinama opljačkao, uništio i spalio brojne civilne objekte (E. Omerčić, **REINTEGRACIJA SARAJEVA**, Prilozi za proučavanje historije Sarajeva, br. 6, Muzej Sarajeva, Sarajevo, 2008, str. 137-151; R. Holbrooke, nav. dj., str. 336; M. Karović, **MASOVNA UBISTVA CIVILA U SARAJEVU ZA VRIJEME OPSADE 1992-1995**, (odbranjena magistarska teza na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, 2013, str. 158-159; *Oslobođenje*, 22. februar 1996, str. 5; 23. februar 1996, str. 1; 24. februar 1996, str. 3; 24. februar 1996, str. 1 i 3; 26. februar 1996, str. 1 i 5-6; 27. februar 1996, str. 4-5; 1. mart 1996, str. 4-5; 2. mart 1996, str. 2 i 4-5; 5. mart 1996, str. 5; 7. mart 1996, str. 1 i 4-5; 8. mart 1996, str. 5; 11. mart 1996, str. 2; 12. mart 1996, str. 4-5; 13. mart 1996, str. 4-5 i 20. mart 1996, str. 4-5; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 333).

"Ujedinjenje Sarajeva pod kontrolom Federacije", bio je, po ocjeni Richarda Holbrookea, "prvi veliki politički rok Daytonskog sporazuma, a na mnoge načine i najvažniji. Prije Daytona, nijedan spoljni posmatrač nije mogao pomisliti da se to može desiti i mnogi su još sumnjali da će to toga i doći. Bio je to, besumnje, prvi ključni civilni test Daytona. Sarajevo je bilo ujedinjeno tačno po planu. Osamnaestog marta 1996. / odnosno 19. marta 1996. - prim. S. Č./, grupa grubih bosanskosrpskih policajaca, čiji se glas jedva čuo od škripave svirke himne predkomunističke Jugoslavije, spustili su njihovu zastavu na policijskoj stanici na Grbavici i otišli na Pale. 'Ovo područje spasili smo vojno', izjavio je Milenko Karišik, bosanskosrpski ministar unutrašnjih poslova, 'ali smo ga izgubili u Daytonu'" (R. Holbrooke, nav. dj., str. 336).

NATO/IFOR nije učinio ništa da spriječi navedene zločine.⁸² Zvaničnici Ujedinjenih nacija, “šokirani neočekivanom pasivnošću IFOR-a”, “kritikovali su NATO zbog njegove neaktivnosti”.⁸³

IFOR je, u skladu sa odredbom “srebreni metak” iz Daytonu, imao puna ovlaštenja da djeluje u navedenim situacijama. Međutim, admiral Leighton Smith je “odbio da djeluje, ponavljajući svoju mantru da IFOR nije policija, da bi gašenje požara ili hapšenje palikuća značilo misiju puzanja”.⁸⁴

Warren Christopher i William Perry su insistirali na akciji NATO-a. Međutim, Smith i Walker su “nevoljko naredili svojim vojnicima da uhapsu nekoliko palikuća i predaju ih lokalnim vlastima, dok je IFOR ugasio poneki požar”.⁸⁵

⁸² R. Holbrooke, nav. dj., str. 337. Ta tragedija je, tvrdi Holbrooke, “mogla lako biti spriječena da je IFOR preduzeo akciju. Ali iako neizazvan i zaplašen, NATO/IFOR nije učinio ništa. Jedan glasnogovornik IFOR-a je izjavio da, iako su paljevine ‘žalosne’. ‘Srbi imaju pravo spaliti svoje kuće’. A jedan drugi glasnogovornik je izjavio da IFOR ‘nije policija i neće preuzimati dužnosti policije’” (Isto). Nažalost, IFOR ništa nije uradio da od uništavanja i pljačke zaštiti imovinu na okupiranim dijelovima Sarajeva (*Oslobođenje*, 23. februar 1996, str. 5).

⁸³ Isto, str. 337-338. Holbrooke navodi kako je Kris Janowski (glasnogovornik Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice) izjavio: “**Da je /NATO - prim. R. H./ bio tvrdi, stvari bi bile drugačije ... Gledamo kako multietnička Bosna odlazi u kanalizaciju**” (Isto, str. 338).

⁸⁴ Isto, str. 338. Ta “pasivnost IFOR-a ugrožavala je”, piše Holbrooke, “osnovne političke ciljeve Sjedinjenih Država, a izgledalo je da mu NATO nije važan” (Isto).

⁸⁵ Isto. To je, po Holbrookeu, “bilo premalo i prekasno. ‘Ako iko misli da je ovo uspjeh’, rekao je glasnogovornik UN-a Kris Janowski, ‘onda je lud’. Imovina vrijedna milione dolara uništena je u pljački i požarima, došlo je do egzodusa kada se od nas očekivalo da vratimo ljude kako se vraćaju njihovim domovima” (Isto).

Holbrooke tvrdi kako je to “bio najgori moment u prve dvije godine nakon Daytonu. Ne samo da je to bila katastrofa sama po sebi nego je dokrajčila osjećaj nade i zamah koji su se javili krajem novembra. Pale su iskoristile taj isti egzodus koji su stvorile kao opravdanje da osujete povratak Muslimana u njihove domove u srpskom dijelu Bosne. Muslimani i Hrvati tumačili su zbivanja kao dokaz da NATO neće podsticati multietničku saradnju. Poruka je izgledala jasna: lideri i ubice koji su propovijedali etničku podjelu neće biti kažnjeni ili pritiješnjeni.

Podbodena međunarodnom kritikom, vojska je izvrtila udarac, javno okrivljujući međunarodne civilne organizacije, posebno Carla Bildta, zbog ‘klizavice’ u implementaciji Daytonu. Ali nije bilo svrhe svaljivati krivicu na nekog drugog. Događaji iz sredine marta pružili su lekciju o tvrdoglavosti i nemilosrdnosti Srba

Vlasti “Republike Srpske” prisiljavale su Srbe da napuste svoje domove i kolektivno se isele.⁸⁶ Oni koji su željeli ostati bili su izloženi pritiscima, prijetnjama, zastrašivanju, ucjenama i prisilnom protjerivanju.⁸⁷

Pritisak srpskih vođa, kao što je to bio slučaj sa Gojkom Kličковиćem, predsjednikom Operativnog tijela Vlade “Republike Srpske” za iseljavanje (predsjednik vlade “Republike Srpske”, od 18. maja 1996. do 31. januara 1998), na srpske civile pokazao se odlučujućim. “**Nijednom Srbinu ne smijemo dozvoliti da ostane na teritoriji koja je pala pod muslimansko-hrvatsku kontrolu**”, govorio je Kličковиć.⁸⁸

- i pridonijeli konfuziji organizacija za implementaciju u Bosni. Takode su ilustrovali jednu od najvažnijih ali najmanje razumljivih maksimuma Washingtona: *loše izvedena dobra politika postaje loša politika*” (Isto, str. 338).

⁸⁶ *Oslobođenje*, 12. decembar 1995, str. 2; 10. januar 1996, str. 3; 13. januar 1996, str. 8 i 22. februar 1996, str. 5; *Reuters*, 11. januar 1996; *Die Zeit*, 22. mart 1996, str. 2-4. “**Paljanska politika je**”, piše *Die Zeit*, “**otjerala ljude /Srbe - prim. S. Č./ iz Sarajeva, psuje bivši srpski načelnik Ilidže, Nedeljko Prstojević, svoje rukovodstvo. ‘Njihova dogma da ne možemo živjeti sa Muslimanima otjerala je Srbe u katastrofu’**” (*Die Zeit*, 22. mart 1996, str. 2).

⁸⁷ Isto; R. Holbrooke, nav. dj., str. 336-337. Među onima koji su željeli ostati na Ilidži i drugim mjestima na području Sarajeva bila je, piše *Die Zeit*, i Dragana (prezime nepoznato): “**Don Kihot je kukavica naspram Dragane. Njen svijet se raspada, ali ova Srpkinja želi ostati u Sarajevu: ‘Rođena sam na Ilidži i imam ovdje lijepu kuću. Moj muž je vojnik, on me može samo ovdje naći. Sa kuhinjskog prozora Dragana gleda na smeće, grad i smrt. Komšija se bori sa plamenom na krovu svoje kuće. Srpske bande su ga zapalile ranog jutra, da bi ga prisilili na odlazak. Jednu ženu, koja je željela ostati, su protekle noći upucali.**”

Ilidža, zapadno rubno naselje Sarajeva je dva dana prije predaje muslimansko-hrvatskoj federaciji, čvrsto u rukama ubica i palikuća. Srpska policija se ne brine za pijane huligane. Brda smeća truhne, mršavi psi divljaju u krhotinama. Ljudi pakuju svoju imovinu u klimave automobile sa registracijom ‘CC’, što je ‘SS’ na ćirilici: ‘Srpsko Sarajevo’; mnogi su opustošili svoje kuće; onda idu u pravcu istoka, prema Višegradu, Zvorniku, Srebrenici.

Egzodus Srba ugrožava dva stupa Daytonskog sporazuma: njihovo povlačenje iz bosanskog glavnog grada razara (pokapa) nade za ujedinjenje iskidane zemlje, njihov ulazak u istočnobosanske gradove sprječava povratak muslimanskih izbjeglica. Pravo na slobodu kretanja i sopstveni dom? Samo fraza.

Zvonjava na Draganinim vratima. Prepadnuta lica. Ali to je Milan, jedan prijatelj, koji želi da se oprosti. ‘Da je ostalo više ljudi, onda moja porodica i ja ne bi išli. Ali ovako? Ako nas ne ubiju srpski banditi, sutra ću strahovati od muslimanskih. Policija i IFOR samo posmatraju’. Dragana ćuti” (*Die Zeit*, 22. mart 1996, str. 1).

⁸⁸ R. Holbrooke, nav. dj., str. 337; C. Hodge, nav. dj., str. 277; *Oslobođenje*, 22. februar 1996, str. 4. To je za mirovni proces, po ocjeni Carole Hodge, bio “**veliki korak natrag**,

Srbi s područja Ilidže, Vogošće, Ilijaša, Hadžića i drugih okupiranih dijelova Sarajeva su, u skladu sa naredbama i smjernicama, te u organizaciji i pod pritiskom rukovodstva i drugih organa vlasti “Republike Srpske”, napustili svoje domove, paleći vlastite kuće i stanove, kao i druge objekte, noseći **“osim najnužnije imovine, i tijela svojih mrtvih”**, i otišli u nepoznate krajeve i tuđe (bošnjačke) kuće i stanove, uglavnom u istočnoj Bosni.⁸⁹

kojim su zapravo poništeni svi naponi i sva dobra volja stvorena kako bi se omogućio povratak prognanika na ’manjinska područja?’ (C. Hodge, nav. dj., str. 277).

Gojko Kličković je, nastojeći “da seobu Srbalja što prije obavim, ne obazirući se na to hoće li njegove izjave izazvati dodatnu paniku”, jer “njemu, očito, nisu važne svekolike žrtve vlastitog naroda kojeg će iz nebodera preseliti u - barake i šupe”, čime se “**uživio u ulogu novog Arsenija Černojevića**”, 19. februara 1996. izjavio “**paljanskim medijima da se svi Srbi moraju iseliti iz Ilidže, Vogošće i sa Grbavice - za tri dana ...**” (*Oslobođenje*, 22. februar 1996, str. 4).

Sljedećeg dana Kličković je u kontakt-emisiji “paljanskog radija” (“Direktna linija”), pored ostalog, rekao “**da je stav rukovodstva Republike Srpske da se pomenuta seoba izvrši što prije, ...**” (Isto).

Zanimljivo je da Carl Bildt u svojim memoarima ne piše o tom zločinu Srba nad Srbima početkom 1996, “**iako priznaje da je IFOR mogao odigrati znatno odlučniju ulogu, on ne okrivljuje vojne zapovjednike u Sarajevu, nego ’one u nekim drugim dijelovima svijeta, koji su odredili načela djelovanja’, posebice u Americi. Okrivio je i ’muslimanske vođe’ (a ne srpske vlasti), ističući da Srbima nisu pružena dovoljno jasna i čvrsta uvjerenja kako bi ih se potaknulo na ostanak. Holbrooke daje posve drukčiju sliku o ulozi Bošnjaka u odlasku Srba iz Sarajeva te govori o ’očajnim Muslimanima, koji su slali svoju zastarjelu opremu za gašenje požara u srpski dio grada, gdje su ih kamenjem napadali srpski palikuće**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 336; C. Hodge, nav. dj., str. 277).

⁸⁹ *Oslobođenje*, 12. decembar 1995, str. 2; 10. januar 1996, str. 3, 13. januar 1996, str. 8; 1. februar 1996, str. 5; 22. februar 1996, str. 5; 26. februar 1996, str. 4 i 6; 27. februar 1996, str. 4-5; 2. mart 1996, str. 2 i 4-5; 10. mart 1996, str. 1; 11. mart 1996, str. 3 i 18. mart 1996, str. 1 i 5; *Reuters*, 11. januar 1996; *Die Zeite*, 22. mart 1996, str. 2-4; R. Holbrooke, nav. dj., str. 336-337; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 333; M. Pejanović, nav. dj., str. 270. Na pitanje “**gdje Srbi treba da idu?**” *Die Zeit*, pruža sljedeći odgovor: “**Pratimo konvoj (seobu) u planine, mala Jugo vozila sa prikolicama, transporteri, veliki (teški) kamioni. Malo prije Han Pijeska konvoj se zaustavlja, točkovi se okreću u dubokom snijegu (slajdiraju). Neki skidaju teret (sa vozila). Padaju frižideri niz nasip, kao i jedan kauč, ali ne i kovčeg u ratu poginulog sina, koji zajedno putuje sa porodicom. Tokom noći temperatura pada na - 12 C. A neki psuju zbog ’pozdrava’ muslimanske djece iz Sarajeva: kamenjem izrešetanih stakala.**”

Tokom svitanja se konačno smanjuje gužva. Sa vrha planine se pruža pogled prema obećanoj zemlji: u dubokom snijegu, kao netaknuto, prostire se ’etnički čista’ istočna Bosna. U predjelu između Višegrada i Zvornika su do 1992. godine živjeli većinom Musli-

mani. Srpske trupe su odmah na početku rata zauzeli njihove gradove i sela, nesrpsko stanovništvo je protjerano.

Na vatrenom putu leži Nova Kasaba. Nije teško zaključiti ko je 1992. živio u kojoj kući. Na srpskim prozorima su okačene zavjese; muslimanske kuće su razorene, krovovi izrešetani, zidovi probijeni. Izgledaju kao mrtvačke glave, kod nekih je ostao samo nesagorivi dimnjak. Prema izjavama očevidaca, na stadionu u Novoj Kasabi bosansko-srpska vojska je u julu prethodne godine /1995. - prim. S. Č./ poubijala (mecima) veliki broj Muslimana iz Srebrenice.

Put prema nekadašnjoj muslimanskoj enklavi vodi kroz popaljenu zemlju. Međunarodni istražitelji pretpostavljaju da se ovdje, ispod sniježnog prekrivača, nalaze masovne grobnice srebreničkih muškaraca. Na ovoj putanji nema više nejedne kuće, sva sela su popaljena, kako muslimanska, tako i srpska. Ni komandant bošnjačkih trupa iz Srebrenice pri protu-ofanzivi 1993. i 1994. nije pokazivao samilost.

Što se više približavamo osvojenoj enklavi, vidimo sve više ljudi. Na jednoj uništenoj kući stoji natpis: 'Zauzeto za G. B. iz Ilijaša', jedno sarajevsko predgrađe (misli se na Ilijaš). G. B. se smjestio na prvom spratu, drugi sprat mu služi kao krov. Karton pokriva rupe, koje su nekada bili prozori. Prizemlje se sastoji samo od betonskih stubova, između kojih dva dječaka igraju fudbal.

Dolazimo u Srebrenicu sa malim konvojem, koji se sastoji od pet automobila. Na nekim kućama su vidljivi tragovi rata, udari granata, otvoreni krovovi, mrlje od čađi. Ali ovaj, strmim planinama opasani grad i dalje djeluje netaknut. Iako je opsada trajala više godina, srpsko zauzimanje Srebrenice protekle godine se desilo u nekoliko sati. Uličnih borbi skoro da nije ni bilo.

Mnogi kvartovi su okruženi smećem. Novi stanari ga bacaju kroz prozor. Prvo na ulici završava namještaj muslimanskih prethodnika (prethodnih stanara). Sada se sa starim ormarima i foteljama igraju djeca. Popodneвно sunce snijeg istapa u male potoke. Ljudi šetaju središtem grada, jedna radnja sa kućnim potreštinama, čak ima i opremljen izlog. Svuda su se na trotoarima ispriječili kamioni. Ljudi nose stolice, postavljaju nova vrata. U gradu, čije ime je sinonim za smrt i zločin, vlada optimizam.

Preko puta uništene džamije, Ratimir sa svojom suprugom i dva sina useljava u jednu staru kuću. Oni su već u februaru došli iz Sarajeva. 'Sa Muslimanima se ne može živjeti', ponavljaju formulu koju su čuli na televiziji i pokazuju zapaljenu pravoslavnu crkvu na brdu (uzvišenju). Ali da li vam smeta što su mnogi Muslimani iz Srebrenice, možda čak i prethodni stanari vaše nove kuće, ubijeni? 'Ko zna da li je to istina', sumnja Radimir. 'Nisam poznavao ove ljude, ne poznajem ni Muslimane koji sada žive u mojoj staroj kući. Oni imaju Sarajevo, mi imamo Srebrenicu. Svi moramo negdje živjeti'. A od čega živi? 'Od ovoga', reče Ratimir pokazujući na red ispred ureda jugoslovenskog Crvenog krsta, koji se nalazi udaljen nekoliko stotina metara.

Čitav grad živi od humanitaraca, posebno izbjeglice, koje u zgradi škole čekaju na dodjelu stana. Srebrenica, grad duhova u julu 1995, sada puca po šavovima. Svi istočnobosanski gradovi, u kojima su do prije rata Muslimani bili većinsko stanovništvo, su sada pretrpani srpskim izbjeglicama: Višegrad na primjer, Zvornik, ali i između Muslimana i Srba podijeljeno Brčko. 'Etničko čišćenje', koje se dešavalo tokom tri i pol godine rata ima svoj pandan u miru: etničko naseljavanje.

“Sarajevski Srbi su”, piše Mirko Pejanović, “raseljeni po gradovima i naseljima na prostoru Republike Srpske, od Brčkog i Bijeljine, do Trebinja. Najveća skupina zadržala se u mjestima u okolini Sarajeva: Lukavici, Kasindolu, sve do Pala i Sokoca”.⁹⁰

Rukovodstvo “Republike Srpske” obmanjivalo je Srbe o izgradnji i razvoju “srpskog Sarajeva”. S tim u vezi, Mirko Pejanović piše: **“U ratu je ‘Srpsko Sarajevo’ bilo Ilidža, Vogošća, Ilijaš, Hadžići, Trnovo i dio Novog Sarajeva, dok nije postignut Daytonski mirovni sporazum. Poslije ovog sporazuma Sarajevo je reintegrirano i ono je ponovo po-**

Povratak izbjeglica, bitan dio Daytonskog sporazuma, sada je samo iluzija. ‘Dobrovoljno odavde nećemo ići’, kaže Ratimir. On čak ne mora mijenjati ni tablice na svom automobilu’. ‘SS’, također, predstavlja i ‘Srpsku Srebrenicu’” (*Die Zeit*, 22. mart 1996, str. 3-4).

Navodeći kako je **“ujedinjenje Sarajeva izvršeno po planu”**, počelo je s Vogošćom, a završeno s Grbavicom, predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović, piše da se **“tada dogodio veliki egzodus sarajevskih Srba. Pošto nisu uspjeli da ometu ujedinjenje grada, odlučili su se za taktiku ‘spaljene zemlje’. Napuštali su grad i za sobom ostavljali pustoš”** (A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 333).

“Paljanska vlast” je, tvrdi Alija Izetbegović, **“veliki dio srpskih izbjeglica iz Sarajeva usmjeravala prema Brčkom. Logika je bila: izgubili smo Sarajevo, osigurajmo za naknadu barem Brčko. Carl Bildt, tadašnji visoki predstavnik, i admiral Smith posmatrali su ovo sa neobjašnjivom pasivnošću. Tvrdili su da nemaju načina da to zaustave. Devetog marta /1996. - prim. S. Č./ uputio sam im pismo: ‘Iseljavanjem Srba iz okolice Sarajeva, paljansko vodstvo nastavlja genocidnu politiku etničkog čišćenja koju je provodilo tokom čitavog rata. Vi tvrdite da nemate načina i sredstava da utičete na ovu politiku koja je, očito, suprotna duhu i slovu Dejtonskog ugovora o miru. Vi, također, tvrdite da nemate načina ni da utičete na kretanje ovih kolona i mjesto gdje će se one zaustaviti. Ipak, smatram da sloboda izbora mjesta življenja na koju se srpsko vodstvo poziva, ima jedan apsolutni izuzetak - to je Brčko.**

Srbi nemaju pravo da svoje nesretne sunarodnike, koje su bez ikakvog opravdanog razloga pokrenuli iz njihovih domova, nastanjuju u grad Brčko, jer, prema Dejtonskom dogovoru, o konačnoj sudbini ovog grada treba odlučiti međunarodna arbitraža.

Ovo znači da se Brčko u međuvremenu nalazi pod posebnim režimom i da su sve radnje koje znače prejudiciranje arbitražne odluke, nedopustive. Ako je nastanjivanje Srba u bošnjačke kuće u Zvorniku ili Foči nezakonito, njihovo nastanjivanje u Brčko predstavlja dvostruku povredu Dejtonskog dogovora, jer, uz ostalo, očito ima cilj da stvori svršenu činjenicu i oteža pravično rješenje ovog krajnje osjetljivog pitanja.

Smatram da ste dužni potražiti načina da spriječite ovu grubu nezakonitost i djelovanje suprotno Dejtonskom ugovoru.

Želim vas uvjeriti u našu odlučnost da naša prava koja se tiču grada Brčkog zaštitimo”. Nažalost, pismo je, navodi Izetbegović, **“ostalo bez efekta”** (Isto, str. 336-337).

⁹⁰ M. Pejanović, nav. dj., str. 270.

stalo jedinstven grad. Šta je sad srpsko Sarajevo? Srpskim Sarajevom se smatraju naselja Lukavica, Kotorac, Kasindol, Tilava, Miljevići, sve do Jahorine i Pala. To se može zvati kako hoće, ali to nije jezgro grada niti to jeste grad. To može postati grad ako neko ekonomski moćan i ekonomski stabilan izgradi naselja, puteve, infrastrukturu, kulturne i druge sadržaje. Tako nešto i da se napravi može biti samo prigradsko naselje, ne i grad Sarajevo, jer grad Sarajevo je istorijski nastajao, istorijski se razvijao i utemeljio kao grad svih koji su u njemu živjeli, multietnički grad. A po demokratskoj strukturi grad Sarajevo je do rata bio tipično i srpski grad, jer je u njemu živjelo više od 150.000 /odnosno 157.143 - prim S. Č./ Srba. To je dakle bio, ako se izdvojeno posmatra, centar sa najviše Srba u BiH, a time i sa najvećom tradicijskom, kulturnom komponentom srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Odbijanje SDS-a da grad Sarajevo prihvati kao politički, kulturni i ekonomski centar srpskog naroda jeste zapravo provincijalizacija srpskog naroda, presijecanje, rušenje kulturno-istorijske pretpostavke da se srpski narod razvija kao državotvoran narod Bosne i Hercegovine.”⁹¹

U Vogošći, Ilijašu, na Ilidži, u Hadžićima i na Grbavici uništeni su, opljačkani i zapaljeni mnogi stambeni, privredni, obrazovni i drugi objekti. Na djelu je bila opća krađa i uništavanje imovine i privrednih dobara. Čak su skidani i krovovi sa stambenih objekata.⁹²

Organizacija *Human Rights Watch* utvrdila je da se pred očima IFOR-a “etničko čišćenje” i dalje provodi, kako bi se zastrašili i zlostavljali pripad-

⁹¹ Isto. S tim u vezi, u *Reuters-u* je 11. januara 1996. objavljen tekst *Srbi pronašli utočište u selu koje su uništili* (autor Bata Grulović), u kome se, pored ostalog, navodi: “Srbi koji bježe iz Sarajeva pronalaze smještaj u ruševinama ovog bivšeg muslimanskog sela /Konjević-Polje - prim. S. Č./ u sjeveroistočnoj Bosni koje je srpska artiljerija uništila 1993. godine ... Jedna porodica je u četvrtak sahranila dva rođaka, ekshumirana iz sarajevskog groblja, u vrtu kuće koju su zauzeli ... Kao i većina pridošlica, nisu se željeli predstaviti, ali je jedan čovjek rekao: ‘Ovo je naša sudbina - da sahranjujemo svoje mrtve u turskoj (muslimanskoj) zemlji’” (*Reuters*, 11. januar 1996).

⁹² *Oslobođenje*, 1. februar 1996, str. 5; 26. februar 1996, str. 4; 2. mart 1996, str. 4-5; 10. mart 1996, str. 1; 18. mart 1996, str. 1 i 5; 20. mart 1996, str. 4-5 i 22. mart 1996, str. 4-5; W. Tochman, **KAO DA JEDEŠ KAMEN**, Magistrat, Sarajevo, 2004, str. 42. Srbi su “iz stanova odnosili česme, kade, umivaonike, slivnike, vrata, pragove, prozore, garniše, parket, utičnice ...” (W. Tochman, nav. dj., str. 42).

nici manjinskih naroda. **“Odlučivši ne reagirati na brojne zloporabe i na identitet onih koji zloporabe provode, međunarodna je zajednica postala sudionik u nastavku ozbiljnih kršenja ljudskih prava i u završnim fazama ’etničkog čišćenja.’”**⁹³

Političko rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine, posebno predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović i premijer Vlade Republike dr. Haris Silajdžić, kao i drugi predstavnici legalne vlasti, upućivali su pravovremene, otvorene i jasne apele Srbima na području Grbavice, Ilidže, Vogošće, Ilijaša, Hadžića i drugih okupiranih dijelova Sarajeva da ne napuštaju svoje domove (stanove i kuće), garantujući im ličnu i imovinsku sigurnost, slobodu i bezbjednost (zaštitu). Tako je, primjera radi, Alija Izetbegović neposredno nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma u Parizu, 14. decembra 1995, ukazujući na značaj borbe za **“cjelovitu i demokratsku Bosnu”**, koja, po njemu, **“nije izgubljena, ali nije dobijena”** (**“Ona se nastavlja drugim, miroljubivim sredstvima, ne silom oružja kojeg smo bili lišeni, nego snagom ideja i duha. Vjerovali smo i tvrdili da je naš model višenacionalne zajednice i otvorenog društva nadmoćan i da ne može izgubiti. Došlo je vrijeme da to sebi i drugima dokažemo”**), pozvao Srbe **“oko Sarajeva”** da ostanu u svojim domovima i ponovo saopćio **“da nema revanša i osvete”** (**“... mi poručujemo Srbima da je rat završen i da zlo treba da prestane. Mi još jednom objavljujemo da nema revanša i osvete, ali da ima i treba da ima pravde. Ljudska prava moraju svugdje biti uspostavljena. Prognanici imaju pravo na svoj dom, a krivci na svoju kaznu. Jer, kazna je ljudsko pravo zločinca.**

Srbima oko Sarajeva treba omogućiti izbor: da odu ili da ostanu. Mi ih pozivamo da ostanu i nastave živjeti u sigurnosti. Jedini uslov je da poštuju zakone Bosne i Hercegovine koji naređuju slobodu, a zabranjuju nasilje. Neka pomognu svojim susjedima da se vrate svojim kućama i neka sarađuju sa legalnim vlastima Bosne i Hercegovine u uspostavljanju reda i zakona”).⁹⁴

⁹³ C. Hodge, nav. dj., str. 276.

⁹⁴ A. Izetbegović, SJEĆANJA ..., str. 317.

Alija Izetbegović je na (završnom) zasjedanju Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, 30. novembra 1995, u raspravi o Dejtonskom mirovnom sporazumu, pored ostalog, konstatovao “**kako Karadžićevi Srbi oko Sarajeva priređuju pozorište za stranu publiku, posebno američku**”. S tim u vezi, on je rekao “**da na taj način, u stvari žele da na spornim područjima zadrže vojnike - ’ubice koji su 44 mjeseca mučki ubijali građane Sarajeva, gađali sve ono što čini grad’. ’Hoću da kažem vrlo jasno: garantujemo punu sigurnost civilima, ali garantujemo i ubicama da će ih stići kazna - prije ili kasnije**”⁹⁵

Izetbegović je “**opovrgovao i navode Karadžićeve propagande kako u dijelu grada /Sarajeva - prim. S. Č./ koji oni kontrolišu živi oko stotinu hiljada stanovnika. Prema Popisu iz 1991. u Sarajevu je živjelo 145.900 Srba, od ukupno 510.604 stanovnika.**⁹⁶ U slobodnom dijelu Sarajeva živjelo je 73.086 Srba, a na okupiranom 72.815. **’Obaviješteni smo da danas na tom prostoru živi jedva polovina tog broja stanovnika, dakle jedva nešto oko 40 hiljada ljudi. U svojoj propagandi oni obično dodaju još 100 hiljada’, naveo je Izetbegović, te dodao: ’Uvijek smo razlikovali Srbe od četnika i nastavićemo da to činimo i ubuduće. Ali, ima jedan uslov: da Srbi smognu snage da među sobom povuku tu razliku**”⁹⁷

Dr. Haris Silajdžić je 30. novembra 1995. u Washingtonu, pored ostalog, izjavio “**da se desetine hiljada Srba koji žive u Sarajevu ne trebaju plašiti za svoju sigurnost. ’Oni će imati zaštitu kao i svaki drugi građanin Sarajeva’, kazao je dr. Silajdžić kao odgovor na ’zabrinutost francuskog predsjednika Žaka Širaka za Srbe u Sarajevu, koju je on izrazio u pismu upućenom američkom predsjedniku Bili Klintonu. Oni ne trebaju zaštitu od bosanske vlasti’, rekao je bh. premijer, dodavši da će umjesto**

⁹⁵ *Oslobođenje*, 30. novembar 1995, str. 3.

⁹⁶ Isto. Na području Sarajeva - deset gradskih općina: Centar, Stari Grad, Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilidža, Vogošća, Ilijaš, Hadžići, Trnovo i Pale je, prema Popisu stanovništva iz 1991, živjelo 527.049 stanovnika, od čega 157.143 Srba (∴ **NACIONALNI SASTAV STANOVNIŠTVA: REZULTATI ZA REPUBLIKU PO OPŠTINAMA I NASELJENIM MJESTIMA 1991**, *Statistički bilten*, br. 234, Republika Bosna i Hercegovina, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, decembar/prosinac 1993. godine, str. 7-14).

⁹⁷ Isto.

toga 'svima nama biti potrebna zaštita od srpskih ekstremista'. Obraćajući se novinarima, nakon sastanka sa američkim državnim sekretarom Vrenom Kristoferom, Silajdžić je istakao da Bosna treba ostati multietnička, a Sarajevo jedinstveni multietnički grad. On je rekao da je od Kristofera dobio uvjerenja da će između bosanske vlade i Karadžićevih Srba postojati stabilan odnos snaga do perioda kada multinacionalne snage NATO-a okončaju svoju misiju u Bosni. 'Sekretar Kristofer je rekao da će se američka vlada pobrinuti da to bude i urađeno', dodao je Silajdžić. On je, također, kazao da je učesće SAD u snagama NATO-a za provedbu mira vitalno za stvaranje čvrstog mira'.⁹⁸

Navodeći problem "unutrašnje bezbjednosti" općine Centar Sarajevo, koji će nakon implementacije Dejtonskog mirovnog sporazuma biti prisutan, prof. dr. Husein Kulenović, predsjednik Skupštine općine Centar, 8. decembra 1995. ukazao je i na značaj sigurnosti građana srpske nacionalnosti u jedinstvenom gradu.⁹⁹

Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine je na 303. sjednici, održanoj 22. decembra 1995, u saopćenju za javnost, pozvalo građane srpske nacionalnosti "sa područja Grbavice, Ilidže, Vogošće, Ilijaša i Hadžića da prihvate mirovno rješenje za grad Sarajevo i ostanu u svojim kućama i na svojim imanjima" i izrazilo "svoju spremnost da, u saradnji sa međunarodnom zajednicom, osigura puna ljudska i građanska prava i bezbjednost svim građanima Sarajeva".¹⁰⁰

Srpsko građansko vijeće je krajem 1995. i početkom 1996. preduzelo "više inicijativa i akcija usmjerenih ka povoljnijem odvijanju

⁹⁸ Isto, 1. decembar 1995, str. 1.

⁹⁹ Isto, 9. decembar 1995, str. 12. S tim u vezi, on je naglasio: "Građani srpske nacionalnosti, koji će, najvjerovatnije ostati na teritorijama koje će nam biti priključene, tako barem očekujemo, ispravni su i pošteni ljudi i ne želimo da se oni osjećaju ugroženim ili nesigurnim. Oni koji su okrvavili ruke, najvjerovatnije, će otići, a za počinjena zlodjela moraće odgovarati pred licem pravde. Ako smo u nečemu optimisti, onda je to volja i želja da ova opština i dalje ostane multietnički uzorak života u državi i na tome ćemo istrajati" (Isto).

¹⁰⁰ Isto; A. Izetbegović, *SJEĆANJA ...*, str. 335. U pomenutom saopštenju se navodi da će se Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine "istovremeno zalagati da ratni zločinci budu primjereno kažnjeni" (Isto).

procesa implementacije Mirovnog sporazuma za Sarajevo”, ukazujući na “opasnost od masovnog egzodusa civilnog stanovništva sa teritorija Ilidže, Grbavice, Vogošće i Hadžića”, koji je, “smišljenim propagandnim akcijama sa Pala, svakim danom sve veća”, te pozivajući “poštene Srbe da istraju u odluci da ne napuštaju svoje domove ...”.¹⁰¹

Pitanje obezbjeđivanja jednake sigurnosti svim građanima bilo je predmet rasprave na sastanku, koga su 4. februara 1996. predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović i predsjednik Vlade Republike Bosne i Hercegovine prof. dr. Hasan Muratović održali sa predstavnicima IFOR-a, admiralom Leightonom Smithom i generalom Michaelom Walkerom, visokim predstavnikom (u Bosni i Hercegovini, 1995-1997) Carlom Bildtom i njegovim zamjenikom Michaelom Steinerom.¹⁰²

Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine se 21. februara 1996, na 309. sjednici, kojoj je predsjedavao predsjednik Alija Izetbegović, a kojoj su prisustvovali i predsjednik Skupštine Republike Bosne i Hercegovine Miro Lazović i predsjednik Vlade Republike Bosne i Hercegovine prof. dr. Hasan Muratović, ponovo obratilo srpskom narodu da se ne iseljava¹⁰³ i

¹⁰¹ Isto, 13. januar 1996, str. 8. S tim u vezi, prof. dr. Mirko Pejanović, predsjednik Srpskog građanskog vijeća je, pored ostalog, naglasio: “**I mi smo Srbi. Živimo zajedno sa Bošnjacima i Hrvatima. Naša poruka Srbima sa Ilidže, Hadžića, Grbavice, Vogošće i Ilijaša je da ostanu i ne traže rješenje u odlasku, jer je to samoubistveno rješenje, da vjeruju dobrim namjerama Vlade BiH i u demokratska rješenja života i razvoja**” (Isto).

¹⁰² Isto, 5. februar 1996, str. 3.

¹⁰³ Isto, 22. februar 1996, str. 4; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 335-336. U apelu Srbima da se ne iseljavaju i ne nasjedaju “**propagandi paljanskog režima koji želi da Srbe svrsta u nacionalna geta, da ih raseli iz svojih domova i sa vjekovnih ognjišta**”, Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine navodi: “**Ne vjerujte u lažna obećanja. Znajte da će se po Dejtonskom sporazumu svi morati vratiti u svoje domove. Nemojte da vas poslije istjeruju sa tuđih imanja i iz kuća koje vam obilato nude. Ostanite svoji na svome.**

Svi oni koji ostaju u Sarajevu su sigurni i organi države i Federacije Bosne i Hercegovine garantiraju njihov integritet, slobodu, ličnu i imovinsku sigurnost.

Srbi Sarajeva, usvojen je Zakon o amnestiji. Svi poštteni građani su po njemu sigurni i ravnopravni. Ne napuštajte svoje domove. Na to vas tjeraju oni koji hoće da sakriju i opravdaju svoje zločine. Ostanite u jedinstvenom Sarajevu da zajednički gradimo budućnost” (Isto).

Skupština Republike Bosne i Hercegovine je 9. januara 1996, donijela *DEKLARACIJU*, kojom je proglašena “amnestija za sva lica koja su za vrijeme rata počinila određena

pozvalo međunarodnu zajednicu “**da spriječi nasilno iseljavanje ljudi, pljačku imovine i sijanje straha među onima koji hoće da ostanu u svojim domovima**”.¹⁰⁴

Carl Bildt, visoki predstavnik Evropske unije za implementaciju civilnog dijela Dejtonskog mirovnog sporazuma, uputio je 21. februara 1996. proglas “Karadžićevim Srbima”, građanima sarajevskih naselja koja su od 23. februara do 19. marta reintegrirana u sastav Federacije Bosne i Hercegovine, da se ne iseljavaju - da ostanu u Sarajevu.¹⁰⁵ Carl Bildt je i 22. februara 1996. ponovo uputio apel Srbima da ostanu.¹⁰⁶ Zajednička civilna komisija za Sarajevo je, na sastanku u OHR-u, u Bildtovom uredu, 22. februara 1996, pozvala Srbe da ne napuštaju domove.¹⁰⁷ Sljedećeg dana, 23. februara, kada je otpočela mirna reintegracija okupiranih dijelova Sarajeva (Vogošće), Avdo Hebib, ministar za unutrašnje poslove Federacije Bosne i Hercegovine, izjavio je “**da će federalna policija omogućiti potpunu slobodu kretanja i sigurnost svih građana koji žele ostati**”.¹⁰⁸ Sigurnost Srbima i

krivična djela kažnjiva po zakonima Republike Bosne i Hercegovine. Amnestija se ne odnosi na lica koja su počinila ratne zločine i povrede međunarodnog prava utvrđene Statutom Međunarodnog suda za ratne zločine u Hagu, kao i na djela opšteg kriminala koja nisu u veza sa ratnim dejstvima ...” (*Službeni list Republike Bosne i Hercegovine*, broj 1, 15. januar/siječanj 1996; A. Izetbegović, nav. dj., str. 335).

Alija Izetbegović tvrdi da je Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine 21. februara 1996. proglasilo Zakon o amnestiji. S tim u vezi, on piše kako je “**amnestija donesena prvenstveno zbog građana srpske nacionalnosti u budućem integrisanom Sarajevu**” (A. Izetbegović, nav. dj., str. 335).

Die Zeit navodi kako je Zakon o amnestiji “**za vojnike usvojio Parlament/ne navodi se koji parlament - prim. S. Č./ nakon jakog zapadnog pritiska 12. februara /1996. - prim. S. Č./ - previše kasno da bi se izgradilo povjerenje**” (*Die Zeit*, 22. mart 1996, str. 2-3).

Ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine 28. juna 1996. donijela je *ZAKON O AMNESTIJI* (*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, broj 9, 30. lipanj/juni 1996, str. 287).

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Isto, 22. februar 1996, str. 5; K. Bilt, nav. dj., str. 285. Bildtov proglas Srbima je naslovljen stihovima Alekse Šantića: “**Ostajte ovdje, sunce tuđeg neba, neće vas grijati, ko’ što ovdje grije**” (*Oslobođenje*, 22. februar 1996, str. 5).

¹⁰⁶ *Oslobođenje*, 22. februar 1996, str. 5.

¹⁰⁷ Isto.

¹⁰⁸ Isto, 24. februar 1996, str. 1 i 27. februar 1996, str. 2. Maksim Stanišić, gradonačelnik “srpskog” Sarajeva, 23. februara 1996. je “**još jednom pozvao srpsko stanovništvo**

njihovoj imovini, sva građanska, politička i druga prava, 25. februara 1996. garantovao je i prof. dr. Izudin Kapetanović, predsjednik Vlade Federacije Bosne i Hercegovine.¹⁰⁹

Predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović kritikovan je da nije **“učinio dovoljno da se zadrže Srbi u dijelu Sarajeva koji je prelazio pod jurisdikciju Federacije”**.¹¹⁰ S tim u vezi, Carl Bildt piše kako su **“muslimansko rukovodstvo, a time pogotovo Izetbegović, izdali multietničko Sarajevo”**. Navodeći kako je **“Izetbegović, istina, povremeno reagirao na najgore nasilje ...”**, Bildt tvrdi da Izetbegović **“nije pokazao ni mrvu one odvažne umješnosti državnika koja je bila potrebna da bi se pružila ruka pomirenja da ono malo Srba koji su još živjeli u Sarajevu, tu i ostanu”**.¹¹¹ *Die Zeit* je 22. marta 1996. pisao da **“za multietničko Sarajevo sada i Izetbegovićeva vlada nema više interesa”**. Navodeći kako je Zakon o amnestiji usvojen **“previše kasno”**, *Die Zeit* tvrdi kako je **“jedan dodatni zakon, na osnovu koga izbjeglice već nakon sedam dana gube stanarsko pravo, sada sprečava povratak Srba”**.¹¹²

Navedena tvrdnja Carla Bildta nije tačna, kao ni njegova ocjena o **“muslimanskom rukovodstvu”**, što, pored ostalog, potvrđuje Richard Holbrooke.¹¹³ Apeli Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine i amnestija bili su iskreni, tvrdi Alija Izetbegović.¹¹⁴ O **“dodatnom zakonu”**

da ne odlazi iz pet dijelova grada koji će 19. marta preći pod ustavno-pravni poredak Federacije” (Isto, 24. februar 1996, str. 1).

¹⁰⁹ Isto, 27. februar 1996, str. 2.

¹¹⁰ A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 334-335.

¹¹¹ K. Bildt, nav. dj., str. 277; A. Izetbegović, nav. dj., str. 334-335.

¹¹² *Die Zeit*, 22. mart 1996, str. 2-3.

¹¹³ R. Holbrooke, nav. dj., str. 336-337; A. Izetbegović, **SJEĆANJA ...**, str. 335.

¹¹⁴ A. Izetbegović, nav. dj., str. 336. Ukazujući na tu činjenicu, Alija Izetbegović navodi da je **“to, ipak bila teorija. Praksa je bila nešto drugo. Na terenu su se događale ružne stvari. Srbi su uistinu bili uznemiravani. Dugogodišnja napetost činila je svoje. Upitan o tome, u intervjuu za RTVBiH, izjavio sam (10. juli 1996) sljedeće: ‘Vjerujem da su mnoge pritužbe u tom pogledu bile osnovane. Moram biti pošten i to reći. Ne vrijedi poricati neke stvari koje se događaju. Ako ih poričete, neće nikad biti otklonjene. Držim da Srbi u ovim dijelovima imaju problema. S druge strane,**

drakonskog karaktera, koji “sprečava povratak Srba”, o kome piše *Die Zeit*, nikada nije bilo govora na (legalnim) organima Republike Bosne i Hercegovine, te kao takav nije mogao biti ni donesen, što znači - nije ni postojao.

Vlasti “Republike Srpske”, u cilju njene etničke konsolidacije, jer su najveći dijelovi tog entiteta, posebno u istočnoj Bosni, do agresije i genocida bili većinski naseljeni Bošnjacima, planski i organizovano - svim mjerama sprečavaju povratak protjeranih i deportovanih Bošnjaka - žrtava zločina genocida. Tako je, prema najbitnijim elementima strategije postdejtonskog usmjerenja “Republike Srpske”, definisanim na okruglom stolu “Srpski narod u novoj geopolitičkoj stvarnosti” (1997) “najveća opasnost za opstanak i prosperitet republike Srpske jeste Aneks 7 Dejtonskog sporazuma tj. Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima (...) Sa stanovišta srpskih nacionalnih interesa taj sporazum je mač sa dvije oštrice. Njegovim sprovođenjem se gubi kohezionna moć RS, a jača uloga onih snaga koje Republiku Srpsku ‘utapaju’ u jedinstvenu državu BiH, i, što je još teže, interese srpskog naroda potčinjavaju interesima muslimana ...”¹¹⁵

nije to nikako u nekom obimu koji opravdava nedavnu Steinerovu izjavu (‘Stidim se Sarajeva’). Radi se o različitim, da kažem dvojnim kriterijima. Kada jedan Srbin ovdje u okolici Sarajeva doživi neku neprijatnost, onda o tome govore svi, svjetska štampa o tome piše. Istovremeno, iz Kotor-Varoši, Banje Luke nastavlja se progon bošnjačkih porodica praćen premlaćivanjem. Od toga se ne pravi nikakva buka, svijet se na tako što navikao i ne reagira. Ali, svejedno, ako hoćemo da budemo demokratska i pravna država, mi nasilje svake vrste treba da suzbijemo. Time mi, prema mojem mišljenju, stičemo pravo da se taj princip provodi širom Bosne i Hercegovine i stičemo moralno pravo da se model demokratske i pravne države širi i dalje. Ali taj model moramo prije svega ovdje, kod nas, primjeniti. Čovjek koji je odbio Karadžićev poziv da napusti svoju kuću i ostao ovdje vjerujući u ovu vlast i njeno obećanje da će biti zaštićen, mora biti zaštićen. Ni na koji način ne može se pravdati da taj čovjek doživi bilo kakve neprijatnosti. To je uistinu neprihvatljivo” (Isto).

¹¹⁵ E. Šarčević, *USTAV IZ NUŽDE ...*, str. 165-166; S. Biserko, *OTVORENO “SRPSKO PITANJE” - STALNA PRIJETNJA STABILNOSTI U REGIONU, KORAČAK*, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za BiH, br. 24, juli-septembar 2011, str. 9. Preuzeto iz teksta: Rajko Gujato, *Geopolitička stvarnost Srba*, Institut za geopolitičke studije, Beograd, 1997.

“Sa stanovišta srpskih interesa”, “Republika Srpska” je, po Rajku Gujati, “jedina svijetla tačka u procesu razbijanja SFRJ. No, u narednom periodu treba očekivati sve veći pritisak i ucjene tzv. međunarodne zajednice, tj. moćnika novog svjetskog

Entitet Republika Srpska, u skladu sa ideologijom, politikom i praksom očuvanja rezultata genocida, (prisilno) protjerano stanovništvo nastoji zadržati što dalje od “srpskih teritorija”, a Bošnjake i Hrvate prevodi u “manjinske narode” (na području tog entiteta); spaljuje i diže u zrak renovirane kuće u Srebrenici, istočnoj Hercegovini i drugim mjestima; kontinuirano raznim oblicima zastrašuje povratnike uz očigledno nepostojanje političke volje da spriječi njihovo zastrašivanje; inicira srpske demonstracije protiv povratka; opstruira povratak imovine; različitim oblicima snažno diskriminira Bošnjake i Islamsku zajednicu, vršeći “etničko čišćenje” i prema umrlima; aktivno djeluje i/ili pasivno toleriše diskriminaciju islamskih vjernika na osnovu njihove nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti, u cilju očuvanja rezultata agresije i genocida i **“učvršćivanja etnokratskog elementa u postdejtonskom ustavnom uređenju”** tog entiteta, itd.¹¹⁶

Pitanje glasanja izbjeglica riješeno je (u Daytonu) kompromisom, koji je obećavao ljudima da glasaju tamo gdje su živjeli 1991. **“kako su to Bosanci željeli, ali im je dozvoljavao da se obrate izbornoj komisiji za pravo da glasaju i na drugim mjestima, kako su to Srbi željeli”**. Ta odredba će **“dvije godine kasnije postati važna”**, **“jer će Muslimanima pružiti priliku da biraju osamnaest od osamdeset četiri mjesta za Skupštinu Republike Srpske”**.¹¹⁷ Međutim, zbog neimplementiranja **Aneksa 7** Dejtonskog sporazuma (*Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima*), nažalost, izgubljen je posljednji legalni i legitimni način

poretka, na RS radi provođenja odredaba Aneksa 7. Jedan od načina da se parira ostvarenju muslimanskih ciljeva, a osnovni je slamanje RS, i to putem povratka muslimana na njenu teritoriju i biološkom dinamikom, jeste povratak srpskih izbjeglica u RS i unapređenje mjera populacione politike. (...) Međutim, optimizam u pogledu opstojnosti i ukupnog napretka, posebno socioekonomskog, zasniva se na konstataciji da je Republika Srpska, i srpski narod u njoj, u ovom trenutku, i u dogledno vrijeme, potreban Evropi radi očuvanja vlastitih interesa. Prije svega, zbog uloge RS u sprečavanju prodora islamskog fundamentalizma u srce Evrope (...) Tako se Republici Srpskoj nameće nekadašnja uloga Vojne krajine. Kad prestanu razlozi za njeno postojanje naši neprijatelji, Hrvati i katoličanstvo, ako budu u prilici uništiti Republiku Srpsku i granicu katoličanstva pomjeriti na istok (...) Veoma su značajni i uloga Srpske pravoslavne crkve i stimulativne mjere populacione politike, kao nezamjenjivi činioци postojanosti Republike Srpske” (E. Šarčević, nav. dj., str. 165-166).

¹¹⁶ E. Šarčević, USTAV IZ NUŽDE ..., str. 173-177.

¹¹⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 309.

reintegracije Bosne i Hercegovine kao faktički jedinstvene teritorijalne cjeline, međunarodno priznate države.

Dejtonsko političko-teritorijalno ustrojstvo Bosne i Hercegovine je **“u potpunom neskladu sa njenom regionalno-geografskom strukturom ... Međuentitetska linija razgraničenja, nastala kao kompromis u zastavljanju ratnih sukoba na teritorij Bosne i Hercegovine, izvršila je disoluciju njenih fizionomskih cjelina, geosistema, geokompleksa, samoodrživih nodalno-funkcionalnih regija, subregija i krajeva i transformisala ih u neodržive funkcionalne cjeline. Kantonalno uređenje Federacije Bosne i Hercegovine dodatno je produbilo negativne procese prostorne disolucije, spustivši ih na nivo samoodrživih subregionalnih cjelina”**.¹¹⁸

“Novouspostavljena administrativno-politička organizacija Bosne i Hercegovine se, kao silom nametnuta i nenaučno i neprincipijelno definirana, pokazala kao potpuno neracionalna i neodrživa i kao takva, sve dok postoji, bit će izvor kontinuiranih nesuglasica i političkog i ekonomskog nazadovanja. Sa aspekta savremenih naučnih interpretacija i analiza, dejtonski teritorijalni ustroj Bosne i Hercegovine potpuno je vještački i neodrživ i pokazao se kao nepremostiva prepreka za nesmetano funkcionisanje većine državnih službi i agencija.”¹¹⁹

Dejtonski sporazum je, uvažavajući, prije svega, **“vojno-političke kriterije, podijelio Bosnu i Hercegovinu na dva dijela, kidajući godinama uspostavljene hijerarhijsko-funkcionalne, infrastrukturno-privredne i sve druge odnose velikih urbanih centara, nižeg ranga i njihovog zaleđa, od resursnih potencijala, proizvodnih i drugih sadržaja”**. Nakon toga, **“područja su tako podijeljena da pojedini dijelovi jednog entiteta zahvataju najdinamičnije jezgro makroregije na drugoj strani, a u drugom entitetu ostaju dijelovi regija sa najnepovoljnijim prostorno-strukturnim i infrastrukturnim sklopovima”**.¹²⁰

¹¹⁸ .: MEĐUNARODNI SIMPOZIJ BOSNA I HERCEGOVINA - PETNAEST GODINA DEJTONSKOG MIROVNOG SPORAZUMA, ZAKLJUČCI, Zbornik radova, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 21.

¹¹⁹ Isto, str. 22.

¹²⁰ Isto, str. 23.

Dejtonski mirovni sporazum je “**eticizirao bosanskohercegovačke kulturne posebnosti. Kulturna diverzifikacija, s pravom očekivana nakon kraja ideološke socijalističke kulture, izrazila se i politički institucionalizirala kao nacionalna diversifikacija. Nacionalne kulture bosanskohercegovačkih naroda doživjele su negativnu afirmaciju na dvostruki način u postdejtonskom periodu. Jednom se te kulture razumijevaju u higijeniziranom, nacionalno autentičnom, izvornom i nepatvorenom smislu na način da se poriče i odriče svaka bliskost i zajedničkost s drugim nacionalnim kulturama, a u drugom obliku negativna afirmacija nacionalnih kultura se izražava na način da se vlastita kultura afirmira kroz negiranje i omalovažavanje drugih kultura. Dejtonski institucionalni okvir potiče, omogućava i legitimira ovakvu parohijalizaciju bosanskohercegovačke kulture**”.¹²¹

Nemoguće je evropsku budućnost (iz)graditi u pravnom okviru evropskog srednjovjekovnog barbarizma. Zamislimo činjenicu da nacizam nije kažnjen, nego da su nosiocima nacističkog zločinačkog poduhvata date na upravu one teritorije koje su vojno zauzeli i na njima ubili milione Jevreja i drugih naroda - da li bi to bilo pravedno? Da su im dati parlamentarni mandati i rečeno da grade budućnost skupa sa onima koje je nacistička ideologija, politika i praksa ubijala? Poznato je da nije kažnjen njemački narod - kažnjena je nacistička politika i praksa, a nacističke organizacije su (pred Međunarodnim vojnim tribunalom u Nürnbergu) s pravom proglašene zločinačkim organizacijama (rukovodstvo Nacional-socijalističke partije, tajna državna policija - Gestapo, Služba sigurnosti - SD, SS jedinice i SH odredi).¹²²

Dejtonski sporazum predstavlja ustavni model sačinjen u formi međunarodnopravnog ugovora. Donošenju Dejtonskog sporazuma 1995. prethodilo je posljednje legitimno uređenje - ustavni sistem Republike Bosne i Hercegovine, koje je, nažalost, Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, razgradilo republičko ustavno uređenje kao što su to uradila ustavna uređenja uspostavljena poslije 1994. Proces transformacije republičkog ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine u sistem ustavnog uređenja Dej-

¹²¹ Isto, str. 24-25.

¹²² K. Jaspers, **PITANJE KRIVNJE: O POLITIČKOJ ODGOVORNOSTI NJEMAČKE**, AGfM, Zagreb, 2006, str. 40.

tonskim sporazumom opečaćen je srpskim velikodržavnim projektom, u čijoj su osnovi velikosrpska ideologija i politika, čiji su rezultat agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima, teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Naime, srpska nacionalistička ideologija i politika i srpski fašistički pokret započeli su deinstitutionalizacijom ustavnog uređenja i proglašavanjem (nelegalne) paradržavne tvorevine Republike Srpske na teritoriji države Bosne i Hercegovine, a rezultirali su izvršenjem svih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima koje međunarodno pravo poznaje, uključujući i zločin genocida.

U ovom kontekstu neophodno je ukazati na nastanak paradržavne (nelegitimne) tvorevine Republike Srpske. Na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine su 1991, u skladu sa srpskim velikodržavnim projektom “svi Srbi u jednoj državi”, uspostavljeni nelegalni srpski organi vlasti i formirane srpske teritorijalne cjeline, zatim ilegalna “Skupština srpskog naroda u BiH”, koja je do donošenja Dejtonskog ustava donosila i usvajala odluke fašističkog i genocidnog karaktera kojima su nacionalističke velikosrpske ideje uobličavane u normativnim odredbama. Na taj način došlo je do ustavnog razvoja paradržavne tvorevine Republike Srpske, unitarne tvorevine sa suverenitetom jednog naroda. Ozakonjena je vladavina srpskog naroda u Bosni i Hercegovini i stvoren pravni okvir za nacionalnu državu Srba, što je u skladu sa velikosrpskom ideologijom i politikom “svi Srbi u jednoj državi”. Praktično, došlo je do uništavanja svega što nije imalo obilježje srpskog i istovremeno osnivanja srpske paradržavne tvorevine. Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) 9. januara 1992. formirala je tzv. Srpsku republiku Bosnu i Hercegovinu, koja je 12. augusta iste godine preimenovana u “Republiku Srpsku”.

Zapadne sile su Dejtonskim sporazumom nagradile i etablirale “**nacionalističke teritorijalne politike, politike koje neprestano, i u postratnom dobu, reproduciraju maligne konflikte oko etničkih teritorija**”, te priznale srpska teritorijalna osvajanja (“**legitimnost ratnih ideologija i politika**”), poklanjajući “**krvnicima zemlju prekrivenu masovnim grobnicama**”,¹²³ **institucionalizirale genocid** i legalizovale postojanje entiteta Republika Srpska, čime je jedan *de facto* ilegalni režim transformisan

¹²³ F. Hartmann, nav. dj., str. 202.

u legalni element ustavne “države” pod imenom “Republika Srpska”. Riječ je o pravnom nasljedniku fašističkog režima, pod čijim okriljem su počinjeni najteži oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid nad Bošnjacima. Na taj način je *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini* (Dejtonski sporazum), odnosno njegov **Aneks 4**, koji predstavlja Ustav Bosne i Hercegovine, postao, pored brojnih nedostataka, ugovor koji je sam sebi kontradiktoran, jer osnovna načela koja propagira su, između ostalog, teritorijalni integritet, zaštita ljudskih prava i sloboda, sprečavanje genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.¹²⁴ S tim u vezi, postavlja se pitanje kako je moguće da Dejtonski sporazum zabranjuje genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, ako je upravo taj sporazum legalizovao paradržavnu tvorevinu Republiku Srpsku koja je nastala na osnovama agresorskog rata i zločina genocida?

Usvajanjem i verifikacijom Dejtonskog mirovnog sporazuma došlo je do nestanka Republike Bosne i Hercegovine i njenog teritorijalnog integriteta. Dejtonskim sporazumom je, nažalost, i žrtva agresije i genocida prihvatila podjelu Republike Bosne i Hercegovine i legalizovala i faktički legitimirala rezultate zločina protiv mira i zločina genocida. Naravno, ovo se nije moglo ostvariti pravnim putem, koji razlikuje zločinca i žrtvu genocida, nego u domenu dogovora - u kojem su automatski zločinac i žrtva genocida pravno izjednačeni i u kojem žrtva genocida, i samim pristajanjem na dogovor, amnestira zločinca.

Sa aspekta međunarodnog humanitarnog prava, Dejtonski sporazum nije nikad ni mogao biti usvojen niti potpisan. *Opći okvirni sporazum se, “zbog nedostatka međunarodnopravnog subjektiviteta jedne ugovorne strane” i “osnovane sumnje da je povrijeđen princip dobrovoljnosti ugovaranja”, “ne može smatrati pravno valjanim niti se njegova va-*

¹²⁴ U **Dodatnim sporazumima o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini** (Aneks I) i u **Dodatku Aneksu 6 (Sporazum o ljudskim pravima)**, navedeni su temeljni dokumenti iz oblasti ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava, među kojima su na prvom mjestu *Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* i *Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rata* iz 1948. i *Ženevski (dodatni) protokoli I-II* iz 1977. Zanimljivo je da *Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda sa pripadajućim Protokolima* nije navedena u **Aneksu I** (: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 82 i 145-146).

ljanost protokom vremena može nadoknaditi”.¹²⁵ *Bečka konvencija*, koja pravno reguliše međunarodne ugovore (kakav je i sam Dejtonski sporazum), isključuje mogućnost da atributi suverenosti budu predmet međudržavnih ugovora (član 46); ugovore donesene pod pritiskom smatra ništavnim (članovi 51 i 52), pa i one naizgled dobrovoljne ako su rezultat nelegitimne volje pregovarača ukoliko su pregovarali o onome za što po vlastitom ustavu nemaju mandat (član 49).¹²⁶

Očigledno je da je pravna osnova zanemarena kada je u pitanju Dejtonski sporazum, jer se radi o političkom dogovoru, odustajanjem od pravnog u korist dogovornog pristupa.

Kao suverena i nezavisna država, Bosna i Hercegovina je jedino imala pravo na državni ustav usvojen u propisnoj zakonskoj proceduri od strane njenih legitimnih organa. Takav primjer je Ustav Republike Bosne i Hercegovine koji je, sa svojim izmjenama i dopunama, bio na snazi sve do donošenja *Općeg okvirnog sporazuma*. Naime, ukoliko su Ujedinjene nacije i međunarodna zajednica priznale Bosnu i Hercegovinu kao nezavisnu i suverenu državu, ukoliko bi to podrazumijevalo da joj priznaju i pravo na donošenje vlastitog ustava, što predstavlja osnov nezavisnosti jedne države, jer ako jedna država nije u stanju donijeti i usvojiti svoj vlastiti ustav, onda se dovodi u pitanje i njeno postojanje. Umjesto toga, Bosni i Hercegovini je nametnut međunarodni ugovor (Dejtonski sporazum), kojim je poništen Ustav Republike Bosne i Hercegovine koji je bio jedini ustav usvojen le-

¹²⁵ E. Šarčević, **USTAV IZ NUŽDE ...**, str. 132. To isto, tvrdi prof. dr. Edin Šarčević, “**vrijedi i za Aneks 4, koji je potpisan kao Ustav Bosne i Hercegovine**”. Imajući to u vidu, Bosna i Hercegovina, po profesoru Šarčeviću, “**postoji kao ustavna država ‘bez’ ustava**” (Isto).

¹²⁶ *Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora između država i međunarodnih organizacija ili između međunarodnih organizacija (Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between international Organisations)*, od 21. marta 1986, članovi 46-53.

Bečka konvencija (članovi 46-53), navodi prof. dr. Edin Šarčević, propisuje dvije vrste razloga za poništenje: na jednoj strani su razlozi koje može navesti jedna država i koji vode **do poništenja** njene volje (utuživost), a na drugoj strani su razlozi koji dovođe do **ništavnosti** međunarodnog ugovora. Obje grupe razloga zbog kojih se međunarodni ugovor može poništiti moraju biti utvrđene u postupku koji *Bečka konvencija* reguliše u članovima 65-68 (E. Šarčević, **USTAV IZ NUŽDE ...**, str. 419-420).

Pravna valjanost *Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini* zajedno sa **Aneksom 4** je, tvrdi Šarčević, pravno problematična, što važi jednako za **utuživost**, kao i za **ništavnost**. Detaljnije o tome vidi: E. Šarčević, nav. dj., str. 419-426.

gitimnim putem od strane jedne suverene države. Bosni i Hercegovini je nametnut međunarodni sporazum kojim su legalizovane tvorevine i politika ostvarene agresijom i genocidom. Dakle, jedan od nedostataka Dejtonskog sporazuma kao međunarodnog ugovora je i u tome što je njegovim potpisivanjem u praksi napravljen presedan prema kojem se državni ustavi mogu stvarati agresijom i genocidom.

Dejtonski sporazum je zaustavio odbrambene oružane aktivnosti anti-fašističke Armije Republike Bosne i Hercegovine u oslobađanju Republike Bosne i Hercegovine. On je srpski fašistički pokret sačuvao od vojnog i političkog poraza. U vrijeme kada je Armija Republike Bosne i Hercegovine vojno ojačala, stekla nadmoć na ratištu i mogla se uspješno nositi sa velikosrpskim agresorom i njihovim kolaboracionistima, Sjedinjene Američke Države i Savezna republika Jugoslavija to su onemogućile.

Dejtonski sporazum je **spasio Republiku Srpsku**, što potvrđuje i Slobodan Milošević. **“Kada je pretilo da će Republika Srpska biti izbrisana, kada su snage krenule prema Banjaluci, mi smo”**, tvrdi Milošević, **“političkom akcijom to zaustavili.”** Ustvari, **“Amerika je”**, tvrdi Milošević, **“spasila Banja Luku”**. Iznoseći tu ocjenu, Milošević navodi sljedeće: **“politički smo zaustavili ofanzivu na Banjaluku, a nismo to zaustavili vojnički.”** S tim u vezi, Milošević, navodi da je Savezna republika Jugoslavija na tome insistirala (**“mi smo na tome insistirali”**). Amerikanci su, po njemu, **“zabranili Tuđmanu i Izetbegoviću da idu dalje i naredili im da stanu, i to su bukvalno naredili da stanu, pod prijetnjom da će ih bombardovati. To nisu javno učinili, ali su im to naredili i o tome obavestili - nas!”**. To je, po Miloševiću, značilo da su Amerikanci **“prihvatili našu argumentaciju i zaustavili Muslimane i Hrvate i to kada su mogli autobusima da ušetaju u Banja Luku, jer nisu mogli da stignu tako brzo kako su ovi brzo bežali”**.¹²⁷

Dejtonski sporazum je velikosrpsku nacističku ideologiju, politiku i praksu, genocidnog karaktera legalizovao. On je, pored ostalog, promijenio i ime države (Republika Bosna i Hercegovina), isključivši iz naziva riječ *Republika*, dodjeljujući ga zločincima kao nagradu za izvršeni genocid, čime

¹²⁷ AIIZ, inv. br. 2-4270, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, SP Br. 17-1, 28. novembar 1995, Beograd, **ODBRANA. DRŽAVNA TAJNA. STROGO POVERLJIVO, STENOGRAFSKE BELEŠKE** sa 47. proširene sednice VRHOVNOG SAVETA ODBRANE, održane 6. decembra 1995, str. 4 i 10-11.

je ukinuta Republika Bosna i Hercegovina, a formirana Republika Srpska. Entitet Republika Srpska je naslijeđe genocida - ona je nacional-socijalistička (nacistička) genocidna tvorevina. Iz struktura vlasti u Bosni i Hercegovini na svim nivoima nisu isključene snage koje su učestvovala u agresiji i genocidu, uključujući i u genocidu nad Bošnjacima Bosne i Hercegovine u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995,¹²⁸ kao što je to bio slučaj sa izvršenom denacifikacijom u Njemačkoj nakon Drugog svjetskog rata, pa su one ostale politički aktivne i danas otvoreno uništavaju državu Bosnu i Hercegovinu.¹²⁹ Stoga je Republika Srpska moralno neprihvatljiva za žrtve genocida. To svakako nije samo trn u oku žrtava genocida, nego i svima kojima pravo, pravda i pravednost u ovom svijetu nešto znače. Dejtonski sporazum, međunarodni sporazum, izdao je duh međunarodnog prava.

Nažalost, **subjektivni** (ili mentalni, psihički) **element genocida** (*mens rea*) - **genocidna namjera** i **objektivni** (ili materijalni) **element genocida** (*actus reus*) - **akti genocida**, koji su doveli do uspostavljanja “Republike Srpske”, duboko su ugrađeni u njen društveni i politički ambijent.

Presuda Međunarodnog suda pravde kao međunarodnopravni akt *u procesu Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore*, od 26. februara 2007,¹³⁰ u kojoj je, pored ostalog, utvrđeno da su vojni i policijski organi paradržavne tvorevine Republike Srpske u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica jula 1995. nad Bošnjacima Bosne i Hercegovine izvršili genocid, te zločine protiv čovječnosti i ratne zločine u drugim okupiranim mjestima Bosne i Hercegovine, te da je Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) izvršila agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu,

¹²⁸ Vlada Republike Srpske, Radna grupa za sprovođenje zaključaka iz konačnog Izvještaja Komisije za Srebrenicu, *Izvještaj za sprovođenje zaključaka iz konačnog Izvještaja Komisije za Srebrenicu*, Banja Luka, 30. mart 2005; Isto, *Dopuna Izvještaja od 30. marta 2005*, Banja Luka, 30. septembar 2005.

¹²⁹ U razgovoru sa Holbrookeom 18. jula 1996. u Sarajevu Izetbegović je rekao da je “**SDS nacistička partija u našoj zemlji**”. I pored takvog stava, Izetbegović, “**zbog posljedica bojkota SDS-a**” nije želio da se Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine izbaci iz izbora (R. Holbrooke, nav. dj., str. 343).

¹³⁰ .: **PRESUDA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE: BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE, 26. FEBRUAR 2007**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008.

delegitimira Republiku Srpsku kao poseban entitet u Bosni i Hercegovini. Zbog toga državno uređenje Bosne i Hercegovine ne može niti smije biti isto kao prije i poslije Presude.¹³¹

Presuda (kao pravni akt) mora proizvesti određene pravne posljedice, prije svega, na državno uređenje Bosne i Hercegovine. Ona obavezuje Ujedinjene nacije i Evropsku uniju da pruži pomoć Bosni i Hercegovini da bude uređena, u skladu sa svojom političkom tradicijom i višestoljetnim zajedničkim životom njenih građana i time ukine smetnje za njeno normalno funkcionisanje, kao druge međunarodno priznate suverene države.¹³²

Današnja dejtonska Bosna i Hercegovina sastoji se od dva entiteta, od kojih je Republika Srpska ili srpski entitet, genocidna tvorevina velikosrpskog nacizma, nastala na teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, a posebno na zločinu genocida, obilježena i natopljena, uglavnom, bošnjačkom krvlju, te omeđena i prekrivena brojnim masovnim i pojedinačnim grobnicama, u kojoj legalno djeluju fašističke organizacije, optuženi i osuđeni za genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava su nacionalni junaci, mučenici, heroji i žrtve¹³³ i posebno slavi “pobeda” u Srebrenici”.¹³⁴ Tu genocidnu tvorevinu Sjedinjene Američke Države su legalizovale i legitimirale kao ustavnu kategoriju. Političko rukovodstvo i druge strukture entiteta Republika Srpska, u skladu sa velikosrpskom genocidnom ideologijom, politikom i praksom, na sve

¹³¹ O. Ibrahimagić, **PROCEDUROM MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE ...**, str. 139-143.

¹³² Isto.

¹³³ D. Stojanović, **ULJE NA VODI: OGLEDI IZ ISTORIJE SADAŠNJOSTI SRBIJE**, Peščanik, Beograd, 2010, str. 248-252. Ukazujući na činjenicu da su “**optuženi za ratne zločine**” nacionalni junaci i da “**mogu ponovo postati nacionalni junaci**”, “**što može dovesti do nove identifikacije čitave nacije sa njima**”, Dubravka Stojanović navodi da je tokom aprila 2010. Beograd “**osvanuo oblepljen plakatima sa slikom Radovana Karadžića, na kojoj je pisalo 'svaki Srbin je Radovan'**. Tako se optuženi pred Haškim sudom sve više pretvaraju u žrtve, a društvo se zatvara u ideologiju koja je, poslije doživljenog ratnog poraza, postala još ekstremnija nego ranije” (Isto, str. 248).

¹³⁴ Isto, str. 252. Još uvijek se u Srbiji i entitetu Republika Srpska, utemeljenom na genocidu, po ocjeni Mirka Đorđevića, “**slavi pobeda u Srebrenici i pesme se pevaju, jer se misli 'malo, još sasvim malo nam je bilo ostalo potrebno pa da Bosna bude podeljena'**” (M. Đorđević, **OD ROMANA DALEKO JE SUNCE DO POMRAČENJA**, *Republika*, Glasilo građanskog samooslobođenja, broj 524-525, internetsko izdanje, na: <http://www.republika.co.rs/524-525/09.html>).

moguće načine prikrivaju, minimiziraju, relativiziraju i negiraju genocid nad Bošnjacima (u svim okupiranim mjestima i gradovima u opsadi), čak i u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija (u i oko sigurne zone UN-a) Srebrenici jula 1995; permanentno i kontinuirano izjednačavaju žrtve genocida sa njihovim (svojim) izvršiocima (zločincima); osporavaju historijski, političko-pravni i državni kontinuitet Bosne i Hercegovine; opstruiraju jačanje države Bosne i Hercegovine i konstantno sprovode secesiju, uništavanje i dovode u pitanje teritorijalni integritet, nezavisnost i suverenitet Bosne i Hercegovine, stalno dovodeći u pitanje njenu održivost i zagovarajući raspad Bosne i Hercegovine, uništenje države Bosne i Hercegovine, negirajući mogućnost održanja, razvoja i unapređenja kvaliteta zajedničkog života, čime se najozbiljnije dovode u pitanje univerzalne ljudske vrijednosti, slobode i prava, civilizacijske i kulturne tekovine (zabrana izvođenja nastave na bosanskom jeziku i nacionalne grupe predmeta u nekim školama, itd, itd.). Entitet Federacija Bosna i Hercegovina, čiji je temelj Vašingtonski sporazum (18. mart 1994), u suštini djeluje kao dva zasebna entiteta, od kojih u jednom u potpunosti djeluju snage paradržavne i kolaboracionističke tvorevine Republike Hrvatske (Hrvatske zajednice /Republike Herceg-Bosne), sa podijeljenim gradovima i odvojenim i različitim nastavno-obrazovnim ustanovama, čije je rukovodstvo prvostepenom presudom ICTY-a (2013) oglaseno krivim za zločine protiv čovječnosti i ratne zločine (teške povrede *Ženevskih konvencija* iz 1949. i kršenje zakona i običaja ratovanja), a njihovi politički istomišljenici se, u sadejstvu sa rukovodstvom Republike Srpske, javno u Bosni i Hercegovini zalažu za takvu zločinačku tvorevinu.

Mnogi političari i diplomate (domaći i međunarodni), kao i brojni istraživači zastupaju tezu da je Dejtonskim sporazumom zaustavljen rat u Bosni i Hercegovini. Ta činjenica se cijeni kao pozitivno dostignuće. Nažalost, sva kasnija događanja pokazala su da je zaustavljanje ratnih operacija isključivo i jedino “dostignuće” tog sporazuma u odnosu na ponovnu uspostavu Bosne i Hercegovine kao funkcionalne demokratske države. Neka od rješenja Dejtonskog sporazuma, iznuđena imperativom zaustavljanja oružanog sukoba, nisu u skladu sa međunarodnim demokratskim standardima i pokazala su se kao nepremostiva prepreka u svim aspektima reintegracije Bosne i Hercegovine kao jedinstvene države ravnopravnih građana i naroda. Legalizovano je stanje uspostavljeno silom i genocidnom politikom i praksom (veliko)srpskih snaga (države Save-

zne republike Jugoslavije - Srbije i Crne Gore i njenih kolaboracionista i petokolonaša iz Bosne i Hercegovine) koje su planirale, pripremale, osmislile, otpočele i vodile osvajački rat protiv Republike Bosne i Hercegovine, te (iz)vršile genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Formirane su administrativne strukture kakve nemaju uporišta u bosanskohercegovačkoj tradiciji i koje nisu uobičajene u odnosu na standarde drugih višenacionalnih država. Tako se, primjera radi, zloupotrebljava enitetsko glasanje, pri čemu je pozicija dezintegracionih nacionalističkih snaga dominantna, dok se uloga demokratskih integrativnih elemenata bosansko-hercegovačkog društva u potpunosti degradira i marginalizuje. Na taj se način blokira svaka inicijativa da se, poboljšavanjem ustavnih rješenja ili na druge načine, tako neodrživo stanje promijeni u pravcu uspostavljanja istinskog, demokratskog, multietničkog i multikulturalnog društva, lišenog diskriminacije i aparthejda po nacionalnoj, etničkoj, vjerskoj, političkoj ili drugoj osnovi.

Činjenica je da je Dejtonski mirovni sporazum zaustavio rat u Bosni i Hercegovini, što se ocjenjuje kao značajno i pozitivno dostignuće. Tačna je ocjena da je Dejtonski sporazum zaustavio rat, ali je veoma diskutabilno da li je riječ o pojavi koja se baš može karakterisati kao pozitivno i/ili značajno dostignuće. Ako je to tako, onda je pitanje za koga je to pozitivno i značajno dostignuće? Naime, nije dovoljno samo reći da je Dejtonski sporazum zaustavio rat, već treba pružiti odgovor na nekoliko pitanja kao što su: **prvo, koji je i kakav rat tada zaustavljen; drugo, zašto je upravo tada zaustavljen taj i takav rat; treće, zašto se tada, kada, zbog promjene odnosa snaga na frontu u korist Armije Republike Bosne i Hercegovine, više nije bilo moguće vršiti genocid u onoj mjeri kao do tada, toliko žurilo Sjedinjenim Američkim Državama i zapadno-evropskim državama da zaustave rat u Bosni i Hercegovini, itd, itd.?**

Odgovor na navedena i slična pitanja treba tražiti u činjenici promjene odnosa snaga na frontu u Bosni i Hercegovini. Na ratištu je, od augusta 1995, zbog teške ekonomske situacije u Saveznoj republici Jugoslaviji, gdje su **“vojnički resursi”** bili **“prilično iscrpljeni, a neki skoro pri kraju”**, a u **“Republici Srpskoj”** **vojska nije imala “snage da izdrži više od 20 dana”**, postojao **“nepovoljan odnos snaga”** za (veliko)srpskog agresora.¹³⁵ Tada je

¹³⁵ AIIZ, inv. br. 2-2889, SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, VRHOVNI SAVET ODBRANE, DT Broj 12-4, 26. august 1995, Beograd, *ZABELEŠKA* sa sastanka

Armija Republike Bosne i Hercegovine postigla nadmoć na ratištu i mogla se uspješno nositi sa (veliko)srpskim agresorom i njegovim kolaboracionistima i bila u stanju da uspješno vodi odbrambeno-oslobodilački rat za cjelovitu, višenacionalnu i multietničku Bosnu i Hercegovinu. Stoga je trebalo zaustaviti njene aktivnosti i uništiti takvu armiju, što je, nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma, nažalost, i ostvareno.

Dejtonski mirovni sporazum **ratificirala** je samo Savezna republika Jugoslavija. Republika Hrvatska i (Republika) Bosna i Hercegovina to još uvijek nisu učinile, što je njihova obaveza utemeljena na međunarodnom pravu (*Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora*) i primjenjivom nacionalnom zakonodavstvu. Zbog toga i po tome ovaj ugovor nema formalno-pravnu snagu i obavezujući karakter za političke subjekte i njegovo sprovođenje u političkoj praksi.

Dejtonski mirovni sporazum je u Bosni i Hercegovini proizveo nekoliko inkonzistentnih pravnih sistema kojima se razbija država Bosna i Hercegovina (pravni sistem SFRJ, Socijalističke republike Bosne i Hercegovine, Republike Bosne i Hercegovine, paradržavne tvorevine Hrvatske zajednice/republike Herceg-Bosne, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, uspostavljen na osnovu Dejtonskog mirovnog sporazuma, Brčko distrikta i pravni sistem (dejtonske) Bosne i Hercegovine).

Bosna i Hercegovina je, nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, postala svjetska prijestonica “međunarodnog intervencionizma”, kroz uspostavljeni široki spektar međunarodnih institucija na osnovu Dejtonskog sporazuma, primjenjivih međunarodnih ugovora, ili na osnovu akata Ujedinjenih nacija ili (kasnije, nakon 2002) Vijeća Evrope. Harmonizacija komplikovanog dejtonskog pravnog sistema Bosne i Hercegovine sa međunarodnim (UN i Vijeća Evrope) često nije usklađena sa zahtjevima vladavine prava (pravne države), poštivanja ljudskih prava, potrebe izgradnje demokratskih institucija i položaja i zaštite nacionalnih manjina. Za ovakvo stanje zajednički odgovornost snose domaći političari i predstavnici međunarodne zajednice.

predstavnik najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 25. augusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, str. 1-16.

7. Dejtonski mirovni sporazum, ICTY i (ne)hapšenje ratnih zločinaca

Za vrijeme mirovnih pregovora u Daytonu, od 1. do 21. novembra 1995, pitanje ratnih zločinaca i njihovog hapšenja nije (naj)neposrednije bilo na dnevnom redu. To su pitanje američki, evropski i ruski diplomati (na pregovorima u Daytonu), okarakterisali kao *deal-braker*, pitanje koje može dovesti u pitanje njihove napore i uništiti pregovore, jer bi **“rad na ovoj vrsti pravde omeo mirovno djelovanje u budućnosti”**.¹ Nažalost, države članice Ujedinjenih nacija nisu iskazale spremnost da uhapsu Radovana Karadžića i Ratka Mladića,² političkog i vojnog vođu Miloševićevih kolaboracionista u Bosni i Hercegovini, protiv kojih je ICTY³ 24. jula 1995. podigao Optužnicu **“za zločin genocida, zločine protiv**

¹ F. Hartmann, **MIR I KAZNA: TAJNI RATOVI MEĐUNARODNE POLITIKE I PRAVOSUDA**, Buybook, Sarajevo, 2007, str. 109; D. F. Orentlicher, **DA NEKO KO JE KRIV BUDE KAŽNJEN: EFEKTI MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG TRIBUNALA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU U BOSNI I HERCEGOVINI**, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, Sarajevo, 2011, str. 28 i 142, napomena 64.

² F. Hartmann, nav. dj., str. 109. S tim u vezi, Florence Hartmann tvrdi kako **“međunarodni pregovarači za to ne haju. Do te mjere da u prvo vrijeme, čak razmatraju mogućnosti da pozovu u Dayton Radovana Karadžića i Ratka Mladića”** (Isto). Nije nam poznato da su “međunarodni pregovarači”, odnosno pregovarači Sjedinjenih Američkih Država, razmatrali navedenu mogućnost. Richard Holbrooke je kategorički bio protiv njihovog učešća na Konferenciji (R. Holbrooke, **ZAVRŠITI RAT**, Šahinpašić, Sarajevo, 1998, str. 110).

³ Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, pored ostalog, **“razmotrivši izvještaj Ekspertne komisije, formirane shodno Rezoluciji 780 (1992)”**, od 6. oktobra 1992, **“izražavajući još jednom svoju duboku zabrinutost zbog daljnjih vijesti o rasprostranjenom kršenju međunarodnog humanitarnog prava koji se vrši na teritoriji bivše Jugoslavije”**, **“zaključivši da ta situacija predstavlja prijetnju međunarodnom miru i sigurnosti”**, **“imajući u vidu, s dubokom zabrinutošću, Izvještaj Istražne komisije Evropske zajednice o postupanju prema muslimanskim ženama u bivšoj Jugoslaviji”**, 22. februara i 25. maja 1993, postupajući na osnovu Poglavlja VII *Povelje* Ujedinjenih nacija, donijelo

odluku o osnivanju međunarodnog suda za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. (Međunarodni krivični sud za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije od 1991. - International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991. - ICTY), kao mjeru koja doprinosi obnavljanju i održavanju mira u (bivšoj) Jugoslaviji (UJEDINJENE NACIJE, VIJEĆE SIGURNOSTI, *Rezolucija 808* (1993), od 22. februara 1993, i *Rezolucija 827* (1993), od 22. maja 1993; ∴ *REZOLUCIJE ...*, str. 56-57 i 74-76; S. Čekić, **HAŠKI TRIBUNAL/THE HAGUE TRIBUNAL**, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 1996, str. 5-34).

Na sjednici Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, 25. maja 1993, gdje je, nakon rasprave, donesena *Rezolucija 827* (1993) o formiranju Međunarodnog suda “**koji bi sudio onima koji krše međunarodno humanitarno pravo**”, ambasador Arria je ukazao na srpsku genocidnu politiku i praksu:

“**384. 'Skoro 48 godina nakon početka nürnbergskog suđenja, svijet je zgrožen kad vidi da se organizovani varvarizam - za koji se mislilo da je moguć samo u ono vrijeme i da se nikad neće ponoviti - ponovo pojavio, ovog puta pred očima cijelog čovječanstva. I za razliku od iskustva iz prošlosti, niko ne može izbjeći odgovornost, tvrdeći da nije znao za zločine'**.

385. 'Politika spaljene zemlje, politika koja se početno nazivala 'etničkim čišćenjem' a danas se tačnije može nazvati 'etničko istrebljenje', politika koncentracionih logora i torture koju su vršili srpski vojnici, koji su čak i divljačku politiku silovanja žena koristili kao ratnu tehniku, dostigla je okrutni nivo koji čovječanstvo ranije nije moglo ni zamisliti'.

386. 'Silovanje i zločini srpskoj vojsci su postali instrument ratovanja, a ne posljedica rata. Opsada Sarajeva je trajala strašnih devet mjeseci; groblja nisu mogla da prime sve ubijene i sada je neophodno da ih se sahrani na Sportskom stadionu'” (ICTY, IZJAVA SVJEDOKA: DIEGO E. ARRIA, paragrafi 384-386).

Ambasador Arria je “**uspoređio srpske snage sa nacistima: 'politika etničkog čišćenja prevaziđena je politikom etničkog istrebljenja ili kako su to nacisti nazivali 'Endlösung': konačno rješenje. Svijet sa zgraženjem posmatra šta se dešava, ali čini se da međunarodna zajednica nije u potpunosti svjesna mogućih posljedica tih varvarskih djela, počinjenih u srcu Evrope - Maastrichta - posljedica koje nisu ograničene samo na vojnu sferu, nego imaju i moralnu i etičku dimenziju**” (Isto, paragraf 266).

Uspostavljajući ICTY, Vijeće sigurnosti je izričito namjeravalo da mu (ICTY-u) povjeri historijsku misiju privođenja lica odgovornih za genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava na području bivše Jugoslavije, kako bi time “**doprinosio ponovnom uspostavljanju i održavanju mira**” (ICTY, *SAOPŠTENJE ZA JAVNOST VIJEĆA*, 1. februar 1995). Sve zemlje su bile u obavezi da, u skladu sa *Rezolucijom 827* (1993) i *Statutom* ICTY-a, u potpunosti sarađuju sa ICTY-em i njegovim organima.

Statut, kao konstitutivni akt ICTY-a, definiše obim i granice stvarne nadležnosti tog suda. Konkretno, članovi od 1 do 9 *Statuta* definišu nadležnost ICTY-a *ratione materiae, personae, loci* i *temporis*. Član 1 *Statuta* definiše ovlaštenje ICTY-a da krivično procesuirá “**lica odgovorna za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji**

čovječnosti i zločine koji su počinjeni nad civilnim stanovništvom i vjerskim objektima na čitavom području Republike Bosne i Hercegovine”, zatim “za zločine koji se odnose na snajpersko djelovanje nad civilima u

bivše Jugoslavije od 1991. godine”. U Statutu nema nijedne odredbe koja bi izuzimala bilo koje lice u odnosu na njen status iz nadležnosti ICTY-a - “nijedno optuženo lice ... bilo da se radi o ... odgovornom državnom funkcioneru, ne može biti oslobođena krivične odgovornosti” (ICTY, STATUT ICTY-a; S. Čekić, HAŠKI TRIBUNAL ..., str. 5-34).

Kada je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija formiralo ICTY, bila je to, pored ostalog, po ocjeni tužioca Richarda Goldstonea, poruka žrtvama: “**stalo nam je do vas. Zatim su podignute optužnice protiv izvršilaca, posebno Karadžića i Mladića. Žrtve mora da su pomislile: evo, stvari se pokreću. Onda, naravno, nalozi za hapšenje nisu izvršeni, pa mogu pomisliti kako su se užasno osjećale žrtve.**” To je, po njemu, “**bezobzirno ponašanje prema žrtvama. Gotovo kao da se poigravaju sa njihovim osjećajima i dozvoljavaju da se političke odluke ispriječe ispred morala i pravde**” (SENSE, Dokumentarni film “*Uprkos svemu*”, 2003).

Mandat ICTY-a, po ocjeni Carle del Ponte, glavne tužiteljice ICTY-a, nije bio “**samo da privedu pravdi odgovorne za zločine na taj način dâ zadovoljštinu žrtvama. Ustvari, Vijeće sigurnosti željelo je da ustanovi pravni postupak koji bi bio u stanju da strane u sukobu odvrati od vršenja novih zločina.**”

Nažalost sukob u bivšoj Jugoslaviji, koji je potrajao, i historija, pokazali su nam da masakri i druga zločinačka djela nisu prestali s osnivanjem Međunarodnog suda. Čak i u tom trenutku kada je ICTY upravo započinjao svoje djelatnosti, dvije godine nakon što je osnovan na papiru, zločini i etničko čišćenje /genocid - prim. S. Č./ su se nastavljali. Genocid u Srebrenici konačno je sahranio nade svih koji su u međunarodnoj pravdi vidjeli priliku da se zaustave dalji zločini” (C. del Ponte, ICTY: SUDITI I SJEĆATI SE, .: SREBRENICA: SJEĆANJE ZA BUDUĆNOST, Fondacija Heinrich Böll, Regionalni ured Sarajevo, Sarajevo, 2006, str. 137).

ICTY je (od početka), nažalost, bio pod političkim i finansijskim pritiskom tzv. međunarodne zajednice, u kojem su prednjačile neke od velikih sila, posebno Velika Britanija (N. Cigar, **GENOCID U BOSNI - POLITIKA ETNIČKOG ČIŠĆENJA**, Bosanski kulturni centar - Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Sarajevo, 1998, str. 143).

Ujedinjene nacije su (u drugoj polovini 1995) nametnule budžetska ograničenja ICTY-u, čime su neposredno utjecale na smanjanje i ograničavanje njegovih aktivnosti, a što je u suprotnosti sa interesima pravde. Na to su sudije u više navrata reagovala, zahtijevajući da ICTY bude izuzet od budžetskih ograničenja (ICTY, *Sudije zahtijevaju da Međunarodni sud bude izuzet od budžetskih ograničenja*, Haag, 9. oktobar 1995).

ICTY, prvi sud osnovan oko pola stoljeća “**nakon Drugog svjetskog rata i prvi uopšte u svijetu koji je nadležan za kažnjavanje genocida, i u vrijeme dešavanja u Srebrenici /genocida nad Bošnjacima u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenici, jula 1995. - prim. S. Č./, kao nova institucija nije bio**”, tvrdi Sonja Biserko, “**u mogućnosti da spriječi takvo finale rata u Bosni i Hercegovini, pa čak ni da kasnije spriječi sličan scenario na Kosovu**” (S. Biserko, **SJEĆANJE NA SREBRENICU, .: SREBRENICA: SJEĆANJE NA BUDUĆNOST...**, str. 19).

Sarajevu” i “za zločine vezane za uzimanje mirovnih snaga Ujedinjenih nacija za taoce”.⁴

Optužnica protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića veoma je uznemirila i zabrinula međunarodne posrednike (pregovarače), koji su vodili pregovore o mirovnim planovima “za okončanje rata u Bosni i Hercegovini”. Tada su, po ocjeni Richarda Goldstonea (glavnog tužioca ICTY-a 1994-1996), “mnogi političari u više zemalja smatrali da je posebno neodgovorno optužiti Karadžića, ali i Mladića, kad su pripremani pregovori”. Međutim, tužilac Goldstone je smatrao da je to njegov posao (“Moj je posao da kada imamo dokaze da podignem optužnicu, a ne da čekam sa optužnicama ili da ih tempiram tako da se poklope sa političkim zbivanjima na terenu”).⁵

Ni generalni sekretar Ujedinjenih nacija Boutros Boutros Ghali, za razliku od velikog dijela svijeta koji je pozdravio Optužnicu, nije bio za to da ICTY optuži Radovana Karadžića prije nego se postigne mirovni dogovor u Bosni i Hercegovini. S tim u vezi, on je izjavio da se tužilac Richard Goldstone sa njim konsultovao, njegov bi savjet bio da ne optužuje Karadžića “prije nego što se ne ispregovara mir u BiH”.⁶

⁴ .: OPTUŽNICE PROTIV RADOVANA KARADŽIĆA I RATKA MLADIĆA, priredili Sabina Subašić-Galijatović i Enis Omerović, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010, str. 15-37; F. Hartmann, nav. dj., str. 109.

⁵ SENSE, Dokumentarni film “Uprkos svemu”, 2003. Glavni tužilac Richard Goldstone je od samog početka svog rada “morao da odgovara diplomatama koje je privlačila ideja da bi ponuda Sporazuma koja bi mogla sadržavati obećanje imuniteta osumnjičenicima za ratne zločine mogla dovesti do mirovnog sporazuma” (D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 29). Gary Bass tvrdi kako se “činilo da postoji stvarni rizik da rad Tribunala /ICTY-a – prim. S. Č./ kompromitiraju mirovni pregovarači spremni da ponude amnestiju kao dio mirovnog sporazuma”. Međutim, Clintonova administracija je javno insistirala i naglašavala “da neće biti amnestije za one koji su optuženi za ratne zločine u Bosni” (G. J. Bass, *STAY THE HAND OF VENGEANCE: THE POLITICS OF WAR CRIMES TRIBUNAL*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2000, str. 242-243).

Ukazujući na činjenicu da je Optužnica protiv Radovana Karadžića imala određeni utjecaj na mirovni proces, glavni tužilac Goldstone smatra da je “taj efekat bi sasvim slučajno olakšavajući: tadašnji predsjednik Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović ne bi prisustvovao mirovnim pregovorima da je Karadžić bi tu” (R. Goldstone, *FOR HUMANITY: REFLECTIONS OF A WAR CRIMES INVESTIGATOR*, Yale University Press, 2000, str. 103; D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 29).

⁶ R. Goldstone, nav. dj., str. 103; D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 28.

Tužiocima ICTY-a su optuženi **“za ugrožavanje diplomatskih procesa i zanemarivanje političkih posljedica svojih poteza”**. U ICTY je došao ruski ambasador u Haagu i zatražio da se hitno sastane sa predsjednikom Suda. Antonio Cassese (predsjednik ICTY-a, od 1993-1997) je, navodi Christian Chartier, **“na sreću bio u Hagu tog vikenda pa je došao u Tribunal i saznao da je ambasador došao da zatraži da se zaledi optužnica protiv Karadžića. Cassese je bio u poziciji da jednostavno kaže: ‘Žao mi je, ja sa tim nemam ništa. Morate se obratiti tužiocu.’”** Goldstone je ambasadoru Skotnikovu objasnio da nema ovlaštenja da suspenduje Optužnicu, **“da ta ovlaštenja možda imaju sudije”**, ali da **“sudije to neće uraditi ako to od njih ne zatražim, a ja to neću da uradim”**.⁷

Na sastanku sa Miloševićem u Beogradu, 30. augusta 1995, Holbrooke je, pored ostalog, pokrenuo pitanje učešća Radovana Karadžića i Ratka Mladića na međunarodnoj mirovnoj konferenciji. S obzirom na to da je ICTY 24. jula 1995. protiv Karadžića i Mladića podigao Optužnicu za genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine u Republici Bosni i Hercegovini,⁸ Holbrooke je bio kategoričan u izjavi da **“oni ne mogu**

⁷ Isto.

⁸ ∴ **OPTUŽNICE ...**, str. 15-37 i 58-67; R. Holbrooke, nav. dj., str. 110.

Optužbe u navedenoj optužnici navode se u tri djela:

I dio Optužnice, koji sadrži tačke od 1 do 9, optužuje za zločin genocida, zločine protiv čovječnosti i zločine koji su počinjeni nad civilnim stanovništvom i vjerskim objektima na čitavom području Republike Bosne i Hercegovine.

II dio Optužnice, koji sadrži tačke od 10 do 12, optužuje za zločine koji se odnose na snajpersko djelovanje nad civilima u Sarajevu.

III dio Optužnice, koji sadrži tačke 13 do 16, optužuje za zločine vezane za uzimanje mirovnih snaga Ujedinjenih nacija za taoce” (∴ **OPTUŽNICE ...**, str. 15-37 i 58-67).

Radovan Karadžić i Ratko Mladić su **“od aprila 1992. svojim djelima i propustima počinili genocid na području Republike Bosne i Hercegovine.**

Civili, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, progonjeni su po nacionalnoj, političkoj i vjerskoj osnovi u cijeloj Republici Bosni i Hercegovini. Na hiljade ih je zadržano u mjestima zatočenja gdje su bili podvrgnuti rasprostranjenim pojavama fizičkog i psihičkog zlostavljanja i neljudskim uvjetima. Među zatvorskim osobljem koje je upravljalo i vodilo mjesta zatočenja Omarska, Keraterm i Luka bili su, među ostalima, Željko Meakić (Omarska), Duško Sikirica (Keraterm) i Goran Jelisić (Luka) s namjerom da unište bosanske Muslimane i bosanske Hrvate kao nacionalne, etničke i vjerske grupe. Ubijali su ih i teško ranjavali te im namjerno nametali takve životne uvjete kako bi se izazvalo njihovo fizičko uništenje. Uvjeti u mjestima zatočenja, niže opisani u paragrafima 20-22, u cjelosti se odnose i na ovaj odjeljak.

učestvovati ni na kakvoj međunarodnoj mirovnoj konferenciji”, jer će, prema međunarodnom pravu, biti “uhapšeni ako kroče na tle Sjedinjenih Država ili neke članice Ujedinjenih nacija”.⁹ Holbrooke je, pored ostalog, također, naglasio “da će se povesti istraga zbog onog što se dogodilo u Srebrenici i Žepi”.¹⁰

Radovan Karadžić i Ratko Mladić, između aprila 1992. i jula 1995, svojim su djelima i propustima i u dogovoru s drugim počinili zločin protiv čovječnosti na području Republike Bosne i Hercegovine tako što su progonili civilno stanovništvo bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata na nacionalnim, političkim i vjerskim osnovama. Kao što je niže navedeno, krivično su odgovorni za protuzakonito zatvaranje, ubojstva, silovanje, seksualno zlostavljanje, mučenje, batinjanje, pljačku i neljudsko postupanje prema civilima; za progon političkih vođa, intelektualaca i stručnjaka; za protuzakonite deportacije i premještanje civila; za protuzakonito granatiranje civila; za prisvajanje i pljačku nekretnina i osobne imovine; za uništavanje privatnih i poslovnih prostorija; te za uništavanje vjerskih objekata” (: OPTUŽNICE ..., str. 18-19).

Radovan Karadžić i Ratko Mladić su “znali, ili su imali razloge znati, da njima podređene osobe u mjestima zatočenja namjeravaju ubiti ili nanijeti teška fizička i mentalna oštećenja bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima s namjerom da ih unište, u cjelosti ili dijelom, kao nacionalnu, etničku ili vjersku grupu, ili su to učinili, ali su propustili poduzeti potrebne i odgovarajuće mjere kako bi spriječili takve radnje ili kaznili počinitelje.

Radovan Karadžić i Ratko Mladić su samostalno i u dogovoru s drugima planirali, poticali, naređivali ili drugačije potpomagali i sudjelovali u planiranju, pripremi ili izvršenju progona na političkim i vjerskim osnovama, ili su znali ili imali razloga znati da njima podređene osobe namjeravaju isto učiniti, ili su to već učinili, ali su propustili poduzeti potrebne i odgovarajuće mjere kako bi spriječili takva djela ili kaznili njihove počinitelje.

Tim su djelima i propustima Radovan Karadžić i Ratko Mladić počinili:

Tačka 1: GENOCID, određen članovima 4(2)(a), (b), (c) i 7(3) Statuta Suda.

Tačka 2: ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI, određen članovima 5(h) i 7(1) i 7(3) Statuta Suda” (Isto, str. 25-26).

⁹ Američki zvaničnici su, u vrijeme priprema za Dayton, bili podijeljenih stavova o tome da li optuženici (od strane ICTY-a) Karadžić i Mladić mogu učestvovati u mirovnim pregovorima. Sjedinjene Američke Države su na Holbrookeovo insistiranje odlučile da će sa Miloševićem Srbima u Republici Bosni i Hercegovini prvenstveno saradivati preko njihovog šefa Miloševića (R. Holbrooke, nav. dj., str. 232-238; D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 29).

¹⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 110. S tim u vezi, Milošević je, tvrdi Holbrooke, “razglabao oko događaja u vezi pada dvije istočne enklave”, pri čemu je “i dalje negirao svako uplitanje ili ranije saznanje o napadu”. Holbrooke mu je rekao “da znamo da je Mladić, koji je sebe smatrao oficijom Jugoslovenske armije, dobio podršku njenih jedinica smještenih upravo preko srbijanske granice, nedaleko od Srebrenice, od Armije koja je pod Miloševićevom komandom”. Imajući u vidu činjenicu “da je ovo početak ozbiljnih pregovora” s Miloševićem, “kao šefom jedinstvene jugosloven-

Pregovarački tim je neposredno uoči Daytona, pored ostalog, vodio **“veliku debatu”** - raspravu **“da li IFOR, kada izvede primarnu misiju u Bosni, treba preduzeti dodatne zadatke za podršku mira - uključujući održavanje otvorenih puteva, pomoć izbornom procesu i hapšenje ratnih zločinaca”**. S tim u vezi, Richard Holbrooke je smatrao da se **“bez podrške IFOR-a, ne bi mogao izvesti civilni dio sporazuma”**, što je, po njemu, **“test za istinski mir”**, jer **“ako ne budu provedene civilne odredbe mirovnog sporazuma, onda će povlačenje snaga NATO-a biti teže”**.¹¹

Za razliku od Holbrookea, oružane snage Sjedinjenih Američkih Država (Armija) imale su drugačije mišljenje, odnosno došlo je do neslaganja sa Vojskom, koja se otvoreno protivila svakom proširenju uloge IFOR-a i odlasku u Bosnu i Hercegovinu.¹²

sko-srpske delegacije”, Holbrooke je rekao Miloševiću kako **želi biti siguran** (“želim biti siguran”) da razumije **“da nećemo i ne možemo imati kompromis po pitanju Suda za ratne zločine”**. Na to mu je Milošević odgovorio: **“Ali vama su Karadžić i Mladić potrebni da biste zaključili mir.”** Holbrooke mu je odgovorio: **“To je vaš problem. Karadžić i Mladić ne mogu ići na međunarodnu konferenciju. Biće uhapšeni ako kroče u bilo koju evropsku zemlju. U stvari, kada bi došli u Sjedinjene Države, rado bih ih dočekao na aerodromu i pomogao pri njihovom hapšenju. Upravo ste nam pokazali komad papira koji vam daje ovlaštenje da pregovarate u njihovo ime. To je vaš problem”** (Isto).

Milošević je, piše Holbrooke, **“nastavio prigovarati zbog isključenja Karadžića i Mladića iz mirovnog procesa. ‘Ne treba da o tome sada odlučujemo’, napokon je umorno zaključio. ‘A što se tiče Srebrenice, ponavljam: nisam imao ništa s tim i nisam znao šta će se dogoditi. Zatim je rekao da će pristati da dopusti međunarodnim istražiteljima da otputuju do enklava kako bi na licu mjesta prikupili obavijesti o onome šta se dogodilo - bio je to značajan ustupak ako je stvarno tako mislio”** (Isto).

¹¹ Isto, str. 221. To bi, po mišljenju Richarda Holbrookea, **“moglo dovesti do rušenja vlastitih ciljeva: što je uža vojna misija, duže će morati ostati. Ali, vojska je stvari sasvim drugačije gledala: očekujući velike sigurnosne probleme koji bi vezali njihove snage, vjerovali su da će svaki dodatni zadatak zahtijevati dodatne snage, daleko iznad šezdeset hiljada trupa koliko je planirano”** (Isto, str. 221-222).

¹² Isto, str. 222 i 225; D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 29. S tim u vezi, Holbrooke piše: **“ostala je samo godina do predsjedničkih izbora a javno mnjenje se snažno protivilo angažovanju trupa - u to vrijeme oko 70 posto Amerikanaca nisu, ni pod kakvim okolnostima, željeli da trupe odu u Bosnu. Bijela kuća je, razumljivo, bila protiv direktne konfrontacije s vojskom. Ako se vojska otvoreno protivila odlasku, proširiće se naši politički problemi. Morali smo imati njihovu podršku da bismo za misiju**

Očigledno je da su, u vezi sa misijom mirovnih snaga nekoliko dana prije Daytonu, između Države (SAD) i Združenog štaba oružanih snaga (SAD-a) postojala dva gledišta (neslaganje Država - Pentagon), dvije, po Holbrookeu, **“borbene linije”**: **“sužen pristup uz podršku VNS /UNITED STATES NATIONAL SECURITY COUNCIL - Vijeće za nacionalnu sigurnost SAD-a – prim S. Č./ i NATO-a”** i **“širi, ambiciozniji maksimalistički pristup, po kome IFOR podržava civilne aspekte mirovnog sporazuma ako i kada izvrši svoju primarnu misiju”**.¹³

Vojska (Pentagon) se, pored ostalog, usprotivila da se IFOR-u daju ovlaštenja da istražuje **“prošle slučajeve napada, grozote ili kršenja ljudskih prava”**, što je, po pregovaračkom timu, a time i Državi (SAD), bilo značajno. Vojska, za razliku od države (civilnih zvaničnika SAD-a), nije željela nikakvu ulogu (**“ni malu niti ikakvu ulogu”**) **“ni u jednom aspektu civilne implementacije, uključujući izbore i osiguranje slobode kretanja”**. Pentagon se protivio **“da ima ulogu policajca”**, kao i **“davanju jačeg mandata i ovlaštenja za hapšenje Međunarodnim policijskim snagama (IPTF)”**. Holbrooke je tvrdio da će to **“oslabiti lanac provođenja sporazuma”**, te je smatrao: **“ili vojska treba imati ovlaštenje da hapsi ili IPTF-u treba dati isto pravo.”** Pored toga, Pentagon se **“protivio svakom mandatu ili obavezi da hapsi osumnjičene ratne zločince”**, s čime se Holbrooke nije složio.¹⁴

Za vrijeme jednog od posljednjih pripremnih sastanaka za mirovne pregovore u Daytonu u Bijeloj kući, 31. oktobra 1995, Richard Holbrooke je pokrenuo i jedno **“teško”** pitanje - hapšenje Radovana Karadžića i Ratka Mladića. To je, po njemu, bio uslov uspostavljanja stvaranog mira. S tim u vezi, on je bio na stanovištu: **“Ako ćemo stvoriti stvarni mir, a ne nesigurnu obustavu vatre” “Karadžić i Mladić će morati biti uhapšeni”**, na što je **“zavladala šutnja za stolom”**. To, po njemu, nije bilo **“samo pitanje pravde, nego i mira”**, jer **“ako oni ne budu uhapšeni, nikakav mirovni**

dobili podršku Kongresa i javnosti, što je značilo da je njihov glas preovlađujući u raspravi oko toga kakva će biti njihova misija” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 222 i 225).

¹³ Isto. O značajnom neslaganju između države (SAD) i Združenog štaba oružanih snaga vidi: R. Holbrooke, nav. dj., str. 223-224.

¹⁴ Isto, str. 223-224.

sporazum koji donesemo u Dajtonu ne može u potpunosti uspjeti”¹⁵. Međutim, Bill Clinton je, po ocjeni Florence Hartmann, imao **“drugih briga. U slučaju mira, on će morati ’donijeti najtežu odluku za jednog predsjednika, tj. poslati hiljade mladih Amerikanaca na opasnu i potencijalno smrtonosnu pozornicu.’ Nakon Somalije, mi moramo jasno odrediti svoju misiju tako da izbjegnemo svaku nepredviđenu situaciju’, insistira američki predsjednik”¹⁶**.

¹⁵ R. Holbrooke, nav. dj., str. 229; F. Hartmann, nav. dj., str. 109-110.

¹⁶ F. Hartmann, str. 110; R. Holbrooke, nav. dj., str. 229. U Mogadišu je 3. oktobra 1993. ubijeno 18 američkih vojnika, koji su služili u okviru snaga Ujedinjenih nacija u Somaliji, prilikom pokušaja da uhvate somalijskog plemenskog vođu Mohameda Fairaha Aidida. Ta **“nova katastrofa”** (za razliku od aprila 1980, pokušaja da se izvuku američki taoci u Teheranu, kada je u iranskoj pustinji ostavljeno **“za sobom osam mrtvih Amerikanaca”**, što je uveliko pridonijelo **“Carterovom porazu od Reagana”**, te 1983. u Libanu, kada je **“poginuo 241 marinac kada su bombardovane njihove kasarne, što je za predsjednika Reagana bio najteži momenat”**) je **“uzdrmla Clintonovu administraciju i ranila vojsku”** (R. Holbrooke, nav. dj., str. 220; D. Owen, **BALKANSKA ODISEJA**, Radio B92, Beograd, 1996, str. 37, 250 i 394; J. Akaši, U **DOLINI IZMEĐU RATA I MIRA: LIČNOSTI KOJE SAM UPOZNAO**, Univerzitet za mir Ujedinjenih nacija, Evropski centar za mir i razvoj, Beograd, 2013, str. 22 i 33). **“Ti ožiljci”** su duboko utjecali na politiku Sjedinjenih Američkih Država prema Bosni. **“Zajedno sa Vijetnamom u Washingtonu su ostavili ono što bi se moglo nazvati ’sindrom Vietmalia”** (Isto). **“Nakon tog debakla, Bill Clinton notira doktrinu ’ni jedan poginuli’ i protivi se svakoj intervenciji na tlu. Dakle, za Bijelu kuću ne dolazi u obzir preuzimanje ni najmanjeg rizika u Bosni i Hercegovini. Američke će trupe biti tamo poslone kad bude potpisan mir, pod uvjetom da im ne bude dana ovlast za uhićenje ratnih vođa bosanskih Srba”** (F. Hartmann, nav. dj., str. 110; D. Owen, nav. dj., str. 250).

David Owen, za razliku od Richarda Holbrookea (R. Holbrooke, nav. dj., str. 220), tvrdi da su vojnici Sjedinjenih Američkih Država u Mogadišu **“bili pod isključivom američkom kontrolom - a ne, kao što su mnogi mislili, pod kontrolom UN. Bez obzira na to, UN je bio okrivljen i američke snage su se povlačile u fazama, bedan finale nečega za šta se ispostavilo da je kraj zlosretne humanitarne intervencije. Ocenjeno je da su SAD prešle sa humanitarne pomoći na razvoj vladajuće strukture a zatim krenule da proteruju jednog vojnog diktatora potkopavši time sopstvenu nepristrasnost; od tada se to naziva ’prelaskom Mogadišu granice’ u UN humanitarnim operacijama. Cela epizoda je imala dubok uticaj na političke stavove SAD prema UN i prema intervenciji u Bosni i Hercegovini”** (D. Owen, nav. dj., str. 250).

“Na prašnjavoj ulici u Mogadišu, osamnaest vojnika američke Delta Force, sastavljene od komandosa i rendžera, su ubijeni, a više od sedamdesetorice vojnika je povrijeđeno u neuspjelom pokušaju da se otmu dva glavna pomoćnika jednog somalijskog gospodara rata. Pod kišom metaka, preostali Američki vojnici pokušali su se probiti kroz rulju bijesnih Somalijaca, uz pucjavu. U medijskim izvještajima se navodi da je u obračunu poginulo više od hiljadu Afrikanaca. Malezijski i pakistanski mirovni

Strahujući da rad ICTY-a mogu kompromitovati (međunarodni) mirovni pregovarači, spremni da ponude amnestiju kao dio mirovnog paketa, predsjednik ICTY-a (Antonio Cassese) je, na samom početku pregovora u Daytonu, Madeleine Albright (ambasador Sjedinjenih Američkih Država pri Ujedinjenim nacijama) poslao pismo, kojim je traženo da mirovni sporazum bude uslovljen saradnjom sa ICTY-em u istragama i da se u mirovni sporazum uključi uslov **“da se optuženi ratni zločinci predaju Tribunalu”**.¹⁷

vojnici su poslani da izvuku Amerikance; i oni su pretrpjeli gubitak od devedesetero, pri čemu je poginulo 90 vojnika. Somalijski pobunjenici su privezali leš jednog američkog rendžera iza kamioneta, vukući ga po ulicama Mogadiša dok je gomila klicala”. Sve su to Amerikanci gledali na TV vijestima (C. Off, LAV, LISAC I ORAO: **PRIČA O GENERA-LIMA I PRAVDI U JUGOSLAVIJI I RUANDI**, ArmisPrint, Sarajevo, 2010, str. 35-36).

Navedena ubistva i televizijski snimci utjecali su na vanjsku politiku Sjedinjenih Američkih Država i njene oružane snage da se pređe mogadiška linija, za što do tada u New Yorku i Washingtonu nije postojala politička volja. **“Prebrojavanje vreća sa leševima, kako smo videli 1993. u Somaliji”**, piše David Owen, **još uvijek je “prisutno kada američko javno mnjenje odmerava da li njihova vojska treba ili ne treba da služi u stranim zemljama”** (D. Owen, nav. dj., str. 37) Odgovor na somalijski “incident” predočen je u Predsjednikovoj *Direktivi 25*, kojom su ograničene (njihove) sve buduće mirovne misije. Ta direktiva se nezvanično naziva *Mogadiška linija* - to je granica koju Sjedinjene Američke Države nisu prelazile da pomognu bilo kome, uključujući Ruandu i Bosnu i Hercegovinu (C. Off, nav. dj., str. 36, 40 i 52; D. Owen, nav. dj., str. 250).

Ukazujući na **“sindrom Vietmalia”**, Holbrooke navodi kako ne treba zaboraviti **“da su postojale bitne razlike između Bosne i ‘Vietmalie’**. Naši ciljevi i ulozili bili su drukčiji. Bosanski Srbi nisu bili ni disciplinovani, neumoljivi revolucionari iz Sjevernog Vijetnama niti pijani dronjavi ‘faulaši’ koji su jurcali po Mogadishu pucajući po ljudima. Ali takva diskusija o razlikama nije bila dobrodošla: većina zvaničnika osjećali su da već i bez dalje analize poznaju značenje Somalije i Vijetnama.

Američki vojni lideri radije ne bi upućivali američke snage u Bosnu. Plašili su se da misija ne bude ‘nejasna’ i neprecizna, kao u Somaliji. Tony Lake, koji je dijelio njihovu zabrinutost, bunio se protiv vojne uloge ‘uredovanja’ i glasno izražavao strah zbog ‘klizave padine’ u Bosni. Naravno, da im je bilo naređeno da idu, oni bo to učinili brzo i uspješno. Ali, vojno vođstvo bi se opiralo svim drugim ‘zadacima’ koji ne uključuju samozaštitu i implementaciju vojnih odredbi mirovnog sporazuma. ZŠOS / Združeni štab oružanih snaga - prim. S. Č./ i NATO vjerovali su da bi ta dva zadatka vjerovatno iscrpila sve njihove resurse” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 220).

¹⁷ S. Engelberg, **PANEL SEEKS U. S. PLEDGE ON BOSNIA WAR CRIMINALS**, *New York Times*, 3. novembar 1995. Za ICTY je to, po ocjeni Diane Orentlicher, **“još jedan izazov, opet utemeljen u percipiranoj razmjeni između mira i pravde ...”** (D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 29).

Washington se nije mogao zadovoljiti činjenicom da Karadžić i Mladić **“predvode srpsku političku i vojnu vlast u Bosni”**. **“Njihovo izvlaštenje izgledalo je, prema tome, kao *condition sine qua non* za mir i skoro slanje marinaca”**. O tome je 2. novembra 1995. vođena rasprava između Warrena Christophera i Slobodana Miloševića, koji je upravo stigao u Dayton. Međutim, dva dana kasnije, **“vlasti bosanskih Srba”** javno su osporavali Miloševiću **“svaku ovlast da odlučuju o svrgavanju Karadžića i Mladića”**. Milošević je, po njima, u Daytonu **“da bi umjesto njih pregovarao o uvjetima mira, nikako o uvjetima njihova povlačenja iz političkog života”**.¹⁸

Vlada Sjedinjenih Američkih Država je, prema porodici i ličnostima bliskih Karadžiću, 5. novembra 1995. raspravljala o sudbini Radovana Karadžića, s **“ovlaštenim”** Karadžićevim predstavnikom u Daytonu, Aleksom Buhom (tzv. ministrom za vanjske poslove paradržavne tvorevine Republike Srpske). **“Taj tajni ugovor je”**, piše Florence Hartmann, **“zatim sažet na list papira i faksiran Karadžiću koji je ostao u Bosni.”** Međutim, autentičnost tog faksa, priloženog kao **“Aneks Izvještaju o raspravi između Alekse Buhe i Richarda Holbrookea”**, američki rukovodioci su uvijek osporavali.¹⁹

Desetog dana Konferencije (10. novembra) Warren Christopher je **“ponovo pokrenuo pitanje Suda za ratne zločine i poticao srbijanskog vođu na potpunu saradnju”**. On je upozorio Miloševića da Sjedinjene

¹⁸ F. Hartmann, nav. dj., str. 110.

¹⁹ Isto. Taj faks je objavljen u dva navrata u banjalučkom listu *Zona sumraka* (marta 2007) i u časopisu *Fokus*, pri čemu su Karadžićev i Holbrookeov potpis, grube imitacije, dodati na dnu dokumenta. Taj ugovor se, tako potpisan, sastoji od tri dijela: obaveza Radovana Karadžića prema američkoj Vladi, zatim obaveza američke Vlade prema Karadžiću i uslova primjene dogovora. Karadžić se obavezao da će definitivno napustiti sve političke funkcije u roku od devedeset dana i odustati (od 5. novembra) od svakog donošenja političkih ili ekonomskih odluka ili onih koje se odnose na vojne operacije ili iseljavanje stanovništva. Karadžić je morao postati neprimjetan, nevidljiv: **“On će se povući na neko mjesto, usmeno dogovoreno između dviju strana”**, obavezujući se **“da neće napustiti bivšu Jugoslaviju”**. On će od američke Vlade dobiti **“iznos od 600.000 dolara u lokalnoj valuti”** za narednih pet godina, zatim **“u vlasništvo mjesto za stanovanje”** i imat će na raspolaganju **“najmanje šest osoba da štite njegovu sigurnost”**. Američka Vlada se, također, obavezala da obavijesti Karadžića **“o svakoj opasnosti koja bi mogla povrijediti njegovu sigurnost”**. Ugovor se mogao **“raskinuti zajedničkim dogovorom”** ili jednostavno **“na inicijativu Vlade SAD-a”** (Isto, str. 110-111).

Američke Države “**možda neće sudjelovati u IFOR-u ako optuženi ratni zločinci Karadžić i Mladić ne pođu u Hag**”.²⁰ Christopher i Holbrooke su Miloševiću, izbjegavši pozvati se na njegovu “uobičajenu napomenu kako se takve vođe najlakše uklanjaju na demokratskim izborima (pri čemu je nagovještavao da bi taj dvojac izgubio izbore)”, “**jasno stavili na znanje kako 'otvoreno govoreći nećemo organizirati, platiti i nadzirati izbore na kojima bi se dopustilo sudjelovanje takvim ljudima'**”.²¹

Glavni tužilac ICTY-a Richard Goldstone je, usred mirovnih pregovora, 14. novembra 1995, “**kada je obaviješten o tome da američki pregovarači razmišljaju o mogućnosti amnestije u sklopu pregovora u Dejtonu**”,²² podigao novu optužnicu protiv Karadžića i Mladića za **genocid, zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona ili običaja ratovanja u i oko sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice (“SREBRENICA”), jula 1995.**²³ Velike sile su smatrale da je taj trenutak vrlo loše odabran

²⁰ D. Chollet, **TAJNA POVIJEST DEYTONA: AMERIČKA DIPLOMACIJA I MIROVNI PROCES U BOSNI I HERCEGOVINI**, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2007, str. 337. S tim u vezi, Derek Chollet navodi kako je “**ne tako davno, Milošević govorio kako bi, dok su ta dvojica još na vlasti, slanje NATO-vih jedinica u Bosnu bila 'ludost', ali sad se činilo da se protivni zahtjevima da garantuje njihovo zbacivanje s vlasti**” (Isto).

²¹ Isto. Pored toga, Christopher i Holbrooke tada su Miloševiću rekli “**kako Srbi moraju pronaći rješenje kojima će se zaobići Karadžića i Mladića, 'onu vrstu rješenja kakvu ste pronašli u sporazumu s patrijarhom'**” (Isto).

²² ICTY, Predmet br. IT-95-5/18-PT, PRED ŽALBENIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV R. KARADŽIĆA, *ODLUKA PO KARADŽIĆEVOJ ŽALBI NA ODLUKU PRETRESNOG VIJEĆA U VEZI S NAVODNIM SPORAZUMOM SA HOLBROOKEOM*, 12. oktobar 2009, paragraf 10. Time je Tužilaštvo ICTY-a “**nastojalo da spriječi eventualnu akciju međunarodne zajednice koja bi se mogla tumačiti kao zadiranje u ovlaštenja tužioca**” (Isto).

²³ ICTY, Predmet br. IT-95-18-1, TUŽILAC PROTIV RADOVANA KARADŽIĆA I RATKA MLADIĆA, PREGLED OPTUŽNICE, *ODLUKA*, 16. novembar 1995; ∴ **ZLOČINI NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991-1995**, Zbornik radova sa Međunarodnog naučnog skupa, održanog u Sarajevu, 12. jula 1997, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 1998, str. 436-450; ∴ **OPTUŽNICE ...**, str. 41-54 i 67-76.

“**Između 12. jula 1995. i 13. jula 1995. ili oko tog vremena, vojna lica bosanskih Srba, pod komandom i kontrolom Ratka Mladića i Radovana Karadžića, stigla su**”, prema tačkama 1-2 Optužnice (genocid i zločini protiv čovječnosti), “**u Potočare gdje je**

i “boje se reakcije Karadžića i Mladića o kojem ovisi provođenje svakog mirovnog ugovora”.²⁴ Rusija je odmah, kao što je to učinila i kada je ICTY optužio Miloševića za genocid, zločine protiv čovječnosti, teške povrede *Ženevskih konvencija* i kršenja zakona i običaja ratovanja u Bosni i Hercegovini (22. novembra 2001), u Haag poslala svog izaslanika da tra-

hiljade Muslimana, muškaraca, žena i djece, potražilo utočište u vojnoj bazi Ujedinjenih nacija i oko baze. Vojna lica bosanskih Srba, pod komandom i kontrolom Ratka Mladića i Radovana Karadžića, po kratkom su postupku pogubile mnoge bosanske Muslimane izbjeglice koji su ostali u Potočarima.

Između 13. jula 1995. i 22. jula 1995. ili oko tog vremena, vojna lica bosanskih Srba, pod komandom i kontrolom Ratka Mladića i Radovana Karadžića, po kratkom su postupku pogubile mnoge muškarce bosanske Muslimane koji su pobjegli u šumu, a zatim bili uhvaćeni ili se predali.

Hiljade bosanskih Muslimana - muškaraca, koji su pobjegli iz Srebrenice i koji su se predali ili su uhvaćeni, prebaćeni su sa raznih sabirnih mjesta u Srebrenici i oko Srebrenice, do glavnog sabirnog mjesta u školskom centru u blizini Karakaja.

Dana 14. jula 1995. ili oko tog datuma, vojna lica bosanskih Srba, pod komandom i kontrolom Ratka Mladića i Radovana Karadžića, prebacila su hiljade Muslimana - muškaraca iz ovog školskog centra do dvije obližnje lokacije. Na tim lokacijama, vojnici bosanski Srbi, uz znanje Ratka Mladića, po kratkom su postupku pogubili te bosanske Muslimane zatočenike i zakopali ih u masovne grobnice.

Ratko Mladić i Radovan Karadžić, između 6. jula 1995. i 22. jula 1995. ili oko tog vremena, su pojedinačno i u saradnji sa drugima, planirali, podsticali, naređivali ili na drugi način pomagali i sudjelovali u planiranju, pripremi ili izvršavanju sljedećih zločina:

a) smaknuća po kratkom postupku bosanskih Muslimana, muškaraca i žena, u Potočarima i oko Potočara 12. i 13. jula 1995;

b) smaknuća po kratkom postupku, između 13. jula 1995. i 22. jula 1995. bosanskih Muslimana koji su bili *hors de combat* zbog povreda, predaja ili zarobljavanja nakon što su pobjegli u šumu prema Tuzli;

c) smaknuća bosanskih Muslimana - muškaraca na mjestima masovnih smaknuća u Karakaju i oko Karakaja 14. jula 1995. ili oko tog datuma.

Svojim djelima i propustima, u odnosu na događaje opisane u paragrafima 13, 14, 20.1-20.7, 23, 26. i 28, Ratko Mladić i Radovan Karadžić izvršili su:

Tačka 1: GENOCID, prema članu 4(2) (ubijanje pripadnika grupe) Statuta Tribunala.

Tačka 2: ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI prema članu 5(b) (istrebljenje) Statuta Tribunala” (Isto).

²⁴ F. Hartmann, nav. dj., str. 111. Goldstone je negirao da je namjerno podigao drugu optužnicu tokom mirovnih pregovora. Međutim, on je priznao da je ubrzao njenu pripremu “kada je saznao da će doći do pregovora u Dejtonu” (R. Goldstone, nav. dj., str. 108; D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 29 i 143, napomena 76).

ži od tužioca obustavu krivičnog postupka. Goldstone se suprotstavio tom zahtjevu.²⁵

U razgovoru sa Harisom Silajdžićem (na večeri) 15. novembra 1995. Holbrooke je, pored ostalog, ukazao na odlučnost Sjedinjenih Američkih Država u privođenju pravdi ratnih zločinaca (“**Željeli smo ratne zločince privesti pravdi**”) i naglasio da na tome neće biti kompromisa (“**i tu nećemo imati kompromisa**”).²⁶

ICTY je 16. novembra 1995, u skladu sa članovima 18 i 19 *Statuta* i članovima 28 i 47 *Pravilnika o postupku i dokazima*, potvrdio (podignutu) optužnicu od 14. novembra 1995, smatrajući “**da ima dovoljno dokaza da se razumno vjeruje da su Ratko Mladić i Radovan Karadžić izvršili zločine za koje ih se tereti ovom optužnicom, a koji potpadaju pod nadležnost ovog suda prema članovima 3, 4 i 5**”. Na početku *Odluke* sudija Riad je konstatovao: “**Nakon što je Srebrenica pala poslije opsade srpskih snaga jula 1995. izgleda da je počinjen istinski užasan masakr nad muslimanskim stanovništvom. Tužilac je dostavio dokazni materijal koji opisuje scene nezamislivog divljaštva: na hiljade muškaraca je pogubljeno i pokopano u masovne grobnice, a na stotine njih živi su zakopani, muškarci i žene su sakaćeni i klani, djeca ubijana na očigled majki, djeda natjeran da pojede džigericu sopstvenog unuka. Ovo su zaista scene iz pakla, napisane na najmračnijim stranicama ljudske historije.**”²⁷

ICTY *per se* nije **izričito**, *eksplicitno* naveden u osnovnom tekstu Dejtonskog mirovnog sporazuma - *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i*

²⁵ Isto. Carol Off tvrdi da se tužilac Richard Goldstone razbjesnio kada je saznao “**da dio mirovnog dogovora može uključiti amnestiju za sve osumnjičene osobe za ratne zločine, uključujući Radovana Karadžića i Ratka Mladića**”. Naime, Goldstone je, po njoj, “**prijetio da će podnijeti ostavku i povući pola osoblja na sobom**” (C. Off, nav. dj., str. 229).

²⁶ R. Holbrooke, nav. dj., str. 280.

²⁷ ICTY, Predmet br. IT-95-5/18-PT, TUŽILAC PROTIV RADOVANA KARADŽIĆA I RATKA MLADIĆA, PREGLED OPTUŽNICE, *ODLUKA*, 16. novembar 1995; ∴ ZLOČINI NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991-1995, Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa, održanog u Sarajevu, 12. jula 1997, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 1998, str. 451-470; ∴ **OPTUŽNICE** ..., str. 41-54 i 67-76.

Hercegovini. Tribunal se navodi samo u aneksima Sporazuma, što se može razumjeti kao propust i njegova očigledna marginalizacija (u Dejtonskom mirovnom sporazumu). Nekoliko članova u aneksima referira na ICTY, u kojima je potvrđena obaveza strana da saraduju s njim i poštuju njegove odredbe.²⁸

Republika Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i Savezna republika Jugoslavija (u daljem tekstu: Strane) *Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini* prihvatile su obavezu da saraduju sa ICTY-em na tri načina:

- prvo, član IX propisuje da će **“Strane u potpunosti saradivati sa svim entitetima koji su uključeni u provedbu ovog mirovnog rješenja, kako je izloženo u aneksima ovog Sporazuma ili kao što je na drugi način određeno od strane Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, u skladu sa obavezom svih Strana da saraduju u istrazi i krivičnom procesuiranju ratnih zločina i drugih kršenja međunarodnog humanitarnog prava”**;²⁹
- drugo, Strane su se složile da **“u potpunosti poštuju i promoviraju ispunjenje preuzetih obaveza”** iz aneksâ Sporazuma, koji sadrže odredbe u kojima je jasno ukazano na saradnju sa ICTY-em;³⁰

²⁸ .: **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, JP NIO *Službeni list Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1999, str. 11-153; J. R. W. D. Jones, **THE IMPLICATIONS OF THE PEACE AGREEMENT FOR THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER YUGOSLAVIA**, 7. *EJIL* (1996), str. 226. Marginalizacija ICTY-a u Dejtonskom mirovnom sporazumu je, po ocjeni Johna Jonesa, **“u oštrom sukobu sa krucijalnom ulogom koju mu je dodijelilo Vijeće sigurnosti, koje propisuje da ’poštivanje zahtjeva i naredbi Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju predstavlja ključni aspekt provedbe Mirovnog sporazuma”** (J. Jones, nav. dj., str. 226-227). **“Zato postoji razlika između teksta Sporazuma i njegove provedbe u vezi sa važnošću koja se dodjeljuje Tribunalu”**, tvrdi John Jones (Isto, str. 227).

²⁹ .: **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 11; J. Jones, nav. dj., str. 229. ICTY je jasno sadržan u navedenoj odredbi, i pored očitog propusta da se spomene njegov naziv (J. Jones, nav. dj., str. 229). Član X *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* (Aneks 1-A) identičan je po upotrebi fraze: **“... uključujući Međunarodni tribunal za bivšu Jugoslaviju”** (.: **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 30; J. Jones, nav. dj., str. 229, napomena 16).

³⁰ .: **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 19-12; J. Jones, nav. dj., str. 229.

- treće, Savezna republika Jugoslavija kao potpisnik aneksa preuzela je obavezu da “Republika Srpska” poštuje obaveze Mirovnog sporazuma.³¹ Stoga je, potpisivanjem *Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini*, Savezna republika Jugoslavija, djelujući u vlastito ime i u ime “Republike Srpske”, prihvatila i preuzela obavezu da saraduje sa ICTY-em.³²

Određene odredbe u aneksima (Dejtonskog mirovnog sporazuma) **eksplicitno** se odnose na ICTY, dok ostale **implicitno** govore o Tribunalu, bez navođenja njegovog naziva. One odredbe koje spominju ICTY obrađuju sljedeća pitanja: opće odredbe o saradnji, slobodu kretanja i neograničeni pristup, repatrijaciju ratnih zarobljenika, zabranu obavljanja javnih funkcija i amnestiju.³³

Republika Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine i “Republika Srpska” su, prema članu X *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* (Aneks 1-A), bile dužne da u **potpunosti saraduju “sa svim entitetima uključenim u implementaciju ovog mirovnog sporazuma, kako je opisano u Opštem okvirnom sporazumu ili kako je na bilo koji drugi način ovlastio Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda, uključujući Međunarodni tribunal za bivšu Jugoslaviju”**.³⁴

³¹ Isto. U preambuli *Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini* je, pored ostalog, navedeno: “**Primajući na znanje Sporazum od 29. avgusta 1995, kojim je delegacija Savezne Republike Jugoslavije ovlaštena potpisati u ime Republike Srpske dijelove mirovnog plana koji se odnose na nju, uz obavezu stroge i dosljedne provedbe postignutog sporazuma**” (∴ DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 9; J. Jones, nav. dj., str. 229, napomena 17). U propratnom pismu od 21. novembra 1995, Savezna republika Jugoslavija je, također, preuzela obavezu da osigura da “Republika Srpska” poštuje obaveze iz Aneksa 1-A. I Republika Hrvatska je preuzela obavezu da osigura “**da osoblje ili organizacije u Bosni i Hercegovini pod njenom kontrolom ili nad kojima ima uticaj poštuju obaveze**” (∴ DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 116-119; J. Jones, nav. dj., str. 229, napomena 17).

³² J. Jones, nav. dj., str. 229.

³³ ∴ DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 9-153; J. Jones, nav. dj., str. 229.

³⁴ ∴ DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 30; J. Jones, nav. dj., str. 230.

Član II, stav 8 *Ustava Bosne i Hercegovine* (Aneks 4) propisuje obavezu “**poštivanja naloga izdatih prema članu 29. Statuta Tribunala**”.³⁵ Ilustrativan primjer poštivanja obaveze izvršenja naloga prema članu 29. *Statuta* ICTY-a je nalog za hapšenje, kao i drugi zahtjevi za pružanje pomoći, kao što je, primjera radi, zahtjev nacionalnom sudu da ICTY-u ustupi nadležnost prema članu 9, stav 2. *Statuta i Pravila 10 Pravitnika o postupku i dokazima*”.³⁶

Ustav Bosne i Hercegovine (Aneks 4, član II, stav 8) i *Sporazum o ljudskim pravima* (Aneks 6, član XIII, stv 4) ICTY-u garantuju neograničeni pristup: “**Svi nadležni organi vlasti u Bosni i Hercegovini će saradivati i osigurati neograničeni pristup ... Međunarodnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju.**”³⁷ Pored toga, članom II, stav 4 *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* (Aneks 1-A) Strane su se obavezale da će osigurati “**slobodni i neograničeni pristup i kretanje**” “**bilo kojem međunarodnom osoblju, uključujući i istražitelje ... ili drugom osoblju sa Općim okvirnim sporazumom**”.³⁸ S obzirom na to da Aneks 1-A tretira vojne aspekte mirovnog dogovora, IFOR (formiran prema tom aneksu) je, prema članu I, stav 2 (b), “**mogao upotrijebiti neophodnu silu da osigura poštivanje**” obaveze. Stoga je IFOR, na zahtjev ICTY-a, mogao osigurati mjesta (zločina) upotrebom sile kako bi garantirao slobodni i neograničeni pristup istražiteljima ICTY-a.³⁹

Svaka Strana je, prema članu IX, stav 1 (g) *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora*, u obavezi da “**ispunjava svaku naredbu ili zahtjev Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju za hapšenje, pritvaranje ili pristup osobama koje bi inače bile oslobođene ili prebačene u skladu s odredbama ovog člana, ali su optužene za djela u nadležnosti Tribunala. Svaka strana mora pritvarati lica koja su s razlogom osumnjičena za ta djela na vremenski period dovoljan da se dozvoli od-**

³⁵ .: DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 53; J. Jones, nav. dj., str. 230.

³⁶ J. Jones, nav. dj., str. 230.

³⁷ .: DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 53 i 80-81; J. Jones, nav. dj., str. 230-231.

³⁸ .: DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 15-16; J. Jones, nav. dj., str. 230-231.

³⁹ .: DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 13-14; J. Jones, nav. dj., str. 231.

govarajuća konsultacija sa organima Tribunala”.⁴⁰ Ta obaveza je u vezi sa paragrafom (c) istog člana i stava, koji propisuje oslobađanje i prebacivanje svih zatvorenika koji su u rukama Strana u roku od trideset dana od dana primopredaje dužnosti od komandanta UNPROFOR-a komandantu IFOR-a.⁴¹

Član IX, stav 2 *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* (Aneks 1-A) spominje, pored ostalog, **masovne grobnice**, što je od značaja za ICTY i istraživače genocida, pri čemu je od posebne važnosti pristup mjestima masovnih zločina, uključujući i masovne grobnice. Otkrivanje masovnih grobnica jedan je od dokaza sistematske kampanje genocida u Bosni i Hercegovini.⁴² Međutim, navedeni član dozvoljava samo “**ograničen**

⁴⁰ .: **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 28-29; J. Jones, nav. dj., str. 231.

⁴¹ .: **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 29; J. Jones, nav. dj., str. 232.

⁴² .: **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 29; J. Jones, nav. dj., str. 231. Važnost pristupa masovnim grobnicama potvrđena je i u *Rezoluciji 1034 (1995)* Vijeća sigurnosti UN-a, od 21. decembra 1995.

Navednom rezolucijom, koja je, po ocjeni Johna Jonesa, “**pisana oštrim jezikom**” i “**ukazuje na odlučnost Vijeća sigurnosti da prati razvoj situacije i diktira uslove poštivanja Sporazuma**”, Vijeće sigurnosti, pored ostalog naglašava:

“7. uzima na znanje da je Međunarodni tribunal ... podigao 16. novembra 1995. godine optužnice protiv lidera bosanskih Srba, Radovana Karadžića i Ratka Mladića na osnovu direktne i individualne odgovornosti za zločine počinjene protiv bosanskih Muslimana u Srebrenici u julu 1995. godine;

8. potvrđuje svoj zahtjev bosanskim Srbima da moraju osigurati trenutni i neograničen pristup svim traženim prostorima, uključujući onima u kojima se vodi istraga o počinjenim krivičnim djelima, predstavnicima Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih organizacija i institucija ...

9. naročito naglašava hitnu potrebu da sve Strane omoguće Tužiocu Međunarodnog tribunala da brzo i učinkovito prikupi dokaze, potrebne Tribunalu radi izvršavanja svojih zadataka;

10. naglašava obavezu da sve strane moraju saradivati i osigurati neograničen pristup Ujedinjenim nacijama i drugim relevantnim međunarodnim organizacijama i institucijama, čime će omogućiti istrage, te uzima na znanje relevantne obaveze iz Mirovnog sporazuma;

11. ponavlja svoj zahtjev Stranama, naročito bosanskim Srbima, da se suzdrže od svih akcija koje za cilj imaju uništavanje, mijenjanje, skrivanje ili nanošenje štete dokazima kršenja međunarodnog humanitarnog prava, te da imaju obavezu voditi računa o dokazima;

12. nadalje, ponavlja se zahtjev svim Stranama, naročito onim u regionu bivše Jugoslavije, i svim stranama u sukobu u bivšoj Jugoslaviji, da u potpunosti saraduju i poštuju obaveze iz paragrafa 4 *Rezolucije 827 (1993)* da u potpunosti saraduju sa

pristup” takvim mjestima (“... gdje su mjesta ukopa, pojedinačna ili masovna, poznata, već kao takva registrovana, a već je utvrđeno da grobnice postoje”) samo osoblju Strana koje radi na registraciji ubijenih, a ne osoblju ICTY-a.⁴³

Dejtonski mirovni sporazum sadrži nekoliko odredaba o “**zabrani javnih funkcija**” licima koja je ICTY optužio. To je najočiglednije izraženo u *Ustavu Bosne i Hercegovine* (Aneks 4). Tako se, u članu IX, stav 1, navodi: “**Lice koje izdržava kaznu po presudi Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, te lice protiv kojeg je taj tribunal podigao optužnicu, a ono se nije pokorilo nalogu da izađe pred Tribunal, ne može se kandidirati niti biti imenovan ili biran ili na koji drugi način postavljen na bilo koju javnu funkciju na teritoriji Bosne i Hercegovine.**”⁴⁴

Međunarodnim tribunalom i poziva ih da stvore uslove koji su neophodni Tribunalu da izvrši svoje zadatke, zbog kojih je formiran ...” (OUN, Vijeće sigurnosti, *Rezolucija 1034* (1995), od 21. decembra 1995; J. Jones, nav. dj. str. 231-232).

Iz teksta Rezolucije se, tvrdi John Jones, može zaključiti da propuštanje “Republike Srpske” da osigura “**neograničen pristup svim traženim prostorima**” predstavlja teško kršenje obaveza iz Mirovnog sporazuma, koje su preuzele “Republika Srpska” i Savezna republika Jugoslavija, što predstavlja osnov za ponovno nametanje sankcija prema *Rezoluciji 1022*, pod uslovom da Vijeće sigurnosti dobije takav izvještaj o nepoštivanju obaveza od strane Visokog predstavnika ili komandanta IFOR-a (J. Jones, nav. dj., str. 232).

⁴³ .: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 29; J. Jones, nav. dj., str. 231, napomena 24. Analizirajući navedeni član (Aneksa 1-A) koji spominje masovne grobnice, John Jones s pravom ukazuje na postojanje eventualne namjere “**da se isključe moguća mjesta koja još uvijek nisu potvrđena**” (Isto).

⁴⁴ .: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 63; J. Jones, nav. dj., str. 232-233; .: **RATNI ZLOČIN I GENOCID SA SUDSKOM PRAKSOM**, priredio Mustafa Bisić, knjiga II, Ministarstvo pravde i uprave Kantona Sarajevo, Sarajevo, jula 1999, str. 316. O tome se govori i u drugim aneksima. Tako se u članu VIII (**Uspostavljanje zajedničke vojne komisije**), stav 4 *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora*, navodi: “**Komisija neće uključiti bilo koje osobe koje su pod optužnicom Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju**” (.: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 28). U članu 2, stav 1 *Sporazuma o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*, pored ostalog, navodi se: “... **Nijedna osoba koja izdržava kaznu izrečenu od strane Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju i nijedna osoba protiv koje je podignuta optužnica od strane Tribunala i koja se nije u skladu sa nalogom pojavila pred Tribunalom ne može raditi u Komisiji**” (.: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 93-94).

Kantonarno tužilaštvo Sarajevo je 17. augusta 1998. zatražilo mišljenje Ureda tužioca ICTY-a “**tražeći odgovor da li su osobe, koje su pod optužbom Međunarodnog suda ili odslužuju kaznu izrečenu od Međunarodnog suda, iste u pravnom statusu sa oso-**

Za rad i aktivnosti ICTY-a je od značaja i član VI *Sporazuma o izbjeglicama i raseljenim licima* (Aneks 7), koji razmatra pitanje **amnestije**, po kome za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava nema amnestije (“Sve izbjeglice i raseljena lica, optuženi za krivično djelo, osim za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava propisana u *Statutu Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju od 1. januara 1991. ili za krivično djelo koje nije povezano s ratnim sukobom, nakon povratka biće amnestirani. Ni u kojem slučaju optužbe za krivična djela ne mogu biti podignute zbog političkih ili drugih neodgovarajućih razloga ili radi sprečavanja primjene amnestije*”).⁴⁵

Multinacionalne vojne snage za implementaciju *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* (IFOR) su, u skladu sa Poglavljem VII *Povelje Ujedinjenih nacija*, imale mandat traganja za licima optuženim od ICTY-a, koja su se nalazila na teritoriji Bosne i Hercegovine, a koja su se odbijala dobrovoljno predati tom međunarodnom tribunalu. One su mogle sasvim legitimno i legalno preduzimati neophodno i strogo kontrolisanu

bama koje su pod optužbom nacionalnih tužilaštava ili izdržavaju kaznu izrečenu od nacionalnog suda, nakon što je u tim predmetima prethodno, shodno *Rimskim pravilima*, data saglasnost za postojanje osnovane sumnje da su izvršena kršenja međunarodnog humanitarnog prava po međunarodnopravnim standardima tj. da takve osobe ne mogu biti kandidati niti obavljati izbornu funkciju na teritoriji Bosne i Hercegovine” (M. Bisić, nav. dj., str. 316).

U svom odgovoru, od 11. februara 1999, Ured tužioca je naglasio “**da je nesporno da osobe koje su pod optužbom Međunarodnog tribunala ili izdržavaju kaznu izrečenu od strane Međunarodnog suda ne mogu biti kandidati niti obavljati izbornu funkciju na teritoriji Bosne i Hercegovine. U pogledu mišljenja o mogućnosti primjene ove zabrane na osobe pod optužbom od nacionalnih tužilaštava ili osuđenih od nacionalnih sudova Ured Tužioca smatra da je pokrenuto jedno 'interesantno pitanje' i da u konkretnom slučaju to spada u tumačenje predviđene formulacije u Dejtonskom sporazumu, tako da konačno tumačenje u tom pogledu spada u nadležnost i domen Ureda Visokog predstavnika**” (Isto, str. 316-317).

⁴⁵ .: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 86; J. Jones, nav. dj., str. 233-234. Navedeni član, tvrdi John Jones, “**po definiciji**” “**ne ometa niti na neki drugi način otežava rad Tribunala**”. Odsustvo amnestije za optužene pred ICTY-em, po Jonesu, “**naglašava obavezu Mirovnog sporazuma da poštuje ranije rezolucije Vijeća sigurnosti u vezi sa bivšom Jugoslavijom, posebno onih koji se tiču formiranja Tribunala**” (J. Jones, nav. dj., str. 234).

silu u procesu njihovog hapšenja i sprovođenja do Den Haaga.⁴⁶ Tako je član I, stav 2 (b) *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* IFOR-u dao ovlaštenja “**da preduzme potrebne mjere, uključujući i upotrebu sile, kako bi osigurao poštovanje obaveza iz ovog aneksa**”.⁴⁷

Očigledno je da je Dejtonskim mirovnim sporazumom (Stranama) potpisnicama utvrđena međunarodna obaveza potpune saradnje sa ICTY-em. Ukoliko (Strane) potpisnice ne ispunjavaju naloge ICTY-a za hapšenje optuženih lica, u tom slučaju dolazi do kršenja te međunarodne obaveze. Taj čin kršenja međunarodne obaveze predstavlja pravni osnov da međunarodne snage (IFOR/SFOR) reaguju, radi izvršenja naloga ICTY-a za hapšenje optuženih lica, pri čemu su, za razliku od UNPROFOR-a, imale ovlaštenja da upotrijebe silu, odnosno neophodne mjere radi osiguranja poštivanja i izvršenja *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora*.⁴⁸

Međunarodne snage za implementaciju *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora*, prema članu VI, stavovi 4 i 5 (*Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* - Aneks 1-A) imaju pravni osnov da izvršavaju naloge ICTY-a za hapšenje optuženih lica. (“**Strane shvataju i saglasne su za daljnje direktive NAC-a /North Atlantic Council - Sjevero**

⁴⁶ OUN, Vijeće sigurnosti, *Rezolucija 1031* (1995), od 15. decembra 1995; ∴ **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 13-31; E. Omerović, **UJEDINJENE NACIJE I MASOVNA KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA U FORMI MEĐUNARODNIH ZLOČINA U BOSNI I HERCEGOVINI U VRIJEME MEĐUNARODNOG ORUŽANOG SUKOBA**, *Pregled*, Časopis za društvena pitanja, br. 3, godina 2010, Godište LI, Sarajevo, septembar-decembar 2010, str. 215-216.

⁴⁷ ∴ **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 14; J. Jones, nav. dj., str. 238, napomena 47. IFOR je, prema članu VI, stav 2 navedenog dokumenta (Aneks 1-A) imao pravo: “(a) nadgledati i osigurati da Strane poštuju obaveze iz ovog aneksa ...” (∴ **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 23; J. Jones, nav. dj., str. 238, napomena 47). To pravo je potvrđeno i *Rezolucijom 1031* (1995), uvažavajući “**da će sve Strane saradivati u potpunosti sa ... Međunarodnim tribunalom ... a da su Strane posebno dale ovlasti multinacionalnim snagama ... da preduzmu potrebne mjere, uključujući i upotrebu sile, kako bi osigurale poštovanje obaveza iz Aneksa 1-A Mirovnog sporazuma**” (J. Jones, nav. dj., str. 238, napomena 47).

UNPROFOR je 20. decembra 1995, na ceremoniji na Sarajevskom aerodromu, izvršio primopredaju svojih nadležnosti, ovlaštenja i odgovornosti IFOR-u (ICTY, Predmet br. IT-95-5/18-1, IZJAVA SVJEDOKA: Rupert Smith, br. 00848892, paragraf 123).

⁴⁸ J. Jones, nav. dj., str. 238.

Atlantsko Vijeće - prim. S. Č./ **moгу da ustanove dodatne dužnosti i odgovornosti za IFOR u implementaciji ovog aneksa**”).⁴⁹

NAC je, u skladu sa članom VI, stav 4 *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora i Rezolucijom 1031* (1995), Vijeća sigurnosti, od 15. decembra 1995, kojom je odobren (prihvaćen) tekst Dejtonskog mirovnog sporazuma, 16. decembra 1995, usvojio *Rezoluciju*, u kojoj se, pozivajući se na međunarodnopravna dokumenta, pored ostalog, navodi da **“IFOR treba lišiti slobode svako lice koje je optuženo od strane ICTY-a, a koje dođe u kontakt s IFOR-om prilikom izvršenja njihovih zadataka, s ciljem osiguranja prebacivanja ovih lica u ICTY”**.⁵⁰ Time su međunarodne snage (IFOR/SFOR) imale mandat i za hapšenje svih lica koja je ICTY optužio i njihovo prebacivanje u Den Haag.

Tekst Dejtonskog mirovnog sporazuma naglašava obavezu Strana da saraduju sa ICTY-em i da poštuju njegove naredbe. U tom je cilju Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija, *Rezolucijom 1022* (1995) od 22. novembra 1995, uspostavilo snažan provedbeni mehanizam, kojim je omogućeno da Vijeće sigurnosti ponovo nametne sankcije, ukinute tom rezolucijom Saveznoj Republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) i “Republici Srpskoj”, u slučaju njihovog težeg nepoštivanja Sporazuma. Tako se prijetnja sankcijama mogla pojaviti kao snažno oružje za osiguranje saradnje Savezne republike Jugoslavije i “Republike Srpske” sa ICTY-em.⁵¹

⁴⁹ .: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 24; J. Jones, nav. dj., str. 238.

Član VI, stav 5 *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* glasi: **“Strane shvataju i slažu se da će komandant IFOR-a imati ovlaštenja bez miješanja ili dozvole bilo koje strane da uradi sve što komandant ocjenjuje da je potrebno i odgovarajuće da bi se provodile odgovornosti navedene u stavovima 2, 3 i 4 i one će saradivati u svakom pogledu sa zahtjevima IFOR-a”** (Isto).

⁵⁰ E. Omerović, **ODGOVORNOST DRŽAVA I MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA ZA ZLOČINE PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA. OD IMUNITETA DO KRIVIČNE ODGOVORNOSTI U SUVREMENOME MEĐUNARODNOM PRAVU**, Doktorska disertacija (završni tekst disertacije za odbranu), Univerzitet u Zenici, str. 285.

Mr. Enis Omerović tvrdi da je u ovom slučaju, prema logičko-semantičkom tumačenju i u skladu s ovim pravnim osnovom, riječ o davanju (međunarodnopravnog) **ovlaštenja** međunarodnim snagama, a nikako o **pravnoj obavezi**, u vezi sa hapšenjima optuženih lica od ICTY-a (Isto).

⁵¹ UNITED NATIONS, Security Council, *RESOLUTION 1022* (1995), Adopted by the Security Council at its 3595th meeting, on 22 November 1995; J. Jones, nav. dj., str. 227.

Rezolucija 1022 (1995) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija dala je, u cilju provedbe Dejtonskog mirovnog sporazuma, ovlaštenja Visokom predstavniku i komandantu IFOR-a da obavijeste Vijeće sigurnosti o težim nepoštivanjima međunarodnih obaveza, kako od Savezne republike Jugoslavije tako i od “Republike Srpske”, pri čemu bi Vijeće sigurnosti ponovo nametnulo sankcije. Time bi, u slučaju da bilo koja od Strana ne poštuje obaveze, sankcije bile ponovo uvedene.⁵²

Državnici i zvanični predstavnici IFOR-a su u više navrata izjavljivali da nemaju ovlaštenja u određenim okolnostima da hapse optužena lica.⁵³ Međutim, to nije tačno. IFOR nije imao samo **pravo**, već i **obavezu** da, u skladu sa *Pravilnikom* i *Statutom* ICTY-a, izvrši naloge za hapšenje optuženih lica izdate od ICTY-a.⁵⁴

Svaka država, prema *Pravilu 55 (D) Pravilnika o postupku i dokazima* ICTY-a, ima međunarodnu obavezu prema ICTY-u, koja se, pored ostalog, sastoji u hapšenju optuženih lica pred ICTY-em, a koja

⁵² J. Jones, nav. dj., str. 235-238. Govoreći o tome, John Jones piše: “... **Dok je logično da se sankcije ponovo uvedu Saveznoj Republici Jugoslaviji u slučaju da Republika Srpska ne poštuje obaveze, budući je Savezna Republika Jugoslavija garant da će Republika Srpska poštovati obaveze, interesantno je da se sankcije mogu nametnuti Republici Srpskoj ako Savezna Republika Jugoslavija ne poštuje obaveze**”. S tim u vezi, on s pravom tvrdi da “**povezanost Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske ukazuje da se oni vide kao jedna cjelina**”. To stanovište (tvrdnja) je, po njemu, “**pojačano Sporazumom od 29. avgusta 1995, te Ustavnim odredbama, što omogućavaju Republici Srpskoj da uspostavi 'specijalne paralelne odnose' sa Saveznom Republikom Jugoslavijom**”. Stoga je osnovano zaključio: “*de facto* uspostava ‘Velike Srbije’ ima potencijalne implikacije za Tribunal, kako u pogledu karakterizacije sukoba u Bosni i Hercegovini da je međunarodni, na osnovu viđenja da su snage bosanskih Srba agenti Savezne Republike Jugoslavije, u svrhu primjene međunarodnog humanitarnog prava, tako i u pogledu postojanja eskpansionističkih projekata Savezne Republike Jugoslavije na teritoriji Bosne i Hercegovine” (J. Jones, nav. dj., str. 236).

⁵³ J. Jones, nav. dj., str. 239. Tako je državni sekretar Warren Christopher u sjedištu NATO-a u Briselu, 5. decembra 1995, pored ostalog, izjavio: “... **što se tiče odgovornosti IFOR-a, njegova odgovornost - ili odgovornost NATO-a je da preda ratne zločince ukoliko im padnu u ruke, ili ako dođu u kontakt s njima, ili ako ratni zločinci urade nešto čime se opstruira proces provedbe. Ali, nije obaveza NATO-a – nije dio njihove odgovornosti IFOR-a – da love ili da tragaju za ratnim zločincima. To je odgovornost država, zemalja, ali to nije dio zadatka NATO-a, izuzev u slučajevima koje sam pomenuo u mom odgovoru**” (Isto, str. 239, napomena 48).

⁵⁴ Isto, str. 239-241.

proizlazi iz *Pravilnika o postupku i dokazima* ICTY-a i rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija. Međunarodna obaveza saradnje sa ICTY-em determinisana je i članom 29. *Statuta* ICTY-a, po kome “**države moraju saradivati sa Međunarodnim sudom u istrazi i krivičnom postupku protiv lica optuženih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava**”. Pored toga, “**države će, bez nepotrebnog odgađanja, udovoljiti svakom zahtjevu za pomoć ili nalogu izdatom od sudskog vijeća, uključujući, ali ne ograničavajući se na:**

- a) **identifikaciju i utvrđivanje boravišta lica;**
- b) **uzimanje svjedočenja i pronalaženja dokaza;**
- c) **pribavljanje dokumenata;**
- d) **hapšenja ili zatočenja lica;**
- e) **premještaj osuđenika ili izručenje Međunarodnom sudu**”.⁵⁵

Evidentno je da su države koje su sa svojim vojnim kontingentima učestvovala u međunarodnim snagama u Bosni i Hercegovini imale međunarodnu obavezu hapšenja svih lica protiv kojih je ICTY podigao optužnicu.⁵⁶ S tim u vezi, međunarodne snage u Bosni i Hercegovini, prije svega, prema *Pravilniku o postupku i dokazima* ICTY-a, tačnije shodno *Pravilu 55 (G)*,⁵⁷ imaju (pravno) ovlaštenje, ali i (pravnu) obavezu da izvršavaju naloge za hapšenja (optuženih lica) koje izdaje međunarodno tijelo - ICTY.⁵⁸

U Daytonu je preliminarno dogovoreno i o IPTF-u (*International Police Task Forces - Međunarodne operativne policijske snage*), civilnim međunarodnim policijskim snagama. Richard Holbrooke je smatrao da je bilo “**bitno imati jake međunarodne policijske snage sa ovlaštenjem**

⁵⁵ S. Čekić, **HAŠKI TRIBUNAL ...**, str. 10 i 33; ICTY, **AŽURIRANI STATUT MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU**, Haag, septembar 2009; E. Omerović, nav. dj., str. 286.

⁵⁶ E. Omerović, nav. dj., str. 286.

⁵⁷ *Pravilo 55 (G)* utvrđuje: “**Kada nalog za hapšenje koji je izdao Međunarodni sud izvršavaju vlasti neke države ili odgovarajući organ vlasti ili međunarodno tijelo [...] (Isto).**

⁵⁸ E. Omerović, nav. dj., str. 286.

da hapse one koji krše sporazume”.⁵⁹ S obzirom na to da se NATO “usprotivio da se međunarodnim policijskim snagama daju veća ovlaštenja, pod izgovorom da će im vojska morati priteći u pomoć ako upadnu u nevolju”,⁶⁰ odlučeno je da IPTF bude pravno formiran odlukom Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija (*Rezolucija 1034* (1995), od 21. decembra 1995), s ciljem *provođenja programa pomoći* u Bosni i Hercegovini, a sve s konačnim ciljem izgradnje mira i sigurnosti u Bosni i Hercegovini.⁶¹ Član III *Sporazuma o međunarodnim policijskim snagama* (Aneks 11)

⁵⁹ .: **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 107-112; R. Holbrooke, nav. dj., str. 252. S tim u vezi, Holbrooke piše kako se “**trojica balkanskih predsjednika nisu ovom protivili: pošto nisu imali povjerenja jedni u druge, prihvaćiće spoljne snage koje će nametnuti poštivanje sporazuma**” (Isto).

⁶⁰ R. Holbrooke, nav. dj., str. 252-253.

⁶¹ .: **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 107; OUN, Vijeće sigurnosti, *Rezolucija 1034* (1995), od 21. decembra 1995. Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je, kako piše mr. Enis Omerović, navedenom rezolucijom izrazilo spremnost Ujedinjenih nacija da i dalje ostanu u Bosni i Hercegovini, radi ostvarivanja trajnoga mira. S tim u vezi, Vijeće sigurnosti je, na osnovu člana I, stav 2. Aneksa 11 Dejtonskog mirovnog sporazuma (*Sporazum o međunarodnim policijskim snagama*, koji su potpisale Republika Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine i “Republika Srpska”), odlučilo formirati, odnosno samo provesti u djelo ono što je već predviđeno u Dejtonskom mirovnom sporazumu, međunarodne civilne policijske snage Ujedinjenih nacija, kojima će biti povjereni zadaci iz navedenog aneksa. Tom rezolucijom, također, utvrđeno je da će Međunarodne policijske snage zajedno s civilnim uredom Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini djelovati po ovlaštenjima Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija. Prema članu III Aneksa 11 Dejtonskog mirovnoga sporazuma, Međunarodne policijske snage imale su sljedeća ovlaštenja: “**kontrola, posmatranje i inspekcija djelatnosti i prostora službi za primjenu zakona, uključujući pripadajuća pravosudna tijela, strukture i postupke; savjetovanje osoblja i snaga za primjenu zakona; obučavanje osoblja za primjenu zakona; pružanje pomoći, u sklopu IPTF-ove misije pomoći, djelatnostima strana u primjeni zakona; procjenjivanje prijetnji javnom redu i savjetovanje o sposobnosti službi za primjenu zakona da se nose s takvim prijetnjama; savjetovanje vladinih tijela u Bosni i Hercegovini glede ustroja učinkovitih službi za primjenu građanskog zakona; savjetovanje državnih vlasti u Bosni i Hercegovini o organizaciji efikasnih službi za primjenu građanskog zakona i pružanje pomoći osoblju strana zaduženih za primjenu zakona dok to osoblje obnaša svoje dužnosti, ukoliko IPTF to smatra potrebnim**” (E. Omerović, nav. dj., str. 284; .: **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 109).

Na čelu IPTF-a u Bosni i Hercegovini bio je komesar, imenovan od strane Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, koji je podnosio periodične izvještaje o radu misije, ne samo njemu već i Visokom predstavniku međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, a usko je saradivao i s komandantom Međunarodnih snaga (IFOR) u Bosni i Hercego-

navodi elemente koje uključuje IPTF-ov program pomoći Stranama potpisnicama tog sporazuma, koji će kreirati i provesti komesar snaga IPTF-a, u skladu sa odlukom Vijeća sigurnosti. Tako navedeni član, u odnosu na optuženike za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava i njihovo eventualno hapšenje i pritvaranje, ne uključuje tu nadležnost direktno. Prema tom članu, Međunarodne policijske snage imaju isključivo nadležnost **nadgledanja, posmatranja, nadzora, savjetovanja i obučavanja nacionalnog osoblja za provođenje zakona, olakšavanje njihovih zakonskih aktivnosti, te procjenjivanja prijetnji javnom redu.**⁶²

Analizom člana III (Aneksa 11) ipak se može zaključiti da se nadležnost u vezi sa hapšenjem i pritvaranjem izvodi iz široko postavljenih ovlaštenja Međunarodnih policijskih snaga, a posebno u članu III, stav 1 (d) (**“olakšavanje, unutar misije pomoći IPTF snaga, aktivnosti strana u provođenju zakona strana”**), te u stavu 1 (g) istog člana (**“pomažući tako da će se pridružiti osoblju za provođenje zakona strana prilikom izvršenja njihovih aktivnosti, kako to IPTF snage smatraju odgovarajućim”**). U sljedećem stavu (istog člana) navodi se da, **“pored elemenata programa pomoći izloženog u stavu 1, IPTF će razmotriti, u skladu sa svojim odgovornostima i sredstvima, zahtjeve od strana ili agencija za provođenje zakona u Bosni Hercegovini za pomoć opisanu u stavu 1”**.⁶³

Na osnovu navedenih odredaba očigledno je da je Međunarodnim policijskim snagama data odgovornost isključivo za *olakšavanje* aktivnosti, te za *pružanje pomoći* nacionalnim snagama sigurnosti u provođenju za-

vini, na razvijanju i održavanju trajnoga mira i sigurnosti u Bosni i Hercegovini (E. Omerović, nav. dj., 284; ∴ **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 107-112).

IPTF je bio odgovoran i za lustraciju policije - otpušteno je 960 od 24.000 aktivnih policajaca, odnosno četiri posto (D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 180, napomena 571).

⁶² ∴ **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 109.

⁶³ Isto, str. 109. John Jones, navodi kako **“ostaje nejasno prema članu III Aneksa 11 kako je pomoć Tribunalu dio IPTF 'odgovornosti iz ovog sporazuma' o čemu se govori u članu IV (3)”**. IPTF će, po njemu, **“razmatrati zahtjeve Strana za pomoć, ali nije u obavezi da razmatra takve zahtjeve od Tribunala”** (J. Jones, nav. dj., str. 240-241). Govoreći o tome, on ukazuje na činjenicu da *Ustav Bosne i Hercegovine* (član III, stav 1 (g) Aneksa 4) propisuje da je međunarodna implementacija krivičnog prava odgovornost institucija Bosne i Hercegovine, a ne entiteta (∴ **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 53; J. Jones, nav. dj., str. 241). U skladu sa tim, samo Bosna i Hercegovina od IPTF-a može zahtijevati da uhapsi lica optužena pred ICTY-em, pri čemu takav zahtjev uvijek može biti blokiran entitetskim “vetom” (J. Jones, nav. dj., str. 241).

konitih akcija i aktivnosti. U tom smislu opravdano razumijemo da u obim provođenja zakonitih aktivnosti spada i hapšenje, odnosno lišavanje slobode lica koja su optužena, posebno od ICTY-a, za najteža međunarodna krivična djela. Međutim, IPTF, prema Aneksu 11, nije pravno ovlašten da *samostalno preduzima* aktivnosti hapšenja i pritvaranja optuženika, već je nadležan isključivo u *pružanju pomoći* nacionalnim snagama sigurnosti u hapšenju i pritvaranju navedenih lica.

Član VI, stav 1 Aneksa 11 tretira pitanja ljudskih prava i, s tim u vezi, obavezu IPTF da ICTY-u dostavlja informacije o kršenjima međunarodno priznatih ljudskih prava, što predstavlja zadatak IPTF-a u odnosu na ICTY. Naime: **“Kada IPTF osoblje dođe do pouzdane informacije o kršenjima međunarodno priznatih ljudskih prava ili fundamentalnih sloboda ili uloge policijskih službenika ili snaga u tim kršenjima, o tome će upoznati Komisiju za ljudska prava, osnovanu Aneksom 6 Opšteg okvirnog sporazuma, Međunarodni tribunal za bivšu Jugoslaviju ili druge nadležne organizacije.”** Stoga su strane bile u obavezi da sarađuju **“u istragama snaga i zvaničnika za provođenje zakona”** od strane ICTY-a i drugih odgovarajućih organizacija.⁶⁴

Članom IV (“Specijalne nadležnosti strana”), stav 3 *Sporazuma o međunarodnim policijskim snagama*, uspostavljene su stroge obaveze. S tim u vezi, **“Strane neće ometati kretanje osoblja IPTF-a niti ga na bilo koji način sprečavati, onemogućavati ili usporavati u obavljanju njihovih dužnosti. Omogućiće osoblju IPTF-a trenutni i potpun pristup svakom mjestu, licu ... ili drugoj strani ili događaju u Bosni i Hercegovini na zahtjev IPTF-a, radi izvršavanja obaveza iz ovog Sporazuma”**.⁶⁵ Nepoštivanje zahtjeva IPTF-a (“Izostanak saradnje”), prema članu V, stav 1, smatrat će se **“nepoštivanjem saradnje sa IPTF-om”**. O toj nesaradnji, prema članu V, stav 2, komesar snaga IPTF-a će upoznati Visokog predstavnika ili komandanta IFOR-a koji će preduzeti odgovarajuće korake.⁶⁶

⁶⁴ Isto, str. 111; J. Jones, nav. dj., str. 240, napomena 52.

⁶⁵ .: DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 110; J. Jones, nav. dj., str. 240.

⁶⁶ .: DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ..., str. 110; J. Jones, nav. dj., str. 240. IPTF, također, po ocjeni Johna Jonesa, **“može biti koristan izvor, uvijek spreman na terenu, u ulozi posmatrača tokom ispitivanja osumnjičenih koji će biti proslijedeni Tribu-**

Organi Komisije za ljudska prava (Ured ombudsmena i **Dom za ljudska prava**),⁶⁷ čije je uspostavljanje propisano *Sporazumom o ljudskim pravima* (Aneks 6), i prema članu V, stav 2, i članu VIII, stav 1, nadležni su da primaju žalbe o kršenjima ljudskih prava od “**bilo koje Strane ili osobe, nevladine organizacije ili grupe pojedinaca koji tvrde da su žrtve kršenja bilo koje Strane ili koji djeluju u ime navodnih žrtava koje su preminule ili se vode kao nestale ...**”.⁶⁸ Navedeni organi imaju ovlaštenja da prikupljaju informacije, objavljuju nalaze i zaključke, izvrše pritisak na Strane da osiguraju poštovanje ljudskih prava, uključujući i informacije o kršenjima međunarodnog humanitarnog prava.⁶⁹

ICTY je veoma zainteresovan za navedene aktivnosti Komisije za ljudska prava, koja od žrtava genocida i/ili drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava može doći do značajnih informacija o teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava.⁷⁰ Stoga su “**svi**

nalu. Kako je ispitivanje 'policajska aktivnost' a nadzor, praćenje i kontrola dio mandata IPTF-a, službenici IPTF-a mogu biti angažirani da nadgledaju da li ispitivanje poštuje prava osumnjičenih i da li je sve urađeno na zakonit način. Pošto advokati odbrane često osporavaju izjave osumnjičenih i optuženih istraga tokom suđenja, tvrdeći da nisu uzete na zakonit način, moglo bi biti korisno za Tribunal da pozove osoblje IPTF-a da daju iskaz o uslovima pod kojim su izjave uzete, kako bi se utvrdilo da li se te izjave mogu uložiti u predmet” (Isto, str. 241).

⁶⁷ Dom za ljudska prava je prestao sa radom 31. decembra 2003, a njegove otvorene predmete preuzela je Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine.

⁶⁸ .: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 75 i 77; J. Jones, nav. dj., str. 241.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ J. Jones, nav. dj., str. 242. S tim u vezi, John Jones navodi primjer: “**Komisija, koja primi žalbu od osobe 'koje djeluje u ime navodne žrtve koja je preminula ili se vodi kao nestala', mogla bi otvoriti istragu o navodima da je neko lice ubijeno i sahranjeno u masovnoj grobnici, čime se krši pravo na život. Ili, moglo bi otvoriti istragu povodom žalbe da neka Strana krši ili neprestano krši *Konvenciju o genocidu iz 1948*, na primjer, odbijanjem da dozvoli izbjeglicama da se vrate u svoje domove, što predstavlja nastavak politike 'etničkog čišćenja' /čitaj genocida - prim. S. Č./.** Ukoliko istraga utvrdi postojanje široko rasprostranjenog ili sistematskog kršenja, Tribunal može izdati nalog *subpoena* da se dostavi taj dokaz prema **Pravilu 54 Pravilnika**. Na isti način, tužilac može zahtijevati informacije o tome prema **Pravilu 8 Pravilnika**” (Isto).

John Jones ukazuje i na postojanje mogućnosti “**preklapanja u radu Komisije i Tribunala**”, te na osnovu (više) činjenica, ipak, zaključuje da je ta opasnost znatno smanjena.

nadležni organi vlasti u Bosni i Hercegovini”, prema članu XIII, stav 4, *Sporazuma o ljudskim pravima*, u obavezi da sarađuju i osiguraju neograničeni pristup organizacijama zainteresovanim za ljudska prava, uključujući i Međunarodni tribunal za bivšu Jugoslaviju.⁷¹

I Komisija za raseljena lica i izbjeglice, formirana u skladu sa *Sporazumom o izbjeglicama i raseljenim licima* (Aneks 7), od značaja je za ICTY. Imajući široku lepezu ovlasti, Komisija može postati efikasno sredstvo restitucije u rukama ICTY-a, jer ICTY, odnosno Pretresno vijeće ICTY-a, prema *Pravilniku o postupku i dokazima*, nakon održavanja posebnog pretresa, može odrediti restituciju radi odlučivanja o predmetu kada optuženog **“proglasi krivim i iz dokaza zaključi da je optuženi nezakonito oduzeo imovinu u vezi sa tim krivičnim djelom”**.⁷²

Komisija za raseljena lica i izbjeglice može odlučivati i o predmetima kompenzacije, što se razlikuje od restitucije, na osnovu presude koja se, prema Pravilu 106 *Pravilnika o postupku i dokazima*, dostavlja Komisiji, gdje **“šteta načinjena žrtvi”** uključuje gubitak imovine, pri

Začuđuje Jonesovo nepotrebno problematiziranje djelatnosti Komisije za ljudska prava, s jedne, i nadležnosti ICTY-a, s druge strane. Tim prije, jer *Sporazum o ljudskim pravima* (Aneks 6) ima za cilj da Strane **osiguraju “svim licima unutar svoje jurisdikcije najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i fundamentalnih sloboda ...”** (∴ **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 71), te da, s tim u vezi, (Komisija) razmatra kršenja ljudskih prava nastala nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma. Za razliku od Komisije za ljudska prava, nadležnosti ICTY-a su teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava, odnosno genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

⁷¹ ∴ **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 80-81.

⁷² ∴ **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 83-92; J. Jones, nav. dj., str. 242-243. ICTY može, tvrdi John Jones, **“odlučiti da prihvati da je Komisija za raseljena lica i izbjeglice ‘nadležni organ’ u svrhu Pravila 105”** (Isto). Komisija će, prema članu XII, stav 5, *Sporazuma o izbjeglicama i raseljenim licima*, **“imati ovlasti na bilo koju transakciju potrebnu za prijenos ili dodjeljivanje prava, hipoteke, najma ili drugačije raspolagati imovinom za koju se postavlja zahtjev ili za koju se utvrdi da je napuštena. Posebno, Komisija može zakonito prodati, dati pod hipoteku ili iznajmiti nekretnine bilo kojoj osobi koja ima prebivalište ili državljanstvo Bosne i Hercegovine, ili bilo kojoj Strani, u slučaju da je vlasnik zatražio i dobio naknadu umjesto vraćanja, ili kada se utvrdi da je imovina napuštena, u skladu sa lokalnim pravom. Komisija može, također, iznajmiti nekretninu u toku razmatranja do konačnog određivanja vlasnika”** (∴ **DEJTOSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 89-90; J. Jones, nav. dj., str. 243).

čemu se, s obzirom na to, mandat Komisije proširuje na “**odštetne zahtjeve /pravedna naknada/ umjesto povrata**”.⁷³

Obaveza Strana da omoguće pribavljanje informacija (“**preko mehanizama traganja Međunarodnog komiteta crvenog krsta**”) o prisilno protjeranim licima (“**nestala lica**”), utemeljena *Sporazumom o izbjeglicama i raseljenim licima* (Aneks 7, član V), također je od posebnog značaja za ICTY, naročito u vezi sa utvrđivanjem broja žrtava genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, te, s tim u vezi, utvrđivanje identiteta, lokaliteta i sudbine prisilno nestalih lica.⁷⁴

Slobodan Milošević je 21. novembra 1995. u Daytonu Warrenu Christopheru, državnom sekretaru Sjedinjenih Američkih Država, dostavio izjavu u pisanoj formi, kojom se, “**u ime Vlade i naroda Savezne Republike Jugoslavije**”, obavezao da će, “**nakon parafiranja Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini**”, preduzeti “**nekoliko mjera u cilju izgradnje povjerenja radi razvijanja veza između Savezne Republike Jugoslavije i Bosne i Hercegovine i radi izgradnje podrške za mirovno rješenje**”. U cilju postizanja navedenih “**značajnih ciljeva**” Slobodan Milošević se, pored puštanja na slobodu svih zarobljenih civila, osnivanja Carinske unije, uspostavljanja vruće linije, izdavanja dozvole za direktne letove, organizovanja programa posjeta na visokom nivou, uspostavljanja ekonomskog razvoja, osnivanja zajedničke trgovinske komore, razvijanja kulturne

⁷³ .: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 88; J. Jones, nav. dj., str. 243.

⁷⁴ .: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 86. ICTY je **utjecao** i na spremnost prisilno protjeranih i drugih žrtava genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava da se vrate u **svoje domove**. Iako to nije nadležnost ICTY-a, njegovo djelovanje je, ipak, doprinijelo povratku na dva načina: prvo, (pojedinci) povratnici su se osjećali “**psihološki sigurnijim, jer je čitav svijet gledao šta se dešava**” (D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 82-87), i drugo, jedan broj izvršilaca i odgovornih za genocid (ključni ratni zločinci) više nisu bili u stanju spriječiti povratak, jer su optuženi uhapšeni, kao što je to, primjera radi, bio slučaj nakon hapšenja Sime Drljače i Milana Kovačevića u Prijedoru, što je doprinijelo povoljnijoj atmosferi za povratak i povratnicima pomoglo da se osjećaju slobodnije i sigurnije (Isto, str. 82-86). To je posebno karakteristično za Kozarac i druga susjedna mjesta, gdje je procenat povratka visok, kao i na sjeveru Bosne i Hercegovine, u Brčkom, za razliku od istočne Bosne i Hercegovine, gdje je povratak znatno manji (Isto, str. 82-87), odnosno nije ispunio očekivanja. To potvrđuju, pored ostalog, i rezultati istraživanja Diane F. Orentlicher, koja se, također, bavila pitanjem da li je i kako hapšenje optuženih lica (od ICTY-a) moglo utjecati na povratak i provođenje tog prava (D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 49-89).

i obrazovne razmjene, uspostavljanja vojne razmjene, obavezao i na formiranje **Istražne komisije**. S tim u vezi, Milošević je izjavio kako će Vlada Savezne republike Jugoslavije “**aktivno podržati formiranje i aktivnosti međunarodne komisije za istraživanje nedavnog konflikta u bivšoj Jugoslaviji**”. To će, po njemu, “**uključivati učešće svih država u sukobu, kao i ugledne međunarodne stručnjake imenovane na osnovu dogovora između republika bivše Jugoslavije. Mandat Komisije biće da utvrđuje činjenice i druga neophodna istraživanja o uzrocima, vođenju i posljedicama nedavnog konflikta na što je moguće široj i objektivnoj osnovi, te da zatim podnese izvještaj, koji će biti na raspolaganju svim zainteresovanim zemljama i organizacijama**”. Vlada Savezne republike Jugoslavije će, navodi Milošević, “**u potpunosti saradivati sa ovom komisijom**”.⁷⁵

I predsjednik Izetbegović se usaglasio sa formiranjem **Istražne komisije**, što potvrđuje i njegovo pismo od 21. novembra 1995. uz Dejtonski mirovni dogovor, upućeno sekretaru Sjedinjenih Američkih Država Warrenu Christopheru.⁷⁶ Međutim, takva komisija nikada nije formirana.

Dan nakon parafiranja Mirovnog sporazuma u Daytonu (22. novembra 1995), prilikom razgovora sa predsjednikom Clintonom u Bijeloj kući, Holbrooke je konstatovao “**da je hapšenje Karadžića i Mladića najvažnije pitanje koje nije riješeno u Dejtonu**”. S tim u vezi, on je ponovio svoj stav “**da, ako ta dvojica ostanu na slobodi, posebno Karadžić, osnivač i lider separatističkog pokreta koji je još nepokoren, neće biti moguća puna implementacija Sporazuma**”. Predsjednik Clinton se

⁷⁵ .: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 123-125; J. Jones, nav. dj., str. 243-244. Navodeći kako su se, u prpratnim pismima Dejtonskog mirovnog sporazuma, predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović i predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević dogovorili da formiraju “**Međunarodnu istražnu komisiju u vezi sa nedavnim sukobima u bivšoj Jugoslaviji**”, sa (već) navedenim mandatom, John Jones piše: “Činjenica da stručnjaci Komisije moraju biti imenovani ‘dogovorom između republika bivše Jugoslavije’, dakle, politički kandidati, u znatnoj mjeri dovodi u sumnju njihovu iskrenost - *bona fides*. Bilo bi daleko bolje da komisiju stručnjaka izabere nezavisno tijelo. Uprkos ovom skepticizmu, istraživanja ove Komisije mogla bi doprinijeti razumijevanju prirode sukoba u bivšoj Jugoslaviji, naročito u vezi sa učešćem SRJ u ratu u Bosni i Hercegovini” (J. Jones, nav. dj., str. 243-244).

⁷⁶ M. Tuđman - I. Bilić, **PLANOVI, SPORAZUMI, IZJAVE O USTAVNOM USTROJSTVU BOSNE I HERCEGOVINE 1991-1995**, Zagreb, 2005, str. 466-467; J. Jones, nav. dj., str. 324-244.

s tim složio i rekao: **“Najbolje je ukloniti obojicu”**, te je **“bez direktnih uputa, zamolio da vojska razmotri to pitanje”**.⁷⁷

ICTY je 24. novembra 1995, *SAOPŠTENJEM ZA JAVNOST*, pozdravio **“privrženost pravdi strana potpisnica Mirovnog sporazuma”**. Nakon što su dobili *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini* i analizirali dijelove koji se tiču saradnje sa ICTY-em, predsjednik (ICTY-a) sudija Antonio Cassese i tužilac Richard Goldstone izdali su zajedničku izjavu.⁷⁸

Predsjednik i tužilac su pozdravili **“najavu mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu”**, naglašavajući kako je Sporazum **“posebno dobrodošao s obzirom da će zaustaviti krvoproliće i oružani sukob”**⁷⁹ i **“obećava da će oni koji su počinili zlodjela koja ugrožavaju međunarodni mir i sigurnost - genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine - biti izvedeni pred lice pravde”**.⁸⁰

Opći sporazum je, po mišljenju sudija Cassesea i Goldstonea, **“u potpunosti u skladu sa rezolucijama Vijeća sigurnosti koje se tiču Međunarodnog suda”**, jer:

- prvo, **“ponovo potvrđuje da su tri države potpisnice, kao i Republika Srpska, u strogoj obavezi da saraduju sa Međunarodnim sudom i pružaju pravosudnu pomoć”**. Potpisujući taj sporazum, Savezna republika Jugoslavija se **“sada formalno obavezala, u svoje ime i u ime vlasti bosanskih Srba, da u potpunosti saraduje sa Međunarodnim sudom”**, što su sudije Cassese i Goldstone pozdravili. Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i **“bošnjačko-hrvatska Federacija”** su, potpisujući Sporazum, **“potvrdile nastavak svoje pune saradnje sa Međunarodnim sudom”**,⁸¹

⁷⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 315-316.

⁷⁸ ICTY, *SAOPĆENJE ZA JAVNOST*, 24. novembar 1995.

⁷⁹ Isto. S tim u vezi, oni su ukazali na činjenice kako je **“pravda neizostavan element procesa nacionalnog pomirenja”** i **“od ključne važnosti za ponovno uspostavljanje mirnodopskih i normalnih odnosa među ljudima koji su bili primorani da žive pod vladavinom terora. Ona prekida ciklus nasilja, mržnju i vansudske retribucije. Stoga, pravda i mir idu ruku pod ruku”** (Isto).

⁸⁰ Isto.

⁸¹ Isto.

- drugo, *Sporazum* “ne omogućava amnestiju za lica optužena za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava”⁸² i
- treće, *Sporazum* “sadrži četiri detaljne odredbe koje se tiču Bosne i Hercegovine”, koje je, po Casseseu i Goldstoneu, “vrijedno napomenuti:
 - stroga obaveza svih nadležnih instanci u Bosni i Hercegovini da u potpunosti saraduju s Međunarodnim sudom i da omogućće neograničen pristup njegovih istražitelja licima i lokacijama, između ostalog, i masovnim grobnicama;
 - formiranje Komisije za ljudska prava i Međunarodnih policijskih snaga (IPTF), koje će pribavljati informacije istražiteljima Međunarodnog suda;
 - nadležnost Implementacijskih snaga NATO-a da uhapsu bilo koje lice optuženo za ratne zločine na koje naiđe ili koje ometa njihovu misiju;
 - odluka, navedena u jednoj odredbi /radi se o članu IX, stav 1 Aneksa 4 - Ustav - prim. S. Č./ Ustava Bosne i Hercegovine da se:
 1. kaznama koje izriče Međunarodni sud dâ dodatna pravna težina tako što će osuđenim licima biti zabranjeno obavljanje javnih funkcija;
 2. sprovedu dodatne mjere protiv lica optuženih pred Međunarodnim sudom, tako što će im biti zabranjeno obavljanje javnih funkcija ukoliko pokušaju da izbjegnu nadležnost Međunarodnog suda”.⁸³

Cassese i Goldstone su izrazili uvjerenje da će *Sporazum* biti izvršen. Stoga su pozdravili “riješenost strana potpisnica da se u potpunosti pridržavaju svoje obaveze da saraduju s Međunarodnim sudom i da

⁸² Isto. Takve odredbe bi se, tvrde Cassese i Goldstone, “zaista kosile sa međunarodno prihvaćenim normama humanitarnog prava, koje svi moraju poštovati, kako države, tako i pojedinci” (Isto).

⁸³ Isto.

izvršavaju njegove naloge, što će unaprijediti efikasnost rada Međunarodnog suda”. Oni su, također, vjerovali “da će sve zainteresovane strane striktno i u potpunosti sprovoditi ovaj sporazum”, a “konkretno da će:

1. sve strane potpisnice u potpunosti ispunjavati svoje obaveze da uhapsu i prebace lica protiv kojih je Međunarodni sud podigao optužnice;
2. NATO snage, kao i nadležne nacionalne vlasti, službenicima Međunarodnog suda pružiti odgovarajuću pomoć, kako bi im omogućili da izvrše svoju misiju”.⁸⁴

Billa Clintona je u Parizu 14. decembra 1995, za vrijeme svečane ceremonije potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma u Jelisejskoj palati, zabrinjavala činjenica “da Karadžić i Mladić mogu štetiti, jer su još uvijek na vlasti i žestoko se protive miru ugovorenom bez njihove privole”. Njihovo pristajanje na mirovne ugovore (bilo je) neophodno za neposredno slanje 60.000 vojnika NATO-a. Tada je Clinton podsjetio Miloševića “da je on garant dogovora i da je obavezan nastaviti vršiti sve potrebne pritiske kako bi osigurao pristanak dvojice optuženih”. Tom prilikom, on je upozorio Miloševića: “Ja Vas smatram odgovornim za sigurnost mojih dvadeset hiljada marinaca.” Clinton je davao prioritet Karadžićevom i Mladićevom smjenjivanju s vlasti i u Parizu se zalagao za brzo organizovanje izbora u Bosni i Hercegovini. Međutim, tada ni Washington ni njegovi saveznici nisu ni pomišljali na njihova hapšenja.⁸⁵

Ostaje i dalje otvoreno pitanje zašto hapšenje Karadžića i Mladića - to, po Holbrookeu “najvažnije pitanje”, “nije riješeno u Dejtonu”. S tim u vezi, postavlja se, pored ostalog, pitanje zbog čega je uopće tu stvar (tako nešto) trebalo rješavati u Daytonu s obzirom na to da je ICTY formiran 25. maja 1993, a Dejtonski mirovni pregovori vođeni od 1. do 21. novembra 1995. Hapšenje optuženika jednog međunarodnog krivičnog tribunala nije se nikako smjelo naći na dnevnom redu prilikom pregovaranja, para-

⁸⁴ Isto.

⁸⁵ F. Hartmann, nav. dj., str. 111.

firanja i usvajanja (jednog) međunarodnog ugovora o miru, jer svako raspravljanje o tom pitanju predstavlja izravni atak na pretpostavljenu nezavisnost međunarodnog pravosuđa, pa tako i ICTY-a, te podrivanje njegova kredibiliteta u međunarodnom pravu. Ako se pitanja iz nadležnosti ICTY-a rješavaju na međunarodnim sastancima i pregovorima, tada postoji osnovana sumnja u dosljednost i profesionalnost ICTY-a, odnosno u objektivnost presuda Tribunala.

Ovo nas navodi na zaključak da hapšenje Karadžića i Mladića zaista nije bilo u vrhu interesovanja međunarodne diplomatije, imajući u vidu činjenicu da je Radovan Karadžić uhapšen 2008, a Ratko Mladić 2011, tj. 13, odnosno 16 godina nakon podizanja prve optužnice ICTY-a u predmetu Karadžić i Mladić.

Međunarodni faktori su protivrječili jedni drugima kada je riječ o tome ko ima ovlaštenje hapsiti ratne zločince. Generalni sekretar NATO-a Javier Solana je (krajem januara 1996) tvrdio kako je odgovornost za hapšenje ratnih zločinaca u nadležnosti lokalne policije, što je, po ocjeni Carole Hodge, **“imajući na umu okolnosti, bila posve smiješna postavka”**. Do verbalnog sukoba došlo je i između pomoćnika američkog ministra za vanjske poslove (zaduženog) za ljudska prava Johna Shattucka i komandanta IFOR-a admirala Leightona Smitha. Shattuck je tvrdio kako po Daytonu IFOR ima dužnost da pruži pomoć osoblju koje istražuje ratne zločine, a Smith je, podržavajući argumente evropskih zemalja, uzvraćao kako NATO ne bi smio dobiti zadatak obezbjeđenja sigurnosti timovima za istraživanje masovnih grobnica.⁸⁶

⁸⁶ C. Hodge, **VELIKA BRITANIJA I BALKAN**, Detecta, Zagreb, 2007, str. 279. I komandant IFOR-a (odgovoran za poštivanje *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* - Aneks 1-A, koji, pored ostalog, obuhvata saradnju sa ICTY-em, slobodu kretanja za istražitelje, uključujući pristup mjestima zločina - masovnim grobnicama, te zatvorenicima koji su se nalazili u vlastima Strana - član IX, stav 1 (g) i stav 2) Leighton Smith je, također, slično Carlu Bildtu, s vremena na vrijeme pokušavao unijeti zabunu u svoja ovlaštenja. Kao odgovor na pitanje da li hapšenje iz februara 1996, kada je Vlada Bosne i Hercegovine uhapsila bosanskog Srbina zbog sumnje da je počinio ratni zločin, značilo kršenje Mirovnog sporazuma, admiral Leighton Smith je odgovorio kako je to pitanje **“sada u rukama Međunarodnog tribunala”**, čime je na Tribunal prebacio **“svoju odgovornost za situaciju na terenu”** u vezi sa tumačenjem Mirovnog sporazuma (vidi *CNN* transkript br. 90-3 od 7. februara 1996). Smith je, naravno, imao ovlaštenja da kaže da nije bilo kršenja prava na slobodu kretanja, zagarantovanu u Sporazumu

Richard Holbrooke je, prilikom rasprava o miru u Bosni i Hercegovini, posebno u vezi sa **“velikom debatom”** o ulozi IFOR-a, s obzirom na to da se Vojska Sjedinjenih Američkih Država (Pentagon) **“protivila svakom proširenju uloge IFOR-a”** i **“svakom mandatu ili obavezi da hapsi osumnjičene ratne zločince”**, zahtijevao da IFOR **“kada izvede primarnu misiju u Bosni”**, treba preduzeti dodatne zadatke za podršku mira, u koje spadaju i hapšenja ratnih zločinaca.⁸⁷ Međutim, John Shalikashvili je ponudio kompromis, po kome će **“prihvatiti ’ovlaštenje’ za dodatne zadatke”**, **“ali ne i ’obavezu”**. To je (kod američkih pregovarača) dovelo do zabune dok Shalikashvili nije objasnio razliku koja je imala jasno značenje za vojsku: **“ako IFOR ispuni traženu misiju, imaće ovlaštenje, ali ne i obavezu da preduzme dodatne zadatke”**, u šta je svakako spadalo i hapšenje ratnih zločinaca. S tim u vezi, Shalikashvili je izjavio da **“ne želimo biti obavezni da hapsimo ratne zločince”**, **“ali ćemo prihvatiti ovlaštenje da ih uhapsimo ako budemo imali tu priliku”**.⁸⁸ S tim u vezi, Holbrooke navodi da je **“tada znao koliko će IFOR biti nevoljan da upotrijebi svoje ’ovlaštenje”**, jače bi se **“borio za izjavu o energičnoj misiji”**, iako bi **“vjerovatno izgubio”**.⁸⁹ Iz ovoga slijedi da je Richard Holbrooke, za razliku od Leightona Smitha (komandant snaga NATO-a za južnu Evropu, komandant IFOR-a 1995-1996),⁹⁰ smatrao da je IFOR **“imao ovlaštenja da hapsi**

(na primjer u članu 1(13) Aneksa 6), za lišavanje slobode lica osumnjičenih da su počinili ratni zločin ili zločine protiv čovječnosti (J. Jones, nav. dj., str. 236, napomena 40).

⁸⁷ R. Holbrooke, nav. dj., str. 218-221 i 224.

⁸⁸ Isto, str. 225. To je, po Holbrookeu, bio **“veliki korak naprijed od početnog stava vojske, koja se protivila svakom proširenju uloge IFOR-a”**. Međutim, značenje tog **“finog zanatski izvedenog kompromisa”**, tvrdi Holbrooke, **“neće biti određeno sve dok zapovjednici na terenu ne odluče kako će koristiti njihova ’ovlaštenja”** (Isto).

⁸⁹ Isto.

⁹⁰ Isto, str. 328. Leighton Smith i njegov zamjenik - britanski general Michael Walker su na sastancima u Bijeloj kući **“jasno rekli da im je namjera, osim zaštite snaga, minimalistički pristup svim aspektima implementacije”**. Smith je to **“pokazao i u svojoj prvoj široj javnoj izjavi bosanskom narodu, za vrijeme direktnog programa na televiziji Pale - neobičan izbor za prvo pojavljivanje u lokalnim medijima. Za vrijeme programa, odgovorio je na pitanje na način koji je opasno sužavao njegovo ovlaštenje. Kasnije je o tome s neobičnim ponosom govorio za *Newsweek*:**

Jedno od pitanja koje mi je postavljeno glasilo je: **‘Admirale, da li je istina da će IFOR hapsiti Srbe u srpskim predgrađima Sarajeva’?** Odgovorio sam: **‘Apsolutno nije, ja nemam ovlaštenja da ikog hapsim’** (Isto).

osumnjičene ratne zločince, a isto tako je mogao pritvoriti svakog onog ko predstavlja prijetnju njihovim snagama”.⁹¹

I Tužilaštvo ICTY-a je bilo na stanovištu da su međunarodne vojne snage u Bosni i Hercegovini pravno ovlaštene da hapse ratne zločince, odnosno da izvršavaju naloge ICTY-a za hapšenje optuženih lica. O tome svjedoči činjenica da je prvi glavni tužilac ICTY-a Richard Goldstone 12. februara 1996. uputio formalan zahtjev IFOR-u za privođenje pod njegovu nadležnost dvojice “**visokih bosanskosrpskih oficira generala Đorđa Đukića i pukovnika Alekse Krsmanovića**”.⁹²

Rimskim sporazumom - Pravilima puta (međunarodnim višestranim sporazumom, usvojenim i potpisanim u Rimu 18. februara 1996. između strana potpisnica *Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini - Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i Savezne republike Jugoslavije, odnosno predsjednika Izetbegovića, Tuđmana i Miloševića o aktivnostima “u cilju jačanja i unapređenja mirovnog procesa”*),⁹³ članom 5,⁹⁴ utvrđeno je da su Strane potpisnice u obavezi potpuno saradivati u istraživanju i procesuiranju ratnih zločina i drugih kršenja međunarodnog humanitarnog prava, kao što je predviđeno u članu IX *Općeg okvirnog spo-*

To je, po Holbrookeu, “**bio netačan i nesretan način da se opiše mandat IFOR-a, a posebno u programu emitovanim prije svega za bosanske Srbe. Bilo je tačno da se od IFOR-a nije tražilo rutinsko hapšenje običnih građana. Ali, IFOR je imao ovlaštenje da hapsi osumnjičene ratne zločince, a isto tako je mogao pritvoriti svakog onog ko predstavlja prijetnju njihovim snagama. Svjestan značenja pitanja, Smith je Radovanu Karadžiću, preko njegove vlastite mreže, uputio signal umirenja**” (Isto).

⁹¹ Isto, str. 328.

⁹² Isto, str. 333.

⁹³ *Rome Agreement*, članovi 1-7; ∴ **RATNI ZLOČIN I GENOCID SA SUDSKOM PRAKSOM**, str. 154-158.

⁹⁴ *Rome Agreement*, član 5. Član 5 Sporazuma se odnosi na saradnju Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) u oblasti ratnih zločina i poštivanja ljudskih prava (*Cooperation on War Crimes and Respect for Human Rights*).

Taj sporazum je Warren Christopher nazvao Sporazum o “**pravilima puta**” “**kako se ne bismo opet morali boriti sa posljedicama iznenadnog hapšenja**”. Sporazum je usvojen u cilju jačanja i napredovanja mirovnog procesa u Bosni i Hercegovini, kako se ističe u preambuli Sporazuma. Richard Holbrooke tvrdi kako su u Rimu doneseni “**specifični sporazumi određeni da proces implementacije vrati na kolosjek**” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 335).

razuma za mir u Bosni i Hercegovini. Strane potpisnice *Rimskog sporazuma* omogućit će nesmetan pristup mjestima, uključujući mjesta masovnih grobnica u vezi sa ratnim zločinima, kao i licima koja mogu pružiti potrebne informacije. IFOR će raditi na omogućavanju sigurnog okruženja kako bi se izvršili navedeni zadaci.⁹⁵

U *Rimskom sporazumu* se, također, naznačuje da i ona lica, koja nisu optužena od ICTY-a, mogu biti uhapšena i pritvorena za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava samo na osnovu prethodno izdate naredbe, naloga ili optužnice koja je pregledana i koja se smatra konzistentnom s međunarodnopravnim standardima od ICTY-a.⁹⁶

Rimski sporazum je nejasan u dijelu koji se odnosi na pitanje ko ima pravno ovlaštenje, odnosno pravnu obavezu hapsiti optužene za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Jesu li to nacionalne snage sigurnosti država potpisnica *Rimskog sporazuma* ili se, zaista, radi o međunarodnim vojnim (IFOR) ili policijskim snagama (IPTF). Tako se, u nedostatku autentičnog tumačenja *Rimskog sporazuma*, prethodno citirana odredba može razumjeti u smislu da i međunarodne i nacionalne snage imaju pravno ovlaštenje za hapšenje lica, optuženih za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Također se može shvatiti da, prema jezičkom tumačenju, *Rimski sporazum*, u vezi s hapšenjem onih lica koja u vrijeme njegovog usvajanja nisu optužena od ICTY-a, ne sadrži pravnu obavezu za snage sigurnosti nego samo pravno ovlaštenje, s obzirom na izraz (eng. *may be arrested and detained*). Međutim, ako ga pažljivije analiziramo, zaključujemo da u vezi sa optuženicima od ICTY-a, te u pogledu *Rimskog sporazuma* kao pravnog osnova, snage sigurnosti imaju i pravnu obavezu (njihovog) hapšenja, pritvaranja i premještanja do pritvorske jedinice ICTY-a u Scheweningen u Den Haagu. S tim u vezi, ukoliko optuženici za najteže međunarodne zločine predstavljaju prijetnju sigurnosti u Bosni i Hercegovini, tada se i rečenica da će **“IFOR raditi na omogućavanju sigurnog okruženja, kako bi se izvršili ovi zadaci”** razumije kao pravna obaveza hapšenja optuženika od ICTY-a.

⁹⁵ Isto.

⁹⁶ Isto.

Carl Bildt, prvi visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini,⁹⁷ imajući u vidu njegovo prosrpsko raspoloženje, nije pridavao nikakav značaj hapšenju ratnih zločinaca, uključujući i Radovana Karadžića i Ratka Mladića, u vrijeme kada su se slobodno šetali po “Republici Srpskoj” i Saveznoj republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori), odnosno Srbiji. On se ustrajno protivio prijedlozima Sjedinjenih Američkih Država da se uspostave snažne međunarodne snage koje bi imale ovlaštenja da (u)hapse optužene za zločine. On je, također, snažno zagovarao ukidanje sankcija Saveznoj republici Jugoslaviji,⁹⁸ a uporno i u kontinuitetu

⁹⁷ Dejtonski mirovni sporazum je uveo i međunarodnu upravnu strukturu - Ured Visokog predstavnika (OHR), *ad hoc* međunarodnu ustanovu, zaduženu za provedbu civilnih odredaba mirovnog Sporazuma. Djelujući po ovlaštenjima Vijeća za provedbu mira, međunarodnog tijela koje usmjerava mirovni proces u Bosni i Hercegovini, OHR predstavlja i Evropsku zajednicu. Mandat OHR-a je osnažen 1997, kada je Vijeće za provedbu mira OHR-u dodijelilo posebna ovlaštenja, koja se nazivaju Bonskim ovlaštenjima, uključujući mogućnost da smjenjuje lokalne zvaničnike na bilo kojem nivou ili da nameće zakone (D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 30 i 144, napomena 83 i 84). Međutim, primjetno je da se u posljednje vrijeme Bonska ovlaštenja ne koriste: E. Omerović, **URED VISOKOG PREDSTAVNIKA MEĐUNARODNOE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI**, u: Saša Gavrić - Damir Banović (priređivači), **DRŽAVA, DRUŠTVO I POLITIKA U BOSNI I HERCEGOVINI: ANALIZA POSTDEJTONSKOG POLITIČKOG SISTEMA**, University Press, Sarajevo, 2011, str. 136-162.

Visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini, prema *Sporazumu o civilnoj implementaciji Mirovnog sporazuma* (Aneks 10), ima mandat da nadzire civilnu implementaciju Mirovnog sporazuma koji obuhvata pitanja kao što su humanitarna pomoć, obnova infrastrukture i ekonomije, uspostavljanje političkih i ustavnih institucija u Bosni i Hercegovini, unapređenje poštovanja ljudskih prava i povratak izbjeglica i raseljenih lica, održavanje slobodnih i fer izbora i saradnju sa ICTY-em (: **DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM ...**, str. 101-105; J. Jones, nav. dj., str. 236).

Visoki predstavnik, koji je, također, i specijalni predstavnik Evropske unije u Bosni i Hercegovini, saraduje sa građanima i institucijama Bosne i Hercegovine i međunarodnom zajednicom, kako bi osigurali da se Bosna i Hercegovina razvije u mirnu i održivu demokratsku zemlju, na putu ka integracijama u evroatlantske institucije (D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 144, napomena 83).

⁹⁸ Visoki predstavnik Carl Bildt pokušao je, tvrdi John Jones, umanjiti njegova ovlaštenja da bi Strane poštovale obaveze iz Mirovnog sporazuma. Odgovorajući na komentar (urednika) od 17. decembra 1995. u *New York Timesu*, Bildt je napisao: “**Čini se da precjenjujete ovlasti Visokog predstavnika. Njegove ovlasti nisu da izvrši ili nametne, već da nadgleda i koordinira. U poređenju sa vojnom provedbom sa svojim distinktivnim lancem komandovanja i principom jednostarješinstva, provedba civilnih struktura ima brojne lance komandovanja i principe višestarješinstva**” (*New York Times*, 21. decembar 1995.). To, po ocjeni Johna Jonesa, “**pasivno tumačenje njegove**

izražavao neprijateljstvo prema Bošnjacima.⁹⁹

Ambasador u OSCE-u Robert Frowick je tvrdio da je cijeli mirovni proces zavisio, prije svega, od hapšenja Radovana Karadžića. I Holbrooke je **“konačno objelodanio svoju novootkrivenu istinu da 'Karadžić na slobodi znači negaciju Dejtona'”**.¹⁰⁰

“Uklanjanje” Radovana Karadžića iz Bosne i Hercegovine je, po Holbrookeu, bilo neophodno. Pregovarački tim je zastupao tezu **“da Karadžić na slobodi znači odgađanje ili poraz Dejtona”**, što su to, još prije Daytona, rekli predsjedniku Clintonu i njegovim visokim savjetnicima. Ništa se nije promijenilo ni (šest mjeseci) poslije Daytona, **“osim što je Karadžić učvršćivao svoj položaj. Dok su organizacije za ljudska prava i neki članovi State Departmenta, posebno John Shattuck i Madeleine Albright, tražili akciju, vojska je upozoravala na gubitke i srpsku osvetu ako dođe do operacije hapšenja. Rekli su da će je izvesti samo ako im to predsjednik direktno naredi; i ako bi krenulo naopako, krivica bi pala na civile koji su insistirali na operaciji, posebno na samog predsjednika. Bilo je ovo teško breme za svakog predsjednika, posebno u vrijeme izborne godine i nije čudilo što 1996. ili 1997. nije poduzeta nikakva akcija da se pokrene ili barem planira operacija protiv Karadžića.**

Paradoks je da su oni isti zvaničnici koji su se protivili hapšenju Karadžića podržavali čvrst rok za povlačenje američkih trupa. Dva cilja bila su očito nespojiva; ako želite smanjiti broj vojnika onda je osnovno uhapsiti Karadžića. Ipak je NATO i dalje odbijao da razmišlja o hapšenju Karadžića, tvrdeći da je suviše rizično i da to ne spada u misiju

uloge namjerno zanemaruje ovlasti Visokog predstavnika da ponovno aktivira sankcije protiv Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske prema *Rezoluciji 1022*” (1995)” - J. Jones, nav. dj., str. 236, napomena 40.

⁹⁹ C. Hodge, nav. dj., str. 275. S tim u vezi, Bildt navodi: **“Sa svojim podjelama, dvoličnošću, beskrajnim mijenjanjem pogleda ... bosansko-hercegovački Muslimani nikako nisu uspijevali iz stanja rata preći u stanje mira”**. Bildt je, prosrpski orijentisan, falsifikovao historijske činjenice i širio otvorene laži, kao što je, primjera radi, njegova izjava o tome kako su **“višenacionalno Sarajevo, iznevjerili općenito muslimanski rukovodioci, a posebno Izetbegović”** (Isto).

¹⁰⁰ C. Off, nav. dj., str. 249.

IFOR-a”,¹⁰¹ što je bilo u suprotnosti sa *Sporazumom o vojnim aspektima mirovnog dogovora, Pravilnikom o postupku i dokazima* ICTY-a, kao i sa *Rimskim sporazumom*.

Karadžić i Mladić su, po Holbrookeu, bili “**omraženi ratni zločinci**”. To je Holbrooke naglasio i u pismu koje je početkom juna 1996. uputio Clintonu, Christopheru, Lake i Talbottu, naglašavajući da “**naš cilj treba da bude Karadžićevo uklanjanje ne samo sa njegovog predsjedničkog položaja, nego i iz vlasti ...**”.¹⁰²

Cilj Američke administracije, u vezi sa sve glasnijim pozivima za hapšenje Karadžića i Mladića, bio je “**ukloniti Karadžića iz vlasti ili ga oslabiti kroz diplomatski pritisak, na taj način popuštajući pritisak za vojnu operaciju**” “**protiv Karadžića**”, koju je zagovarao Holbrooke.¹⁰³ S tim u vezi, Holbrooke je smatrao da je “**nametanje ekonomskih sankcija Srbiji i bosanskim Srbima - pravo koje smo sebi pažljivo zadržali u Daytonskom sporazumu**” (“**Unijeli smo u Dayton mogućnost novog nametanja sankcija ako bude potrebno**”), njihovo (tj. Sjedinjenih Američkih Država) “**najmoćnije nevojno oružje**”. Holbrooke je, iako mu je bilo jasno da je Washingtonu “**neugodno da upotrijebi sankcije**”, dokazivao “**da je prijetnja sankcijama važna ako naš tim želi postići uspjeh**”.¹⁰⁴

U razgovoru sa Izetbegovićem 16. jula 1996. Holbrooke je iznio stav da Sjedinjene Američke Države, ako žele, mogu “**diskvalifikovati SDS u izbornom procesu, izjavom da cijela partija krši Daytonski sporazum. S druge strane, ako nam Milošević pomogne da uklonimo Karadžića s vlasti, onda SDS-u možemo dozvoliti da učestvuje na izborima**”. Šta će dalje uraditi sa SDS-om, po Holbrookeu je bilo u rukama Izetbegovića. Polazeći od toga, Holbrooke je od Izetbegovića tražio da o tome iznese svoj stav.¹⁰⁵

¹⁰¹ R. Holbrooke, nav. dj., str. 339.

¹⁰² Isto, str. 340.

¹⁰³ Isto, str. 341-344.

¹⁰⁴ Isto, str. 341.

¹⁰⁵ Isto, str. 342.

Dva dana kasnije (18. jula) Izetbegović je Holbrookeu rekao da je **“SDS nacistička partija u našoj zemlji”**. I pored te činjenice, Izetbegović se plašio da SDS, ako se isključi iz izbora, može organizovati njihov bojkot. Stoga je insistirao na uklanjanju Karadžića s vlasti, a da se SDS-u dopusti da glasa, navodeći da može raditi s Krajišnikom.¹⁰⁶ Tako su Sjedinjene Američke Države dopustile izbore sa učešćem SDS-a i **“ponudile dovoljno da popusti pritisak do kraja godine za vojnu operaciju protiv Karadžića”**.¹⁰⁷

Sjedinjene Američke Države su tražile trenutnu ostavku Radovana Karadžića iz predsjedništva “Republike Srpske” i s pozicije predsjednika SDS-a, te da napusti Bosnu i Hercegovinu i povinuje se ICTY-u. O tome je i 18. jula 1996. u Beogradu vođena rasprava, na kojoj su, pored Holbrookea i Miloševića, učestvovali i Momčilo Krajišnik i Aleksa Buha. Poslije duge rasprave “bosanski Srbi” su potpisali da se Radovan Karadžić ukloni **“odmah i stalno /iz/ svih javnih i privatnih aktivnosti”**, uključujući dva službena položaja - predsjednik “Republike Srpske” i predsjednik SDS-a. Taj dokument je potpisao i Radovan Karadžić. Sljedećeg dana Karadžić je odstupio s oba položaja i **“nestao iz pogleda javnosti - čak i televizije - do kraja godine”**.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Isto, str. 342-343. Za Holbrookea je bila iznenađujuća Izetbegovićeva ocjena da može raditi s Krajišnikom. S tim u vezi, Holbrooke piše: **“Ovo je bilo iznenađujuće. Predsjednik paljanske skupštine, čovjek koji je u Daytonu šakom udario po mapi Sarajeva, naširoko poznat kao ‘Gospodin Ne!’ bio je protiv sporazuma koliko i Karadžić. Ali, Izetbegović se brinuo zbog posljedica bojkota SDS-a. Iako je odluka ostala na nama, Izetbegovićeva želja da ne izbací SDS iz izbora, njegov strah da bi oni mogli uništiti izbore, bila je moćna poruka koju međunarodna zajednica nije mogla ignorisati”** (Isto).

¹⁰⁷ Isto, str. 344.

¹⁰⁸ Isto, str. 343-344. Na navedenom sastanku u Beogradu nije bio Karadžić, zbog čega je nedostajao njegov potpis. Stoga je Milošević predložio da Karadžićev potpis dobiju faksom. Holbrooke je to odbio, jer **“nismo željeli da Karadžić kasnije tvrdi da mu je potpis krivotvoren. Na naše insistiranje, Milošević je helikopterom poslao na Pale njegovog šefa obavještajne službe Jovicu Stanišića da dobije Karadžićev potpis. Poslije večere - najbolja koju nam je dotad priredio, janjetina, kiselo mlijeko i špinat - otišli smo da pozovemo Washington. Tarnoffu sam pročitao nacrt izjave, a on ju je impresivnom brzinom provukao kroz ‘sistem’, dobijajući podršku Washingtona za manje od devedeset minuta. U Miloševićevu vilu vratili smo se oko dva ujutro da se sastanemo sa Stanišićem, koji nam je predao originalni dokument, sada sa Karadžićevim potpisom. Stanišić nam je kazao da se Karadžić izgleda ‘pomirio s krajem političke**

Radovan Karadžić je, kako je sam tvrdio, napustio sve pozicije na vlasti u “Republici Srpskoj” u julu 1996. i potpuno se povukao iz javnog života u zamjenu za obećanje Holbrookea da neće biti krivično gonjen pred ICTY-em (imunitet od krivičnog gonjenja pred ICTY-em).¹⁰⁹ S tim u vezi, on tvrdi da je tokom večeri i rano jutro 18. i 19. jula 1996. sa Richardom Holbrookeom sklopio Sporazum kojim je navodno utanačeno da se, u zamjenu za njegovo potpuno povlačenje iz javnog života, protiv njega neće voditi postupak pred ICTY-em.¹¹⁰ S tim u vezi, on je 6. novembra 2008. podnio zahtjev, kojim je od Pretresnog vijeća tražio “da omogući pregled i objelodanjivanje brojnih dokumenata” u vezi sa navedenim sporazumom. U *Odluci* koju je 17. decembra 2008. donijelo, Pretresno vijeće je, pored ostalog, konstatovalo “**da, izuzev pitanja u vezi s odmjeraivanjem kazne, traženi dokumenti nisu relevantni za pripremanje žaliočeve odbrane, budući ’da je u međunarodnom pravu utvrđeno da bi bilo kakav sporazum o imunitetu optuženog koji se tereti za genocid, ratne i/ili zločine protiv čovječnosti pred nekim međunarodnim sudom bio ništavan’ i ’da prema Statutu i Pravilniku Međunarodnog suda, nikakvo navodno jamstvo g. Holbrookea nema nikakvog uticaja ni na mandat Vijeća ni na mandat tužioca**”.¹¹¹

Pretresno i Žalbeno vijeće ICTY-a su odbacili zahtjeve Radovana Karadžića u vezi sa sporazumom sa Holbrookeom, pri čemu su utvrdili da nikakvi navodi o sporazumu između Karadžića i Holbrookea nemaju utjecaja na nadležnost ICTY-a.¹¹²

karijere’. Ali nije bio spreman napustiti Pale, dodao je Stanišić. Glasno sam se pitao da li je Karadžićeva politička karijera *stvarno* došla do kraja puta.

Sljedećeg dana Karadžić je odstupio sa oba položaja i nestao iz pogleda javnosti - čak i televizije - do kraja godine. Svjetska štampa pozdravila je sporazum i hvalila naše napore; po pisanju *The Financial Timesa*, bio je to ’još jedan uspjeh’” (Isto).

¹⁰⁹ ICTY, Predmet br. IT-95-5/18-PT, PRED ŽALBENIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOVANA KARADŽIĆA, *ODLUKA PO KARADŽIĆEVOJ ŽALBI NA ODLUKU PRETRESNOG VIJEĆA U VEZI S NAVODNIM SPORAZUMOM SA HOLBROOKEOM*, 12. oktobar 2009, paragraf 10.

¹¹⁰ Isto, paragrafi 2 i 5.

¹¹¹ Isto, paragraf 2.

¹¹² Isto, paragrafi 6-58; D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 144-145, napomena 95.

Sjedinjene Američke Države i druge velike sile zastupale su tezu da bi hapšenje Karadžića i Mladića **“dovelo u opasnost njihove trupe”**. U slučaju hapšenja bojali su se **“odmazde, uzimanja talaca ili pobune nacionalističkih Srba, što bi izazvalo opasnost kršenja mirovnog dogovora”**.¹¹³

Karadžić i Mladić nisu uhapšeni do 2008, odnosno 2011, **“jer to američke vlasti nisu htjele zbog političkih razloga”**, za što su imali podršku Pariza i Londona, pri čemu je, s tim u vezi, sredinom 1996. i Holbrooke bio uključen. Međutim, njegova misija se sastojala u svrgavanju Karadžića s vlasti, a ne njegovom izručivanju Haagu. To je bila alternativa hapšenju. Karadžić i Mladić **“ostaju jamci mira, njegovu provođenju na terenu”**. Umjesto da budu uhapšeni bez odlaganja i zbog toga jer je njihova sloboda i njihova nekažnjivost, pored ostalog, uvreda za žrtve genocida, **“real-politika je, naprotiv, htjela da ne budu uznemiravani dok ne sprečavaju provođenje Dejtonskog sporazuma”**. Zapadne vlade su smatrale **“da tako rade na brzom učvršćivanju mira, pa makar i pod cijenu zaborava patnji jedne zemlje i naroda izloženog gotovo četiri godine strahotama čitava arsenala zločina protiv čovječnosti”**.¹¹⁴

¹¹³ F. Hartmann, nav. dj., str. 111-112. Tako ICTY, tvrdi Florence Hartmann, **“ne može, dakle, poput suda u Nürnbergu, računati na pomoć savezničkih vojnih snaga u izručivanju optuženika i dokaza”** (Isto). Iznoseći činjenicu kako su brojna mjesta u Bosni i Hercegovini **“u okupacijskom procesu dobili odrednicu srpska, srpsko ili srpski”**, general Fikret Muslimović, razmatrajući pitanje sadržaja i karaktera događaja u Sarajevu 2. i 3. maja 1992, s pravom tvrdi da su genocidni ciljevi velikosrpske ideologije i politike **“deponirani u nazivu Republika Srpska - za cijelu BiH, u nazivu Srpsko Sarajevo - za nekoliko sela i prigradskih naselja blizu Sarajeva, te u nazivima brojnih mjesta širom BiH koji su u okupacijskom procesu dobili odrednicu srpska, srpsko ili srpski. U redovima patriotskih snaga BiH ne smije biti dileme da li je ili ne u tim nazivima deponovana namjera da ubuduće cijela BiH bude srpska, da cijelo Sarajevo bude samo srpsko, odnosno da sve što postoji u BiH bude samo srpsko”** (F. Muslimović, **SADRŽAJ I KARAKTER DOGAĐAJA U SARAJEVU 2. I 3. MAJA 1992. GODINE, .: POLITIČKI I VOJNI ZNAČAJ ODBRANE SARAJEVA 1992-1995**, Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije, održane 29. februara i 1. marta 2012. u Sarajevu, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2014, str. 771-772).

¹¹⁴ Isto, str. 117. Sjedinjene Američke Države, Ujedinjene nacije, Evropska unija i nje-ne države članice, te Richard Holbrooke i Carl Bildt, vršili su, tvrdi prof. dr. Francis Boyle, **“ogromni pritisak”**, na Vladu Republike Bosne i Hercegovine da povuče Tužbu protiv Srbije i Crne Gore za kršenje *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* pred Međunarodnim sudom pravde (F. Boyle, **POKUŠAJ ZAUSTAVLJANJA GENOCIDA**

Velike sile, čije su snage bile raspoređene u Bosni i Hercegovini, istrajno su odbijale da uhapsu Karadžića i Mladića. One su se više od petnaest godina **“igrale skrivača s Radovanom Karadžićem i Ratkom Mladićem, dvojicom glavnih optuženika u bjekstvu od ICTY-a”**. Stalno su odbijale predati pravdi odgovorne za genocid u Bosni i Hercegovini.¹¹⁵ Tako se međunarodna zajednica (godinama) igrala **“mačke i miša s Karadžićem i Mladićem”**, pri čemu su, kako to tvrdi Carla del Ponte, **“veliki dio toga razdoblja mačke odlučile nositi povez preko očiju, jedna drugu napadati pandžama i dopuštati miševima da bježe iz jedne rupe u drugu”**.¹¹⁶

NAD NARODOM I REPUBLIKOM BOSNOM I HERCEGOVINOM, .: ZLOČINI U BOSANSKOJ KRAJINI ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991-1995, Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije, održane u Bihacu od 22. do 24. septembra 2000, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 663-664), **“kako bi se umirio Slobodan Milošević”**. Na pitanje - **“zašto?”**, prof. Boyle je pružio veoma argumentovani odgovor: **“Kada sam za Bosnu pripremio sve spise za Međunarodni sud pravde, a također, kada sam usmeno raspravljao o dva paketa Privremenih mjera pred Sudom u aprilu i augustu 1993, bio sam u potpunosti pažljiv i revnostan da uložim i da se zauzmem za što više materijala, kako bi pokazao ličnu upletenost Miloševića u donošenju naredbi, nadziranje, odobravanje i izvršenje genocida i protiv naroda i protiv Republike Bosne i Hercegovine. Lično sam ga napao i ponovo optužio za prvenstvenu odgovornost za genocid u Bosni da bi to čuo cijeli svijet. Iz ovog razloga, pokazat će se nemoguće za Sjedinjene Američke Države, Ujedinjene nacije i Evropu da jednom rehabilituje Miloševića kada Međunarodni sud donese konačnu Presudu o ulozi u slučaju Bosne, što će se neizbježno desiti ukoliko se ne spriječi.**

Bosna je već dobila što je jednako dvjema prethodnim presudama ovog slučaja u *Nalogu* Međunarodnog suda od 8. aprila 1993. i u *Nalogu* Suda od 13. septembra 1993, što je odobrio pokojni sudija Tarasov (Tarassow) u svojoj deklaraciji u prilogu prvog naloga, kao i u njegovom Mišljenju (Dissenting Opinion) u prilogu drugog naloga.

Drugim riječima, pod vodstvom Slobodana Miloševića, krnja Jugoslavija je zaista izvršila genocid i direktno i pomoću saradnika svoje vojske pod komandom dvije osobe optužene za međunarodne zločine u Bosni: Radovana Karadžića i Ratka Mladića. Ipak, za skoro četiri godine međunarodna zajednica je odbijala da izvrši svoju svečanu obavezu po članu *Konvencije o genocidu* 'da spriječi' ovaj genocid koji se nastavljao protiv bosanskog naroda koji se tako odvijao na očigled svih u Republici Bosni i Hercegovini. Zato svi naprijed pomenuti, osim Bošnjaka, žele da se ova parnica Međunarodnog suda pravde skine sa dnevnog reda. Jer oni su svi krivi za saučesništvo u genocidu” (Isto, str. 664).

¹¹⁵ Isto, str. 107 i 154.

¹¹⁶ C. Del Ponte - C. Sudetic, **GOSPOĐICA TUŽITELJICA: SUOČAVANJE S NAJTEŽIM RATNIM ZLOČINIMA I KULTUROM NEKAŽNJIVOSTI**, Buybook, Sarajevo, 2008, str. 310. Ukazujući na navedenu praksu, Carla del Ponte je zaključila kako je **“vrijeme da mačke skinu svoje poveze. Vrijeme je da međunarodna zajednica**

Politika NATO-a nije bila usmjerena na hapšenje ratnih zločinaca.¹¹⁷ Jedan zvaničnik NATO-a jednom je, piše Geoffrey Robertson (osnivač i rukovodilac Doughty Street Chambers, vodeće advokatske kancelarije u Velikoj Britaniji u oblasti ljudskih prava), izjavio da hapšenje Radovana Karadžića “**nije vrijedno krvi nijednog vojnika NATO-a**”.¹¹⁸ Ratni zločinci su se osjećali savršeno mirno “**u francuskom sektoru**”.¹¹⁹ Rusija se uporno protivila hapšenju Karadžića.¹²⁰ Britanske jedinice (u IFOR-u) imale su dobre odnose sa Srbima i “**srpske kolege su ih toplo pozdravljali prilikom ulaska na područje 'Republike Srpske'**”.¹²¹

Rukovodstvo Savezne republike Jugoslavije i Republike Srbije je krajem 1995. zauzelo čvrst stav da Ratka Mladića, Radovana Karadžića i druga optužena lica za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava neće uhapsiti niti predati ICTY-u. Predsjednik Savezne republike Jugoslavije, Zoran Lilić, 10. decembra u Han Kramu (Han-Pijesak), na sastanku političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije sa generalima Mladićem, Milovanovićem, Gverom, Tolimirom i Škrbićem, obećao je vojnom rukovodstvu “Republike Srpske” “**da niko neće biti izručen Haškom sudu**”, za što će biti garant potpis predsjednika Savezne republike Jugoslavije, tj.

i lokalne vlade, posebice one u Srbiji i Crnoj Gori, te Republici Srpskoj, poduzmu usklađenu akciju za otkrivanje mjesta na kojima se ti bjegunci skrivaju, te njihovo uhićenje i izručenje (Međunarodnom kaznenom tribunalu za bivšu Jugoslaviju), kako bi on mogao dosuditi pravdu koju je Vijeće sigurnosti 1993. obećalo narodima bivše Jugoslavije. Vrijeme je da mačke prestanu trpjeti porugu miševa” (Isto).

¹¹⁷ F. Hartmann, nav. dj., str. 118.

¹¹⁸ G. Robertson, **NERIJEŠENA PITANJA**, Zbornik radova sa Konferencije PRO-CJENA NASLIJEĐA MKSJ, 23. i 24. februar 2010, publikacija *Outreach* programa, Sekretarijat ICTY-a, Den Haag, 2001, str. 43.

¹¹⁹ Isto, str. 118-121.

¹²⁰ Isto, str. 121. **Karadžića i Mladića su čuvali ruski agenti. Rusi, po ocjeni generala Wesleya Clarka, komandanta združenih snaga NATO-a za Evropu, “ne žele da uspijete /riječ je o ICTY-u – prim. S. Č./.** **Oni su na strani srpskih nacionalista. Igraju prljavu igru. Čitaju svu vašu poštu i prisluškuju sve vaše telefonske razgovore” (C. Del Ponte - Ch. Sudetic, nav. dj., str. 117).**

Boris Jeljcin je Jacquesu Chiracu rekao: “**Karadžić zna previše stvari o Miloševiću ... I upozorio me da će poslati avion da ga izvuče iz Bosne ako bude potrebno, ali da nikada neće dopustiti da Karadžić bude uhapšen**” (Isto).

¹²¹ C. Hodge, nav. dj., str. 281.

Lilića, i načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije generala Perišića (“**Mi ćemo potpisati, ja i Momo**”).¹²²

Predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević je, u vezi sa optužbama protiv Karadžića i Mladića, imao čvrst stav, te rekao “**Amerikancima da nikoga nećemo isporučivati**” ICTY-u.¹²³ S tim u vezi, on je, na sastanku političkog i vojnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije, kome je prisustvovao i general Mladić (bez Karadžića), 28. decembra 1995, u Beogradu, izjavio: “**Haški tribunal i izručenje, to zaboravite. Nemamo vremena nikoga da isporučujemo, čak ni Radovana Karadžića. Hag je bio u funkciji političkih pritisaka.**”¹²⁴

Predsjednik Savezne republike Jugoslavije Zoran Lilić priznao je ICTY-u da je general Ratko Mladić dobio obećanje od Slobodana Miloševića i jugoslavensko-srbijanskog rukovodstva, neposredno prije potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma u Parizu, da ga nikada neće predati (isporučiti) ICTY-u. To obećanje je, prema Liliću, podržao i Jacques Chirac, predsjednik Republike Francuske, kao dio trgovine u vezi sa oslobađanjem francuskih pilota.¹²⁵

Srbi koje je ICTY optužio za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Bosni i Hercegovini, od kojih su mnogi bili s područja Prijedora, uključujući i nekoliko pripadnika policijskih snaga, gdje su izvršili genocid nad Bošnjacima, imali su podršku i uživali zaštitu vlasti “Republike Srpske”, kao i britanske agencije za prekomorski razvoj (ODA - Overseas Development Agency) i britanskog kontingenta u sastavu IFOR-a, što je, pored ostalog, imalo za rezultat pojavu i “**narastanje kulture nekažnjivosti**”.¹²⁶

¹²² ICTY, Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 149.

¹²³ Isto, str. 219.

¹²⁴ Isto, str. 228.

¹²⁵ K. A. Nilsen, **MILOŠEVIĆ U RATU I U HAGU - DOKUMENTACIJA** -, s norveškog preveo dr. Rasim Muratović, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013, 326-327; ICTY, Baza podataka: Sudski spisi, Bilježnica generala Ratka Mladića - 1995, str. 149.

¹²⁶ C. Hodge, nav. dj., str. 281-282. Govoreći o tome, Carole Hodge navodi komentar Davida Harlanda, bivšeg šefa odjela Ujedinjenih nacija za civilne poslove u Bosni i Hercegovini: “... **Dok smo oklijevali, organizirani kriminal puštao je duboke korijene.**”

Mnogi projekti obnove na području Prijedora finansirani su iz fondova koje je provodio britanski kontingent u sastavu IFOR-a. Nažalost, programi ODA-e često su završavali kao novčana nagrada ratnim zločincima, koji su učestvovali u genocidu i ometali realizaciju Dejtonskog sporazuma. Nije bilo moguće sklapati ugovore ili raspodjeljivati pomoć bez “kriznog štaba”, na čijem je čelu bio načelnik Stanice javne bezbjednosti (Prijedor) Simo Drljača, zatim gradonačelnika (Prijedora) Milomira Stakića i drugih, koji su “kontrolirali infrastrukturu i javna preduzeća, te otimali privatna preduzeća ili zastrašivali privatne preduzetnike”.¹²⁷ Time se međunarodna zajednica “**zapetljavala u revizionizam**”, umanjujući težinu zločina koje su izvršili Drljača, Stakić i drugi.¹²⁸

I pored toga što su Sjedinjene Američke Države Radovanu Karadžiću “zabranile” obavljanje političkih dužnosti, on je (dugo) nakon Daytonu kontrolisao “Republiku Srpsku”, prije svega, preko svoje stranke (Srpska demokratska stranka), “**koja je u tom entitetu upravljala, kontrolisala ili bila vlasnik policije, sudskog sustava, medija, glavnih preduzeća i lokalnih nevladinih organizacija**”.¹²⁹ Tim prije, jer je u mnogim gradovima “Republike Srpske” struktura vlasti bila odraz strukture koja je djelovala za vrijeme agresije i genocida.¹³⁰

Zatim smo zalijevali te korijene, usmjeravajući izdašne fondove za pomoć preko lokalnih mafijaških šefova. I, što je najgore, dopustili smo nastajanje i narastanje kulture nekažnjivosti, odnosno, ozračja u kojem se zločin ne kažnjava” (Isto, str. 282).

¹²⁷ Isto, str. 282. *Human Rights Watch* u Izvještaju iz januara 1997. zaključuje kako je “... nepojmljivo da se iz javnih fondova mogu finansijski nagrađavati, bez obzira na veličinu iznosa, osumnjičeni za zvjerstva ili osobe uključene u kriminalno djelovanje ... ubacivanje golemih količina novca u Prijedor nije samo pogrješan poslovan potez, nego je to i neetično” (Isto, str. 283).

¹²⁸ Isto, str. 283-285. Ukazujući na tu činjenicu, *Human Rights Watch* zaključuje: “Činjenica da novac što su ga donatori u najboljoj namjeri darivali kako bi pomogli običnim ljudima, u neutvrđenim iznosima završava u džepovima osoba poput Stakića i Drljače - koji su se uključivali u, ili su zagovarali, ‘etničko čišćenje’, umorstva, mučenja, silovanja, koji su tisuće ljudi otjerali u koncentracijske logore, gdje se s njima brutalno postupalo ili su ubijani, koji su pokrali milijunske iznose od lokalnog nesrpskog pučanstva i koji su djelatno onemogućavali provedbu Daytonskog sporazuma - postavlja brojna pitanja o nesposobnosti i propustu međunarodne zajednice da se pozabavi stvarnim problemima” (Isto, str. 283-284).

¹²⁹ Isto, str. 284.

¹³⁰ Isto, str. 284-285.

IFOR¹³¹ je (stalno) odbijao provoditi hapšenja optuženih za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, pa čak i kada su im se optuženi našli na putu.¹³² IPTF je, primjera radi, 19. decembra 1996. spazio Karadžića na Palama u konvoju od četiri vozila, uključujući i jedinice specijalne policije naoružane puškama AK-47.¹³³

Vodeće zemlje članice NATO-a nisu bile spremne preuzeti odgovornost za hapšenje ratnih zločinaca. To je omogućilo ratnim zločincima da (i dalje) utječu na politički život u Bosni i Hercegovini.¹³⁴

¹³¹ Poslije potpisivanja mirovnog Sporazuma u Daytonu tenkovi NATO-a su, piše Christian Schwarz-Schilling, “ušli u Bosnu i Hercegovinu. Na početku su trupe, koje su brojale oko 60.000 ljudi, pod imenom IFOR (Implementation Force - multinacionalne vojne snage za implementaciju *Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora* (Aneks 1-A), a od 1996. pod imenom SFOR (Stabilisation Forces), po volji ugovornih strana trebale brinuti za sigurnost u zemlji. Trupe Ujedinjenih nacija su bile rasformirane, ali je Svjetska organizacija ostala na licu mjesta do 2002. sa političkim predstavnikom, policijskim snagama i humanitarnim organizacijama. Kratko vrijeme potom su trupe NATO-a, potpomognute drugim nacijama, kao što je Rusija - uspostavile baze i kasarne u cijeloj zemlji i na *Check Point*-ima kontrolirale ulice. Te IFOR-trupe ostale su nezavisne od izgradnje civilnih struktura međunarodne zajednice. Američka vojska postigla je to da međunarodne trupe ni na koji način ne mogu biti potčinjene civilnoj vlasti OHR-a ... Zemlje učesnice, Bosna i Hercegovina (Federacija i “Republika Srpska”), Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) i Republika Hrvatska, saglasile su se da uđu u ugovoreno partnerstvo sa civilnim vlastima međunarodne zajednice koje je trebalo uspostaviti. **Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija dalo je zeleno svjetlo**” (C. Sch. Schilling, **PODRŽATI BORBU ZA ODBRANU LJUDSKIH VRIJEDNOSTI I ČOVJEKOVA DOSTOJANSTVA**, ∴ GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995, Zbornik radova Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991-1995, održanog u Bonnu od 31. augusta do 4. septembra 1995, (glavni i odgovorni urednik Smail Čekić), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Gesellschaft für bedrochte Völker International - Göttingen, Human Rights Group for Bosnia - Kuala Lumpur, Sarajevo 1997, str. 195).

¹³² Isto, str. 285. Američka administracija je, tvrdi Brendan Simms, poslije Daytonu poslala svoje vojnike u Bosnu i Hercegovinu “**da nadziru nepravedan mir**”. Oni su, nažalost, “**svojom prisutnošću osujetili kasnije pokušaje, pa u dobroj mjeri i britanske, da se, u skladu s dejtonskim odredbama, pohvataju ratni zločinci**” (B. Simms, **NAJSRAMNIJI TRENUTAK: BRITANIJA I UNIŠTAVANJE BOSNE**, Buybook, Sarajevo i Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Sarajevo - Beograd, 2003, nav. dj., str. 272).

¹³³ Isto, napomena 65.

¹³⁴ Isto, str. 286-287.

Louise Arbour (glavni tužilac ICTY-a, 1996-1999) u saradnji sa Jacquesom Paulom Kleinom (američki general, prijelazni upravitelj za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srem 1996-1997) 27. juna 1997. organizovala je prvu međunarodnu operaciju hapšenja optuženog za ratne zločine. U zamku koju su mu zajednički postavili Arbour i Klein uletio je Slavko Dokmanović, bivši predsjednik općine Vukovar (ratni gradonačelnik), optužen za saučesništvo u masakru nad više od 200 civila odvedenih novembra 1991. iz Vukovarske bolnice (od 1996. je živio u Srbiji). Pokazujući da su takve operacije izvodljive, Arbour je željela prisiliti SFOR ili ga posramiti u tolikoj mjeri da dejstvuje.¹³⁵

Tada je jedan od istražitelja ICTY-a bio u Prijedoru i razgovarao sa komandantom SFOR-a, “koji mu je rekao da ga frustrira što Drljača, lokalni šef policije, stalno opstruira njihov rad. Rekao je da bi SFOR uhapsio Drljaču kada bi ga mi optužili”. Međutim, SFOR nije znao da je Tužilaštvo ICTY-a upravo pripremalo optužnicu protiv Drljače, koje je, “dva dana nakon što je taj čovjek to izjavio, imalo spremnu optužnicu, podnijelo je sudijama na potvrdu i ona je brzo potvrđena”. Louise Arbour “nije popuštala i insistirala je da će javno osuditi NATO ako odbije da uhapsi Drljaču”.¹³⁶

Pripadnici SAS-a (britanske jedinice za posebne namjene - britanski komandosi, britanski kontingent SFOR-a) na temelju tzv. (tajnih) zapečaćenih optužnica ICTY-a, u *Operaciji Tango* (prvoj operaciji mirovnih snaga NATO-a u Bosni i Hercegovini) 10. jula 1997. u Prijedoru uhapsili su dvojicu Srba. Zatečen na obali jezera, na pecanju, Simo Drljača (zloglasni načelnik srpske Stanice javne bezbjednosti u Prijedoru i jedan od arhitekata koncentracionih logora Omarska, Trnopolje i Keraterm) prilikom pokušaja hapšenja (u puškaranju sa Britancima) ubijen je (pružio je otpor). Istoga dana u prijedorskoj bolnici je uhapšen dr. Milan Kovačević, također optužen za genocid (on je godinu dana kasnije umro u zatvoru ICTY).¹³⁷

¹³⁵ SENSE, Dokumentarni film “*Uprkos svemu*”, 2003; D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 31 i 145, napomena 102.

¹³⁶ SENSE, Dokumentarni film “*Uprkos svemu*”, 2003.

¹³⁷ C. Hodge, nav. dj., str. 292-293; SENSE, Dokumentarni film “*Uprkos svemu*”, 2003; E. Rathfelder - C. Bethke, **BOSNA U FOKUSU. DRUGI POLITIČKI IZAZOV KRISTIANA SCHWARZ-SCHILLINGA**, Kult B, Sarajevo, 2011, str. 201; M. Mennecke - E. Markusen, **MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU I KRI-**

Mnogi su to protumačili kao uvod u mnogo konkretnije djelovanje, sa

VIČNO DJELO GENOCIDA, .: GENOCID: SLUČAJEVI, POREĐENJA I SAVREME NE RASPRAVE (uredio Stevan L. B. Jensen), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 354; D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 31-32 i 83-84; R. Holbrooke, nav. dj., str. 352.

Simo Drljača i Milan Kovačević su 13. marta 1997. istom optužnicom optuženi za genocid. Naime, "u razdoblju između aprila 1992. i januara 1993, Simo Drljača i Milan Kovačević su, svojim djelima i propustima, na području Republike Bosne i Hercegovine počinili genocid.

10. Početkom proljeća 1992, Krizni štab opštine Prijedor, uključujući Simu Drljaču i Milana Kovačevića, planirao je, organizovao i proveo uspostavljanje niza zatočeničkih objekata ili logora, uključujući logore u Omarskoj, Keratermu i Trnopolju. U ovim logorima su radili i njima upravljali pripadnici vojske i policije i njihovi predstavnici pod kontrolom vojske bosanskih Srba i civilnih članova Kriznog štaba. Osim toga, ostali pripadnici bosanskih Srba, vojske i civila koji nisu bili direktno određeni za stražare u logorima, imali su neometan pristup svim zatočeničkim objektima i djelovali zajedno sa osobljem koje je imalo kontrolu nad tim objektima.

11. Ni u jednom logoru zatvorenici nije omogućen pravni sudski postupak, a njihovo zatočavanje nije bilo opravdano vojnom potrebom. Zatvoreni su uglavnom iz vjerskih ili etničkih razloga. Uslovi u logorima Omarskoj, Keratermu i Trnopolju bili su užasni i surovi. Pripadnici vojske i policije bosanskih Srba koji su bili zaduženi za ove objekte, njihovo osoblje, te ostala lica koja su dolazila u logore, a svi su bili u vlasti i pod kontrolom Kriznog štaba, ubijali su, seksualno zlostavljali, mučili i na druge načine fizički i psihički maltretirali zatvorenike u logorima.

12. Logorima Omarska i Keraterm smišljeno se upravljalo na takav način da se zatvorenici izlože uslovima života koji će dovesti do njihovog fizičkog uništavanja sa ciljem da se unište, djelimično, bosanski Muslimani i Hrvati kao nacionalna, etnička ili vjerska grupa. Teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava slične vrste su počinjeni u oba logora. Zatvorenici su kontinuirano podvrgavani, ili primoravani da prisustvuju nečovječnim djelima, uključujući ubistva, silovanja, seksualna zlostavljanja. Dnevni obroci zatvorenika jedva da su bili dovoljni za preživljavanje. Medicinska njega zatvorenika bila je ili nedovoljna ili nikakva, a opšti higijenski uslovi u logorima bili su više nego neadekvatni.

13. U Omarskoj su zatvorenici držani u skućenom prostoru sa malo ili bez ikakvih mogućnosti za održavanje lične higijene. Hranjeni su jednom na dan obrocima jedva dovoljnim za preživljavanje. Imali su svega nekoliko minuta vremena da odu do kantine, pojedu i izađu. Ono malo vode što su primali obično je bilo prljavo. Zatvorenici nisu mogli mijenjati odjeću niti su imali posteljinu. Nije im pružana nikakva medicinska njega. Ubistva i surova premlaćivanja zatvorenika bila su uobičajena. Stražari u logoru, koji su bili pripadnici policije i vojske, kao i ostali koji su dolazili u logor i fizički zlostavljali zatvorenike, koristili su za premlaćivanje razne predmete uključujući drvene palice, metalne šipke i alatke, komade debelih industrijskih kablova, kundake i noževe. I žene i muškarci zatvorenici bili su premlaćivani, mučeni, silovani, seksualno zlostavljani, i ponižavani. Stotine zatvorenika, kako poznatog tako i nepoznatog identiteta, nije preživjelo logor.

14. Logor Keraterm nalazio se u bivšoj tvornici keramike u Prijedoru. Uslovi pod kojima su držani zatvorenici bili su slični onima u logoru Omarska. Zatvorenici su bili toliko natrpani u četiri prostorije da često nisu mogli ni leći. Zatvorenicima nije bilo dozvoljeno slobodno kretanje po logoru. U zatvorenim prostorijama ili napolju na otvorenom, zatvorenici su se smjeli kretati samo uz izričitu dozvolu, obično da bi dobili obrok za preživljavanje ili otišli u WC. Rukovodstvo logora, stražari, koji su bili pripadnici policije i vojske, kao i ostali koji su dolazili u logor da bi zlostavljali zatvorenike, dnevno su ih podvrgavali nečovječnim uslovima, fizičkom nasilju, neprekidnom ponižavanju, degradaciji i strahu od smrti. Mnogi su zatvorenici pogubljeni u logoru. Jedne noći u julu 1992, ubijeno je preko 150 vojno sposobnih muškaraca na području Brda. Teška premlaćivanja bila su uobičajena. Za premlaćivanja su korištena sva moguća sredstva uključujući drvene palice, metalne šipke, bejzbol palice, komadi debelih industrijskih kablova, kundaci i noževi. Premlaćivanja, seksualna zlostavljanja, mučenja i ostali surovi i ponižavajući postupci obično su se odvijali pred svim zatvorenicima i praćeni su pogrđnim i ponižavajućim primjedbama na račun žrtava ili njihovih porodica te opštim prijetnjama ostalim zatvorenicima. Poslije premlaćivanja, mučenja ili seksualnog zlostavljanja, zatvorenici su odnošeni, odvlačeni ili prisiljavani da pužu natrag do svojih prostorija bez bilo kakve brige za njihove povrede. Stotine zatvorenika, kako poznatog tako i nepoznatog identiteta, nisu preživjeli logor.

15. Logor Trnopolje osnovan je na mjestu bivše škole i okolnih zgrada u selu Trnopolje. To je bio najveći logor i mjesto na koje su dovođeni žene, djeca i starci iz redova bosanskih Muslimana i Hrvata. Neki vojno sposobni muškarci uspjeli su otići direktno u logor u Trnopolje. Objekti u logoru brzo su se napunili, tako da su preostali zatvorenici morali da se smjeste na poljima u improvizovanim kolibama od najlona i ostataka materijala. Higijenski uslovi bili su više nego neadekvatni. Minimalni obroci dijeljeni su neredovno, s tim da je kasnije ženama bilo dozvoljeno da odlaze u susjedno selo u potragu za hranom. Logor je služio kao polazna tačka za deportaciju svih onih koji su preživjeli prvi napad i logorski režim. Logor je imao i drugu zlokobniju namjenu: seksualno zlostavljanje, silovanje i mučenje mnogih zatvorenih žena od strane osoblja logora i pripadnika drugih vojnih jedinica sa tog područja koji su samo zbog toga dolazili u logor. U mnogim slučajevima žene i djevojke su odvođene iz logora i silovane, mučene ili seksualno zlostavljane na drugim mjestima. Osim toga, mnogi su zatvorenici, muškarci i žene, ubijani, premlaćivani i na drugi način fizički i psihički zlostavljani od strane osoblja logora i drugih Srba i bosanskih Srba kojima je dozvoljavan pristup u logor.

16. U razdoblju između 30. aprila 1992. i 31. decembra 1992, Simo Drljača i Milan Kovačević su u dogovoru sa drugim planerima, podsticali i naredili osnivanje logora u Omarskoj, Keratermu i Trnopolju i zatvaranje bosanskih Muslimana i Hrvata sa opštine Prijedor u te logore u uslovima kojima je cilj bio nanošenje fizičkih povreda zatvorenicima, uz namjeru da se uništi dio bosanskih Muslimana i Hrvata kao takvih. Dalje, između 30. aprila 1992. i 31. decembra 1992, Simo Drljača i Milan Kovačević su znali ili su imali razloga da znaju da njihovi podređeni koji rade u zatočeničkim objektima ubijaju ili nanose teške fizičke ili psihičke povrede bosanskim Muslimanima i Hrvatima sa namjerom da ih unište, djelimično, kao nacio-

ciljem da se optuženi za ratne zločine izvedu na sud, posebno organizatori i izvršioци genocida. Nažalost, britanski oficiri u IFOR-u, kao i sam ministar za vanjske poslove, “vrlo brzo su vođama ‘Republike Srpske’ pružili uvjerenja da se politika NATO saveza nije promijenila”.¹³⁸

NATO je stalno izbjegavao da pruži pomoć ICTY-u. Članice NATO-a više puta su pokazale da nisu sklone hapšenju (ratnih) bjegunaca. Priče o NATO-vim operacijama, koje su “tek nešto više od teatralnih pokušaja da nam se pokaže kako se nešto događa, dok se, zapravo, nije dogodilo ništa značajno. U svakom slučaju, rezultati su izostali”.¹³⁹

Velike sile su u Daytonu *de facto* bile za nekažnjavanje Miloševića. Zapad nije želio “**da se Tribunal izbliza zanima za onoga koji je orkestrirao politikom etničkog čišćenja /odnosno genocida - prim. S. Č./, koja je poharala bivšu Jugoslaviju i dobro paze da mu ne pruže elemente dokaza koje posjeduje, kao što su napravile u Nürnbergu**”. Velike sile nisu željele da ICTY, “**progoneći Miloševića, otkriju da je čovjek s kojim su upravo potpisali mir, krajem 1995, dopustio povratak barbarstva**

nalnu, etničku ili vjersku grupu, ili su to već učinili, a oni nisu preduzeli potrebne i razumne mjere da spriječe takva djela ili da kazne počinioce.

Navedenim djelima i propustima, Simo Drljača i Milan Kovačević učestvovali su u GENOCIDU, što je kažnjivo prema odredbama člana 4(3)(e) i 7(1) i (3) Statuta Međunarodnog suda” (ICTY, Predmet br. IT-97-24, TUŽILAC PROTIV SIME DRLJAČE I MILANA KOVAČEVIĆA, *OPTUŽNICA*, 13. mart 1997, paragrafi 9-16).

Dr. Milan Kovačević se prvi put pojavio pred ICTY-em 30. jula 1997, kada se izjasnio o krivici. Zbog smrti u zatvorskoj jedinici ICTY-a (1. augusta 1998), sudski postupak protiv njega je okončan 24. augusta 1998.

Iako je, po ocjeni Carole Hodge, hapšenjem Drljače i Kovačevića “prekinut taj začarani krug nekažnjivosti, odnosno nekažnjavanja za počinjene zločine i okončana Drljačina strahovlada u Prijedoru”, ipak, je “taj incident značio da se na neodređeni vremenski rok odgađa svaki pokušaj da se uz pomoć NATO snaga uhapsе Karadžić i Mladić” (C. Hodge, nav. dj., str. 294).

¹³⁸ C. Hodge, nav. dj., str. 312. “Dok se srpski progon (pripadnika nesrpskih naroda) nekažnjeno nastavljao”, britanska Vlada je, tvrdi Carole Hodge, “povela akciju da Republika Srpska počne primati međunarodnu pomoć praktički bez ikakvih uvjeta. Zapravo, Europa i Sjedinjene Američke Države nastavile su se gložiti oko politike uvjetovanosti, s time da su Sjedinjene Američke Države i dalje insistirale na potpunom suradnji s Haaškim sudom i na zadržavanju sankcija nametnutih Srbiji. S druge strane, Europa je odustala od odredbe o uvjetovanosti, očito u nadi kako će takve promjene dovesti do uspostave demokracije i pomirbe” (Isto).

¹³⁹ C. Del Ponte - Ch. Sudetic, nav. dj., str. 127 i 201; F. Hartmann, nav. dj., str. 108.

usred Evrope. Optužiti Miloševića tada značilo bi poremetiti *status quo*, što bi se doživjelo kao čin protiv mira".¹⁴⁰

Američke i evropske vlade "pravile su se da ne znaju ko je Milošević", jer su igrale "na njegovu kartu da bi ušutkale oružje. Kad je mir potpisan, odvrćaju ICTY svim mogućim sredstvima od započinjanja progona gospodara Balkana".¹⁴¹ Mnogi su strahovali, osvjetljavajući prošlost i "stigmatizirajući politiku koja je zločin učinila sustavom i stavila moć srpske države u službu projekta s genocidnim namjerama", da međunarodni pravosudni organi ne pokrenu reviziju Dejtonskog sporazuma.¹⁴²

Međunarodna zajednica je dugo tolerisala "balkanskim gospodarima" da nekažnjeno ignorišu ICTY. Tokom 1998. Louise Arbour je bezuspješno pokušavala započeti istrage na licu mjesta. Beograd je uporno uskraćivao pristup istražiteljima ICTY-a.¹⁴³

Kao i Goldstone u trenutku kada je potpisao optužnicu protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića, ni Louise Arbour nije nagađala kakve bi mogle biti političke posljedice Optužnice protiv Slobodana Miloševića, "aktuelnog šefa države u ratu sa NATO-om".¹⁴⁴ Naime, ona je 23. maja 1999. podnijela optužnicu na potvrđivanje i zahtjev za izdavanje naloga za hapšenje i pratećih naloga protiv Slobodana Miloševića, Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića i Veljka Stojiljkovića za zločine protiv čovječnosti i ratne zločine na Kosovu.¹⁴⁵

¹⁴⁰ F. Hartmann, nav. dj., str. 59.

¹⁴¹ Isto, str. 99.

¹⁴² Isto, str. 78.

¹⁴³ SENSE, Dokumentarni film, "Uprkos svemu", 2003.

¹⁴⁴ Isto. "Njena briga da će Slobodan Milošević izbjeći krivično gonjenje ako ona ne postupi brzo bila je", tvrdi Diane Orentlicher, "jedan od osnovnih razloga što je prvu optužnicu protiv Miloševića podnijela samo dva mjeseca nakon ogromne operacije etničkog čišćenja /čitaj: genocida - prim. S. Č./ koju su srpske i jugoslovenske snage izvele na Kosovu 1999" (D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 142, napomena 66).

¹⁴⁵ ICTY, Predmet br. IT-99-37-I, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, MILANA MILUTINOVIĆA, NIKOLE ŠAINOVIĆA, DRAGOLJUBA OJDANIĆA I VELJKA STOJILJKOVIĆA, *Podnošenje Optužnice na potvrđivanje i Zahtjev za izdavanje naloga za hapšenje i pratećih naloga*, 23. maj 1999.

ICTY je protiv Slobodana Miloševića podigao (tri) optužnice: 24. maja 1999. (29. juna 2001. Prva izmijenjena i 29. oktobra Druga izmijenjena optužnica) za zločine na Kosovu (za zločine protiv čovječnosti i ratne zločine); 22. novembra 2001. (izmijenjena 22. novembra 2002) za zločine u Republici Bosni i Hercegovini (za genocid, zločine protiv čovječnosti, teške povrede Ženevskih konvencija i kršenja zakona i običaja ratovanja) i 8. oktobra 2001. (23. oktobra 2002. Prva izmijenjena i 28. jula 2004. Druga izmijenjena optužnica) za zločine u Republici Hrvatskoj (za zločine protiv čovječnosti i ratne zločine). Navedene optužnice su naknadno objedinjene radi suđenja.

U Optužnici za Bosnu (tačke 1 i 2 - GENOCID ILI SAUČESNIŠTVO U GENOCIDU) protiv Slobodana Miloševića (od 22. novembra 2001) navodi se:

“32. Od 1. marta 1992. ili približno od tog datuma pa do 31. decembra 1995, Slobodan Milošević, delujući sam ili u sprezi sa drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao je, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomogao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje uništenja, u cjelosti ili djelimično, etničke, rasne ili verske grupe bosanskih Muslimana, odnosno bosanskih Hrvata kao takve, na teritorijama u Bosni i Hercegovini, uključujući: Bijeljenu, Bosanski Novi, Bosanski Šamac, Bratunac, Brčko, Doboj, Foču, Sarajevo (Ilijaš), Ključ, Kotor-Varoš, Sarajevo (Novi grad), Prijedor, Rogaticu, Sanski Most, Srebrenicu, Višegrad, Vlasenicu i Zvornik. Uništavanje tih grupa sprovedeno je:

a) rasprostranjenim ubijanjem hiljada bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata tokom i nakon preuzimanja vlasti na teritorijama u Bosni i Hercegovini, uključujući i navedena područja, kao što je precizirano u Prilogu A ove optužnice. Na mnogim ovim područjima su za egzekucije naročito birani obrazovni i ugledni pripadnici tih grupa, često prema unaprijed pripremljenim spiskovima. Nakon pada Srebrenice u julu 1995, gotovo svi zarobljeni muškarci i mladići, bosanski Muslimani, ukupno nekoliko hiljada lica, pogubljeni su na mjestima gdje su zarobljeni ili na mjestima na koja su prebacivani nakon egzekucije.

b) ubijanje hiljada bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u zatočeničkim objektima u Bosni i Hercegovini, uključujući objekte u navedenim područjima, kao što je precizirano u Prilogu B ove optužnice.

c) nanošenjem teških telesnih i duševnih povreda bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima za vreme njihovog zatočenja u zatočeničkim objektima u Bosni i Hercegovini, uključujući objekte u navedenim područjima, kao što je precizirano u Prilogu C ove optužnice. Pripadnici tih grupa, tokom svog zatočeništva u zatočeničkim objektima i prilikom ispitivanja na tim mestima, u policijskim stanicama ili kasarnama, bili su stalno podvrgnuti nehumanim djelima ili prisiljavani da ih gledaju, uključujući ubistvo, seksualno nasilje, mučenje i premlaćivanje.

d) zatočenjem hiljada bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u zatočeničkim objektima u Bosni i Hercegovini, uključujući objekte u navedenim područjima, u životnim uslovima sračunatim da dovedu do djelimičnog fizičkog uništenja ovih grupa, odnosno gladovanjem, zagađenom vodom, prisilnim radom, neadekvatnom ljekarskom njegom i konstantnim fizičkim i psihičkim nasiljem.

Ovim djelima i propustima, Slobodan Milošević je počinio:

Tačka 1: GENOCID, kažnjiv po članovima 4(3)(a) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda; ili

U procesu protiv Slobodana Miloševića¹⁴⁶ na (ICTY) listi potencijalnih svjedoka bili su: potpredsjednik Sjedinjenih Američkih Država

Tačka 2: SAUČESNIŠTVO U GENOCIDU, kažnjivo po članovima 4(3)(e) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda” (ICTY, Predmet br. IT-01-51-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, OPTUŽNICA, 22. novembar 2001, paragraf 32).

¹⁴⁶ Optužnica protiv Slobodana Miloševića za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini 22. novembra 2002. je izmijenjena. Suđenje protiv njega je počelo 12. februara 2002, pod predsjedavanjem sudije Richarda Maya. Nažalost, taj proces nije doveden do kraja. Optuženi je umro 11. marta 2006. Postupak protiv njega okončan je 14. marta iste godine.

Tokom suđenja Slobodanu Miloševiću izneseni su brojni dokazi koji su potkrijepili Optužnicu protiv njega. Međutim, ICTY je 16. juna 2004, na zahtjev *Prijatelja suda (Amici curiae)* za donošenje oslobađajuće presude od 3. marta 2004, donio ODLUKU PO TOM PRIJEDLOGU, odnosno MEĐUPRESUDU.

Tom je odlukom Raspravno sudsko vijeće Miloševiću potvrdilo **genocidnu namjeru i postojanje genocidnog plana da se unište Bošnjaci kao nacionalna grupa**, te zaključilo **“da postoji dovoljno dokaza da je u Brčkom, Prijedoru, Sanskom Mostu, Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom izvršen genocid”** (paragrafi 246, 288-289 i 323 - Raspravno vijeće razmotrilo je genocid samo na području navedenih općina) i da je Milošević **“bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, koji je uključivao i rukovodstvo bosanskih Srba, čiji su cilj i namjera bili da se djelimično unište Bosanski muslimani kao grupa”** (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE, 16. juni 2004, paragrafi 289 i 323).

Prilikom analize brojnih dokaza, prezentovanih u Miloševićevom slučaju, a koji su potkrijepili Optužnicu protiv njega, Vijeće je zaključilo da je **genocid** nad Bošnjacima zaista i izvršen i da je rukovodstvo kolaboracionističke tvorevine (Republika Srpska), koju je generirao srpski nacizam i, na kostima ubijenih Bošnjaka, inaugurirao genocidnu tvorevinu nazvanu republikom, imalo **genocidni plan** po kojem je genocid vršen, kao i to da je Slobodan Milošević s njima dijelio **namjeru** da se taj plan (**“udruženi zločinački poduhvat”**) izvrši.

Odluka se sastoji iz više dijelova. U prvom dijelu (**“POJMOVNIK”**) date su skraćene i akronimi; u drugom (**“UVOD”**) *Historijat postupka i Prijedlog na osnovu Pravila 98 bis*; u trećem (**“PRIMJENA PRAVILA 98 BIS - PRAVO”**) *Prijedlog za donošenje oslobađajuće presude*; u četvrtom (**“PRIGOVOR NA TRI OPTUŽNICE”**) **OPTUŽNICA ZA KOSOVO** (*Postojanje oružanog sukoba na Kosovu prije 24. marta 1999. godine; Deportacija ili prisilno premještanje; Hronologija rješavanja o tvrdnjama o nepostojanju ili nedovoljnosti dokaza i Konkretni prigovori na Optužnicu za Kosovo*), **OPTUŽNICA ZA HRVATSKU** (*Međunarodni oružani sukob - državnost Hrvatske i Konkretni prigovori na Optužnicu za Hrvatsku*) i **OPTUŽNICA ZA BOSNU** (*Genocid i saučesništvo u genocidu i Konkretni prigovori na Optužnicu za Bosnu*); u petom (**“DISPOZITIV”**) izneseni su *stavovi Pretresnog vijeća za Kosovo, Hrvatsku i Bosnu*; u šestom je **IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE PATRICKA ROBINSONA** i u sedmom **SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE O-GON KWONA**.

Albert Gore, koji je pristao svjedočiti, ali mu to na kraju nije dopušteno, zatim državni sekretar Madeleine Albright, koja nije bila spremna svjedočiti, te ambasador Richard Holbrooke, "autor" Dejtonskog mirovnog sporazuma. Sjedinjene Američke Države nisu bile spremne za javno svjedočenje bilo koga od svojih građana.¹⁴⁷

U postupku protiv Slobodana Miloševića, i pored zahtjeva Tužilaštva ICTY-a, nije učestvovao Richard Holbrooke, kao ni Christopher Hill, tada Holbrookeova desna ruka, niti drugi iz njegovog pregovaračkog tima, izuzev generala Wesleya Clarka, koji je u tom postupku svjedočio.¹⁴⁸

U Odluci za Bosnu se, pored ostalog, govori o "teritorijalnom okviru Optužnice za Bosnu", gdje je utvrđeno geografsko područje na koje se odnose optužbe za genocid; zatim se iznose **dokazi o genocidnoj namjeri** "rukovodstva bosanskih Srba" (izjave Radovana Karadžića, Biljane Plavšić, Momčila Krajišnika, Alekse Buhe, Dragana Kalinića) **za eliminaciju Bošnjaka**; odnos Slobodana Miloševića sa političkim i vojnim vlastima "bosanskih Srba", te učesće i odgovornost Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) u agresiji, genocidu i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, pri čemu se, pored ostalog, iznose dokazi da su oficiri Vojske Jugoslavije, učestvovali i u likvidaciji djece u istočnoj Bosni.

Pretno vijeće se, također, na osnovu zaključaka iz dokaznog materijala, uz neslaganje sudije Kwona, uvjerilo "**van razumne sumnje**" da je Slobodan Milošević "**bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, za koje je Pretno vijeće u paragrafu 246 utvrdilo da je uključivalo i rukovodstvo bosanskih Srba i da je s njegovim učesnicima dijelio cilj i namjeru da se Bosanski muslimani djelimično unište kao grupa**" (Isto, paragraf 288).

Pretno vijeće zaključilo je da je Slobodan Milošević, "**ne samo što je bio svjestan genocidnog plana udruženog zločinačkog poduhvata, već je sa svojim saradnicima dijelio namjeru da djelimično uništi bosanske muslimane kao grupu na onom dijelu teritorije Bosne i Hercegovine koja je po planu trebala biti obuhvaćena srpskom državom**" (Isto, paragraf 288).

Pretno vijeće se, također, na osnovu zaključaka iz dokaznog materijala "**moglo uvjeriti van razumne sumnje da je postojao udruženi zločinački poduhvat, u koji su bili uključeni rukovodioci bosanskih Srba, čiji je cilj bio da djelimično unište populaciju bosanskih muslimana, kao i da je genocid zaista počinjen u Brčkom, Prijedoru, Sanskom Mostu, Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom. Zaključak o genocidnoj namjeri rukovodstva bosanskih Srba može se izvesti iz cjelokupnog dokaznog materijala, uključujući onaj naveden u paragrafima 238-245. Razmjere i obrazac napada, njihov intenzitet, veliki broj muslimana ubijenih u tih sedam općina, pritvaranje muslimana, okrutno postupanje prema njima u zatočeničkim objektima i na drugim mjestima i ciljni napadi na osobe ključne za opstanak muslimana kao grupe - sve su to faktori koji ukazuju na genocid**" (Isto, paragraf 246).

¹⁴⁷ C. Del Ponte - Ch. Sudetic, nav. dj., str. 151.

¹⁴⁸ F. Hartmann, nav. dj., str. 99-100. Brojnim zapadnjačkim svjedocima njihove vlade nisu dopustile da svjedoče na Miloševićevom procesu. Izuzetak je Wesley Clark, američki general koji je 1995. bio prvi vojni svjedok za vrijeme mirovnih pregovora koji su doveli do

Velike sile, nažalost, ICTY-u nisu pružile neophodne dokaze “**da bi omogućili pravdi da radi svoj posao**”.¹⁴⁹

Umjesto da je u zatvorskoj ćeliji u očekivanju sudskog procesa za najteže zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Evropi poslije Drugog svjetskog rata, pristalice Radovana Karadžića su poslije Daytonu lijepile njegove postere u izbornoj kampanji širom “Republike Srpske”.¹⁵⁰ Pored njega, i drugi (optuženi), koji su se nalazili na listi Ujedinjenih nacija za kojima je raspisana potjernica, godinama su živjeli na slobodi (većina optuženih je živjela u “Republici Srpskoj”, a jedan broj u Srbiji i Rusiji),

Dejtonskog sporazuma, a zatim vrhovni komandant Savezničkih snaga NATO-a u Evropi, za vrijeme NATO-va bombardovanja Srbije 1999. Washington je zahtijevao svjedočenje iza zatvorenih vrata, a Tužilaštvo ICTY-a javno svjedočenje. Clark se nagodio. On je dva dana, 15. i 16. decembra 2003, svjedočio iza zatvorenih vrata, uz prisustvo pravnih predstavnika Vlade SAD-a. Iste večeri njegovo svjedočenje su provjerile američke pravne službe, a objavljeno je sa 48 sati zakašnjenja. Milošević “nije postavio nijedno neugodno pitanje, Washington nije tražio nikakvu mjeru tajnosti” (Isto; C. Del Ponte - Ch. Sudetic, nav. dj., str. 117).

U okviru “letećih” pregovora radi postizanja mira u Bosni i Hercegovini, general Clark se 17. augusta 1995, zajedno sa R. Holbrookeom, sastao sa Miloševićem i drugim članovima delegacije Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore). General je tada pitao Miloševića “**zašto je, ako ima takav uticaj na bosanske Srbe, dopustio Ratku Mladiću da pobije toliko ljudi u Srebrenici**”. Milošević mu je odgovorio: “**Pa, generale Clark, ja sam mu rekao da to ne radi, ali me on nije poslušao.**” To Miloševićevo priznanje je zaprepastilo generala Clarka, “**jer pokazuje znanje o tome što će se dogoditi u Srebrenici, prije samih događaja**” (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 280; ∴ **MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI - Međupresuda Haškog tribunala od 16. juna 2004**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 159; ∴ **PRESUDA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE: BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE, 26. FEBRUAR 2007**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008, paragraf 412, str. 204).

¹⁴⁹ F. Hartmann, nav. dj., str. 100.

¹⁵⁰ C. Off, nav. dj., str. 216. Radovan Karadžić je, tvrdi Holbrooke, “iskrsnuo nakon nekoliko mjeseci povučeniosti i počeo sa izdavanjem naredenja i davanjem intervjua, signalizirajući svojim pristalicama da i dalje mogu sigurno ići za svojim separatističkim ciljevima”. On je, “pošto je njegova vojna sila bila ‘neutralisana’”, koristio specijalnu policiju “da zaprijeti svakom bosanskom Srbini koji pokaže podršku Dejtonu”. IFOR se “namjerno nije obazirao na tu ‘policiju’ koja je prelazila srpski dio Bosne, zastrašujući svakoga ko saraduje sa Muslimanima ili povoljno govori o Dejtonu” (R. Holbrooke, nav. dj., str. 339).

posjećujući kafane, komunicirajući s drugim srpskim liderima i trošeći bogatstvo koje su akumulirali u toku četverogodišnje pljačke. Osim što su živjeli od onoga što su opljačkali od žrtava genocida, “gospodari rata” u “Republici Srpskoj” upravljali su **“mafijaškim imperijama koji trguju naftom, cigaretama, alkoholom i čvrstom valutom”**.¹⁵¹

General Vojske Jugoslavije Ratko Mladić se u početku “skrivao” u vojnim (JNA/VJ) podzemnim skloništima u Han-Pijesku, na pola puta između američkih mirovnih trupa i francuskog kontingenta “(kada se odmarao na crnogorskim plažama), mada su ga viđali s vremena na vrijeme kad je prolazio granicu na putu do Beograda da pogleda košarkašku utakmicu”.¹⁵² Mladić se kasnije “skrivao”, odnosno živio u Srbiji, gdje je uživao u rezultatima genocida nad Bošnjacima. Pored njega, drugi visoki oficiri Vojske Jugoslavije vratili su se na službu u Srbiji, a mnogi su unaprijeđeni (u više činove) u znak priznanja za učešće u agresiji i genocidu. Oni koji su rukovodili koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja u Omarskoj i Keratermu, živjeli su u Prijedoru, **“gdje su rukovodili poslovnim imperijama koji su trgovali na crno, terorizirajući lokalno stanovništvo”**.¹⁵³

Zločinci koji su bili na čelu najzloglašenijih logora za silovanje u Foči **“često su viđani na starim mjestima okupljanja pored francuskih oficira iz NATO-a, koji borave u gradu u mirovnoj misiji”**.¹⁵⁴

Dok su se pripremali za izbore, **“uživajući u plodovima svojih feuda, bosanski Srbi pod Radovanom Karadžićem, bili su, također, dobro pozicionirani da istražiteljima onemoguće pristup do lokacija masakra i masovnih grobnica posijanih diljem novoproklamirane Republike Srpske”**. Umjesto da otkriju lokacije masovnih grobnica, lideri

¹⁵¹ Isto; D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 32 i 146, napomena 109. Gorana Jelisića (“srpskog Adolfa”) u januaru 1998. uhapsile su snage SFOR-a. Momčila Krajišnika su 3. aprila 2000, na osnovu zapečaćene Optužnice podignute 25. februara 2000, u Sarajevu (na Palama) uhapsili pripadnici (francuskog kontingenta) SFOR-a i istoga dana ga prebacile u Haag. Biljana Plavšić se 10. januara 2001. “dobrovoljno” predala ICTY-u. Ranka Češića su 2002. uhapsile srbijanske vlasti.

¹⁵² C. Off, nav. dj., str. 248.

¹⁵³ Isto, str. 216; ∴ **Medunarodni sud pravde, PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA ...**, paragraf 448.

¹⁵⁴ C. Off, nav. dj., str. 216.

iz “Republike Srpske” nisu to učinili, a vojnici NATO-a “**koji bi nabasali na ove relaksirane ratne zločince svakoga dana, izjavljivali su da bi to bila ’mission creep’ (’neuspjela misija’) da uhapsu ove ljude ili da pomognu u istražnim radnjama**”. Naime, NATO je okretao glavu, plašeći se da bi svaki gest mogao narušiti krhki mir.¹⁵⁵

Vlasti u entitetu “Republika Srpska” i u Beogradu nisu htjele provoditi naloge ICTY-a za hapšenje optuženih lica za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava, a “**nijedna strana sila nije bila spremna da poremeti krhku političku ravnotežu provođenjem vojnih napada na bunkere ganga s Pala**”.¹⁵⁶

Glavni tužilac ICTY-a, Richard Goldstone, u skladu sa *Statutom* ICTY-a o obavezi svake države da (u)hapsi lica koja su optužena od ICTY-a, obraćao se Ujedinjenim nacijama za pomoć, pri čemu nije stigao daleko. Njegovi kontakti u Ujedinjenim nacijama podsjetili su ga da je pravo čudo da ICTY uopće i postoji. On je upućivao peticije za pomoć svima koji su ga htjeli saslušati od Washingtona do Bonna, ali uzalud.¹⁵⁷

Goldstone je slao peticije mirovnim snagama NATO-a da uhapsu optužena lica (od ICTY-a), čije su potjernice bile zalijepljene na stubovima i zidovima širom Evrope.¹⁵⁸ NATO je obećao da će to učiniti - ako njegovi mirovni vojnici primijete neke od osumnjičenih.

Optuženi za ratne zločine su se nekažnjeno vozilima kretali kroz “Republiku Srpsku”, klimajući glavom francuskim vojnicima na kontrolnom punktu. Među njima je bio i Radovan Karadžić, koji je putovao od svoje kuće do svog ureda blizu Pala. On je “izazivao neko perverzno poštovanje među stranim vojnicima koji su čuvali kontrolni punkt”.¹⁵⁹

NATO-ve snage su znale da Karadžić na Palama još uvijek upravlja situacijom. Neki NATO-vi vojnici, uglavnom francuski, povremeno su ga

¹⁵⁵ Isto, str. 217. Kada je mirovnjacima rečeno da uhapsu optužene ratne zločince, odgovarali su kako to nije njihov posao, jer je to “moglo poremetiti delikatnu ravnotežu, koju su oni uspostavili s lokalnim ljudima” (Isto).

¹⁵⁶ Isto, str. 226.

¹⁵⁷ Isto, str. 227.

¹⁵⁸ Isto, str. 228.

¹⁵⁹ Isto, str. 247.

upozoravali da se ne pojavljuje mnogo kada su postojali izgledi da će doći do problema. Drugi vojnici NATO-a (IFOR) pili su u istim barovima ili su posjećivali iste klubove kao i optuženi.¹⁶⁰

U ljeto 1996. NATO je još uvijek tvrdio da mu nisu poznata imena ratnih zločinaca, niti su imali dovoljno informacija o njima da bi ih uhapsili. Iz ICTY-a su im slali velike postere s traženim osobama - uz puno ime i prezime i detaljne fotografije optuženih. Oficirima NATO-a je odgovaralo da namjerno budu držani u neznanju.¹⁶¹

NATO je stalno obećavao da će započeti s hapšenjima optuženih, ali samo pod uslovom ako ih njihovi vojnici primijete i budu u prilici da bezbjedno provedu hapšenje. Međutim, oni navodno nikada nisu primijetili niti vidjeli ta lica.¹⁶²

Louise Arbour je bila duboko razočarana zbog nemogućnosti da nagovori NATO da joj pomogne. Molila je komandante NATO-a da joj pruže podršku. Ona se uvjerila da u Bosni nije bilo pravog mira - u stvarnosti se radilo o **obustavi (prekidu) vatre**.¹⁶³

Radovan Karadžić i general Ratko Mladić, kao i mnogi drugi optuženi za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, imali su stvarnu moć iako nisu zauzimali službene položaje u vlasti i kojima se znalo mjesto boravka. Međunarodna zajednica, prije svega, velike sile, znale su njihovo mjesto boravka.¹⁶⁴

Sve države svijeta, bez obzira da li su članice Ujedinjenih nacija, pored njihove međunarodnopravne obaveze da u potpunosti sarađuju sa ICTY-em (u skladu sa *Statutom* ICTY-a i *Pravilnikom o postupku i dokazima* ICTY-a), uključujući i obavezu da (u)hapse optužene za genocid (međunarodni zločin), dužne su, prema *Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, koja, pored ostalog, sadrži imperativne norme u međunarodnom

¹⁶⁰ Isto, str. 248.

¹⁶¹ Isto, str. 248-249.

¹⁶² Isto, str. 228 i 249.

¹⁶³ Isto, str. 251-252.

¹⁶⁴ C. Hodge, nav. dj., str. 275. Nakon Daytonu bilo je moguće, tvrdi Carole Hodge, "uz neznatne posljedice, uhapsiti Karadžića i Mladića, jer su Srbi bili vrlo demoralizirani. No, budući da to nije učinjeno, njima je još jednom uspjelo da konsoliduju svoju moć i vlast" (Isto, str. 278, napomena 32).

pravu (*ius cogens*), da poštuju (međunarodnu) obavezu da (u)hapse (optužene) i kazne lica koja su počinila akte genocida.¹⁶⁵

Iako su obavezne da sa njim saraduju i izvršavaju sve njegove naloge, države bivše Jugoslavije, izuzev Republike Bosne i Hercegovine, uporno su ignorisale ICTY, odbijale da saraduju - da hapse i predaju optužene, one-mogućavale su istrage, uskraćivale pristup dokumentima i svjedocima, itd.

Republika Bosna i Hercegovina je u potpunosti saradivala sa ICTY-em. Naime, 3. decembra 1994. Irfan Ljubijankić (ministar za vanjske poslove Republike Bosne i Hercegovine) i sudija Richard Goldstone (tužilac ICTY-a) potpisali su (u prostorijama ICTY-a u Haagu), u skladu sa kooperativnim stavom Vlade Republike Bosne i Hercegovine, izraženim na sastanku sa sudijom Goldstoneom u Sarajevu 5. i 6. oktobra 1994, *Memorandum o razumijevanju*. Vlada Republike Bosne i Hercegovine je tim dokumentom zvanično potvrdila (svoju) riješenost da u potpunosti saraduje sa ICTY-em i posebno da ispuni zahtjeve tužioca, čime je (formalno) potvrđena saradnja ICTY-a i Republike Bosne i Hercegovine.¹⁶⁶

Memorandumom o razumijevanju je, uglavnom, predviđeno sljedeće:

- “- uspostavljanje terenske kancelarije ICTY-a u Sarajevu;
- omogućavanja uviđaja i prikupljanje materijalnih dokaza;
- sastanci s potencijalnim svjedocima: njihovo lociranje, identifikacija, intervjui i zaštita;
- slanje posmatrača na suđenja koja se održavaju u Bosni i Hercegovini;

¹⁶⁵ S. Čekić, **SPREČAVANJE I KAŽNJAVANJE ZLOČINA GENOCIDA**, *Korak*, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, br. 18, januar-februar 2010, str. 3; I. Josipović, **HAŠKO IMPLEMENTACIJSKO KAZNENO PRAVO: KOMPARATIVNO I HRVATSKO IMPLEMENTACIJSKO ZAKODAVSTVO I USTAVNI ZAKON O SURADNJI REPUBLIKE HRVATSKE S MEĐUNARODNIM KAZNENIM SUDOM, S KOMENTAROM**, Informativ - Hrvatski pravni centar, Zagreb, 2000, str. 23-25; E. Omerović, nav. dj., str. 63.

¹⁶⁶ ICTY, *SAOPŠTENJE ZA JAVNOST*, 3. decembar 1994; I. Josipović, nav. dj., str. 29. Tokom 1997. pripreman je novi *Memorandum* o razumijevanju, koga je sa Tužilaštvom ICTY-a trebalo da potpišu entiteti (Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska) i država Bosna i Hercegovina, sa ciljem da se i entitet Republika Srpska, koja nije prihvaćala saradnju sa ICTY-em, obaveže na saradnju. Međutim, tekst tog dokumenta nije usaglašen te nije potpisan (I. Josipović, nav. dj., str. 29, napomena 95).

- razmjena informacija svih vrsta.”¹⁶⁷

Sastavni dio Memoranduma o razumijevanju je *Zahtjev za pomoć*, koga je tužilac ICTY-a, sudija Richard Goldstone, uputio Republici Bosni i Hercegovini, sa ciljem da **“obavi istrage na području Republike Bosne i Hercegovine i da tamo obavi sve druge poslove koje smatra potrebnim radi kompletiranja istraga i pripremanja i vođenja sudskog postupka”**. U prvom dijelu *Zahtjeva* je konstatovano da ICTY i domaći sudovi imaju konkurentnu jurisdikciju za sudsko gonjenje lica za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991, pri čemu ICTY ima primat nad domaćim sudovima; navedeni su sjedište i adresa ICTY-a; ukazano na ulogu, odgovornost, nezavisnost i ovlaštenja tužioca za istragu i sudsko gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na navedenom području, zatim obaveze država da sarađuju sa ICTY-em,¹⁶⁸ kao i druge odredbe predviđene *Statutom ICTY-a i Pravilima procedure i dokazivanja*.¹⁶⁹

Tužilac je navedenim dokumentom zahtijevao da Republika Bosna i Hercegovina sarađuje sa ICTY-em¹⁷⁰ i da njeni organi vlasti pruže

¹⁶⁷ ICTY, *SAOPŠTENJE ZA JAVNOST*, 3. decembar 1994.

¹⁶⁸ Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava (u daljem tekstu: AIIZ), inv. br. 2-3893, *ZAHTJEV ZA POMOĆ UPUĆEN REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI OD STRANE TUŽIOCA ICTY-a*, str. 1-2; I. Josipović, nav. dj., str. 29. S tim u vezi, tužilac Goldstone naglašava obavezu država da sarađuju sa ICTY-em **“u istrazi i sudskom gonjenju lica okrivljenih za počinjena teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava i države će se, bez neopravdanog odlaganja povinovati svakom zahtjevu za pomoć ili nalogu kojeg izda sudsko vijeće, uključujući, ali se ne ograničavajući na:**

- (a) identifikaciju i prebivalište ili boravište lica;
- (b) uzimanje svjedočenja i pribavljanje i obezbjeđenje dokaza;
- (c) stavljanje na korištenje dokumentacije;
- (d) lišavanje slobode ili pritvaranje lica;
- (e) izručenje ili prebacivanje okrivljenih pred Međunarodni tribunal” (AIIZ, inv. br. 2-3893, *ZAHTJEV ZA POMOĆ* ..., str. 2).

¹⁶⁹ AIIZ, inv. br. 2-3893, *ZAHTJEV ZA POMOĆ* ..., str. 2-4.

¹⁷⁰ Isto, str. 5. Ta saradnja je bila **“u vezi sa identifikacijom, prebivalištem ili boravištem i zaštitom osoba, uzimenjem izjava i svjedočenja i čuvanjem i prikupljanjem dokaza, stavljanjem na korištenje dokumentacije, lišenjem slobode ili pritvaranjem osoba, izručenjem ili prebacivanjem okrivljenih pred Međunarodni tribunal, s tim**

pravnu pomoć tužiocu i istražiteljima (ICTY-a) u vođenju istraga na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine. Ta aktivnost će, pored ostalog, uključivati: uspostavljanje misije;¹⁷¹ podršku istražiteljima (na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine) u sasluš(va)nju svjedoka, pri čemu je utvrđen postupak i način rada sa svjedocima;¹⁷² pristup dokumentima i drugim istražnim izvornim materijalima, uključujući i pomoć istražiteljima u utvrđivanju i istraživanju mjesta zločina i ekshumaciji tijela žrtava zločina;¹⁷³ dozvolu posmatračima da prisustvuju sudskim postupcima, “kada se pred domaćim sudovima sudi licima za djela koja su pod jurisdikcijom Međunarodnog tribunala”;¹⁷⁴ poštivanje povjerljivosti posla “koji obavljaju istražitelji” i osiguranje informacija i materijala koje (oni) posjeduju;¹⁷⁵ proceduru i postupak sasluš(va)nja osumnjičenih, te izručenje okrivljenih lica.¹⁷⁶

Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine je, na osnovu Amanmana LI tačka 5, stav 3. na Ustav Republike Bosne i Hercegovine, a na prijedlog Vlade Republike Bosne i Hercegovine, 6. aprila 1995. donijela *Uredbu sa zakonskom snagom o izručenju po molbi ICTY-a*, kojom je uređen postupak ekstradicije okrivljenih lica protiv kojih je pokrenut ili se vodi krivični postupak pred ICTY-em za krivična djela predviđena Statutom ICTY-a.¹⁷⁷

da se lišenje slobode ili pritvaranje osoba i izručenje ili prebacivanje okrivljenih pred Međunarodni tribunal vrši u skladu sa Zakonom Republike Bosne i Hercegovine” (Isto, str. 5).

¹⁷¹ Isto, str. 5. Tako će “Vlada Republike Bosne i Hercegovine pomoći Međunarodnom tribunalu da uspostavi misiju u odgovarajućem sigurnom smještaju koji će istražitelji, inter alia, koristiti kao bazu za njihove aktivnosti na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine.

U slučaju angažovanja državljana Republike Bosne i Hercegovine za rad za potrebe Misije, njihovo angažovanje vršit će se nakon konsultacija sa Vladom Republike Bosne i Hercegovine” (Isto).

¹⁷² Isto, str. 5-7.

¹⁷³ Isto, str. 7-8.

¹⁷⁴ Isto, str. 8.

¹⁷⁵ Isto, str. 8-9.

¹⁷⁶ Isto, str. 9.

¹⁷⁷ .: **RATNI ZLOČIN I GENOCID SA SUDSKOM PRAKSOM**, str. 195-204; I. Josipović, nav. dj., str. 28.

Pravosudni organi Republike Bosne i Hercegovine u potpunosti su postupali u skladu sa potpisanim *Memorandumom o razumijevanju* i saradnji između Vlade Republike Bosne i Hercegovine i ICTY-a (3. decembra 1994), zatim *Statutom* Međunarodnog tribunala, kao i *Rimskim sporazumom - Pravilima puta*.¹⁷⁸

¹⁷⁸ U radu pravosudnih organa Republike Bosne i Hercegovine na krivičnom procesuiranju zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, tj. u predmetima gdje je već postojala saglasnost Ureda tužioca ICTY-a za vođenje krivičnog postupka i za postojanje razumne osnovane sumnje da je došlo do teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava, razne komisije za ljudska prava sa sjedištem u Sarajevu obraćale su se Sarajevskom (Kantonalnom) tužilaštvu i Sudu, sa zahtjevom da im se dostavi originalna dokumentacija koja se nalazila u sudskom, odnosno tužilačkom spisu, tj. cjelokupni istražni dosije protiv određenog lica protiv kojeg je vođen krivični postupak, kao što je to konkretno predmet Goran (M. Bisić, nav. dj., str. 307). Tako je, primjera radi, Odjel za ljudska prava pri IPTF-u zatražio da mu se fotokopira i dostavi istražni predmet *Goran Vasić*, smatrajući da, shodno Aneksu 11 Dejtonskog sporazuma, osim nadgledanja, posmatranja, traženja informacija i izvještaja, ima pravo da zatraži da im se kompletan istražni krivični spis fotokopira i kao takav dostavi (Isto).

Kantonalno tužilaštvo Sarajevo, kao i Kantonalni sud su, u skladu sa Aneksom 11, saradivali sa IPTF-om, te su navedene institucije za svaki predmet za koji su bile zainteresovane vršile nadgledanje i posmatranje vođenja krivičnog postupka, kao i na njihovo traženje, dobivale odgovarajuće informacije ili izvještaje. Međutim, u vezi sa navedenim zahtjevom, Kantonalno tužilaštvo je analizom člana II, stava 5 *Sporazuma o međunarodnim policijskim snagama* ("IPTF će u svakom momentu djelovati u skladu sa međunarodno priznatim standardima i uz poštovanje međunarodno priznatih ljudskih prava i fundamentalnih sloboda i poštivat će u skladu sa nadležnostima IPTF-a, zakone i običaje zemlje prijema"), zaključilo da *Pravilnik o postupku i dokazima* ICTY-a predmete iz svoje nadležnosti smatraju povjerljivim, s tim da i ta pravila predviđaju da dokaze u takvim predmetima može dobiti samo odbrana, shodno članu 67 *Pravila*, a da odredbe člana 66, 67 i 70 ukazuju čak na postojanje materijala koji ne podliježe *Pravilima* o dostavi dokaza protivnoj strani. Stoga je Tužilaštvo smatralo da i sa aspekta međunarodno priznatih standarda ne postoji obaveza (Kantonalnog tužilaštva ili Suda) da dokaze istrage dostavlja drugim organima, osim što takve dokaze dostavlja odbrani okrivljenog. Dokaze iz navedenog predmeta posjedovala je odbrana okrivljenog, jer i po domaćim propisima - *Zakon o krivičnom postupku* (član 131) ovlašćuje tužioca ili sudiju da takvu dokumentaciju može dati odbrani okrivljenog, što za navedeno tužilaštvo i sud sa aspekta međunarodno pravnih standarda i domaćih propisa nije bilo ništa sporno (Isto, str. 307-308). Međutim, sporno je bilo pitanje da li je Odjel za ljudska prava pri IPTF-u, osim funkcije koja mu je pripadala po Dejtonskom sporazumu, imao eventualno i pravo traženja cjelokupnih dokaza istražnog postupka (Isto, str. 308).

Kantonalno Tužilaštvo je smatralo da takvo pravo nije mogao imati navedeni odjel, "jer bi iz tih razloga, osim nadležnih pravosudnih organa, i navedeni odjel za ljudska prava mogao biti u posjedu dokaza koji mogu prejudicirati tekuću istragu ili istragu ili suđenje ili prejudicirati buduću istragu, a isto tako ne bi postojala nikakva zaštita

svjedoka, jer bi u tom slučaju znali sadržaj iskaza svjedoka, kao i njihovu ulogu, tj. koji svjedoci su posredni, a koji neposredni očevici događaja, kao i koji su svjedoci neposredno oštećeni, odnosno nad kojim je izvršen ratni zločin” (Isto).

“U slučaju postojanja saizvršilaca ili saučesnika, što bi predstavljalo budući rad tužioca takav Odjel bi imao unaprijed i sve takve podatke čak i prije Ureda Tužioca MSRZ” /ICTY - prim. S. Č./, Kantonalno Tužilaštvo je i zbog tih razloga smatralo da zahtjev Odjela za ljudska prava pri IPTF-u “nije osnovan i da bi mogao ugroziti istovremeno i neovisnost sudstva, kao i samostalnost i legalitet tužioca”. Pored toga, a “s obzirom na nezastarivost navedenih krivičnih djela i vjerovatno dugotrajno vođenje i obradivanje predmeta ratnog zločina, posjedovanje takve dokumentacije moglo bi ugroziti svaki budući rad organa Tužilaštva, kao i stvoriti potencijalnu opasnost za pritisak i uticaj posebno na svjedoke neposredne očevice događaja ili svjedoke oštećene nad kojima je izvršen ratni zločin, a koji su ostali u životu”. Stoga je Kantonalno (Sarajevsko) Tužilaštvo smatralo da takav zahtjev Odjela za ljudska prava pri IPTF-u “duboko zadire u samostalnost i neovisnost sudstva i tužilaštva Kantona Sarajevo, a posredno i na Ured Tužioca MSRZ s obzirom na njegova ovlaštenja koja proizilaze iz naprijed navedenih dokumenata i koji se po našem mišljenju pojavljuje kao jedino nadređeno tijelo koji sa aspekta pravne struke i međunarodno priznatih standarda odlučuje da li ili ne u konkretnom predmetu postoji razumna sumnja da su povrijeđena pravila međunarodnog humanitarnog prava”. Polazeći od toga, navedeno tužilaštvo je smatralo “da samo Ured Tužioca MSRZ, Kantonalni sud, Kantonalno Tužilaštvo i odbrana osumnjičenog može posjedovati sve provedene dokaze u toku istrage, a da se takav materijal iz naprijed navedenih razloga ne može dostaviti, ne samo nevladinim komisijama za ljudska prava, već da, po našem mišljenju, Odjel za ljudska prava pri IPTF nema pravo posjedovati sve original provedene dokaze u toku istražnog postupka” (Isto, str. 308-309).

Kantonalno tužilaštvo Sarajevo se, povodom navedenog zahtjeva Odjela za ljudska prava pri IPTF-u, 17. juna 1998. obratilo Uredu tužioca ICTY-a, sa zahtjevom “za davanje tumačenja” - pravnog mišljenja (da li treće strane koje nadgledaju i posmatraju suđenja u predmetima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava imaju pravo da od suda ili tužilaštva (za)traže na uvid i posjedovanje kompletan krivični spis). Taj zahtjev je za navedeno tužilaštvo imao hitni karakter, jer je Odjel za ljudska prava pri IPTF-u izjavio “da će smatrati da postoji nesaradnja između Kantonalnog tužilaštva Sarajevo i njihovog Odjela ako im u roku od 7 dana ne dostavimo odgovor”. Navedeno mišljenje ICTY-a će, po ocjeni Kantonalnog Tužilaštva Sarajevo “biti OD POSEBNE VAŽNOSTI, jer se i ubuduće može očekivati više ovakvih ili sličnih zahtjeva” (Isto, str. 309).

Ured tužioca ICTY-a (zamjenik tužioca Graham T. Blewitt) je 24. juna 1998. Kantonalnom tužilaštvu Sarajevo dostavio odgovor, “iz kojeg, tumačeći isti i koristeći metodu analogije, proizilazi da se dokumentacija u predmetima krivičnih djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava smatra povjerljivom i da se iz tih razloga dokazni materijal iz takvih krivičnih predmeta ne može dostaviti vladinim ili nevladinim komisijama za ljudska prava ili drugim komisijama (“U potpunosti razumijem Vašu zabrinutost za sigurnost podataka prikupljenih tokom istrage. Mnogi krivičnopravni sistemi pretpostavljaju da je tajnost istrage, uopšteno posmatrajući, potrebna za uspješno gonjenje zločina. Međutim, mogu dati stav u

Genocidna tvorevina “Republika Srpska” i Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), odnosno Republika Srbija, dugo nisu saradivale sa ICTY-em, pri čemu, pored ostalog, nisu uhapsile najtraženije optuženike - Radovana Karadžića i Ratka Mladića, kao i druga lica koja je ICTY optužio za genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, jer je hapšenje optuženih smatrano činom izdaje. “Republika Srpska” dugi vremenski period - sve do 2005. - nije priznavala nadležnost ICTY-a niti je izvršavala njegove naloge. S tim u vezi, neophodno je ukazati na činjenicu da je Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), odnosno Republika Srbija, direktno kršila *Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, odnosno međunarodnopravnu obavezu, jer, pored ostalog (od 25. jula 1995. do 21. jula 2008), nije uhapsila ni izručila Radovana Karadžića niti (od 25. jula 1995. do 26. maja 2011) Ratka Mladića, koje je ICTY optužio i za genocid.¹⁷⁹

skladu sa *Pravilnikom* koji regulišu rad ICTY-a u Hagu. Članom 41. *Pravilnika o postupku i dokazima* na tužiocu ICTY-a leži odgovornost za zadržavanje, pohranjivanje i sigurnost podataka i fizičkih dokaza do kojih dođe tokom istrage. Podaci, naravno, mogu biti naknadno objavljeni tokom suđenja, ali do tada je otkrivanje podataka strogo kontrolisano i oni mogu biti otkriveni samo odbrani u cilju fer suđenja i pripreme odbrane. U *Pravilniku* ICTY-a ne postoji odredba kojom se bilo kojoj trećoj strani dopušta pristup podacima kojim raspolaže Tužilac.

Slično ovome, predmete koje Tužiocu ICTY-a dostavljaju nacionalni sudovi u skladu sa *Pravilima puta*, Ured Tužioca, također, tretira kao povjerljive. Ovakav pristup proizilazi iz odredbi Smjernica - Pravila puta koje predviđaju da u pogledu dostavljenih predmeta Tužilac neće ulaziti u korespondenciju sa trećim stranama. Naša polazna pozicija je uvijek bila da se sa predmetima dostavljenim u skladu sa *Pravilima puta* postupa strogo na bazi saradnje Tužilac - Tužilac” (Isto, str. 310).

¹⁷⁹ E. Omerović, **ODGOVORNOST DRŽAVE ZA POVREDU MEĐUNARODNE OBAVEZE S POSEBNIM OSVRTOM NA MEĐUNARODNO IZVRŠNO PRAVO**, *Anali* Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, br. 8, god. 4, Zenica, decembar 2011,..., str. 39-87, str. 62; I. Josipović, nav. dj., str. 29. ∴ **OPTUŽNICE ...**, str. 118-121. ICTY je, primjera radi, u predmetu *Nikolić* (IT-94-2-R61) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija podnio izvještaj “da nije uspio uručiti nalog za hapšenje optuženog zbog odbijanja vlasti bosanskih Srba na Palama da saraduju sa Tribunalom” (J. Jones, nav. dj., str. 227, napomena 8).

Saradnja Srbije sa ICTY-em značajno je promijenjena nakon pada Slobodana Miloševića (5. oktobra 2000), njegovog hapšenja (od strane srbijanskih vlasti u Beogradu 1. aprila 2001) i predaje ICTY-u (28. juna 2001). “Republika Srpska” je prvi put ICTY-u predala optužene 2005. (15. januara 2005. u Haag je prebačen Savo Todorović - živio je u Srbiji; 13. marta 2005. se srpskim vlastima predao Gojko Janković, a 14. septembra 2005. Sredoje Lukić - obojica su živjeli u Rusiji), nakon uvođenja novog “trgovačkog”

Nakon što su optužnice protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića potvrđene 24. jula, odnosno 16. novembra 1995, nalozi za hapšenje dostavljeni su Saveznoj republici Jugoslaviji, (Republici) Bosni i Hercegovini i entitetu “Republici Srpskoj”. S obzirom na to da optuženi nisu uhapšeni u razumnom roku, ICTY je smatrao da države nisu, shodno *Pravilu 59. Pravilnika o postupku i dokazima ICTY-a*, izvršile nalog za hapšenje ili izručenje.¹⁸⁰ ICTY je utvrdio da su “Republika Srpska” i Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) propustile saradivati sa tim tribunalom, te da su optuženi Karadžić i Mladić bili na teritoriji Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), u nekoliko navrata, kao što je to učinio Mladić na sahrani generala Đorđa Đukića 21. maja 1996. u Beogradu, čime Savezna republika Jugoslavija nije ispunila svoju međunarodnu obavezu.¹⁸¹

General Mladić, koga je ICTY optužio za genocid “**kao jednog od najodgovornijih za masakre u Srebrenici**”, po ocjeni Međunarodnog suda pravde, nalazio se na teritoriji Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) “**najmanje u nekoliko prilika i to u prilično dugom vremenskom periodu tokom proteklih godina i da se još uvijek tamo nalazi, da srpske vlasti nisu učinile ono što su mogle i što mogu realno da urade da bi utvrdile gdje on živi i da ga liše slobode**”. Stoga je Međunarodni sud pravde utvrdio da Savezna republika Jugoslavija nije ispunila svoju dužnost o potpunoj saradnji sa ICTY-em, čime je taj propust predstavljao i kršenje njenih (Savezne republike Jugoslavije) obaveza prema članu VI *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*,¹⁸² niti se pridržavala “**svoje obaveze sprečavanja niti svoje obaveze kažnjavanja genocida koje proističu iz Konvencije**”, te je “**time nastala njena međunarodna**

pristupa (decembra 2004), po kome su porodice optuženih koji se predaju dobijale po 25.000 Eur i penziju od 600 Eur, te četiri avionske karte za Haag, radi posjete članova porodice (∴ **MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID ...**, str. 7; D. F. Orentlicher, nav. dj., str. 32 i 146, napomena 100 i 111).

¹⁸⁰ E. Omerović, **ODGOVORNOST DRŽAVE ...**, str. 66; ∴ **OPTUŽNICE ...**, str. 118.

¹⁸¹ E. Omerović, nav. dj., str. 21-25; ∴ **OPTUŽNICE ...**, str. 118-121.

¹⁸² ∴ **Međunarodni sud pravde, PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA ...**, paragrafi 448-449; E. Omerović, nav. dj., str. 71.

odgovornost”.¹⁸³ Stoga je Međunarodni sud pravde donio odluku “da Srbija odmah preduzme efikasne korake u cilju obezbjeđivanja punog poštovanja obaveza prema *Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, u cilju kažnjavanja akata genocida kako je definisano u Članu II *Konvencije*, ili bilo kojih drugih akata zabranjenih Članom III *Konvencije*, i prebacivanja pojedinaca optuženih za genocid ili za bilo koji od ostalih akata radi suđenja u Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju, i potpune saradnje sa tim tribunalom”.¹⁸⁴

Konstatujući povredu međunarodne obaveze, Međunarodni sud pravde je Srbiji utvrdio međunarodnu odgovornost za povredu *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* (članovi I i IV). Naime, “Srbija je prekršila obavezu sprečavanja genocida, prema *Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, u odnosu na genocid koji je izvršen u Srebrenici jula mjeseca 1995”. Pored toga, Srbija je “prekršila svoju obavezu pridržavanja privremenih mjera koje je Sud naložio 8. aprila i 13. septembra 1993. u ovom sporu, budući da nije preduzela sve mjere u njenoj moći da spriječi genocid u Srebrenici jula mjeseca 1995”.¹⁸⁵

Srbija je, prema Presudi Međunarodnog suda pravde u predmetu *Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore*, od 26. februara 2007, “prekršila svoju obavezu prema *Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, pošto nije izručila Ratka Mladića, optuženog za genocid i saučesništvo u genocidu, radi suđenja pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju i pošto na taj način nije u potpunosti saradivala sa tim tribunalom”.¹⁸⁶

(Presudom ICTY-a utvrđeno) kršenje međunarodne obaveze Srbije po osnovama sprečavanja genocida u i oko sigurne zone Ujedinjenih na-

¹⁸³ .: **Međunarodni sud pravde**, *PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA* ..., paragraf 450; E. Omerović, nav. dj., str. 73.

¹⁸⁴ .: **Međunarodni sud pravde**, *PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA* ..., paragraf 471; E. Omerović, nav. dj., str. 73.

¹⁸⁵ .: **Međunarodni sud pravde**, *PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA* ..., paragraf 471, stavovi 5 i 7; E. Omerović, nav. dj., str. 73.

¹⁸⁶ .: **Međunarodni sud pravde**, *PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA* ..., paragraf 471, stav 6; E. Omerović, nav. dj., str. 71.

cija Srebrenici, jula 1995, i **pridržavanja privremenih mjera**, po ocjeni Međunarodnog suda pravde, “**predstavljaju adekvatnu satisfakciju**”, po kome “**spor nije takve prirode da bi bilo primjereno davanje naloga za plaćanje nadoknade, niti za pružanje, u odnosu na kršenje na koje se poziva u stavu (5) /kršenje obaveze sprečavanja genocida u Srebrenici - prim. S. Č./, uvjeravanja i garancija o neponavljanju**”.¹⁸⁷ Isti stav Međunarodni sud pravde je zauzeo i prema kršenju međunarodne obaveze Srbije zbog neizručenja Ratka Mladića, optuženog za genocid i saučesništvo u genocidu. To kršenje Sud je samo konstatovao, odbijajući izricanje bilo kakvih sankcija Srbiji za kršenje njenih međunarodnih obaveza.¹⁸⁸

U dijelu Federacije Bosne i Hercegovine, gdje je djelovala paradržavna tvorevina Republike Hrvatske (Hrvatska zajednica Herceg-Bosna/ Hrvatska republika Herceg-Bosna), u kojoj su izvršeni brojni međunarodni zločini, uključujući i genocid nad Bošnjacima, pri čemu su, i nakon Vašingtonskog i Dejtonskog mirovnog sporazuma, još uvijek prisutne ideje, nosioci i sljedbenici te tvorevine, načelno je priznata nadležnost ICTY-a, ali njegovi nalozi često nisu provođeni. Najveći broj osumnjičenih i optuženih “dobrovoljno” se predao posredstvom Republike Hrvatske, pri čemu su neka hapšenja obavile i međunarodne snage.¹⁸⁹

¹⁸⁷ .: **Međunarodni sud pravde, PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA ...**, paragraf 471, stav 9; E. Omerović, nav. dj., str. 73.

¹⁸⁸ Isto.

¹⁸⁹ I. Josipović, nav. dj., str. 29.